C. SVETONII
TRANQVILLI
OPERA

C. SVETONII
TRANQVILLI
OPERA

EX RECENSIONE

GVILL. BAVMGARTEN CRVSII

TOMVS PRIMVS

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM
ANNO MDCCCXXIII

TYPOGRAPHVS TAVRINENSIS

L. S.

Res populi romani post Augustum duo maxime latini scriptores literis prodiderunt, Cornelius Tacitus et C. Suëtonius Tranquillus, qui in simili argumento dissimilem admodum na-

turam secuti sunt. Et Tacitus quidem facundia summis par, facta stilo exaequavit, totius vero imperii magnitudinem suis narrationibus complexus est; Tranquillus contra, perpauca e multis decerpens, non imperium, sed Caesares describere instituit. Vt igitur prior bella, paces, civilia studia ac saevas imperantium artes, Thucydideis coloribus et plus quam Sallustiana brevitate depinxit, posterior domestica arcana ostendit, qua tempestate senescens iam respublica privatis et muliebribus persaepe consiliis regebatur. Inde fit, ut quae alter utpote ab instituto aliena, de industria omisit, in altero reperiantur. Nec vero, si quae minuta et minus ad cognoscendum illustria in Tranquillo occurrant, ea parvi facienda putem. Quis enim curiose non inquirat in historiam victo-

ris olim terrarum populi, qui extrema omnia in servitute ut in libertate expertus est, nec alio omine imperiosissimas gentes videtur subegisse, quam ut ipse postea ab ignavissimis mortalium subigeretur? Quod si populorum iuventutem et robur libentius, quam occasum spectamus, haud parum tamen iuvat eosdem per varias rerum mutationes sequi, ut ex aetatum contentione de eorum institutis ac legibus recte possimus existimare. Id porro iucundius in Romanis contingit, perlectis Polybii, Livii, Strabonis operibus, nec non Tullianis reliquiis de republica, quas praeter omnium spem, singularis Angeli Maii, summi viri, industria ab interitu nuper vindicavit. Nam quum illi priores et apud Ciceronem Scipio, romanae civitatis causas copiose verissimeque edisserant,

pulchrum in primis videtur mores moribus, tempora temporibus comparare, et Domitianum, Galbam, Neronem, per quos oppressa antiqua virtus est, cum Romulo, Numa, Hostilio, eiusdem auctoribus conferre. Nec desunt res scitu dignae et longinquae armorum expeditiones, quae hanc romanam periodum insignem faciant. Tunc scilicet interior Britannia et Germania Romanis primum patuit, et magna Orientis pars victoriis perlustrata est, latius etiam propagati imperii fines, de quibus coërcendis Augustus cogitaverat. Adde nunc efferatam Caesarum libidinem, et in Asiatica mollitie gladiatoriam immanitatem, quae a Circensium ludorum et civilis ferri crudelitate in gentem profluxit; adde peregrinum vitae cultum, graecanicas artes, novas superstitio-

nes e barbaria et Aegypto in urbem advectas, et iam nemo non intelligit, cur complures huic picturae manum admoverint, ac tantopere amico suo gratulatus sit Fergusonus, qui romanam hanc noctem, ut ille aiebat, adumbrandam susceperat.

Haud sane me praeterit, non eodem sermonis nitore, quo Caesar et Sallustius, Tranquillum praestare. At quis priscam elegantiam in sequioris aevi scriptoribus requirat? Quum autem duobus et nonaginta annis, qui inter Syllae dictatoris et Augusti mortem intercedunt, aurea quae dicitur Romanorum aetas, omnino contineatur, iam perspicuum fit, multis nos literarum praesidiis destitui, si quidquid a nativo superiorum candore discedit, velimus repudiare. Quamquam illud semper mihi verius visum est, in

antiquo et incorrupto Romanorum sermone non tam verba, quam sententias spectari oportere, eumque veteribus esse propiorem, qui plus dignitatis in scribendo retineat. Huius autem studiosissimum Tranquillum fuisse ipsius scripta declarant, ut hoc etiam nomine Plinio iuniori, viro cum paucis diserto, eum praeponere non dubitem. Nec mirum, quum suo iudicio perpetuo utatur, et liberiore adeo quam Dio Cassius, in quo studia partium et infensum in illustriores romanos animum docti passim deprehendunt. Praeclara sane laus, sub Imperatoribus rarissima, quum metus, assentatio et periculosa virtuti tempora popularem primo sensum, postremo linguam corrumperent! Caeterum, quos fontes praesertim adierit Tranquillus, et quomodo eo historiae genere usus sit,

quod Theopompus Chius apud Graecos frequentaverat, erudite iampridem expositum est a Gherardo Vossio in historicis latinis. Plura etiam suppeditabit lectissimus interpres Guillelmus Baumgarten Crusius, cuius commentarii Lipsiae primum editi anno huius seculi XVI, communium studiorum causa, typis iterum evulgandi, permulti mihi, iidemque egregii auctores exstiterunt.

Dabam Augustae Taurinorum Nonis April. An. MDCCCXXIII.

PRAEFATIO

Fleischerus, cuius singularia de literis et solidiori maxime eruditione merita omnes norunt, quum ante triennium, plerosque auctorum Romanorum, qui in scholis legi solent, continua serie edendi consilium cepisset, atque ita quidem, ut, textu ad optimas editiones vel reddito vel accuratius constituto, brevis annotatio subiiceretur, quae accommodata ad adolescentulorum ingenia, removendis, quae gravissimae eos impediunt, difficultatibus sufficeret, eique operae viros maxime adhibendos duxisset, qui in publica iuventutis institutione versati, quid conduceret illi aetati, quotidiana experientia discere facile potuissent; quae illi est fere translata ab Erfurdtio quondam nostro erga me amicitia, ut ad rem, cuius non exiguam speraret utilitatem, mei aliquid laboris conferrem, benigno de studiis meis iudicio desiderabat. Et quum eligendi, in quo elaborarem, auctoris copia adhuc superesset, incidit statim animus in Suetonium, ut quem ob contractam a pueris familiaritatem, continuatam per plu-

res annos publicam interpretationem, multiplicem denique, quam eruditissimus scriptor suppeditat, materiam iamdudum intentiori studio commendatum, futurae vitae laboribus saepius destinassem. Neque ignorabam, quae ab eo incepto absterrere me possent rationes; imo reputabam, quot et quales viri eruditionem suam in recensendum explicandumque hunc auctorem iam convertissent, ut arrogantiae fere videretur, subinde in diversam sententiam iudicare, importunitatis, vestigia eorum sequi, et melius iam exposita praeter necessitatem repetere; perspiciebam, quantam argumenti varietas non historiae tantum, sed omnis vitae reique Romanorum quum publicae, tum privatae requireret cognitionem; haud mediocris denique in promtu erat numerus locorum, in quibus vel residua textus corruptela, vel rerum ipsarum difficultas vanam hactenus aliorum operam reddidisset. Accedebat, quod ea, quae ex novis subsidiis, codicibus nondum comparatis, alioque nunc primum in lucem edito apparatu, singularis esse solet recentissimis editionibus commendatio, nostrae deesse fere videbatur. Sed, ut fieri solet, eadem, quae avocare debebant a labore, impedimenta praecipuum ad aggrediendum mihi admoverunt stimulum, ita tamen, ut, quos scripserat librarii consilium, fines, ne supervacuus noster esset labor, admodum excedendos existimarem.

Itaque, quum Fleischerus maxima facilitate, nullo modo se circumscripturum rationes nostras, asseve-

rasset, et gravissimi viri, quorum iudicium explorare licebat, auctores extitissent, accessi ad rem, his potissimum legibus constitutis, ut textum ad praestantissimarum editionum fidem, criticumque, quem exhibent, apparatum, quam castissime possem, reddendum curarem, commentarium historiae maxime ipsisque rebus ex aliis monumentis illustrandis destinarem, clavem denique adiungerem vel glossarium, quod ultra vulgaris indicis modum, in uberius explicanda Latinitate usuque dicendi quum communi, tum Nostri versaretur. Eminent autem inter superioris seculi editiones tres, Burmanniana, Oudendorpiana, et Ernestiana, a Wolfio repetita, sed ita diverso consilio institutae, ut diversum etiam eorum, qui utuntur iis, iudicium requirant. Quum enim Burmannus copiosissimam annotationum, quas superior aetas pepererat, silvam suo suique temporis more larga manu dedisset, successit Oudendorpius, princeps fere inter Batavos in elimandis Latinorum monumentis, secutusque quidem Graevii et Gronoviorum vestigia, tanta excelluit in subsidiis, quae etiam nova haud pauca ei suppetebant, et comparandis et digerendis diligentia, accurata linguae et rerum scientia, iudicii denique acumine, ut primas in demerendo hoc auctore partes vindicare sibi posset. Ita mihi saltem, si profiteri licet, quod sentio, semper fuit persuasum, neque flectere potuit animum auctoritas nominis Ernestiani, communis patriae studio fortasse adiuta. Quamquam enim toto

animo ab iis sum alienus, qui hodie id unice agunt, ut in Ernestium ubique invehantur, et, quo maior superiori aevo huius viri celebritas fuit, eo graviori acerbitate de summis eius meritis per quamlibet occasionem detrahant, negare tamen nequeo, parum semper mihi placuisse editionum, quas in iuventutis usum procuravit, rationem. Aspersae enim subinde notulae, quamvis eximiam semper prodant viri eruditionem, adeo ex mero magis lubitu, quam certo consilio, profectae videntur, ut praetermissis, quas plurimas provectiorem etiam iuvenem morari ipse olim expertus sum, difficultatibus, longiores aliis locis, ubi minus opus, et argutae nonnunquam, ubi intentior cura tanto viro omnem scrupulum exemisset, facilem scriptoris lectionem eamque ingenii, dictionis, argumenti cognitionem, quae ad familiaritatem quandam cum auctore assurgere debet, minime efficiant; atque huic unice causae, quod Ernestium non dedisse putabam, quae dare potuisset, non immodestiae, vel minori praestantissimi in plurimis literarum generibus magistri verecundiae tribuendum est, si quando non dissentire tantum, sed impugnare etiam eius disputationes, mihi sumsi. Reddere autem Ernesti editionem, non novam procurare, Wolfio fuit propositum. Ita expunxit quidem, quas ille reliquerat, labes, textus sanitati ex pristinis novisque subsidiis, et singulari, quo valere virum nemo ignorat, ingenii acumine mire consuluit, expediit etiam, quas quaesitas magis, quam

inventas viderat, paucis saepe verbis difficultates, addiditque suae Ruhnkenii, cuius dictatis utebatur, auctoritatem, sed ipsa editionis ratione egregiam potius alienae crisin, quam talem ipse dedisse visus est hominibus eruditis, qualem a tantis ingenii doctrinaeque divitiis omnes exoptassent. Quae quum ita forent, excudendam quidem curavi alteram Bipontinam, ad Ernestianae exemplum maxime expressam, sed recognitam, novisque curis felicissime plerumque emendatam, ita tamen, ut ex Oudendorpiana et Wolfiana, quidquid melioribus libris fultum, vel linguae, et ipsius auctoris sui, rerum denique veritati accommodatius videretur, tanquam ex reconditiore thesauro, affunderem; neque longus fui in enumeranda, quam superiores editiones copiosissime exhibuerant, lectionis varietate, sed de gravioribus admonuisse, vel, quae causas et originem variae depravationis docere iuvenes poterant, commemorasse contentus, brevi tantum disputatione, cur hanc vel illam rationem praetulissem, exposui. Ac meo quidem iudicio in mutando textu rarissime usus sum, innato quodam, quem profiteri haud erubesco, pudore, et satis iustô talis sedulitatis odio; nisi quod maiorem scripturae et interpunctionis, quam observatam huc usque cognoveram, aequabilitatem spectavi, suspiciones autem, quae variis temporibus inter legendum vel interpretandum acciderant, solummodo in notis proposui. In hoc autem negotio, ut antea iam dixi, in paratis acquiescendum fuit,

editionibus scilicet, quas quidem comparare mihi licuit, praestantissimis, iisque, quae passim viri docti in disputationibus de hoc vel illo loco uberius plerumque, quam in iusta editione fieri solet, exposuerunt, quam etiam ob rem a longo inde tempore ad omnes, qui Suetonii aliquam partem tractarent, libellos valde attendi, et quaecumque iudicii vel novitate vel veritate notabilia viderentur, in rem meam converti. Ac praecipuam quidem messem inveni in Observationibus Mülleri, scholae Cizensis Rectoris, cuius postea aliam cum maxima gratiarum actione mentionem faciam, quum in publicum emissis anno 1804, tum schedis, quarum usum mihi concessit, ineditis, et Waltheri, Lycei Torgav. Subrectoris, quae anno 1813 prodierunt, finita iam operis parte ad me delatae, a quibus uti meam opinionem modo confirmatam, modo idoneis argumentis exemplisque adstructam, modo correctam et refutatam, grato animo intellexi, ita, ubi discedendum putabam, non aliter id feci, quam ut modestiae nunquam immemor viderer. Ne autem nulla prorsus ex nova librorum collatione editionis nostrae essent ornamenta, communicavit mecum Cel. Müllerus, quae est humanissimo viro etiam erga novum in re literaria hominem benevolentia, editionem Plantinianam anni 1596, a Petro Scriverio procuratam, ad cuius marginem vir doctus varietatem notavit codicis, de quo ipse initio libri ita scripsit: *Caesares Suetonii contuli cum Cod. MS. membranaceo, ex bibliotheca Nicol. Ios.*

Foucault Comitis Consistoriani, *bonae notae*, *sed admodum recenti; in cuius fine legebatur: IA. DE HOLLANDIA ROME* 1444. *XX FE. FINIVIT. Graeca deerant relicto spatio.* De reliquis Suetonii scriptis idem eodem loco: *Librum de Grammaticis et Rhetoribus contuli cum antiqua editione, in cuius calce exstabat*: Impressum Florentiae apud Sanctum Iacob. de Ripoli. MCCCCLXXVIII, *anno* 1738, *mense Aprili et Maio in bibl. Senatus Lipsiensis.* Ac de hac quidem editione, satis ea nota et commemorata etiam a Bipontinis in notitia literaria de Suetonio Tranquillo pag. 16, dicere non attinet. Codicis autem varietatem excerpsi omnem, libroque praemisi haud mutatam, ut adeo admonitione non opus sit, vulgatum, a quo discedit, textum esse editionis Scriverianae; transscripsique etiam manifesta, quibus scatet, vitia, ut ex librariorum erroribus depravationis originem et progressus tirones discerent. Caeterum, qui diligentius eam collationem comparaverit, omnino parum accurate librarium, quicumque ille fuerit, in negotio versatum fuisse, multis tamen locis optimorum codd. lectionem isto confirmari, nonnullis singularem quoque neque ineptam exhiberi, animadvertet.

Dicendum iam de commentario, quem fines antea scriptos egressum, ipse non negavi. Fuit autem mihi in elaborando eo consilium hoc, ut iuvenes, quorum institutionem maxime spectat opus, et cognoscerent fontes, e quibus singulae partes historiae, quam

tractat Suetonius, uberius peti possunt, et in ipsa lectione vel privata, vel publica, comparandi supplendique copiam haberent. Quod enim multi, nimis ita impediri detinerique lectionem, dicent, de eo ita sentio: esse quidem plerosque scriptores, maxime historicos, celerius percurrendos, ne vel rerum ordo nimia tarditate memoria legentium excidat, vel dépereat, ubi in singulis subsistas, magna pars artis, quae est in continuata rerum enarratione; in aliis autem diutius morandum, qui singulari scribendi ratione, argumenti varietate, ipsisque, quae ad requiescendum quasi fixerunt, intervallis amplioris interpretationis et occasionem dederunt, et effecerunt fere necessitatem. Atque tales profecto sunt vitarum scriptores, inque primis Suetonius, qui res gestas Caesarum, ut plerisque satis notas, brevissima narratione memorasse contentus, versatur maxime in describendis moribus illorum et temporum et hominum, in recensendis publice privatimque actis atque institutis, in multis denique longius exponendis, quae vera historia ut levia suaque dignitate inferiora praetermittere solet. Ibi igitur multa supplenda ex aliis scriptoribus, multa, quae ad leges, mores, instituta, totum vitae genus illius aevi pertinent, uberius explananda, praesertim quum, oppressa libertate, novam formam respublica non magis, quam vita et lingua Romanorum induisset. Praecipuus autem in ea re usus est Graecorum, quos constat suae genti accuratius exponere, quae Romani levius

tangunt, addere etiam multa ex seriori compilatione, quae prior aetas vel ignoraverat, vel audire non sustinuerat, saepe etiam ea veritate uti et libertate, quam sueta servitus metusque, vel studium partium et propriae gentis adhiberi vetuerant Romanos. Horum itaque scriptis, ubicunque idoneum fuerit, studiose collatis, et longiore interpretatione plerumque supersedere possumus, a Graeco homine, quem ante oculos habemus, iam exhibita, eodemque tempore non historia modo, institutis moribusque antiquis iuvenes optime imbuemus, sed utriusque etiam linguae scientia, dum, quod Latine legere et efferre didicerant, Graeco quoque habitu cognoscent; quid, quod ad avidius expetendos, quos semel gustare coeperunt, fontes excitabimus; quibus rebus eveniet, ut, quae per diversas lectiones distribui alias solent, una eademque ingenio et animo possint propinari. Iam quae solent Graecorum monumenta in manibus esse adolescentulorum, nisi Plutarchi forte hanc vel illam vitam exceperis; et, si amplior etiam magistris supellex, quomodo poterunt afferre tot volumina eiusque plerumque molis, et conquirere locos in auctoribus passim dispersos, sine maxima molestia, et rei non minus quam temporis detrimento? His igitur ductus rationibus, quas veras mihi experientia et quotidiana, quae in hoc institutionis genere versatur, opera satis comprobaverant, priusquam ad interpretandum Suetonium accederem, vel aliorum commentarios diligentiori studio perscrutarer, re-

petitam institui fontium, Graecorum maxime, lectionem, qui ut in Caesaris et Augusti vita largissimi affluunt, mox sensim sensimque decrescunt et tandem in uno fere Dione eoque ne integro quidem residunt. Ex his, quae Nostro gemina essent, diligenter excerpta, postea in adstruenda ipsa annotatione novo dilectui subieci, unde id factum spero, ut aptiorem saepius locum et reconditiorem, quam reliqui interpretes, compararim, in qua tamen re haud parum adiutum me fateor egregio Fabricii et Reimari in Dionem commentario; vel, ubi praerepta iam a superioribus materia esset, meis tamen oculis singula vidisse, neque unquam in aliena auctoritate acquievisse, laudi ducere mihi possim. Pitiscum enim, cuius editio absoluta demum maxima operis parte in manus meas pervenit, reperi quidem idem consilium fuisse secutum, sed quum commentarios indicesque promiscue compilaret, ob quod summo iure etiam ab Oudendorpio passim carpitur, et inutili mole lectorem obruisse, et contulisse, quae vel parum idonea vel aliena etiam et absurda attentiori lectione facile cognovisset. Caeterum poëtas rarius adhibui, nisi ubi ad mores seculi illustrandos facerent, partim quod omnino huius artis est, augere res et splendidiore colore adornare, partim quod adulatio erga foedissimos tyrannos, qua v. c. Martialis et Statius affluunt, tanto fastidio afficere intimum animi mei sensum solet, ut transscribere etiam et calamo repetere turpia verba pudeat.

Fuit autem animus, non cum superioribus interpretibus de eruditionis iudiciique palma decertare, quod in Suetonio maxime summae arrogantiae esset et temeritatis, sed eam exhibere Suetonii editionem, quae et magistris in publica institutione, et adolescentulis aliisque, qui minus impeditam huius scriptoris cuperent lectionem, iis denique sufficeret, qui animi magis oblectandi variisque antiquitatis thesauris instruendi, quam reconditam doctrinam aucupandi consilio ad eum accessissent. Ita fieri non potuit, quin multa repetenda viderentur, quae alii iam copiosius exposuissent, quod si qui crimini mihi dandum existimarent, maximam sane iniuriam facerent. Quis enim nova omnia expetat in editione scriptoris sexcenties repetiti? imo utilius fuerit, eligere ex immensa copia, quae ad rem plurimum faciant, dilectu prudenter instituto, resectis, quae recentior aetas repudiavit, additis, quae rectius nunc exposita sunt, in compendium redigere longiores de nonnullis locis vel rebus disputationes, et ubi sententiarum diversitas accidit, omissis, quae falsa et inepta etiam doctissimis hominibus excidunt, vera omniumque punctis probata ea brevitate eoque ordine referre, qui vera et expedita quaerentibus promtioris cognitionis et facilioris iudicii copiam faciat. Ita quum persuasum haberem, minus quidem gloriolae, quae ex novitate quaeritur, maxime autem utilitati consuli, et hanc unam fere nostris temporibus nostraeque operae relictam esse laudem, et ipsam ta-

men haud sine labore et industria comparandam; ad hunc finem omnes vires meas converti, et iudicabunt fortasse, qui diligentiore examine laborem meum dignati fuerint, non festinante animo atque studio me in eo fuisse versatum, neque aliena modo recantasse, sed, ubi acquiescendum etiam in doctiorum hominum iudicio atque auctoritate esset, propriis tamen oculis vidisse, neque ulli industriae pepercisse, quae necessaria ad nostras rationes videretur. Accessit tamen huic editioni commendatio ex eadem, quam antea praedicavi, Cel. Mülleri humanitate. Misit enim auspicanti opus editionem Casauboni anni 1611, quae in bibliotheca Cizensi servatur, ob notas, a Thoma Reinesio margini adscriptas, quarum specimen Observationibus supra memoratis ipse olim adiunxit. Sunt eae maximam partem historicae, partim aliorum scriptorum locos, partim Gruteri inscriptiones aliaque monumenta comparantes, quibus posthac accuratius exploratis et ad Nostri interpretationem adhibitis quamquam nihil detrahitur Reinesianis, vel ob ipsam doctissimi viri memoriam maximi aestimandis, factum tamen, ut minorem inde fructum carpere potuerim; neque tamen, quae nova et singularia Reinesius subinde admonuisset, ubique commemorare neglexi. Communicavit mecum idem Müllerus Io. Freder. Reitzii dictata in Suet. Augustum et Tiberium, anno 1751 calamo excepta, atque erunt fortasse, qui typis ea exscripta maluissent. Sed praeter nimiae prolixitatis immodestiaeque erga eum,

cui usum debebam, metum, alia neque levis, ut puto, me prohibuit ratio. Ex quo enim plures, quae Batavi in scholis suis discipulis exposuerant, edere coeperunt, satis constat, non eum inde eruditioribus fructum provenisse, qui a talium magistrorum nomine poterat sperari, neque id vitio vertendum gravissimis viris, quum illi auditorum ingenia privataeque institutionis utilitatem spectarent, adeoque in levioribus saepe, quae ignorari adhuc videbant, subsisterent, neque in publicum exitura illa, cogitarent. Ita Reitzius etiam modo antiqua Romanorum instituta illustrat, modo usum verborum et grammaticam etymologiam indagat, multaque immiscet, quae viva quidem voce addi solent, editioni non conveniunt. Caeterum, inde etiam varia me desumsisse, quae prae caeteris utilia viderentur, lectores passim invenient; et quo maior in legendis et perlustrandis, quae in paucorum tantum conspectum veniunt, voluptas, eo graviora etiam de opera nostra sunt merita viri, qui illorum usum nobis, et qui utuntur nostris, invidere noluit.

Restabat adhuc, ut de glossario quaedam praemonerem. Sed, quoniam librarius precibus meis hoc dedit, ut seorsim iste libellus emitteretur, propter eos, qui alia editione iam instructi aliquod interpretationis subsidium cuperent, ibi quid consilii secuti fuerimus, exponendi occasio suppetet. Itaque, quem laborem tristissimis temporibus, oppressa foeda dominatione patria, et imminente ut omnibus pacis ar-

tibus, ita literis maxime et antiquae eruditioni exitio, adortus fueram, postea inter medios belli tumultus, circumstrepentibus armis, saepe adstante etiam milite, continuavi, quem, parum denique aberat, quin ipse sumtis armis, morte forsan oppetita, interrumperem, eum, Deo satis dignas gratias dicere nequeo, quod absolvere mihi contigit restituta laetiori rerum forma, oppresso tyranno, recuperata libertate, renascente felicioris aevi spe, novo emergente literarum flore, redditaque omnibus, quae emori coeperat, vitae publicae privataeque alacritate; quae omnia uti sperare cum optimo quoque nunquam cessavi, ita postquam evenerunt, erectiori animo patriae meae iisque, qui bene ei cupiunt, congratulor; iuvenes autem, ut non minus assidua antiquorum monumentorum lectione, et sapienti veteris historiae usu, quam recentissimis exemplis, vivisque quum proximae miseriae, tum partae salutis vestigiis ad ingenuum patriae honestaeque libertatis amorem excitentur, piaque incensi flamma pro his sacris neque industriam, neque labores, nec mortem quidem obire recusent, sanctissimis precibus exoro. Scr. Merseburgi d. XXVII Iun. MDCCCXIII.

Ita scripseram, quum editio nostra ante biennium prelis destinaretur. Inciderunt postea varia impedimenta, quae operarum laborem morarentur, ipsumque librarium a maturando consilio avocarent, in quibus haud levissimum ex novis, quae ingruere coeperant, turbis bellicis. Quibus denuo copiarum

nostrarum virtute disiectis, fractaque, ut sperare licet, in multos annos vi iraque hostium, eo felicioribus auspiciis Suetonium emittimus, cui quidquid recentioris curae interea impendimus, glossario, in quo adornando iam versabimur, inseretur. Neque valedicere possumus lectori, quin, lustrato iam, quod ante oculos habemus, primo operis volumine, gratias agamus Cel. Schaefero, cuius suetae diligentiae, quod sartum tectumque a typothetarum iniuria illud prodit, unice debetur; et, quum laudes summi viri nemini non cognitas nostroque loco longe maiores sciamus, ut in quas omnia pectora conspirent, id tamen nobis habebimus, ut hac etiam nos nostraque dudum intellectae eius amicitiae denuo commendandi opportunitate ex animi nostri sensu utamur. Merseburgi d. XXII Ianuar. MDCCCXVI.

COLLECTIO

VARIAE LECTIONIS COD. FOVCAVLT

AD MARGINEM ED. PLANTIN. A. 1596 NOTATAE

IVLIVS

CAP.

1. *Caesar* annum agens. – *Consutia.* – *uxore*, dote.
4. Apollonio *Miloni.* – saepe illis.
5. Tribuna*tum.* – auctore*sque* restituen*do.* – cuius *tum.*
6. *a* regibus. – *Aretho* Marcio.
7. *quam* nihil dum. – stuprum matri. – ad ampl. *rem.* – terrarum orbis.
9. P. Sulla et *L. Antonio.* – *Tamisius.* – signif. vide*rent.* – Ta*misius* ad*d*icit.
10. Venationes*que.* – *quod* factum est.
11. *trophea.* – Theu*th*onis. – *in* sic. numero. – Corneliis legibus *condemnavit.* (Adscriptum in marg. *Scaber textus*).
13. dignitate et aetate.
14. *Decimum Sy*llanum. – obtinuisset adeo. – quoad manus.
15. in *alterum* – optimatum.
16. gratias *et* per prim. viros egit.
17. Vectius. – *cyrogr*aphum. – *eo* quod compellari.
18. prov. or*dina*rentur. – quum iam edictis.
19. ne Catone qu. *obtinente* (correct. in margine) – larg. *aere publico* fieri. – *creatur.* – *ab* optim. – *collesque.*
20. accensus *funis.* – potesta*tem obiret.* – per *locum.* – campum Stellatum. – *perp*alam. – a *pluribus* ad pl. – hora.
21. *filiam*que Iuliam. – *paululum* ante.
22. Socero *ergo.*
23. e *petitoribus.* – *recepissent.*
24. *nequivisset.* – Nomen *Lucan* deerat relicto spatio. – proroga*rent.* – Verba *perfecitque utrumque* deerant. – *ne* deerat ante *iniusti.* – *quosdam* legatos. – *plurimum* qu. quisquam.

Cap.

25. eique in sing. annos stipendii *nomen* imposuit, (del. *quadringenties*), – *aversum* casum. – *assumta*. – *Gorgonium*.
26. *interimque*. – *et quando*. – at ne ea causa. – *quo* ante nemo. – quam *maxime*. – domestiaanti. – *prandia*.
27. *persequebatur* .– patronone.
28. Ad verba: *nec plebiso.* adscriptum in marg. *Nec* superfluum. – *lege ium incisa* (deletis verbis *in aes.*) Post *condita* relictum est spatium. In marg. adscriptum *cognosceret*. – *Novum* relicto spatio.
29. Post voc. *intercessores* alia manu insertum *Tribunos*. — eadem *tempestate*, collegam. – a. *caeterique*.
30. causas *ante*. – Verba *quae instituerat* deerant. – *consilium petissem*. – Post *in ore habuisse* relictum spatium duarum linearum, Graeca in marg. addita.
32. *iacta est alea.*
33. suam dignitatem.
34. Ordo *ac* summa. – Brundusium. – *has*. – *exitus*.
35. proelio *fudit*. – ins. tendi quoque. – omnium rerum. — Verba *de Pharnace* corrupta in *defrenare*.
36. Dirachum. – *consistenda* nece.
37. *diffiacto*. – *lychnos*. – *caetaris*.
38. *in Equites Romanos*. – viritim dimisit. – epulum *ad usque saturationem*.
39. *xenum* suum. – donatusque *est*. – *per* quatuordecim *Senatus* per orchestram. – *in moram cocleas*.
41. pro parte *dimidia* (pro *altera*). – circ. *tribum*. – *qui* erat tertium.
42. *continuo* deerat. – *deducta summa*. – *distraxit*.
43. ordine senatorios.
44. *Nam*. – monte accubans. – Graecas Latinasque. – qui in Pontum et *Tr*ciam effud.
45. Post *tonderetur* deerant verba: *diligenter, ac raderetur*. – *laureae coronae*.
46. a fundamento. – quia non *vota* — responderant.
49. *Licinii* deerat. – *sponsam* interiorem. – defendenti *enixe* causam filiae Nicum. – *tute*.
50. *dilexit* deerat. – *e mimo* addixit.
51. *auro* in Gallia *emisti*.
52. dil. reginas (omisso *et*). – *rasa* (pro *Naso*). - saepe *contraxit*. – thalamegoque. – *et* ante *forma* aberat. – *quem de Cleopatra dicant* – *at* ne.
54. furatus *est*.
55. *militari quare*. – debeat Caesar. – *atque* etiam. – adolescentis adhuc Strabonis *Caesar*. – *vix* deerat ante *ipsius putat*.
56. Alii Oppium (sine *enim*). – *oim* ornatu. – paratam. – *vellant*. Postea deerat ῥῆσις a *cuius tamen rei* neque ad *emendate*. – *praescripserit*. – Post voc. *poëma* relictum erat spatium. – *ad citeriorem* (pro *Ciceronem*). – *prosequi* vellet. – trag. Oedipi. – *qui* ord. bibl.
59. ad eludendum. – *Saluini*.

CAP.

60. cunctatior. – *victoriam*. Mox aberant verba: *auferre cal. posset. Nullum unquam*. – *qui*, *in* pro *quin*.
61. *prede* Veneris.
62. aquili*fero moranti sectis*.
63. vectori navicula. – partis aversae.
64. eruptionem host. subito.
66. *vocatis*. – cum legionibus (sine numero).
67. *cohibebat* in caeteris. – clade Titiniana.
68. *ac* sine. – ipsi alios. – averso semel. – castella. – *casum Stevae*, et mox *Stava*. – C. *Attilii*, mox *Attillus*. — *centum viginti* sine *et*.
69. bellis nullam Gallicis. – *novam* qu. legionem. – in armis adhue Pompeius.
70. milites esse *se*. – *at* sic quoque.
71. defendissent. – stipendium. – *ab* abstrahentibus. – occ. diu apud se. – *advexit*.
72. *in diversorio loco* (omisso *at* ante *in*). – *et* ipse humi — accubuerit. – *avexit*.
73. contra *nullos*. – *Memmini*.
74. *levissimus*. – *ditionem*. – Corn. *Sagittae*. – cur *ergo*. – *meos* disiunctum in *in nos*.
75. Afran. *et* Petr. – proclamabat. – *Picolai*.
76. Aberant verba *iure caesus* relicto spatio, item *ut* ante *cont. cons.* – *at* nullos non.
77. T. *Amplius*. – auri*spice*. – *sacra quondam*.
78. *de* collegio. – *repante*. – *constiterit*.
79. *in* sacrif. Lat. – Epid. Manilius. – plebeio.
80. Consilia *ergo*. – bini *trinive*. – *statuae* aberat post *Caesaris*, mox etiam verba: *Hic quia — factus est*. – *M. que et D. Bruto* pro vulg. *Marcello*.
81. vet. sepulcra. – ossa *Capys*. – *ut* vagos. – patibulo. – *monuit* deerat. – super nubes. – *et* haec. – ins. *iudicem*. — commisit. – sine ulla *sua noxia*.
82. *et sic* trad. quidam. Mox Graeca integra insunt.
83. ex quadrante. Reliquos in *una* cera.
84. collocata est. – Voc. *Vrbis* aberat post *itineribus*. – quam triumphorum instrumento.
85. apud *eam*. – controv. *quascunque*.
86. noluisse. – *inspectautium* se. – *sed* pridem.
87. subitam*que* sibi celeremque.
88. continuos dies.

AVGVSTVS

1. exta rapta prosecuit (omisso *foco*).
2. a *Servilio* Tullio. – Aemilio *Paulo*. – e pago *Thironis*.
3. *existimatione*. – diversores. – *Turinguum* agrum. – *et* Threc.

CAP.

4. Dec. *in* Macedonia. – Mox aberat voc. *liberis*, et scrib. Octa*vio* maiore et Octa*vio* minore, item *Ancaria* et *Acia* et *Aoacia*. – verum *idem* Ant. – *Verulonensis*, et adscr. in margine: Regio palatii (imo *Latii*).
5. Capita *bibula*. – habe*tur*. – pro*ximo* suo.
6. horror qui*dem*. – confirmate (omisso *est*)
7. in memo*ria*. Mox aberat *recens* ante *eo nato*. – sed a M. – pro opprobrio sibi nomen prius. – *Mimaeii Plauci*. – non *cum* novo. – inclyta Roma condita est.,
8. *ovium* aberat relicto spatio. – studiis*que* vac. – *nutrito* (pro *vitrico*); *militum* (pro *multum*).
9. summa *parte*, singillatim. – *e* quibus.
10. *mortem* avunculi. – et *vim* necopinantes. – *pro*visum. — quamquam *pater eius* (pro *patricius*). – *trans latinum multa* (pro *translaticium ius ulla*). – *inde* (pro *invicem*, sed correct.) *aut* Reip. – consul *su*sceperant. – demandatum *tertium* bellum mense. – fugisse eum.
11. Pansa*que*.
13. quio se obt. – caeteri, in bia (sine *et*). – in Ita*lia*.
14. rumore — *de*lato. – interem*tus* est. – *qui* opp. *erumpebat*.
15. *ex proposito*.
16. Lut*hri*num et Avernum mari *l*ocum. — Mox aberat *quum* ante *hieme*. – *devictus*. – *suppremum cesum*. – in consp. *venisse*. – Democare. – *iterum*. – refugien*te*. – Cort*e*ios.
17. *et* reconciliatiouibus. – hosti *in*dicato. – Mox *insulam* aberat post *Samum*, et *militum* post *seditione*. – repetit. *Alia* temp. – ordin*averant* (sed correct.) – simulac*ra*. – *ar*reptum.
18. *corpus* deerat. – asper*sum*. – *fa*ciliorem. – mil. *op*e. – celebratior *et* in post.
19. *et* rerum nov. – *An*dasii. – *at* neque. – *Temasini* Epicadi. – *Paccina*. – *Ta*lephi. – rapere. – *Ad extremum* Telephus — destin*arat*.
20. *altera* (sine *autem*). – Sub finem *ab Vrbe* alia manu additum.
21. gentes *Alp*inas. – Rhe*ni*. – exigere *temptaverot*. – poena multatus est. – *et* Scythas. – Arme*nii*.
22. ante memoriam. – *clau*sit.
23. ut a peritis (sine *et*). – adeo *denique* (pro *namque*).
24. Equ. Rom., *qui*. – Voc. *delictorum* aberat ante *genere*.
25. quam ratio mil. (sine *aut*). – *phaleres aut* mur. coronas. – *et*, *sat* aberat ante *celeriter*.
26. se*d* ante tempus.
27. *ultro*que. – *et* C. Turanium. – T. *Vinium*. – *honora*vit.
28. quum *praesidens idem* ferret. – Vrbem *nam*.
29. festi*n*otios. – *tontum*que (pro *cautum*que). – Mar*tis*. – pro *v*isione paterna — *n*overat. – desiderari *adeo*. – ad*didit* (pro *addita*). – serv. *perducen*tem. – porticus *lunoe* et Octa*vio* – a multis *tunc*. – a, M. *Nero*.
30. an*ni* mag. – vici*na*. – man. praeda (sine *ex*). – *ac* caeteras.
31. *super* duo millia. – velut exemplar (sine *at*).
32. quam vo*luntas*. – honorat*is* ludis. – *idem* quinquennio.
33. sed *etiam lenitate*.

CAP.

34. *et* de ambitu. - al. severius quam caeteras. - lenit*aque*. — Verba *partim ad se* aberant. - *in maturitate*.
35. et qu*idem*. - *abortivos*. - *amicis* aberat. - excusantes. Mox decrant verba *publice ius*. - *pure* ac mero.
36. *disposito*. - quaest*uram*.
37. *Quo*. - *triumviratum* alia manu add. - *cinxit*. - *satis* aberat.
38. vi*tili togae*. - *at* ne. - *proposuit*.
39. *in exprobatis*. - *levissimum*.
40. *At* comitiis. - parentibus*ne*. — tri*buhus* suis. - tors*usve*. - positis *lagenis*.
41. quadringenos. - qoamvis *non*.
42. *quadam* steril. - cess*avit*. - post*hac* rem.
43. fee. se ludos. - nonn. *etiam*. - nec *in* Amph., sed *et*. - exstructis *quoque*. - minorum*que*. - No*vium* (omisso praenomine). - *etiam* aberat ante *Equitibus*. — *Licium*. — per mediam arenam ad speet*andum* (passive). *circa*.
44. quid speet*aculi* (pro spect*andum*). - *milites*. - *multis* a plebe. - venire (pro ven*irent*).
45. liberorumque. -*intermissione*.
46. in *suam* qu. colon*iam*. - sub die. - *At* necubi. - at *his*. — *per* singul*os*.
47. alias *autem*. - *ac* terrae. - *nec* est,
48. Regn*orum*. - *ac* amie. - Verba *aut resipiscerent* aberant. - *at* plurim.
49. *caeterum* num. - *constituit*. - sub *manu*. - a loco i*idem* perferrent. - exig*ant*.
50. *Sphinge* aberat relicto spatio.
51. Aberat ῥῆσις: Nec quicquam — inquisivit.
52. *solere* aberat. - *ex quis* sibi.
53. *O* aberat ante *dominum*. - *eius*modi. - vesp*era*. - de*sideria* aberat. - et *quidem* sedentes. - summo*vente*. Mox aberat *sedentibus*.
54. *Triumvirum*. - contumacia *fandi* cuiquam *de*fuit.
55. *at* ne.
56. quoti*ens*. - in tri*bus*. - et *astant*ibus. - Nom*ius*. - arctius *enim vi*nctus. - consent. *eunctis*. - *Scrutario*.
57. ex*is*timare. - Ap. *Scan*daliarium. - in restituti*one*. - *singil*latim. - revertente. - *omnibus*.
58. *legatione* aberat. - *nec* Caesar Aug. - cum pop. (sine R.)
59. titulo victimae. - in Capito*lio*.
62. *expos*tulantibus. - P. *Claudio*. - *et* aberat ante *ex altero*. - eum hac *quoque*.
63. respondisse *filiam*. - *petisset*.
64. *et* Lucium. - Cens*orio*. - diot*urnos*. - *V*ieinio. - *elab*oravit. - ut imo (sine *in*).
65. *Fede* et *Fedes* (pro *Phoebe*). - a quo*quam* liberto. — *levio*ribusque. - *eos* app. - *ac* tria carc.
66. repcrirentur. - Salvi*dem*um. - *enim* aberat post *desider*., item *de* auta *pluribus*. - Agr. *inpa*tientiam.

CAP.

67. *Enceladam.* - *Cosini.* - incurrere. - *Polum.* - *grassatos.*
68. pilus exsurgeret. - matris *adulterium.*
70. *minima* declin. - notatus est *et.*
71. *mirrhinum.* - festis at prof. - *geruntioos.* - *cause* (pro *canem*). - *calefecimus.* - retractum. - Ad *enim* post *benignitas* additum in marg. Alii non habent.
72. *item* per auuos. - *tegnophion.* - suburbanum libertorum. - *Lavinium.* - vet. *et* varitate (sed correct.) — qualia sunt *capita* (pro *Capreis*).
73. ab sorore, uxore et filia *nepotibusque.*
74. at aberat ante *assidue.* - *dilectu.* - *secus* pro *senis* relicto spatio.
75. iocculariter tantum. - aversas. - *indicare.*
76. nam hoc qu. (sine *ne*). - in *vescando* (pro *essedo*). - *ungui.* - *inobservantia.*
77. Nepos *tradidit.*
78. *at* ne eas. - ut evenit, recuperare non posset.
79. *Vilius* Marachus.
80. *coxa indice.* Mox aberat *inde.* - admoneret.
82. *et* hiberni quidem. - *tepefacta*
83. ocellatis.
85. hortatio*nem* (sed correct.)
86. concinnitate. - curam *dixit.* - *aut* aberat ante *necubi.* - ludens *et* malum.
87. *Cottidiano.* - *celerius* — coquuntur. - *at* aberat ante *pro stulto.* - batuolum. - palle*lacium.* - betizare. - *laconizare.* - *dividere*, et mox trans*ferre.* - sed *idem.*
88. custo*dit.* - nam *qui.* - *id* aberat ante *notarem.*
89. magistro usus (omisso *dicendi*). - eruditiona etiam. — indigeret. - *aut* orationes Metelli. - au*dit.*
91. *Item* per omne ver.
92. Auspicia et omina quaedam. - mari*que.*
94. lego libris. - Acc*iam.* - obdormiv*isse.* - egressum. - *Illam.* - *picti.* - exigi. - unique omnino (omisso *olim*). — statim nocte. - *spem* (pro *specie*). - at *insequenti.* - Cicero Caesarem (omisso C.) - dem. e coelo. - *etiam* aberat ante *obtegeret.* - *nec* minor. - exsil*uit.*
95. *a* liquido.
96. *Qui* et. - *aversa.* - in *ipsos.* - homini Eutychus.
97. evectus (omisso *est*).
98. profl. alvi (sine *ex*). - Puteol. *suum.* - quae *tunc* appul. — fausta *omnia.* — missi*lia.* - nihil al. *sponderet.* - *etiam* tum — varian*tem.* - *Nolae* deerat.
99. admissos amicos. - at quid iis. - *ad* Vrbem. - Pro *deminutio* eadem manu in marg. erat *divinatio.*
100. diebus — minu*tis.* - in aede. - die nata*lis.* - pro Rostris veteribus (omisso *sub*). - iora*ret.* - ac Mausoleo (omisso *in*).
101. apud virgines (omisso se). - quin*quenos.* - *per*duxitque — *ut* vic. - absumsissen*t.* - essen*t.*

TIBERIVS

CAP.

1. *qui* mag. constat. – *Tacio* Claudio. – triumphos *sex*. — *post et* duobus. – *qui* significatur.
2. Claudius *Claudus*. – *Tiberius* Nero. – *notatissimum* est.
3. clara et insignis. – *Druso*. – ut fama *est*.
4. Pater Tiberii *vero*. – in *quibus* Narbo. – *orta* esset. – *deinde Neapolim*. – in Sicilia.
5. in *fastis* actisque *in* publica rel. – Isaurique Antonii.
6. prodidit; *simul*. – et *per* Achaiam – *clavus* et fibula.
7. *et* absens. — rursusque grav. – oc. *persecutus* est. – in aspectum *ei*. – mox *discedit*.
8. quorum *diu* invidiam. – *eiusmodi*.
9. Tribunis mil. – *dein*. – discordiis. – *exin*. – *Brennos*.
10. *exusculatus*.
11. forte *quondam*. – al. acceptum (omisso *est*). – *ut* per val. – perculsus *ergo* — dinque. – hoc *modo*. – capi iussit. – laetus *nuncio* — securo ab hac parte (sine *iam*). – *tutantibus*.
12. remansit *igitur*.
14. ingressum. – leg. *arx*. – *cum* maxime expertus.
15. quod amiserat (umisso *adoptione*). – *ne* hered. quidem.
16. Parth. *legatos*. Mux deerat *mandatis*. – inter Dan. fl.
17. censuerant. — *alii*, ut Pius.
18. contentusque uno (omisso *se*).
19. sibi maioribus (omisso *se*).
20. *reversus*. – seque praesidentibus. – *quodam* cum ex. – passus *est*. – congiariorum.
21. vitiis Tib. virtutibusque. – unicum Reip. praesidium. — sive quid incidit (omisso *inquit*). – teque oro, ut *parces*.
25. praetoriani Germanicis. – *urgebant*. – *obfirmitate*.
27. pro *sacra*.
28. de se *et de* suis.
29. adversus te *Tiberius*. – *meque* id dixisse. Verba *me poenitet* aberant.
30. conservandam. – *teferrent*. – forma *legum*. – et *rapina*.
31. per *dissensionem*.
32. *a* se dederant. – *iussus*. – sabbati. – venientem *eum*. – *deglutire*.
33. Princ. *se* exercuit. – eatenus *invaniebat*. – *eius* const. quasdam.
34. exercuisse. – ann. *metelli*. – dimidiumque. – edictu prohibuit. – strenuarum. – *et* aberat post *consuerat*.
35. publice deesset. – *ut* aberat ante *uxorem*. – quo *Iulius*. – al. *e* quaestura.
37. Thrasipolim. – Verba *Archel. Cappadocem* aberant.
39. neque rediturus (omisso *unquam*). – *incoenante* deerat relicto spatio.
40. ne *qui* se interpellarent.
41. *reversus*. – *perfectosque*.
42. *Liberius*. – *alter* Syriam.

Cap.

43. *Caprensi.* – mon*struo*sique. – appell*abant.* – incestarent (omisso *se*). – Pha ni-torum. – palato (sine *que*).
44. inter femin*as.* – *acerram* deerat relicto spatio.
45. unde *mora.* – *ex odio.*
46. *p*ersecutus.
47. opera magn. *egit.* – quo *paeto.*
49. Aberunt verba *et ius.* – *et* vectig.
50. *qui* min. est. – ne consiliis (omisso *eius*) — *et egere* et uti. – actum *in* Senatu. – sed frequ. (omisso *et*).
51. funeris *sui.* – et io *medio* condemnouto.
52. sed *tamen* non statim. – con*sularibus* (pro *consolantibus*).
53. ore *de*ducto.
54. concitati *pro*derentur.
56. Nibi*lo levior.* – *necem* secessum.
57. app. eum *lutum sanguine maceratum.* – fav. oium.
58. quo decre*tum.*
59. ab impat. dominii (omisso *Romae*).
61. *scri*bendi solatium. – pulpitantesque *adhuc.* – *Pauconius.*
62. ne *vul*garet iniuriam.
63. usque eo detinuit.
66. eadem cont*in*eret.
67. *de* devotoque. – adie*cit* mihi.
70. affecti*o*ne. – scripta uium. – praecip*ue* auctores.
74. iam et diu frigidus.

CALIGVLA

1. diu*tur*no morbo.
2. propter *quod.*
3. oravit etiam causas triumphaleis. – Voc. *veteres* post *Variana* aberat. – quam ut amici*tia* more mai. reuunc.
6. *Et* ut demum.
8. Aberat cognomen *Capitone.* – vico Ambi*cario.* – Tiburi fu*erit.* – quic*quid* adiuverit. – voci*te*tur. – XV Kal. Iau. – abunde patere arbitror, – quae sola autor (an *autorum*) restat et publ. iustr. autoritas.
9. castreosi *l*oco.
10. patrem Syr. exped. (sine *in*) - traos*mutans.*
12. Seiano *hoste* tunc suspecto. – gloriatum cuim assidue.
14. externorum *fervor.*
15. Intendebat. - sacram. *afficere*otur. – criminum (sine *que*).
16. Vt le*n*ior labor *indic.* – *ducen*tesimum.
17. ex Kal. *Iunii.* – usque VII Idus (sine *in*).
18. varii generis *ac* multif. – *quos*dam etiam. – Troiae *incur*sione, *et* quosdam. – *lege* Lotiana. – ex proximis *inedia.*
19. passuum *spatium.* – quercica corona et *ceturn* (omisso *securi et*).

Cap.

20. sed *hoc* certameo.
21. alterum omissom est. – *di*metiendum.
22. adorandum se. – Voc. *tetraones* deerat.
23. Actiacas *singulas*que vict. *Lig*onem. – *et* per ist. – *abule*visset.
24. consuet. stupri. – Antonia avia. – noctu prof. (sine *que*).
25. abduxisse suum (omissa *eam*). – *ac* prox. die.
26. amicos propiuquosque. –'ut equ*estres*. – scoio*que*. – pegmaces. – famem indixit (omisso *populo*).
27. contra port. med. – *eadem* causa noverat. – ad metalla *et* munitiones viarum. – ambigui *loci*.
29. Voc ἀδιατρεψίαν adscriptum: h. e. *inverecundiam*. – et homin*is*. – praetorium *unum*.
30. ita *fi*eri. – deflevit, *et* eos edicto.
31. *ut* Aug. princ.
32. factorum dictorumque. – *pom*parum habitu.
34. *omne hu*m*a*n *genus*. – consulto et auctore *se*. – licuis*set*. – *a* civitat*e*. – paululum abfuit.
35. ita proripuit spectaculis.
36. Verba *neque suae* deeraut. – *M. Nestorem*. – Valer. Catul*us*. – *trecentis* adhuc lasc. *v*otis.
37. Nepot*atus*. – Liburn*as*. – incred. *quadam* celeritate.
38. ut *et* vetera. – *nec* illum, *nec* se. – *reus*. – expergefact*a* somno Caeso*nia*. – subiecit *et vindica*vit. – inciderint.
40. *ex graeculorum* diurn. quaest.
41. *Eius*modi. – flagit. populo (omisso *Rom.*) – distrusisque. – ad *imita*ndos *ad* libidinem. – pecunia *fen*oris. – atque *in* periurio.
42. in vestibu*lis*. – ad *capiendas* stipes. Mox aberat *saepe*.
43. flumenque *Citeram* Meneroam. – impetom *fecit*. – quanto ounquam *aliter*.
44. ignominia dim. (omisso *eum*). – commoda *merit*as mil. – ad sexcento*rum* millium. – Adminiocinu Bellini.
45. hostem*que*. – io hoc qu. mi*ni*mio. – mooui*tque*. – *temp*estiva convivia.
46. *capturus* esset. – ut Pharo.
48. circum*dedit*.
50. colore pallido. – *et* oculis *in* temp. – quare *et* traos. – *gradi*, stare. – iosom*nio*. – pelagi *quan*dam speciem. – cubandi *quoque* taedio.
51. transmarinas *certe*.
53. *Ex* disciplinis. – soppetebant*que*.
54. cantator. – Verba *pugnat. annis*, *aurigabat* deeraot. — eodem di*e*, quo periit. – *hunc* tam docilis.
55. studio *doc*eretur. – *M. Nes*torem. – German*i* corporis. – *qui* ex eo. – in *ampho*retis. – muni*lia* gemmis.
56. nec cessavit (omisso *ex eo*). –
57. Cassius nomine (omisso *quoque*). – pantomimus *minister*. – in lau*reato* mimo.
58. gladio *caesam*. – accipe *raptum*. – *repente*. – quidam etiam ferrum per obscoena.

CAP.
59. die*bus quatuor*.
60. hominum erga se.

CLAVDIVS

1. fossas *magna vi* et imm. op. – quandoque posset, restiturum. – *eulo*gium.
3. Verba *pop. Rom.* post *sortem* deerant.
4. si est *arctius*. – posse arbitremur eum. – a *Silvani* filio. — *et* spectare eum. – *quid* post haec — constituerit at reliquerit. – *ne* parte sexta nuncup*aret*.
6. public*e* defuit. – *per* se. – exposc*erent*. – circa sester*tium* vicies. – necessitudines caeteras.
7. accla*mi*tante populo.
8. manibus *subtentis*.
10. per haec *et similia*. – quia *sui* diff. – occup*arent ut* asserturi. – Postero *vero* die. – diversa *sententium*. – armat*us*. – singulis *quaterna*.
11. Imperio*que*. – decerne*nda* curavit. – Circ. an*nuos*. – *quo* per Circum. – Mox deerat *docuit*.
12. Aberat *ac* initio. – *ut* rata essent (sine *que*). – non *potuisset* audire eos. – *con*firmarent.
13. et a singulis (omisso *sed*). Mox *et* aberat post *reperti*. – eodem adoriretur. – Verba *ac Messalae* aberant. — atque ipsius servis. – *ac* divinitus.
14. duos *proximos*. – quarto *quoque* anno. – Verba *ex bono et aequo* aberant.
15. *interdum* inconsultus. – facill. dabat *poenas*. – *Curtalius* gratias agens, abuti solitos. – pe*des* apprehen*dendo det*.
16. Plancum Paulumque. – inaequa*bi*liter. – *pressisset* cuidam. – sed in per. (omisso *etiam*). – Ptol. in Alexandriam. – crimen maiestatis. – intu*lisset* arguebatur.
17. vehementi *Euro*. – *Orcadas* insulas. – praesidibus provincia*libus*. – secu*ta* — adep*ta*.
18. ard*eret*. – repraesent*ans*. – *vel non ex eo* cogitavit. – in*veniendos* etiam tempore (sine *in*).
19. coiusque ci*vis*. – Pompeae. – Lati*ne*.
20. ductum aq*uarum*. – no*vo* lapideo op.
21. complura *et* magnifica. – *et* tribunali. – seculares *quoque*. – quae utraque *rosina*. – Afric*anos*. – plurif*aria et* multiplicia. – datu*rum se* dixerat. – P*abulum*. – illud plane (omisso *quoque*). – *ei ciente* buccina.
22. *et* aberat post *civilemque*.
23. Papiae legis. – *edicto* abrogavit.
24. non *se* lecturum. – liberti*no* filios. – de*cretaque* Ostiensi. – *Sy*llano. – ep. com*munis*. – A. *Plan*cio. – cognomen Chancius.
25. post *aliam*. – impulsore *Cherestro*. – templum*que* in Sicilia.
26. non recus. *se*. – *Tyber*io Caesari.
27. Drusum Pompe*ium* puberem. – *Botern*. – Verba *alique coeptam* aberant.

CAP.

- Antoninam. - Mox aberat *Octaviam*. - *Syllanum*. - *parsequebatur*.
28. Aberat *Narcissum*, relicto spatio. - *honorari*.
29. studio *aut* libidine. - *aquidem* insciens. - *minora* quaeque. - defeusionê ullâ *obtinentibus*. - ut cum da nece.
30. opimis*que*.
31. prospera.
32. sese. disc. (omisso *simul*). - conviv. *ast* et. - nobilibus — ve*scentibus* (omisso *qui*).
33. *penua*. - vigilabat. - tameu inter*dum*. - in gest*atorio*.
34. iugul. *praecipi*abat. - cum *per quaedam*.
35. mil. *vicem* mini*stra*torum. - *et* graph. - *ageret*.
36. nou indign. (omisso *tum*). - cum adultero *filio*.
38. quia subeuuti (omisso *sibi*). - *satisfacientes*.
39. et in con*silium*. - omui oratione.
40. quis, *vel* inter quos. - scire *aut* cogitare. - teste in Sena*tum*. - ego Theogouius videor λογιώτατος.
41. T. *Lucio*. - *obhesitantem*. - *correctus* saepe. - quam *e*leganter.
42. Aberat *alterum* aute *additum*.
43. *et* laudentibus. — impu*beri*.
44. uou multum*qua* post. — eou*scia* quoque. — *etiam* de subseq*u*.
45. fuueratus*que* est.
46. accessisse *sa*.

NERO

1. *at* ne praenom. - rursus tres (omisso voc. *sequentes*).
2. co*aptas*sent. — per prov. *veetus* est. — *cum* os ferreum, cor plumbeum *esset*. — Massilien*si* obsidioue.
3. ex *his*, qui p. l. damn. *essent*. — ac sub. *re integra*. adsper*sis*.
4. augur*and*i arte. — *immitis* alia mauu scriptum.
5. quod quantum potare *vi*debatur. — sed in v. A. (sine *et*). — sed in praet. — augu*ria*rios fraudaverit. — sororis *loco*.
6. Nero uatus est *ante* novem m. — uasci *non* potuisse. — iufanti *ei*. — neque ipse (omisso *id*). iuter lud. an*dierat*. — add. fabulae.
7. ludis Troia*nis*. — amit. *sius* Lep. — a qua *re*. — iud. de*concursione*. — ex*hinc*. — Praefecti Vrbis *atque* Latinarum. — sal. Claudii.
8. iu Curia delatus est.
9. laudavit *et* eonseeravit.
10. *inter*iorem adhuc. — *non* liber., *non* clem. — sed re fam. (sine *a*). — quinquagena. — *divi*sit et plebem (sed correctum).
11. secrete *et* caeteris. — iu camel. quadr. — ludis *quoque* pro aet. — de*currit*. — iudueta est Afrauii *toga*, quae Iuceudium *scribitur*. — spar*sit* et populo.
12. Aberat *quod* post *munere*. — confectores *quoqua* fer. et varia sr. min.

Cap.

13. *Mitridatis.* — *retulerint.* — *dianam deductam.*
15. sed conscriptas. — *proinde* atque. — in *Curia.* — *admissos.* prioribus. — *convivii* Rebili. — orationes ad Sen. — per *Cos.*
16. *ut* et ante insulas.
18. defuncto *Concio.*
19. Magni Alexandri *more.*
20. et *in* musica. — factitarunt. — *fuscae.* — in scenam prodire. — Neapolim. — absolveret *nomen.* — per *quom*plures. — Alex. *in* laudationibus. - *quae* de novo. — adolescentes. — imbrices condiscerent et testes (omisso *vocobant*). — oper. *novarent.* — *ac* sine anulo.
21. praestitutum diem. — *mortis* se copiam. — *io urna.* — simul Praef. (sine *que*). — *Clinium* Rofum. - *nec* dubitavit.
22. Prasini agitatorem. — obiurg. *paedagogo.* — *cotidie.* — nummos Circ. secessu commeabat. — multiplicitatis. - voluit saepe. — scire *et* andire Gr. — nec *offectiooe* dil. — *Scasiopen.*
23. iussit *et* Olympiae. — detineretne. — quamvis tonm consilium sit et notum. — itaque enixae — multi (bis omissu *et*). — observare, *cansare.* — *et* malignitate.
24. ut *nonnunqoam.* — sudorem fr. (omisso *quoque*). — detergere. — ipse se. — Olympiis *Nero.* — nec eo *serius.* — *deinde* aberat post *decedens.*
25. pompa *caeterorum.* — in *cubiculis.* — parcere arteriis. — moltisque amicitiam.
26. occulte *et* velut. — tabernas etiam. — *quint.* domi constitutae parte.
27. *e* medio die. — refotus saepe. — Vrbis *et* ambubaiarum. — Ad *institorio copas* adscriptnm: *al. institoria, institor*, et *copias, locopas.* — appellaret. — *plures* aliquanto rosaria (omisso *obsorptio*).
28. *Attem.* — in mul. *figuram.* — ded. ad se *uxorem* habuit. — *atque* hoc genere. — *territum.*
29. Aberat *quatenus* ante *ferae.* — callide obtegere.
30. impensarum ratio. — praelautosque — *Mitridatem.* — *Speculum* mirm. — *alea* lusit. — *et* purpura. — minus mille carucis.
31. *tam* damnosior. — *suffecerunt.* — *ei* tanta laxitas. — *celationes* laqu. - flores *festulis.* — porticibusque *aquarum.* — per *CXL* millia. — secum *attulisset.* — parva mol. opera.
32. *dextans ai* cogeretur, *qui* — ullae familiae. — studiosis *viris.* — eivit. sibi in certam. — animadv. matr. *in* spectaculis.
33. Parricida.
34. facta dictaque sna. — haetenus *primum.* — in *vexanda.* — summ. qui et Romae. — quum *esse* veneno tentasset. — *tetrarchis.* — *Baiulos.* — *abiecto.* — *non* inc. auctoribus. — veteribusque. — iunxit parricidio. — simul *haud* excepero.
35. Pomponiam Sab. — *anteo* nuptam. — qui *fingeret et* dolo — fateratur. — *Pompeiam.* — ex *ougurotione.* — est genus. — servis *suis* demand. — *Birro.*
37. Nullus post *hoc.* — *gentis* stemmate. — *horarum* spat. — sign. saepe *eiecit.* — quaodoqua de Rep. — ut sibi *a* pop. Rom.

Cap.

38. labefacta. — domus ducum priscorum.
39. quaedam fortuita. Mox aberat *unius*. — quam qui edictis. — *ut sunt* illa. — neque auctores *horum versuum*. — per *iudicem*. — bib. *vacantemque*. — exitium C. Claudii.
40. quat. *annis*. — spoponderant. — destituto Orientis *dominationem*. — lente *et* secure. — occasionem *nactus*. Sub fin. cap. aberat voc. *praecipere*.
41. Edictis *tamen iuridicis*. — Senatus epistola. — malum se citharoedum. — quam quod inscitia sibi.
42. Postqu. etiam deinde. — diu sine voce. — intermortuo. — *resipuit*. — *lasciviaeque*.
43. defenderentur. — in utriusque loco.
45. caritate *lucraticia*. — *traderet* tandem. — et *asen*.
46. *eum* vet. *cum* novis. — *ad* Octaviam (sed correct.) — dedicaturum. — *Astureione*. — transfiguratam. — *ac* in hoc dec. versu.
47. *decerpsit*. — *varie* agitavit. — *attractus* prodiret. — dir. *et* stragulis. — *Spiculum*.
48. *Numentariam* viam. — *aversa* — comminantium. — *et quid* in V. — ex odore. — *adversus* villae parietem. — modica *culcitra*. — fameque et *iterum* sibi. — aliquantum.
49. quumque comperisset. — secum *extulerat*. — Mox deerant verba: *vivo* — *act.*, relicto spatio. In marg. add. G. i. e. Graecum. — *irrumpenti* Centurioni. — *fortitudinemque* vis. — prius *aut* magis. — *Hircius*.
50. *Acria*. — monumenta. — imposito — hortulorum.
51. prope iusta — luxuria. — *pene* verticem.
53. max. *etiam populi raritate*. — nam *et* luctabatur. — tota Graecia. — etiam *et* Apollinem.
55. novam *iudixit*.
56. quam periret *dies*.
57. modo et dieta. — Volgesus.

GALBA

1. sed *vel* evid. — ut hodie ea villa. — pangi ramulum. — *taeto e* coelo. — August. *etiam* sceptrum.
2. pronepotem se Quinti Capitolini. — quod patern. orig.
3. unde *traxit*. — *illatis* demum. — non *vim* egressus. — atque *ec gilbus*.
4. *Sergius*. — VIII Kal. Ian. — sinistrorsus. — adoptatusque a nov. sua *Livia* nom. et Ocellare cogn. — nam Luc. mox pro *Sergio*. — responsum est, summum — portendi. — *advexit*. — menstr. *deinde* suppl. *ac* pervigili anniversario.
5. quae moritum adhue. — ut *in* conventu matr. — *quum* habuisset.
6. *funerambulus*. — *filius* exstitit. — Caesare *ludis* substit. — statimque per castra. — max. insiguis (omisso *ipse*).

CAP.

7. etiam *et* in parv. -- arctissima annona. -- vetuit*que*, simul*ac*. -- *adaquari*.
8. sodalesque *patrios*. -- iter *ingressus*. - vehicu*la*. -- provinc*ia* ingr. sacr. *et* in*ter* aedem.
9. Supervenerunt et. -- *et* virg. honestae. — Iovis *divinae*. — simil. *et* a fat.
10. dei*n* *in*stitio. — prudentia*que et* aetate. — *decurso* appulit. — Iustum piumque fav. Diis.
11. mors *sui* Vind.
12. Galliarumque cunctantius. - *ab*latam a Tarr. - quos ex remig. (omisso voc. *Nero*). - non immisso modo. -- sine commodo ullo. -- paraxidem. - cor*a*u*lo*. -- manu sua pecul. (sine *e*).
13. *venitione unus* a villa.
14. *Livius* leg. eius. - Icelius. - *summe* (h. e. *summae*) equ. gradus. - adesse abutendum.
15. pretio *addici*. - impunita*tem* nos. - pop. Rom. deposcent*i*. - pro Tigellino saev. (omisso *etiam*).
16. flagra*bat*. - solito prae*poni*. - neque *gra*tam rem hab. — se militem legere, non emere. - sed max. *fure*bat.
17. Pisonem Lic. - *pro*duxit in *c*. - ne tunc dona*tione* ulla. - quo facilius. - *prae*ficiendi.
18. *sp*eculator. - Tusc. excurrisset. - *atrum*que iuxta senem.
19. amplius quam cont. (omisso *nihil*, sed relicto spatio). — in publicum *ob*iicerent. - *ac* advenire frequ.
20. Germ*a*norum vexill. — *Neronianus* libertus. - in patr. *suum*. - dispens. *argutus*.
22. usque eo abun*dans*.
23. ut primum licitum *est*.

OTHO

1. M. *filius* Otho. - multarum*que* et magn. - detect*is*. -- *lectum* inter patr. - splen*dida* fem. duos filios tulit. Mox deerat voc. *Marcum*. - *vix*dum nub. - Germanico filio.
2. Kal. Ma*ias*. - non *hab*itaret in Sen.
3. die, quam matri Nero nec. dest. - *non* ad *a*dvert. susp. — *Pompeiam* Sab. - nuptiarum *spem*. -- missos ad *exercendam*. -- deducto matr. - *et* satis visum. - acrior *in unum* omnem. — hoc *discidio in*notuit. -- moderatio*nem* atque abstinen*tiam*.
4. *cor*., Gall*iae* primus *acc*e*pit*. -- im*pa*raturum. - nec *ea via* minus.
5. Speraverat *Otho* fore. - in d*iem*. -- *at* primo. - res *est*.
6. donec *commi*ssa mora. -- obvio*que* non al. - *quasi* id dem. - *ipsi* rel.
7. De*in*. - brevi or*a*tione.
8. Germanici exerc. -- iam*que* ducibus. - Verba *nulla ne* — *conditis* deerant. - *aversissimis* auspic. - caesas *dictavit*.

Cap.
9. quin trahi *illum*. — *propositum* cepit.
11. abire *temptabant*. — *tanquam* desertores.
12. competit. — fuisse. — *calvusque traditur*. — cotidie. — linire.

VITELLIVS

1. *ac* etiam sord. — exstat*que* elogii. — *Fanno*. — *iudicia* st. — *missos*.
2. *consuturis*. — prae*latus eloquio*. — *aliter* ante *adire* alia manu scriptum. — pro *maximo* munere (superscr. *vel summo*).
3. para*lipsi*. — *Ac* Vitellius. — VII *Idus*. — *nec* quae prov. — pueril. primam (sine *que*). — perp. spin*terio*.
4. locum *habuit*. — *quum* pecul. merito.
5. curam*que* operum. — *stag*num.
6. Fund. *petrono* patre.
7. praestolantium (adscr. l. *petulantium* v. *postulantium*). — det. *turba*. — et in *his*. — velut *Deo donum* obl. — III Consulis. — rec. etiam experim.
8. supplicia *impressit*. — conc. *carmini*. — etiam super. (sine *iam*). — qui *prior*.
9. praem. agm*ine*. — lustra*vit*que.
10. iuss*a* Trib. — utque *etiam* campos. — nec eo *serius*. — propalam *auxerit*. — dedican*dam*.
11. aliquid et de Domitio.
12. *et* mutua lib. — reprehendisset.
13. a *Parthia* usque.
14. *inque* frig. pot. — *inter* Kal. Oct. — propositus est. — in morte. — *cata* muliere. — Alii tradunt.
15. dilectum. — *Bebriacenses*. — cunctis *de*clam. — eadem *illa*. — metuentes *sui* sub*ito*. — *compressit*. — iurare *et* caeteros. — solut*am*. — in aedem. — ill*um* esse Conc.
16. Suasit*que*. — host*es* approp. — contin*ue*. — *et* qui simul erant. — relegato. — culc*itra*.
17. ab *his*. — quis esset. — relig*atus*. — coma *a* capite.
18. coniectur*a* eorum.

VESPASIANVS

1. De *rebel*lione tr. Pr. — locus etiam ad sext. m. — Spole*tum* euntibus. — Ad voc. Vespas*iae* adscriptum in marg. lege *anae*. — magnum *iudicium*. — Petronii patrem (suprascr. l. *nium*). — *municip*em operarum. — *soleant* (ita correctum).
2. C. *Pompeio* Sabino. — *ne* quid oculorum consu. — qu. fratre *adempto*.

CAP.

- tribun*atum* — in *Tracia* meruit. — sextoquè vix adeptus est loco. - *Gaium nequeo* non. —. Germ*ania*. - dignat*us est*.

3. Sabraceusis. - delig*atam*. - Fereoti. - Domici*llam*. - libertam *et amavit*.

4. Nareissi *in gratiam*. - translatus *est*. - *Nect*em. - in *ditionem*. - partim Auli Legati consularis. — in brevi spatio. - nes sine m. *indignatione*. - iacta *sint*. — obl*garet*. - *qui*. - impetr*aret*. - eon lormi*seret*. - ut et iodustriae exper*tus*. - additis *quoque* duabus ad eop. leg. — correcta castr. disc. (omisso *statim*). - uno et altero praelio. - scuto*que*.

5. non per*amavit*. - ipsos *decumbentis* pedes. - *cypressus*. — *atque* in Aeh. - osteuderet *recenter quidem* exemtum. - *tensam*. — et *inde* in Circ. - ac non post (omisso *multo*).

6. Moes. *exitus* bina *cum* tr. leg. — iugressis iter. — nihilo *serius*. — *rumorem*. — qui Vit. fec*isset*. — rescrips*erunt*. — Iud. exerc. (sioe *deinde*). — victorem Vitellium. — *ex praesidia*.

7. Susc. *itaque*. — *sed hoc* quoque accessit. — *nullo* modo *rem*. — *Tergere*. — atque in *his*.

8. dolo*rem*. — ad omnem audaciam processerunt. - exauctor*itavit*. — *flagrantem* ungu. - quom *ei*. - maluissem *alium abolevisses*. — ab *hostia*. — *Traciam*. — si possessores *cui aedificatores* essarent. — *confecit* deerat.

9. item*que* — *differre* deerat.

10. mai. *ad* modum.

11. filiorum familiar*ium*.

12. *quando* et con. — nihil ornament*i*. - scrut. salutantes.

13. lev*issime* tulit. — retr*axere*. — oblatrantem*que* nescio quid.

14. dotavit *etiam*. — Morbo*viam*. — Pomp*asia*uum.

15. reper*iretur*. — qui rever*surum*. — *laetatus* deerat. — *neque* etiam.

16. ob*missa*. — *et* auxisse. — veodicare. — *tumentes*.

18. pleb*is* ulam (au pleb*is gulam?*)

19. *appellari* tr. quadringenta. - *Carpeio* Diod. — dabat sicut Saturnalibus. - ita *per* Kal. Martias. — *nec* sie qu. — *Cibiotandem*. — Fano archi*minio*. - dicta *viri*.

20. nite*nti*. - *de quo* quidam. — in *eri*sterio.

21. de*in* perl. - ipse *se*. — *post* dec. — locum def. *Gnidis*. — domestic*a*.

22. in qu. et *haec* — quadr*ingenta*.

23. Verba *ius fieri* deeraut. — nunciautes legatos. - *vel* cont. — cet. prodigia. — stella crin. coelo. - Iuniam Calv. *de* g. A.

24. protinus*que*. - *Ciullas*. — mun. Imperator*is*. — oporteret. — *sullevantium*.

25. *se* vidisse. — med. parte (sine *in*). — ipse *et* filii.

TITVS

Cap.

1. *utut* odio.
2. *Gaiana.* - Septicouium. — sordibus. — perparvo obscuro (sine *et*). Narcisso. — *ullo* modo. — qu. omu. memor.
3. Lat. linguae Graecaeque. — fingendo. *usque* post *extemp.* — alia manu scr. - cert*amen* imitari.
4. statuarum eius et imaginum. — Arecidiam Tertul*lam* patre Equ. R. *natam.* -- praetori*arum.* — Fur*villam.* — *ex equestr.* deinde hon. — *Traciam* et Gam. — urbes Iud. val. - sub *femoribus.* — *circa* se.
5. *additoque Phaphiae.* — *Ierosol.* - *XII* propugn. — decedente. - *aut* remaneret. - desciscere. — Or. sibi regnum. — de morte. - dein Puteolis.,
6. consularem (omisso *virum*). - *averso* rumore.
7. comessationes. -- suspecta rap. — nec vitio ullo. — praecipueque *sunt usi.* Ber. — sed *exspectare* omn. iu publ. coetu. — *et* solitas. - *ter*misque. exstructas.
8. al. non haberent, quam *si eas*dem *is*dem. - *animum* deerat. — *tota* die. — *Sueni* montis. - in Vese*nio.* — len. *moribus.* — subici ac ven. in s. — *advehi.*
9. *punitu*rum adiur*atis.* — coniunctos. — *docens.* — si *qua* praet. - salvum filium. — sed ins. die. — *ferramenta.* — venturum *quoque.* — neque *se* ponere,, *at.* - ut primo (omisso *a*).
10. dim. *paludamentis.* - *non* ipse. — *nec* cuiquam.
11. *duos* add. al. manu. -- *concurrit.* - obsecratisque. - congessit, quantas *nec* vivo. — *quidem* al. m. scr.

DOMITIANVS

1. *VIII* Kal. Nov. - adol. tem*pus.* - arg. vas. — pollicenti. — *variae* superst. - depr. non potue*rint.* — *inde* progressus. - Dom. *et* Long. — officia urbana.
2. Germaniamque. — ob *hoc* correctus. — quotiens. — *ius ex* consul. - *inire* mod. — depoposcissent. - militi *offerret.* — *vim* struere fratri. — *propalamque.*
3. horarum. — a *Fabio* Crispo.
4. etiam duplex equestre. — Verba *ac pedestre* al. m. scripta. — ad *lychin*nos. — ante pedes *eius* stabat *puer* coconcinnatus. — parvo portentosoque *capillo.* - *et* quid sciret, *et quid* sibi v. esset. — *venales* pugnas. - *e fosso.* — proxime Claudius. — *Jaeilius* al. m. scr. - *cyoharoedas* choro *cycharistae.* — *philocycharistae.* — cursum etiam virgin*is* certamine. — *forte* ducti. — trecentum. — *die* aberat. — plebeis.
5. in *quibus* et. - stadium et *ex metodium.* — max. *ortus.*
6. sponte in *Dachos*, et mox *de Cadis.* — barb. copias. — praesagiis prius compererit. — ipsum quo dimicandum erat. — *divulgatum* est.

CAP.

7. in communes rerum usus. – rectarum coen. – perseveraverit. – equitesque Rom. – aureos trinos.

8. ne semper (omisso se). accommodaret. – vocavit. – auctor et tunc plus fuit. – corr. morum. – vocabantur. – lege Catinia. – Osculatis sor. – corr. relagasset (omisso earum). deinde longo int. – stupr. virginis.

9. destinarit. – liberalitatis. – omnis erga se. – Rusti Caep. – reos autem. – prox. apud aerarium. – accus. quia. – in perpetuum don. – Ad subsecira not. sucina l. licina. – veteribus prioribus poss.

10. et tunc max. aegrum. – quod Trecem. – obiecerit. – Cinicam Corealem. – Orficum. – Glabronem. – quemque levissima. – heu tacto. – quodque cito bort. – Salv. Oxceanum. – Imp. vitrici sui. – imp. genesi. – in membranas. – Verba ac ducum aberant. – quod petitus thea sed et. – eos aberat post sanct. – phil. omnis. – filium aberat post Helvid. – die in destinato. – part. aversae. – ex notior. – Tribunos. – neque apud mil.

11. in throno. – principii levitas. – neque omni ab re. – a pietate nra.

12. n. eo serius. – haereret. – viv. ac mortuorum. – adversus mai. – non existente. – viveret vitam. – a procuratore (suprascr. procuratione). – circumseptus. – a iuv. – Histria.

13. se fratri et patri. – et illos. – evocatam eam. – acclamarique. – tantos ing. cons. – hoc fieri iubet. – et pond. certi. – Lanos artusque. – inscriptum sit arcui. Mox verba, quae sunt in vulg., aream et calvitium, deerant, superadd. alia manu: APKEI. – nec quicquam. – suscepisset (imperium al. m. scr.)

14. iam pridie. – Adolesc. tuo Caldaei. – semperque anxius. – propositi de exc. vin. – excogit. hon. – nec nisi (omisso et). – in manu.

15. negantemque. – accur. impetravit. – ut aberat post evenit.

16. Verba cubiculo – afferret alia manu scr.

17. idem lavantemne. – in ips. boram. – arrepto. – dummodo ferrum. – Philix nutrix. – filiae Titi.

18. in iumenta. – etiam hoc simul illum consolans. – eadem remanent mecum cap. fata.

19. etiam ita ex industria. – efficeret.

20. nec elegantia. – sucrucum.

21. quotiens. – super coen. Praetor. – matrianum. – ominabatur.

23. statimque Divum. – cont. et acerb. – solo affigi. – galbam sibi.

DE ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS

1. ne in usu qu. olim. – antiqu. doctorum quidem et poëtae et semigraeci erant (omisso oratores). – aut si quid ipsi Latine comp., praeallegebant. – ferantur.

2. inter sec. et tert. bellum (omisso Punicum). – quom reg. Pel. (sine in). – exemplo fuit (omisso ad imitandum). – commentandoque caeteris. –

Cap.

uno volumine. – quae legisse *se*. – praedicant. – Grammaticam. – In fine deerat voc. *usus*.

3. Initio aberat praeo. *Lucius*. – *M.* Metellum. -- traduntor, pretia *vero*. — Luctatium. -- Melissus. -- *Panosagasema*. -- *DCC numûm a* Q. Catulo. – conductos. -- edocuissent. -- *ingressu*.

4. Nepos libello. – eos qui diligenter. – epistola *ostendit*. — *ne* cum Sig. quidem. - a Grammatica, *ne* illum quidem. – namque apud mai. -- quem *non* literatum. – discr. *possessoribus*. -- *paraphrases*, *allocutiones*. – omitti iam *vides*. – statim ludo.

6. praeter commentatores. – libert. *se*·dupl. cogn. esse *per* hoc indicat. – Saevius Postinus idem *ac* Marcus docebit.

7. *Scitabachionis*. -- in *iis* M. Cic.

8. *Marcus* Pomp. -- ot coactus *sit*. -- son. *Ennii*. – *dicit*.

9. Pupillus. – *primo* aberat ante *appar*. -- Ad voc. *Perialogos* adscr. *f.* περὶ ἀλόγων, *de iis*, *quae contra nationem* (l. naturam) *fiunt*. – negligentiore. – acerbe. – quos omni *in occasione*. – marmoreo, habitum.

10. *Atrius*. – Atheois *est* natus. – Cap. Atteios *natus*. -- ut *a* nimia. – *adiutor* deerat. -- ad summa. – io *quis*. – de rat. *scribendi*. -- Asinium cred. -- *utque* maxime.

11. ad poëticas. – *inscripsit* praeter gr. lib. -- senectutem. — paupertate. - abductus. -- depictam m. assilla. -- sapientiam sit assecutos. – tres *calculi*, sel. farris. -- at rursos (omisso *idem*).

12. Epicadus. – *in* sacerdotio. -- quasi nunquam.

13. *Staberius* hero suo *morem* emtus. -- propter studiom.

14. codic. Mamnio. – nihil Romae. -- *opinor* deerat, etiam Graeca relicto spatio. – ita me haberem (sine *si*). -- meeum illum habere. -- mihi *sollicitudo*. -- mol. asse *possem*. -- Verba *quum* — *non possit* deerant.

15. *Laeneus* — Tall. *templum*. -- oris *probum*. – monstruosum. - pretiom suum retulisse. -- *atque* doctr.

16. libertus *Sarti*. -- post *inde*. – alios poëtas *perlegere*. — *Et* Epirota.

17. *intra se*. – *neque* amplius. -- eeot. sest. -- *circa heniculum*. -- io qoo *facto*.

18. mox Pausa. -- io *parcula*. – *vota* sua *astiterant*. -- quum *et* doceret.

19. cuios etiam *libris*.

20. *etsi* deerat. – adductum et *audiit et* imitatus est. — *qui quum* admodum pauper *decessisset*. -- *ex* liber.

21. quod eleganter curam. -- *locorum* scribontur. -- tracheatas.

22. exact. modestissimus. – quod Cassius. -- esse illum Latinom. – certa iam mentitor.

23. *Quintus Remnius*. -- praesagante Virgilio. -- Palaem. *militem*. – *lavare*. sumtus. -- qoadringeoa.

24. quamvis *omnes* contemni. -- et *amovere* curavit. – idque perraro nimis. Pauca.

DE CLARIS RHETORIBVS

CAP.

1. *Senatusconsultum* aberat, item praen. *Caio*. – de Phil. et Rhetoribus. – ut *si* ei. – *item* dixerunt: *ne* renunc. – iuventus ad quos in lu*dum*. – Lati*ne scilicet* Rhetoras. – in ludos *intrare*. – quapr. et *in* iis. – *vobis* non placet. – *etiam* Graece declamavit. – et *quod cum* Consul. – cau*sas* Caesaris. – Caesar primo imp. a. – profl*uit* copia, adeoque *fluit*. – *cum* breviter *ac* presse. – *dum* utilia. – *historiis* deerat. – appell. *additis*. – adi*ere*, pepig*ere*, solv*ere*. – piscis nullus *af*fuit. – in liber*tate*.
2. Cicero *in epistola* ad M. – *Lucium* deerat. – apud eum exerceretur.
3. Pi*l*utus. – ing. *et* studium. – *scribi* deerat.
4. ludum *di*cendi. – *a C*. Epidio. – fl. *Scar*ni.
5. *Tibi et* ioci causa. – compe*r*torum tuorum. – *falsum animo* hominem. – *in te* deerat. – *vulnera secun*dum iugerum.
6. sedens in *op*ere. — cal. den*sum*. – decla*mare aut gemere*. – Pisonem *personalem*. – qu. cohiber*ent* lictor*es*. – ut deplorato. – st. in *ispeum* erat. — senior vomice Nova*rium*. — Fini adscripta verba: *Nil amplius reperitur*.

* COLLECTANEA

DE

VITA ET SCRIPTIS

SVETONII TRANQVILLI

EX ANGELI POLITIANI IN HVNC SCRIPTOREM PRAEFATIONE POTISSIMVM DESVMTA

C. Suetonius Tranquillus patrem habuit Suetonium Lenem, [1] *tertiae decimae legionis bello Othoniano Tribunum angusticlavium. Natus est circa initia imperii Vespasiani; nam XX annis a morte Neronis adolescentem, item imperante Domitiano adolescentulum se ipse nominat.* [2] *Adeptus erat et ipse tribunatum militum; sed contulit statim in propinquum suum Caesennium Silvanum.* [3] *Post Magister Epistolarum imperatoris Adriani, eo honore privatus est, quod apud Sabinam Principis uxorem familiarius egerat, quam reverentia domus aulicae postulabat.* [4] *Matrimonium ipsi parum felix, sine liberis: quare intercessione Plinii iunioris ius trium liberorum ab imperatore Traiano obtinuit.* [5] *Praeter Vitas duodecim Caesarum (quas octo libris ita complexus est, ut prioribus sex singuli Imperatores; septimo solstitiales illi, Galba, Otho, Vitellius; octavo gens Flavia, comprehendantur) scripsit haec,*

* Haec ex ed. Bipont. reddenda curavi: notitiam literariam de Suetonio, ut prolixiorem pro nostrae editionis ratione, praemittere nolui.

1. Vid. Vitam Othonis cap. 10. Avi sui mentionem facit in Caligula c. 19.
2. Neronis cap. ult.
3. Cf. Plin. Epist. lib. III, 8.
4. Ael. Spartian. in Hadrian. cap. 11.
5. Plin. Epist. lib. X, 95.

quae recenset Suidas: De Graecorum lusibus librum unum: De Romanorum certaminibus et spectaculis duos: De anno Romano unum: De notis unum: De Republica Ciceroniana, contra Didymum, unum: De nominibus propriis, deque vestium generibus: De ominosis verbis: De urbe Roma et eius institutis moribusque, libros duos: De stemmatibus illustrium Romanorum. Citantur et hi Suetonii libri: De Regibus tres, ab Ausonio; De institutione officiorum, a Prisciano; et ab eodem De praetoribus plures: nam etiam octavum allegat. Attribuuntur insuper Suetonio libri, De triumphis: De Poëtis: De vitiis corporalibus: De rebus variis. Sed ut duo posteriores a futili tantum auctore Servio citantur, ita De institutione officiorum, et triumphis, e libris De urbe Roma fortasse petiti sint; atque De Poëtis comprehensi fuerint libellis De Grammaticis et Rhetoribus etc. quorum quaedam habemus. Alium quoque Suetonium citat Vopiscus, etiam Historicum, sed cognomento Octavium: eius nihil exstat. Verum quum mentio Vopisci facta sit, lubet haec collectanea ipsius de hoc nostro testimonio finire. Vocat igitur emendatissimum et candidissimum scriptorem. Quo elogio omnia dixit.

NOTITIA LITERARIA

DE

C. SVETONIO TRANQVILLO

EX

Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Io. Avg. Ernesti, avctivs edita Tom. II, Cap. XXIV.

Svetonii *aetas* [1]

C. Suetonius [2] Tranquillus, Grammaticus et Rhetor Romanus, scriptor, Vopisci iudicio, [3] emendatissimus, et candidissimus, Plinii [4] iunioris amicus, et ab eo

1. Res ad Suetonium pertinentes narrarunt praeter *M. Antonium Sabellicum* et *Phil. Beroaldum*, Anonymus, cuius *Collectanea s. loca ex variis auctoribus excerpta, quae ad Suetonii genus, vitam, studia, et opus de XII Caesaribus pertinent*, leguntur in Sam. Pitisci editione Suetonii, Leovardiae 1715, 4. Tom. II, pag. 1174 sqq. et *in* Petr. Burmanni edit. Amst. 1736, 4. Tom. II, pag. 489 sqq. *Dan. Guil. Mollerus in Dissertatione de Suetonio Tranq. Altorf.* 1685, 4. *Martin. Hankius de Romannrum rerum Scriptoribus* Lib. I, pag. 110 sqq. Lips. 1688, 4. *Laisne* in *Remarques sur la personne et les écrits de Suetone*, quae invenies in *Nouveau Recueil de Pièces fugitives de Mr. Archimbaud* Tom. I, Paris 1717, 12, pag. 23 sqq. *Io. Nic. Funccius* in *Tractatu de imminenti Latinae linguae senectute* cap. 8, §. 51 sqq. pag. 555 sqq. Quibus add. *The Life of Suetonius* in Biographia classica Lond. 1740, 8. Vol. II, pag. 231.

2. Tranquillus dici maluit, quum pater eius Suetonius Lenis diceretur. Diversus a *C. Suetonio Paulino*, de quo Tacitus XIV, 36, et Xiphilinus in Nerone, quemque cum Tranquilli parente confundit Muretus XV, 11, var. lect. et Xicco Polentonus in vita Suetonii nostri ap. Pighium in Annalibus Rom. III p. 600. Fuit et *Suetonius Octavianus*, a quo vitam Taciti Imp. scriptam refert Vopiscus.

3. In vita Firmi cap. 1.

4. Plinius X, 95, ad Traianum: *Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia iampridem, Domine, in contubernium assumsi, tantoque magis diligere coepi, quanto propius inspexi.*

adscitus in contubernium, Traiani beneficio, quum ἄτεκνος esset, ius trium liberorum consecutus, Magister Epistolarum, sed ab Hadriano remotus ab illa provincia, quod apud Sabinam, uxorem Imperatoris, iniussu eius, ut ait Spartianus, familiarius se gessisset.

SCRIPTA *Suetonii*

Ex scriptis eius exstant 1.° *Vitae XII Imperatorum*, pari libertate [1] ab eo descriptae, ac ipsi vixerunt: *C. Iulii Caesaris*, (quae initio mutila esse videtur Turnebo, Vrsino, Torrentio, Pitisco, et ante hos Ludov. Vivi, qui etiam supplementi loco quaedam de Iulia gente Caesarisque iuventa commentatus est, quae occurrunt in editione Suetonii Plantiniana cum Torrentii notis 1574, 8, et in Vivis operibus Tom. I, pag. 686 sqq.) *Octavii Caesaris Augusti*, *Tiberii Neronis Caesaris*, *C. Caesaris Caligulae*, *Tib. Claudii Drusi Caesaris*, *Neronis Claudii Caesaris*, *Sergii Sulpicii Galbae*, *M. Salvii Othonis*, *A. Vitellii*, *utriusque Vespasiani*, *et T. Flavii Domitiani.* Hae vitae in quibusdam Codd. et Suidae testimonio in VIII [2] libros tribuuntur, quam sententiam in sua editione sequitur Is. Casaubonus: nempe ita, ut priores Imperatorum sex vitae singulos libros constituant, vitae Galbae, Othonis, Vitellii septimum, reliquae tres Im-

1. Hanc a Tillemontio in Histor. Imperatorom et aliis quibusdam reprehensam recte tuetur Baelius in Lexico edit. secundae: ubi etiam observat, Chronologici ordinis securum Suetonium vitas per rerum capita maximam partem digessisse, et diligentissime annotasse, quae ad vitam, mores, indolem et ingenium cuiusque Imperatoris spectare observarit.

2. Lupus Ferrariensis Epist. 91, Suetonium de vita Caesarum in duos nec magnos Codices divisum a Marqoardo Abbate mitti sibi desiderat: quod tamen de voluminibus capiendum.

peratores de gente Flavia octavum. At aliis, ut M. Zuerio, Boxhornio et Pitisco, qui numerum Suidae corruptum putat, singulae vitae singulos libros absolvunt, quibus praeit Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali, qui duodecim Suetonii libros laudat. Non praepostere res narrare, sed temporum libenter observare ordinem, ostendit Cardinalis Norisius Epist. ad Anton. Pagium Tom. IV Opp. pag. 760, etsi alioqui vitam quamque secundum rerum genera, non plane secundum temporum ordinem narrat. [1]

2. *Libri de illustribus Grammaticis.*

3. *De claris Rhetoribus libri*, sed maiori parte mutilus. 4. Ex libro *de Poëtis* [2] est *Vita Terentii* a Donato excerpta, *Vita Horatii*, quam Porphyrio ad Hor. lib. II, Epist. 1 diserte tribuit Suetonio, *Vita Persii*, *Vita Lucani*, et *Vita Iuvenalis*, quam alii malunt referre ad *Probum*, sed ex orationis convenientia Suetonio vindicat Salmasius ad Solin. pag. 320. Item e Suetonii Vita Virgiliana multa ad verbum repetit Donatus.

Plinii *Vita et Liber de viris illustribus Suetonio praeter rem tributa.*

Plinii maioris vita Suetonio indigna est, ut iudicat Casaubonus, et argumento non uno Vossius de

1. De scriptis Suetonii novissime diligenter egit *Edmundus Burton* in *Observations on the character and writings of Suetonius*, in eiusd. *Ancient Characters deduced from classical Remains*, Cambridge 1763, 8.

2. Confer Rol. Maresii Epistolas pag. 473, edit. Lipsiens. 8, et Vossium de imitatione cap. 8, §. 9. Poësis unde coeperit, ex Tranquillo refert Isidorus Hisp. Orig. VIII, 7.

Hist. Latin. ostendit, et Scaliger ad Eusebium non dubitat, plus quam quatuor seculis scriptam esse post Suetonii obitum. Aliam eiusdem Plinii vitam, incerto auctore scriptam, vulgavit post alios Ioannes Harduinus. *Liber de viris illustribus* non magis Suetonii est, quam Plinii iunioris, sed Aurelium Victorem auctorem habet. Similiter falsi fuere, qui ex loco Orosii VI, 7. *libros* Caesaris *de bello Gallico* ad Suetonium retulere, de quibus Baelius in Lexico edit. sec. in *Caesar*, nota 5. De Plinio tamen nonnulla, ut ex Tranquilli Suetonii catalogo virorum illustrium, affert Vincentius Bellovacensis libro X Speculi Hist. cap. 67. Rabanus Maurus de Arte Grammatica Tom. I Opp. p. 46: *Tranquillus vetustae scriptor Historiae sic de poëtis Gentilium et de poëmatibus refert: Cum primum homines exuta feritate rationem vitae habere coepissent, seque ac Deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sunt* (ita ex Isidori VIII, 7 Orig. lege pro *convenientibus*) *sibi: utriusque magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur templa illis, domibus pulcriora, et simulacra corporibus ampliora faciebant. Ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum et verbis illustrioribus, et iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quae* ποιότης *dicitur, poëma vocitatum est, eiusque fictores poëtae.*

SCRIPTA *deperdita.*

Multa alia scripserat Suetonius, quae interciderunt. Ex his fuere: Περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν, *de ludis Graecorum* lib. I. Suid. in Τράγκυλλος, et Servius in V Aeneid. ubi male excusum *de puerorum lusibus.* Laudant etiam Tzetzes Chil. VI hist. 85, et Eustathius ad Iliad. A. *Lib. I Historiae ludicrae* Gell. IX, 7. *De spectaculis et certaminibus Romanorum*. περὶ τῶν παρ' Ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων lib. II Suid. Περί τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ, *de anno Romano* lib. I id. Περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων, *de notis, quibus Critici in libris utebantur;* lib. I id. Περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας, *pro Ciceronis Republica*, adversus Didymum Chalcenterum Grammaticum (qui Ciceroni maledixerat, teste Ammiano XXII ult.) Suid. Περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδεῶν ἐσθημάτων, καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς τις ἀμφιέννυται, *de nominibus propriis, et de generibus vestium*, Suid. et Servius in VIII Aen. Περὶ δυσφήμων λέξεων ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη, *de vocibus mali ominis sive maledictis, et unde quaecunque*, Suid. et Etymol. in ἀρχολίπαρος. Περὶ Ῥώμης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν, *de Roma eiusque institutis et moribus*, libri II Suid. In hoc opere fortassis tradiderat etymologiam vocis triumphi, quam e Tranquillo affert Isidorus XVIII, 2. Originum. Στέμματα Ῥωμαίων ἐπισήμων, *Stemmata* sive *Genealogiae illustrium Romanorum*, Suid. *Libri III de Regibus*, quos carmine in epitomen coëgerat Paulinus, teste Ausonio Epist. XIX. *De institutione officiorum*, Priscian. lib. VI. *Praetorum liber octavus;* id. libro VIII. *De vitiis corporalibus;* Serv. in Aeneid. VIII. *De rebus variis*, id. et Charisius lib. 2. Etiam in Isidori Hisp. libro de natura rerum cap. 37, quaedam nomina vento-

rum e Tranquillo referuntur, et cap. 38., locus magnus de signis tempestatum ex *Tranquillo in pratis:* sed puto legendum *in variis*. Ioannes Grialus legit *in pratis*, ut λειμῶνας sive *prata* inscripserit libros suos de rebus variis: alii *in parergis* vel *Arateis*: quae lectiones minus placent.

C. SVETONII
TRANQVILLI
XII CAESARES

C. IVLIVS CAESAR

1 Annum agens sextum decimum, patrem amisit; sequentibusque Consulibus, Flamen Dialis destinatus,

Annum agens) Initium huius libri, quale auctor conscripserat, periisse plerisque videtur, desiderantibus maxime prosapiae Caesaris mentionem historiamque pueritiae, quam, reliquorum imperatorum vitis praemissam, in hoc uno praetermisisse Suetonium, credere vix licet. Accedit ad rationes satis graves librorum varietas, qui vel omittunt initio nomen, vel diverse praeponunt, ut adeo repetitum istud post libri inscriptionem librariorum sedulitati tribuendum videatur. — Natus est Caesar A. V. C. 654, C. Mario VI et L. Valerio Flacco Coss., Idibus Quinctil., unde huic mensi Iulii nomen postea datum (v. c. 76). Obiit igitur pater A. V. 670, L. Cornelio Cinna IV, Cn. Papirio Carbone Coss. De eius morte Plin. H. N. VII, 54 (ed. Franz.): *Nullis evidentibus causis obiere, dum calciantur matutino, duo Caesares, Praetor (Lucius), et praetura perfunctus Dictatoris Caesaris pater (Caius), hic Pisae exanimatus, ille Romae.* — De gente Iulia copiosissime exposuit Glandorp. Onomast. pag. 414 sqq., de Caesare dictatore pag. 425 sqq. Vid. etiam Bayle Diction. sub verbo *César* not. R.

Flamen Dial. destinatus) Suo loco mota haec verba aliis videntur, aliis ab aliena manu inserta, ob difficultates chronologicas. Nam Vellei. II, 43: « quum paene puer a Mario Cinnaque Flamen Dialis creatus, victoria Sullae, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, amisisset id sacerdotium. » Eo autem anno, quem Noster dicere videtur (A. V. 670, v. 671), fato iam cesserant Marius et Cinna, ille 667, hic 669. Inter plurimos, qui in hac arena desudarunt, de quibus plura vid. apud Oudend., optime rem explicuisse videtur Wesseling. Observ. II, 18, qui, Caesarem iam A. 667 in Merulae locum Flaminem destinatum, ea tempestate, de qua Sueton., dimissa Cossutia, Corneliam duxisse, existimat, provocans ad morem Nostri, brevitatis studio multa saepe uno commate complectentis, tempore diversa, cuius exemplum, nostro assimile, vide Tiber 9 fin.; atque ita etiam interpunxi, ut sensus existeret: Caesar, iam prius paene puer Fl. D. destinatus, sequentibus Cons. h. e. sequente post patris mortem anno, dimissa Cossutia, seqq. — Caesarem autem *destinatum* (h. e. *designatum*, ut Tac. A. I, 3: *destinari consules*) modo, nun-

dimissa Cossutia, quae, familia equestri, sed admodum dives, praetextato desponsata fuerat, Corneliam, Cinnae quater Consulis filiam, duxit uxorem, ex qua illi mox Iulia nata est; neque ut repudiaret, compelli a Dictatore Sulla ullo modo potuit. Quare et sacerdotio et uxoris dote et gentiliciis hereditatibus multatus, diversarum partium habebatur: ut etiam discedere e medio, et, quamquam morbo quartanae aggravante, prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur,

quam inauguratum fuisse Flaminem, docent et sequentia, ubi *sacerdotio multatus* dicitur, et Vellei. l. c. et Plutarch. Caes. 1: ὡς – μετιὼν ἱερωσύνην εἰς τὸν δῆμον προῆλθεν (ita leg. pro προσῆλθεν), οὔπω πάνυ μειράκιον ὤν, ταύτης μὲν ἐκπεσεῖν αὐτὸν ὑπεναντιωθεὶς Σύλλας παρεσκεύασε, confirmat etiam Tacitus, qui An. III, 58, *duobus et septuaginta annis post Corn. Merulae caedem neminem suffectum* dicit, ubi Lipsius scrupulum, qui ex h. l. oriri posset, removit. — Caeterum *Flamines* (Dialis, Martialis, Quirinalis) nonnisi e Patribus legebantur. Ritus electionis vid. apud Tacit. Ann. IV, 16. De eiusdem dignitatis cerimoniis agit Gell. N. A. X, 15.

praetextato) i. e. ante sumtam togam virilem, quam quo aetatis anno induere soliti fuerint, controversum est. Vid. ad Aug. 8. — De voc. *praetextatus* vid. Ind. Ita Vellei. I, 10: *duos minores natu praetextatos habuit.* Id. II, 59: *obiit, praetextato relicto filio.* Quinctil. Inst. I, 8: *De quo genere optime C. Caesarem praetextatum adhuc accepimus dixisse.*

quater consulis) i. e. qui omnino quater consul fuit, ut Vitell. 7: *ter consulis filium.* Alii interpretantur *quartum* cons.

Quare multatus) Non de uno tempore haec intelligenda. Complectitur auctor Sullae iniurias, quae ad diversas partes Caesarem transduxerunt. Sacerdotium sibi destinatum prius amiserat (vid. supra); nunc et uxoris dotem et reliqua, eaque non tam lege Cornelia de proscriptione, ad dotem et hereditates extensa, quam poena arbitraria, ut statuit Ernest. — Plut. Caes. 1 init. Τὴν Κίννα τοῦ μοναρχήσαντος θυγατέρα, Κορνηλίαν, ὡς ἐπεκράτησε Σύλλας, οὔτ' ἐλπίσιν, οὔτε φόβῳ δυνηθεὶς ἀποσπάσαι Καίσαρος, ἐδήμευσε τὴν φερνὴν αὐτῆς.

ut etiam — redimere) Infinitivos *discedere* et *redimere*, pendentes a *cogeretur*, praetuli ob orationis concinnitatem. Al. *discederet* et *redimeret.* Rem Plut. l. c. ita: συχνὸν μέν τινα χρόνον πλανώμενος ἐν Σαβίνοις ἔκλεπτεν ἑαυτόν. ἔπειτα δι' ἀῤῥωστίαν (sine iusta ratione Casaub. maluit δι' ἀῤῥωστίας) εἰς οἰκίαν ἑτέραν μετακομιζόμενος, κατὰ νύκτα περιπίπτει στρατιώταις τοῦ Σύλλα διερευνωμένοις ἐκεῖνα τὰ χωρία, καὶ τοὺς κεκρυμμένους συλλαμβάνουσιν, ὧν τὸν ἡγεμόνα, Κορνήλιον (Phagitam. v. c. 74) πείσας δυσὶ ταλάντοις ἀφείθη. *Inquisitores* sunt igitur homines ad investigandum emissi, quos graec. φυγαδοθήρας dici, notat Casaub.

seque ab inquisitoribus pecunia redimere; donec per virgines Vestales perque Mamercum Aemilium et Aurelium Cottam, propinquos et affines suos, veniam impetravit. Satis constat, Sullam, quum deprecantibus amicissimis et ornatissimis viris aliquandiu denegasset, atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse, sive divinitus, sive aliqua coniectura: *Vincerent, ac sibi haberent, dummodo scirent, eum, quem incolumem tanto opere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum; nam Caesari multos Marios inesse.*

2. Stipendia prima in Asia fecit, M. Thermi Praetoris contubernio; a quo ad arcessendam classem in

per virg. Vestal.) quibus ius erat pro afflictis preces interponendi, maxime intercedendi pro criminis capitalis reis. Exempla sunt apud Cicer. pro Font. 17; Nostr. Tib. 2; Vitell. 15; Tacit. Ann. XI, 32; H. III, 81. — *M. Aemilius Mamercus* v. *Mamertus* consul fuit cum D. Bruto A. V. 676 (Cic. Brut. 47), fuditque, quod Reines. annotavit e Liv. epit. 76, in bello Marsico Italicos, legatus Cn. Pompeii consulis. *M. Aurel. Cotta* consulatum gessit cum Lucullo, A. V. 679 (Cicer. Verr. V, 13). De propinquitatis affinitatisque cum Caesare ratione nihil constat, nisi quod Aureliam, matrem Caesaris, M. Aurelii sororem fuisse, e h. l. colligit Glandorp. Onomast. p. 144.

sive div. s. al. coni.) h. e. sive Deo aliquo agitante eumque sermonem ut vaticinium suggerente, sive ad ita sentiendum humana tantum prudentia et accurata indolis Caesaris observatione commotus. Illud casum, hoc causas externas internasque rationes involvit. Similes loci sunt Plutarch. Pomp. 76: εἰ δή τις ἔτι Πομπηΐου λογισμός, ἀλλ' οὐχὶ δαίμων ἐκείνην ὑφηγεῖτο τὴν ὁδόν. Dion. XLI, 46: καὶ τοιαύτην ἐλπίδα ἤτοι τηνάλλως, (ut Reimar. edidit) ἢ καὶ ἐκ μαντείας τινὸς εἶχεν. Similiter Claud. 13: *casu quodam an divinitus.*

Vincerent) ut antea *expugnatum* trop. de effecta tandem post multum laborem persuasione. Ita Tib. 21: *expugnatum precibus uxoris.* et cap. 37: *nec unquam ullis populi precibus potuit evinci.* Similem usum verb. μάχεσθαι, νικᾶν, ἐκπολιορκεῖν, καταναυμαχεῖσθαι notavit Casaub.

multos Marios) Plut. οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν αὐτούς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους ἐνορῶσι.

M. Thermi — contubernio) Aurel. Victor 82: *contubernalis Thermo in Asiam profectus. Contubernio* ducis uti dicebantur iuvenes nobiles, qui in eodem tentorio habitantes artem militarem ab eo discebant. Vid. Ind.; Cort. ad Sallust. Iug. 64; Manut. ad Cic. ad Div. V, 20; Ernest. in Cl. Cicer. — De *Thermo* nihil constat, nisi Minuciorum hoc fuisse cognomen. Quem Appian. Mithridat. 52

Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem, non sine rumore prostratae regi pudicitiae: quem rumorem auxit, intra paucos rursus dies repetita Bithynia, per causam exigendae pecuniae, quae deberetur cuidam libertino, clienti suo. Reliqua militia secundiore fama fuit, et a Thermo in expugnatione Mytilenarum corona civica donatus est.

pro praetore fuisse relictum in Asia a Flacco, fascibusque a Fimbria privatum scribit (A. V. 669), cum nostro eumdem esse non posse, docuit iam Casaub. Alius in bello civili a Pompeii partibus stetit. Caes. B. C. I, 12; Flor. IV, 2, 19; Lucan. II, 463; sine dubio idem, qui Catonis collega fuerat in tribunatu; Plutarch. Cat. min. 27. Sed is *Quinti* praenomen gessit, propraetor Asiae, A. V. 702, memoratus a Cicer. ad Div. II, 17; Att. V, 20. Ad eumdem epistolae sunt Ciceronis l. II, 18, et XIII, 53 sqq. Dicitur etiam Thermus quidam cum aliis transisse a Sexto Pompeio ad Antonium Appian. Civ. V, 139.

apud Nicomedem) Fuit is Nicomedes IV a Mithridate regno exutus, sed restitutus a Romanis, quibus postea, quum sine prole decederet, regnum legavit. Appian. Mithrid. 7; ubi vid. Schweigh. Conf. Fabric. ad Dion. XLIII, 20; et patris mei elem. hist. ant. pag. 413. – Ceterum Plutarchus haec omnia iusto breviori narratione complexus Caes. 1: καὶ καταβὰς εὐθὺς (quum se ab inquisitoribus redemisset) ἐπὶ θάλατταν, ἐξέπλευσεν εἰς Βιθυνίαν πρὸς Νικομήδη τὸν βασιλέα· παρ' ᾧ διατρίψας χρόνον οὐ πολὺν, εἶτ' ἀποπλέων, ἁλίσκεται περὶ τὴν Φαρμακοῦσαν νῆσον ὑπὸ πειρατῶν. De pudenda Caesaris cum Nicomede consuetudine vid. infra cap. 49.

rursus repetita) Illustrat hunc pleonasmum Bremius exemplis Cornel. Datam. 6, *minus prospere procedebant*; et Alcib. 6: *rursus resacrare*. Infra etiam Tib. 63: *relata rursus*. Plura dat Freinshem. ind. Flori sub v. *rursus redire*.

per causam) i. e. sub nomine, sub praetextu, προφάσει. Vid. ind.

libertino) *Libertini* opponuntur *ingenuis*; iidem *liberti* dicuntur, addito nomine v. respectu manumissoris sive patroni. De alia multorum sententia vid. ad Claud. 24. Ceterum h. l. praeter alios ostendit, fuisse nonnunquam libertinis patronos alios praeter eum, qui libertatem dederat.

reliqua militia) Ita c. 5, *tribunatu mil.* cap. 11, *proscriptione*. Vid. Gronov. ad Liv. V, 34, et ind. nostr. sub *in*.

corona civica) vid. Gell. V, 6; Plin. H. N. XVI, 4, 5. Voc. *corona* h. l. a nonnullis omittitur, ut saepius. — De expugnatione *Mytilenarum* (sic scripsi auctoritate nummorum, et praeeuntibus Duker. ad Thucyd. III, 5; Voss. ad Melam II, 7; Oudend. ad h. l.; Oberlin. ad Caes. B. C. III, 102) vid. Liv. epit. l. 89: *Mytilenae quoque in Asia, quae sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatae dirutaeque sunt.* Prius iam Mytilenenses superaverat Lucullus, Sullae legatus. Plut. Luc.

3. Meruit et sub Servilio Isaurico in Cilicia, sed brevi tempore. Nam, Sullae morte comperta, simul spe novae dissensionis, quae per M. Lepidum movebatur, Romam propere rediit. Et Lepidi quidem societate, quamquam magnis conditionibus invitaretur, abstinuit: quum ingenio eius diffisus, tum occasione, quam minorem opinione offenderat.

4. Ceterum, composita seditione civili, Cornelium Dolabellam, consularem et triumphalem virum, repe-

4. Mortuo interim Sulla, expugnatio absoluta est.

Servilio Isaurico) qui consul fuerat cum Appio Claudio Pulcro A. V. 675. Appian. Civ. I, 93. Est is P. Servil. Vatia C. F. M. N., qui postea Isauricus appellatus est, pater eius, quocum Caesar consulatum gessit redux ex Hispania, A. V. 706; vid. ad c. 35.

brevi tempore) Ante annum exactum A. V. 676 Romam rediit, M. Aemilio Lepido, Q. Lutatio Catulo coss.

spe nov. diss.) Florus III, 23: *Cupidus – rerum novarum per insolentiam Lepidus acta tanti viri (Sullae) rescindere parabat.* Cicer. Catil. III, 10. In ordinem redactus est a collega Catulo et Cn. Pompeio, *Sullanae dominationis ducibus atque signiferis*, ut Florus l. c. Plut. Pom. 16. Appian. Civ. I, 107: μικρόν τε πρὸ τοῦ Ἀρείου πεδίου μάχης αὐτοῖς γενομένης, ἡττώμενος ὁ Λέπιδος καὶ οὐκ ἐς πολὺ ἔτι ἀντισχών, ἐς Σαρδὼ διέπλευσεν, ἔνθα νόσῳ τηκεδόνι χρώμενος ἀπέθανε.

occasione) Al. *occasioni*. Ablat. iungitur verbo *confidere* infra c. 86. Plura exempla vid. apud Burm. et Oudend., qui codd. auctoritate eumdem casum h. l. reposuerunt.

Cornel. Dolabellam) Cui Cn. praenomen fuit, Cn. F. Cn. N. consul A. V. 673 cum M. Tullio Decula, e consulatu Macedoniae praefectus, triumphavit de Thracibus. Cic. Pis. 19. Distinguendus est ab alio Dolabella eiusdem praenominis, praetore, Ciliciaeque ex praetura praefecto, C. Verre legato (Cic. Verr. I, 4, et II, 1, 15 sqq.) qui repetundarum accusatus a M. Aurelio Scauro condemnatus est. Nostro defensores fuere contra Caesarem C. Aurel. Cotta et Hortensius. Cic. Brut. 92. Valer. M. VIII, 9, 3: *Div. Iulius — vim facundiae proprie expressit, dicendo in accusatione Cn. Dolabellae, quem reum egit, extorqueri sibi causam optimam C. Cottae patrocinio.* Male igitur Victor cap. 82: *mox Dolabellam iudicio oppressit.* Non enim oppressit, sed petiit tantum. Plut. Caes. 4: ὁ μὲν οὖν Δολ. ἀπέφυγε τὴν δίκην. — Alia discrepantia est in tempore accusationis. Plut. l. c. institutam eam dicit a Caesare post reditum ex insula Rhodo, consentiente Vell. II, 43; et auctor dial. de orator. c. 34, *uno et vicesimo aetatis anno*, quum secundum Nostr. acciderit ea necesse sit A. V. 677, M. Aemil. Lepido, D. Iunio Bruto coss., quo annum 24 ingressus est Caesar. Sed de talibus nihil potest certi constitui. — *repetundarum*. Plut. Δολαβέλλαν ἔκρινε κακώσεως ἐπαρχίας.

tundarum postulavit: absolutoque, Rhodum secedere statuit, et ad declinandam invidiam, et ut per otium ac requiem Apollonio Moloni, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum hibernis iam mensibus traiicit, circa Pharmacusam insulam a praedonibus captus est: mansitque apud eos, non sine summa dignatione, prope quadraginta dies, cum uno medico

Postulavit, h. e. accusavit ex lege Cornelia Sullae Dictaturis, quae illis temporibus proxima. Recensum legum de repetundis vid. apud Sigon. de iudic. II, 27, et in Clav. Cic. ind. leg. Mos autem fuit adolescentibus nobilibus Rumanurum, accusare viros illustres, ad eloquentiae famam sibi comparandam.

Apollonio Moloni) Al. *Molonis*. Fuit sane Molonis filius Apollonius; «sed fuit Graecorum (ita Spalding. ad Quinctil. Instit. III, 1, 16) illo quidem tempore mos, ut ipsum patris nomen superadderent filio, cuius rei exempla sunt idonea apud Fabric. B. G. ed. Harles. 4, p. 273. Romanos contra genitivo usos in hac re, negat Salmas. ad Inscr. Herod. Att. p. 90». Idem Spalding. ducet, praeeunte Casaub. ad h. l., distinguendum esse nostrum Apollonium ab Apollonio Alabadensi, qui Μαλακοῦ cognomen habebat. (Strab. XIV, 2, 13) quod secus fecerunt Ernest. in Cl. Cicer. et Kaltwasser. ad vers. German. Plutarchi Caes. 3. Vid. etiam Graev. ad Cic. ad Att. I, 17. Noster Ciceronis fuit magister. Plutarch. Cicer. 4; Caes. 3: Ἐκ δὲ τούτου (nempe post captivitatem apud piratas et ante actionem contra Dolabellam) — ἔπλευσεν εἰς Ῥόδον ἐπὶ σχολὴν πρὸς Ἀπολλώνιον τὸν τοῦ Μόλωνος, οὗ καὶ Κικέρων ἠκροᾶτο, σοφιστεύοντος ἐπιφανῶς, καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικοῦς εἶναι δοκοῦντος.

circa Pharmacusam ins.) ad litus Asiae supra Miletum (ὑπὲρ Μίλητον Stephan. Byz.) Vid. Cellar. Geogr. A. III, 2, pag. 24. Aliae duae ad Salaminem iuxta Atticae litus erant parvae insulae huius nominis. Strab. IX, 1, 15: ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ Φαρμακοῦσαι δύο νησία.

a praedonibus) Plut. Caes. 1: ἁλίσκεται (profectus a Nicomede) περὶ τὴν Φαρμακοῦσαν νῆσον ὑπὸ πειρατῶν, ἤδη τότε στόλοις μεγάλοις καὶ σκάφεσιν ἀπλέτοις κατεχόντων τὴν θάλατταν. Polyaen. VIII, 23, 1 contra: Καῖσαρ ὡς Νικομήδη πλέων περὶ Μαλέαν ὑπὸ λῃστῶν ἥλω Κιλίκων. Consentit cum Nostro Valer. M. VI, 9, 15, qui, *inter primae iuventae initia privatus Asiam petens* seqq. — De origine horum piratarum vid. Appian. Mithrid. 92 sqq. Compescuit eos postea Pompeius A. V. 687. Appian. cap. 94; Plut. Pomp. 24 sqq.

dignatione) h. e. dignitate, vid. ind. Tacit. Ann. II, 53: *quo plus dignationis adulatio haberet*. III, 75: *dignatione magistratus*. IV, 16: *dignatio sacerdotum*. Apud Ciceronem Att. X, 9 fere omnes: *nec quidquam, nisi de dignatione, laborat*; ubi miror, Cell. Schützium, *dignationem* pro *dignitate* dici, negare. — Vell. II, 41: *Idem postea admodum iuvenis, quum a piratis captus esset, ita se per omne spatium, quo ab iis retentus est, apud eos gessit, ut pariter iis*

et cubiculariis duobus. Nam comites servosque ceteros initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in litore, non distulit, quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntes; ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis saepe minatus inter iocum fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam: auxiliisque contractis, et praefecto regis provincia expulso, nutantes ac dubias civitates retinuit in fide.

terrori venerationique esset. Male igitur h. l. alteram lectionem *indignatione* defendit Oudendorp.

cum uno medico) Plut. Caes. 2: μεθ' ἑνός φίλου καὶ δυοῖν ἀκολούθοιν, unde nonnulli h. l. suaserunt: *cum uno amico.*

ad exped. pecunias) i. e. comparandas. Caesar. B. G. VII, 36: *non prius agendum constituit, quam rem frumentariam expedisset.* — Auctore Vell. II, 42: *publica civitatum pecunia redemtus est* Caesar. Plut. l. c.: ἔπειτα τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλον εἰς ἄλλην διαπέμψας πόλιν ἐπὶ τὸν τῶν χρημάτων πορισμόν etc. Idem postea: ὡς δ' ἧκον ἐκ Μιλήτου τὰ λύτρα. Polyaen. l. c. Καῖσαρ Ἐπικράτη Μιλήσιον οἰκέτην πέμπει πρὸς Μιλησίους, παρακαλῶν χρήματα ἐπιδανεῖσαι· οἱ δὲ παραχρῆμα ἔπεμψαν. Idem, vino medicato ebrios latrones oppressos a Caesare, narrat.

quinq. talentis) Plut. l. c. Πρῶτον μὲν οὖν αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτῶν λύτρα εἴκοσι τάλαντα, κατεγέλασεν, ὡς οὐκ εἰδότων, ὃν ᾑρήκοιεν· αὐτὸς δ' ὡμολόγησε πεντήκοντα δώσειν. Polyaen. l. c. Καῖσαρ ὀφείλει τὰ λύτρα τοῖς λῃσταῖς ἀπαριθμήσας sqq. Valer. Max. l. c. *quinquaginta se talentis redemit.*

classe deducta) Plut. πλοῖα πληρώσας εὐθὺς ἐκ τοῦ Μιλησίων λιμένος, ἐπὶ τοὺς λῃστὰς ἀνήγετο, καὶ καταλαβὼν ἔτι πρὸς τῇ νήσῳ ναυλοχοῦντας, ἐκράτησε τῶν πλείστων.

supplicio – afficeret) Secundum Plutarch. custodiae eos dederat Pergami, commisso supplicio Proconsuli Iunio, sed, eo tergiversante, εἰς Πέργαμον ᾤχετο, καὶ προαγαγὼν τοὺς λῃστὰς ἅπαντας ἀνεσταύρωσεν, ὥσπερ αὐτοῖς δοκῶν παίζειν ἐν τῇ νήσῳ προειρήκει πολλάκις. Consentit Vellei. II, 43: *Omnes, quos ceperat, suffixit cruci.* vid. infra c. 74. – Pro *inter iocum* al. *per iocum.* Sed *inter* saepius esse idem quod *in* vel *per*, et de loco, tempore et re dici, docet Duker. ad Flor. II, 6, 41.

ab Rhodo) Ita saepissime scriptores. Vid. ind. sub *a*, et interpr. ad Caes. B. C. I, 11; ubi *ab Arimino.*

transiit in Asiam) Magno sane hominis privati conatu. Praeerat Asiae tum Iunius, qui Velleio *Proconsul*, Plutarcho ὁ διέπων τὴν Ἀσίαν, mox στρατηγός (ut saepe praetor pro pro-

5. Tribunatu militum, qui primus Romam reverso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituendae tribuniciae potestatis, cuius vim Sulla deminuerat, enixissime iuvit. L. etiam Cinnae, uxoris fratri, et qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem Consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuitque et ipse super ea re concionem.

consule, nomine universo) dicitur. Non sine iusta ratione morosius ille arrogantiae Caesaris succensebat.

per suffragia populi) Plut. Caes. 5: Τοῦ δὲ δήμου πρώτην μὲν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας (ob accusatum Dolabellam) ἔλαβεν, ὅτι πρὸς Γάϊον Πομπίλιον ἐρίσας ὑπὲρ χιλιαρχίας, πρότερος ἀνηγορεύθη. Ita de Mario Sallust. Iug. 63: *Ergo ubi primum tribunatum militarem a populo petit, plerisque faciem eius ignorantibus, facile notus per omnes tribus declaratur.* Scilicet electio Tribunorum mil. modo penes imperatores, modo divisa inter consules et populum erat (ab illis creati *Rutuli* sive *Rufuli*, sec. Festum ab auctore legis Rutilio Rufo, ab hoc *comitiati* appellabantur) variata re pro varia partium vel ordinum potentia, vel postulante reip. necessitate, ut populo, ineptis hanc dignitatem tribuendi atque ita patriae officiendi, potestas adimeretur. Locos huc facientes Liv. VII, 5: lib. IX, 30; lib. XLII, 31; lib. XLIII, 12, et XLIV, 21, congessit Sigon. de ant. iur. civ. Rom. I, 15, pag. 175; et Addend. pag. 821; conf. Polyb. VI, 19; et Manut. ad Cic. ad Div. V, 20.

auctores rest. trib. pot.) Rem, per plures annos cum maximis contentionibus tentatam (vid. orationem Licinii Macri *Sallust.* Hist. III) perfecerant Pompeius et Crassus consules A. V. 684. Vellei. II, 30: *Hoc consulatu Pompeius tribuniciam potestatem restituit, cuius Sulla imaginem sine iure reliquerat.* Conf. Sallust. Cat. 38; Liv. epit. 97; Cic. Verr. I, 15; Leg. III, 11; vid. etiam Ern. Cl. Cic. de lege Cornelia tribunicia; Fabric. ad Dion. XXXVI, 21.

cuius vim Sulla dem.) Liv. epit. 89: « Sulla dictator factus — Tribunorum pl. potestatem minuit, et omne ius legum ferendarum ademit ». Appian. Civ. I, 100: τὴν δὲ τῶν δημάρχων ἀρχὴν ἴσα καὶ ἀνεῖλεν, ἀσθενεστάτην ἀποφήνας, καὶ νόμῳ κωλύσας, μηδεμίαν ἄλλην τὸν δήμαρχον ἀρχὴν ἔτι ἄρχειν, διὸ καὶ πάντες οἱ δόξης ἢ γένους ἀντιποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἐς τὸ μέλλον ἐξετρέποντο. Cf. Caes. B. C. I, 5, et 7.

post necem) i. e. post mortem. Morbo enim obierat Lepidus. Vid. notata ad c. 3.

rogatione Plotia) Gell. XIII, 3: *repperi tamen in oratione C. Caesaris, qua Plautiam rogationem suasit, necessitatem dictam pro necessitudine* seq. *Rogatio* differt a lege sec. Festum ita: « *Rogatio* est, quum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, et de una pluribusve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur. Nam quod in omnes homines resve populus scivit, *lex* appellatur ». Egit igi-

6. Quaestor Iuliam amitam, uxoremque Corneliam, defunctas laudavit e more pro rostris. Sed in amitae quidem laudatione, de eius ac patris sui utraque origine sic refert: *Amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum Diis immortalibus coniunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere et sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, et cerimonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.* In Corneliae autem locum Pompeiam duxit, Q. Pom-

tur Plantius sive Plotius Trib. pleb. hac rogatione de redacendo L. Cinna exule, nec confundendae eiusdem leges de vi et iudiciaria.

Iuliam) Plut. Mar. 6, Caes. 1, ubi: Ἰουλίᾳ, πατρὸς ἀδελφῇ Καίσαρος, ὁ πρεσβύτερος συνῴκει Μάριος, ἐξ ἧς ἐγεγόνει Μάριος ὁ νεώτερος, ἀνεψιὸς ὢν Καίσαρος. Idem, cap. 5: τῆς Μαρίου γυναικὸς, Ἰουλίας, ἀποθανούσης, ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτῆς ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διῆλθε, καὶ περὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίου προθέσθαι, τότε πρῶτον ὀφθείσας μετὰ τὴν ἐπὶ Σύλλᾳ πολιτείαν, πολεμίων τῶν ἀνδρῶν κριθέντων.

uxoremque Corneliam) Plut. l. c. τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι, πάτριον ἦν Ῥωμαίοις· νέαις δ' οὐκ ὂν ἐν ἔθει, πρῶτος εἶπε Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης. Morem mortuos laudandi pro rostris describit Polyb. VI, 53, 54. Matronis post bellum Gall. eamdem honorem tributum fuisse, auctor est Liv. V, 50.

paternum) Vell. II, 41: *Hic (Caesar) nobilissima Iuliorum genitus familia, et, quod inter omnes antiquissimos constabat, ab Anchise ac Venere deducens genus* seq. Appian. Civ. II, 68: ἐκ γὰρ Αἰνείου καὶ Ἰούλου τοῦ Αἰνείου τὸ τῶν Ἰουλίων γένος, παρενεχθέντος τοῦ ὀνόματος, ἡγεῖτο εἶναι. Caesar ipse apud Dion. XLI, 34: τό μὲν ἀπό τε τοῦ Αἰνείου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούλου γέγονα; et Antonius Dion. XLIV, 37, de Caesare: ὅτι τὰ μὲν νεώτατα ἐκ πολλῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν ἔφυ, τὰ δὲ ἀρχαιότατα ἐκ βασιλέων καὶ θεῶν ἐγίγνετο. Conf. Strab. XIII, 1, 27. Coelius ad Cicer. (Div. VIII, 15) *Venere prognatum* dicit Caesarem. Eadem de Augusto Virgil. Aen. I, 286, et VI, 790 seqq. De templo Veneris Genetricis a Caesare condito vid. ad cap. 61.

quo nomine fuit mater) Amitae Iuliae, Marcia, quae avo Caesaris, C. Caesari, nupserat. Male Casaub. *ei*, et Burm. *patris* additum volunt.

sanctitas regum) quos more inter homines sancito violari haud licet. Ita auctore Serv. ad Virg. Georg. IV, 211, Sallustius dixit: *adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Cicer. Sext. 37: *fretus sanctitate tribunatus.* Tribuni enim erant sacrosancti, i. e. inviolabiles. *Cerimonia deorum*, ut recte Wolf., est *religiosa veneratio.*

Pompeiam) Auctore Plut. Caes. 5

peii filiam, L. Sullae neptem: cum qua deinde divortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio; quem inter publicas cerimonias penetrasse ad eam muliebri veste, tam constans fama erat, ut Senatus quaestionem de pollutis sacris decreverit.

7. Quaestori ulterior Hispania obvenit: ubi quum

post quaesturam. Ibi enim: γενόμενος δ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα Πομπηΐαν, ἔχων ἐκ Κορνηλίας θυγατέρα, τὴν ὕστερον Πομπηΐῳ Μάγνῳ γαμηθεῖσαν. Pater Pompeiae, Q. Pompeius Rufus, filius Q. Pompeii, consulis cum L. Sulla A. V. 665, interfectus erat a P. Sulpicio Trib. pleb. Vell. II, 18: *quin etiam Q. Pompeii cos. filium eumdemque Sullae generum per emissarios factionis suae interfecit* (*Sulpicius*). De Pompeiis Rufis vid. Cl. Cic.

inter publicas cerimonias) inter sacra Bonae Deae. Descriptionem huius festi et facinoris Clodii lege apud Plutarch. Caesar. 9, 10; Et Cicer. 28; Dion. XXXVII, 45; Cic. ad Att. I, 12; Sext. 54; Liv. epit. 103. Accidit praetore Caesare A. V. 692. Habebantur enim illa sacra Cal. Maiis a Vestalibus virg. in consulum et praetorum aedibus, prohibitis aditu omnibus maribus; vid. cap. 74.

quaestionem) extra ordinem. Cic. ad Att. I, 13 «credo enim te audisse, quum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, ideoque sacrificium quum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in Senatu factam — postea rem ex SCTO ad pontifices relatam, idque ab iis nefas esse decretum, deinde ex SCTO consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuncium remisisse». Cf. ep. 14 et 16; Clodius tamen iudicium evasit, ut Dio XXXVII, 46: ἀφείθη δέ, καίτοι τῶν δικαστῶν φρουρὰν παρὰ τῆς βουλῆς, ὅπως μηδὲν κακὸν ὑπ' αὐτοῦ πάθωσι, καὶ αἰτησάντων καὶ λαβόντων· ἐφ' ᾧπερ καὶ ὁ Κατοῦλος ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ὅτι τὴν φυλακὴν ᾔτησαν, οὐχ ἵνα ἀσφαλῶς τοῦ Κλωδίου καταψηφίσωνται, ἀλλ' ἵν' αὐτοὶ τὰ χρήματα, ἃ — δεδωροδοκήκεσαν, διασώσωνται. Cf. Plut. Caes. 10.

decreverit) Saepissime ita Noster. Ita cap. 12: *tam cupide condemnavit, ut — profuerit.* cap. 13: *superavit, ut — tulerit.* cap. 14: *metum iniecit, ut — non piguerit.* Ibid. *comminata est, etiam str. gl. intentans, ut deseruerint, vix pauci — protexerint.* cap. 67: *diligebat, — ut — barbam summiserit, nec ante demserit.* cap. 70: *circumegit et flexit, ut — responderint et — sint secuti.* cap. 72: *tractavit, ut — cesserit et — cubuerit.* Piget plura exempla afferre, praesertim quum frequentissimus hic usus etiam sit Livio, Nepoti, Tacito, Velleio.

ulterior Hispania) i. e. trans Iberum. Plut. Caes. 5: θάψας δὲ τὴν γυναῖκα, ταμίας εἰς Ἰβηρίαν ἑνὶ τῶν στρατηγῶν, Βαίτερι, (v. Βέτερι, Vellei. II, 43; quum esset Quaestor sub Vetere Antistio) συνεξῆλθεν, ὃν αὐτόν τε τιμῶν ἀεὶ διετέλεσε, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πάλιν ἄρχων ταμίαν ἐποίησε. — *obvenit*) sorte. Ita enim provinciae inter quaestores dividebantur. Cicer. pro Mur. 8: *sed quaestura utriusque propemodum pari momento sortis fuit.*

mandatu Praetoris, iure dicundo conventus circumiret, Gadesque venisset, animadversa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: et quasi pertaesus ignaviam suam, quod nihildum a se memorabile actum esset in aetate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset, missionem continuo efflagitavit,

mandatu praet.) Al. *populi romani*, corrupte e PR., quod legerunt P. R. – Al. *mandato*. Illud confirmant formae *iussu, suasu*, aliaeque similes satis notae. – Ceterum quaestores et iurisdictionem praetoris mandatu exercere, (ita Cic. Divin. in Caec. 17. Quaestor Caecilius vocasse partes ad se dicitur) et discedentis praetoris munere fungi solebant. Cic. Div. II, 15. – Ad beneficia autem initio quaesturae suae provinciae Hispaniae tributa Caesar ipse provocat in oratione, quam dat auctor B. Hisp. cap. 42.

conventus) *Conventus* et *iudicia* erant *provincialia*, ad quae conveniebant incolae a praetore vel quaestore evocati, (Caes. B. G. I, 54: *ipse in citeriorem Galliam ad conventus agendos profectus est.* V, 2: *conventibus peractis.* VIII, 46. Infra cap. 30 et 56) et *urbes ipsae*, in quibus conventus habebantur. Plin. H. N. III, 3, ed. Franz., ubi inter quatuor iuridicos conventus Hisp. Baeticae nominatur *Gaditanus*. Graeci *conventus agere* dicunt ἀγοραίους scil. ἡμέρας ἄγεσθαι. Ita dicitur Act. Ap. XIX, 38. Vid. Krebs. Lex. N. T. in ἀγόραιος et I. Fr. Gronov. Observ. III, 22. Cf. de his sign. et alia, qua cives rom. in provinciis negotiandi causa commorantes saepe notat, *Mori* ind. in Caes. sub v. *conventus* et Ern. Cl. Cic.

in aetate) Annos tum (A. V. 687) habebat Caesar 33. Alexander item mortuus est annum agens 33, post regnum 12 annorum et 7 mensium Diod. Sic. XVII, 17. *Gades* describit Strabo lib. III, pag. 450 seqq. edit. Siebenkees. ubi multa etiam de templo Herculis. Alexandri ibi erat imago propter genus, quo pertinere ad Herculem credebatur. Diod. XVII, 1, dicitur γεγονὼς κατὰ πατέρα ἀφ' Ἡρακλέους, ad quam originem provocat in oratione ad Thessalos. Diod. XVII, 4; cf. Vellei. I, 6; Appian. Civ. II, 151 (nisi Plutarchi ea est Alexandri et Caesaris comparatio) καὶ τὸ γένος ἐκ Διὸς ἤστην ἑκάτερος (Alex. et Caesar) ὁ μὲν Αἰακίδης τε καὶ Ἡρακλείδης, ὁ δὲ ἀπὸ Ἀγχίσου τε καὶ Ἀφροδίτης. Ceterum Plut. Caesar. 11, de Caesare praetore Hisp. id narrat, quod Noster, accuratior in temporibus, de quaestore. Ibi enim: ὁμοίως δὲ πάλιν ἐν Ἰβηρίᾳ σχολῆς οὔσης, ἀναγινώσκοντά τι τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου γεγραμμένων, σφόδρα γενέσθαι πρὸς ἑαυτῷ πολὺν χρόνον, εἶτα καὶ δακρῦσαι scil. λέγεται. Dio XXXVII, 52; ubi de praetura quidem Caesaris agit, prorsus tamen ad Suetonii verba: ὅτι ἐν τοῖς Γαδείροις, ὅτε ἐταμίευε, τῇ μητρὶ συγγίνεσθαι ὄναρ ἔδοξε· καὶ παρὰ τῶν μάντεων ἔμαθεν, ὅτι ἐν μεγάλῃ δυνάμει ἔσται· ὅθενπερ καὶ εἰκόνα Ἀλεξάνδρου ἐνταῦθα ἐν τῷ Ἡρακλέους (id enim est *apud* Herc. templ.) ἀνακειμένην ἰδὼν, ἀνεστέναξε καὶ κατωδύρατο, ὅτι μηδέν πω μέγα ἔργον ἐπεποιήκει.

missionem) Ita Sall. Iug. 64: *Ma-*

ad captandas quam primum maiorum rerum occasiones in Vrbe. Etiam confusum eum somnio proximae noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) coniectores ad amplissimam spem incitaverunt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes: *quando mater, quam subiectam sibi vidisset, non alia esset, quam terra, quae omnium parens haberetur.*

8. Decedens ergo ante tempus, colonias Latinas, de petenda civitate agitantes, adiit: et ad audendum aliquid concitasset, nisi Consules conscriptas in Ciliciam legiones paulisper ob id ipsum retinuissent: nec eo secius maiora mox in Vrbe molitus est.

9. Siquidem ante paucos dies, quam aedilitatem iniret, venit in suspicionem, conspirasse cum M. Crasso

rius a Metello petundi gratia missionem rogat.

confusum) Al. male *confisum*. Illud est idem quod *perturbatum*, quum nesciret, quid de somnio esset sentiendum, utrum laeta portenderet, an tristia. Ita Ov. Her. XIX, 193: *nec minus hesternae confundor imagine noctis. Eum* Burmann. deletum maluit ut otiosum; sed morem Suet., pronomen praeter necessitatem adiiciendi, pluribus exemplis adstruxerunt Ern. et Oudend. – Somnium illud fuit Caesari teste Dion l. c. ἐν τοῖς Γαδείροις, ὅτι ἐταμίευε, coll. 41, 24; sed Plut. Caes. 32, nocte, ante quam Rubiconem fluvium transiit. Λέγεται δὲ (ita ille) τῇ προτέρᾳ νυκτὶ τῆς διαβάσεως ὄναρ ἰδεῖν ἔκθεσμον· ἐδόκει γὰρ αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ μητρὶ μίγνυσθαι τὴν ἄρρητον μῖξιν.

coniectores) Quinctil. Inst. III, 6, 30: «*coniectura* dicta est a coniectu i. e. directione quadam rationis ad veritatem, unde etiam somniorum atque ominum interpretes *coniectores* vocantur». – De hac huius somnii interpretatione plurima Casaub. ad h. l. et Fabr. ad Dion. XLI, 24, e quibus reddo unum locum Artemid. Oneirocrit. I, 79 (pag. 117, edit. Reiff.) ἀγαθὸν δὲ καὶ παντὶ δημαγωγῷ καὶ πολιτευτῇ (ἡ μῖξις σὺν τῇ μητρί) σημαίνει γὰρ τὴν πατρίδα ἡ μήτηρ.

omnium parens) Liv. I, 56: *Brutus terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset.*

colonias Latinas) Int. Gallos Cisalpinos Transpadanos, qui ius Latii acceperant post bellum Marsicum lege Pompeii Strabonis, patris Magni, A. V. 664, quo minus contenti *civitatem* i. e. ius suffragiorum et honorum petebant, quam tandem nacti sunt a Caesare Dictatore. Dion. XLI, 36; vid. Sigon. de ant. iure Ital. III, 2; Torrent. Casaub. Wolf. ad h. l.; Lips. ad Tac. Ann. XI, 23.

M. Crasso) Consul fuerat cum Pompeio M. A. V. 684. De coniuratione cum Catilina vid. Plut. Crass. 13; Cic.

consulari, item P. Sulla et Autronio, post designationem consulatus ambitus condemnatis, ut principio anni Senatum adorirentur, et trucidatis, quos placitum esset, dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo Magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium republica, Sullae et Autronio consulatus restitueretur. Meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edictis, C. Curio pater in orationibus. De hac significare videtur et Cicero in quadam ad Axium epistola, referens, *Caesarem in consulatu confirmasse regnum, de*

15; Dio XXXVII, 35, et ibi Fabric.

P. Sulla) Cic. Off. II, 8: *Hastam dicitur vibrasse, dictatore propinquo suo, neque sexto tricesimo anno post a sceleratiore hasta recessisse* (scil. dictatore Caesare, quum Pompeianorum bona in publica auctione emeret) ad Div. IX, 10; lib. 15, 17, 19, ubi vid. Cort. Sall. Catil. 17 et 18; ubi eadem coniuratio, diverse tamen, narratur, haud commemoratis Crasso et Caesare. De *Autronio* (cui libri Sueton. praenomen dant *Lucium*, quum tamen *Publium* fuisse constet, quo errore P. Sulla etiam apud Cic. Off. l. c. in multis codd. Lucius dicitur, nos h. l. Burmannum aliosque secuti, praenomen omisimus) vid. Cic. pro Sull. 1, et Sallust. l. c. atque ibi Cort.

post design. cons.) Creabantur consules mense Iulio vel Augusto comitiis centuriatis, unde usque ad Kal. Ianuar., quibus inde ab A. V. 600, consulatus initus est, *Consules designati* dicebantur, praeter alios eo etiam honore eximii, quod primi in senatu sententiam rogabantur.

ambitus) i. e. illegitimae petitionis, δημοκοπίας. Leges latas contra ambitum vid. apud Sigon. de iudiciis II, 30. Sulla autem et Autronius, ambitus condemnati, consulatum, cui designati erant, capere haud poterant ex lege Acilia Calpurnia, M. Acilii Glabrionis et C. Calpurnii Pisonis A. V. 686, quae tum valebat. (Dio XXXVI, 21: Κατὰ τῶν δεκασμοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς ἁλισκομένων ἐνομοθετήθη πρὸς αὐτῶν τῶν ὑπάτων, μήτ' ἄρχειν μήτε βουλεύειν σφῶν μηδένα, ἀλλὰ καὶ χρήματα προσοφλισκάνειν). In eorum locum Cotta et Torquatus, qui reos egerant, sunt substituti. Sall. Cat. 18.

Tanusius) v. *Tanusius* v. *Tanisius*. Senec. epist. 93: *Annales Tanusii scis quam non decori sint, et quid vocentur.* scil. *cacata charta* apud Catullum. Idem commemoratur Plut. Caesar. 22; ubi perperam in multis Γανύσιος et Κανύσιος. Vid. Voss. hist. lat. I, 12.

M. Bibulus) Int. edicta illa, quibus in Caesarem invehebatur adeo acerbe, ut Archilochia dicerentur. Cicer. Att. II, 19; vid. infra cap. 20 et 49.

C. Curio pater) C. Scribonius Curio, qui consul fuit cum Cn. Octavio A. V. 677. De eo Cic. Brut. 60; Off. II, 17; al. ut de filio, ad quem sunt epistolae, Brut. 81; vid. Cl. Cic.

Axium) Al. *Attium*, *Auxium*, *Ao-*

quo Aedilis cogitarat. Tanusius adiicit, Crassum, poenitentia vel metu, diem caedi destinatum non obisse, et idcirco ne Caesarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse. Convenisse autem, Curio ait, ut togam de humero deiiceret. Idem Curio, sed et M. Actorius Naso, auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente: cui, ob suspicionem urbanae coniurationis, provincia Hispania ultro extra ordinem data sit; pactumque, ut simul foris ille, ipse Romae, ad res novas consurgerent, per Ambronas et Transpa-

nium. Nomen Axium lapidibus confirmatur.

diem – non obisse) Al. male *adiisse* sive *adisse*. *Obire diem* est die destinata adesse loco constituto, ut Cicer. Div. X, 25: *multi – annum petitionis suae non obierunt* i. e. praetermiserunt v. ad annum non petiverunt, uti Cortius ad h. l. qui praeter n. l. laudat ibi ad Att. I, 2: *obieris Q. fratris comitia*; et Lael. 2: *qui diligentissime semper illum diem solitus esses obire*. Graev. ad n. l. excitat Cicer. pro Mil. 10: *nisi obire facinoris locum tempusque voluisset*. Plin. epist. IX, 37: *obire primum consulatus tui diem*.

togam de hum. deiiceret) i. e. laciniam togae, quae sinistrum humerum tegebat, plerumque subductam ita, ut sinus efficeretur, manu detraheret in oratione. De more oratorum togam *reiiciendi* (quod verbum h. l. etiam maluit, posuit Burm. haud apte) et *deiiciendi* sive demittendi ab humero vid. Quinctil. Inst. XI, 3. – De tota coniuratione haud dubie accuratius exponit Sall. Cat. 18, qui Kal. Ian. prius, postea Non. Febr. caedi destinatas fuisse dicit, sed Catilinam, ducem facinoris, ante frequentem coniuratorum conventum signum pro curia sociis dare maturasse. Dio XXXVI, 27: οὐ μέντοι καὶ ἠδυνήθησάν τι δρᾶσαι, διὰ τό τήν τε ἐπιβουλὴν προμηνυθῆναι, καὶ φρουρὰν τῷ τε Κόττᾳ καὶ τῷ Τορκουάτῳ παρὰ τῆς βουλῆς δοθῆναι.

M. Actorius Naso) qui historicus memoratur etiam infra cap. 52.

Cn. Pisone) Sallust. l. c. dicitur is *adolescens nobilis, summae audaciae, egens, factiosus, quem ad perturbandam remp. inopia atque mali mores stimulabant.* Idem hanc coniurationem cum superiori eandem facit.

extra ordinem) Sall. 19: « postea Piso in citeriorem Hispan. quaestor pro praetore missus est (i. e. extra ordinem, vulgo enim quaestores cum praetoribus et Proconsul. provincias adibant) annitente Crasso, quod eum infestum inimicum Cn. Pompeio cognoverat ». Periit in itinere, occisus ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat. Sall. l. c. Cic. Verr. IV, 25; Dio l. c. ἐπεὶ δ' αὖν καὶ ὡς ὁ Πίσων ἐθρασύνετο, ἐφοβήθη τε ἡ γερουσία, μή τι συνταράξῃ, καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἐς Ἰβηρίαν, πρόφασιν, ὡς καὶ ἐπ' ἀρχήν τινα, ἔπεμψε· καὶ ὁ μὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, ἀδικήσας τι αὐτούς, ἐσφάγη.

danos: destitutum utriusque consilium morte Pisonis.

10. Aedilis, praeter Comitium ac Forum, basilicasque, etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus exstructis, in quibus, abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur. Venationes autem ludosque et cum collega, et separatim, edidit: quo factum est, ut communium quoque impensarum solus gratiam caperet; nec dissimularet collega eius M. Bibulus, evenisse sibi, quod Polluci; ut enim geminis fratribus aedes in Foro constituta tantum Castoris vocaretur, ita suam Caesarisque munificentiam unius Caesaris dici. Adiecit insu-

Ambronas) Ita suadet Oudendorp. non sine MSS., qui habent *Ambrones*. Al. *Ambranos*, *Vmbranos*, *Lubranos*, *Lambranos*, de quibus nihil constat. *Ambrones* erant reliquiae latrocinantium Gallorum, quos Marius deleverat. Epit. Liv. LXVIII; Eutrop. V, 1; Oros. V, 16. Plut. Mar. 18, eos dicit exercitus Teutonici μαχιμώτατον μέρος, ὑφ᾽ οὗ προήττηντο Ῥωμαῖοι μετὰ Μαλλίου καὶ Καιπίωνος πρότερον; et ex cap. 19 idem nomen ad Ligures etiam ob communem originem pertinuisse videtur. (v. Mannert Geogr. der Gr. u. Rom. tom. III, pag. 51 sqq.) Antonius etiam apud Dion. XLIV, 42: καὶ νῦν δεδούλωται μὲν ἡ Γαλατία, ἡ τούς τε Ἄμβρωνας καὶ τοὺς Κίμβρους ἐφ᾽ ἡμᾶς στείλασα.

ornavit) tabularum, statuarum alioque apparatu, quem nonnunquam Aediles a sociis commodatum post ludos reddiderunt. Cfr. Verr. IV, 3, ubi etiam *Forum ornatum*, ut totus omnino locus nostrum illustrat. Natum initium fori ornandi ab Aedilibus Livius IX, 40, dicit post victoriam de Samnitibus.

Venationes) De venationibus, quae ludis Circensibus exhibebantur, et in quibus vel ferae cum feris, vel bestiae cum hominibus, *bestiariis* inde dictis, committi solebant, vid. Onuphr. Panvinius de lud. Circ. II, 3. (de venationibus a Caesare exhibitis pag. 384 sqq. tom. IX Thes. Graev.) Bulenger. de venatione Circi et Amphitheatri (Thes. T. c. pag. 749 sqq.) et Iust. Lips. Saturn. Serm. qui eodem Thes. Tomo continentur.

ludosque) scenicos; v. c. 39, et Tib. 34; unde histriones *ludii*. Dio XXXVII, 8: καὶ τὰ Ῥωμαῖα καὶ τὰ Μεγαλήσια πολυτελέστατα ἐποίησεν (ὁ Καῖσαρ).

solus gratiam caperet) Dio l. c. ἐγένετο μὲν γὰρ τῶν δαπανηθέντων ἐς αὐτὰ τὰ μὲν κοινῇ αὐτῷ πρὸς τὸν συνάρχοντα Μάρκον Βίβουλον, τὰ δὲ καὶ ἰδίᾳ· τοσοῦτον δὲ δὴ ἐν τούτοις ὑπερῆρεν, ὥστε καὶ τὴν ἐπ᾽ ἐκείνοις δόξαν σφετερίσασθαι, καὶ δοκεῖν ἅπαντα αὐτὸς ἀνηλωκέναι. Idem Bibuli dictum commemorat: ὁ οὖν Βίβουλος αὐτὸς ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ὅτι τὸ αὐτὸ τῷ Πολυδεύκει πεπονθὼς εἴη· τοῦ γάρ τοι ναοῦ κοινοῦ οἱ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὸν Κάστορα ὄντος, ἐπ᾽ ἐκείνου μόνου ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ γίνεται.

per Caesar etiam gladiatorium munus, sed aliquanto paucioribus, quam destinaverat, paribus. Nam quum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romae liceret.

11. Conciliato populi favore, tentavit per partem tribunorum, ut sibi Aegyptus provincia plebiscito daretur, nactus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium atque amicum a senatu

glad. munus) Voc. de hoc ludorum genere proprium, unde, qui edebat, *munerarius* v. *munerator*. Domit. 10; Flur. III, 20, 9: vid. ind. Lips. Saturn. I, 7: *Spectaculum hoc appellatum proprie munus, vel quia populo gratis daretur, vel, ut Tertullianus ait, ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur.* De munere Caesaris Dio l. c. ἔτι δὲ καὶ μονομάχων ἀγῶνας ἐπὶ τῷ πατρὶ μεγαλοφρονέστατα διέθηκεν.

paucioribus – paribus) Produxit tamen ζεύγη τριακόσια καὶ εἴκοσι. Plut. Caes. 5.

Aegyptus provincia) non proprio sensu; nam Augustus demum Aegyptum in provinciae formam redegit (Aug. 18) quum Caesar facere id veritus esset (infr. 35) sed *provincia* h. l. ut saepe, regio, locus, natio, ubi quis bellum gerendi munus accepit, ut Ernesti, in quam quis cum imperio mittitur. Ita Liv. II, 54: *Manlio Veientes provincia evenit.* XL, 35: *quum — confectam provinciam nunciassent*; et postea: *consulibus ambobus provinciam Ligures esse senatus iussit.* Atque ita de graeco etiam homine romanus scriptor Nepos Alcib. 4. *quum esset Alcibiades in magna spe provinciae bene administrandae.* Nota res est, inde quodvis munus vel officium provinciam dici.

plebiscito) i. e comitiis tributis, plebeio magistratu rogante. Exempla datae per tribus provinciae sunt Liv. XXIX, 13: *omnes tribus eosdem — proconsules — obtinere eas provincias iusserunt.* XXX, 27: *Consules iussi cum trib. pleb. agere, ut, si iis videretur, populum rogarent, quem vellet in Africa bellum gerere.* Sallust. Ingurth. 73: *et postea populus a tribun. pleb. Manilio Mancino rogatus, quem vellet cum Iugurtha bellum gerere, frequens Marium iussit.* Alia suppeditat Sigon. de ant. iur. provinc. II, 1, pag. 146 sqq. Nam leges Manilia et Vatinia satis sunt notae. Ita Catonem etiam in Cyprum plebiscito missum, annotavit Reines. e Vell. II, 45.

extraord. imperii) ut quod neque consulatu, neque praetura functus acciperet. Ita cap. 9 Pisoni Hispania data prov. extra ordinem.

regem suum) Recte Ern., *Ptolemaeum Alexandrum* intelligit, quem post occisam matrem Cleopatram Alexandrini regno eiecerant, revocato ex insula Cypro Ptolem. Lathyro, quod factum est A. V. 690. Errat igitur Torrent. qui de Ptolem. Aulete sermonem esse putat. Is, Lathyri filius nothus, regno exutus, Romam venit

appellatum, expulerant, resque vulgo improbabatur. Nec obtinuit, adversante optimatium factione: quorum auctoritatem ut, quibus posset modis, invicem deminueret, tropaea C. Marii de Iugurtha deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sulla disiecta, restituit; atque in exercenda de sicariis quaestione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui, proscriptione, ob relata civium ro-

A. V. 698, Cn. Cornel. Lentulo, L. Marcio Philippo coss., ubi acerrime de reducendo eo contentiones in urbe fuerunt, reductus tamen est anno sequenti, Pompeio M. et M. Crasso css. ub A. Gabinio. Vid. Dio XXXIX, 12 sqq. et cap. 55; cf. continuatio Rollin. H. Rom. tom. XI, lib. 37 et patris mei elementa hist. ant. pag. 374 sqq. – Ceterum n. l. *res* pertinet, ut recte Burm., ad iniuriam Ptolemaeo a civibus illatam, quae populo rom. displicebat.

tropaea C. Marii) Plut. Caes. 6: εἰκόνας ἐποιήσατο Μαρίου κρύφα, καὶ νίκας τροπαιοφόρους, ἃς φέρων νυκτὸς εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνέστησεν. Accusatus ideo in senatu a Lutatio Catulo, adiutus maxime a Marianis, periculum evasit. Vellei. II, 43: *et restituta in aedilitate, adversante quidem nobilitate, monumenta C. Marii.* Hunc vero loc. contra Flor. III, 2, Romanis quoque morem fuisse, tropaea constituendi, ostendere docet Ern., allatis aliis, ut Cic. pro Arch. 9; Plin. H. N. III, 3; Dion. XLI, 24. Sed alia Graecorum tropaea fuerunt, in loco pugnae erecta, alia Romanorum in ipsa urbe rerum gestarum monumenta.

in exerc. de sic. qu.) «Caesar post aedilitatem factus est *iudex quaestionis*» (h. e. qui veluti partes praetoris sive absentis sive nimis occupati agebat, unde et *princeps iudicum* vocatur Ascon. Paed. Vid. Heineccii Antiq. Rom. 4, tit. 18, §. 15) «eique praetori operam navavit, cui sorte contigerat quaestio inter sicarios. Id erat fere aedilitiorum hominum munus, et gradus ad praeturam ex aedilitate». Ita verissime Casaub. Sic Cic. Brut. 76: «is (C. Visellius Varro) quum post curulem aedilitatem iudex quaestionis esset» Vid. Sigon. de iudic. II, 5. Rem conficit locus *Dionis* ab interpretibus praetermissus, sicut noster a Fabric. ad Dion. lib. XXXVII, 10: ὅ τε γὰρ τὸν Λουκρήτιον ἐκ τῆς τοῦ Σύλλου προστάξεως ἀποκτείνας, καὶ ἕτερός τις συχνοὺς τῶν ἐπικηρυχθέντων ὑπ' αὐτοῦ φονεύσας, καὶ κατηγορήθησαν ἐπὶ ταῖς σφαγαῖς καὶ ἐκολάσθησαν, τοῦ Καίσαρος τοῦ Ιουλίου τοῦθ' ὅτι μάλιστα παρασκευάσαντος. Factum id esse L. Caesare et C. Figulo coss. A. V. 690, anno igitur proximo post Caesaris aedilitatem, disertis verbis prodit Dio. De lege Cornel. de sicariis L. Sullae Dict. A. V. 671, vid. Heinecc. Ant. R. IV, tit. 18, §. 58. Leges Corneliae h. l. dicuntur ob varia capita legis revera unius. Ceterum similem Catonis quaestoris severitatem erga illos Sullae ministros narrat Plut. Cat. min. c. 17.

proscriptione) i. e. tempore proscriptionis (Sullanae), vid. cap. 2.

relata) Puta scribendum *delata*, nisi forte intelligendum de senatoribus vel aliis, *qui in munere publico* erant constituti, quorum adeo erat

manorum capita, pecunias ex aerario acceperant, quamquam exceptos Corneliis legibus.

12. Subornavit etiam, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo praecipuo adiutore, aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatum Senatus coërcuerat: ac sorte iudex in reum ductus, tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil aeque ac iudicis acerbitas profuerit.

13. Deposita provinciae spe, pontificatum maximum

referre. Fortasse intelligendum etiam sensu proprio. Capita enim proscriptorum relata ab occisoribus loco publico exponebantur.

Subornavit) T. Attium Labienum, trib. pleb., qui C. Rabirium ob interfectum Saturninum tribunum pleb., ideoque virum sacrosanctum, perduellionis crimine petebat. Defendere Rabirium Cicero, cuius oratio extat, et Q. Hortensius. — *Perduellis* pr. erat id quod *hostis*, inde qui civem Rom. ut hostis tractasset, et omnino libertatem et securitatem publicam violasset. Vid. Heinecc. IV, 18, 47.

aliquot ante annos) Dio XXXVII, 26. Τίτος δὲ δὴ Λαβιηνὸς Γάϊον Ραβίριον ἐπὶ τῷ τοῦ Σατουρνίνου φόνῳ γραψάμενος, πλεῖστον σφίσι τάραχον παρέσχεν· ὅ τε γὰρ Σατουρνῖνος πρὸ ἕξ που καὶ τριάκοντα ἐτῶν (A. V. 654, C. Mario et L. Valerio Flacco coss.) ἐτεθνήκει· καὶ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτὸν οἱ ὕπατοι τότε παρὰ τῆς βουλῆς προστετάχατο. Cic. in P . 2, numero rotundo *ante quadraginta annos* rem factam dicit. De seditione Saturnini vid. Flor. IV, 16; Liv. epit. 69; Aurel. Vict. cap. 71.

sorte iudex i. r. d.) non ut iudex quaestionis, ut Casaub. putat; sed Duumviri in causa perduellionis iudicabant, a quibus tamen ad populum provocare licebat, qui comitiis centuriatis de reo suffragia ferebat. Liv. I, 26: *Duumviros, qui Horatio perduellionem iudicent, secundum legem facio.* VI, 20, de M. Manlio: *Sunt, qui, per Duumviros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores sint, damnatum.* Cic. pro Rabir. 4, diserte: *Hic (Labienus) popularis a duumviris, iniussu vestro, non iudicari de cive romano, sed indicta causa civem rom. capitis condemnari coegit.* Denique Dio XXXVII, 27: καὶ (ἦν γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος (C. Caesar) καὶ μετὰ τοῦ Καίσαρος τοῦ Λουκίου δικάζων· οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ δὴ λεγόμενον περδουελλίωνος ὁ Ραβίριος ἐκρίθη) κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, καίτοι μὴ πρὸς τοῦ δήμου, κατὰ τὰ πάτρια, ἀλλὰ πρὸς αὐτοῦ τοῦ στρατηγοῦ, οὐκ ἐξὸν, αἱρεθέντες, ubi vid. Fabric., qui tamen falso, T. Labienum (pro C. Caesare) cum L. Caesare Duumvirum fuisse, dicit, nostri loci eo loco immemor. Postea *Dio*, P. Metellum Celerem, Augurem eundemque praetorem, revulso in Ianiculo vexillo comitia ante latam sententiam solvisse, Labienum a causa denuo agenda abstinuisse, narrat.

pontif. max.) A. V. 691, M. Tullio Cicerone et C. Antonio coss. Dio XXXVII, 37; καὶ τὰς αἱρέσεις τῶν

petiit, non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem aeris alieni, quum mane ad comitia descenderet, praedixisse matri osculanti fertur, domum se nisi Pontificem non reversurum. Atque ita potentissimos duos competitores, multumque et aetate

ἱερέων, γράψαντος μὲν τοῦ Λαβιηνοῦ, σπουδάσαντος δὲ τοῦ Καίσαρος ἐς τὸν δῆμον. αὖθις ὁ ὅμιλος, παρὰ τὸν τοῦ Σύλλου νόμον, ἐπανήγαγεν, ἀνανεωσάμενος τὸν τοῦ Δομιτίου. ὁ γὰρ Καῖσαρ, τοῦ Μετέλλου τοῦ Εὐσεβοῦς τελευτήσαντος, τῆς τε ἱερωσύνης αὐτοῦ, καίτοι νέος καὶ μηδέπω ἐστρατηγηκώς, ἐπεθύμησε· καὶ ἐν τῷ πλήθει τὴν ἐλπίδα αὐτῆς, διά τε τἆλλα, καὶ ὅτι τῷ τε Λαβιηνῷ κατὰ τοῦ Ραβιρίου συνηγωνίσατο, καὶ τὸν Λεντοῦλον ἀποθανεῖν οὐκ ἐψήφιστο, λαβών, τοῦτό τε ἔπραξε, καὶ ἀρχιερεὺς τῶν ποντιφίκων, καίπερ ἄλλων τε τῆς τιμῆς πολλῶν, καὶ τοῦ Κατούλου μάλιστα, ἀντιποιουμένων, ἀπεδείχθη. Initio pontifices a collegiis suis cooptabantur usque ad legem Cn. Domitii Ahenobarbi trib. pleb. A. V. 650, quae septemdecim tribubus sorte ductis creationem tradidit, (Noster Ner. 2; Vell. II, 12: *quo anno Cn. Domitius tr. pl. legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegae sufficiebant, populus crearet.* Cic. Agrar. II, 7) abrogatam a Sulla A. V. 670. Iam restitutam a T. Labieno tr. pl. A. V. 691. Postea sacerdotibus ius suum reddidit M. Antonius. Dio XLIV, 53: ἔς τε τοὺς ἱερέας αὖθις ἀπὸ τοῦ δήμου τὴν αἵρεσιν τοῦ ἀρχιερέως ἐπανήγαγε· Vid. Iac. Guther. de veteri iure pontificio I, 8; Io. Andr. Bosius de pontifice max. Romae veteris cap. 3. (Thes. Graev. tom. V) Ceterum errasse eos, pontifices comitiis tributis electos fuisse, opinantes propter tribuum mentionem apud Cic. l. c. at nostrum h. l. non minus quam Gruchium de comit. II, 2, docent Ernest. et Oudend. inde, quod pontif. max. creati sunt ante comitia tributa (orta A. V. 263) neque princeps sacerdotum in comitiis, quae sine auspiciis haberentur, creatus esse videtur. Contra probabile est, populum secundum tribus in campum processisse, ibique in classes et centurias suas distinctum suffragia edidisse. Ita tribuum mentio in comitiis centuriatis infra c. 41 et 80; Cic. Agr. II, 1; vid. Sigon. et Henr. Vales. ad Liv. I, 43, et Duker. ad Liv. XXV, 5, qui locus etiam docet, haud facile creatum aliquem fuisse, qui sella curuli non sedisset.

profus. largitione) Dio XXXVII, 37: c. καὶ γὰρ θεραπεῦσαι καὶ κολακεῦσαι πάντα τινὰ καὶ τῶν τυχόντων ἑτοιμότατος ἐγένετο, καὶ οὔτε λόγου οὔτε ἔργου οὐδενός, ἐς τὸ κατατυχεῖν, ὧν ἐσπούδαζεν, ἐξίστατο· οὐδὲ ἔμελεν οἱ τῆς αὐτίκα ταπεινότητος πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ἔπειτα ἰσχύν.

domum se) Plut. Caes. 7: τῆς δ' ἡμέρας ἐνστάσης, καὶ τῆς μητρὸς ἐπὶ τὰς θύρας αὐτὸν οὐκ ἀδακρυτὶ προπεμπούσης, ἀσπασάμενος αὐτήν (id osculo fiebat] ὦ μῆτερ, εἶπεν, τήμερον ἢ ἀρχιερέα τὸν υἱόν, ἢ φυγάδα ὄψει.

competitores) Q. Catulum et P. Isauricum. Plut. l. c. qui ἐπιφανεστάτους ἄνδρας καὶ μέγιστον ἐν βουλῇ δυναμένους eos dicit. Dio l. c. Vell. II, 43: *Et ante praeturam victus maxime pontificatus petitione Q. Catulus, om-*

et dignitate antecedentes, superavit, ut plura ipse in eorum tribubus suffragia, quam uterque in omnibus, tulerit.

14. Praetor creatus, detecta coniuratione Catilinae, Senatuque universo in socios facinoris ultimam statuente poenam, solus municipatim dividendos custodiendosque, publicatis bonis, censuit. Quin et tantum metum iniecit asperiora suadentibus, identidem ostentans, quanta eos in posterum a plebe romana maneret invidia, ut Decimum Silanum, consulem designatum, non piguerit, sententiam suam, quia mutare turpe

nium confessione senatus princeps. Sallust. Cat. 49: *Sed isdem temporibus Q. Catulus et C. Piso neque gratia, neque precibus, neque pretio Ciceronem impellere potuere, uti per Allobroges aut alium indicem C. Caesar falso (Catilinae socius) nominaretur – Catulus ex petitione pontificatus odio incensus, quod extrema aetate, maximis honoribus usus, ab adolescentulo Caesare victus discesserat.*

municipatim) Apud Sallust. Catil. 51, Caesar: *Ita censeo: publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos per municipia, quae maxime opibus valent: neu quis de iis postea ad senatum referat; neve cum populo agat; qui aliter fecerit, senatum existimare, eum contra remp. et salutem omnium facturum.* Consentit Dio XXXVII, 36: γνώμην ἔδωκε, δῆσαί τε αὐτούς, καὶ ἐς πόλεις ἄλλους ἄλλῃ καταθέσθαι, τῶν οὐσιῶν ἐστερημένους, ἐπὶ τῷ μήτε περὶ ἀδείας ἔτι αὐτῶν χρηματισθῆναί ποτε, κἂν διαδράσῃ τις, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἂν φύγοι, εἶναι. Paulo diversam eius sententiam dant Plut. Caes. 7, et Appian. Civ. II, 6.

Dec. Silanum) Sall. cap. 50: *Tum D. Iunius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul designatus erat, de his, qui in custodiis tenebantur, praeterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreverat, isque postea, permotus oratione C. Caesaris, pedibus in sententiam Tiberii Neronis iturum se dixerat, quod de ea re praesidiis additis referendum censuerat.* Appian. Civ. II, 5: ἀξιοῦντι δὲ τῷ Σιλανῷ, τοὺς ἄνδρας ἐσχάτῃ κολάσει μετιέναι, πολλοὶ συνετίθεντο· ἕως ἐπὶ Νέρωνα τῆς γνώμης περιιούσης, ὁ Νέρων ἐδικαίου, φυλάττειν αὐτούς, μέχρι Κατιλίναν ἐξέλωσι πολέμῳ καὶ τὰ ἀκριβέστατα μάθωσι· cui sententiae Caesar postea *addidit* (vere προστίθει defendit Schweigh. contra Casaubonum, suadentem προυτίθει ad h. l.) διαθέσθαι τοὺς ἄνδρας Κικέρωνα τῆς Ἰταλίας ἐν πόλεσιν, αἷς ἂν αὐτὸς δοκιμάσῃ, μέχρι, Κατιλίνα καταπολεμηθέντος, ἐς δικαστήριον ὑπαχθῶσι, καὶ μηδὲν ἀνήκεστον ἐς ἄνδρας ἐπιφανεῖς ἢ πρὸ λόγου καὶ δίκης ἐξειργασμένος, scil. ὁ Κικέρων, nisi leg. ἐξειργασμένον. Vid. Rualdi Animadv. 31 in Plut. Ceterum discrepantiam

erat, interpretatione lenire, velut gravius, atque ipse sensisset, exceptam: obtinuissetque adeo, transductis ad se iam pluribus, et in his Cicerone, Consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoad usque manus Equitum romanorum, quae armata praesidii causa circumstabat, immoderatius perseveranti necem comminata est: etiam strictos gladios usque eo intentans, ut sedentem una proximi deseruerint, vix pauci complexu togaque obiecta protexerint. Tunc plane deterritus, non modo cessit, sed in reliquum anni tempus Curia abstinuit.

aliquam scriptorum in enarrandis sententiis senatorum de coniuratis nemo miretur, qui meminerit, ipsius M. Bruti historiam eiusdem rei non caruisse variis erroribus, quos arguit Cic. ad Att. XII, 21.

interpr. lenire) Auctore Plut. Cat. min. 22, Silanus antea censuerat, δοκεῖν αὐτῷ τὰ ἔσχατα παθεῖν χρῆναι τοὺς ἄνδρας, post Caesaris orationem ἔξαρνος ἦν, ὡς οὐδ᾽ αὐτὸς εἴποι θάνατον, ἀλλ᾽ εἱργμόν· ἔσχατον γὰρ ἀνδρὶ Ῥωμαίῳ τοῦτο κακῶν ἁπάντων. Idem Cic. 21.

M. Catonis oratio) quae extat apud Sallust. c. 52; cf. Vell. II, 35, qui tribunum pleb. designatum, adhuc admodum adolescentem, fuisse Catonem dicit, consentiente Plut. Cat. 22, et Cic. 23; vid. Fabr. ad Dion. l. c.

Quoad usque) Al. omittunt *usque*, et damnant Casaub. Burm. Oudend.

manus eq. rom.) Secundum Sall. 49: *Q. Catulus et Piso — magnam illi invidiam conflaverant, usque eo, ut nonnulli equites romani, quae praesidii causa cum telis erant circum Concordiae, seu periculi magnitudine, seu animi nobilitate impulsi, quo studium suum in rempubl. clarius esset, egredienti ex senatu Caesari gladio minitarentur.* Consentit Plut. Caesar. 8: Καίσαρι δὲ τῆς βουλῆς ἐξιόντι πολλοὶ τῶν Κικέρωνα φρουρούντων τότε νέων γυμνὰ τὰ ξίφη συνδραμόντες ἐπέσχον.

sedentem — deseruerint) quod Catilinae etiam accidit. Cicer. Cat. I, 7: *quid, quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt? quod omnes consulares, qui tibi persaepe ad caedem constituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt?*

complexu tog. obi.) Plut. l. c. ἀλλὰ Κουρίων τότε λέγεται τῇ τηβέννῳ περιβαλὼν ὑπεξαγαγεῖν· αὐτὸς δὲ ὁ Κικέρων, ὡς οἱ νεανίσκοι προσέβλεψαν, ἀνανεῦσαι, φοβηθεὶς τὸν δῆμον, ἢ τὸν φόνον ὅλως ἄδικον καὶ παράνομον ἡγούμενος.

sed) Quod in aliis additur *etiam*, omisi, auctoribus Casaub. Burm. Oudend., qui plurima omissi *etiam* post *non modo* et *non tantum* exempla collegerunt Suetoniana. Vid. in ind. sub v. *etiam*.

Curia abstinuit) Sed Plut. Caesar.

15. Primo praeturae die Q. Catulum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem eam in alium transferebat. Verum impar optimatium conspirationi, quos, relicto statim novorum Consulum officio, frequentes obstinatosque ad resistendum concucurrisse cernebat, hanc quidem actionem deposuit.

8, narrat, *μετ' ὀλίγας ἡμέρας* Caesarem in senatum venisse, et, quum de coniuratione se excusaret, in summum discrimen incidisse, nec nisi congregato ante curiam populo fuisse servatum. Sed puto, ad sequentem annum id pertinere, quum de coniuratis deliberatum fuisset Non. Decembr., quamquam Plut. Caesarem adhuc *στρατηγεῖν μέλλοντα* dicit.

de refectione Capitolii) Conflagraverat Capitolium prius, quod Tarquinius Superbus a Tarquinio Prisco votum fundare coeperat, (Liv. I, 55, 56) dedicaverat consul Horatius (Liv. II, 8; Plut. Poplicol. 14) per Sullanas in urbe seditiones. Plut. l. c. 15: *τὸν μὲν γὰρ πρῶτον* (*ναόν*) — *Ταρκυνίου κατασκευάσαντος, Ὡρατίου δὲ καθιερώσαντος, ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις πῦρ ἀπώλεσε* (Appian. Civ. I, 83: *τό τε Καπιτώλιον, ὑπὸ τῶν βασιλέων τετρακοσίοις που πρόσθεν ἔτεσι γενόμενον ἐνεπρήσθη, καὶ τὴν αἰτίαν οὐδεὶς ἐπενόει*. Cf. cap. 86. *αἷς ἡμέραις καὶ τὸ Καπιτώλιον ἐνεπέπρατο· καὶ τὸ ἔργον τινὲς ἐλογοποίουν Κάρβωνος, ἢ τῶν ὑπάτων, ἢ Σύλλα πέμψαντος εἶναι*. Plut. Sull. 27) Factum id A. V. 671: *τὸν δὲ δεύτερον*, ita pergit Plut. l. c. *ἀνέστησε μὲν Σύλλας, ἐπεγράφη δὲ τῇ καθιερώσει Κάτουλος, Σύλλα προαποθανόντος*. Val. Max. VI, 9, 5.

ad disq. pop. voc.) Dio XXXVII, 44: *ἔπραττε, ὅπως τὸ μὲν τοῦ Κατούλου ὄνομα ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου ἀφαιρεθείη* (*κλοπῆς τε γὰρ αὐτὸν ηὔθυνε, καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀνηλωμένων χρημάτων ἀπῄτει*) *τῷ δὲ δὴ Πομπηΐῳ τὰ λοιπὰ προσεξεργάσασθαι ἐπιτραπείη·* non Pompeii studio, *ἀλλ' ἵνα αὐτός καὶ διὰ τούτων τὸ πλῆθος σφετερίσηται*. Conf. XLIII, 14; ubi inter alios honores id Caesari datum dicitur, ut, eraso nomine Catuli, (*ὡς καὶ τὸν νεών, ἐφ' οὗ τῇ ἐκποιήσει εὐθύνειν ἐκεῖνον ἐπεχείρησεν, ἐκτελέσαντος*) Caesaris nomen templo inscriberetur, quod tamen non factum. Lutatii enim Catuli nomen ibi permansit usque ad novum Vitellii tempore Capitolii incendium, teste Tac. Hist. III, 72; ubi vid. Ern. Ibidem Tacitus brevem Capitolii historiam exhibet. — Ceterum ex dictis patet, disquisitionem fuisse de peculatu.

in alium transferebat) in Pompeium, ut docet Dionis l. c. *Transferebat* i. e. ut transferretur, rogabat. Non enim factum est.

novorum Consulum) Dec. Iunii Silani et L. Licinii Murenae. *Officium est salutatio.* Plin. ep. IX, 37, vid. ind.

actionem deposuit) Secundum Dion. l. c. absterritus maxime Metelli exemplo, de quo proxime, qui urbe cesserat, ad Pompeium fugiens. Ita enim ille: *οὐ μὴν οὕτω γε χαρίζεσθαι αὐτῷ ἤθελεν, ὥστε καὶ ἐφ' ἑαυτῷ διὰ τοῦτο ψηφισθῆναί τι τοιοῦτον, οἷον*

16. Ceterum Caecilio Metello, Tribuno plebis, turbulentissimas leges adversus collegarum intercessionem ferenti, auctorem propugnatoremque se pertinacissime praestitit; donec ambo administratione Reipublicae decreto Patrum summoverentur. Ac nihilo minus permanere in magistratu, et ius dicere ausus, ut comperit paratos, qui vi ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus, abiectaque praetexta, domum clam refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoque, biduo post sponte et ultro confluentem, operamque sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicentem, compescuit. Quod quum praeter opinionem evenisset, Senatus, ob eundem coetum festinato coactus, gratias ei per primores viros egit: accitumque in Curiam, et amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priore decreto.

17. Recidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinae nominatus, et apud Novium Nigrum Quae-

ἐπὶ τῷ Νέπωτι δέδοκται, ὑπομεῖναι. De voce *actio* vid. Ern. Cl. Cic.

Caecilio Metello) Nepoti. Petebat is maxime Ciceronem ob supplicium Lentuli et reliquorum coniuratorum. Dio XXXVII, 42: ἔργῳ δὲ, ἐπὶ τῇ βουλῇ κατεσκευάζετο· ὡς γὰρ οὐκ ἐξὸν σφίσιν ἄνευ τοῦ δήμου θάνατον πολίτου τινὸς καταψηφίσασθαι, πολλὴν καταβοὴν ἐν τῷ ὁμίλῳ πρὸς τοῦ Μετέλλου τοῦ Νέπωτος ὅτι μάλιστα εἶχον. Hae sunt illae *turbulentissimae leges*, de quibus vid. etiam Plut. Cat. min. 26, ubi: ἐνθεῦθεν εἰς τὴν δημαρχίαν ἐμπεσὼν ὁ Μέτελλος ἐκκλησίας τε θορυβώδεις συνῆγε, καὶ νόμον ἔγραφε, Πομπήϊον Μάγνον ἰέναι κατὰ τάχος μετὰ τῶν δυνάμεων εἰς Ἰταλίαν, καὶ παραλαβόντα σώζειν τὴν πόλιν, ὡς ὑπὸ Κατιλίνα κινδυνεύουσαν· ἦν δὲ τοῦτο λόγος εὐπρεπής, ἔργον δὲ τοῦ νόμου καὶ τέλος, ἐγχειρίσαι τὰ πράγματα Πομπηΐῳ, καὶ παραδοῦναι τὴν ἡγεμονίαν, et cap. seq. usque ad 29. Pertinacissime enim inter collegas restitit ei Cato. Conqueritur de eius in se furore Cicero in ep. ad eius fratrem, Q. Metellum Celerem, (ad Div. V, 2). De eius genere vid. Manut. ad ep. ad Div. V, 1. Idem postea praetor portoria Italiae sustulit. Dio XXXVII, 51.

administratione) Al. addunt praepos. *ab*. Ita est cap. 28. *quo a petitione honorum absentes summovebat*.

ius dicere ausus) ut praetor urbanus, cuius pr. erat iurisdictio. Vid. ad cap. 43. Inde *lictores*, quos duos praetor habebat in urbe, et *praetexta*, quam primo muneris die nuncupatis votis induere solebat.

Nov. Nigr. quaestorem) Ambige

storem a L. Vettio Iudice, et in Senatu a Q. Curio: cui, quod primus consilia coniuratorum detexerat, constituta erant publice praemia. Curius, e Catilina se cognovisse, dicebat: Vettius etiam chirographum eius, Catilinae datum, pollicebatur. Id vero Caesar nullo modo tolerandum existimans, quum, implorato Ciceronis testimonio, quaedam se de coniuratione ultro ad eum detulisse, docuisset, ne Curio praemia darentur, effecit: Vettium, pignoribus captis, et direpta supelle-

adhuc, quaestorem urbanum, an quaesitorem, an iudicem quaestionis intelligam, neque facile rem aliquis definierit. Plurima tamen videtur h. l. esse Ernesti auctoritas, qui ex Cic. pro Flacc. 13. M. Curium et P. Sextilium eo anno quaestores urbanos fuisse ostendit. Intellige igitur *quaesitorem*, cui extraordinaria de Catilinariis quaestio a senatu fuerat demandata. Id fieri solebat in gravissimis criminibus, de quibus nondum lex erat lata, vel ubi sufficere non videbatur, quae aderat. Vid. Cort. ad Sallust. Iug. 40, et Sigon. de iud. II, 33, pag. 676.

L. Vettio Iudice) Hoc cognomen e membranis, numis et lapidibus Vettio asseruere Graev. Casaub. Oudend. Ruhnk. Wolf. Contra Burm. Ernest. Bremi probant vulg. *indice*, eumdemque hunc putant, qui commemoratur cap. 20; qui per contumeliam *index* appellatus Ern. videtur. Sed vix puto, hunc tam acerbe a Caesare habitum, postea eiusdem causae serviisse, quamvis pessimae notae hominem fuisse, ex omnibus pateat. Vid. ad cap. 20. De hoc ita Dio XXXVII. 41: οὐ μὴν οἵ γε σύμμαχοι, οἱ μετασχόντες τῷ Κατιλίνᾳ τῶν πραγμάτων, καὶ τότε ἔτι περιόντες, ἡσύχαζον, ἀλλὰ καὶ δέει τῆς τιμωρίας ἐταράττοντο. Καὶ ἐκείνους μὲν στρατηγοὶ καθ' ἑκάστους πεμφθέντες προκατέλαβον τρόπον τινὰ ἐσκεδασμένους, καὶ ἐτιμωρήσαντο· ἕτεροι δὲ τῶν λανθανόντων, μηνύσει Λουκίου Οὐεττίου, ἀνδρὸς ἱππέως συγκεκοινωνηκότος μὲν σφίσι τῆς συνωμοσίας, τότε δὲ ἐπ' ἀδείᾳ αὐτοὺς ἐκφαίνοντος, ἐλεγχόμενοι ἐδικαιοῦντο. Vettius iste quum nomina coniuratorum in tabula perscripta senatui tradidisset, multusque inde multis calumniae metus esset, ἔδοξε τῇ γερουσίᾳ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκτεθῆναι· κἀκ τούτου, οἵ τε ἀναίτιοι κατέστησαν, καὶ τοῖς ὑπευθύνοις δίκαι ἐγένοντο· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παρόντες, οἱ δὲ καὶ ἐρήμην ὦφλον. Ad quem locum et ipse Fabric. falso, ut mihi videtur, hunc cum altero Vettio confundit.

Q. Curio) Fuerat is et ipse inter coniuratos (Sall. Cat. 17) perductus ad prodendam coniurationem a Cicerone per Fulviam. Sallust. XXIII, 26.

pignoribus captis) quod in ius vocatus a Caesare ob falsum indicium non comparuerat. Spreti imperii et neglectae dignitatis, maxime negato maiori magistratui obsequio, poena semper erat *carcer* et *pignorum captio*. Graeci dicunt ἐνέχυρα λαμβάνειν. Plut. Cat. min. 37: ἀπειλοῦντος δὲ τοῦ Κάτωνος ὥσπερ εἰώθασι τῶν ἀπειθούντων, ἐνέχυρα λήψεσθαι. Cic. 43: ἐνέχυρα λα-

etile male mulcatum, ac pro rostris in concione paene discerptum, coniecit in carcerem: eodem Novium Quaestorem, quod compellari apud se maiorem potestatem passus esset.

18. Ex praetura ulteriorem sortitus Hispaniam, retinentes creditores interventu sponsorum removit: ac neque more, neque iure, antequam provinciae ornarentur, profectus est: incertum, metune iudicii,

βὼν μόνον ἐπαύσατο. Ita Liv. III, 38: *postquam citati non conveniebant (patres), dimissi circa domos apparitores – ad pignora capienda.* Cic. de Orat. III, 1: *pignoribusque ablatis Crassum instituit coercere.* Vid. Ern. Cl. Cicer. *Direpta supellex* haud dubie est a populo, qui cum apparitoribus in Vettii aedes irruperat. Al. interpr. *divendita.*

compellari a. s. mai. pot.) Omnino, qui magistratum gerebant, *compellari* i. e. accusari, deferri non poterant, (unde Noster c. 18, post praeturam metuisse Caesarem iudicium narrat) vel infames aliquo crimine atrociori abdicare se magistratu cogebantur; multo minus *maior potestas* i. e. *magistratus*, ἀρχὴ, (consul, praetor, aedilis) a minori; quanquam enim Novio quaestio demandata fuerat, summam tamen Caesari, dum praetura fungebatur, ob dignitatem debebat verecundiam.

sortitus) Praetores enim provincias inter se vel comparabant vel sortiebantur. Liv. XXVII, 38; lib. XXXIV, 55; lib. XLV, 16, 17. – *Hispaniam ulter.* Plut. Caes. 11: Ἰβηρίαν, quomodo etiam App. Civ. II, 8; Dio XXXVII, 52: *τῆς Λυσιτανίας μετὰ τὴν στρατηγίαν ἦρξε*, omnes minus accurate.

sponsorum) i. e. qui pro debitore se obligabant, dati a debitore; ubi enim ultro se offerebant, iubebantque pecuniam credi sua fide suoque periculo, dicebantur *fideiussores*; *adpromissores* erant, qui, quod suo nomine alii promiserant, idem pro altero quoque promittebant. Ita Heinecc. Ant. III, tit. 21, §. 4. *Sponsores* audiebant, quod, debitorem dicta die aes alienum soluturum, *spondebant.* — Ceterum eripuit Caesarem creditoribus M. Crassi interventus, auctore Plut. Crass. 7, et Caes. 11, ubi: *ἀναδεξαμένου δὲ τοῦ Κράσσου τοὺς μάλιστα χαλεποὺς καὶ ἀπαραιτήτους τῶν δανειστῶν, καὶ διεγγυήσαντος ὀκτακοσίων καὶ τριάκοντα ταλάντων, οὕτως ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν ἐπαρχίαν.* Debebat autem Caesar prius, quam aliquem magistratum adiret, 1300 talenta. Plut. Caes. 5; unde Appian. Civ. II, 8: *φασὶν αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι δέοιτο δισχιλίων καὶ πεντακοσίων μυριάδων* (sc. *δραχμῶν* i. e. millies HS.) *ἵνα ἔχοι μηδέν.*

ornarentur) Al. *ordinarentur.* Erat quidem Senatus, *ordinare* i. e. constituere, decernere provincias, quo sensu infra c. 76, dicitur: *magistratus ordinavit:* et Iustin. XXX, 2: *tribunatus, praefecturas, et ducatus mulieres ordinabant.* (ut nos: verordnen) Sed facta iam fuerat sortitio, restabat igitur, ut provinciae *ornarentur* i. e. instruerentur rebus necessariis, ut copiis, pecunia, vasis, quomodo magi-

quod privato parabatur, an quo maturius sociis implorantibus subveniret. Pacataque provincia, pari festinatione, non exspectato successore, ad triumphum simul consulatumque decessit. Sed quum, edictis iam comitiis, ratio eius haberi non posset, nisi privatus introisset Vrbem, et ambienti, ut legibus solveretur, multi contradicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere.

stratus ipsi *ornari* dicuntur. Graec. *κοσμεῖν*, *κόσμον τῇ ἀρχῇ προστιθέναι* dicunt; v. de hac re Sigon. de ant. iur. prov. II, 1. Heinec. Ant. Append. lib. I, §. 108; Ernest. Cl. Cic. in *ornare.*

privato) quum antea ut praetor, postea ut praefectus provinciae compellari non posset.

Pacataque prov.) Devicit ibi Callaicos et Lusitanos, propterea *Imperator* a militibus appellatus. Plut. Caes. 12; Dio XXXVII, 52; Appian. Civ. II, 8: *στρατιὰν ἀγείρας ἐπετίθετο τοῖς ἔτι λοιποῖς Ἰβήρων ἀνὰ μέρος, μέχρι τὴν Ἰβηρίαν ἐς τὸ ὁλόκληρον ἀπέφηνε Ῥωμαίοις ὑποτελῆ· καὶ χρήματα πολλὰ ἐς Ῥώμην ἀπέπεμψεν ἐς τὸ κοινὸν ταμιεῖον·* et Id. Hisp. VI, 102: *Γάϊος Καῖσαρ, αἱρεθεὶς Ἰβηρίας στρατηγεῖν, ὥστε καὶ πολεμεῖν οἷς δεήσειεν, ὅσα τῶν Ἰβήρων ἐσαλεύετο, ἢ Ῥωμαίοις ἔτι ἔλιπεν, πολέμῳ συνηνάγκασεν πάντα ὑπακούειν.* Deinde rem pecuniariam apud Hispanos constituit, auctore Plut. l. c. *ἔταξε γὰρ, τῶν προσιόντων τοῖς ὀφείλουσι καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν δύο μὲν μέρη τὸν δανειστὴν ἀναιρεῖσθαι, τῷ δὲ λοιπῷ χρῆσθαι τὸν δεσπότην, ἄχρις ἂν οὕτως ἐκλυθῇ τὸ δάνειον.* Provocat ad haec erga eam gentem beneficia Caesar ipse in oratione Bell. Hisp. 42

non exspectato successore) quod facere debebant, ut provinciam copiasque ei traderent, quo facto intra triginta dies e provincia erat proficiscendum, lege Cornelia. Vid. Cicer. ad Div. III, 6, quae tota ep. ad cognoscendum mutandi provincias morem multum valet; ad Div. II, 15, exemplum etiam habes praepositi provinciae quaestoris, quum successor iusto tempore non advenisset.

ratio eius hab. n. p.) Intra legitimos dies i. e. trinundinum profiteri candidati debebant. Sall. Cat. 18. Ceterum magistratus, qui comitia habebat, ob varias causas negare poterat, rationem se candidati habiturum. Liv. VIII, 15.

ut legibus solveretur) h. e. lege, qua absentis petitoris rationem haberi vetitum erat. Absens autem erat, quod urbem intrare ei non licebat, dum in imperio perseverabat, et triumphum cum exercitu expectabat. Plut. Caes. 13: *Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν μνωμένους θρίαμβον ἔξω διατρίβειν ἔδει, τοὺς δὲ μετιόντας ὑπατείαν παρόντας ἐν τῇ πόλει τοῦτο πράττειν, ἐν τοιαύτῃ γεγονὼς ἀντινομίᾳ, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπατικὰς ἀφιγμένος ἀρχαιρεσίας, ἔπεμψε πρὸς τὴν σύγκλητον, αἰτούμενος αὐτῷ δοθῆναι παραγγέλλειν εἰς ὑπατείαν ἀπόντι διὰ τῶν φίλων.* Contradixit ei maxime Cato. Cf. Plut. Pomp. 44; Cat. min. 31; Dio XXXVII, 54: *πρά-*

19. E duobus (consulatus) competitoribus, L. Lucceio, Marcoque Bibulo, Lucceium sibi adiunxit: pactus, ut is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaque polleret, nummos de suo, communi nomine, per centurias pronunciaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi et consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt, tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente, eam largitionem e Republica fieri. Igitur cum Bibulo Consul creatur. Eandem ob causam opera optimatibus data est, ut pro-

ξας δὲ ταῦτα, καὶ νομίσας ἱκανὴν ἀπ' αὐτῶν ἐπίβασιν πρὸς τὴν ὑπατείαν εἰληφέναι, σπουδῇ πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ πρὶν τὸν διάδοχον ἐλθεῖν, ὥρμησε· καὶ ἠξίου καὶ πρὸ τοῦ πέμψαι τὰ ἐπινίκια, ἐπειδὴ μὴ οἷά τε προδιεορτασθῆναι ἦν, αἰτῆσαι αὐτήν· μὴ τυχὼν δὲ, τοῦ Κάτωνος ὅτι μάλιστα ἐναντιωθέντος, ἐκεῖνα μὲν εἴασε· καὶ γὰρ ἤλπιζε πολὺ πλείω καὶ μείζω ὕπατος ἀποδειχθεὶς καὶ ἔργα πράξειν, καὶ ἐπινίκια πέμψειν. Triumphum tamen ei fuisse decretum, patet e Dion. XLIV, 41, et App. Civ. II, 8: ἐφ' οἷς ἡ μὲν βουλὴ θριαμβεῦσαι παρέσχεν αὐτῷ, seqq. – Ceterum Romanos ab observanda illa lege nonnunquam recessisse, docet etiam exemplum Luculli, qui absens aedilis fuit creatus. Plut. Luc. 1.

consulatus) Haud dubie e glossa, ut saepe.

Lucceium) Cic. ad Att. I, 17: *Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere. Duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat; et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse coniungi*, ubi v. Schulz. Hic Lucceius vero idem est, cui Cicero (ad Div. V, 10) historiam consulatus sui scribendam demandat.

pronunciaret) i. e. promitteret. Infra cap. 26: *munus populo epulumque pronunciavit*. Cic. Cluent. 29: *quum pro reo pronunciasset pecuniam*.

ne Catone qu. abnuente – e rep. fieri) i. e. ne Catone quidem negante, hanc larg. reipubl. esse salutarem. Ineptum esse lect. *a rep.*, quum largitio non ex aerario, sed collatis singulorum pecuniis fieret, iam monuit Oudend. e *Rep.* ita dixit Liv. VIII, 23: *quum – Publilium imminentem hostium muris avocari – haud e republica esset*. Cic. Phil. III, 15: *id cum – recte atque ordine, exque rep. fecisse et facere*. Al. ad Brut. 5: *si arbitrarere utile eque rep. esse*.

Cum Bibulo) Appian. Civ. II, 8: ὑφορωμένη δ' αὐτοὺς ἡ βουλὴ (triumviros intellige) Λεύκιον Βύβλον ἐς ἐναντίωσιν τοῦ Καίσαρος ἐχειροτόνησεν αὐτῷ συνάρχειν. Aliam frumenti distributionem, suadente Catone populo ex aerario decretam, ad abstrahendos a Caesare ante praeturam animos, narrat Plut. Caes. 8; Cat. min. 26.

optimatibus) Al. addunt *ab*. Sed plura exempla dativi ita positi in uo-

vinciae futuris Consulibus minimi negotii, id est, silvae callesque decernerentur. Qua maxime iniuria instinctus, omnibus officiis Cn. Pompeium assectatus est, offensum Patribus, quod, Mithridate rege victo, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompeioque M. Crassum reconciliavit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant: ac societatem cum utroque iniit, ne quid ageretur in Republica, quod displicuisset ulli e tribus.

20. Inito honore, primus omnium instituit, ut tam

stro occurrunt, vid. ind. Simplicem etiam ablativum ita adhiberi docet post alios Oudend. ad h. l.

silvae callesque) h. e. ubi bella non gerenda, nihil gloriae parandum, cum latronibus tantum conflictandum. Lipsius ad Tacit. Ann. IV, 27, intelligit curam publicorum saltuum calliumque, in quibus pecora pascebantur, aere aliquo constituto, quaestoribus proprie demandatum, interdum et consulibus, si bella nusquam aut hostis; (quod vellem exemplis confirmasset; equidem certe dignatione consulari inferius id putaverim).

assectatus est) i. e. omni studio coluit. Graec. θεραπεύειν, vel, ut Dio saepius, ὑπέρχεσθαι. *Offensum* i. e. infensum, iratum. Vid. ind.

acta sua) Auctore Dion. XXXVII, 49, Pompeius ob hanc maxime causam L. Afranium et Metellum Celerem ad consulatum perduxerat, quod per eos acta sua confirmatum iri, sibi persuaserat; sic enim ille: ἤθελε μὲν γὰρ ἄλλα τε, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα χώραν τέ τινα τοῖς συνεστρατευμένοις οἱ δοθῆναι, καὶ τὰ πεπραγμένα αὐτῷ πάντ' ἐπικυρωθῆναι· διήμαρτε δὲ σφῶν τότε. Obstitere ei praeter alios Cato, Metellus ipse, omnium maxime Lucullus.

reconciliavit – gesserant) Consules fuerant A. V. 684. Plut. Crass. 12: οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φιλοφροσύνης εἰς τὴν ἀρχὴν καταστάντες, ἀλλ' ὀλίγου δεῖν περὶ πάντων διαφερόμενοι, καὶ πάντα δυσκολαίνοντες ἀλλήλοις καὶ φιλονεικοῦντες, ἀπολίτευτον καὶ ἄπρακτον αὐτοῖς τὴν ὑπατείαν ἐποίησαν. Reconciliavit utrumque Caesar ante consulatum, uti praeter nostrum Plut. Caes. 13; Crass. 14: ὡς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, παρασκευαζόμενος ὑπατείαν μετιέναι. Pompei. 47: ἐλθὼν ἀπὸ στρατείας, ubi sapienter de hoc Caesaris consilio iudicat. Dio XXXVII, 54 sqq. Appian. Civ. II, 9, qui addit: καί τις αὐτῶν τήνδε τὴν συμφροσύνην συγγραφεύς, Βάρρων, ἑνὶ βιβλίῳ περιλαβών, ἐπέγραψε Τρικάρανον. Flor. IV, 2, 11; Epit. Liv. 103. Minus accurate Vellei. II, 44: *hoc igitur consule (Caesare) inter eum et Cn. Pompeium et M. Crassum inita potentiae societas.*

primus – diurna acta conficerent e. p.) Huic Suet. loco quum refragari viderentur fragmenta quaedam actorum Sen. et P. R., alterum anni 586, alterum 692, edita a Dodwell. Praelect. Camden. pag. 665 – 691, quibus innixus Graev. Nostrum erroris argue-

Senatus, quam populi diurna acta confierent, et publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut, quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem Agraria promulgata, obnunciantem collegam armis Foro expulit.

bat, ut qui a Caesare demum cos. a. 695; institota ea diceret, vindicarunt eum Duker. ad Liv. XLIV, 18; Wesseling. Probab. 39, et Ernesti in excursu ad h. l. et prolus. de actorum S. P. Q. R. diurnorum origine, cuius summa haec est: Illa fragmenta conficta videntur ab aliquo impostore. Memoriam autem rerum publice gestarum singulis annis antea literis mandavit pontifex max., iique *annales maximi* sunt appellati, ut adeo actis diurnis opus non esset. Haec annalium conscribendorum ratio obtinuit usque ad pontificem P. Mucium, h. e. ad medium prope seculum septimum ab V. C., postea fortasse ob turbas domesticas omissa. Ideo Caesar cos. acta diurna instituit, post eius consulatum propter optimatium invidiam intermissa, (nam per aliquod tempus commentarii rerum urbanarum privati tantum erant, vid. Cicer. ad Div. II, 8, lib. VIII, 1; ad Att. VI, 2) ab eodem Caesare alterum consule et dictatore postea restituta. – *confierent* Oud. restituit pro *conficerentur.*

quo mense) Alternis enim mensibus fasces habebant coss., quamquam alternis diebus nonnunquam eos mutatos contendunt haud pauci a fragmentis act. diurn. modo commemoratis, ubi v. c. *V Kal. Apr. fasces penes Aemilium, IV Kal. Apr. fasces penes Licinium e. s. p.* ob quam ipsam caussam Oudend. spuria ea pronunciat. Locus classicus de fascibus est apud Dionys. Archaeol. V, 2: δείσαντες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ δόξα τοῖς πολλοῖς ἐγγένηται περὶ τῆς καινῆς πολιτείας οὐκ ἀληθής, ὅτι δύο βασιλεῖς κύριοι γεγόνασι τῆς πόλεως ἀνθ' ἑνός, ἑκατέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα πελέκεις ἔχοντος, ὥσπερ εἶχον οἱ βασιλεῖς, ἔκριναν τό τε δέος ἀφελέσθαι τῶν πολιτῶν, καὶ τῆς ἐξουσίας μειῶσαι τὸν φθόνον, τοῦ μὲν ἑτέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα κατατάξαντες ἡγεῖσθαι πελέκεις, τοῦ δ' ἑτέρου, δώδεκα ὑπηρέτας ῥάβδους ἔχοντας μόνον, ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ κορύνας· γίνεσθαι δὲ τῶν πελέκεων τὴν παράληψιν ἐκ περιτροπῆς, ἕνα μῆνα κατέχοντος αὐτοὺς παραλλὰξ ἑκατέρου. Postea Valerius Poplicola ἀφεῖλεν ἀπὸ τῶν ῥάβδων τοὺς πελέκεις καὶ κατεστήσατο τοῖς μετ' αὐτὸν ὑπάτοις ἔθος, ὃ καὶ μέχρι τῆς ἐμῆς διέμεινεν ἡλικίας (ita Dionys. V, 19) ὅταν ἔξωθεν τῆς πόλεως γένωνται, χρῆσθαι τοῖς πελέκεσιν, ἔνδον δὲ ταῖς ῥάβδοις κοσμεῖσθαι μόναις. Idem alteri tantum consuli fasces concessit, qui mos postea etiam valuit apud decemviros. Liv. III, 33: *eo die penes praefectum iuris fasces duodecim erant; collegis novem singuli accensi apparebant.*

Lege – Agraria) quales multae ante Iuliam fuerant latae, de quibus vid. Sigon. de antiq. iur. Ital. II, 2, pag. 627 seqq. Ern. Cl. Cicer. in ind. leg.

obnunciantem) i. e. dicentem, se de coelo servaturum (Dio XXXIX, 35: διοσημείαν ψηφίζεσθαι dicit) vel tristia de coelo nunciantem, qua re comitia dirimebantur et in alium diem differebantur, ex lege *Aelia* de comitiis Aelii cos. A. V. 586. Vid. Ern.

Ac postero die in Senatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet, qualia multa saepe in levioribus turbis decreta erant, in eam coëgit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnunciaret. Vnus ex eo tempore omnia in Republica, et ad arbitrium administravit: ut nonnulli urbanorum, quum quid per iocum testandi gratia si-

Cl. Cicer. ad legem Aeliam et sub v. *obnunciare*. De re v. infra.

referre) Id erat *consulis*, qui fasces sorte tenebat (tenebat autem tunc Caesar, quem de suo facinore non relaturum fuisse patet) vel *tribunorum plebis*, vel *praetorum*, quibus ius hoc dedit Augustus (Dion. LV, 3) de illis igitur h. l. est cogitandum, nisi quis cum Ern. *referre* putaverit esse idem quod relationem postulare. *Censere* h. l. sententiam dicere per egressionem, excedere relationem, quemadmodum etiam interpretatur Reimar. ad Dion. LV, 3. Auctore etiam Dione XXXVIII, 6: Bibulus τῇ ὑστεραίᾳ ἐπείρασε μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ αὐτὸν (τὸν νόμον) λῦσαι, ἐπέρανε δὲ οὐδέν· τῇ γὰρ τοῦ πλήθους σπουδῇ δεδουλωμένοι πάντες ἡσύχαζον.

domo abditus) Plut. Caes. 14: ὁ μὲν οὖν συνάρχων τοῦ Καίσαρος, Βίβλος, ἐπεὶ κωλύων τοὺς νόμους οὐδὲν ἐπέραινεν, ἀλλὰ πολλάκις ἐκινδύνευε μετὰ Κάτωνος ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀποθανεῖν, ἐγκλεισάμενος οἴκοι τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διετέλεσε. Coll. Pomp. 48. App. Civ. II, 10, 11, narrat, Caesarem post contentiones de lege agraria senatum non habuisse amplius, sed pro rostris cum populo egisse, adiuvantibus Pompeio et Crasso, senatum autem, quum ab uno consule convocari non posset, in aedes Bibuli convenisse, tandem Bibulum progressum in forum et oblocutum vi fuisse depulsum, additque c. 12: καὶ Βύβλος μὲν ἐκ χειρῶν ἅπαντα μεθείς, οἷά τις ἰδιώτης, οὐ προῄει τῆς οἰκίας ἐπὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἀρχῆς ἅπαν. Dio, qui accuratissime totam contentionem XXXVIII, 1–8 describit, cap. 6: οὐ μέντοι καὶ ὁ Βίβουλος ἐνεδίδου, ἀλλὰ τρεῖς δημάρχους συναγωνιστὰς προσθέμενος, ἐκώλυσε τὸ νομοθέτημα, καὶ τέλος, ἐπειδὴ μηκέτ' αὐτῷ μηδεμία ἄλλη σκῆψις ἀναβολῆς ὑπελείπετο, ἱερομηνίαν ἐς πάσας ὁμοίως τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, ἐν αἷς οὐδ' εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐκ τῶν νόμων συνελθεῖν ἐδύνατο προηγόρευσε. Tandem, omnibus frustra tentatis, ἀνεχώρησέ τε οἴκαδε, καὶ οὐκέτι τὸ παράπαν ἐς τὸ κοινὸν μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας παρῆλθεν, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκίᾳ καταμένων ἀεὶ τῷ Καίσαρι, ὁσάκις γε ἐνεωτέριζέ τι, ἐνετέλλετο διὰ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι ἱερομηνία τε εἴη, καὶ οὐδὲν ὁσίως ἐκ τῶν νόμων ἐν αὐτῇ δύναιτο δρασθαι. Vid. Cic. ad Att. II, 19, et 21; Vell. II, 44.

urbanorum) i. e. iocosorum. Plin. ep. IV, 25: *quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludit? qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus est?* Quinctil. Inst. VI, 3, 102 sqq. de vera *urbanitatis* notione multis disputat.

per iocum test.) Huc sane pertinent

gnarent, non *Caesare et Bibulo*, sed *Iulio et Caesare Consulibus* actum scriberent, bis eundem praeponentes, nomine atque cognomine: utque vulgo mox ferrentur hi versus:

Non Bibulo quidquam nuper, Sed Caesare factum est:
Nam Bibulo fieri Consule nil memini.

Campum Stellatem, maioribus consecratum, agrumque

verba: *per iocum*, non post *signarent*, ut visum Lipsio et Torrentio, adstipulante Ernestio. In rebus enim seriis talis iocus et indecorus erat, et illegitimus, ut bene Oud. – Rem Dio etiam narrat XXXVIII, 8: τὰ μὲν οὖν ἄλλα αὐτὸς ὁ Καῖσαρ καὶ ἐσηγεῖτο καὶ συνεβούλευε καὶ διέταττε πάντα καθάπαξ τὰ ἐν τῇ πόλει, ὡς καὶ μόνος αὐτῆς ἄρχων· ὅθενπερ χαριεντιζόμενοί τινες τὸ μὲν τοῦ Βιβούλου ὄνομα παντάπασιν ἀπεσιώπων· τὸν δὲ δὴ Καίσαρα δὶς καὶ ὠνόμαζον καὶ ἔγραφον, Γάϊόν τε Καίσαρα καὶ Ἰούλιον Καίσαρα ὑπατεύειν λέγοντες.

Campum Stellatem) agri Campani partem, iuxta montem Calliculam agrumque Falernum (Cluver. Ital. ant. IV, 5, 3; Cellar. Geogr. Ant. II, 9, pag. 849). Coniungit Stellatem campum et agrum Campanum etiam Cic. Agr. I, 7, et II, 31. Dictus ita fuisse videtur ab urbe Stella, quae ibi fuerat. *Consecratus* autem h. l. non est Diis devotus, sed usibus publicis destinatus, *maioribus* i. e. a maioribus (quae enim in nullius bonis erant, quodammodo divini iuris habebantur), fortasse etiam, quia *per sacrata iura* i. e. inter execrationes publico addictus fuerat. Casaubon. factum id putat in memoriam victoriae de Samnitibus A. V. 459, Q. Fabio V, et P. Decio IV coss. Conficit rem Vell. II, 44: *In hoc consulatu Caesar legem tulit, ut ager Campanus plebei divideretur, suasore legis Pompeio. Ita circiter XX millia civium eo deducta, et ius ab his restitutum post annos circiter CLII, quam bello Punico ab Romanis Capua in formam praefecturae redacta erat.* Cf. loca Dionis et Appiani mox laudanda.

agrumque Campanum) Cicer. Agr. II, 29, eum *fundum pulcherrimum populi Rom., caput vestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum vectigalium, horreum legionum, solatium annonae* dicit. Conqueritur de eius divisione lege Iulia instituta Id. ad Att. II, 16. Dissentiunt autem, notante etiam Casaub., hic Graeci, qui divisionem agri Camp. a lege Iulia agraria distinguunt. Dio XXXVIII, 1: τὴν δὲ χώραν τήν τε κοινὴν ἅπασαν, πλὴν τῆς Καμπανίδος, ἔνεμε (ταύτην γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ ἐξαίρετον διὰ τὴν ἀρετὴν συνεβούλευσεν εἶναι) seqq. et cap. 7: ὅ τε οὖν νόμος (lex agraria) οὕτως ἐκυρώθη, καὶ προσέτι καὶ ἡ τῶν Καμπανῶν γῆ τοῖς τρία τε πλείω τε ἔτι τέκνα ἔχουσιν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄποικος τῶν Ῥωμαίων ἡ Καπύη τότε πρῶτον ἐνομίσθη (i. e. ius coloniae accepit, quum praefectura antea fuisset). Appian. Civ. II, 10: καὶ νόμους περὶ τῶν πενήτων ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσέφερε, καὶ γῆν αὐτοῖς διένεμε, καὶ τὴν ἀριστεύουσαν αὐτῆς μάλιστα περὶ Καπύην, ἣ ἐς τὰ κοινὰ διεμισθοῦτο, (quae egregia Schweigh.

Campanum, ad subsidia Reipublicae vectigalem relictum, divisit extra sortem ad viginti millibus civium, quibus terni pluresve liberi essent. Publicanos, remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit, ac, ne in locatione novorum vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit. Cetera item, quae cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac, si

est emendatio, inserto ἢ e nostro l. *ad subs. reip. vectigalem relictum*) τοῖς οὖσι πατράσι παίδων τριῶν Cf. Plut. Pomp. 47; Cat. min. 31 et 32, ubi addit cap. 33: Επαρθεὶς οὖν ὁ Καῖσαρ ἄλλον εἰσέφερε νόμον, τὴν Καμπανίαν σχεδὸν ὅλην προσκατανέμοντα τοῖς ἀπόροις καὶ πένησιν· ἀντέλεγε δ' οὐδεὶς, πλὴν τοῦ Κάτωνος.

vectigalem) qui agri et *publici* dicuntur, hostibus erepti, et ut *patrimonium reip.* retenti: unde Cicero ad Att. l. c. *portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, praeter vicesimam?* Alias *vectigales* etiam erant agri colonis divisi, sub conditione decimarum τῶν σπειρομένων et quintarum τῶν φυτευομένων, vel victis hostibus maxime extra Italiam relicti, e quibus tamen et ipsis decimae proventum erant solvendae.

extra sortem) h. e. ut non sorte ducta, sed XX virorum arbitrio divisio fieret, ut bene Torrent. Hos vigintiviros, qui solebant fieri agris dividundis, commemorat Vell. II, 45; qui narrat, Ciceronem inter eos esse noluisse. Cf. Cicer. ad Att. II, 19, et IX, 2.

ad vig. mill.) i. e. circiter, ut Vell. II, 44. Ita Terent. Heautont. I, 1, 93, «quasi talenta *ad* 15 coegi». Plura dat Oudendorp. ad h. l. et Mori ind. ad Caes. sub voc. *ad*. Al. h. l. *ac*, vitiose.

Publicanos) Equites Rom., qui vectigalia publica redemerant. Appian. Civ. II, 13: οἱ δ' ἱππέες — ἐκ πολλοῦ τὴν βουλὴν ᾔτουν, ἄφεσίν τινα μέρους τῶν φόρων αὐτοῖς γενέσθαι, καὶ ἀποδιέτριβεν ἡ βουλή. Ita etiam Dio XXXVIII, 7: πολλάκις τῆς βουλῆς δεηθέντες, ὅπως ἐκδικίας τινὸς τύχωσιν, οὐχ εὕραντο, ἄλλων τε καὶ τοῦ Κάτωνος ἀντιπραξάντων. Iure ideo reprehendit Catonem Cicero ad Att. II, 1.

tertia merc. parte) App. τὰ τρίτα τῶν μισθώσεων αὐτοῖς παρῆκεν. Dio: τοὺς δ' ἱππέας, scil. ἀνηρτήσατο, τὸ τριτημόριον σφίσι, τῶν τελῶν, ἃ ἐμεμίσθωντο, ἀφείς. Cf. Cicer. pro Cn. Plancio, cap. 14.

novorum vect.) non omnino novorum, sed quorum post singula quinquennia nova fiebat locatio, ut recte interpr. Oudend., cui rationi quomodo obstet latinitas, equidem non video. Ita infra cap. 40: *ex Kalendis Ianuariis novis*, ubi al. falso *nobis*. Possis tamen intelligere etiam *nova vect.*, si qua adhuc existerent novis additis provinciis auctisque P. R. agris, quibus opponerentur ita *cetera* i. e. vetera, quae et ipsa non pro licitationis magnitudine, sed pro arbitrio equitibus dividebat. Ita sunt *nova vectigalia* apud Cicer. ad Att. I, 19. Fortasse etiam *cetera* idem quod *ceterum*, more graeco τὰ λοιπά, ubi legendum esset, *idem*. De re Cicero ad Att. II, 18; *σκοπός est, ut suspicor*,

conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem extrahi Curia per lictorem, ducique in carcerem iussit. L. Lucullo, liberius resistenti, tantum calumniarum metum iniecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium, inimicum eius, frustra iam pridem a Pa-

illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere.

M. Catonem) Plut. Caes. 14: Κάτωνα μὲν οὖν ἐπιχειρήσαντα τούτοις ἀντιλέγειν, ἀπῆγεν εἰς φυλακὴν ὁ Καῖσαρ, οἰόμενος αὐτὸν ἐπικαλέσεσθαι τοὺς δημάρχους, qui cum maxima tranquillitate viam eo instituisset, αὐτὸς ἐδεήθη κρύφα τῶν δημάρχων ἑνός, ἀφελέσθαι τὸν Κάτωνα. Cf. Cat. 33; Appian. 11: Κάτων δ' ἐπιμεμφθεὶς ὤσατο μὲν ὡς νέος ἐς μέσους, καὶ δημηγορεῖν ἤρχετο· μετέωρος δ' ὑπὸ τῶν Καίσαρος ἀρθεὶς ἐξεφέρετο, καὶ λαθὼν κατ' ἄλλας ὁδοὺς αὖθις ἀνέδραμεν ἐς τὸ βῆμα, καὶ λέγειν μὲν ἔτι, οὐδενὸς ἀκούοντος, ἀπεγίγνωσκε· τοῦ δὲ Καίσαρος ἀγροίκως κατεβόα, μέχρι καὶ τότε μετέωρος ἐξεῤῥίφη. Auctore Dion. cap. 3; sponte multi senatores Catonem in carcerem abeuntem sequebantur, et M. Petreius, ideo a Caesare obiurgatus, ὅτι μηδέπω διαφειμένης τῆς βουλῆς ἀπαλλάττοιτο, ἔφη, ὅτι μετὰ Κάτωνος ἐν τῷ οἰκήματι μᾶλλον, ἢ μετὰ σοῦ ἐνταῦθα εἶναι βούλομαι, ad quae erubescens Caesar Catonem et senatum dimisit. Conf. Gell. Noct. Att. IV, 10.

L. Lucullo) quum Caesar rata esse iuberet acta Pompeii, quamquam Dio cap. 7: πρῶτον μὲν τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Πομπηΐου πάντα, μήτε τοῦ Λουκούλλου, μήτ' ἄλλου τινὸς ἀντιστάντος, ἐβεβαίωσεν.

calumniarum) Minabatur Caesar disquisitionem rerum a Lucullo in Asia gestarum. *Calumniae* pr. sunt lites per calumniam intentae, falsae.

Cicerone in iud. qu.) in oratione pro C. Antonio, antea collega suo in consulatu, postea Macedoniae praefecto, ob quam provinciam male administratam accusatus est. Dio XXXVIII, 10: ὁ δὲ δὴ Κικέρων ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἅτε καὶ συνάρχοντός οἱ, ὑπερδικῶν, πλείστην κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὡς καὶ αἰτίου τῆς δίκης αὐτῷ γεγενημένου, καταδρομὴν ἐποιήσατο, καί τινα αὐτῶν (αὐτῷ) καὶ προσελοιδόρησεν. Meminit eius rei ipse Cicero pro Dom. 16: *Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, quum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quaedam de republica, quae mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere. Haec homines improbi ad quosdam viros fortes* (*Caesarem et Pompeium*) *longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. Hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus.* — *Deplorante*, pro *quum Cicero deplorasset*, ὀλοφυραμένου, ut in loco Dionis συνάρχοντος pro συνάρξαντος.

P. Clodium) Plutarch. Caesar. 14: αἴσχιστον δὲ τῶν τότε πολιτευμάτων ἔδοξεν, ἐν τῇ Καίσαρος ὑπατείᾳ δήμαρχον αἱρεθῆναι Κλώδιον ἐκεῖνον, ὑφ' οὗ τὰ περὶ τὸν γάμον καὶ τὰς ἀποῤῥήτους παρενομήθη παννυχίδας. ᾑρέθη δ' ἐπὶ τῇ Κικέρωνος καταλύσει. Cf. Id. Cat. min. 33; App. cap. 14: καὶ τότε δήμαρχον ἐς ἐπιβουλὴν τοῦ Κικέρωνος ἀπέφηνε (τὸν Κλώδιον),

tribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque nona, transduxit. Postremo in universos diversae factionis induxit Vettium praemiis, ut se de inferenda Pompeio nece sollicitatum a quibusdam profiteretur, productusque pro rostris auctores ex compacto nominaret: sed uno atque altero frustra nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam praecipitis consilii eventum, intercepisse veneno indicem creditur.

διαβάλλοντο; ἤδη τὴν συμφροσύνην τῶν τριῶν ἀνδρῶν ἐς μοναρχίαν. Dio cap. 12; Vell. II, 45: *non caruerunt suspicione oppressi Ciceronis Caesar et Pompeius. Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quod inter XX viros dividendo agro Campano esse noluisset.* Adoptavit autem Clodium P. Funteius lege curiata. Cic. pro Dom. 13 et 29.

induxit Vettium) Hanc emendat. Ursini receperunt Burmann. et Ern. Vulg. *inductum praemiis*, *ut* seq. ubi esset suppl. *quendam*, quod addit Guelf. 1, haud dubie e glossa, omnisque constructio regeretur a *creditur* in fin. cap., durissima sane ratione, quae tamen non obstitit, quo minus Gronov. et Oudend. vulgatam tuerentur. Verba Suetonii nemo restituerit sine subsidiis adhuc irrepertis. De Vettio res certa est ex aliis scriptoribus, ut Cic. ad Att. II, 24, pro Sext. 53, in Vatin. 10, qui omnem culpam in Vatinium coniicit, quo tamen instrumento tantum Caesar utebatur, Plut. Lucull. 42, ubi: ἀγανακτούντων δὲ τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς γινομένοις, προῆγον οἱ Πομπηϊανοὶ Βρέττιόν τινα (nisi vitium est nomine et legendum Οὐέττιον) συνειληφέναι λέγοντες ἐπιβουλεύοντα Πομπηίῳ. κἀκεῖνος ἀνακρινόμενος, ἐν μὲν τῇ συγκλήτῳ κατηγόρησεν ἑτέρων τινῶν, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Λουκούλλου ὠνόμασεν, ὡς ὑπ' ἐκείνου παρεσκευασμένος ἀποκτεῖναι Πομπήϊον· οὐδεὶς δὲ τῷ λόγῳ προσέσχεν, ἀλλὰ καὶ παραυτίκα δῆλος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ συκοφαντίᾳ καὶ διαβολῇ προηγμένος ὑπ' αὐτῶν. Appian. 12: Οὐέττιος δ', ἀνὴρ δημότης, ἐς τὸ μέσον ἐσδραμὼν μετὰ ξιφιδίου γυμνοῦ, ἐπιπεμφθῆναι ἔφη πρός τε Βύβλου καὶ Κικέρωνος καὶ Κάτωνος ἐς ἀναίρεσιν Καίσαρός τε καὶ Πομπηΐου, καὶ τὸ ξιφίδιον αὐτῷ Βύβλου ῥαβδοῦχον ἐπιδοῦναι Ποστούμιον. Denique Dio, perpetuus Ciceronis magnorumque hominum Rom. obtrectator c. 9: Κικέρων δὲ καὶ Λούκουλλος, οὐκ ἀρεσκόμενοι τούτοις, ἀποκτεῖναι τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Πομπήϊον διὰ Λουκίου τινὸς Οὐεττίου ἐπεχείρησαν μέν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ· ἀλλ' ὀλίγου καὶ αὐτοὶ προσαπώλοντο. προμηνυθεὶς γὰρ ἐκεῖνος καὶ συλληφθείς, πρίν τι δρᾶσαι, κατεῖπεν αὐτῶν. Addit postea, in calumniae suspicionem incidisse Vettium, quum Bibulum inter reliquos nominasset. Patet, Suetonium verum vidisse in toto commento, historiam rei ex locis citatis esse colligendam. Ceterum diversum hunc Vettium nobis videri ab eo, qui cap. 17 commemoratur, ibi diximus.

intercepisse veneno) Prudenter Plut. Luc. l. c. καὶ μᾶλλον ἐφωράθη τὸ πρᾶγμα μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ῥιφθέντος ἐκ τῆς εἱρκτῆς νεκροῦ, οὗ λεγομένου μὲν αὐτομάτως τεθνάναι, σημεῖα δ' ἀγχόνης καὶ πληγῶν ἔχοντος, ἐδόκει

21. Sub idem tempus Calpurniam, L. Pisonis filiam, successuri sibi in consulatu, duxit uxorem: suamque, Iuliam, Cn. Pompeio collocavit, repudiato priore sponso Servilio Caepione, cuius vel praecipua opera paulo ante Bibulum impugnaverat. Ac post novam affinitatem Pompeium primum rogare sententiam coepit, quum Crassum soleret, esselque consuetudo, ut, quem

παρ' αὐτῶν ἀναιρεῖσθαι τῶν παρεσκευακότων. Dio nil nisi: ἔς τε τὸ οἴκημα ἐσέπεσε, κἀνταῦθα οὐ πολλῷ ὕστερον ἐδολοφονήθη, ut etiam Appian. καὶ ὁ Οὐέττιος, φυλασσόμενος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, νυκτὸς ἀνῃρέθη. Quod ad mortis genus attinet, qua periit Vettius, consentit cum Plutarcho Cicero in Vat. 11, qui, *fractas in carcere cervices illi*, dicit.

L. Pisonis) Caesonini. Vid. Ern. Cl. Cic. Successit Caesari cum A. Gabinio A. V. 696. Plut. Cat. 33: ὑπάτους δὲ (scil. ἀπέδειξαν) Πείσωνά τε Καλπούρνιον, ὃς ἦν πατὴρ τῆς Καίσαρος γυναικός, καὶ Γαβίνιον Αὖλον, ἐκ τῶν Πομπηΐου κόλπων ἄνθρωπον; ὥς φασιν οἱ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον εἰδότες. Appian. 14: καὶ ὕπατον μὲν ἀπέφηνεν Αὖλον Γαβίνιον, φίλον ἑαυτοῦ· Λευκίου δὲ Πείσωνος, τοῦ σὺν αὐτῷ μέλλοντος ὑπατεύσειν, τὴν θυγατέρα Καλπουρνίαν αὐτὸς ἤγετο. βοῶντος Κάτωνος, διαμαστροπεύεσθαι γάμοις τὴν ἡγεμονίαν. Plut. Caes. 14: ἐνταῦθα δὴ καὶ σφόδρα μαρτυρομένου Κάτωνος, καὶ βοῶντος, οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι, γάμοις διαμαστροπευομένης τῆς ἡγεμονίας, καὶ διὰ γυναικῶν εἰς ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα καὶ δυνάμεις ἀλλήλους ἀντεισαγόντων. – Postea al. *in consulatum*, quod praeplacuit Oudend. et Ruhnkenio.

Servilio Caepione) Appian l. c. δεδιώς, μὴ καὶ φίλος ὢν ἐπιφθονήσειε τῷ μεγέθει τῆς εὐδαιμονίας. Servilio contra promisit Pompeius suam filiam, desponsatam Fausto Sullae, (Plut. Pomp. 47: μείλιγμα Καιπίωνι τῆς ὀργῆς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καταινέσας, Φαύστῳ, τῷ παιδὶ Σύλλα, πρότερον ἐγγεγυημένην. Cf. Caes. 14; Dio XXXVIII, 9) cui etiam postea nupsit. Vid. ad cap. 27 et 75.

primum rogare) De tota consuetudine rogandi in senatu sententias, novoque Caesaris instituto vid. Gell. IV, 10, et XIV, 7, unde patet, primum rogari consuevisse *principem senatus*, post comitia *consules designatos* (vid. Cort. ad Sallust. Cat. 50) vel, ubi extra ordinem quaereret consul, nullum tamen alium, *nisi qui consulari loco fuisset*. Neque primum Caesarem vulgarem ordinem immutasse, docet Liv. V, 20, ubi P. Licinius primus dixisse, a filio interrogatus, traditur. Cf. Dionys. Archaeol. VI, cap. 68 et 69 et 84; lib. VII, cap. 21 et 47, lib. XI, cap. 7 et 21 et 58. Simillimum Caesaris facto exemplum est apud eumdem Dionys. XI, 16, ubi: οἱ περὶ τὸν Ἄππιον ἐβουλεύσαντο, μηκέτι καθ' ἡλικίαν καὶ βουλῆς ἀξίωσιν συμβούλους καλεῖν, ἀλλὰ κατ' οἰκειότητα καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἑταιρίαν. Plura de ordine rogandi sententias quaere apud Paul. Manut. de Senatu Rom. cap. 8, (Thes. Graev. tom. I, pag. 919) et Ioh. Sar. Zamosc. de senatu rom. II, 10 (ibid. pag. 1003) et *Nieupoort* Rit. Rom.

ordinem interrogandi sententias Consul Kalendis Ianuariis instituisset, eum toto anno conservaret.

22. Socero igitur generoque suffragantibus, ex omni provinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius

sect. I, cap. 2, §. 5; cf. Fabr. ad Dion. LIX, 8.

toto anno) Casaub. ad h. l. et Manut. l. c. hoc intelligunt de toto illo tempore, quod intercessit usque ad designationem consulum, quae fieri solebat mense Quinctili. Quid, si locum interpreteris non de prima omnino sententia, sed de iis, qui magistratu eo tempore non fungebantur ideoque eiusdem erant loci, inter quos, omnes tamen consulares, primum Caesar rogavit Pompeium?

Gallias – triumphorum) Acquievi tandem in vulg. lectione, postquam summos viros in refingendo loco frustra laborasse vidi. Ac primum *Gallias* credidi stare debere, quoniam prius tota provincia nominanda erat, postea partes, Cisalpina et Comata, ac posse, quamvis sequatur *cuius*, per synesin v. ellipsin voc. *provinciae* v. *regionis*, deinde *sit* esse quidem contra usitatum temporum ordinem pro *esset*, scriptores tamen, maxime seriores, in eo observando haud nimis semper esse accuratos, (quod saepe iis accidit, qui vernacula lingua utuntur), et defendi posse more Graecorum, qui a tempore praeterito transire solent in vivu narratione ad praesens, praesertim quum h. l. praesens Caesaris deliberatio commemoretur. Denique *emolumentum* non solum, ut alii, vel de ubertate agri, vel de rei magnas absolutione, vel de iis intelligo, quibus solebat haec provincia ornari, sed de omnibus omnino eius commodis et bonis, quae Caesar sine dubio optime perspiciebat, (nisi scrib. *emolimento* i. e. labore, de quo v. Mor. ad Caes. B. G. I, 34) *opportunitatem* autem de situ regionis, satis opportuno ad *materiam triumphorum*, et ob subsidia belli facilius adducenda, et ob bellorum ex incolis finitimisque copiam. Non omittendum tamen, Casaubon. emendasse: *cuius emolumenta et opportunitates idonea sint materia triumphorum*. Gruterum: *elegit, emolumento et opportunitate idoneam materiam triumphorum*. I. F. Gronov. *tunc et emolumento et opportunitate idoneas materiae triumphorum*. Iac. Gronov: *cuivis emolumento et opportunitate idoneas, et materia triumphorum*, quam correctionem non ipse modo valde laudavit, sed probavit etiam Oudendorpius, qui *idoneas* post *emol.* positum malebat, et Wolfius, qui addit: *quis malet glandibus vesci, ex quo fruges repertae sunt?* Fateor sane, nondum mihi ita de frugibus istis esse persuasum, ut illis glandibus adhuc abstinere queam. Ceterum facit fere mecum, qui nuper de h. l. egit, *Waltherus* in Observ. ad Sueton., Torgaviae emissis, nisi quod durius verba ita iungit; *cuius sit materia triumphorum* (h. e. quae praebeat vel habeat materiam tr.) *idonea emolumento et opportunitate* h. e. sive spectetur emolumentum sive opportunitas. Facilius certe auctor scripsisset: *cuius materia sit triumphorum*, *et emolumento*, *et opportunitate idonea*, atque ipse verbi *esse* usus hoc sensu orationem quasi consulto difficilem reddidisset. Stat mihi sententia, iungenda: *cuius emolumento sq.*, *sit* autem esse idem quod

emolumento et opportunitate idonea sit materia triumphorum. Et initio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit: mox per Senatum, Comatam quoque; veritis Patribus, ne, si ipsi negassent, populus et hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperavit, quin paucos post dies frequenti Curia iactaret, invitis et ingementibus adversariis adeptum se, quae concupisset; proinde ex eo insultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam, *Facile hoc ulli feminae fore*, respondit, quasi alludens, *In Syria quoque regnasse Semiramin, magnamque Asiae partem Amazonas tenuisse quondam.*

23. Functus consulatu, C. Memmio Lucioque Do-

fiat, existat, et pudet fere, addere suspicionem, legendum: *sibi esset* pro *sit*.

Galliam Cisalpinam) Plut. Pomp. 48: Καίσαρι δὲ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὴν ἐκτὸς ἔχειν Γαλατίαν, καὶ Ἰλλυριοὺς, εἰς πενταετίαν, καὶ τέσσαρα τάγματα τέλεια στρατιωτῶν, scil. ἐκυρώθη. Eadem App. Civ. II, 13. Accuratius Dio XXXVIII, 8: ὅ τε γὰρ ὅμιλος τοῦ τε Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Γαλατίας τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ἀρξαι αὐτῷ μετὰ τριῶν στρατοπέδων ἐπὶ ἔτη πέντε ἔδωκε, καὶ ἡ βουλὴ τὴν τε Γαλατίαν τὴν ἐπέκεινα τῶν ὄρων, καὶ στρατόπεδον ἕτερον προσεπέτρεψε. Paul. Oros. VI, 7: *Anno ab urbe condita* 693 (695) *C. Caesare et L. Bibulo coss. lege Vatinia Caesari tres provinciae cum legionibus septem* (falso, nam reliquias Caesar ipse postea addidit, v. ad cap. 24) *in quinquennium datae, Galliae Transalpina et Cisalpina, et Illyricum; Galliam Comatam postea senatus adiecit.* Eodem de legionibus errore Eutrop. VI, 14: *decreta est ei Gallia et Illyricum cum legionibus decem.*

lege Vatinia) sine senatus decreto rogante Vatinio Tr. pl. Cic. in Vatin. 15. Ita Numidiam Mario dedit populus, rogante trib. pleb. Manilio Mancino, Sall. Iug. 73. Talis lex erat Manilia de bello Mithr. Pompeio mandando A. V. 687. Vid. ad cap. 11; cf. Sigon. de ant. iur. provinc. II, 1, pag. 124 seqq. Heinecc. Ant. Rom. Append. §. 107. De eodem Vatinio, a Cicerone postea defenso, vid. Manut. ad ep. ad Div. I, 9.

ulli feminae) salse, quod muliebria passus erat Caesar cap. 2.

alludens) i. e. respondens per iocum, προσπαίζων, ἀντιπαίζων. Antea *respondit* iungendum cum *non temperavit*. Al. vitiose *responderit*. Melius sane esset *responderet*.

In Syria) Saepe apud veteres Syria sensu latiori dicitur pro Assyria, atque ita Syriam regno tenuisse Semiramin, auctor etiam Mela I, 11, ubi v. Tzschucke. Al. n. l. *Assyria*, haud dubie e prisci usus ignorantia.

C. Memmio Lucioque Domitio) Praetores fuerant anno superiori Cae-

mitio praetoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem Senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoque per irritas altercationes absumto, in provinciam abiit; et statim Quaestor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox et ipse a L. Antistio, Tribuno plebis, postulatus, appellato demum collegio, obtinuit, quum Reipublicae causa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis, in magno negotio habuit, obligare semper annuos magistratus, et e petitoribus non alios adiuvare, aut ad honorem

sare et Bibulo coss. Cic. ad Qu. fr. I, 2, fin. *Praetores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum*. De Memmio plura vid. in Cl. Cicer. et apud Manut. ad Cic. ep. ad Div. XIII, 1. Domitius, inimicissimus Caesari, postea consul fuit A. V. 700, cum Appio Claudio. Idem commemoratur infra cap. 34, et Ner. 2.

referentibus) sine dubio per egressionem relationis, de qua vid. Tacit. Ann. II, 38; XIII, 49. Referre enim erat consulum, si aderant, atque adfuisse constat Css. huius anni, Gabinium et Pisonem. Saepe autem finito magistratu a consulibus ratio actorum exigebatur. Liv. XXXVII, 57.

abiit) Maturavit ab urbe proficisci ob imminentem Helvetiorum invasionem. Caes. B. G. I, 7. Expectavit tamen *ante urbem* condemnationem Ciceronis. Cic. pro Sext. 18, post red. in Sen. 13; Dio XXXVIII, 17: ὁ μέντοι Καῖσαρ (ἔξω γὰρ τοῦ τείχους ὁ Κλώδιος δι' αὐτὸν, ἐπειδήπερ ἐξεστρατεύετο, τὸν ὅμιλον συναγαγὼν, καὶ ἐκεῖνον ἐπιγνώμονα τῶν γεγραμμένων ἐποιήσατο) τὴν μὲν γὰρ παρανομίαν τῶν περὶ τὸν Λεντοῦλον πραχθέντων κατεψηφίσατο· τὴν μέντοι τιμωρίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς γραφομένην οὐκ ἐδοκίμασεν.

Quaestor eius) qui consuli quaestor fuerat, quo damnato, ipsa Caesaris, cuius iussu ille egerat, acta damnata videbantur. Hoc est *in praeiudicium*. Ita Cic. Verr. III. 65: *praeiudicium a se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri*. Caes. B. Civ. II, 32: *Pompeius enim, nullo proelio pulsus, vestri facti praeiudicio demotus Italia excessit*, ubi vid. Morus. Ib. *Africi belli praeiudicia*.

appellato d. collegio) scil. tribunor. Saepe ad infringendam unius trib. atrocitatem reliquorum opera utebantur. Liv. II, 44; IV, 48; VI, 35: *conterriti patres quum trepidassent, publicis privatisque consiliis nullo remedio alio praeter expertam multis iam ante certaminibus intercessionem invento, collegas adversus tribunicias rogationes comparaverunt*. Ne quis, qui reip. causa abesset, reus ageretur, prohibitum fuerat iam duodecim tabulis et denuo lege Memmia, quam tamen haud semper observatam fuisse, apparet ex h. l. et Valer. Max. III, 7, 9. De Antistio trib. pleb. eiusque cognomine, quod *Vetus* fuerit, an *Severus*, an diversorum ea, disputant viri docti. Vid. interpr. ad Cic. ad Qu. Fr. II, 1; Ern. Cl. Cic.

pati pervenire, quam qui sibi recepissent, propugnaturos absentiam suam; cuius pacti non dubitavit a quibusdam iusiurandum atque etiam syngrapham exigere.

24. Sed quum L. Domitius, consulatus candidatus, palam minaretur, Consulem se effecturum, quod Praetor nequisset, ademturumque ei exercitus; Crassum Pompeiumque, in urbem provinciae suae Lucam extractos, compulit, ut detrudendi Domitii causa consulatum alterum peterent, et ut in quinquennium sibi imperium

recepissent) Al. *pepigissent*, quae mera est interpretatio. Ita saepius *recipere* pro *promittere* apud *Ciceronem*, ut ad Div. I, 9: *quidque sibi is de me recepisset.* V, 8: *ea, quae tibi promitto ac recipio.* XIII, 3: *ut mihi coram recepisti.* Phil. V, 18: *promitto, recipio, spondeo.* Antea inepte in multis *competitoribus* pro *petitoribus*.

Lucam) Etruriae erat urbs; sed illo tempore ad Liguriam eam pertinuisse, usque ad Arnum fluvium procedentem, et partem Galliae Cisalpinae, docet Cluv. Ital. ant. I, 8, 2; cf. Cell. Geogr. Ant. II, 9, p. 709 et 712. Cic. ad Div. XIII, 13, *municipium Lucense* dicit. Id. ad Div. I, 9: *Pompeius, quum mihi nihil ostendisset, se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Caesarem venit*, sqq. De hoc colloquio Lucae habito Plut. Caes. 21: καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων οἱ πλεῖστοι συνῆλθον πρὸς αὐτὸν εἰς Λοῦκαν, Πομπήϊός τε καὶ Κράσσος, καὶ Ἄππιος, ὁ τῆς Σαρδόνος ἡγεμών, καὶ Νέπως, ὁ τῆς Ἰβηρίας ἀνθύπατος· ὥστε ῥαβδούχους μὲν ἑκατὸν εἴκοσι γενέσθαι, συγκλητικοὺς δὲ πλείονας ἢ διακοσίους· βουλὴν δὲ θέμενοι διεκρίθησαν. ἐπὶ τούτοις ἔδει Πομπήϊον μὲν καὶ Κράσσον ὑπάτους ἀποδειχθῆναι, Καίσαρι δὲ χρήματα καὶ πενταετίαν ἄλλην ἐπιμετρηθῆναι τῆς στρατηγίας. Eadem Pompei. 51; Crass. 14; Cat. min. 41; et Appian. Civ. II, 17: ὅθεν αὐτῷ περιπέμποντι ἐς Ῥώμην πολλὰ πολλοῖς χρήματα, αἵ τε ἐτήσιοι ἀρχαὶ παρὰ μέρος ἀπήντων, καὶ οἱ ἄλλως ἐπιφανεῖς ἐς ἡγεμονίας ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἐξῄεσαν· ὡς ἑκατὸν μέν ποτε καὶ εἴκοσι ῥάβδους ἀμφ' αὐτὸν γενέσθαι, βουλευτὰς δὲ πλείους διακοσίων, τοὺς μὲν ἀμειβομένους ὑπὲρ τῶν ἤδη γεγονότων, τοὺς δὲ χρηματιουμένους, τοὺς δ' ἄλλο τι τοιουτότροπον αὐτοῖς ἐξεργασομένους. Dio XXXIX, 25, rem solummodo indigitat.

detrud. Dom. causa) Cruentas de consulatu contentiones Pompeii cum Domitio, quem Cato maxime ad resistendum incitaverat, describunt Plut. Pomp. 52 seqq. Crass. 15, et Cat. 41 seqq. Appian. cap. 17; Dio XXXIX, 31.

in quinquennium) Ita etiam Plut. et Appian. l. c. Vnus Dio XXXIX, 33, postquam narravit, lege Trebonia tribuni pleb. Crasso Syriam, Pompeio Hispaniam decretam fuisse, addit, illos, ne Caesarem eiusque amicos offenderent, τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐκείνῳ τρία ἔτη πλείω (ὥς γε τἀληθὲς εὑρίσκεται) μηκῦναι, ac, ne quis cum Ernest. ad h. l. textus vitium id pu-

prorogaretur: (perfecitque utrumque). Qua fiducia ad legiones, quas a Republica acceperat, alias privato sumtu addidit: unam etiam ex Transalpinis conscriptam, vocabulo quoque Gallico: Alauda enim appellabatur: quam disciplina cultuque romano institutam et ornatam, postea universam civitate donavit. Nec deinde ulla belli occasione, ne iniusti quidem ac periculosi abstinuit, tam foederatis, quam infestis ac feris gentibus ultro lacessitis: adeo ut Senatus quondam, lega-

tet, conferat Ei. XL, 59, ubi dicit ad A. V. 703, anno sequenti imperium Caesaris exire debuisse, cf. XL, 44, et XLIV, 43; ubi diserte Antonius in oratione funebri: ἐπὶ πλεῖστον ἄρξαι αὐτῷ προσετάξατε - λέγω δὲ τὸ ὀκτὼ ἔτεσιν ὅλοις ἐφεξῆς ἡγεμονεῦσαι. Ac veram Dionis esse sententiam, credit Schweigh. ad Appian. Civ. II, 18 et 25. Sed Cic. ad Att. VII, 7: *quem per annos decem aluimus contra nos*; et ep. seqq. *quum quinquennium prorogabamus*; et ep. 7: *annorum enim decem imperium*; denique ep. 9: *tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos*, ad quem l. vid. Schutz, et ipsum contra Dionem disputantem.

perfecitque utrumque) Haec verba cum Wolf. spuria existumo, quum perfecisse Caesarem, quod vellet, sit iam in v. *compulit*. Absunt etiam a nonnullis, in plerisque aliis leguntur ante: *et ut in qu.* Si quid aliud, placet mihi coniectura Casaub. *fecitque per utrumque, ut in qu.*

Quas a rep. acceperat) Eae quatuor fuerant (vid. ad cap. 22) praeter praesidia provinciarum Galliarum et Illyrici. Alaudam *Quintam* appellavit. Auxit tandem legionum numerum ad decem, sed *privato sumtu*. Nam, quae verba in multis adduntur: *alias publico*, cum viris doctis adulterina censeo; v. de legionibus Caesaris erudite disputantem ad h. l. Oudendorpium.

Alauda) Eos, qui indagare huius vocis originem sategerunt, nihil moror; constat enim, nihil certi ex ea opera proficisci. Laudabo unum locum Plin. H. N. XI, 44: (ed. Franz.) *praeterea parvae avi (scil. apex est in capite) quae ab illo galerita appellata quondam, postea gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alaudae.* Vide, si lubet, Harduin. ad Plin. l. c. et Torr. Casaub. Bernecer. et Burm. ad h. – Cic. ad Att. XVI, 8, et Philip. I, 8; V, 5; XIII, 2: *legionem Alaudarum*, milites *Alaudas* appellat, puto, ut nos, *Gensd'armes* nonnunquam de singulis militibus, qui ad illam legionem pertinent. – Ceterum prima haec legio videtur e barbaris conscripta, quum antea e civibus solum constitisset. Vid. Gibbon History of the fall etc. cap. 1, pag. 12, ubi notat: *Caesar formed his legion Alauda of Gauls and strangers; but it was during the licence of civil war (in quo tamen errat); and after the victory, he gave them the freedom of the city for their reward.*

disciplina – ornatam) *Disciplina* pertinet ad artem moremque militarem; ei iunge: *institutam*; *cultus* ad

tos ad explorandum statum Galliarum mittendos, decreverit, ac nonnulli, dedendum eum hostibus, censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, et saepius, et plurium, quam quisquam unquam, dierum supplicationes impetravit.

25. Gessit autem novem annis, quibus in imperio fuit, haec fere. Omnem Galliam, quae saltu Pyrenaeo

arma et vestes; iis *ornabatur* (ἐκοσμεῖτο) legio. Ita infra cap. 84: *arma, quibus exculti.*

nonnulli – censuerint) Plut. Caes. 22, e Canusio refert, Catonem, supplicationibus ob Caesaris victorias a senatu decretis, ἀποφήνασθαι γνώμην, ὡς ἐκδοτέον ἐστὶ τὸν Καίσαρα τοῖς βαρβάροις, ἀφοσιουμένους τὸ παράσπονδημα ὑπὲρ τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἀρὰν εἰς τὸν αἴτιον τρέποντας. Conf. Cat. 51; Compar. Nic. cum Crass. 4. Barbari illi erant Vsipetes et Tenchtheri. De bello cum iis gesto vid. Caes. B. G. IV init. Dio XXXIX, 47 sqq. Appian. Celt. fragm. (Vol. I, pag. 89, ed. Schweigh.)

decedentibus) pro *cedentibus*, novo usu, si lectio sana. Sed nos etiam: *von* Statten gehen, et graec. προχωρεῖν ab uno ad aliud.

quam quisquam unquam) ante Caesarem, qui ipse supplicationes sibi decretas commemorat 15 dierum B. G. II, 35; (Dio XXXIX, 5) 20 dierum post expeditionem Britannicam B. G. IV, 38, (Dio XXXIX, 53) et totidem post victum Vercingetorigem B. G. VII, 90, ubi tamen Dio XL, 50, suo, an librarii errore, sexaginta dies habet. Vid. Reimar. ad h. l. et Wesseling. Obs. I, 6, p. 20. Post bellum civile adulationis in decernendis supplicationibus nullus fuit modus.

novem annis) Nam ante finitum alterum quinquennium (ex mente Suetonii) ad bellum civile profectus est. Plut. Caes. 15 ἔτη γὰρ οὐδὲ δέκα πολεμήσας περὶ Γαλατίαν, πόλεις μὲν ὑπὲρ ὀκτακοσίας κατὰ κράτος εἷλεν, ἔθνη δ' ἐχειρώσατο τριακόσια· μυριάσι δὲ παραταξάμενος κατὰ μέρος τριακοσίαις, ἑκατὸν μὲν ἐν χερσὶ διέφθειρεν, ἄλλας δὲ (male intrudit Reisk. δίς, nam ita omnino nemo relictus fuisset) τοσαύτας ἐζώγρησεν. Pomp. 67: χιλίας μὲν ᾑρήκει πόλεις κατὰ κράτος, ἔθνη δὲ πλείονα τριακοσίων ὑπῆκτο, seq. Appian. Celt. fr. (pag. 73) τελευταῖα δὲ καὶ μέγιστα τῶν ἐς Γαλάτας Ῥωμαίοις πεπραγμένων ἐστὶ τὰ ὑπὸ Γαΐῳ Καίσαρι στρατηγοῦντι γενόμενα. μυριάσι τε γὰρ ἀνδρῶν ἀγρίων, ἐν τοῖς δέκα ἔτεσιν, ἐν οἷς ἐστρατήγησεν, εἰς χεῖρας ἦλθον (εἴ τις ὑφ' ἓν τὰ μέρη συναγάγοι) τετρακοσίων πλείοσι· καὶ τούτων ἑκατὸν μὲν ἐζώγρησαν, ἑκατὸν δ' ἐν τῷ πόνῳ κατέκανον. Plin. H. N. VII, 25. Caesarem signis collatis quinquagies dimicasse, et praeter civiles victorias undecies centena et XCII M. hominum occisa proeliis ab eo narrat. Cf. Vell. II, 47, qui tamen modestiore numero amplius quadringenta millia hostium a C. Caes. caesa, plura capta dicit; v. quae de numero eorum, qui in bellis Caesaris perierunt, disputat Bayle diction. hist. et crit. sub verbo *César.*

saltu Pyrenaeo) Vulg. praemittitur *a*, quod consentientibus omnibus fere interprett. omisi.

Alpibusque et monte Gebenna, fluminibusque Rhenó et Rhodano continetur, patetque circuitu ad bis et tricies centum millia passuum, praeter socias ac bene meritas civitates, in provinciae formam redegit, eique quadringenties in singulos annos stipendii nomine imposuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggressus, maximis affecit cladibus. Aggressus est et Britannos, ignotos antea,

quadringenties) Eutrop. VI, 14, qui nostrum exscripsit: *Galliae autem tributi nomine annuum imperavit sestertium quadringenties.* Inde n. l. numerus, qui aberat, est restitutus. Ceterum tam modicum stipendium (ut adeo Lips. Admir. II, 3, scribendum videretur: *quater millies*) tantae provinciae Caesar imperavit, ut parceret continuis bellis exhaustis, et a novis rebus eos abstraheret. Dio XL, 43, nil nisi: καὶ αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ καὶ φρουραῖς, καὶ δικαιώσεσι, χρημάτων τε ἐσπράξεσι, καὶ φόρων ἐπιτάξεσι. τοὺς μὲν ἐταπείνωσε, τοὺς δὲ ἡμέρωσε, ubi v. Fabric. *Stipendiariae* tamen provinciae sive *tributariae*, quae capitis censum quotannis solvebant, peioris conditionis putabantur, quam *vectigales*, de quibus ad cap. 20.

ponte fabricato) Caes. B. G. IV, 17; Plut. Caes. 22; Dio XXXIX, 48.

maximis aff. cladibus) non nimiis. Nam dies omnino 18 trans Rhenum consumsit. Caes. l. c. 18, 19; Dio l. c. ἀνεχώρησεν ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν. Plut. 23: ἀνεχώρησεν αὖθις εἰς τὴν Γαλατίαν, εἴκοσι δυεῖν δεούσας ἡμέρας ἐν τῇ Γερμανικῇ διατετριφώς, accuratius. Ridiculus est Eutropius, qui l. c. Suetonium magno ore superaturus: *Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis proeliis vicit.* Rectius Oros. VI, 9. Verissime Florus III, 10, 15: *nec semel Rhenus, sed iterum quoque, et quidem ponte facto, penetratus est. Sed maior aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi iugo, captum viderent, fuga rursus in silvas ac paludes; sed, quod acerbissimum Caesari fuit, non fuere, qui vincerentur.*

Britannos) Caes. B. G. IV, 20 sqq. et V, 1 – 23. Plutarch. Caesar. 23: ἡ δ' ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς στρατεία τὴν μὲν τόλμαν εἶχεν ὀνομαστήν. πρῶτος γὰρ εἰς τὸν ἑσπέριον Ὠκεανὸν ἐπέβη στόλῳ, καὶ διὰ τῆς Ἀτλαντίδος θαλάσσης, στρατὸν ἐπὶ πόλεμον κομίζων, ἔπλευσε· καὶ νῆσον, ἀπιστουμένην ὑπὸ μεγέθους, καὶ πολλὴν ἔριν παμπόλλοις συγγραφεῦσι παρασχοῦσαν. ὡς ὄνομα καὶ λόγος οὐ γενομένης, οὐδ' οὔσης, πέπλασται, κατασχεῖν ἐπιθέμενος, προήγαγεν ἔξω τῆς οἰκουμένης τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. δὶς δὲ διαπλεύσας etc. Priorem expeditionem in Brit. Dio XXXIX, 50 seqq. alteram XL, 1 seqq. describit. Conf. Eutrop. et Oros. l. c. Tacit. Agric. 13; Diodor. V, 21: καθ' ἡμᾶς δὲ Γάϊος Καῖσαρ, ὁ διὰ τὰς πράξεις ἐπονομασθεὶς θεός, πρῶτος τῶν μνημονευομένων ἐχειρώσατο τὴν νῆσον, καὶ τοὺς Βρεττανοὺς καταπολεμήσας, ἠνάγκασε τελεῖν ὡρισμένους φόρους. Veterum loca de Britannia eo unque de ea opiniones collegere Freinshem. ad Flor. III, 10, 2; Fabric. ad Dion. XXXIX, 50, et

superatisque pecunias et obsides imperavit: per tot successus ter, nec amplius, adversum casum expertus: in Britannia, classe vi tempestatis prope absumta; et in Gallia, ad Gergoviam legione fusa; et in Germanorum finibus, Titurio et Aurunculeio legatis per insidias caesis.

26. Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post nepotem amisit. Inter quae con-

omnium locupletissimus Tzschock. ad Mel. III, 6, 4.

per tot successus) Inepte hunc etiam locum exscripsit Eutrop. VI, 14: *inter tot successus ter male pugnavit: apud Arvernos semel praesens, et absens in Germania bis: nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt*, ubi Suet. verba mutaturus, in errorem incidit.

classe — absumta) Naufragio bis classis eius affecta est, in priori expeditione (Caes. IV, 28; Dio XXXIX, 52) et in altera (Caesar. V, 10, 11; Dio XL, 2) Sueton. alteram cladem intelligere videtur, de qua Caesar ipse l. c. 11: *sic ut, amissis circiter 40 navibus, reliquae tamen refici posse magno negotio viderentur.*

ad Gergoviam) Oppugnationem huius urbis Caesar describit lib. VII, 44 seqq. atque ipse cap. 51: *nostri, quum undique premerentur, 46 centurionibus amissis, deiecti sunt loco;* postea: *eo die milites sunt paullo minus 700 desiderati.* Dio XL, 36: τὸ δ' ὅλον ἀπεκρούσατο, καὶ τῶν γε στρατιωτῶν συχνοὺς ἀπέβαλε, καὶ ἐκείνους ἀλήπτους ἑώρα ὄντας

in Germanorum finibus) in Eburonibus, *quorum pars maxima est inter Mosam ac Rhenum* Caes. V, 24, qui totam cladem Titurianam narrat usque ad cap. 37; cf. Dio XL, 5, 6. Hostibus Ambiorix praeerat.

filiam) Iuliam, uxorem Pompeii, tenerrime dilectam marito. Plutarch. Pomp. 53. Antea abortum fecerat prae terrore, quum Pompeii sanguine pollutam vestem e turba forensi domum relatam vidisset; Plut. l. c. Val. Max. IV, 6, 4, postea αὖθις κύουσα καὶ τεκοῦσα θῆλυ παιδίον, ἐκ τῶν ὠδίνων ἐτελεύτησε, καὶ τὸ παιδίον οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπέζησε. Cf. Caes. 23, ubi: καὶ γὰρ τὸ βρέφος εὐθύς, οὐ πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν μητέρα διαζῆσαν, ἐτελεύτησε. τὴν μὲν Ἰουλίαν βίᾳ τῶν δημάρχων ἀράμενον τὸ πλῆθος εἰς τὸ Ἄρειον ἤνεγκε πεδίον, κἀκεῖ κηδευθεῖσα κεῖται. Dio XXXIX, 64: ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ (A. V. 700, L. Domitio, Appio Claudio Css.) καὶ ἡ τοῦ Πομπηΐου γυνή, θυγάτριόν τι τεκοῦσα, ἀπέθανε. Conf. XL, 44; Appian. 19. — N. l. postea pro *nepotem* al. *neptem*, quod placet multis ob loca graec. modo citata. Sed Vell. II, 47: *septimo ferme anno Caesar morabatur in Galliis, quum medium iam ex invidia potentiae male cohaerentis inter Cn. Pompeium et C. Caesarem concordiae pignus, Iulia, uxor Magni, decessit; atque omnia inter destinatos tanto discrimini duces dirimente fortuna, filius quoque parvus Pompeii, Iulia natus, intra breve

sternata P. Clodii caede Republica, quum Senatus unum Consulem, nominatimque Cn. Pompeium, fieri censuisset, egit cum Tribunis plebis, collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi, quandoque imperii tempus expleri coepisset, petitio secundi consulatus daretur: ne ea causa maturius, et imperfecto adhuc bello, decederet. Quod ut adeptus est, altiora iam meditans, et spei plenus, nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus, publice

spatium obiit. Ita etiam Lucan. V, 474: *mortemque nepotis*, et l. IX, 1049: *nec nata iubet moerere neposque.* Ceterum mea parum refert, filiolusne fuerit, an filiola. Puto etiam Romae illo ipso tempore, quo obierat, rem haud fuisse exploratam.

P. Clodii) scelestissimi hominis, qui omnia facinora Pompeii, Crassi Caesarisque auctoritati tribuebat, (Cic. de harusp. resp. 22) interfecti a T. Annio Milone, quem Cicero timidior ob imminentem Pompeium male defendit. Dio XL, 48–54; App. 21, 22; Plut. Cic. 35. Vell. II, 47: *Quo tempore P. Clodius a Milone, candidato consulatus, exemplo inutili, facto salutari reip. circa Bovillas, contracta ex occursu rixa, iugulatus est* sqq.

quum senatus – decederet) Dio XL, 50: μετεώρου δὲ τῆς πόλεως οὔσης (post plurium mensium anarchiam) ἐπὶ τοῖς ἄρξουσι σφῶν, καὶ διαθροούντων, τῶν μέν, ὡς δικτάτωρα τὸν Πομπήιον, τῶν δέ, ὡς ὕπατον τὸν Καίσαρα αἱρεθῆναι – φοβηθέντες ἑκάτερον οἵ τε ἄλλοι βουλευταὶ καὶ Βίβουλος, ὅσπερ που τὴν γνώμην πρῶτος ἐρωτηθεὶς ποιήσεσθαι ἔμελλε, προκατέλαβον τὴν τοῦ πλήθους ὁρμήν, τῷ Πομπηίῳ τὴν ὑπατείαν, ὥστε μὴ δικτάτωρα αὐτὸν λεχθῆναι, καὶ μόνῳ γε, ἵνα μὴ ὁ Καῖσαρ αὐτῷ συνάρξῃ, δόντες. Idem pergit cap. 51: οὐ μέντοι καὶ μόνος ἄρξαι ἠθέλησε — καὶ φοβηθείς, μή ποτε κενῆς τῆς χώρας οὔσης, ὁ Καῖσαρ ἔκ τε τῶν δυνάμεων καὶ ἐκ τῆς τοῦ πλήθους σπουδῆς συνάρχων αὐτῷ δοθῇ, ἐκείνῳ μέν, ἵνα μὴ καὶ παντελῶς παρημελῆσθαι νομισθῇ, κἀκ τούτου τινὰ ὀργὴν δικαίαν ποιήσηται, παρεσκεύασε διὰ τῶν δημάρχων ἐπιτραπῆναι, καὶ ἀπόντι τὴν ἀρχήν, ὅταν ἐκ τῶν νόμων καθήκῃ, αἰτῆσαι· αὐτὸς δὲ Κόιντον Σκιπίωνα, πενθερόν τέ οἱ ὄντα καὶ δεκασμοῦ αἰτίαν ἔχοντα, προσείλετο. Conf. Plut. Caes. 28, et Pompei. 54, 55, 56, ubi amicis Caesaris, ut huius etiam mentio haberetur, rogantibus, dicitur Pompeius respondisse, γράμματα Καίσαρος ἔχειν, βουλομένου λαβεῖν διάδοχον, καὶ παύσασθαι τῆς στρατείας. ὑπατείας μέντοι καὶ μὴ παρόντι καλῶς ἔχειν αἴτησιν αὐτῷ δοθῆναι. Cat. min. 47, 48 (is enim maxime suaserat, ut consulatus soli Pompeio deferretur, e pluribus malis minimum eligens) Appian. 23 seqq. Vell. II, 47. Liv. Epit. 107. Caes. B. C. I, 9: *cuius absentis rationem haberi proximis comitiis Populus iussisset*; cf. cap. 32, Flor. IV, 2: *Consulatus, absenti quem decem tribuni favente Pompeio nuper decreverant* sqq.

privatimque omisit. Forum de manubiis inchoavit; cuius area super sestertium millies constitit. Munus populo epulumque pronunciavit in filiae memoriam, quod ante eum nemo. Quorum ut quam maxima exspectatio esset, ea, quae ad epulum pertinerent, quamvis macellariis oblocata, etiam domesticatim apparabat. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos reservandosque mandabat. Tirones neque in ludo neque per lanistas, sed in domibus per Equites romanos, atque etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, quod epistolis eius ostenditur, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsisque dictata exercentibus darent. Legionibus stipendium

millies) scil. centena millia, ut semper in hac dicendi forma. Ac legendum esse *millies*, non *mille*, ut nonnulli putaverunt, qui illam pecuniae summam exhorrescebant, docet Plin. H. N. XXXVI, 15: *Pyramides regum miramur opera, quum solum tantum foro exstruendo HS. millies Caesar Dictator emerit.* Idem, P. Clodium, quem Milo occidit, HS. centies et quadragies octies domo emta habitasse, et Milonem HS. septingenties aeris alieni debuisse, ut prodigia animi hum. narrat. Absolvit hoc forum post bellum civile Caesar A. V. 708. Appian. Civ. II, 102: *ἀνέστησε καὶ τῇ γενετείρᾳ τὸν νεών — καὶ τέμενος τῷ νεῷ περιέθηκεν, ὃ Ῥωμαίοις ἔταξεν ἀγορὰν εἶναι, οὐ τῶν ὠνίων, ἀλλ' ἐπὶ πράξεσι συνιόντων ἐς ἀλλήλους*, et comparat cum foro Persarum, de quo Xen. Cyrop. I, 2, 3; cf. Dio XLIII, 42. v. Pancirolli descriptio urbis Romae (Thes. Graev. Vol. III, p. 352) et Alex. Donat. de urbe Roma II, 21. (Ibid. pag. 630 sqq.)

ante eum nemo) scil. fecit in filiae honorem; post patris enim funus res solemnis erat. Ita Faustus Sulla Dion. XXXVII, 51 auctore *ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε*. Vid. quae dixi de his ludis ad cap. 10.

macellariis) qui *macellum* i. e. fora, ubi res ad victum pertinentes vendebantur, iuxta Tiberim contigua tenebant. Describit Terentius, quamquam in graeca fabula, Eunuch. II, 2, 25: *interea loci ad macellum ubi advenimus, concurrunt laeti mi obviam cupedinarii omnes, cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores*, ubi vid. Donat. Pro *oblocata* al. *ablocata*.

Gladiatores notos) i. e. ob artis peritiam iam nobiles. *Infestis spect.* i. e. cum periculo, ne spectatores occidi eos iuberent, id quod faciebant *pollicem vertentes* i. e. *tollentes*; contra parci gladiatori, qui arma victus submittebat, iubebant *presso pollice*. Prius igitur, quam illi ferrum *reciperent*, Caesar subtractos suo muneri servavit.

stipendium) Quum post Iulii tem-

in perpetuum duplicavit. Frumentum, quoties copia esset, etiam sine modo mensuraque praebuit; ac singula interdum mancipia ex praeda viritim dedit.

27. Ad retinendam autem Pompeii necessitudinem ac voluntatem, Octaviam, sororis suae neptem, quae C. Marcello nupta erat, conditionem ei detulit, sibique

pora stipendium militum *deni* in diem *asses* essent (Tac. Ann. I, 17; ubi vid. Gronov. et Lips. excurs.) patet, antea *quinos* fuisse. Ita Polyb. VI, 39: ὀψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολούς, οἱ δὲ ταξίαρχοι διπλοῦν, οἱ δ' ἱππεῖς δραχμήν, ad quem locum Schweigh. docet, duos obolos Romano aere pr. fuisse 5 asses cum triente, (quum denarius, qui aequivalet fere drachmae, 16 asses valeret, Plin. XXXIII, 3, 13, duo autem oboli tertia pars essent drachmae) Polybium vero numero rotundo duos obolos pro quinque assibus dixisse. Vid. Lips. Elect. I, 2; Gronov. de pecun. vet. III, 2.

Frumentum) Polyb. l. c. σιτομετροῦνται δ' οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν Ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη μάλιστά πως· οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν μὲν ἑπτὰ μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα, πυρῶν δὲ δύο. τῶν δὲ συμμάχων οἱ μὲν πεζοὶ τὸ ἴσον, οἱ δ' ἱππεῖς πυρῶν μὲν μέδιμνον ἕνα καὶ τρίτον μέρος, κριθῶν δὲ πέντε. δίδοται δὲ τοῖς μὲν συμμάχοις τοῦτ' ἐν δωρεᾷ. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις τοῦ τε σίτου καὶ τῆς ἐσθῆτος, κἄν τινος ὅπλου προσδεηθῶσι, πάντων τούτων ὁ ταμίας τὴν τεταγμένην τιμὴν ἐκ τῶν ὀψωνίων ὑπολογίζεται. Tac. I, 17.

quoties copia esset) i. e. abundo suppetente commeatu, neque legendum e cod. Perizon., quod Burmanno placuit: *quoties inopia esset*. Tum enim haud bene sine modo mensuraque dimensus esset militibus Caesar.

mancipia ex praeda) Caes. B. G. VII, 89: *ex reliquis captivis toto exercitu capita singula praedae nomine distribuit*, quem locum Noster ante oculos habuit. Vulg. *et praedia*, quod omnem fidem excedit. Al. *et prandia*. Burm. coniicit *et pecora*, quod placuit Ernestio. Bremi: *et pretiosa*. Nostrum edidit iam Wolf., qui monet etiam cum Oudend. hanc Caesaris largitionem fuisse contra vetera instituta, quum mancipia pr. essent extra praedam, eorumque pretium a quaestore ad aerarium referretur, qualem Spartanorum quoque morem notavimus ad Xen. Ages. I, 18.

necessitudinem) i. e. coniunctionem max. per affinitatem. De ficta huius voc. differentia ab altero *necessitas*, (quam nunquam observat e. g. Sallustius, cui semper *necessitudo* idem quod alibi *necessitas*) v. Gell. XIII, 3.

quae C. Marcello n. e.) Consuli A. V. 704, unde Dion. XL, 59: is dicitur Caesari ἐξ ἐπιγαμίας προσήκων. Haec Octavia soror Augusti, nupsit postea M. Antonio. Vid. stemma Augustae domus, quod Lips. Tacito adiunxit.

conditionem) i. e. uxorem (Partic.). Cornel. Att. 12: *quum nullus non conditionis potestatem haberet*. Vnde etiam formula in dissolvendis sponsalibus: *Conditione tua non utor*. Vid. ibid. – Al. h. l. *conditione*.

filiam eius in matrimonium petiit, Fausto Sullae destinatam. Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna Senatus, gratuito, aut levi fenore, obstrictis, ex reliquo quoque ordinum genere, vel invitatos, vel sponte ad se commeantes, uberrimo congiario prosequebatur: libertos insuper servulosque cuiusque, prout domino patronove gratus quis esset. Tum reorum, aut obaeratorum, aut prodigae iuventutis, subsidium unicum ac promtissimum erat: nisi quos gravior criminum, vel inopiae luxuriaeve vis urgeret, quam ut subveniri posset a se: his plane palam, *bello civili opus esse*, dicebat.

Fausto Sullae) Denuo de huius sponsa agebatur, quam prius Pompeius contra datam fidem Servilio Caepioni promiserat, vid. ad cap. 21. Tamen Faustus eam tandem accepit, vid. cap. 75.

circa eum) Pompeium, τοὺς περὶ αὐτὸν, eius amicos et asseclas. Plut. Caes. 20: *ἐνταῦθα καθήμενος* (in Gallia Cispadana) ἐδημαγώγει, πολλῶν πρὸς αὐτὸν ἀφικνουμένων, διδοὺς, ὧν ἕκαστος δεηθείη· καὶ πάντας ἀποπέμπων, τὰ μὲν ἔχοντας ἤδη παρ' αὐτοῦ, τὰ δ' ἐλπίζοντας; et Pomp. 51: χρυσὸν δὲ καὶ ἄργυρον καὶ τἄλλα λάφυρα καὶ τὸν ἄλλον πλοῦτον τὸν ἐκ πολεμίων τοσοῦτον περιγενόμενον εἰς τὴν Ῥώμην ἀποστέλλων, καὶ διαπειρῶν ταῖς δωροδοκίαις καὶ συγχορηγῶν ἀγορανόμοις καὶ στρατηγοῖς καὶ ὑπάτοις καὶ γυναιξὶν αὐτῶν, ᾠκειοῦτο πολλούς. Quamquam utroque loco Plut. de priori, quam Suet., tempore loquitur, quod tamen nihil refert, quum Caesar hunc agendi modum ab initio continuaverit.

gratuito) non substantive sumendum puto cum Burm., sed referendum ad *fenore*, cui inest *pecuniae* notio, quam σύλληψιν h. l. statuit Ernesti. *Pecunia* autem *gratuita* est *sine usuris alicui data*, ut Plin. ep. III, 11: *pecuniam etiam - mutuatus ipse gratuitam dedi*. Al. h. l. *gratuita*, mero, si quid video, vitio. Walther. Observ. cap. verba *gratuito* et *levi fenore* absolute accipienda censet, quasi Suet. scripsisset: *aere alieno ita obstrictis, ut aut gratuito debitum contraherent, aut leve fenus esset.*

congiario) *Congiarium*, quum pr. donatio sit pecuniae, olei, frumenti aliusve rei populo facta, postea *de quovis dono* dicitur, ut h. l. et Vespas. 18, maxime de iis, quae Caesares vel populo, vel privatis dare solebant. Vid. ind. – Dio XL, 60: (quamquam de seriore tempore ibi sermo) πρὸς τὴν παροῦσαν ὧν ἔπραττε σπουδὴν οὔτε ἀργυρίου, ἅτε καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀργυρολογῶν, ἐφείδετο, καὶ προσυπισχνεῖτό τισι παμπληθῆ, ὧν οὐδὲ πολλοστὸν μέρος δώσειν ἔμελλε. καὶ οὐ μόνον γε τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς δούλους, τούς τε καὶ ὁπωσοῦν παρὰ τοῖς δεσπόταις σφῶν δυναμένους, ἐθεράπευε· καὶ συχνοὶ αὐτῷ καὶ ἐκ τούτου καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν βουλευτῶν ὑπῆρξαν.

28. Nec minore studio reges atque provincias per terrarum orbem alliciebat: aliis captivorum millia dono offerens; aliis citra Senatus populique auctoritatem, quo vellent, et quoties vellent, auxilia submittens, superque Italiae, Galliarumque et Hispaniarum, Asiae quoque et Graeciae potentissimas urbes praecipuis operibus exornans; donec, attonitis iam omnibus, et, quorsum illa tenderent, reputantibus, M. Claudius Marcellus Consul, edicto praefatus, de summa se republica acturum, retulit ad Senatum, ut ei succederetur ante tempus; quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus: et ne absentis ratio comitiis haberetur, quando et plebiscito Pompeius postea obro-

M. Claud. Marcellus) cum Servio Sulpicio Rufo cos. A. V. 703.

retulit ad senatum) Dio XL, 59: Μάρκελλος δὲ πάντ' εὐθὺς ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος καταλύσει (τῆς γὰρ τοῦ Πομπηΐου μερίδος ἦν) ἔπραττε· καὶ ἄλλα τε ἐπ' αὐτῷ πολλά, καὶ ὥστε καὶ διάδοχόν οἱ ἤδη πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου πεμφθῆναι, ἐσηγήσατο. Appian. cap. 26: εἰσηγεῖτο δὲ ἤδη καὶ διαδόχους αὐτῷ πέμπειν ἐπὶ τὰ ἔθνη, προαφαιρῶν τοῦ χρόνου. Vid. Caes. B. Gall. VIII, 53. Florus, nimio brevitatis studio, plurium annorum acta confundit IV, 2, 15: *Ergo Lentulo Marcelloque coss., rupta prima coniurationis fide, de successione Caesaris senatus, id est Pompeius, agitabat; nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus absenti, quem decem tribuni, favente Pompeio, nuper decreverant, tum, dissimulante eodem, negabatur. Veniret et peteret maiorum more. Ille contra flagitare decreta, ac, nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum. Ergo ut in hostem decerni*tur. – Ceterum n. l. in seq. malim: *pax esse – deberet* pro *esset.*

quando et plebiscito P. p. obrogasset) Vulg. *quando nec plebiscito Pomp. postea abrogasset*, quod vix idoneum sensum exhibet. Nostrum e Gronov. emendatione, legentis *et* pro *nec*, et Brissonii auctoritate, nonnullos codd. habere *obrogasset*, affirmantis, quomodo edidit etiam Steph., recepit Wolfius. Plebiscitum intellige, de quo cap. 26: *ut absenti sibi petitio secundi consulatus daretur.* Ei plebiscito obrogaverat Pompeius lege de comitiis, qua cavebatur, ne quis absens honorem peteret, excepto tamen Caesare, quod ut illegitimum haud curabat Marcellus. Dio XL, 51 et 56; vid. ad c. 28, ubi loca de privilegio Caesari dato congessi. Vulgatam serius defensam vidi a Walthero l. c. ita explicante: quando legem illam de comitiis s. id ipsum, ut absentis nulla ratio comitiis haberetur, Pompeius postea *non plebiscito*, sed *mero arbitrio* abrogasset, excepto Caesare. Sed in ea interpretatione et dura est omis-

gasset. Acciderat autem, ut is, legem de iure magistratuum ferens, eo capite, quo a petitione honorum absentes summovebat, ne Caesarem quidem exciperet, per oblivionem; ac mox, lege iam in aes incisa, et in aerarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus, provincias Caesari et privilegium eripere, retulit etiam, ut colonis, quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxisset, civitas adimeretur, quod per ambitionem et ultra praescriptum data esset.

sio accusativi *id* vel *legem*, et verbum *abrogare* alieno sensu usurpatur de exceptione aliqua legi intrusa, quum proprie valeat: totam legem rogato de ea re populo abolere.

Acciderat autem) Dio XL, 56: καὶ τὸν περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν νόμον, τὸν κελεύοντα, τοὺς ἀρχήν τινα ἐπαγγέλλοντας ἐς τὴν ἐκκλησίαν πάντως ἀπαντᾷν, ὥστε μηδένα ἀπόντα αἱρεῖσθαι, παρημελημένον πως ἀνενεώσατο (Pompeius consul) — οὐδ' ᾐσχύνθη μέν τότε τοιαῦτα γράψας, ὕστερον δὲ — τῷ Καίσαρι καὶ ἀπόντι (οἱ γὰρ φίλοι αὐτοῦ δεινῶς ἠγανάκτουν) αἰτῆσαι τὴν ὑπατείαν, ὥσπερ ἐψήφιστο, δούς· προσέγραψε μὲν γὰρ τῷ νόμῳ, τὸ μόνοις αὐτὸ ἐξεῖναι ποιεῖν, οἷς ἂν ὀνομαστί τε καὶ ἄντικρυς ἐπιτραπῇ: quod legis additamentum Suetonius ignorat. Valde ob hanc inconstantiam reprehendit Pompeium Cicer. ad Att. VIII, 3, ubi dicitur ideo: *ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu postquam esse defensor reip. coepit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua; Marcoque Marcello consuli, finienti provincias Gallias Kal. Mart. restitit.* Conf. Ei. Philipp. II, 10. Ceterum M. Marcello Pompeium restitisse, auctor etiam Dio XL, 59: μαθὼν οὖν ταῦθ' ὁ Πομπήϊος — τὸ μὲν δὴ τὸν Καίσαρα τῆς ἡγεμονίας παραλυθῆναι, οὐδὲ ἑαυτῷ ἀρέσκειν ἐπλάττετο· ἔπραττε δ' ὅπως, ὅταν τὸν δεδομένον οἱ χρόνον διαπράξῃ (τοῦτο δὲ οὐκ ἐς μακράν, ἀλλ' εὐθὺς ἐν τῷ ὑστέρῳ ἔτει γενήσεσθαι ἔμελλε) τά τε ὅπλα κατάθηται, καὶ ἰδιωτεύσων οἴκαδε ἐπανέλθῃ.

in aerarium) ubi leges servabantur; vid. Aug. 94.

privilegium) *Privilegium* privata lex est ad unius vel poenam vel honorem pertinens, seu brevius, *lex de uno homine lata.* (vid. Rosin. Ant. Rom. VIII, 6, pag. 567) H. l. intelligitur petitio alterius consulatus, Caesari absenti plebiscito concessa.

Novumcomum) antea Comum. Liv. XXXIII, 36, 37. Vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 9, pag. 680. Auctore Plut. Caes. 29 (qui tamen confundere videtur nostrum Marcellum cum alio, qui consul fuit A. V. 705, cum Lentulo) graviori etiam iniuria Marcellus Caesarem affecit. Is enim: Νεοκωμίτας ἔναγχος ὑπὸ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ κατῳκισμένους ἀφῃροῦντο τῆς πολιτείας· καὶ Μάρκελλος ὑπατεύων ἕνα τῶν ἐκεῖ βουλευτῶν, εἰς Ῥώμην ἀφικόμενον, ᾔκιστο ῥάβδοις, ἐπιλέγων, ὡς ταῦτα τοῦ μὴ Ῥωμαῖον εἶναι παράσημα προστίθησιν αὐτῷ, καὶ δει-

29. Commotus his Caesar, ac iudicans, quod saepe ex eo auditum ferunt, difficilius se principem civitatis a primo ordine in secundum, quam ex secundo in novissimum detrudi, summa ope restitit, partim per intercessores Tribunos, partim per Servium Sulpicium, alterum Consulem. Insequenti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu suc-

νοῦσιν ἀπιόντα Καίσαρι ἐκέλευε. Cf. Appian. 26, secundum quem tamen Novocomenses ius tantum Latii, non civitatem, acceperant. Verba haec sunt. πόλιν δὲ Νεόκωμον ὁ Καῖσαρ ἐς Λατίου δίκαιον ἐπὶ τῶν Ἄλπεων ᾠκίκει· ὧν ὅσοι κατ' ἔτος ἦρχον, ἐγίγνοντο Ῥωμαίων πολῖται· τόδε γὰρ ἰσχύει τὸ Λάτιον. τῶν οὖν Νεοκώμων τινά, ἄρχοντά τε αὐτοῖς γενόμενον, καὶ παρὰ τοῦτο Ῥωμαῖον εἶναι νομιζόμενον, ὁ Μάρκελλος ἐφ' ὕβρει τοῦ Καίσαρος ἔξηνε ῥάβδοις ἐφ' ὅτῳ δή, οὐ πασχόντων τοῦτο Ῥωμαίων· καὶ τὸν νοῦν ὑπὸ ὀργῆς ἀνεκάλυπτε, τὰς πληγὰς εἶναι ξενίας σύμβολον, καὶ φέρειν αὐτὰς ἐκέλευε καὶ δεικνύναι τῷ Καίσαρι. Vid. de hac re disputantem Sigon. de antiq. iur. Ital. III, pag. 760 seqq. Errat tamen Sigon. cum Appiano, quando, ius Latii tantum Novocomensibus datum a Caesare, putat. Plutarch. l. c. diserte τὴν πολιτείαν dicit. Consentit Strabo V, 1, 6, qui: Κῶμον δ' ἦν μὲν κατοικία μετρία, Πομπήϊος δὲ Στράβων ὁ Μάγνου πατὴρ κακωθεῖσαν ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων Ῥαιτῶν συνῴκισεν· εἶτα Γάϊος Σκιπίων περὶ τρισχιλίους προσέθηκεν· εἶτα ὁ Θεὸς Καῖσαρ πεντακισχιλίους ἐπισυνῴκισεν· ὧν οἱ πεντακόσιοι τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν οἱ ἐπιφανέστατοι· τούτοις δὲ καὶ πολιτείαν ἔδωκε, καὶ ἐνέγραψεν αὐτοὺς εἰς τοὺς συνοίκους. Recte igitur indicat Heineccius in Append. Ant. Rom. I, 2, §. 85, Latinitatem Novocomensibus negare non potuisse Marcellum, ut quam dudum ante Caesarem a Pompeio Strabone essent consecuti, sed *civitatem*, quod comprobant etiam verba nostri: *quod per ambitionem*, i. e. ut gratia illorum hominum valeret, *et ultra praescriptum*, i. e. maiori iure, quam lex sive formula de colonia deducenda praescripsisset, *data esset*. Cf. Cic. ad Att. V, 11.

Serv. Sulpicium) Dio l. c. καὶ αὐτῷ (M. Marcello) ὅ τε Σουλπίκιος καὶ τῶν δημάρχων τινὲς ἀντέπραξαν. Cic. ad Div. VIII, 10: *nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit; itemque Servium, quam cunctator*.

Insequenti qu. anno) A. V. 704. Dio XL, 59: καὶ διὰ τοῦτο (ut Caesar hoc anno imperio decederet) Γάϊόν τε Μάρκελλον (lege Μαρκέλλου vel adde Μάρκου) ἀνεψιὸν ἢ καὶ ἀδελφόν, (λέγεται γὰρ ἑκάτερον) ὑπατεῦσαι, ἐπειδὴ τῷ Καίσαρι, καίπερ ἐξ ἐπιγαμίας προσήκων, (vid. ad cap. 27) ἐχθρὸς ἦν. καὶ τὸν Κουρίωνα τὸν Γάϊον, διὰ ἔχθρας καὶ αὐτὸν ἐκ παλαιοῦ οἱ ὄντα, δημαρχῆσαι ἐποίησεν (sc. Pompeius) Appian. cap. 26: καὶ ἐπὶ τῷδε οἱ μάλιστα ἐχθροὶ τοῦ Καίσαρος ἐς τοὔπιὸν ᾑρέθησαν ὕπατοι, Αἰμίλιός τε Παῦλος καὶ Κλαύδιος Μάρκελλος, ἀνεψιὸς τοῦ προτέρου Μαρκέλλου, δήμαρχός τε Κουρίων, ἐχθρὸς ὢν καὶ ὅδε τῷ Καίσαρι καρτερός, καὶ ἐς τὸν δῆμον εὐχαριτώτατος, καὶ εἰπεῖν ἱκανώτατος.

cesserat, eadem tentante, collegam eius Aemilium Paulum, Caiumque Curionem, violentissimum Tribunorum, ingenti mercede defensores paravit. Sed quum obstinatius omnia agi videret, et designatos etiam Consules e parte diversa, Senatum literis deprecatus est,

De Marcellis vid. Manut. ad epist. Cic. ad Div. XV, 7.

Aemilium Paulum) Appian. l. c. Παῦλον δὲ χιλίων καὶ πεντακοσίων ταλάντων ἐπρίατο, μηδὲν αὐτῷ μήτε συμπράττειν μήτε ἐνοχλεῖν. Eadem Plut. Caesar. 29, ubi addit: ἀφ' ὧν (1500 ταλάντων) καὶ τὴν βασιλικὴν ἐκεῖνος, ὀνομαστὸν ἀνάθημα, τῇ ἀγορᾷ προσεκόλλησεν, ἀντὶ τῆς Φουλβίας οἰκοδομηθεῖσαν. Conf. Pompei. 58. Eundem Aemilium commemorat Plut. Cic. 46.

Curionem) filium eius, cuius orationes commemorantur c. 5. Ad eum epistolae sunt Ciceronis, quae lib. II ad Div. continentur. Mores eius describit Vell. II, 48: *bello autem civili, et tot, quae deinde per continuos 20 annos consecuta sunt, malis, non alius maiorem flagrantioremque, quam C. Curio trib. pleb. subiecit facem; vir nobilis, eloquens, audax, suae alienaeque et fortunae et pudicitiae prodigus; homo ingeniosissime nequam, et facundus malo publico; cuius animo, voluptatibus vel libidinibus neque opes ullae neque cupiditates sufficere possent.* Atque ita etiam Dioni XL, 60, est καὶ τὴν γνώμην ὀξὺς, εἰπεῖν τε δεινὸς, τῷ τε πλήθει πιθανώτατος, καὶ χρημάτων ἐς τὰ πάντα ἁπλῶς, ἐξ ὧν ἢ αὐτός τι πλεονεκτήσειν, ἢ καὶ ἑτέροις διαπράξειν ἤλπιζεν, ἀφειδέστατος. Liberaverat eum Caesar aere alieno, quo ingente premebatur (Dio l. c. Plut. Caes. et Pompei. l. c.) Appian. 26, maiori adhuc pretio emtum eum dicit a Caesare, quam Aemilium, dicens: Κουρίωνα δὲ (scil. ἐπρίατο) καὶ συμπράττειν ἔτι πλειόνων, εἰδὼς ἐνοχλούμενον ὑπὸ χρεῶν πολλῶν. Valer. M. IX, 1, 6, ei *sexcenties HS. aeris alieni* fuisse dicit, ex quo loco Lipsius emendavit Vellcium l. c. ubi vulgo: *id gratis, an accepto centies HS. fecerit, ut accepimus, in medio relinquimus.* Plura de isto homine vid. in Cl. Cic. et apud interpr. ad Coel. ep. ad Cic. (ad Div. VIII, 6).

designatos et. Consules) in annum V. 705, L. Cornelium Lentulum, et C. Claudium Marcellum.

literis) Duplices Caesaris literas commemorat Plutarchus. Nam Caes. 30: ἠξίου αὐτός τε (Καῖσαρ) καταθέσθαι τὰ ὅπλα, καὶ Πομπηΐου ταὐτὸ πράξαντος, ἀμφοτέρους ἰδιώτας γενομένους εὑρίσκεσθαί τι παρὰ τῶν πολιτῶν ἀγαθόν. — Ἀντώνιος δὲ δημαρχῶν Καίσαρος ὑπὲρ τούτων ἐπιστολὴν κομισθεῖσαν εἰς τὸ πλῆθος ἐξήνεγκε, καὶ ἀνέγνω βίᾳ τῶν ὑπάτων, et postea cap. 31: Επεὶ δὲ παρὰ Καίσαρος ἧκον ἐπιστολαὶ μετριάζειν δοκοῦντος (ἠξίου γὰρ ἀφεὶς τἄλλα πάντα, τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν μετὰ δυεῖν ταγμάτων αὐτῷ δοθῆναι, μέχρις οὗ τὴν δευτέραν ὑπατείαν μέτεισι) sequ. Hae tamen alterae ad pactionem cum adversariis pertinent, de qua Sueton. postea. Ceterum Dio XLI, 1, multo accuratius narrat. Curionem has literas a Caesare acceptas Kalend. Ian. 705, novis consulibus Cornelio Lentulo et C. Claud. Marcello tradidisse, eosque, quum prius recitare eas noluissent, tandem a Q. Cassio Longino et

ne sibi beneficium populi adimeretur, aut ut ceteri quoque imperatores, ab exercitibus discederent: confisus, ut putant, facilius se, simul atque libuisset, veteranos convocaturum, quam Pompeium novos milites. Cum adversariis autem pepigit, ut, dimissis octo legionibus Transalpinaque Gallia, duae sibi legiones, et Cisalpina provincia, vel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad Consul fieret.

30. Verum neque Senatu interveniente, et adver-

M. Antonio tribunis pl. fuisse coactos: ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ, τά τε ἄλλα, ὅσα ποτὲ καλῶς τὸ κοινὸν ὁ Καῖσαρ ἐπεποιήκει, ἐνεγέγραπτο, καὶ ἀπολογισμός, ὑπὲρ ὧν ᾐτιάζετο. καταλύσειν τε τὰ στρατόπεδα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκστήσεσθαι ὑπισχνεῖτο, ἂν καὶ ὁ Πομπήϊος τὰ αὐτὰ οἱ ποιήσῃ· ἐκείνου γὰρ τὰ ὅπλα ἔχοντος, οὐδὲ ἑαυτὸν δίκαιον εἶναι ἀναγκασθῆναι αὐτὰ ἀφεῖναι ἔλεγεν, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐκδοθῇ. Cf. initium Caes. B. C. ubi vitiose olim legebatur: *literis a Fabio consulibus redditis*, quod mendum recentiores edd. expunxerunt. Plut. Pomp. 59; Anton. 5; Appian. 32, qui id etiam narrat, Curionem tribus diebus mille stadia cum trecentis ad afferendas has literas a Caesare fuisse emensum, in argumento earum consentit cum reliquis, nisi quod perscriptum addit: ὅτι θέλοι (ὁ Καῖσαρ) Πομπηΐῳ συναποθέσθαι (τὴν ἀρχὴν) ἄρχοντος δ' ἔτι ἐκείνου οὔτε ἀποθήσεσθαι, καὶ τιμωρὸς αὐτίκα τε τῇ πατρίδι καὶ ἑαυτῷ κατὰ τάχος ἀφίξεσθαι· ἐφ' ᾧ δὴ σφόδρα πάντες ἀνέκραγον, ὡς ἐπὶ πολέμου καταγγελίᾳ, διάδοχον εἶναι Λεύκιον Δομίτιον. De hoc v. cap. 34.

pepigit) i. e. pactionem obtulit, pacisci voluit, sed non impetravit, ut infra Vitell. 15. – Hae sunt literae illae Caesaris μετριάζειν δοκοῦντος apud Plut. Caes. 31, de quibus modo dixi. Appian. 32, auctor est, Ravennae quum substitisset, haec Caesarem de pace experiri, quam ex Curionis sententia protinus ad urbem pergere, maluisse. τοὺς οὖν φίλους — ita pergit — ἐκέλευεν ὑπὲρ αὐτοῦ συμβῆναι, τὰ μὲν ἄλλα αὐτὸν ἔθνη καὶ στρατόπεδα ἀποθήσεσθαι, μόνα δ' ἕξειν δύο τέλη, καὶ τὴν Ἰλλυρίδα μετὰ τῆς ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίας, ἕως ὕπατος ἀποδειχθείη. Addit Plutarch. Caes. 31, et Pomp. 59, Ciceronem, modo e Cilicia reducem, persuasisse amicis Caesaris, συνενδόντας ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ἐπαρχίαις καὶ στρατιώταις μόνοις ἑξακισχιλίοις ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις, (vel, uti in Pomp. est: ἐπείσθησαν οἱ Καίσαρος φίλοι θάτερον ἀφεῖναι, quod Noster: *vel etiam una legio* seq.) Pompeium etiam ad paciscendum pronum fuisse, sed omnia impedivisse Lentuli Marcellique impotentiam. Ceterum Appianus has literas illis priores facit, qui omnino aeque ac Plutarchus, quem sequitur, in temporibus multa miscet. – *Transalpin. Gallia*, supple *missa* ex *dimissis*.

interveniente) i. e. auctoritate sua contentiones adversariorum cum Caesare dirimente, auctoritatem interponente.

sariis negantibus, ullam se de republica facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam; conventibusque peractis, Ravennae substitit, bello vindicaturus, si quid de Tribunis plebis, intercedentibus pro se, gravius a Senatu constitutum esset. Et praetextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse, opinantur. Cn. Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare, quae instituerat, neque populi exspectationem, quam de adventu suo fecerat, privatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere voluisse. Alii timuisse dicunt, ne eorum, quae primo consulatu adversus auspicia legesque et intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: quum M. Cato identidem, nec sine iureiurando, denunciaret, delaturum se nomen eius, simul ac primum exercitum dimisisset; quumque vulgo fore praedicarent, ut, si privatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit

adversariis) Consulibus maxime, Lentulo et Marcello. Appian. 32: καταχωλυόντων δὲ τῶν ὑπάτων. Vid. ad cap. 29, fin.

Ravennae) Appian. l. c. ὁ δ' ἄρτι τὸν Ὠκεανὸν ἐκ Βρεττανῶν διαπεπλεύκει, καὶ ἀπὸ Κελτῶν τῶν ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον τὰ ὄρη τὰ Ἄλπεια διελθὼν σὺν πεντακισχιλίοις πεζοῖς καὶ ἱππεῦσι τριακοσίοις, κατέβαινεν ἐπὶ Ῥαβέννης, ἣ συναφής τε ἦν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τῆς Καίσαρος ἀρχῆς τελευταία. Caes. B. C. I, 15: *Caesar eo tempore erat Ravennae, exspectabatque suis lenissimis postulatis responsa, si qua hominum aequitate res ad otium deduci posset.*

intercedentibus) scil. Senatusconsulto de se facto. Vid. ad cap. 31.

praetextum) Sic Tac. Histor. II, 100: *praetexto classem alloquendi.* lib. III, 80: *praetexto* reipublicae; Plut. 31: τὴν εὐπρεπεστάτην Καίσαρι τῶν προφάσεων αὐτοὶ μηχανησάμενοι seq. Quod postea Burm. ante *alias* insertum vellet *alii*, id excidere quidem potuit, sed non necessarium puto cum Ern. et Wolf. Sensus est: hoc illius fuit *praetextum*; hae tamen sunt verae *causae*, quas quidem opinantur.

opera) aedificia, de quorum splendidis initiis noster cap. 26, unde etiam *populi exspectatio*, maxime ob ludos et alia munera post reditum exhibenda. Consummavit illa, haec exhibuit post bellum civile, cap. 38 sqq.

Alii timuisse dicunt) Appian. Civ. II, 150: ἐς δὲ τὰ ἐμφύλια τάδε, ἢ διὰ δέος, καθάπερ αὐτὸς ἔλεγεν, ἢ ἀρχῆς ἐπιθυμίᾳ συμπεσών, sqq.

Milonis exemplo) vid. ad cap. 28.

Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos profligatosque adversarios prospicientem haec eum ad verbum dixisse referens: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.* Quidam putant, captum imperii consuetudine, pensitatisque suis et inimicorum viribus, usum occasione rapiendae dominationis, quam aetate prima concupisset. Quod existimasse videbatur et Cicero, scribens de officiis tertio libro, semper Caesarem in ore habuisse Euripidis versus, quos sic ipse convertit:

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est; aliis rebus pietatem colas.

Asinius Pollio) Dicitur is a Vell. II, 63: *firmus proposito et Iulianis partibus fidus, Pompeianis adversus.* Cf. id. cap. 73 et 76; unde saepe commemoratur a scriptoribus, qui de bello civili exposuerunt. Appian. Civ. II, 40, missum eum a Caesare in Siciliam, Catonem dicit insula expulisse, (cf. Morus ad Caes. B. C. I, 30) id. cap. 46, reliquias post Curionis cladem in Africa servasse. Plut. Caesar. 52, in bello Afric. simul cum Caesare proelium sinistrum restituisse. Postea Caesaris in Hispania fuit legatus, Dio XLV, 10. Neque exiguae eius partes fuere in bellis civilibus post Caesaris mortem, Appian. Civ. 3, passim; maxime in Perusino, Id. lib. V, conf. de reliquis eius rebus et honoribus Fabr. ad Dion. XLVIII, 41, et quos ille laudat. Mentio eiusdem apud Plut. Caes. 32 et 46; Pomp. 72. Epistolae eius ad Ciceronem extant ad Div. X, 31, 32, 33. Scripsit praeter alia historiam bellorum civilium, quam celebrat Hor. Carm. II, 1, ubi vid. interp. cf. Schweigh. ad Appian. Civ. II, 79 et 82. Voss. de hist. lat. I, 17, pag. 80 sqq. Ernesti Clav. Cicer.

Hoc voluerunt) Verba sunt apud Plut. Caes. 46: τοῦτ' ἐβουλήθησαν· εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπηγάγοντο, ἵνα Γάϊος Καῖσαρ, ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα, κἂν κατεδικάσθην. Addit Plut. ταῦτά φησι Πολλίων Ἀσίννιος τὰ ῥήματα Ῥωμαϊστὶ μὲν ἀναφθέγξασθαι τὸν Καίσαρα παρὰ τὸν τότε καιρόν, Ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι.

Euripidis versus) Cic. de Off. III, 21: *ipse enim socer* (Pompeii, quem ob hanc necessitudinem cum Caesare potentiae causa contractam vituperat) *in ore semper graecos versus de Phoenissis habebat, quos dicam ut potero, incondite fortasse, sed tamen, ut res possit intelligi: Nam si violandum est ius,* seqq. Patet inde: *quos sic* ipse *convertit* pertinere ad Ciceronem. Verba sunt Eteoclis apud Eur. Phoen. 573: εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι κάλλιστον ἀδικεῖν· τἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών. Eadem citat Plut. compar. Nic. cum Crass. 4. N. l. multi graeca addunt, quae mihi etiam e margine in textum venisse videntur, neque atque verba: *tertio libro*, quae eadem fuit sententia Wolfii,

31. Quum ergo, sublatam Tribunorum intercessionem, ipsosque Vrbe cessisse, nunciatum est, praemissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moveretur, et spectaculo publico per dissimulationem interfuit, et formam, qua ludum gladiatorium erat aedificaturus, consideravit, et ex consuetudine convivio se frequenti

quamquam in talibus, quid a scriptore sit profectum, quid additum, unquam certa disputatione efficietur.

Tribun. intercessionem) Caes. B. C. I, 2: *Sic vocibus consulis, terrore praesentis exercitus, minis amicorum Pompeii, plerique compulsi, inviti et coacti Scipionis sententiam sequuntur: uti ante certam diem Caesar exercitum dimittat; si non faciat, eum adversus remp. facturum videri. Intercedit M. Antonius, Q. Cassius, tribuni pleb. Refertur confestim de intercessione trib.; dicuntur sententiae graves*, sqq. et cap. 5: *aguntur omnia raptim atque turbate – nec tribunis pleb. sui periculi deprecandi, neque etiam extremi iuris intercessione retinendi, quod L. Sulla reliquerat, facultas tribuitur; sed de sua salute septimo die cogitare coguntur.*

ipsosque urbe cessisse) Caesar. 5: *Haec Senatusconsulta* (dent operam coss.... ne quid resp. detrimenti capiat) *perscribuntur a. d. VIII, Id. Ianuar. – Profugiunt statim ex urbe tribuni pleb., seseque ad Caesarem conferunt.* Plut. Caes. 31: Πομπηΐου δὲ καμπτομένου καὶ ἐνδιδόντος (ita leg. pro vulg. διδόντος), οἱ περὶ Λέντλον οὐκ εἴων ὑπατεύοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς Ἀντώνιον καὶ Κουρίωνα (male hunc nominari pro Q. Cassio, dudum monuerunt interpretes) προπηλακίσαντες ἐξήλασαν ἀτίμως τὴν εὐπρεπεστάτην Καίσαρι τῶν προφάσεων αὐτοὶ μηχανησάμενοι, καὶ δι᾽ ἧς μάλιστα τοὺς στρατιώτας παρώξυνεν, ἐπιδεικνύμενος ἄνδρας ἐλλογίμους καὶ ἄρχοντας ἐπὶ μισθίων ζευγῶν πεφευγότας ἐν ἐσθῆσιν οἰκετικαῖς· οὕτω γὰρ ἀπὸ Ῥώμης σκευάσαντες ἑαυτοὺς διὰ φόβον ὑπεξῆεσαν. Id. Anton. 5, et Appian. 33, qui: οἱ δὲ μὲν δὴ τάχει πολλῷ πρὸς Καίσαρα, νυκτὸς αὐτίκα, λαθόντες ἐχώρουν ἐπὶ ὀχήματος μισθωτοῦ, θεραπόντων ἐσθῆτας ἐνδύντες. Dio XLI, 3; cf. Cic. Phil. II, 21 sqq.

praemissis c. c. cohortibus) Habebat Caesar secum nonnisi 300 equites cum 5000 graviter armatorum, relictis reliquis copiis in Gallia Transalpina. Plut. Caes. 32; Pomp. 60: nempe aderat legio XIII. Caes. B. Civ. I, 7: *hanc enim initio tumultus evocaverat; reliquae nondum convenerant.* Oros. VI, 15, Livium secutus, *quinque cohortes* memorat. Cf. Appian. 35, ubi: τοὺς οὖν λοχαγοὺς αὐτῶν σὺν ὀλίγοις τοῖς μάλιστα εὐτολμοτάτοις, εἰρηνικῶς ἐσταλμένοις, προὔπεμπεν ἐσελθεῖν ἐς Ἀρίμινον, καὶ τὴν πόλιν ἄφνω καταλαβεῖν· ἡ δ᾽ ἐστὶν Ἰταλίας πρώτη μετὰ τὴν Γαλατίαν. Praefecit iis, auctore Plut., Hortensium.

aedificaturus) Ravennae, ubi adhuc subsistebat. Plut. Caes. 32: αὐτὸς δὲ τὴν μὲν ἡμέραν διῆγεν ἐν φανερῷ, μονομάχοις ἐφεστὼς γυμναζομένοις καὶ θεώμενος.

conv. se fr. dedit) Plut. l. c. μικρὸν δὲ πρὸ ἑσπέρας θεραπεύσας τὸ σῶμα, καὶ παρελθὼν εἰς τὸν ἀνδρῶνα, καὶ συγγενόμενος βραχέα τοῖς κεκλημένοις

dedit. Dein post solis occasum, mulis e proximo pistrino ad vehiculum iunctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est: et quum luminibus exstinctis decessisset via, diu errabundus, tandem ad lucem, duce reperto, per angustissimos tramites pedibus evasit; consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciae eius finis erat, paulum constitit, ac reputans, quantum moliretur, conversus ad proximos, *Etiam nunc*, inquit, *regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.*

ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἤδη συσκοτάζοντος ἐξανέστη, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους φιλοφρονηθεὶς, καὶ κελεύσας περιμένειν αὐτὸν ὡς ἐπανελευσόμενον· (*Appian.* l. c. αὐτὸς δὲ περὶ ἑσπέραν, ὡς δὴ τὸ σῶμα ἐνοχλούμενος, ὑπεχώρησε τοῦ συμποσίου, τοὺς φίλους ἀπολιπὼν ἔτι ἑστιᾶσθαι) ὀλίγοις δὲ τῶν φίλων προείρητο, μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ πάντας, ἄλλον δ' ἄλλῃ διώκειν.

mulis – iunctis) Plut. αὐτὸς δὲ τῶν μισθίων ζευγῶν ἐπιβὰς ἑνὸς, ἤλαυνεν ἑτέραν τινὰ πρῶτον ὁδὸν, εἶτα πρὸς τὸ Ἀρίμινον ἐπιστρέψας, etc. Appian. καὶ ζεύγους ἐπιβὰς, ἤλαυνεν ἐς τὸ Ἀρίμινον, ἑπομένων οἱ τῶν ἱππέων ἐκ διαστήματος.

luminibus exstinctis) Multa ad h. l. Casaubonus de itineribus veterum nocturnis, et de *laternarum* (λαμπτήρων, φανῶν), quibus uti ibi solebant, ratione.

ad lucem) i. e. sub diei ortum. Ea ipsa enim nocte traiecto Rubicone Ariminum cepit. Plut. l. c. καὶ δρόμῳ τὸ λοιπὸν ἤδη χρώμενος, εἰσπίπτει πρὸ ἡμέρας εἰς τὸ Ἀρίμινον, καὶ κατέσχε. Appian. Ἀρίμινον αἱρεῖ περὶ ἕω.

ad Rubiconem) Plut. Caes. 20: ὁ καλούμενος Ῥουβίκων ποταμὸς ἀπὸ τῆς ὑπὸ ταῖς Ἄλπεσι Κελτικῆς ὁρίζει τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, et cap. 32: ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν ὁρίζοντα τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἰταλίας ποταμὸν, (Ῥουβίκων καλεῖται) καὶ λογισμὸς αὐτὸν εἰσῄει μᾶλλον ἐγγίζοντα τῷ δεινῷ, καὶ περιφερόμενον τῷ μεγέθει τῶν τολμωμένων, ἔσχε τὸν δρόμον. καὶ τὴν πορείαν ἐπιστήσας, πολλὰ μὲν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ διήνεγκε, σιγῇ τὴν γνώμην ἐπ' ἀμφότερα μεταλαμβάνων, καὶ τροπὰς ἔσχεν αὐτῷ τότε τὸ βούλευμα πλείστας etc.

conversus ad proximos) Appian. καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν, ἀνενεγκών· Ἡ μὲν ἐπίσχεσις, ὦ φίλοι, τῆσδε τῆς διαβάσεως ἐμοὶ κακῶν ἄρξει ἡ δὲ διάβασις πᾶσιν ἀνθρώποις. Fuit, teste Plutarcho, inter amicos illos Asinius Pollio, cuius historiae procul dubio haec omnia servata nobis debemus. Caesar enim brevissime B. C. I, 8: *cognita militum voluntate, Ariminum cum ea legione proficiscitur, ibique tribunos pleb., qui ad eum confugerant, convenit; reliquas legiones ex hibernis evocat et subsequi iubet.* Ita Dio XLI, 4: πυθόμενος οὖν ταῦτ' ἐκεῖνος ἐς Ἀρίμινον ἦλθεν, ἔξω τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς τότε πρῶτον προχωρήσας. Flor. IV, 2, 19: *Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio.*

32. Cunctanti ostensum tale factum est. Quidam eximia magnitudine et forma in proximo sedens, repente apparuit, arundine canens: ad quem audiendum quum praeter pastores plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos et aeneatores, rapta ab uno tuba prosiluit ad flumen, et ingenti spiritu classicum exorsus, pertendit ad alteram ripam. Tunc Caesar, *Eatur*, inquit, *quo Deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat. Iacta alea esto* (inquit.)

33. Atque ita traiecto exercitu, adhibitis Tribunis plebis, qui pulsi supervenerant, pro concione fidem

Iacta alea esto) Vulg. *est.* Imperat., qui venit ex emendatione Erasmi, omne fere punctum tulit. Adoptavi eum et propter locum verbi (alias enim scripsisse puto auctorem: *iacta est alea*, quamquam hunc meum sensum nemini obtrudo), et propter locos parallelos, qui in eo consentiunt. Plut. Caes. 32: τέλος δὲ μετὰ θυμοῦ τινος, ὥσπερ ἀφεὶς ἑαυτὸν ἐκ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ μέλλον, καὶ τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπόρους καὶ τόλμας προοίμιον ὑπειπών· Ἀνεῤῥίφθω κύβος· ὥρμησε πρὸς τὴν διάβασιν, et Pomp. 60: εἶτα ὥσπερ οἱ πρὸς βάθος ἀφιέντες ἀχανὲς ἀπὸ κρημνοῦ τινος ἑαυτούς, μύσας τῷ λογισμῷ, καὶ παρακαλυψάμενος πρὸς τὸ δεινόν, καὶ τοσοῦτον μόνον Ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς παρόντας ἐκβοήσας· Ἀνεῤῥίφθω κύβος· διεβίβαζε τὸν στρατόν. App. 35: καὶ εἰπών, οἷά τις ἔνθους ἐπέρα σὺν ὁρμῇ, τὸ κοινὸν τόδε εἰπών· ὁ κύβος ἀνεῤῥίφθω. Atque ita Petron. de B. C. 174: *iudice Fortuna cadat alea.* Ceterum multis Casaub. illustrat locis usum v. ἀναῤῥίπτειν, quibus addo Plut. Brut. 40: ἀναγκαζόμενος διὰ μιᾶς μάχης ἀναῤῥίψαι τὸν περὶ τῆς πατρίδος κύβον. Thucyd. IV, 95: τοσόνδε κίνδυνον ἀναῤῥιπτοῦμεν. lib. V, cap. 103: τοῖς δ' ἐς ἅπαν τὸ ὑπάρχον ἀναῤῥιπτοῦσι. lib. VI, cap. 13: ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὡς μέγιστον δὴ τῶν πρὶν κίνδυνον ἀναῤῥιπτούσης. Vid. Valcken. ad Herod. VII, 50; et Schol. ad Thuc. l. c.

inquit) Frequens quidem est repetitio verbi ἔφη apud Graecos; sed h. l. adeo friget repetitum istud *inquit*, ut omittere quidem cum aliis ausus non fuerim, uncis tamen incluserim. Cel. Müller. in observ. cit. verba: *eatur – vocat*, et: *iacta alea esto* non uno eodemque, sed diverso tempore a Caesare prolata, eaque de causa alterum *inquit* a Suet. additum iudicat. Sed diversas sententias auctorem more suo accuratius distincturum fuisse, credo, praemissis voc. *et*, *et rursus*, *et iterum* etc. ut Aug. 71 et 76, Calig. 29, 30, al.

adhibitis trib.) vid. supra. Appian. 33: καὶ αὐτοὺς ἔτι ὧδε ἔχοντας, ὁ Καῖσαρ ἐπεδείκνυ τῷ στρατῷ, καὶ ἠρέθιζε λέγων· ὅτι καὶ σφᾶς, τοσάδε εἰργασμένους, ἡγοῦνται πολεμίους· καὶ τοιούσδε ἄνδρας, ὑπὲρ αὐτῶν τι φθεγξαμένους, οὕτως ἐξελαύνουσιν αἰσχρῶς. Cf. Plut. Caes. 31. Orationem lege apud Caes. B. C. I, 7.

militum, flens, ac veste a pectore discissa, invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis: quod accidit opinione falsa. Nam, quum in alloquendo exhortandoque saepius digitum laevae manus ostentans affirmaret, se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensuros esset, anulum quoque aequo animo detracturum sibi; extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quam audire, pro dicto accepit, quod visu suspicabatur: promissumque ius anulorum cum millibus quadringenis, fama distulit.

34. Ordo et summa rerum, quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum, Vmbriam, Etruriam occupavit: et L. Domitio, qui, per tumultum successor ei nomi-

veste – discissa) Morem veterum, dolorem scissis vestibus testandi, exemplis illustravit Fabric. ad Dion. XL, 46. Vide etiam interpr. ad verba Matth. XXVI, 65: τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

equestres census) qui erant quadringentorum millium HS., ut patet e sqq. (ubi al. vitiose *quadragenis*) et Plin. ep. I, 19; ubi Romano Firmo, cui centum millium census erat, offert ad implendas equestres facultates trecenta millia nummum. Insignia equitum rom. fuisse anulum autem aureum et tunicam augusticlaviam, equum publicum, sedemque in theatro in quatuordecim ordinibus, nota res est. Vid. cap. 39. Ceterum recte, puto, Müller. in observ. c. p. 5, legendum censet, *existimabatur*, nullis scriptoris aetate falsi rumoris auctoribus superstitibus.

fama distulit) Casaub. sexto casu dictum putat *fama*, ut exercitus rem famâ distulerit. Oudend. cum Burm. melius primum casum intelligit, laudans Ovid. Her. XXI, 51: *neve nihil credas in te quoque dicere famam*. Sen. Hippol. 789: *omnis per populos fabula distulit*. Vell. II, 93, 121: *fama loquitur, narravit*. Liv. XXXIX, 6: *attulerat fama*. Plin. VIII, 11: *nunciavit hoc fama regi*.

Ordo et summa rerum) Occupavit deinceps Ariminum, quo L. Caesar et praetor Roscius missi a Pompeio ad Caesarem de pactione venerunt, (B. Civ. I, 8; Dio XLI, 5) Arretium per M. Antonium, ipse Pisaurum, Fanum, Anconam, Iguvium per M. Curionem, Auximum, deinde agrum Picenum, urbes Cingulum, Asculum, Sulmonem, Corfinium, unde Brundisium profectus per fines Marrucinorum, Frentanorum, Larinatium, in Apuliam pervenit (B. Civ. I, 8 – 25). Cic. ad Div. XVI, 12: *itaque quum Caesar amentia quadam raperetur, et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, Vrbem reliquimus*.

L. Domitio) vid. ad cap. 23. Ei Gallia ulterior privato praeter ordinem et legem (id enim est *per tumultum*, quum lege Sempronia C. Grac-

natus, Corfinium praesidio tenebat, in deditionem redacto, atque dimisso, secundum superum mare Brundisium tetendit, quo Consules Pompeiusque confugerant, quamprimum transfretaturi. Hos frustra per

chi de provinciis esset cautum, ut provinciae magistratibus nondum creatis a Senatu decernerentur. Vid. Clav. Cicer. Sigon. de ant. iur. provinc. II, 1, pag. 130 sqq.) decreta fuerat ab iis, qui in Senatu Caesari adversabantur. Caes. B. C. I, 6: *de reliquis rebus SC. perscribuntur, provinciae privatis decernuntur, duae consulares, reliquae praetoriae; Scipioni obvenit Syria, L. Domitio Gallia*, sqq. vid. Cic. ad Div. XVI, 12. De deditione Domitii vid. Cic. ad Att. VIII, 1 et 8; Caes. l. c. 16–23; Plut. Caes. 34; Appian. 38; Dio XLI, 11. Habebat secum Domitius cohortes amplius 30. Caes. cap. 17; (ita etiam Plut. *Δομιτίῳ ἡγουμένῳ σπειρῶν τριάκοντα*) Appian. l. c. *οὐ πάντας τοὺς τετρακισχιλίους*.

in dedit. red.) Ernest. commendat alteram lectionem: *in ditionem*, negans dici posse *in* ded. redigere, sed dicendum *ad*. Eadem fere sententia est Schelleri in lex. sub *deditio*. Vulgatam defendit Oudendorp. Eadem varietas est infra cap. 74, ac in omnibus fere locis, ubi haec phrasis occurrit. Sed confirmari videtur *in deditionem venire* et *in ded. accipere* locis Caes. Bell. Gall. I, 28; lib. VI, 3, et 9; VIII, 31; Liv. XXVI, 21; XXXIII, 20; Flor. III, 10; Frontin. III, 5, 1; quos temerarium foret, sine codd. ex praeiudicata opinione mutare. Praeterea vera est differentia inter utrumque dicendi modum. *Ad* ded. redigere notat actionem cogentis, *in* ded. conditione coacti sive dediticii. Vereor etiam, ut *in ditionem* redigere, quod de locis populisque valet, ac plerumque, ut Wolf. monuit, sine ulla praegressa deditione, aeque dici queat de singulis hominibus.

atque dimisso) Caes. cap. 23: *Erant senatorii ordinis L. Domitius, P. Lentulus Spinther, L. Vibullius Rufus, Sext. Quinctilius Varus, Quaestor, L. Rubrius, praeterea filius Domitii aliique complures adolescentes et magnus numerus Equitum rom. et decurionum, quos ex municipiis Domitius evocaverat. Hos omnes productos a contumeliis militum conviciisque prohibet; pauca apud eos loquitur, quod sibi a parte eorum gratia relata non sit pro suis in eos maximis beneficiis. Dimittit omnes incolumes*, sqq. Conf. Caes. ep. ad Oppium et Balbum (ad Att. IX, 8).

superum mare) Adriaticum, oppositum *infero* sive *Etrusco*, *Tyrrheno*.

Brundisium) quo venit a. d. VII, Id. Mart. (A. V. 705), ut ipse scribit ad Oppium (ad Att. IX, 13). B. Civ. I, 25: *Brundisium cum legionibus sex pervenit, veteranis tribus, reliquis, quas ex novo delectu confecerat atque in itinere compleverat; Domitianas enim cohortes protinus a Corfinio in Siciliam miserat.* Denuo ibi de pace cum Pompeio egit cap. 26; cf. ep. cit.

Consules Pompeiusque) Caes. l. c. *reperit, consules Dyrrachium profectos cum magna parte exercitus, Pompeium remanere Brundisii cum cohortibus viginti.* Arte ibi certavere Pompeius et Caesar, ille, ut tutus a Caesare e portu solveret, obstructis, quae eo ducebant, viis: hic, ut profectu-

omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter convertit: appellatisque de republica Patribus, validissimas Pompeii copias, quae sub tribus legatis, M. Petreio et L. Afranio et M. Varrone in Hispania erant, invasit; professus ante inter suos, *ire se ad exercitum sine duce, et inde reversurum ad ducem sine exercitu.* Et quamquam obsidione Massiliae, quae sibi in itinere

rum impediret. Caes. usque ad c. 29; Plut. Pomp. 62; Dio XLI, 12; Frontin. I, 5, 5, qui inter strategemata refert hunc Pompeii discessum. Aliter sentit Plut. l. c.

Romam) Caes. cap. 32; Plut. Caes. 35 Καίσαρι δὲ βουλομένῳ μὲν εὐθὺς διώκειν ἀπορία νεῶν ἦν. εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἀνέστρεψε, γεγονὼς ἐν ἡμέραις ἑξήκοντα πάσης ἀναιμωτὶ τῆς Ἰταλίας κύριος.

appellatis de rep. Patr.) Caes. l. c. Vell. II, 50: *quum transgressos reperisses consules, in urbem revertit; redditaque ratione consiliorum suorum in senatu et in concione, ac miserrimae necessitudinis, quum alienis armis ad arma compulsus esset, Hispanias petere decrevit.* Dio XLI, 15: τὸ δὲ δὴ Βρεντέσιον δὲ φυλακῆς, τοῦ μή τινα τῶν ἀπηρκότων ἀποπλεῦσαι, ποιησάμενος, πρός τε τὴν Ῥώμην ἦλθε, καὶ τῆς γερουσίας οἱ ἔξω τοῦ πωμηρίου ὑπό τε τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὑπὸ τοῦ Λογγίνου παρασκευασθείσης (ἐκπεσόντες γὰρ ἐξ αὐτῆς, τότε αὐτὴν ἤθροισαν) ἐδημηγόρησε πολλὰ καὶ ἐπιεικῆ, ὅπως πρός τε τὸ παρὸν εὔνοιαν αὐτῷ (placet mihi hoc vulg. quod intelligo *erga se*, prae Reimari emendat. αὐτοῦ), καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπίδα χρηστὴν λάβωσι. Id. cap. 17, cum Plut. Caes. 35, Metelli, trib. pleb., audaciam narrat, qui Caesari relictam in aerario pecuniam expilanti maxima pertinacia restitit.

M. Petreio, et L. Afranio) Caes. B. C. I, 37, usque ad fin. libri, Dio XLI, 20—24; Plut. Caes. 36; App. cap. 42 et 43, bellum hoc prius Hispanicum describunt. — Caes. cap. 39: *erant legiones Afranii tres, Petreii duae, praeterea scutatae citerioris provinciae et cetratae ulterioris Hispaniae cohortes circiter octoginta, equitum utriusque provinciae circiter quinque millia*, sqq. Petreius et Afranius uterque in deditionem cum suis venere. Vell. II, 50: *Vterque legatorum, et quisquis cuiusque ordinis sequi eos voluerat, remissi ad Pompeium.* De eorum morte serius insecuta vid. ad cap. 75.

M. Varrone) qui ulteriori Hispaniae praeerat. De eo vid. Caes. B. C. I, 38; et lib. II, 17 seqq. Et ipse legionem Caesari transdidit cap. 20: *Transdita legione, Varro Cordubam ad Caesarem venit; relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum est pecuniae, transdit et, quod ubique habeat frumenti ac navium, ostendit.* Hispaniae Caesar Q. Cassium praefecit B. C. II, 21; Dio XLI, 24; Appian. 43.

obsidione Massiliae) Massilienses Domitii Corfinio dimissi suasu id fecerant. Vid. infra Ner. 2; Caes. I, 34; cf. Vell. II, 50; Flor. IV, 2, 23; Dio XLI, 19; Strabo IV, 1, 5. Obsidionem Massiliae narrat Caesar lib. II, 1—16, deditionem cap. 22.

portas clauserat, summaque frumentariae rei penuria retardante, brevi tamen omnia subegit.

35. Hinc Vrbe repetita, in Macedoniam transgressus, Pompeium, per quatuor paene menses maximis

sum. fr. r. penuria) in Hispania. Vid. Caesar. I, 48 sqq.

Vrbe repetita) Quae ibi fecit, lege apud Plut. Caes. 37; Appian. 48; Dion. XLI, 36. Dictaturam sec. Plut. a senatu, sec. Appian. et Dion. a populo; et auctore quidem M. Aemilio Lepido, qui triumvir postea fuit, iu se collatam post undecim dies deposuit, et consulem se fecit cum P. Servilio Isaurico. Caes. II, 21: *ibi* (*Massiliae*) *legem de dictatore latam seseque dictatorem dictum a M. Lepido praetore, cognoscit*; et III, 1: *Dictatore habente comitia Caesare, consules creantur Iulius Caesar et P. Servilius; is enim erat annus, quo per leges ei consulem fieri liceret*; et cap. 2: *his rebus – undecim dies tribuit, dictaturaque se abdicat et ab urbe proficiscitur, Brundisiumque pervenit.* Flor. IV, 2, 21, neglecto rerum ordine, quum primum nrbem occupavisset, potitus post Pompeii fugam Italia, pene vacuam metu Caesarem ingressum consulem se ipsum fecisse narrat. Graviori errore Eutropius, futilis scriptor VI, 16: *Consules cum Pompeio, senatusque omnis, atque universa nobilitas ex urbe fugit, et in Graeciam transivit – Caesar vacuam urbem ingressus, dictatorem se fecit.* Notavit Flori errorem etiam Freinsh. ad l. c.

in Macedoniam) Sumi h. l. Macedoniam sensu Romano, et complecti, quidquid sub imperio proconsulis Macedonici erat, adeoque etiam Epirum, ubi Dyrrhachium, notat Ernesti. Atqoe ita dicitur etiam εἰς Μακεδονίαν a Plut. Anton. 7, ubi vid. Spalan., Brut. 4, et Dion. XLI, 10, 12, 15, 49, ubi diserte: τὸ δὲ Δυῤῥάχιον ἐν τῇ γῇ τῇ πρότερον μὲν Ἰλλυριῶν τῶν Παρθινῶν, νῦν δέ, καὶ τότε γε ἤδη, Μακεδονίας νενομισμένῃ κεῖται. Ceterum transgressus est Caesar, ut Plut. Caes. 37: ἱππεῖς ἔχων λογάδας ἑξακοσίους, καὶ πέντε τάγματα, χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἱσταμένου Ἰανουαρίου μηνός, auctore Dion. XLI, 39; Brundisium venit ἐπ' ἐξόδῳ τοῦ ἔτους, et cap. 44: μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος μέρει τοῦ στρατοῦ ἀπῆρεν. Ita etiam Appian. 48: ἐξῄει (Roma) Δεκεμβρίου μηνός Ῥωμαίοις ὄντος, οὐκ ἀναμείνας οὐδὲ τῆς ἀρχῆς ἕνεκα τὴν νουμηνίαν τοῦ ἔτους πλησιάζουσαν et cap. 54: χειμέριοι δ' ἦσαν τροπαί· καὶ τὸ πνεῦμα ἄκοντα καὶ ἀσχάλλοντα κατεκώλυε, μέχρι καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἡμέραν ἐν Βρεντεσίῳ διατρίψαι, et postea ἀνήγετο χειμῶνος ἐπὶ ὁλκάδων. Caes. III, 6: *pridie Nonas Ianuarias naves solvit, impositis – legionibus septem; postridie terram attigit.*

maximis obs. operibus) Caes. III, 41 sqq., maxime cap. 47. Flor. IV, 2, 39: *Caesar pro natura ferox et conficiendae rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere; nunc obsidione castrorum, quae sedecim millium vallo obduxerat; (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irrita, (quippe quum vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc assiduis in eruptionem hostium proeliis.* Vell. II, 51: *proximo anno, quum Dyrrhachium ac vicina ei urbi*

obsessum operibus, ad extremum Pharsalico proelio fudit: et fugientem Alexandriam persecutus, ut occisum deprehendit, cum Ptolemaeo rege, a quo sibi quoque insidias tendi videbat, bellum sane difficillimum gessit, neque loco, neque tempore aequo, sed hieme anni, et intra moenia copiosissimi ac sollertissimi hostis, inops ipse rerum omnium, atque imparatus. Regnum Aegypti victor Cleopatrae fratrique eius minori permi-

regin enstris Pompeii teneretur – sua et celeritate et fortuna C. Caesar usus, nihil in mora habuit, quo minus et, quum vellet, ipse exercitusque classibus perveniret, et primo paene castris Pompeii sua iungeret, mox etiam obsidione munimentisque eum complecteretur. Sed inopia obsidentibus, quam obsessis erat gravior. Dio XLI, 50, 51; Plut. Caes. 39; Pomp. 65; App. 61, ubi: ἐπετόλμησεν ἔργῳ δυσχερεῖ τε καὶ παραλόγῳ. πάντα Πομπηίου τὰ στρατόπεδα, ἑνὶ τείχει περιλαβὼν, ἐκ θαλάσσης ἐς θάλασσαν ἀποτειχίσαι· ὡς μεγάλην, εἰ καὶ διαμάρτοι, δόξαν οἰόμενος ἐπὶ τῷ τολμήματι. στάδιοι γὰρ ἦσαν διακόσιοι καὶ χίλιοι. ubi vid. Schweigh., qui numerum stadiorum omnem fidem excedentem recte ad minorem redigendum censet, quamvis defendente illum Lips. de milit. Rom. V, 13.

Pharsalico proelio) victus antea ad Dyrrhachium, vid. cap. 36. Descriptionem proelii Pharsalici exhibent Caes. III, 89–102; Flor. IV, 2, 43 sqq.; Vell. II, 52; Plut. Caes. 42 sqq. Pomp. 68 sqq.; Appian. 66 sqq.; Dio XLI, 55, usque ad finem libri. Pharsalus, Thessaliae urbs, Palaepharsalus dicitur ab Hirt. B. Alex. 48, ubi vid. Cellar. et Mor. Ita etiam Eutrop. VI, 16; Frontin. II, 3, 22; ubi vid. Oudend. Oros. VI, 15.

ut occisum depr.) suadente maxime rhetore Theodoto Chio, (ut narrat Plut. Pomp. 77) quem in consilium adhibuerant Achillas et eunuchus Pothinus. Conf. Appian. 84, qui Samium Theodotum dicit. Dion. XLII, 3, 4. Interfecit Pompeium ad litus escendentem Septimius, qui stipendia sub eo fecerat, a Gabinio postea in Aegypto relictus. Comperit Caesar Pompeii mortem Alexandriae. B. Civ. III, 106; Dio XLII, 8.

cum Ptolemaeo rege) Erat is Ptolemaeus XII, Dionysius, qui patri Ptolem. Auletae cum sorore Cleopatra successerat. De bello a Caesare in Aegypto gesto vid. ipsum B. C. III, 107, usque ad fin. libri; Hirt. de bello Alexandr.; Flor. IV, 2, 54 sqq. Vell. II, 54; Eutrop. VI, 17; Plut. Caes. 48, 49; Appian. 89, 90; Dion. XLII, 34 sqq.

hieme anni) Casaub. defendit impugnatam temere lectionem locis Gell. II, 21: *anni aestas.* XVII, 10: *aestu anni.* XIX, 5: *aestate anni flagrantissima.* Vid. Oudend. ad h. l. Ad exempla ab iis citata accedit, quod librarius omisisset facilius *anni* ut supervacuum, quam suo ex ingenio addidisset.

Cleopatrae fratr. e. min.) Ptolemaeus rex perierat in fuga submerso navigio. B. Alex. 31. Ibid. cap. 33:

sit: veritus provinciam facere, ne quandoque violentiorem praesidem nacta, novarum rerum materia esset. Ab Alexandria in Syriam, et inde Pontum transiit, urgentibus de Pharnace nunciis: quem, Mithridatis Magni filium, ac tunc occasione temporum bellantem, iamque multiplici successu praeferocem, intra quintum, quam affuerat, diem, quatuor, quibus in conspectum venit, horis, una profligavit acie; crebro commemo-

Caesar, Aegypto atque Alexandria potitus, reges constituit, quos Ptolemaeus testamento scripserat, atque obtestatus erat populum Rom., ne mutarentur. Nam, maiore ex duobus pueris rege amisso, minori transdidit regnum, maiorique ex duabus filiis, Cleopatrae, quae manserat in fide praesidiisque eius; minorem Arsinoën, cuius nomine diu regnasse impotenter Ganymeden docuimus, deducere ex regno statuit, ne qua rursus nova dissensio, priusquam diuturnitate confirmarentur regum imperia, per homines seditiosos nasceretur. Dio XLII, 44.

veritus prov. facere) Idem Augusti fuit consilium. Tacit. Annal. II, 59: *Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut equitibus rom. illustribus, seposuit Aegyptum; ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris, quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus, insedisset.* Vid. infra Aug. 18, et Lips. ad Tacit. Hist. I, 11.

de Pharnace) B. Alex. 69, usque ad fin. Plut. Cae. 50; Appian. 91: διὰ Συρίας ἐπὶ Φαρνάκην ἠπείγετο. Dio XLII, 45: οὗτος μὲν γὰρ παῖς τοῦ Μιτριδάτου ἦν, καὶ τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου ἦρχεν· — ἐπιθυμήσας δὲ πᾶσαν τὴν πατρῴαν βασιλείαν ἀνακτήσασθαι, ἐπανέστη κατ' αὐτὴν τήν τε τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπηΐου στάσιν. καὶ, οἷα τῶν Ῥωμαίων τότε μὲν πρὸς ἀλλήλους ἀσχόλων γενομένων, αὖθις δὲ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ κατασχεθέντων, τήν τε Κολχίδα ἀνονιτὶ προσηγάγετο, καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἀπόντος τοῦ Δηϊοτάρου πᾶσαν· τῆς τε Καππαδοκίας καὶ τῶν τοῦ Πόντου πόλεων τινας, αἳ τῷ τῆς Βιθυνίας νομῷ προσετετάχατο, κατεστρέψατο. Postea missum contra se a Caesare Cn. Domitium Calvinum ad Nicopolin devicerat et expugnata Amiso, Ponti urbe, Bithyniam petierat, impeditus modo Asandri, Bosporo praefecti, seditione. B. Alex. 34 sqq. Dio XLII, 46; Appian. 91. Hunc *multiplicem successum* noster dicit.

intra quintum — acie) ad Zelam Ponti oppidum. B. Alex. 72 sqq. Auget rem Dio XLII, 48: Καῖσαρ δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καίπερ οὐ πάνυ διαπρεπεῖ γενομένῃ, πολὺ καὶ ὅσον ἐπ' οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἐφρόνησεν, ὅτι ἔν τε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ καὶ ἦλθε πρὸς τὸν πολέμιον, καὶ εἶδεν αὐτὸν, καὶ ἐνίκησε. Flor. IV, 2, 63: *hunc Caesar aggressus, uno, et, ut sic dixerim, non toto proelio obtrivit; more fulminis, quod uno eodemque momento venit, percussit, abscessit.* Vid. ad cap. 37.

rans Pompeii felicitatem, cui praecipua militiae laus de tam imbelli genere hostium contigisset. Dehinc Scipionem ac Iubam, reliquias partium in Africa refoventes, devicit: Pompeii liberos in Hispania.

36. Omnibus civilibus bellis nullam cladem, nisi per legatos suos, passus est: quorum C. Curio in Africa periit; C. Antonius in Illyrico in adversariorum devenit

Pomp. felicitatem) Appian. 91: ὅτε καί φασιν αὐτὸν εἰπεῖν· ὦ μακάριε, Πομπήϊε, τοιούτοις ἄρα, κατὰ Μιθριδάτην τὸν τοῦδε πατέρα, πολεμῶν ἀνδράσι, μέγας τε ἐνομίσθης καὶ Μέγας ἐπεκλήθης.

Scipionem ac Iubam) repetita antea Vrbe, ubi Coelius et Milo, postea L. Trebellius et P. Cornelius Dolabella tribuni pleb. per eius absentiam maximos motus excitaverant, nequidquam repugnantibus prius collega Servilio, et sequenti anno (V.C. 707) M. Antonio, qui dictatori Caesari Magister equ. additus fuerat. Multis ea narrat Dio XLII, 17—33. Reditum eius in Vrbem, et quae ibi egit, tradit inde a cap. 50 sqq. De bello Africano, quod gessit A. V. 708, Dictator III, M. Lepido Magistro eq., vid. Hirtii liber singularis, Flor. IV, 2, 64 sqq. Vell. II, 55; Eutrop. VI, 18; Oros. VI, 16; Plut. Caes. 52 sqq. Cat. min. 56 sqq.; Appian. 95 sqq.; Dio XLIII, 1-13. Q. Scipio, socer Pompeii, post Caesaris victoriam ad Thapsum, se ipsum interemit. Dio XLIII, 9. Iuba, Hiempsalis filius, Numidiae rex, et Petreius, desperatis rebus, mutuis ictibus ceciderunt. Dio XLIII, 8, al.

Pompeii liberos) Cneium et Sextum. Vid. Bell. Hisp., reliqui scriptores latini l. c., Plut. Caes. 56; Appian. 103 sqq.; Dio XLIII, 28—41; Strabo III, 2, pag. 377, tom. I, ed. Siebenkees. Bello finem fecit proelium apud Mundam. Cneius in fuga interemtus est. B. Hisp. 39, al. De Sexto in vita Augusti plura videbimus.

C. Curio) Periit in proelio ad Bagradam contra Iubae ducem Saburam. Caes. B. C. II, 23-42, ubi: *at Curio, nunquam, amisso exercitu, quem a Caesare fidei suae commissum acceperit, se in eius conspectum reversurum confirmat, atque ita proelians interficitur.* Cf. Cic. Brut. 81; Plin. H. N. XXXVI, 15. – Florus IV, 2, 30, nil nisi: *aliud tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum et Africam, quasi de industria prospera eius adversis radiarentur.* Dio XLI, 41, 42; Appian. cap. 44, 45. Pertinet haec clades ad A. V. 705, belli civilis primum

C. Antonius) Haec res in Caesaris commentariis non legitur, unde verissima eorum videtur sententia, qui partem libri eorum secundi intercidisse putant. Vid. Mor. ad Caes. B. C. III, 4, 10, et 67. Narrant tamen eam auctor Epitom. Liv. 110: *C. Antonius legatus Caesaris, male contra Pompeianos in Illyrico rebus gestis, captus est.* Cf. Flori l. c. Appian. cap. 47: καὶ τῶν αὐτῶν ἡμερῶν Ἀντώνιος περὶ τὴν Ἰλλυρίδα ἡσσᾶτο ὑπὸ Ὀκταουΐου, Πομπηΐῳ στρατηγοῦντος. Accuratius Dio XLI, 40: ἐν ᾧ δὲ δὴ ταῦτα ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ ἐγίγνετο, Μάρκος μὲν Ὀκταούϊος καὶ

potestatem; P. Dolabella classem in eodem Illyrico, Cn. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amiserunt. Ipse prosperrime semper, ac ne ancipiti quidem unquam fortuna, praeterquam bis, dimicavit: semel ad Dyrrhachium, ubi pulsus, non instante Pompeio, negavit, eum vincere scire: iterum in Hispania ultimo proelio, quum, desperatis rebus, etiam de consciscenda nece cogitavit.

Λούκιος Σκριβώνιος Λίβων, Πούπλιον Κορνήλιον Δολαβέλλαν, τά τε τοῦ Καίσαρος πράττοντα, καὶ ἐν τῇ Δαλματίᾳ ὄντα, ἐξήλασαν ἐξ αὐτῆς, τῷ τοῦ Πομπηΐου ναυτικῷ χρώμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο Γάϊον Ἀντώνιον ἐπαμῦναί οἱ ἐθελήσαντα, ἔς γε νησίδιόν τι κατέκλεισαν. κἀνταῦθα πρός τε τῶν ἐπιχωρίων ἐγκαταλειφθέντα καὶ λιμῷ πιεσθέντα, πασσυδὶ πλὴν ὀλίγων εἷλον. Cf. Oros. VI, 15; Lucan. IV, 402.

P. Dolabella) vid. Dion. l. modo cit.; Oros. l. c. *At vero Dolabella partium Caesaris, in Illyrico per Octavium et Libonem victus, copiisque exutus, ad Antonium fugit. Basillus et Sallustius dividentes singulas legiones, quibus praeerant, similiter et Antonius, Hortensius quoque ab infima mari cum classe concurrens, omnes pariter adversus Octavium et Libonem profecti et victi sunt. Antonius quum se Octavio cum 15 cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium a Libone deducti sunt.*

Cn. Domit. Calv.) contra Pharnacem. Vid. cap. sup.

ad Dyrrhachium) vid. Caes. III, 58–71, ubi ipse: *duobus his unius diei proeliis Caesar desideravit milites 960* sqq. Plut. Caes. 39; Pomp. 65; Appian. 61, 62; Dio XLI, 50.

negavit, eum vincere scire) Plut. Caes. l. c. οὕτως δ' ἀπέγνω τὰ καθ' αὑτὸν, ὥστ', ἐπεὶ Πομπήϊος, ὑπ' εὐλαβείας τινὸς ἢ τύχης, ἔργῳ μεγάλῳ τέλος οὐκ ἐπέθηκεν, ἀλλὰ καθείρξας εἰς τὸν χάρακα τοὺς φεύγοντας, ἀνεχώρησεν, εἶπεν ἄρα πρὸς τοὺς φίλους ἀπιὼν ὁ Καῖσαρ· Σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντα εἶχον. Appian. l. c. ὅτι σήμερον ἂν ὁ πόλεμος ἐξείργαστο τοῖς πολεμίοις, εἰ τὸν νικᾷν ἐπιστάμενον εἶχον.

ultimo proelio) ad Mundam. Vell. II, 55: *nullum unquam atrocius periculosiusque ab eo initum proelium, adeo ut plusquam dubio Marte descenderet equo*, sqq. Florus IV, 2, 78 sq. egregie pugnam, in qua ipsi veterani iam pedem retulerant, describit, addens: *dicitur in illa perturbatione et de extremis agitasse secum, et ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet*, sqq. Ita etiam Eutrop. VI, 18: *ultimum apud Mundam civitatem (proelium fuit), in qua adeo Caesar paene victus est, ut, fugientibus suis, se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentium, natus annos sex et quinquaginta, veniret.* Cf. Oros. VI, 16. Auctore etiam Plut. Caes. 56; ἀπιὼν μετὰ τὴν μάχην πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν, ὡς πολλάκις μὲν ἀγωνίσαιτο περὶ νίκης, νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψυχῆς, quod repetit Appian. 104. (qui tamen urbem, ad quam pugnatum est, Cordubam dicit, de qua varietate vid. Schweigh. ad Appian. l. c.

37. Confectis bellis, quinquies triumphavit, post devictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus: et rursus semel, post superatos Pompeii liberos. Primum et excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, novissimum Hispaniensem, diverso quemque apparatu et instrumento. Gallici triumphi

Xyland. et Reimar. ad Dion. XLIII, 38; Tzschucke ad Eutrop. l. c.) – Ceterum clades militum Caesarianorum per varia bella recenset etiam Appian. Civ. II, 150, in comparatione Caesaris cum Alexandro.

quinquies) Addunt al. *quinquennio*, vitiose, ex eiusdem vocis iteratione, ut credo cum Wolfio, quod cui minus placuerit, substituat Burm. coniecturam *biennio* vel Oudend. *unoque anno* vel *uno paene anno*. Quatuor enim priores triumphos egit A. V. 708, redux ex Africa, quintum sequenti anno, quum mense Octobri (Vell. II, 66) in urbem revertisset. Descriptionem triumphorum vid. apud Flor. IV, 2, 88 sqq.; Vell. II, 56; Plut. Caes. 55; App. Civ. II, 101; Dion. XLIII, 19.

interiectis diebus) Dio l. c.: *τὰ ἐπινίκια τῶν τε Γαλατῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου τοῦ τε Φαρνάκου καὶ τοῦ Ἰόβα τετραχῆ χωρὶς τέσσαρσιν ἡμέραις ἔπεμψε*. Flor. l. c.: *primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus et Rhodanus et ex auro captivus Oceanus; altera laurus Aegyptia; tunc in ferculis Nilus, Arsinoë, et ad simulacrum ignium ardens Pharus; tertius de Pharnace currus et Ponto; quartus Iubam et Mauros et bis subactam ostendebat Hispaniam* (scil. post praeturam, quum illo tempore ob petitionem consulatus triumpho abstinuisset, vid. cap. 18, et devictis Pompeii legatis primo anno belli civilis). *Pharsalia et Thapsus et Munda nusquam; et quanto maiora erant, de quibus non triumphabat!* ubi Flori errorem quis non videt, quum sequenti demum anno Pompeii filios ad Mundam debellaverit?

Africanum) Plut. Caes. 55: *τὸν Λιβυκόν, οὐκ ἀπὸ Σκιπίωνος, ἀλλ' ἀπὸ Ἰόβα δῆθεν τοῦ βασιλέως*. Idem narrat, actum fuisse in hoc triumpho Iubae filium, qui postea inter historicos graecos inclaruit.

Hispaniensem) anno post, V. 709, de quo Plut. Caes. 56: *ὁ δ' ἀπ' αὐτοῦ* (ex ultimo bello Hisp.) *καταχθεὶς θρίαμβος, ὡς οὐδὲν ἄλλο, Ῥωμαίους ἠνίασεν* etc. Dio XLIII, 42, qui non ipsum modo de civibus triumphasse dicit, sed eumdem honorem concessisse legatis Fabio et Quinto (Q. Fabio Maximo et Q. Pedio). Haud licuisse autem ex civili bello neque ovationem, neque triumphum, docet Valer. Max. II, 8, 7, quem citavit etiam ad h. l. Reinesius.

div. qu. apparatu et inst.) Ad fercula maxime spectat, quibus simulacra urbium locorumque suspensa ferebantur, ut patet e Flori l. c. et Vell. II, 56: *Gallici apparatus ex citro* (nisi leg. *cedro*, quod placuit etiam Torrent. ad h. l.), *Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit.*

die Velabrum praetervehens, paene curru excussus est, axe diffracto: ascenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompae fercula trium verborum praetulit titulum, VENI. VIDI. VICI.

Velabrum praetervehens) pro *praetervectus*, vid. ind. Al. *praevehens*, quod commendat Burm. – *Velabrum* erat inter Forum rom., Palatium et Aventinum, prope forum boarium. Vid. Barth. Marlian. urbis Romae topograph. III, 14. Al. Donat. de urbe Roma II, 15; Fam. Nardin. Roma vetus V, 10.

axe diffracto) Hoc omnino praeferendum alteri *defracto*. Recte docet Casaub., illud esse διακλᾷν vel κατακλᾷν, hoc ἀποκλᾷν. Medius axis sub ipso curru in partes duas an plures, nihil refert, fractus fuerit necesse est, si Caesar paene curru excutiebatur. Ita praeferendum etiam *gubernaculo diffracto* infra Aug. 17, aliorum *defracto*. Rem narrat Dio XLIII, 21: ἐν δ' οὖν τῇ πρώτῃ τῶν νικητηρίων τέρας οὐκ ἀγαθὸν αὐτῷ ἐγένετο. ὁ γὰρ ἄξων τοῦ ἅρματος τοῦ πομπικοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Τυχαίῳ, τῷ ὑπὸ Λουκούλλου οἰκοδομηθέντι, συνετρίβη, ὥστε ἐφ' ἑτέρου αὐτὸν τὰ λοιπὰ ἐπιτελέσαι. Plin. XXVIII, 4, ed. Franz.: *Caesarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.*

ascenditque Capit. – gestantibus) Diverse Dio XLIII, 22: τὰς μὲν δὴ οὖν ἄλλας τῶν νικητηρίων ἡμέρας, ὥς που ἐνενόμιστο, διήγαγε· τῇ δὲ τελευταίᾳ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ δείπνου ἐγένοντο, ἐς τε τὴν ἑαυτοῦ ἀγορὰν ἐσῆλθε, βλαύτας ὑποδεδεμένος, καὶ ἄνθεσι παντοδαποῖς ἐστεφανωμένος· καὶ ἐκεῖθεν οἴκαδε, παντός μὲν ὡς εἰπεῖν τοῦ δήμου παραπέμποντος αὐτόν, πολλῶν δὲ ἐλεφάντων λαμπάδας φερόντων ἐκομίσθη. Vter scriptor veriora narret, decernere non audeo, multo minus mutare *ascenditque* in *descenditque* cum Cupero Exercit. de elephantis (Thes. novi ant. Rom. Sallengr. tom. III, pag. 74) quum mense Octobri fractoque curru variae tantam pompam usque ad luminum necessitatem impedire potuerint morae. Vid. Oud. et Ern. ad h. l., Duker. ad Flor. II, 2, 10; Lychnuchi (al. *lychnos* h. l. exhibent) erant candelabra, elephantorum dextra atque sinistra pompae incedentium proboscidibus imposita (λαμπάδες Dionis), ut docet Wolf. e Spanhem. de usu et praest. num. diss. 3, pag. 170. Ita *lychnuchi* sunt idem quod lampades infra Domit. 4, *lychnuchus ligneolus* candelabrum apud Ciceronem ad Q. Fr. III, 7. – De primo triumphi die notat adhuc Dio XLIII, 21: καὶ τότε μὲν καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀνεῤῥιχήσατο, unde male h. l. pro *ad lumina*, maluere *ad limina*.

trium verborum praet. tit.) Flor. IV, 2, 63: *nec vana de se praedicatio est Caesaris, ante victum hostem esse, quam visum.* Auctore Plut. Caes. 50: πρός τινα τῶν φίλων, Ἀμίντιον, ἔγραψε τρεῖς λέξεις· ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα, eumque sequitur, ut semper, Appian. 91: ἐς δὲ Ῥώμην περὶ τῆσδε τῆς μάχης ἐπέστελλεν· ἐγὼ δὲ ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα. Ex Diono nihil efficias. Is

non acta belli significantem, sicut ceteris, sed celeriter confecti notam.

38. Veteranis legionibus praedae nomine in pedites singulos super bina sestertia, quae initio civilis tumultus numeraverat, vicena millia nummûm dedit. Assignavit et agros, sed non continuos, ne quis possessorum

XLII, 48, dicit, non ulla magis victoria Caesarem fuisse elatum, ὅτι ἔν τε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ καὶ ἦλθε πρὸς τὸν πολέμιον, καὶ εἶδεν αὐτόν, καὶ ἐνίκησε, et sic Antonius etiam in oratione funebri XLIV, 46: προσηγγέλθη τε ἅμα αὐτῷ προσιὼν καὶ ὤφθη παρών, καὶ συνέβαλεν αὐθημερόν, καὶ ἐνίκησεν. – Postea in *sicut ceteris* subint. triumphis acta belli ferculis significantur. Al. *ceteri.*

vicena millia nummûm dedit) Quod ab aliis praemittitur *in equites*, omittendum esse ut ineptum, docuere iam Graevius et Oudendorp., quum constet, summae peditibus datae duplum dari solitum centurionibus, triplum equitibus, quadruplum tribunis et praefectis equitum, adeo ut equitum mentione, aeque ac reliquorum, Suetonius posset supersedere. Porro praep. *super* ostendit, sermonem esse de addito peditibus novo praemio. Dio XLIII, 21: τοῖς στρατιώταις πεντακισχιλίας ὅλας (δραχμὰς) ἔνειμε, et Appian. 102: ἀφ' ὧν (ex 60000 talentis cum dimidio, et 2822 coronis aureis, quae 20414 pondo efficiebant, quae omnino in triumpho transvexeral. Conf. interpp. ad Vell. II, 56, et Lips. de magnit. Rom. II, 8) εὐθὺς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ διένειμε, τὰ ὑπεσχημένα πάνθ' ὑπερβάλλων, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς, λοχαγῷ δ' αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ χιλιάρχῃ καὶ ἱππάρχῃ τὸ ἔτι διπλάσιον, quae loca ostendunt, omittendum etiam esse cum Oudend. *quaterna*, quod est in vulg. post *vicena*. Quum 5000 drachmae sint in Graecis, denarius autem, qui drachmae convenit, quatuor sestertios sive nummos contineat, efficitur summa 20000 nummum. Haud nimium pro Caesaris facultate fuisse hoc donativum, patet ex loco supra laudato, et docuit Casaubonus, qui tamen, vera quidem ad rem, sed nimia emendatione locum ita constituit: *veteranis legionibus praedae nomine, in pedites singulos* (*super bina sestertia, quae initio civilis tumultus numeraverat*) *vicena, in equites quadragena millia nummum dedit.* Citavit locum, ut nos edidimus, etiam Fabric. ad Dion. l. c.

assignavit et agros) Sueton. totam Caesaris largitionem uno loco complectens, hic refert assignationem agrorum, prius factam, nempe A. V. 707 ante bellum Africanum, de qua Dio XLII, 54: καὶ χώραν ἔκ τε τῆς δημοσίας, καὶ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ δὴ πᾶσι σφίσιν ἔνειμεν, ἄλλους ἄλλῃ, καὶ πάνυ πόῤῥω ἀπ' ἀλλήλων, ἀπαρτήσας· ὥστε μήτε τοῖς ὁμοχώροις σφᾶς φοβερούς, μήτ' αὖ πρὸς νεωτερισμὸν ἑτοίμους, καθ' ἕν που συνοικοῦντας, γενέσθαι. Eam autem ad seditiosos tantum milites spectasse, patet ex Appian. Civ. II, 133, ubi Antonius: τοὺς τὰ νικητήρια λαβόντας, καὶ κατὰ πλῆθος ἅμα τοῖς ὅπλοις, ὡς ἐστρατεύοντο, ὑπὸ τῇ αὐτῇ συντάξει, συνῳκισμένους ὑπὸ Καίσαρος, (ὧν ἔτι πολλαὶ μυριάδες

expelleretur. Populo praeter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim divisit; et hoc amplius, centenos pro mora. Annuam etiam habitationem Romae usque ad bina millia nummûm, in Italia non ultra quin-

εἰσὶν ἐν τῇ πόλει) τί νομίζετε πράξειν, ἀφαιρουμένους, ὧν εἰλήφασιν ἢ προσδοκῶσι λήψεσθαι, πόλεων τε καὶ χωρίων; cf. Ei. cap. 119. Atque omnino in more olim fuisse, ut universae legiones deducerentur, cum tribunis et centurionibus, et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate remp. efficerent, docet Tacit. Annal. XIV, 27.

Populo) Dio XLIII, 21: τόν τε δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτῷ.

trecenos quoque nummos) Promisisse eos Caesarem narrat Dio XLI, 16, A. V. 705, quum primum Romam, fugato ex Italia Pompeio, venisset. Verba sunt: καὶ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἑκάστῳ δώσειν ὑπέσχετο. Iam XLIII, 21: καὶ τῷ μὲν σιτοδοτουμένῳ ὄχλῳ τάς τε ἑβδομήκοντα καὶ πέντε δραχμάς, ἃς προϋπέσχετο, καὶ ἑτέρας πέντε καὶ εἴκοσι scil. ἔνειμεν. Drachmae autem 75 sunt 300 nummi sive sestertii, adeoque 25 drachmae 100 nummi. Appian. 102: καὶ τοῖς δημόταις (διένειμεν) ἑκάστῳ μνᾶν Ἀττικὴν i. e. 100 drachmas sive 400 nummos.

Annuam et. habitationem) i. e. mercedem habitationis annuam a conductoribus solvendam (Miethzins, ἐνοίκιον). Ita Terent. Heautont. I, 1, 92: *inscripsi illico aedes mercede*, de locatis aedibus. Iam quum illis temporibus haec merces ad insanam magnitudinem pervenisset, quod patet ex Vell. II, 10, ubi, si quis sex millibus habitet, vix ut senator agnosci dicitur, et Plut. Sull. 1, ubi Sulla iuvenis in magna pauperie 3000 nummis habitationem conduxisse fertur, in angusta re familiari constituti videbantur, qui 2000 nummum vel minus pro habitatione solvebant Romae, et 500 nummos, vel minus in Italia, ubi vilior necessario erat merces. His igitur saepius consulere studuerant homines ambitiosi. Ita M. Coelius absente Caesare legem tulerat, *qua mercedes habitationum annuas conductoribus donaret*. (Caes. B. Civ. III, 21; Dio LXII, 22: τοῖς ἐν ἀλλοτρίων οἰκοῦσι τὸ ἐνοίκιον ἀφήσειν ἐπηγγέλλετο) similemque promiserat Dolabella (Dio l. c. 32); unde apparet, hanc rem cum novis tabulis coniungi solitam fuisse. Cui expectationi ut satis faceret Caesar, nunc post triumphum unius anni mercedem iis, qui 2000 vel minus nummum Romae, et in Italia, *non ultra*, i. e. usque ad 500 solverent, pauperioribus adeo *remisit*, facta pro iis solutione, quod Dio XLII, 51: καὶ τὸ ἐνοίκιον, ὅσον ἐς πεντακοσίας δραχμὰς ἦν, ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφεὶς (scil. τοῖς πολλοῖς ἐχαρίσατο). Idem habitationes Italiae addit altero loco, ubi de eodem beneficio Octaviani lib. XLVIII, 9: ὥστε — καὶ τὸ ἐνοίκιον, τοῖς μὲν ἐν τῷ ἄστει μέχρι πεντακοσίων δραχμῶν οἰκοῦσι, πᾶν, τοῖς δ' ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, κατὰ τὸ τέταρτον, ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφεθῆναι, ubi ex eo, quod opponit πᾶν et κατὰ τὸ τέταρτον, manifestum, fefellisse Dionem scriptorem, quem sequuber

genos sestertios remisit. Adiecit epulum ac visceratio-nem, et post Hispaniensem victoriam duo prandia. Nam quum prius parce, neque pro liberalitate sua praebitum iudicaret, quinto post die aliud largissimum praebuit.

39. Edidit spectacula varii generis: munus gladiatorium: ludos etiam regionatim Vrbe tota, et quidem per omnium linguarum histriones: item Circenses, athletas, naumachiam. Munere in Foro depugnavit Furius Leptinus, stirpe praetoria, et Q. Calpenus, Senator quondam, actorque causarum. Pyrrhicham saltaverunt A-

tur, Latinum, quum, quod de annua mercede in Italia etiam, sed quarta parte minore, remissa dictum erat, de quarta totius mercedis parte sive de trium mensium mercede intelligeret, quod moneo, quum haud recte defensum videam Dionem l. c. a Reimaro contra Casaubonum, ad n. l. eumdem errorem arguentem.

epulum ac viscer.) Plut. Caes. 55: ἑστιάσας ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας. Ad coenas Caesaris triumphales C. Hirtius sex millia numero muraenarum mutuo appendisse dicitur a Plin. IX, 81. Idem XIV, 17: *quid? non et Caesar dictator triumphi sui coena vini Falerni amphoras, Chii cados in convivia distribuit? idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit. Epulo vero in tertio consulatu suo Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, quo primum tempore quatuor genera vini apposita constat. Visceratio* crudae carnis est divisio, κρεανομία. Vid. Casaub. ad h. l.

ludos) scenicos, vid. cap. 10. Per *omnium linguarum* histriones editos puto cum Casaub. propter magnam hominum copiam ex omnibus provinciis, ut nullius non voluptati consuleretur.

in Foro) Plin. XIX, 1: *Caesar dictator totum forum Rom. intexit, viamque Sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt.* Dio XLIII, 24: ἵνα μηδένα τῶν θεωμένων ὁ ἥλιος λυπήσῃ, παραπετάσματα ὑπὲρ αὐτῶν σηρικὰ, ὥς γέ τινές φασιν, ὑπερεπέτασε.

Furius Leptinus) Dio l. c. 23: ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσιν οἵ τε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θάνατον ὠφληκότες· καί τινες καὶ τῶν ἱππέων, οὐχ ὅτι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐστρατηγηκότος τινὸς υἱός, ἐμονομάχησαν. καὶ βουλευτὴς δέ τις Φουλούϊος Σέτινος ἠθέλησε μὲν ὁπλομαχῆσαι, ἐκωλύθη δέ. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀπηύξατο ὁ Καῖσαρ μή ποτε συμβῆναι· τοὺς δ᾽ ἱππέας περιεῖδε μαχομένους. Post pro nomine: *Calpenus* coniicit Reines. *Calpetanus*.

Pyrrhicham) Plin. VII, 56: *Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Creta*, ubi vid. Hard. et Dalech. De saltationis modo vid. Dionys. Archaeol. II, 70, et lib. VII, 72, ubi: Ἑλληνικὸν δ᾽ ἄρα καὶ τοῦτο ἦν ἐν τοῖς πάνυ παλαιὸν ἐπιτήδευμα, ἐν ὅπλοις ὄρχησις ἡ καλουμένη Πυῤῥίχη, εἴτ᾽ Ἀθηνᾶς πρώτης ἐπὶ Τιτάνων ἀφανισμῷ χορεύειν καὶ ὀρχεῖσθαι σὺν ὅπ-

siae Bithyniaeque principum liberi. Ludis Decimus Laberius, eques romanus, mimum suum egit: donatusque quingentis sestertiis et anulo aureo, sessum in quatuordecim e scena per orchestram transiit. Circensibus, spatio Circi ab utraque parte producto, et in gyrum Euripo addito, quadrigas bigasque et equos desultorios agitaverunt nobilissimi iuvenes. Troiam lusit turma

λοις τἀπινίκια ὑπὸ χαρᾶς ἀρξαμένης, εἴτε παλαίτερον ἔτι Κουρήτων αὐτὴν κατεστησαμένων, ὅτε τὸν Δία τιθηνούμενοι θέλγειν ἐβούλοντο κτύπῳ τε ὅπλων καὶ κινήσει μελῶν, καὶ ῥυθμῷ, καθάπερ ὁ μῦθος ἔχει. Vid. Onuphr. Panvin. de ludis Circens. II, 2 (Thes. Graev. tom. IX, pag. 343) ibique not. Ioh. Argoli. conf. Fabric. ad Dion. LX, 7.

Decimus Laberius) Macrob. Saturn. II, 7: *Laberium, asperae libertatis equitem rom., Caesar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in scenam, et ipse ageret mimos, quos scriptitabat; sed potestas non solum, si invitet, sed etiam si supplicet, cogit; unde se et Laberius a Caesare coactum in prologo testatur*, sqq. Cf. Ei. II, 3. De eodem agit Gellius VIII, 15, fragment. lib. XVII, 14. Idem Laberii laudat Gemellos I, 7; Salinatorem III, 12; Restionem X, 17; Alexandream XVI, 7. Cicero eum commemorat ad Div. VII, 11, et XII, 18. De *mimis* copiosissime egit Iul. Caes. Bulenger. de theatro I, 48; Thes. Graev. tom. IX, pag. 920 sqq. De anulo aureo et sede in quatuordecim vid. ad cap. 33.

e scena per orchestram) In scena egerat mimum, transiit per orchestram, ubi sedes erant senatorum, proximam scenae, ad 14 ordines.

in gyrum Euripo addito) Euripus maxima erat fossa, qua Circus maximus *in gyrum* i. e. undique cingebatur. De Circo et Euripo Dionys. III, 68: μῆκος μὲν γὰρ τοῦ ἱπποδρόμου τριῶν καὶ ἡμίσους ἐστὶ σταδίων· εὖρος δὲ τεττάρων πλέθρων· πέριξ δὲ αὐτοῦ κατά τε τὰς μείζους πλευράς, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἐλαττόνων, εὔριπος εἰς ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρώρυκται, βάθος τε καὶ πλάτος δεκάπους. μετὰ δὲ τὸν εὔριπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. Plura de Euripis omnino et de Circensi dat Bulenger. de Circo Rom. ludisque Circens. cap. 21. (Thes. tom. IX, pag. 638 sqq.) Cf. Alex. Donatus de urbe Roma III, 14. (Th. tom. III, pag. 727) Pancirolli descript. urbis Romae regio XI. (Ibid. pag. 366) Circum a Tarquinio Prisco extructum adeo exornavit Caesar, ut extruxisse eum dicatur a Plin. XXXVI, 15; Id. VIII, 7. Euripis arenam circumdedisse Caesarem narrat, ne ferae eruptionem tentarent, quod alio tempore non sine vexatione populi fecerant.

equos desultorios) *Desultores* erant, qui duobus equis innctis vecti magna velocitate ab uno in alterum transsiliebant. Vid. Bulenger. l. c. (Thes. tom. IX, p. 722, et 740) Liv. XLIV, 9: *Mos erat tum, nondum hac effusione inducta, bestiis omnium gentium Circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera; nec* (lege *et* vel *nam*) *semel quadrigis, semel desultore misso, vix unius horae tempus utrumque curriculum complebat.*

Troiam lusit) *Lusus Troiae* erat

duplex, maiorum minorumque puerorum. Venationes editae per dies quinque, ac novissime pugna divisa in duas acies; quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc et inde commissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatae metae, inque earum locum bina castra ex adverso constituta erant. Athletae, stadio ad tempus exstructo, in regione Martii campi certaverunt per triduum. Navali proelio, in minore Codeta defosso

certamen equestre a iuvenibus nobilibus commissum. Descriptionem vid. apud Virgil. Aen. V, 545 sqq. coll. Heyn. excurs. Plut. Cat. min. 3, τὴν παιδικὴν καὶ ἱερὰν ἱπποδρομίαν, ἣν καλοῦσι Τροίαν, dicit. Dio XLIII, 23: τήν τε ἱππασίαν τὴν Τροίαν καλουμένην οἱ παῖδες οἱ εὐπατρίδαι κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐποιήσαντο· καὶ ἐφ' ἁρμάτων οἱ νεανίσκοι οἱ ὁμότιμοι αὐτοῖς ἡμιλλήσαντο. Vid. Onophr. Panvin. de ludis Circ. II, 9. (Thes. tom. IX, pag. 422 sqq.)

Venationes) Dio XLIII, 22: καὶ πολλούς γε ἐπ' αὐτοῖς καὶ παντοδαποὺς ἀγῶνας ἔθηκε, θέατρόν τι κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ανευ σκηνῆς ἔχειν, προσεῤῥήθη· καὶ ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. Vid. ad cap. 10.

pugna divisa) Dio l. c. 23: τοὺς δ' ανδρας συνέβαλλε μὲν καὶ ἕνα ἑνὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥσπερ εἴθιστο· συνέβαλλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ πλείους, καὶ ἱππέας ἱππεῦσι, καὶ πεζοὺς πεζοῖς, ἄλλους τε ἀναμὶξ ἀλλήλοις ἴσους. καί τινες καὶ ἀπ' ἐλεφάντων τεσσαράκοντα ἐμαχέσαντο. Appian. cap. 102: ἐπέδωκε δε καὶ θέας ποικίλας, ἵππων τε και μουσικῆς, καὶ πεζομαχίας, ἀνδρῶν χιλίων πρὸς ἑτέρους χιλίους, καὶ ἱππομαχίαν διακοσίων πρὸς ἴσους· καὶ ἀναμὶξ ἄλλων πεζῶν τε καὶ ἱππέων ἀγῶνα· ἐλεφάντων τε μάχην εἴκοσι πρὸς εἴκοσι. Vell. II, 56. Plin. VIII, 20, Caesarem quadringentorum etiam leonum pugnam dedisse narrat. Auctore eodem cap. 27, et Dione l. c. primum etiam illo tempore Romani camelopardalum viderunt.

metae) *Int. cum tota Circi spina, cuius in extremitatibus metae erant.* Ern.

Athletae) qui alias in Circo pugnas edebant, nunc aliis ludicris occupato. Vid. Onuphr. Panvin. l. c. pag. 278 sqq., qui pag. 285: *et quamquam athletarum nomine omnes, qui corporibus suis quavis ratione decertarent, apud Graecos dicerentur, tamen apud Romanos athletae proprie tantum vocabantur Pugiles et Luctatores; caetera enim athletarum sive gymnicorum genera propria nomina habebant, ut Cursores, Saltatores, Gladiatores, et alii eiusmodi.*

in minore Codeta) Inepte alii: *in morem cochleae. Codeta* erat ager trans Tiberim, de quo vid. Nardin. Roma vetus VII, 11. (Thes. tom. IV, pag. 1412) – Dio l. c. καὶ τέλος ναυμαχίαν οὐκ ἐν τῇ θαλάσσῃ, οὐδὲ ἐν λίμνῃ τινὶ, ἀλλ' ἐν τῇ ἠπείρῳ ἐποίησε. χωρίον γάρ τι ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ κοιλάνας, ὕδωρ τε ἐς αὐτὸ ἐσῆκε, καὶ ναῦς ἐσήγαγεν. Appian. l. c. καὶ ναυμαχίαν (sc. ἔδωκε) ἐρετῶν τετρακισχιλίων, ἐπιβεβηκότων ἐς μάχην χιλίων ἑκατέρωθεν. De naumachiis om-

lacu, biremes ac triremes quadriremesque Tyriae et Aegyptiae classis magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quae omnia spectacula tantum undique confluxit hominum, ut plerique advenae aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positis manerent; ac saepe prae turba elisi exanimatique sint plurimi, et in his duo Senatores.

40. Conversus hinc ad ordinandum Reipublicae statum, fastos correxit, iam pridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriae aestati, neque vindemiarum autumno competerent. Annumque ad cursum solis accommodavit, ut tre-

nino vid. Onuphr. Panvin. l. c. II, 11, pag. 430 sqq. Caeterum h. l. Tyriam Aegyptiamque classem intellige ad morem Tyriorum et Aegyptiorum armis virisque instructam. Ita Claud. 21: *hoc spectaculo classis Sicula et Rhodia concurrerunt*, al.

fastos correxit) A. V. 708, quum Dictator esset III et Consul III cum M. Lepido Magistro eq. Cons. III, qui annus dictus est *annus confusionis*, ut sequens *primus Iulianus*. Plut. Caes. 59; Dio XLIII, 26; Appian. Civ. II, 154.

per intercalandi licentiam) Eius licentiae exemplum dat Dio XL, 62, ubi Curio ἠξίου, μῆνα ἄλλον πρὸς τὰς αὐτῶν νομοθεσίας ἐπεμβληθῆναι. τοῦτο δὲ ἐγίγνετο μέν, ὁσάκις γε καὶ καθῆκον ἦν, ubi vid. Fabric. Cic. de Leg. II, 12: *diligenter habenda ratio et intercalandi est, quod institutum perite a Numa, posteriorum pontificum negligentia dissolutum est.* Plut. Caes. 59: περὶ τὴν τότε οὖσαν ἡλιακὴν οἱ μὲν ἄλλοι παντάπασι τούτων ἀσυλλογίστως εἶχον, οἱ δ' ἱερεῖς μόνοι τὸν καιρὸν εἰδότες, ἐξαίφνης, καὶ προῃσθημένου μηδενός, τὸν ἐμβόλιμον προσέγραφον μῆνα, Μερκηδόνιον ὀνομάζοντες, ὃν Νομᾶς ὁ βασιλεὺς πρῶτος ἐμβαλεῖν λέγεται etc. Macrob. Saturn. I, 14: *nonnunquam per gratiam sacerdotum, qui publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio, modo retractio dierum proveniebat, et sub specie observationis emergebat maior confusionis occasio.* Nimirum quum Numa annum ita constituisset, ut alternis annis mensis intercalaretur, (vid. interp. ad Liv. I, 19) pontifices, quibus id erat permissum, diebus vel pluribus vel paucioribus intercalatis, annoque ita vel prolongato, vel deminuto, prouti magistratui vel faverent vel obessent, omnem ordinem miscuerant. Vid. Iac. Guther. de veteri iure pontificio I, 22 (Thes. Gr. tom. V, pag. 42).

aestati) Al. *aestate*, ut *competerent* intrans. esset dictum, ut Aug. 31: *si cuiusquam competeret aetas*, diverso tamen sensu.

ad cursum solis) quum Numa ad *lunae* cursum accommodasset more Graecorum, ubi quum singulis annis deessent decem dies et quod excurrit, mensem illum intercalarem, do

centorum sexaginta quinque dierum esset, et intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Ianuariis novis temporum ratio congrueret, inter novembrem ac decembrem mensem interiecit duos alios: fuitque is annus, quo haec constituebantur, quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.

quo dixi, secundo quolibet anno instituerat 22 vel 23 dierum, Mercedonium dictum. Plut. Num. 18: Ῥωμύλου γὰρ βασιλεύοντος, ἀλόγως ἐχρῶντο τοῖς μησὶ καὶ ἀτάκτως, τοὺς μὲν οὐδ' εἴκοσιν ἡμερῶν, τοὺς δὲ πέντε καὶ τριάκοντα, τοὺς δὲ πλειόνων λογιζόμενοι· τῆς δὲ γινομένης ἀνωμαλίας περὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν ἥλιον ἔννοιαν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' ἓν φυλάττοντες μόνον, ὅπως ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται. Νουμᾶς δὲ τὸ παράλλαγμα τῆς ἀνωμαλίας ἡμερῶν ἕνδεκα γίνεσθαι λογιζόμενος, ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντος, τοῦ δὲ ἡλιακοῦ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε, τὰς ἕνδεκα ταύτας ἡμέρας διπλασιάζων, ἐπήγαγε παρ' ἐνιαυτὸν ἐπὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τὸν ἐμβόλιμον, ὑπὸ Ῥωμαίων Μερκιδῖνον καλούμενον, εἴκοσι καὶ δυοῖν ἡμερῶν ὄντα. καὶ τοῦτο μὲν αὐτοῦ τὸ ἴαμα τῆς ἀνωμαλίας μειζόνων ἔμελλεν ἰαμάτων δεήσεσθαι. Quod quum re vera accidisset, Pontificum maxime licentia, Caesar anni emendationem suscepit. Appian. 154: τὸν ἐνιαυτόν, ἀνώμαλον ἔτι ὄντα διὰ τοὺς ἔσθ' ὅτε μῆνας ἐμβολίμους, (κατὰ γὰρ σελήνην αὐτοῖς ἠριθμεῖτο) ἐς τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον μετέβαλεν, ὡς ἦγον Αἰγύπτιοι, quocum consentiunt Dio l. c. τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατριβῆς ἔλαβε, et Plin. XVIII, 57, (edit. Franz.) ubi: *tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, Graeca. His addidit apud nos quartam Caesar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiae eius adhibito.* Et Macrob. l. c. *posthaec imitatus Aegyptios, solos divinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus tricenis sexaginta quinque et quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit.* Id. I, 16: *Nam Iulius Caesar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit; ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet.* Plura de his Caesaris libris astronomicis dat Plin. l. c. cap. 64 sqq. De astronomia Aegyptiorum vid. Dio XXXVII, 18, et Fabric. ad h. l.

interiecit duos alios) Dio XLIII, 27: ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας. Macrob. l. c. *C. Caesar exordium novae ordinationis initurus, dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumsit; eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus in 443 dies protenderetur.* Censorin. de die natali cap. 20, Caesarem dicit duos menses intercalarios dierum 67, in (inter) mensem Novembrem et Decembrem interposuisse, quum iam mense Februario dies 23 intercalasset (rectius Suet. *qui ex consuetudine* seqq. Mercedonium dicit), fecisseque cum an-

41. **Senatum supplevit: patricios allegit: Praetorum, Aedilium, Quaestorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit: nudatos opere censorio, aut sen-**

num dierum 445. Qui recentiores de anni Iuliani ratione egerunt, eos laudavit Fabric. ad Dion. l. c. cf. etiam Hugo Lehrb. der Gesch. des Röm. Rechts not. 2 ad §. 112.

Senatum supplevit) Trecenti fuerant senatores usque ad Sullae tempora, qui primus post restitutam Romae libertatem numerum auxit. Cic. ad Att. I, 14. Iam Caesar partim, quod multi bello civili perierant, partim, gratiam multis pro beneficiis redditurus, ad nongentos fere numerum ampliavit. Dio XLIII, 47: *παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν, ὥστε καὶ ἐνακοσίους τὸ κεφάλαιον αὐτῶν γενέσθαι.* Postea numerus ad millenarium accrevit, donec in ordinem rem redegit Augustus. Vid. ad Aug. 35; cf. ad Caes. cap. 76, et 80; Cic. ad Div. VI, 18; Macrob. II, 3: *Cicero facilitatem Caesaris in eligendo senatu irrisit palam*, sqq.

allegit) Tacit. Ann. XI, 25: *paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum et L. Brutus minorum gentium appellaverant; exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia, et princeps Augustus lege Saenia sublegere.* Caeterum id monendum, differre *Patricios*, i. e. a primis, qui sub regibus fuerant, Patribus oriundos, a *Senatoribus*, qui e plebe etiam erant, postquam quaestura functi fuerant. Vid. Lips. ad Tac. l. c. et Anton. Augustin. de legibus (Thes. Gr. tom. II, pag. 1186) et Sigon. de ant. iur. civ. Rom. I, 7, pag. 102.

Praetorum – ampliavit) Dio XLII, 51: *ἵνα πλείους αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα* (quum octo antea fuissent) *ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. τοῖς τε γὰρ ποντίφιξι, καὶ τοῖς οἰωνισταῖς* (*ὧν καὶ αὐτὸς ἦν*) *τοῖς τε πεντεκαίδεκα καλουμένοις ἕνα ἑκάστοις προσένειμε.* Id. XLIII, 47, ad annum 709: *ἀριθμὸν δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ὅσοιπερ καὶ πρότερον, στρατηγοὶ δὲ τεσσαρεσκαίδεκα* (denuo aucto numero) *ταμίαι τε τεσσαράκοντα ἀπεδείχθησαν·* (quum antea lege Sullae viginti tantum fuissent, vid. Fabric. ad h. l. et interp. ad Tac. Ann. XI, 22) *πολλοῖς γὰρ δὴ πολλὰ ὑπεσχημένος, οὐκ εἶχεν ὅπως σφᾶς ἄλλως ἀμείψεται.* Sequenti anno praetorum numerum ad sedecim auxit. Dio l. c. 49: *στρατηγοί τε ἑκκαίδεκα ἦσαν, καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη·* et cap. 51: *καὶ ἐς μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ταμίαι τεσσαράκοντα προεχειρίσθησαν, ὥσπερ καὶ πρότερον· καὶ ἀγορανόμοι τότε πρῶτον δύο μὲν καὶ ἐξ εὐπατριδῶν, τέσσαρες δὲ ἐκ τοῦ πλήθους· ὧν οἱ δύο τὴν ἀπὸ τῆς Δήμητρος ἐπίκλησιν φέρουσιν·* (*ὅπερ που καὶ ἐς τόδε ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν ἐμμεμένηκε*). Duos igitur addidit Aediles e plebe, *Cereales* dictos, de quibus vide quos laudat Fabric. ad Dion. l. c. – *Magistratus minores* dicebantur, quibus neque auspicia servare neque obnunciare comitiis licebat, iique vel *ordinarii*, ut tribuni pleb. aediles pleb., quaestores, vel *extraordinarii*, ut praefecti annonae al. Vid. Rosini Ant. Rom. VII, pag. 487.

nudatos opere censorio) i. e. eiectos, exutos ordinibus vel senatorio vel equestri, eorumque insignibus nudatos ob facta, quae notam censoriam merebantur. Pro *nudatos* al. coniecere

tentia iudicum de ambitu condemnatos, restituit. Comitia cum populo partitus est: ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur; pro parte altera, quos ipse edidisset. Et edebat per libellos, circum tribus missos, scriptura brevi: *Caesar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum et illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Admisit ad honores et proscriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum

notatos, quod sane facilius. Illud exquisitius. Cic. ad Att. I, 16, maculosi senatores, *nudi* equites, i. e. nudati. Ita Caes. B. C. I, 7: *nudata omnibus rebus tribunicia potestate.* Opus censorium est, factum nota censoria dignum, in quo censoris opus sive negotium versatur. Cic. de Orat. II, 90; Gell. IV, 12, et XIV, 7. – De re vid. Dio XLIII, 27: ὅτι δὲ δὴ τῶν φευγόντων ἐκ δικαστηρίου πολλοὺς διὰ δημάρχων δή τινων κατήγαγε, καὶ ὅτι τοῖς δεκασμοῦ ἐπ' ἀρχῆς ἀποδείξει ἁλοῦσιν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διαιτᾶσθαι ἐπέτρεψεν, ἔτι τε ἐς τὴν βουλὴν αὖθις οὐκ ἀξίους τινὰς αὐτῆς ἐγκατέλεξε, πολλὰ καὶ παντοδαπὰ ἐθρυλλεῖτο· et cap. 47: εὐθυνομένους τε ἐπὶ δώροις τινὰς καὶ ἐξελεγχομένους γε ἀπέλυσεν, ὥστε καὶ αἰτίαν δωροδοκίας ἔχειν.

Comitia) i. e. magistratuum electionem, comitiis centuriatis antea factam Dio XLIII, 45: τάς τε γὰρ ἀρχὰς αὐτῷ καὶ τὰς τοῦ πλήθους (magistratus a populo tributis comitiis dari solitos) ἀνέθεσαν, et cap. 47: οἱ δὲ δὴ ἄλλοι ἄρχοντες (praeter consules, de quibus proxime dixerat) λόγῳ μέν, ὑπό τε τοῦ πλήθους καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου, κατὰ τὰ πάτρια (τὴν γὰρ ἀπόδειξιν αὐτῶν ὁ Καῖσαρ οὐκ ἐδέξατο) ἔργῳ δὲ ὑπ' ἐκείνου κατέστησαν, καὶ ἔς γε τὰ ἔθνη ἀκληρωτὶ ἐξεπέμφθησαν· et cap. 51: ᾑρεῖτο μὲν γὰρ τῷ λόγῳ τοὺς ἡμίσεις ὁ Καῖσαρ, (ἐν νόμῳ δή τινι τοῦτο ποιησάμενος) ἔργῳ δέ, πάντας.

competitoribus) Ipsi A. V. 708 consulatus decretus fuerat in decennium cum dictatura. Collegas sibi inde elegit e competitoribus suo arbitrio. Valeat igitur, quod alii sine codd. dederunt, *petitoribus*.

pronunciarentur) Creatum in comitiis magistratum consul pr. dicebatur *renunciare.* Vellei. II, 92: *iuravit, etiamsi factus esset consul suffragiis populi, tamen se eum non renunciaturum.* Liv. VII, 26: *Consulem renunciavit.* Vnde accedo illis, qui h. l. *renunciarentur* legendum iudicarunt. Postea pro *edidisset* vulgo est *dedisset.* Praepositionem absorpsisse videtur praecedens *ipse.*

per libellos) quod imitatus est postea Augustus, ut narrat Dio LV, 34: τούτῳ δὲ (ἔτει) καὶ τοῖς ἔπειτα, γράμματά τινα ἐκτιθείς, συνίστη τῷ τε πλήθει καὶ τῷ δήμῳ ὅσους ἐσπούδαζε.

proscriptorum liberos) contra legem Corneliam Sullae dictatoris A. V. 673. Vell. II, 43. Aedili adhuc Caesari hoc tribuit verbis: *et restituta in aedilitate, adversante quidem nobilitate, monumenta C. Marii, simulque revo-*

redegit, equestris ordinis ac senatorii: Tribunos aerarios, quod erat tertium, sustulit. Recensum populi, nec

eati ad ius dignitatis proscriptorum liberi. Bene Burm. ibi monet, perfecisse dictatorem, quod aedilis molitus fuerat. Plutarch. post priorem ex Hispania reditum factum narrat, cap. 37: αἱρεθεὶς δὲ δικτάτωρ ὑπὸ τῆς βουλῆς, φυγάδας τε κατήγαγε, καὶ τῶν ἐπὶ Σύλλα δυστυχησάντων τοὺς παῖδας ἐπιτίμους ἐποίησε, quod Din XLI, 18, ad A. V. 7n5, quum Brundisin Caesar Romam venisset, hisce verbis: καὶ τοῖς παισὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλου ἐπικηρυχθέντων ἀρχὰς αἰτεῖν ἔφῆκε. Nimirum repetita videtur lex haec Iulia de proscriptorum liberis, vel sua volontate Caesar in integrum restituit multos, lege nondum lata, quam dictator demum edidit. Caeterum a Caesare ita restitutum commemorat Dio XLV, 17. C. Vibium Pansam, et ab Augusto patris exemplo lib. LI, 21, C. Carinam.

Iudicia) quae lex Sempronia C. Gracchi a senatu transtulerat ad equites, (Vell. II, 6) senatui reddiderat Sulla, postea L. Aurelius Cotta, praetor A. V. 683, Cn. Pompeio M. et M. Crasso coss., diviserat tribus ordinibus, senatui, equitibus et plebi, *e qua tribuni aerarii* iudicia habebant. (vid. interprett. ad Vellei. II, 32) Denuo mutavit Caesar, his sublatis. Din XLIII, 25: τά — δικαστήρια τοῖς τε βουλευταῖς καὶ τοῖς ἱππεῦσι μόναις ἐπέτρεψεν, ὅπως τὸ καθαρώτατον μάλιστα ἀεὶ δικάζοι· πρότερον γὰρ καὶ ἐκ τοῦ ὁμίλου τινὲς συνδιεγίνωσκον αὐτοῖς. Vid. Clav. Cicer. ind. leg. de lege Aurelia; Sigon. de ant. iur. civ. Rom. II, 18, pag. 415, et Id. de iudiciis II, 6, pag. 55n.

Recensum populi) i. e. plebis, quae singulis mensibus ex aerario frumento sustentabatur, priori tempore modico pretio, (ceu patet etiam e Liv. II, 34: *magna vis frumenti ex Sicilia advecta, agitatumque in senatu, quanti plebi daretur*), constituto postea variis legibus frumentariis, de quibus vid. Ern. Cl. Cicer. ind. leg., donec lex Clodia P. Clodii trib. pleb. sanxit, ut gratis plebi frumentum daretur. Ea largitione urbs pessima hominum faece implebatur, ut recte iudicat Appian. Civ. II, 12n: τὸ σιτηρέσιον τοῖς πένησι χορηγούμενον ἐν μόνῃ Ῥώμῃ, τὸν ἀργὸν καὶ πτωχεύοντα καὶ ταχυεργὸν τῆς Ιταλίας λεὼν ἐς τὴν Ῥώμην ἐπάγεται. Versatus fuerat ante Caesarem in ordinanda frumenti divisione Pompeius A. V. 698. (Dio XXXIX, 24; Plut. Pomp. 5n) Iam Caesar numerum eorum, qui participes eius essent, ad dimidiam ferre partem deminuit. Din XLIII, 21: τά τε ἄλλα διηκριβοῦτο, καὶ τοῦ πλήθους τοῦ τὸν σῖτον φέροντος, ἐπὶ μακρότατον, οὐ κατὰ δίκην, ἀλλ' ὡς που ἐν ταῖς στάσεσιν εἴωθε γίγνεσθαι, ἐπαυξηθέντος, ἐξέτασιν ἐποιήσατο· καὶ τοὺς γε ἡμίσεις ὁμου τι (i. e. circiter) αὐτῶν προαπήλειψε. Caeterum errasse reliquos scriptores, qui censum populi universi a Caesare habitum tradiderunt, ut Plut. Caes. 55, qui: μετὰ δὲ τὰς θέας γενομένων τιμήσεων, ἀντὶ τῶν προτέρων δυεῖν καὶ τριάκοντα μυριάδων ἐξητάσθησαν αἱ πᾶσαι πεντεκαίδεκα. τηλικαύτην ἡ στάσις απειργάσατο συμφοράν, καὶ τοσοῦτον ἀπανήλωσε τοῦ δήμου μέρος, et Appian. Civ. II, 1n2, ubi: τὸ δὲ τοῦ δήμου πλῆθος ἀναγραψάμενος, ἐς ἥμισυ λέγεται τῶν πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου γεγενομένων εὑρεῖν, Epitomatorem denique Liv. 115 narrantem: *recensum*

more, nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit: atque ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum e publico, ad centum quiuquaginta retraxit. Ac ne qui novi coetus recensionis causa moveri quandoque possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex iis, qui recensiti non essent, subsortitio a praetore fieret.

42. Octoginta autem civium millibus in transmarinas

egit, quo censa sunt civium capita CL millia notavere Rualdus Animadv. ad Plut., Torrent. et Casaubonus ad h. l. Ipse Dio, qui loco supra laudato de recensu plebis eiusque causa recte exposuerat, vel immemor sui, vel utramque relationem compositurus, cap. 25, censum praeterea habitum contendit, cui verissime opponit Rualdus monumentum Aneyranum, ubi Augustus: *in consulatu sexto censum populi conlega M. Agrippa egi, lustrum post annum alterum et quadragesimum feci*, sqq. unde proximum ante Augustum censum in A. V. 683, sive primum Cn. Pompeii et M. Crassi consulatum cadere, idem Ruald. docet.

nec more, nec loco solito) *Locum* omnes campum Martium intelligunt. *Morem* ad censores et scribas publicos, in tali recensu adhiberi solitos, referunt Casaub. et Rualdus l. c. Sed quum tales largitiones frumentariae fuerint prius, quam censores Romae essent, melius Ernesti Senatum ex arbitrio curam rei, cuicumque placeret, mandasse statuit.

per dominos insularum) *Insulae* pr. aedes erant a reliquis aedificiis seiunctae, via tanquam insulae mari cinctae. Sub imperatoribus distinguebantur *domus et insulae*, (vid. Ner. 16 et 38) ubi aedes mercede locandae sive domus conducticiae, pauperum adeo habitacula, *insulae*, nobiliorum et ditiorum *domus* appellari solebant. Qui illas possidebant et locabant, *domini insularum*, qui habitabant, *inquilini* et *insularii* audiebant. Eum loquendi morem Suetonius h. l. secutus est.

ex vig. trec. – retraxit) i. e. deduxit, subtraxit ab numero 320000 *ad*, i. e. circiter (vid. cap. 20 et ind.) 150000, ut superessent, quibus frumentum *e publico*, i. e. ex aerario daretur, fere 170000, (Dio l. c. καὶ τούς γε ἡμίσεις ὁμοῦ τι αὐτῶν προαπήλειψε) quae unice vera est interpretatio. Oudend., Ruhnken., Wolfii, Burm. subintelligit *numerum*, Ern. ad *recensum* refert, explicantes adeo uterque *retraxit* pro *redegit* ad numerum 150000, quod Galli efferrent: *il réduisoit le nombre à* 150000. Patet, Plutarchi etiam, et qui eum secuti sunt, errorem ex h. l. vel communi aliquo fonte male intellecto fluxisse. Simile Augusti institutum narrat Dio LV, 10, ubi est: τὸ τοῦ δήμου τοῦ σιτοδοτουμένου πλῆθος, ἀόριστον ὄν, ἐς εἴκοσι μυριάδας κατέκλεισε·

qui recensiti non essent) i. e. qui in recensu Caesaris admissi ad frumentationem non essent. Casaub. Alii h. l. *recensi*, quae forma etiam infra Vespas. 9, a multis probatur.

in transmarinas colon.) Corinthum

colonias distributis, ut exhaustae quoque Vrbi frequentia suppeteret, sanxit, Ne quis civis maior annis viginti, minorve quadraginta, qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset: neu quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neve hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. Omnesque medicinam Romae professos, et liberalium artium doctores, quo libentius et ipsi Vrbem incolerent, et ceteri appeterent, civitate donavit. De

maxime et Carthaginem, quas restituit Caesar. Plut. Caes. 57; Dio XLIII, 50; Strabo XVII, 3, 15 (pag. 676, ed. Tzschuck.) ἠρημωμένης δ' οὖν ἐπὶ πολὺν χρόνον τῆς Καρχηδόνος, καὶ σχεδόν τι τὸν αὐτὸν χρόνον, ὅνπερ καὶ Κόρινθος, (Vell. I, 13: *eodem anno, quo Carthago concidit, L. Mummius Corinthum – funditus eruit*) ἀνελήφθη πάλιν περὶ τοὺς αὐτούς πως χρόνους ὑπὸ Καίσαρος τοῦ θεοῦ, πέμψαντος ἐποίκους Ῥωμαίων τοὺς προαιρουμένους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τινάς· καὶ νῦν εἴ τις ἄλλη καλῶς οἰκεῖται τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ πόλεων. Appian. Punic. fin., Caesarem in Africa bellantem somnio ad restituendam Carthaginem excitatum narrat, rem ab eo inceptam perfecisse Augustum. Pausan. II, 1, 2: Κόρινθον δὲ ἀνάστατον Μομμίου ποιήσαντος – ὕστερον λέγουσιν ἀνοικίσαι Καίσαρα, ὃς πολιτείαν ἐν Ῥώμῃ πρῶτος τὴν ἐφ' ἡμῶν κατεστήσατο· ἀνοικίσαι δὲ καὶ Καρχηδόνα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ. Id. cap. 3, 1: Καίσαρα, τὸν οἰκιστὴν Κορίνθου τῆς νῦν dicit. De coloniis Rom. et Caesaris singulatim agit Onuphr. Panvin. Imper. Rom. cap. 11 (Thes. Graev. tom. I, pag. 364 sqq.)

Vrbi) Ita suaserat Casaubon. pro *Vrbis*, probavit Wolf. in nota, quamquam in textu per errorem reliquit *Vrbis*. Hoc defendit Burm. usu absoluto verbi *suppetere* sine dativo, quem uti concedo, ita *frequentiam exhaustae Vrbis* concoquere nequeo.

quadraginta) Vulg. *decem*, vitiose. Sermo est de aetate soboli procreandae apta, qua nonnisi militibus abesse liceret. Oudend. coniicit: *minorve L* ut Casaub. praeiverat *LX*, utrumque satis probabiliter.

contubernalis aut comes) De contubernalibus dixi ad cap. 2. *Comites* erant apud magistratus sine imperio, vel officii, vel amicitiae, non militiae causa. Caeterum haud improbabili coniectura legendum: *ne quis senator senatorisve filius* censet Lips. ad Tac. Ann. XII, 23, ubi de commeatu senatorum docte exponentem vide.

neve hi – haberent) scil. ut remanerent in Italia ingenui, qui liberos procrearent, quum militibus uxores ducere haud liceret. Niti hanc Caesaris legem Casaub. docet lege Licinia, Licinii Stolonis, de qua Liv. VI, 35, et Appian. Civ. I, 8: ἔκριναν, μηδένα ἔχειν τῆσδε τῆς γῆς πλέθρα πεντακοσίων πλείονα, μηδὲ προβατεύειν ἑκατὸν πλείω τὰ μείζονα καὶ πεντακοσίων τὰ ἐλάσσονα. καὶ ἐς ταῦτα δ' αὐ-

pecuniis mutuis, disiecta novarum tabularum exspectatione, quae crebro movebatur, decrevit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua condi-

τοῖς ἀριθμὸν ἐλευθέρων ἔχειν ἐπέταξαν, οἳ τὰ γιγνόμενα φυλάξειν τε καὶ μηνύσειν ἔμελλον, quod non primarium ex Casaub. sententia fuit consilium, sed id potius, quod Sueton. notat, ut exhaustae bellis Vrbi per pacis artes et matrimonia ingenuorum copia suppeteret.

disiecta – movebatur) Moverant maxime per Caesaris absentiam Coelius A. V. 706, et Dolabella A. V. 707. Dio XLII, 22, et 32; Caes. B. C. III, 21: *M. Coelius Rufus praetor — ad hominum excitanda studia — duas leges promulgavit, unam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donavit; alteram tabularum novarum.*

decrevit – perscriptum fuisset) Instituerat hoc Caesar prius A. V. 705, redux ex Hispania, ut ipse narrat B. Civ. III, 1: *quum fides tota Italia esset angustior, neque creditae pecuniae solverentur, constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent aestimationes possessionum et rerum, quanti quaeque illarum ante bellum fuissent, atque eae creditoribus transderentur. Hoc et ad timorem novarum tabularum tollendum minuendumque, qui fere bella et civiles dissensiones sequi consuevit, et ad debitorum tuendam existimationem esse aptissimum existimavit.* Cf. Plut. Caes. 37; Dio XLI, 37, 38; Appian. II, 48, ubi: διά τε πολέμους καὶ στάσεις καὶ τὴν ἐκ τῶνδε τοῖς πιπρασκομένοις ἐπιοῦσαν εὐωνίαν, τὰς μὲν ἀποκοπὰς (novas tabulas) οὐκ ἔδωκε, τιμητὰς δὲ τῶν ὠνίων ἀπέφηνεν, οἷς (lege ὧν, quod visum etiam Schweigh., vel ἐφ' οἷς cum Musgrav.) ἔδει τοὺς χρήστας τοῖς δανείσασιν ἀντὶ τῶν χρημάτων διδόναι. Iam quum eo absente Coelius et Dolabella, de quibus modo dixi, ex illa lege turbarum ansam cepissent, devicto Pharnace Romam reversus A. V. 707, rem ordinavit, de quo h. l. sermo. Id refert Dio XLII, 51: τοῖς — πολλοῖς ἐχαρίσατο τόν τε τόκον τὸν ἐποφειλόμενον σφίσιν, ἐξ οὗ πρὸς τὸν Πομπήϊον ἐξεπολεμώθη, πάντα, καὶ τὸ ἐνοίκιον ὅσον ἐς πεντακοσίας δραχμὰς ἦν, ἐνιαυτοῦ ἑνὸς ἀφείς, (vid. ad cap. 38) καὶ προσέτι καὶ τὰς τιμήσεις τῶν κτημάτων, ἐν οἷς τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανεισμάτων κατὰ τοὺς νόμους (leges, quas A. V. 705, tulerat) γίγνεσθαι ἔδει, πρὸς τὴν ἐν τῷ χρόνῳ ἀξίαν ἐπαναγαγών. ἐπεὶ δὲ τῷ πλήθει τῶν δεδημοσιωμένων πολὺ πάντα ἐπευώνιστο. Iam locum Sueton. ita intellige: Concesserat Caesar debitoribus, quod ICti dicunt, beneficium cessionis bonorum, et *possessionum* i. e. fundorum, agrorum, villarum etc. et *rerum*, quas addit Caes. l. c. Illarum ante bellum civile maius pretium fuerat, quam eo tempore, de quo sermo, quo multi pecuniae penuria vendebant, multae quoque possessiones per proscriptionem venibant. Vid. Dio l. c. Iam id datum est debitoribus, ut cederent bona creditoribus eo pretio, quod ante bellum habuissent, et detraheretur praeterea de capite, quidquid usurarum

tione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, praeter antiquitus constituta, distraxit. Poenas facinorum auxit: et quum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant, parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.

43. Ius laboriosissime ac severissime dixit. Repetun-

vel *numeratum* esset praesenti pecunia, vel *perscriptum* (verschrieben), quod, sive per argentarios, sive alio modo factum fuerit, opponitur omnino pecuniae numeratae. Quamquam igitur et nimio pretio pro huius temporis ratione possessiones creditoribus tradebantur, ac foenus insuper deperibat, melius tamen ita illis erat consultum, quam novis tabulis, quibus priora debita prorsus abolerentur.

collegia) Collegia a Numa fuerant constituta sacerdotum et augurum, et artificum atque operarum omnis generis, quod maxime laudat Plut. Num. 17. Postea tamen res in reip. detrimentum vertit. Nam, ut Ascon. in Cornel. 1: *frequenter coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant; propter quod postea collegia senatusconsultis* (A. V. 686, L. Caecilio, Q. Martio css.) *et legibus pluribus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas civitatis desiderasset*, sqq. Inde restituerat ea P. Clodius. Cic. in Pison. 4, pro Sext. 15 et 25, post red. in Sen. 13; Dio XXXVIII, 13: καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινά, ἀνενεώσατο. Comparaveris ea cum iis coetibus, quos *Clubs* nostra aetas appellavit. Publicae igitur suaeque securitatis causa Caesar sequentesque imperatores ea dissolverunt. Vid. Ioseph. XIV, 17, qui solis Iudaeis tales conventus agere, a Caesare concessum fuisse, narrat. Conf. Sigon. de ant. iur. civ. Rom. II, 12, pag. 335 seqq. et Fabric. ad Dion. l. c. et ad LX, 6, ubi: ἑταιρείας ἐπαναχθείσας ὑπὸ τοῦ Γαΐου (a C. Caligula) διέλυσε (Claudius).

facinorum) Adiecisse nonnulla videtur ad legem Corneliam de sicariis.

quum locupletes – multavit) Libera fuerat civibus Rom., ante iudicium cum rebus suis Vrbe decedendi, potestas. Eam coërcuit Caesar, publicae securitatis restitutor, ac pertinet sine dubio hic locus ad legem eius de vi publica, de qua vid. Sigon. de iudiciis II, 33, pag. 678. *Parricidas* intelligo, qui civem pacis tempore interfecerant, ut in lege illa Numae: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto. Reliqui* non sunt, quos Torrent. putat, qui non occidendi animo, tamen occiderant, sed omnino omnes, qui facinus sive vim, sed sine nece, erga civem patraverant. De verbis *ut Cicero scribit*, quae Burm. loco mota et post *exulabant* ponenda, ut spectetur locus pro Caecin. 34: *exilium non supplicium est, sed perfugium portusque supplicii; nam qui volunt poenam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt*, Wolfius cum aliis suspecta censet, ambigo. Magis tamen ad alteram sententiam inclino.

Ius — dixit) *Iurisdictio* ad causas

darum convictos etiam ordine senatorio movit. Diremit nuptias praetorii viri, qui digressam a marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium portoria instituit. Lecticarum usum, item conchyliatae vestis, et margaritarum, nisi certis personis et aetatibus, perque certos dies, ademit. Legem praecipue sumtuariam exercuit, dispositis circa

privatas, *quaestiones* ad publicas pertinebant. Illa in urbe a praetoribus duobus, urbano et peregrino, hae post constitutas quaestiones perpetuas inde a lege Calpurnia de repetundis A. V. 605, a quatuor reliquis praetoribus habebantur. Quamquam igitur Caesar et sequentes imperatores iurisdictionem ordinariam reliquerant praetoribus, exercuere tamen eam, ubi a magistratibus ordinariis ad ipsos fuerat provocatum, et in quibusdam causis, quas singulari cognitioni suae reservaverant. Haec est summa eorum, quae disputavit de iurisdictione Ern. in Clav. Cicer. et in excurs. ad h. l. Caeterum, quod idem vir doctus hoc comma post *movit* transiiciendum censet, quum poena de repetundis non ad iurisdictionem pertineat, id propterea non admitto, quod Sueton. more suo universum sequentis narrationis argumentum praemisisse, dein promiscue varias, in quibus severitas Caesaris elucebat, causas subiecisse videtur; ac *iurisdictionis* nomine *cognitiones* nonnunquam comprehendi, ex Aug. 33, ipse Ern. concedit in excursu modo citato, in nota sui immemor.

Repetundarum) De legibus huc pertinentibus dixi ad cap. 4. Iulia a Caesare Consule lata, nunc repetita, superioribus erat severior. Nam, quum illae exilium tantum et pecuniae acceptae aestumationem constituissent, haec ordine etiam deiecit reos, et iudices ad litem aestumandam statuit. Vid. Lips. ad Tac. Ann. XIV, 28. Cf. de hac lege Sigon. de iudiciis II, 27, pag. 618 sqq., et Heinecc. Ant. Rom. IV, 18, §. 75.

post biduum) De divortiorum licentia vid. Iuvenal. VI, 228: *fiunt octo mariti quinque per autumnos.* Martial. VI, 7.

probri) id est adulterii cum uxore, quam postea duxit, commissi.

Lecticarum – ademit) Auctore Eusebio in Chron. iis ademit, quae nec maritos, nec liberos haberent, et minores essent annis 55. Legem de vestibus conchyliatis seu purpura repetiit Augustus. Dio XLIX, 16: τὴν ἐσθῆτα τὴν ἁλουργῆ μηδένα ἄλλον, ἔξω τῶν βουλευτῶν, τῶν (Casaub. verissime suadet τῶν τε) ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων, ἐνδύεσθαι ἐκέλευσεν.

Legem praec. sumtuariam) Commemorat eam Cic. ad Div. VII, 26, et IX, 15, et ad Att. XIII, 7, ubi Caesar ex Hispania scripsisse dicitur: *sibi certum esse, Romae manere — ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumtuaria.* Agit de legibus Rom. sumtuariis Gellius II, 24, qui tamen Iuliam Augusto tribuit verbis: *postremo lex Iulia ad populum pervenit, Caesare Augusto imperante, qua profestis quidem diebus ducenti finiuntur, Kalendis, Idibus, Nonis et aliis quibusdam festivis trecenti, nu-*

macellum custodibus, qui opsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se, summissis nonnunquam lictoribus atque militibus, qui, si qua custodes fefellissent, iam apposita e triclinio auferrent.

44. Iam de ornanda instruendaque Vrbe, item de tuendo ampliandoque imperio, plura ac maiora in dies destinabat: in primis Martis templum, quantum nusquam esset, exstruere, repleto et complanato lacu, in quo naumachiae spectaculum ediderat, theatrumque summae magnitudinis, Tarpeio monti accubans: ius civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia, optima quaeque et necessaria in paucissimos conferre libros: bibliothecas Graecas et

ptiis autem et repotiis HS mille. Nimirum auctor legis fuit Caesar, teste Dion. XLIII, 25: καὶ τὰ ἀναλώματα τῶν τι ἐχόντων, ἐπὶ πλεῖστον ὑπ' ἀσωτίας ἐξηγμένα, οὐκ ἐν νόμῳ μόνον ἐμετρίασεν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔργῳ ἰσχυρῶς ἐν φυλακῇ ἐποιήσατο. Neglectam confirmavit Augustus, ut Dio LIV, 2: τῶν συσσιτίων τὰ μὲν παντελῶς κατέλυσε, τὰ δὲ πρὸς τὸ σωφρονέστερον συνέστειλε. Conf. quae de hac lege contra Maoutium disputat Ernesti in Cl. Cic. ind. leg.

Iam) Ita ed. Casaub. — Codd. vel carent prima litera, vel exhibent *nam*, quod praeferunt Oudend., Ern., Wolfius: equidem vereor, ut dici queat in transitu ad argumentum prorsus diversum. Adhibetur quidem saepe, ut graec. γάρ, in responsione vel disputatione, sententia aliqua ante subintellecta; alia res est in narratione, ubi sequentia cum superioribus non cohaerent, quod contra est in locis ab Oudend. citatis, ut Flor. prooem. II, et lib. IV, 12, 13, et a Duker. ad Flor. prooem., ut Liv. XXIX, 8.

plura — destinabat) De rebus, quas perficere Caesar meditabatur, vide Plut. Caes. 58. Dicuntur τὰ βεβουλευμένα Καίσαρι Appian. 132, et τὰ ἐγνωσμένα αὐτῷ cap. 135, et ὅσα γενέσθαι βεβούλευτο Civ. III, 5. Ib. dicit, Antonium habuisse τὰ ὑπομνήματα τῶν βεβουλευμένων, coll. II, 125, τὰ ὑπομνήματα τῆς ἀρχῆς ἐς τὸν Ἀντώνιον μετεκομίζετο. Ex his ὑπομνήμασι a Caesare ipso conscriptis hausisse scriptores videntur.

naumachiae) vid. c. 39.

theatrumque) Dio XLIII, 49: Θέατρόν τέ τι κατὰ τὸν Πομπήϊον οἰκοδομῆσαι ἐθελήσας, προκατεβάλετο μέν, οὐκ ἐξετέλεσε δέ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ Αὔγουστος μετὰ ταῦτα ἐκποιήσας, ἀπὸ Μάρκου Μαρκέλλου τοῦ ἀδελφιδοῦ ἐπωνόμασε. Conf. infra Aug. 29; Dio LIV, 26. De alio consilio, Vrbem augendi, prolato pomoerio, quod tacet Suet., commemorat Dio l. c., vid. Manut. ad Cic. ad Att. XIII, 33, et Gell. XIII, 14.

ius civile — libros) Huius rei periculum antea fecerat Cicero, cuius librum laudat Gell. I, 22. Verissime Heineccius Ant. R. prooem. §. 12: *in*

Latinas, quas maximas posset, publicare, data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum: siccare Pomptinas paludes: emittere Fucinum lacum: viam munire a mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque: perfodere Isthmum: Dacos, qui se in Pontum et Thraciam effuderant, coërcere: mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem, nec, nisi ante expertos, aggredi proelio. Talia agentem atque meditantem

i mis dolendum, Caesari, huic operi quam maxime pari, per fata non licuisse, tam praeclare de Rom. iurisprudentia mereri. De serioribus collectionibus, maxime de edicto perpetuo Salvii Iuliani, Hadriano Imper edito, vid. Id. §. 14 sqq.

M. Varroni) De hoc Plin. VII, 31: *M. Varronis in bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romae est, unius viventis posita imago est: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore et cive ex illa ingeniorum, quae tunc fuit, multitudine uni hanc coronam dante, quam quum eidem Magnus Pompeius piratico ex bello navalem dedit.* Errorem Ernestii, qui in Cl. Cic. hunc Varronem, quem Cic. ad Att. XIII, 18, πολυγραφώτατον dicit, confundit cum adolescentulo, M. Bruti Quaestore (ad Div. XIII, 10), Manutium male secutus, iure arguit Schütz. ad h. l. Ad nostrum sunt epistolae Ciceronis, quae continentur libro IX ad Div. *Publicare* in nostro et Plin. l. est publici usus facere. Privata iam Lucullo antea fuerat bibliotheca, de qua vid. Plut. Lucull. 42.

siccare Pomptinas paludes) Mandatum hoc ei est honoris causa a Senatu sec. Dion. XLIV, 5: τά τε ἕλη οἱ τὰ Πόντινα χῶσαι, καὶ τὸν ἰσθμὸν τὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι, βουλευτήριόν τέ τι καινὸν ποιῆσαι προσέταξαν. Plutarch. Caes. 58, ut proprium tantum consilium commemorat verbis: πρὸς τούτοις τὰ μὲν ἕλη τὰ περὶ Πωμήτιον καὶ Σητίαν ἐκτρέψας, πεδίον ἀποδεῖξαι (ἐπεχείρει) πολλαῖς ἐνεργὸν ἀνθρώπων μυριάσι. Saepius haec res deinceps est tentata, semper frustra, nostrae fortasse aetati servata.

emittere Fucinum lacum) in Marsis. Idem tentavit Claudius (v. ad Claud. cap. 20), perfecit Hadrianus.

perfodere Isthmum) Plut. loco citato: διὰ μέσου δὲ τῆς στρατείας, de qua proxime, τὸν Κορινθίων ἰσθμὸν ἐπεχείρει διασκάπτειν. Vid. Dion. l. c.; Plin. IV, 5: *perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere Demetrius rex (Poliorcetes), Dictator Caesar, Caius princeps* (vid. Calig. 21). *Domitius Nero* (v. Ner. 19) *infausto (ut omnium patuit exitu) incepto.* Nempe fatalem existimabant fuisse illis nefariam termini a Diis constituti destructionem.

et Thraciam) Ern. rescripsit ex uno cod. *per Thraciam*, quoniam haec terra peragranda erat Dacis Pontum petentibus. Sed monet Wolf., in talibus ne optimos quidem scriptores ordinem quendam satis sollicite servare.

Parthis inferre bellum) Plut. l. c.: παρασκευὴ δὲ καὶ γνώμη, στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, καταστρεψαμένῳ δὲ τούτους, καὶ δι' Ὑρκανίας παρὰ τὴν

mors praevenit: de qua priusquam dicam, ea, quae ad formam et habitum et cultum et mores, nec minus, quae ad civilia et bellica eius studia pertineant, non alienum erit, summatim exponere.

45. Fuisse traditur excelsa statura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis, valetudine prospera; nisi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus est. Circa corporis curam morosior, ut non solum tonderetur diligenter ac raderetur, sed vel-

Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὸν Καυκάσιον ἐκπεριελθόντι τόπον, εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐμβαλεῖν· καὶ τὰ περίχωρα Γερμανοῖς, καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι, διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνάψαι τὸν κύκλον τοῦτον τῆς ἡγεμονίας τῷ πανταχόθεν Ὠκεανῷ περιορισθείσης. — Postea *nec nisi ante expertos* passive dixit, h. e. postquam velitando periclitatus esset, quo genere belli facillime possent vinci, qua ipsa prudentia et cautione dux belli peritissimus praefulget prae imperito eodemque temerario Crasso, Apparatus ad bellum Parthicum describit Dio XLIII, 51; Appian. II, 110, ad A. V. 710: ἐπενόει στρατείαν μακρὰν ἔς τε Γέτας καὶ Παρθυαίους· Γέταις μὲν αὐστηρῷ καὶ φιλοπολέμῳ καὶ γείτονι ἔθνει προεπιβουλεύων· Παρθυαίους δὲ τιννύμενος τῆς ἐς Κράσσον παρασπονδήσεως· στρατιὰν δὴ προὔπεμπεν ἤδη τὸν Ἰόνιον περᾶν, ἑκκαίδεκα τέλη πεζῶν, καὶ ἱππέας μυρίους. Antonius in oratione funebri apud Dion. XLIV, 46, devicto Pharnace protinus hanc expeditionem agitasse Caesarem dicit.

quae ad formam – pertineant) *Forma* ad naturalem corporis figuram, *habitus* ad modum illud habendi (Haltung), *cultus* ad vestitum, *mores* ad animum, *studia* ad vitam vitaeque artes pertinent.

ore paulo pleniore, si cum reliquo corpore comparaveris macilento. Id enim notant *membra teretia*. Plut. 17 dicitur: τὴν ἕξιν ὢν ἰσχνός, καὶ τὴν σάρκα λευκὸς καὶ ἁπαλός, καὶ περὶ τὴν κεφαλὴν νοσώδης, καὶ τοῖς ἐπιληπτικοῖς ἔνοχος.

per somnum exterreri) quod accidere solet vindictam oppressorum metuentibus. Iugurtha apud Sallust. 72: *interdum somno excitus arreptis armis tumultum facere.*

Comitiali – morbo) Plut. 17 Cordubae primum dicit τοῦτο τὸ πάθος αὐτῷ προσπεσεῖν (sine dubio Propraetori Hispaniae), et cap. 53, ubi de proelio ad Thapsum exponit: οἱ δ' οὔ φασιν αὐτὸν ἐν τῷ ἔργῳ γενέσθαι, συντάττοντος δὲ τὴν στρατιὰν καὶ διακοσμοῦντος ἅψασθαι τὸ σύνηθες νόσημα. Appian. II, 110: νοσήματα τοῦ σώματος dicit ἐπιληψίαν καὶ σπασμόν, αἰφνίδιον ἐμπίπτοντα αὐτῷ μάλιστα παρὰ τὰς ἀργίας.

tonderetur) forfice, *raderetur* novacula. *Vellere* est pilos evellere a-

leretur etiam, ut quidam exprobraverunt; calvitii vero deformitatem iniquissime ferret, saepe obtrectatorum iocis obnoxiam expertus. Ideoque et deficientem capillum revocare a vertice assuerat, et ex omnibus decretis sibi a Senatu populoque honoribus, non aliud aut recepit aut usurpavit libentius, quam ius laureae coronae perpetuo gestandae. Etiam cultu notabilem ferunt. Vsum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut unquam

dhibita *volsella*, quem hominum mollium morem notat Scipio apud Gell. VII, 12, verbis: *nam qui quotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cuius supercilia radantur, qui barba volsa feminibusque subvolsis ambulet – cumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere solent?* Martial. VIII, 47: *pars maxillarum tonsa est tibi, pars tibi rasa est, pars vulsa est; unum quis putet esse caput?* Atque Clemens. Alex. Paedag. III, 1: *εἰ δέ τις καὶ κείραιτό τι τοῦ γενείου, οὐ μέντοι παντελῶς ψιλωτέον αὐτό· αἰσχρὸν γὰρ τὸ θέαμα, καὶ κατέγνωσται ἡ τοῦ γενείου ἐν χρῷ κουρά, παρατίλσει καὶ λειότητι γειτνιῶσα.*

obtrectatorum iocis) vid. ad cap. 51.

revocare a vertice) id est illos capillos, qui naturaliter a vertice in occipitium et cervicem inclinant, continua cura retorquere ac reducere, et compellere in priorem capitis partem, qua praecipue erat calvus, ut interpretatur Oudend. Senec. de brev. vit. cap. 12: *quid? illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multae horae transmittuntur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succrevit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur*, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur? Schulting. coniiciebat: *in verticem*, quod probavit Ernesti. Repugnat locus Senecae laudatus.

non aliud) οὐδὲν ἄλλο, et saepissime *nihil aliud*, nolo neutrius usu. Male alii correxerunt: *non alium.*

laureae coronae) *Coronae* a multis omittitur, ut cap. 2; v. cap. 79. Caeterum de luxuria Caesaris conferendus locus Dionis XLIII, 43: *αὐτὸς δὲ τήν τε στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐν πάσαις ταῖς πανηγύρεσι κατὰ δόγμα ἐνεδύετο, καὶ τῷ στεφάνῳ τῷ δαφνίνῳ ἀεὶ καὶ πανταχοῦ ὁμοίως ἐκοσμεῖτο· καὶ πρόφασιν μὲν ἐποιεῖτο τοῦτο, ὅτι ἀναφαλαντίας ἦν· παρεῖχε δὲ καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐκείνου λόγον τινὰ* (insere ὅτι) *καὶ τότε ἔτι, καίπερ παρηβηκώς, ἐς κάλλος ἤσκει· τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο καὶ τῇ ὑποδέσει· καὶ μετὰ ταῦτα* (leg. *καὶ ταύτῃ μὲν*) *ἐνίοτε καὶ ὑψηλῇ καὶ ἐρυθροχρόῳ, κατὰ τοὺς βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκων σφίσι διὰ τὸν Ἴουλον, ἐχρῆτο.*

lato clavo – fimbriato) id est tunica laticlavia, manicas ad manus usque habente, easque fimbriatas, *χιτῶνι πλατυσήμῳ, χειρῖδας ἔχοντι μέχρι τῶν καρπῶν κροσσωτάς*, ut interp. Casaub. Ita Lucullus sec. Plut. Luc. 28 gerebat *κροσσωτὴν ἐφεστρίδα.* Hominum erat delicatorum, tunicas gerere *manicatas* scil. *chiridotas* (*χειριδωτοὺς χιτῶνας* Herodian. V, 3, 13) Gell. l. c.: *qui in conviviis — cum chiridota tunica inferior accubuerit.* Id. eod. cap. init.: *Tunicis uti virum prolixis ultra*

aliter quam super eum cingeretur, et quidem fluxiore cinctura. Vnde emanasse Sullae dictum, optimates saepius admonentis, *ut male praecinctum puerum caverent.*

46. Habitavit primo in Subura modicis aedibus: post autem pontificatum maximum in Sacra via domo publi-

brachia et usque in primores manus ac prope in digitos, Romae atque omni in Latio indecorum fuit. Eas tunicas graeco vocabulo nostri chiridotas appellaverunt, feminisque solis vestem longe lateque diffusam decoram existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda etc. Qui gerebant eas, *manuleati* dicebantur. Vid. Calig. 52.

nec ut unquam – cingeretur) Disputavere de interpretatione huius loci Octav. Ferrarius de re vestiaria I, 12, 13 (Thes. Graev. tom. VI, pag. 642 seq.) Albert. Rubenius de re vestiaria II, 13 (Thes. Vol. c. p. 1025 seqq.), cui respondit Ferrarius in Analectis de re vestiaria cap. 44 (Thes. Vol. c. pag. 1140). Adde Ald. Manutium de toga Romanorum (Thes. Vol. c. p. 1197), Rosini Ant. Rom. V, 32, pag. 399, et interpretes ad h. l., in primis Graevium et Ernestium. Singulorum opiniones recensere, longius foret. Ad veritatem proxime accedere videtur haec interpretatio: Cingulo constringebatur toga, superiecta tunicae, circa femora, ita ut latus clavus tunicae, quo insigni Senatores utebantur, conspiceretur. Iam Caesar, quum *super latum clavum*, id est altius se cingeret, et tegebat cingulo clavum, et efficiebat, ut inferior pars togae laxius deflueret, quae erat *fluxior cinctura*, usitata hominibus mollibus. *Cinctus* enim, *praecinctus*, *succinctus* id. quod expeditus, gnavus, industrius. Sic Hor. Sat. I, 3, 31 de homine morum inconditorum: *Rusticius tonso* toga defluit.

emanasse Sulla edictum) vulgatum esse antea minus notum. Addunt alii *constat* e glossa inutili, quum praecesserit *ferunt*. De re Dio XLIII, 43: τὸ δ' οὖν χαῦνον τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ μὲν Σύλλας ὑπετόπησεν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἐθελῆσαι, τοῖς τε ἐξαιτησαμένοις εἶπεν (mel. εἰπεῖν), ὅτι· Ἐγὼ μὲν χαριοῦμαι τοῦτον ὑμῖν, ὑμεῖς μέντοι καὶ πάνυ τοῦτον τὸν κακῶς ζωννύμενον φυλάττεσθε· ὁ δὲ Κικέρων οὐ συνενόησεν, ἀλλὰ καὶ σφαλεὶς ἔφη, ὅτι· Οὐκ ἄν ποτε προσεδόκησα τὸν κακῶς οὕτω ζωννύμενον Πομπηΐου κρατήσειν. Cf. Macrob. Saturn. II, 3.

in Subura) Barthol. Marlian. urbis Romae topographia IV, 20 (Thes. Gr. tom. III, pag. 156): *Saburra, quae inter Esquilias et Viminalem iacet, principium habuit a foro Romano s. a foro Nervae Imp., finem vero ad clivum Suburranum, dicta, ut Iunius scribit, ab eo quod fuerit sub antiqua urbe.* Plura dat Alex. Donatus de urbe Roma III, 10 (Thes. V. c. p. 703 sq.). Rectius scribi *Subura*, docent monumenta. Vid. Oudend. — De *via sacra* vid. Onuphr. Panvinii descriptio urbis Romae (Thes. III, pag. 269), et Pancirolli (ibid. p. 339).

domo publica) Dio XLIII, 44 inter reliquos honores Caesari decretos refert οἰκίαν, ὥστε ἐν τῷ δημοσίῳ οἰκεῖν. Pertinuisse autem ad pontificatus honores domum publicam, idem Dio dicit LIV, 27: ὅτι τὸν ἀρχιέρεων ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν.

ca. Munditiarum lautitiarumque studiosissimum multi prodiderunt: villam in Nemorensi a fundamentis inchoatam, magnoque sumtu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quamquam tenuem adhuc et obaeratum: in expeditionibus tessellata et sectilia pavimenta circumtulisse.

47. Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus: gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse: servitia rectiora politioraque immenso pretio, et cuius ipsum etiam puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.

Munditiarum) τρυφῆς. Sall. Iug. 63: *non graeca facundia neque* urbanis munditiis *se exercuit.*

in Nemorensi) scil. agro prope Ariciam, ubi Dianae erat templum, cui a luco circumiacente *Nemoris* nomen erat. Commemorat hanc Caesaris villam Cic. ad Att. VI, 1: *Caesarem* in Nemorensi *aedificando diligentiorem fore*; et XV, 4: *L. Caesar, ut veniam ad se, rogat* in Nemus.

tessellata et sectilia pavimenta) *Pavimenta* h. l. sunt materia pavimentorum, quae circumlata in expeditionibus, ubi castra ponerentur, ad ornandum praetorium artificiose componebatur. *Tessellae* calculi erant quadrati variisque coloribus tincti, quibus solum stratum fuisse, patet ex Senec. Nat. Quaest. VI, 31. *Sectilia*, Λιθόστρωτα, crustae marmoris varii coloris et formae, et ipsae ad artem iunctae, *emblemata vermiculata*. *Lithostrota* in pavimento ac solo mansisse, *tessellata* ad cameras translata et *musivi operis* nomine appellata fuisse, docet Salmasius Exercit. Plin. p. 1214 quem sequitur Graev. ad h. l. Qui plura quaerit (meam enim in his rebus ignorantiam ingenue fateor) adeat Nicol. Bergier. de publicis et militaribus imperii Rom. viis, II, 12, et 21 (Thes. Graev. tom. X, pag. 116, et 139), qui *tessellata* maiorum lapidum, *sectilia* minorum intelligit pavimenta, et Hennini not. ad Bergier. (ibid. pag. 673), et Casaub. et Ern. ad h. l.

Britanniam) Tac. Agric. 12: *Fert Britannia aurum et argentum et alia metalla, pretium victoriae; gignit et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia* etc. Contra Plut. Caes. 23, dicitur in expeditione Britannica κακῶσαι τοὺς πολεμίους μᾶλλον, ἢ τοὺς ἰδίους ὠφελῆσαι (οὐδὲν γὰρ, ὅ τι καὶ λαβεῖν ἦν ἄξιον ἀπ' ἀνθρώπων κακοβίων καὶ πενήτων). Cic. etiam ad Att. IV, 16: *etiam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem praedae, nisi ex mancipiis.*

rectiora politioraque) id est in quorum forma et habitu nihil reprehendendum, nihil vitii erat. Ita Catull. X: *non possem octo homines parare* rectos; ubi vid. Is. Vossius. Horat. Sat. I, 2, 82: *crus rectius*, et vs. 123:

48. Convivatum assidue per provincias duobus tricliniis, uno, quo sagati palliative, altero, quo togati cum illustrioribus provinciarum discumberent. Domesticam disciplinam in parvis ac maioribus rebus diligenter adeo severeque rexit, ut pistorem, alium quam sibi panem convivis subiicientem, compedibus vinxerit; libertum gratissimum, ob adulteratam equitis romani uxorem, quamvis nullo querente, capitali poena affecerit.

49. Pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis contubernium laesit, gravi tamen et perenni opprobrio, et ad omnium convicia exposito. Omitto Calvi Licinii notissimos versus:

Bithynia quicquid
Et paedicator Caesaris unquam habuit.

candida rectaque *sit.* Eadem metaphora infra cap. 56, commentarii dicuntur *nudi*, *recti* et *venusti*. Vulg. h. l. *recentiora*, quod frustra defendit Casaub., alii mutavere in *decentiora* (quae Lipsii est coniectura), *teretiora* (quae Nic. Heinsii), *laetiora*, *vegetiora*, *eruditiora*. Nisi inutilis esset h. l. coniiciendi opera, adderem: *erectiora*. Caeterum ut *rectiora* dicuntur servitia ob corporis formositatem, ita *politiora* sunt artibus exculta, literarum, carminum, saltationis perita.

sagati palliative) Sagati *sunt milites Caesariani alicuius dignationis, ut de cohorte praetoria; palliati autem comites Graeci, philosophi, rhetores quos illis temporibus illustriores Romani in comitatu suo habere solebant.* Vid. Cic. pro Mil. 10. *Hoc triclinium respondet ei, quod in principum aulis* die Marschallstafel *vocant.* Togati *sunt Romani, Legati, Quaestores, tum Senatores Equitesque Rom. illustres, qui forte per provinciam iter facientes ad ipsum devertebant.* Ita Ernesti ad h. l. Apud Sallust. Iug. 21 *togati* sunt, qui negotiandi aut itineris causa erant in provincia. Vid. ibi Cort. *Palliati* semper Graeci dicuntur. Cic. pro Rabir. Post. 9, Phil. V, 5: *Graeculi iudicis, modo palliati, modo togati.* Ita *comoedia* vel *fabula palliata*, in qua graecum habitum histriones gerunt.

nihil quidem praeter) Quum sequentia capita continuam libidinum eius historiam texant, *pudicitia* h. l. angustiori natione flagitia, quae contra naturam sunt, spectat. Ita cap. 2, prostratae regi *pudicitiae.* Similiter Aug. 71 *impudicitia* distinguitur a *libidinibus.* Conf. Vespas. 13: *Licinium Mucianum*, *notae* impudicitiae.

Nicomedis contubernium) vid. cap. 2; Aurel. Victor. cap. 82: *quum saepe ad Nicomedem regem Bithyniae commearet*, impudicitiae *infamatus est.*

Calvi Licinii) De eo vid. Cic. Brut. 81, ubi dicitur a magistris parum in-

Praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum Dolabella *pellicem reginae*, *spondam interiorem regiae lecticae*, ac Curio *stabulum Nicomedis*, et *Bithynicum fornicem* dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegam suum *Bithynicam reginam: eique Regem antea fuisse cordi, nunc esse regnum.* Quo tempore, ut M. Brutus refert, Octavius etiam quidam, valetudine mentis liberius dicax, conventu maximo quum Pompeium regem appellasset; ipsum reginam salutavit. Sed C. Memmius etiam, ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse, obiecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero

stitutus, naturam habuisse admirabilem ad dicendum. Satyricum eius carmen commemoratur ab eodem Cic. ad Div. VII, 24. Erat filius Licinii Macri, a Cicerone Praetore condemnati. Plut. Cic. 9; Val. Max. IX, 12, 7.

actiones Dolabellae) Dolabellam patrem, accusatum a Caesare (v. supra cap. 4) intelligit Ernesti, Torrentius filium, qui post necem Caesaris Consul fuit. *Actiones* h. l. non sunt forenses, sed orationes in Senatu habitae. Ita Cic. ad Div. I, 9: *in illis autem meis* actionibus *sententiisque omnibus*; et postea: *recreati enim boni viri consulatu tuo, et constantissimis atque optimis* actionibus *tuis excitati*. Vid. Clav. Cic. in *actio*. De Curione patre diximus ad cap. 9.

spondam interiorem) *Sponda* sec. Isidorum exterior erat pars lecti, *pluteus* autem interior. Dicitur deinde de lecto ipso, ut Virgil. Aen. I, 697: *aulaeis iam se regina superbis Aurea composuit* sponda, *mediamque locavit*. H. l. *sponda interior regiae lecticae* pro uxore, quae in interiore lecti parte iacebat, quod muliebria passus esse Caesar dicebatur. Gell. VII, 12, quem locum supra iam citavimus: *qui in conviviis adolescentulus cum amatore*, *cum chiridota tunica* inferior (*praeferendum puto* interior, *ut h. l.*) *accubuerit, qui non modo vinosus, sed virosus quoque sit; eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere solent?*

edicta Bibuli) Vid. cap. 20. *Proscribere* est literis publicis al. proponere, h. l. igitur publice appellare. Vocabula dignationi consulari parum congrua explicare, pudet taedetque.

M. Brutus) sine dubio percussor Caesaris, sed in quo libro, nescio. Varios tamen scripsisse, auctor Cicero pluribus locis. Vid. Cl. Cic. De Octavio nihil constat, neque refert, quaerere de homine obscuro.

C. Memmius) qui praetor Caesarem Consularem postulavit. Vid. c. 23.

ad cyathum – stetisse) ad quod ministerium pueri adhibebantur nobiles iique formosi. Horat. Od. I, 29, 7: *puer quis ex aula capillis ad cyathum*

vero non contentus, in quibusdam epistolis scripsisse, a satellitibus eum in cubiculum regium eductum, in aureo lecto, veste purpurea decubuisse, floremque aetatis a Venere orti in Bithynia contaminatum. quondam etiam in Senatu defendenti Nysae causam, filiae Nicomedis, beneficiaque regis in se commemoranti, *Remove*, inquit, *istaec, oro te; quando notum est. et quid ille tibi. et quid illi tute dederis.* Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronunciaverunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem.

statuetur unctis? ubi vid. Mitscherlich. Plaut. Menaechm. II, 2 *cyathissare* dicit. Verba *et vinum* mihi, ut Oudend. et Wolf., e glossa venisse videntur.

eductum) e triclinio vel e conclavi suo s. hospitali cubiculo. Torrent. et Graev. praeferunt *deductum*.

a Venere orti) Vid. ad cap. 6, de hac Caesaris origine.

Nisae) Maffei Antiq. Aquit. cap. 1, e numo, cui inscriptum nomen Μούσης βασιλίσσης, probare voluit, scribendum *Musae*. Politianus dedit lectionem *Mysae*. Vid. quae plura de hoc nomine disputat Oudendorp. Caeterum orationem C. Caesaris, quam pro Bithynis dixit, commemorat Gell. V, 13 eandemque, de qua Suet., dici, patet ex argumento, cuius principium Gellius dedit.

inter cetera carmina) Dionys. Archaeol. VII, 72: ἐφεῖται τοῖς κατάγουσι τὰς νίκας, ἰαμβίζειν τε καὶ κατασκώπτειν τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας etc. Liv. XXXIX, 7: *carminaque a militibus ea in Imperatorem dicta, ut facile appareret, in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici.* Vell. II, 67: *inter iocos militares — usurpabant hunc versum* etc. Martial. I, 5: *Consuevere iocos vestri quoque ferre triumphi; Materiam dictis nec pudet esse ducem.* Vid. Onuphr. Panvin. de triumpho (Thes. tom. IX, pag. 1373). Acclamationes militum ad laudem Imperatorum vel per iocum pronunciatas collegit Brissonius de formulis lib. IV, pag. 349 seqq. — Caeterum gemina Suetonianis dat Dio XLIII, 20: καὶ τὴν παρὰ τῷ Νικομήδει τῷ τῆς Βιθυνίας βασιλεύσαντι διατριβὴν, ὅτι μειρακιόν ποτε παρ' αὐτῷ ἐγεγόνει, διεκερτόμησαν· ὥστε καὶ εἰπεῖν, ὅτι Καῖσαρ μὲν Γαλάτας ἐδουλώσατο, Καίσαρα δὲ Νικομήδης, additque alia eiusmodi carmina, quae tantum abfuisse Caesarem dicit, ut aegre ferret, ut militum potius licentia gauderet, πλὴν καθ' ὅσον τὴν συνουσίαν τὴν πρὸς τὸν Νικομήδη διέβαλλον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ πάνυ τε ἐδυσχόλαινε, καὶ ἔνδηλος ἦν λυπούμενος· ἀπολογεῖσθαί τε ἐπεχείρει, καὶ κατώμνυε· κἀκ τούτου καὶ γέλωτα προσεπωφλίσκανεν.

Gallias Caesar subegit) Versus sunt trochaici tetrametri catalectici, de quo genere vid. Hermann Handb.

Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.

50. Pronum et sumtuosum in libidines fuisse, constans opinio est, plurimasque et illustres feminas corrupisse: in quibus Postumiam Servii Sulpicii, Lolliam Auli Gabinii, Tertullam M. Crassi, etiam Cn. Pompeii Muciam. Nam certe Pompeio, et a Curionibus patre et filio, et a multis exprobratum est, quod, *cuius causa post tres liberos exegisset uxorem, et quem gemens Aegisthum appellare consuesset, eius postea filium potentiae cupiditate in matrimonium recepisset.* Sed ante alias dilexit M. Bruti matrem, Serviliam: cui et proximo suo consulatu sexagies sestertio margaritam mercatus est, et bello civili super alias donationes, amplissima praedia ex auctionibus hastae nummo addixit: quum

der Metrik pag. 54 seqq., et Oudendorp. ad Nostr. cap. 51.

Postumiam) quae commemoratur a Cic. ad Div. IV, 2.

Cn. Pomp. Muciam) Plutarch. Pomp. 42. ἐξύβρισε — ἡ Μουκία παρὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ etc.

Serviliam) Catonis ex matre sororem (vid. Plut. Cat. 24, ubi accepisse dicitur Caesar in Senatu Serviliae ἐπιστόλιον ἀκόλαστον etc.), unde multi Brutum Caesaris filium existimarunt. Vid. ad cap. 82; conf. Bayle diction. sub v. *Servilie.*

proximo suo cons.) id est proxime insecuto, eoque primo. Nam ex Plut. loco modo cit. patet, Caesarem Praetorem designatum turpem illam cum Servilia consuetudinem habuisse. Id. Brut. 5 νεανίαν ἔτι illo tempore fuisse dicit. Est igitur proximus consulatus, quem paucis annis post praeturam primum administravit. Ita etiam Casaub.; *eum accipe, qui proxime tempora illa secutus est, quibus Serviliam amare coepit.* Sic *proxima nocte* Neron. 7, est: proxime inceptam Neronis disciplinam insecuta. Sed durior haec ratio visa est Torrent. Ern. et Oudendorpio, qui e cod. Vrsini scribere maluerunt *primo* suo cons. Vid. Burm. ad h. l., et Iac. Gronov. ad Liv. II, 33, ubi voces *proximus* et *primus* saepius in libris confundi docet.

super alias donationes) Agit de iis Dio XLIII, 47.

nummo addixit) Al. *minimo.* Idem est *nummo.* Ita Cic. pro Rabir. Post. 17: *ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi* nummo sestertio *sibi addici velit?* Senec. epist. 95: *quae maxima inter vos habentur* — sestertio *nunc aestimanda sunt.* Neque improbabilis emendatio Bentleii apud Horat. Sat. I, 4, 14: *Crispinus* nummo *me provocat;* ubi vulg. *minimo.* Conf. Ernest. in Cl. Cic. sub *addicere.* Ita Angli: for a farthing. — Ante

quidem, plerisque vilitatem mirantibus, facetissime Cicero, *Quo melius*, inquit, *emtum sciatis*, *Tertia deducta est:* existimabatur enim Servilia etiam filiam suam Tertiam Caesari conciliare.

51. Ne provincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet, iactato aeque a militibus per Gallicum triumphum:

Vrbani, servate uxores, moechum calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti: at hic sumsisti mutuum.

52. Dilexit et reginas, inter quas Eunoën Mauram, Bogudis uxorem: cui maritoque eius plurima et immensa

nummo nonnulli addunt *ei*, quod etsi saepius a Suetonio sine necessitate adiicitur, h. l. minore nititur codicum auctoritate, claudamque orationem reddit.

Quo melius) id est *vilius*, quod dant alii e glossa. In verbis Ciceronis lusus est in duplici significatione vocabulorum *tertia* scil. pars et *Tertia*, et *deducere*, id. quod subtrahere, et tradere ad usum obscoenum. Narrat autem idem Macrob. Saturn. II, 2: *Mater M. Bruti Servilia, quum pretiosum aere parvo fundum abstulisset a Caesare, subiiciente hastae bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emtum sciatis, comparavit Servilia hunc fundum Tertia deducta. Filia autem Serviliae erat Iunia Tertia, eademque C. Cassii uxor, lasciviente Dictatore tam in matrem, quam in puellam* etc. De facetiis Ciceronis et temerario fere ubique effundendi eas pruritu, vid. Plut. Cic. 5, 7, 25 seqq., 38. Dio XXXVIII, 12.

Vrbani) De carminis genere vid. ad cap. 49. Solutius metrum quomvis militum αὐτοσχεδίῳ condones, tamen ex Ms. Medic. 3, *at* ante *hic* inserendum erat, quod suaserat Oudend., fecit Wolf. Ille, omisso etiam *at*, coniecit *Gallias*, ut in quarto pede esset anapaestus. Dactylus in tertio, ut hic, est etiam in simili vs. cap. 80. Ernesti, qui duos versus non simul cantatos, sed aliis interpositis, autumat, neglexit, Suetonium de *disticho* loqui. Caeterum pro *effutuisti* ante Casaub. vulgo erat: *auro in Gallia stuprum emisti.* Glossam delevit Casaub. e codd. Illud licentiae militari magis convenire, notat etiam Reines. ad h. l.

Bogudis uxorem) Mauritaniae regnum divisum erat illo tempore inter Bocchum et Bogudem. Dio XLI, 42: ὅ τε Βόκχος καὶ ὁ Βογούας βασιλεῖς, ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν (Pompeii et Pompeianorum, max. Iubae) ἀντωνομάσθησαν. Id. XLIII, 36, ubi de bello Hispanico, Βόκχος μὲν γὰρ τοὺς υἱεῖς τῷ Πομπηΐῳ ἔπεμψε, Βογούας δὲ αὐτὸς τῷ Καίσαρι συνεστράτευσεν, qui sec. cap. 38 momentum ad Caesaris victoriam fecit. Bogud commemoratur etiam ab Hirt. B. Alex. XXIX, 62: B. Afric. 23. Pluribus de utroque agit

tribuit, ut Naso scripsit: sed maxime Cleopatram, cum qua et convivia in primam lucem saepe protraxit, et eadem nave thalamego paene Aethiopia tenus Aegyptum penetravit, nisi exercitus sequi recusasset: quam denique accitam in Vrbem, non nisi maximis honoribus praemiisque auctam remisit, filiumque natum appellare nomine suo passus est. Quem quidem nonnulli Graecorum similem quoque Caesari et forma et incessu tradiderunt. M. Antonius, agnitum etiam ab eo, Senatui affir-

Fabric. ad Dion. XLIII, 3, et de Bogude ad XLVIII, 45.

Naso) M. Actorius Naso, quem laudavit iam cap. 9.

penetravit) pro *penetravisset* graec. καὶ διέβη ἂν μετ' αὐτῆς μέχρις Αἰθιοπίας, εἰ μὴ sqq. Ita infra cap. 58: *neque in Britanniam transvexit, nisi – explorasset.* Galb. 10: *servi – transeuntem paene interemerunt, nisi – expressa cruciatu confessio esset.* Tac. A. XVI, 32: *in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent* al.

accitam in Vrbem) Dio XLIII, 27: πλείστην δ' οὖν ὅμως αἰτίαν ἐπὶ τῷ τῆς Κλεοπάτρας ἔρωτι, οὐ τῷ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ (ἔτι γὰρ ἐκεῖνος ἠκούετο), ἀλλὰ τῷ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ παρὰ πάντων ἔσχεν· ἦλθέ τε γὰρ ἐς τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ ἀνδρός (id est cum Ptolemaeo, fratre minore, cui nupserat. Dio XLII, 44), καὶ ἐς αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ἐσῳκίσθη, ὥστε καὶ ἐκεῖνον ἐπ' ἀμφοτέροις σφίσι κακῶς ἀκοῦσαι· οὐ μὴν καὶ ἔμελεν οἱ οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ἐς τοὺς φίλους σφᾶς τούς τε συμμάχους τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἐσέγραψε. De consuetudine cum eadem in Aegypto vid. Plut. Caes. 49. Dio XLII, 34 et 44.

maximis honoribus) vid. Dion. l. c. et Appian. Civ. II, 102: Κλεοπάτρας τε εἰκόνα καλὴν τῇ θεῷ (Veneri Genitrici) παρεστήσατο, ἣ καὶ νῦν συνέστηκεν αὐτῇ.

filiumque) Plut. l. c.: καταλιπὼν – τὴν Κλεοπάτραν βασιλεύουσαν Αἰγύπτου, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτοῦ τεκοῦσαν υἱόν, ὃν Ἀλεξανδρεῖς Καισαρίωνα ὑπηγόρευσαν etc. Sed Dio XLVII, 31, a Triumvir. Cleopatram impetrasse dicit, τὸν υἱόν, ὃν Πτολεμαῖον μὲν ὠνόμαζεν, ἐπλάττετο δὲ ἐκ τοῦ Καίσαρος τετοκέναι, καὶ κατὰ τοῦτο Καισαρίωνα προσηγόρευε, βασιλέα τῆς Αἰγύπτου κληθῆναι. Eundem XLIX, 41. Antonium βασιλέα βασιλέων dixisse, L, 1. Caesarionem appellasse et in Caesaris familiam retulisse (coll. cap. 3), LI, 6, inter ephebos recepisse narrat. Interfectus est tandem ab Augusto. Vid. infra ad Aug. 17. Caeterum, sive vere Caesarionem Caesaris filium prodiderit omnium virorum mulier, sive falso, alii Caesari filii non fuere, quo magis Dio XLIII, 44, Senatus taxat adulationem, qui omnibus eius filiis nepotibusque Imperatoris nomen aeque atque ipsi decreverat. — Postea reddidi *Caesari*, quod est in antiquis codd., pro *Caesaris*, quamquam discrimen, quod in constructione voc. *similis* grammatici finxere, nullum esse scio.

M. Antonius) ut officeret Octavio, adoptato Caesaris filio. Vid. Dion.

mavit: quae scire C. Matium, et C. Oppium, reliquosque Caesaris amicos: quorum C. Oppius, quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, *Non esse Caesaris filium*, *quem Cleopatra dicat*. Helvius Cinna, tribunus plebis, plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Caesar ferre iussisset, quum ipse abesset, uti uxores liberorum quaerendorum causa, quas et quot vellet, ducere liceret. Atque ne cui dubium omnino sit, et impudicitiae eum, et adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione *omnium mulierum virum*, *et omnium virorum mulierem* appellat.

locis cit., maxime L, 3, ubi: τῷ Καισαρίωνι ὡς καὶ ἐκ τοῦ Καίσαρος ὄντως γεγονότι ἐμεμαρτυρήκει (Antonius testamento).

C. Matium, *et C. Oppium*) Tac. Ann. XII, 60: *C. Oppius et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere conditiones pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios et cetera equitum rom. praevalida nomina referre, nihil attinuerit*, ubi vid. Lips. Cic. ad Div. VII, 15. C. Matium suavissimum doctissimumque hominem dicit. Id. VI, 13, Pansam, Hirtium, Balbum, Oppium, Matium, Postumium inter Caesaris familiares nominat. Plura vid. apud Lips. l. c., et in Cl. Cicer. suis locis.

Non esse) *Non* deletum voluit Glareanus contra auctoris sententiam. Oppius eo libro testimonii, quod a se fieri voluerat Antonius pro Caesarione, amovere studuit invidiam. *Defensionem* ad ipsum Oppium refero ob testimonium ei obtrusum, *patrocinium* ad Octavium, cuius iura contra filium Caesaris spurium vindicabat. Postea pro *quem Cleopatra dicat* al. *quem de Cleopatra dicant*, sc. natum, s. editum.

Helvius Cinna) de cuius morte vid. cap. 85.

vellet) Sibi hoc privilegium postulabat Caesar, ut haberet, qui in imperio sibi succederent, ferrique legem iusserat se absente, ad decliuandam rei invidiam. Dio XLIV, 7: ἀμέλει καὶ γυναιξὶν, ὅσαις ἂν (ὁποίαις καὶ ὅσαις suadet Casaub.) ἐθελήσῃ, συνεῖναί οἱ ἐτόλμησάν τινες ἐπιτρέψαι, ὅτε πολλαῖς καὶ τότε ἔτι, καίπερ πεντηκοντούτης ὤν, ἐχρῆτο. Al. *vellent* contra Dionis auctoritatem et latini sermonis rationem, quam restituere conatus est Oudend., coniiciens: *quas quis et quot vellet*. Polygamiam apud Romanos prohibitam lege stabilire voluisse Caesarem, falsa etiam est opinio Heinecc. Ant. Rom. I, 10, §. 18. Antea in verbis: *quam Caesar ferre iussisset*, ne quis legendum putet *ferri*, supple *se* ex antecedentibus, de quo usu vid. Drakenb. ad Liv. XXVII, 24, et Ern. ad Tac. Hist. I, 38.

Atque) Reposui, quod est in edd. ant., pro *ac*. Al. *at*.

53. Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Verbum M. Catonis est: *Vnum ex omnibus Caesarem ad evertendam Rempublicam sobrium accessisse.* Nam circa victum C. Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite conditum oleum pro viridi appositum aspernantibus ceteris, solum etiam largius dicat appetisse, ne hospitem aut negligentiae, aut rusticitatis videretur arguere.

54. Abstinentiam neque in imperiis, neque in magistratibus praestitit. Vt enim quidam monumentis suis

Vini parcissimum) Vell. II, 41. *Magno illi Alexandro, sed sobrio neque iracundo simillimus.*

ab hospite conditum oleum) Plut. Caes. 17: Τῆς δὲ περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίας κἀκεῖνο ποιοῦνται σημεῖον, ὅτι, τοῦ δειπνίζοντος αὐτὸν ἐν Μεδιολάνῳ ξένου, Οὐαλερίου Λέοντος, παραθέντος ἀσπάραγον, καὶ μύρον ἀντ' ἐλαίου καταχέαντος, αὐτὸς μὲν ἀφελῶς ἔφαγε, τοῖς δὲ φίλοις δυσχεραίνουσιν ἐπέπληξεν. Ἤρκει γάρ, ἔφη, τὸ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἀπαρέσκουσιν· ὁ δὲ τὴν τοιαύτην ἀγροικίαν ἐξελέγχων, αὐτός ἐστιν ἄγροικος. Qui locus non dubitare me iubet, quin intelligam cum Casaub. oleum *conditum* (penult. producta) id est myrrha infectum, κατηρτυμένον (angemachtes Oel.). Vsus myrrhae erat etiam in condiendo vino, ut docet Plin. XIV, 15, qui tamen ad lautissima vina myrrhae odore condita refert. Alii, ut Burm. et Ern., intelligunt *conditum* a condere, ut sit oleum *vetus, nimis diu servatum*, quomodo interpr. etiam Reines. ad h. l. allegans Salm. ad Simpl. pag. 22, 23, et quae ipse notaverat ad Plut. Caes. Quod vero ad firmandam hanc interpret. dicunt, oleum myrrha conditum lautius fuisse et elegantius, nedum hospitis negligentiam et rusticitatem arguisset, id refellit Plutarchus, qui de ἀγροικίᾳ loquitur, optime sine dubio gnarus, quid sui temporis hominum palato placeret. Consentit mecum Kaltwasser ad vers. german. Plutarchi.

Abstinentiam) Eam Val. Max. IV, 3, et ipse opponit *avaritiae* et *pecuniae cupidini*. Est ἐγκράτεια χρημάτων. De re vid. Dio XLII, 49: τό τε σύμπαν εἰπεῖν, χρηματοποιὸς ἀνὴρ ἐγένετο, δύο τε εἶναι λέγων τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα καὶ φυλάσσοντα καὶ ἐπαύξοντα, στρατιώτας καὶ χρήματα, καὶ ταῦτα δι' ἀλλήλων συνεστηκέναι· τῇ τε γὰρ τροφῇ τὰ στρατεύματα συνέχεσθαι, καὶ ἐκείνην ἐκ τῶν ὅπλων συλλέγεσθαι· κἂν θάτερον ὁποτερονοῦν αὐτῶν ἐνδεὲς ᾖ, καὶ τὸ ἕτερον συγκαταλυθήσεσθαι· περὶ μὲν οὖν τούτων οὕτω καὶ ἐφρόνει καὶ ἔλεγεν ἀεί. Recenset deinde cap. 50, quae in Vrbe ἠργυρολόγει. Conf. loca infra excitanda, ad voc. *sacrilegiis*.

neque in imperiis, neque in magistratibus) Ita infra cap. 75: *magistratusque et imperia capere.* — *Imperia* in provinciis gessit ubi exercitibus praefuit (erat enim imperium rei militaris administrandae facultas, uti Sigon. ad Liv. XXVIII, 38) *magistratus* in Vrbe. Vid. omnino Sigon.

testati sunt, in Hispania Proconsule et a sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium aeris alieni, et Lusitanorum quaedam oppida, quamquam nec imperata detrectarent, et advenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque Deûm donis referta expilavit, urbes diruit, saepius ob praedam, quam ob delictum: unde factum, ut auro abundaret, ternisque millibus nummûm in libras promercale per Italiam provinciasque divideret. In primo consulatu

l. c., et de ant. iure provinc. III, 5, et 6, pag. 291 sqq.

Proconsule) id est Proconsul; antiqua dicendi forma, optimis scriptoribus usitata (vid. Cort. ad Sallust. Cat. 19, Iug. 36, et 37), et repetita a Nostro Galb. 7; coll. Tib. 3, et Neron. 42, ubi est *Propraetore*. Fuit quidem Caesar in Hispania pro Praetore, id est ex praetura, cap. 18. Sed Proconsules saepe dicuntur, qui revera erant Propraetores. Laudat Ernesti Manutium ad Cic. Verr. III, 91, et de Leg. I, 22; Duker. ad Liv. XXXVII, 46, et XXXIX, 29. Wolfius praetulit alteram lectionem *a Proconsule*, ut Caesar sive Quaestor, sive ex praetura Hispaniae praefectus Proconsuli, cui succedebat, pecuniam extorserit, iniecto calumniarum, id est criminis repetundarum metu, de qua re nondum persuaderi mihi potuit, praesertim quum librarii, qui usum voc. *Proconsule* ignorabat, facillimus fuerit lapsus, repetita ultima litera ex *Hispania*. Vid. etiam Walther. Observ. c. mecum consentientem.

et a sociis) *Et* non est *etiam*, sed respondet sequens: *et Lusitanorum*, quomodo intellexit etiam Oudend. *Socios* auctor dicit civitates Hispaniae socias, quibus non magis pepercit Caesar, quam hostibus Lusitanis. Burm. parum commode *publicanos* dici existimat, quos quidem socios saepissime appellari ob societates negotiandi causa initas, satis notum (v. Burm. de vectigal. cap. 9. Ern. Cl. Cicer. in *socius*) a Caesare tamen male habitos vix crediderit, qui ambitiosum, Equites sibi adiungendi, studium, quod Consul maxime ostendit (vid. cap. 20), repotat.

Lusitanorum) vid. quae notavimus ad cap. 18.

ternisque millibus - divideret) Explicant Budaeus de asse pag. 269, et Gronov. de Sestert. pag. 156 h. l. ita, ut, quum libra argenti mille asses, auri ut decuplo gravior decem millia assium valeret, quae, sestertio scil. numo ad duo asses cum dimidio exacto, 4000 nummum effecissent, Caesar minori pretio, quarta nempe parte remissa s. 3000 nummis, aurum vendendum dederit. Recte tamen monet Ern., Caesaris tempore sestertium quatuor assibus aestimatum fuisse, 3000 Hs. s. nummum effecisse adeo 12000 assium, ut adeo non assium numerum, sed pondus sestertiorum in eo negotio spectatum pateat. — *promercale dividere aurum* est: venale s. ad vendendum distribuere procuratoribus, et quibuscunque hoc negotium dare Caesar voluit. Al. *diven-*

tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantundem inaurati aeris reposuit. Societates ac regna pretio dedit, ut qui uni Ptolemaeo prope sex millia talentorum suo Pompeiique nomine abstulerit. Postea vero evidentissimis rapinis ac sacrilegiis et onera bellorum civilium, et triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

deret. quod iam est in voc. *promercale* et glossam sapit. Consentit Reinesius.

furatus e Capitolio) Lucan. III, 156: *eruitur templo multis non tactus ab annis Romani census populi – tristi spoliantur templa rapina, pauperiorque fuit tunc primum Caesare Roma.* Graev. ad Cic. in Vatin. 12 opera Vatinii, cui Cicero tribuit, hoc furtum peregisse Caesarem suspicatur.

uni Ptolemaeo) *Auletae*, quem a civibus regno expulsum Pompeius et Caesar restituere receperant. Vid. Dio XXXIX, 12 sqq.; ubi haec de Ptolemaeo, nostrum locum illustrantia: πολλὰ τισι τῶν Ῥωμαίων χρήματα, τὰ μὲν οἴκοθεν, τὰ δὲ καὶ δανεισάμενος, ὅπως τήν τε ἀρχὴν βεβαιώσηται, καὶ φίλος καὶ σύμμαχος ὀνομασθῇ, κατηναλώκει, καὶ αὐτὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βιαίως ἠργυρολόγει. Idem sec. Plut. Caes. 48: ὤφειλε Καίσαρι χιλίας ἑπτακοσίας πεντήκοντα μυριάδας, fortasse ex pactione auri pro patrocinio.

rapinis ac sacrilegiis) Dicit maxime pecunias ex aerario desumtas, quas ne quis attrectaret, execratione erat prohibitum. Plut. Caes. 35; Appian. Civ. II, 41: τῶν τε ἀψαύστων ἐκίνει χρημάτων, ἅ φασιν ἐπὶ Κελτοῖς πάλαι σὺν ἀρᾷ δημοσίᾳ τεθῆναι, μὴ σαλεύειν ἐς μηδέν, εἰ μὴ Κελτικὸς πόλεμος ἐπίοι· ὁ δὲ ἔφη, Κελτοὺς αὐτὸς ἐς τὸ ἀσφαλέστατον ἑλών, λελυκέναι τῇ πόλει τὴν ἀράν. Conf. Dio XLI, 17, ubi vid. Fabric. Quum reliqui scriptores fores aerarii effractas a Caesare dicunt, satis lepide Caesar ipse B. Civ. I, 14: *tantus repente terror invasit, ut, quum Lentulus Consul ad aperiendum aerarium venisset, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, protinus, aperto sanctiore aerario, ex Vrbe profugeret.* De ablata pecunia ipse nihil. Sed Flor. IV, 2, 21: *Aerarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, iussit effringi; censumque et patrimonium populi rom. ante rapuit, quam imperium.* Secundum Plin. XXXIII, 19 (edit. Franz.) protulit tum ex aerario: *laterum aureorum XXV millia, argenteorum XXXV, et in numerato HS. quadringenties;* auctore Oros. VI, 15: *auri pondo quatuor millia centum triginta quinque, argenti pondo prope DCCCC millia.* — Deinde post priorem reditum ex Hispania, abstulit sec. Dion. XLI, 39: τὰ ἀναθήματα, τά τε ἄλλα, καὶ τὰ ἐκ τοῦ Καπιτωλίου πάντα. In Aegypto praeter reliquas exactiones μηδὲ τῶν ἱερῶν ἀπείχετο, Id. XLII, 34; postea τὰ ἀναθήματα τοῦ ἐν τῇ Τύρῳ Ἡρακλέους πάντα ἀνείλετο Ib. cap. 49; ultimo denique bello Hispanico ἠργυρολόγησεν, ὥστε μηδὲ τῶν τοῦ Ἡρακλέους ἀναθημάτων τῶν ἐν τοῖς Γαδείροις ἀνακειμένων φείσασθαι. Id. XLIII, 39.

55. Eloquentia militarique arte aut aequavit praestantissimorum gloriam, aut excessit. Post accusationem Dolabellae haud dubie principibus patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum, oratores enumerans negat *se videre, cui Caesar debeat cedere:* aitque, *eum elegantem, splendidam quoque, atque etiam magnificam ac generosam quodammodo rationem dicendi tenere:* et ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: *Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior?* Genus eloquentiae

militarique arte) Haec Heinsii est emendatio, recepta a Wolfio. Vulg. *militari, qua re* v. *quare*, unde Lips. coniecit *militarique re*, quod omnes fere editores adoptarunt. More suo Suet. argumentum universum sequentis narrationis praemittit, et proxime agit de Caesaris eloquentia, inde a c. 57 de arte militari.

aut aequavit – aut excessit) Quinctil. X, 1, 114: *C. Caesar si tantum foro vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur; tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat; exornat tamen haec omnia mira sermonis, cuius proprie studiosus fuit, elegantia.* Idem *vim* Caesaris in dicendo laudat X, 2, 25, et XII, 10, 11. Auctor dialogi de orator. 21: *Concedamus sane C. Caesari, ut propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum minus in eloquentia effecerit, quam divinum eius ingenium postulabat.* Ibid. Caesaris liber commemoratur pro Samnite, cui lentitudo ac tepor tribuitur. Ab eod. cap. 25. Caesar *splendidior* dicitur. Conf. Plut. Caes. 3, qui: Λέγεται δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγους πολιτικοὺς ὁ Καῖσαρ ἄριστα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα τὴν φύσιν, ὡς τὰ δευτερεῖα μὲν ἀδηρίτως ἔχειν, τὸ δὲ πρωτεῖον, ὅπως τῇ δυνάμει καὶ τοῖς ὅπλοις πρῶτος εἴη μᾶλλον, ἄλλοις ἀσχοληθεὶς ὑφεῖναι, πρὸς ὅπερ ἡ φύσις ὑφηγεῖτο· τῆς ἐν τῷ λέγειν δεινότητος ὑπὸ στρατειῶν καὶ πολιτείας, ᾗ κατεκτήσατο τὴν ἡγεμονίαν, οὐκ ἐξικόμενος, unde ipse dixisse fertur Anticatonem suum στρατιωτικοῦ λόγον ἀνδρός.

accusat. Dolabellae) vid. cap. 4; Plut. Caes. 4: ἐν Ῥώμῃ πολλὴ ἐπὶ τῷ λόγῳ περὶ τὰς συνηγορίας αὐτοῦ χάρις ἐξέλαμπε.

Cicero ad Brutum) cap. 75: *Caesar rationem adhibens, consuetudinem vitiosam et corruptam pura et incorrupta consuetudine emendat. Itaque quum ad hanc elegantiam verborum latinorum (quae, etiamsi orator non sis, et sis ingenuus civis romanus, tamen necessaria est) adiungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc quum habeat praecipuam laudem in communibus, non video, cui debeat cedere. Splendidam quandam minimeque veteratoriam rationem di-*

duntaxat adolescens adhuc Strabonis Caesaris secutus videtur: cuius etiam ex oratione, quae inscribitur *Pro Sardis*, ad verbum nonnulla transtulit in Divinationem suam. Pronunciasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque, non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. *Pro Q. Metello* non immerito Augustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem *Pro Metello*, sed, *quam scripsit Metello;* quum ex persona Caesaris ser-

cendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica et generosa quodammodo. Suetonius minus accurate, forsan ex memoria verba reddidit. Caeterum pro *aitque* Müller. in sched. MSS. suadet: *additque*, quod verissimum puto.

Strabonis Caesaris) qui Cic. Brut. 48: *orator non vehemens, sed festivissimus* dicitur. Conf. Vell. II, 9. Oratio eius *pro Sardis* commemoratur ab eodem Off. II, 14, et Divin. in Caecil. 19. Vid. Cl. Cicer. Pro *adolescens* n. l. alii *adolescentis*, parum commode, sive ad *Strabonis*, sive ad *eloquentiae* retuleris.

in Divinationem suam) quam habuit ante ipsam in Dolabellam actionem. Hunc autem pluribus orationibus a Caesare petitum esse, docent Ascon. Pedian. ad orat. pro M. Scauro et Gell. IV, 16, qui actionem eius tertiam in Dolobellam laudat. Male inter fragmenta Caesaris (ed. Oberlin. pag. 799) liber eius *de divinatione* refertur. Quid sit divinatio, e Ciceronis in Caecilium divinatione satis notum. Vid. Gell. II, 4.

Pro Q. Metello) Trib. pl., de quo vid. ad c. 16. Al. ut *pro Q. Metello, quam*. Nostrum ex optimis libris reddiderunt Oudend. et Wolf. Supple ex superioribus: *orationem*. Id vocabulum infra etiam post *in Hispania idem Augustus* eiiciendum censent Gronov. ad Oudend. Wolf.

ab actuariis) id est ταχυγράφοις, qui notis excipere solebant publice dicta, s. *notariis*, de quibus Martial. XIV, 208: *Currant verba licet, manus est velocior illis; nondum lingua suum, dextra peregit opus.* Plut. Cat. min. 23 σημειογράφους, eosque primum a Cicerone ad excipiendam Catonis de coniuratis orationem (de qua vid. ad cap. 14) institutos dicit. Plura de *actuariis* vid. apud Lips. exc. ad Tac. A. V, 4.

quum ex persona) Hunc locum plerique male ceperunt; Lipsius adeo legi voluit: *ex persona Metelli*, prorsus contra auctoris sententiam, quae ita se habet: Falsa illa est inscriptio: *quam scripsit Metello.* Ita enim Metellus in ea verba fecisset, auctore orationis Caesare, *quum*, id est quum tamen ex persona Caesaris sermo sit, id est quum Caesar ipse suo nomine in ea pro Metello loquatur. Verum vidit Oudend.

mo sit, Metellum seque adversus communium obtrectatorum criminationes purgantis. *Apud milites* quoque *in Hispania*, idem Augustus (orationem esse) vix ipsius putat: quae tamen duplex fertur: una, quasi priore habita proelio; altera, posteriore; quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

56. Reliquit et rerum suarum commentarios, Gallici civilisque belli Pompeiani. Nam Alexandrini, Africique et Hispaniensis, incertus auctor est. Alii Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli novissimum imperfectumque librum suppleverit. De commentariis Cicero in eodem Bruto sic refert: *Commentarios scripsit, valde quidem probandos: nudi sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste detracta: sed dum voluit, alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa volent calamistris inurere, sanos quidem homines a*

posteriore) vid. de proelio Mundensi ad cap. 36, de Asinio Pollione ad cap. 30.

Nam Alexandrini – auctor est) vid. quae Morus et Oberlin. ante singula haec bella monuerunt, et Voss. de histor. Lat., et Dodwell. dissertatione de auctore lib. VIII de bello Gall., et Alex. Afric. atque Hispan. — Mox pro *suppleverit* Müller. in obs. c. legandum censet *supplevit*, quum ex seq. *de eisdem commentariis Hirtius ita praedicat*, auctorem de Hirtio non dubitasse pateat. At h. l. scriptor in recensendis aliorum opinionibus adhuc versatur, suam in sequentibus prodit.

Bruto) Ita scribendum visum est Torrentio, Casaubono aliisque, at edidere Gronov., Burm. Oudend., pro *libro*. Codd. auctoritatem laudat Oudend. Caeterum locus extat Brut. 75, statim post supra excitatum.

detracta) Multi hic et in Cicer. contra libros edunt *detracto* ex vulgari syntaxeos regula. Sed rarius dicendi genus defendit Oudend. locis Cornel. Them. 7: *nam illorum urbem ut propugnaculum esse* oppositum *barbaris*. Liv. I, 21: *castra, non urbem*, positam *in medio*. Plura exempla dant interpretes ad l. c., et grammatici ad figuram, quam Zengma appellant. Postea pro *parata* al. *paratam*.

calamistris inurere) Ita infra Aug. 86, Maecenatis dicuntur *cincinni*, quos Auctor de Orator. 26, *calamistros* Maec. dicit, id est verba comta, ad nitorem et decorem artificiose efformata.

scribendo deterruit. De iisdem commentariis Hirtius ita praedicat: *Adeo probantur omnium iudicio, ut praerepta, non praebita, facultas scriptoribus videatur. Cuius tamen rei maior nostra, quam reliquorum, est admiratio. Ceteri enim, quam bene atque emendate, nos etiam, quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus.* Pollio Asinius, parum diligenter, parumque integra veritate compositos, putat, quum Caesar pleraque et quae per alios erant gesta, temere crediderit, et quae per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque, rescripturum et correcturum fuisse. Reliquit et *De Analogia* libros duos, et *Anticatones* totidem, ac praeterea poëma, quod inscri-

Hirtius) in praefat. ad lib. VIII de bello Gall. Ibi postea *perfecerit* pro *perscripserit*. De re Plin. VII, 25: *Animi vigore praestantissimum arbitror genitum C. Caesarem Dictatorem. Nec virtutem constantiamque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quae coelo continentur; sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus, epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut, si nihil aliud ageret, septenas.*

Pollio Asin. – putat) Veritatem huius iudicii Pollionis de Caesaris commentariis examinat Bayle not. G. sub v. *César*, eorundem αὐθεντίαν not. S.

De Analogia) Gell. I, 10: *atque id, quod a C. Caesare, excellentis ingenii ac prudentiae viro, in primo de Analogia libro scriptum est* seqq. Id. IV, 16: *C. Caesar — in libris quoque Analogicis omnia istiusmodi* (ornatu, dominatu, *aliosque dativos quartae declin.*) *sine i litera dicenda censet.* IX, 14: *C. Caesar in libro de Analogia secundo* huius die *et* huius specie *dicendum putat.* XIX, 8: *C. Caesar ille, perpetuus dictator — vir ingenii praecellentis, sermonis praeter alios suae aetatis castissimi, in libris, quos ad M. Ciceronem de Analogia conscripsit* sqq. Laudantur iidem libri a Cicer. Brut. 72. Quinctil. Inst, I, 7, 34. Macrob. Saturn. I, 5. Charisio et Prisciano var. locis. Extitisse eos adhuc saec. XV post Chr. n., Mullerus Observ. pag. 6, probat ex Aeneae Sylvii de educatione liberorum (ep. 431), ubi plura inde loca citantur, in script. ant. non obvia.

Anticatones) quos opposuit Ciceroni, qui laudem Catonis conscripserat. Cic. ad Att. XII, 40: *qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis.* coll. XII, 41, 44, 45, et l. XIII, 50. Topic. 25. Tacit. Ann. IV, 34. Quinctil. III, 7, 28. Iuvenal. VI, 337, et Scholiast. ad h. l. Gell. IV, 16: *C. Caesar, gravis auctor linguae latinae, in Anticatone*

bitur *Iter*. Quorum librorum primos in transitu Alpium, quum ex citeriore Gallia, conventibus peractis, ad exercitum rediret; sequentes sub tempus Mundensis proelii fecit; novissimum, dum ab Vrbe in Hispaniam ulteriorem quarto et vicesimo die pervenit. Epistolae quoque eius ad Senatum exstant, quas primus videtur ad paginas et formam memorialis libelli convertisse, quum antea Consules et duces nonnisi transversa charta scriptas mitterent. Exstant et ad Ciceronem, item ad fa-

sqq. Plutarch. Caes. 3: ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα περὶ Κάτωνος ἀντιγραφῇ, et cap. 54: ἔγραψε Κικέρων ἐγκώμιον Κάτωνος, ὄνομα τῷ λόγῳ θέμενος Κάτωνα· καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ σπουδῆς, ὡς εἰκός, ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου τῶν ῥητόρων εἰς τὴν καλλίστην πεποιημένος ὑπόθεσιν. τοῦτ' ἠνία Καίσαρα, κατηγορίαν αὐτοῦ νομίζοντα τὸν τοῦ τεθνηκότος δι' αὐτὸν ἔπαινον· ἔγραψεν οὖν πολλάς τινας κατὰ τοῦ Κάτωνος αἰτίας συναγαγών· τὸ δὲ βιβλίον Αντικάτων ἐπιγέγραπται. καὶ σπουδαστὰς ἔχει τῶν λόγων ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτωνα πολλούς. Id. Cat. min. XI, 36, 52. Cic. 39. App. Civ. II, 99. Dio XLIII, 13, ex quibus locis recte videtur probasse Müller. l. c. legendum n. l. *Anticatonis*, nisi duo libri de Anticatone aeque dici potuerunt *Anticatones*, atque *Alaudae* dicti sunt milites legionis Alaudae.

poema) De reliquis Caesaris poëmatibus, et nonnullorum fragmenta v. ed. Caesaris Oberlin. pag. 801 sqq.

quarto et vicesimo die) Casaub. legendum censet *septimo et vic. die* ex Strabon. III, 4, (ed. Siebenk. tom. I, pag. 429) ubi: φασὶ δ' οἱ συγγραφεῖς, ἐλθεῖν καὶ Καίσαρα ἐκ Ῥώμης ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἡμέραις εἰς τὴν Ὀβούλκωνα, καὶ τὸ στρατόπεδον τὸ ἐνταῦθα, ἡνίκα ἔμελλε συνάπτειν εἰς τὸν περὶ τὴν Μοῦνδαν πόλεμον. Consentit Appian. Civ. II, 103: ὁ δὲ Καῖσαρ ἧκε μὲν ἀπὸ Ῥώμης ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἡμέραις, βαρυτάτῳ στρατῷ μακροτάτην ὁδὸν ἐπελθών. Res in eo versatur, quem itineris terminum accipias. Nihil igitur mutandum. Dio XLIII, 32, nonnisi: τοσούτῳ τῷ τῆς πορείας τάχει ἐχρήσατο, ὥστε καὶ τοῖς οἰκείοις ἅμα καὶ τοῖς ἐναντίοις ὀφθῆναι, πρὶν ὅτι καὶ ὅλως ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ γέγονεν ἀκουσθῆναι. Auctor B. Hisp. 2: *quum celeri festinatione ad bellum conficiendum in Hispaniam venisset*, et postea: *ad quos celerius, quam ipsi opinati sunt, appropinquavit.*

ad paginas) i. e. complicatas, ita ut plures fierent paginae, quales sunt librorum nostrorum, unde epistolae etiam *libelli* dictae sunt et *codicilli*. Tales antea fuerant *libri memoriales* sive *diaria*, privato usui destinata. Epistolae publicae scriptae fuerant *transversa charta*, quod recte Guiet.: *du haut en bas du papier*. Ern. in *forma patente* i. e. ut versus super omnem chartam transverse dirigantur, eaque postea convolvatur. Quam Casaub. et Bremius dant interpretationem, ut *ad paginas* sit *ad marginem*, ea huic l. non convenit. Nam de *totis* epistolis sermo est, quas profecto non

miliares domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, ut nullum verbum effici posset: quae si quis investigare et persequi velit, quartam elementorum literam, id est, *d* pro *a*, et perinde reliquas commutet. Feruntur et a puero et ab adolescentulo quaedam scripta: ut *Laudes Herculis*, Tragoedia *Oedipus*, item *Dicta collectanea*. Quos omnes libellos vetuit Augustus publicari, in epistola, quam brevem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.

scripsit ad marginem, non de aliqua epistolae parte, qoae impleta pagina superesset. — Caeterum, quae restant Caesaris epistolae, et quidquid de iis traditum est, extant in Caesaris edit. Taur. pag. 209, tom. II. Laudat eas Appian. Civ. II, 79, ubi v. Schweigh. moremque, per epistolas scil. codicillos (Billets) in Vrbe etiam cum amicis res communicandi, a Caesare inventum dicit Plut. Caes. 17.

per notas) Gell. XVII, 9: *Libri sunt epistolarum C. Caesaris ad C. Oppium et Balbum Cornelium, qui res eius absentis curabant. In his epistolis quibusdam in locis inveniuntur literae singulariae sine coagmentis syllabarum; quas tu putes positas incondite; nam verba ex his literis confici nulla possunt. Erat autem conventum inter eos clandestinum de commutando situ literarum; ot in scripto quidem alia aliae locum et nomen teneret, sed in legendo locus cuique suus et potestas restitueretur; quaenam vero litera pro qua scriberetur, ante iis, sicut dixi, complacebat, qui hanc scribendi latebram parabant. Est adeo Probi grammatici commentarius satis curiose factus de occulta literarum significatione epistolarum C. Caesaris scriptarum.* Dio XL, 9: εἰώθει δέ, ὁπότε τι δι' ἀποῤῥήτων τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον ἀεὶ στοιχεῖον ἀντὶ τοῦ καθήκοντος ἀντεγγράφειν, ὅπως ἀνάγνωστα τοῖς πολλοῖς ᾖ τὰ γραφόμενα. Augusti simile commentum narrant Noster Aug. 88, et Dio LI, 3.

investigare et persequi velit) Illod est, arcanum sensum indagando eruere, hoc ordine perlegere, quo sensu etiam dicitur *percurrere*, *transire*, gr. παρακολουθεῖν, ἕπεσθαι, διέρχεσθαι. vid. Casaub. Postea dedi *velit* cum Bipont. ex correctione Ernestii. Alii correxerunt *volet*. Si stat vulg. *vellet*, infra leg. *commutaret*. Eadem est sententia Mülleri in observ. cit., qui idonea confusorum ita per epitomen scribendi temporum exempla affert p. 6.

Dicta collectanea) Haud dubie sunt ἀποφθέγματα illa, quorum volumina confecisse Caesarem, auctor Cic. ad Paetum (ad Div. IX, 16). Eiusmodi collectiones haud repente confiunt; quam inceperat igitur adolescens, Caesar deinceps continuavit, novisque, quae notatu digna vel audivisset vel legisset, auxit. Ea est etiam sententia Burmanni.

Pompeium Macrum) Idemne sit, quem Praetorem commemorat Tacit.

57. Armorum et equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine nonnunquam equo, saepius pedibus anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber esset. Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus, meritoria rheda, centena passuum millia in singulos dies: si flumina morarentur, nando traiiciens, vel innixus inflatis utribus, ut persaepe nuncios de se praevenerit.

Ann. I, 72, an nostri filius, dubitat Glandorp. Onomast. Rom. pag. 694. Ad alteram tamen sententiam propendet. Idem ad nostrum datam existimat Ovid. Amor. II, eleg. 18. Vid. Broukhus. ad Tibull. II, 6, et Tzschuck. ad Strabon. XIII, 2, 4. (Tom. V, pag. 430) et qui ab illis citantur.

Armorum et equitandi perit.) conf. Plut. Caes. 17, totum. De arte eius equitandi ib. τὸ μὲν οὖν ἱππεύειν ἐκ παιδὸς ἦν αὐτῷ ῥάδιον· εἴθιστο γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἀπάγων, καὶ τῷ νώτῳ περιπλέκων, ἀνὰ κράτος ἐλαύνειν τὸν ἵππον. ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ στρατείᾳ (Gallica) προσεξήσκησεν ἱππαζόμενος τὰς ἐπιστολὰς ὑπαγορεύειν, καὶ δυσὶν ὁμοῦ γράφουσιν ἐξαρκεῖν, ὡς δ' Ὄππιός φησι, καὶ πλείοσι.

incredibili celeritate) Cic. ad Att. VIII, 9: *sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.* Id. pro Marcell. 2. — Plena sunt scripta Caesaris ipsius et reliquorum historicorum testimoniis de hac celeritate. Collegit ea diligenter Bayle Diction. crit. et hist. sub v. *César.*

expeditus) sine sarcinis sive impedimentis, nota significatione. Ernest. interpretatur: *ita vestitus, ut statim paratus esset, si vis hostilis ingrueret;* quam interpr. defendere ego haud reciperem. In ed. Hal. est: *expediens mer. rh. centena passuum millia*, aliqua auctoritate, an ex coniectura, nescio. Haud inepta tamen est lectio. *Expedire* saepius enim idem quod *perficere*, et Liv. XXXVIII, 2: *per invias atque ignotas rupes iter fugae non expedientes*, quamquam ibi difficultatis alicuius vincendae inest notio.

meritoria rheda) Plut. Caes. 17: ἐκοιμᾶτο μέν γε τοὺς πλείστους ὕπνους ἐν ὀχήμασιν ἢ φορείοις, εἰς πρᾶξιν τὴν ἀνάπαυσιν κατατιθέμενος. ὠχεῖτο δὲ μεθ' ἡμέραν ἐπὶ τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς χάρακας, ἑνὸς αὐτῷ συγκαθημένου παιδός, τῶν ὑπογράφειν ἅμα διώκοντος εἰθισμένων, ἑνὸς δ' ἐξόπισθεν ἐφεστηκότος στρατιώτου, ξίφος ἔχοντος. συντόνως δ' ἤλαυνεν οὕτως, ὥστε τὴν πρώτην ἔξοδον ἀπὸ Ῥώμης ποιησάμενος, ὀγδοαῖος ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν ἐλθεῖν.

inflatis utribus) Xen. Anab. III, 5, 10. Liv. XXI, 27: *Hispani, sine ulla mole in utres vestimentis coniectis, ipsi cetris suppositis incubantes, flumen tranavere.* Curt. VII, 5, 28: *utres quam plurimos stramentis refertos dividit; his incubantes transnavere amnem, quique primi transierant, in statione erant, dum traiicerent ceteri*, ubi vid. Freinshem. Caes. B. C. I, 48: *quod consuetudo eorum omnium est, ut sine utribus ad exercitum non eant.* Vid. Oberlin. ad h. l. et Casaub. ad n.

praevenerit) v. Dion. locum XLIII,

58. In obeundis expeditionibus dubium, cautior an audentior. Exercitum neque per insidiosa itinera duxit unquam, nisi perspeculatus locorum situs; neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus et navigationem et accessum ad insulam explorasset. At idem, obsessione castrorum in Germania nunciata, per stationes hostium Gallico habitu penetravit ad suos. A Brundisio Dyrrhachium inter oppositas classes hieme transmisit. Cessantibusque copiis, quas subsequi iusserat, quum ad arcessendas frustra saepe misisset, novissime ipse clam noctu parvulum navigium solus obvoluto capite conscendit, neque aut, quis esset, ante detexit,

32, ad cap. superius excitatum. Plut. Caes. 26: ὅπου ἄγγελον, ἢ γραμματοφόρον διαδῦναι παρ' αὐτοῦ χρόνῳ πολλῷ ἦν ἄπιστον, ἐνταῦθα μετὰ πάσης ἑωρᾶτο τῆς στρατιᾶς.

per se) Caes. B. G. IV, 21: *Ad haec cognoscenda, prius quam periculum faceret, idoneum esse arbitratus, C. Volusenum, cum navi longa praemittit.* Sed hoc non impedit, quo minus et *per se* i. e. ipse (δι' ἑαυτοῦ) locum perspeculatus fuerit. Ex Caesaris silentio nondum Nostrum erroris arguerim. Al. correxere *persaepe* vel *per suos*, Ern. *nisi ante quam* sqq. Al. Imperatori tribui dicunt, quae per legatos animadvertit. Sed ita auctor non diserte addidisset *per se*.

in Germania) in Eburonibus. De eadem re supra auctor c. 25: *in Germanorum finibus*. Eutrop. VI, 14: *in Germania*; unde non corrigendum cum Ern. *in Gallia*. Solent enim scriptores finitimarum regionum nomina ut certis finibus non discretarum permutare. Hactenus recte omnia Oudend., qui tamen errat, pro *at idem* suadens *itidem*, quum de uno Caesare sermo sit. Nempe auctor ante exemplum dederat, ubi *cautius* egerat Caesar, nunc alia addit, ubi *audentius*. Bene igitur opponit: *at idem*. Ita Aug. 67, dicitur Aug. non minus severus, quam facilis et clemens. Post clementiae exempla pergit auctor ad severitatem voce *Idem* sqq. et Cic. ad Div. XV, 4, 32: *idem post iniuriam acceptam* sqq. ubi diversam agendi rationem priori opponit.

A Brundisio) Ita cap. 4: *ab Rhodo*, ubi vid. n. cap. 36, *ab Alexandria*. De traiectione in Graeciam hieme facta vid. ad cap. 35.

Cessantibusque copiis) i. e. adventum differentibus. Ita Terent. Heaut. I, 2, 1: *haudquaquam etiam cessant*, ubi Calpurn. id est, *nondum differunt adventum*. Plut. Caes. 37: ἐπορεύοντο σχολαίως εἰς τὸ Βρεντήσιον, indignantes Caesari ob continuas expeditiones, quumque Brund. venissent, iam profectum eum acceperunt. Subduxit eos postea Antonius. Plut. 39: ἐκ τούτου κατέπλευσε μὲν Αντώνιος ἀπὸ Βρεντησίου τὰς δυνάμεις ἄγων.

novissime ipse — fluctibus) Rem a Caesare in commentariis praetermis-

aut gubernatorem cedere adversae tempestati passus est, quam paene obrutus fluctibus.

59. Ne religione quidem ulla a quoquam incepto absterritus unquam vel retardatus est. Quum immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem et Iubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, *Teneo te*, inquit, *Africa.* Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix et invictum

sam narrant Flor. IV, 2, 37; *positisque ad Oricum castris, quum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta Brundisii moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: Quid times? Caesarem vehis.* Valer. Max. IX, 8, 2. Lucan. V, 504—677. Plut. Caes. 38, ubi Caesar: Ἴθι, ἔφη, γενναῖε, τόλμα καὶ δέδιθι μηδέν· Καίσαρα φέρεις, καὶ τὴν Καίσαρος τύχην συμπλέουσαν. Appian. Civ. II, 57, qui verba eius ita refert: Θαῤῥῶν ἴθι πρὸς τὸν κλύδωνα, Καίσαρα φέρεις καὶ τὴν Καίσαρος τύχην, et Dio XLI, 46, qui: ἐξέφηνεν ἑαυτόν, καθάπερ ἐκ τούτου καὶ τὸν χειμῶνα παύσων, καὶ ἔφη· Θάρσει· Καίσαρα γὰρ ἄγεις. τοσοῦτον μὲν δὴ φρόνημα καὶ τοιαύτην ἐλπίδα ἤτοι τηνάλλως, ἢ καὶ ἐκ μαντείας τινός, εἶχεν· ὥστε καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα πίστιν τῆς σωτηρίας ἐχέγγυον ποιεῖσθαι. οὐ μέντοι καὶ ἐπεραιώθη. ἀλλ᾽ ὡς ἐπὶ πολὺ μάτην πονήσας ἀνέπλευσε.

aufugisset hostia) Cic. de Divinat. 24: *quid? ipse Caesar, quum a summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? quod ni fecisset, uno in loco omnes adversariorum copiae convenissent.* Profectionem eam suscepit A. V. 707. τοῦ χειμῶνος μεσοῦντος, Dio XLII, 56, ubi vid. Fabric. — Alia spretae a Caesare religionis exempla laudabo ad cap. 77.

Prolapsus — Africa) Dio XLII, 58: ἐκβάντι δὲ αὐτῷ τῆς νεὼς συντυχία τοιάδε ἐγένετο, ὑφ᾽ ἧς εἰ καί τι φοβερὸν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου σφίσιν ἐσημαίνετο, ἀλλὰ καὶ αὐτό γε ἐκεῖνο ἐς ἀγαθὸν ἔτρεψεν. ἐπειδὴ γὰρ ἅμα τῷ τῆς γῆς ἐπιβῆναι προσέπταισε, καὶ αὐτὸν πεσόντα ἐπὶ στόμα οἱ στρατιῶται ἰδόντες ἠθύμησαν, καὶ δυσανασχετήσαντες ἐθορύβησαν· οὐ διηπορήθη, ἀλλ᾽ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, τήν τε γῆν, ὡς καὶ ἑκὼν δὴ πεσών, περιέλαβε καὶ κατεφίλησε· καὶ ἀναβοήσας εἶπεν· ἔχω σε Ἀφρική. Paulo aliter Frontin. I, 12, 2: *C. Caesar, quum forte conscendens navem lapsus esset, Teneo te, terra mater, inquit: qua interpretatione effecit, ut repetiturus illas, a quibus proficiscebatur, terras videretur.*

Ad elud. a. vatic.) Plut. Caes. 52: πυνθανόμενος δὲ χρησμῷ τινι παλαιῷ θαῤῥεῖν τοὺς πολεμίους, ὡς προσῆκον ἀεὶ τῷ Σκιπίωνος γένει κρατεῖν ἐν Λιβύῃ, χαλεπὸν εἰπεῖν, εἴτ᾽ ἐκφλαυρίζων ἐν παιδιᾷ τινι τὸν Σκιπίωνα στρατηγοῦντα τῶν πολεμίων, εἴτε καὶ σπουδῇ τὸν οἰωνὸν οἰκειούμενος, (ἦν γὰρ παρ᾽ αὐτῷ τις ἄνθρωπος, ἄλλως μὲν εὐ-

in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitae Salutioni cognomen erat, in castris secum habuit.

60. Proelia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat; ac saepe ab itinere statim, interdum spurcissimis tempestatibus, quum minime quis moturum speraret: nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctantior factus est; quo saepius vicisset, hoc minus experiendos casus, opinans, nihilque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset. Nullum unquam hostem fudit, quin castris quoque exueret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti proelio equos dimittebat, et in primis suum, quo maior

καταφρόνητος καὶ παρημελημένος, οἰκίας δὲ τῆς Ἀφρικανῶν, Σκιπίων δ' ἐκαλεῖτο Σαλλουτίων) τοῦτον ἐν ταῖς μάχαις προέταττεν, ὥσπερ ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς. Cf. Dio XLII, 57, qui h. l. philosophus non χρησμὸν, ut Plut., sed ἄλογόν τινα πίστιν confirmasse dicit Caesaris hostes, μηδένα ἂν Σκιπιῶνα ἐν τῇ Ἀφρικῇ κακῶς πρᾶξαι. Id. cap. 58: προσπαρέλαβέ τινα ἔκ τε τοῦ γένους τοῦ τῶν Σκιπιώνων ὄντα. καὶ τὴν προσηγορίαν ταύτην φέροντα (ἐπεκαλεῖτο δὲ Σαλάττων). Plurima de hoc cognomine, sive Salutio, sive Salvito scribendum, vel corrigendum cum Lipsio in Salacio (a verbo *salax*, libidinosus) vel cum Gron. in *Saloco* vel *Salpitto*, vel cum Is. Voss. in Salicippius, disputant viri docti ad h. l. et Plin. VII, 10. (ed. Fr.) et XXXV, 2, sine fructu. In priore enim loco Plinius: *Eiusdem familiae Scipiani post eum (Scipionem Serapionem) cognomen Salutio mimus dedit*, unde patet, non nostro demum *ad opprobrium vitae* hoc cognomen venisse, sed uni ex eius maioribus ob oris cum mimo Salutione similitudinem. Cf. Sigon. de nominibus Rom. (Thes. Graev. Tom. II, pag. 1982).

sumebat) Tac. Ann. II, 45: *Cherusci sumsere bellum*. XIII, 34: *bellum acriter sumitur*. Hist. II, 42: *Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumsere*.

speraret) Al. *putaret*. Promiscuum est. Calpurn. ad Terent. Heautont. I, 1, 107: *spero* pro *credo usitatum est, sive de praesenti loquamur, sive de praeterito*. Ita Gall. *espérer*.

cunctantior) Al. *cunctatior*. Ita Tac. Hist. III, 4, pro *cunctator* al. *cunctatior*.

Nullum unquam — dabat) Lucan. I, 143 sqq. Ita in proelio Pharsalico, ubi Pompeius animo deiectus: οὐχοῦν καὶ ἐπὶ τὴν παρεμβολήν; Pompei. 72. Caes. B. C. III, 95. Ita etiam in bello Africano, Plut. Caes. 53. Bell. African. 85. Cf. Bayle Diction. sub v. *César*.

equos dimittebat) Caes. B. G. I, 25,

permanendi necessitas imponeretur, auxilio fugae erepto.

61. Vtebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, et in modum digitorum ungulis fissis: quem natum apud se, quum haruspices, imperium orbis terrae significare domino, pronunciassent, magna cura aluit; nec patientem sessoris alterius primus ascendit: cuius etiam instar pro aede Veneris Genetricis postea dedicavit.

62. Inclinatam aciem solus saepe restituit, obsistens fugientibus, retinensque singulos, et contortis faucibus

ubi de pugna cum Helvetiis: *Caesar primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis, ut aequato omnium periculo spem fugae tolleret, cohortatus suos, proelium commisit.* Idem Plut. Caes. 18: ὡς ἵππος αὐτῷ προσήχθη· Τούτῳ μὲν, ἔφη, νικήσας χρήσομαι πρὸς τὴν δίωξιν, νῦν δ' ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ πεζὸς ὁρμήσας ἐνέβαλε. Fecit idem in summo discrimine proelio Mundensi. Flor. IV, 2, 82. Vell. II, 55. Dio XLIII, 37. Polyaen. VIII, 23, 16. Frontin. II, 8, 13.

equo insigni) Auct. Dion. XXXVII, 54, quo tempore primum consulatum petebat, ἵππος τις αὐτῷ διφυὰς ἐν ταῖς τῶν προσθίων ποδῶν ὁπλαῖς ἔχων ἐγεννήθη· καὶ ἐκεῖνον μὲν γαυρούμενος ἔφερεν, ἄλλον δὲ ἀναβάτην οὐδένα ἀνεδέχετο. Plin. VIII, 42 (64) *nec Caesaris Dictatoris quemquam alium recepisse dorso equus traditur, idemque humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis aedem.* Ita etiam Alexandri celeber ille Bucephalus *neminem alium, quam Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem,* ut Plin. eodem l. — Ceterum deletum malim n. l. *et* ante *in modum* seq. nisi est ἐξηγητικόν.

ascendit) Graev. praeferebat *escendit*, quod de re ardua, ad quam enitimur, dici, bene monet Oudend. Equum ascendere, equitandi peritissimo haud nimis arduum fuerit.

Ven. Genetricis) Edidi *Genetr.* pro *Genitr.* Burmannum secutus et Oud. qui ad lapidum auctoritatem provocat. Aedem hanc Veneri *Genetrici* (ὡς καὶ ἀρχηγέτιδι τοῦ γένους αὐτοῦ οὔσῃ, ut Dio XLIII, 22) vel *Victrici* voverat ante pugnam Pharsalicam. Appian. Civ. II, 68: θυόμενός τε νυκτὸς μέσης, τὸν Ἄρη κατεκάλει, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρόγονον Ἀφροδίτην — νεών τε αὐτῇ νικηφόρῳ χαριστήριον ἐν Ῥώμῃ ποιήσειν εὔχετο κατορθώσας· et cap. 102: ἀνέστησε καὶ τῇ γενετείρᾳ τὸν νεών, ὥσπερ εὔξατο μέλλων ἐν Φαρσάλῳ μαχεῖσθαι. Vid. supra ad cap. 26, et Fabric. ad Dion. XLIII, 22.

contortis — faucibus) Plut. Caes. 52, ubi de bello Africano, ἔστι δ' ὅτε καὶ καθ' ἑτέραν μάχην ἐπλεονέκτησαν οἱ πολέμιοι, συμπλοκῆς γενομένης, ἐν ᾗ Καῖσαρ τὸν ἀετοφόρον φεύγοντα λέγεται, κατασχὼν ἐκ τοῦ αὐχένος, ἀνα-

convertens in hostem: et quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti se cuspide sit comminatus; alius in manu detinentis reliquerit signum.

63. Non minora illa constantiae eius, immo maiora etiam, indicia fuerint. Post aciem Pharsalicam, quum, praemissis in Asiam copiis, per angustias Hellesponti vectoria navicula traiiceret, C. Cassium, partis adver-

στρέψαι, καὶ εἰπεῖν· Ενταῦθα εἰσὶν οἱ πολέμιοι. Appian. 95: αὐτὸς δὲ λέγεται παρὰ τὴν φυγήν, ἐγχρίμπτων ἅπασιν, ἐπιστρέφειν αὐτούς· καί τινα τῶν τὰ μέγιστα σημεῖα, τοὺς ἀετούς, φερόντων τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ περισπάσας, μετενεγκεῖν ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐς τὸ πρόσθεν. Valer. Max. III, 2, 19.

ut aquilifer) Factum id in proelio ad Dyrrachium. Plut. Caes. 39: Καῖσαρ δ' ὑπαντιάζων ἐπειρᾶτο μὲν ἀναστρέφειν τοὺς φεύγοντας, ἐπέραινε δ' οὐδὲν· ἀλλ' ἐπιλαμβανομένου τῶν σημείων ἀπεῤῥίπτουν οἱ κομίζοντες, ὥστε δύο καὶ τριάκοντα λαβεῖν τοὺς πολεμίους, αὐτὸς δὲ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν. ἀνδρὶ γὰρ μεγάλῳ καὶ ῥωμαλέῳ, φεύγοντι παρ' αὐτόν, ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, μένειν ἐκέλευσε, καὶ στρέφεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ὁ δὲ μεστὸς ὢν ταραχῆς παρὰ τὸ δεινόν, ἐπῄρατο τὴν μάχαιραν, ὡς καθιξόμενος. φθάνει δ' ὁ τοῦ Καίσαρος ὑπασπιστὴς ἀποκόψας αὐτοῦ τὸν ὦμον. Magis ad Suetonii narrationem accedit Appian. 62: εἷς δὲ καὶ στρέψας τὸ σημεῖον ἀνέτεινε τὸν οὐρίαχον (i. e. cuspidem, στύρακα) ἐς τὸν αὐτοκράτορα· καὶ τόνδε μὲν οἱ Καίσαρος ὑπασπισταὶ κατέκοπτον. Ceterum haec loca ostendunt, ineptam esse aliorum lectionem: *aquilifero moranti se*. Pro *detinentis* mallem cum Burm. *retinentis*.

Non minora — fuerint) Totum comma ab aliena manu intrusum videtur Torrentio aliisque, nescio an bene. Non solet enim auctor, ubi de eadem re agit, orationem ita interrumpere. Sed potuit hic recedere a more vulgari. Talia igitur singulorum sensibus relinquenda. *Fuerint* praestat omnino vulgari *fuerunt*. Postea pro *vectoria navicula* vulg. erat *victor navicula*, quod reiectum a plerisque reddidit Burm.

C. Cassium) vulgo *L. Cass.* Ita etiam est Dion. XLII, 6: οὕτω δ' οὖν ἐν τύχῃ πάντα αὐτῷ προὐχώρει, ὥστε καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐν πορθμείῳ τινὶ (*vectoria navicula*) περαιούμενος, ἐνέτυχε μὲν τῷ τοῦ Πομπηΐου ναυτικῷ μετὰ τοῦ Κασσίου τοῦ Λουκίου πλέοντι. οὐ μόνον δὲ οὐδὲν δεινὸν ὑπ' αὐτῶν ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ προσκαταπλήξας σφᾶς προσεποιήσατο, ad quem locum Xylander censet scribendum Γαΐου aut certe Λογγίνου, et n. l. *Caium* pro vulg. *Lucium*, quum tres omnino Cassii Longini hoc tempore essent, *Quintus*, qui Hispaniae a Caesare praefectus ibi periit; (Caes. B. C. II, 21. B. Alex. 48 seqq. Dio XLII, 15, 16) *Lucius*, qui et ipse in partibus erat Caesaris ante proelium Pharsalicum, (Caes. B. C. III, 34 sqq.) n. l. igitur intelligi nequit; *Caius* denique, qui Crassi Quaestor fuerat in expeditione contra Parthos. (Plutarch. Crass. 18, 20) Pompeianus postea praefectusque navibus Syriacis (Caes. B. C. III, 5 et 101). — Iam hunc *Caium* n. l. intelligendum esse,

sae, cum decem rostratis navibus obvium sibi, neque refugit, et cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus, supplicem ad se recepit.

64. Alexandriae, circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita compulsus in scapham, pluribus eodem praecipitantibus, quum desiluisset in mare, nando per ducentos passus evasit ad proximam navem, elata laeva, ne libelli, quos tenebat, madefierent; paluda-

probat et rerum gestarum ordo, e te stimonium App. B. C. II, cap. 87: Κάσσιος μὲν ἐς τὸν Πόντον ἔπλει πρὸς Φαρνάκην, ὡς ἀναστήσων αὐτὸν ἐπὶ Καίσαρα, et cap. 88: τῇ τρίτῃ (post proelium Pharsal.) δ' ἐξήλαυνεν (Caesar) ἐπὶ τὴν ἕω κατὰ πύστιν τῆς Πομπηΐου φυγῆς, καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἀπορίᾳ τριηρῶν, σκάφεσιν ἐπεραιοῦτο μικροῖς. Κάσσιος δὲ σὺν τῷ μέρει τῶν τριηρῶν ἐπιφαίνεται μεσοπoροῦντι, πρὸς Φαρνάκην ἐπειγόμενος· καὶ δυνηθεὶς ἂν πολλαῖς τριήρεσι κατὰ σκαφῶν μικρῶν, ὑπὸ δέους τῆς Καίσαρος εὐτυχίας, περιπύστου δὴ καὶ ἐπιφόβου τότε οὔσης, ἐξεπλάγη· καὶ νομίσας οἱ τὸν Καίσαρα ἐπιτηδὲς ἐπιπλεῖν, τὰς χεῖρας ὤρεγεν ἐς αὐτὸν ἀπὸ τριηρῶν ἐς σκάφη, καὶ συγγνώμην ᾔτει, καὶ τὰς τριήρεις παρεδίδου, denique cap. 111, ubi diserte Γάϊος Κάσσιος, ὁ τὰς τριήρεις κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἐγχειρίσας τῷ Καίσαρι. Itaque emendationem Xylandri probaverunt Leunclav. ad Dion., Casaub. aliique ad h. l., Schweighauser. ad Appian. II, 88, et ipse eam h. l. recepi, rei veritati obsecutus, quamquam, Suetonium per errorem *Lucium* dixisse, suspicor. In Dione enim sine dubio legendum τοῦ Λουκίου, non quod duos Lucios Cassios sumam cum Fabricio ad l. c. parum probabiliter; sed quod manifestus error scriptoris, qui Caii Cassii deditionem serius demum cap. 13, narrat, librario tribui non potest. Si dicendum, quod sentio, Dionem a Suetonio deceptum credo, et hic etiam reliquendum *Lucium* cum omnibus libris. Conf. tamen, quae continuator Rollin. Hist. Rom. initio l. 45, de hoc Cassio monuit.

cum decem rostr. nav.) Appian. 88: ἑβδομήκοντα τριήρεις nominat. Idem hunc Cassium postea percussorem fuisse Caesaris dicit, ac fuere uterque, Cassius et Lucius Cassii.

ne libelli — madefierent) Plutarch. Caes. 49: ἐπιπλεόντων δὲ πολλαχόθεν αὐτῷ τῶν Αἰγυπτίων, ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀπενήξατο μόλις καὶ χαλεπῶς. ὅτε καὶ λέγεται βιβλίδια κρατῶν πολλά, μὴ προέσθαι βαλλόμενος καὶ βαπτιζόμενος, ἀλλ' ἀνέχων ὑπὲρ τῆς θαλάσσης τὰ βιβλίδια τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ νήχεσθαι. Dio XLII, 40: μηδὲν τῶν γραμμάτων βρέξας, ἃ πολλὰ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ἀνέχων ἐνήξατο. Oros. VI, 15: *per ducentos passus ad navem una manu elevatá, qua chartas tenebat, natando pervenit.* Sed Voltaire, gravis auctor, rem in dubium vocat (Pirronisme de l'histoire ante vitam Carol. XII) verbis: *ne croyez pas un mot de ce conte, que vous fait Plutarque. Croyez plutôt César* (Auctorem dicit Bell. Afric. 21) *qui n'en dit mot dans ses commentaires; et soyez bien sûr, que, quand on se iette dans la mer, et qu'on tient*

mentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.

65. Militem neque a moribus, neque a fortuna probabat, sed tantum a viribus; tractabatque pari severitate atque indulgentia. Non enim ubique ac semper, sed quum hostis in proximo esset, coërcebat: tum maxime exactor gravissimus disciplinae, ut neque itineris, neque proelii tempus denunciaret, sed paratum et intentum momentis omnibus, quo vellet, subito educeret.

des papiers à la main, on les mouille. Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων;

paludamentum — hostis) Dio l. c. narrat, Caesarem paludamentum purpureum, ne natantem deprimeret vel hostium iaculis exponeret, abiecisse atque ita nando evasisse: τὴν δὲ ἐσθῆτα αὐτοῦ (ita pergit) οἱ Αἰγύπτιοι λαβόντες, πρὸς τὸ τρόπαιον, ὃ ἔστησαν τῆς τροπῆς ταύτης, ἀνεκρέμασαν, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ᾑρηκότες. Consentit Appian. 90: ἔνθα καὶ φεύγων ἐς τὴν θάλασσαν ἐξήλατο, καὶ ἐς πολὺ ἐν τῷ βυθῷ διενήξατο. Καὶ τὴν χλαμύδα αὐτοῦ λαβόντες οἱ Ἀλεξανδρεῖς περὶ τρόπαιον ἐκρέμασαν. Flor. IV, 2, 59: *inde depulsus in maria mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur.* — Postea pro *potiretur* Cod. Memm. *poteretur*, ut Tib. 37, *oreretur*, Claud. 13, *adoreretur*, quas formas probavit Ruhnken., auctore Wolfio ad h. l. cf. Drakenb. ad Liv. VII, 9, et Ernest. ad Tac. Ann. XI, 13. Sed quum idem codex alibi det *potiretur*, recte videtur Ernest. ad Tiber. 37, has formas ad librarios magis revocare, quam ad usum scriptoris, cuius nulla in libris est constantia. Idem valet de forma *desiliisset*, paulo superius in plerisque libris reperiunda, et mutata a Gronov. in *desiluisset*, ex nostris et optimi cuiusque scriptoris usu.

neque a moribus, neque a fortuna prob.) Inepte al. *a maioribus*. Oppon. *exactor gravissimus disciplinae*, et illustratur res cap. 67. Verba *a fortuna* Casaub. interpretatur *a censu*. Graec. πλουτίνδην δοκιμάζειν. Ita etiam Oudendorp.: Fortuna *hic significat fortunas, censum et patrimonium, a quo legebatur miles*, laudans Cornel. Chabr. 3, et Phaedr. IV, 4, 8. Sic sermo esset de delectu militum, et *probare* opponeretur τῷ *reiicere, removere a militia.* Quid, si intelligas *fortunam bellicam*, ut militibus non sua ipsorum culpa, sed adversa fortuna superatis, id non succensuerit? Vid. cap. 68: *ut consolandos eos magis Imp., quam puniendos habuerit.* coll. Caes. B. C. III, 73. Ita Liv. XLII, 49: *ad magnum nobilemque aut virtute aut fortuna hostem*; et postea: *utrius mentis, utrius fortunae Consulem ad bellum mittant. Vires* ita non sunt corporis, sed animi, ῥώμη, ἀνδρεία, ut Horat. Carm. IV, 2, 22: *et vires animumque moresque aureos educit in astra.*

paratum et intentum) Sall. Iug. 46: *intento atque infesto exercitu*: ubi Cort. *intentus* dicitur exercitus, qui animum in bellum, non ad omnia alia inten-

Quod etiam sine causa plerumque faciebat, praecipue pluviis et festis diebus. Ac subinde, observandum se, admonens, repente interdiu vel nocte subtrahebat; augebatque iter, ut serius subsequentes defatigaret.

66. Fama vero hostilium copiarum perterritos non negando minuendove, sed insuper amplificando ementiendoque, confirmabat. Itaque quum exspectatio adventus Iubae terribilis esset, convocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *paucissimis his diebus regem affuturum cum decem legionibus, equitum triginta, levis armaturae centum millibus, elephantis trecentis. Proinde desinant quidam, quaerere ultra aut opinari, mi-*

dit. Liv. XXIV, 35: *quam poterat maxime intentus, atque agmine ad omnes casus composito ibat.*

observandum se) Nimirum iussit eos attendere ad se ipsum, observare, quid ipse ageret vel susciperet, ut repente profectum statim subsequerentur. *admonens* ἀοριστικῶς idem quod κελεύσας. *Subtrahebat* scil. *se*, proficiscebatur, ut ἀποστρέφειν, ὑποστρέφειν. Pro *defatigaret* Gronov. edidit e Cod. Memm. *defatigaret*, forma antiquiori. Sed quis nostra aetate librum ferret ex omnium linguae nostrae aevorum formis compositum? Assentior Burmanno, qui se foetoribus illis antiquitatis delectari negat.

non negando min.) ut Cyrus suadet apud Xen. Cyrop. VI, 3, 17: μηδὲν ἔλαττον τοῦ ἀληθοῦς, μηδὲ μεῖον τὰ τῶν πολεμίων. Κρεῖττον γάρ, μείζω αἰσθέντας μείονα ἰδεῖν, ἢ μείω ἀκούσαντας μείζονα εὑρίσκειν. De Caesare autem idem narrat Polyaen. VIII, 23, 19: Καῖσαρ εἰ τεθορυβημένους ἑώρα τοὺς στρατιώτας, ὡς προσδοκωμένης τοῖς πολεμίοις μείζονος δυνάμεως, οὐ μόνον ἔξαρνος οὐκ ἦν, ἀλλ' ἔτι καὶ πλέονα ὄγκον προστιθείς, καὶ μεγαλύνων, ἐθάρσυνεν, ὡς πρὸς πλείονας χρὴ γενναιότερον ἀγωνίζεσθαι.

adventus Iubae) Sec. Appian. 96, adducebat ille πεζοὺς ἄλλους ἀμφὶ τρισμυρίους, καὶ ἱππέας Νομάδας ἐς δισμυρίους, καὶ ἀκοντιστὰς πολλούς, καὶ ἐλέφαντας ἑξήκοντα ἑτέρους, quum Scipio iam octo legiones praeter reliquas copias haberet. Bell. Afric. 1: *quum praesertim ab incolis eius provinciae nunciarentur adversariorum copiae, equitatus infinitus, legiones regiae quatuor, levis armaturae magna vis, Scipionis legiones decem, elephanti centum et viginti, classesque esse complures.* cap. 19, dicuntur: *regia auxilia, elephantes centum et viginti, equitatusque innumerabilis. deinde legiones conscriptae ex cuiusque modi genere amplius duodecim;* et cap. 48, ad Scipionem profectus dicitur *cum tribus legionibus, equitibusque frenatis octingentis, Numidis sine frenis peditibusque levis armaturae grandi numero, elephantisque triginta.* In quantum verus sit copiarum numerus n. l. vel in quantum auctus ab ipso Caesare, ego non definierim.

hique, qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima nave impositos, quocumque vento, in quascunque terras, iubebo avehi.

67. Delicta neque observabat omnia, neque pro modo exsequebatur: sed desertorum ac seditiosorum et inquisitor et punitor acerrimus, connivebat in caeteris. Ac nonnunquam post magnam pugnam atque victoriam, remisso officiorum munere, licentiam omnem passim lasciviendi permittebat; iactare solitus, *milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse:* nec *milites* eos pro concione, sed blandiori nomine *commilitones* appellabat; habebatque tam cultos, ut argento et auro politis armis ornaret, simul et ad speciem, et quo tena-

vetustissima nave) Casaub. maluit dativum. Sed verbi *imponere* constructionem cum ablat. asserit Oudend., quem vid. ad h. l. et ad Caes. B. Civ. III, 14; Bell. Afric. 54. Possis etiam *impositos* absolute dictum censere et iungere *vetust. nave avehi.* — Ceterum hoc poenae genus Casaub. illustrat plurimis exemplis, e quibus laudabo Plin. Panegyr. 34: *Congesti sunt in navigia raptim conquisita, ut tempestatibus dediti abirent, fugerentque vastatas delationibus terras, ac, si quem fluctus ac procellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret, ageret duram et anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate moereret.* Heineccius autem (Ant. Rom. I, tit. 16, §. 11) h. l. non *deportationem* proprie sic dictam, inventam demum ab Augusto, suadente Livia, (Dion. LV, 18) sed poenam quandam extraordinariam intelligendam esse, verissime docet.

observabat) non adiiciebat in ea animum, ea non curabat, neque puniebat (id enim est *exsequebatur*) pro magnitudine culpae et poenae iis constitutae.

seditiosorum) Dio XLII, 55: φιλανθρωπότατός τε γὰρ ὢν, καὶ πολλὰ κεχαρισμένα τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς στρατιώταις μάλιστα ποιῶν, δεινῶς τοὺς στασιάζοντας σφῶν ἐμίσει, καὶ ἰσχυρότατα αὐτοὺς ἐκόλαζε. Locum nostrum vertit fere Polyaen. VIII, 23, 21: Καῖσαρ τὰ ἁμαρτήματα τῶν στρατιωτῶν οὐ πάντα παρεφύλασσεν (*observabat*) ἀλλὰ οὐδὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὴν ἀξίαν ἐτιμωρεῖτο, (*pro modo exsequebatur*) τὴν συγγνώμην ἀνδρείας ποιητικὴν ἡγούμενος. εἰ μέντοι τις ἐστασίασεν, ἢ τὴν τάξιν ἔλειπεν, οὐκ ἂν τοῦτον ἀτιμώρητον παρῆκεν.

officiorum) castrensium, ut stationum, excubiarum. Opp. *passim* i. e. sine ordine lascivire.

commilitones) Polyaen. VIII, 23, 22: Καῖσαρ τοὺς στρατιώτας ἐκάλει συστρατιώτας, τῷ ἰσοτίμῳ τοῦ ὀνόματος προθυμοτέρους ποιῶν ἐς τὰς μάχας.

tam cultos) Polyaen. l. c. §. 28.

ciores eorum in proelio essent metu damni. Diligebat quoque usque adeo, ut, audita clade Tituriana, barbam capillumque summiserit, nec ante demserit, quam vindicasset. Quibus rebus et devotissimos sibi, et fortissimos reddidit.

68. Ingresso civile bellum Centuriones cuiusque legionis singulos equites e viatico suo obtulerunt; universi milites gratuitam et sine frumento stipendioque operam, quum tenuiorum tutelam locupletiores in se contulissent. Neque in tam diuturno spatio quisquam omnino descivit: plerique capti concessam sibi sub conditione vitam, si militare adversus eum vellent, recusarunt. Famem et ceteras necessitates, non quum obsiderentur modo, sed et si alios ipsi obsiderent, tanto opere tolerabant, ut Dyrrhachina munitione Pompeius,

Καῖσαρ τοῖς στρατιώταις παρήγγειλεν, ὅπλα ἔχειν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ πεποικιλμένα· μάλιστα μὲν κόσμου χάριν· οὐχ ἥκιστα δὲ, ὅπως καὶ οἱ στρατιῶται τὰ πολύτιμα περιμάχιτα ἡγοῖντο.

diligebat — reddidit) Polyaen. §. 23: Καῖσαρ πυθόμενος ἐν Γαλατίᾳ κατακοπῆναι φάλαγγας στρατιωτῶν, ὤμοσε μὴ πρότερον ἀποκείρασθαι, πρὶν ἐπεξελθὼν τιμωρῆσαι τοῖς ἀνῃρημένοις. τοῦτο πλείστην εὔνοιαν αὐτῷ παρὰ πάντων ἐπεσπάσατο. De clade Tituriana vid. ad cap. 25. Ceterum ad vitandum hiatum *quoque usque adeo* Müller. in schedis MSS. suadet: *quoque eos adeo*. At scribenti eiusmodi κακόφωνα facile excidunt, et *usque adeo*, *ut* Suetonio nimis est familiare, quam ut mutare audeam.

e viatico suo) i. e. ex peculio, quod sibi in militia comparaverant. Horat. Ep. II, 2, 26: *Luculli miles collecta viatica multis Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem Perdiderat.* De stipendio et frumento militum Rom. vid. ad cap. 26. Post ante *universi*, omisi *et* cum Oudend. Idem voc. eiiciendum post *gratuitam*, vel legendum *id est*, monet Müller. Obs. c. pag. 8.

tenuiorum tutelam) i. e. pauperiorum sustentationem. Ita erat *tenuis et obaeratus* supra cap. 46. *Tueri* autem ita Aug. 49: *ut — sumtus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret*. Macrob. Saturn. II, 2: *interrogavit, quia sutorem sciebat, quo artificio se tueretur.*

plerique capti — recusarunt) Valer. Max. III, 8, 7: *T. Pontius pro Caesaris partibus excubans, Scipionis praesidio interceptus, quum uno modo salus ab eo daretur, si se futurum Cn. Pompeii, generi ipsius, militem affirmasset, ita respondere non dubitavit: «Tibi quidem, Scipio, gratias ago; sed mihi uti ista conditione vitae non est opus». Sine ullis imaginibus nobilem animum!*

viso genere panis ex herba, quo sustinebantur, *cum feris sibi rem esse*, dixerit, amoverique ocius, nec cuiquam ostendi iusserit, ne patientia et pertinacia hostis animi suorum frangerentur. Quanta fortitudine dimicarint, testimonio est, quod, adverso semel apud Dyrrhachium proelio, poenam in se ultro depoposcerunt: ut consolandos eos magis imperator, quam puniendos, habuerit. Ceteris proeliis innumeras adversariorum copias, multis partibus ipsi pauciores, facile superarunt. Denique una sextae legionis cohors, praeposita castello, quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuit, paene omnis confixa multitudine hostilium sagittarum, quarum centum ac triginta millia intra vallum reperta sunt. Nec mirum, si quis singulorum facta respiciat,

panis ex herba) Caes. B. C. III, 48: *Est etiam genus radicis inventum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur* chara, *quod admixtum lacte multum inopiam levabat. Id ad similitudinem panis efficiebant. Eius erat magna copia. Ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem nostris obiectarent, vulgo in eos iaciebant, ut spem eorum minuerent.* Plin. XIX, 8: (41 ed. Franz.) *nec non olus quoque silvestre est trium foliorum*, (al. *triumphorum*, quod pertineret ad sequens comma) *Divi Iulii carminibus praecipue iocisque militaribus celebratum; alternis quippe versibus exprobravere*, lapsana *se vixisse apud Dyrrhachium, praemiorum parsimoniam cavillantes;* (in quo errat Plin.) *est autem id cyma silvestris;* ubi vid. Harduin, uti ad Caes. l. c. Morus, et Oberlin. in mantissa observ. Plutarch. Caesar. 39: ῥίζαν τινὰ κόπτοντες οἱ στρατιῶται καὶ γάλακτι φυρῶντες προσεφέροντο, καί ποτε καὶ διαπλάσαντες ἐξ αὐτῆς ἄρτους, καὶ ταῖς προφυλακαῖς τῶν πολεμίων ἐπιδραμόντες, ἔβαλλον εἴσω καὶ διεῤῥίπτουν, ἐπιλέγοντες, ὡς, αχρις ἂν ἡ γῆ τοιαύτας ἐκφέρῃ ῥίζας, οὐ παύσονται πολιορκοῦντες Πομπήϊον. ὁ μέντοι Πομπήϊος οὔτε τοὺς ἄρτους, οὔτε τοὺς λόγους εἴα τούτους ἐκφέρεσθαι πρὸς τὸ πλῆθος. ἠθύμουν γαρ οἱ στρατιῶται, τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν πολεμίων, ὥσπερ θηρίων, ὀῤῥωδοῦντες. Appian. 61: τὴν πόαν ἠρτοποίουν. Polyaen. VIII, 23, 24: Καῖσαρ ἐν λιμῷ τοῖς στρατιώταις ἄρτους διέδωκε, σκευάσας ἐκ βοτάνης etc.

consolandos) Caes. B. C. III, 73. Appian. 63. Polyaen. l. c. §. 26.

centum ac triginta) Caes. B. C. III, 53; *millia sagittarum circiter triginta, in castellum coniecta, Caesari renumeraverunt*, quem locum alii ex Suetonio, alii Suetonium ex Caesare corrigendum censent, in quibus Oberlin. ad Caes., Ern. Oudendorp. et Wolf. ad h. l. Mihi Suetonii numerus probabilior videtur, quum is quatuor legionibus omnes pharetras contra op-

vel Cassii Scaevae Centurionis, vel C. Acilii militis: ne de pluribus referam. Scaeva, excusso oculo, transfixus femore et humero, centum et viginti ictibus scuto perforato, custodiam portae commissi castelli retinuit. Acilius navali ad Massiliam proelio, iniecta in puppem hostium dextra, et abscisa, memorabile illud apud Graecos Cynaegiri exemplum imitatus, transsiluit in navem, umbone obvios agens.

69. Seditionem per decem annos gallicis bellis nullam omnino moverunt, civilibus aliquas; sed ut celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis, quam auctoritate. Non enim cessit unquam tumultuantibus, atque etiam obviam semper iit. Et nonam quidem le-

pugnatos exonerantibus magis congruat.

Scaeva) Caes. l. c. *scutoque ad eum relato Scaevae Centurionis, inventa sunt in eo foramina CXX*: obi vulg. CCXXX. Sed Cellar. et Oberlin. minorem numerum praetulerunt, hic probabiliorem saoe, quam loco, de quo modo diximus. Ita etiam Duker. ad Flor. IV, 2, 41, qui: *quo tempore egregia virtus Scaevae centurionis emicuit, cuius in scuto centum atque viginti tela sedere.* (al. CXL) Valer. Max. III, 2, 23: *cuius capite, humero, femore saucio, et oculo eruto, scutum centum et viginti ictibus perfossum apparuit.* Idem Scaeva Plut. Caes. 16, dicitur ἐν τῇ περὶ Δυῤῥάχιον μάχῃ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκοπεὶς τοξεύματι, τὸν δ' ὦμον ὑσσῷ καὶ τὸν μηρὸν ἑτέρῳ διεληλαμένος, τῷ δὲ θυρεῷ βελῶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα πληγὰς ἀναδεδεγμένος etc. Appian. 60, postquam virtutem Scaevae narravit, per errorem addit, πολλὰ καὶ τοῦ φρουράρχου Μινουκίου παθόντος, ᾧ γέ φασι τὴν μὲν ἀσπίδα ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἀναδέξασθαι βέλη, τὸ δὲ σῶμα ἓξ τραύματα, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ὁμοίως ἐκκοπῆναι. Cf. Lucan. VI, 140 sqq.

Acilius) vid. Valer. Max. III, 2, 22: *Acilius, quum decimae legionis miles pro C. Caesaris partibus maritima pugna proeliaretur, abscisa dextra, quam Massiliensium navi iniecerat, laeva puppim apprehendit, nec ante dimicare destitit, quam captam profundo mergeret.* Plutarch. l. c. ubi plura eiusmodi exempla narraotur. De Cynaegiro vid. Herodot. VI, 114, ibique Wesseling. et Valckenar.

umbone obvios agens) Plut. l. c. τῇ δ' ἀριστερᾷ τὸν θυρεὸν οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλὰ τύπτων εἰς τὰ πρόσωπα τοὺς πολεμίους, ἀπέστρεψε πάντας, καὶ τοῦ σκάφους ἐπεκράτησε. Antea pro *transsiluit* in multis *transilivit*, ut *desiliisset* cap. 64.

redierint) Al. *redirent*. Exempla illius usus collegi ad cap. 6.

Non enim cessit) Dio XLI, 26: οὐχ ὑπεῖξεν. Idem de Augusto XLIX, 13: ἀλλ' οὔτοι καὶ ὑπεῖξεν αὐτοῖς, νομίζων μηδὲν δεῖν τὸν ἄρχοντα παρὰ

gionem apud Placentiam, quamquam in armis adhuc esset Pompeius, totam cum ignominia missam fecit: aegreque, post multas et supplices preces, nec nisi exacta de sontibus poena, restituit.

70. Decumanos autem Romae, cum ingentibus minis, summoque etiam Vrbis periculo, missionem et praemia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, neque adire

γνώμην ὑπὰ τῆς τῶν στρατιωτῶν βίας ποιεῖν, ὡς καὶ ἄλλο τι αὖθις σφῶν διὰ τοῦτο πλεονεκτῆσαι ἐθελησόντων.

apud Placentiam) Plura de hac seditione, quae accidit A. V. 705 post priorem ex Hispania reditum, devictis Afranio et Petreio, silentio praetermissa a Caesare in commentariis, nisi exposita fuit in parte huius libri deperdita, (vid. ad cap. 36) dant Dio XLI, 26 sqq. et Appian. Civ. II, 47. Postea: *quamquam adhuc esset in armis Pompeius* omnino intelligo: quamquam durante adhuc bello, ut opus esset hac legione, et inconsultius videretur, eam missam facere. Cellar. Müller. Observ. pag. 8 sqq. vel leg. censet *Domitius* pro *Pompeius*, vel aliud quid, quod contineat laudem huius legionis alias fortissimae (Caes. B. C. I, 45, et lib. III, 67, 89) ut: *quamquam adhuc in armis promta* vel *promtissima esset* vel *fuisset*.

missam fecit) Dio XLI, 35: ἐπεκλήρωσεν αὐτοὺς ἐπὶ θανάτῳ. καὶ τοὺς μὲν θρασυτάτους (οὗτοι γὰρ ἐκ παρασκευῆς ἔλαχον) ἐδίωξε. τοὺς δ' ἄλλους, ὡς οὐδὲν σφῶν δεόμενος, διῆκε· καὶ ἐκεῖνοι μέν, μετανοήσαντες ἐφ' οἷς ἔπραξαν, ἀναστρατεύεσθαι ἔμελλον. Caesar apud Appian. l. c. χρήσομαι τῷ πατρίῳ νόμῳ, (ita corrigendum vitiosum Πετρείῳ νόμῳ monuerunt Casaub. ad h. l. et interpr. ad Dion. l. c., et correxit Schweighauser, quem v.) καὶ τοῦ ἐνάτου τέλους (ἐπειδὴ μάλιστα τῆς στάσεως κατῆρξε) τὸ δέκατον διακληρώσω θανεῖν. (De *decimatione*, poena militari apud Rom. satis usitata, vid. Rosin. Ant. Rom. p. 749) Θρήνου δὲ (ita pergit App.) ἀθρόως ἐξ ἅπαντος τοῦ τέλους γενομένου, οἱ μὲν ἄρχοντες αὐτοῦ προσπεσόντες ἱκέτευον· ὁ δὲ Καῖσαρ μόλις τε καὶ κατ' ὀλίγον ἐνδιδούς, ἐς τοσοῦτον ὅμως ὑφῆκεν, ὡς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μόνους (οἳ κατάρξαι μάλιστα ἐδόκουν) διακληρῶσαι, καὶ δυώδεκα αὐτῶν τοὺς λαχόντας ἀνελεῖν. Cf. Lucan. V, 237 sqq.

Decumanos) i. e. decimae legionis milites. Ita *quintadecumani* Tac. Ann. I, 23; *unaetvicesimani quintanique* c. 31, 37; *quartadecumani* 37 al. *tertiadecumani* Hist. II, 67. *secundani* B. Alex. 54; *unetvicesimani* Ib. cap. 57, ubi al. corrupte *undevicesimani*. — Decumanos prae reliquis semper militibus Caesar distinxerat. Caes. B. Gall. I, 40. Coll. Dion. XXXVIII, 47, 48; Frontin. I, 11, 3.

Romae — flagitantes) Plut. Caes. 51; Dio XLII, 52 sqq. Appian. Civ. II, 92; Polyaen. VIII, 23, 15; Frontin. I, 9, 4; coll. 4, 5, 2. Accidit haec seditio A. V. 707, ante bellum Africanum.

ardente tunc in Afr. bello) Praepos. *in* deletam mallent Burm., Oudend., Wolf., excitatis locis Liv. XXVIII, 45: *ardere bello Africum*. Flor. III, 5: *novis motibus ardere Asiam*, alig-

cunctatus est, quamquam deterrentibus amicis, neque dimittere: sed una voce, qua *Quirites* eos pro militibus appellarat, tam facile circumegit et flexit, ut ei, *milites esse*, confestim responderint, et quamvis recusantem ultro in Africam sint secuti: ac sic quoque seditiosissimum quemque et praedae et agri destinati tertia parte multavit.

71. Studium et fides erga clientes ne iuveni quidem defuerunt. Masintham, nobilem iuvenem, quum adver-

que, quibus addo Sallust. Hist. 1 fr. *ardebat omnis Hispania citerior*, ubi vid. Cort. p. 955. Sed Cic. pro Sull. 19: *quum arderet acerrime coniuratio*. Forsan *ardente* est pro *exardescente*, ut Tac. Hist. II, 66, in nonnullis: *proelium atrox arsisset*, in qua sententia mire me confirmavit Müllerus, Observ. pag. 10, suadens: *exardente* vel *exardescente*. Idem vir doctissimus ad defendendam lectionem vulgatam attulit loca Liv. IX, 10: *in civitate odium et ira ardet*, et XXXI, 11, ubi nonnulli legunt: *flagrante bello in Italia*. His accedit Walther. Obs. pag. 11.

neque adire) Sallustium Praetorem, auctore Dione l. c., paene interfecerant, qui quum Romam profugisset, ἐφείποντο αὐτῷ συχνοὶ μηδενὸς φειδόμενοι, καὶ ἄλλους τε τῶν ἐντυχόντων σφίσι, καὶ βουλευτὰς δύο ἔσφαξαν. Postea cum Caesare ipso agere postulantibus ἐπέτρεψε αὐτοῖς ἐς τὴν πόλιν ἄνευ τῶν ὅπλων, πλὴν τῶν ξιφῶν, ἐσελθεῖν, ibique obviam iis processit. Appian. 92: αὐτὸς δὲ, πάντων δεδιότων, καὶ παραινούντων αὐτῷ τὴν ὁρμὴν τοῦ στρατοῦ φυλάξασθαι, μάλα θρασέως αὐτοῖς ἔτι στασιάζουσιν ἐς τὸ Ἄρειον πεδίον ἐπῆλθεν οὐ προμηνύσας, καὶ ἐπὶ βήματος ὤφθη.

una voce — appellarat) Appian. l. c. 93: ἀφεθῆναι τῆς στρατείας ἀνεβόησαν ἐλπίσαντες, στρατοῦ δεόμενον ἐς τοὺς ὑπολοίπους πολέμους αὐτῷ, ἐρεῖν τι καὶ περὶ τῶν δωρεῶν. Ὁ δὲ παρὰ τὴν ἁπάντων δόξαν, οὐδὲ μελλήσας, ἀπεκρίνατο. Ἀφίημι· et postea: Πολίτας ἀντὶ στρατιωτῶν προσεῖπεν· ὅπερ ἐστὶ σύμβολον ἀφειμένων τῆς στρατείας καὶ ἰδιωτευόντων. Dio cap. 53: Κατεπλάγησαν ἔκ τε τῆς ἄλλης αὐτοῦ διανοίας, καὶ μάλιστα ὅτι Κυιρίτας, ἀλλ' οὐ στρατιώτας, αὐτοὺς ὠνόμασε. Conf. Plutarch. Polyaen. et Frontin. l. c. Eodem modo tumultuantes milites compescuit Alexander Severus. Lamprid. 53.

multavit) De hac poena nihil, imo diversa, Appian. et Dio. Pecuniam agrosque post bellum daturum se iis, teste utroque, Caesar promisit, unam legionem decimam dimisit. Appian. 94: τὸ δέκατον ὑπερήλγει τέλος, ἐς μόνον αὐτὸ τοῦ Καίσαρος ἀδιαλλάκτου φανέντος. καὶ σφᾶς αὐτὸν ἠξίουν διακληρῶσαί τε, καὶ τὸ μέρος θανάτῳ ζημιῶσαι. ὁ δὲ οὐδὲν αὐτοὺς ὑπερεθίζειν ἔτι δεόμενος ἀκριβῶς μετανοοῦντας, συνηλλάσσετο ἅπασι, καὶ εὐθὺς ἐπὶ τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον ἐξῄει.

Masintham) Sequor Casaubonum, qui e regia stirpe ortum hunc putat; ab eo Hiempsalem (patrem Iubae, qui postea cum Caesare bellum gessit,

sus Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Iubae, regis filio, in altercatione barbam invaserit, stipendiarium quoque pronunciatum et abstrahentibus statim eripuit, occultavitque apud se diu: et mox, ex praetura proficiscens in Hispaniam, inter officia prosequentium, fascesque lictorum, lectica sua avexit.

72. Amicos tanta semper facilitate indulgentiaque tractavit, ut C. Oppio, comitanti se per silvestre iter, correptoque subita valetudine, et deversoriolo, quod

Dio XLI, 41) *stipendia* sive tributa dari sibi voluisse; re ad Senatum relata, Masintham Romam venisse, Hiempsalem misisse filium Iubam; ibi post magnam contentionem vicisse Iubam, et Masintham pronunciatum *stipendiarium* i. e. qui certis temporibus Hiempsali *tributa* penderet, necquicquam contra nitente Caesare. In reliquis scriptoribus de Masintha et hac re altum silentium.

abstrahentibus) vel in indicinm, vel e iudicio in custodiam. Ita Cic. ad Div. VII, 32: *trahantur per me pedibus omnes rei*, ubi vid. Cort.

inter officia pros.) Proseqni solebant, cum imperio, paludatum, comitantibus lictoribus, ex Vrbe proficiscentem, multi, maxime ex amicis. Liv. XLII, 49; ubi, *contrahit enim* (prosequentes) *non officii modo cura, sed etiam studium spectaculi* sqq. *Inter officia prosequentium* h. l. inter eos, qui officii causa prosequebantur, sen in turba prosequentium, nt recte interpretatur Heusinger. ad Plin. ep. III, 12. *Lictores* Praetorem extra Vrbem sex comitabantur. Vid. Rosini Aut. Rom. VII, 42, pag. 533.

deversoriolo, quod unum erat, (loco) cesserit). Haec est Casauboni emendatio, recepta a Wolfio. Vulg. *et in diversorio loco, quod unum erat, cesserit*, durissima verborum coniunctione et vix commodum sensum efficiente. Burm. edidit Stephani correctionem: *in diversorio, quod unum erat, loco cesserit*. Oudendorp. cum Heinsio dedit: *diversoriolo eo, quod unum erat, cesserit*. Reliquas virorum doctorum emendationes vid. apud Burm. et Oudendorp., quas si augere pretium esset, scriberem, mutata interpunctione: *deversorio, quod unum erat loco, cesserit*, vel, servata etiam praepositione, *in deversorio, loco quod unum erat, cesserit*, ubi praeter comma nihil in vulg. mntatur. Cel. Müller. Observ. pag. 11, locum ita constituit: *in deversorio loco, qui unus erat, cesserit*. Voc. *locus* sensn intelligit latissimo, gr. τόπος, nt ait: quidquid continet ac servat aliqnid, adeo pars etiam domus, conclave, cubiculum. Postea revocandam censet veterem lectionem *accubuerit* ex signif. primaria, qua est *iuxta cubare*, παρακεῖσθαι. Ceterum rem Plut. Caes. 17 ita narrat: ἐν ὁδῷ δέ ποτε συνελασθεὶς ὑπὸ χειμῶνος εἰς ἔπαυλιν ἀνθρώπου πένητος, ὡς οὐδὲν εὗρε πλέον οἰκήματος ἑνός, γλίσχρως ἕνα δέξασθαι δυναμένου, πρὸς τοὺς φίλους εἰπών, ὡς τῶν μὲν ἐντίμων παραχωρητέον εἴη τοῖς κρατίστοις, τῶν δ' ἀναγκαίων τοῖς ἀσθενε-

unum erat, (loco) cesserit, et ipse humi ac sub divo cubuerit. Iam autem rerum potens, quosdam etiam infimi generis ad amplissimos honores provexit. Quum ob id culparetur, professus est palam, *si grassatorum et sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum.*

73. Simultates contra nullas tam graves excepit unquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmii, cuius asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. C. Calvo, post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, a quo sibi versiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulaverat, satisfacientem, eadem die adhibuit coenae, hospitioque patris eius, sicut consuerat, uti perseveravit.

στάτοις, Ὄππιον ἐκέλευσεν ἀναπαύσασθαι, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐν τῷ προστεγίῳ τῆς θύρας ἐκάθευδεν.

excepit) i. e. cepit, suscepit. Oppon. enim *deponere*. Curt. VI, 10: *quid inimicitiarum creditis excepturum fuisse, si insontes laesissem?* Vid. Oudend. ad h. l. Cort. ad Cicer. ad Div. X, 7. — Pro *nullas* vulg. *nullos*, ut *contra* praepositionis vim teneat.

C. Memmii) De hoc v. c. 23, de Licinio Calvo cap. 49.

Val. Catullum) Carmen est in Catullianis 29: *Quis hoc potest videre, quis potest pati — Mamurram habere, quod comata Gallia Habebat, et cuncta ultima Britannia?* sqq. *Mamurram* amaverat Caesar ingentibusque impensis coluerat, quam insanam libidinem et luxuriam mordet poëta. Mamurrae divitias commemorat etiam Cic. ad Att. VII, 7. Cf. Plin. XXXVI, 7: *Hic namque est Mamurra, Catulli Veronensis carminibus proscissus* sqq.

satisfacientem) i. e. se excusantem, deprecantem. Tiber. 27. Claud. 38. Frontin. I, 9, 4: *exauctoratos poenitentia coëgit satisfacere Imperatori.* Id. IV, 5, 2, de eadem re: *eosdem, quos exauctoraverat, ignominiam deprecantes restituit.* Flor. IV, 12, 45: *barbarus — Caesari satisfecit.* Vid. ind. Flor. Tac. Ann. XIII, 44: *tum, ut adsolet in amore et ira, iurgia, preces, exprobratio, satisfactio.* Satisfactionis formulam vid. Terent. Adelph. II, 1, 8.

hospitioque — perseveravit) i. e. hospitium ei non renunciavit, quod fiebat formula: *hospitio tuo non utor.* Ita Ernesti interpretatur. Scaliger ad Euseb. Chron. n.° 1960, erroris Suetonium arguit, suffragante Casaub., nempe, quum scriptum sit epigramma post Caesaris triumphos, isque brevi post Hispanicum, de cuius

74. Sed et in ulciscendo natura lenissimus. Piratas, a quibus captus est, quum in deditionem redegisset, quoniam, suffixurum se cruci, ante iuraverat, iugulari prius iussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitae, cuius quondam nocturnas insidias aeger ac latens, ne perduceretur ad Sullam, vix praemio dato evaserat, nunquam nocere sustinuit. Philemonem, a manu servum, qui necem suam per venenum inimicis promiserat, non gravius, quam simplici morte, puniit. In P. Clodium, Pompeiae uxoris suae adulterum, atque eadem de causa pollutarum cerimoniarum reum, testis citatus, negavit, se quidquam comperisse; quamvis et mater Au-

praeda sermo, caesus fuerit, non potuisse eum uti patris Catulli hospitio, qui domum in regione Transpadana haberet. Id Voss. ad Catull. l. c. et Coter. ad h. l. ita diluunt, ut Epigramma illud ante bellum civile scriptum, Ponticam, quae ibi commemoratur, praedam, rapinas ex Asiatica expeditione et Bithynico Nicomedis contubernio correptas, Hiberam manubias et spolia ab Hispanis Lusitanisque post Praeturam capta esse dicant. His tamen non convenit magnitudo praedarum, quam Catullus in versiculis carpit, eaque excusatio scriptoris est, non interpretatio. Praeferenda igitur ratio Ernestii.

Piratas — suffigi) vid. c. 4. Vell. II, 43: *omnes, quos ceperat, suffixit cruci.* Plut. Caes. 2, προαγαγὼν τοὺς λῃστὰς ἅπαντας ἀνεσταύρωσεν. Vnus Fenestella apud Diomed. l. I, p. 361, *decollavisse* Caesarem piratas dicit, quod Wesseling. Observ. I, 20, non *securi percussisse* esse ostendit, sed *decepisse*, *fefellisse*. Equidem fraudem illam a Fenestella dictam puto, qua piratas a Caesare deceptos narrat Polyaen VIII, 23, 1. — De phrasi: *in deditionem redigere*, cui h. l. etiam Ern. substituit *in ditionem*, vid. ad c. 34.

Cornelio Phag.) vid. c. 1. — *aeger*, morbo quartanae aggravante, ut c. 1. Alii *aegre*, sine dubio per errorem.

a manu servum) i. e. amanuensem. Torrent. et alii damnant additum *servum*, Casaub. defendit loco Cic. de Orat. III, 60: *quem servom ille sibi habuit* ad manum. Maior est auctoritas inscriptionum, ad quam provocat Oudend, ubi saepe *servus a rationibus*, *servus ab epistolis* al.

simplici morte) Servi enim sub furca caesi in crucem agi solebant. *Veneficium* autem iam legibus 12 tabularum ad parricidium erat relatum; in quibus ita: *qui malum carmen incantassit, malum venenum faxit, duitve, parricida esto.* Vid. Liv. epit. 48. Legem Corneliam de veneficiis commemorat Cic. pro Cluent. 56, cuius capita vid. apud Sigon. de iudiciis. II, 31, p. 666.

in P. Clodium) vid. ad c. 6, et quos auctores ibi excitavi.

mater Aurelia) Plut. Caes. 9, ἡ μή-

relia et soror Iulia, apud eosdem iudices omnia ex fide retulissent: interrogatusque, cur igitur repudiasset uxorem, *Quoniam*, inquit, *meos tam suspicione, quam crimine, iudico carere oportere.*

75. Moderationem vero clementiamque, quum in administratione, tum in victoria belli civilis, admirabilem exhibuit. Denunciante Pompeio, pro hostibus se habiturum, qui Reipublicae defuissent; ipse, medios et neutrius partis suorum sibi numero futuros, pronunciavit. Quibus autem ex commendatione Pompeii ordines dederat, potestatem transeundi ad eum omnibus

τηρ τοῦ Καίσαρος, Αὐρηλία, γυνὴ σώφρων, quae maxime impuris Clodii conatibus antea obstiterat, postea, quum muliebri veste sacras cerimonias invasisset, foedum hominem detexerat. Plut. 10.

interrogatusque) Plut. l. c. ὁ δὲ Καῖσαρ ἀπεπέμψατο μὲν εὐθὺς τὴν Πομπηΐαν· μάρτυς δὲ πρὸς τὴν δίκην κληθεὶς, οὐδὲν ἔφη τῶν λεγομένων κατὰ τοῦ Κλωδίου γιγνώσκειν. ὡς δὲ, τοῦ λόγου παραδόξου φανέντος, ὁ κατήγορος ἠρώτησε· Πῶς οὖν ἀπεπέμψω τὴν. γυναῖκα; Ὅτι, ἔφη, τὴν ἐμὴν ἠξίουν μηδ᾽ ὑπονοηθῆναι. Id Cicer. 29: ὁ μέντοι Καῖσαρ οὐ κατεμαρτύρησε κληθεὶς ἐπὶ τὸν Κλώδιον, οὐδ᾽ ἔφη μοιχείαν κατεγνωκέναι τῆς γυναικός· ἀφεικέναι δ᾽ αὐτὴν, ὅτι τὸν Καίσαρος ἔδει γάμον οὐ πράξεως αἰσχρᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ φήμης, καθαρὸν εἶναι. Cf. Dio XXXVII, 45.

Moderationem) vid. Caes. ep. ad Opp. (ad Att. IX, 8).

quum) Recepi pro *tum* cum Burm. et Oudend., quem vide.

Denunciante) Caes. B. C. I, 33: *Pompeius discedens ab Vrbe in Senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romae remansissent, et qui in castris Caesaris fuissent.* Plut. Pomp. 61; Appian. 37; Dio XLI, 6, προαπῆρε (Pompeius) — προειπὼν ὅτι τὸν ὑπομείναντα ἔν τε τῷ ἴσῳ καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ τοῖς τὰ ἐναντία σφίσι πράττουσιν ἕξοι. Nostrum autem more suo reddidit Polyaen. VIII, 23, 27; Καῖσαρ Πομπηΐου κηρύξαντος ἔχθραν καὶ τοῖς μηδετέρῳ προστιθεμένοις, ἀντεκήρυξε, καὶ φίλους ἡγήσεσθαι κατ᾽ ἴσον τοῖς ἑαυτῷ συμμαχήσασιν.

medios) quos Graeci dicunt ἐκ τοῦ μέσου καθῆσθαι vel ἕζεσθαι, Herodot. III, 83; IV, 118; VIII, 72, 73, vel ἐκ μέσου ἀμφοῖν ἵστασθαι, ut Dio XLI, 9, vel μεσεύειν καὶ ἐφεδρεύειν τοῖς πράγμασιν, id. XLI, 46. Noster infra etiam Ner. 2; *Consultante Cn. Pompeio de* mediis et neutram partem sequentibus, (*Cn. Domitius*) *solus censuit, hostium numero habendos.*

quibus — ordines dederat) i. e. centurias s. quos centuriones fecerat. Ita Caes. B. G. VI, 40: *centuriones, quorum nonnulli* ex inferioribus ordinibus *reliquarum legionum virtutis causa* in superiores *erant* ordines *huius legionis transducti.* B. C. I, 3; *multi undique ex veteribus Pompeii*

fecit. Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, quum assiduo inter utrasque partes usu atque commercio, Afranius ac Petreius deprehensos intra castra Iulianos subita poenitentia interfecissent, admissam in se perfidiam non sustinuit imitari. Acie Pharsalica proclamavit, *ut civibus parceretur:* deincepsque nemini non suorum, quem vellet, unum partis adversae servare, concessit: nec ulli perisse nisi in proelio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio et Fausto et L.

exercitibus spe praemiorum atque ordinum *evocantur.* C. 77: *Centuriones in* ampliores ordines (sc. constituit, e sequ. restituit) et III, 53; *quem Caesar* — ab octavis ordinibus ad primum pilum *se transducere pronunciavit.*

Motis apud Ilerdam d. c.) in Hispania, quum bellum gereret contra Afranium et Petreium. Auctor perfidiae maxime Petreius. Vid. Caes. B. C. I, 75, 76, 77. Polyaen l. c. §. 28.

Acie Phars. proclamavit) Appian. 80; Κήρυκας ἐς τὰς τάξεις πανταχοῦ περιέπεμπεν, οἳ τοῖς νικῶσιν ἐκέλευον ἀφαυστεῖν τῶν ὁμοεθνῶν, ἐπὶ δὲ τοὺς συμμάχους μόνους χωρεῖν. Polyaen. §. 29; Θεασάμενος τοὺς ἰδίους στρατιώτας ἀμέτρως τῇ νίκῃ χρωμένους, ἀνέκραγε φείδεσθαι τῶν πολεμίων (an πολιτῶν e nostro, quod video placere etiam Freinshemio ad Flor. IV, 2, 50). Locus Vellei. II, 52, ubi de eadem re sermo, mutilus est. Flor. IV, 2, 50; *Voces quoque obequitantis exceptae, altera cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax: Miles, faciem feri; altera ad iactationem composita: Parce civibus, quum ipse sequeretur.*

nec ulli perisse) Vellei. II, 52; *nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit; quando neminem nisi acie consumtum civem patria desideravit.* Laudibus extollit hanc Caesaris clementiam Cicer. pro M. Marcello 3; cf. pro Ligar. 6; *quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus?* pro Deiotaro 12; cf. Dio XLI, 62 (ubi vid. Fabric.) XLIII, 50, et ita Antonius apud eundem XLIV, 46; οὔτε γὰρ ἀπέθανεν, οὔτε ἔφυγεν, ἀλλ' οὐδ' ἠτιμώθη τοπαράπαν ἐξ ἐκείνων τῶν πραγμάτων οὐδείς· οὐχ ὅτι οὐ δικαιότατα ἂν πολλοὶ ἐκολάσθησαν, ἀλλ' ὅτι τοὺς μὲν πολεμίους ἀφειδῶς ἀπολλύναι, τοὺς δὲ δὴ πολίτας σώζειν, κἂν φαῦλοί τινες ὦσιν, ἡγεῖτο δεῖν,

Afranio et Fausto) B. Afric. 95: *Paucis post diebus, dissensione in exercitu orta, Faustus et Afranius interficiuntur; Pompeiae cum Fausti liberis Caesar incolumitatem suaque omnia concessit.* Contra Flor. IV, 2, 90: *Reliqua pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo caesus imperio praeter Afranium; satis ignoverat semel; et Faustum Sullam; didicerat generos timere; filiumque Pompeii cum parvulis* (ita leg. cum Perizon. pro *patruelibus*) *ex Sulla; hic posteris cavebatur.* Eutrop. VI, 18: *Faustus, (Sullae quondam Dictatoris filius) Pompeii gener, a Caesare interfectus est.* Oros VI, 16: *Caesar Pompeii M. nepotes filiamque Pom-*

Caesare iuvene; ac ne hos quidem voluntate ipsius interemtos putant: quorum tamen et priores post impetratam veniam rebellaverant; et Caesar, libertis servisque eius ferro et igni crudelem in modum enectis, bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidaverat. Denique tempore extremo etiam, quibus nondum ignoverat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque et imperia capere. Sed et statuas L. Sullae atque Pompeii, a plebe disiectas, reposuit. Ac, si qua posthac aut cogitarentur gravius adversus se,

peiam, simulque cum his Faustum Sullam et Afranium et Petreium filium iussit occidi. Dio XLIII, 12; Ἀφράνιος δὲ καὶ Φαῦστος ἑκόντες μὲν οὐκ ἦλθον πρὸς αὐτόν. καὶ γὰρ εὖ ᾔδεσαν ἀπολούμενοι· φυγόντες δὲ ἐς Μαυριτανίαν, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Σιττίου. καὶ ἐκείνους μὲν ἀκρίτους ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ αἰχμαλώτους, ἀπέσφαξε. Cf. Appian. 100; Plut. 53, qui plures a Caesare interemtos esse dicunt.

L. Caesare) Filius is erat L. Caesaris, legati C. Caesaris. B. G. VII, 65. Noster commemoratur B. C. I, 8; Dion. XLI, 5. — Iam, quod ad sortem eius post bellum civile, diversa dant auctores. Auctor B. Afric. 89: *Cui (Caesari) in itinere fit obvius L. Caesar, et subito se ad genua proiecit, vitamque sibi, neque amplius quidquam, deprecatur; cui Caesar facile et pro sua natura et pro instituto concessit.* Sed Dio XLIII, 12, τὸν δὲ δὴ Καίσαρα τὸν Λούκιον, καίπερ ἐν γένει οἱ ὄντα καὶ ἐθελούσιον ἱκετεύσαντα, ὅμως ἐπειδὴ διαπαντὸς αὐτῷ προσεπεπολεμήκει, τὸ μὲν πρῶτον ἀποδικάσαι ἐκέλευσεν, ὥστε ἐν δίκῃ τινὶ κατεψηφίσθαι αὐτοῦ δόξαι· ἔπειτα δὲ ὀκνήσας αὐτὸν τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ θανατῶσαι, τότε μὲν ἀνεβάλλετο, ὕστερον δὲ καὶ κρύφα ἀπέκτεινε. Consentit Cic. ad Div. IX, 7, ubi vid. Cort. Haud satis accurate de eo agit Glandorp. Onomast. p. 424.

Denique tempore — capere) Plut. Caes. 57; καὶ γὰρ ἀφῆκε πολλοὺς τῶν πεπολεμηκότων πρὸς αὐτόν, ἐνίοις δὲ καὶ τιμὰς καὶ ἀρχάς, ὡς Βρούτῳ, καὶ Κασσίῳ προσέθηκεν. Dio XLIII, 50.

statuas) Eversae hae fuerant, quum primum victoriam Caesaris apud Pharsalum Romae accepissent, auctore Dion. XLII, 18; τὰς μὲν εἰκόνας τοῦ τε Πομπηΐου καὶ τοῦ Σύλλου τὰς ἐπὶ τῷ βήματι ἑστώσας ἀνεῖλον, ἄλλο δὲ οὐδὲν τότε ἔπραξαν. Restituta eas a Caesare narrat Id. XLIII, 49; Plut. Caes. 57 et Cicer. 40, qui Ciceronis dictum servavit, ὅτι ταύτῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ Καῖσαρ τοὺς μὲν Πομπηΐου ἵστησι, τοὺς δ' αὐτοῦ πήγνυσιν ἀνδριάντας. Poliaen. VIII, 23, 31.

cogitarentur) Puto, hoc ad adversas de Caesare sententias privatim prolatas pertinere, contra *dicerentur* ad orationes, carmina aliasque, quibus animi sententiam prae se ferre quis poterat, occasiones publicas, quod patet e sequ., ubi *coniurationes et conventus noct.* commemorantur, habiti a gravius adversus Caesarem co-

aut dicerentur, inhibere maluit, quam vindicare. Itaque et detectas coniurationes conventusque nocturnos non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet, esse sibi notas; et acerbe loquentibus satis habuit pro concione denunciare, ne perseverarent; Aulique Caecinae criminosissimo libro, et Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam, civili animo tulit.

76. Praegravant tamen cetera facta dictaque eius, ut et abusus dominatione, et iure caesus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut continuum

gitao!ibus, et *acerbe loquentes*. Eo sensu *opinari* supra c. 66; vid. Casaub. ad Aug. 51.

notas) Al. *nota*. Illud multis exemplis defenduot Burm. et Oudend., e quibus reddam Suetooiana. Aog. 66; Tiber. 49; Calig. 13; Ner. 29, quamquam huc miοus pertinent, ubi pluribus nominibus oeotrum subiuogitur solemoiori usu, ut Aug. 66, cf. Oudend. ad Caes. B. G. II, 7; B. Afr. 26, et quos ad h. l. laudavit Cort. ad Sall. Catil. 11: *corpus animumque virilem effeminat*, et ad Cic. ad Div. V, 21.

Auli Caecinae) Volaterrani, pro qoo Cicero orationem habuit. Hunc saltem iotelligit Burm. cum aliis. Vid. Ero. Cl. Cicer., qui iucertum se profitetur. Glandorp. Onomast. p. 175. De libro isto crimioosissimo aguot epistolae Cic. ad Div. VI, 5, 6, 7, 8.

Pitholai) Apposite Torrent. excitat locum Macrob. II, 2: *M. Otacilius Pitholaus, quum Caninius Rebilus uno tantum die Consul fuisset* (vid. ad c. 76) *dixit: Ante Flamines, nunc Consules Diales fiunt.* Vid. Glandorp. p. 649; Bentl. ad Horat. Sat. I, 10, 21, qui Pitholeontem ibi commemoratom euodem autumat.

civili animo) i. e. leniter. Tac. Ann. IV, 21: *quae in praesens Tiberius civiliter habuit*, et II, 34: *Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus*. Eutrop. VII, 5: *civilissime vixit* Vid. Casaub. ad Aug. 51, et iod. n.

honores — perpetuam dictaturam) De hoooribus Caesari tributis vid. Plut. Caes. 57; Appian. 106; Dio XLII, 20, et XLIII, 14. — Consulatum primum Caesar gesserat A. V. 695 cum Bibolo (vid. c. 20), alterum cum Servilio Isaurico A. V. 706. (vid. c. 35). Post victoriam Pharsalicam, auctore Dione XLII, 20: ὕπατος ἔτη πέντε ἐφεξῆς γινέσθαι, καὶ δικτάτωρ οὐκ ἐς ἕκμηνον, ἀλλ᾽ ἐς ἐνιαυτὸν ὅλον τεχθῆναι ἔλαβε· τήν τε ἐξουσίαν τῶν δημάρχων διὰ βίου, ὡς εἰπεῖν, προσέθετο. Tertium consol. ingressus est A. V. 708 cum Lepido (Dio XLIII, 1), quo anno, teste Dion. XLIII, 45, ὕπατον αὐτὸν ἐπὶ δέκα ἔτη προεχειρίσαντο, quem *continuum* consulatum i. e. qui per plures aonos continuaretur, Sueton. dicit distioguens a *perpetua* dictatura. Appian. autem,

consulatum, perpetuam dictaturam, praefecturamque morum, insuper praenomen Imperatoris, cognomen

postquam c. 106 narravit, ἀνεῤῥήθη δὲ καὶ — ὕπατος ἐς δέκα ἔτη, addit c. 107, τὰς δὲ ἄλλας τιμὰς, χωρὶς τῆς δεκαετοῦς ὑπατείας, προσθέμενος, ὑπάτους ἐς τὸ μέλλον ἀπέφηνεν αὐτόν τε καὶ Ἀντώνιον, τὸν ἵππαρχον ἑαυτοῦ. Plura v. apud Pighium Annal. T. III, p. 457. — *Dictator primum* factus fuerat post reditum ex Hispania, devictis Afranio et Petreio (vid. ad c. 35). *Secunda* dictatura delata ei est anno sequenti post victoriam Pharsalicam, Dio XLII, 21, ubi Magistrum equitum assumsit M. Antonium. *In decem annos* eam accepit A. V. 708, auctore Dione XLIII, 14: καὶ δικτάτωρα ἐς δέκα ἐφεξῆς (ἔτη) εἵλοντο, tandem *perpetuam* XLIV, 8: καὶ δικτάτωρ διὰ βίου μετὰ ταῦτα ἀποδειχθεὶς ἠνέσχετο. Cf. XLVI, 17; Plut. Caes. 57: δικτάτωρα αὐτὸν ἀπέδειξαν διὰ βίου. τοῦτο δ' ἦν ὁμολογουμένη μὲν τυραννὶς, τῷ ἀνυπευθύνῳ τῆς μοναρχίας τὸ ἀκατάπαυστον προσλαβούσης. Flor. IV, 2, 91: *ad hoc Pater ipse patriae* perpetuusque Dictator.

praefecturam morum) Dio XLIII, 14: τῶν τε τρόπων τῶν ἑκάστου ἐπιστάτην (οὕτω γάρ πως ὠνομάσθη, ὥσπερ οὐκ ἀξίας αὐτοῦ τῆς τοῦ τιμητοῦ προσρήσεως οὔσης) ἐς τρία αὐτὸν ἔτη (εἵλοντο). Idem XLIV, 5: καὶ αὐτὸν μὲν τιμητὴν καὶ μόνον καὶ διὰ βίου εἶναι — ἐψηφίσαντο. Ita Cic. ad Div. IX, 15: *quamdiu hic erit noster hic* praefectus moribus. Caeterum quod Casaub. non ob causam a Dione relatam, sed per speciem potius modestiae Censoris nomen declinasse Caesarem dicit, coll. Aug. 27, id iure negat Fabric. ad Dion. XLIII, 14. Profecto non nimis modestus erat, qui caeteros honores, de quibus Sueton. receperat.

praenomen Imperatoris) Quod nomen antea duces ob res bello bene gestas a militibus accipere soliti fuerant, Caesar etiam prius eo sensu gesserat, et sequentes Caesares ob victorias vel ipsi sumserunt, (quomodo Augustus in lapide: *Imperator vicies appellatur*), vel in duces contulerunt, (vid. Lips. ad Tac. Ann. III, 74) sed ita, ut nomini semper subiiceretur, id ab hoc tempore summum imperium ac regnum notare coepit, praenominis loco usurpatum. Dio XLIII, 44: τό τε τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα, οὐ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔτι μόνον, ὥσπερ ἄλλοι τε καὶ ἐκεῖνος ὡς πολλάκις ἐκ τῶν πολέμων ἐπεκλήθησαν, οὐδ' ὡς οἱ τινὰ αὐτοτελῆ ἡγεμονίαν ἢ καὶ ἄλλην τινὰ ἐξουσίαν λαβόντες, ὠνομάζοντο, ἀλλὰ καθάπαξ τοῦτο δὴ, τὸ καὶ νῦν τοῖς τὸ κράτος ἔχουσι διδόμενον, ἐκείνῳ τότε πρώτῳ τε καὶ πρῶτον, ὥσπερ τι κύριον, προσέθεσαν. Postea addit: ὅθεν περ καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορας ἡ ἐπίκλησις αὕτη (ita lego cum Leuncl. pro τῇ ἐπικλήσει αὐτῇ), ὥσπερ τις ἰδία τῆς ἀρχῆς αὐτῶν οὖσα, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ Καίσαρος, ἀφίκετο. Cf. Id. LII, 41, et LIII, 17. Casaub. ad. h. l.

cogn. Patris patriae) quod Cicero antea tulerat post disiectam coniurationem Catilinariam. Appian. Civ. II, 7, ubi plura de hoc nomine dicit. Caesari tributum illud referunt Dio XLIV, 4; Appian. Civ. II, 106; Flor. IV, 2, 91; Epitomator Liv. 116. In nummis etiam legitur *Caesar Parens patriae*. Vid. Fabric. ad Dion. l. c.

Patris patriae, statuam inter reges, suggestum in orchestra; sed et ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est; sedem auream in Curia et pro tribunali, tensam et ferculum circensi pompa, templa, aras, simulacra iuxta Deos, pulvinar, Flaminem, Lupercos,

statuam inter reges) Dio XLIII, 45: *καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον, ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν. ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ Κυρίνου ναὸν Θεῷ ἀνικήτῳ ἐπιγράψαντες, καὶ ἄλλην ἐς τὸ Καπιτώλιον παρὰ τοὺς βασιλεύσαντάς ποτε τῇ Ῥώμῃ ἀνέθεσαν.* Talis constituta etiam fuerat Bruto, primo Consuli. Dio Ibid. Plut. Brut. 1.

suggestum in orchestra) ubi sedes erant Senatorum, (vid. c. 39) datae iis a P. Cornelio Scipione maiore, Consule A. V. 559. Vid. Liv. XXXIV, 54. *Suggestus* ille Imperatorum (de quo conferendus etiam Plin. Panegyr. 51) dicitur *cubiculum* Neron. 12: *papilio* (unde Gall. *pavillon*) a Lamprid. in Alex. Sev. LI, 61, et Spartian. in Pesc. Nigr. 11. Plura vid. apud Bulenger. de Circo Rom. c. 34. (Thes. Graev. Tom. IX, p. 666.)

sedem auream) Dio XLIV, 6: *δίφρος τέ οἱ ἐπίχρυσος, καὶ στολή* (ita corrigunt vulg. *στήλη* Ruben. de re vestiaria I, 21, Graev. et Ern. ad h. l.), *ᾗ ποτε οἱ βασιλεῖς ἐκέχρηντο, φρουρά τε ἐκ τῶν ἱππέων καὶ ἐκ τῶν βουλευτῶν ἐδόθη.*

tensam et ferculum) quibus in pompa Circensi, cuius descriptionem vid. apud Dionys. VII, 72, Deorum simulacra transvehebantur. *Tensa* Glossar. *ἅρμα θεῶν*. Diomed. *deorum vehiculum*. Dicitur auctore Ascon. *a tensis loris*. Vid. Scheffer. de re vehicul. II, 24. — De Caesare idem narrat Dio XLIV, 6: *ἔς τε τὰ θέατρα τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον, ἐξ ἴσου τοῖς τῶν θεῶν, ἐσκομίζεσθαι, κἀν ταῖς ἱπποδρομίαις ὄχον* (ita Casaub. pro *ὄχλον*) *ἐσάγεσθαι ἐψηφίσαντο.*

templa) Dio XIV, 6: *καὶ τέλος Δία τε αὐτὸν ἄντικρυς Ἰούλιον προσηγόρευσαν, καὶ ναὸν αὐτῷ τῇ τ' ἐπιεικείᾳ αὐτοῦ* (inserendum enim puto *τε* cum Reimaro) *τεμενισθῆναι ἔγνωσαν, ἱερέα σφίσι τὸν Ἀντώνιον, ὥσπερ τινὰ διάλιον, προχειρισάμενοι.* Appian. 106: *καὶ νεὼς ἐψηφίσαντο πολλοὺς αὐτῷ γενέσθαι καθάπερ θεῷ, καὶ κοινὸν αὐτοῦ καὶ Ἐπιεικείας, ἀλλήλους δεξιουμένων.*

simulacra iuxta Deos) Dio XLIII, 14: *ἅρμα τέ τι αὐτοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀντιπρόσωπον τῷ Διὶ ἱδρυθῆναι, καὶ ἐπὶ εἰκόνα αὐτὸν τῆς οἰκουμένης χαλκοῦν ἐπιβιβασθῆναι, γραφὴν ἔχοντα, ὅτι Ἡμίθεός ἐστι,* sc. *ἐκέλευσαν,* et XLIV, 4: *τά τε γενέθλια αὐτοῦ δημοσίᾳ θύειν ἐψηφίσαντο, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι, τοῖς τε ναοῖς τοῖς ἐν τῇ Ῥώμῃ πᾶσιν, ἀνδριάντα τινὰ αὐτοῦ εἶναι ἐκέλευσαν.* Flor. IV, 2, 91: *circa templa imagines; in theatro distincta radiis corona.*

pulvinar) Pr. erat lectus, in quo simulacrum alicuius Dei accumbebat, qui divinus honos nunc Caesari etiam datus.

Flaminem) vid. locum Dionis modo cit. Fuerant Flamines antea Dialis, Martialis, Quirinalis. Cic. Phil. II, 43: *Quem is maiorem honorem con-*

appellationem mensis e suo nomine. Ac nullos non honores ad libidinem cepit, et dedit. Tertium et quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus dictaturae potestate, decretae cum consulatibus simul: atque utroque anno binos Consules substituit sibi in ternos novissimos menses; ita ut medio tempore comitia nulla

secutus erat, quam ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium (de quo vid. ad c. 81), *Flaminem? Est ergo Flamen, ut Iovi, ut Marti, ut Quirino, sic Divo Iulio M. Antonius?*

Lupercos) Duae antea fuerant *Lupercorum*, i. e. sacerdotum Panis, sodalitates, nempe *Fabianorum* et *Quintilianorum*, de quibus Festus. Tertia addita *Lupercorum Iulianorum*. Dio XLIV, 6: κἀκ τούτου καὶ πενταετηρίδα οἱ, ὡς ἥρωϊ, ἱεροποιούς τε ἐς τὰς τοῦ Πανὸς γυμνοπαιδίας, τρίτην τινὰ ἑταιρίαν, ἣν Ιουλίαν ὠνόμασαν, (sc. ἐνόμισαν). Vid. ibi Fabric.

appell. mensis) Dio XLIV, 5, novam Curiam Iuliam dictam esse refert, ὥσπερ που καὶ τόν τε μῆνα, ἐν ᾧ ἐγεγέννητο, Ιούλιον, καὶ τῶν φυλῶν μίαν, τὴν κλήρῳ λαχοῦσαν, Ιουλίαν ἐπικάλεσαν. Confirmasse id Augustum, idem auctor XLV, 7; conf. Plut. Num. 19; Appian. Civ. II, 106: ἔς τε τιμὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ τὸν Κυιντίλιον μῆνα Ιούλιον ἀντὶ Κυϊντιλίου μετωνόμασαν εἶναι. Id. Civ. V, 97; Flor. IV, 2, 91; Macrob. Satur. I, 12: (*Quintilis*) *postea in honorem Iulii Caesaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio Consule, Iulius appellatus est; quod hoc mense a. d. IIII Idus Quintiles Iulius procreatus sit.* Alios auctores laudat Fabric. ad Dion. XLIV, 5.

nullos non honores) Al. *non nullos*, quod probat Wolf., et sane est verius, quamquam illud etiam stare potest, modo ne verbum presseris, et *cepit* ad superiora, ubi omnes fere magistratus enumerantur, *dedit* ad sequentia retuleris, quomodo sensit etiam *Müllerus* in sched. Mss. Caeterum, quod ad rem attinet, M. Antonium ita Magistrum equ. fecit Caesar, μηδὲ ἐστρατηγηκότα (Dio XLII, 21), et Dolabellam Consulem, neque ipsum Praetura functum (Id. XLII, 33), M. Lepidum triumpho ornavit μήτε τινὰς νικήσαντα, μήτ' ἀρχὴν μαχεσάμενόν τισιν, eundemque Consulem et Mag. equ. fecit. (XLIII, 1). De licentia Caesaris in capiendis dandisque honoribus prolixius agit XLIII, 46 sequ.

utroque anno) vid. quae Pighius disputat de h. l. in Annal. Tom. III, p. 457. Dio, ubi de *secunda* Dictatura A. V, 707, agit, id refert XLII, 55, ταῦτα ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει, ἐν ᾧ δικτάτωρ μὲν ὄντως αὐτὸς τὸ δεύτερον ἦρξεν, ὕπατοι δὲ ἐπ' ἐξόδῳ αὐτοῦ ἀποδειχθέντες, ὅ τε Καλῆνος καὶ ὁ Οὐατίνιος (Q. Fusius Calenus et P. Vatinius) ἐλέγοντο εἶναι, ἐποίησε. (vid. Macrob. II, 3; Pighius Tom. III, p. 448 sqq.) et ubi de *quarta*, coniuncta cum IV consulatu, XLIII, 46: τὴν δ' οὖν ἀρχὴν τὴν ὕπατον παραχρῆμα μέν, καὶ πρὶν ἐς τὴν πόλιν ἐσελθεῖν ἀνέλαβεν· οὐ μέντοι καὶ διὰ τέλους ἔσχεν, ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ γενόμενος, ἀπεῖπέ τε αὐτήν, καὶ τῷ Φαβίῳ τῷ Κυΐντῳ, τῷ τε Τρεβονίῳ τῷ Γαΐῳ ἐνεχείρισε. καὶ ἐπειδή γε ὁ Φάβιος τῇ

habuerit, praeter Tribunorum et Aedilium plebis; praefectosque pro Praetoribus constituerit, qui praesente se res urbanas administrarent. Pridie autem Kalendas Ianuarias repentina Consulis morte cessantem honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia, spreto patriae more, magistratus in plures annos ordinavit: decem praetoriis viris consularia ornamenta tribuit: civitate donatos, et quosdam e semibarbaris Gallorum,

τελευταίᾳ τῆς ὑπατείας ἡμέρᾳ ἀπέθανεν, εὐθὺς ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον πρὸς τὰς περιλοίπους ὥρας Γάϊον Κανίνιον ἀνθείλετο. Vid. c. 80; Cic. ad Div. VII, 30; Macrob. I. c.; Plin. VII, 53; (54 ed. Franz.) Tac. Hist. III, 37; Plut. Caes. 58.

Praefectosque) De *Praefectis urbi* s. *feriarum Latinarum* i. e. fer. Lat. causa creatis, ut absentium Consulum vices gererent, vid. Tac. Ann. VI, 11, et interpr. ad h. l., de magistratu novo, hoc nomine inde a Caesaris tempore creari solito, Rosin. Ant. Rom. VII, 14, p. 504. Dio XLIII, 28: οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐξεστράτευσεν, τὴν πόλιν τῷ Λεπίδῳ καὶ πολιανόμοις τισὶν ὀκτώ, ὥς τισι δοκεῖ, ἢ ἕξ, ὡς μᾶλλον πεπίστευται, ἐπιτρέψας. Loquitur ibi de expeditione Hispanica. Auctore eodem XLIII, 48: ἐπὶ τῆς διοικήσεως δύο τῶν πολιανομούντων, ἐπειδὴ ταμίας οὐδεὶς προκεχειροτόνητο, ἐγένοντο, i. e. aerarium administrabant. Erant adeo hi Praef. urbi pro Praetoribus, Quaestoribus, omnique magistratu curuli, absente in Hispania Caesare, sive, ut Dio ibid., οἱ πολιανόμοι πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει πράγματα μετὰ τοῦ Λεπίδου ἱππαρχοῦντος ἔσχον.

praesente se) Dio XLIII, 48: ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τῇ τοῦ Καίσαρος, unde nullus dubito, quin corrigendum sit vel cum Torrentio *absente* se, vel cum Lips. *pro se*, vel, quod malim, *pro absente se*. Fabric. ad Dion. XLIII, 28 nostrum locum ita excitat: *qui pro praesente se* etc. sine dubio ex coniectura. Perizon. suasit *proficiscente se* (quod esse deberet *profecto se*), Burm. *praescribente se*, Ern. *praeeunte se* i. e. ad praescriptum suum, Oudend. *praesentes*, Bremi: *etiam praesente se*, diversa prorsus a caeteris interpr. sententia ideo novum et singulare institutum ab auctore memorari opinatus, quod quum antea absentium magistratuum munera Praefecti Vrbi administravissent, hi praesente etiam Caesare electi fuissent. Meliora eum docere poterat Dio. Reinesius ad marg. l. n. excitat Cic. ad Div. VI, 8, ubi: *quod omnibus in rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius absente Caesare egissent, ea solere illi rata esse.* Haud puto tamen, hos ipsos *Praefectos* fuisse.

Pridie autem — dedit) C. Caninio Rebilo, de quo supra diximus.

in plures annos) quum expeditionem contra Parthos meditaretur. Dio XLIII, 51: ὅπως ἐκεῖνος πλείοσιν ὑπηρέταις χρῆσθαι ἔχῃ, καὶ ἥ τε πόλις μήτ' ἄνευ ἀρχόντων ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ γένηται, μήτ' αὖ καθ' ἑαυτὴν αἱρουμένη τινὰς στασιάσῃ, διενοοῦντο μὲν καὶ ἐς τρία ἔτη αὐτοὺς προκαταστῆ-

recepit in Curiam. Praeterea monetae publicisque vectigalibus peculiares servos praeposuit. Trium legionum, quas Alexandriae relinquebat, curam et imperium Rufioni, liberti sui filio, exoleto suo, demandavit.

77. Nec minoris impotentiae voces propalam edebat, ut T. Ampius scribit: Nihil esse Rempublicam, appellationem modo sine corpore ac specie. Sullam nescisse

σαι· (τοσούτου γὰρ χρόνου πρὸς τὴν στρατείαν χρῄζειν ἐδόκουν) οὐ μέντοι καὶ πάντας προαπέδειξαν. Appian. autem Civ. II, 128 in oratione Antonii: ἐς γὰρ πενταετὶς (ὡς ἴστε) καὶ τὰ ἀστυκὰ ὑμῖν, καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο.

recepit in Curiam) vid. ad c. 41, et infra ad c. 80. Cic. ad Div. IX, 15: *ego autem — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim quum eas videam primum oblitas Latio tum, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et Transalpinis nationibus* etc. Vid. Gibbon. Histor. c. 3.

monetae — praeposuit) Monetae proprie *triumviri monetales* s. *treviri auro, argento, aeri, flando, feriundo* (de quibus vid. Rosin. p. 515), vectigalibus equites publicani praeerant. Servi *peculiares* opponuntur *publicis*. Ita est *peculiaris Caesaris servus* in Inscript. Fabretti p. 307 et 336, vid. Oudend. Infra Galb. 12 est: e *peculiaribus loculis suis* i. e. privatis, propriis. — Gronov. coniiciebat *peculiosos* vel *peculiatos*, quod probatum Ernestio.

Trium legionum) Idem legionum, Aegyptum tenentium, numerus sub Augusto et initio imperii Tiberii, a quo ad *duas* deminutus est. Vid. Tac. Ann. IV, 5: *Caetera Africae per duas legiones, parique numero Aegyptus*, et Hist II, 6: *Aegyptus duaeque legiones*; ubi vid. Lips.

Rufioni) Al. *Rufini liberti sui filio*.

T. Ampius) Commemoratur id a Caesare B. C. III, 105. Ad eum est epistola Ciceronis (ad Div. VI, 13), ex qua patet, eum studium suum consumsisse in virorum fortium factis memoriae prodendis. Vid. Clav. Cicer.

ac specie) Salmas. et Graev. suaserunt *speciem*, quod in textum recepere Burm. et Oudend. Sed ita, opinor, scripsisset auctor: *ac speciem sine corpore*, quod viderunt Graev. et Ernesti, coniicientes: *ac sine corpore speciem*. Equidem persevero in vulgata lectione, fretus locis Cic. ad Att. IV, 16: *Amisimus — omnem non modo succum ac sanguinem, sed etiam* colorem et speciem pristinam *civitatis; nulla est respublica* etc. et pro domo 33: o speciem dignitatemque *populi Romani;* et post: *illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma;* et infra Tiber. 24: *vi et specie dominationis assumta.* Atque ita unice probanda Tunstalli lectio apud Cic. ad Att. X, 4: *plane fatebatur nullam speciem reliquam* sc. reipublicae, ubi vulg. *nullam spem*. Proprie dicitur pr. Rosc. Amer. 22: *esse aliquem humana specie et figura*.

nescisse literas) i. e. non intelle-

literas, qui dictaturam deposuerit. Debere homines considerantius iam loqui secum, ac pro legibus habere, quae dicat. Eoque arrogantiae progressus est, ut, haruspice tristia et sine corde exta sacro quodam nunciante, futura diceret laetiora, quum vellet; nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.

78. Verum praecipuam et inexpiabilem sibi invidiam hinc maxime movit. Adeuntes se cum plurimis honori-

xisse veram vim vocis *dictator*, quae proprie eum significat, qui *dictata* i. e. praecepta dat, magistrum populi, quam si bene cepisset, de deponenda cogitaturum non fuisse, v. haud idoneum eum fuisse grammaticum ludique magistrum (qui literas scire et dictata dare proprie dicebantur), qui discipulos maturius e schola sua dimisisset. Illud potius. Potest etiam *nescire literas* dictione proverbiali esse i. q. *stultum*, *ineptum esse*. — Aliam interpretationem, sed parum probabilem, huius dicti dat interpres Germ. Rollin. Historiae Romanae lib. 33. Sperasse populum fore, ut Caesar Sullae exemplo dictatura se abdicaret, auctor etiam Appian. Civ. II, 107.

pro legibus h. q. dicat) Pertinet id ad eam potestatem, quae postea contineri coepta est *lege regia*, de qua Vlpianus: *quod principi placuit, legis habet vigorem, utpote quum* lege regia, *quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat.* Vid. Heinecc. Ant. Rom. I, 2, §. 62 sqq.

sacro quodam) i. e. in sacrificio quodam. Oudend. omisso *sacro* cum cod. reponendum censet *quondam*. Probat Wolfius.

futura dic. laetiora) Polyaen. VIII, 23, 32: καὶ μὴν ἀμείνω ἔφη γενήσεσθαι, ἐπειδὰν αὐτὸς ἐθελήσῃ. Ex additamento: καὶ οὕτως ἐπέῤῥωσε τοὺς στρατιώτας, patet, in expeditione aliqua id factum. Nimirum bis exta sine corde, ἄλοβα, Caesari sacrificanti fuerunt, prius *in bello Hispanico*, de qua re Polyaen. et Sueton. h. l., postea *mortis die*, de qua vid. c. 81. Docet hoc Appian. Civ. II, 152 et 153. Cf. Plin. XI, 71, qui minus accurate rem efferre videtur, narrans: *Caesari Dictatori, quo die primum veste purpurea processit atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis cor in extis defuit.*

si pecudi cor defuisset) Ex hoc dicto Polyaen l. c. §. 33 novam narrationem fingit. Is enim: Καῖσαρ, ἀκαρδίου θύματος εὑρεθέντος, καὶ τί παράδοξον, ἔφη, εἰ ἄλογον ζῶον καρδίαν οὐκ ἔχει; οἱ στρατιῶται, τοῦτ' ἀκούσαντες, ἐθάῤῥησαν.

Adeuntes se) Dio XLIV, 8: ἐπειδὴ ἐν μιᾷ ποτε ἡμέρᾳ — προσῆλθον αὐτῷ ἐν τῷ τοῦ Ἀφροδισίου προνάῳ καθημένῳ, ὡς καὶ πάντες ἅμα τὰ δεδογμένα σφίσιν ἀπαγγελοῦντες — καθήμενος σφᾶς, εἴτ' οὖν θεοβλαβείᾳ τινί, εἴτε καὶ περιχαρίᾳ, προσεδέξατο. καὶ ὀργὴν ἐκ τούτου πᾶσιν, οὐχ ὅτι τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις, τοσαύτην ἐνέβαλεν, ὥστ' ἐν τοῖς μάλιστα πρόφασιν τῆς ἐπιβουλῆς τοῖς ἀποκτείνασιν αὐτὸν παρασχεῖν. Addit,

ficentissimisque decretis universos Patres conscriptos sedens pro aede Veneris Genetricis excepit. Quidam putant, retentum a Cornelio Balbo, quum conaretur assurgere: alii, ne conatum quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium, ut assurgeret, minus familiari vultu respexisse. Idque factum eius tanto intolerabilius est visum, quod ipse, triumphanti et subsellia tribunicia praetervehenti sibi unum e collegio Pontium Aquilam non assurrexisse, adeo indignatus sit, ut proclamaverit, *Repete ergo a me, Aquila, Rempublicam Tribunus;* et nec destiterit per continuos dies, quidquam cuiquam, nisi sub exceptione polliceri, *si tamen per Pontium Aquilam licuerit.*

79. Adiecit ad tam insignem despecti Senatus contumeliam multo arrogantius factum. Nam quum sacrificio Latinarum revertente eo, inter immodicas ac

nonnullos enim excusasse, ὅτι τῆς τε κοιλίας ἀκρατὴς ὑπὸ διαῤῥοίας ἐγεγόνει, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ ἐξιδίσῃ, κατέμεινεν· οὐ μέντοι καὶ πείθειν τοὺς πολλοὺς ἐδύναντο, διὰ τὸ μετ᾽ οὐ πολὺ ἐξεγερθέντα αὐτὸν αὐτοποδίᾳ οἴκαδε κομισθῆναι. ἀλλ᾽ ὑπετόπουν γε αὐτὸν ὑπεραυχεῖν, καὶ διεμίσουν ὡς ὑπερήφανον, ὃν αὐτοὶ ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν ὑπέρφρονα ἐπεποιήκεσαν. Cf. Plut. Caes. 60; Appian 107.

pro aede Ven. Gen.) Liv. Epit. 116: *Senatui deferenti hos honores, quum ante aedem Veneris Genetricis sederet, non assurrexit.* Plut. l. c. ἔτυχε ὑπὲρ τῶν ἐμβόλων καθεζόμενος, ubi rostra non vetera, sed nova Iulia intelligenda esse, monet Fabric. ad Dion. l. c., qui ἐν τῷ τοῦ Ἀφροδισίου προνάῳ. Appian. πρὸ τῶν ἐμβόλων. De aeda *Veneris Genetr.* vid. ad c. 61.

a Cornelio Balbo) Plut. l. c. καὶ πάνυ βουλόμενον αὐτὸν ὑπεξαναστῆναι τῇ βουλῇ, λέγουσιν ὑπό του τῶν φίλων, μᾶλλον δὲ κολάκων, Κορνηλίου Βάλβου, κατασχεθῆναι, φήσαντος· Οὐ μεμνήσῃ Καῖσαρ ὤν, οὐδ᾽ ἀξιώσεις ὡς κρείττονα θεραπεύεσθαι σεαυτόν;

subsellia trib.) *Subsellia sunt Tribunorum, Triumvirorum, Quaestorum et huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.* Ascon.

Pontium Aquilam) Fuit is postea inter percussores Caesaris. Dio XLVI, 38; Appian. Civ. II, 113; Brutique legatus T. Munatium Plancum devicit, et periit in proelio Mutinensi. Dio l. c. 38 et 40.

Latinarum) De *feriis Latinis*, institutis a Tarquinio Sup., vid. Dionys. IV, 49, et VI, 95. Celebrabantur quotannis a Consulibus in monte

novas populi acclamationes quidam e turba statuae eius coronam lauream candida fascia praeligatam imposuisset, et Tribuni plebis, Epidius Marullus Caesetiusque Flavus coronae fasciam detrahi, hominemque duci in vincula iussissent; dolens seu parum prospere motam regni mentionem, sive, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, Tribunos graviter increpitos potestate privavit: neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere valuit, quamquam et plebi

Albano cum magistratibus Latinis, neque prius illis paludatis exire Vrbe in provincias licebat, quam rite eas obiissent, tanta huius festi sanctitate, ut nonnunquam haud rite celebratum reversi illi instaurare iuberentur, cuius rei dat exempla Liv. XXXII, 1; l. XXXVII, 3; l. XL, 45; Fabric. ad Dion. XXXIX, 30. Absentibus huius solemnitatis causa Consulibus, Praefecti Vrbi administrabant Remp. Vid. Rosini Ant. Rom. p. 296. — Caesari Consuli singularis honos erat datus, μετὰ τὰς ἀνοχὰς τὰς Λατίνας ἐπὶ κέλητος ἐς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ Ἀλβανοῦ ἐσελαύνειν, auctore Dion. XLIV, 4. Caeterum eandem rem, quam Noster, narrant Plut. Caes. 61; Appian. 108; Dio XLIV, 9 10; Vell. II, 68 Epit. Liv. 116; Valer. M. V, 7, 2.

candida fascia praeligatam) Al. *praeligata*, ut statua antea redimita fuerit diademate. Illud reddidi cum Burm. et Oudend. Plut. 61: ὤφθησαν ἀνδριάντες αὐτοῦ διαδήμασιν ἀναδεδεμένοι βασιλικοῖς. Ibidem fasciam ab Antonio oblatam διάδημα dicit στεφάνῳ δάφνης περιπεπλεγμένον. Appian. 108 magis ad Nostri orationem: εἰκόνα δ' αὐτοῦ τις τῶν ὑπερεθιζόντων τὸ λογοποίημα τῆς βασιλείας ἐστεφάνωσε δάφναις, ἀναπεπλεγμένης ταινίας λευκῆς. Dio XLIV, 9, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοῦ βήματος ἑστῶσαν διαδήματι λάθρα ἀνέδησαν. Consentiunt auctores, ab inimicis ad augendam Caesaris invidiam institutam rem fuisse. De *fascia* s. diademate, insigni regio, vid. Lips. ad Tac. Ann. VI, 37.

Epidius Mar. Caesetiusque Fl.) *Caium* illi, huic *Lucium* praenomen addit Dio l. c., qui, tum demum punitos eos a Caesare dicit, quum ei, qui primus regem eum appellaverat, diem dixissent. Quod ad poenam, idem c. 10 ita: παραγαγὼν σφᾶς ἐς τὸ βουλευτήριον, κατηγορίαν τε αὐτῶν ἐποιήσατο, καὶ ψῆφον ἐπήγαγε. καὶ οὐκ ἀπέκτεινε μὲν αὐτούς, (καίτοι καί τούτου τινῶν τιμησάντων σφίσι) προαπαλλάξας δὲ ἐκ τῆς δημαρχίας διὰ Ελουίου Κίννου συνάρχοντος αὐτῷ, ἀπήλειψεν ἐκ τοῦ συνεδρίου. Appian. l. c. κατηγόρησεν ἐπὶ τῆς βουλῆς τῶν περὶ τὸν Μάρυλλον, ὡς ἐπιβουλευόντων οἱ μετὰ τέχνης ἐς τυραννίδος διαβολήν. καὶ ἐπήνεγκεν, ἀξίους μὲν αὐτοὺς εἶναι θανάτου, μόνης δ' αὐτοὺς ἀφαιρεῖσθαι καὶ παραλύειν τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ βουλευτηρίου. Cf. Plut. et Vellei. l. c.

valuit) Al. *voluit*. Sed voluisse, patet e seqq. Pro *plebi* s. *plebei* al. *plebeio*. Sed omnes auctores consentiunt, plures fuisse. Plut. Caes. 60:

regem se salutanti, *Caesarem se, non regem esse*, responderit; et Lupercalibus, pro rostris a Consule Antonio admotum saepius capiti suo diadema repulerit, atque in Capitolium Iovi Optimo Maximo miserit. Quin etiam valida fama percrebuit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis simul opibus imperii, exhaustaque Italia dilectibus, et procuratione Vrbis amicis permissa: proximo autem Senatu, L. Cottam Quindecimvirum

καὶ καταβαίνοντος ἐξ Ἄλβης Καίσαρος εἰς τὴν πόλιν, ἐτόλμησαν αὐτὸν ἀσπάσασθαι βασιλέα. Appian. 108: ἑτέρων δ' αὐτὸν ἀμφὶ τὰς πύλας ἰόντα ποθὲν βασιλέα προσειπόντων etc. Dio XLIV, 10: μετὰ τοῦτο ἐσιππεύοντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ βασιλέα αὖθις τινες ὠνόμασαν.

Caesarem se, non reg. esse) Plut. et Dio οὐκ ἔφη βασιλεύς, ἀλλὰ Καῖσαρ, καλεῖσθαι. Appian. εὐμηχάνως εἶπε τοῖς ἀσπασαμένοις. Οὐκ εἰμὶ βασιλεύς, ἀλλὰ Καῖσαρ. ὡς δὴ περὶ τὸ ὄνομα ἐσφαλμένοις.

Lupercalibus) quae a. d. XV Kal. Mart. in Panis honorem celebrari solebant. Festi rationem describit Plut. Caes. 61. Cf. Dionys. I, 80. — Rem ita narrat Dio XLIV, 11: ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν Λυκαίων γυμνοπαιδίᾳ ἔς τε τὴν βασιλείαν (quid pro inepto hoc vocabulo ponendum, ἀγοράν, an βουλείαν aliudue, nescio) ἐσῆλθε, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος, τῇ τε ἐσθῆτι τῇ βασιλικῇ κεκοσμημένος, καὶ τῷ στεφάνῳ τῷ διαχρύσῳ λαμπρυνόμενος, ἐπὶ τὸν δίφρον τὸν κεχρυσωμένον ἐκαθίζετο, καὶ αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος βασιλέα τε μετὰ τῶν συνιερέων (cum reliquis Lupercis) προσηγόρευσε, καὶ διαδήματι ἀνέδησεν, εἰπὼν ὅτι. Τοῦτο σοὶ ὁ δῆμος δι' ἐμοῦ δίδωσιν, ἀπεκρίνατο μέν, ὅτι Ζεὺς μόνος τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἴη (an ἐστί?), καὶ τὸ διάδημα αὐτῷ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἔπεμψεν· οὐ μέντοι καὶ ὀργὴν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐγγραφῆναι ἐποίησεν, ὅτι τὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ δήμου διὰ τοῦ ὑπάτου διδομένην (an δεδομένην?) οἱ οὐκ ἐδέξατο· ὑπωπτεύθη τε οὖν ἐκ συγκειμένου τινὸς αὐτὸ πεποιηκέναι, καὶ ἐφίεσθαι μὲν τοῦ ὀνόματος, βούλεσθαι δὲ ἐκβιασθῆναί πως λαβεῖν αὐτό. καὶ δεινῶς ἐμισήθη. Cf. Plut. Caes. 61; Anton. 12; Appian. 109; Vell. II, 56: *Cui magnam invidiam conciliarat M. Antonius, omnibus audendis, paratissimus consulatus collega, imponendo capiti eius Lupercalibus sedentis pro Rostris insigne regium; quod ab eo ita repulsum erat, ut non offensus videretur.* Flor. IV, 2, 91: *novissime, dubium an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio Consule regni insignia; quae omnia, velut infulae, in destinatam morti victimam congerebantur.* Cicer. Philip. II, 34; III, 5; V, 14; XIII, 8, 15.

valida) Al. *varia*. De consilio, opes Ilium transferendi, vid. interpr. ad Horat. Carm. III, 3.

Quindecimvirum) De *Quindecimviris* vid. Onuphr. Panvin. de civitate Romana c. 35. (Thes. Graev. T. I, p. 242). Is de iis ita: *Horum munus erat, libros Sibyllinos custodire, quum ex S. C. adeundi essent, adire, et, quae legissent, Senatui renunciare, et ea S. C. decreta procurare, ludos*

sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi a rege non posse vinci, Caesar rex appellaretur.

80. Quae causa coniuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur, dispersim antea habita, et quae saepe bini ternive ceperant, in unum omnes contulerunt: ne populo quidem jam praesenti statu laeto, sed clam palamque detrectante dominationem, atque assertores flagitante. Peregrinis in Senatum allectis, libellus propositus est: *Bonum factum: ne quis Senatori novo Curiam monstrare velit:* et illa vulgo canebantur:

Gallos Caesar in triumphum ducit, idem in Curiam.
Galli bracas deposuerunt, latum clavum sumserunt.

saeculares celebrare, et postremo omnia peragere, quae Sibyllinorum carminum iussu facienda erant. Eorum numerum ad XV auxisse videtur Sulla, quum Tarquinius *Duumviris* tantum librorum Sibyll. curam tradidisset, Dionys. IV, 62, postea, auctore Livio VI, 37, C. Licinius Stolo cum collegis rogationem promulgassent, *ut pro Duumviris sacris faciundis Decemviri crearentur, ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret*, et secundum c. 42 eam legèm pertulissent. Iis *sextum decimum* addidisse Caesarem, quod monere oblitus est Onuphrius l. c., auctor Dio XLII, 51, et XLIII, 51. Hoc tamen institutum non stetisse, ostendit locus Tac. Ann. XI, 11.

libris fatalibus) i. e. Sibyllinis, ut qui *fata* populi Rom. s. voluntatem fati de populo Rom. continere credebantur. De expeditione contra Parthos v. ad c. 44. De hoc effato carminum Sibyll. Plut. Caes. 60: καίτοι καὶ λόγον τινὰ κατέσπειραν εἰς τὸν δῆμον οἱ ταύτην Καίσαρι τὴν τιμὴν προξενοῦντες, ὡς ἐκ γραμμάτων Σιβυλλείων ἁλώσιμα τὰ Πάρθων φαίνοιτο Ῥωμαίοις σὺν βασιλεῖ στρατευομένοις ἐπ' αὐτούς, ἄλλως ἀνέφικτα ὄντα. Appian. 110; Dio XLIV, 15; cf. Cic. de divinat. II, 54.

destinata negotia) Vocab. *negotia*, quamquam abesse posset, tamen retinendum duco cum Gronov. et Oudend. Saepe auctores addunt nomina, quorum ellipsis solemnior. Vid. quae interpretes ad Nostri c. 2 de addito voc. *corona*.

Bonum factum) Haec formula edictis praemitti solita. Vitell. 14; Plaut. Poen. prolog. *bonum factum; edicta ut servetis mea.* Ioseph. Archaeol. XIV, 17; XIX, 4 exprimit: καλῶς ἔχει. Polyaen. VIII, 23, 15: ἀγαθῇ τύχῃ, quomodo etiam App. Civ. IV, 11, 31. Notatur signis B. F. et Q. B. F. cf. Brissonius de formulis l. 3 init.

Gallos Caesar) vid. ad c. 49 et 51. In *sumpserunt* penultima corripitur, ut *stetĕrunt*, *abstulĕrunt*, *defuĕ-*

Q. Maximo suffecto, trimestrique Consule theatrum introëunte, quum lictor animadverti ex more iussisset, ab universis conclamatum est, *Non esse consulem eum.* Post remotos Caesetium et Marullum Tribunos, reperta sunt proximis comitiis complura suffragia, Consules eos declarantium. Subscripsere quidam L. Bruti statuae: *Vtinam viveres.* Item ipsius Caesaris :

Brutus, quia reges eiecit, Consul primus factus est :
Hic, quia Consules eiecit, rex postremo factus est.

Conspiratum est in eum a sexaginta amplius, C. Cassio,

runt, *abfuĕrunt* apud Virgil. et Ovid. Vid. Heinsius ad Ovid. Heroid. VII, 166.

Q. Maximo) Q. Fabio Maximo. Dio XLIII, 46, vid. ad c. 76.

animadverti) sc. consulem adesse. Verecundiam Consuli praestare iubebantur a lictore occurrentes via cedendo, equo descendendo, capite nudando, assurgendo. Senec. ep. 64: *Si Consulem videro aut Praetorem, omnia, quibus honor haberi honori solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semi a cedam.* Plin. Panegyr. 61: *solemnem illum lictorum et praenuncium clamorem* dicit.

L. Bruti statuae) Plut. Brut. 9: Βροῦτον δὲ πολλοὶ μὲν λόγοι παρὰ τῶν συνηθῶν, πολλαὶς δὲ φήμαις καὶ γράμμασιν ἐξεκαλοῦντο καὶ παρώρμων ἐπὶ τὴν πρᾶξιν οἱ πολῖται. τῷ μὲν γὰρ ἀνδριάντι τοῦ προπάτορος Βρούτου, καὶ καταλύσαντος τὴν τῶν βασιλέων ἀρχὴν, ἐπέγραφον· Εἴθε νῦν ἦν Βροῦτος· καί· Ὤφελε ζῆν Βροῦτος. τὸ δ' αὐτοῦ Βρούτου βῆμα στρατηγοῦντος εὑρίσκετο μεθ' ἡμέραν ἀνάπλεων γραμμάτων τοιούτων· Βροῦτε, καθεύδεις· καί· Οὐκ εἶ Βροῦτος ἀληθῶς. Id Caes. 62: Appian. 112: πολλὰ γὰρ τοῖς ἀνδριάσι τοῦ πάλαι Βρούτου, καὶ τῷ δικαστηρίῳ τοῦδε τοῦ Βρούτου, τοιάδε ἐπεγράφετο λάθρα· Βροῦτε δωροδοκεῖς; Βροῦτε νεκρὸς εἶ; ἤ· Ὤφελές γε νῦν περιεῖναι· ἤ. Ἀνάξιά σου τὰ ἔκγονα· ἤ· Οὐδ' ἔκγονος εἶ σὺ τοῦδε. Dio XLIV, 12. Caeterum de origine Bruti varia veterum etiam est sententia. Descendere eum a primo Consule eiusdem nominis contendunt Pl. Brut. 1 et Caes. 62; Appian. 112; Eutrop. VI, 20, negant Dionys. V, 18, et Dio XLIV, 12, ubi vid. Fabric, qui pro Plutarcho cum Diona suo pugnat. Potior Dionysii et Dionis auctoritas videtur Glandorpio Onomast. p. 496; vid. etiam Ernesti Cl. Cicer. in L. Brutus et Bayle diction. sub voc. *Brutus* not. K.

ipsius Caesaris) Quod sequebatur *statuae*, eieci cum Oudend. Ita censuerant iam Torrent. et Gruterus, in Mss. abesse hanc vocem, testantes, probavit Wolf. in nota, sed in textu eam reliquit. In sequentium versuum priori anapaestus est in altero pede, in altero versu dactylus in primo pede.

LX amplius) Eutrop. VI, 20: *coniuratum est in eum a LX, vel amplius Senatoribus Equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romae Consul fuerat, et reges expulerat, C. Cassius et Servilius Casca.* P. Orosius. VI, 17: *in qua coniuratione*

Marcoque et Decimo Bruto principibus conspirationis. Qui primum cunctati, utrumne illum in campo, per comitia tribus ad suffragia vocantem, partibus divisis e ponte deiicerent, atque exceptum trucidarent; an in Sacra via, vel in aditu theatri adorirentur: postquam Senatus Idibus Martiis in Pompeii Curiam edictus est, facile tempus et locum praetulerunt.

fuisse amplius LX conscios ferunt. Multos coniuratorum nominat Cicer. Phil. II, 11, multos Appian. 113. Catalogum eorum, quorum nomina ad nos venerunt, dedit Casaub. ad h. l., sed ex Appiano supplendum et corrigendum. Cf. Fabric. ad Dion. XLIV, 14; Tzschuck. ad Eutrop. l. c.

Marcoque et decimo Bruto) De *Marco* modo diximus et dicemus ad c. 82. *Decimo* cognomen erat *Albini.* De eo Plut. Caes. 64, et Brut. 12; Appian. 111: συνεστήσαντο δὲ τὴν ἐπιβουλὴν μάλιστα δύω ἄνδρε, Μάρκος τε Βροῦτος, ὁ Καιπίων ἐπίκλην, Βρούτου τοῦ κατὰ Σύλλαν ἀνῃρημένου παῖς, αὐτῷ τε Καίσαρι προσφυγὼν ἐκ τοῦ κατὰ Φάρσαλον ἀτυχήματος· καὶ Γάϊος Κάσσιος, ὁ τὰς τριήρεις κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἐγχειρίσας τῷ Καίσαρι· οἵδε μὲν ἄμφω τῆς Πομπηΐου μοίρας γεγονότε· τῶν δ' αὐτῷ Καίσαρι φιλτάτων, Δέκιμος Βροῦτος Ἀλβῖνος· ἅπαντες αἰεὶ παρὰ Καίσαρι τιμῆς καὶ πίστεως χρηματίζοντες ἄξιοι· οἷς γε καὶ πράξεις ἐνεχείρισε μεγίστας, καί, ἐπὶ τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον ἀπιών, στρατεύματα ἔδωκε, καὶ τὴν Κελτικὴν ἐπέτρεψε, τὴν μὲν ὑπὲρ Ἄλπεων Δεκίμῳ, τὴν δ' ἐντὸς Ἄλπεων Βρούτῳ (sc. Μάρκῳ). Vid. Schweighaeuser. ad h. l. — Caeterum, quin h. l. legendum sit *Brutis*, cum Graevio nullus dubito.

in campo — deiicerent) Quum de campo Martio sermo sit, ubi comitia centuriata habebantur, hic etiam locus notandus ob tribuum mentionem, ut c. 13 et 41. Magistratum, qui comitiis praeesset, sella curuli pro tribunali sedisse, patet e Liv. XXXIX, 32. Cf. Gruchius de comitiis Rom. I, 4. (Thes. Graev. T. I, p. 610 seq.). *Pons* s. *ponticulus* erat via, qua suffragia laturi e campo in *septum* s. *ovile* transibant, ideoque *deiici ponte* et *depontani* dicebantur senes sexaginta vel plurium annorum, qui suffragia cum reliquis edere ob senium cessabant. Quomodo igitur Caesar, qui comitia habebat, de ponte deiici potuerit, nisi tribunal iuxta pontem fuisse sumseris, cum aliis ignoro.

in Pompeii Curiam) Plut. Brut. 14: ἐδόκει δὲ καὶ τὸ τοῦ τόπου θεῖον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτῶν. στοὰ γὰρ ἦν, μία τῶν περὶ τὸ θέατρον, ἐξέδραν ἔχουσα, ἐν ᾗ Πομπηΐου τις εἰκὼν εἱστήκει, τῆς πόλεως στησαμένης, ὅτε ταῖς στοαῖς καὶ τῷ θεάτρῳ τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐκόσμησεν. εἰς ταύτην οὖν ἡ σύγκλητος ἐκαλεῖτο, τοῦ Μαρτίου μηνὸς μάλιστα μεσοῦντος. Εἰδοὺς Μαρτίας τὴν ἡμέραν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ὥστε καὶ δαίμων τις ἐδόκει τὸν ἄνδρα τῇ Πομπηΐου δίκῃ προσάξειν. Appian. autem c. 115: θέαι δ' ἦσαν ἐν τῷ Πομπηΐου θεάτρῳ, καὶ βουλευτήριον ἔμελλε τῶν τις περὶ αὐτὸ οἴκων ἔσεσθαι, εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς θέαις ὧδε γίγνεσθαι. De Pompeii theatro, porticu, basilica et curia v. Alex. Donat. de urbe Roma III, 8. (Thes.

81. Sed Caesari futura caedes evidentibus prodigiis denunciata est. Paucos ante menses, quum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad exstruendas villas sepulcra vetustissima disiicerent, idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant; tabula aenea in monumento, in quo dicebatur Capys, conditor Capuae, sepultus, inventa est, conscripta literis verbisque Graecis, hac sententia: *Quandoque ossa Capyis detecta essent, fore, ut Iulo prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiae cladibus vindicaretur.* Cuius rei, ne quis fabulosam aut commenticiam putet, auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Caesaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traiiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimque flere. Et immolantem haruspex Spurinna

Gr. T. III, p. 695) et Fabric. ad Dion. XXXIX, 38.

prodigiis) De ostentis atque prodigiis ante Caesaris mortem v. Plut. Caes. 63, et Dion. XLIV, 17.

lege Iulia) Caesaris primum Consulis. Vid. c. 20.

Capys, conditor Capuae) Virgil. Aen. X, 143: *et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi.* ubi vid. interpr. Liv. IV, 37 narrat, *Vulturnum Etruscorum urbem, quae nunc Capua est, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye, vel (quod propius vero est) a campestri agro appellatam.*

Iulo) Wolf. provocat ad Virgil. Aen. I, 288: *Iulius, a magno demissum nomen Iulo*, defendens hanc lectionem. Al. *Ilo*, qui cum Troianorum rex et ipse e Caesaris maioribus esse ferretur, res eodem redit. Mox *consanguineos* intelligere licet de Bruto eiusque sociis, ita ut a duce reliquis nomen detur, vel, quod veri similius, de Romanis, ex uno Troianorum sanguine natis. Postea probant, quod in membranis nonnullis superscriptum legitur: *fabulosum aut commenticium*, Casaubonus, Burm., Ruhnken.

consecrarat) absolute i. q. usu humano exemerat, quomodo auctor interpretatur: *vagos et sine custode dimiserat.* Non opus est addito Dei alicuius, cui consecrati erant, nomine, neque emendatione Turnebi: *Rubiconi, flumini*, ubi *in traiiciendo* suspensum relinquitur. Torrent. et Ernesti Marti consecratos putant. Ille, quod ad rem attinet, comparat loca Virg. Ecl. V, 25. Aen. XI, 89; Plin. VIII, 42.

immolantem) vid. infra sub fin.

monuit, caveret periculum, quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus avem regaliolum, cum laureo ramulo Pompeianae Curiae se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persecutae ibidem discerpserunt. Ea vero nocte, cui illuxit dies caedis, et ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Iove dextram iungere; et Calpurnia uxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi; ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob haec simul et ob infirmam valetudinem diu cunctatus, an se contineret, et, quae apud Senatum proposuerat,

cap. Caeterum auctore Plin. XVIII, 25. (65 ed. Franz.) Caesar ipse in libris astronomicis, *Idus Martias ferales sibi annotaverat Scorpionis occasu*, quamquam hunc l. cum Fabric. ad Dion. XLIV, 18, ita etiam interpretari potes: *Caesar etiam annotavit, Idibus Martiis, qui dies feralis ipsi extitit, occidere Scorpionem*. Vid. Plut. 63.

regaliolum) *trochilum*, ut Plin. X, 74 (95) vocat, ubi: *dissident — aquilae et trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium*. Dicitur etiam *regaviolus* i. e. rex avium, Graec. βασιλίσκος. Gall. *roitelet*. v. Salmas. Exerc. Plin. p. 444 sqq. *Nemus* autem proximum est platanorum, quibus cincta erat porticus Pompeii, ut plurimis poëtarum locis ostendit Al. Donat. de urbe Roma III, 17: conf. Nardini Roma vetus VI, 3.

Ea vera nocte — iungere) Dio XLIV, 17: ἐν τῇ νυκτί, ἐν ᾗ ἐσφάγη, (Leuncl. supplet πρὸ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐσφ., quod non necessarium puto; oratione, ut dicunt, praegnante nox sequentem diem comprehendit) ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ τήν τε οἰκίαν σφῶν συμπεπτωκέναι, καὶ τὸν ἄνδρα συντετρῶσθαί τε ὑπό τινων, καὶ ἐς τὸν κόλπον αὐτῆς καταφυγεῖν ἔδοξε. καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπί τε τῶν νεφῶν μετέωρος αἰωρεῖσθαι, καὶ τῆς τοῦ Διὸς χειρὸς ἅπτεσθαι. Appian. 115; Valer. M. I, 7, 2; Vellei. II, 57: *et uxor Calpurnia territa nocturno visu, ut ea die domi subsisteret, orabat.*

collabi fastigium domus) Id erat pr. templorum; ita Tac. Hist. III, 71: *sustinentes fastigium aquilae*, ἀετοί. Erat autem inter honores divinos Caesari decretum *fastigium in domo*. Flor. IV, 2, 91. Plut. Caes. 63: ἦν γάρ τι τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ προσκείμενον, οἷον ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι, τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἀκρωτήριον, ὡς Λίβιος ἱστορεῖ· τοῦτ' ὄναρ ἡ Καλπουρνία θεασαμένη καταῤῥηγνύμενον, ἔδοξε ποτνιᾶσθαι καὶ δακρύειν.

ac subito — patuerunt) Dio l. c. καὶ αἱ θύραι τοῦ δωματίου, ἐν ᾧ ἐκάθευδεν, αὐτόμαται ἠνεῴχθησαν. Plut. πασῶν ἅμα τῶν θυρῶν τοῦ δωματίου καὶ τῶν θυρίδων ἀναπεταννυμένων, διαταραχθεὶς ἅμα τῷ κτύπῳ, καὶ τῷ φωτὶ καταλαμπούσης τῆς σελήνης ᾔσθετο τὴν Καλπουρνίαν βαθέως μὲν κα-

agere differret, tandem decimo Bruto adhortante, ne frequentes ac iam dudum opperientes destitueret, quinta fere hora progressus est: libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus, commiscuit. Dein pluribus hostiis caesis, quum litare non

θεύδουσαν, ἀσαφεῖς δὲ φωνὰς καὶ στεναγμοὺς ἀνάρθρους ἐκ τῶν ὕπνων ἀναπέμπουσαν.

Dec. Bruto adhortante) Dio XLIV, 18: χρονίζοντος δ' οὖν διὰ ταῦτα τοῦ Καίσαρος, δείσαντες οἱ συνωμόται, μὴ ἀναβολῆς γενομένης (θροῦς γάρ τις διῆλθεν, ὅτι οἴκοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην μενεῖ) τό τε ἐπιβούλευμα σφίσι διαπέσῃ, καὶ αὐτοὶ φωραθῶσι, πέμπουσι τὸν Βροῦτον τὸν Δέκιμον, ὅπως ὡς καὶ πάνυ φίλος αὐτῷ δοκῶν εἶναι, ποιήσῃ αὐτὸν ἀφικέσθαι. καὶ ὅς, τά τε προταθέντα ὑπ' αὐτοῦ φαυλίσας, καὶ τὴν γερουσίαν σφόδρα ἐπιθυμεῖν ἰδεῖν αὐτὸν εἰπών, ἔπεισε προελθεῖν. Conf. Plut. Caes. 64; Appian. 115.

ab obvio quodam) Fuit is auctore Plut. 65: Ἀρτεμίδωρος, Κνίδιος τὸ γένος, Ἑλληνικῶν λόγων σοφιστής, καὶ διὰ τοῦτο γεγονὼς ἐνίοις συνήθης τῶν περὶ Βροῦτον, ὥστε καὶ γνῶναι τὰ πλεῖστα τῶν πραττομένων. Postea vero addit: ἔνιοι δέ φασιν, ἄλλον ἐπιδοῦναι τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸν δ' Ἀρτεμίδωρον οὐδ' ὅλως προσελθεῖν, ἀλλ' ἐκθλιβῆναι παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν. Secundum Appian. 116: τῶν οἰκείων τις αὐτῷ, περὶ τῆσδε τῆς ἐπιβουλῆς μαθών, ἔθει μηνύσειν ὃ ἔμαθεν. καὶ ὁ μὲν ἐς Καλπουρνίαν ἦλθε, καὶ τοσόνδε μόνον εἰπών, ὅτι χρῄζοι Καίσαρος ὑπὲρ ἔργων ἐπειγόντων, ἀνέμενεν αὐτὸν ἐπανελθεῖν ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου· οὐκ εἰς τέλος ἄρα τὰ γιγνόμενα πάντα πεπυσμένος. Ὁ δ' ἐν Κνίδῳ γεγονὼς αὐτῷ ξένος Ἀρτεμίδωρος, ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσδραμών, εὗρεν ἄρτι ἀναιρούμενον. Ὑπὸ δ' ἄλλου καὶ βιβλίον περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ἐπιδοθὲν αὐτῷ προθυομένῳ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ εὐθὺς ἐσιόντι, μετὰ χεῖρας εὑρέθη τεθνεῶτος. Dio LXIV, 18, hominem non nominat, non magis Flor. IV, 2, 94, qui, *quanta vis fati! manaverat lata coniuratio; libellus etiam Caesari datus eodem die*; nec Vell. II, 57: *et libelli, coniurationem nunciantes, dati, ab eo neque protinus lecti erant. Sed profecto ineluctabilis fatorum vis, cuiuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.*

commiscuit) Dio: οὐκ ἀνέγνω, νομίσας ἄλλο τι αὐτὸ τῶν οὐκ ἐπειγόντων ἔχειν. Cui non in mentem venit dicti Archiae Spartani apud Plut. Pelopid. 10: οὐκοῦν εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα?

pluribus hostiis – posset) Appian. 115: τῶν ἱερῶν ἦν τῷ Καίσαρι τὸ μὲν πρῶτον ἄνευ καρδίας, ἤ, ὡς ἕτεροι λέγουσιν, ἡ κεφαλὴ τοῖς σπλάγχνοις ἔλειπε. καὶ τοῦ μάντεως εἰπόντος, θανάτου τὸ σημεῖον εἶναι, γελάσας ἔφη, τοιοῦτον αὐτῷ καὶ περὶ Ἰβηρίαν γενέσθαι πολεμοῦντι Πομπηΐῳ. Vide quae diximus ad c. 77. Eodem modo Alexandrum spreta religione occubuisse, narrat idem Appian. Civ. II, 153; cf. Plut. Caes. 63. Flor. loc. cit. *nec perlitare centum* (id est pluribus) *victimis potuerat. Litare* et *perlitare*

posset, introiit Curiam, spreta religione, Spurinnamque irridens, et ut falsum arguens, quod sine ulla sua noxa Idus Martiae adessent: quamquam is, venisse quidem eas, diceret, sed non praeterisse.

82. Assidentem conspirati, specie officii, circumsteterunt: illicoque Cimber Tillius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus, propius accessit;

est Graec καλλιερεῖν. Appian. l. c. αὖθις αὐτὸν ὁ Καῖσαρ ἐκέλευε θύεσθαι. καὶ οὐδενός οὐδ' ὥς καλλιερουμένου, τὴν βουλὴν βραδύνουσαν αἰδούμενος, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὡς φίλων, ἐπειγόμενος, ἐσῄει, τῶν ἱερῶν καταφρονήσας.

Spurinnamque irridens) V. supra. Dio l. c. οὕτως ἐθάρσει, ὥστε καὶ πρὸς τὸν μάντιν, τὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην φυλάσσεσθαί ποτε αὐτῷ προαγορεύσαντα, εἰπεῖν ἐπισκώπτων· Ποῦ δῆτα σοῦ τὰ μαντεύματα; ἢ ουχ ὁρᾷς, ὅτι τε ἡ ἡμέρα, ἣν ἐδεδίεις, πάρεστι, καὶ ἐγὼ ζῶ; καὶ ἐκεῖνος τοσοῦτον, ὥς φασι, μόνον ἀπεκρίνατο, ὅτι· Πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. Cf. Valer. Max. VIII, 1, 2.

sine ulla sua noxa) id est damno. Laudat locum Calpurn. ad Terent. Heaut. II, 2, 57, ubi addit *sua*, quod est etiam in plerisque codd., repudiatum a Graevio, Burmanno et sequentibus.

specie officii, circumst.) ὡς θεραπεύοντες. Appiau. 117. ἐπὶ τοῦ θρόνου προκαθίσαντα περιέστησαν, οἷα φίλοι, σὺν λεληθόσι ξιφιδίοις. Antonium Trebonius extra curiam colloquio detinuerat, Lepidus apud exercitum erat iu suburbio, auctoribus Plutarcho, Appiano, Diane; οἱ δὲ δὴ ἄλλοι, ita pergit Dio XLIV, 19, τὸν Καίσαρα ἐν τούτῳ ἀθρόοι περιστάντες (εὐπρόσοδός τε γὰρ καὶ φιλοπροσήγορος ἐς τοῖς μάλιστα ἦν) οἱ μὲν ἐμυθολόγουν, οἱ δέ ἱκέτευον δῆθεν αὐτόν, ὅπως ἥκιστά τι ὑποπτεύσῃ. Plut. Brut. 17: οἱ μὲν ἄλλοι τὸν δίφρον τοῦ Καίσαρος περιέστησαν, ὡς ἐντυγχάνειν τι μέλλοντες αὐτῷ.

Cimber Tillius) Plerique *Tullius*. Appian. Civ. II, 113 et 117, vitiose legebatur Ατίλιος v. Αττίλιος ante Schweigh., qui emendavit nomen, reddiditque Τίλλιος; vid. eius not. ad c. 113. Plut. Caes. 66, Μετίλλιος Κίμβρος et Brut. 17. Τύλλιος Κίμβρος scribitur; vid. interpr., maxime Kaltwasser. ad vers. germanic. Plut. Caes. 66; cf. Fabric. ad Dion. XLIV, 19, et Reimar ad XLVII, 31; Ernest. in Clav. Cic., et qui ab illis laudantur. Senec. de Ira III, 30, inter amicos, qui Caesarem interfecere, nominat Cimbrum Tillium v. Tullium, *acerrimum paullo ante partium eius defensorem.*

quasi aliquid rogaturus) Appian. 117, ἐντυχὼν ἐς πρόσωπον, ἀδελφῷ φυγάδι κάθοδον ᾔτει. Contra Dio XLIV, 19, προσῆλθέ τις αὐτῷ, ὡς καὶ χάριν τινὰ γινώσκων. Ille sequitur Plutarchum Caes. 66, et Brut. 17.

renuentique) Plut. Brut. 17, ἀποτριβομένου τὰς δεήσεις τὸ πρῶτον, εἶθ', ὡς οὐκ ἀνίεσαν, ἐξανισταμένου βίᾳ. et Caes. 66. ὡς καθίσας διεκρούετο τὰς δεήσεις, καὶ προσκειμένων βιαιότερον, ἠγανάκτει. Appian. l. c. ἀνατιθεμένου καὶ ἀντιλέγοντος ὅλως τοῦ Καίσαρος.

renuentique et gestu in aliud tempus differenti ab utroque humero togam apprehendit: deinde clamantem, *Ista quidem vis est*, alter e Cascis aversum vulnerat, paulum infra iugulum. Caesar Cascae brachium arreptum graphio traiecit; conatusque prosilire, alio vul-

ab utroque hum, togam appr.) Plut. Caes. τὴν τήβεννον αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις συλλαβὼν, ἀπὸ τοῦ τραχήλου κατῆγεν· ὅπερ ἦν σύνθημα τῆς ἐπιχειρήσεως. Brut. ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἐκ τῶν ὤμων κατέσπασε τὸ ἱμάτιον. Appian. αὐτοῦ τῆς πορφύρας, ὡς ἔτι δεόμενος, ἐλάβετο, καὶ τὸ εἷμα περισπάσας ἐπὶ τὸν τράχηλον (ἀπὸ τοῦ τρ.) εἷλκε, βοῶν· Τί βραδύνετε, ὦ φίλοι; ubi v. Schweigh. Dio: καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὤμου καθείλκυσε, σημεῖόν τε τοῦτο κατὰ τὸ συγκείμενον τοῖς συνωμόταις αἴρων.

e Cascis) Ita emendandum vulg. *alter Cassius* v. e *Cassiis*, ut mox *Cascae* pro *Cassii*, iam censuerat Beroald., secuti Ruhnk. et Wolf. Favet etiam Oudend. Plut. Caes. πρῶτος δὲ Κάσκας ξίφει παίει παρὰ τὸν αὐχένα, πληγὴν οὐ θανατηφόρον, οὐδὲ βαρεῖαν, ἀλλ', ὡς εἰκός, ἐν ἀρχῇ τολμήματος μεγάλου ταραχθείς· ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα μεταστραφέντα τοῦ ἐγχειριδίου λαβέσθαι καὶ κατασχεῖν. ἅμα δέ πως ἐξεφώνησαν, ὁ μὲν πληγείς, Ῥωμαϊστί· Μιαρώτατε Κάσκα, τί ποιεῖς; ὁ δὲ πλήξας, Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν· Ἀδελφέ, βοήθει. Brut. Κάσκας δὲ πρῶτος (εἱστήκει γὰρ ὄπισθεν) ἀνασπάσας τὸ ξίφος διελαύνει οὐκ εἰς βάθος παρὰ τὸν ὦμον. ἀντιλαμβανομένου δὲ τῆς λαβῆς τοῦ Καίσαρος, καὶ μέγα Ῥωμαϊστὶ ἀνακραγόντος· Ἀνόσιε Κάσκα, τί ποιεῖς; ἐκεῖνος Ἑλληνιστὶ τὸν ἀδελφὸν προσαγορεύσας, ἐκέλευσε βοηθεῖν. et in eod. Brut. c. 45: Πόπλιος Κάσκας, ὁ πρῶτος Καίσαρα πατάξας. Appian. Κάσκας, δ' ἐφεστὼς ὑπὲρ κεφαλῆς, ἐπὶ τὴν σφαγὴν τὸ ξίφος ἤρεισε πρῶτος· παρολισθὼν δὲ ἐνέτεμε τὸ στῆθος etc. Erant nimirum duo *Servilii Cascae* inter percussores Caesaris, Publius et Caius, (Cic. Phil. II, 11; vid. Ern. Clav. Cic. in *P. Servilius Casca*, et Wesseling. Obs. II, 16) ut duo Cassii, Caius et Lucius, vid. Glandorp. Onomast. p. 797. De utroque Casca vid. etiam Dio XLIV, 52.

aversum) Ita legendum pro *adversum*, docent loci citati. Quidni aversi etiam *iugulum* (id enim obiicit Oudend.) vulnerare potuit admoto brachio? Caesar autem μεταστραφείς, ut diserte Plut., brachium eius *arreptum* (alii *abreptum* et *abrepto* et *arrepto*) traiecit graphio. De *graphiis*, quibus ferreis vel aeneis iisque acutis saepe ad caedem abutebantur (vid. Calig. 28), vid. Casaub. ad h. l. et Fabric. ad Dion. XLIV, 16, ubi percussores dicuntur gladios ἐν κιβωτίοις (s. *thecis graphiariis*, ut Noster Claud. 35) ἀντὶ γραμματείων τινῶν in curiam secum attulisse. Rectius enim γραμματεῖα *graphia*, quam Casaub. ad h. l. *libellos*, interpretatur Fabr.

conatusque prosilire) Appian. καὶ ὁ Καῖσαρ τό τε ἱμάτιον ἀπὸ τοῦ Κίμβερος ἐπισπάσας, καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Κάσκα λαβόμενος, καὶ καταδραμὼν ἀπὸ τοῦ θρόνου, καὶ ἐπιστραφείς, τὸν Κάσκαν εἵλκυσε σὺν βίᾳ πολλῇ, οὕτω δ' ἔχοντος αὐτοῦ, τὸ πλευρὸν ἕτερος, ὡς ἐπὶ συστροφῇ τεταμένον, διελαύνει ξιφιδίῳ. καὶ Κάσσιος ἐς τὸ πρόσ-

nere tardatus est. Vtque animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus et viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam, M. Bruto irruenti dixisse, Καὶ σύ,

σωπον ἔπληξε, καὶ Βροῦτος ἐς τὸν μηρὸν ἐπάταξε, καὶ Βουκολιανὸς ἐς τὸ μετάφρενον.

Vtque anim.–obvolvit) Dio l. c. ὥσθ' ὑπὸ τοῦ πλήθους αὐτῶν μήτ' εἰπεῖν μήτε πρᾶξαί τι τὸν Καίσαρα δυνηθῆναι, ἀλλὰ συγκαλυψάμενον σφαγῆναι πολλοῖς τραύμασι. Plut. Brut. ὡς εἶδε Βροῦτον ἑλκόμενον ξίφος ἐπ' αὐτόν, τὴν χεῖρα τοῦ Κάσκα κρατῶν ἀφῆκε· καὶ τῷ ἱματίῳ τὴν κεφαλὴν ἐγκαλυψάμενος, παρέδωκε τὸ σῶμα ταῖς πληγαῖς. Caes. ὅτε Βροῦτον εἶδεν ἐσπασμένον τὸ ξίφος, ἐφειλκύσατο κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον, καὶ παρῆκεν ἑαυτόν. Appian. ὥστε τὸν Καίσαρα ἐπὶ μέν τι σὺν ὀργῇ καὶ βοῇ, καθάπερ θηρίον, ἐς ἕκαστον αὐτῶν ἐπιστρέφεσθαι, μετὰ δὲ τὴν Βρούτου πληγήν, εἴτε ἀπογιγνώσκοντα ἤδη, τὸ ἱμάτιον περικαλύψασθαι, καὶ πεσεῖν εὐσχημόνως παρὰ ἀνδριάντι Πομπηίου. Idem etiam Pompeius apud Plut. Pomp. 79: ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις τὴν τήβενναν ἐφελκυσάμενος κατὰ τοῦ προσώπου, μηδὲν εἰπὼν ἀνάξιον ἑαυτοῦ, μηδὲ ποιήσας, ἀλλὰ στενάξας μόνον, ἐξεκαρτέρησε ταῖς πληγαῖς; et Cassius apud eundem Brut. 43: τὰς χλαμύδας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀναγαγών, καὶ γυμνώσας τὸν τράχηλον ἀποκόψαι παρέσχεν.

sinistra–velata) Demisit laciniam togae, quae subducta sinistrum humerum alias tegebat, solutoque cingulo effecit, ut sinus deflueret; vid. quos excitavi ad c. 45. Valer. M. IV, 5, 2: *ne tribus quidem et viginti vulneribus, quin verecundiae obsequeretur, absterreri potuit. Siquidem utraque togam manu demisit, ut inferior pars corporis tecta collaberetur.*

tribus et viginti) Valer. l. c. Appian. οἱ δὲ καὶ ὡς ἐνύβριζον αὐτῷ πεσόντι, μέχρι τριῶν ἐπὶ εἴκοσι πληγῶν· πολλοὶ δὲ διωθιζόμενοι μετὰ τῶν ξιφῶν, ἀλλήλους ἔπληξαν. Tantum omnium in cadaver furorem fuisse, ut gladios inferentes se invicem plures sauciarent, narrat etiam Plut. Caes. et Brut. l. c.

Καὶ σύ, τέκνον;) Praemittunt alii: Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, quod ignorat Dio, qui l. c. ἤδη δέ τινες καὶ ἐκεῖνο εἶπον, ὅτι πρὸς τὸν Βροῦτον τὸν ἰσχυρῶς πατάξαντα ἔφη· Καὶ σύ, τέκνον; Caeterum de consuetudine Caesaris cum matre Bruti Servilia, Catonis sorore, Noster supra c. 50; inde illo iam tempore multi Brutum Caesaris filium habuerunt, et credidit Caesar ipse, testibus Plut. Brut. 5: ἐπέπειστό πως ἐξ ἑαυτοῦ γεγονέναι. Appian. II, 112: καὶ γὰρ αὐτῷ καὶ παῖς ἐνομίζετο εἶναι. Σερουϊλίας τῆς Κάτωνος ἀδελφῆς ἐρασθείσης τοῦ Καίσαρος, ὅτε ὁ Βροῦτος ἐγίγνετο. Collegerunt id maxime ex anxia cura, qua post pugnam Pharsalicam Brutum inter captivos non repertum quaeri Caesar iussit, Plut. Caes. 46, ubi: πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἄδειαν ἔδωκεν· ὧν

τέκνον; Exanimis, diffugientibus cunctis, aliquamdiu iacuit, donec lecticae impositum, dependente brachio, tres servuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis, corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonii Consulis, et Magistri equitum Lepidi, destiterunt.

καὶ Βροῦτος ἦν ὁ κτείνας αὐτὸν ὕστερον, ἐφ' ᾧ λέγεται μὴ φαινομένῳ μὲν ἀγωνιάσαι, σωθέντος δὲ καὶ παραγενομένου πρὸς αὐτὸν ἡσθῆναι διαφερόντως. Id. Brut. l. c. Appian. l. c. Destinasse Caesarem Bruto imperii successionem, apparere videtur ex Plut. Caes. 62. De patre Bruti, vel potius de Serviliae marito, M. Bruto Caepione, interfecto in bello Sullano a Cn. Pompeio, vid. Plut. Pomp. 16, 64. Appian. Civ. II, 111.

diffugientibus cunctis) Plut. Caes. 67: κατειργασμένου δὲ τοῦ ἀνδρός, ἡ μὲν γερουσία, καίπερ εἰς μέσον Βρούτου ἐλθόντος, ὥς τι περὶ τῶν πεπραγμένων ἐροῦντος, οὐκ ἀνασχομένη διὰ τῶν θυρῶν ἐξέπιπτε, καὶ φεύγουσα κατέπλησε ταραχῆς καὶ δέους ἀπόρου τὸν δῆμον, ὥστε τοὺς μὲν τὰς οἰκίας κλείειν, τοὺς δ' ἀπολείπειν τραπέζας καὶ χρηματιστήρια· δρόμῳ δὲ χωρεῖν, τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν τόπον, ὀψομένους τὸ πάθος, τοὺς δ' ἐκεῖθεν, ἑωρακότας. Eadem in Brut. 18; cf. Appian. 118; Dio c. 20.

iacuit) Appian. παρὰ ἀνδριάντι Πομπηίου. Plut. Caes. εἴτ' ἀπὸ τύχης, εἴτε ὑπὸ τῶν κτεινάντων ἀπωσθεὶς πρὸς τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ὁ Πομπηίου βέβηκεν ἀνδριάς.

tres servuli) Appian. 118. ὧν ἀθρόως διαφυγόντων, τρεῖς θεράποντες μόνοι παρέμειναν, οἳ τὸ σῶμα ἐς τὸ φορεῖον ἐνθέμενοι, διεκόμισαν οἴκαδε ἀνωμάλως (verto: magno discrimine, magna rerum mutatione) οἱ τρεῖς τὸν πρὸ ὀλίγου γῆς καὶ θαλάσσης προστάτην.

corpus occisi in T. trahere) Dio XLIV, 35: καί τινες καὶ ἄταφον τὸ σῶμα αὐτοῦ ῥίψαι ἐνενόουν. Pertinebat hoc ad supplicii hostium patriae ignominiam. Antonius in oratione apud Appian. II, 134: τὸ δὲ σῶμα τοῦ Καίσαρος συρόμενον καὶ αἰκιζόμενον καὶ ἄταφον ῥιπτούμενον (καὶ γὰρ ταῦτα ἐκ τῶν νόμων τοῖς τυράννοις ἐπιτέτακται) περιόψεσθαι νομίζετε τοὺς ἐστρατευμένους αὐτῷ; cf. id. III, 18; vid. Kirchmann. de funer. Rom. append. c. 4, p. 474.

M. Antonii) Eum post Caesarem interficere, reliqui coniurati constituerant. Sed prohibuit eius caedem Brutus, maximo suo et reip. detrimento. Plut. Brut. 18; Anton. 13; Dio XLIV, 19. Caesare interemto, Antonius et Lepidus, vestibus mutatis, in alienas aedes fugerunt, coniurati in Capitolium processerunt. Sequenti die Senatus, Ciceronis maxime suasu, ἀμνηστίαν omnium ante factorum, Caesari divinos honores, Bruto cum sociis provincias decrevit. Restitutam ita pacem turbavit aper-

83. Postulante ergo L. Pisone socero, testamentum eius aperitur, recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lavicano suo fecerat, demandaveratque virgini Vestali maximae. Q. Tubero tradit, heredem ab eo scribi solitum, ex consulatu ipsius primo usque ad initium civilis belli, Cn. Pompeium; idque militibus pro concione recitatum. Sed novissimo testamento tres instituit heredes, sororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, et L. Pinarium et Q. Pedium ex quadrante reliquo; in ima cera C. Octa-

tum Caesaris testamentum funusque ab Antonio habitum. Plut. Caes. 67; Brut. 18, 19; Anton. 14; Appian. 119 sqq.; Dio c. 21 sqq.

L. Pisone) de quo dictum ad c. 21; Appian. etiam II, 136, narrat, auctore Pisone decretum a Senatu fuisse, *τάς τε διαθήκας ἐς τὸ μέσον προφέρειν, καὶ θάπτειν τὸν ἄνδρα δημοσίᾳ.*

quod Id. Sept. prox. in Lavicano s. fec.) scilicet redux ex Hispania, priusquam triumpho urbem intraret. *Lavicum* (s. *Labicum* more scribendi Graec.) erat oppidum in agro Tusculano; vid. Cluv. Ital. ant. III, 4, 23.

virgini Vestali maximae) Solebant Romani testamenta aliaque instrumenta vel pacis vel foederis deponere in templis, maxime Vestae; vid. Aug. c. 101; Tacit. An. I, 8, ubi vid. Lips.; Appian. Civ. V, 73; Dio XLVIII, 12, et 37. — *Maxima* Vestalis est, quae Tacit. Ann. XI, 32, *Vestalium vetustissima*; Dion. LIV, 24, *ἡ πρεσβεύουσα τῶν ἀειπαρθένων* dicitur; vid. Lipsius de Vesta et Vestalibus c. 7. (Thes. Graev. tom. V, p. 637). De testamento Caesaris vide Appian. II, 143; Dio XLIV, 35.

Q. Tubero) historicus, laudatus a Liv. IV, 23, et X, 9; Gell. VI, 3 et 4; Plut. Lucull. 39: *ὁ Στωϊκὸς Τουβέρων* dicitur; vid. Ern. Clav. Cic.

ex dodrante) id est ex tribus totius rei familiaris quadrantibus.

Q. Pedium) Plin. XXXV, 4, (7): *consularis dicitur triumphalisque, a Caesare Dictatore cohaeres Augusto datus.* Idem anno sequenti Consul creatus est cum Octaviano, App. III, 94, mortuus in ea dignitate IV, 6. Lex Pedia eiusdem contra percussores Caesaris memoratur Neron. 3; v. Clav. Cicer. et Glandorp. p. 667. — De *Pinariorum* familia satis vetusta vid. Liv. I, 7. Noster cum Pedio haeres Caesaris dicitur etiam Appian. Civ. III, 22; ab Antonio praefectus legioni Civ. IV, 107. Eum cum fratre Tito intelligendum putat Manut. Cic. ad Q. fr. III, 1.

ex quadr. reliquo) Haec Lipsii est emendatio. Vulg. *ex quadrante, reliquos in ima cera.* Adstipulati sunt Lipsio omnes, praeter Salmas. de modo usurarum c. 11, p. 466.

in ima cera) id est parte testamenti extrema. Ita Cic. Verr. I, 36: *in codicis extrema cera. Cerae* enim omnino dicebantur testamenta, ut tabulis ceratis inscripta.

C. Octavium – adoptavit) De hac

vium etiam in familiam nomenque adoptavit: plerosque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominavit; Decimum Brutum etiam in secundis here-

re Heinecc. Ant. Rom. I, tit. 11, §. 18, ita: *Erat et modus adoptandi per testamentum, non ab Imperatoribus demum, ut vulgo putant, inventus, sed iam tum libera adhuc republica receptus. Iam ab antiquissimis enim temporibus solenne erat Romanis, heredes suos non in bona tantum, sed et nomen adsciscere.* Adsciscere *autem erat vocabulum adoptionis.* Exempla dat e Cic. de Offic. III, 18; Brut. 58; Cornel. Attic. 5; e Nostro Aug. 101; Tiber. 6; Galb. 17, quae maximam partem occupaverat Torrent. ad h. l. Quum tamen haud legitima ea esset adoptio, confirmandam eam Octavius curavit a populo lege curiata. Appian. Civ. III, 11 et 14: ἔνθα Γάϊον Ἀντώνιον, τὸν ἀδελφὸν Ἀντωνίου, στρατηγοῦντα τῆς πόλεως, ὑπαντιάσας, ἔφη· δέχεσθαι τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος. ἔθος γάρ τι Ῥωμαίοις, τοὺς θετοὺς ἐπὶ μάρτυσι γίγνεσθαι τοῖς στρατηγοῖς· ἀπογραψαμένων δὲ τῶν δημοσίων τὸ ῥῆμα etc. et c. 94: ἀπὸ δὲ τῶν θυσιῶν ἑαυτὸν εἰσεποιεῖτο τῷ πατρὶ αὖθις κατὰ νόμον Κουράτιον. ἔστι δ' ἐπὶ τοῦ δήμου, γίγνεσθαι τὴν θέσιν seq. Dio XLIV, 35; XLV, 5: τὸν νόμον τὸν φρατριατικόν, καθ' ὃν τὴν ἐσποίησιν αὐτοῦ τὴν ἐς τὰ τοῦ Καίσαρος γενέσθαι ἔδει. coll. 46, 47; vid. Sigon. *de ant. iure civ. Rom.* I, 10, p. 139, et *de iudiciis* I, 12, pag. 430; Iac. Cuiacii Observat. VII, 7; Brisson. de formulis VII, pag. 602; Hugo Lehrb. der Gesch. des Röm. R. not. 1 ad §. 156, et quos alios laudavit Fabricius ad Dionem loco citato.

plerosque) id est multos. Ita Tacit. An. IV, 9; VI, 5, 7; XI, 8; et *plerumque* pro *saepe* Annalium IV, 57; vide indicem nostrum. Alii *pluresque.*

in tutoribus) Errorem *Dionis*, hos tutores Octavio constitutos tradentis XLIV, 35, ubi: ὅτι τε τὸν Ὀκταούϊον υἱὸν πεποίηται, καὶ τὸν Ἀντώνιον, τόν τε Δέκιμον, καί τινας ἄλλους τῶν σφαγέων ἐπιτρόπους τε αὐτοῦ (Octavii) καὶ κληρονόμους τῆς οὐσίας, ἄν γε μὴ ἐς ἐκεῖνον ἔλθοι, καταλέλοιπε, notarunt Cuiac. Observ. VII, 6; Casaubonus ad h. l. Reimar. ad Dionem loc. cit.

Dec. Brutum et. in sec. her.) Plut. Caes. 64: Δέκιμος Βροῦτος, ἐπίκλην Ἀλβῖνος, πιστευόμενος μὲν ὑπὸ Καίσαρος, ὥστε καὶ δεύτερος ὑπ' αὐτοῦ κληρονόμος γεγράφθαι. Flor. IV, 4, Antonium etiam secundum heredem Caesaris dicit. Nimirum scribere solebant Romani v. substituere *secundos* et *tertios heredes*, qui succederent in hereditatem, si primo loco instituti hereditatem cernere et adire noluissent, vel ante aetatem maturam obiissent. Appian. II, 143: οἴκτιστον δὲ ἐφάνη μάλιστα αὐτοῖς, ὅτι τῶν ἀνδροφόνων Δέκιμος ὁ Βροῦτος ἐν τοῖς δευτέροις κληρονόμοις ἐγέγραπτο παῖς. ἔθος γάρ τι Ῥωμαίοις, παραγράφειν τοῖς κληρονόμοις ἑτέρους, εἰ μὴ κληρονομοῖεν οἱ πρότεροι. Sallust. Iug. 65: *quem Micipsa testamento secundum heredem scripserat;* ubi vid. Cort. Tacit. Ann. I, 8: *in spem secundam* et *tertio gradu* heredes scribere dicit. Horatius Satir. II, 5, 48; videatur Heineccius loc. cit. II, 15, §. 2.

dibus. Populo hortos circa Tiberim publice, et viritim trecenos sestertios legavit.

84. Funere indicto, rogus exstructus est in Martio campo iuxta Iuliae tumulum: et pro rostris aurata aedes ad simulacrum templi Veneris Genetricis collocata; intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus, et ad caput tropaeum cum veste, in qua fuerat occisus. Praeferentibus munera, quia suffecturus dies non vide-

Populo hortos c. T. publice) Dio l. c. καὶ τῇ πόλει τούς τε κήπους τοὺς παρὰ τὸν Τίβεριν. Appian. τῷ δήμῳ δὲ ἦσαν ἐνδιαίτημα οἱ κῆποι διδομένοι. Plot. Brut. 20: οἱ πέραν τοῦ ποταμοῦ κῆποι dicuntur. *Publice* igitur est ad communem omnium usum; oppon. *viritim*, ut apud Appian. τῷ δήμῳ et κατ' ἄνδρα.

trecentos sestertios) Plut. Brut. 20: διδομένων κατ' ἄνδρα Ῥωμαίοις πᾶσι δραχμῶν ἑβδομήκοντα πέντε. Eandem summam, convenientem 300 sestertiis, habet Appian. Sed Dio l. c. καὶ δραχμάς, ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκταούϊος γράφει, τριάκοντα, ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἑκάστῳ σφῶν δοθῆναι κεκέλευκεν.

Funere indicto) per praeconem, quod fiebat in nobilium funeribus. *Tacita* dicebantur vulgaria seu communia i. e. hominum de plebe. Haec noctu deducebantur; vid. Kirchman. de fun. Rom. I, p. 19.

in Martio campo) ubi cremandus erat mortuus post laudationem in foro, quod postea secus accidit.

iuxta Iuliae tumulum) filiae Caesaris, uxoris Pompeii, de cuius morte v. c. 26. De funere eius Dio XXXIX, 64: αὐτήν, εἴτε διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου (Pompeii) καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος φίλων, ἢ καὶ ἄλλως πως χαρίσασθαί τινες αὐτοῖς ἐθελήσαντες, συνήρπασαν, ἐπειδὴ τάχιστα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, καὶ ἐν τῷ ἀρείῳ πεδίῳ ἔθαψαν, καίτοι τοῦ Δομιτίου ἀνθισταμένου, καὶ λέγοντος ἄλλα τε, καὶ ὅτι οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτοιτο. Cf. Plut. Lucull. 43.

ad simulacrum) id est ad similitudinem, ad formam. Ita Flor. IV, 2, 88, *ad simulacrum ignium* ardens Pharus, ubi vid. Duker. Caeterum pertinebat hoc ad Caesaris ἀποθέωσιν.

lectus) qui alias *feretrum* dicitur v. *torus* v. *lectica*. Ad caput huius lecti erat *tropaeum* s. lignum, cui vestis suspensa. Tropaea enim veterum erant ligna vel lapides, quibus victorum arma suspendebantur. Appian. II, 146, κοντὸν dicit. Ibi de Antonio: τὸ σῶμα τοῦ Καίσαρος ἐγύμνου, καὶ τὴν ἐσθῆτα ἐπὶ κοντοῦ φερομένην ἀνέσειε, λελακισμένην ὑπὸ τῶν πληγῶν, καὶ πεφυρμένην αἵματι αὐτοκράτορος. Idem addit c. 147: ἀνέσχε τις ὑπὲρ τὸ λέχος ἀνδρείκελον αὐτοῦ Καίσαρος ἐκ κηροῦ πεποιημένον· τὸ μὲν γὰρ σῶμα, ὡς ὕπτιον ἐπὶ λέχους, οὐχ ἑωρᾶτο· τὸ δὲ ἀνδρείκελον ἐκ μηχανῆς ἐπεστρέφετο πάντη, καὶ σφαγαὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι ὤφθησαν, ἀνά τε τὸ σῶμα πᾶν καὶ ἀνὰ τὸ πρόσωπον θηριωδῶς ἐς αὐτὸν γενόμεναι.

munera) δῶρα, ἐντάφια, quae in

batur, praeceptum est, ut, omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus Vrbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quaedam ad miserationem et invidiam caedis eius, accommodata ex Pacuvij Armorum iudicio:

Men' servasse, ut essent, qui me perderent?

et ex Electra Attilii alia, ad similem sententiam. Lau-

rogum coniici in mortui honorem et cum eo cremari solebant, v. c. vestimenta, arma, ornamenta, maxime odores. Appian. 148: τὴν πομπὴν δαψιλεστάτην dicit; vid. Kirchmann. l. c. III, 5, pag. 221.

suffecturus) Ita Plut. Pomp. 45: τοῦ θριάμβου τῷ μεγέθει ὁ χρόνος οὐκ ἐξήρκεσεν.

omisso ordine) id est non pompae funebri se adstringentes, cui alias dies non suffecisset. Constituere v. ordinare solebant hanc pompam *designatores s. domini funeris*; vid. Rosini Ant. Rom. p. 229 et 352.

Inter ludos) Appian. 146: ὡς δ' ἐπὶ τοῖς λόγοις ἕτεροι θρῆνοι μετὰ ᾠδῆς κατὰ πάτριον ἔθος ὑπὸ χορῶν ἐς αὐτὸν ᾔδοντο, καὶ τὰ ἔργα αὖθις αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος κατέλεγον, καί που τῶν θρήνων αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἐδόκει λέγειν, ὅσους εὖ ποιήσειε τῶν ἐχθρῶν, ἐξ ὀνόματος, καὶ περὶ τῶν σφαγέων αὐτῶν ἐπέλεγεν ὥσπερ ἐν θαύματι· Ἐμὲ δὲ καὶ τούσδε περισῶσαι τοὺς κτενοῦντάς με; οὐκ ἔφερεν ἔτι ὁ δῆμος etc. Morem, funera etiam ludis scenicis celebrandi, quem inveniemus adhuc Tiber. 57; Vesp. 19, illustrat Kirchmann. l. c. II, 7, pag. 100 seq. Infra commemorantur ideo *tibicines et scenici artifices*. Reines., postquam *ludos* ad marg. b. l. explicuit per *naenias*, *cantilenas*, addit postea: Melius ludi hic exponuntur pro mimorum, qui funeribus etiam aderant, ut dicta factaque defuncti repraesentarent, actionibus.

Pacuvii) tragici, Ennii aequalis, tempore belli Punici secundi, cuius frequens mentio in scriptoribus Latinis. Agebat tragoedia, de qua hic sermo, de contentione Aiacis et Vlyssis de armis Achillis. Verba Aiacis de Achivorum iniuria conquerentis esse videntur, nisi Vlyssem proxime spectant.

Men' servasse) Ineptiunt, qui legunt: *Men' me servasse*, interpretantes: *Mene me ipsum servasse, ut essent* seq. De vero sensu nulla esse potest dubitatio, si quis consilium funeris reputaverit, quo invidia crearetur ingratis erga Caesaris clementiam percussoribus, et comparaverit παρέκφρασιν Appiani modo citatam, locumque Cic. Phil. II, 3, qui ad hunc versum spectare videtur: *qui illum interfecerunt, a quo erant servati*. Si mutanda est vulgaris lectio, quae senarium mutilum exhibet, vel leg. cum Grutero: *Me, me servasse* v. *Men', me servasse*, repetito ad movendum dolorem pronomine subiecti, vel cum Burman. *Servasse mene* v. *men', ut essent*, restituto senario. Oudend. trochaicum trimetrum catalecticum esse putat, ubi nihil sane deest. Sed eum non expectas in hoc carmine.

Attilii) veteris poëtae, qui Sophoclis Electram Latinam fecerat, me-

dationis loco Consul Antonius per praeconem pronunciavit Senatusconsultum, quo omnia ei divina simul atque humana decreverat; item iusiurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant: quibus perpauca a se verba addidit. Lectum pro rostris in Forum magistratus et honoribus functi detulerunt. Quem quum pars in Capitolini Iovis cella cremare, pars in Curia Pompeii, destinaret, repente duo quidam, gladiis succincti, ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis suc-

morati a Cic. de Fin. I, 2, et ad Att. XIV, 20; a Vulcatio Sedigito apud Gell. XV, 24, et a Varrone de lingua lat. lib. 5 et 6. Conatus Torrentii et Casauboni, eiiciendi eius nomen ex h. l. et scribendi *Attii* v. *Atii*, iure castigavit Bayle in diction. hist. et crit. sub v. *Attilius*.

Senatusconsultum) vid. c. 76 et 78. Appian. 144, *iusiurandum*. Appian. 145: καὶ αὖθις ἀνεγίγνωσκε τοὺς ὅρκους, ἦ μὴν φυλάξειν Καίσαρα καὶ τοῦ Καίσαρος σῶμα παντὶ σθένει πάντας· ἤ, εἴ τις ἐπιβουλεύσειεν, ἐξώλεις εἶναι τοὺς οὐκ ἀμύναντας αὐτῷ.

perpauca a se verba add.) Dio longam Antonii orationem exhibet XLIV, 36-50, quam falsam et ad arbitrium confictam iudicat Casaub. ex h. l. Appian. 145. Malim tamen cum Fabric. ad Dion. l. c., praeeunte Reines. Var. lect. I, 21, ex Cicer. Phil. II, 36, ubi: *tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio;* coll. Plut. Brut. 20, et Anton. 14, ipsaque Appiani narratione, quae instar orationis satis longae Antonii verba apud funus fuisse ostendit, statuere, fuisse quidem eius orationem, interruptam variis artibus spectaculisque ad miserationem comparatis, exornatam tamen a Dione et in eam formam, qua apud eum legitur, antiquorum historicorum more compositam.

Lectum pro Rostris – detulerunt) id est detulerant et pro Rostris s. ante Rostra in Foro deposuerant v. *lectum pro Rostris* (ὄντα), qui ante Rostra postea erat, magistratus — detulerunt. Ἀορίστως v. absolute, ut Wolf., scriptor haec narrat, non relative ad praecedentia. Videntur tamen haec a scriptore alieno loco narrari; nam lectum in foro fuisse collocatum, supra iam dixerat. Quod ad rem attinet, ita Augustus *Senatorum humeris delatus in campum* (Aug. 100) et Germanici *cineres Tribunorum Centurionumque humeris portati* a Tacit. Ann. III, 2 dicuntur, quum plerumque a propinquis v. heredibus v. libertis fieri id soleret.

pars in Capit. — destinaret) Dio XLIV, 50: κἀκ τούτου τό τε σῶμα αὐτοῦ ἁρπάσαντες, οἱ μὲν ἐς τὸ οἴκημα, ἐν ᾧ ἀπέσφακτο, (Pompeii curiam) οἱ δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον κομίσαι τε ἐβούλοντο, καὶ ἐκεῖ καῦσαι. κωλυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (Appian. 148, ὑπὸ τῶν ἱερέων) φόβῳ τοῦ μὴ καὶ τὸ θέατρον τούς τε ναοὺς συγκαταπρησθῆναι αὐτῷ, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥσπερ εἶχον, ἐπὶ πυρὰν ἐπέθηκαν.

repente duo quidem) procul dubio

cenderunt: confestimque circumstantium turba virgulta arida, et cum subselliis tribunalia, quidquid praeterea ad manum aderat, congessit: deinde tibicines et scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad praesentem usum induerant, detractam sibi atque discissam iniecere flammae, et veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant: matronae etiam pleraeque ornamenta sua, quae gerebant, et liberorum bullas atque praetextas. In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim, suo quaeque more, lamentata

ad id instituti, ut Castoris et Pollucis speciem gererent.

ad manum) Al. *ad dnnum*, eadem fere codicum ouctoritate, ad sensum probabilitate. Illud praefero, quod tumultuarium in furo cremandi consilium melius exprimit. Qui dono ferebant, iussi quidem fuerant procedere in campum Martium, sed adesse multi adhuc poterant, et adfuisse multos, docent loca Graecorum, ut bene disputat Oudendorp., tuens: *ad donum*. Idem sine iusta causa coniicit: *odorum*, ut Nic. Heins. et Graev. *idoneum*. Appian. 148: ἐς τὴν ἀγορὰν αὖθις ἔθεσαν, ἔνθα τὸ πάλαι Ῥωμαίοις ἐστὶ βασίλειον, καὶ ξύλα αὐτῷ καὶ βάθρα, ὅσα πολλὰ ἦν ἐν ἀγορᾷ, καὶ εἴ τι τοιουτότροπον ἄλλο (quidquid ad manum aderat), συνενεγκόντες, καὶ τὴν πομπὴν δαψιλεστάτην οὖσαν (ad donum) ἐπιβαλόντες, στεφάνους τε ἔνιοι παρ' ἑαυτῶν, καὶ ἀριστεῖα πολλὰ ἐπιθέντες, ἐξῆψαν, καὶ τὴν νύκτα πανδημεὶ τῇ πυρᾷ παρέμενον. Vides, ex Appiano utramque lectionem effici posse. Plut. Caes. 68: οὐκ ἔτι κόσμον εἶχεν, οὐδὲ τάξιν αὐτῶν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ τῷ μὲν νεκρῷ περισωρεύσαντες ἐξ ἀγορᾶς βάθρα καὶ κιγκλίδας καὶ τραπέζας, ὑφῆψαν αὐτοῦ καὶ κατέκαυσαν. Cf. Brut. 20. Eodem modo combustus fuerat Clodius. Plut. Brut. l. c. Appian. II, 21; Dio XL, 49.

tibicines) Al. *siticines* suaserunt, de quibus v. Gell. XX, 2, sine codd. vid. Kirchmann. l. c. II, c. 4 et 5.

vestem, quam — induerant) cf. Plut. Lucull. 39.

veteranorum mil. legion.) Appian. II, 120: τὸ πλῆθος τῶν ἀποστρατευομένων, inquit, οὐ διαλυόμενον ἐς τὰς πατρίδας ἔτι, — ἄθρουν τότε ἱστάμενον ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ τεμένεσιν, ὑφ' ἑνὶ σημείῳ καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχοντι τῆς ἀποικίας· τὰ μὲν ὄντα σφίσιν ὡς ἐπὶ ἔξοδον ἤδη διαπεπρακότες, εὤνοι δ' ἐς ὅ τι μισθοῖντο.

bullas atque praetextas) quas gerere solebant usque ad vitae annum septimum decimum. Antea *pleraeque* i. q. multae. vid. c. 83. Male al. *pleraque*.

circulatim) Turrent. *per vices* interpretatur, melius alii: *in circulos coëuntes*, se congregantes, eosque pro diversis nationibus plures institutisque varios. Ita Caes. B. G. I, 64: *totis vero castris milites* circulari *et*

est: praecipueque Iudaei, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.

85. Plebs statim a funere ad domum Bruti et Cassii cum facibus tetendit, atque aegre repulsa, obvium sibi Helvium Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius is esset, quem graviter pridie concionatum de Caesare requirebat, occidit: caputque eius praefixum hastae circumtulit: postea solidam columnam prope

dolere. Iudaei Caesarem colebant ob devictum Pompeium, sanctae urbis expugnatorem, aliaque beneficia, de quibus vid. Ioseph. Archaeol. XIV. De honoribus a Iudaeis defunctis tribui solitis v. Geyer. de luctu Hebr. c. 6, maxime, quae §. 26 dicit de visitatione sepulcri, et Nicolai de sepulcris Hebraeor. I, 3.

Plebs – tetendit) Plut. Brut. 20: ὡς δὲ τὸ πῦρ ἐξέλαμψεν, ἀλλαχόθεν ἄλλος προσφερόμενοι, καὶ δαλοὺς ἀνασπῶντες ἡμιφλέκτους, διέθεον ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἀνῃρηκότων αὐτὸν, ὡς ἐμπρήσοντες. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν εὖ πεφραγμένοι πρότερον, ἀπεκρούσαντο τὸν κίνδυνον. cf. Caes. 68; Appian. 147: τὸ βουλευτήριον, ἔνθα ὁ Καῖσαρ ἀνῄρητο, κατέφλεξαν, καὶ τοὺς ἀνδροφόνους, ἐκφυγόντας πρὸ πολλοῦ, περιθέοντες ἐζήτουν.

Helvium Cinnam) quem Tribunum pl. commemoravit Noster c. 52; Dio XLIV., 50: ἐπί τε τὰς οἰκίας τῶν σφαγέων ὥρμησαν, καὶ ἄλλους τε ἐν τούτῳ καὶ Ελούϊον Κίνναν δημαρχεῦντα μάτην ἀπέκτειναν· οὐ γὰρ ὅπως ἐπεβούλευσε τῷ Καίσαρι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα αὐτὸν ἠγάπα· ἐπλανήθησαν δὲ, ὅτι Κορνήλιος Κίννας ὁ στρατηγὸς συμμετέσχε τῆς ἐπιθέσεως. Appian. 147: οὐκ ἀνασχόμενοί τι περὶ τῆς ὁμωνυμίας οὐδ᾽ ἀκοῦσαι, διέσπασαν θηριωδῶς, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ μέρος ἐς ταφὴν εὑρέθη; cf. Plut. Caes, 68; Brut. 20, (ubi ποιητικὸς ἀνὴρ dicitur, quod Xylander mutat in πολιτικός. Male. V. Gell. XIX, 9 et 13); Valer. Max. IX, 9, 1.

Cornelius — requirebat) Appian. 121: πρῶτος ἐπιφαίνεται Κίννας στρατηγός, οἰκεῖος ὢν ἐξ ἐπιγαμίας τῷ Καίσαρι, καὶ παρὰ δόξαν ἐπελθὼν ἐς μέσους, τήν τε ἐσθῆτα τὴν στρατηγικὴν ἀπεδύσατο, ὡς παρὰ τυράννου δεδομένης ὑπερορῶν, καὶ τὸν Καίσαρα τύραννον ἐκάλει, καὶ τοὺς ἀνελόντας τυραννοκτόνους· καὶ τὸ πεπραγμένον ἐσέμνυνεν, ὡς ὁμοιότατον μάλιστα τῷ προγονικῷ· καὶ τοὺς ἄνδρας, ὡς εὐεργέτας, καλεῖν ἐκέλευεν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου καὶ γεραίρειν.

solidam columnam) vid. Cic. ad Div. XII, 1, et IX, 14; ad Att. XIV, 15, ubi laudatur Dolabella, qui eam evertit. Id. Phil. I, 2, ubi: *eversio illius exsecratae columnae*; et II, 42, *bustum in foro* appellat. Dio et Appian. *aram* in busto extructam narrant. Ille XLIV, 51: βωμὸν δέ τινα ἐν τῷ τῆς πυρᾶς χωρίῳ ἱδρυσάμενοι (τὰ γὰρ (ὀστᾶ) αὐτοῦ οἱ ἐξελεύθεροι προανείλοντο, καὶ ἐς τὸ πατρῷον μνημεῖον κατέθεντο) θύειν τε ἐπ᾽ αὐτῷ, καὶ κατάρχεσθαι τῷ Καίσαρι, ὡς καὶ θεῷ, ἐπεχείρουν. οἱ οὖν ὕπατοι (Cn. Dolabella) ἐκεῖνόν τε ἀνέτρεψαν, καί τινας ἀγανακτήσαντας

viginti pedum lapidis Numidici in Foro statuit, scripsitque: PARENTI PATRIAE. Apud eandem longo tempore sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam interposito per Caesarem iureiurando distrahere, perseveravit.

86. Suspicionem Caesar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse se diutius vivere, neque curasse, quod valetudine minus prospera uteretur: ideoque, et quae religiones monerent, et quae renunciarent amici, neglexisse. Sunt qui putent, confisum eum novissimo illo Senatusconsulto ac iureiurando, etiam custodias Hispanorum, cum gladiis sectantium se, removisse. Alii e diverso, opinatum, insidias undique imminentes subire semel satius esse, quam cavere semper. Alii

ἐπὶ τούτῳ ἐκόλασαν. Appian. 148: ἔνθα (in busto Caesaris) βωμὸς πρῶτος (πρῶτον) ἐτέθη, νῦν δ' ἐστὶ νεὼς αὐτοῦ Καίσαρος, θείων τιμῶν ἀξιούμενος (ἀξιουμένου, quomodo video locum etiam citari a Fabric. ad Dion. l. c.). Videtur ara posita fuisse iuxta columnam ad cultum Caesaris; nam Dio XLVII, 18: καὶ ἡρῷόν οἱ (Caesari) ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκέκαυτο, προκατεβάλλοντο (Triumviri). De *marmore Numidico* v. Plin. V, 3, (2).

Parenti Patr.) Cic. ad Div. XII, 3: (*Antonius*) *primum in statua quam posuit in Rostris, inscripsit: Parenti optime merito, ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini.*

apud eandem – perseveravit) Wolf. vel errasse Sueton., vel restitutam a plebe columnam putat. Sed potuit manere loco, ubi fuerat columna, sanctitas quaedam, donec Augustus, teste Appiano, templum ibi extruxit.

custodias Hispanorum – removisse) Appian. 109: λέγεται τοῖς φίλοις αὐτὸν ἐντείλασθαι φυλάσσειν — πυθομένων δ' ἐκείνων εἰ συγχωρεῖ πάλιν αὐτὸν σωματοφυλακεῖν τὰς Ἰβηρικὰς σπείρας· Οὐδὲν ἀτυχέστερον, ἔφη, διηνεκοῦς φυλακῆς· ἔστι γὰρ αἰεὶ δεδιότος. Idem c. 118: ἀμφὶ δὲ αὐτῷ Καίσαρι (quum occideretur) στρατιωτικὸν μὲν οὐκ ἦν. οὐ γὰρ δορυφόροις ἠρέσκετο, τῇ δὲ τῆς ἡγεμονίας ὑπηρεσίᾳ μόνῃ.

sectantium) Haec Casauboni est emendatio. Vulg. *inspectantium*, pro quo Torrent. *insectantium*, Iac. Gronov. *adinsectantium*, Lips. *ad id sectantium*, Heinsius *stipantium* v. *circumstantium* v. *speculantium*, Oudend. *septantium* coniecerunt.

opinatum) scil. *putant* ex superioribus. Haec Torrentii et Graevii emendatio post Burm. edita est ab Oudend. et Wolfio. Vulgo: *alii e diverso opinantur, insidias u. i. s. s. confessum satius esse, qu. c. s.* Alii alia vel addunt vel demunt; v. Burm. et Oud. cf. etiam Walter. Observ. pag. 11 seq., cuius ratio tamen et ipsa ora-

ferunt, dicere solitum, non tam sua, quam Reipublicae interesse, uti salvus esset: se iam pridem potentiae gloriaeque abunde adeptum; Rempublicam, si quid sibi eveniret, neque quietam fore, et aliquanto deteriore conditione civilia bella subituram.

87. Illud plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem paene ex sententia obtigisse. Nam et quondam, quum apud Xenophontem legisset, Cyrum ultima valetudine mandasse quaedam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus, subitam sibi celeremque optaverat. Et pridie quam occideretur, in sermone nato super coenam apud M. Lepidum, quisnam esset finis vitae commodissimus, repentinum inopinatumque praetulerat.

88. Periit sexto et quinquagesimo aetatis anno: atque in Deorum numerum relatus est, non ore modo

tionem valde difficilem reddit. Ceterum cf. Appian. l. c. et Plut. Caes. 58: τῶν δὲ φίλων ἀξιούντων αὐτὸν δορυφορεῖσθαι, καὶ πολλῶν ἐπὶ τοῦτο παρεχόντων ἑαυτούς, οὐχ ὑπέμεινεν, εἰπών, ὅτι βέλτιόν ἐστιν ἅπαξ ἀποθανεῖν, ἢ ἀεὶ προσδοκᾷν, e quibus locis nostroque probabili coniectura Oudend. Vell. II, 57, *ille dictitans, mori se quam timeri malle*, corrigit *timere*.

abunde adeptum) Sallust. Ing. 63: *alia omnia abunde erant.* Tacit. Hist. II, 95: *abunde ratus, si etc.*

Rempublicam) Senec. de clement. I, 4: *Olim enim ita se induit Reip. Caesar, ut seduci alterum non possit sine utriusque pernicie; nam ut illi viribus opus est, ita et huic capite.*

apud Xenophontem) Cyrop. VIII, 7, maxime §. 25.

super coenam) Flor. IV, 2, 69: *super mensas et pocula.*

apud M. Lepidum) Plut. Caes. 63: πρὸ μιᾶς δ' ἡμέρας, Μάρκου Λεπίδου δειπνίζοντος αὐτόν, ἔτυχε μὲν ἐπιστολαῖς ὑπογράφων, ὥσπερ εἰώθει, κατακείμενος· ἐμπεσόντος δὲ λόγου, ποῖος ἄρα τῶν θανάτων ἄριστος, ἅπαντας φθάσας ἐξεβόησεν· Ὁ ἀπροσδόκητος. Paullo aliter Appian. 115: πρὸ μιᾶς τοῦδε τοῦ βουλευτηρίου χωρῶν ἐπὶ δεῖπνον ἐς Λέπιδον τὸν ἵππαρχον, ἐπήγετο Δέκιμον Βροῦτον Ἀλβῖνον ἐς τὸν πότον· καὶ λόγον ἐπὶ τῇ κύλικι προὔθηκε. Τίς ἄριστος ἀνθρώπῳ θάνατος; αἱρουμένων δὲ ἕτερα ἑτέρων, αὐτὸς ἐκ πάντων ἐπῄνει τὸν αἰφνίδιον.

sexto et quinqu.) Natus erat Id. Quintil. A. V. 654, periit Id. Mart. A. V. 710; deerant igitur quatuor menses 56 annis, quos vixisse dicitur. Plut. Caes. 69: θνήσκει δὲ Καῖσαρ, τὰ μὲν πάντα γεγονὼς ἔτη πεντήκοντα καὶ ἕξ, Πομπηΐῳ δ' ἐπιβιώ-

decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primo consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam; creditumque est, animam esse Caesaris in coelum recepti: et hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. Curiam, in qua

σας οὐ πολὺ πλέον ἐτῶν τεσσάρων. A Dione XLIV, 7, numero rotundo πεντηκοντούτης dicitur. Eodem aetatis anno obiisse Scipionem Africanum minorem, Virgilium et Plinium, notat Torrent.

primo consecratos ei) i. e. ab eo, Caesare, (v. c. 20) Veneri Genetrici, sed non editos. Dio XLV, 6: καὶ μετὰ τοῦτο τὴν πανήγυριν τὴν ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀφροδισίου ἐκποιήσει καταδειχθεῖσαν, ἣν ὑποδεξάμενοί τινες ζῶντος ἔτι τοῦ Καίσαρος ἐπιτελέσειν, ἐν ὀλιγωρίᾳ, ὥσπερ που καὶ τὴν τῶν Παριλίων ἱπποδρομίαν, ἐποιοῦντο, αὐτὸς (Augustus) ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ, ὡς καὶ προσήκουσαν διὰ τὸ γένος, τοῖς οἰκείοις τέλεσι διέθηκε. Appian. Civ. III, 28: ἐν ταῖς θέαις, ἃς αὐτὸς ὁ Καῖσαρ (Augustus) ἐτέλει, ἀνακειμένας ἐκ τοῦ πατρὸς Ἀφροδίτῃ γενετείρᾳ, ὅτε περ αὐτῇ καὶ τὸν νεὼν ὁ πατὴρ τὸν ἐν ἀγορᾷ ἅμα αὐτῇ ἀγορᾷ ἀνετίθει. Plin. II, 25 (23): *ludis, quos faciebat Veneri Genetrici, non multo post obitum patris Caesaris*. V. Aug. 10. Errant igitur, qui praeferunt n. l. *primos consecrato ei*. Decepit librarios, auctores huius lectionis, dativus *ei*.

stella crinita) Plin. l. c.: *Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus Divo Augusto iudicatus ab ipso, qui, incipiente eo, apparuit ludis, quos faciebat Ven. Gen.* — Namque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione coeli, quae sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter Deorum immortalium numina receptam; quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est.* Narratio igitur Suetonii desumta est ex ipso Augusti scripto. Dio XLV, 7: ἄστρου τι παρὰ πάσας τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐκ τῆς ἄρκτου πρὸς ἑσπέραν ἀνεφάνη· καὶ αὐτὸ κομήτην τε τινῶν καλούντων, καὶ προσημαίνειν οἷα που εἴωθε λεγόντων; οἱ πολλοὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπίστευον· τῷ δὲ δὴ Καίσαρι αὐτό, ὡς καὶ ἀπηθανατισμένῳ, καὶ ἐς τὸν τῶν ἄστρων ἀριθμὸν συγκατειλεγμένῳ, ἀνετίθεσαν. Cf. Plut. Caes. 69, τῶν δὲ θείων (scil. θαυμασιώτατον) ὅ τε μέγας κομήτης (ἐφάνη γὰρ ἐπὶ νύκτας ἑπτὰ μετὰ τὴν Καίσαρος σφαγὴν διαπρεπής, εἶτ' ἠφανίσθη) καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς. Senec. Nat. Quaest. VII, 17; Serv. ad Virg. Ecl. IX, 47, et quos alios laudat Fabric. ad Dion. l. c. Solis eclipsin narrat etiam Aurel. Vict. 82, qui, *cuius corpore pro rostris posito, Sol orbem suum celasse dicitur.* Vid. Heyn. ad Virgil. Georg. I, 466.

Curiam) Appian. 147, quem supra ad c. 85 citavimus, incensam eam a plebe narrat. Consentit cum Nostro

a

occisus est, obstrui placuit, Idusque Martias *parricidium* nominari, ac, ne unquam eo die Senatus ageretur.

89. Percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars proelio, nonnulli semet eodem illo pugione, quo Caesarem violaverant, interemerunt.

Dio XLVII, 19: τὸ οἴκημα, ἐν ᾧ ἐσφάγη, παραχρῆμά τε ἔκλεισαν, καὶ ὕστερον ἐς ἀφοδον μετασκεύασαν· καὶ τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰούλιον ἀπ' αὐτοῦ κληθὲν παρὰ τῷ Κομιτίῳ ὠνομασμένῳ ᾠκοδόμουν, ὥσπερ ἐψήφιστο.

Idusque Martias) Dio ib. τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐφονεύθη, κυρίαν ἀεί ποτε ἕδραν βουλῆς ἔχουσαν ἀποφράδα ἐνόμισαν. Idem cap. 18 et 19 alios honores a Triumviris Caesari datos recenset.

Percussorum) Dio XLVIII init.: Ὁ μὲν οὖν Βροῦτος ὅ τε Κάσσιος οὕτως ἀπώλοντο τοῖς ξίφεσιν, οἷς τὸν Καίσαρα ἀπεχρήσαντο, σφαγέντες· οἱ δὲ ἄλλοι οἱ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιβουλῆς μετασχόντες, οἱ μὲν πρότερον, οἱ δὲ τότε, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα, πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐφθάρησαν (nempe bello Mulinensi, ut Dec. Brutus, Pontius Aquila, vel Philippensi, ut Brutus et Cassius, vel postea coniuncti cum Sexto Pompeio), ὥς που τό τε δίκαιον ἔφερε, καὶ τὸ δαιμόνιον ἦγεν, ἄνδρα αὐτοὺς εὐεργέτην σφῶν, ἐς τοσοῦτον καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς τύχης προχωρήσαντα, ἀποκτείναντας παθεῖν. Effecit id, uti Plut. Caes. 69: ὁ μέγας αὐτοῦ (Caesaris) δαίμων, ᾧ παρὰ τὸν βίον ἐχρήσατο, καὶ τελευτήσαντος ἐπηκολούθησε τιμωρὸς τοῦ φόνου, διά τε γῆς πάσης καὶ θαλάσσης ἐλαύνων καὶ ἀνιχνεύων, ἄχρι τοῦ μηδένα λιπεῖν τῶν ἀπεκτονότων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθ' ὁτιοῦν, ἢ χειρὶ τοῦ ἔργου θίγοντας, ἢ γνώμῃ μετασχόντας, ἐπεξελθεῖν. Appian. II, 154, συνέβη δέ αὐτῷ, καὶ τῶν ἐς τὸ σῶμα ἐπιβουλευσάντων μηδένα διαφυγεῖν, ἀλλὰ τῷ παιδὶ δοῦναι δίκην ἀξίαν, καθάπερ Ἀλεξάνδρῳ τοὺς Φίλιππον ἀνελόντας. Confer Velleium lib. II, 69.

sua morte) id est *naturali* scil. *fatali*, ut Senec.: *bella res est, mori sua morte.* Comparat Casaub. graeca ἴδιος θάνατος, αὐτόματος θάν., οἰκεία τελευτή.

Damnati omnes) lege Pedia. Dio XLVI, 48: αὐτοί τε πυρὸς καὶ ὕδατος εἴρχθησαν, καὶ αἱ οὐσίαι αὐτῶν ἐδημεύθησαν. Vell. II, 69: *et lege Pedia, quam Consul Pedius collega Caesaris* (Octavii) *tulerat, omnibus qui Caesarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat* Vid. Ner. cap. 3. — *periit.* Notabilis loquendi modus, si refers *periit* ad *damnati omnes*, quem contra Ernest. postulantem *perierunt* Bremius fulsit exemplo Cic. de Off. 41: *ut enim pictores, et ii, qui signa fabricantur, et vero etiam poëtae, suum quisque opus a vulgo considerari vult*, ubi unus cod. *volunt.* Cf. supra cap. 84: *praeferentibus munera* etc. Potes etiam post *omnes* supplere *sunt*, atque ita interpunxi.

C. IVLIVS CAESAR

OCTAVIANVS AVGVSTVS

1. Gentem Octaviam Velitris praecipuam olim fuisse, multa declarant. Nam et vicus celeberrima parte oppidi iam pridem Octavius vocabatur: et ostendebatur ara Octavio consecrata, qui bello dux finitimo, quum forte Marti rem divinam faceret, nunciata repente hostis incursione, semicruda exta rapta foco prosecuit, atque ita proelium ingressus, victor rediit. Decretum etiam publicum exstabat, quo cavebatur, ut in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur, reliquiaeque ad Octavios referrentur.

Velitris) De hoc Volscorum oppido vid. Cellarii Geogr. Ant. II, 9, p. 813. — Dio XLV, 1: ὁ δὲ δὴ Γάιος ὁ Ὀκταούϊος — ἦν μὲν ἐξ Οὐελίτρων τῶν Οὐολσκίδων.

ara Octavio consecrata) Sunt, qui *aram* monumentum lapideum esse putent, in Octavii honorem statutum, in his Ernesti et Bremi. Sed quum talis honor homini tributus illi antiquitati vix conveniat, neque *ara* pro quovis monumento, apud Suet. occurrat, melior est ratio Burm. Oudendorp. Wolfii, qui cum Lips. ad Tac. Ann. II, 50, aram intelligunt *ab Octavio* sine dubio Marti consecratam, quae conditoris Octavii nomen retinebat. Hic usus dativi notatus est Caes. 20 et 88, ubi: *campum maioribus consecratum* et *ludi ei consecrati*. Ita sensit etiam Reitzius.

prosecuit) id est quamquam nondum satis cocta dissecuit, et *prosicias*, ἀπαρχάς, arae imposuit. De voc. *prosecare* in sacrificiis solenni vid. Brisson. de formulis pag. 24. — Marti, qui illegitima sacra tamen probaverat victoria data, ara postea est consecrata.

quoque) Al. addunt *anno*. Burm. coniecit *quoquo anno in posterum*, id est singulis annis. Sed *anno* glossam olet. Postea *redderentur* est i. q. darentur, quae vox alias de sacrificiis

2. Ea gens a Tarquinio Prisco rege inter Romanas gentes allecta (in Senatum), mox a Ser. Tullio in patricias transducta, procedente tempore ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per D. Iulium in patriciatum rediit. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. Is quaestorius, Cneum et Caium procreavit: a quibus duplex Octaviorum familia defluxit, conditione diversa. Siquidem Cneus, et deinceps

usurpatur (vid. Brisson. l. c.), ut *referrentur* pro *ferrentur*. *Reliquiae* non sunt extorum, sed carnes victimae reliquae praeter exta.

in Senatum) Totum comma variis impeditum est difficultatibus. Varietatem lectionis et virorum doctorum coniecturas vid. apud Burm. et Oudend. Sententia integra videtur, abiectis verbis *in Senatum*, quibus originem dedit, quod coniungi solet, proximum verbum *allegere*, vel, quod sequitur, *ad plebem*, cui sciolus dare voluit quod responderet. Id quidem certum, alterutrum abundare, *in Senatum*, aut *in patricias*, quum regum tempore Senatorum et Patriciorum nullum adhuc esset discrimen, de quo dixi ad Caes. 41. Conf. Paul. Manut. de Senatu Rom. c. l. et ad Cic. ad Div. IX, 21. Ernest. minus bene delere maluit *in patricias*. Sed his verbis respondere postea *in patriciatum*, monent Bremi et Wolf. Walther. observ. pag. 12, interpungit post *a Serv. Tullio*. Sequentia *in patricias transducta* etc. interpretatur: quum antea in patricias transducta esset, nempe eo ipso, quod Serv. Tull. in Sen. allegerat, proced. t. etc. Sed hoc inutilem eiusdem rei infert repetitionem, a brevitate Suetoniana valde alienam. Caeterum, quod gens Octavia, a Tarqu. Prisco Romam prius Velitris transducta et civitate donata inter patricias lecta dicitur a Servio Tullio, quum Senatum ab hoc rege auctum nullus scriptor memoret praeter Zonaram VII, 9, excitatum ab Oudendorp., puto factum id esse ob divitias huius gentis, per instituti census occasionem.

ad plebem se cont.) vel per adoptionem, vel, quod verisimilius, quum censum senatorium amisisset, *ad pudendam inopiam delapsa*, ut Tac. A. II, 38.

magno intervallo) id est diu post. Reitz. confert Cic. pro Rosc. 5, pro Arch. 4. Inepte al. *magna vi*. Burm. suadet *magno*, repetito e superioribus *tempore*, ut *magnum tempus* sit pro longo, durissima ratione.

per D. Iulium) Dio XLV, 2: ἐξ οὖν τούτων ὁ Καῖσαρ μεγάλα ἐπ' αὐτῷ ἐλπίσας, ἔς τε τοὺς εὐπατρίδας αὐτὸν ἐσήγαγε, καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἤσκει (Octavium) etc. Factum id, quum lege Cassia Caesar multos patricios allegeret. Vid. Caes. 41.

C. Rufus) De gente Octavia omnino plura vid. apud Glandorp. p. 634 sqq., et Ruperti tabul. geneal. p. 149 sqq.

Cneus, et deinceps — reliqui) qui omnes *Cneum* praenomen tenuisse videntur, ut alteri familiae *Caium* haesit. Vid. praeter iam laudatos Ernest.

ab eo reliqui omnes, functi sunt honoribus summis. At Caius eiusque posteri, seu fortuna, seu voluntate, in equestri ordine constitere, usque ad Augusti patrem. Proavus Augusti secundo Punico bello stipendia in Sicilia Tribunus militum fecit, Aemilio Papo imperatore. Avus municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed haec alii. Ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, et in qua primus Senator pater suus fuerit. M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat, restionem, e pago Thurino: avum argentarium. Nec quidquam ultra de paternis Augusti maioribus reperi.

3. C. Octavius pater a principio aetatis et re et existimatione magna fuit: ut equidem mirer, hunc quoque

Cl. Cic. in *Cn. Octavius*. Cnenm, auctorem nobilitatis familiae Octaviae, commemorat Cic. Phil. IX, 2, ubi: *Cn. Octavii, clari et magni viri, qui primus in eam familiam, quae postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in Rostris.*

ad Augusti patrem) de quo vid. cap. seq.

Aemilio Papo Imper.) Lucio, qui Praetor fuit Siciliae, P. Scipione Africano et P. Licinio Crasso Conss. Liv. XXVIII, 38. Vid. Pighii Ann. tom. II, pag. 213, ad A. V. 548. Imperatorem h. l. nihil esse, nisi summum ducem cum imperio, docet Oudend. contra Pighium, qui l. c. suadet legi apud Nostrum, *Praetore.*

munic. magisteriis) vicorum, collegiorum etc. ut interpr. Ernest. Ita *magistri e plebe* infra cap. 30 distinguuntur ab annuis magistratibus. Casaub. et Oudend. ἀρχὰς municipales intelligunt, magistratuum nomine a Romanis haud dignas habitas, quales erant Duumvirorum, Aedilium etc. Est etiam lectio *ministeriis*, si vel maxime reciperetur, sensus aeque incerti.

Ipse Augustus) sine dubio in libris de vita sua, de quibus v. c. 85.

M. Antonius) in *edictis*, in quibus maledicta in Octavianum congessisse, eique ignobilitatem obiecisse dicitur Cic. Phil. III, 6, et XIII, 9, vel *epistolis*, quas *falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate* habuisse, dicit Cremutius Cordus ap. Tac. Ann. IV, 34.

C. Octavius pater) Vell. II, 59: *Fuit C. Octavius, ut non patricia, ita admodum speciosa equestri genitus familia, gravis, sanctus, innocens, dives.* Nicol. Damasc. de vit. Aug. πατὴρ μὲν οὖν ἦν αὐτῷ Γάϊος Ὀκταούϊος ἀνὴρ τῶν ἐκ τῆς συγκλήτου. Plutarch. Cicer. 44: ἦν δὲ πατρὸς Ὀκταουΐου τῶν οὐκ ἄγαν ἐπιφανῶν, Ἀττίας δὲ μητρὸς, ἀδελφιδῆς Καίσαρος.

hunc quoque a nonnullis) ab aucto-

a nonnullis argentarium, atque etiam inter divisores operasque campestres, proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores et adeptus est facile, et egregie administravit. Ex praetura Macedoniam sortitus, fugitivos, residuam Spartaci et Catilinae manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere delevit, negotio sibi in Senatu extra ordinem dato. Provinciae praefuit non minore iustitia, quam fortitudine. Namque Bessis ac Thracibus magno proelio fusis, ita socios tractavit, ut epistolae M. Tullii Ciceronis exstent, quibus Quintum fratrem, eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae administrantem, hortatur et monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octavium.

4. Decedens Macedonia, priusquam profiteri se can-

ribus versiculi: *pater argentarius, ego Corinthiarius*, quem Noster profert cap. 70.

divisores) qui in campo Martio candidatorum nomine tribubus pecunias dividebant. Vid. Rosini Ant. Rom. VII, 8, et Ernesti Cl. Cic. sub v. *divisor*, ubi tamen male divisores eosdem existimat, qui *diribitores tabularum* alias dicuntur. *Operae campestres* omnino sunt, quorum opera candidati ad comparanda vel emenda suffragia utebantur. Cic. Verr. III, 69, *furem ac divisorem* coniungit.

Macedoniam sort.) Successit C. Antonio, cum Cicerone Consuli A. V. 691, inde Macedoniae praefecto et ad repetundarum crimen reverso Caesare et Bibulo Css. A. V. 695. — Vell. l. c.: *Hic Praetor inter nobilissimos viros creatus primo loco, quum ei dignatio Iulia genitam Atiam conciliasset uxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam, appellatusque in ea Imperator, decedens ad petitionem consulatus obiit, praetextato relicto filio.*

Bessis ac Thracibus) *Bessi*, graec. Βησσοί et Βεσσοί, ferocissima Thraciae natio ad montem Haemum, nominantur priore loco, ut gravissima pars totius gentis. Vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 15, pag. 1323, et Fabr. ad Dion. XLVII, 25.

epistolae M. Tull. Cic.) ad Qu. Fr. I, 1, 7: *His rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit, apud quem* primum (ita recte, opinor, edidit Schutz. pro *primus*) *lictor quievit, tacuit accensus; quoties quisque voluit, dixit, et quam voluit diu.* Quinti ingenium difficile et iracundum saepius vituperat ipse frater. Postea *proconsulatus Asiae* solemni permutatione dicitur pro *propraetura*. Ex praetura enim Q. Cicero administravit Asiam.

profiteri) Vocabulum hac de re proprium ex paucis codd. restituerunt editores. Vulg. *confiteri*. Vid. Cort. ad Sallust. Cat. 18, qui et ipse, nostrum locum excitans, dat *profiteri*.

didatum consulatus posset, mortem obiit repentinam, superstitibus liberis, Octavia maiore, quam ex Ancharia, et Octavia minore, item Augusto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo et Iulia, sorore C. Caesaris, genita est. Balbus, paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, a matre Magnum Pompeium artissimo contingebat gradu; functusque honore praeturae inter Vigintiviros agrum Campanum plebi Iulia lege divisit. Verum idem Antonius, despiciens etiam maternam Augusti originem, proavum eius Afri generis fuisse, et modo unguentariam tabernam, modo pistrinum Ariciae exercuisse, obiicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola, non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii nepotem, sic taxat Au-

mortem obiit rep.) vid. Vell. l. c.; Cic. Phil. III, 6: *Ignobilitatem obiicit* (Antonius) *C. Caesaris filio, cuius etiam naturalis pater, si vita suppeditasset, Consul factus esset.* Caeterum bene restituit e codd. Graevius accusativum *mortem* pro *morte.* Hic enim constans est usus scriptoris nostri. Vid. ind. nostr.

M. Atio Balbo) Cic. l. c. *huius sanctissimae feminae* (matris Augusti) *atque optimae pater, M. Atius Balbus, in primis honestus, praetorius fuit.* Adulatur Augustum Virgil. Aen. V, 568: *Alter Atys*, genus unde Atii duxere Latini, *Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo*, artificiose amicitiam inter iuvenes, qui Caesaris et Augusti maiores ferebantur, fingens. Dio XLV, 1, Augustum τῆς Ἀττίας τῆς τοῦ Καίσαρος ἀδελφῆς υἱόν dicit, ubi cum Reimaro ἀδελφήν de sororis filia intelligo, ita ut opus non sit correctione ἀδελφιδῆς, nisi scriptoris ibi est error, quod in tanto reliquorum consensu vix credendum. Omnes hos locos neglexit Glandorp., ubi de Atia familia agit Onomast. pag. 131.

Aricinus) De *Aricia* vid. Cellar. II, 9, pag. 799; Cic. l. c. municipium Aricinum dicit *vetustate antiquissimum, iure foederatum, propinquitate paene finitimum, splendore municipum honestissimum.*

inter Vigintiviros) vide Caesaris c. 20.

idem Antonius) vid. Cic. l. c.; Servius ad Virgil. l. c. Voc. *idem* male omisit Burm. Est idem Antonius, qui paternum Augusti genus contemsisse dictus fuerat cap. 2.

Cassius qu. Parmensis) qui fuit ex percussoribus Caesaris, commemoratus ab Appian. Civ. V, 2: Κάσσιος, ὁ Παρμήσιος ἐπίκλην, ὑπελέλειπτο ὑπὸ Κασσίου καὶ Βρούτου περὶ τὴν Ἀσίαν ἐπὶ νεῶν καὶ στρατοῦ, χρήματα ἐκλέγειν. Idem cap. 139, cum aliis a Sexto Pompeio ad Antonium transiisse dicitur. Vid. Glandorp. Onom. pag. 208; Ruhnken. ad Vell. II, 88.

ut pistoris – nummularii nep.) pisto-

gustum: *Materna tibi farina ex crudissimo Ariciae pistrino: hanc finxit manibus collybo decorolatis Nerulonensis mensarius.*

5. Natus est Augustus, M. Tullio Cicerone et Antonio consulibus, VIIII Kalendas Octobres, paulo ante solis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula, ubi nunc sacrarium habet, aliquanto post, quam excessit, constitutum. Nam ut Senatus actis continetur, quum C. Laetorius, adolescens patricii generis, in deprecanda graviore adulterii poena, praeter aetatem atque natales, hoc quoque Patribus conscriptis allegaret, se esse possessorem ac velut aedituum soli, quod primum

ris a matre, nummularii, id est argentarii, τραπεζίτου, a patre.

Materna tibi farina) Ineptum *siquidem* post *farina*, quod deest in multis, omisi cum aliis. Oudend. edidit *si*. Magis mihi placet, quod coniicit, *scilicet*. Postea *crudissimum* pistr. non intelligo *recentissimum* cum Graevio, quo sensu fere hoc voc. ap. Tacitum occurrit, sed *rude*, nullis moribus excultum. Exprobrat enim Augusto genus servile, ab ingenuorum elegantia alienum. Ita apud Persium Sat. I, 92 *numeris crudis* opponitur *decor* et *iunctura*. Pro *finxit* reddidissem e nonnullis codd. *pinsit* v. *pinsuit*, quod praeplacuit etiam Torrentio, nisi ab illo staret antiquissimorum codd. auctoritas. Pro *Nerulonensis* lubentissime admitterem lectionem antiquissimae Lugdun. edit., a Casaubono allatam, *Nemorensis*, id est Aricinus (vid. ad Caes. c. 46), nisi sermo esset de avo paterno, ad quod miror non attendisse doctissimos viros, Perizonium, Ernestium, Wolfium. Contra quum *Nerulum* s. *Neruli* oppidum esset Lucaniae prope Thurios (de quo vid. Cellar. p. 908), cui, quod apud nos etiam nonnullis oppidulis accidere solet, contemtus aliquis atque ludibrium adhaesisse videtur, acquiesco in ea lectione, et salse *Nerulonensem* dictum pro *Thurino* puto. Aliorum coniecturas maximam partem ineptas vid. apud Burm. et Oudend.

Natus est – Consulibus) A. V. 691. Vell. II, 36: *Consulatui Ciceronis non mediocre adiecit decus natus eo anno Div. Augustus, abhinc annos* LXXXII, *omnibus omnium gentium viris magnitudine sua inducturus caliginem.* De die eius natali controverso v. quae disputat et quos laudat Burmannus.

ad Capita bubula) qui locus erat in regione X. urbis Romae. Vid. Onuphr. Panvin. descript. urb. Rom. (Thes. Graev. tom. III, pag. 304).

graviore adulterii poena) quae qualis fuerit, incertum. Vid. cap. 34, ubi de lege Iulia de adulteriis sermo iniicitur. Apte ad h. l. comparat Walther. Observ. pag. 13, similem Taciti A. II, 50: *adulterii graviorem poenam deprecatus* etc.

aedituum) Aeditui locorum sacrorum erant custodes, de quibus vid.

D. Augustus nascens attigisset; peteretque donari quasi proprio suo ac peculiari Deo; decretum est, ut ea pars domus consecraretur.

6. Nutrimentorum eius ostenditur adhuc locus in avito suburbano iuxta Velitras permodicus, et cellae penuariae instar: tenetque vicinitatem opinio, tanquam et natus ibi sit. Huc introire, nisi necessario et caste, religio est: concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam et metus obiiciatur: sed et mox confirmata est. Nam quum possessor villae novus, seu forte, seu tentandi causa, cubitum se eo contulisset; evenit, ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita vi et incerta, paene semianimis cum strato simul ante fores inveniretur.

7. Infanti cognomen THVRINO inditum est, in memoriam maiorum originis: vel quod regione Thurina, recens eo nato, pater Octavius adversus fugitivos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum, satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam eius aeream veterem, ferreis ac paene iam

Rosini Ant. Rom. III, 31, pag. 219. De vocabulo ipso vid. Gell. XII, 10.

donari – Deo) id est ignosci sibi in gratiam Dei. Ita gr. χαρίζεσθαι. Flor. III, 5, 10: *ingratissimos – hominum in honorem tamen mortuorum, sacris suis famaeque donavit*, ubi plurimis exemplis locutionem illustrat Dukerus. Conf. Freinshem. ind. Flor. in *donare*.

vicinitatem) Laudat Reitzius Sall. Cat. 36: vicinitatem *armis exornat*, et Cort. ad h. l., item Horat. Epist. I, 16, 44: *videt hunc omnis domus et vicinia tota*.

cognomen Thurino) Dio XLV, 1, dat ei etiam cognomen Καιπίας, de quo v. Fabr. ad h. l. Nisi idem, modo corrupte, extaret in MSS. Zonarae, putarem ortum e Καίσαρ, quod nomen Dio forlasse per prolepsin Octavio dedisset.

in memoriam mai. orig.) quae scilicet a nonnullis ferebatur cap. 2. Varias causas dat auctor, non omnes suas.

recens eo nato) Quum natus esset A.V. 691, Octavius autem pater, Antonii in provincia Macedonia successor A. V. 695 (vid. cap. 3), in itinere rem contra fugitivos gesserit, Augustus tertium aetatis annum illo tempore excesserit necesse est. *Recens* igitur capiendum de longiore intervallo. V. Oudend.

ferreis) iniectis per eam artem,

exolescentibus literis, hoc nomine inscriptam: quae dono a me Principi data, inter cubiculares colitur. Sed et a M. Antonio in epistolis per contumeliam saepe Thurinus appellatur: et ipse nihil amplius quam *mirari se* rescribit, *pro opprobrio sibi prius nomen obiici.* Postea Caesaris, et deinde Avgvsti cognomen assumsit: alterum, testamento maioris avunculi; alterum Munatii Planci sententia: quum, quibusdam censentibus, Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem Vrbis, praevaluisset, ut Augustus potius vocaretur, non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine.

quam ἐμπαιστικὴν dictam, notat Casaub.

Principi) Hadriano, cui epistolarum magister Suetonius. Torrent.

inter cubiculares) id est quae in cubiculo constitutae simul cum Laribus colebantur. Lipsii coniecturam: *inter cubiculi Lares* ex Domit. 17, ubi *Lares cubiculi*, probarunt Oudend. Ruhnken. et Wolf. Ernest. comparat ad morem illustrandum exemplum Alexandri Severi e Lamprid. Alex. Sev. c. 29.

Caesaris) Delevi cum Wolf. praenomen C., quum de additis cognominibus sermo sit, h. l. prorsus ineptum, si vel maxime Augustus, assumto hoc nomine, Caium praenomen usurpare perrexerit, quod et ipsum negat nummorum auctoritate Oudend.

Augusti) De eo Dio LIII, 16: οὕτω δὴ καὶ τὸ τοῦ Αὐγούστου ὄνομα καὶ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ παρὰ τοῦ δήμου ἐπέθετο· βουληθέντων γάρ σφῶν ἰδίως πως αὐτὸν προσειπεῖν, καὶ τῶν μὲν τό, τῶν δὲ τὸ καὶ ἐσηγουμένων καὶ αἱρουμένων, ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν ἰσχυρῶς Ῥωμύλος ὀνομασθῆναι· αἰσθόμενος δέ, ὅτι ὑποπτεύεται ἐκ τούτου τῆς βασιλείας ἐπιθυμεῖν, οὐκέτ' αὐτοῦ ἀντεποιήσατο, ἀλλὰ Αὔγουστος, ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὤν, ἐπεκλήθη· πάντα γὰρ τὰ ἐντιμότατα καὶ τὰ ἱερώτατα αὔγουστα προσαγορεύεται· ἐξ οὗπερ καὶ σεβαστὸν αὐτὸν καὶ ἑλληνίζοντές πως, ὥσπερ τινὰ σεπτόν, ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, προσεῖπον. De die, quo hoc nomen sibi imposuit Octavianus, variant scriptores. Ovid. Fast. I, 587, Idus Ianuarias (A. V. 727); Censorin. cap. 22, XVI Kal. Februar.; Oros. VI, 20, VIII Id. Ianuar., et tabula votiva a Narbonensibus Augusto A. V. 764 posita, quam dat Gruterus p. 229, VII Id. Ianuar. exhibet. Vide, quomodo conciliet ea Fabric. ad Dion. l. c. Annum fuisse V. C. 727, Caesare ipso VII, et M. Agrippa III Coss., e Dione et Censorino l. c. constat.

alterum testamento) Vid. ad Caes. c. 83.

Munatii Planci) Vell. II, 91: *quod cognomen illi (viro) Planci sententia consensus universi Senatus populique romani indidit.* Censorin. l. c.

Romulum) Flor. IV, 12, 66: *Tractatum etiam in Senatu, an, quia condidisset imperium, Romulus vocaretur; sed sanctius et reverentius visum est*

(quod loca quoque religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab avium gestu gustuve, sicut etiam Ennius docet, scribens:

Augusto augurio postquam inclita condita Roma est.)

8. Quadrimus, patrem amisit: duodecimum annum agens, aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit. Quadriennio post virili toga sumta, militaribus donis

nomen Augusti, ut scilicet iam tum, dum colit terras, ipso nomine et titulo consecraretur, ubi vid. Duker. Conf. Dio l. c.

quod loca – Roma est) Verum sine dubio viderunt, qui ex Festo haec verba assuta censent. Vnci igitur inclusi cum Oudend., quem vide, et Wolfio.

Cap. 8. Secutus sum in digerendo in annos rerum ordine Oudendorpium, quo accuratius nihil esse potest. Idem, qui de annis Augusti disputarunt, ad h. l. cunmeravit. Vid. intpp. ad Flor. IV, 4, 2; Vell. II, 61, 1, et ad monum. Ancyr.

Quadrimus) A. V. 695. Natus enim erat A. V. 691. Pater ne totum quidem annum in provincia Macedonia transegisse videtur (v. cap. 3), maturius inde profectus ad comitia consularia, nisi mors eius referenda ad A. 696, quod fecit Kraus. ad Vell. II, 59, 2. Ita aliquot menses ad quatuor Augusti annos accederent.

aviam Iuliam) Vid. cap. 4. De more defunctos pro concione laudandi vid. ad Caes. 6. Orationem hanc habuit Augustus A. V. 702. *Agebat* enim annum duodecimum. Quinctil. XII, 6 pleno numero: *Caesar Augustus duodecim natus annos aviam pro Rostris laudavit.* Discedit Nicol. Damasc. l. c. 3: ὅτι Καῖσαρ περὶ ἔνατα ἔτη μάλιστα γεγονὼς θαῦμά τε οὐ μικρὸν παρέσχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τοιᾷδε ἡλικίᾳ, καὶ τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίνεται θόρυβος ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγοροῦντι; (nisi leg. δημηγοροῦντος, vel ex emendatione Vales. καὶ ὅπου τοῖς ἀνδράσι πολὺς ἐγγίνεται θόρυβος, ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγορήσας) quod do oratione hac funebri intelligendum, patet e proxime sequentibus: ἀποθανούσης δ' αὐτῷ τῆς τήθης. Iam ex h. l. et mox sequenti, ubi dicitur περὶ ἔτη μάλιστα γεγονὼς τεσσαρακαίδεκα togam virilem sumsisse, Vales. ad Nicol., Gronov. et Ryck. ad Tac. Ann. XII, 41, Ferrar. de re vestiar. II, 1, Graeviusque ad n. probare voluerunt, legendum hic esse: *decimum annum agens*, quos satis, opinor, refutavit Oudend. ex tota temporum ratione.

Quadriennio post) A. V. 706, quum annum vitae quintum decimum absolvisset. Quod Gronov. ad Tac. l. c. *quintum decimum* solemnem ac legitimum tirocinii annum fuisse contendit, id haud scio, an minus sit exploratum, quum plurima diversi usus apud scriptores exempla inveniantur. Videtur potius pro varia iuvenum maturitate, omnique ingeniorum reliquaeque conditionis diversitate et ob alias causas vel maturius, vel serius solemnis ille ad virilem aetatem et

triumpho Caesaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter aetatem. Profectum mox avunculum in Hispanias adversus Cn. Pompeii liberos, vixdum firmus a gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, subsecutus, magno opere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriam. Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos, et inde in

vitam transitus institutus fuisse, eamdemque sententiam video fuisse Cel. Reitzii ad h. l., qui pluribus hac de re egisse se dicit ad Nieuport. Ant. Rom. pag. 513. Qui plura cupit de re admodum incerta, adeat scriptores de re vestiaria Rom., qui Thes. Graev. Tom. VI continentur. Conf. Rosini Ant. Rom. pag. 401.

mil. donis – donatus est) Triumphus Caesaris Africanus incidit in annum 708. Coniungit igitur Suet. plurium annorum res uno commate, et confirmat hic locus rationem Wesselingii, de qua diximus ad Caes. 1. De *donis militaribus* vid. cap. 25, et Tiber. 32. Caeterum idem narrat de Augusto Nicol. Damasc. cap. 8: *ἐκέλευσε τῷ ἑαυτοῦ ἅρματι ἕπεσθαι, κόσμοις αὐτὸν στρατηγικοῖς ἀσκήσας* (an *κοσμήσας*), *ὡς ἂν αὐτοῦ σύσκηνον ἐν πολέμῳ γεγονότα*, ubi vid. Vales., qui tamen temere de anno Suetonio litem impingit, moris huius scriptoris modo notati immemor.

avunculum) maiorem, ut dixerat sup. cap. Ita Eutrop. VII, 1, Octavianum dicit Caesaris *nepotem*.

in Hispanias) A. V. 708, quum annos natus esset 17, quem numerum reposuerunt Vell. II, 59. Oudend. ad h. l. et Kraus. ad Vell. — Octavium Caesaris in expeditione Hispanica comitem fuisse, narrat etiam Dio XLIII, 41. De morbo eius atque itinere vid. Nicol. Dam. cap. 10 sqq., qui *πολλῶν δ' αὐτῷ συνεκδημεῖν σπουδαζόντων διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῷ ἐλπίδος, πάντας παρωσάμενος καὶ τὴν μητέρα αὐτήν, τοὺς ὠκυτάτους τῶν οἰκετῶν καὶ ἐρρωμενεστάτους ἐκλεξάμενος* (*paucissimis comitibus*), *συνέτεινε τὴν πορείαν, καὶ ἀπίστῳ τάχει χρησάμενος διέδραμε τὴν μακρὰν ὁδὸν* (*super itineris industriam*). Idem tamen tacet de naufragio. Vell. l. c. *quem C. Caesar, maior eius avunculus, educatum apud Philippum vitricum, dilexit ut suum, natumque annos XVII, Hispaniensis militiae, assecutum se, postea comitem habuit, nunquam ut alio usum hospitio, quam suo, aut alio vectum vehiculo; pontificatusque sacerdotio puerum honoravit.*

in Dacos, et inde in P.) vid. Caes. 44. Dio XLV, 3: *ὁ Ὀκταούιος ἔτυχε μὲν τότε, ὅτε ὁ Καῖσαρ ἐσφάγη, ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ ἔτι πρὸς τῷ Ἰονίῳ ὢν κόλπῳ, ἐπὶ παιδείᾳ· κατὰ γὰρ τὴν στρατείαν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐκεῖσε προεπέμπετο*. Appian. III, 9: *μειράκιον δὲ ἔτι ὤν, ἐς Ἀπολλωνίαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰονίου, παιδεύεσθαί τε καὶ ἀσκεῖσθαι τὰ πολέμια, ἐπέμπετο ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὡς ἐς τοὺς πολέμους* (in ed. Schweigh. vitiose, puto, est *πολεμίους*) *ἑψόμενος αὐτῷ*. Plut. Brut. 22; Vell. l. c. et *patratis bellis*

Parthos, destinante, praemissus Apolloniam, studiis vacavit. Vtque primum occisum eum, heredemque se comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem consilium ut praeceps immaturumque omisit: ceterum, Vrbe repetita, hereditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum M. Antonio Marcoque Lepido, dein tantum cum Antonio, per duodecim fere annos, novissime per quatuor et quadraginta solus rempublicam tenuit.

9. Proposita vitae eius velut summa, partes singillatim, neque per tempora, sed per species, exsequar,

civilibus, ad erudiendum liberalibus disciplinis singularis indolis iuvenem, Apolloniam eum in studia miserat, mox belli Getici (Getae enim, ut eiusdem stirpis natio, saepissime cum Dacis confunduntur, ut Appian. III, 25) *ac deinde Parthici habiturus commilitonem.* Liv. Epit. 117.

hereditatem adiit) Dio l. c. περαιωθεὶς δὲ ἐς τὸ Βρεντέσιον, καὶ τάς τε διαθήκας ἅμα καὶ τὴν γνώμην τοῦ δήμου τὴν δευτέραν μαθών, οὐκέτ' ἀναβολὰς ἐποιήσατο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ χρήματα πολλὰ καὶ στρατιώτας συχνοὺς συμπροπεμφθέντας εἶχεν· ἀλλὰ τό τε ὄνομα τοῦ Καίσαρος παραχρῆμα ἀνέλαβε, καὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ διεδέξατο, τῶν τε πραγμάτων εἴχετο. Antea autem consilium ei datum fuisse, ad exercitum in Macedoniam confugiendi, narrat Appian. III, 10, idque non improbatum ab Agrippa et Salvidieno, Velleius l. c.

Dubitante matre – dissuadente) Vell. cap. 60: *Non placebat Atiae matri Philippoque vitrico, adiri nomen invidiosae fortunae Caesaris.* Idem Appian. l. c. *L. Marcius Philippus*, vitricus Augusti, apud quem educatus fuerat post patris mortem (Dio XLV, 1; Nicol. Dam. cap. 3, qui eum ἀπόγονον dicit τῶν τὸν Μακεδόνα Φίλιππον κεχειρωμένων) Consul fuerat cum Cn. Cornelio Lentulo A. V. 698. Vid. Ern. Cl. Cic.

per duodecim f. annos) ab A. V. 711, quo iniit societatem cum Antonio et Lepido, de qua cap. 13, usque ad proelium apud Actinm A. V. 723.

per quatuor et quadr.) usque ad A. V. 767. Exscripsit Nostrum Eutrop. VII, 4.

singillatim) Origo huius formae ex *singulatim* ansam mihi dedit emendationis versus corrupti Aeschylei, quem latinum dat Cicero Tusc. Qu. II, 10. Ibi Prometheus de Iovis alite: *sublime avolans, Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem*, quod nullnm sensum exhibet, vel satis ineptum. Quid si legns, *stillat?* tum omnia plana. Ex *st* factum *ad*, ex *ill*, *ul*, levissima permutatione, ut in nostra voce. Pace virorum doctorum, quod

quo distinctius demonstrari cognoscique possint. Bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum ac novissimum adversus M. Antonium: secundum adversus Brutum et Cassium: tertium adversus Luc. Antonium, Triumviri fratrem: quartum adversus Sex. Pompeium, Cn. filium.

10. Omnium bellorum initium et causam hinc sumsit. Nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare, tuerique acta, confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque, et vi nec opinantes, et, quia praevisum periculum subterfugerant, legibus aggredi, reosque caedis absentes deferre statuit. Ludos autem victoriae Caesaris non audentibus facere, quibus obtigerat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cetera quoque exsequeretur, in locum Tribuni plebis forte de-

aliquando in mentem mihi venit inter ipsam illius loci lectionem, h. l. proposui.

necem av. vindicare) Sic Appian. III, 13 regesserat dissuadenti matri versum Homer. *αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ κτεινομένῳ ἐπαμύνειν*.

tuerique acta) quae Senatus servaturum se iuraverat. Appian. III, 5; Cic. Phil. II, 39.

et vi nec opin.) Oppon. *vi* et *legibus*, atque *nec opinantes* et *quia praev. peric. subterfugerant*. *Praevisum* autem magis mihi placuit, quam *provisum*. *Providisse*, id est cavisse eos periculum, quo nec opinantes opprimere speraverat, est iam in verbo *subterfugerunt*, id autem fecerunt, quod *praevisum*, id est ante visum iis erat periculum. *Leges* ne intelligas cum Berneccero et Burmanno legem Pediam, latam demum in primo Augusti consulatu a collega Pedio, sed cum Casaubono et Ernestio Corneliam de sicariis, Iuliam de vi publica, aut Iuliam maiestatis et id genus alias. — Caeterum quod subterfugisse dicit Brutum et Cassium, id de eo intelligendum, quod, quamvis Praetores, ante finitum magistratus tempus in provincias a Senatu sibi decretas discesserant. Flor. IV, 7, 4; Dio XLVII, 20: ὅ τε γὰρ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος τὸ μὲν πρῶτον, μετὰ τὴν ὁμολογίαν τὴν πρὸς τὸν Ἀντώνιον τούς τε ἄλλους σφίσι γενομένην, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐσῄεσαν, καὶ τὰς στρατηγίας ἐν τῷ αὐτῷ, ᾧ καὶ πρίν, κόσμῳ διῴκουν· ἐπεὶ δ' ἤρξαντό τινες ἐπὶ τῇ τοῦ Καίσαρος σφαγῇ χαλεπαίνειν, ἐξεχώρησαν, ὡς καὶ ἐπὶ τὰς ἔξω ἀρχάς, ἃς προσετετάχατο, ἐπειγόμενοι. Cf. Cic. Phil. X, 3.

Ludos) Vid. Caes. 88, ubi locos huc pertinentes allegavi.

in locum Tr. pl. f. d.) Dio XLV, 6 diserte Helvii Cinnae interfecti in fu-

mortui candidatum (petitorem) se ostendit, quamquam patricius, necdum Senator. Sed adversante conatibus suis M. Antonio Consule, quem vel praecipuum adiutorem speraverat, ac ne publicum quidem et translaticium ius ulla in re sibi sine pactione gravissimae

nere Caesaris (vid. Caes. 85) locum petiisse dicit. Ibi enim: ἐπεχείρησε μὲν δημαρχῆσαι, πρός τε τὴν τῆς δημαγωγίας ἀφορμήν, καὶ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἐξ αὐτῆς δυναστείας καὶ διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Κίννου χώρας κενῆς οὔσης ἀντεποιήσατο. Appian. III, 31 nil nisi: τῶν δὲ δημάρχων τινὸς ἀποθανόντος etc.

candidatum (petitorem) Voc. *petitorem*, quod in plurimis cod. abest, teste Oudend., ut manifestum glossema uncis inclusi cum Wolfio. Oudend. prorsus eiecit. Gronovium, illud defendentem Observ. II, 24 ita, ut *candidatum* pro adiectivo additum sit, refutat Burm.: *voc.* candidatus *ex illo genere adiectivorum esse docens, quae ita substantivorum naturam assumserint, ut consuetudine et usu semper pro iis habeantur.* Contra pugnat Walther. Observ. pag. 14, qui addidisse *candidatum* putat Suetonium, ut rationem indicaret, qua in tribunatu petendo usus esset Octav., sc. quod non invasisset, ut consulatum postea, sed *candidatus* et rite petiisset. Quod voc. *candidatus* pro adiectivo dici, adstruit ex cap. 98, ubi *vectores nautaeque candidati*, abuti videtur eo loco, quo res ipsa et additum *coronatique* adiectivum ostendunt. Vbi de petendis honoribus sermo, semper substantive dicitur, subintellecto iam alio nomine, ut: *vir*, *homo*, ut adeo inhaerendum sit Burmanni sententiae.

quamquam – Senator) De discrimine patriciorum et Senatorum v. Caes. 41. Patriciis tribunatum pl. non patuisse, ideoque v. c. Clodium adoptione ad plebem transiisse, ut particeps potestatis illius fieret, nota res est. Vt autem Senatores tantum iique plebeii ad eam admitterentur, Sullae fuerat institutum, quamquam dubitat Appian. I, 100 Civ. verbis: καὶ οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἰ Σύλλας αὐτήν, καθὰ νῦν ἐστιν, εἰς τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ δήμου μετήνεγκεν. Conf. Lips. Elect. II, 13, et Fabric. ad Dion. LIV, 30.

advers. – M. Antonio) vid. Dio et Appian. l. supra cit.; Plut. Anton. 16 δημαρχίαν ἐνέστη μετιόντι.

ne publicum qu. et translaticium ius) Ius *publicum* est, quod ad omnes cives pertinet, ut interpretatur Ern. in Cl. Cic. sub v. *ius* n. 9. *Translaticium* pr. est desumtum, translatum ex aliorum edictis et formulis, inde i. q. *usitatum*, *ordinarium*. Vid. ind. n. Voc. *ius* ante Glareanum et Vrsinum desiderabatur. Iniurias Antonii ita paucis complectitur Florus IV, 4: *praelatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi iuvenis susceperat bellum. Quippe quum intra decem et octo annos tenerum, obnoxium, et opportunum iniuriae iuvenem videret, ipse plenus ex commilitio Caesaris dignitatis; lacerare furtis hereditatem, ipsum insectare probris, cunctis artibus adoptionem Iuliae gentis inhibere* (*non desineret*), *denique ad opprimendum iuvenem palam arma moliri* etc. Conf. Cic. Phil. lib. II, 42, et III, 12.

mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum invisum sentiebat, maxime quod Decimum Brutum obsessum Mutinae, provincia a Caesare data, et per Senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis, percussores ei subornavit, ac fraude deprehensa, periculum invicem metuens, veteranos simul in suum ac reipublicae auxilium, quanta potuit largitione, contraxit. Iussusque comparato exercitui Propraetore praeesse, et cum Hirtio ac

ad optimates se contulit) Plut. l. c.: Κικέρωνι δοὺς ἑαυτὸν ὁ νεανίας, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τὸν Ἀντώνιον ἐμίσουν, δι᾽ ἐκείνων μὲν ᾠκειοῦτο τῇ βουλῇ.

Dec. Brutum) Consul fuerat designatus a Caesare in annum 711, et provinciam acceperat Galliam citeriorem. Dio XLIV, 14. Eam ereptum illi ibat Antonius, ut Caesaris exemplo cum exercitu finitimae Italiae immineret. Appian. III, 27; Dio XLV, 9; Vell. II, 60: *idem provinciam D. Bruto designato Consuli decretam, Galliam occupare statuit.* Flor. l. c., *et iam paratu exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Dec. Brutum obsidebat.* Conf. Cic. Phil. 3.

percussores et suborn.) quod alii verum, alii fictum ab Antonio credebant, ut invidiam Octavio faceret, et in pecuniam adolescentis impetum faceret. Vid. Cic. ad Div. XII, 23; Senec. de clement. I, 9; Plut. Ant. 16; Appian. III, 39; Dio XLV, 8, quorum diversas sententias de hac re iam comparaverunt Casaub. ad h. l. et Kraus. ad Vell. II, 60, mendacii Antonium diserte arguentem verbis: *mox etiam, velut insidiis eius petitus, sceleste insimulare coepit; in quo turpiter deprehensa eius vanitas est.* Idem fin. cap.: *C. Caesarem iuvenem quotidianis Antonii petitum insidiis* contra affirmat; quod regessisse Antonii criminibus Octavium, auctor etiam est *Appian.* l. c. Noster: *periculum invicem metuens* etc. —*ac fraude* recepi cum Wolfio, pro *hac.*

veteranos-contraxit) Vell. c. 61: *primumque a Calatia, mox a Casilino, veteranos excivit paternos; quorum exemplum secuti alii, brevi in formam iusti coiere exercitus. Mox quum Antonius occurrisset exercitui, quem ex transmarinis provinciis Brundisium venire iusserat*, legio Martia et Quarta, *cognita et Senatus voluntate et tanti iuvenis indole, sublatis signis ad Caesarem se contulerunt.* Conf. Cic. Phil. III, 2 seq., et V, 2, VIII, 16; ad Att. XVI, 8; Liv. 117; *Monum. Ancyr.* init., Appian. III, 40 sq.; Dio XLV, 7, 12 et 13.

Iussusque-praeesse) Vell. *eum Senatus, honoratum equestri statua* — pro Praetore *una cum Consulibus designatis, Hirtio et Pansa, bellum cum Antonio gerere iussit.* Conf. Liv. 118; Cic. Phil. V, 16 sqq. Appian. cap. 48 narrat, imperium ei prius a militibus delatum fuisse (τῷ Καίσαρι δ᾽ ὁ στρατὸς πελέκεάς τε καὶ ῥαβδοφόρους ἐσκευασμένους προσαγαγόντες, ἠξίουν ἑαυτὸν ἀντιστράτηγον ἀποφῆναι, πολέμου τε ἡγεμονεύοντα καὶ σφῶν, αἰεὶ

Pansa, qui consulatum acceperant, Dec. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus proeliis. Priore Antonius eum fugisse scribit, ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse; sequenti, satis constat, non modo ducis, sed etiam militis functum munere, atque in media dimicatione aquilifero legionis suae graviter saucio, aquilam humeris subisse, diuque portasse.

11. Hoc bello quum Hirtius in acie, Pansa paullo post ex vulnere perissent, rumor increbruit, ambos

ὑπ' ἄρχουσι ταχθέντων. Ὁ δὲ τὴν μὲν τιμὴν ἐπῄνει, τὸ δὲ ἔργον ἐς τὴν Βουλὴν ἀνετίθετο), deinde cap. 51, decretum a Senatu super alios honores, τοῖς ὑπάτοις Ἱρτίῳ καὶ Πάνσα Καίσαρα συστρατηγεῖν οὗ νῦν ἔχει στρατοῦ, quod cap. 64 brevius, ἀντιστράτηγον creatum eum, dicit. Conf. Ei. cap. 75; Dio XLVI, 29: τόν τε πόλεμον τὸν πρὸς αὐτὸν (Αντώνιον) τοῖς ὑπάτοις καὶ τῷ Καίσαρι, στρατηγοῦ τινα ἀρχὴν δόντες, προσέταξαν, eodemque modo Tiberius in oratione funebri apud Eund. LVI, 36: διὰ ταῦτα καὶ στρατηγὸν αὐτὸν εἵλεσθε.

duobus proeliis) quorum descriptionem lege apud Appian. III, 67–71, et Dion. XLVI, 37 qui vicisse quidem in priore Antonium narrant, sed tacent de fuga Octavii. Conf. Cic. ad Div. I, 10, 11, 14, maxime 30, lib. XI, 13, ad Brut. 3, Phil. XIV, 3, 9, 10. Vell. l. c.

legionis suae) Casaub. nomen legionis, ut IV, vel tale quid excidisse putat. Melius Ern. interpretatur *suae* per: unius de legionibus, quas mercede conduxerat, quibusque praeerat. Fortasse etiam intelligitur, quae Appian. III, 66 commemoratur Καίσαρος στρατηγὶς τάξις vel τὸ Ἄρειον τέλος. Omnino, quaecomque ea fuerit, de ea est capiendum, apud quam forte erat Octavius.

aquilam–portasse) Idem Flor. IV, 4, 5: *Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus et saucius aquilam, a moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.*

quum Hirtius–perissent) Vell. l. c. *Consulum autem alter in acie, alter post paucos dies ex vulnere mortem obiit.* De vulnere Pansae Appian. cap. 69: μέχρι Πάνσας ὀβελῷ τὴν λαγόνα τρωθείς, ἐς Βονωνίαν ἐξεφέρετο. Eius mortem habitumque a moribundo colloquium cum Octavio narrat cap. 75 et 76. Hirtius autem (ut Id. cap. 71) καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον ἐσήλατο τοῦ Αντωνίου, καὶ περὶ τὴν στρατηγίδα σκηνὴν μαχόμενος ἔπεσε. Vtriusque ultimos honores curasse Octavium, dicit fin. cap. 76: Ἵρτιον δὲ καὶ Πάνσαν ὁ Καῖσαρ ἐπιφανῶς ἔθαπτε, καὶ ἐς Ῥώμην ἔπεμπε μετὰ τιμῆς. Rumorem de Caesare mortis eorum auctore refert Tac. A. I, 10: *mox ubi decreto Patrum fasces et ius Praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa (sive hostis illos, seu Pansa venenum vulneri affusum, sui milites Hirtium, et machinator doli Caesar abstulerat) utriusque copias occupavisse.* Dio XLVI, 39: συνέβη–τόν τε Ἵρτιον ἐν τῇ τοῦ Αν-

opera eius occisos, ut, Antonio fugato, republica Consulibus orbata, solus victor tres exercitus occuparet. Pansae quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adiicit his Aquilius Niger, alterum e Consulibus Hirtium in pugnae tumultu ab ipso interemtum.

12. Sed ut cognovit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceterosque duces et exercitus consentire pro partibus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad praetextum mutatae voluntatis dicta

τωνίου στρατοπέδου κατελήψει, καὶ τὸν Οὐϊούϊον (Vibium Pansam) ἐκ τῶν τραυμάτων, οὐ πολλῷ ὕστερον φθαρῆναι· ὅθεν αἰτίαν τοῦ θανάτου αὐτῶν πρὸς τὴν τῆς ἀρχῆς διαδοχὴν ἔσχεν.

solus victor tres ex. occ.) Ita edidi cum Oudend. e cod. Vindob. Eutropius, qui solet reddere Suetonium, VII, 1: *quare tres exercitus uni Caesari paruerunt.* Vulg. *solus victores ex. occ.*, pro quo *victor esse* legendum, omnes fere interpr. consentiunt, quum Pansae legiones fusas esse constat.

ut Glyco medicus) Defendit eum Brutus in ep. ad Ciceronem (ad Brut. 6) ita: *Tibi Glycona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. audimus, eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae, custodirique ut parricidam. nihil minus credendum est. quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus* etc.

Aquilius Niger) Vid. Voss. de histor. Lat. III, 11.

a M. Lepido receptum) vel potius ab eius exercitu, cui dux accedere coactus est. Vid. Vell. cap. 63; Appian. III, 83 sqq.; Plut. Ant. 18.

ceterosque duces) *Asinium Pollionem* dicit et *Plancum*, de quibus Appian. cap. 97: διώκοντι δὲ τῷ Αντωνίῳ Δέκιμον προσγίγνεται Πολλίων Ασίνιος, ἄγων δύο τέλη· καὶ Πλάγκῳ μὲν Ασίνιος ἔπραξε διαλλαγάς· καὶ ὁ Πλάγκος σὺν τρισὶ τέλεσι μεθίστατο εἰς τὸν Αντώνιον, ὥστε ἤδη βαρυτάτης δυνάμεως ἦρχεν ὁ Αντώνιος. Caeterum ad societatem cum Antonio ineundam movisse Caesarem ipsum Pansam moribundum, auctor Appian. c. 75.

pro partibus) Inepta prorsus altera lectio est, *patribus*, et contra omnem historiam. *Partes* intellige adversariorum, qui plebis Caesarisque plebis amici nomen praetexentes percussores eius persequebantur. *Partes* pro *parte adversa* saepissime apud Tacitum, ut Hist. II, 87: *a Vespasiano ducibusque partium*, et cap. 93, *sane adventu eius* partes *convaluerant*, et iterum III, 60, *duces* partium. Ita Flor. IV, 7, 10: *quum – staret tamen* pro partibus *invicta fortuna* etc., et c. 9 init. *quamvis in Cassio et Bruto* partes *sustulisset*, *in Pompeio totum* partium *nomen abolesset* etc. Et ipsa de re nostra Cic. Phil. XIII, 18: *istas tu* partes *potius, quam a populo Rom. defectionem vocas?* et cap. 20: *quodsi* partium *certa*,

factaque quorundam calumniatus: quasi alii se *puerum*, alii *ornandum tollendumque* iact ssent, nec aut sibi; aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis poenitentiam prioris sectae approbaret, Nursinos grandi pecunia, et quam pendere nequirent, multatos, extorres egit oppido, quod Mutinensi acie interemtorum civium tumulo publice exstructo ascripserant, *Pro libertate eos occubuisse.*

men esset, quarum omnino nomen extinctum est etc. Conf. ind. nostr. et Freinsh. ind. Flor. Eodem denique moda simpliciter dicitur ἡ μοῖρα de partibus Caesaris Appian. III, 76, et cap. 86 et l. IV, 54.

alii se puerum) Dio XLVI, 41: ἐκεῖνος δὲ ἐπί τε τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ, ὅτι παῖς ἤκουε, δεινῶς ἀγανακτῶν, οὐκέτ' ἀναβολὰς (puto enim, ἐσαναβολὰς ortum e praecedente ετ) ἐποιήσατο etc. Voc. *puer*, quum omnino adolescentem significaret, non magis contumeliosum Caesari poterat videri, in ea aetate versanti, quam similia παῖς, μειράκιον, νεανίσκος, a Fabr. ad Dion. l. c. congesta, atque ita nominat eum Cicero saepius inter maximas laudes, ut Phil. III, 2: *C. Caesar adolescens, paene potius* puer etc., et IV, 2: *lauda vos, Quirites, quum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel* pueri *potius* etc. Sed a nonnullis contemtim usurpatum fuerat, quod patet e Phil. XIII, 11: puerum *appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sensit et sentiet.* Ita Brutus semper, v. c. ep. Brut. 16: *commendandus* puero illi *fuerim?* — Decretum autem a Senatu, ne quis postea Octavium puerum diceret, tradit Serv. ad Virgil. Ecl. I, 44.

ornandum tollendumque) Vell. cap. 62: *Hoc est illud tempus, qua Cicero, insito amore Pompeianarum partium, Caesarem laudandum et tollendum censebat, quum aliud diceret, aliud intelligi vellet.* Conf. Cic. ad Div. XI, 20.

nec—par gratia referretur) *Nec* legendum pro *ne*, contextus clarissime docet, et ita ediderunt iam Oudend. et Walf. Hoc ad *facta*, quae calumniabatur Octavius, superiora ad *dicta* pertinere, monuit iam Ern. Nimirum Suet. more suo summam sententiae praeponit, exempla singula subiecit. — De re vid. Vell. II, 62; Liv. 119: *adversus C. Caesarem, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus Senatus fuit.* Appian. cap. 80, et 86: ὁ δὲ Καῖσαρ ἤδη τὸν στρατὸν ἐς ὀργήν, ὑπέρ τε αὑτοῦ, ὡς συνεχῶς ὑβριζόμενος, ἀνεκίνει, καὶ ὑπὲρ σφῶν ἐκείνων. Dio XLVI, 40: τὸν δὲ δὴ Καίσαρα οὐχ ὅτι μεγάλου τινὸς ἔτ' ἠξίωσαν, ἀλλὰ καὶ καταλύειν ἐπεχείρησαν, πάνθ' ὅσα ἐκεῖνος ἤλπιζε λήψεσθαι, τῷ Δεκίμῳ δόντες.

Nursinas) De *Nursia*, oppido Sabinorum ad radices Apennini, v. Cellar. Geogr. A. II, 9, pag. 780. — Rem in bello Perusino accidisse, narrat Dio XLVIII, 13 ubi: Νουρσῖνοι δὲ ἐς μὲν ὁμολογίαν μηδὲν κακὸν παθόντες ἦλθον· ἐπεὶ μέντοι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς τὸν Καίσαρα σφίσι γενομένῃ πεσόντας θάψαντες, ἐπέγραψαν τοῖς μνημείοις αὐτῶν, ὅτι ὑπὲρ τῆς

13. Inita cum Antonio et Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquam invalidus atque aeger, duplici proelio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga evaserat. Nec successum victoriae moderatus est; sed capite Bruti Romam misso, ut statuae Caesaris subiiceretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia

ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἐτελεύτησαν, παμπόλλοις χρήμασιν ἐζημιώθησαν, ὥστε καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἅμα πᾶσαν ἐκλιπεῖν, cuius ad rationem et proniorem se confitetor Casaubonus, et ut ipse contra Suetonii auctoritatem accedam, praeter reliquam veri similitudinem facit maxime locorum situs. Quid enim ad Sabinorum oppidum proelio Mutioensi interemtorum sepultura?

Inita – societate) Vell. cap. 65. De loco, ubi conventu habito Triumviratum constituerunt, v. Graev. et Duker. ad Flor. IV, 6, 3, et Cellar. Geogr. A. T. I, pag. 671. Cf. Fabric. ad Dion. XLVI, 55, et Schweigh. ad Appian. IV, 2.

Philippense qu. bellum) contra Cassium et Brutum, cuius descriptionem lege apud Vell. II, 70; Flor. IV, 7; Liv. 124; Plutarch. Anton. 22; Brut. 36 sqq.; Appian. IV, 105 seq.; Dion. XLVII, 37 sqq. al.

quamquqm inval. a. aeger) Vell. l. c.: *Nam ipse Caesar, etiamsi* infirmissimus valetudine *erat, obibat munia ducis* etc. Vbi vid. Kraus. Plin. H. N. VII, 45: *Philippensi proelio morbus, fuga, et triduo in palude latebrae aegroti, et, ut fatentur Agrippa et Maecenas, aqud subter cutem fusd turgida latera.* Coof. Dio XLVII, 37, ubi ὁ οὖν Καῖσαρ – ἠπείχθη, καίπερ καὶ τότε ἔτι ἀῤῥωστῶν. Coll. cap. 41.

castris exutus) Flor. l. c.: *capta sunt hinc Caesaris castra, inde Cassii.* Appian. IV, 110; Plutarch. Ant. l. c.: Ἀντωνίου μὲν ἐπιτεταγμένου Κασσίῳ, Βρούτῳ δὲ Καίσαρος, οὐδὲν ἔργον ἐφάνη μέγα τοῦ Καίσαρος, ἀλλ᾽ Ἀντώνιος ἦν ὁ νικῶν πάντα καὶ κατορθῶν. τῇ μέν γε προτέρᾳ μάχῃ Καῖσαρ ὑπὸ Βρούτου κατὰ κράτος ἡττηθεὶς, ἀπέβαλε τὸ στρατόπεδον, καὶ μικρὸν ἔφθη τοὺς διώκοντας ὑπεκφυγών· ὡς δ᾽ αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γέγραφε, τῶν φίλων τινὸς ὄναρ ἰδόντος, ἀνεχώρησε πρὸ τῆς μάχης. De hoc somnio Artorii medici vid. ad cap. 91.

successum) Addere solet Noster accusativum verbo *moderari*. Vid. ind. Ita Liv. XLII, 62: moderari animos *in secundis*. Al. *successu*, quod esset i. q. in successu, rebus bene succedentibus, quod probabat Graev. ob usum ablat. absol. Suetonio frequentem (vid. ad Caes. 2 et iod.). Ern. dativum censebat contractum pro *successui*, qui casus et ipse huic verbo convenit. Sed scriptoris consuetudo observanda.

subiiceretur) Recepi hoc cum Casaub. et Oudend., probante etiam Wolfio. Al. *submitteretur*. Recte monent Burm. et Oudend., *submitti* esse supplicis et venerantis, *subiici* victi et quasi calcati. Ita Dolabella Trebonii caput Caesaris statuae subiecerat, auctore Dion. XLVII, 29: καὶ ἐκεῖνον ἀποκτείνας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος εἰκόνα ἔῤῥιψε.

saeviit; ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur, *Iam istam volucrum fore potestatem:* alios, patrem et filium, pro vita rogantes, sortiri vel micare iussisse, ut alterutri concederetur: ac spectasse utrumque morientem, quum patre, qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntariam occubuisset necem. Quare ceteri, in his M. Favonius, ille Catonis aemulus, quum catenati producerentur, Imperatore Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo convicio coram prosciderunt. Partitis post victoriam officiis,

Caeterum Bruti caput Romam non est perlatum. Idem enim Dio XLVII, 49: καὶ αὐτοῦ (Bruti) τὸ μὲν ἄλλο σῶμα ταφῆς ὑπὸ τοῦ Αντωνίου ἔτυχεν· ἡ δὲ δὴ κεφαλὴ ἐπέμφθη μὲν ἐς τὴν Ῥώμην, χειμῶνι δὲ ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ Δυῤῥαχίου διάπλῳ περιπεσοῦσα, ἐς τὴν θάλασσαν ἐῤῥίφη.

saeviit) Al. *secuit*, omisso antea *in*, quod occasionem dat Casaub., crudelissimum supplicii genus multis illustrandi. Sed de tanta atrocitate reliqui historici non tacuissent, et, quomodo *saevierit* Caesar, proximis exemplis auctor docet.

Iam istam vol. f. pot.) Haec cod. Memmiani lectio probata est Casaub. recepta a Graev. Gron. Ern. Wolf. — Sed Oudend. servavit: *Iam istam in volucrum fore potestatem*, antiquiore dicendi modo saepius obvio, ubi *esse in* c. acc. respondet graeco γενέσθαι εἰς. Vid. Cort. ad Sallust. Cat. 19, ubi nostrum locum excitat, et ad Iug. 112, ubi optimi libri: *quum talem virum in* potestatem *haberet*, et Freinsh. ad Curt. III, 5; Morus ad Caes. B. C. I, 25. Al. *in vol. fore potestate.*

patrem et filium) Hoc de Aquiliis Floris post proelium Actiacum narrat Dio LI, 2.

sortiri vel micare) Al. *dimicare.* De v. *micare* vid. Heusing. et Gernhard. ad Cic. de Offic. III, 19. Eadem lectionis varietas est ib. cap. 23, ubi pro *quasi sorte aut micando victus* al. *dimicando.*

qui se obt.) Optimi codd. *quia*, receptum a Burm. Oudend. Wolf. Sed non ideo occisus est, *quia* se obtulerat, morti et antea destinatus. Alia res esset, si auctor dedisset: *patre, quia se obt., prius occiso.* Postea al. *voluntaria nece.* Vtrumque rectum. Vid. *Schaeferi* glossar. Liv. in *occubare* et *occumbere.* Noster constanti nsu accusat. ponit. Vid. ad cap. 4 de *mortem obire.*

M. Favonius) Plut. Caes. 21 ζηλωτὴς Κάτωνος dicitur, et cap. 41 Φαώνιος, τὴν Κάτωνος παῤῥησίαν ὑποποιούμενος. Pomp. 60 ἀνὴρ τ᾽ ἄλλα μὲν οὐ πονηρός, αὐθαδείᾳ δὲ καὶ ὕβρει πολλάκις τὴν Κάτωνος οἰόμενος ἀπομιμεῖσθαι παῤῥησίαν. Etiam Dio XLVII fin. inter eos eum nominat, qui capti perierunt. Alios viros clarissimos recenset Vell. II, 71.

partitis post vict. off.) Dio XLVIII, 1: τήν τε γὰρ ἀρχὴν αὐτίκα ἀνεδάσαντο, καὶ Καίσαρι μὲν ἥ τε Ἰβηρία

quum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos et municipalibus agris collocandos recepisset; neque veteranorum neque possessorum gratiam tenuit; alteris, pelli se, alteris, non pro spe meritorum tractari, querentibus.

14. Quo tempore L. Antonium, fiducia consulatus, quem gerebat, ac fraternae potentiae, res novas mo-

καὶ ἡ Νουμιδία, Ἀντωνίῳ δὲ ἥ τε Γαλατία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐγένετο· καὶ συνέθεντο, ὥστ', ἄν τινα ἀγανάκτησιν ὁ Λέπιδος ἐπὶ τούτῳ ποιήσηται, τῆς Ἀφρικῆς αὐτῷ ἐκστῆναι; c. 2: ταῦτα δὲ δὴ μόνα διέλαχον, ὅτι Σαρδὼ μὲν καὶ Σικελίαν ὁ Σέξτος ἔτι κατεῖχε, τὰ δ' ἄλλα τὰ ἔξω τῆς Ἰταλίας ἐν ταραχῇ ἔτι ἦν. Postea, quum Italiam partitione eos exemisse narravit, ut ne de ea, sed pro ea dimicasse viderentur, pergit: Ἀντώνιος μὲν τήν τε κατάστασιν τῶν ἀντιπολεμησάντων σφίσι, καὶ τὴν ἀργυρολογίαν τὴν ἐς τὰ χρήματα τοῖς στρατιώταις ἐπαγγελθέντα ἀνεδέξατο· Καῖσαρ δὲ, τόν τε Λέπιδον, ἄν τι παρακινῇ, κωλῦσαι, καὶ τῷ Σέξτῳ προσπολεμῆσαι, τήν τε χώραν, ἣν τοῖς συστρατευομένοις σφίσιν ὑπέσχηντο, κατανεῖμαι τοῖς ἔξω τῆς ἡλικίας αὐτῶν οὖσιν, οὓς καὶ εὐθὺς ἀφῆκαν. Cf. Eutrop. VII, 2.

Orientem) Vell. cap. 74 *transmarinas provincias* dicit, Appian. V, 3 τὰ πέραν ἔθνη.

municipalibus agris) Destinatas veteranis a Triumviris τῶν Ἰταλικῶν πόλεων ὀκτωκαίδεκα, auctor Appian. IV, 3. De coloniis ab Augusto deductis v. Onuphr. Panvin. Imper. Rom. (Thesaur. Graev. tom. I, pag. 383 sqq.)

neque veteranorum — querentibus) vid. Dio XLVIII, 6 sqq. Is c. 7, ὥστε ταχὺ ἐκ τούτων συνέβη, Καίσαρα μὲν, ἅτε καὶ βίᾳ τῶν κεκτημένων τι ἀφαιρούμενον, καὶ πόνους ὑπὲρ αὐτῶν καὶ κινδύνους πᾶσιν ὁμοίως προσάγοντα, ἀμφοτέροις αὐτοῖς προσκροῦσαι; et c. 8: ἀμφοτέροις μὲν γὰρ ἀδύνατον ἦν αὐτῷ χαρίζεσθαι· οἱ μὲν γὰρ ὑβρίζειν, οἱ δ' ἀπαθεῖς εἶναι, καὶ οἱ μὲν τὰ ἀλλότρια λαβεῖν, οἱ δὲ τὰ ἑαυτῶν ἔχειν ἤθελον. Cf. Appian. V, 12 sqq.

L. Antonium) De hoc vid. Cic. Phil. V, 7; VI, 5; VII, 6: XII, 8; XIV, 3, ubi *gladiator, mirmillo Asiaticus, latro Italiae, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam Dii oderint quos oportet, omnium Deorum* dicitur. Vell. c. 74: *Caesar in Italiam se recepit, eamque longe quam speraverat tumultuosiorem reperit. Quippe L. Antonius Consul, vitiorum fratris sui consors, sed virtutum, quae interdum in illo erant, expers, modo apud veteranos criminatus Caesarem, modo eos, qui iusta divisione praediorum, nominatisque coloniis agros amiserant, ad arma conciens, magnum exercitum conflaverat. Ex altera parte uxor Antonii* (Marci) *Fulvia, nihil muliebre praeter corpus gerens, omnia armis tumultuque miscebat.* De *bello Perusino* conf. adhuc Flor. IV, 5, qui insigni errore ante triumviratus bellique Philippensis historiam illud posuit. Liv. Epit. 125, 126; Eutrop. VII, 2; Appian. V, 14—49; Dio XLVIII, 4–16.

consulatus, qu. ger.) A. V. 713, cum P. Servilio Isaurico.

lientem, confugere Perusiam coëgit, et ad deditionem fame compulit; non tamen sine magnis suis, et ante bellum, et in bello discriminibus. Nam quum spectaculo ludorum gregarium militem, in quatuordecim ordinibus sedentem, excitari per apparitorem iussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox et discruciatum necasset; minimum abfuit, quin periret concursu et indignatione turbae militaris. Saluti fuit, quod, qui desiderabatur, repente comparuit incolumis ac sine iniuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans paene interceptus est a manu gladiatorum, quae oppido eruperat.

15. Perusia capta, in plurimos animadvertit; orare veniam, vel excusare se conantibus una voce occurrens, *moriendum esse.* Scribunt quidam, trecentos ex dediticiis electos, utriusque ordinis, ad aram Divo Iulio

Perusiam) Τυρσηνίδα πόλιν dicit Dio XLVIII, 14.

ad ded. fame compulit) A. V. 714, Cn. Domitio Calvino II, et Asinio Pollione CSS., ut diserte monet Dio cap. 15. — Flor. l. c. *intra Perusiae muros redegit, compulitque ad extrema deditionis turpi et nihil non experta fame. Perusina fames* in proverbium cessit. Vid. Lucan. I, 41.

Nam quum spectaculo) Id discrimen *ante bellum* fuit, verbis: *circa Perus. aut. murum* aliud, quod *in bello* accidit, narrat. Rem Appian. V, 15 ita narrat: Ἐν γέ τοι τῷ θεάτρῳ, παρόντος αὐτοῦ, στρατιώτης ἀπορῶν οἰκείας ἕδρας, παρῆλθεν ἐς τοὺς καλουμένους ἱππέας (*in quat. ord. sedentem*); καὶ ὁ μὲν δῆμος ἐπεσημήνατο, καὶ ὁ Καῖσαρ τὸν στρατιώτην ἀνέστησεν (*excitari* per apparit. iuss.); ὁ δὲ στρατὸς ἠγανάκτησε· καὶ περιστάντες αὐτὸν ἀποχωροῦντα τοῦ θεάτρου, τὸν στρατιώτην ᾔτουν, οὐχ ὁρώμενον ἡγούμενοι διεφθάρθαι· ἐπελθόντα δὲ ἐνόμιζον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου νῦν προαχθῆναι· ἀρνούμενόν τε καὶ τὰ γεγονότα διηγούμενον, ψεύδεσθαι διδαχθέντα ἔλεγον, καὶ ἐλοιδόρουν ὡς τὰ κοινὰ προδιδόντα.

in quat. ordinibus) *Ordin.* omittitur Caes. 39, et deleri h. l. nonnulli voluere. Sed arbitrarium fuit scriptori, addere vel omittere hoc voc. Vide, quae diximus de addito voc. *corona* Caes. 2 et 45.

occurrens) id est respondens, ut recte interpr. Reitzius, comparans Virgil. Aen. XII, 625, *talibus occurrit dictis*; Tac. An. XIV, 55, *quod meditatae orationi tuae statim occurram*; et Cic. de fato 18, *illi rationi – sic occurrit*, id est respondit, refutavit. Addo similem usum gr. ἀπαντᾶν.

ad aram Divo Iulio exstr.) ut his quasi inferiis Manes Caesaris placarentur, quem barbarorum morem plurimis exemplis illustrat Casaub., e

exstructam Idibus Martiis hostiarum more mactatos. Exstiterunt, qui traderent, consulto eum ad arma isse, ut occulti adversarii, et quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antonii ducis praebita, detegerentur, devictisque his et confiscatis, promissa veteranis praemia persolverentur.

16. Bellum Siculum inchoavit in primis, sed diu

quibus reddo Iustin. XI, 2, ubi n. l. comparavit Bernecc., Tac. An. I, 61; Valer. M. IX, 2, 1. Conf. Freinsh. ad Flor. II, 5, 3. *Ara* sine dubio est, de qua diximus ad Caes. 85. Eandem Octavii saevitiam narrat Dio XLVIII, 14: καὶ αὐτὸς μὲν (L. Antonius), ἄλλοι τέ τινες ἄδειαν εὕροντο, οἱ δὲ δὴ πλείους τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων (*utriusque ordinis*) ἐφθάρησαν. καὶ λόγος γε ἔχει, ὅτι οὐδ᾽ ἁπλῶς τοῦτο ἔπαθον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸν βωμὸν τὸν τῷ Καίσαρι τῷ προτέρῳ ὡσιωμένον ἀχθέντες ἱππεῖς τριακόσιοι (ita Medic. al. τετρακόσιοι), καὶ βουλευταὶ ἄλλοι τε καὶ ὁ Καννούτιος ὁ Τιβέριος (ὅς ποτε ἐν τῇ δημαρχίᾳ τὸ πλῆθος τῷ Καίσαρι τῷ Ὀκταουιανῷ ἤθροισεν) ἐτύθησαν. Dicit has *Perusinas aras* Senec. de clement. II. Diversus est Appian. V, 48 ubi: τοὺς δὲ Περυσίους, ἀπὸ τοῦ τείχους παρακαλοῦντας, ἐκέλευσεν ἥκειν, ανευ τῆς βουλῆς μόνης. καὶ ἐλθοῦσι συνέγνω· οἱ δὲ βουλευταὶ τότε μὲν φύλαξι παρεδόθησαν, μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἀνῃρέθησαν, χωρὶς Αἰμιλίου Λευκίου etc. et c. 49: τῆς δ᾽ ἐπιούσης, ὁ μὲν Καῖσαρ ἐσπένδετο ἅπασιν· ὁ δὲ στρατὸς οὐκ ἐπαύετο ἐπί τισι θορυβῶν, ἕως ἀνῃρέθησαν· καὶ ἦσαν οἱ μάλιστα Καίσαρος ἐχθροί, Κανουτιός τε καὶ Γάϊος Φλάβιος καὶ Κλώδιος ὁ Βιθυνικός, καὶ ἕτεροι, atque eo modo Caesarem Octav. in Commentariis suis, ex quibus hausit Appianus, saevitiae culpam amolitum a se videri, docta est sententia Schweigh. ad. l. c. Eamdem excusationem affert Vellei. c. 74, *in Perusinos magis ira militum, quam voluntate saevitum ducis.* Scilicet Velleio ex Augusti Commentariis, non ex rerum fide historia narranda erat, ut fieri solet ademta libertate.

consulto) In maxima varietate memorandae maxime lectiones: *conspecto*, *e conspectu*, *conspicato*, *ex consulto*, *ex proposito*, quae ortae fere ex erroribus et glossis. Lipsius Elect. I, 12, emendavit *compacto* s. *compecto*, quod probarunt Gronov. ad Liv. V, 11, Oudend., qui in textum recepit, et Wolf., ut convenerit de bello sumendo inter Antonium et Caesarem, ob causam mox memoratam. Equidem, ut hoc crederem, non magis a me impetrare potui, quam ut emendationem optimorum librorum lectioni praeferrem, quae commodum sensum exhibet. *Consulto* ostendit, non coactum ad hoc bellum *eum* (id est Augustum; cur enim haereant, quis intelligendus sit, interpretes, ut Ernest. coniiciens *itum ad arma esse*, et, qui adstipulatur ei, Bremius, non video) isse, quum facile potuisset, pactione facta cum inimico, eo supersedere, sed consilium ei fuisse, occultas per armorum furores perspiciendi hominum sententias. Consentientem fere postea inveni Walther. Observ. p. 14.

Bellum Siculum) quod gessit cum Sexto Pompeio, Magni filio. Descri-

traxit, intermissum saepius; modo reparandarum classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio, et quidem per aestatem, amiserat; modo pace facta, flagitante populo, ob interclusos commeatus, famemque ingravescentem: donec navibus ex integro fabricatis, ac viginti servorum millibus manumissis, et ad remum datis, portum Iulium apud Baias, immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit. In quo quum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superavit; sub horam pugnae

bunt illud Flor. IV, 8; Liv. Epit. 127 sqq.; Vell. cap. 72 sqq.; Appian. IV, 84 sqq.; Dio XLVIII 15 sqq.

sed diu traxit) per septem annos. Nam A. V. 711, Pompeius Siciliam occupovil (Appian. l. c.; Dio XLVIII, 12) et 718 prorsus devictus est.

quas tempestatibus – amiserat) Dio XLVIII, 45–49; Appian. V, 80 sqq., qui cap. 100. Pompeium se maris Neptunique filium iactasse dicit, πειθόμενον, οὐκ ἄνευ θεοῦ δὶς οὕτω θέρους πταῖσαι τοὺς πολεμίους. Accidil ea calamitas Octaviano A. V. 716, isque hunc annum et sequentis initium reparandis classibus insumsil. Vell. c. 79: *Aedificandis navibus, contrahendoque militi ac remigi, navalibusque adsuescendo certaminibus atque exercitationibus, praefectus est M. Agrippa* sqq.

pace facta) Mutat hic auctor rerum ordinem. Pacis enim fordus iuitum inter Antonium, Caesarem et Pompeium A. V. 715, colloquio habito apud Misenum, de quo, ut de pacis conditionibus, vid. Vell. 77; Appian. V, 7 sqq. Dio XLVIII, 36.

flagitante populo) Vell. l. c.: *expostulante consensu populi, quem gravis urebat, infesto mari, annona.* Appian. 67: Ῥωμαίους δ' ὁ λιμὸς ἐπίεζεν, οὔτε τῶν ἑώων ἐμπόρων ἐπιπλεόντων, δέει Πομπηΐου καὶ Σικελίας, οὔτε τῶν ἐκ δύσεως, διὰ Σαρδὼ καὶ Κύρνον ἐχομένας ὑπὸ τῶν Πομπηΐου, οὔτ' ἐκ τῆς περαίας Λιβύης, διὰ τοὺς αὐτοὺς ἑκατέρωθεν ναυκρατοῦντας.

donec – datis) Dio XLVIII, 49: Κἀν τούτῳ πλοῖά τε κατὰ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν Ἰταλίαν ἐναυπηγεῖτο· καὶ ἐρέτας τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τῶν φίλων, ὡς καὶ ἑκόντων διδόντων, ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων τῶν τε βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, τῶν τε δημοτῶν τῶν εὐπόρων, δούλους συνέλεγεν, ὁπλίτας τε κατελέγετο, καὶ χρήματα παρά τε τῶν πολιτῶν (ita legendum puto pro τῶν πολιτικῶν cum Leunclav.) καὶ παρὰ τῶν συμμάχων, τῶν τε ὑπηκόων, τῶν τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῶν ἔξω πάντων, ἤθροιζε.

portum Iulium) cuius descriptionem lege apud eumdem Dion. c. 50, ubi vid. Fabric. cf. Cluver. Ital. ant. IV, 2, et quos alios laudat Fabricius.

Pompeium – superavit) non ipse, sed Agrippa; Caesar enim magna clade a Pompeio apud Tauromenium affectus est, Cornificium etiam cum legionibus hostibus fere praedam reliquit. Vid. Appian. V, 106 sqq.; Dio XLIX, 3, 4; Vell. 79; Liv. 129. Alterum proelium, quo res Pompeii afflictae,

tam arto repente somno devinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur. Vnde praebitam Antonio materiam putem exprobrandi, *Ne rectis quidem oculis eum aspicere potuisse instructam aciem: verum supinum, coelum intuentem, stupidum cubuisse; nec prius surrexisse, ac militibus in conspectum fuisse, quam a M. Agrippa fugatae sint hostium naves.* Alii dictum factumque eius criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit, *etiam invito Neptuno victoriam se adepturum*, ac die Circensium proximo sollemni pompae simulacrum Dei detraxerit. Nec temere plura ac maiora pericula ullo alio bello adiit. Traiecto in Siciliam exercitu, quum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppressus ex improviso a Demochare et Apollophane, praefectis Pompeii, uno demum navigio aegerrime effugit. Iterum, quum praeter Locros Rhegium pedibus iret, et prospectis biremibus

accidit prope Artemisium, Dio l. c. 9; Appian. 119, utrumque A. V. 718.

devinctus) Al. *devictus*, solemni utriusque vocabuli confusione. Bene monet Burm., illud magis convenire *arto somno*, quo quasi vinculo alligatus iacebat.

supinum) Intelligit Casaub. de δεισιδαιμονίᾳ Octavii, quod supinus coelum intuens vota solum Diis fuderit, collato Horat. Od. III, 23, 1: *coelo supinas si tuleris manus*. Verum h. l., ubi de somno sermo, quo sopitus torpebat, potius conferendus Horat. Sat. I, 8, 19: *stertitque supinus*, et Nost. Claud. 33: *supino ac per somnum hianti*.

in conspectum fuisse) γενέσθαι. Ita enim saepissime γίγνεσθαι cum εἰς et πρὸς aliisque praepositionibus vel adverbiis coniunctum notat *venire*. Vid. Sturzii Lex. Xenoph. in γίγνεσθαι n. 12–22. Conf. dicta ad cap. 13, et quae Burm. ad Ovid. Heroid. XVI, 138, et ad h. l. Ex exemplis citatis reddam Cic. ad Att. XV, 4, *quo die in Tusculanum eram futurus*. Alii tamen h. l. *venisse*, quod praeferrem, quoniam Noster Caes. 35 *in conspectum venit*, nisi Antonii verba commemorarentur, quae servasse auctor videtur.

quum partem rel. cop. continenti repeteret) Al. *quum ad partem reliquam copiarum* (sc. traiiciendam) *continentem repeteret*. Caeterum adiit hoc periculum Caesar post cladem apud Tauromenium. Tangit rem Vell. 79: *neque ab ipso periculum abfuit*. Fugientis ex adverso proelio aerumnas narrat Appian. c. 112.

a Demochare et Apollophane) quorum ille in proelio mox insecuto ad Artemisium se ipsum interemit, hic

Pompeianis terram legentibus, suas ratus, descendisset ad litus, paene exceptus est. Tunc etiam per devios tramites refugientem servus Aemilii Pauli, comitis eius, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paulum, et quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est. Post Pompeii fugam, collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, superbientem viginti legionum fiducia, summasque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliavit exercitu: supplicemque, concessa vita, Circeios in perpetuum relegavit.

Caesari se dedidit. Dio XLIX, 10.

patrem Paulum) Hunc esse L. Paulum, Consulem A. V. 703, proscriptum a fratre Lepido Triumviro, eorumque patrem fuisse M. Lepidum Q. filium, Consulem cum Q. Catulo, notat Oudend. ex Perizon. Animadv. hist. pag. 121 sqq. Vid. Flor. IV, 6, 4; Dio XLVII, 6, ibique Fabric.

M. Lepidum - evocarat) Vell. 80: *Acciverat, gerens contra Pompeium bellum, ex Africa Caesar Lepidum cum XII semiplenis legionibus.* Postea: *inflatus* (Lepidus) *amplius XX legionum numero, in id furoris processerat, ut inutilis alienae victoriae comes, quamdiu moratus erat, dissidendo in consiliis Caesari, et semper diversa his, quae aliis placebant, dicendo, totam victoriam ut suam interpretaretur; audebatque denunciare Caesari, excederet Sicilia.* Appian. 123: ὁ δὲ (Lepidus), σὺν τούτοις (Plennii militibus, quos in deditionem receperat) ἔχων δύο καὶ εἴκοσι τέλη πεζῶν καὶ ἱππέας πολλούς, ἐπῇρτο· καὶ κρατήσειν ἐδόκει Σικελίας, πρόφασιν ἔχων, ὅτι πρῶτος ἐπιβαίη τῆς νήσου, καὶ πλέονας πόλεις ἐπαγάγοιτο etc.

spoliavit exercitu: supplicemque) Ingressus castra Lepidi Caesar legiones sibi adiunxit. Vell. *decimoque anno, quam ad dissimillimam vitae suae potentiam pervenerat, Lepidus et a militibus et a fortuna desertus*, pulloque velatus amiculo, *inter ultimam fluentium ad Caesarem turbam latens*, genibus eius advolutus est. Appian. 126: τὸ σχῆμα ἀλλάξας, ἔθει πρὸς τὸν Καίσαρα. Dio XLIX, 12: ἰδίᾳ δὲ κατ' ὀλίγους ὡς ἕκαστοι ἐγκατέλιπον αὐτόν, καὶ μεθίσταντο καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη ἐθελοντὴς ἐν ἐσθῆτι φαιᾷ ἱκέτης αὐτοῦ γενέσθαι.

concessa vita - relegavit) Liv. 129: *M. Lepidus - relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit.* Vell. l. c. *vita rerumque suarum dominium concessa ei sunt; spoliata, quam tueri non poterat, dignitas.* Dio l. c. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου τῆς τε ἐξουσίας πάσης παρελύθη, καὶ δίαιταν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ οὐκ ἄνευ φυλακῆς εἶχε. Contra Appian. l. c. ἔπεμψεν ἐς Ῥώμην, ἐφ' οὗπερ ἦν σχήματος, ἰδιώτην ἀπ' αὐτοκράτορος, οὐδὲν ἔτι πλὴν ἱερέα ἧς εἶχεν ἱερωσύνης. Serius tamen A. V. 736 invitum, et ut omnium contumeliae exponeretur, (ὅπως ὅτι πλείστην καὶ χλευασίαν καὶ ὕβριν πρός τε τὴν τῆς ἰσχύος καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀξιώσεως μεταβολὴν ὀφλισκάνῃ), ex agro in Vrbem a Caesare arcessitum esse, auctor idem Dio LIV, 15.

17. M. Antonii societatem semper dubiam et incertam, reconciliationibusque variis male focillatam, abrupit tandem. Et quo magis, degenerasse eum a civili more, approbaret, testamentum, quod is Romae, etiam de Cleopatra liberis inter heredes nuncupatis, reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curavit. Remisit tamen hosti iudicato necessitudines amicosque omnes, atque inter alios C. Sosium et Cn. Do-

semper dubiam) Appiao. V, 52 sq. c. 93 et 94, io cuius fine: οὕτως αὐτοῖς ἦν συνεχὴς ἡ μεταβολὴ πρός τὰς ὑπονοίας διὰ φιλαρχίαν, καὶ ἐς τὰς πίστεις ὑπὸ χρείας. Reconciliare eos solebat Octavia, soror Caesaris Octaviani, oupta Antooio.

male focillatam) Hoc voc. derivat Casaub. a *faucibus*, ut sit: aegras fauces lana apposita fovere; Guiet. a *fovere*, laudans Onomast. *focillo*, or, ἀναλαμβάνω, et *foculo*, τιθηνέω; Bernecc. a *focus*, *foculus*, ot *focillare* sit dimioutivum ex *foculare*, boc est fovere, blaodo calore permulcere ae reficere. Hanc probabiliorem etymologiam censuit etiam Reitz., excitans Senec. epist. 13: *pudet me — tam levibus remediis te focillare*, addiditque: *hinc et focale vestis valetudinariorum, de qua Fromond. ad Senec. Quaest. Nat. l. 4, pag. ult.* Sed hoc cum optimis lexicographis derivandum a voc. *faux*.

testamentum — reliquerat) De hoc Plutarch. Anton. 58 qui depositum fuisse dicit apud virgines Vestales, more solito, de quo dixi ad Caes. 83. Addit idem: ἔλαβεν οὖν ἐλθών (Caesar testamentum)· καὶ πρῶτον μὲν αὐτὸς ἰδίᾳ τὰ γεγραμμένα διῆλθε, καὶ παρεσημήνατο τόπους τινὰς εὐκατηγορήτους· ἔπειτα τὴν βουλὴν ἀθροίσας ἀνεγίνωσκε, τῶν πλείστων ἀηδῶς ἐχόντων· ἀλλόκοτον γὰρ ἔδοξεν εἶναι καὶ δεινόν, εὐθύνας τινὰ διδόναι ζῶντα, περὶ ὧν ἐβουλήθη γενέσθαι μετὰ τὴν τελευτήν. Cf. Dio L, 3 qoi et ipse testameotom proditum narrat Caesari a Titio et Planco, qoi obsignaverant illud, postea ab Antooio trausfugis. Idem παρανομώτατον πρᾶγμα dicit, quod Caesar illud publicaverat. Capita autem eius iodicat haec: τῷ τε Καισαρίωνι ὡς καὶ ἐκ τοῦ Καίσαρος ὄντως γεγονότι ἐμεμαρτυρήκει, καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἐκ τῆς Αἰγυπτίας αἰ τρεφομένοις ὑπερόγκους δή τινας δωρεὰς ἐδεδώκει· τό τε σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἔν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ σὺν ἐκείνῃ ταφῆναι ἐκεκελεύκει. Caeterum, quod ad n. l. attinet, recepi emendationem Gronovii, codice Salmasii comprobatam, ubi *de Cleopatra liberi* sunt liberi ex Cleopatra ab Aotonio procreati. Vulg. *de Cleopatrae liberis*. Freinsh. emeodavit: *de Cleopatra et liberis*, Casaub. *quod is Romae etiam de Cleopatra et de Cleopatrae liberis rel.* Mitto alia. Id mihi certum videtur, ex duabus particulis *et* atque *etiam* alteram alterius fuisse interpretationem, uode io verbis etiam a me editis pro *etiam* mallem *et*, sed illius sensu, porro fraudem fecisse librariis *de* dictum pro *ex* sine participio.

C. Sosium et Cn. Domitium) Domitio h. l. libri *Titum* dant praeno-

mitium, tunc adhuc Consules. Bononiensibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post navali proelio apud Actium vicit, in serum dimicatione protracta, ut in navi victor pernoctaverit. Ab Actio quum Samum in hiberna se rece-

men; sed quum constet de *Cneio* praenomine, cum Wolfio id restitui, atque ita tacite iam correxit Fabr. excitans nostrum locum ad Dion. XLVIII, 7, ubi diserte Γναῖος Δομίτιος Αηνόβαρβος dicitur. Fuit filius L. Domitii, acerrimi Caesaris hostis (vid. Caes. 23 et 34) qui post pugnam Pharsalicam periit (Ner. 2) addictus Antonii partibus, nunc Consul cum C. Sosio A. V. 722; Dio L, 2: ὅ τε Δομίτιος ὁ Γναῖος καὶ ὁ Σόσσιος ὁ Γάϊος, ἀμφότεροι τῆς τοῦ Αντωνίου μερίδος ὄντες, ὑπάτευσαν (ubi Fabr. parum sibi constans n. l. iterum excitato dedit *T. Domitium*). Ibidem Dio Consulum narrat cum Caesare contentiones: tandem: οἱ οὖν ὕπατοι μήτ' ἀντειπεῖν αὐτῷ θαρσοῦντες, μήτε σιωπῆσαι ὑπομένοντες, τῆς τε πόλεως λάθρα προεξεχώρησαν· καὶ μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν Αντώνιον ἀπῆλθον, καὶ σφίσι καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν οὐκ ὀλίγοι συνεφείποντο· μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Καῖσαρ, ἑκών τε αὐτοὺς ἐκπεπομφέναι ἔφασκεν, ἵνα μὴ καὶ ὡς ἀδικῶν τι ἐγκαταλελεῖφθαι ὑπ' αὐτῶν δοκῇ, καὶ ἐπετρέπειν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐθέλουσι πρὸς τὸν Αντώνιον μετὰ ἀδείας ἀπᾶραι. Rediit Cn. Domitius postea ad Caesarem, relicto Antonio. Vid. Dio L, 14; Vell. II, 84; Noster Ner. 3. — Caeterum *remisit* h. l. Ern. interpretatur *concessit, condonavit*; malim intelligere pro ἀφῆκε, id est ἀπιέναι ἐπέτρεπε.

Bononiensibus – gratiam fecit) i. e. coniurare remisit. Vid. ind. n. Dio L, 6. Caesarem Bononienses adiunxisse suis partibus affirmat. Ibi enim de Caesare: πάντας γὰρ τοὺς ὑπὸ τοῦ Αντωνίου ἀποικισθέντας, τὰ μὲν ἐκφοβήσας, ἅτε ὀλίγους ὄντας, τὰ δὲ καὶ εὐεργετήσας, προσετέθειτο· τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς τὴν Βονωνίαν ἐποικοῦντας, αὐτὸς αὖθις, ἵνα δὴ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπῳκίσθαι δοκῶσι, προσκατεστήσατο. Dissensus utriusque scriptoris patet, neque dixerim, uter veriora dederit. Alium errorem, cuius accusavit Dionem Casaubonus, eum verba: *in clientela al. antiquitus esse*, non satis intellexisse existimans, recte, puto, ab eo removit Bernecer. ad h. l., assentiente etiam Reimaro ad Dion. l. c.

apud Actium vicit) a. d. IV Non. Sept. A. V. 723 s. ut Dio LI, 1 τῇ δευτέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου. Descriptionem pugnae vid. apud Vell. 84 sqq. Flor. IV, 11; Plutarch. Anton. 64 sq. Dion. L, 12 ad fin. l.

Samum) Dio LI, 4: τά τε ἐν τῇ Ἑλλάδι διῴκησε, καὶ τῶν τοῖν θεοῖν μυστηρίων μετέλαβεν (vid. infra c. 93) ἔς τε τὴν Ασίαν κομισθείς, καὶ ἐκεῖνα προσκαθίστατο, τά τε τοῦ Αντωνίου ἅμα ἐκαραδόκει. Nimirum Samus ad Asiam provinciam pertinebat. Appianus autem Civ. IV, 42, quem locum iam citavit Casaub., de Metello: καὶ ἐστρατηγήκει καὶ ὅδε περὶ τὸ Ακτιον. ἐν δὲ Σάμῳ διακρίνοντι τῷ Καίσαρι τοὺς αἰχμαλώτους etc.

pisset, turbatus nunciis de seditione militum, praemia et missionem poscentium, quos ex omni numero, confecta victoria, Brundisium praemiserat, repetit Italiam, tempestate in traiectu bis conflictatus: primo inter promontoria Peloponnesi atque Aetoliae, rursus circa montes Ceraunios, utrobique parte Liburnicarum demersa, simulque eius, in qua vehebatur, fusis armamentis, et gubernaculo diffracto. Nec amplius quam septem et viginti dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiae Syriaeque circuitu Aegyptum petit: obsessaque Alexandria, quo Anto-

turbatus-militum) Dio l. c. θορυβησάντων δ' αὐτῶν ἐν τούτῳ φανερῶς, ἅτε καὶ πολὺ ἀπὸ σφῶν ἀπαρτῶντος αὐτοῦ, ἐφοβήθη μή τι κακὸν προστάτου λαβόμενοι δράσωσι· καὶ διὰ τοῦτο Ἀντώνιον μὲν ἄλλοις ἀναζητῆσαι προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἠπείχθη, μεσοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἐν ᾧ τὸ τέταρτον μετὰ Μάρκου Κράσσου ἦρχεν (A. V. 724).

quos-praemiserat) Et suos et Antonianos, qui ad suas partes accesserant, unde addit auctor: *ex omni numero*. Rem narrat Dio LI, 3: ὁ δ' ὅμιλος τῶν Ἀντωνείων στρατιωτῶν ἐς τὰ τοῦ Καίσαρος στρατόπεδα κατετάχθη, καὶ ἔπειτα τοὺς μὲν πολίτας τοὺς ἔξω τῆς ἡλικίας ἀπ' ἀμφοτέρων, μηδὲν μηδενὶ δοὺς, ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπέπεμψε, τοὺς δὲ δὴ λοιποὺς διέσπειρεν.

gubernaculo diffracto) Al. *defracto*. Vid. Caes. 37.

Nec ampl. qu. septem et vig. d.) Dio c. 5: ἔς τε τὴν Ἑλλάδα αὖθις τριακοστῇ μετὰ τὴν ἄφιξιν ἡμέρᾳ ἀπῇρε, numero rotundo. Substiterat Brundisii, ibique Senatum, Equites, magnamque partem populi obviam prodeuntes exceperat.

donec desid. mil. ordin.) Dio l. c. καὶ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ τοῖς μὲν ἄλλοις χρήματα ἔδωκε, τοῖς δὲ διὰ παντὸς αὐτῷ συστρατεύσασι καὶ γῆν προσκατένειμε· τοὺς γὰρ δήμους τοὺς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τοὺς τὰ τοῦ Ἀντωνίου φρονήσαντας ἐξοικίσας, τοῖς μὲν στρατιώταις τάς τε πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῶν ἐχαρίσατο· ἐκείνων δὲ δὴ τοῖς μὲν πλείοσι τό τε Δυῤῥάχιον καὶ τοὺς Φιλίππους, ἄλλα τε ἐποικεῖν ἀντέδωκε· τοῖς δὲ λοιποῖς ἀργύριον ἀντὶ τῆς χώρας τὸ μὲν ἔνειμε, τὰ δ' ὑπέσχετο.

Asiae Syr. circ. Aeg. petit) Dio c. 5 καὶ διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ τῆς Πελοποννήσου τὰς ναῦς ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ὑπερενεγκὼν, οὕτω ταχέως ἐς τὴν Ἀσίαν ἀνεκομίσθη, ὥστε καὶ τὸν Ἀντώνιον, τήν τε Κλεοπάτραν, ἑκάτερον ἅμα, καὶ ὅτι ἀφωρμήθη, καὶ ὅτι ἐπανῆλθε, μαθεῖν. Mox Paraetonio et Pelusio claustris Aegypti, proditione praefectorum et Cleopatrae, potitus est; c. 9. Conf. Plut. Anton. 74.

obsessaque Alexandria) ubi proelio equestri ab Antonio fusus est. Plut. l. c. ἱδρυθέντος δ' αὐτοῦ περὶ τὸν ἱππόδρομον, Ἀντώνιος ἐπεξελθὼν ἠγωνίσατο λαμπρῶς, καὶ τροπὴν τῶν Καίσαρος ἱππέων ἐποίησε, καὶ κατεδίωξεν ἄχρι τοῦ στρατοπέδου. Dio c. 10. Sed

nius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Et Antonium quidem, seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. Cleopatrae, quam servatam triumpho magno opere cupiebat, etiam Psyllos admovit, qui venenum ac virus exsugerent; quod perisse morsu aspidis putabatur. Ambobus

victus postea Antonius a pedite, factaque classis reliquarumque copiarum proditione, de morte cogitavit. Plut. 76; Dio l. c. Caeterum cepisse Caesarem Alexandriam mense Sextili, annotavit iam Ernest. e SCto, quod extat apud Macrob. Saturn. I, 12.

viditque mortuum) Sive miserationis causa, sive crudelitatis vidisse dicatur, amovere rem ex h. l. non audeo, quamquam Plutarchus, ut saepe, a Nostro diversus, cap. 78 nil nisi, cruentum Antonii mucronem non sine lacrymis accepisse Caesarem, narrat. Alii praeferunt lectionem plurium codd. *viditque mortuam Cleopatram, quam* etc. quae convenit sane verbis Dionis c. 14: τό τε σῶμα αὐτῆς εἶδε, καὶ φάρμακα αὐτῷ καὶ ψύλλους, εἴ πως ἀνασφήλειε, προσήνεγκεν, ubi tamen seq. *etiam Psyllos admovit* nexu destituuntur et perit manifesta oppositio membrorum: *et Antonium quidem* (μὲν) – *Cleopatrae* (δὲ). Oudend. coniecit: *ultroque morienti* v. *mortuae Cleopatrae*, ita ut spontanea mors Cleopatrae opponeretur coactae Antonii, mutatione arbitraria neque nimis facili. Nihili prorsus est Gronovii: *unxitque mortuum*.

quam servatam – cupiebat) Plut. l. c. ἐκ δὲ τούτου τὸν Προκλήϊον ἔπεμψε κελεύσας, ἂν δύνηται μάλιστα, τῆς Κλεοπάτρας ζώσης κρατῆσαι· καὶ γὰρ ἐφοβεῖτο περὶ τῶν χρημάτων, καὶ μέγα πρὸς δόξαν ἡγεῖτο τοῦ θριάμβου, καταγαγεῖν ἐκείνην. Idem Dio c. 11: Καῖσαρ δὲ ἐπεθύμει μὲν καὶ τῶν θησαυρῶν ἐγκρατὴς γενέσθαι, καὶ ἐκείνην ζῶσάν τε συλλαβεῖν, καὶ ἐς τὰ νικητήρια ἀναγαγεῖν; et c. 13: καὶ ἐν ἐπιμελείᾳ αὐτὴν ἐποιεῖτο, ὅπως οἱ τὰ ἐπινίκια ἐπιλαμπρύνῃ.

Psyllos admovit) De morte Cleopatrae vid. Plutarch. Anton. 86; Dio LI, 14. — *Psylli*, gens Africae, vim serpentium veneno contrariam habere credebantur, unde in poëmatae Cinnae apud Gell. IX, 12 *somniculosam ut Poenus aspidem Psyllus.* Plin. H. N. VII, 2: *Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirent eas.* Dio l. c. οἱ δὲ δὴ Ψύλλοι οὗτοι ἄνδρες μέν εἰσι (γυνὴ γὰρ οὐ γίνεται Ψύλλα), δύνανται δὲ πάντα τε ἰὸν παντὸς ἑρπετοῦ παραχρῆμα, πρὶν θνήσκειν τινά, ἐκμυζᾷν, καὶ αὐτοὶ μηδέν, ὑπὸ μηδενὸς αὐτῶν δηχθέντες, βλάπτεσθαι· φύονται δὲ ἐξ ἀλλήλων, καὶ δοκιμάζουσι τὰ γεννηθέντα, ἤτοι μετ' ὄφεων που εὐθὺς ἐμβληθέντα, ἢ καὶ τῶν σπαργάνων αὐτῶν ἐπιβληθέντων τισίν· οὔτε γὰρ τῷ παιδίῳ τι λυμαίνονται, καὶ ὑπὸ τῆς ἐσθῆτος αὐτοῦ ναρκῶσι. Conf. Celsus V, 28; Lucan. IX, 925. — Plura vid. apud Fabric. ad Dion. l. c. et Cellar. Geogr. ant. IV, 2, pag. 114.

morsu aspidis) Dio l. c. καὶ τὸ μὲν σαφὲς οὐδεὶς οἶδεν, ᾧ τρόπῳ διεφθάρη·

communem sepulturae honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici iussit. Antonium iuvenem, maiorem de duobus Fulvia genitis, simulacro D. Iulii, ad quod post multas et irritas preces confugerat, abre-

κεντήματα γάρ λεπτὰ περὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς μόνα εὑρέθη· λέγουσι δὲ οἱ μὲν, ὅτι ἀσπίδα ἐν ὑδρίᾳ ἢ καὶ ἐν ἄνθεσί τισιν ἐσκομισθεῖσαν οἱ προσέθετο, οἱ δ', ὅτι βελόνῃ, ᾗ τὰς τρίχας ἀνεῖρεν, ἰῷ τινι, δύναμιν τοιαύτην ἔχοντι, ὥστε ἄλλως μὲν μηδὲν τὸ σῶμα βλάπτειν, ἂν δ' αἵματος καὶ βραχυτάτου ἅψηται, καὶ τάχιστα καὶ ἀλυπότατα αὐτὸ φθείρειν, χρίσασα, τέως μὲν αὐτὴν ἐν τῇ κεφαλῇ ἐφόρει, ὥσπερ εἰώθει, τότε δέ, προκατανύξασά τι τὸν βραχίονα, ἐς τὸ αἷμα ἐνέβαλεν· οὕτω μὲν, ἢ ὅτι ἐγγύτατα, μετὰ τῶν δύο θεραπαινῶν ἀπώλετο. Alias de mortis eius causa et modo suspiciones profert Plut. l. c. Valuit tamen de aspidis morsu fama, quam praeter alios tradiderunt Vell. 87; Flor. IV, 10, et Horat. Od. I, 37, 26, ubi dicitur Cleopatra *fortis et asperas tractare serpentes, ut atrum corpore combiberet venenum.* Plura dant Fabric. ad Dion. l. c.; et intpp. ad Aelian. H. A. IX, 11.

comm. sepult. hon.) Dio l. c. cap. 15: ἔν τε τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἐταριχεύθησαν, κἀν τῇ αὐτῇ θήκῃ ἐτάφησαν. Plut. l. c. Καῖσαρ — ταφῆναι τὸ σῶμα σὺν Ἀντωνίῳ λαμπρῶς καὶ βασιλικῶς ἐκέλευσεν.

Antonium iuvenem) Dio c. 15: τῶν δὲ δὴ παίδων αὐτῶν, Ἄντυλλος μὲν, καίτοι τήν τε τοῦ Καίσαρος θυγατέρα ἐγγεγυημένος (vid. Nostr. infr. cap. 63), καὶ ἐς τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡρῷον, ὃ ἡ Κλεοπάτρα ἐπεποιήκει, καταφυγὼν, εὐθὺς ἐσφάγη. Plutarch. 87 Ἀντωνίου δὲ γενεὰν ἀπολιπόντος ἐκ τριῶν γυναικῶν (ex Fulvio, Octavia et Cleopatra) ἑπτὰ παῖδας, ὁ πρεσβύτατος, Ἄντυλλος, ὑπὸ Καίσαρος ἀνῃρέθη μόνος. et c. 81: τῶν δ' Ἀντωνίου παίδων ὁ μὲν ἐκ Φουλβίας, Ἄντυλλος, ὑπὸ Θεοδώρου, τοῦ παιδαγωγοῦ, παραδοθεὶς ἀπέθανε. Scilicet eum cum Caesarione Antonius in viros retulerat (Dio LI, 6; Plut. 71) post fugam Actiacam Aegyptum reversus, ἵν' οἵ τε Αἰγύπτιοι (ita Dio l. c.) ὡς καὶ ἀνδρός τινος ἤδη βασιλεύοντος σφῶν προθυμηθῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι προστάτας ἐκείνους, ἄν γέ τι δεινὸν σφίσι συμβῇ, ἔχοντες καρτερήσωσι· καὶ τοῖς μὲν μειρακίοις καὶ τοῦτο αἴτιον τοῦ ὀλέθρου ἐγένετο· οὐδετέρου γὰρ αὐτῶν ὁ Καῖσαρ, ὡς καὶ ἀνδρῶν ὄντων, καὶ πρόσχημά τι προστασίας ἐχόντων ἐφείσατο.

simulacro D. Iulii) Nescio, quomodo Doctissimus Fabr. ad Dion. LI, 15 in eum errorem inciderit, ut cogitaret h. l. de ἡρῴῳ Iulii Caesaris, *Romae* in eius honorem exstructo, de quo Dio XLVII, 18, quod omnibus etiam reis et fugitivis loco asyli esse Romani decreverant (XLVII, 19), ornato postea et dedicato ab Augusto (LI, 19 et 22). Imo sermo est de monumento, Alexandriae Iulio a Cleopatra condito, uc diserte Dio l. c. ἡρῷον, ὃ ἡ Κλεοπάτρα ἐπεποιήκει, cui tamen et ipsi asyli inerat religio ob divinos honores Caesari decretos. Constat enim, non Romam fugisse Antonium iuvenem, sed Alexandriae, cuius regnum speraverat, interemtum. Caeterum morem, ad statuas et aras Deorum heroumque confugiendi, illustravit Lips. excurs. ad Tac. Ann. III, 36, ubi nostri loci non est oblitus.

ptum interemit. Item Caesarionem, quem ex Caesare patre Cleopatra concepisse praedicabat, retractum e fuga supplicio affecit. Reliquos Antonii reginaeque communes liberos, non secus ac necessitudine iunctos sibi, et conservavit, et mox pro conditione cuiusque sustinuit ac fovit.

18. Per idem tempus, conditorium et corpus Magni

Caesarionem) De eo dixi ad Caes. 52. De morte eius Dio l. c. Καισαρίων δὲ ἐς Αἰθιοπίαν φεύγων, κατελήφθη τε ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ διεφθάρη. Plut. Anton. 81: Καισαρίωνα δέ, τὸν ἐκ Καίσαρος εἶναι λεγόμενον, ἡ μὲν μήτηρ ἐξέπεμψε μετὰ χρημάτων πολλῶν εἰς τὴν Ἰνδικὴν δι' Αἰθιοπίας· ἕτερος δὲ παιδαγωγός, ὅμοιος Θεοδώρῳ, Ῥόδων, ἀνέπεισεν ἐπανελθεῖν, ὡς Καίσαρος αὐτὸν ἐπὶ βασιλείαν καλοῦντος· βουλευομένου δὲ Καίσαρος, Ἄρειον εἰπεῖν λέγουσιν· Οὐκ ἀγαθὸν πολυκαισαρίη; c. 82, τοῦτον μὲν οὖν ὕστερον ἀπέκτεινε μετὰ τὴν Κλεοπάτρας τελευτήν. — Postea cum Ondend. et Wolf. addidi voc. *patre*, a plerisque editoribus male omissum. Non est pleonasticum, sed *Caesar pater* opponitur iuveni Caesari, Octaviano.

Reliquos – liberos) Susceperat Antonius e Cleopatra tres liberos, auctore Dione XLIX, 32: πρεσβυτάτους μέν, Ἀλέξανδρον καὶ Κλεοπάτραν (καὶ δίδυμοι γὰρ ἐτέχθησαν), νεώτατον δέ, Πτολεμαῖον, τὸν καὶ Φιλάδελφον ἐπικληθέντα (Liv. Epit. 132 filios tantum nominat, Philadelphum et Alexandrum. Honores, quos Antonius liberis suis vel tribuerat vel destinaverat, enarrat Dio XLIX, 41) De iis LI, 15: ἥ τε Κλεοπάτρα Ἰόβᾳ τῷ τοῦ Ἰόβου παιδὶ (filio Iubae, qui post bellum Africum contra Caesarem gestum perierat, eruditione graeca postea celebri. Vid. Plut. Caes. 55; Anton. 87) συνῴκησε· τούτῳ γὰρ ὁ Καῖσαρ τραφέντι τε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ συστρατευσαμένῳ οἱ ταύτην τε καὶ τὴν βασιλείαν τὴν πατρῴαν ἔδωκε, καὶ αὐτοῖς καὶ τὸν Ἀλέξανδρον τόν τε Πτολεμαῖον ἐχαρίσατο. De reliquis liberis iisdem locis Dio et Plutarchus exponunt. *Iulius Antonius*, minor ex *Fulvia* filius, Marcellam duxit postea, Marcelli ex Octavia, Augusti sorore, filiam, dimissam ab Agrippa, Iuliam Augusti ducturo, Consul A. V. 744, ob adulterium cum Iulia commissum structasque Augusto insidias ab eo interemtus A. V. 752 (Dio LV, 10; Vell. II, 100). Duae ex *Octavia* filiae, *Antonia maior* Domitio Aënobarbo, avo Neronis (Ner. 5), *Antonia minor* Druso, Liviae filio, Tiberii fratri, patrique Germanici et Claudii, nupserunt.

conditorium et corpus) id est λάρνακα, θήκην, simul cum corpore e penetrali prolatam. Dio LI, 16 καὶ μετὰ ταῦτα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε, καὶ αὐτοῦ καὶ προσήψατο, ὥστε τι τῆς ῥινός, ὥς φασι, θραυσθῆναι. Funus Alexandri maxima pompa deductum fuerat Babylone Aegyptum (de qua re copiosissime exponit Diodor. XVIII, 26 sqq.), ubi potitus eo est Ptolemaeus. Strabo XVII, 1, 8 (Tom. VI, pag. 504 ed. Tzschuck.) μέρος δὲ τῶν βασιλείων ἐστὶ καὶ τὸ καλούμενον Σῆμα, ὃ περίβολος ἦν, ἐν ᾧ αἱ τῶν βασιλέων ταφαί, καὶ ἡ Αλε-

Alexandri, quum prolatum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis veneratus est; consultusque, num et Ptolemaeûm inspicere vellet, *Regem se voluisse*, ait, *videre*, *non mortuos*. Aegyptum in provinciae formam redactam, ut feraciorem habilioremque annonae urbicae redderet, fossas omnes, in quas Nilus exaestuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit. Quoque Actiacae victoriae memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolin apud

ξάνδρου· ἔφθη γὰρ τὸ σῶμα ἀφελόμενος Περδίκκαν ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμαῖος, κατακομίζοντα ἐκ τῆς Βαβυλῶνος. — τὸ δὲ σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου κομίσας ὁ Πτολεμαῖος ἐκήδευσεν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου νῦν ἔτι κεῖται· οὐ μὴν ἐν τῇ αὐτῇ πυέλῳ· ὑαλίνη γὰρ αὕτη, ἐκεῖνος δ' ἐν χρυσῇ κατέθηκεν.

aspersis) Id cum Oudend. et Wolf. praeferendum duxi vulg. *aspersum*. Veneratus est corpus et corona aur. imposita, et floribus aspersis. Sic modo oratio bene procedit, singulis nominibus suis participiis adiunctis. Pro *aurea* Bernecc. sine causa coniec. *laurea*.

Ptolemaeûm) id est Ptolemaeorum corpora et conditoria. Ita post plures interpretes Surt. etiam Fabr. ad Dion. l. c., ubi plane e Nostro: τὰ δὲ δὴ τῶν Πτολεμαίων, καίτοι τῶν Ἀλεξανδρέων σπουδῇ βουληθέντων αὐτῷ δεῖξαι, οὐκ ἐθεάσατο, εἰπὼν ὅτι «Βασιλέα ἀλλ' οὐ νεκροὺς ἰδεῖν ἐπεθύμησα». Scilicet illum unum *regem*, hos, quamvis πορφυρογεννήτους, communi mortuorum vulgo accensendos existimabat. Oudend. coniectura *Ptolemaeium* vel *Ptolamaeeum* scil. conditorium (Πτολεμαιεῖον) nimis a Graecia discedit. Occupatam tamen eam a Bernecc. probavit Freinsh. ind. Flor. sub v. *Mausoleum*.

Aegyptum in pr. f. redactam) Dio c. 17: ἐκ δὲ τούτου τήν τε Αἴγυπτον ὑποτελῆ ἐποίησε, καὶ τῷ Γάλλῳ τῷ Κορνηλίῳ ἐπέτρεψε. Nimirum praeposuit tantum *praefectum Augustalem*, omnique modo, ne in valentioris hominis potestatem perveniret ea regio, Italiae imminens, cavit. Tac. A. II, 59. Vid. ad Caes. 35. De gubernatione Aegypti Strabo XVII, 1, 12 (pag. 517 ed. cit.) haec: ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. Ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν· ὑπ' αὐτῷ δ' ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος· ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι· παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι Καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. Plura vid. apud Fabr. ad Dion. l. c.

fossa omnes — detersit) Dio c. 18: τάς τε διώρυχας, τὰς μὲν ἐξεκάθηρε, τὰς δὲ ἐκ καινῆς διώρυξε.

urbem Nicopolin — condidit) Dio LI, 1: πόλιν τινὰ ἐν τῷ στρατοπέδου τόπῳ, τοὺς μὲν συναγείρας, τοὺς δ' ἀναστήσας τῶν πλησιοχώρων, συνῴκισε, Νικόπολιν αὐτῇ ὄνομα δούς. Exponit de huius urbis origine Strabo VII, 7, 6,

Actium condidit, ludosque illic quinquennales constituit; et ampliato vetere Apollinis templo, locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Marti consecravit.

19. Tumultus post haec, et rerum novarum initia, coniurationesque complures, priusquam invalescerent, indicio detectas compressit, alias alio tempore: Lepidi

additque: ἡ μὲν οὖν Νικόπολις εὐανδρεῖ, καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν. Pausan. V, 2: Ἀμβρακιώτας δὲ καὶ Ἀνακτορίους ἀποίκους Κορινθίων ὄντας, ἐπηγάγετο ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐς Νικοπόλεως συνοικισμὸν πρὸς τῷ Ἀκτίῳ. Conf. Id. VII, 8, 6, et X, 38, 2. — Vid. Serv. ad Virgil. Aen. III, 274; Harduin. ad Plin. H. N. IV, 1; Cellar. Geogr. Ant. II, 13, pag. 1089 sqq.

ludosque – constituit) Dio l. c. ἀγῶνά τέ τινα καὶ μουσικὸν καὶ γυμνικὸν, ἱπποδρομίας τε, πεντετηρικὸν, ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι, id est sacros ludos appellant, in quibus victores s. hieronicae de publico coenabant, ut Fabric.) κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὸν προσαγορεύσας. Frequens ludorum Actiacorum apud scriptores mentio. Loca collegit Fabric. ad l. c.

vetere Apollinis templo) Memorat illud Thuc. I, 29: ἐν Ἀκτίῳ τῆς Ἀνακτορίας γῆς, οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν, et Polyb. IV, 63: τὸ τῶν Ἀκαρνάνων ἱερὸν, καλούμενον Ἄκτιον, citati a Fabr.

locum castrorum – consecravit) Paullo diversus Dio l. c. τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Ἀκτίῳ τριήρη τε καὶ τετρήρη τά τε ἄλλα τὰ ἑξῆς, μέχρι δεκήρους, ἐκ τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀνέθηκε. καὶ ναὸν μείζω ᾠκοδόμησεν (*vetus Ap. templum ampliavit*). Postea: τό τε χωρίον, ἐν ᾧ ἐσκήνησε, λίθοις τετραπέδοις ἐκρηπίδωσε, καὶ τοῖς ἁλοῦσιν ἐμβόλοις ἐκόσμησεν, ἕδος τι ἐν αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπαίθριον ἱδρυσάμενος. Strabo autem l. c. καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος ἐνταῦθά ἐστι, πλησίον τοῦ στόματος, λόφος τις, ἐφ' ᾧ ὁ νεὼς, καὶ ὑπ' αὐτῷ πεδίον ἄλσος ἔχον καὶ νεώρια· ἐν οἷς ἀνέθηκε Καῖσαρ τὴν δεκανέαν ἀκροθίνιον, ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους. Epigramma Philippi (Anthol. Iacobs. vol. II, p. 203. Ei. Animadv. vol. II, P. 2, pag. 170) hunc locum spectans, laudavit iam Casaubonus.

et rerum) Al. *et etiam rerum*, vel vitiose *ac etiam*. Delevi *etiam* cum Oudend., postea *et* ante *alias*.

alias alio tempore) Recenset eas Livia apud Senec. de clement. I, 9: *Salvidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Caepio, Caepionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet.* Ib. *quum annum quadragesimum transisset, et in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, L. Cinnam, stolidi ingenii virum, insidias ei struere.* Fuit hic Cinna *Cn. Pompeii nepos.* A Dione LV, 14, Γναῖος Κορνήλιος dicitur, θυγατριδοῦς τοῦ μεγάλου Πομπηίου, ubi vid. Fabr. qui *Cneum* praenomen ut rectius defendit.

Lepidi iuvenis) A. V. 725. Vell. II, 88: *Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoque Caesar imponit manum, M. Lepidus iuvenis forma quam mente melior, Lepidi eius, qui Triumvir fue-*

iuvenis, deinde Varronis Murenae et Fannii Caepionis, mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi, Luciique Pauli progeneri sui: ac praeter has L. Audasii, falsarum tabularum rei, ac neque aetate, neque corpore integri: item Asinii Epicadi, ex gente Parthina, hybridae: ad

rat Reip. constituendae, filius, Iunia Bruti sorore natus, interficiendi, simul in Vrbem revertisset, Caesaris consilia inierat. Tunc urbis custodiis praepositus C. Maecenas. — Hic speculatus est per summam quietem ac dissimulationem praecipitis consilia iuvenis, et mira celeritate, nullaque cum perturbatione aut rerum aut hominum oppresso Lepido, immane novi ac resurrecturi belli civilis restinxit initium. Cf. Liv. Epit. 133; Senec. l. c., et de brev. vit. 5; Appian. IV, 50; Dio LIV, 15.

Varronis Murenae) A. V. 732; Vell. c. 91 *L. Murena* (adoptatus a L. Terentio Varrone) *et Fannius Caepio, diversis moribus (nam Murena sine hoc facinore potuit videri bonus, Caepio et hoc ante pessimus) quum inissent occidendi Caesaris consilia, oppressi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, iure passi sunt.* Dio LIV, 3: Φάννιος μὲν γὰρ Καιπίων ἀρχηγὸς τῆς ἐπιβουλῆς ἐγένετο, συνεπελάβοντο δὲ καὶ ἄλλοι· καὶ σφίσι καὶ ὁ Μουρήνας συνομωμοκέναι, εἴτ' οὖν ἀληθῶς, εἴτε καὶ ἐκ διαβολῆς, ἐλέχθη, ἐπειδὴ καὶ ἀκράτῳ καὶ κατακορεῖ παῤῥησίᾳ πρὸς πάντας ὁμοίως ἐχρῆτο, καὶ (οὐ γὰρ ὑπέμειναν τὸ δικαστήριον) ἐρήμην μὲν ὡς καὶ φευξόμενοι ἥλωσαν, ἀπεσφάγησαν δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον. Cf. Noster Aug. 56, Tib. 8, Macrob. Sat. I, 11.

M. Egnatii) Rufi, Aedilis A. V. 728, in quo magistratu τὸν Αὔγουστον ὑπερφρονῆσαι dicitur Dion. LIII, 24. Consulatum profiteri vetuit eum C. Sentius Saturninus, auctore Vell. cap. 92. *Egnatianum sedes* eropisse triennio post Murenae Caepionisque coniurationem, patet ex eodem Vell. c. 93, qui c. 91 de eo ita: *Neque multo post Rufus Egnatius, per omnia gladiatori, quam Senatori, propior, collecto in aedilitate favore populi, quem exstinguendis privata familia incendiis in dies auxerat, in tantum quidem, ut ei praeturam continuaret* (de qua re Dio l. c.) *mox etiam consulatum petere ausus, quum esset omni flagitiorum scelerumque conscientia mersus, nec melior illi res familiaris, quam mens, foret, aggregatis simillimis sibi, interimere Caesarem statuit. — Neque hic prioribus in occultando felicior fuit; abditusque carceri cum consciis facinoris, mortem dignissimam vita sua obiit.*

Plauti Rufi) Dion. LV, 27, Publius quidam Rufus populum ad res novas concitasse dicitur. Eum Fabric. ad h. l. eumdem putat cum homine hic memorato. Res, forsan etiam lectio incerta.

Luciique Pauli) Paulus duxerat Iuliam, neptem Augusti ex Agrippa et Iulia. Consul fuit A. V. 754. Vid. de eo Glaudorp. pag. 31.

ex gente Parthina) *Parthini* s. *Partheni* gens erant Illyriae, de quibus vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 13, pag. 1027. Devicerat Parthinos Asinius Pollio A. V. 715, auctore Dion. XLVIII 41, et inter reliquos captivos Romam secum duxerat Epicadum, libertum postea suum ideoque nomine suo appellatum, ex quo matreque Itala natus

extremum Telephi, mulieris servi nomenculatoris. Nam ne ultimae quidem sortis hominum conspiratione et periculo caruit. Audasius atque Epicadus Iuliam filiam et Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus: Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, et ipsum et Senatum aggredi destinarant. Quin etiam quondam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu, ianitoribus deceptis, noctu deprehensus est, cultro venatorio cinctus; imposne mentis, an simulata dementia, incertum: nihil enim exprimi quaestione potuit.

20. Externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum, adolescens adhuc; et Antonio devicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera excepit, una acie, dextrum genu lapide ictus; altera, et crus et utrumque brachium ruina pontis consauciatus. Reliqua per

videtur hic Asinius Epicadus, ob parentes diversae gentis *hybrida* appellatos.

mulieris servi nomenculatoris) *Nomenculatorum* non ad prensationes tantum candidatorum pertinuisse ministerium, sed ad salutationes matutinas, dispositionem convivarum aliaque talia, monet ad h. l. Casaubonus. *Servus nomenculator* autem eodem modo dicitur πλεοναστικῶς, quo Caes. 74 *a manu servus*. Vt enim *ultimae sortis* hominem ostendat, *servum* dicit, et *mulieris* servum, quamquam hoc ipsum voc. *mulieris* multi suspectum habuerunt. Oudend. etiam coniecit *muliebris*, quod nemini facile placebit.

imposne) Al. *inopsne*, quod recepit Burm. Illud recte, opinor, servavit Oudend., dictum docens pro *mente capto*, quum mens ex hominis potestate abiit, uti Festus.

Dalmaticum) A. V. 719 adolescens 28 annorum. De hoc bello vid. Flor. IV, 12; Liv. 132; Appian. Illyr. 16 sqq.; Dio XLIX, 38: ἐπὶ δὲ δὴ τοὺς Δαλμάτας πρότερος μὲν ὁ Ἀγρίππας; ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπεστράτευσε.

Cantabricum) Flor. IV, 12, 46 sq.; Vell. II, 90; Oros. VI, 21; Dio LIII, 25 ubi: αὐτὸς δὲ ὁ Αὔγουστος πρός τε τοὺς Ἄστυρας καὶ πρὸς τοὺς Καντάβρους ἅμα ἐπολέμησε. Gestum id bellum A. V. 729. Hoc pertinent carmina Horat. III, 14; et IV, 5. Vid. infra cap. 81.

Dalmatico — consauciatus) Dio XLIX, 38: τοὺς μὲν πλείους σφῶν, αὐτοὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντες, ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα τρωθῆναι — κατεστρέψαντο. De altero autem vulnere, in ponte obsidionali accepto, idem cap. 35, ubi de bello cum Iapydibus: τὸ γὰρ Μέτουλον, τὴν μεγίστην σφῶν πόλιν, κρατυνάμενοι (Iapydes), πολλὰς μὲν προσβολὰς τῶν Ῥωμαίων ἀπεκρούσαντο, πολλὰ δὲ μηχανήματα κατέ-

legatos administravit; ut tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interveniret, aut non longe abesset, Ravennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam usque ab urbe progrediens.

21. Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis, Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalma-

φλεξαν· αὐτόν τε ἐκεῖνον ἀπὸ πύργου τινὸς ξυλίνου ἐπιβῆναι τοῦ περιβόλου πειρώμενον κατέτρωσαν. Consentit Appian. Illyr. 20, ubi cum tribus comitibus, in quibus Agrippa, paucisque satellitibus, pontem obsidionalem in oppugnatione Metuli ascendisse dicitur: ἤδη δ' αὐτοῦ, ita pergit, τὴν γέφυραν περῶντος. ἐν αἰδοῖ γενόμενος ὁ στρατὸς ἀνεπήδησεν ἀθρους· καὶ πάλιν ἡ γέφυρα βαρυνθεῖσα καταπίπτει, καὶ οἱ ἄνδρες ὑπ' αὐτῆς ἀθρόοι κατεχώννυντο· καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον αὐτῶν, οἱ δὲ συντριβέντες ἐφέροντο· ὁ δὲ Καῖσαρ ἐπλήγη μὲν τὸ σκέλος τὸ δεξιόν, καὶ τοὺς βραχίονας ἄμφω etc. Contra Flor. IV, 12, 7, in traiectu fluminis (error in varia significatione voc. *pons* fuit) factum id narrat hisce verbis: *in hos* (Illyrios) *expeditionem ipse sumsit, fierique pontes imperavit. Hic se et aquis et hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit; et in via primus, tunc agmine secuto, quum Illyrieus multitudine pontem succidisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior sanguine et ipso periculo augustior, terga hostium percecidit.* Caeterum, quod *bello Dalmatico* Augustum hoc vulnus accepisse Suetonius dicit, quod in pugna cum Iapydibus, Illyriae populo, tulit (quo nomine etiam reprehensus est a P. *Candido* ad marg. Appian. l. c. vid. Schweigh. ed.) fecit id more veterum, qui gentes regionesque vicinas haud nimis accurate nominibus distinguere solent, et gentem saepissime pro singulis nationibus eiusdem originis dicunt. Latiori etiam nomine Plin. H. N. VII, 45 ad res Augusti adversas, *Pannonici belli ruinam e turri* refert.

Pannonicis) A. V. 719, quo Illyricum bellum gessit. Dio XLIX, 36: ἐπὶ Παννονίους ἐστράτευσεν etc.

aut non longe abesset) Huc pertinet, quod Dio LV, 34 ad A. V. 761: πρὸς μέντοι τὰς τῶν πολέμων διαχειρίσεις οὕτως ἔρρωτο, ὥστ' ἵν' ἐγγύθεν καὶ ἐπὶ τοῖς Δαλμάταις καὶ ἐπὶ τοῖς Παννονίοις πᾶν ὅ, τι χρὴ συμβουλεύειν ἔχῃ, πρὸς Ἀρίμινον ἐξώρμησε. Ita A. V. 738 Galliam petierat, belli Germanici causa. Dio LIV, 19. Dicitur etiam Tac. Ann. I, 46, fessa aetate saepius in Germanias commeasse.

partim ductu, partim auspiciis suis) Plin. H. N. III, 20, exhibet inscriptionem e tropaeo Alpium, ubi: *quod eius ductu auspiciisque gentes Alpinae omnes – sub imperium P. R. sunt redactae.*

Cantabriam) Devicit Cantabros A. V. 725 missus ab eo Statilius Taurus, auctore Dione LI, 20. — A. V. 729 expeditionem contra eos ipse suscepit, de qua superiori capite. Rebelles post eius abitum compescuit anno sequenti (730) L. Aemilius (Dio LIII, 29). Denuo bellum inferentes perdomiti sunt a T. Carisio et C. Furnio legatis A. V. 732 (Dio LIV, 5). Denique finem fecit huic bello Agrippa A. V. 735 qui, narrante eodem Dione LIV,

tiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos, ac Salassos, gentes Inalpinas. Coërcuit et Dacorum

11, τούς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ πολεμίους πάντας ὀλίγου διέφθειρε, καὶ τοὺς λοιποὺς τά τε ὅπλα ἀφείλετο, καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρυμνῶν κατεβίβασεν.

Aquitaniam) Ad provincias, quas Augustus belli armorumque causa sibi servaverat, diserte referuntur apud Dion. LIII, 12: Γαλάται πάντες, οἵ τε Ναρβωνήσιοι καὶ οἱ Λουγδουνήσιοι, Ἀκυϊτανοί τε καὶ Κελτικοί, αὐτοί τε καὶ οἱ ἄποικοι σφῶν. Celebrat M. Valerii Messalae triumphum Aquitanicum, actum A. V. 727. Tibull. Eleg. I, 1, 53; et II, 1, 33 ubi: *gentis Aquitanae celeber Messala triumphis.* Cf. lib. IV, carmen 1.

Pannoniam) Pannonios bello ipse petiit A. V. 719. Vid. cap. sup. Rebelles vicit Geminus A. V. 720 (Dio XLIX, 38). Sed ab anno 735 (vid. interpr. ad Vell. II, 96) perpetua fere bella gesta sunt cum hac gente (Dio LIV, 20, 24), quibus post mortem Agrippae praefuit Tiberius (Dio LIV, 31, 34; Nost. Tiber. 9), a quo tandem post variam belli fortunam perdomita est A. V. 759, usque ad 761; Vell. II, 110, et 114; Dio LV, 29, et 34.

Dalmatiam cum Illyr. omni) Vid. cap. sup. Bellum Dalmaticum et ipsum confecit Tiberius. Flor. IV, 12, 8 sq. ubi *Tiberium* pro *Vibio* reponendum; viri docti censuerunt. Vell. II, 90, Liv. 139; Dio LIV, 34, 36. Provinciam eam factam, narrat Vell. II, 39: *At Tiberius Caesar, quam certam Hispanis parendi confessionem extorserat parens*, Illyriis Dalmatisque *extorsit.*

Raetiam, et Vindelicos) Vell. loco proxime citato: *Raetiam autem et Vindelicos ac Noricos, Pannoniamque et Scordiscos, novas imperio nostro subiunxit provincias* (Tiberius). Dio LIV, 22, ubi Ῥαιτούς, οἰκοῦντας μεταξὺ τοῦ τε Νωρίκου καὶ τῆς Γαλατίας, debellatos dicit a Druso et Tiberio (A. V. 739). Horat. Od. IV, 4, 17; et IV, 14, 14: *Maior Neronum mox grave proelium Commisit, immanesque Raetos Auspiciis pepulit secundis.* Conf. infra Tib. 9. — Scribendum autem *Raetiam* sine *h*, e lapidibus vetustissimisque MSS., docuerunt Drakenb. et Duker. ad Liv. Ep. 136, et Oudendorp. ad h. l.

Salassos) Dio LIII, 25, οἰκοῦσι δὲ (οἱ Σάλασσοι) ὑπὸ τὰς Ἄλπεις. Ibid. devictos eos dicit a Terentio Varrone A. V. 729 post Valerium Messalam, qui domuerat eos A. V. 720 (Dio XLIX, 38). Liv. 135: *Salassi, gens Alpina, perdomiti.* Strabo IV, 6, 7 (Tom. II, pag. 83 ed. Tzschuck.): ὕστερον μέντοι κατεστρέψατο αὐτοὺς ἄρδην ὁ Σεβαστός, καὶ πάντας ἐλαφυροπώλησε. — Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σωμάτων τρεῖς μυριάδες ἐξητάσθησαν ἐπὶ τοῖς ἑξακισχιλίοις, τῶν δὲ μαχίμων ἀνδρῶν ὀκτακισχίλιοι· πάντας δ' ἐπώλησε Τερέντιος Οὐάῤῥων ὑπὸ δόρυ, καταστρεψάμενος αὐτοὺς στρατηγός etc.

Dacorum) Flor. IV, 12, 18: *Daci montibus inhaerent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, decurrere solebant, et vicina populari. Visum est Caesari Augusto, gentem aditu difficillimam summovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam; citra praesidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota atque dilata est.* Conf. Dio LI, 22, 23, qui de alia expeditione sub M. Crasso contra Dacos exponit. Eutrop. VII, 5: *vicit au-*

incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia caesis, Germanosque ultra Albim fluvium summovit: ex quibus Vbios et Sygambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine iustis et necessariis causis bellum intulit, tantumque abfuit a cupiditate quoquo modo imperium vel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in aede Martis Vltoris iurare coëgerit, mansuros se in fide ac pace, quam peterent; a quibusdam vero novum genus obsidum, feminas,

tem proeliis Dacos. In provinciae formam postea Dacia redacta est a Traiano.

Germanosque – summovit) E Nostro Eutrop. l. c.: *Germanorum ingentes copias cecidit; ipsos quoque trans Albim fluvium summovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum. Quo bello CCCC millia captivorum ex Germania transtulit, et supra ripam Rheni in Gallia collocavit.* Vid. not. prox. De Drusi expeditione in Germaniam vid. Flor. IV, 12, 23; Dion. LV, 1. Noster Claud. 1.

ex quibus — collocavit) Duplicem Eutropii errorem, et quod ad numerum, et quod ad *captivos* Germanos attinet, corrige e Nostri Tiber. 9: *Germanico* (bello) *quadraginta millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaque ripam Rheni sedibus assignatis collocavit.* *Vbios* ex codd. Vrsini post Casaubonum ediderunt omnes pro *Suevos*. Illam enim gentem traduxit Agrippa A. V. 717 (vid. Tac. Ann. XII, 27, ibique Lips.; Strabo IV, 3, 4 (tom. II, pag. 49 ed. Tzschuck.) πέραν δὲ ᾤκουν Οὔβιοι κατὰ τοῦτον τὸν τόπον· οὓς μετήγαγεν Ἀγρίππας ἑκόντας εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Ῥήνου). *Sygambros* autem Tiberius A. V. 746 (vid. Tiber. l. c.; Tac. Ann. II, 26, ibique Lips.; Dio LV, 6; Strabo VII, 1, 3 (tom. II pag. 321) ubi: ταύτης δὲ (χώρας) τὰ μὲν εἰς τὴν Κελτικὴν μετήγαγον Ῥωμαῖοι, τὰ δ' ἔφθη μεταστάντα εἰς τὴν ἐν βάθει χώραν, καθάπερ Μαρσοί· λοιποὶ δ' εἰσὶν ὀλίγοι, καὶ τῶν Σουγάμβρων μέρος). De orthographia nominis *Sygambrorum* vid. Duker. ad Flor. IV, 12, 24, et quos ille laudat, et Oudend. ad h. l.

tantumque abfuit) Tac. Ann. I, 11: *addideratque consilium* (Augustus) *coërcendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.* Vid. Fabric. ad Dion. LIV, 9: et LVI, 33.

in aede Martis Vltoris) quam ab ipso Augusto conditam, narrat Dio LIV, 8, ubi vid. Fabr. Vid. ad c. 29.

novum gen. obs.) h. e. quod *Romani* huc usque non exegerant. Apud alias enim gentes iamdudum hic mos obtinuerat. Vid. interpr. ad h. l., et Lips. ad Tac. Germ. 8, ubi: *captivitatem longe impatientius feminarum suarum nomine timent; adeo, ut effi-*

exigere tentaverit, quod negligere marium pignora sentiebat. Et tamen potestatem semper omnibus fecit, quoties vellent, obsides recipiendi. Neque aut crebrius, aut perfidiosius rebellantes graviore unquam ultus est poena, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra tricesimum annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile

eacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur: ex quo loco, *Germanos* ita ab Augusto coërcitos maxime fuisse, apparet. — Postea pro *marium* al. *marum*, non improbante Oudend., ut distinguatur *marium* a *mare*: pro *pignora* al. *pignera*, ut in v. *pigneror*.

ultus est) Ita teste Casaub. optimi libri, et hoc praetulerunt Graev. Gronov. Oudend. Wolf. Reitz. Al. *multatus est*, quod analogia potest defendi, exemplis destituitur. Probarunt tamen Burm. et Ernestius, quos vide.

neve intra tric. a. lib.) Laudavit iam Casaub. Dion. LIII, 25, ubi de bello Varronis contra Salassos: συνέλαβέ τε τοὺς ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ ἀπέδοτο, ἐφ' ᾧ μηδεὶς σφῶν ἐντὸς εἴκοσιν ἐτῶν ἐλευθερωθείη, unde suspicatus est, n. l. quoque legendum *vicesimum*.

Indos) Eutrop. VII, 5: *Scythae et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt.* Flor. IV, 12, 61: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, et victorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam et* Scythae *misere legatos*, et Sarmatae, *amicitiam petentes.* Seres *etiam habitantesque sub ipso sole* Indi, *cum gemmis et margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis quam longinquitatem viae imputabant, quam quadriennio impleverant; et tamen ipse hominum color ab alio venire coelo fatebatur.* Oros. VI, 21, *apud Tarraconem citerioris Hispaniae urbem legatos Indorum et Scytharum, toto orbe transmisso, tandem invenisse Caesarem*, narrat, quocum consentit Eusebius in Chronico. Contra Dio LIV, 9, Sami A. V. 734, convenisse eum Indos scribit (conf. Strabo XV, 1, 73, tom. VI, pag. 154 ed. cit.), unde recte, ut puto, Casaubonus duplicem eorum legationem statuit. Celebrat rem Horat. Od. IV, 14, 41: *te Cantaber non ante domabilis, Medusque et* Indus, *te profugus* Scythes *miratur*, et IV, 15, 23.

Parthi) Eutrop. l. c.: *Armeniam a Parthis recepit; obsides, quod nulli antea, Persae ei dederunt; reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant.* Flor. IV, 12, 63; Liv. 139. Mon. Ancyr.: *Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa restituere mihi, supplicesque amicitiam populi Romani petere coëgi, ea autem signa in penetrali, quod est in templo Martis Vltoris, reposui.* Vell. II, 91: *dum pacatur Occidens, ab Oriente ac*

cesserunt, et signa militaria, quae M. Crasso et M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt; denique, pluribus quondam

rege Parthorum signa Romana, quae Crasso oppresso Orodes, quae Antonio pulso filius eius Phraates ceperant, Augusto remissa sunt. Iustin. XLII, 5; Oros. VI, 21; Dio LIII, 33: ἐπειδὴ ὁ μὲν Τηριδάτης αὐτός, παρὰ δὲ δὴ τοῦ Φραάτου πρέσβεις, ἐφ' οἷς ἀντεκάλουν ἀλλήλοις, ἀφίκοντο, ἐς τὴν βουλὴν αὐτοὺς ἐσήγαγε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιτραπεὶς παρ' αὐτῆς τὴν διάγνωσιν, τὸν μὲν Τηριδάτην τῷ Φραάτῃ οὐκ ἐξέδωκε, τὸν δὲ υἱὸν αὐτῷ, ὃν πρότερον παρ' ἐκείνου λαβὼν εἶχεν, ἀπέπεμψεν· ἐπὶ τῷ τούς τε αἰχμαλώτους, καὶ τὰ σημεῖα τὰ στρατιωτικὰ τὰ ἔν τε τῇ τοῦ Κράσσου καὶ ἐν τῇ τοῦ Αντωνίου συμφορᾷ ἁλόντα κομίσασθαι, quod factum A. V. 731, et LIV, 8: Κἀν τούτῳ (A. V. 734) ὁ Φραάτης, φοβηθεὶς μὴ καὶ ἐπιστρατεύσῃ οἱ, ὅτι μηδέπω τῶν συγκειμένων ἐπεποιήκει τι, τά τε σημεῖα αὐτῷ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, πλὴν ὀλίγων. οἳ ὑπ' αἰσχύνης σφᾶς ἔφθειραν, ἢ καὶ κατὰ χώραν λαθόντες ἔμειναν, ἀπέπεμψε· καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνος, ὡς καὶ πολέμῳ τινὶ τὸν Πάρθον νενικηκώς, ἔλαβε. Strabo lib. VI fin., et XVI, 1, 28 (tom. VI, pag. 297). Multi sunt poëtae Romani istius aevi de hac Augusti laude. Caeterum cf. Io. Gottl. Lindneri dissert. de signorum militarium, Augusto reposcente, facta a Parthis restitutione. Arnstad. 1765. — De *Armenia*, quam *vindicasse* dicitur Augustus, vid. Oudend. ad h. l., Fabric. ad Dion. LIV, 9, et LV, 11, interpr. ad Flor. IV, 12, 43, ad Vell. II, 94, 102, et 122, et ad Tac. An. II, 3. Iusto brevior h. l. Suetonius. Intelligitur enim expeditio Tiberii, qua Tigranem in Armeniae regnum deduxit A. V. 734, Romanisque pristinum ius, reges huius terrae constituendi, vindicavit. Vid. Tiber. 9. Alia Caii Caesaris in Armeniam fuit expeditio A. V. 755, quum mortuo Tigrane Phraates Armeniam occupasset, quam h. l. per ὕστερον πρότερον a Suetonio commemorari, falso credidit Casaubonus, ad cuius sententiam accessit Fabr. ad Dion. LV, 11, quamquam prius loco nostro ad LIV, 9 excitato, ubi de Tiberii expeditione sermo.

obsidesque ins. obtulerunt) Vell. 94: *quin rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus*, liberos suos *ad Caesarem misit obsides.* Tac. An. II, 1: *Nam Phraates, quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat*, partemque prolis *firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu, quam fidei popularium diffisus.* Iustin. l. c.: *sed* et filii nepotesque Phraatis *obsides Augusto dati.* Strabo XVI l. c.: ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος Φραάτης τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς Καίσαρα τὸν Σεβαστόν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν, ἃ κατὰ Ῥωμαίων ἀνέστησαν Παρθυαῖοι· καὶ καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμηρα αὐτῷ, Σερασπαδάνην, καὶ Ῥωδάσπην (al. Κιροσπάδην), καὶ Φραάτην, καὶ Βονώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱεῖς τέτταρας, δεδιὼς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ etc.

pluribus - concertantibus) Contentiones dicit inter Phraatem et Terida-

de regno concertantibus, nonnisi ab ipso electum comprobaverunt.

22. Ianum Quirinum, semel atque iterum a condita Vrbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit. Bis ovans ingressus est Vrbem, post Philippense, et

tem, quarum arbitrium Augusto est delatum. Vid. Dion. LIII, 33, quem locum supra excitavimus. — Postea servavi *comprobaverunt*, quamquam Oudend. et Wolf. praetulerunt simplex *probaverunt* ex nonnullis codd., quoniam amat omnino Noster uti hoc compositorum genere, et hoc ipso verbo, ubi de plurium consensu sermo est. Ita Aug. 53: *et universi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent*. Galb. 16: *eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.*

Ianum Quirinum) De eo vid. Liv. I, 19; Plut. Num. 20; Flor. IV, 12, 64: *Ausus que tandem Caesar Augustus, septingentesimo ab Vrbe condita anno, Ianum Geminum cludere, bis ante se clusum, sub Numa rege, et victa primum Carthagine.* Liv. l. c.: *bis deinde post Numae regnum clausus fuit; semel T. Manlio Consule* (Plut. l. c. ὑπατευόντων Μάρκου Ἀτιλίου καὶ Τίτου Μαλλίου), *post Punicum primum perfectum bellum; iterum, quod nostrae aetati Dii dederunt ut videremus, post bellum Actiacum, ab Imperatore Caesare Augusto, pace terra marique parta.* Vell. II, 38: *immane bellicae civitatis argumentum, quod semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio Consule, tertium Augusto Principe, Ianus Geminus clausus dedit.* — Caeterum, *ter* ab uno Augusto clausum esse Ianum, auctores etiam sunt Oros. VI, 22, et Dio LI, 20; A. V. 725 post devictum Antonium, LIII, 26 A. V. 729 post superatos Cantabros, et LIV, 36, ubi ad A. V. 744: ἐψηφίσθη μὲν οὖν, τὸν Ιανὸν τὸν Γέμινον, ὡς καὶ πεπαυμένων τῶν πολέμων (ἀνέῳκτο γάρ), κλεισθῆναι· οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη. Id autem vere factum esse A. V. 752, affirmat Oros. l. c., et probare studuit Io. *Masson* de templo Iani reserato Roterod. 1700. Conf. Fabr. ad Dionis locos citatos. Nunc plerisque viris doctis est persuasum, decretum quidem fuisse a Senatu, sed propter continua cum Dacis, Pannoniis, Germanis bella, non factum. In monumento saltem Ancyrano, uti nunc restitutum legitur, nil nisi: *Quumque a condita Vrbe Ianum Quirinum bis omnino clausum fuisse prodatur, eum Senatus per me Principem ter claudendum esse iussit*, ubi vid. interpr. Conf. Duker. ad Flor. l. c., et quos laudat Fabric. l. c. De serioribus temporibus egit Casaub. ad h. l. Quod autem nonnulli vel reiiciendum *ter* existimarunt h. l., vel mutandum in *tertio* vel *tertium*, id refellitur ipsis verbis a scriptore additis: *in multo breviore temporis spatio*, quibus rem sub uno Augusti imperio ter repetitam toti historiae romanae intervallo, quo bis tantum idem acciderat, opponere eum, patet.

Bis ovans) Dio *ter* factum id narrat, *primum* XLVIII, 31, post bellum Philippense simul cum Antonio, *alterum* XLIX, 15, post bellum Siculum, de quibus ovationibus h. l. Suetonius,

rursus post Siculum bellum. Curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes.

23. Graves ignominias cladesque duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam et Varianam: sed Lollianam maioris infamiae, quam detrimenti; Varianam paene exitiabilem, tribus legionibus cum duce legatisque et auxiliis omnibus caesis. Hac nunciata,

et *tertium* LIV, 8, post pactionem cum Phraate factam et signa recepta. Ibi enim: καὶ προσέτι καὶ ἐπὶ κέλητος ἐς τὴν πόλιν ἐσήλασε. Dissensus scriptorum tolli nequit, ac iure, puto, Wesselingii rationem, quam protulit Observ. II, 4, hunc honorem Augusto a Senatu quidem fuisse decretum, sed ab eo non usurpatum, repudiavit Fabric. ad Dion. LIV, 8, quum diserte hic scriptor: ἐσήλασε. Caeterum duplicem ovationem confirmant *Fasti Capitolini*. Vid. Casaub.

Curules triumph. tres egit) Dio LI, 21: ἑώρτασε δὲ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ τά τε τῶν Παννονίων καὶ τὰ τῶν Δαλματῶν, τῆς τε Ἰαπυδίας, καὶ τῶν προσχώρων σφίσι, Κελτῶν τε καὶ Γαλατῶν τινων. — ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ ναυκρατία (διεωρτάσθη), κἀν τῇ τρίτῃ ἡ τῆς Αἰγύπτου καταστροφή. Egit hos triumphos A. V. 725.

Lollianam) A. V. 738; Vell. II, 97: *Sed dum in hac parte imperii* (Pannonia) *omnia geruntur prosperrime, accepta in Germania clades sub legato M. Lollio, homine in omnia pecuniae, quam recte faciendi cupidiore, et inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimo; amissaque legionis quintae aquila, vocavit ab Vrbe in Gallias Caesarem.* Dio LIV, 20: ὁ δὲ δὴ μέγιστος τῶν τότε συμβάντων τοῖς Ῥωμαίοις πολέμων, ὅσπερ που καὶ τὸν Αὔγουστον ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε, πρὸς τοὺς Κελτοὺς ἐγένετο, Σύγαμβροί τε γὰρ καὶ Οὐσιπέται τε καὶ Τέγκτηροι τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ σφετέρᾳ τινὰς αὐτῶν συλλαβόντες ἀνεσταύρωσαν· ἔπειτα δὲ καὶ τὸν Ῥῆνον διαβάντες, τήν τε Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλατίαν ἐλεηλάτησαν· τό τε ἱππικὸν τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπελθὸν σφίσιν ἐνήδρευσαν· καὶ φεύγουσιν αὐτοῖς ἐπισπώμενοι, τῷ τε Λολλίῳ ἄρχοντι αὐτῶν ἐνέτυχον ἀνέλπιστοι, καὶ ἐνίκησαν καὶ ἐκεῖνον. Memorat et Tac. An. I, 10: *Lollianas Varianasque clades*. De dissensu Eusebii Chron. pag. 155, et Iul. Obsequent. de prodig. cap. 131, qui prius a Lollio Germanos devictos produnt, vid. Lips. ad Tac. l. c., Ruhuken. et Kraus. ad Vell. l. c., Oudend. ad h. l.

Varianam) De hac vid. Flor. IV, 12, 30 sqq.; Vell. II, 117 sqq.; Dio LVI, 18 sqq. Conf. Tac. Ann. I, 55 sqq. Accidit A. V. 763, Vell. l. c. trucidatas dicit cum Varo *tres legiones totidemque alas, et sex cohortes.* Tac. Germ. 37: *Varum* tresque cum eo legiones, *etiam Caesari abstulerunt* (Germani) Flor. l. c.: *undique invadunt, castra rapiunt*, tres legiones *opprimuntur.*

Hac nunciata) Describit Augusti dolorem Dio LVI, 23, ubi: τότε δὲ μαθὼν ὁ Αὔγουστος τὰ τῷ Οὐάρῳ συμβεβηκότα, τήν τε ἐσθῆτα (ὥς τινες

excubias per Vrbem indixit, ne quis tumultus exsisteret: et praesidibus provinciarum propagavit imperium, ut et a peritis et assuetis socii continerentur. Vovit et magnos ludos Iovi Optimo Maximo, SI RESPVBLICA IN MELIOREM STATVM VERTISSET: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo denique consternatum ferunt, ut per continuos menses, barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret,

φασι) περιεῤῥήξατο, καὶ πένθος μέγα ἐπί τε τοῖς ἀπολωλόσι, καὶ ἐπὶ τῷ περί τε τῶν Γερμανικῶν καὶ περὶ τῶν Γαλατικῶν δέει, ἐποιήσατο· τό τε μέγιστον, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν τήν τε Ῥώμην αὐτὴν ὁρμήσειν σφᾶς προσεδόκησε· καὶ οὔτε πολιτικὴ οἱ ἡλικία ἀξιόλογος ὑπελέλειπτο, καὶ τὰ συμμαχικά, ὧν τι καὶ ὄφελος ἦν, ἐκεκάκωτο. Deinde, collecta maxima veteranorum, libertorum, et recens conscriptorum multitudine, eum Tiberium in Germaniam misisse, narrat.

propagavit) Al. *prorogavit.* Illud sat multis exemplis tuitus est Oudend. h. l. et Calig. 29, ubi: *propagari sibi commeatum.* Assentiuntur Reitzius et Wolf. Contra Caes. 24, iidem ob codicum auctoritatem ediderunt: *ut in quinquennium sibi imperium prorogaretur*, quos secutus sum.

magnos ludos) Ita Camillus Liv. V, 19: *ludos magnos ex Senatusconsulto vovit Veiis captis se facturum.* Ib. IV, 27: *Dictator, praeeunte A. Cornelio pontifice maximo, ludos magnos tumultus causa vovit*; et XXII, 9: *Decemviri inspectis fatalibus libris* (vid. ad Caes. 79) *retulerunt Patribus: — Iovi ludos magnos-vovendos esse*: e quibus locis, ob diras clades vel tetra prodigia, omnino ad avertendam Deorum iram, voveri eos solitos fuisse, patet. Formulam nuncupati a Consule voti exhibet id. XXXVI, 2. Institutos autem eos, *Romanos* quoque appellatos, a Tarquinio Prisco, tradit I, 35. Copiose de his ludis egerunt Bulenger de Circo Rom. ludisque Circens. cap. 7 (Thes. Graev. tom. IX, p. 607 sqq.), et Rosin. Ant. Rom. V, 19, p. 341. Celebrari solent a prid. Non. Sept. in honorem trium Deorum, Iovis, Iunonis et Minervae. Caeterum Dio LV, 31, alio tempore, A. V. 760, et per aliam occasionem, ob dira mulieris vaticinia, Augustum hos ludos vovisse, prodit. Ibi enim: κατά τε τῆς πανηγύρεως τῆς μεγάλης ηὔξατο, ὅτι γυνή τις ἐς τὸν βραχίονα ἄττα ἐντεμοῦσα, ἐθείασέ τινα. Id tamen non impedit, quo minus post cladem Varianam idem fecerit.

si Respublica) Al. *Rempublicam*, ex ignorantia usus verbi *vertere* intransitivi. Vid. quos laudat Duker. ad Flor. III, 3, 8, et indicem nostrum sub v. *vertere.*

Adeo denique) Aurel. Vict. Epit c. 1: *quod in tantum perdoluit, ut crebri valido incussu parietem pulsaret, veste capilloque ac reliquis lugentium indiciis deformis.* Oros. VI, 21: *quam Reip. cladem Caesar Augustus adeo graviter tulit, ut saepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones.*

vociferans, *Quinctili Vare, legiones redde;* diemque cladis quotannis moestum habuerit ac lugubrem.

24. In re militari et commutavit multa, et instituit: atque etiam ad antiquum morem nonnulla revocavit. Disciplinam severissime rexit: ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervisere. Equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae: quem tamen, quod imminere emtioni publicanos videbat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem, contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit: item alias, immodeste missionem postulantes, citra

diemque cladis) Male Beroaldum e Flor. IV, 12, 35: *Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paulus, et fato est et animo sequutus.* Varianam eodem die, quo Cannensem, nempe a. d. IV Non. Sextil. accidisse cladem, coniecisse, docuit Casaub. ad h. l. Vid. Monum. Paderborn. pag. 35.

Equitem Romanum) Sine dubio factum est post cladem Varianam, quo tempore Augustus maxima severitate cives ad stipendia coëgit. Dio LVI, 23: καὶ ἐπειδὴ μηδεὶς τῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐχόντων καταλεχθῆναι ἠθέλησεν, ἐκλήρωσεν αὐτούς, καὶ τῶν μὲν μηδέπω πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονότων τὸν πέμπτον, τῶν δὲ πρεσβυτέρων τὸν δέκατον ἀεὶ λαχόντα, τήν τε οὐσίαν ἀφείλετο καὶ ἠτίμωσε· καὶ τέλος, ὡς καὶ πάνυ πολλοὶ οὐδ' οὕτω τι αὐτοῦ προετίμων, ἀπέκτεινέ τινας. Simile exemplum dedit Valer. Max. VI, 3, 3, ubi C. Vettienum, qui sinistrae manus digitos, ne bello Italico militaret, absciderat, Senatus decreto, *publicatis bonis, aeternis vinculis punitum* narrat. Seriori tempore exilium v. deportationem contra sacramenti detrectationem constituerunt. Vid. Torrent.

quod imminere-videbat) studio ordinis sui, ut Equitem emtum sub hasta statim dimitterent. Addixit igitur in auctione liberto, qui pro libero quidem eum haberet, i. e. non servilibus operibus vexaret, ut recte Burm., in agro tamen relegatum teneret, ἐς χωρίον κατατιθέμενον, ut Livia apud Dion. LV, 18, vel ἐν ἀγρῷ κατακλεισθέντα, ut c. 20.

cum ignominia totam dimisit) exemplo Caesaris. Vid. Caes. 69 et 70. Caeterum plures militum Augusti seditiones a scriptoribus commemorantur. H. l. autem intelligenda videtur, quae accidit post bellum Siculum, de qua Appian. V, 128 sqq., qui cap. 129: ἐδίδου τοῖς θέλουσιν ἀποστρατεύεσθαι· καὶ γενομένους ἐς δισμυρίους εὐθὺς ἀπέλυε, καὶ ἐξέπεμπε τῆς νήσου, μὴ διαφθείραιεν ἑτέρους, atque Dio XLIX, 13 sqq., coll. c. 34.

commoda emeritorum (praemiorum) exauctoravit. Cohortes, si quae cessissent loco, decimatas hordeo pavit. Centuriones, statione deserta, itidem ut manipulares, capitali animadversione puniit: pro cetero delictorum genere variis ignominiis affecit, ut stare per totum diem iuberet ante Praetorium, interdum tunicatos discinctosque, nonnunquam cum decempedis, vel etiam cespitem portantes.

citra commoda emeritorum (praemiorum) Infra Aug. 49 est: *quidquid ubique militum esset, ad certam stipendiorum praemiorumque formulam adstrinxit, definitis pro gradu cuiusque et temporibus militiae, et commodis missionum*, et Calig. 44, dicuntur: *commoda emeritae militiae.* Ita sunt *emerita stipendia* Liv. XXXIX, 19, et saepius (vid. Schaeferi Glossar. Liv.). *Emeritum* etiam et *emerita* simpliciter i. q. praemia emeritae militiae. Sed *commoda emeritorum praemiorum* tautologiâ dicerentur non ferenda. Itaque vel inserendum *et* ante *praemiorum*, quo tamen parum consulitur loco, vel cum Wolf. aliisque eiiciendum *praemiorum*, ita ut *emeritorum* sit masculinum, et commoda sive praemia intelligantur eorum, qui emeriti sunt stipendia. Bremius tueri conatur locum simili c. 10, ubi *candidatus petitor.* Sed ibi eadem labes ex inepto glossemate.

decimatas hordeo pavit) pro tritico. Vid. Polyb. VI, 38, ubi agit de *decimatione* manipulorum, qui hosti cesserunt, additque: τούτους ἐκ πάντων κληροῦται τῶν ἀποδεδειλιακότων· καὶ τοὺς μὲν λαχόντας ξυλοκοπεῖ κατὰ τὸν ἄρτι ῥηθέντα λόγον ἀπαραιτήτως (ὁ χιλίαρχος) τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ μέτρημα κριθὰς δοὺς ἀντὶ πυρῶν, ἔξω κελεύει τοῦ χάρακος καὶ τῆς ἀσφαλείας ποιεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. Ita auctore Dione XLIX, 27, in expeditione contra Parthos Antonius καὶ κριθὴν πᾶσιν αὐτοῖς (militibus suis) ἀντὶ τοῦ σίτου ἔδωκε, καὶ ἐδεκάτευσέ τινας, et ibid. c. 38, in bello Augusti contra Dalmatas A. 720, multa pertulisse Romani dicuntur, ὥστε καὶ τῶν στρατιωτῶν τισι κριθὴν ἀντὶ τοῦ σίτου δοθῆναι, καὶ ἑτέρους τὴν τάξιν ἐκλιπόντας δεκατευθῆναι, et Appian. Illyr. 26, τὴν δὲ σπεῖραν, ἣ τὸ φυλάκιον ἐξέλιπε, διακληρώσας, ἐζημίωσε θανάτῳ τὸ δέκατον· καὶ λοχαγοὺς ἐπὶ τῷ δεκάτῳ δύο· καὶ τοῖς λοιποῖς ἐκέλευεν ἐκείνου τοῦ θέρους κριθὴν ἀντὶ σίτου τραφῆναι δίδοσθαι. Conf. Polyaen. VIII, 24, 1 et 2.

capit animadv.) Vid. Appian. loc. mod. cit. καὶ λοχαγοὺς etc.

stare per totum diem iub.) Sunt στάσεις ἐπονείδιστοι, de quibus Livia apud Dion. LV, 18. Hoc poenae genus multis illustravit Casaub. ad h. l. V. omnino Gerhard. Sichtermann. de poenis militaribus Romanorum c. 14, iam citatus a Fabric., et Franc. Robortell. de poenis militum et ignominiis (Thes. Graev. tom. X, p. 1482).

tunicatos discinctosque) id est positis sagis omnique habitu militari. Polyaen. VIII, 24, 3: Σεβαστὸς τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου διαμαρτόντας ἐκέλευσε πρὸ τοῦ στρατηγείου λυσιζώνους ἑστάναι·

25. Neque post bella civilia aut in concione, aut per edictum, ullos militum *commilitones* appellabat, sed *milites:* ac ne a filiis quidem aut privignis suis, imperio praeditis, aliter appellari passus est; ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suae maiestas postularet. Libertino milite, praeterquam Romae incendiorum causa, et si tumultus in graviore annona metueretur, bis usus est: semel ad praesidium coloniarum, Illyricum contingentium; iterum ad tutelam ripae Rheni fluminis: eosque servos adhuc viris feminisque pecuniosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore

ἔστι δὲ ὅτε καὶ πλινθοφορεῖν δι᾽ ὅλης ἡμέρας.

ambitiosius) id est ad conciliandum multitudinis favorem nimis comparatum, inde *humilius, indecentius*, quamobrem opponitur *sua domusque suae maiestas*. Vid. Graev. et Cort. ad Cic. ad Div. III, 7; Ernest. ad Tac. Hist. I, 83, ubi: *vulgus et plures, seditionibus et ambitioso imperio laeti*, et ind. nostr.

incendiorum causa) vid. cap. 30, et Dio LV, 26.

semel ad praes. colon.) A. V. 760; Dio LV, 31: πέμπει τὸν Γερμανικόν, — στρατιώτας οἱ οὐκ εὐγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξελευθέρους δούς, ἄλλους τε, καὶ ὅσους παρά τε τῶν ἀνδρῶν καὶ παρὰ τῶν γυναικῶν δούλους, πρὸς τὰ τιμήματα αὐτῶν, σὺν τροφῇ ἑξαμήνῳ λαβὼν ἠλευθέρωσεν. Vell. II, 111: *habiti itaque delectus, revocati undique et omnes veterani; viri foeminaeque ex censu libertinum coactae dare militem.*

iterum ad tut. rip.) post cladem Varianam A. V. 763; Dio LVI, 23: ἀποκληρώσας δὲ ἔκ τε τῶν ἐστρατευμένων ἤδη, καὶ ἐκ τῶν ἐξελευθέρων, ὅσους ἠδυνήθη, κατέλεξε καὶ εὐθὺς σπουδῇ μετὰ τοῦ Τιβερίου ἐς τὴν Γερμανίαν ἔπεμψεν.

eosque servos adhuc) Nisi *servos adhuc* additamentum sunt glossatoris, qui, quum praecessisset *libertino milite*, monere voluit, eos, quum servi adhuc nequedum manumissi essent, *indictos*, i. e. imperatos edicto *pecuniosioribus* (al. *peculiosioribus*, al. etiam vitiose *periculiosioribus*), id est *ex censu*, ut Vellei., πρὸς τὰ τιμήματα αὐτῶν, ut Dio, fuisse; eadem perspicuitatis ratio auctorem ad adiicienda ea, non necessaria, commovit. Sed praeferenda tamen ea emendationi Oudend. *eosque, ad hoc servos*, i. e. praeterea, ἐπὶ τούτῳ, quo sensu sane *ad hoc* saepissime occurrit. Postea *sub priore vexillo* cum Torrentio puto esse: sub eo vexillo, quod prima acie collocaret, s. quod in prioribus esset vexillis, adeoque hostibus maxime expositum, nisi mavis intelligere id, sub quo Romae iam fuerant in priore ministerio. Sed ipse auctor, modo manumissos eos, dixit. Auget autem momenta, quibus, abhorruisse a libertinorum militum usu Augustum, ostendat, dum *bis* tantum usum et in

vexillo habuit, neque aut commixtos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria, aliquanto facilius phaleras et torques, et quidquid auro argentoque constaret, quam vallares ac murales coronas, quae honore praecellerent, dabat: has quam parcissime, et sine ambitione, ac saepe etiam caligatis, tribuit. M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam caeruleo vexillo donavit. Solos triumphales, quamquam et socios expeditionum, et participes victoriarum suarum, nunquam donis impertiendos putavit; quod ipsi quoque ius habuissent tribuendi ea, quibus vellent. Nihil autem

summa Reip. necessitate, et hostibus concidendos exposuisse propter periculum pacis tempore ab iis metuendum, et loco armisque ab ingenuis secrevisse, addit. Caeterum al. coniecerunt *privo* vel *proprio* pro *priore*. Sed hoc idem esset, quod: *neque commixtos* etc. De *vexillariis* doctus est excursus Ernesti ad Tac., quo varias virorum eruditorum de iis sententias in disquisitionem vocavit. H. l. milites levis armaturae intelligendi videntur, ut Tac. Hist. II, 66, quo loco etiam ad eamdem de hoc genere militum sententiam usus est Salmas. de re milit. Rom. cap. 19 (Thes. Graev. tom. X, p. 1427).

Dona militaria) Genus, absolute praepositum more Graecorum; *phalerae et torques* etc. sunt species, generi subiunctae. Vid. Perizon. ad Sanctii Minerv. p. 708.

et quidquid auro arg. const.) Polyaen. VIII, 24, 5: Σεβαστὸς τοῖς ἀνδραγαθοῦσιν ἀργυρίου καὶ χρυσίου μεγάλας ἐδίδου δωρεάς.

sine ambitione, ac — caligatis) De voc. *ambitio* vid. supra et ind. nostr. *Caligati* sunt id quod gregarii, manipulares. Vid. Calig. 9. Ita est βουλὴ καλίγας ἀπὸ τῆς τῶν στρατιωτικῶν ὑποδημάτων χρήσεως ap. Dion. XLVIII, 12.

M. Agrippam) Secundum Dion. LI, 21, post pugnam Actiacam. Ibi enim: μετὰ δὲ τοῦτο τούς τε ὑποστρατήγους καὶ ἐπῄνεσε καὶ ἐτίμησεν, ὥσπερ εἴθιστο· καὶ τὸν μὲν Ἀγρίππαν ἄλλοις τέ τισι καὶ σημείῳ κυανοειδεῖ ναυκρατητικῷ προσεπεσέμνυνε. Post bellum Siculum eidem *coronam navalem* dederat praemii loco, testibus Dion. XLIX, 14: τοῖς τε ὑποστρατήγοις ἄλλοις τε ἄλλα, καὶ τῷ Ἀγρίππᾳ στέφανον χρυσοῦν ἐμβόλοις ἠσκημένον ἐδωρήσατο, Vell. II, 81: *insigne* coronae classicae, *quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit.* Liv. Epit. 129; Senec. de benef. III, 32; Plin. XVI, 4; et Serv. ad Virg. Aen. VIII, 682, qui coronam *rostratam* eam dicunt. Videtur igitur utramque rem confudisse Suetonius, quod fortasse originem dedit h. l. lectioni *in Cilicia*, substitutae ab eo, qui post pugnam Actiacam Asiam Augustum petiisse, sciebat.

quod ipsi quoque) Affectabant enim civile ingenium Imperatores, ducibus

minus in perfecto duce, quam festinationem temeritatemque, convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa iactabat: Σπεῦδε βραδέως. Et:

Ἀσφαλὴς γὰρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Et, *Sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene.* Proelium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi quum maior emolumenti spes, quam damni metus, ostenderetur. Nam *minima commoda non minimo sectantes discrimine, similes* aiebat *esse aureo hamo piscantibus: cuius abrupti damnum nulla captura pensari posset.*

26. Magistratus atque honores et ante tempus, et quosdam novi generis perpetuosque cepit. Consulatum

hoc dona militaria tribuendi iure relicto. Vid. Tiber. 31; Tac. A. III, 21.

in perfecto duce) *Convenire* absolute positum, ut vere Wolfius, neque mutanda dictio in *perfecto duci* vel *in perfectum ducem*, ut nonnullis temere placuit. Est autem i. q. *utile, idoneum esse*, ut gr. προσήκειν pro συμφέρειν. Vid. Lex. Xen. in προσήκειν n. 13, et n. 14: ὥσπερ ἐν τυραννίδι προσήκει.

Σπεῦδε βραδέως) Polyaen. VIII, 24, 4: Σεβαστὸς τοῖς ἑαυτοῦ στρατηγοῖς παρήγγειλεν, ἀσφαλείας πεφροντικέναι μάλιστα, καὶ συνεχῶς ἐπέλεγε τό, Σπεῦδε βραδέως, καὶ τό, Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Gell. X, 11: *Illud vero Nigidianum* (Nigidii interpretationem voc. *mature* dicit) *rei atque verbi temperamentum Divus Augustus duobus Graecis verbis elegantissime exprimebat, nam et dicere in sermonibus et scribere in epistolis solitum esse aiunt:* Σπεῦδε βραδέως, *per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur* et industriae celeritas et diligentiae tarditas; *ex quibus duobus contrariis fit* maturitas.

Ἀσφαλὴς) Verba sunt Polynicis ap. Euripid. Phoeniss. 612. Sententiam dat etiam Appian. Civ. V, 84, ubi suadentibus, ut Pompeium classe aggrederetur, amicis respondisse dicitur Augustus, οὐκ εὔβουλον εἶναι τὸν ῥιψοκίνδυνον, ἔνθα συμμαχίαν ἄλλην προσδοκῷη. Diversum Caesaris fuerat ingenium (Caes. 58), *qui nonnisi tempore extremo ad dimicandum cunctantior factus est* (Caes. 60). Sed ille imperium expugnabat, Augustus, ingenio animique vi longe inferior, partum tuebatur.

Nam minima commoda) Polyaen. VIII, 24, 6: Σεβαστὸς τοὺς ἄνευ λυσιτελείας ῥιψοκινδύνους ἔλεγε μηδὲν διαφέρειν τῶν χρυσοῖς ἀγκίστροις ἁλιευομένων.

et ante tempus) vid. supra cap. 10; Cic. Phil. V, 16 sqq., ubi censet, legum annalium in Caesare rationem non habendam, atque ita de eo de-

vicesimo aetatis anno invasit, admotis hostiliter ad Vrbem legionibus, missisque, qui sibi nomine exercitus deposcerent, quum quidem, cunctante Senatu, Cornelius Centurio, princeps legationis, reiecto sagulo, ostendens gladii capulum, non dubitasset in Curia dicere, *Hic faciet, si vos non feceritis.* Secundum consulatum post novem annos, tertium anno interiecto gessit: se-

cernendum: *C. Caesarem, Caii filium, Pontificem, Propraetorem, Senatorem esse, sententiamque loco praetorio dicere; eiusque rationem, quemcumque magistratum appeteret, ita haberi, prout haberi lege liceret, si anno superiore Praetor fuisset.* Conf. Fabric. ad Dion. XLVI, 46.

vicesimo aetatis anno) Eutrop. VII, 1, ut semper, Nostrum secutus: *Romam cum exercitu profectus est, extorsitque, ut sibi* vicesimo anno *consulatus daretur.* Vell. II, 65: *Consulatumque iniit Caesar pridie, quam viginti annos impleret, X. Kal. Octobres, cum collega Q. Pedio, post Vrbem conditam annis DCCXI* (ubi v. maxime de mense initi consulatus Kraus.). Liv. Epit. 119: *quum annos* novemdecim *haberet, Consul creatus est*, ubi Sigon. integros novemdecim annos intelligendos docet, viginti imperfectos. Conf. Oudendorp. ad Aug. 8, et quos ille laudat, Fabr. ad Dion. XLVI, 46.

admotis – deposcerent) vid. Appian. III, 86–94; Dio XLVI, 42 sqq., qui c. 45: τήν τε οὖν πόλιν οὕτως ὁ Καῖσαρ ἀμαχεὶ κατέσχε, καὶ ὕπατος καὶ πρὸς τοῦ δήμου ἀπεδείχθη, δύο τινῶν ἀντὶ ὑπάτων πρὸς τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρεθέντων.

Cornelius Centurio) Dio XLVI, 42, quadringentos legatos e militibus suis Caesarem misisse dicit; postea c. 43: εὐπρεπῶς πως διεκρούσθησαν· οἵ τε ἄλλοι φανερῶς ὠργίζοντο, καὶ εἷς τις αὐτῶν ἐξῆλθέ τε ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τὸ ξίφος λαβὼν (ἄοπλοι γὰρ εἰσεληλύθεσαν) ἥψατό τε αὐτοῦ, καὶ εἶπεν, ὅτι, ἂν ὑμεῖς τὴν ὑπατείαν μὴ δῶτε τῷ Καίσαρι, τοῦτο δώσει· καὶ αὐτῷ ὁ Κικέρων ὑπολαβὼν, ἂν οὕτως, ἔφη, παρακαλῆτε, λήψετε αὐτήν· Alia a Centurionibus in Senatu dicta refert Appian. III, 88. Caeterum idem narrat de alia occasione Plutarch. Caes. 29, ubi: Λέγεται, τινὰ τῶν ἀφιγμένων παρ' αὐτοῦ (a Iulio Caesare) ταξιαρχῶν, ἑστῶτα πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ πυθόμενον, ὡς οὐ δίδωσιν ἡ γερουσία Καίσαρι χρόνον τῆς ἀρχῆς· Ἀλλ' αὕτη, φάναι, δώσει· κρούσαντα τῇ χειρὶ τὴν λαβὴν τῆς μαχαίρας. Error videtur Plutarchi, ortus ex nomine Caesaris, reique similitudine, repetitus tamen paulo diverso colore ab Appian. II, 25, qui, negata absenti consulatus petitione a Marcello, φασὶ τὸν Καίσαρα τῷ μηνύοντι ἀποκρίνασθαι, κόπτοντα τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους· ἥδε μοι δώσει.

Secundum consulatum) A. V. 721; Dio XLIX, 43: ὁ δ' οὖν Καῖσαρ τὴν ὑπατείαν (ἦρξε γὰρ μετὰ Λουκίου τοῦ Τούλλου, cum L. Volcatio Tullo, δεύτερον) τῇ πρώτῃ εὐθὺς ἡμέρᾳ κατὰ τὸν τοῦ Ἀντωνίου τρόπον ἀπεῖπε. Novem autem Suetonii anni a finito primo consulatu computandi sunt.

tertium) A. V. 723, cum M. Valerio Messala Corvino. Dio L, 10. Con-

quentes usque ad undecimum continuavit: multisque mox, quum deferrentur, recusatis, duodecimum magno, id est septemdecim annorum intervallo, et rursus tertiumdecimum biennio post ultro petiit, ut Caium et Lucium filios, amplissimo praeditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in Forum. Quinque medios consulatus a sexto ad undecimum annuos gessit: ceteros aut novem, aut sex, aut quatuor, aut tribus mensibus; secundum vero, paucissimis horis. Nam die

tinuavit postea consulatus usque ad A. V. 731.

duodecimum) A. V. 749, cum L. Sulla.

tertiumdecimum) A. V. 752. Hic ultimus Augusti fuit consulatus. Consentiunt Tac. A. I, 9, qui: *numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium simul aequaverat* (Valerius sex, Marius septem consulatus gesserant) et Statius Silv. IV, 1, 31: *ter Latios deciesque tulit, labentibus annis, Augustus fasces.* Quod enim quartum decimum Augusto etiam tribuunt A. 754, id ortum ex vitiosa lectione elenchi ante Dion. lib. LV, ubi leg. Γ. Καῖσαρ τοῦ Αὐγ. υἱ, intelligendumque C. Caesarem, Augusti e Iulia et Agrippa nepotem, iamdudum viderunt viri docti ad Dion. l. c., monuitque Oudendorp. ad h. l.

Caium et Lucium) nepotes ex Agrippa, de quibus vid. c. 64 et 65.

suo quemque tir. — Forum) ut togam virilem iis daret. *Tirones* enim erant, qui hanc togam sumebant. Vid. Ern. Cl. Cic. sub v. *toga* et ind. n.

a sexto) ab A. V. 726, usque ad 731.

ceteros aut novem, aut sex) Al. vitiose: *ceteros autem sex, aut novem* etc. Ita primo statim consulatu se abdicavit post initum cum Antonio et Lepido foedus, suffecto P. Ventidio. Dio XLVII, 15. De summa autem ex eo tempore in sufficiendis Consulibus licentia idem Dio XLVIII, 35, ubi: ὑπάτους δὲ οὐδὲ δύο ἐτησίους, ὥσπερ εἴθιστο, ἀλλὰ πλείους τότε πρῶτον εὐθὺς ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις εἵλοντο. καὶ πρότερον μὲν γὰρ μεθ' ἑτέρους τινὲς μήτ' ἀποθανόντας, μήτ' ἐπ' ἀτιμίᾳ, μήτε ἄλλως πως παυθέντας, ἦρξαν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ὥς που τοῖς ἐς ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν χειροτονηθεῖσιν ἔδοξεν, κατέστησαν· τότε δὲ ἐνιαύσιος μὲν οὐδεὶς ᾑρέθη, πρὸς δὲ δὴ τὰ τοῦ χρόνου μέρη ἄλλοι καὶ ἄλλοι ἀπεδείχθησαν· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὑπατείας διὰ παντὸς τοῦ ἔτους (ὥσπερ καὶ νῦν γίγνεται) ἔσχον· τοὺς δ' ἑτέρους αὐτοὶ μὲν οἱ ἐν τῇ πόλει τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ ἐν ἑκάστῳ τῷ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν χρόνῳ ὠνόμαζον (ὃ καὶ νῦν ποιεῖται)· οἱ δὲ λοιποὶ ἢ τινὰς αὐτῶν ἢ οὐδένας ᾔδεσαν, καὶ διὰ τοῦτο σμικροτέρους σφᾶς ὑπάτους ἐπεκάλουν. Conf. Id. cap. 53. Initium autem huius moris fecerat Iulius Caesar. Vid. Caes. 76.

paucissimis horis) Dio XLIX, 43, quem locum iam supra excitavi: τὴν ὑπατείαν τῇ πρώτῃ εὐθὺς ἡμέρᾳ ἀπεῖπε. Vide Appian. loco mox laudando.

Kalendarum Ianuarii, quum mane pro aede Capitolini Iovis paululum curuli sella praesedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romae, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octavum et nonum Tarracone iniit.

27. Triumviratum Reipublicae constituendae per decem annos administravit: in quo restitit quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam utroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum saepe personam per gratiam et preces exorabilibus,

pro aede Cap. Iovis) Nam Consules Kal. Ian. magistratum auspicati solenni pompa in Capitolium procedebant, votisque nuncupatis sacra Iovi Capitolino faciebant.

suffecto alio) Eum fuisse P. Autonium, docet Fabr. ad Dion. XLIX, 43. Sententiam eorum, qui P. Autronium Paetum successisse contendunt, secutus est etiam Schweigh. in edit. Appian. Illyr. 28: νουμηνίᾳ δ' ἔτους ἀρξάμενος ὑπατεύειν, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡμέρας παραδοὺς Αὐτρωνίῳ Παίτῳ, εὐθὺς ἐξέθορεν αὖθις ἐπὶ τοὺς Δαλμάτας, ἄρχων ἔτι τὴν τῶν Τριῶν ἀρχήν. ubi al. Ἀντωνίῳ, sine dubio rectius, quamvis contra pugnante Pighio Ann. tom. III, pag. 497.

quartum cons. in Asia) post devictum Antonium A. V. 724. Vid. Dio LI, 4. Collega erat M. Licinius Crassus.

quintum) A. V. 725, cum Sexto Apuleio.

octavum et nonum) A. V. 728 cum T. Statilio Tauro, et 729 cum M. Iunio Silano. Dio autem LIII, 25, anno 729, demum in Hispaniam eum ad bellum Cantabricum profectum et Tarracone aegrotum decubuisse, narrat.

Triumvir. Reip. const.) *Tresviros Reip. constituendae* eos appellat etiam Epitomator Liv. 120, et Appian. Civ. IV, 2: καινὴν ἀρχὴν ἐς διόρθωσιν τῶν ἐμφυλίων, c. 7: καινὴν ἀρχὴν ἐπὶ καταστάσει τῶν παρόντων, ubi comparat eos cum Harmostis Lacedaemoniorum, et c. 95: τοὺς τὴν πόλιν ἁρμόσαι καὶ διορθῶσαι τὰ κοινὰ κεχειροτονημένους, Dio denique XLVI, 55: ἐπιμελητὰς καὶ διορθωτὰς πρός τε διοίκησιν καὶ κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

per decem annos) Susceperant A. V. 711, in quinquennium, Dio l. c.; Appian. IV, 2, et A. 717, illud toto iam biennio transgressi, in alterum quinquennium prorogarunt. Dio XLVIII, 54: ἑαυτοῖς δὲ τὴν ἡγεμονίαν ἐς ἄλλα ἔτη πέντε, ἐπειδὴ τὰ πρότερα ἐξεληλύθει, ἐπέτρεψαν.

in quo restitit) Defendunt Octavianum etiam Flor. IV, 6, 6: *haec scelera in Antonii Lepidique tabulis. Caesar percussoribus patris contentus fuit. Haec quoque, nisi multa fuisset, etiam iusta caedes haberetur*; et Dio XLVII, 7. Proscriptionis crudelitatem describunt Appian. Civ. IV, 1–51. Dio l. c. Vell. II, 66, 67, qui et ipse: *repugnante Caesare, sed frustra adversus duos, instauratum Sullani exempli malum, proscriptio.*

solus magno opere contendit, ne cui parceretur: proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octavii in aedilitate. Iunius Saturnius hoc amplius tradit: quum peracta proscriptione M. Lepidus in Senatu excusasset praeterita, et spem clementiae in posterum fecisset, quoniam satis poenarum exactum esset; hunc e diverso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera. In cuius tamen pertinaciae poenitentiam postea T. Vinium Philopoemenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate honoravit. In eadem hac potestate multiplici flagravit invidia. Nam et Pinarium, equitem Romanum,

solus–parceretur) Contra Dio l. c.: καὶ τότε δὲ οὐχ ὅσον πολλοὺς οὐκ ἔφθειρεν, ἀλλὰ καὶ ἔσωσε πλείστους· τοῖς τε προδοῦσι τοὺς δεσπότας ἢ τοὺς φίλους, χαλεπώτατα, καὶ τοῖς συναραμένοις τισίν, ἐπιεικέστατα ἐχρήσατο.

C. Toranium) Appian. Civ. IV, 12: ἦν δὲ καὶ Θωράνιος ἐν τοῖς προγεγραμμένοις, λεγόμενος ὑπό τινων ἐπιτροπεῦσαι Καίσαρος. Vide etiam Schweigh. ad IV, 18, et Fabricium ad Dionem LIII, 27; Glandorp. pag. 844.

Iunius Saturninus) qui scriptor Hadriani tempore vixit, aequalis Suetonii. Vid. Burm.

T. Vinium Philopoemenem) Dio XLVII, 7: Τανουσία, γυνὴ ἐπιφανής, τὸν ἄνδρα Τίτον Οὐίνιον ἐπικηρυχθέντα, τὸ μὲν πρῶτον ἐς κιβωτὸν παρὰ ἀπελευθέρῳ τινὶ Φιλοποίμενι κατέκρυψεν, ὥστε καὶ πίστιν τοῦ τεθνηκέναι αὐτὸν παρασχεῖν· μετὰ δὲ τοῦτο δημοτελῆ ἑορτήν, ἣν συγγενής τις αὐτῆς ποιήσειν ἔμελλε, τηρήσασα, τόν τε Καίσαρα διὰ τῆς Ὀκταουΐας τῆς ἀδελφῆς ἐς τὸ θέατρον μόνον τῶν τριῶν ἐσελθεῖν διεπράξατο· κἀνταῦθα ἐκπηδήσασα, τό τε πραχθὲν ἀγνοοῦντί οἱ ἐμήνυσε, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτὴν ἐσκομίσασα, ἐκεῖθεν τὸν ἄνδρα ἐξήγαγεν· ὥστε τὸν Καίσαρα θαυμάσαντα, πάντας μὲν αὐτοὺς ἀφεῖναι (καὶ γὰρ τοῖς συγκρύψασί τινα θάνατος προείρητο) τὸν δὲ δὴ Φιλοποίμενα καὶ ἐς τὴν ἱππάδα καταταξαι, qui locus confirmat rationem eorum, qui n. l. *T. Vinium* rescribendum censuerunt pro *T. Iunium*. Ita etiam indicavit Schweig. ad Appian. IV, 44, ubi: Ἰούνιον δὲ ἀπελεύθερος αὐτοῦ Ἰουνίου, Φιλήμων, οἰκίαν κεκτημένος λαμπράν, ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς οἰκίας ἔκρυψεν ἐν λάρνακι, ἃς ἀπὸ σιδήρου ἐς χρημάτων ἢ βιβλίων ἔχουσι φυλακήν· καὶ νυκτὸς ἔτρεφε μέχρι τῶν σπονδῶν. Censuit enim nomen scribendum Οὐίνιος cum Casaub. ad l. n., et postea Φιλοποίμην pro Φιλήμων, quod nomen exhibent etiam nonnulli codd. Suetonii. Postea pro *honoravit* al. *decoravit*, quod edidit Burm. Sed constantem usum voc. *honorare* apud Suetonium docet index.

Pinarium) L. Pinarius heres fuit Caesaris cum Octavio. Caes. 83, ubi

quum, concionante se, admissa turba paganorum, apud milites, subscribere quaedam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram confodi imperavit: et Tedium Afrum, Consulem designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis conterruit minis, ut is se praecipitaverit. Et Q. Gallium, Praetorem, in officio salutationis tabellas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quidquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paulo post per Centuriones et milites raptum e tribunali, servilem in modum torsit; ac fatentem nihil iussit occidi, prius oculis eius sua manu effossis: quem tamen scribit colloquio petito insidiatum sibi, coniectumque a se in custodiam, deinde Vrbe interdicta

vid. Eum h. l. intelligit Bernecc. Sed ad augendam facinoris Augusti invidiam, coheredem eius diserte, puto, auctor dixisset, ut antea *C. Toranium tutorem suum*. Quum nonnisi *Equitem Rom.* appellet, nullo alio nomine insignis fuisse videtur. Caeterum iunge: *concionante se apud milites*.

paganorum) *Pagani* opponuntur *militibus*, atque inde Christiani paganos appellarunt, qui militiae Christi non essent adscripti. Ita praeter alios hoc gentilium nomen ex ipso Latinitatis gremio explicuit magister quondam meus, *I. A. Wolfius* in disp. de Latinitate ecclesiast. in codice Theodosiano. Lips. 1774. Alias recensuit de eodem voc. sententias Schroeckh. Hist. ecclesiast. Tom. VII, p. 223.

subscribere) id est clam notare, quam vim *sub* habet in compositis, ut graec. ὑπό. Vid. Burm. ad h. l. et Ern. ad Tac. Agric. 45, ubi: *quum suspiria nostra subscriberentur*.

praecipitaverit) Non opus erat, ut Ern. h. l. Latinitatem huius temporis impugnaret, quum omnis fere pagina hunc Suet. morem ostendat. Vid. quae diximus ad Caes. cap. 6.

ne aliud inveniretur) Miror, Reitzium sensu obscoeno hoc intellexisse, collato Iustin. XXXVIII, 1. Imo saevitia Augusti notatur, qui, quem sublatum cuperet, ne facta inquisitione innocens reperiretur, timebat.

oculis — effossis) Heinsius emendavit *effusis*, quod probavit Oudend. Ita Vell. II, 52: *effossumque alterum Romani imperii lumen*, ubi Iunt. *effusum*. Vid. interpp. ad h. l., max. Burm.

quem tamen scribit) haud dubie in ὑπομνήμασι (vid. c. 15), ex quibus hausit Appian. Civ. III, 95, ad primum Octaviani consulatum A. V. 711, rem ita narrans: *ἔδοξε δὲ ταῖσδε ταῖς ἡμέραις* Κὐιντος Γάλλιος, ἀδελφὸς Μάρκου Γαλλίου συνόντος Ἀντωνίῳ, τὴν πολιτικὴν στρατηγίαν ἄρχων, αἰτῆσαι παρὰ Καίσαρος τὴν στρατηγίαν τῆς Λιβύης, *καὶ οὕτω τυχὼν* (Schweigh. coniicit οὕτως ἐντυχὼν e Nostri *col-*

dimissum, naufragio vel latronum insidiis perisse. Tribuniciam potestatem perpetuam recepit, in qua semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptavit. Recepit et morum legumque regimen aeque perpetuum:

loquio petito; mallem αὐτῷ ἐντυχών) ἐπιβουλεῦσαι τῷ Καίσαρι· καὶ αὐτοῦ τὴν μὲν στρατηγίαν περιεῖλον οἱ σύναρχοι, τὴν δ' οἰκίαν διήρπασεν ὁ δῆμος, ἡ δὲ βουλὴ κατεγίγνωσκε θάνατον· ὁ δὲ Καῖσαρ ἐς τὸν ἀδελφὸν ἐκέλευσε χωρεῖν, καὶ δοκεῖ νεὼς ἐπιβὰς οὐδαμοῦ ἔτι φανῆναι.

Tribuniciam potestatem) Post devictum Aotonium A. V. 724, decretum a Senatu narrat Dio LI, 19: καὶ τὸν Καίσαρα τήν τε ἐξουσίαν τὴν τῶν δημάρχων διὰ βίου ἔχειν, καὶ τοῖς ἐπιβοωμένοις αὐτὸν καὶ ἐντὸς τοῦ πωμηρίου καὶ ἔξω μέχρι ὀγδόου ἡμισταδίου ἀμύνειν (ὃ μηδενὶ τῶν δημαρχούντων ἐξῆν). Sed recepta demum est haec potestas ab Aogusto A. V. 731, a. d. V. Kal. Iul., quod patet e Dioo. LIII, 32, ubi denuo: καὶ ἡ γερουσία δήμαρχον αὐτὸν διὰ βίου εἶναι ἐψηφίσατο, et Tac. A. I, 9, ubi: *continuata* per septem et trigiota annos *tribunicia potestas*, oumero rotundo pro 36 anuis et aliquot meusibus, uempe ab A. 731, osque ad mortem A. 767. Caeterum de vi tribuniciae potestatis ab Imperatoribus assumtae agunt Tac. A. III, 56: *id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne* Regis *aut* Dictatoris *nomen assumeret, ac tamen appellatione aliqua caetera imperia praemineret* (coll. 1, 2), et Dio LIII, 17: ἥ τε ἐξουσία ἡ δημαρχικὴ καλουμένη, ἣν οἱ πάνυ ποτὲ ἀνθήσαντες (Tribuni valentissimi tempore liberae Reip.) ἔσχον, δίδωσι σφίσι (Imperatoribus), τά τε ἐπιγιγνόμενα ὑφ' ἑτέρου τινός, ἂν μὴ συνεπαινῶσι, παύειν, καὶ μὴ καθυβρίζεσθαι· (ius vetaodi et personae sacrosanctae) κἂν ἄρα τι καὶ τὸ βραχύτατον μὴ ὅτι ἔργῳ ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀδικεῖσθαι δόξωσι, καὶ ἄκριτον τὸν ποιήσαντα αὐτὸ ὡς καὶ ἐναγῆ ἀπολλύναι· δημαρχεῖν μὲν γάρ, ἅτε καὶ ἐς τοὺς εὐπατρίδας πάντως τελοῦντες, οὐχ ὅσιον νομίζουσιν εἶναι· τὴν δὲ δὴ δύναμιν τὴν τῶν δημάρχων πᾶσαν, ὅση περ τὰ μάλιστα ἐγένετο, προστίθενται, καὶ δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἐξαρίθμησις τῶν ἐτῶν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ὡς καὶ κατ' ἔτος αὐτὴν μετὰ τῶν ἀεὶ δημαρχούντων λαμβανόντων, προβαίνει.

semel atque iterum — colleg. sibi coopt.) A. V. 736, M. Agrippam, auctore Dion. LIV, 12: ἔπειτα δὲ καὶ τῷ Αγρίππᾳ ἄλλα τε ἐξ ἴσου πη ἑαυτῷ, καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν δημαρχικὴν ἐς τὸν αὐτὸν χρόνον (iu quiuquenuium s. *lustrum*, ut Suet.) ἔδωκε, cui postea prorogavit hanc dignitatem A. V. 741, in alternm quiuqueoniom, ut Dio LIV, 28: κἂν τούτῳ τὸν Αγρίππαν ἐκ τῆς Συρίας ἐλθόντα, τῇ δημαρχικῇ ἐξουσίᾳ αὖθις ἐς ἄλλα ἔτη πέντε ἐμεγάλυνε, id quod Suetonius silentio trausiisse videtor, quooiam Agrippa proximo anno obiit; et A. V. 748, Tiberium, qood Dio LV, 9: τῷ Τιβερίῳ τὴν ἐξουσίαν τὴν δημαρχικὴν ἐς πέντε ἔτη ἔνειμε, Noster Tiber. 9: *tribuniciam potestatem in quinquennium accepit*. Eidem Dio LV, 13, eam pot. in deceunium datam dicit A. V. 757, eoque fere exacto iu uovum quiuquennium A. V. 766, l. LVI, 28.

morum legumque regimen) Dio LIV, 10: ἐπιμελητὴς τῶν τρόπων ἐς πέντε ἔτη παρακληθεὶς διεχειροτονήθη

quo iure, quamquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.

28. De reddenda Republica bis cogitavit: primo post oppressum statim Antonium, memor, obiectum ab eo

(A. V. 735), et c. 30: μετὰ τοῦτο ὁ Αὔγουστος ἐπιμελητής τε καὶ ἐπανορθωτὴς τῶν τρόπων ἐς ἕτερα πέντε ἔτη αἱρεθείς (A. V. 742) etc. *Perpetuum* tamen habuisse illud dicit Suetonius, quoniam post singula quinquennia vel per alias occasiones prorogandum sibi a Senatu neque curavit, atque imperium ipsum post decennia. De praefectura morum Caesaris v. Caes. 76.

sine censurae honore) Dio LIV, 2, postquam dictaturam oblatam non recepisse eum narravit, τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ τιμητὴν αὐτὸν διὰ βίου χειροτονῆσαι βουλομένων ἐποίησεν· οὔτε γὰρ τὴν ἀρχὴν ὑπέστη, καὶ εὐθὺς ἑτέρους τιμητὰς ἀπέδειξεν. Sed ab eodem LII, 42, dicitur τιμητεύσας σὺν τῷ Αγρίππᾳ, et LIV, 26: τιμητεύων, et LIV, 10: καὶ τὴν ἐξουσίαν τὴν τῶν τιμητῶν ἐς τὸν αὐτὸν χρόνον (in quinquennium) ἔλαβεν. Nimirum tribuit ei Censoris nomen, quum potestatem revera haberet. De illo autem LIII, 18: τὴν γὰρ δὴ τιμητείαν ἔλαβον μέν τινες καὶ τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ἔλαβε δὲ καὶ Δομιτιανὸς διὰ βίου· οὐ μέντοι καὶ νῦν ἔτι τοῦτο γίγνεται· τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἔχοντες, οὔτε αἱροῦνται ἐπ' αὐτήν, οὔτε τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς, πλὴν ἐν ταῖς ἀπογραφαῖς, κτῶνται, de potestate LIII, 17: ἐκ δὲ τοῦ τιμητεύειν, τούς τε βίους καὶ τοὺς τρόπους ἡμῶν ἐξετάζουσι, καὶ ἀπογραφὰς ποιοῦνται· καὶ τοὺς μὲν καταλέγουσι καὶ ἐς τὴν ἱππάδα καὶ ἐς τὸ βουλευτικόν, τοὺς δὲ καὶ ἀπαλείφουσιν, ὅπως ἂν αὐτοῖς δόξῃ.

censum tam. pop. ter egit) Ipse de se idem prodit Augustus in Monum. Ancyr.: *In consulatu sexto* (A. V. 726) *censum populi* conlega M. Agrippa *egi*, *lustrum post annum alterum et quadragesimum feci*, *quo lustro civium Romanorum censa sunt capita quadragiens centum millia et sexaginta tria millia. Alterum consulari cum imperio lustrum censumque* solus feci, *Censorino et Asinio CSS.* (A. V. 746), *quo lustro censa sunt civium Romanorum capita quadragiens centum millia et ducenta triginta tria millia. Tertium consulari cum imperio lustrum* conlega Tib. Caesare *feci*, *Sex. Pompeio et Sex. Appuleio CSS.* (A. V. 767), *quo lustro etiam censa sunt Romanorum capitum quadragiens centum millia triginta et septem millia.* Tres census commemorat etiam Dio, sed diversis annis. De primo habito cum collega Agrippa A. 726, consentit LIII, 1. Sed alterum LIV, 35, ad A. 743, tertium LV, 13, ad A. 757 refert; in hoc, narrat et ipse, assumsisse Augustum ἀνθύπατον ἐξουσίαν πρός τε τὸ τέλος τῶν ἀπογραφῶν καὶ πρὸς τὴν τοῦ καθαρσίου ποίησιν, addita causa: ὅπως μὴ δόξειεν ὡς τιμητὴς αὐτὸ ποιεῖν.

primo post oppr. st. Antonium) A. V. 725. Dio LII, 1, dicit: βουλεύσασθαι τά τε ὅπλα καταθέσθαι, καὶ τὰ πράγματα τῇ τε γερουσίᾳ καὶ τῷ δήμῳ ἐπιτρέψαι, instituta autem cum Agrippa et Maecenate deliberatione,

sibi saepius, quasi per ipsum staret, ne redderetur: ac rursus taedio diuturnae valetudinis; quum etiam, magistratibus ac Senatu domum accitis, Rationarium imperii tradidit. Sed reputans, et se privatum non sine periculo fore, et illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseveravit; dubium, eventu meliore, an voluntate. Quam voluntatem quum prae se identidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: *Ita mihi salvam ac sospitem Rempublicam sistere in sua sede liceat, atque eius rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar; et moriens, ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta reipublicae, quae iecero.* Fecitque ipse

ad retinendum imperium ab hoc fuisse commotum, dissuadente Agrippa. Orationem, qua Senatum de consilio reddendae Reip. certiorem fecit ipse Augustus, exhibet LIII, 1–10. De ea vide, quae iudicarunt Fabric. l. c. et Ferguson Hist. Rom. lib. VI, cap. 1, pag. 314 vers. Germ. Prius etiam, devicto Pompeio, idem consilium eum prae se tulisse, affirmat Appian. V, 132: καὶ τὴν ἐντελῆ πολιτείαν ἔλεγεν ἀποδώσειν, εἰ παραγένοιτο ἐκ Παρθυαίων Ἀντώνιος.

taedio diuturnae valet.) Falso, ut mihi videtur, huc referunt orationem ad Senatum modo commemoratam, quae ad tempus post devictum Antonium pertinet, Casaubonus, ipse tamen dubius, et Fabric. ad LIII, 8, ubi Augustus: αὐτός τε γὰρ πεπόνημαι καὶ τεταλαιπώρημαι, καὶ οὐκέτ' οὔτε τῇ ψυχῇ οὔτε τῷ σώματι ἀντέχειν δύναμαι. Potius comparandus est locus LIII, 30: ὁ δ' Αὔγουστος, ἐνδέκατον μετὰ Καλπουρνίου Πείσωνος ἄρξας (A. V. 731) ἠῤῥώστησεν αὖθις, ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν· πάντα γοῦν ὡς καὶ τελευτήσων διέθετο, καὶ τάς γε ἀρχάς, τούς τε ἄλλους τοὺς πρώτους καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἀθροίσας, διάδοχον μὲν οὐδένα ἀπέδειξε, καίτοι τὸν Μάρκελλον πάντων προκριθήσεσθαι ἐς τοῦτο προσδοκώντων· διαλεχθεὶς δέ τινα αὐτοῖς περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, τῷ μὲν Πείσωνι τάς τε δυνάμεις καὶ τὰς προσόδους τὰς κοινὰς ἐς βιβλίον ἐσγράψας ἔδωκε, τῷ δ' Ἀγρίππᾳ τὸν δακτύλιον ἐνεχείρισε. Ex hoc Dionis loco Burm. et Oudend. praeferunt lectionem codicis Torrentinoi *e Senatu* pro *ac Senatu*. Sed quamvis ille, non omnes Senatores, sed primores tantum, domum Augusti accitos esse, ostendat, hi tamen ipsi, ut pars potior, Senatus nomine possunt designari. De *rationario imperii* vid. cap. 101. Caeterum, *non desiisse eum quietem sibi precari, vacationem a Rep. petere*, testatur etiam Senec. de brevit. vitae c. 5.

illam – temere committi) vid. quae Noster de Caesare c. 86. Cf. Senec. de benef. II, 20.

se compotem voti, nisus omni modo, ne quem novi status poeniteret.

29. Vrbem, neque pro maiestate imperii ornatam, et inundationibus incendiisque obnoxiam, excoluit adeo, ut iure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam inposterum praestitit. Publica opera plurima exstruxit: ex quibus vel praecipua, Forum cum aede Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, aedem Tonantis Iovis in Capitolio. Fori exstruendi causa fuit hominum et iudiciorum multitudo, quae videbatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinantius, necdum perfecta Martis aede, publicatum est, cautumque, ut separatim in eo publica iudicia et sortitiones iudicum fierent. Aedem Martis, bello Philippensi pro ultione pa-

Vrbem, neque) His verbis novum caput incipiendum esse, quod vulgo a verbis *Publica opera* exordiuntur, docet argumentum a superiori prorsus diversum, et cum sequentibus cohaerens. Ineptum *namque* pro *neque*, quod in vulg. legitur, plerique interpretes iam repudiarunt. Exornatio Vrbis sola efficere non poterat, ne quem novi status poeniteret.

marmoream se relinquere) Dio LVI, 30: τούς τε ἑταίρους συνεκάλεσε (ante mortem), καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ὅσα ἔχρηζε, τέλος ἔφη, ὅτι· Τὴν Ῥώμην γηΐνην παραλαβών, λιθίνην ὑμῖν καταλείπω. Sed diversam huius dicti addit interpretationem: τοῦτο μὲν οὖν οὐ πρὸς τὸ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῆς ἀκριβές, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς ἰσχυρὸν ἐνεδείξατο, eamdemque profert Iulianus, apud quem in Caesaribus Augustus: ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων στάσεως τὴν Ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διεθέμην τὰ περὶ αὐτήν, ὥστε εἶναι δι' ἡμᾶς, ὦ θεοί, τὸ λοιπὸν ἀδαμάντινον. Vid. Casaubon. ad h. l., et Fabric. ad Dion. l. c.

Forum) De *Foro Augusti* vid. Barthol. Marliani Vrbis Romae topogr. III, 9, Ge. Fabricii descript. Vrb. Rom. c. 7, et Alex. Donat. de Vrbe Roma II, 22 (Thes. Graev. Tom. III). Inter *Vrbis miracula* refert Plin. XXXVI, 15.

non sufficientibus duobus) Romano et Iulii Caesaris (de quo vid. Caes. 26). — Scriptores Romanos, quum de tribus Foris loquuntur, Romanum, Caesaris, et Augusti intelligere, docet Ge. Fabric. l. c.

Aedem Martis) Genit. *Martis* praetuli cum Oudend. et Wolf. vulg. *Marti*. Non pendet a verbo *voverat*, sed est, ut Wolf. iam notavit, *aedem Martis modo memoratam*. Supra enim

terna suscepto, voverat. Sanxit ergo, ut de bellis triumphisque hic consuleretur Senatus: provincias cum imperio petituri hinc deducerentur: quique victores redissent, huc insignia triumphorum inferrent. Templum Apollinis in ea parte Palatinae domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari a Deo haruspices pronunciarant. Addidit porticus cum bibliotheca Latina Graecaque: quo loco iam senior saepe etiam Senatum habuit, decuriasque iudicum recognovit. Tonanti Iovi aedem consecravit, liberatus periculo, quum expeditione Can-

publica opera eius uno communi nominaverat; nunc de singulis exponit. De hoc autem templo Dio LIV, 8: νεὼν Ἄρεος Τιμωροῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ (id falsum esse, quum in Foro Augusti fuisse, et noster, et alii loci ostendant, docet ibi Fabric.) κατὰ τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Φερετρίου ζήλωμα, πρὸς τὴν τῶν σημείων (signorum a Parthis receptorum) ἀνάθεσιν, καὶ ψηφισθῆναι ἐκέλευσε, καὶ ἐποίησε. Vid. Ovid. Fast. VI, 545 sqq.

bello Philippensi – suscepto) Ovid. l. c. 569: *Voverat hoc iuvenis tunc, quum pia sustulit arma.* Postea v. 577: *Templa feres, et me victore vocaberis Vltor. Voverat; et fuso laetus ab hoste redit.* Perfecit, redditis a Parthis Romanorum signis (Ovid. 579 sqq.; Dio l. c.), A. V. 734.

hinc deducerentur) a prosequentibus paludatos. Vid. Caes. 71.

Templum Apollinis) Dio XLIX, 15: τὸν τόπον, ὃν ἐν τῷ Παλατίῳ (vulg. corrupte Στατίῳ, vid. interpr.), ὥστ' οἰκοδομῆσαί τινα, ἐώνητο, ἐδημοσίωσε, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι ἱέρωσεν, ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὸν ἐγκατέσκηψε. et LIII, 1: τό τε Ἀπολλώνειον τό τε ἐν τῷ Παλατίῳ, καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτό, τάς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων, ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσε (A. V. 726). Vell. II, 81: *templum Apollini, et circa porticus, facturum promisit* (devicto Pompeio), *quod ab eo singulari exstructum magnificentia est.* Dedicationem huius templi dicit Horat. Od. I, 31 init., bibliothecam autem Epist. I, 3, 16: *et tangere vitet scripta, Palatinus quaecumque recepit* Apollo.

Senatum habuit) Ita etiam Tiberius. Dio LVIII, 9.

decurias iudicum) quae tres quum fuissent, quartam addidit ipse Augustus. Vid. c. 32 et ind. — Sigon. de iudic. II, 18, pag. 407: *Iudices vero in decurias distributi feruntur fuisse, quas Praetores urbani non sorte, sed iudicio iurati confecerunt; quoniam autem ex ordinibus iis, apud quos iudicia essent, seligebantur, selecti iudices appellati sunt.* De voc. *recognoscere* vid. ind.

Tonanti Iovi) Dio LIV, 4: καὶ τὸν τοῦ Διὸς τοῦ Βροντῶντος ἐπικαλουμένου ναὸν καθιέρωσε· περὶ οὗ δύο ταῦτα παραδέδοται, ὅτι τότε τε ἐν τῇ ἱερουργίᾳ βρονταὶ ἐγένοντο, καὶ μετὰ ταῦτα ὄναρ τῷ Αὐγούστῳ τοιόνδε ἐπέστη, de quo somnio vid. c. 91. Dedicationem Dio refert ad A. 732. De templo vid. Alex. Donat. de Vrbe Roma II, 11.

tabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur praestrinxisset, servumque praelucentem exanimasset. Quaedam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet et uxoris sororisque, fecit: ut porticum basilicamque Caii et Lucii; item porticus Liviae et Octaviae, theatrumque Marcelli. Sed et ceteros principes viros saepe hortatus est, ut pro facultate quisque monumentis vel

praestrinxisset) Al. *perstrinxisset*. Illam veram lectionem esse, docent sequentia, ex quibus patet, ictum fulminis iuxta lecticam decidisse. *Transcursum fulguris* dicit cap. 90. Pro *praelucentem* al. *perducentem* et *praeducentem*. Vid. Oudend.

porticum bas. Caii et Lucii) filiorum Agrippae e Iulia, de quibus cap. 64. Alia fuit porticus, in honorem Caii et Lucii defunctorum exstructa, de qua Dio LVI, 27, ad A. 765.

porticus Liviae) ubi domus antea fuerat Pollionis, qui, herede Augusto scripto, in testamento postulaverat, τῷ δήμῳ περικαλλές ἔργον οἰκοδομηθῆναι, ut Dio LIV, 23: ὁ οὖν Αὔγουστος τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐς ἔδαφος, προφάσει τῆς ἐκείνου κατασκευῆς, ὅπως μηδὲν μνημόσυνον ἐν τῇ πόλει ἔχῃ, καταβαλὼν, περίστῳον ᾠκοδομήσατο, καὶ οὐ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ Πολλίωνος, ἀλλὰ τὸ τῆς Λιουΐας ἐπέγραψε. Vid. Ovid. VI, 639; Plin. XIV, 1. Haec exstructa est A. V. 739. De alia porticu Livia, ἐς τιμὴν τοῦ τε Γαΐου καὶ τοῦ Λουκίου τῶν Καισάρων, de qua Dio LVI, 27, proximo loco dixi. Cf. Pancirolli descriptio V. Rom. reg. 3 (Thes. tom. III, pag. 334) et Alex. Donat. l. c. II, 21 (pag. 631).

et Octaviae) Dio XLIX, 43: ἐπειδὴ δὲ οἱ Δαλμάται παντελῶς ἐκεχείρωντο, τάς τε στοὰς ἀπὸ τῶν λαφύρων αὐτῶν, καὶ τὰς ἀποθήκας τῶν βιβλίων, τὰς Ὀκταουιανὰς ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κληθείσας, κατεσκεύασεν (A. V. 721). Commemorantur a Vell. I, 11; Plin. XXXVI, 5. Conflagrarunt cum bibliotheca Imperatore Tito A. V. 833, auctore Dione LXVI, 24. Conf. Marliani l. c. III, 11; Alex. Donat. l. c. III, 17.

theatrumque Marcelli) filii Octaviae, a poëtis illius aevi multis laudibus celebrati. Exstruxit illud Augustus in honorem mortui. Dio LIII, 30: καὶ αὐτὸν ὁ Αὔγουστος δημοσίᾳ τε ἔθαψεν, ἐπαινέσας ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον ὃ ᾠκοδομεῖτο (puto leg. ᾠκοδόμητο) κατέθετο, τῇ τε μνήμῃ τοῦ θεάτρου τοῦ προκαταβληθέντος μὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, Μαρκέλλου δὲ ὠνομασμένου, ἐτίμησε (A. V. 731). Dedicationem huius theatri narrat Id. LIV, 26, ad A. 741. Vid. Liv. Epit. 138; Plutarch. Marcell. 30: εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε (in quo errare videtur Plutarchus. Vid. not. sup.), Καῖσαρ δὲ θέατρον, ἐπιγράψας Μαρκέλλου. Conf. Marlian. III, 11, et Donat. de Vrbe R. III, 7.

Sed et caeteros principes viros) Dio LIV, 18: τοῖς τὰ ἐπινίκια πέμπουσιν ἔργον ἐκ τῶν λαφύρων ἐς τὴν τῶν πράξεων μνήμην ποιεῖν προσέταξε. Tac. Ann. III, 72: *nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias aut exundantes opes ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre.*

novis, vel refectis et excultis, Vrbem adornarent. Multaque a multis exstructa sunt: sicut a Marcio Philippo aedes Herculis Musarum: a L. Cornificio aedes Dianae; ab Asinio Pollione atrium Libertatis; a Munatio Planco aedes Saturni; a Cornelio Balbo theatrum; a Statilio Tauro amphitheatrum, a M. vero Agrippa complura et egregia.

a Marcio Philippo) Vitricum Augusti cum aliis intelligit Donat. l. c. III, 14, ubi de hoc templo agit; alium, qui materteram Augusti duxerat, Masson. Vit. Ovid. ad A. 767. — De *Hercule Musarum*, i. e. Μουσηγέτῃ (inepte alii: *Herculis et Musarum*) vid. quae Torrent. ad h. l., Marliau. l. c. V, 9; Donat. l. c. Has aedes dicit Ovid. Fast. VI, 779 sqq.

a L. Cornificio) sine dubio eodem, qui interclusas in Sicilia copias Augusti pedestres servaverat, Consule A. V. 719. Templum Dianae Berneccer. intelligit, quod fuit in monte Aventino, memoratum a Martial. VI, 64, de quo Panciroll. in descript. V. R. ad reg. 13 (Thes. tom. III, p. 371).

atrium Libertatis) Fuerat iam antea in monte Aventino templum Libertatis cum atrio, cuius frequens mentio apud Livium. Incendio absumtum splendidius restituisse Asinius videtur, et adiunxisse bibliothecam, de qua Plin. VII, 30, et XXXV, 2; Ovid. Trist. III, 1, 71. Ita sentiunt, qui copiose hac de re egerunt, Nardin. Rom. vet. VII, 9 (Thes. Graev. tom. IV, pag. 1395), et Borrichius in libro: *Antiqua Vrbis Rom. facies* c. 15 (ibid. p. 1604).

a Munatio Planco) cuius magnae partes in bello Mutinensi (vid. Clav. Cic. et Glandorp. Onomast. p. 613), Consule A. V. 712 cum Lepido. De templo Saturni ab eo exstructo vid. Alex. Donat. l. c. II, 14 (Thes. tom. III, pag. 609).

a Cornelio Balbo) Fuit is Gaditanus, immensis divitiis nobilis, qui primus ex exteris consulatum adeptus est. Plin. VII, 43; Dio XLVIII, 32. Idem, dedicationem theatri eius in reditum Augusti e Gallia A. V. 741 incidisse, narrat LIV, 25. Vid. Donat. l. c. III, 8 (Thes. tom. III, p. 694); Bellor. in Fragm. vestig. veter. Rom. (tom. IV, pag. 17).

a Statilio Tauro) qui ex clarissimis Augusti fuit ducibus. Vid. Fabr. ad Dion. XLIX, 14. De hoc amphitheatro Dio LI, 23: *τοῦ δὲ δὴ Καίσαρος τὸ τέταρτον ἔτι ὑπατεύοντος* (An. V. 724), ὁ Ταῦρος ὁ *Στατίλιος θέατρόν τι ἐν τῷ Αρείῳ πεδίῳ κυνηγετικὸν λίθινον καὶ ἐξεποίησε τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι, καὶ καθιέρωσεν ὁπλομαχίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο στρατηγὸν ἕνα παρὰ τοῦ δήμου κατ᾽ ἔτος αἱρεῖσθαι ἐλάμβανε.* Plura vid. apud Marlian. IV, 9 (tom. III, pag. 139), et Donat. III, 7 (ibid. p. 690).

Agrippa complura et egregia) Huc refer, quae de restitutis ductibus *aquae Marciae* Plin. XXXVI, 15: Dio XLIX, 42. Hic porro c. 43: *τῷ δ᾽ ὑστέρῳ ἔτει* (A. 721) *ἀγορανόμος ὁ Αγρίππας – πάντα μὲν τὰ οἰκοδομήματα τὰ κοινά, πάσας δὲ τὰς ὁδούς, μηδὲν ἐκ τοῦ δημοσίου λαβών, ἐπεσκεύασε· τούς τε ὑπονόμους ἐξεκάθηρε, καὶ ἐς τὸν Τίβεριν δι᾽ αὐτῶν ὑπέπλευ-*

30. Spatium Vrbis in regiones vicosque divisit: instituitque, ut illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque viciniae lecti. Adversus incendia excubias nocturnas vigilesque commentus est. Ad coërcendas inundationes alveum Tiberis laxavit

es. Ab eodem Agrippa dedicata *Septa* in Campo Martio narrat LIII, 23, et c. 27, *porticum Neptuni*, *balneum*que *Laconicum* exstructa, et, quod temporis iniuriam vicit, *Pantheon*, de quo praeter alios vid. Nardin. V, 4 (Tom. IV, pag. 1267).

in regiones vicosque) regiones 14. Vid. quae de Vrbis regionibus Onnphr. Panvin. in descript. Vrb. Rom. (Thes. tom. III, pag. 280 sqq.) *Vicorum* numerus est incertus propter dubiam apud Victorem et Rufum lectionem. Vid. quae Panvin., Panciroll. et Nardin. libris citatis.

instituitque — lecti) *Annuos magistratus* intellige ordinarios, Aediles, Tribunos et Praetores; *magistri e plebe*, *vicorum magistri* vel *vicomagistri* appellati, quatuor praeerant singulis vicis, ut recte docet Panvin. l. c. De toto hoc Augusti instituto Dio LV, 8 ita exponit: οἱ δὲ δὴ στενωποὶ (vici) ἐπιμελητῶν τινων ἐκ τοῦ δήμου (ἔτυχον), οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν· καὶ σφίσι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο, ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ἥ τε δουλεία, ἡ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνοῦσα, ἐπετράπη· καίτοι καὶ ἐκείνων (τῶν ἀγορανόμων), καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν, εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων· ὃ καὶ νῦν γίγνεται.

excubias noct. vigilesque) *Excubias* non ipsos excubitores, sed certas stationes per Vrbem dispositas, in quibus maior pars excubitorum nocte maneret, recte sine dubio interpretatur Burmann. Praefectus his vigilibus νυκτοφύλαξ dicitur Dion. LII, 24. De ipso instituto Id. LV, 26: ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ τῆς πόλεως πυρὶ διεφθάρη, ἄνδρας τε ἐξελευθέρους (hic est *miles libertinus*, quo Romae *incendiorum causa* Augustum usum esse Noster dixit c. 25) ἑπταχῇ πρὸς τὰς ἐπικουρίας αὐτῆς κατελέξατο, καὶ ἄρχοντα ἱππέα αὐτοῖς προσέταξεν, ὡς καὶ δι' ὀλίγου σφᾶς διαλύσων· οὐ μέντοι καὶ ἐποίησε τοῦτο· καταμαθὼν γὰρ ἐκ τῆς πείρας καὶ χρησιμωτάτην καὶ ἀναγκαιοτάτην τὴν παρ' αὐτῶν βοήθειαν οὖσαν, ἐτήρησεν αὐτούς· καί εἰσι καὶ νῦν οἱ νυκτοφύλακες οὗτοι ἴδιόν τινα τρόπον οὐκ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων ἔτι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων στρατευόμενοι· καὶ τείχη τε ἐν τῇ πόλει ἔχουσι (hae sunt *excubiae* Suetonii), καὶ μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φέρουσιν. Dicti autem sunt hi vigiles a reliquis militibus *sparteoli*, de quo nomine vid. Casaub. ad h. l. Cf. Fabric. ad Dion. l. c.

ad coërcendas inundationes) Crebra harum est mentio apud scriptores. Ita Dio LIII, 20: ὁ Τίβερις πελαγίσας πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς πεδίοις Ῥώμην κατέλαβεν, ὥστε πλεῖσθαι (A. V. 727); cap. 33: ὅ τε Τίβερις αὐξηθεὶς τήν τε γέφυραν τὴν ξυλίνην κατέσυρε, καὶ τὴν πόλιν πλωτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐποίησεν (A. V. 731). Idem narrat accidisse insequenti anno LIV, 1; et cap. 25 ad A. 741, lib. LV, 22 ad A. 758; et LVI, 27 ad A. 765, ut in imperio

ac repurgavit, completum olim ruderibus, et aedificiorum prolapsionibus coartatum. Quo autem facilius undique Vrbs adiretur, desumta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Aedes sacras, vetustate collapsas, aut incendio absumtas, refecit; easque et ceteras opulentissimis donis adornavit, ut qui in cellam Capitolini Iovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties HS. una donatione contulerit.

31. Postquam vero pontificatum maximum, quem

Augusti subsistam, eamque calamitatem pro prodigio habitam, saepius monet, quod patet etiam ex Horat. Od. I, 2, 13 sqq. ubi vid. interpr.

prolapsionibus) Al. *prolationibus*, quod edidit Oudendorp., probatum etiam a Graevio, qui interpretatur de molibus in Tiberim iactis ad proferenda domnum spatia. Mihi praeplacet *prolaps.*, quod intelligendum de singulorum aedificiorum ruina, quum *rudera* universae Vrbis vel magnae partis eversiones prioribus temporibus factas, per Gallos, crebraque incendia aliasque occasiones, spectent. Nam, quod hoc vocab. hoc uno loco ea potestate legi, obiiciunt, id ad proscribendum illud haud sufficit.

desumta sibi Flam. via) Dio LIII, 22: ἐν τῷ προειρημένῳ ἔτει (V. C. 727) τὰς ὁδοὺς τὰς ἔξω τοῦ τείχους δυσπορεύτους ὑπ' ἀμελείας ὁρῶν οὔσας, τὰς μὲν αλλας ἄλλοις τισὶ τῶν βουλευτῶν ἐπισκευάσαι τοῖς οἰκείοις τέλεσι προσέταξε· τῆς δὲ δὴ Φλαμινίας αὐτός, ἐπειδήπερ ἐκστρατεύειν δι' αὐτῆς ἔμελλεν, ἐπεμελήθη· καὶ ἡ μὲν εὐθὺς τότε ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰκόνες αὐτῷ ἐπ' ἀψίδων ἔν τε τῇ τοῦ Τιβέριδος γεφύρᾳ καὶ ἐν Αριμίνῳ ἐποιήθησαν· αἱ δ' ἄλλαι ὕστερον, εἴτ' οὖν πρὸς τοῦ δημοσίου (ἐπειδὴ μηδεὶς τῶν βουλευτῶν ἡδέως ἀνήλισκεν), εἴτε καὶ πρὸς τοῦ Αὐγούστου τις εἰπεῖν ἐθέλει, ἐπεσκευάσθησαν. Cf. Nicol. Bergier. de publicis et militaribus Imperii Romani viis sect. 15 et 21 (Thes. tom. X), et Cellar. Geogr. Ant. II, 9, p. 935. Nomen habebat haec via a C. Flaminio Censore, qui eam muniverat, auctore Liv. Epit. 20.

aedes sacras) Addit *sacras*, ut c. 100 in aedium *sacrarum* maxima, et *Deorum* aedes Cal. 21 et Ner. 38, quoniam voc. *aedes* in plur. numero dictum intelligi posset de aedificiis humano usui destinatis.

in cellam Cap. Iovis — contulerit) post triumphum A. V. 725, ut docet Dio LI, 22, ubi de pluribus templis ab Augusto dedicatis exponit, additque: συχνὰ γὰρ καὶ ἐς ἐκεῖνο (sacrarium Iulii Caesaris) ἀνετέθη, καὶ ἕτερα τῷ τε Διὶ τῷ Καπιτωλίνῳ καὶ τῇ Ηρᾳ τῇ τε Αθηνᾷ ἱερώθη. De templis ab Augusto exstructis donisque ibi consecratis vid. etiam Monum. Ancyr. tabul. I a dextra.

quem nunquam vivo Lep. auf. sust.) Dio XLIX, 15: τὴν τοῦ Λεπίδου ἱε-

nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Graeci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus, vulgo ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit; ac solos retinuit Sibyllinos; hos quoque dilectu habito; condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Annum a D. Iulio ordinatum, sed postea negligentia conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit: in cuius ordina-

ρωσύνην διδομένην οἱ οὐκ ἔλαβεν· οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ζῶντά τινα ἀφελέσθαι, et LIV, 15: πολλάκις καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τῆς ἱερωσύνης ταύτης ἀξιούμενος, οὐκ ἐδικαίωσε ζῶντος τοῦ Λεπίδου λαβεῖν αὐτήν. Appian. V, 131: τοῦ δὲ δήμου τὴν μεγίστην ἱερωσύνην ἐς αὐτὸν ἐκ Λεπίδου μεταφέροντος, ἣν ἕνα ἔχειν νενόμισται μέχρι θανάτου, οὐκ ἐδέχετο. Senec. de clement. I, 10. Recepit A. V. 741, quod Dio LIV, 27: τοῦ Λεπίδου μεταλλάξαντος ἀρχιερεὺς ἀπεδείχθη. De pontificatu maximo Imperatorum romanorum vid. Dio LIII, 17, et Fabric. atque Reimar. ad h. l. Cf. libelli Io. Andr. Bosii de pontifice maximo Romae veteris, et de pontificatu maximo Imperatorum romanorum, qui Thesauri Graeviani tom. V continentur.

ac solos retinuit Sibyllinos) Dio LIV, 17: καὶ τὰ ἔπη τὰ Σιβύλλεια, ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγονότα, τοὺς ἱερέας αὐτοχειρίᾳ ἐκγράψασθαι ἐκέλευσεν, ἵνα μηδεὶς ἕτερος αὐτὰ ἀναλέξηται. De Sibyllis et libris Sibyllinis vid. interpr. ad Gell. I, 19.

dilectu habito) Tac. A. VI, 12: *Simul commonefecit* (Tiberius); *quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad Praetorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret; quod a maioribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllae, una seu plures fuere, datoque Sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere.* Similem dilectum instituit A. 772 ipse Tiberius, auctore Dion. LVII, 18: ὁ οὖν Τιβέριος ταῦτά τε τὰ ἔπη, ὡς καὶ ψευδῆ ὄντα, διέβαλε, καὶ τὰ βιβλία πάντα τὰ μαντείαν τινὰ ἔχοντα ἐπεσκέψατο· καὶ τὰ μὲν ὡς οὐδενὸς ἄξια ἀπέκρινε, τὰ δὲ ἐνέκρινε.

Annum a D. Iulio ordin.) v. Caes. 40.

negligentia conturbatum atque confusum) Macrob. Saturn. I, 14: *Sic annum civilem Caesar, habitis ad lunam dimensionibus, constitutum edicto palam posito publicavit. Et error huc usque stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem novum ex ipsa emendatione fecissent. Nam quum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare; illi quarto non peracto, sed incipiente, intercalabant. Hic error sex et triginta annis permansit; quibus annis intercalati sunt dies duodecim, quum debuerint intercalari novem. Sed hunc quoque erro-*

tione Sextilem mensem e suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem, quo erat natus; quia hoc sibi et primus consulatus, et insignes victoriae obtigissent. Sacerdotum et numerum et dignitatem, sed et commoda auxit, praecipue Vestalium virginum. Quumque in demortuae locum aliam capi oporteret, ambirentque multi, ne filias in sortem darent; adiuravit, si cuiusquam neptium suarum competeret aetas, oblaturum se fuisse eam. Nonnulla etiam ex antiquis cerimoniis, paulatim abolita, restituit: ut Salutis augurium,

rem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi iussit; ut illi tres dies, qui per annos triginta et sex vitio sacerdotalis festinationis excreverant, sequentibus annis duodecim, nullo die intercalato, devorarentur. Post hoc, unum diem secundum ordinationem Caesaris, quinto quoque incipiente anno, intercalari iussit; et omnem hunc ordinem aereae tabulae, ad aeternam custodiam, incisione mandavit.

Sextilem-nuncupavit) Dio LV, 6: τὸν μῆνα τὸν Σεξτίλιον ἐπικαλούμενον, Αὔγουστον ἀντωνόμασε· τῶν γὰρ ἄλλων τὸν Σεπτέμβριον οὕτως, ἐπειδήπερ ἐν αὐτῷ ἐγεγέννητο, προσαγορεῦσαι ἐθελησάντων, ἐκεῖνον αὐτὸς προετίμησεν, ὅτι καὶ ὕπατος ἐν αὐτῷ τὸ πρῶτον ἀπεδέδεικτο, καὶ μάχας πολλὰς καὶ μεγάλας ἐνενικήκει. Locus autem de ea re palmarius est apud Macrob. I, 12: *Augustus deinde est, qui Sextilis ante vocatus est, donec honori Augusti daretur ex Senatusconsulto, cuius verba subieci: Quum Imperator Caesar Augustus mense Sextili et primum consulatum inierit, et triumphos tres in Vrbem intulerit, et ex Ianiculo legiones deductae secutaeque sint eius auspicia ac fidem, sed et Aegyptus hoc mense in potestatem Populi romani redacta sit, finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit; placere Senatui, ut hic mensis Augustus appelletur. Item plebiscitum factum ob eamdem rem, Sexto Pacuvio Tribuno plebem rogante.* Caeterum hic honor datus est Augusto A. V. 746, Marcio Censorino et C. Asinio Gallo CSS., quod notat etiam Censorinus c. 22.

Quumque in demortuae locum) Huc pertinet, quod Dio LV, 22: ἐπειδή τε οὐ ῥᾳδίως οἱ πάνυ εὐγενεῖς τὰς θυγατέρας ἐς τὴν τῆς Ἑστίας ἱερατείαν ἐπεδίδοσαν, ἐνομοθετήθη καὶ ἐξ ἀπελευθέρων γεγεννημένας ἱερᾶσθαι, καὶ ὁ μὲν κλῆρος αὐτῶν, ἐπεὶ πλείους ἠμφισβήτησαν, ἐν τῷ συνεδρίῳ, παρόντων τῶν πατέρων σφῶν, ἐγένετο, οὐ μέντοι καὶ τοιαύτη τις ἀπεδείχθη. De modo, capiendi virgines Vestales, vid. Gell. I, 12. — Postea Oudend. mallet cum nonnullis: *ne-daret*, scil. Augustus.

Salutis augurium) Dio XXXVII, 24: τὸ οἰώνισμα τὸ τῆς ὑγιείας (rectius τῆς σωτηρίας dixisset, ut monet ad h. l. Casaub.) diu intermissum repetitum narrat A. V. 691, Cicerone et Antonio Consulibus, describit autem ita: τοῦτο μαντείας τις τρόπος

Diale flaminium, sacrum Lupercale, ludos Seculares et Compitalicios. Lupercalibus vetuit currere imberbes: item, Secularibus ludis iuvenes utriusque sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. Compitales Lares ornari bis anno instituit, vernis floribus et aestivis. Proximum a Dîs immortalibus honorem memoriae

φησί, πίστιν τινὰ ἔχων, εἰ ἐπιτρέπει σφίσιν ὁ Θεὸς ὑγίειαν τῷ δήμῳ αἰτῆσαι· ὡς οὐχ ὅσιον οὐδὲ αἴτησιν αὐτῆς, πρὶν συγχωρηθῆναι, γενέσθαι· καὶ ἐτελεῖτο κατ᾽ ἔτος ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ μηδὲν στρατόπεδον μήτε ἐπὶ πόλεμον ἐξῄει, μήτ᾽ ἀντιπαρετάττετό τις, μήτε ἐμάχετο· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς συνεχέσι κινδύνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐμφυλίοις, οὐκ ἐποιεῖτο· ἄλλως τε γὰρ παγχάλεπον σφίσιν ἦν, καθαρὰν ἀπὸ πάντων αὐτῶν ἡμέραν ἀκριβῶς τηρῆσαι, καὶ προσέτι καὶ ἀτοπώτατον, κακὰ αὐτοὺς ἐν ταῖς στάσεσιν ἑκουσίους ἀμύθητα ἀλλήλοις παρέχοντας, καὶ μέλλοντας, ἄν τε ἡττηθῶσιν, ἄν τε καὶ νικήσωσι, κακοῦσθαι, ἔπειτα σωτηρίαν παρὰ τοῦ Θείου προσαιτεῖν. Instaurasse illud dicit Augustum simul cum clusis Iani portis A. V. 725, lib. LI, 20, ubi: καὶ τὸ οἰώνισμα τὸ τῆς ὑγιείας ἐποίησαν· καὶ γὰρ τότε δι᾽ ἅπερ εἶπον διελέλειπτο. Denuo repetitum Imperatore Claudio, auctore Tac. A. XII, 23, qui: *Salutis augurium, quinque et viginti annis omissum, repeti ac deinde continuari, placitum*, ubi vel error in numero sit necesse est, vel interciderit in scriptoribus celebrati inter Augusti et Claudii tempora mentio, vid. Lips. ad Tac. loco citato, Fabric. ad Dion. XXXVII, 24, Politian. Miscell. cap. 13, Bulenger. de auguriis et auspiciis etc. II, 17 (Thes. Graev. tom. V, p. 440).

Diale flaminium) Dio LIV, 36: κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ (A. V. 743) ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη. Vid. quae diximus ad Caes. 1, et Lips. ad Tac. A. III, 58.

sacrum Lupercale) cuius paucis ante necem Caesaris celebrati mentio Caes. 79, ubi plura de eo vide. Vidatur intermissum postea ob ea, quae ibi acciderant.

ludos seculares) Dio LIV, 18 ad A. 737, C. Furnio et C. Silano CSS.: τά τε σαικουλάρια τὰ πέμπτα ἐπετέλεσε. Vid. quae Fabric. ad h. l., interpr., inque primis Mitscherlich. ad Horatii carmen seculare, al. ad Censorin. cap. 17; et Zosim. II, 5; Onuphr. Panvin. de ludis secular. (Thes. Graev. tom. IX, pag. 1078), et Petr. Taffin. de veterum Romanorum anno seculari, eiusque celebritate potissimum per ludos seculares (Thes. tom. VIII, pag. 567 sqq.).

Compitalicios) quos ludos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, *Compitalia* appellitaverunt, ut Macrob. Saturn. I, 7, quem vide. Conf. interpretes ad Gell. X, 24; Dionys. IV, 14, et Rosin. Antiq. Rom. IV, 9, pag. 271, et 276, et lib. V, 20, pag. 341.

Compitales Lares) i. e. statuas Larium, quae in compitis erant constitutae. Alii praeferunt lectionem *Com-*

ducum praestitit, qui imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent. Itaque et opera cuiusque, manentibus titulis, restituit. et statuas omnium triumphali effigie in utraque Fori sui porticu dedicavit; professus edicto, *commentum id se, ut illorum velut ad exemplar et ipse, dum viveret, et insequentium aetatum Principes exigerentur a civibus.* Pompeii quoque statuam, contra theatri eius regiam, marmoreo Iano superposuit, translatam e Curia, in qua C. Caesar fuerat occisus.

32. Pleraque pessimi exempli correxit, quae in perniciem publicam, aut ex consuetudine licentiaque bellorum civilium duraverant, aut per pacem etiam

pitaliciis. quae efficta videtur ad similitudinem praecedentis, *Lupercalibus*. Neque dies ludorum Compitaliciorum, incertus quidem, agi tamen solitus, ut Dionys. l. c.: ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις τῶν Κρονίων, quocum consentiunt loca Cic. ad Att. VI, 7, et in Pison. c. 4, quae modo in IV Non. Ianuar., modo in III Kal. Ianuar. incidisse illum docent, congruere videtur *vernis floribus et aestivis*, de quibus Noster. Singularis igitur hic honor fuit Larium statuis habitus, a ludis illis seiunctus. Ita etiam iudicarunt Schefferus, Burmannus, Oudendorpius.

manentibus titulis) id est inscriptis adhuc nominibus eorum, qui primi opera illa exstruxerant; vel imperfecta reliquerant. Id Dio LIII, 2: οὐ μέντοι καὶ τὴν δόξαν τῆς οἰκοδομήσεως σφῶν ἐσφετερίσατο, ἀλλ' ἀπέδωκεν αὐτοῖς τοῖς κατασκευάσασιν αὐτούς.

triumphali effigie) Recte interpretatur Oudend. triumphalibus ornamentis et vestitu insignes.

theatri eius regiam) id est basilicam, quae cum theatro erat coniuncta. Vid. ad Caes. c. 80.

marmoreo Iano superposuit) Hanc lectionem iam receperunt Oudend. et Wolf. pro vulg. *supposuit.* Tali enim statuae huius collocatione sub fornice transitionem et perspectum pervii Iani impediisse Augustum, recte ille monuit. Contra statuae arcubus superimpositae in monumentis saepe conspiciuntur.

e Curia — occisus) Ad hanc ipsam statuam interemti Caesaris corpus diu iacuisse, ex Appiano et Plutarcho notavi ad Caes. 82.

Pleraque correxit) Dio LIII, 2: ἐπειδή τε πολλὰ πάνυ κατά τε τὰς στάσεις, κἀν τοῖς πολέμοις, ἄλλως τε καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ τε Λεπίδου συναρχίᾳ, καὶ ἀνόμως καὶ ἀδίκως ἐτετάχει, πάντα αὐτὰ δι' ἑνὸς προγράμματος κατέλυσεν, ὅρον τὴν ἕκτην αὑτοῦ ὑπατείαν προσθείς. Pro *pleraque* Ernest. cum uno MS. maluit *pluraque*. At illud est id. quod *multa*. Vid. ad Caes. 83, ubi etiam pro *plerosque* al. *pluresque*. Cf. ind.

exstiterant. Nam et grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui causa: et rapti per agros viatores sine discrimine, liberi servique, ergastulis possessorum supprimebantur: et plurimae factiones, titulo collegii novi, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit: ergastula recognovit: collegia, praeter antiqua et legitima, dissolvit. Tabulas veterum aerarii debitorum, vel praecipuam calumniandi materiam, exussit. Loca in Vrbe publica iuris ambigui possessoribus adiudicavit. Diuturnorum reorum, et ex quorum sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quaereretur, nomina abolevit, conditione proposita, ut, si quem quis repetere vellet, par periculum poenae subiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommo-

grassatorum) vid. Tiber. 37: *in primis tuendae pacis a grassaturis ac latrociniis seditionumque licentia curam habuit* etc.

ergastula recognovit) adhibito ad hanc curam Tiberio. Vid. Tib. 8.

collegia — dissolvit) Quod Caesar iam fecerat. Vid. ad Caes. 42.

Tabulas — exussit) Dio LIII, 2: καὶ τὰς ἐγγύας τὰς πρὸς τὸ δημόσιον πρὸ τῆς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ μάχης γενομένας, πλὴν τῶν περὶ τὰ οἰκοδομήματα, ἀπήλλαξε· τά τε παλαιὰ συμβόλαια τῶν τῷ κοινῷ τι ὀφειλόντων ἔκαυσε, qui locus confirmat emendationem Beroaldi, quem plerique secuti sunt, *exussit* pro vulg. *excussit*, id est examinavit. De voc. *calumniae* sensu iuridico dixi ad Caes. 20. Cf. Domitian. 9: *fiscales calumnias, magna calumniantium poena, repressit.*

Loca in Vrbe publica — adiud.) i. e. quae utrum publica essent, an eorum, qui illo tempore ea tenebant, ambigebatur.

Diuturnorum reorum) Eadem benignitas Domitiani traditur c. 9: *reos, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, universos discrimine liberavit; nec repeti, nisi intra annum, eaque conditione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exilium poena esset.* *Sordes* reorum dicuntur ob togam sordidam, quam gerebant. Est igitur intelligenda afflicta eorum conditio. *Abolevit* e catalogo reorum, qui in aerario servatus est, ut docet locus Domit.

triginta — accommodavit) Nimirum, quum dierum *nefastorum*, id est quibus iudicia haberi non licebat, numerus nimis crevisset, ita ut tempus, intra quod peti poterant rei, facile posset elabi, iis triginta detraxit, eos-

davit. Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu, quae ducenariorum vocaretur, iudicaretque de levioribus summis. Iudices a vicesimo aetatis anno allegit, id est, quinquennio maturius, quam solebant. Ac plerisque iudicandi munus detrectantibus, vix concessit, ut singulis decuriis per vices annua va-

que inter *fastos* retulit s. *actui rerum*, i. e. habendis iudiciis *accommodavit*, qui occupabantur *ludis honorariis* h. e. non publicis s. ad Dei alicuius cultum celebratis, sed ad Praetorum aliorumve magistratuum honorem in muneris auspiciis plebis delectandae causa editis. Quidquid enim non a tota Republica institutum erat, sed ab aliis vel honore aliquo ornatis, vel honore aliquem ornaturis, *honorarium* dicebatur. Ita edicta Praetorum continebant *ius honorarium*; et *arbiter honorarius* est apud Cic. Tusc. Qu. V, 41. Vid. Cl. Cic. in *honorarius*. Caeterum Reitz. ad h. l. monuit, *amplius* hic non esse *plus quam* trig., sed *praeter solitos iudiciorum dies hoc trig.* Augustum adiunxisse, citato Flor. II, 2, 19; ubi tamen est oppositio: *et haec, et trecenta amplius castella vastata sunt*. Nostro loco *amplius* eo sensu prorsus abundaret, quum id ipsum, *alios trig. dies* destinatos esse iudiciis, totum comma exponat. Imo obtinet suam significationem *amplius* duobus nominibus inclusum, et, quod Oudend. vere monuit, aliquando plures, aliquando pauciores, ultra triginta tamen, dies iis ludis, nequaquam statis, occupatos fuisse, ostendit.

iudicum decurias) vid. ad cap. 29. Tertiam decuriam tribunorum aerariorum sustulerat Caesar, auctore Sueton. Caes. 41, ubi vide. Postea legem de nova decuria, ex Alaudis et Centurionibus composita, tulerat quidem Antonius in consulatu, sed hostis iudicatus rem non perfecerat. Iam, quum tres h. l. iudicum centuriae commemorentur, tertia tribunorum aerariorum restituta interea videtur. Ita sentiunt Torrent. ad h. l. et Franc. Robortell. de iudiciis (Thes. Graev. tom. III, pag. 13). Sed Paul. Manut. de legibus Romanis cap. 15, Antonii legem de tribus decuriis prorsus non abrogatam, quum hostis iudicatus ille esset, existimat. *Quintam* decuriam postea addidit *Caligula* (Cal. 16: *ut levior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit*). Iudicibus *sextam* decuriam adiici precantibus, negavit Galba (cap. 14).

ducenariorum) quia lecti erant ex hominibus inferioris census, qui tantum ducena sestertia possidebant, non, ut caeteri quadringena, ut vera est interpretatio Graevii. Errat igitur Heinecc. Ant. Rom. IV, 17, 2, dictos ita existimans, *quia de minoribus summis iudicabant, quae CC millia nummum non excederent.*

a vicesimo aetatis anno) Haec est emendatio Cuiacii Observ. XXI, 32, probata a Casaubono ad h. l., et Bynkershoek. Observ. Iuris VI, 17, ac plerisque reliquis, pro vulg. *tricesimo*, quum annum 25 muneri iudicis obeundo legitimum fuisse, aliunde constet. Haud inepte tamen comma *id est – solebant*, glossam existimat Oudend., Augustumque non quinque

catio esset, et ut solitae agi Novembri ac Decembri mense res omitterentur.

33. Ipse ius dixit assidue, et in noctem nonnunquam; si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligentia modo summa, sed et lenitate: siquidem manifesti parricidii reum, ne culeo insueretur, quod non nisi confessi afficiuntur hac poena, ita fertur interrogasse: *Certe patrem tuum non occidisti?* Et quum de falso testamento ageretur, omnesque signatores lege Cornelia tenerentur, non tantum duas tabellas, damnatoriam et absolutoriam, simul cognoscentibus dedit; sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis, quos fraude ad signan-

annos solito citius, sed serius indices allegisse, ubi staret, quod in omnibus MSS. est, *tricesimo.*

Novembri ac Decembri) qui menses toti fere ludis feriisque dati paucos dies fastos antea etiam habuerant. *Res agi* enim eodem sensu dicuntur, quo supra *actus rerum*, de habitis sc. iudiciis.

ius dixit assidue) vid. ad Caes. 43. De iurisdictione Augusti conf. Dio LIII, 21.

pro tribunali) Non est loco *tribunalis*, sed *ante tribunal*, ut saepissime apud optimos scriptores, quamquam in iis ipsis id aeque reprehendendum puto, atque, quod multi nostratium particulas *vor* et *für* discernere nesciunt.

ne culeo insueretur) ex lege Pompeia, cuius clausula haec est: *is* (qui parricidium vel patravit, vel tentavit) *si confessus erit, virgis sanguineis verberatus, deinde culeo insuatur cum cane, gallo gallinaceo, et vipera, et simia, deinde in mare profundum culeus iactetur.* Vid. Anton. Augustin. de legibus (Thes. Tom. II, p. 1250), et Sigon. de iudiciis II, 31 (Ibid. p. 1792). Diserte igitur additur in hac lege, *non nisi confessos afficiendos hac poena.* Effugium Augustus ipsa interrogandi ratione reo suppeditavit, quum non quaereret: Num fecisti parricidium, cuius reus ageris? sed: Nonne verum est: te patrem non occidisse?

omnesque sign. lege Cornelia ten.) Verba huius legis, latae a Cornelio Sulla, haec sunt: *Praetor, qui ex hac lege quaeret, de eius capite quaerito, qui testamentum amoverit, celaverit, eripuerit, deleverit, interleverit, subiecerit, resignaverit, quique testamentum falsum scripserit,* signaverit, *recitaverit dolo malo, cuiusve dolo malo id factum erit* etc. Vid. Sigon. de iudic. II, 32. Sed inde ab Augusti demum temporibus eos, qui dolo malo, et qui aliorum fraude, vel errore inducti crimen falsi commisissent, distinctos fuisse, ex h. l. viri docti probaverunt. Conf. Heinecc. Ant. Rom. IV, 18, 63.

dum vel errore inductos constitisset. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Praefecto delegavit Vrbis; at provincialium consularibus viris, quos singulos cuiusque provinciae negotiis praeposuisset.

34. Leges retractavit, et quasdam ex integro sanxit, ut sumtuariam, de adulteriis et de pudicitia, de ambitu,

Appellationes) De appellationibus doctus est excursus Lipsii ad Tac. A. XIV, 28. Pertinebant illae ad praecipuas imperii firmandi artes, quibus Augustus usus est, quum iudicium de gravissimis rebus ita ad ipsum rediret, ideoque suadet ei Maecenas apud Dion. LII, 33: *δίκαζε δὲ καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦ τε πολιάρχου, καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ, καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦ τε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος, καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος, ἀφικνῆται· μήτε γὰρ αὐτόδικος μήτ' αὐτοτελὴς οὕτω τις τὸ παράπαν ἔστω, ὥστε μὴ οὐκ ἐφέσιμον ἀπ' αὐτοῦ δίκην γίγνεσθαι.* Caeterum hunc Dionis locum cum nostro non pugnare, satis ostenderunt Fabric. ad eumdem, et Lips. l. c., quum ultimam et in gravioribus rebus ad sese provocationem ab Augusto perpetuo servatam, constet. Conf. Calig. 16, et Ner. 17.

Praef. deleg. Vrbis) Num ita scribendum esset, timide ambigere se dicebat Lips. l. c. Recepta postea est ea emendatio vulgati *Praetori urbano*, vel comprobata saltem a Casaub., Ern., Oudend., Wolfin: assensus est etiam Reitzius, quia Praefecti Vrbis potestas sub Principibus maxima. Maecenas apud Dion. LII, 21, iudicium de causis, in quibus a reliquis magistratibus provocatum ad ipsum fuerat, Praefecto Vrb. diserte tribuit, Vid. ad cap. 37. Error exstitit e compendio PR. VRB. Quod autem *quotannis* delegasse eam provinciam Praefecto Vrb. dicitur, id, acute Oudendorp. vidit, factum, ne tantam potestatem semel in perpetuum illi traderet, quod cauto et circumspecto Augusti ingenio optime convenit. In provinciis ob crebram magistratuum permutationem minus erat periculum.

sumtuariam) Retractavit sumtuariam Iulii Caesaris, unde Gell. II, 24, ubi de legibus sumt.: *Postremo lex Iulia ad populum pervenit Caesare Augusto imperante* etc. Vid. ad Caes. 43: Dio LIV, 2: *τῶν συσσιτίων τὰ μὲν παντελῶς κατέλυσε, τὰ δὲ πρὸς τὸ σωφρονέστερον συνέστειλε* (A. V. 732). Conf. LIV, 16, ubi sermo de inhibito foeminarum ornatu.

de adulteriis et de pudicitia) Hanc celebrat Horat. Od. IV, 5, 22 sqq.: *Nullis polluitur casta domus stupris; Mos et lex maculosum edomuit nefas; Laudantur simili prole puerperae; Culpam poena premit comes*, et IV, 15, 10: *ordinem Rectum evaganti frena Licentiae Iniecit, emovitque culpas, Et veteres revocavit artes.* Constat, primum severis poenis libidines coërcuisse Augustum, quae tamen quales fuerint, incertum. Vid. quae disputat de hac lege Heinecc. Antiqu. IV, 18, 51. Cf. Anton. Augustin. de legibus (Thes. tom. II pag. 1207 sqq.) et in primis Lips. exc. ad Tac. Ann. IV, 42. Caeterum h. l. *pudicitia* flagitia spectat

de maritandis ordinibus. Hanc quum aliquanto severius quam ceteras emendasset, prae tumultu recusantium perferre non potuit, nisi ademta demum lenitave parte poenarum, et vacatione triennii data, auctisque praemiis. Sic quoque abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante Equite, accitos Germanici liberos, receptosque partim ad se, partim in patris gremium, ostentavit; manu vultuque significans, ne gravarentur imitari iuvenis exemplum. Quumque etiam immaturitate sponsarum, et matrimoniorum crebra mutatione, vim

cum maribus commissa, quae saepius *impudicitiae* nomine notantur, quum *libidines* stupra et adulteria comprehendant. Vid. ad Caes. 49, et ind. nostr.

de ambitu) Dio LIV, 16: τούς δεκάσαντάς τινας ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς ἐς πέντε ἔτη αὐτῶν εἶρξε, et LV, 5: τούς σπουδαρχιῶντας χρήματα πρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ὥσπερ τι ἐνέχυρον, προήτησεν, ἐπὶ τῷ μηδὲν τοιοῦτον αὐτοὺς ποιῆσαι, ἢ στερηθῆναι τῶν δεδομένων. Cf. Augustin. l. c. pag. 1215.

de maritandis ordinibus) Dio LIV, 16: τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε· καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας ἆθλα ἔθηκεν. Horat. Carm. secul. vs. 17: *Diva producas subolem, Patrumque Prosperes decreta super iugandis Feminis, prolisque novae feraci Lege marita.* Tulit hanc legem A. 736, eamque male observatam secuta est *Papia Poppaea* A. 762. Vid. Lips. excurs. ad Tac. Ann. III, 25; Anton. Augustin. l. c., pag. 1211 sq.; Heinecc. Ant. I, 25, 6 sqq., et eiusd. Comment. ad Leg. Iul. et Pap. Popp. qui de capitibus harum legum copiose egerunt.

emendasset) Defendit Ern. hanc lectionem contra Heineccii coniecturam, *mandasset*, prolatam in Comment. ad Leg. Pap. Popp. I, 3, 46, quod ante Augustum iam leges eiusdem argumenti fuerant, severius tantum ab eo repetitae. Orationem Q. Metelli de *prole augenda* Noster diserte commemorat infra cap. 89.

vacatione triennii data) sc. a novo matrimonio post mortem coniugis. Augustus in oratione ap. Dion. LVI, 7: καὶ οὐδὲ ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο.

auctisque praemiis) Praeter alia huc maxime pertinet *ius trium et quatuor liberorum*, quod tamen datum saepius etiam innuptis, vel orbis prole, atque sterilibus. Vid. Heinecc. l. c., §. 8.

Equite) i. e. Equitibus s. ordine equestri. Ita c. 44: *militem secrevit a populo*, et saepissime alibi.

immaturitate sponsarum) Initio immaturas sponsas Augustus ipse concessisse videtur, quod exprobrat in oratione apud Dion. LVI, 7: καίτοι καὶ μνηστεύειν ὑμῖν ἁπαλὰς ἔτι κόρας καὶ μηδέπω γάμων ὡραίας ἐπέτρεψα, ἵνα τὸ ὄνομα τῶν μελλονυμφίων ἔχοντες, οἰκωφελῶς βιῶτε. Sed hac venia in abusum versa, de hac ipsa re cavit lege supra dicta A. V. 736. Id Dio

legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit, divortiis modum imposuit.

35. Senatorum affluentem numerum deformi et incondita turba (erant enim super mille, et quidam indignissimi, et post necem Caesaris per gratiam et praemium allecti, quos Orcinos vulgus vocabat) ad modum pristinum et splendorem redegit duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu, qua vir virum legit;

LIV, 16: ὡς δ' οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις, τουτέστι, δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γέ τι ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα· δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Hoc tantum modo Dio a contradictione vindicari potest. Caeterum ob varias caussas postea etiam sponsalia ultra biennium sunt prolata. Vid. Cuiac. Observ. XVI, 35.

divortiis modum imposuit) ademta dote, cuius culpa divortium factum esset. Vid. Lips. l. c., et Commentar. I. C. ad Leg. Pap. Popp.

affluentem numerum) vid. Caes. 41, coll. Dion. XLIII, 47, quem locum ibi excitavimus. Sub Triumviris auctum esse Senatorum numerum, tradit Dio XLVIII, 34: ἐς τὸ βουλευτήριον πλείστους ὅσους οὐχ ὅτι τῶν συμμάχων, ἢ καὶ στρατιώτας, παῖδάς τε ἀπελευθέρων, ἀλλὰ καὶ δούλους ἐνέγραψαν. De examinato ab Augusto Senatu exponit Id. LII, 42: καὶ μετὰ ταῦτα τιμητεύσας σὺν τῷ Ἀγρίππᾳ (A. V. 725), ἄλλα τέ τινα διώρθωσε, καὶ τὴν βουλὴν ἐξήτασε· πολλοὶ μὲν γὰρ ἱππεῖς, πολλοὶ δὲ καὶ πεζοὶ παρὰ τὴν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐβούλευον, ὥστε καὶ ἐς χιλίους τὸ πλήρωμα τῆς γερουσίας αὐξηθῆναι.

Orcinos) Plutarch. Anton. 15, ubi de Antonii post necem Caesaris impotentia, haec de novis ab eo lectis Senatoribus: πολλοὺς δὲ βουλευτὰς (ἀπεδείκνυε), ἐνίους δὲ καὶ κατῆγε πεφυγαδευμένους, καὶ καθειργμένους ἔλυεν, ὡς δὴ ταῦτα τῷ Καίσαρι δόξαντα. διὸ τούτους ἅπαντας ἐπισκώπτοντες οἱ Ῥωμαῖοι Χαρωνίτας ἐκάλουν. *Orcini* proprie vocabantur liberti, herorum testamentis manumissi, tanquam liberati literis ex Orco datis, quod translatum ad lectos post necem Caesaris Senatores ex eius ὑπομνήμασι, quorum auctoritatem Antonius iactabat. N. loco ante Casaub. vulgo legebatur *abortivos*. Al. probant formam *Orcivos*, quam iure repudiat Oudendorp.

duabus lectionibus) Monum. Ancyr: *Consul quintum* (A. 725) *iussu Populi et Senatus Senatum ter legi*. De huius anni lectione Dio LII, 42: τούτους οὖν ἐκκρῖναι βουληθείς, αὐτὸς μὲν οὐδένα αὐτῶν ἀπήλειψε, προτρεψάμενος δὲ σφᾶς ἐκ τοῦ συνειδότος τοῦ τε γένους καὶ τοῦ βίου δικαστὰς ἑαυτοῖς γενέσθαι, τὸ μὲν πρῶτον πεντήκοντά που ἔπεισεν ἐθελοντὰς ἐκστῆναι τοῦ συνεδρίου, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα μιμήσασθαι σφᾶς ἠνάγκασε· καὶ αὐτῶν ἠτίμωσε μὲν

secunda, suo et Agrippae: quo tempore existimatur lorica sub veste munitus ferroque cinctus praesedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam Senatorum, nisi solum et praetentato sinu. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit: servavitque etiam excusantibus insigne vestis, et spectandi in orchestra epulandique

οὐδένα. τὰ δ᾽ ὀνόματα τῶν δευτέρων ἐξέθηκε· τοῖς γὰρ προτέροις, ὅτι μὴ ἔχρόνισαν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἐπειθάρχησάν οἱ, ἀφῆκε τὸ ὀνείδισμα, ὥστ᾽ αὐτοὺς μὴ ἐκδημοσιευθῆναι· οὗτοι μὲν οὖν ἑκούσιοι δῆθεν ἰδιώτευσαν. *Alteram* narrat Id. LIV, 13, ad annum 736. Ibi *vir virum legit*, reliquosque Augustus ipse proprio delectu addidit, donec *sexcentorum* Senatorum numerus efficeretur. Notat enim Dio c. 14: ἐβουλεύσατο μὲν γὰρ τριακοσίους αὐτοὺς κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιῆσαι, καὶ πάνυ ἀγαπητὸν νομίζων εἶναι, τοσούτους ἀξίους τοῦ συνεδρίου σφῶν εὑρεθῆναι· δυσχερανάντων δὲ πάντων ὁμοίως (τῷ γὰρ πολὺ πλείους τῶν ἐμμενούντων ἐν αὐτῷ τοὺς διαγραφησομένους ἔσεσθαι, φοβεῖσθαι μᾶλλον αὐτούς, μὴ ἰδιωτεύσωσιν, ἢ προσδοκᾷν, ὅτι καὶ βουλεύσουσι, συνέβαινε) τοὺς ἑξακοσίους κατελέξατο. Et hae quidem sunt, de quibus Suetonius. Dio autem *tertiam* quoque memorat LIV, 26 ad A. V. 741; *quartam* LIV, 35, ad A. 743; *quintam* denique LV, 13, ad A. 757, ubi: διαδόχους καὶ βοηθοὺς ἔχων (Tiberium et Germanicum), διαλέξαι τὴν γερουσίαν αὖθις ἠθέλησε· καὶ δέκα βουλευτάς, οὓς μάλιστα ἐτίμα, προβαλόμενος, τρεῖς ἀπ᾽ αὐτῶν ἐξεταστὰς ἀπέδειξεν, οὓς ὁ κλῆρος εἵλετο· οὐ μέντοι καὶ πολλοὶ οὔτε προκατέγνωσαν σφῶν, ἐξουσίας αὐτοῖς δοθείσης, ὥσπερ καὶ πρότερον, οὔτε ἄκοντες ἀπηλείφθησαν. Vt dicam, quod de hoc Suetonii et Dionis dissensu iudico, videtur ille, accuratissimus scriptor, eas tantum lectiones memorasse, quibus Augustus Senatum *a deformi et incondita turba* liberavit, hic eas confudisse, quae ad solemne pristini Censoris s. magistri morum officium pertinebant. Quintam ille praetermisit, quoniam, ut ipse Dio fatetur, successu caruit. In monumenti autem Ancyrani verbis, uti nunc leguntur, mendum esse suspicor, quum id quidem exploratum sit, Augustum quintum Consulem Senatum legisse, sed eodem anno ter hoc factum, vix sit credibile.

lorica sub veste munitus) Hic etiam magis credo Suetonio, quam Dioni, qui LIV, 12: θώρακα ὑπὸ τῇ στολῇ πολλάκις καὶ ἐς αὐτὸ τὸ συνέδριον ἐσιὼν εἶχεν.

Cordus Cremutius) de quo historico vid. Calig. 16, et Tac. Ann. IV, 34; coll. Nostr. Tiber. 61, et Oudend. ad h. l.

excusandi se) id quod Dio loco citato: ἐκ τοῦ συνειδότος τοῦ τε γένους καὶ τοῦ βίου δικαστὰς ἑαυτοῖς γενέσθαι, ἐθελοντὰς ἐκστῆναι τοῦ συνεδρίου, προκαταγνῶναι σφῶν. Apud Tac. An XI, 25, *excusati* mox dicuntur *sponte cedentes*, ut *moti Senatu* et *iudicium Censorum* sibi respondent.

insigne-epul. publ. ius) *Insigne ve-*

publice ius. Quo autem lecti probatique, et religiosius et minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, ut priusquam consideret quisque, thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo coiretur: et ne plus quam bis in mense legitimus Senatus ageretur, Kalendis et Idibus: neve Septembri Octobrive mense ullos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent:

stis est tunica laticlavia s. latus clavus. Ius *spectandi in orchestra* datum est Senatoribus a Consule Scipione Africano A. 558, auctore Liv. XXXIV, 54. *Publice* denique *epulabantur* Senatores in Capitolio in coena Dialis, epulo Iovis. Vid. Fabric. ad Dion. XLVIII, 52, ubi: ἐν τῇ πανηγύρει τῇ τῶν Ῥωμαίων οὐδεὶς τῶν βουλευτῶν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ὥσπερ εἴθιστο, εἱστιάθη, quod pro prodigio habitum, et ad LIV, 14, ubi de data hac motis etiam ab Augusto venia auctor ita: αὐτοῖς καὶ συνθεάσασθαι καὶ συνεστιάσασθαι τοῖς βουλεύουσι, τῇ αὐτῇ σκευῇ χρωμένοις, συνεχώρησε, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα τὰς ἀρχὰς αἰτεῖν ἐπέτρεψε· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν πλείους ἐπανῆλθον χρόνῳ ἐς τὸ συνέδριον, ὀλίγοι δέ τινες ἐν τῷ μέσῳ, μήτε τῆς γερουσίας μήτε τοῦ δήμου νομιζόμενοι, κατελείφθησαν. Conf. Gell. XII, 8.

et religiosius et minore molestia) Illud pertinet ad *ut prius–coiretur*, hoc ad *et ne plus* etc., more Suetonii saepius notato, primo membro complectendi, quae deinde singillatim edisserit.

ut prius–coiretur) Dio LIV, 30: μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Αὔγουστος, ἐπιμελητής τε καὶ ἐπανορθωτὴς τῶν τρόπων ἐς ἕτερα πέντε ἔτη αἱρεθεὶς (A. V. 742) — θυμιᾶν τε τοὺς βουλευτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὁσάκις ἂν ἕδρα αὐτῶν ᾖ, καὶ τὴν ἄφιξιν πρὸς ἑαυτὸν οὐ ποιεῖσθαι, τὸ μὲν, ἵνα θεοσεβῶσι (ut *religiosius*–fungerentur), τὸ δὲ, ἵνα ἀπονητὶ συνίωσιν, ἐκέλευσε, quomodo editus nunc est locus ex verissima emendatione Casauboni ad h. l. Caeterum, Senatum in varia templa fuissa convocatum, nota res est. Pro *senatoria munera* al. dant usitatius *senatorio munere*, sine dubio ex inutili correctione. Ita Cornel. Datam. 1: *Datames militare munus fungens primum.* Eadem varietas infra c. 45.

ne plus quam bis) Bis terve singulis mensibus antea habitum fuisse *Senatum legitimum* (qui opponitur *indicto* vel *edicto* per singulares occasiones), ostendit ad h. l. Boxhorn. ex vetere Kalendario, inserto etiam cum notis Petri Lambecii tom. VIII Thes. Graev. Instituisse autem aliter rem Augustum non tam, ut aliqua molestia liberaret Senatores, quam ut rerum potestatem ad se unum magis traheret, acute vidit idem Boxhorn. Pro *ageretur* al. *haberetur*.

Septembri Octobrive mense) ob vindemias.

per quorum numerum–possent) Dio LIV, 35: ὁρῶν δὲ ὅτι οὐκ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐκέλευσε τὰ δόγματα αὐτῆς καὶ ἐν ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις γίγνεσθαι, οὐ γὰρ ἐξῆν τινα ἐκ τοῦ πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι. Cf. LV, 3, ubi: τὸν

sibique instituit consilia sortiri semestria, cum quibus de negotiis ad frequentem Senatum referendis ante tractaret. Sententias de maiore negotio non more atque ordine, sed prout libuisset, perrogabat, ut perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quam assentiendum esset.

36. Auctor et aliarum rerum fuit: in quîs, ne acta

ἀριθμὸν τὸν εἰς τὴν κύρωσιν τῶν δογμάτων ἀναγκαῖον, καθ' ἕκαστον εἶδος αὐτῶν - διενομοθέτησε. Alio tempore, gravi Romam vexante fame, permisisse eum refert LV, 26, ut Senatores etiam Vrbe discederent, odditque: καὶ ὅπως γ' ἂν μηδὲν ἐκ τούτου τὰ δόγματα ἐμποδίζηται, κύρια πάντα τὰ γιγνωσκόμενα ὑπὸ τῶν ἀεὶ παρόντων εἶναι ἐκελεύσθη.

consilia sortiri semestria) Dio LIII, 21, ad A. 727: τούς τε ὑπάτους, ἢ τὸν ὕπατον, ὁπότε καὶ αὐτὸς ὑπατεύοι, κἀκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ' ἑκάστων, ἔκ τε τοῦ λοιποῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα τοὺς κλήρῳ λαχόντας, συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν· ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κοινοῦσθαι τρόπον τινὰ τὰ νομοθετούμενα νομίζεσθαι· ἐσέφερε μὲν γάρ τινα καὶ ἐς πᾶσαν τὴν γερουσίαν· βέλτιον μέντοι νομίζων εἶναι μετ' ὀλίγων καθ' ἡσυχίαν τά τε πλείω καὶ τὰ μείζω προσκοπεῖσθαι, τοῦτό τε ἐποίει, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. Atque LVI, 28, ad A. 766, hoc est ante mortem Augusti proximum: καὶ συμβούλους, ὑπὸ τοῦ γήρως (ὑφ' οὗπερ οὐδὲ ἐς τὸ βουλευτήριον ἔτι, πλὴν σπανιώτατα, συνεφοίτα) εἴκοσιν ἐτησίους ᾐτήσατο· πρότερον γὰρ καθ' ἕκτον μῆνα πεντεκαίδεκα προσετίθετο· καὶ προσεψηφίσθη, πάνθ' ὅσα ἂν αὐτῷ μετά τε τοῦ Τιβερίου καὶ μετ' ἐκείνων, τῶν τε ἀεὶ ὑπατευόντων, καὶ τῶν ἐς τοῦτο ἀποδεδειγμένων, τῶν τε ἐγγόνων αὐτοῦ τῶν ποιητῶν δηλονότι, τῶν τε ἄλλων ὅσους ἂν ἑκάστοτε προσπαραλάβῃ, βουλευομένῳ δόξῃ, κύρια, ὡς καὶ πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ἀρέσαντα, εἶναι.

non more atque ordine) de quo diximus ad Caes. 21. Quum ii, ad quos vulgaris rogandi ordo non descendebat, ad eorum, qui prius sententiam meditati dixerant s. *censuerant*, verba accedere v. *assentiri* iis voce, vel manu, vel pedibus per discessionem, solerent, novo instituto id effecit Augustus, ut omnes, exspectantes, ut ipsi fortasse primi interrogarentur, et praeparati Curiam intrarent, et in ipsa deliberatione ad rem, quae ageretur, *animum intenderent*.

ne acta Sen. publicarentur) De his actis vid. Caes. 20. Ad h. l. facit locus Dionis LIII, 19, ubi dicit, in historia liberae Reip. condenda adiri posse: τὰ ὑπομνήματα τὰ δημόσια, et deinde addit: ἐκ δὲ δὴ τοῦ χρόνου ἐκείνου τὰ μὲν πλείω κρύφα καὶ δι' ἀπορρήτων γίγνεσθαι ἤρξατο· εἰ δέ που καί τινα δημοσιευθείη, ἀλλ' ἀνεξέλεγκτά γε ὄντα ἀπιστεῖται· καὶ γὰρ λέγεσθαι καὶ πράττεσθαι πάντα πρὸς τὰ τῶν ἀεὶ κρατούντων τῶν τε παραδυναστευόντων σφίσι βουλήματα ὑποπτεύεται· καὶ κατὰ τοῦτο πολλὰ μὲν οὐ γιγνόμενα θρυλλεῖται, πολλὰ δὲ καὶ πάνυ συμβαίνοντα ἀγνοεῖται· πάντα δέ, ὡς εἰπεῖν, ἄλλως πως, ἢ ὡς πράττεται, διαθροεῖται.

Senatus publicarentur: ne magistratus, deposito honore, statim in provincias mitterentur, ut Proconsulibus ad mulos et tabernacula, quae publice locari solebant, certa pecunia constitueretur: ut cura aerarii a Quaestoribus urbanis ad Praetorios Praetoresve transiret: ut centumviralem hastam, quam quaestura functi consuerant cogere, Decemviri cogerent.

37. Quoque plures partem administrandae Reipubli-

ne magistratus – mitterentur) Dio LIII, 4: κοινῇ δὲ δὴ πᾶσιν αὐτοῖς ἀπηγόρευσε, μηδένα πρὸ πέντε ἐτῶν μετὰ τὸ ἐν τῇ πόλει ἄρξαι κληροῦσθαι, id quod iam Pompeius Consul III, A. 702, lege sanxerat, auctore eodem Dione XL, 56.

ut Proconsulibus) id est omnino praesidibus provinciarum. Pecunia illa, quae *vasarium* dicta, iam antea dari nonnumquam magistratibus ad vasa comparanda solebat (vid. Clav. Cicer. sub v. *vasarium*); saepius praebenda ea ituris in provincias mancipes publice redimebant, ut recte interpretatur ad h. l. Casaubonus locum Dionis nostro παράλληλον lib. LIII, 15 καὶ τὴν μισθοφορὰν καὶ ἐκείνοις (nempe τοῖς ἐπιτρόποις, καὶ τοῖς ἀνθυπάτοις, τοῖς τε ἀντιστρατήγοις, quos Proconsulum nomine complectitur Suetonius) καὶ τοῖς ἄλλοις δίδοσθαι τότε ἐνομίσθη· τὸ μὲν γὰρ πάλαι ἐργολαβοῦντές τινες παρὰ τοῦ δημοσίου, πάντα σφίσι τὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν φέροντα παρεῖχον· ἐπὶ δὲ δὴ τοῦ Καίσαρος πρῶτον αὐτοὶ ἐκεῖνοι τακτόν τι λαμβάνειν ἤρξαντο· καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου πᾶσι σφίσιν, ἀλλ᾽ ὥς που καὶ ἡ χρεία ἀπῄτει, ἐτάχθη· καὶ τοῖς γε ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται. Datum id consilium Augusto a Maecenate, refert Dio LII, 23.

ut cura aerarii – transiret) Dio LIII, 2: πρὸς τὴν διοίκησιν (τῶν χρημάτων ἐν τῷ δημοσίῳ) δύο κατ᾽ ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. Cf. Ei. libri c. 32. Reddidit collegio Quaestorum curam aerarii Saturni Claudius Imperator (vid. Claud. 24) unde *Quaestores aerarii* apud Tac. A. XIII, 28.

ut centumviralem hastam – Decemviri cogerent) id est ut *iudicium Centumvirorum*, ab hasta loco, ubi habebatur, praefixa ipso *hastae* nomine appellatum, quod Quaestorii antea convocaverant (vid. Dio XXXIX, 7, ubi: οὔτε γὰρ οἱ ταμίαι, δι᾽ ὧν τὴν ἀποκλήρωσιν τῶν δικαστῶν γενέσθαι ἐχρῆν, ᾕρηντο), *Decemviri litibus iudicandis* (s. antiquius *stilitibus iudicandis*) postea convocarent eique praesiderent. Dio LIV, 26, eos τοὺς δέκα. τοὺς ἐπὶ τῶν δικαστηρίων τῶν ἐς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρουμένων ἀποδεικνυμένους, et simul cum Triumviris rerum capitalium, Quatuorviris viarum curandarum, et Triumviris monetalibus ex Equitibus Senatusconsulto A. V. 741 facto, lectos dicit. Vid. Sigon. de iudic. I, c. 8, et c. 28. *Siccama* de centumvirali iudicio (Thes. Graev. tom. II, pag. 1827) Heinecc. Ant. Rom. IV, 6, 9, et Ern. Cl. Cic., ubi de *Decemviris et centumvirali iudicio* suis locis exponit.

Quoque plures) Comparavit iam

cae caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti

Casaub. verba Maecenatis apud Dion. LII, 25: πρός δ' ἔτι καὶ καλῶς ἔχει, διὰ πλειόνων πάντα τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα διάγεσθαι ὅπως καὶ ὠφελῶνται ἅμα συχνοί, καὶ ἔμπειροι τῶν πραγμάτων γίγνωνται· οὕτω γὰρ οἵ τε ἀρχόμενοι μᾶλλον εὐνοήσουσί σοι, πολυειδῆ ἀπόλαυσιν τῶν κοινῶν ἀγαθῶν καρπούμενοι, καὶ σὺ ἀφθονώτατα τοῖς ἀεὶ ἀρίστοις πρὸς πάντα τὰ ἀναγκαῖα χρήσῃ.

curam operum publicorum) De his *Curatoribus operum publ.* vid. Panciroll. de magistratibus municipalibus cap. 14 (Thes. tom. III, pag. 3), ubi laudat Vlpian.: *Cura exstruendi vel reficiendi operis in civitate munus publicum est*, et eumdem, de officio Proconsulis ita expouentem: *Aedes sacras et opera publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tectaque sint, vel an aliqua refectione indigeant, et si qua coepta sint, ut consummentur, prout vires eius Reip. permittunt, curare debet*, Curatoresque operum *diligentes solemniter praeponere*. Quod enim in provinciis, idem in Vrbe horum Curatorum munus fuit, administratum antea a Censoribus atque Aedilibus. Vitellium curam operum publicorum administrasse, auctor est Noster Vitell. 5.

viarum) Censorum, deinde Quatuorvirorum id munus fuisse, docet Lips. excurs. ad Tac. Ann. III, 31. Idem, perpetuum certumque munus id fecisse Augustum, censet. Dio LIV, 8 (quem locum Lipsius praetermisit): τότε δὲ αὐτός τε προστάτης τῶν περὶ τὴν Ῥώμην ὁδῶν αἱρεθεὶς (A. 734) καὶ τὸ χρυσοῦν μίλιον κεκλημένον ἔστησε, καὶ ὁδοποιοὺς αὐταῖς ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων, ῥαβδούχοις δύο χρωμένους, προσέταξε, et LIV, 26, inter Viginitiviros τοὺς τέσσαρας, τοὺς τῶν ἐν τῷ ἄστει ὁδῶν ἐπιμελουμένους fuisse dicit, additque: οἱ γὰρ δὴ δύο οἱ τὰς ἔξω τοῦ τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζόμενοι, οἵ τε τέσσαρες οἱ ἐς τὴν Καμπανίαν πεμπόμενοι, κατελέλυντο. Conf. Nicol. Bergier. de publicis et milit. Imper. Rom. viis, sect. 4 (Thes. Graev. tom. X, pag. 22 sqq.), et Panciroll. l. c. (tom. III, pag. 9).

aquarum) De *Curatorum aquarum* munere agit Marlian. in Vrb. Rom. topographia lib. IV, 10 (Thes. tom. III, pag. 143), ostenditque id fuisse, *extra Vrbem ductus circuire, animadvertereque, an vitio aliquo laborarent, et quibus partibus succurrendum; ac etiam beneficia recognoscere, ne quit non concessam surriperet aquam, dareque operam, ut in castellis salientibus sine intermissione aqua flueret* etc.

alvei Tiberis) qui Curatores *non solum fluvium coërcebant, et ut esset sine sordibus ac impedimento, curabant; verum etiam terminos statuebant, quo usque habitare in ripa, vel aedificare liceat*, ut docet Georg. Fabric. in descript. Vrb. Rom. (Thes. tom. III, pag. 452). Idem affert inscriptionem, aliamque Marlian. l. c. V, 13 (ibid. p. 181), in quarum illa: *L. Visellius C. F. Varro, curator riparum et alvei Tiberis*, in hac: *Messius Rusticus, curator alvei et riparum Tiberis, et cloacarum Vrbis.*

frumenti populo dividundi) A. V. 732, ipse Augustus, sicut prius Pompeius, in maxima fame ἐπιμελητὴς τοῦ σίτου dictus est, auctore Dione LIV, 1, qui ita pergit: καὶ ὃς τοῦτο μὲν ἀναγκαίως ἐδέξατο, καὶ ἐκέλευσε δύο ἄνδρας τῶν πρὸ πέντε που ἀεὶ ἐτῶν

populo dividundi, praefecturam Vrbis, triumviratum legendi Senatus, et alterum recognoscendi turmas Equi-

ἐστρατηγηκότων πρός τὴν τοῦ σίτου διανομὴν κατ᾽ ἔτος αἱρεῖσθαι. Id. LIV, 17: διενομοθέτει, ἵνα ἐπὶ τῇ τοῦ σίτου διαδόσει προβάλλωνται καί οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀεὶ ὄντες ἕνα ἕκαστος ἐκ τῶν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐστρατηγηκότων, καὶ ἐξ αὐτῶν τέσσαρες οἱ λαχόντες σιτοδοτῶσιν ἐκ διαδοχῆς, quae mutatio facta A. 736. Tandem haec cura demandata est viris consularibus A. V. 760. Id Dio LV, 31: καὶ ἐπί γε τῇ σιτοδείᾳ δύο αὖθις ἐκ τῶν ὑπατευκότων ἐπιμελητὰς τοῦ σίτου σὺν ῥαβδούχοις ἀπέδειξε.

praefecturam Vrbis) De *praefectis Vrbi*, quales tempore liberae Reip. et sub Caesare fuerant, dixi ad Caes. c. 76. Nova *praefecti V.* sub Imperatoribus esse coepit dignitas. Describit eam Maecenas apud Dion. LII, 21: πολίαρχος δὲ δή τις ἐκ τῶν προηκόντων, καὶ ἐκ τῶν πάντα τὰ καθήκοντα προπεπολιτευμένων, ἀποδεικνύσθω· οὐχ ἵνα ἀποδημησάντων που τῶν ὑπάτων ἀρχῃ, ἀλλ᾽ ἵνα τά τε ἄλλα ἀεὶ τῆς πόλεως προστατῇ, καὶ τας δίκας, τὰς τε παρὰ πάντων ὧν εἶπον ἀρχόντων ἐφεσίμους τε καὶ ἀναπομπίμους, καὶ τὰς τοῦ θανάτου, τοῖς τε ἐν τῇ πόλει, πλὴν ὧν ἂν εἴπω, καὶ τῆς ἔξω αὐτῆς μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίων σταδίων οἰκοῦσι, κρίνῃ. Postea potestatem eius esse debere perpetuam. dicit. Officia eiusdem Hotomann. de magistratibus Roman. lib. I (Thes. tom. II, pag. 1875), haec ex Vlpiano constituit: *Vt servorum de dominis querelas, vicissimque horum in illos criminationes audiret; ut patronis de libertis ingratis querentibus ius diceret; ut de tutorum curatorumve criminibus cognosceret; ut nummulariorum argentariorumque fraudes coerceret; ut carnis curam gereret; ut quietem in populo procuraret, illicitaque collegia coërceret; ut spectaculorum disciplinae praeesset; denique, quidquid non modo intra Vrbem, verum etiam intra centesimum ab Vrbe lapidem commissum esset, animadverteret; sic, ut et Vrbe et Italia interdicendi potestatem haberet, itemque in insulam deportandi.* Ornatus est hac dignitate Agrippa A. V. 733, auctore Dion. LIV, 6, ubi diserte eum a πολιάρχῳ, τῷ διὰ τὰς ἀνοχὰς αἱρουμένῳ, h. e. a vetere magistratu eiusdem nominis, cuius species sub Augusto etiam remanserat, distinguit. Alios nominat Tac. Ann. VI, 11, ubi vid. interpr.

triumviratum legendi Senatus) *Censorum* antea fuerat, legere Senatum, lege Ovinia. Vid. Festus in *Praeteriti Senatores*, Fabric. ad Dion. XXXVII, 46. — Consilium, novum hunc faciendi magistratum, et ipsum tribuit Maecenati, quamquam de uno tantum, non de duplici triumviratu loquens, Dio LII, 21, ubi ille ita: ἕτερος τέ τις ἐκ τῶν ὁμοίων καὶ αὐτὸς αἱρείσθω, ὥστε τά τε γένη καὶ τὰς οὐσίας, τούς τε τρόπους, καὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων, ἀνδρῶν τε ὁμοίως καὶ παίδων, γυναικῶν τε καὶ τῶν προσηκόντων αὐταῖς, ἐξετάζειν τε καὶ ἐπισκοπεῖν· καὶ αὐτὸν μὲν ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἀξιά ἐστι, καὶ παρορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἴτια γίνεται· τὰ δὲ δὴ μείζω σοὶ ἐπικοινοῦσθαι· βουλευτῇ γάρ τινι, καὶ τῷ γε ἀρίστῳ μετὰ τὸν πολίαρχον, μᾶλλον ἤ τινι τῶν ἱππέων, προστετάχθαι τοῦτο δεῖ· καὶ τό γε ὄνομα ἀπὸ τῆς σῆς τιμαρχίας (πάντως γάρ σε προεστάναι τῶν τιμήσεων προσήκει) εἰκότως ἂν λάβοι, ὥστε

tum, quotiescunque opus esset. Censores, creari desitos, longo intervallo creavit: numerum Praetorum auxit. Exegit etiam, ut, quoties consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet; nec obtinuit, reclamantibus cunctis, satis maiestatem eius imminui, quod honorem eum non solus, sed cum altero gereret.

38. Nec parcior in bellica virtute honoranda, super triginta ducibus iustos triumphos, et aliquanto pluribus

ὑποτιμητὴς καλεῖσθαι. Eumdem magistratum perennem fieri iubet.

Censores) Dio LIV, 2, postquam, ipsum Augustum censorae honorem recusasse, narravit: εὐθὺς ἑτέρους τιμητὰς, Παῦλόν τε Αἰμίλιον Λέπιδον, καὶ Λούκιον Μουνάτιον Πλάγκον, τοῦτον μὲν, ἀδελφὸν τοῦ Πλάγκου ἐκείνου τοῦ ἐπικηρυχθέντος ὄντα, τὸν δὲ δὴ Λέπιδον αὐτὸν τότε θανατωθέντα, ἀπέδειξεν· ἔσχατοι οὗτοι τὴν τιμητείαν ἰδιῶται αμα ἔσχον (A. V. 732). De his vid. Vell. II, 95.

numerum Praetorum auxit) quod fecerat iam Caesar. Vid. ad Caes. 41. Respicere igitur Suetonius non eum, qui sub Caesare, sed, qui libera Republica fuerat, numerum videtur. Dio enim LIII, 32, ad A. 731: στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος, ἀπέδειξε· καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐγένετο· ἔμελλον δὲ αὐτῶν οἱ μὲν ἄλλοι τὰ αὐτὰ ἅπερ καὶ πρόσθεν ποιήσειν, δύο δὲ ἐπὶ τῇ διοικήσει ὅσα ἔτη γενήσεσθαι. Consentit Vell. II, 89, qui: *imperium magistratuum ad pristinum redactum modum; tantummodo octo Praetoribus allecti duo.* Sed anno 764, sedecim, ut sub Caesare aliquando, Praetores fuere, auctore eodem Dion. LVI, 25: καὶ στρατηγοὶ ἑκκαίδεκα ἦρξαν, ἐπειδὴ τοσοῦτοί τε τῆς ἀρχῆς ἀντεποιήσαν, καὶ οὐδένα αὐτῶν λυπῆσαι ὁ Αὔγουστος, οἷα ἐν τοιούτοις ὤν (post cladem Varianam) ἠθέλησεν· οὐ μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐφεξῆς ἔτεσι ταυτὸ ἐγένετο, ἀλλ' οἱ δώδεκα ἐπὶ πολὺ κατέστησαν. Haec autem ultima Dionis verba confirmat Tac. Ann. I, 14: *Candidatos praeturae duodecim nominavit* (Tiberius), *numerum ab Augusto traditum*, ad quem locum vid. excurs. Lipsii.

exegit) i. e. postulavit, rogavit; non obtinuisse enim, ipse auctor addit. Postea in edit. Wolf. mendose legitur *quod honorem quum* etc. Ex *eum* factum *cum*, inde *quum*.

iustos triumphos) Quomodo tot triumphi agi potuerint usque ad annum 740, ex quo ii desierunt, docet locus Dion. LIV, 12: οἱ *μέν*, λῃστὰς συλλαμβάνοντες, οἱ *δέ*, πόλεις στασιαζούσας καταλλάσσοντες, καὶ ἐπωρέγοντο τῶν νικητηρίων, καὶ ἔπεμπον αὐτά· ὁ γὰρ Αὔγουστος καὶ ταῦτα ἀφθόνως τισὶ τήν γε πρώτην ἐχαρίζετο. Sed inde ab A. 740, *iusti triumphi* non amplius habiti a ducibus, sed *ornamenta* tantum *triumphalia* iis data. Id Dio LIV, 24: οὐ μέντοι καὶ τὰ ἐπινίκια, καίτοι ψηφισθέντα αὐτῷ (Agrippae), ἐπέμφθη· οὔτε γὰρ ἔγραψεν ἀρχὴν ἐς τὸ συνέδριον ὑπὲρ τῶν πραχθέντων οὐδέν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, νόμῳ τινὶ τῷ ἐκείνου τρόπῳ χρώμενοι, οὐδ' αὐτοὶ τῷ κοινῷ ἔτ' ἐπέστελλον, οὔτε τὴν πέμψιν τῶν νι-

triumphalia ornamenta decernenda curavit. Liberis Senatorum, quo celerius Reipublicae assuescerent, protinus virilem togam, latum clavum induere, et Curiae interesse permisit: militiamque auspicantibus non tribunatum modo legionum, sed et praefecturas alarum dedit: ac ne quis expers castrorum esset, binos plerumque laticlavios praeposuit singulis alis. Equitum turmas frequenter recognovit, post longam intercapedinem

νικητηρίων ἐδέξαντο· καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἄλλῳ τινὶ ἔτι τῶν ὁμοίων αὐτῷ ποιῆσαι τοῦτο ἐδόθη, ἀλλὰ μόναις ταῖς ἐπινικίοις τιμαῖς ἐγαυροῦντο. De his τιμαῖς ἐπινικίοις s. νικητηρίοις vid. Fabr. ad Dion. LVI, 17, et Onuphr. Panvin. de Triumpho cap. 6 (Thes. tom. IX, pag. 1391 sq.), qui de iis ita: *Duces quoque, qui Caesarum tempore fuerunt, invidiam maximi honoris vitaturi, rebus egregie gestis, triumphi mentione omissa, triumphalibus ornamentis contenti erant. Haec autem fuerunt: supplicationes decretae, appellatio Imperatoris, laurea corona, praetexta s. trabea triumphalis, sceptrum, statua, sacrificia, et caetera triumphantium insignia; curru tamen intra Vrbem non vehebantur, neque consuetam pompam agebant. Qui honor usque ad Constantini Imp. tempora permansit, post quae cum triumpho paulatim obliterari coepit.*

protinus virilem togam) Puto, stare posse hanc lectionem, ut *protinus* sit *simul*, ἅμα, atque placet mihi asyndeton, quod eodem fere momento togam et laticlaviam tunicam sumtas ostendit. Al. *virili togae lat. cl. inducere*, quod prorsus ineptum esse, quum latus clavus esset in tunica, haec sub toga, iam docuit Oudend.; alii, quos memorat Torrent. (non igitur Casauboni est emendatio, cui tribuunt eam Graev. et Ernestius) legerunt: *protinus a virili toga* etc., id est *post*. Ern. suasit: *cum virili toga*, vel: *protinus, ut virilem togam, et latum clav.* etc. Oudend. *protinus virili a toga et latum cl. induere, et curiae* etc. Omnia non necessaria esse videntur. — Caeterum, vel prius a Senatorum filiis latum clavum simul cum toga virili per bellorum civilium licentiam sumi solitum, idque ab Augusto confirmatum modo et ad veram iuvenum, qui inde in Curiam admittebantur, utilitatem translatum, vel adolescentulo Augusto tantum a Caesare datum fuisse, apparet ex Aug. c. 94, ubi vid.

tribun. modo leg.) Dicti ii *Tribuni laticlavii*, vid. Domit. c. 10, uti *angusticlavii*, qui illustri genere non orti virtute equestrem locum s. tribunatum meruerant, *angusto clavo*, ut veteres Equites, insignes. Vid. Ernest. ad Othon. 10. *Alae* illo tempore equitatus erant, ex gentibus exteris, Gallis, Germanis, Hispanis, atque provincialibus collectus, quum post bella civilia nullus fere equitatus Romanus superesset. De varia *alarum* significatione, quae diversis Reip. temporibus obtinuit, vid. *Schelius* in Hygin. (Thes. Graev. tom. X, p. 1075 sqq.).

Equitum – recognovit) *Recognoscere* Equites, ἐξετάζειν τοὺς ἱππέας, fuerat antea Censorum; id Augustus nunc

reducto more transvectionis. Sed neque detrahi quemquam in transvehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat: et senio vel aliqua corporis labe insignibus permisit, praemisso in ordine equo, ad respondendum, quoties citarentur, pedibus venire: mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quinque et triginta retinere eum nollent.

39. Impetratisque a Senatu decem adiutoribus, unumquemque Equitum rationem vitae reddere coëgit: atque ex improbatis, alios poena, alios ignominia notavit; plures admonitione, sed varia. Lenissimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti, et ibidem statim legerent. Notavitque aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviore fenore collocassent.

40. Comitiis tribuniciis, si deessent candidati Sena-

administravit, ut partem praefecturae morum, quamquam saepius, saltem nomine tenus, partitus videtur hunc honorem cum Triumviris iis, de quibus cap. sup., ut reliqua censurae officia. Cf. Fabric. ad verba Dion. LV, 31: τὴν ἐξέτασιν τῶν ἱππέων τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ γιγνομένην ἀνεβάλετο. *Transvectio* singulis annis Idibus Quinctil. fiebat (Liv. 9 fin.) ab aede Honoris, extra Vrbem sita, in Capitolium. Vid. Rosin. Ant. Rom. IV, 11, p. 285.

reddendi equi gratiam fecit) Casaub. maluit *retinendi*, quoniam *gratiam facere* in Nostro alias est *remittere*, permittere, ne quid fiat, quod faciendum erat. Sed ita auctor brevius dicere potuisset: *mox gratiam fecit iis, qui – retinere equum nollent*, ac in phrasi *gratiam facere* omnino est sensus: alicui concedere, quod ei gratum sit, in utramque partem, vel *ut* vel *ne* faciat aliquid. H. l. igitur est i. q. *potestatem fecit*, ut Liv. III, 41: *facta per Cornelium Valerio dicendi gratia, quae vellet.* Tribuit autem Augustus iis, qui ad eam aetatem provecti nullos, quibus in Senatum intrarent, honores acceperant, hoc beneficium, ut a molesto, stipendia inter Equites merendi, onere liberati, ordinem equestrem retinerent, qui excidebant vendere equum a Censora iussi.

a Senatu) Al. *a Senatoribus*. Praeferrem, quod et aliis placuit, e *Senatoribus*, nisi obstaret κακόφωνον ob sequens *adiutóribus*. Mallem tamen cum Burm. e *Senatu*.

si deessent candidati Senatores) Post Sullae tempora Senatoribus tantum tribunatum plebis patuisse, monui ad c. 10. Ab illis, quum infirmatam hanc potestatem detrectarent, iam ad Equites etiam translatam, narrat loco e Nostro expresso Dio LIV, 30: τὴν

tores, ex Equitibus Romanis creavit, ita ut potestate transacta, in utro vellent ordine, manerent. Quum autem plerique Equitum, attrito bellis civilibus patrimonio, spectare ludos e quatuordecim non auderent, metu poenae theatralis; pronunciavit, non teneri ea, quibus ipsis parentibusve equester census nunquam fuisset. Populi recensum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius a negotiis avocaretur, ter in annum quaternûm mensium tesseras dare destinavit: sed desiderânti consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cuiusque mensis acciperet. Comitiorum

δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα, διὰ τὸ τὴν ἰσχὺν σφῶν καταλελύσθαι, αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων κεκτημένων προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι σφίσιν (hic puto excidisse *ὥστε βουλεύειν*, vel *ἐφ' ᾧ βουλεύειν*), *εἰ μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ τοῦτ' ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μὴ ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι* (A. 742).

metu poenae theatralis) Legem *Iuliam theatralem* commemorat Plin. XXXIII, 2, ubi dicit, nemini aureum annulum gestare licuisse, *nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC census fuisset*, et (ius) *lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi*. Coërciti igitur hac lege ii, qui equestri censu (de quo vid. ad Caes. 33) destituti in spectaculis in quatuordecim ordines se intrusissent, eamque legem in mente habere videtur auctor infra c. 44, ubi *spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxisse et ordinavisse* Augustum, dicit.

quibus — equester census nunquam fuisset) Omnes edd., quas vidi, dant *unquam* sine ulla animadversione, praeter Breiinianam, quae exhibet *nunquam*, verissime. Scilicet eos exemit poena, qui non profusione sua aliave causa inhonesta patrimonium contrivissent, eos adeo, quibus per bellorum civilium calamitates ipsis parentibusve equester census *nunquam* fuisset. Ita secundum Dion. LVII, 10, Tiberius *διέγραψε τοὺς μὲν ὑπὸ ἀσελγείας, τοὺς δὲ καὶ ὑπὸ πτωχείας, ὅσοι μηδένα αὐτῆς λογισμὸν εἰκότα ἀποδοῦναι ἐδύναντο.*

populi recensum) ut Caesar cap. 41, ubi vide. Non magis hoc loco quam illo de censu totius populi Rom. cogitandum.

sui cuiusque mensis) Iniuria Bremius haec verba vel non latina, vel durissima iudicat, suadens: *suum cuiusque mensis*. Sed male interpretatur vulgatum ita: *sui* sc. *frumenti tesseras cuiusque mensis*, quae sane contorta esset constructio. Imo genitivus pendet ab omisso *tesseras* vel *frumentum*. *Suus quisque mensis* dicitur ut *suum quodque tempus*, atque est i. q. singuli menses. Ita bene quis diceret: pecuniam non in annum, sed suo quoque mense accipio.

quoque pristinum ius reduxit: ac multiplici poena coërcito ambitu, Fabianis et Scaptiensibus, tribulibus suis, die comitiorum, ne quid a quoquam candidato desiderarent, singula millia nummûm a se dividebat. Magni praeterea existimans, sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, et civitatem Romanam parcissime dedit, et manumittendi modum terminavit. Tiberio, pro cliente Graeco petenti, rescripsit, *Non aliter se daturum, quam si praesens sibi persuasisset, quam iustas petendi causas haberet.* Et Liviae, pro quodam tributario Gallo roganti, civitatem negavit, immunitatem obtulit, affirmans, *Se facilius passurum, fisco detrahi aliquid, quam civitatis Romanae vulgari honorem.* Servos, non contentus, multis difficultatibus a libertate, et multo

comitiorum-reduxit) id est qualis comitiorum species sub Caesare fuerat. Vid. Caes. 41; Dio LIII, 21: ὅ τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο· οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. τοὺς γοῦν αρξοντας τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο ὅπως μήτ' ἀνεπιτήδειοι, μήτ' ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ, ἀποδεικνύωνται.

Fabianis et Scaptiensibus) Ad *Scaptiam* tribum pertinebat ob gentem Octaviam, ad *Fabiam* ob Iuliam, in quam per adoptionem venerat. Postea pro *a se*, i. e. de suo, al. corrupte *asse*.

et manumittendi modum terminavit) per leges *Fusiam Caniniam*, cuius latae tempus incertum, et *Aeliam Sentiam*, latam A. V. 757, Sex. Aelio Cato et C. Sentio Saturnino CSS., de quibus copiosissime egit Heinecc. Ant. Rom. lib. I, tit. 6 et 7, pag. 110 sqq. Dio LV, 13: πολλῶν τε πολλοὺς ἀκριβῶς (quod Fabr. interpretatur: *plena et iusta libertate*, Casaub. ad n. l. emendat ἀκρίτως) ἐλευθερούντων, διέταξε τήν τε ἡλικίαν, ἣν τόν τε ἐλευθερώσοντά τινα καὶ τὸν ἀφεθησόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔχειν δεήσοι· καὶ τὰ δικαιώματα, οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν γενόμενοι, χρήσοιντο. Auctore eodem LV, 33, quartum volumen eorum, quae mortuus Augustus reliquit, continuit ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ, ἄλλας τε, καὶ ὅπως μήτ' ἀπελευθερῶσι πολλούς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρώσωσι· μήτ' αὖ ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς ἐσγράφωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ᾖ. De tota manumittendi ratione apud Romanos et de summo, qui suo tempore invaluerat, huius moris abusu, multis agit Dionysius Ant. IV, 24.

pluribus a libertate iusta removisse; quum et de numero et de conditione ac differentia eorum, qui manumitterentur, curiose cavisset, hoc quoque adiecit, ne vinctus unquam tortusve quis ullo libertatis genere civitatem adipisceretur. Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit. Ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus et clamitans, *En*,

Romanos, rerum dominos, gentemque togatam!

negotium Aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in Foro circave, nisi positis lacernis, togatum consistere.

41. Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones

a libertate iusta) Hac manumissi *cives Romani* fiebant. Cavit igitur de *differentia* eorum, qui manumitterentur, lege Aelia Sentia ita, ut, qui propter flagitia facinorave ignominiosa poena fuissent notati, accepta libertate ad *dediticiorum* tantum conditionem redigerentur h. e. eodem loco essent, quo homines, qui bello in deditionem venissent. Caput hoc legis Heinecc. l. c. ex Vlpiano ita exhibet: *qui servus, quaeve ancilla poenae causa a domino vinctus vinctave, aut in custodiam datus datave, quibusve vestigia scripta, itemque qui quaeve propter noxam tortus tortave nocens inventus inventave, item qui quaeve, ut ferro aut cum bestiis depugnaret, damnatus damnatave, aliove supplicio affectus affectave fuit: is eave quoquo modo manumissus manumissave, iustam libertatem non consequitor, sed dediticiorum numero esto.* De dediticiorum conditione Heinecc. p. 107 sq. Postea tertium genus accessit libertinorum, qui *Latini Iuniani* dicti a lege Iunia Norbana, lata A. 771, quae manomissis per modos minus solemnes non civitatis, sed Latinorum tantum iura concessit, de quibus vid. Heinecc. p. 106 sqq. De *iusta libertate* vid. etiam Lips. ad Tac. XIII, 27.

ullo libertatis genere) i. e. nullo manumissionis modo, neque solemni, neque minus solemni.

habitum vestitumque) *Vestitus* est pars *habitus*, qui ad totum corpus pertinet, et modum significat illud habendi, non vestibus modo, earumque colore vel forma conspicuum.

pullatorum turba) *Pullati* s. *atrati* pr. rei dicebantur, toga sordida (ἐν ἐσθῆτι φαιᾷ) s. in sordibus incedentes. H. l. plebs intelligitur Romana, quae, toga fere deposita, tunicas sordidas atque *lacernas*, quod pallii genus reliquis vestibus superinduebatur, gerere solebat, unde Plin. epist. VII, 17, *sordidos pullatosque*, Quinctil. Inst. II, 12, *pullatum circulum*, et VI, 4, *pullatam turbam* dicunt.

clamitans: En) Eieci cum Gronov., Oudend., Wolf., quod sequebatur in vulg. *ait*, coniunxique, quod novum ibi comma incipiebat, *negotium Aed. dedit*, cum superiori *clamitans*. Versum esse Virgilii Aen. I, 282, nemo nescit. Post *in Foro circave* cum Ou-

frequenter exhibuit. Nam et, invecta Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariae rei effecit, ut, fenore deminuto, plurimum agrorum pretiis accesserit, et postea, quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum eius gratuitum iis, qui cavere in duplum possent, ad certum tempus indulsit. Senatorum censum ampliavit, ac pro octingentorum

dend. dedi pro *Circove*, auctoribus optimis codd., et Perizon. ad Sanct. Min. IV, 13. Sermo de concione tantum est, quod docet ipsum voc. *consistere*. Ad spectacula admisit quidem pullatos, sed *media cavea sedere vetuit*, ut tradit Noster c. 44.

tantam copiam – effecit) Dio LI, 21: τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων διὰ πάσης ὁμοίως τῆς πόλεως ἐχώρησεν, ὥστε τὰ μὲν κτήματα ἐπιτιμηθῆναι, τὰ δὲ δανείσματα, ἀγαπητῶς ἐπὶ δραχμῇ πρότερον ὄντα, τότε ἐπὶ τῷ τριτημορίῳ αὐτῆς γενέσθαι. Oros. VI, 19: *Roma in tantum opibus* (Alexandriae urbis) *aucta est, ut propter abundantiam pecuniarum, duplicia quam usque ad id fuerant, possessionum aliarumque rerum venalium pretia statuerentur.* Pro *deminuto* in ipsa ed. Wolf. vitiose *diminuto*.

qui cavere in duplum possent) id est praedibus vel pignoribus datis de summa duplo maiore cautionem interponere possent.

pro octing. – taxavit) Dio LIV, 17: τὰς ἀρχὰς ἅπασι τοῖς δέκα μυριάδων (sc. δραχμῶν, id est quadringentorum millium HS.) οὐσίαν ἔχουσι, καὶ ἄρχειν ἐκ τῶν νόμων δυναμένοις, ἐπαγγέλλειν ἐπέτρεψε· τοσούτων (seu τοσοῦτον) γὰρ τὸ βουλευτικὸν τίμημα τὴν πρώτην εἶναι ἔταξεν, ἔπειτα καὶ ἐς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας (id est millena millia s. decies HS, ut Plutarch. Anton. 4: τοῦτο, sc. μυριάδας πέντε καὶ εἴκοσι, Ῥωμαῖοι δέκιες καλοῦσι) προήγαγε. Id. c. 26: τὸ μὲν πρῶτον δέκα μυριάδων τὸ τίμημα αὐτοῖς ὥριστο, διὰ τὸ συχνοὺς τῶν πατρῴων ὑπὸ τῶν πολέμων ἐστερῆσθαι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τῶν ἀνθρώπων περιουσίας κτωμένων, ἐς πέντε καὶ εἴκοσι προήχθη. Iam contra eos, qui hunc Suetonii et Dionis de censu senatorio dissensum alterius utrius errori tribuerunt, vel h. l. pro *duodecies* legendum *decies* censuerunt, Perizon. in dissert. *de lege Voconia* ostendit, ante Augustum hunc censum *octingentorum millium* fuisse, ob bellorum civilium calamitates ortamque inde hominum pauperiem redactum quidem ad tempus ad *quadraginta millia* s. δέκα μυριάδας δραχμῶν; auctum tamen postea ad *decies* HS. s. πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, tandem novo incremento ad *duodecies* HS., quam summam, quoniam post mortem Augusti duravit, indicat Suetonius, ac nonnullis etiam suppletam fuisse ab Imperatore, ad A. 757, narrat ipse Dio LV, 13, ubi: ἐπειδὴ συχνοὶ τῶν νεανίσκων ἔκ τε τοῦ βουλευτικοῦ γένους κὰκ τῶν ἄλλων ἱππέων ἐπένοντο, μηδὲν ἐπαίτιον ἔχοντες, τοῖς μὲν πλείοσι τὸ τεταγμένον τίμημα ἀνεπλήρωσεν, ὀγδοήκοντα δέ τισι καὶ ἐς τριάκοντα μυριάδας (i. e. duodecies HS.) ἐπηύξησε, qua liberalitate ad censum Senatorum ad eam summam augendum viam sibi parasse Augustus videtur. Haec igitur sunt

millium summa duodecies sestertio taxavit, supplevitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diversae fere summae: modo quadringenos, modo trecenos, nonnunquam ducenos quinquagenosque nummos: ac ne minores quidem pueros praeteriit, quamvis non nisi ab undecimo aetatis anno accipere consuessent. Frumentum quoque in annonae difficultatibus saepe levissimo, interdum nullo pretio, viritim admensus est, tesserasque nummarias duplicavit.

42. Sed ut salubrem magis quam ambitiosum Principem scires, querentem de inopia et caritate vini

tertia quadringenta apud Iuvenal. Sat. XIV, 326, quae censum senatorium significare, patet. Vid. Ruperti ad h. l. et ad Ei. VII, 118, ubi verba e Dodwell. Annal. Quinctil. huc facientia transcripsit.

supplevitque non habentibus) Saepius id factum memorat Dio, ut LIII, 2: βουλευταῖς τέ τισι χρήματα ἐχαρίσατο. LIV, 17: καί τισι τῶν εὖ βιούντων, ἐλάττω τότε μὲν τῶν δέκα, αὖθις δὲ τῶν πέντε καὶ εἴκοσι κεκτημένων, ἐχαρίσατο ὅσον ἐνέδει, et LV, 13, quem locum proxime reddidimus.

Congiaria – dedit) Horum etiam frequens mentio apud Dionem LI, 21, ad A. 725: τῷ δήμῳ καθ' ἑκατὸν δραχμὰς (*quadringenos numos*), προτέροις μὲν τοῖς ἐς ἄνδρας τελοῦσιν, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς παισί (*ne minores quidem pueros praeteriit*) διὰ τὸν Μάρκελλον τὸν ἀδελφιδοῦν, διένειμε. LIII, 28, ad A. 730: καὶ τῷ δήμῳ καθ' ἑκατὸν δραχμὰς δώσειν ὑπέσχετο, τό τε γράμμα τὸ περὶ αὐτῶν ἀπηγόρευσε μὴ πρότερον ἐκτεθῆναι, πρὶν ἂν καὶ ἐκείνῃ (τῇ βουλῇ) συνδόξῃ. LV, 10, ad A. 752: καὶ καθ' ἕνα ἑξήκοντα δραχμὰς ἔδωκε, ex quo loco mallem nostro legere: *ducenos quadragenosque*, nisi in Monum. Ancyr., ubi singula congiaria et frumentationes recensentur, diserte Augustus, se nunquam minus *quinquaginta et ducentis* nummis dedisse, diceret. Numero igitur rotundo Dio usus esse videtur.

frumentum – admensus est) De frumento, populo ex publico singulis mensibus diviso, vid. quae dixi ad Caes. 41. H. l. sermo de extraordinariis frumentationibus. Mon. Ancyr.: *duodecim frumentationes frumento privatim coëmpto emensus sum.* Dio LIII, 2: καὶ τῷ πλήθει τετραπλάσιον τὸν σῖτον ἔνειμε (A. 726), et LV, 26, ad A. 759, quo dira fame Romam vexatam narraverat: ἐπέδωκε μὲν γὰρ καὶ προῖκα ὁ Αὔγουστος τοῖς σιτοδοτουμένοις τοσοῦτον ἕτερον ὅσον ἀεὶ ἐλάμβανον. Vid. Vinc. Contaren. de frumentaria Principum largitione c. 3, quod agit de frumentariis Principum largitionibus (Thes. Graev. tom. VIII, p. 951 sqq.).

salubrem mag. qu. ambit.) id est qui vera Reip. commoda praestare, multisque morbis laboranti mederi, quam nimiis beneficiis multitudinis animos conciliare sibi mallet. Vid. Ern. ad Tac. H. I, 83, *ambitiosum im-*

populum severissima coërcuit voce; *Satis provisum a genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines sitirent.* Eidem populo, promissum quidem congiarium reposcenti, *Bonae se fidei esse*, respondit: non promissum autem flagitanti, turpitudinem et impudentiam edicto exprobravit, affirmavitque, non daturum se, quamvis dare destinarat. Nec minore gravitate atque constantia, quum, proposito congiario, multos manumissos insertosque civium numero comperisset, negavit accepturos, quibus promissum non esset: ceterisque minus, quam promiserat, dedit, ut destinata summa sufficeret. Magna vero quondam sterilitate, ac difficili remedio, quum venalicias et lanistarum fa-

perium interpretantem, et eumdem Tacitum H. II, 12: *Suedius Clemens ambitioso imperio regebat – adversus modestiam disciplinae corruptus.*

Satis provisum) Dio LIV, 11: Ἀγρίππας τὸ ὕδωρ τὸ Παρθένιον καλούμενον τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐσαγαγὼν, Αὔγουστον προσηγόρευσε· καὶ οὕτω γε ἐκεῖνος ἐπ' αὐτῷ ἔχαιρεν, ὥστε σπανιότητός ποτε οἴνου γενομένης, καὶ τῶν ἀνθρώπων δεινὰ διαβοώντων, ἱκανώτατα ἔφη τὸν Ἀγρίππαν προνενοηκέναι, ὥστε μὴ δίψῃ ποτὲ αὐτοὺς ἀπολέσθαι.

reposcenti) Vera sine dubio est sententia Reitzii, qui, Burmanno particulae *re* vehementiae notam tribuente, Ernestio ex argentei seculi usu simplex pro composito dictum putante, h. l. potius *re* debitum spectare censet, quod, ut potius *reddi* dicatur, quam *dari*, ita et *repeti* et *reposci* potius quam *peti* vel *posci*, coll. Virgil. Aen. XII, 2: *sua nunc promissa reposci.*

destinarat) Bene se habet indicativus; nam verba sunt auctoris, non Augusti. Iungi autem *quamvis* indicativo, docuere Perizon. ad Sanctii Minerv. p. 484, Cort. ad Plin. Ep. II, 3; Burmann. ad Ovid. Heroid. VII, 29, et XIII, 119. Al. *destinaret*. Reitzius mallet *destinarit*. At, si vel maxime esset oratio obliqua, esse deberet *destinasset*, ob praecedens *affirmavit.*

quum – comperisset) Dionys. IV, 24, quo loco de abusu manumissionis loquitur (vid. ad c. 40): οἱ δὲ (τυγχάνουσι τῆς ἐλευθερίας), ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα, καὶ εἴ τις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγουμένων γίγνοιτο τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν φιλανθρωπία, φέρωσι τοῖς δεδωκόσι τὴν ἐλευθερίαν. Ita in Pompeiana frumenti divisione (A. V. 698), πολλοὺς πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθῆναι, e Dion. XXXIX, 24, notavit iam ad h. l. Casaubonus.

quum venalicias – Vrbe expulisset) Dio LV, 26: Ῥωμαίους ἐλύπει – λιμὸς ἰσχυρός (A. 759)· ὥσθ' ὑπ' αὐτοῦ τούς τε μονομαχοῦντας (*lanistarum familias*), καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ ὤνια (*ve-*

milias, peregrinosque omnes, exceptis medicis et praeceptoribus, partemque servitiorum, Vrbe expulisset; ut tandem annona convaluit, *impetum se cepisse*, scribit, *frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseverasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoque restitui.* Atque ita posthac rem temperavit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi, rationem duceret.

nalicias familias), ὑπὲρ πεντήκοντα καὶ ἑπτακοσίους σταδίους ἐξωσθῆναι· ἔκ τε τῆς θεραπείας καὶ τὸν Αὔγουστον καὶ τοὺς ἄλλους τὸ πλεῖον (*partemque servitiorum*) ἀποπέμψασθαι. Orosius VII, 3, contemto templo Hierosolymitano eam calamitatem tribuit, additque e Nostro: *Itaque anno imperii Caesaris quadragesimo octavo, adeo dira Romanos fames consecuta est, ut Caesar lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorumque maximas copias, exceptis medicis et praeceptoribus, trudi urbe praeceperit. Praeceptores* intellige graecos γραμμάτων διδασκάλους.

impetum se cepisse) Subiectum est *se*. Vid. ind. nostr. sub v. *impetus*.

posse–quandoque restitui) Quibus non placuit, *certum haberet, posse* (quod enim certum habemus, id non *posse fieri* credimus, sed *fore*) reposuerunt e cod. Vindob. *post se*. At id exprimi iam videtur sequenti *quandoque*, id est aliquando post se, atque fateor, non adeo me offendi illo *posse*. Certum enim vel persuasum mihi habere possum, forsan fore, ut aliquid fiat, id est posse fieri. Fortasse etiam *posse* inservit periphrasi futuri verbi *restitui*. Caeterum, quum constet, infinitivum praesentis saepe poni pro infin. futuri, de qua re vid. Oudend. ad h. l., malim omittere illud *posse* cum Iuntina et Aldina, additum forte ab eo, quem vexavit infin. *restitui*, vel ortum ex *post se*, quod glossema erat vocis *quandoque*.

posthac) Ita e codd. dederat Rob. Stephanus, reddidit Wolf. vulg. *post hanc rem*, quod confundere poterat lectorem voc. *post*, id est *postea*, capientem pro praepositione. Burm. conj. *potius*.

rem temperavit – duceret) *Duceret* edidi cum Wolfio, postquam idem iusserant ex edd. antiquis Ernest. et Oudend. Vulg. *deduceret*. Dicitur quidem subinde *deducere* pro *ducere*, ut c. 43, *tensas deducere*, etiam *deducere carmen*, *rationem*, ducere de uno loco in alium, sed *alicuius rationem deducere* ferri nequit, neque, si Suetonius dixisset, Romanis auribus placuisset. — Quod ad sententiam attinet, non possum, quin discedam a Casaub., qui putat, Augustum, ut vulgi socordiam excitaret, ad frumentationem non minus eos admisisse, qui agros colerent et mercimonia exercerent (eos enim *negotiantes* intelligit) quam pauperes illos urbicos, qui soli ante Augustum publico frumento ali soliti. At ita socordiam non excitasset, sed auxisset et ad plura hominum genera propagasset. Potius:

43. Spectaculorum et assiduitate et varietate atque magnificentia, omnes antecessit. Fecisse ludos se, ait, suo nomine quater: pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter et vicies. Fecitque nonnunquam etiam vicatim, ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones. Munera non in Foro modo, nec Amphitheatro, sed in Circo et in Septis, et aliquando nihil praeter venationem edidit: athletas quo-

frumentationes ita *temperavit*, id est moderatus est, imminuit, ut *aratorum* ac *negotiantium*, id est Equitum, qui vectigalia agrosque publicos conduxissent, multisque manibus opus haberent ad exercenda negotia colendosque agros, *non minus rationem duceret* s. haberet, multis scilicet pauperibus temperata frumentatione ad laborem illis ministrandum revocatis (alias enim *agrorum cultura prorsus cessasset*) quam *populi*, id est plebis ipsius, quae tales largitiones perpetuo exspectaret atque postularet.

ait, suo nomine quater) In Monum. Ancyr., ubi: *ludos feci meo nomine quater, aliorum autem magistratuum absentium ter et viciens*, unde patet, non addendum esse n. l. *et vicies* post *quater*, vel legendum *quadragies*, quae Lipsii fuit sententia Elect. II, 17. An vero repetendum sit *vicies* ex sequenti *ter et vicies*, quomodo Casaub. statuit, probante Wolfio, ambigo adhuc. Exempla mihi desunt, aeque ac Burmanno, praemissi ita minoris, subiectique maioris numeralis, neque probanda esset in auctore tam ambigua scribendi ratio.

vicatim – histriones) Ita Caes. 39: *edidit etiam ludos regionatim Vrbe tota, et equidem per omnium linguarum histriones.*

Munera) Hoc vocab., quod insertum emendationi Ernestii debemus, occupatae tamen a Perizonio, et comprobatae ingenio Oudendorp. (conf. Ruhnken. epist. ad Ernest., collect. Tittmann. prima) reliqui, Wolfium secutus, qui tamen gravius ulcus hic sedere putat. Quid, si nihil inseras, et suppleas ex sequentibus *venationes*, ut sensus sit: Venationes non in Foro modo etc. et interdum (id enim est *aliquando*) solam venationem sine alio munere edidit. Post *sed* supple *etiam* vel *et*, ut saepe (vid. ind. in *etiam*), quamvis h. l. multi addant *et*. Caeterum cf. quae de h. l. disputat Walther. Observ. p. 15 sqq., qui ab initio capitis voc. *spectacula* huc referendum, non inserendum, existimat.

in Septis) *Septa* erant in campo Martio, circumdata porticibus satis amplis, in quibus etiam comitia nonnunquam habebantur. Dio LIII, 23: ὁ Ἀγρίππας τὰ Σεπτὰ ὠνομασμένα καθιέρωσιν (A. 728)· ταῦτα δὲ ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ στοαῖς πέριξ ὑπὸ τοῦ Λεπίδου πρὸς τὰς φυλετικὰς ἀρχαιρεσίας συνῳκοδομημένα, καὶ πλαξὶ λιθίναις καὶ ζωγραφήμασιν ἐπεκόσμησεν, Ἰούλια αὐτὰ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου προσαγορεύσας. Saepe ibi exhibita munera. Vid. Calig. 18 et 21; Claud. 21; cf. Fabr. ad Dion. l. c., et Alex. Donatus de Vrbe Roma III, 16 (Thes. tom. III, pag. 746 sqq.). De *venationibus* et *athletis* vid. ad Caes. 10 et 39.

athletas – sedilibus ligneis) Dio LIII,

que, exstructis in campo Martio sedilibus ligneis: item navale proelium, circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Caesarum nemus est. Quibus diebus custodes in Vrbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In Circo aurigas cursoresque et confectores ferarum, et nonnunquam ex nobilissima iuventute, produxit. Sed et Troiae lusum edidit frequentissime, maiorum minorumve puerorum dilectu; prisci decorique moris existimans, clarae stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem, lapsu

1, ad A. 726, quo Augustus sextum Consul, καὶ γυμνικὸς τότε ἀγών, σταδίου τινὸς ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ξυλίνου κατασκευασθέντος, ἐποιήθη.

cavato solo) A. 752, Dio LV, 10: θέας τε ποιῶν, ἐς τὸν Φλαμίνιον ἱππόδρομον ὕδωρ ἐσήγαγε, καὶ ἐν αὐτῷ ἓξ καὶ τριάκοντα κροκόδειλοι κατεκόπησαν. Mon. Ancyr.: *Navalis proelii spectaculum populo dedi trans Tiberim, in quo loco nunc nemus est Caesarum, cavato solo, in longitudinem mille et octingentos pedes, in latitudine mille erant et ducenti, in quo triginta rostratae naves, triremes et quadriremes, plures autem minores inter se conflixerunt, Atticis et Persicis classibus pugnaverunt, praeter remiges, millia hominum triginta circiter*, ut supplementum nunc legitur. Conf. Vell. II, 100; Ovid. de Arte Am. I, 171 sqq.; Tac. Ann. XII, 56, et XIV, 15, obi vid. Lips., et Reimar. ad Xiphilin. LXI, 20, et LXVI, 25, ubi: ἐν τῷ ἄλσει τῷ τοῦ Γαΐου τοῦ τε Λουκίου, ὅ ποτε ὁ Αὔγουστος ἐπ' αὐτὸ τοῦτ' ὠρύξατο. *Caesarum nemus* dictum a Caio et Lucio, Agrippae e Iulia filiis.

aurigas cursoresque) De *aurigis* vid. Onuphr. Panvin. de ludis Circensibus I, 11; Bulenger. de Circo Rom. ludisque Circ. c. 50, de *cursoribus* Panvin. lib. II (Thes. tom. IX, pag. 310 sqq.), et Bulenger. c. 31, de *confectoribus ferarum*, ἀναιρέταις, Bulenger. de venatione Circi var. loc. (Thes. tom. eodem).

Troiae lusum) Ita optimi codd., et scribendum sic esse, non *ludum*, probat Oudend., excitans Senec. Troad. 778, et Serv. ad Virgil. Aen. V, 602. Saepius ab Augusto editum memorat Dio, ut XLVIII, 20, ad A. 714: τῇ Τροίᾳ καλουμένῃ διὰ τῶν εὐγενῶν παίδων ἐγαυρώθη. XLIX, 43, ad A. 721: πανηγύρεις πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ἐποίησεν, ὥστε καὶ τοὺς τῶν βουλευτῶν παῖδας τὴν Τροίαν ἱππεῦσαι. LI, 22, ad A. 725: καὶ τὴν Τροίαν εὐπατρίδαι παῖδες ἵππευσαν. LIII, 1, ad A. 726: τὴν ἱπποδρομίαν διά τε τῶν παίδων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν εὐγενῶν ἐποίησε, et LIV, 26, ad A. 741: τήν τε Τροίαν οἱ παῖδες οἱ εὐπατρίδαι οἵ τε ἄλλοι καὶ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ ὁ Γάϊος ἵππευσαν. Caeterum vid. ad Caes. 39. Pro *maiorum* al. *magnorum*. Postea dedi cum Oudend. *dilectu* pro *delectu*. Denique pro *notescere* probat Torrent. *enitescere*. Burm. mallet *enotescere* vel *innotescere*.

lapsu debilitatum) Hoc quid sit, intellige e seq.: *qui et ipse crus fregerat*. Ita Calig. 26; *insignes debilitate*

debilitatum, aureo torque donavit; passusque est, ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in Curia questo Aesernini nepotis sui casum, qui et ipse crus fregerat. Ad scenicas quoque et gladiatorias operas etiam Equitibus Romanis aliquando usus est; verum prius, quam Senatusconsulto interdiceretur. Postea nihil sane, praeterquam adolescentulum Lucium, honeste natum, exhibuit; tantum ut ostenderet, quod erat bipedali minor, librarum septemdecim, ac vocis

aliqua corporis. Cicero pro Flacc. 30: *membra, quae debilitavit lapidibus, fustibus, ferro, manus, quas contudit, digitos, quos confregit, nervos, quos concidit, restituere non potest;* pro Sext. 37: *vulneribus acceptis, ac debilitato corpore et contrucidato.* Tac. An. IV, 63: *quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt.* Senec. de provid. c. 3, et c. 5, ubi *debilitari* et *integris corporibus incedere* opponuntur.

Aesernini) Marcelli, de quo vid. Ern. ad Tac. A. III, 11. Mox *fregerat* cum Ern. et Oudend. dedi pro *effregerat.*

Equitibus Rom.) Saepius hoc antea factum in tanta morum corruptela, ut Senatores et Equites in scenam prodirent, vel gladio depugnarent. Vid. Caes. 39; Dio XLIII, 23. Ad Augusti tempora pertinet, quod Id. XLVIII, 33: ἐν τῷ πρὸ τούτου ἔτει (A. 713) ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες ἐς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον, LI, 22: Κύιντός τις Οὐιτέλλιος βουλευτὴς ἐμονομάχησε (A. 725), et LIII, 31, dicitur in aedilitate Marcelli ὀρχηστήν τινα ἱππέα, γυναῖκά τε ἐπιφανῆ ἐς τὴν ὀρχήστραν ἐσαγαγεῖν. Senatusconsultum, quo id interdictum est, dicere Dio videtur XLVIII, 43: προσαπηγορεύθη μὴ βουλευτὴν μονομαχεῖν (A. 716), quod confirmatum ab Augusto legitur LIV, 2: ἐπειδήπερ καὶ ἱππεῖς καὶ γυναῖκες ἐπιφανεῖς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γε ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευσεν οὐχ ὅτι τοῖς παισὶ τῶν βουλευτῶν (ὅπερ που καὶ πρὶν ἐκεκώλυτο) ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐγγόνοις, τοῖς τε ἐν τῇ ἱππάδι δηλονότι ἐξεταζομένοις, μηδὲν ἔτι τοιοῦτον δρᾷν (A. 732). Tamen LVI, 25 (A. 764), pudenda illa res, quam ipsa Imperatoris voluntas prohibere haud potuisse videtur, rediisse traditur. Ibi enim: καὶ τοῖς ἱππεῦσιν (ὃ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις) μονομαχεῖν ἐπετράπη, atque usos esse hac venia Equites sub sequentibus Imperatoribus, docent loca Dion. LVII, 14, et LX, 7, ubi vid. Fabric.

Lucium) Al. *Licium*, *Litium* alii; Torrent. scribendum censet *L. Itium*, cui adstipulantur Oudend. et Wolf. — Casaub. rectum putat *Lycium*, nomen ἐθνικόν, ideo minus probandum, quod de Romanis exhibitis sermo, et diserte *honeste natus* dicitur. Fortasse stare potest *Lucium*, appellatumque vulgo monstrum illud a praenomine.

immensae. Quodam autem muneris die Parthorum obsides, tunc primum missos, per mediam arenam ad spectaculum induxit, superque se subsellio secundo collocavit. Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid invisitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare: ut rhinocerotem apud Septa, tigrim in scena, anguem quinquaginta cubitorum pro Comitio. Accidit votivis Circensibus, ut correptus valetudine, lectica cubans, tensas deduceret: rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, evenit, ut, laxatis sellae

Parthorum obsides) de quibus dixi ad c. 21.

superque se subsellio secundo) i. e. in altero ordine subselliorum in orchestra, quam in primo, scenae proximo, Princeps ipse et magistratus sederent; *super se* dixit, quod, ut in omnibus theatris, posteriora subsellia altiora erant prioribus.

invisitatum) i. e. nondum visum. Al. *inusitatum*, solemni horum vocab. confusione. Ita permiscentur Liv. V, 17: *gentem invisitatam* etc., ubi Gronov. etiam edidit *inusitatam*, et V, 35: *quum formas hominum invisitatas cernerent*, ubi Gronov. item *inusitatas*. Vid. ibi Drakenb. et ad h. l. Oudend., Ern. ad Tac. H. II, 50. *Visitare* esse i. q. *videre*, nemo negabit, qui vel e Sallustii lectione, frequentativa promiscue pro primitivis dici. dididerit.

rhinocerotem) A. 725; Dio LI, 22: καὶ θηρία καὶ βοτὰ ἄλλα τε παμπληθῆ, καὶ ῥινόκερως, ἵππος τε ποτάμιος, πρῶτον τότε ἐν τῇ Ῥώμῃ ὀφθέντα, ἐσφάγη, ubi vid. Fabric.

tigrim) Dio LIV, 9, a legatis Indis A. 734, inter alia dona datas Augusto dicit καὶ τίγρεις, πρῶτον τότε τοῖς Ῥωμαίοις, νομίζω δ' ὅτι καὶ τοῖς Ἕλλησιν, ὀφθείσας, atque Plin. VIII, 17: *Divus Augustus, Q. Tuberone, Fabio Maximo CSS., IV Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione, tigrim primus omnium Romae ostendit in cavea mansuefactum; Divus vero Claudius simul quatuor.*

pro Comitio) *Comitium* locus erat in Foro, iuxta Curiam, coitioni curiarum maxime destinatus. Varro de L. L.: *Comitium ab eo, quod coibant eo comitiis curiatis, et litium causa.* De eo vid. Nardin. Roma vetus V, 3 (Thes. tom. IV, pag. 1139 sqq.).

tensas) vid. ad Caes. 76, ubi edit. Wolf. recte dat *tensam*. H. l. minus accurate *thensas*. — Caeterum insolitum id maxime fuit, quod lectica cubans Augustus tensas deduxit, quum curru triumphali summi magistratus facere id solerent. Vid. Ruben. de re vestiar. I, 21 (Thes. tom. VI, p. 997). — *Deducere tensam* legitur etiam Vespas. 5, quo loco aeque ac nostro Ernest. corrigendum censet *ducere*. Rectius Wolf. *deducere* vocabulum hac in re proprium indicat. Id confirmare videtur, quod solemnis pompa de Capitolio per Forum in Circum *deducta* est.

theatrum Marcelli) vid. supra ad c. 29.

curulis compagibus, caderet supinus. Nepotum quoque suorum munere, quum consternatum ruinae metu populum retinere et confirmare nullo modo posset, transiit e loco suo, atque in ea parte consedit, quae suspecta maxime erat.

44. Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinavitque, motus iniuria Senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. Facto igitur decreto Patrum, ut, quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus; Romae legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in orchestra considere, quum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secrevit a populo. Maritis e plebe proprios ordines assignavit: praetextatis cuneum suum, et proximum paedagogis: sanxitque, ne quis pul-

Nepotum) Caii et Lucii, filiorum Agrippae e Iulia.

correxit ordinavitque) Confusissimum ordinavit, solutissimum correxit. Saepissime ita Suetonius. Vid. c. 46 fin. Mox in verbis: *per celeberrimos ludos consessu frequenti* nullum esse pleonasmum, contra Ernest. docuit Wolf. *Celeberrimi* ludi dicuntur, ad quos maxima hominum multitudo confluxit. Additur autem *consessu frequenti*, quod plenum iam erat theatrum, quum Senator intraret, ita ut eius iniuria esset conspectior.

Romae) Opponitur praecedenti *usquam*. In *orchestra* sedem fuisse Senatorum, saepius monui.

Militem secrevit) vel honoris causa, ut distingueret homines, prae reliquis de se et de Rep. meritos, vel ut occasionem seditionum theatralium tolleret. Hoc suadere videtur, quod exponit auctor de correcto solutissimo spectandi more, illud locus Tac. An. VI, 3, a Casaub. iam excitatus, ubi Iunius Gallio censuisse dicitur, *ut Praetoriani, actis stipendiis, ius apiscerentur, in quatuordecim ordinibus sedendi*, cui increpans Tiberius: *reperisse prorsus, quod D. Augustus non providerit.*

Maritis e plebe-assignavit) ex lege Papia Poppaea, ad quam refert honorem hunc theatralem etiam Lips. in excurs. ad Tac. Ann. III, 25, coll. Martial. V, 42. — *Proprii ordines* sunt subsellia a reliquis distincta. Inutilis coniectura est Ern. *propiores*, in vulgato aliquid inesse honoris, temere negantis. Postea: *Virg. Vestal. locum in theatro separatim-dedit.*

praetextatis) vid. ad Caes. 1.

cuneum) *Cunei* scamna erant in theatris, propter scalas iuxta assurgentes in cunei formam directa. Copiose de iis agit Lips. de Amphitheatro c. 13.

ne quis pull.-sederet) De *pullatis*

latorum media cavea sederet. Feminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectare sollemne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit solis. Virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, et contra Praetoris tribunal dedit. Athletarum vero spectaculo muliebre secus omnes adeo summovit, ut Pontificalibus ludis pugilum par postulatum distulerit in sequentis diei matutinum tempus, edixeritque, *Mulieres ante horam quintam venire in theatrum, non placere.*

45. Ipse Circenses ex amicorum fere libertorumque coenaculis spectabat, interdum e pulvinari, et quidem cum coniuge ac liberis, sedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aberat, petita venia, com-

dixi ad cap. 40. Longissime removit sordidam plebem, et in *summa cavea* vel contemtissimo loco spectare iussit, unde Calpurn. Ecl. VII, 26: *Venimus ad sedes; ubi pulla sordida veste Inter foemineas spectabat turba cathedras.*

ex superiore loco – solis) i. e. item e summa cavea, et *solis*, non *promiscue* cum viris. Al. vitiosa interpunctione: *Solis virg. Vest.*

contra Praet. trib.) i. e. e regione tribunalis Praetoris, qui ludis praeerat. Hoc fuisse ad *Podium*, probat Lips. de Amphith. c. 11.

muliebre secus omnes) i. e. omnes ad mul. secus pertinentes, usu accusativi Graeco. Liv. XXVI, 47: *liberorum capitum virile secus ad decem millia capta*; ubi vid. interpr. Tac. Ann. IV, 62: *virile ac muliebre secus omnis aetas.* Hist. V, 13: *multitudinem obsessorum omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta millia fuisse accepimus.* N. l. alii *muliebre sexus omne*, ut *sexus* neutrum sit, ut *penus*, al. *muliebrem sexum omnem*, quae varietas reliquis etiam locis reperitur. Ernest. dedit *muliebre secus omne.* Vid. Oudend. ad Frontin. I, 2, 6, et ad h. l., qui tamen in nota probavit *omnes* contra Ernest., in textu reliquit *omne.*

Pontificalibus ludis) quos, ut videtur, edidit pontificatu maximo suscepto. Casaub. Mox idem iam monuit, ipsa edicti verba ab auctore reddi.

ex amicorum – coenaculis) i. e. ex aedibus proxime adiacentibus, unde prospectus erat in Circum. Coenacula autem in summis aedibus esse solebant. Idem narrat Dio LVII, 11, de Tiberio: τοὺς τῶν ἵππων ἀγῶνας ἐξ οἰκίας καὶ αὐτὸς (ut Augustus, de quo tamen ab illo auctore id non proditum, vel, quod prodidit, perditum) τῶν ἀπελευθέρων τινὸς πολλάκις ἑώρα.

e pulvinari) *Pulvinar* iam Caesari fuerat datum, ut Noster Caesar. 76. Talis lectus Augusto etiam sequentibusque Imperatoribus pro sede fuit, ne quis cum aliis de pulvinari Deorum in spina cogitet. Vid. Claud. 4.

aberat) In libris fere omnibus contra sensum, *aderat*,

mendatisque, qui suam vicem praesidendo fungerentur. Verum quoties adesset, nihil praeterea agebat: seu vitandi rumoris causa, quo patrem Caesarem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum epistolis libellisque legendis ac rescribendis vacaret; seu studio spectandi ac voluptate, qua teneri se neque dissimulavit unquam, et saepe ingenue professus est. Itaque corollaria et praemia alienis quoque muneribus ac ludis et crebra et grandia de suo offerebat: nullique Graeco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quemque honor..rit. Spectavit autem studiosissime pugiles, et maxime Latinos: non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Graecis solebat; sed et catervarios oppidanos, inter angustias vicorum pugnantes temere ac sine arte. Vniversum denique genus operas aliquas publico spectaculo praebentium etiam cura sua dignatus est. Athletis et conservavit privilegia, et ampliavit. Gladiatores sine mis-

seu studio spectandi) Tac. A. I, 54: *indulserat ei ludicro* (ludis Augustalibus) *Augustus, dum Maecenati obtemperat, effuso in amorem Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur, misceri voluptatibus vulgi.*

corollario) i. e. coronas, quas Plin. XXI, 2, auctor est, initio dictas *corollas* propter gracilitatem, mox et *corollaria*, *postquam e lamina aerea tenui inaurata aut inargentata dabantur.* Varro de L. L.: *Corollarium, si additur praeterquam quod debitum; vocabulum fictum a corollis, quod hae, quum placuerant actores, in scena dari solitae.* De his aliisque praemiis victoribus in ludis diversi generis datis v. Panvin. de ludis Circ. I, 16, et Bulenger. de Theatro I, 58.

Graeco certamini) i. e. Romae lingua, more, et habitu Graeco edito. Alii certamina in Graecia edita intelligunt.

quo non-honorarit) vid. ind. in *qui*. Pro *honorarit* al. *honoraret*. In edit. Bremiana est, nescio an typothetae errore, *honoravit*.

pugiles) qui pugnis et caestibus pugnabant, de quibus vid. Panvin. de ludis Circ. (Thes. tom. IX, pag. 316 sqq.).

ordinarios) Erant lecti homines, qui legitimo tempore, loco et apparatu inducebantur; ita infr. Calig. 26, *ordinarius* est *apparatus*. *Catervarii* non singuli cum singulis, sed confusi mixtique pugnabant et per catervas. Ita eos describit Lipsius Saturn. II, 16.

sine missione) i. e. ita, ut ad mortem pugnare cogerentur.

sione edi prohibuit. Coërcitionem in histriones, magistratibus in omni tempore et loco lege vetere permissam, ademit, praeterquam ludis et scena. Nec tamen eo minus aut xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas, severissime semper exegit. Nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonsam matronam ministrasse compererat, per trina theatra virgis caesum relegaverit; Hylan pantomimum, querente Praetore, in atrio domus suae, nemine excluso, flagellis verberarit; et Pyladen Vrbe atque Italia summoverit, quod

praeterquam ludis et scena) i. e. ut ea tantum punirentur a magistratibus, quae ludorum tempore et in scena peccassent, neglecta vel violata publica oblectatione. Ac *verberum* etiam *immunes* fecerat histriones Augustus, ut Tac. Ann. I, 77, ubi vid. Lips., qui n. l. ita emendandum ibi censuit, ut legitur, pro: *praeterquam ludos et scenam*, favente cod. Vrsini, assentientibus Torrentio, Casaubono, Grutero, et plerisque. Casaub. suasit etiam: *praeter ludos et sc.*, Burm. *praeterquam per ludos et sc.*, Oudend. *praeterquam in ludos et sc.*, ut est in cod. Vindobon. et in uno libro repperisse se, affirmaverat iam Torrent.

xysticorum) qui in *xystis*, id est porticibus tectis hiberno tempore pugnabant. Vid. Panvin. l. c. pag. 301. Commemorantur etiam Galb. 15.

exegit) i. e. disciplinae adstrinxit, *exacta de sontibus poena*, ut Caes. 69. Ita Tiber. 19: *disciplinam acerrime exegit*. Caes. 65: *exactor gravissimus disciplinae*. Claud. 34: *poenas exigebat*. Interpretatur etiam auctor ipse proxime insequenti: *licentiam adeo compescuit*.

togatarium) i. e. actorem fabularum togatarum, de quibus Bulenger. de Theatro I, 6. Vera autem videtur emendatio *togatarum* sc. actorem, exhibita iam ab Eguatio et Torrentio, et a plerisque editoribus probata, sed ob codd. silentium in textum nondum recepta. Stephanionem primum togatas saltare instituisse, tradit etiam Plin. VII, 48 (49).

circumtonsam) Circumtonderi, περικείρεσθαι, puerorum fuisse delicatorum, ἁπαλῶν, multis ad h. l. ostendit Casaub.

Hylan) Multa de Hyla et Pylade histrionibus Macrob. Saturn. II, 7, ubi: *nec Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, et Hylam discipulum usque ad aequalitatis contentionem eruditione provexit. Populus deinde inter utriusque suffragia divisus est.* Pyladen Vrbe summotum atque revocatum ab Augusto, memorat etiam Dio LIV, 17: Πυλάδην τινὰ ὀρχηστὴν διὰ στάσιν ἐξεληλαμένον κατήγαγεν. Ibidem Pyladis cum Bathyllo, Maecenatis amasio, contentiones scenicas refert, quas etiam Macrobius l. c., quamquam Hyla pro Bathyllo nominato. Copiose de his artificibus agit

spectatorem, a quo exsibilabatur, demonstrasset digito, conspicuumque fecisset.

46. Ad hunc modum Vrbe urbanisque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero, deductarum ab se, frequentavit, operibusque ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit: etiam iure ac dignatione Vrbi quodammodo pro parte aliqua adaequavit, excogitato genere suffragiorum, quae de magistratibus urbicis Decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, et sub diem comitiorum obsignata Romam mit-

Bulenger. l. c. I, 51. *Pantomimorum* artem circa Augusti primum tempora prodiisse, appellatosque eos, quod unus saltator tot personas sustineret, quot partibus fabula constaret, docet Mariscottus de personis et larvis c. 2 (Thes. tom. IX, p. 1118).

Italiam – frequentavit) Monum. Ancyr.: *Colonias in Africa, Sicilia, Macedonia, utraque Hispania, in Gallia Comata et Gallia Narbonensi praeter praesidia militum deduxi. Italia autem colonias, quae vivo me celeberrimae et frequentissimae fuerunt, IIXXX deductas habet*, ubi tamen numerus e nostro demum loco suppletus. Colonias ab Augusto deductas recensent Panvin. in Imper. Romano (Thes. tom. I, pag. 383 sqq.), et Sigon. de ant. iure Italiae III, 4, qui, quum deductas ab Augusto post victoriam Actiacam acquisitumque summum imperium solummodo intelligendas h. l. existimet, quae Casauboni etiam est sententia, et Fontanin. de Antiqu. Hortae I, 2, 3, numerum Suetonii non efficit. Oudend. igitur illas quoque octodecim comprehendendas hoc numero censet, quas Aug. Triumvir suo et collegarum, Antonii inprimis, nomine deduxit, de quibus v. supra ad cap. 13, quod sane est verisimilius.

quodammodo pro parte aliqua) Hunc pleonasmum ab omnibus libris confirmatum defendit Oudend. ad Caes. 4, ubi: *non distulit, quin e vestigio* etc. Aug. 66: *exegit invicem benevolentiam mutuam*. Tiber. 59; *vera plane certaque*, et c. 68: *paene prope*. Galb. 10: *repente ex inopinato*. Non otiosa autem esse in eiusmodi dictionibus, quae pleonastice addita videntur, vocabula, sed accuratum scriptorem singulis suum sensum tribuisse, singulis fere locis potest demonstrari, ut h. l. *pars* et *modus* sane differunt. Non tacenda tamen coniectura, quam mecum communicavit Cel. Mullerus: *quamquam modo pro parte aliqua*.

quae de magistratibus – ferrent) Locum maxime impeditum varie interpretantur. Ex Suet. verbis soli *Decuriones* coloniarum, non omnes coloni, ius suffragii de magistratibus *urbicis*, id est Vrbis Romae habuisse videntur, quod repugnat iuri, quod coloniae habebant, civitatis. *Noris.* ad Cenotaph. *Pis.* ad novas tantum colonias ab Augusto conditas novum id institutum pertinere existimat. Burm. traiectione loco mederi conatur,

terent. Ac necubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes etiam ex commendatione publica cuiusque oppidi ordinabat; at iis, qui e plebe regiones sibi revisenti filios filiasve approbarent, singula nummorum millia pro singulis dividebat.

47. Provincias validiores, et quas annuis magistratuum imperiis regi, nec facile nec tutum erat, ipse

legens: *excogitato genere suffragiorum, quae de mag. urb. in sua quisque colonia ferrent, et Decuriones colonici sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent*, probantibus Oudend., Wolfio et Reitzio. Oudend. tamen *ferrent* intelligi etiam posse existimat pro *acciperent, referrent, obtinerent*, ut Caes. 13: *ut plura ipse – suffragia tulerit*, ubi sensus esset, Decuriones colonicos ab Augusto etiam admissos esse ad honorum et magistratuum urbicorum petitionem, remissa Romam veniendi ibique profitendi necessitate: quae ratio mihi maxime arridet. Sed quid, si singularis quaedam significatio est in verbo *ferrent*, intelligendo pro *ferenda curarent* s. *ferri iuberent*, ut Decurionibus comitia in coloniis habentibus, auctoribus adeo suffragiorum ibi ferendorum atque praesidibus, suffragia ipsa tribuantur? *Ferrent* interpretari etiam aliquis possit *referrent*, i. e. libris inferrent, ut relata ita obsignataque Romam mitterentur suffragia. Ita *latae rationes* secundum nonnullos apud Cic. ad Div. V, 20, 8. Post viros doctissimos de sensu loci incertum me profiteri, non pudori est.

Ac necubi – dividebat) Protasi *necubi honestorum deficeret copia*, respondet apodosis: *equestrem militiam*, id est tribunatus et praefecturas *petentes* (s. forma antiqua *petentis*) *etiam ex comm. – ordinabat*, id est muneribus petitis ornabat. Ita Claud. 25: *equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret.* Alteri membro *aut multitudinis soboles* iunge *iis – dividebat*, ubi eiiciendum puto *at* cum Cassub., vel legendum *atque* vel *et*, uti iudicavit etiam Muller. Observ. p. 14. *Regiones* noli intelligere Vrbis Romae, sed XI Italiae.

Provincias – suscepit) Dio LIII, 12: οὔτε πάντων αὐτὸς τῶν ἐθνῶν ἄρχειν, οὔθ᾽ ὅσων ἂν ἄρξῃ, διαπαντὸς τοῦτο ποιήσειν ἔφη· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀσθενέστερα, ὡς καὶ εἰρηναῖα καὶ ἀπόλεμα, ἀπέδωκε τῇ βουλῇ· τὰ δ᾽ ἰσχυρότερα, ὡς καὶ σφαλερὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ ἤτοι πολεμίους τινὰς προσοίκους ἔχοντα, ἢ καὶ αὐτὰ καθ᾽ ἑαυτὰ μέγα τι νεωτερίσαι δυνάμενα, κατέσχε· λόγῳ μέν, ὅπως ἡ μὲν γερουσία ἀδεῶς τὰ κάλλιστα τῆς ἀρχῆς καρπῷτο, αὐτὸς δὲ τούς τε πόνους καὶ τοὺς κινδύνους ἔχοι· ἔργῳ δέ, ἵνα ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἄοπλοι καὶ ἄμαχοι ὦσιν, αὐτὸς δὲ δὴ μόνος καὶ ὅπλα ἔχῃ, καὶ στρατιώτας τρέφῃ. Postea recenset provincias et Senatorias s. populares, et Imperatorias v. Caesareas. Conf. Strabo XVII, 3, 25, et Fabric. ad Dion. l. c., qui utrumque scriptorem accurate comparat,

suscepit: ceteras Proconsulibus sortito permisit: et tamen nonnullas commutavit interdum: atque ex utroque genere plerasque saepius adiit. Vrbium quasdam foederatas, sed ad exitium licentia praecipites, libertate privavit: alias, aut aere alieno laborantes levavit, aut terrae motu subversas denuo condidit, aut

Proconsulibus sortito permisit) Insignis de tota hac re locus est Dion. libro citato cap. 13, cuius partem tantum hic reddam: ἀνθυπάτους καλεῖσθαι μὴ ὅτι τοὺς δύο τοὺς ὑπατευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, τῶν ἐστρατηγηκότων, ἢ δοκούντων γε ἐστρατηγηκέναι, μόνον ὄντας (i. e. Proconsulum nomen viris etiam praetoriis et ornamentis praetoriis insignitis imposuit), ῥαβδούχοις τε σφᾶς ἑκατέρους, ὅσοισπερ, καὶ ἐν τῷ ἄστει νενόμισται, χρῆσθαι, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα καὶ παραχρῆμα ἅμα τῷ ἔξω τοῦ πωμηρίου γενέσθαι, προστίθεσθαι, καὶ διαπαντός, μέχρι ἂν ἀνακομισθῶσιν, ἔχειν ἐκέλευσε· τοὺς δὲ ἑτέρους ὑπό τε ἑαυτοῦ (*non sortito*) αἱρεῖσθαι, καὶ πρεσβευτὰς αὐτοῦ ἀντιστρατήγους τε ὀνομάζεσθαι, κἂν ἐκ τῶν ὑπατευκότων ὦσι, διέταξε. Strabo autem l. c.: καὶ εἰς μὲν τὰς Καίσαρος ἡγεμονίας καὶ διοικητὰς Καῖσαρ πέμπει, διαιρῶν ἄλλοτε ἄλλως τὰς χώρας, καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς πολιτευόμενος· εἰς δὲ τὰς δημοσίας ὁ δῆμος στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους, et recensitis provinciis consularibus et praetoriis, sub finem libri addit: τὰς δὲ ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει Καῖσαρ· ὧν εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς ἐπιμελησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας, εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς, εἰς ἃς δὲ καὶ ἱππικούς.

nonnullas commutavit interdum) Dio LIII 12: ὕστερον τὴν μὲν Κύπρον καὶ τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ Νάρβωνα τῷ δήμῳ ἀπέδωκεν, αὐτὸς δὲ τὴν Δαλματίαν ἀντέλαβε· καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐπ' ἄλλων ἐθνῶν μετὰ ταῦτα ἐπράχθη.

plerasque saepius adiit) vid. ad fin. cap.

Vrbium – libertate privavit) Dio LIV, 7: τοὺς Κυζικηνούς, ὅτι Ῥωμαίους τινὰς ἐν στάσει μαστιγώσαντες ἀπέκτειναν, ἐδουλώσατο· καὶ τοῦτο καὶ τοὺς Τυρίους, τούς τε Σιδωνίους διὰ τὰς στάσεις ἐποίησεν, ἐν τῇ Συρίᾳ γενόμενος (A. 734). Vid. Tiber. 37.

terrae motu – condidit) Dio LIV, 23: Παφίοις σεισμῷ πονήσασι καὶ χρήματα ἐχαρίσατο, καὶ τὴν πόλιν Αὐγουσταν καλεῖν, κατὰ δόγμα ἐπέτρεψε, additque: ταῦτα δὲ ἔγραψα, οὐχ ὅτι καὶ ἄλλαις πόλεσι πολλαῖς καὶ πρότερον καὶ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Αὔγουστος, ἐφ' ὁμοίαις συμφοραῖς, καὶ οἱ βουλευταὶ ἐπεκούρησαν· ὧν εἴ τις ἁπάντων μνημονεύοι, ἀπέραντον ἂν τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς γένοιτο· ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσιν ἡ γερουσία ἐν μέρει τιμῆς ἔνεμε; et cap. 30: ἐπειδὴ ἡ Ἀσία τὸ ἔθνος ἐπικουρίας τινὸς διὰ σεισμοὺς μάλιστα ἐδεῖτο, τὸν φόρον αὐτῆς τὸν ἐτήσιον ἐκ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων τῷ κοινῷ ἐσήνεγκε. Ab eodem c. 25, dicitur Romam rediisse a. 740, ἐπειδὴ πάντα τά τε ἐν ταῖς Γαλατίαις καὶ τὰ ἐν ταῖς Γερμανίαις ταῖς τ' Ἰβηρίαις, πολλὰ μὲν ἀναλώσας ὡς ἑκάστοις, πολλὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων λαβών, τήν τε ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν τοῖς μὲν δούς, τοὺς δ' ἀφελόμενος, διῳκήσατο.

meritá erga populum romanum allegantes, Latinitate vel civitate donavit. Nec est, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africa et Sardinia, quam non adierit. In has, fugato Sexto Pompeio, traiicere ex Sicilia apparantem continuae et immodicae tempestates inhibuerunt, nec mox occasio aut causa traiiciendi fuit.

48. Regnorum, quibus belli iure potitus est, praeter pauca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis iunxit, promtissimus affinitatis cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec

Nec est, ut op., provincia) Praeter bellorum occasionem et civilium, et eorum, de quibus dictum ad c. 20 et 21, saepius adiisse provincias dicitur a Dione e. gr. LIII, 22. Gallias Hispaniasque a. 727, et denuo Gallias LIV, 19, a. 738. Maximum autem eius iter fuit a. 732 et sequentibus, de quo Dio LIV, 6 sqq., ubi in Siciliam profectus omnes inde provincias ad Syriam usque peragravit, diutissime in Graecia commoratus, transactaque Sami hieme. Conf. Tac. Ann. III, 34: *quotiens D. Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse, comite Livia?* — Pro *nec est* al. *non est*. Omnino auctor ordinem narrationis haud bene interrumpit. Nam haec pertinent ad superiora verba: *atque — plerasque saepius adiit*, quo transponenda iudicavit etiam Mullerus in sched. MSS.

In has — temp. inhibuerunt) Dio XLIX, 34: Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ ὅ τε Σέξτος ἀπολώλει. καὶ τὰ ἐν τῇ Λιβύῃ καταστάσεως ἐδεῖτο, ἦλθε μὲν ἐς τὴν Σικελίαν, ὡς καὶ ἐκεῖσε πλευσούμενος· ἐγχρονίσας δὲ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, οὐκέτι ἐπεραιώθη (A. 719).

Regnorum) Ita optimi codd., et ediderunt Gronov. et Oudend. Alii comprobarunt. Similis usus genitivi occurrit infra cap. 93: *peregrinarum cerimoniarum* etc. Vulg. *regna*, quod ortum ab eo, qui illum usum ignorabat. — Potitum autem Augustum belli iure regnis fere omnibus, docent Plutarch. Anton. 61, et Dio L, 6, ubi auxilia Antonii recensent. Ille: βασιλεῖς δ' ὑπήκοοι συνεμάχουν, Βόκχος, ὁ Λιβύων, καὶ Ταρκόνδημος, ὁ τῆς ἄνω Κιλικίας, καὶ Καππαδοκίας μὲν Ἀρχέλαος, Παφλαγονίας δὲ Φιλάδελφος, Κομμαγηνῆς δὲ Μιθριδάτης, Ἀδάλλας δὲ Θρᾴκης· οὗτοι μὲν αὐτῷ παρῆσαν. ἐκ δὲ Πόντου Πολέμων στρατὸν ἔπεμπε, καὶ Μάλχος ἐξ Ἀραβίας, καὶ Ἡρώδης ὁ Ἰουδαῖος· ἔτι δ' Ἀμύντας, ὁ Λυκαόνων καὶ Γαλατῶν βασιλεύς· ἦν δὲ καὶ παρὰ τοῦ Μήδων βασιλέως ἀπεσταλμένη βοήθεια. Hic Antonio adfuisse dicit τούς τε βασιλεῖς καὶ τοὺς δυνάστας πάντας, ὡς εἰπεῖν, τοὺς τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ τότε ὑπ' ἐκείνου οὔσῃ γειτνιῶντας, τοὺς μὲν αὐτούς, τοὺς δὲ δι' ἑτέρων.

conciliator et fautor) Lips. conicit *auctor*. Sed hoc iam est *conciliator*.

aliter universos, quam membra partesque imperii, curae habuit, rectorem quoque solitus apponere aetate parvis ac mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent: ac plurimorum liberos et educavit simul cum suis et instituit.

49. Ex militaribus copiis legiones et auxilia provinciatim distribuit: classem Miseni, et alteram Ravennae, ad tutelam superi et inferi maris collocavit. Certum numerum partim in Vrbis, partim in sui custodiam allegit, dimissa Calagurritanorum manu, quam usque ad devictum Antonium, item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa se

educavit simul cum suis) ut Agrippam, Herodis ex filio Aristobulo nepotem, cui Romae educato magnam cum Druso, Tiberii filio, fuisse amicitiam, narrat Ioseph. XVIII, 6, 1 (ed. Havercamp. pag. 886).

legiones) Accurate de legionibus Romanis earumque stativis agit Dio LV, 23, ubi vid. Fabric. et Reimar. Idem. c. 24: νῦν μὲν δὴ τοσαῦτα τέλη (antea definitas) τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου στρατευομένων, ἔξω τοῦ τε ἀστικοῦ καὶ τοῦ δορυφορικοῦ, ἐστί· τότε δὲ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ταῦτά τε, εἴτ' οὖν τρία εἴτε πέντε καὶ εἴκοσιν ὄντα, ἐτρέφετο, καὶ συμμαχικὰ καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ ναυτῶν ὁσαδήποτε ἦν· οὐ γὰρ ἔχω τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν.

classem – collocavit) vid. Tac. Ann. IV, 5, et Lips. de magn. Imp. Rom. I, 5.

Certum numerum - allegit) Pro certum, al. ceterum. Dio loco citato: οἵ τε σωματοφύλακες, μύριοι ὄντες, καὶ δεκαχῇ τεταγμένοι, καὶ οἱ τῆς πόλεως φρουροὶ ἑξακισχίλιοί τε ὄντες, καὶ τετραχῇ νενεμημένοι, ξένοι τε ἱππεῖς ἐπίλεκτοι, οἷς τὸ τῶν Βαταούων ἀπὸ τῆς Βαταούας τῆς ἐν τῷ Ῥήνῳ νήσου ὄνομα, ὅτι δὴ κράτιστοι ἱππεύειν εἰσί, κεῖται· οὐ μέντοι ἀριθμὸν αὐτῶν ἀκριβῆ, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἀνακλήτων (Evocatorum), εἰπεῖν δύναμαι· καὶ γὰρ τούτοις ἤρξατο μὲν νομίζειν ἀφ' οὗ τοὺς συστρατευσαμένους τῷ πατρὶ πρὸς τὰ ὅπλα αὖθις ἐπὶ τὸν Αντώνιον ἀνεκάλεσεν, ἐτήρησε δέ· καὶ εἰσὶ καὶ νῦν σύστημα ἴδιον, ῥάβδους φέροντες, ὥσπερ οἱ ἑκατόνταρχοι. Conf. Lips. de magn. Rom. Imp. I, c. 4 et 5; Ferguson Hist. Rom. lib. VI, c. 2, pag. 338 sqq. vers. Germ., notasque docti interpretis.

Calagurritanorum) Hispanorum, quorum custodias Caesarem etiam habuisse, legimus Caes. 86.

usque ad cladem Varianam) postquam rerum novarum suspectos dimisit. Dio LVI, 23: ἐπειδή τε συχνοὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ Γαλάται καὶ Κελτοί, οἱ μὲν ἄλλως ἐπιδημοῦντες, οἱ δὲ καὶ ἐν τῷ δορυφορικῷ στρατευόμενοι ἦσαν, ἐφοβήθη μή τι νεοχμώσωσι· καὶ τούτους μὲν ἐς νήσους τινὰς ἀπέστειλε, τοῖς δ' ἀόπλοις ἐκχωρῆσαι τῆς πόλεως προσέταξε.

habuerat. Neque tamen unquam plures quam tres cohortes in Vrbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna et aestiva circa finitima oppida dimittere assuerat. Quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorum praemiorumque formulam astrinxit, definitis pro gradu cuiusque, et temporibus militiae, et commodis missionum, ne aut aetate aut inopia post missionem sollicitari ad res novas possent. Vtque perpetuo ac sine difficultate sumtus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, aerarium militare cum

Neque—plures qu. tres cohortes) Dio l. c.: σωματοφύλακας δεκαχῆ τεταγμένους, id est in decem divisos cohortes dicit. Tac. Ann. IV, 5: *tres urbanas, novem praetorias cohortes, Etruria ferme Vmbriaque delectas, aut vetere Latio, et coloniis antiquitus Romanis* memorat. Vid. de hoc auctorum dissensu Lips. l. c., et Fabric. ad Dion. l. c.

ad certam stip. praem. formulam astrinxit) Dio LIV, 25, narrat, Augustum a. 741, Romam reversum libellum per Quaestorem recitari coram Senatu iussisse, in quo διέταξε τά τε ἔτη (stipendia) ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσαιντο, καὶ τὰ χρήματα (praemia) ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο· ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς (h. e. ad certam formulam adstricti) ἐκεῖθεν ἤδη καταλεγόμενοι, μηδὲν τούτων γε ἕνεκα νεωτερίζωσιν· ἦν δὲ ὅ τε ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν, τοῖς μὲν δορυφόροις δώδεκα, τοῖς δ' ἄλλοις ἑκκαίδεκα. καὶ τὸ μὲν ἀργύριον, τοῖς μὲν ἔλαττον, τοῖς δὲ πλεῖον. De stipendiis militum Rom. omnino cf. Lipsii excurs. ad Tac. An. I, 17.

definitis — commodis missionum) *Gradus* et discrimen inter milites legionarios, praetorianos aliosque, et inter gregarios eosque, qui honores militares, centurionatum, tribunatum, praefecturam alae gesserant, respicit. *Commoda* autem *missionum* definivit Augustus a. 758, secundum Dionem, qui LV, 23: χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμάς, ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις, τρισχιλίας, ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι. Cf. Calig. 44.

tuendos eos prosequendosque) id est alendos et honorandos. Vid. ind.

aerarium militare) Dio ταμεῖον στρατιωτικόν dicit LV, 25, ubi constitutum illud narrat a. 759 partim ex pecuniis, ab Imperatore ipso, regibus privatisque collatis, partim, quum illae ad sumtus non sufficerent, ex *novis vectigalibus*. Nimirum τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι (πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν, ἢ καὶ πενήτων) καταλείπωσι, κατεστήσατο, ὡς καὶ ἐν τοῖς τοῦ Καίσαρος ὑπομνήμασι τὸ τέλος τοῦτο γεγραμμένον εὑρών· ἐσῆκτο μὲν γὰρ καὶ πρότερόν ποτε, καταλυθὲν δὲ

vectigalibus novis instituit. Et quo celerius ac sub manum annunciari cognoscique posset, quid in provincia quaque gereretur, iuvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula, disposuit. Commodius id visum est, ut, qui a loco perferunt literas, iidem interrogari quoque, si quid res exigant, possint.

50. In diplomatibus, libellisque et epistolis signandis, initio Sphinge usus est: mox imagine Magni Alexandri:

μετὰ ταῦτα, αὖθις τότε ἐπανήχθη. *Centesimam rerum venalium* ut aliud subsidium aerarii militaris nominat Tac. Ann. I, 78, ubi vid. Lips. De reliquis cf. Burmann. de vectigalibus Rom. c. 11. Caeterum, quod ad curam huius aerarii attinet, Dio l. c.: τὸ ταμεῖον στρατ. τισὶ τῶν ἐστρατηγηκότων, τοῖς λαχοῦσιν, ἐπὶ τρία ἔτη διοικεῖν προσέταξε, ῥαβδούχοις τε ἀνὰ δύο καὶ τῇ ἄλλῃ ὑπηρεσίᾳ τῇ προσηκούσῃ χρωμένοις. Lapidem, in quo nomen *praefecti aerarii militaris*, memorat Lips. l. c.

sub manum) Al. *sub manu*. Eadem varietas apud Hirt. Bell. Afric. 36: *dilectus quotidie libertinorum — habere atque sub manum Scipionis in castra summittere non intermittit*. At Cic. ad Div. X, 23: *Vocontii sub manu ut essent*, recte ob verbum esse, quamquam, hoc sumto pro γενέσθαι, stare etiam posset accusativus. *Succedit sub manus negotium* Plautus bis Mil. glorios. III, 2, 59, et IV, 4, 7. Vbique inest significatio: *facile, promte, celeriter*. Ita graeci ὑπὸ χεῖρα, de quo vid. Wyttenbach. ad Plut. de sera num. vind. pag. 15, et ἐκ χειρός, de quo Schweigh. in Lex. Polyb., et ὑπογυίως, ἐξ ὑπογυίου. Ita denique εἰ εἰσὶν ὑπὸ τὴν χεῖρά σου πέντε ἄρτοι, et οὐκ εἰσὶν ἄρτοι ὑπὸ τὴν χεῖρά μου (*ad manum, in promtu*) dederunt I Sam. 21, 3 et 4, interpretes graeci hebraicum תחת-ידך et אל-תחת ידי.

ut, qui a loco — possint) Dedi cum Oudendorp., quod cum optimis codd. et ant. edd. maxime convenit. Ita Sueton. sua adhuc aetate id institutum servari docet, neque referenda verba ad consilium Augusti. Graev. locum ita constituit: *ut qui alicunde perferrent litteras, iidem interrogari quoque, siquidem id res exigerent, possent*, atque ita edidit Ernest., nisi quod servavit *a loco* (pro quo *alicunde* coniecerat iam Casaub.) et interpretatus est cum Burm. *a loco rei gestae*, cuius nuntiandae causa missi cum litteris essent, posteaque dedit *si quid res exigeret*. Wolfio totum comma insititium videtur. Quod ad sensum loci attinet, id modo moneo, *si* h. l. esse i. q. *an*, et pendere a verbo *interrogari*, ut saepe. Summa autem commodi in novo vehiculorum invento fuit in eo, quod *iidem*, qui *a loco* missi fuerant, ipsi etiam ad Principem perveniebant, quod fieri non potuerat dispositis per intervalla cursoribus. Plane igitur inepta lectio, quam Pitiscus exhibuit: ut, qui a loco *eidem* perferrent literas etc. Caeterum initium id fuit cursus publici apud Romanos, quum apud Persas idem institutum sub *angarorum* nomine diu ante viguisset, de quibus vid. Herodot. VIII, 98; Xen. Cyr. VIII, 6, 17.

Sphinge usus est) Plin. XXXVII, 1:

novissime sua, Dioscoridis manu sculpta, qua signare insecuti quoque Principes perseverarunt. Ad epistolas omnes horarum quoque momenta, nec diei modo, sed et noctis, quibus datae significarentur, addebat.

51. Clementiae civilitatisque eius multa et magna documenta sunt. Ne enumerem, quot et quos diversarum partium, venia et incolumitate donatos, principem etiam in civitate locum tenere passus sit; Iunium Novatum, et Cassium Patavinum, e plebe homines, alterum pecunia, alterum levi exsilio punire satis habuit:

Divus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris annulis iam indiscretae similitudinis invenerat (Altera ipse usus; haec supplet Fabr. ad Dion. l. mox cit.)*: Altera per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceta lepore accipientium, aenigmata afferre eam Sphingem. Quin etiam Maecenatis rana, per collationem pecuniarum, in magno terrore erat. Augustus postea ad evitanda convicia Sphingis, Alexandri Magni imagine signavit.* Dio LI, 3: διπλῆν σφραγῖδα, ᾗ μάλιστα τότε ἐχρῆτο, ἐπεποίητο, Σφίγγα ἐν ἑκατέρᾳ ὁμοίαν ἐκτυπώσας· ὕστερον γὰρ τὴν εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ ἐγγλύψας, ἐκείνῃ τὰ πάντα ἐσημαίνετο· καὶ αὐτῇ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες, πλὴν Γάλβου, ἐχρήσαντο.

Dioscoridis) Plin. l. c.: *Post eum* (Pyrgotelem, a quo uno in gemma scalpi se, Alexander magnus permiserat) *Apollonides et Cronius in gloria fuere, quique Divi Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant, Dioscorides.*

sculpta) Ern. reposuit *scalpta*, quod cum aliis, gemmis *scalpturam*, lapidibus *sculpturam* tribui, existimat. Sed omnes libri conspirant in *sculpta*, et discrimen inter utrumque verbum, quod re vera unum idemque est, fictum videtur. Vid. *Schelleri* Lexicon in *sculpo*.

horarum quoque momenta) Opponi *momenta hor.* longiori tempori, id est diebus, qui sub epistolis significari vulgo solebant, et esse ipsas horas, illud spatium, quo hora definitur, recte monuit Burm. contra Pitiscum, inepte *horarum* explicantem *dierum*.

Clementiae civilitatisque) De illa hoc capite exponit auctor, de *civilitate*, id est de ea virtute, qua civem se esse, et civibus, non servis, imperare se, nunquam est oblitus, c. 52, usque ad fin. c. 56.

quot et quos – passus sit) Senec. de clement. I, 10: *Ignovit abavus tuus* (Neroni scribit) *victis; nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium, et Cocceios, et Duillios, et totam cohortem primae admissionis, ex adversariorum castris conscripsit. Iam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones, et quidquid floris in civitate erat, clementiae suae debebat. — Haec eum clementia ad salutem securitatemque perduxit; haec gratum ac favorabilem reddidit* etc. vid. etiam, quae Maecenas ei suadet apud Dionem LII, 31.

quum ille Agrippae iuvenis nomine asperrimam de se epistolam in volgus edidisset: hic convivio pleno proclamasset, *Neque votum sibi neque animum deesse, confodiendi eum.* Quadam vero cognitione, quum Aemilio Aeliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiiceretur, quod male opinari de Caesare soleret; conversus ad accusatorem, commotoque similis, *Velim*, inquit, *hoc mihi probes: faciam, sciat Aelianus, et me linguam habere; plura enim de eo loquar.* Nec quidquam ultra, aut statim aut postea, inquisivit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius, apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit: *Aetati tuae, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, et nimium indignari, quemquam esse, qui de me male loquatur. Satis est enim, si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.*

52. Templa, quamvis sciret etiam Proconsulibus

Agrippae iuvenis) de quo vid. c. 65.

male opinari) id est prodere dictis, male se sentire de aliquo, λοιδορεῖν. Vid. ind. Maecenas l. c.: τό γάρ, ὅτι τις ἐλοιδόρησέ σε, ἤ καὶ ἕτερόν τι ἀνεπιτήδειον εἶπε, μήτε ἀκούσῃς ποτὲ κατηγοροῦντός τινος, μήτε ἐπεξέλθῃς· αἰσχρόν μὲν γὰρ τό πιστεύειν, ὅτι τις μήτ' ἀδικοῦντά σε, καὶ εὐεργετοῦντα πάντας προεπηλάκισε, καὶ μόνοι τοῦτο ποιοῦσιν οἱ κακῶς ἄρχοντες etc.

sed violentius) Id corruptum fuerat in plerisque libris in *sedulo lentius*, vel mixta vitiosa et vera lectione, *sedulo violentius*.

Templa) Dio LI, 20: Καῖσαρ δὲ ἐν τούτῳ τά τε ἄλλα ἐχρημάτιζε, καὶ τεμένη τῇ τε Ῥώμῃ, καὶ τῷ πατρὶ τῷ Καίσαρι, ἥρωα αὐτόν Ἰούλιον ὀνομάσας, ἔν τε Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ, γενέσθαι ἀφῆκεν. — τοῖς δὲ δὴ ξένοις (Ἕλληνας σφᾶς ἐπικαλέσας) ἑαυτῷ τινα, τοῖς μὲν Ἀσιανοῖς ἐν Περγάμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ τεμενίσαι ἐπέτρεψε· καὶ τοῦτ' ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ ἐπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα τῶν Ῥωμαίων ἀκούει, ἐγένετο· ἐν γὰρ τοι τῷ ἄστει αὐτῷ, τῇ τε ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν καὶ ἐφ' ὁποσονοῦν λόγου τινός ἀξίων ἐτόλμησε τοῦτο ποιῆσαι· μεταλλάξασι μέντοι κἀνταῦθα τοῖς ὀρθῶς αὐταρχήσασιν ἄλλαι τε ἰσόθεοι τιμαὶ δίδονται, καὶ δὴ καὶ ἡρῷα ποιεῖται. Quo loco cum nostro comparatu, patet, templa in provinciis Augusto condita communia ei fuisse cum Vrbe Roma, cuius simulacrum simul ibi constituebatur, appellata tamen plerumque ab ipso, qui potior illo tempore erat Republica, Augusto, alia, quae Romae et in Italia fuisse legimus, post mortem demum exstructa esse. Vid. Lips. ad Tac. Ann. IV, 37; Fabric. et Reimar.

decerni solere, in nulla tamen provincia, nisi communi suo Romaeque nomine, recepit. Nam in Vrbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Atque etiam argenteas statuas, olim sibi positas, conflavit omnes, ex quîs aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga nudo pectore deprecatus est.

ad Dion. l. c. De *Proconsulum templis* vid. interpr. ad Cic. ad Qu. fr. I, 1, et ad Att. V, 21.

argenteas statuas – conflavit) Maecenas apud Dion. LII, 35: καὶ εἰκόνας σου χρυσᾶς μὲν ἢ ἀργυρᾶς μηδέποτε ἐπιτρέψῃς γενέσθαι· οὐ γὰρ μόνον δαπανηραί, ἀλλὰ καὶ ἐπιβούλευτοι καὶ ὀλιγοχρόνιοι εἰσίν· ἄλλας δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς καὶ ἀκηράτους καὶ ἀθανάτους ἐξ εὐεργεσιῶν δημιούργει· μὴ μέντοι μηδὲ ναόν ποτε περιίδῃς σαυτῷ γενόμενον etc. Vnde rerum potitus, quae priori tempore positae ei fuerant, statuas conflavit, auctore eodem Dione LIII, 22: ὁ Αὔγουστος καὶ ἀνδριάντας τινὰς ἑαυτοῦ ἀργυροῦς, πρός τε τῶν φίλων καὶ πρὸς δήμων τινῶν γεγονότας, ἐς νόμισμα κατέκοψι, τοῦ δὴ καὶ οἴκοθεν πάνθ' ὅσα γε καὶ ἔλεγε δαπανᾷν δοκεῖν (a. 727), vel pecunias, ad statuarum honorem collatas, in alium usum convertit, quod Dio LIV, 35: ἐπειδή τε ἀργύριον αὖθις ἐς εἰκόνας ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνη (ἡ βουλή) καὶ ὁ δῆμος συνεσήνεγκαν, ἑαυτοῦ μὲν οὐδεμίαν, Ὑγιείας δὲ δημοσίας καὶ προσέτι καὶ Ὁμονοίας, Εἰρήνης τε, ἔστησεν (a. 743). Vid. Harduin. ad Plin. XXXIII, 12 (54).

ex quis) Ita Oudend. cum optimis libris. Vulg. *exque iis*. Est autem: *ex quarum venditarum pretio*. Monum. Ancyr. diserte: *Meae statuae pedestres et equestres et in quadrigeis argenteae steterunt in Vrbe XXC circiter, quas ipse sustuli, exque ea pecunia dona aurea in aede Apollinis meo nomine et illorum, qui mihi statuarum honorem habuerant, posui.*

cortinas) i. e. tripodes. Vid. Casaub. ad h. l.

Dictaturam) Vell. II, 89: *Dictaturam, quam pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit.* Parum igitur accurate, nisi erravit, Florus IV, 12, 66: *Ob haec tot facta ingentia Dictator perpetuus et Pater patriae dictus.* Illud enim nomen recusavit, hoc suscepit. Vid. ad cap. 58; Dio LIV, 1: τὴν δικτατωρίαν οὐ προσήκατο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσθῆτα προσκατερρήξατο, ἐπειδὴ μηδένα τρόπον ἄλλως σφᾶς ἐπισχεῖν, μήτε διαλεγόμενος, μήτε δεόμενος, ἠδυνήθη· τήν τε γὰρ ἐξουσίαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ ὑπὲρ τοὺς δικτάτωρας ἔχων, ὀρθῶς τό τε ἐπίφθονον καὶ τὸ μισητὸν τῆς ἐπικλήσεως αὐτῶν ἐφυλάξατο. Factum illud a. 732. Dictaturam autem prorsus aboleri iusserat Antonius Consul a. 710 lege, cuius verba dat Appian. Civ. III, 25: μὴ ἐξεῖναί τῳ κατὰ μηδεμίαν αἰτίαν περὶ δικτάτωρος ἀρχῆς μήτε ἐπιψηφίζειν, μήτε λαβεῖν διδομένην· ἢ τὸν ἐκ τῶνδέ τινος ὑπεριδόντα νηποινεὶ πρὸς τῶν ἐντυχόντων ἀναιρεῖσθαι. Conf. Cicero Phil. I, 1, et II, 36; Dio XLIV, 51.

53. Domini appellationem, ut maledictum et opprobrium, semper exhorruit. Quum, spectante eo ludos, pronunciatum esset a mimo, *O dominum aequum et bonum!* et universi, quasi de ipso dictum, exsultantes comprobassent; et statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, et insequenti die gravissimo corripuit edicto, dominumque se posthac appellari, ne a liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel ioco, passus est: atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere Vrbe oppidove ullo egressus, aut quoquam ingressus est, nisi vespera aut noctu, ne quem officii causa inquietaret. In consulatu pedibus fere,

Domini appellationem) Dio LV, 12: δεσπότης τότε (a. 755) ὁ Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ δήμου ὀνομασθείς, οὐχ ὅπως ἀπεῖπε μηδένα τούτῳ πρὸς ἑαυτὸν τῷ προσρήματι χρήσασθαι, ἀλλὰ καὶ πάνυ διὰ φυλακῆς αὐτὸ ἐποιήσατο. Oros. VI, 22: *Domini appellationem ut homo declinavit. Nam quum* etc. Verba enim Suetonii usque ad *passus est* verbo tenus transcripsit. Idem dat *a quodam mimo*, quod commovit me ad praeferendam lectionem *a mimo* alteri *in mimo*, quam probarunt Burm. Oudend. Ernest. Illam meliorem etiam censet Cel. Mullerus in schedis, quod *spectante eo ludos* iam continet verba *in mimo*, neque simpliciter dicitur *pronunciatum est* sine persona addita, de quo tamen dubito. Caeterum, quod Orosius, Augustum Domini appellationem *ut hominem* declinasse, dicit, Christiano magis, quam Romano sensu illum cepit. A Romanis enim *Dominus* non *homini*, sed *servo* opponitur, et *civilitatis* Augusti documentum fuit, quod servilem adulationem recusavit. Apte Reitzius in Dictatis comparat Sallust. Iug. 85, §. 35: *exercitum supplicio cogere, id est dominum, non Imperatorem esse*, et Plin. Panegyr. c. 2: *non enim de tyranno, sed de cive, non de domino, sed de parente loquimur*, ubi absurde in nonnullis est, *de homine*. Postea, accurate distinguere Suetonium *blanditias* ab *adulationibus*, quum illae inter fratres sint, hae adversum potestates, monuit iam Casaubonus ad h. l.

aut noctu) Narrat hoc Dio LIV, 10, ad a. 735: ἐπεὶ δὲ καὶ ὥς αἵ τε ἀρχαὶ καὶ οἱ ἄλλοι προαπαντῆσαι αἱ προπαρεσκευάσαντο, νύκτωρ ἐς τὴν πόλιν ἐσεκομίσθη; et ad a. 741, c. 25: τὴν ἀπάντησιν τοῦ δήμου καὶ τότε ἐξέστη· νυκτὸς γὰρ ἐς τὴν πόλιν ἐσεκομίσθη· ὅπερ που καὶ ἀεὶ (ὡς εἰπεῖν) εἴτε ἐς τὰ προάστεια, εἴτε καὶ ἄλλοσέ ποι ἐκδημοίη, καὶ ἀφορμώμενος καὶ ἐπανιών, ὁμοίως ἐποίει, ἵνα μηδενὶ αὐτῶν ὀχληρὸς εἴη. Ob haec loca scripsi *Vrbe*, id est Roma, non *urbe*. Omnia erant *oppida*, comparata cum *Vrbe Roma*.

inquietaret) Recte *sollicitaret*, quod est in uno Torrent., Oudend. glossema indicat. Vid. ind. nostr. Antea idem ex optimis libris edidit *vespera*.

extra consulatum saepe adaperta sella, per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat et plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quod *sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem*. Die Senatus nunquam Patres nisi in Curia salutavit, et quidem sedentes, ac nominatim singulos, nullo summonente: et discedens eodem modo sedentibus valere dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies

Vulg. *vespere*. Secutus sum eius Wolfiique auctoritatem.

adaperta sella) id est ex omni parte aperta, ut omnes videre eum et accedere possent, in quo maxima est civilitas. Al. *adoperta*, quae esset φορεῖον κατάστεγον, ut Dio XLVII, 10, vel δίφρος κατάστεγος, ut Id. XLVII, 23. Vid. Oudend. ad h. l., et Scheffer. de re vehic. II, 4.

Promiscuis – et plebem) Dio LVI, 26: τὸ πλεῖστον, ἄλλως τε καὶ ὁσάκις ἕδρα αὐτῶν ἐγίγνετο ἔν τε τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἐν αὐτῷ γε ἔστιν ὅτε τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐσιόντα αὐτὸν καὶ ἀπιόντα αὖθις ἠσπάζοντο· ἤδη δὲ καὶ ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ καθήμενόν γε, ἔστι δ' ὅτε καὶ κατακείμενον, οὐχ ὅτι ἡ γερουσία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππεῖς, τοῦ δὲ δήμου πολλοί, unde dicitur Tiberio in oratione funebri apud eund. LVI, 41: ἐν μὲν ταῖς ἑορταῖς καὶ τὸν δῆμον οἴκαδε προσδεξάμενος, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις καὶ τὴν γερουσίαν ἐν αὐτῷ τῷ βουλευτηρίῳ ἀσπαζόμενος.

ut quemdam – stipem) Quinctilian. Inst. VI, 3, 59: *Adhibetur autem similitudo interim palam, interim inseri solet parabolae, cuius est generis id Augusti, qui militi libellum timide porrigenti, Noli, inquit, dubitare, tanquam assem elephanto des*. Macrob. Saturn. II, 4: *Augustus, quum ei quidam libellum trepidus offerret, et modo proferret manum, modo retraheret, Putas, inquit, te assem elephanto dare?*

nisi in Curia) vid. Dionis locum proxime citatum. Non ad se domum venire passus est Senatum ad salutationem, nisi in extrema aetate, sed ipse Curiam adiit. Vid. Casaub. ad c. 35.

sedentes) non ut intrante Augusto non surrexerint (hic enim semper, etiam Consulibus, honor habebatur) sed ut mox, salutato ab illis Imperatore, iusserit sedere, quum eos resalutaret, et verba ad eos faceret. Burm.

nullo summonente) id est nullo nomina singulorum Senatorum subiiciente, quo, omnes penitus sibi notos, ut amicissimos, ostenderet. Docet historia, duces etiam regesque hac arte militum animos sibi conciliasse.

eodem modo sedentibus valere dicebat) Omisi cum Oudend., quod sequebatur, voc. *sedentibus*, *singulis*; inepte e superiori repetitum, dedique *eodem m.* pro eo, et *valere dicebat* pro *vale dic.*, optimis codd. auctoribus.

Officia – mutuo exercuit) i. e. interfuit solemnibus, quae in amicorum aedibus per nuptiarum, tirocinii, funeris aliasve occasiones celebrabantur, eosque vicissim ad se invitavit. Vid. ind. *Mutuo* servavi cum Oudend. ob

cuiusque sollemnes frequentare desiit, quam grandior iam natu, et in turba quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium Senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, et ob id inedia mori destinantem, praesens consolando revocavit ad vitam.

54. In Senatu verba facienti dictum est, *Non intellexi:* et ab alio, *Contradicerem tibi, si locum haberem.* Interdum ob immodicas altercationes disceptantium e Curia per iram se proripienti quidam ingesserunt, *Licere oportere Senatoribus de Republica loqui.* Antistius Labeo Senatus lectione, quum Triumvirum lege-

librorum consensum. Al. corrigunt *mutua*. Postea *grandiar iam natu* dederunt etiam Oudend. et Wolf. Al. *grandi iam natu*, quod defenditur *magno natu* apud Cornelium Liviumque. *Vexatus* est: quum male se habuisset in turba hominum, quae ad celebranda sponsalia convenerat, huc atque illuc pulsus tractusque: *Nam qui fertur et raptatur, atque huc atque illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur*, ut Gellius II, 6.

inedia mori dest.) ex disciplina Stoica. Senec. epist. 58, ubi: *si coeperit senectus concutere mentem, si partes eius convellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam; prosiliam ex aedificia putrida ac ruenti.* Conf. epist. 70. Notum etiam exemplum Attici e Cornelio.

Contradicerem tibi) Ernest. delendum putat *tibi*, ut minus latinum. Sed Suetonium iungere dativum huic verbo, quum prior actus *contra dicere* disiunctim scripsisset, vel *contra aliquem dicere*, docet index. Postea *si locum haberem* int. si mihi ullus locus esset in Republica, si quid valerem.

Antistius Labeo) Dicitur Tac. An. III, 75, *incorrupta libertate et ob id fama celebratior.* Memoratur a Pomponio de orig. iuris inter principes Iurisconsultos veteres, quadraginta voluminum auctor. Horatius tamen, Augusti irae blandiens, Sat. I, 3, 82, *Labeone insanior, inter sanos dicatur.* Patris eius simulque filii laudem Appian. Civ. IV, 135, celebrat verbis: Λαβεών, ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος (nostri) τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου. De utroque vid. Glaudorp. Onomast. p. 63. Cf. Interpr. ad Horat. l. c.

quum Triumvirum legeret M. Lepidum) *Triumvirum*, quod omnes codd. exhibent, auctore Torrentio, editores mutarunt in *vir virum*, ex cap. 35, ubi prima lectione vir virum legisse dicitur. Sed eam lectionem h. l. intelligendam esse, inde iam patet, quod Labeoni legendi potestas fuit. Addito autem *Triumv.*, scriptor distinguit patrem Lepidum a filio, quem conspirasse contra Augustum narraverat cap. 19. Contra uncinis inclusi *legit* et postea *que* subiunctum voci *interrogatus*, quod utrumque in uno libro omitti, testatur Scheffer., quocum prorsus consentio, nisi quod ille delendum censet *Triumvirum*.

ret M. Lepidum, hostem olim eius, et tunc exsulantem, (legit;) interrogatus(que) ab eo, an essent alii digniores, *Suum quemque iudicium habere*, respondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

55. Etiam sparsos de se in Curia famosos libellos nec expavit, nec magna cura redarguit: ac, ne requisitis quidem auctoribus, id modo censuit, cognoscendum posthac de iis, qui libellos aut carmina ad infamiam

an essent) Ernest. post alios probavit *annon* editionis Steph., et Reitzius coniecit *anne*, particulam *ne* absorptam existimans a sequenti vocali. Sed *an* saepe dici pro *annon*, ut ἄρα pro ἆρ' οὐ, et encliticon *ne* pro *nonne*, probarunt Heusingeri ad Cic. de Offic. I, 15, 5, et III, 17, 2. Confer quae ad utrumque locum addidit Gernhard.

Suum — respondit) Totam rem ita narrat Dio LIV, 15: ἐπειδὴ Ἀντίστιος Λαβεὼν ἐς τοὺς βουλεύσοντας αὐτὸν (Λέπιδον), ὅτι ἰδία γνώμη ἐκείνη ἐγίγνετο (ubi puto scrib. ἑκάστου pro ἐκείνη, ut reddantur verba Nostri: *suum quemque iudicium habere*) ἐσεγράψατο, πρῶτον μὲν ἐπιωρκηκέναι τε αὐτὸν ἔφη, καὶ τιμωρήσεσθαι ἠπείλησεν· ἔπειτα δὲ εἰπόντος αὐτοῦ· Καὶ τί δεινὸν πεποίηκα, κατασχὼν ἐν τῷ συνεδρίῳ ἄνδρα, ὃν σὺ ἀρχιερέων ἔτι καὶ νῦν περιορᾷς ὄντα; οὐκέτι οὐδεμίαν ὀργὴν ἐποιήσατο.

libertas aut contumacia) *Libertas* fuit in dicto, *contumacia* in pertinacia, qua hostem Augusti legerat, monitusque ab Imperatore in sententia perseveravit. *Contumaciam*, cum *inani iactatione libertatis* coniungit Tac. Agr. 42: *libertati* opponit, Ann. III, 75, *obsequium*, quo sensu dicitur a Terent. Andr. I, 1, 41.

sparsos de se in Curia) sine dubio post Senatus lectionem, qua multi offensi et conviciis eum proscindebant, et mortem minabantur, unde *nec expavit*, id est contemsit vanas sine viribus iras. Müller. in sched. iungit: *de se in Curia* sc. verba facientes, quae tamen ratio durior mihi videtur, quamquam auctor supra c. 39: *traditio coram pugillarium*.

cognoscendum posthac de iis) Iam lex XII tabularum: *Si quis occentassit malum carmen, sive condidisset, quod infamiam faxit flagitiumque alteri, capitale esto.* Vid. Rosin. Ant. Rom. VIII, 6, pag. 580 sqq. Sulla enim cognitionem ad maiestatis crimen retulerat. Cic. ad Div. III, 11: *Verumtamen est maiestas* (ut Sulla voluit), *ne in quemvis impune declamare liceret.* Vnde Tac. Ann. I, 72: *primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius* (maiestatis) *tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros foeminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat.* Etiam Dio LVI, 27, ad a. 755: καὶ μαθὼν, ὅτι βιβλία ἄττα ἐφ' ὕβρει τινῶν συγγράφοιτο, ζήτησιν αὐτῶν ἐποιήσατο· καὶ ἐκεῖνά τε τὰ μὲν ἐν τῇ πόλει εὑρεθέντα πρὸς τῶν ἀγορανόμων, τὰ δὲ ἔξω πρὸς τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων, κατέφλεξε, καὶ τῶν συνθέντων αὐτὰ ἐκόλασέ τινάς.

cuiuspiam sub alieno nomine edant. Iocis quoque quorundam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia ne quidquam constitueretur, intercessit.

56. Quoties magistratuum comitiis interesset, tribus cum candidatis suis circumibat, supplicabatque more sollemni. Ferebat et ipse suffragium in tribubus, ut unus e populo. Testem se in iudiciis et interrogari, et refelli, aequissimo animo patiebatur. Forum angustius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Nunquam filios suos populo commendavit, ut non adiiceret, *Si merebuntur*. Eisdem, praetextatis adhuc, assurrectum ab universis in theatro, et a stantibus plausum, gravissime questus est. Amicos ita magnos et potentes in civitate esse voluit, ut tamen pari iure essent, quo caeteri, legibusque iudiciariis aeque tene-

edant) Al. *ederent*. Illud recte defenderunt Oudend. et Ern. quod pendet a *cognoscendum*.

Iocis quoque) Haec usque ad *intercessit* cum superiori capite coniunxi, quo pertinere ea, ipsum argumentum docet. Nam insequentia inde a verbis *Quoties magistratuum* prorsus diversa civilitatis documenta continent. Caeterum Müllerus, ut omnia melius cohaereant, coniicit: *Iocis quanquam – attamen* etc.

de inhib. testam. licentia) in quibus testatores convicia erga Imperatores saepe effundebant. Vid. Lips. ad Tac. Ann. VI, 38, ubi: *Fulcinius Trio – supremis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris composuit*. Pro *testamentorum* perperam Sigon. Disput. Palav. t reponendum censuit *scommatorum*. Postea *ne quidquam constitueretur* cum Gronov. et Oudend., MSS. auctoritate, dedi pro: *ne Senatus quidquam constitueret*, quod glossae propius videtur.

in tribubus) duabus, Scaptia et Fabia. Vid. ad c. 40.

Testem se) vid. Dionis locos infra excitandos.

Forum angustius fecit) quam facere destinaverat. Vid. ad c. 29.

Eisdem — gravissime questus est) Dio LIV, 27: τῷ Τιβερίῳ ἐπετίμησεν, ὅτι τὸν Γάϊον ἐν τῇ πανηγύρει τῇ εὐκταίᾳ, ἣν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ διετέλει (a. 741), παρεκαθίσατο· καὶ τῷ δήμῳ καὶ ὅτι καὶ κρότοις καὶ ἐπαίνοις αὐτὸν ἐτίμησαν.

legibusque iud. aeque ten.) i. e. non exemti essent iudiciis s. ob crimina aeque atque alii ad ius possent vocari. Alias enim *leges iudiciariae* dicuntur, quibus ordo modusque iudiciorum, ordinesque, a quibus haberentur,

rentur. Quum Asprenas Nonius, artius ei iunctus, causam veneficii, accusante Cassio Severo, diceret; consuluit Senatum, quid officii sui putaret: *Cunctari enim se, ne, si superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac praedamnare amicum existimaretur.* Et consentientibus universis, sedit in subselliis per aliquot horas; verum tacitus, ac ne laudatione quidem iudiciali data. Affuit et clientibus, sicut Scutario cui-

erant constituti. Vid. Ern. Cl. Cic. ind. leg.

Asprenas Nonius) Eumdem puto, qui c. 43, lapsu debilitatus dicebatur, cum Dalechamp. ad Plin. XXXV, 12 (c. 46 ed. Franz.), ubi (onius patinae): *veneno Asprenati reo Cassius Severus accusator obiiciebat, interiisse CXXX convivas.* Filius fortasse fuit vel nepos Asprenatis Proconsulis, quem memorat auctor Bell. Afric. 80. Nostrum Pliniique locum omisit Glandorp. ubi de Noniis agit p. 626, uberior de *Cassio Severo*, celabri aetate Augusti oratore, pag. 209. Hoc autem iudicium respicit Dio LV, 4: φίλῳ τινὶ δίκην φεύγοντι συνεξετάσθη, προεπικοινώσας αὐτὸ τοῦτο τῇ γερουσίᾳ· καὶ ἐκεῖνόν τε ἔσωσε, καὶ τὸν κατήγορον αὐτοῦ οὐχ ὅπως δι' ὀργῆς ἔσχε, καίπερ πάνυ πολλῇ παῤῥησίᾳ χρησάμενον, ἀλλὰ καὶ εὐθυνόμενον ἐπὶ τοῖς τρόποις, ἀφῆκεν, εἰπών, ὅτι ἀναγκαία σφίσιν ἡ παῤῥησία αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀντικρυς τῶν πολλῶν πονηρίαν, εἴη. Postea *superesset*, cui opponitur *deesset*, est i. q. adesset, adiuvaret, causam defenderet, quam tamen falsam atque alienam verbi significationem iudicat Gellius I, 22.

in subselliis) ubi patroni at advocati rei sedebant.

laudatione qu. iudiciali) Defendendi reos per laudationes iudiciales morem lege iam prohibuerat Pompeius Consul III, a. 702, auctore Dion. XL, 52: τινὰς ἐπαινέτας ὑπὸ τῶν κρινομένων δίδοσθαι (πάμπολλοι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀξιοπίστων ἐπαινούμενοι ἐξηρπάζοντο) ἐπανώρθωσε, νομοθετήσας μηδένα ἔτι τοπαράπαν ἐξεῖναι ἐν τοῖς τοιούτοις γίγνεσθαι, quamquam ipse eodem anno contra legem suam peccavit in causa Planci, cui ita συνεσπούδασε (c. 55), ὥστε καὶ βιβλίον, ἔπαινόν τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἱκετείαν ἔχον, ἐς τὸ δικαστήριον ἔπεμψεν. Plutarch. Pomp. 55, et ipse τοὺς γινομένους περὶ τῶν κρινομένων ἐπαίνους dicit.

Affuit et clientibus) Dio LIV, 3: ἐν τοῖς ἄλλοις ἐμετρίαζεν, ὥστε καὶ φίλοις τισὶν εὐθυνομένοις παραγίγνεσθαι.

Scutario cuid., evocato qu. suo) *Scutarium* nomen proprium esse, quum alii de militum vel artificum genere intellexerint, alii *scrutario* praetulerint, quod *scrutorum venditorem*, γρυτοπώλην, significat, et omnis loci ratio docet, et ex Inscriptionibus docuit Burm., assentientibus Oudend. et Ern. Rem Dio LV, 4, ita narrat: οὕτω δημοκρατικὸς ἠξίου εἶναι, ὥστε τινὸς τῶν συστρατευσαμένων ποτὲ αὐτῷ συνηγορήματος παρ' αὐτοῦ δεηθέντος, τὸ μὲν πρῶτον τῶν φίλων τινά, ὡς καὶ ἐν ἀσχολίᾳ ὢν συνειπεῖν αὐτῷ κελεῦσαι, ἔπειτ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὀργισ-

dam, evocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Vnum omnino e reorum numero, ac ne eum quidem, nisi precibus, eripuit, exorato coram iudicibus accusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murenae cognoverat.

57. Pro quibus meritis quanto opere dilectus sit, facile est existimare. Omitto Senatus consulta, quia possunt videri vel necessitate expressa, vel verecundia. Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant;

θεὶς ἔφη, «ἐγὼ μέντοι, ὁσάκις ἐπικουρίας χρείαν ἔσχες, οὐκ ἄλλον τινὰ ἀντ' ἐμαυτοῦ σοι ἔπεμψα. ἀλλ' αὐτὸς πανταχοῦ προεκινδύνευσά σου», ἔς τε τὸ δικαστήριον ἐσελθεῖν, καὶ συνηγορῆσαί οἱ. Cf. Macrob. Saturn. II, 4.

Castricium) De hoc Castricio nihil constat. De reliquis vid. Glandorp. Onomast. pag. 210 sqq. De coniuratione Murenae vid. ad c. 19.

existimare) Ita edidi cum Ern. et Wolf. pro *aestimare*. Postea *quia* dedi cum optimis codd., iubentibus etiam Wolf. et Mullero, pro *quae*. Hic monet etiam, ita scripsisse Suetonium *quae possint* pro *quum ea possint*, quod tamen ita modo valet, si ad verbum *omitto* ut causa refertur, non si mera est ἐπεξήγησις vocis *Senatusconsulta*.

natalem eius) Dio LIV, 34: καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πολλαχόθι θηρίων σφαγαῖς ἐτιμήθη· καὶ τοῦτο μέν, καίτοι μὴ ψηφισθέν, ἐν πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς ἔτεσι πρός τινος τῶν ἀεὶ στρατηγούντων ἐγίγνετο, facta tamen nulla Equitum mentione. Id. LI, 19, decretam ἱερομηνίαν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, Circenses habitos LIV, 26 et 30, et Augustalia, eodem die celebrata, LVI, 29, aliisque locis commemorat.

in lacum Curtii) Originem huius loci morisque narrat Liv. VII, 6, ubi: *dona ac fruges super Curtium, qui in specum se immiserat, a multitudine virorum ac mulierum congestas* memorat. Digreditur a Livio Dionys. II, 42, ubi τὸν Κούρτιον λάκκον ἐν μέσῳ μάλιστα τῆς Ῥωμαίων ἀγορᾶς fuisse, nomen autem ad Metium Curtium bellumque cum Sabinis refert. Morem aliorum populorum exemplis illustrat Casaub. ad h. l. Caeterum Dio LIV, 35, postquam pecunias ad statuas Augusti a Senatu populoque collatas atque ad pium usum ab eo adhibitas narravit, addit: ἀεί τε γάρ, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ πάσῃ προφάσει τοῦτ' ἐποίουν· καὶ τέλος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ (*Kal. Ian. strenam*) οὐκέτι ἰδίᾳ που κατέβαλλον αὐτό, ἀλλ' αὐτῷ ἐκείνῳ προσιόντες, οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δὲ ἔλαττον ἐδίδοσαν· καὶ ὅς, προσθεὶς ἂν ἕτερον τοσοῦτον ἢ καὶ πλέον, ἀντεδίδου, οὐχ ὅπως τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. Has strenas ab Imperatore Tiberio improbatas et edicto prohibitas, narrat Dio LVII, 8, et 17, restitutas a Caligula Noster

item Kalendis Ianuariis strenam in Capitolio, etiam absenti: ex qua summa pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, et Iovem Tragoedum, aliaque. In restitutionem Palatinae domus, incendio absumtae, veterani, decuriae, tribus, atque etiam singillatim e caetero genere hominum, libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt; delibante tantummodo eo summarum acervos, neque ex quoquam plus denario auferente. Revertentem ex provincia non solum faustis ominibus, sed et modulatis carminibus prosequebantur. Observatum etiam est, ne, quoties introiret Vrbem, supplicium de quoquam sumeretur.

Calig. 42, edicto denuo sublatas a Claudio Dio LX, 6.

etiam absenti) Duker. ad Flor. II, 7, 8, supplet *conferebant*, quod voc. est in inscriptione a Torrentio laudata: *Imp. Divi F. Augustus, Pontifex Maximus, Imp. XIII, CSS. XI, Trib. Potest. XV ex stipe. quam Populus Romanus anno novo absenti contulit.* Omnino alterum verbum, huic commati necessarium, latet in priori *iaciebant*, per notissimam figuram, quam Zeugma appellant.

ex qua summa) Burm. *summa* e glossa profectum censet, ut inconcinne iunctum seq. *pretiosissima*.

Apollinem Sandaliarium) Nomen accepit a *vico Sandaliario*, ubi *sandaliarii*, id est sandaliorum artifices habitabant, regionis Vrbis quartae, ut Iupiter a *vico Tragoedo* in regione Esquilina. Ita Diana Aventina, Iupiter Tarpeius, Capitolinus, al. Sic iudicat etiam Panciroll. in descript. Vrbis Romae (Thes. tom. III, p. 337). — Ernest. praefert lectionem *Sandaliatum*, id est sandaliis indutum.

In restit. Palatinae domus) Dio LV, 12, ad a. 756: ἐμπρησμοῦ δέ ποτε τὸ Παλάτιον διαφθείραντος, καὶ πολλῶν αὐτῷ πολλὰ διδόντων, οὐδὲν ἔλαβεν, ἢ μόνον παρὰ μὲν τῶν δήμων (recte, puto, Fabric. corrigit τῶν δημοσίων, i. e. personis publicis) χρυσοῦν, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν δραχμήν.

decuriae) Decuriae hic sunt *operae magistratuum s. collegia, in quibus scribae, lictores, viatores, nomenclatores et accensi magistratuum censebantur*, ut multis docet Valesius ad Amm. Marcell. XXVIII, 6. Graevius. Vid. etiam Lips. et Ern. ad Tac. XIII, 27. *Tribus* pro plebe s. infimo ordine civium Rom. dicuntur, uti docet Duker. ad Flor. II, 6, 25, citatus iam a Wolfio.

ne – sumeretur) quoniam dies illa festa s. sacra habebatur, qua supplicia sumi nefas. Vid. Fabric. ad Dion. LI, 20, ubi inter reliquos honores Augusto constitutum narrat, τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἂν ἐς τὴν πόλιν ἐσέλθῃ, θυσίαις τε πανδημεὶ ἀγαλθῆναι, καὶ ἱερὰν ἀεὶ ἄγεσθαι.

58. Patris patriae cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt ei. Prima plebs, legatione Antium missa: dein, quia non recipiebat, ineunti Romae spectacula frequens et laureata: mox in Curia Senatus, neque decreto, neque acclamatione, sed per Valerium Messalam. Is, mandantibus cunctis, *Quod bonum*, inquit, *faustumque sit tibi, domuique tuae, Caesar Auguste: sic enim nos perpetuam felicitatem reipublicae et laeta huic precari existimamus: Senatus te, consentiens cum populo Romano, consalutat PATRIAE PATREM.* Cui lacrymans respondit Augustus his verbis: (ipsa enim, sicut Messalae, posui) *Compos factus votorum meorum, Patres Conscripti, quid habeo aliud Deos immortales precari, quam ut hunc consensum vestrum ad ultimum vitae finem mihi perferre liceat?*

59. Medico Antonio Musae, cuius opera ex ancipiti

Patris patriae) Flor. IV, 12, 66: *Ob haec tot facta ingentia Dictator perpetuus et Pater patriae dictus*, ubi Duker. citavit, qui de anno ac die dati Augusto huius cognominis disputaverunt, Spanhem. de usu et praestantia numism. p. 446, Noris. Cenotaph. Pis. Dissert. 2, c. 8, et Perizon. Animadv. c. 7. Cf. interpr. ad Ovid. Fast. II, 127: *Sancte Pater patriae, tibi Plebs, tibi Curia nomen Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen Eques*, et ad Trist. II, 39, et 181. Maxime probabilis est sententia eorum, qui Non. Februar. A. V. 752, quo XIII Consul fuit Augustus, datum existimant. Valerius Messala anno superiori s. 751, consulatum gesserat. Alii rem ad consulatum Messalae a. 758 referunt. Vid. Ern. excurs. ad h. l. Provocat ad hoc cognomen suum Augustus in oratione apud Dion. LVI, 8, et memorat Tiberius in oratione funebri ibid. c. 41: διὰ ταῦτα εἰκότως καὶ προστάτην αὐτὸν καὶ πατέρα δημόσιον ἐποιήσασθε.

Prima plebs) Non puto cum Bremio, *prima* accusativum esse plur., ut gr. τὰ πρῶτα, sed dictum pro *prior*, quia sequitur *mox in Curia Senatus*. Ita Tiber. 7: *primum in Foro, secundum in Amphitheatro*. Postea al. *per Valerium Messalam id mand. cunctis*. Secutus sum Oudendorpium.

et laeta huic) Possis *huic* referre ad *reipublicae* per traiectionem, quamquam duriorem. Alii alia supplent, ut Torrent. *ordini*, Oudend. *Vrbi*. Perizon. *laeta huic* mutavit in *Senatui*. Lipsius *imprecari* suasit, in meliorem sensum dictum pro *apprecari*. Alii acquiescunt in deleto *huic*.

Medico Antonio Musae) Narrat hunc morbum Augusti, qui incidit in a. 731, Dio LIII, 30, ubi: καὶ αὐτὸν μηδὲν (ὅ, τι) μηδὲ τῶν πάνυ ἀναγ-

morbo convaluerat, statuam aere collato iuxta signum Aesculapii statuerunt. Nonnulli patrum familiarum testamento caverunt, ut ab heredibus suis praelato victimae titulo in Capitolium ducerentur, votumque pro se solveretur, QVOD SVPERSTITEM AVGVSTVM RELIQVISSENT. Quaedam Italiae civitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciarum pleraeque super templa et aras, ludos quoque quinquennales paene oppidatim constituerunt.

60. Reges amici atque socii, et singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt, et cuncti simul aedem Iovis Olympii, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi sumtu destinaverunt, Genioque eius dedicare: ac saepe regnis relictis, non Romae modo,

ναίων ποιεῖν δυνάμενον Αντώνιός τις Μοῦσας καὶ ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις ἀνέσωσε· καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρήματα παρά τε τοῦ Αὐγούστου καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολλὰ, καὶ τὸ χρυσοῖς δακτυλίοις (ἀπελεύθερος γὰρ ἦν) χρῆσθαι, τήν τε ἀτέλειαν καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ὁμοτέχνοις, οὐχ ὅτι τοῖς τότε οὖσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔπειτα ἐσομένοις, ἔλαβεν. Cf. c. 81. De Antonio Musa dixerunt interpretes ad Plin. XIX, 8 (38 ed. Franz.) XXIX, 1 (5) et XXX, 13 (39), et Ioh. Frid. Crell in singulari disputatione: Antonius Musa, Augusti medicus, observationibus varii generis illustratus. Lips. 1725. Vid. etiam Fabric. et Reimar. ad Dion. l. c.

votumque–solveretur) quod nemini, nisi Pompeio periculoso morbo conflictanti a. 705, antea contigisse, testatur Dio XLI, 6, ubi vid. Fabric. *pro se* est i. q. nomine suo.

ludos qq. quinquennales) Decretam Augusto Romae post victoriam Actiacam πανήγυριν πεντετηρίδα, auctor Dio LI, 19; Id. cap. 20. Pergamenis concessum narrat, τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερὸν ὠνομασμένον ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τιμῇ ποιεῖν. Herodem Magnum hoc ludicrum in honorem Augusti Hierosolymis et Caesareae instituisse, prodit Iosephus XV, 8, et XVI, 5 (ed. Haverkamp. p. 766, et 797). De Iulia quinquennalibus, et omnino de ludis votivis, vid. Rosin. Ant. Rom. V, 22, p. 345.

Caesareas) Vrbes, quibus *Caesarea* s. *Sebaste* nomen, Mauritaniae, Palaestinae, Galatiae, Cappadociae, Ciliciae, Pisidiae, Armeniae, recenset Plinius lib. V et VI. Consule, qui de geographia antiqua exposuerunt.

aedem Iovis Olympii) De hoc templo vid. Meursius (Thes. Gronov. tom. IV, p. 849 sqq.), et Fabric. ad Dion. XLIX, 16, ubi perfectum illud dicitur ab Hadriano, consentiente Spartiano c. 13. Conf. Pausan. I, 18, et V, 12.

Saepe regnis relictis) Totum locum nostrum ita reddidit Eutrop. VII, 5:

sed provincias peragranti, quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium praestiterunt.

61. Quoniam, qualis in imperiis ac magistratibus, regendaque per terrarum orbem pace belloque republica fuerit, exposui; referam nunc interiorem ac familiarem eius vitam, quibusque moribus atque fortuna domi et inter suos egerit a iuventa usque ad supremum vitae diem. Matrem amisit in primo consulatu, sororem Octaviam quinquagesimum et quartum agens aetatis annum. Vtrique quum praecipua officia vivae praestitisset, etiam defunctae honores maximos tribuit.

62. Sponsam habuerat adolescens P. Servilii Isaurici filiam: sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, expostulantibus utriusque militibus, ut et necessitudine aliqua iungerentur, privignam eius Claudiam,

Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi romani amici, in honorem eius conderent civitates, quas Caesareas nominarent, sicut in Mauritania a rege Iuba, et in Palaestina (ab Herode condita), *quae nunc urbs est clarissima. Multi autem regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur; et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius accurrerunt.*

Matrem) Atiam. vid. c. 4. Mortuam δημοσίᾳ ταφῇ fuisse honoratam, memorat Dio XLVII, 17, ad A. V. 712.

sororem Octaviam) minorem, ex eadem matre Atia, nuptam prius Marcello, postea M. Antonio. Hanc enim, non maiorem Octaviam, C. Octavii ex Ancharia filiam, et duplici coniugio illo et generosa indole nobilem foeminam esse, contra Plutarchum et plerosque stemmatis Augusti auctores ostendit Glandorp. Onomast. pag. 86 sqq. et 433, et h. l. intelligendam esse, inde apparet, quod simpliciter *soror Augusti*, uterina adeo, dicitur. De eius morte Dio LIV, 35: ἐν δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ (a. 743 Q. Aelio Tuberone, Paullo Fabio Maximo CSS.) τὴν Ὀκταουΐαν τὴν ἀδελφὴν ἀποθανοῦσαν προέθετο ἐπὶ τοῦ Ἰουλίου ἡρῴου, παραπετάσματι καὶ τότε (ut in Agrippae funere, de quo Dio LIV, 28) ἐπὶ τοῦ νεκροῦ χρησάμενος καὶ αὐτός τε ἐκεῖ τὸν ἐπιτάφιον εἶπε, καὶ ὁ Δροῦσος ἐπὶ τοῦ βήματος (δημόσιον γὰρ τὸ πένθος) ἀλλαξάμενος τὴν ἐσθῆτα τῶν βουλευτῶν, ἐγένετο· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτῆς οἱ γαμβροὶ ἐξήνεγκαν, τὰ δὲ δὴ ψηφισθέντα αὐτῇ οὐ πάντα ὁ Αὔγουστος ἐδέξατο. *Atiae filiam* etiam Fabricius ad h. l. intelligit.

P. Servilii Isaurici) sine dubio illius, qui cum Caesare Consul fuit A. V. 706; vid. ad Caes. 35.

privignam eius Claudiam) Dio XLVI, 56: κἀν τούτῳ οἱ τοῦ Ἀντωνίου στρατιῶται τὴν θυγατέρα τὴν τῆς Φουλουΐας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἣν ἐκ

Fulviae ex P. Clodio filiam, duxit uxorem, vixdum nubilem; ac simultate cum Fulvia socru exorta, dimisit intactam adhuc et virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus consularibus, et ex altero etiam matrem. Cum hac etiam divortium fecit, pertaesus, ut scribit, morum perversitatem eius: ac statim Liviam Drusillam matrimonio Tiberii Neronis, et quidem praegnantem, abduxit, dilexitque et probavit unice ac perseveranter.

τοῦ Κλωδίου εἶχε, τῷ Καίσαρι, καίτοι ἑτέραν ἐγγεγυημένῳ, προεξένησαν, τοῦ Αντωνίου δηλονότι τοῦτο κατασκευάσαντος· καὶ ὃς οὐκ ἀπηρνήσατο· οὐδὲ γὰρ ἐμποδισθήσεσθαί τι ἐκ τῆς ἐπιγαμίας πρὸς ἃ κατὰ τοῦ Αντωνίου πράξειν ἤμελλεν, ἐνόμισε· τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τὸν πατέρα τὸν Καίσαρα οὐδέν τι ἧττον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Πομπήϊον συγγενείας πάνθ' ὅσα ἠθέλησε κατ' αὐτοῦ πράξαντα ἠπίστατο. Plutarch. Anton. 20: ἐπὶ δ' οὖν ταῖς διαλλαγαῖς ταύταις οἱ στρατιῶται περιστάντες ἠξίουν καὶ γάμῳ τινὶ τὴν φιλίαν συνάψαι Καίσαρα, λαβόντα τὴν Φουλβίας, τῆς Αντωνίου γυναικός, θυγατέρα Κλωδίαν. Factum id a. 711.

simultate–virginem) illa simultate, ex qua bellum Perusinum exortum, de quo vid. c. 14; Dio XLVIII, 5: Καῖσαρ τὴν χαλεπότητα τῆς πενθερᾶς μὴ φέρων (ἐκείνῃ γὰρ μᾶλλον ἢ τῷ Αντωνίῳ διαφέρεσθαι δοκεῖν ἐβούλετο) τὴν θυγατέρα αὐτῆς, ὡς καὶ παρθένον ἔτι οὖσαν (ὃ καὶ ὅρκῳ ἐπιστώσατο) ἀπεπέμψατο, οὐκ ὀκνήσας οὔτε εἰ τοσοῦτον ἄλλως ἡ γυνὴ πεπαρθενεῦσθαι παρ' αὐτῷ χρόνον νομισθείη, οὔτε πρὸς τὴν παρασκευὴν τῶν ἐσομένων, εἰ ἐκ πολλοῦ δόξειεν αὐτὸ προβεβουλευκέναι. Dimisit a. 713.

Scriboniam) sororem L. Scribonii Libonis, soceri Sexti Pompeii, quocum pacem inire optabat a. 714; Appian. V, 3: ἐπέστελλε Μαικήνα, συνθέσθαι Σκριβωνίᾳ τῇ Λίβωνος ἀδελφῇ, τοῦ κηδεύοντος Πομπηΐῳ, ἵν' ἔχοι καὶ τήνδε ἀφορμὴν ἐς διαλύσεις, εἰ δεήσειε· καὶ πυθόμενος ὁ Λίβων, ἐπέστελλε τοῖς οἰκείοις, ἐγγυᾶν αὐτὴν τῷ Καίσαρι προθύμως. Dio XLVIII, 16: τὸν Σέξτον, ὡς καὶ πιστότερον ἢ καὶ ἰσχυρότερον τοῦ Αντωνίου προτιμήσας, τήν τε μητέρα αὐτῷ Μουκίαν ἔπεμψε, καὶ τὴν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, Λουκίου Σκριβωνίου Λίβωνος ἀδελφὴν ἔγημεν· εἴ πως ἐκ τῆς εὐεργεσίας καὶ ἐκ τῆς συγγενείας φίλον αὐτὸν ποιήσαιτο.

nuptam ante duob. consul.) Qui illi fuerint, non constat. Primum autem fuisse P. Cornelium Scipionem Nasicam, patrem Corneliae, cuius mortem luget Propert. Eleg. IV, 11, censent Casaub. et Berolald. ad h. l., Glandorp. pag. 261.

divortium fecit) A. 715; Dio XLVIII, 34: ἤδη τῆς Λιουΐας ἐρᾶν ἤρχετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν Σκριβωνίαν τεκοῦσάν οἱ θυγάτριον (Iuliam) ἀπεπέμψατο αὐθημερόν.

Liviam Drusillam) A. 716, secundum Dion. XLVIII, 43 et 44: καὶ ὁ Καῖσαρ τὴν Λιουΐαν ἔγημεν. Ἦν δὲ θυγάτηρ μὲν Λιουΐου Δρούσου, ὃς ἔν τε τοῖς ἐκτεθεῖσιν ἐν λευκώματι ἐγεγόνει, καὶ ἑαυτὸν μετὰ τὴν ἐν Μακε-

63. Ex Scribonia Iuliam, ex Livia nihil liberorum tulit, quum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello, Octaviae sororis suae filio, tantum quod pueritiam egresso, deinde, ut is obiit, M. Agrippae nuptum dedit, exorata sorore, ut sibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat, et ex ea liberos. Hoc quoque defuncto, multis, ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum legit: coëgitque praegnantem uxorem, et ex qua iam pater erat, dimittere. M. Antonius scribit, *Primum eum Antonio filio suo despondisse Iu-*

δονίᾳ ἥττων κατεχρήσατο· γυνὴ δὲ τοῦ Νέρωνος, μεθ' οὗ συνδιέφυγεν (post captum Perusium, vid. Tiber. 4), καὶ ἐκύει γε ἐξ αὐτοῦ μῆνα ἕκτον. Vid. Claud. 1; Vell. II, 94; Tac. An. V, 1.

primum Marcello) Plutarch. Anton. 87: ἐκ δὲ Μαρκέλλου δυοῖν Οκταβίᾳ θυγατέρων οὐσῶν, ἑνὸς δ' υἱοῦ Μαρκέλλου, τοῦτον μὲν ἅμα παῖδα καὶ γαμβρὸν ἐποιήσατο Καῖσαρ, τῶν δὲ θυγατέρων Αγρίππᾳ τὴν ἑτέραν ἔδωκεν· ἐπεὶ δὲ Μάρκελλος ἐτελεύτησε νεόγαμος κομιδῆ, καὶ Καίσαρι γαμβρὸν ἔχοντα πίστιν οὐκ εὔπορον ἦν ἐκ τῶν ἄλλων φίλων ἑλέσθαι, λόγον ἡ Οκταβία προσήνεγκεν, ὡς χρὴ τὴν Καίσαρος θυγατέρα λαβεῖν Αγρίππαν, ἀφέντα τὴν ἑαυτῆς· πεισθέντος δὲ Καίσαρος πρῶτον, εἶτ' Αγρίππου, τὴν μὲν αὑτῆς ἀπολαβοῦσα, συνῴκισεν Αντωνίῳ (iuveni, de quo vid. ad cap. 17 fin.), τὴν δὲ Καίσαρος Αγρίππας ἔγημεν. In hoc uno igitur discrepat a Nostro Plutarchus, quod illam coniugum permutationem Octaviae consilio tribuit. Marcellum A. V. 731, mortuum, narrat Dio LIII, 30, eiusque viduam, Iuliam, datam Agrippae 733 (lib. LIV, 6), suadente Maecenate, cuius haec verba affert: τηλικοῦτον αὐτὸν πεποίηκας, ὥστε ἢ γαμβρόν σου γενέσθαι, ἢ φονευθῆναι.

etiam ex equestri ordine) vid. Tac. Ann. IV, 39, ubi Seianus, audivisse se, scribit in codicillis ad Tiberium, *Augustum in collocanda filia nonnihil etiam de Equitibus Romanis consultavisse*. C. Proculeium et quosdam alios eos fuisse, *insigni tranquillitate vitae, nullis Reip. negotiis permixtos*, a quibus scilicet ad tantum honorem evectis nihil periculi immineret, docent, quae respondet Tiberius c. 40.

Tiberium – elegit) Dio LIV, 31, ad a. 742: τὸν Τιβέριον καὶ ἄκων προσείλετο· — καὶ προαποσπάσας καὶ ἐκείνου τὴν γυναῖκα, καίτοι τοῦ τε Αγρίππου θυγατέρα ἐξ ἄλλης τινὸς γαμετῆς οὖσαν (e Caecilia Attici filia), καὶ τέκνον τὸ μὲν ἤδη τρέφουσαν, τὸ δὲ ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, τὴν Ιουλίαν οἱ ἐγγύησε. Vid. Tiber. 7.

Antonio filio suo) Antyllo, e Fulvia. Dio XLVIII, 54, ad a. 717: ὁ Καῖσαρ Αντύλλῳ τῷ τοῦ Αντωνίου υἱεῖ τὴν θυγατέρα, καὶ ἐκεῖνος τῷ Δομιτίῳ, καίτοι τοῦ Καίσαρος σφαγεῖ τε

liam; dein Cotisoni, Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petisset.

64. Nepotes ex Agrippa et Iulia tres habuit, Caium, Lucium et Agrippam: neptes duas, Iuliam et Agrippinam. Iuliam Lucio Paulo, Censoris filio, Agrippinam Germanico, sororis suae nepoti, collocavit. Caium et Lucium adoptavit, domi per assem et libram emtos

γενομένῳ, καὶ ἐν τοῖς ἀπολουμένοις ἐκτεθέντι, τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἐκ τῆς Ὀκταουΐας οἱ γεννηθεῖσαν ἐνηγγύησε, factumque dicit suasu Octaviae, pluribus necessitudinis vinculis eos coniuncturae. Idem LI, 15, interfectum Antyllum narrat ab Octaviano, καίτοι τὴν τοῦ Καίσαρος θυγατέρα ἐγγεγυημένον.

petisset) nempe Augustus, quod si vel maxime falsum fuit ac fictum, ab Antonio tamen per convicia ei obiectum est. Casaub. ad Antonium refert, probata lectione *petiisse*. Ferri hanc quoque posse (modo ne eum, quem Casaubonus, sensum subiicias), quod non semel post relativa adhibeatur infinitivus, ut Caes. 52: *quae scire C. Matium* etc., recte monet Reitzius in dictatis.

L. Paulo, Censoris filio) qui ideo *progener Augusti* dicitur c. 19, coniurationis contra eum postea reus. Pater Censor fuerat a. 732, cum L. Munatio Planco (Dio LIV, 2). Ex Pauli atque Iuliae matrimonio prodierunt M. Aemilius Lepidus, commemoratus Calig. 24, et Dion. LIX, 11, et Aemilia Lepida, sponsa Claudii Caesaris. Vid. Claud. 26, ubi *Augusti proneptis* dicitur.

Germ. sororis suae nepoti) Filius erat Drusi ex Antonia minore, Octaviae et Antonii Triumviri filia. Al. monente Torrentio *uxoris* pro *sororis* quod et ipsum rectum. Drusus enim Liviae erat filius.

domi per assem et libram emtos) quod vulg. *per aes et libram*, formula solemni: *hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emtus est hoc aere aeneaque libra*, unde Lipsius ad Tac. Ann. I, 3, taxat, quam perperam n. l. inolevisse dicit, lectionem *per assem*, sequiturque Torrentius, haud nominato Lipsio, more suo (vid. Burmanni praefat). Promiscua est utraque lectio. Caeterum *domi* emit, quum sub potestate adhuc essent patris Agrippae, eiusque solo consensu (ita Torrentius) per mancipationem rite factam Augusto tradi posset, non *lege curiata* adoptavit s. arrogavit in Foro, uti Tiberium cap. sqq. Rem narrat Dio LIV, 18: ἐπὶ δὲ δὴ τοῦ Γαΐου τε Φουρνίου καὶ Γαΐου Σιλανοῦ ὑπάτων (a. 737), υἱὸν αὖθις ὁ Ἀγρίππας ἀνείλετο τὸν Λούκιον ὀνομασθέντα, καὶ αὐτὸν εὐθὺς ὁ Αὔγουστος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γαΐου ἐποιήσατο, μὴ ἀναμείνας σφᾶς ἀνδρωθῆναι, ἀλλ' αὐτόθεν διαδόχους τῆς ἀρχῆς ἀποδείξας, ἵν' ἧττον ἐπιβουλεύηται. Tac. l. c.: *genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Caesarum induxerat; nec dum posita puerili praetexta, Principes Iuventutis appellari, destinari Consules,*

a patre Agrippa: tenerosque adhuc ad curam reipublicae admovit: et Consules designatos circum provincias exercitusque dimisit. Filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui, aut agere quidquam, nisi propalam, et quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem coetu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoroque iuveni, scripserit quondam, *Parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset.* Nepotes et literas, et notare, aliaque rudimenta, per se plerumque docuit: ac nihil aeque elaboravit, quam ut imitarentur chiro-

specie recusantis flagrantissime cupiverat. Vell. II, 96.

tenerosque adhuc) id est, ut Tacitus, nondum posita puerili praetexta. Vid. Graev. ad Flor. IV, 4, 2.

ad curam) al. *curae*, ut postea: *ut etiam lanificio adsuefaceret*, ubi al. *ad lanificium*, promiscuo compositorum cum praepos. *ad* usu. Vid. Oudend. ad h. l.

Consules designatos) Monum. Ancyr.: *Caium et Lucium Caesares honoris mei causa Senatus Populusque Rom. annum quintum et decimum agentis Consules designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium, et ex eo die, quo deducti sunt in Forum, ut interessent consiliis publicis, decrevit Senatus. Equites autem Romani universi Principem Iuventutis utrumque eorum parmis et hastis argenteis donatum appellaverunt.* Consentiunt lapides atque nummi, dissentit Dio LV, 9, qui, quum Lucius consulatum Caio, μηδὲ ἐς ἐφήβους τελοῦντι, a populo expetivisset a. 748, ἀγανακτῆσαι dicit Augustum, καὶ προσεπεύξασθαι μηδεμίαν τοιαύτην καιρῶν ἀνάγκην, ὁποία ποτὲ αὐτὸν κατέλαβε, γενέσθαι, ὥστε τινὰ νεώτερον εἰκοσιετοῦς ὑπατεῦσαι, ubi de conciliandis scriptoribus desperat etiam Reimarus.

referretur) i. e. referri posset.

Extraneorum qu. coetu) i. e. consuetudine eorum, qui non ad domum suam pertinerent.

L. Vinicio) Tres apud Velleium occurrunt Vinicii, pater, filius, et nepos, cui historiarum libros inscripsit. N. l. maxima in exarando nomine librorum varietas. Vid. Burm. et Oud.

notare) Recepi Lipsii emendationem, secutus Burm. Oudend. Ern. et Wolfium, quamvis *notare* ita simpliciter dictum pro *scribere* vel etiam pro *certis notis scribere* paulum me offendat. Locus saltem Galb. 5, huc non facit, quoniam ibi est *summa notata*. Aptior est Quinctilian. prooem. 7: *quantum notando consequi poterant.* Id constat, *notare* magis convenire *literis aliisque rudimentis*, quae docuisse Augustus dicitur, quam vulg. *natare*, quod damnant ut alienum a corporis eius imbecillitate, de qua vid. c. 80. et imperii dignitate. De orthographia Augusti vid. c. 88.

elaboravit) Ita optime libri. Vulg. *laboravit*.

graphum suum. Neque coenavit una, nisi ut in imo lecto assiderent: neque iter fecit, nisi in vehiculo anteirent, aut circa adequitarent.

65. Sed laetum eum, atque fidentem et sobole et disciplina domus, Fortuna destituit. Iulias, filiam et neptem, omnibus probris contaminatas, relegavit. Caium et Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos, Caio in Lycia, Lucio Massiliae, defunctis.

in imo lecto) Infra Claud. 32: *ad fulcra lectorum sedentes.* Lips. ad Tac. XIII, 16 suadet, *nisi ut imo* etc.

et sobole et disciplina domus) Inde postea de *morte* et de *dedecore* prolis Augusti exponit. *Laetus* erat *sobole*, *fidens disciplina domus.*

Iulias-relegavit) Dio LV, 10: τὴν Ἰουλίαν τὴν θυγατέρα, ἀσελγαίνουσαν οὕτως, ὥστε καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπ' αὐτοῦ γε τοῦ βήματος καὶ κωμάζειν νύκτωρ καὶ συμπίνειν, ὀψὲ δή ποτε φωράσας, ὑπερωργίσθη· — τότε οὖν τοσούτῳ θυμῷ ἐχρήσατο, ὥστε μηδ' οἴκοι αὐτὸν κατασχεῖν, ἀλλὰ καὶ τῇ γερουσίᾳ κοινῶσαι· κἀκ τούτου ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη, καὶ αὐτῇ καὶ ἡ Σκριβωνία ἡ μήτηρ ἑκοῦσα συνεξέπλευσε (a. 752). Plura vide infra. De *nepte* Iulia, Agrippae e Iulia filia, Tac. Ann. IV, 71: *per idem tempus* (a. 781) *Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus, convictam adulterii* (cum D. Silano, Tac. Ann. III, 25), *damnaverat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus; illic viginti annis exsilium toleravit, Augustae ope sustentata, quae, florentes privignos quum per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat.*

Caium et Lucium-defunctis) Vell. II, 102: *Armeniam Caius ingressus, prima parte introitus prospere rem gessit; mox in colloquio, cui se temere crediderat, circa Artageram graviter a quodam, nomine Adduo, vulneratus, ex eo, ut corpus minus habile, ita animum minus utilem Reip. habere coepit. Nec defuit conversatio hominum, vitia eius assentatione alentium. Etenim semper magnae fortunae comes adest adulatio. Per quae eo ductus erat, ut in ultimo ac remotissimo terrarum orbis angulo consenescere, quam Romam regredi mallet. Diu deinde reluctatus, invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciae* (Limyra nominant) *morbo obiit* (a. d. IX Kal. Mart. 757. Vid. Noris. ad Cenotaph. Pisan. p. 348). Conf. Flor. IV, 12, 44, cui loco adhuc corruptissimo lux et medela fortasse afferenda e Sext. Rufi breviar. c. 15, ex parte inde transscripto. Tac. Ann. I, 3: *L. Caesarem, euntem ad Hispanienses exercitus, Caium, remeantem Armenia et vulnere invalidum, mors fato propera vel novercae Liviae dolus abstulit.* Hoc etiam Zonaras p. 539: ὁ Γάϊος ἐς Λυκίαν ἐν ὁλκάδι παρέπλευσεν, ἔνθα δὴ καὶ μετήλλαξεν· ὁ δὲ Λούκιος ἀδελφὸς αὐτοῦ προαπέσβη, ἐξαίφνης νόσῳ ἀποθανών· ἥ τε οὖν Λιβία ἐπὶ τῷ θανάτῳ τουτων ὑπωπτεύθη, καὶ ὁ Τιβέριος οὐ πολλῷ πρότερον ἐκ τῆς Ῥόδου πρὸς τὴν Ῥώμην ὑπονοστήσας. Caeterum accura-

Tertium nepotem, Agrippam, simulque privignum, Tiberium, adoptavit in Foro lege Curiata. Ex quibus Agrippam brevi ob ingenium sordidum ac ferox abdicavit, seposuitque Surrentum. Aliquanto autem patien-

tissime Suetonius: *in duodeviginti mensium spatio.* Obierat enim Lucius a. d. XII Kal. Sept., a. 755; Vell. l. c.: *quum ante annum ferme L. Caesar, frater eius, Hispanias petens, Massiliae decessisset*, ubi *ferme* significare *aliquanto plus*, notat ad h. l. Oudendorp. *Massiliae* Lucium morbo solutum, auctor etiam Florus IV, 12, 43.

Agrippam) Posthumum, de quo vid. infra.

Tiberium) Vell. II, 103: *quod post Lucii mortem adhuc Caio vivo facere voluerat, atque, vehementer repugnante Nerone, erat inhibitus, post utriusque adolescentium obitum facere perseveravit, ut et tribuniciae potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in Senatu recusante, et eum, Aelio Cato, Sentio Consulibus, V Kal. Iul., post Vrbem cond. annis DCCLVII* (ita recte emendavit numerum Krausius post Gruneruin et Burmannum), *abhinc annis XXVII adoptaret* etc. Piget enim transscribere turpem Velleii adulationem. Conf. Dion. LV, 13, et Reimar. ad h. l., Nostrum infra Tiber. 13. De *adoptione* hac legitima in Foro lege curiata, s. *arrogatione* vid. Heinecc. Ant. Rom. I, 11, §. 5 sqq., et Sigon. de iure ant. civ. Rom. I, 10. Locus classicus est apud Gell. V, 19.

Agrippam – seposuitque Surrentum) Dio LV, 32: δουλοπρεπής τε Αγρίππας ἦν, καὶ τὰ πλεῖστα ἡλιεύετο· ὅθενπερ καὶ Ποσειδῶνα ἑαυτὸν ἐπωνόμαζε· τῇ τε ὀργῇ προπετεῖ ἐχρῆτο, καὶ τὴν Λιουΐαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν, αὐτῷ τε τῷ Αὐγούστῳ πολλάκις ὑπὲρ τῶν πατρῴων ἐπεκάλει· καὶ (οὐ γὰρ ἐσωφρονίζετο) ἀπεκηρύχθη, καὶ ἥ τε οὐσία αὐτοῦ τῷ στρατιωτικῷ ταμείῳ ἐδόθη, καὶ αὐτὸς ἐς Πλανασίαν τὴν πρὸς Κύρνῳ νῆσον ἐνεβλήθη. Huius loci non meminisse videntur, qui in nostro *sordidum* corrigendum censuerunt in *horridum*, vel *scordalum*, quae Salmasii coniectura tautologiam etiam infert, quum *scordalus* sit i. q. *ferox*. Verum *sordidus* dicitur Suetonio, qui Dioni, eius interpreti, δουλοπρεπής, rebus inhonestis et generis nobilitate indignis, ut piscaturae, unice intentus, quo sensu *sordidum ad famam* est apud Cicer. de Offic. II, 14. Ingenium *ferox* describit Dio verbis: τῇ ὀργῇ προπετεῖ ἐχρῆτο etc. Caeterum Tac. Ann. I, 3: *Senem Augustum devinxerat adeo* (Livia), *uti nepotem unicum, Agrippam Posthumum, in insulam Planasiam proiiceret, rudem sane bonarum artium* (id ipsum est *sordidum*, servilis ingenii hominem), *et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum.* Vell. II, 112: *Hoc fere tempore* (a. 710) *Agrippa, qui eodem die, quo Tiberius, adoptatus ab avo suo naturali erat, et iam ante biennium, qualis esset, apparere coeperat, mira pravitate animi atque ingenii in praecipitia conversus, patris atque eiusdem avi sui animum alienavit sibi, moxque, crescentibus in dies vitiis, dignum furore suo habuit exitum.* Vid. ad Tiber. 22. *Abdicavit* opponitur adoptioni, quam irritam fecit Augustus, adoptatum eiiciens e familia. Ita Reitz. in Dict. ad h. l., *abdicationem* distin-

tius mortem, quam dedecora suorum, tulit. Nam Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia absens ac libello, per Quaestorem recitato, notum Senatui fecit; abstinuitque congressu hominum diu prae pudore, etiam de necanda deliberavit. Certe quum sub idem tempus una ex consciis liberta, Phoebe nomine, suspendio vitam finisset, *Maluisse se*, ait, *Phoebes patrem fuisse.* Relegatae usum vini, omnemque delicatiorem cultum ademit: neque adiri a quopiam libero servove, nisi se consulto, permisit, et ita, ut certior fieret, qua is aetate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis, vel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem, lenioribusque paulo conditionibus, transtulit eam. Nam, ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit; deprecanti saepe populo romano, et pertinacius instanti, *tales filias ta-*

gnens sb *exheredatione*, quod illa vivo, haec fit mortuo.

dedecora) i. e. stupra, adulteria, ut Horat. Carm. III, 6, 32: *dedecorum pretiosus emptor*. Vid. c. 65.

notum Senatui fecit) Dio LV, 10: ὥστε καὶ τῇ γερουσίᾳ κοινῶσαι. Senec. de benefic. VI, 32: *flagitia principalis domus in publicum emisit*. Dictionis *notum facere* exempla affert Reitz. Plin. epist. II, 11, ubi item: *notum Senatui facere*, et IV, 25, et comparat *notificare* Ovid. Ep. ex Pont. I, 2, 12. — *Quaestorum* sub Imperatoribus officium fuisse, recitare eorum orationes in Senatu, docent loca Ner. 15, Tit. 6, Tac. Ann. XVI, 27. Vid. Fabric. ad Dion. LIV, 25, et quos ille laudat.

Phoebe nomine) Dio c. c.: ἐπὶ τῆς θυγατρὸς μηδὲν μετριάσας, ἀλλὰ καὶ φήσας, ὅτι Φοίβης πατὴρ μᾶλλον ἢ ἐκείνης γεγονέναι ἤθελε, τῶν ἄλλων ἐφείδετο· ἡ δὲ δὴ Φοίβη, ἐξελευθέρα τε τῆς Ἰουλίας καὶ συνεργὸς οὖσα, προαπέθανεν ἑκουσία· διόπερ καὶ ὁ Αὔγουστος αὐτὴν ἐπῄνεσε.

ita, ut certior fieret — cicatricibus) ut sciret, quibuscum rem haberet filia, an pristini adulteri eam adirent vel novi, minus ob pudicitiam eius, quam ob conspirationis vitaeque suae periculum. Optime scire debebat Augustus, qui metuendi sibi essent, etiam propter bellorum, quibus interfuerant, odium, unde *cicatrices*. De Iuliae adulteris videatur Velleius II, 100.

ex insula in continentem) vid. Dion. l. sup. cit. Tac. Ann. I, 53: *Eodem anno* (a. 767) *Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa.* Confer. Vellei. loco citato.

lesque coniuges pro concione imprecatus. Ex nepte Iulia post damnationem editum infantem agnosci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, immo in dies amentiorem, in insulam transportavit, sepsitque insuper custodia militum. Cavit etiam Senatusconsulto, ut eodem loci in perpetuum contineretur: atque ad omnem et eius et Iuliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat,

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι·

nec aliter eos appellare, quam tres vomicas, aut tria carcinomata sua.

66. Amicitias neque facile admisit, et constantissime retinuit; non tantum virtutes ac merita cuiusque digne prosecutus, sed vitia quoque et delicta, duntaxat modica, perpessus. Neque enim temere ex omni numero in amicitia eius afflicti reperientur, praetaer Salvidie-

Ex nepte Iulia) de qua dictum supra.

in insulam transportavit) Planasiam. Vid. supra. Reliqui scriptores hanc modo memorant, silentes de Surrento.

Senatusconsulto) Tac. Ann. I, 6: *Multa - saevaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exilium eius Senatusconsulto sanciretur, perfecerat; caeterum in nullius unquam suorum necem duravit.*

Αἴθ' ὄφελον) Versus paulum immutatus ex Homer. Il. III, 40.

vitia quoque - duntaxat modica) Gell. I, 17: *vitia enim flagitiis leviora sunt.* De voc. *duntaxat* vid. ind., item de v. *affligere.*

Salvidienum Rufum) Legatus hic fuerat Octavii in bello civili, maximamque et utilissimam ei praestiterat operam, memoratus ideo Dioni XLVIII, 13, 18 al. Appian. Civ. IV, 85, et V, 20 al. Necatum eum narrant Dio XLVIII, 33, Appian. V, 66, qui ab Antonio proditionem eius patefactam Octavio tradit, consentiente Liv. 127: *Q. Salvidienum consilia nefaria contra Caesarem molitum, indicio suo protraxit* (M. Antonius), *isque damnatus mortem sibi conscivit*, in hoc uno discrepante, quod mortem voluntariam contigisse homini dicit. Vell. II, 76: *Per quae tempora Rufi Salvidieni scelesta consilia patefacta sunt. Qui natus obscurissimis initiis* (Dio: οὗτος ἦν μὲν ἐξ ἀφανεστάτων), *parum habebat, summa accepisse, et proximus a Cn. Pompeio ipsoque Caesare ex equestri ordine Consul creatus esse* (Dio: ἐς τοσοῦτον δὲ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος προήχθη. ὥστε αὐτόν τε ὕπατον, μηδὲ βουλεύοντα, ἀποδειχθῆναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ

num Rufum, quem ad consulatum usque, et Cornelium Gallum, quem ad praefecturam Aegypti, ex infima utrumque fortuna provexerat. Quorum alterum, res novas molientem, damnandum Senatui tradidit: alteri, ob ingratum et malevolum animum, domo et provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque et accusatorum denunciationibus et Senatusconsultis ad necem compulso, laudavit quidem pietatem tanto opere pro se indignantium; caeterum et illacrymavit, et vicem suam conquestus est, *quod sibi soli non liceret, amicis, quatenus vellet, irasci.* Reliqui potentia atque opibus ad finem vitae sui cuiusque ordinis principes floruerunt, quamquam et offensis intervenientibus. Desideravit enim nonnunquam, ne de pluribus referam, et M. Agrippae patientiam, et Maecenatis taciturnitatem, quum ille ex

προαποθανόντα, διὰ τοῦ Τιβέριδος, γεφύρας ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ποιηθείσης, ἐξενεχθῆναι), *nisi in id ascendisset, e quo infra se et Caesarem videret et Rempublicam.* Periit a. 714.

ad consulatum usque) ad quem tamen designatus modo est; nunquam enim gessit, prius interemtus. Vid. Fabr. ad Dion., et interpr. ad Velleium.

Cornelium Gallum) Hunc praefecerat Aegypto a. 724, post mortem Cleopatrae eiusque prolis. Dio LI, 17. Periit a. 728; Dio LIII, 23, rem ita narrat: ὁ δὲ δὴ Γάλλος Κορνήλιος καὶ ἐξύβρισεν ὑπὸ τῆς τιμῆς· πολλὰ μὲν γὰρ καὶ μάταια ἐς τὸν Αὔγουστον ἀπελήρει, πολλὰ δὲ καὶ ἐπαίτια παρέπραττε· καὶ γὰρ καὶ εἰκόνας ἑαυτοῦ ἐν ὅλῃ, ὡς εἰπεῖν, τῇ Αἰγύπτῳ ἔστησε, καὶ τὰ ἔργα ὅσα ἐπεποιήκει, ἐς τὰς πυραμίδας ἐσέγραψε· κατηγορήθη τε οὖν ἐπ' αὐτοῖς ὑπὸ Οὐαλερίου Λάργου, ἑταίρου τέ οἱ καὶ συμβιωτοῦ ὄντος, καὶ ἠτιμώθη ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ὥστε καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτοῦ κωλυθῆναι διαιτᾶσθαι· γενομένου δὲ τούτου, καὶ ἄλλοι αὐτῷ συχνοὶ ἐπέθεντο, καὶ γραφὰς κατ' αὐτοῦ πολλὰς ἐπήνεγκαν· καὶ ἡ γερουσία ἅπασα ἁλῶναί τε αὐτὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ φυγεῖν τῆς οὐσίας στερηθέντα, καὶ ταύτην τε τῷ Αὐγούστῳ δοθῆναι, καὶ ἑαυτοὺς βουθυτῆσαι, ἐψηφίσαντο· καὶ ὁ μὲν περιαλγήσας ἐπὶ τούτοις, ἑαυτὸν προκατεχρήσατο. — Pertinet Gallus ad celeberrimos illius aevi poëtas. Vid. de eo Heyn. ad Virgil. Ecl. VI, 72, et ad Ecl. 10, et Burm. atque Oudend. ad h. l.

quum ille – contulisset) cf. Tiber. 10. Non sponte abiisse, sed ablegatum ab Augusto, consentiunt reliqui scriptores. Dio LIII, 32, postquam aegrotantem Augustum imperium Agrippae destinasse narravit: ῥαΐσας δ' οὖν (ὁ Αὔγουστος), καὶ μαθὼν τὸν Μάρκελλον οὐκ ἐπιτηδείως τῷ Αγρίππᾳ διὰ τοῦτο ἔχοντα, ἐς τὴν Συρίαν εὐθὺς τὸν Αγρίππαν, μὴ καὶ διατριβή

levi rigoris suspicione, et quod Marcellus sibi anteferretur, Mytilenas se, relictis omnibus, contulisset; hic secretum de comperta Murenae coniuratione uxori Terentiae prodidisset. Exegit et ipse invicem ab amicis benevolentiam mutuam, tam a defunctis, quam a vivis. Nam, quamvis minime appeteret hereditates, ut qui nunquam ex ignoti testamento capere quidquam sustinuerit, amicorum tamen suprema iudicia morosissime pensitavit; neque dolore dissimulato, si parcius, aut citra honorem verborum, neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. Legata, vel partes hereditatum, a quibuscunque parentibus relicta sibi, aut sta-

τις καὶ ἀψιμαχία αὐτοῖς ἐν ταυτῷ οὖσι συμβῇ, ἔστειλε· καὶ ὃς ἐκ μὲν τῆς πόλεως εὐθὺς ἐξώρμησεν, οὐ μέντοι καὶ ἐς τὴν Συρίαν ἀφίκετο, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον μετριάζων, ἐκεῖσε μὲν τοὺς ὑποστρατήγους ἔπεμψεν, αὐτὸς δὲ ἐν Λέσβῳ διέτριψε, a. 731. Videtur sane Dio in hac narratione amórem Agrippae, quem ubique prodit, citra rei veritatem esse secutus. Nam Tac. Ann. XIV, 53, *Mytilenense secretum* Agrippae ab Augusto permissum dicit, Plin. VII, 45 (46) *pudendam Agrippae ablegationem* inter Augusti infortunia refert, quo loco pro *ablegatio* legendum *alienatio*, temere Torrentius ad nostrum censet. Cf. Fabric. ad Dion. l. c.

rigoris) Lips. ad Vell. II, 83, emendavit *frigoris*, idque plerique probarunt, Wolfius etiam recepit. Servavi omnium codd. lectionem, quae et commodum dat sensum; *severiorem solito vultum* Augusti animadvertere sibi visus erat Agrippa; et linguae latinae usui, quo nomine ab Ernest. impugnatur, non est contraria. Defendit eam Reitzius in Dictatis locis Plin. VII, 19, qui tamen minus huc pertinet, quum rigor ibi sit i. q. ἀπάθεια, et c. 50, ubi *rigor* atque *calor* opponuntur. Quamquam vero de corpore ibi sermo est, potest tamen eodem iure ad animum transferri, qui *calere*, i. e. amare desiit, quo *frigus* de eo dicitur; oriturque rigor ex diuturno frigore.

hic — prodidisset) Coniurationem *Murenae* Noster memoravit c. 19. De *Terentia* vid. c. 69. Amabat eam Augustus, idque amicitiae Maecenatis obfuisse, narrat Dio LIV, 19: τῷ Μαικήνᾳ διὰ τὴν γυναῖκα οὐκέθ' ὁμοίως ἔχαιρε. Id. LV, 7, ubi de morte Maecenatis loquitur, quae in a. 746 incidit: ἰσχυρῶς αὐτὸν ὁ Αὔγουστος ἐπόθησε, καὶ ὅτι καὶ κληρονόμον αὐτόν, καίπερ ἐπὶ τῇ γυναικὶ δυσκολαίνων, κατέλιπε. Maecenatem *aetate provecta speciem magis in amicitia Principis, quam vim tenuisse*, innuit etiam Tac. Ann. III, 30.

citra honorem verborum) Vt maledictis, quos oderant, tyrannos maxime eorumque amicos, incessere solebant Romani (vid. c. 56), ita laudibus prosequebantur in testamentis amicos, unde honori sibi duxerunt,

tim liberis eorum concedere, aut si pupillari aetate essent, die virilis togae, vel nuptiarum, cum incremento restituere consuerat.

67. Patronus dominusque non minus severus, quam facilis et clemens, multos libertorum in honore et usu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, aliosque. Cosmum servum, gravissime de se opinantem, non ultra quam compedibus coërcuit. Diomedem dispensatorem, a quo, simul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere, quam noxae: remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in iocum vertit. Idem Proculum ex acceptissimis libertis mori coëgit, compertum adulterare matronas: Thallo, a manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura fregit. Paedagogum ministrosque Caii filii, per occasionem valetudinis mortisque

inseri aliorum testamentis, etiam viri, neque pecuniae appetentes, neque talis subsidii indigi.

cum incremento restituere) Dio LVI, 32, ubi de testamento Augusti: καὶ προσέτι καὶ τοῖς παισὶν, ὧν μικρῶν ἔτι ὄντων τοὺς πατέρας τῶν οὐσιῶν ἐκεκληρονομήκει, προσέταξε πάντα μετὰ τῶν προσόδων, ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσιν, ἀποδοθῆναι· ὅπερ που καὶ ζῶν ἐποίει. Exempli loco memorat Ern. liberos Herodis ex Ioseph. XVII, 11 extrem.

Patronus dominusque) *Patronus* libertos, *dominus* servos spectat. Ita Caes. 27: *libertos insuper servulosque cuiusque, prout domino patronove gratus quis esset* (prosequebatur).

Licinium Enceladum) Coniunxi utrumque nomen ut unius hominis, ex sententia Casauboni et Oudend., cui plures codd. favent. De reliqua lectionis varietate et virorum doctorum de hominibus obscuris opinionibus exponere non attinet. Wolfius probat emendationem Oudendorpii: *Licinum Eunum*, *Celadum*, inscriptionibus fultam. *Licinius* Augusti libertus memoratur Macrob. II, 4.

dispensatorem) id est rei familiari praefectum, qui pecunias maxime collocandas curabat. Graeci διοικητὴν, ἐπίτροπον, οἰκονόμον dicunt. Macrob. II, 4. *dispensatorem Caesar vocavit, et HS. centum millia numerare Graeculo iussit.* Vid. ind.

Idem) Hactenus facilitatis atque clementiae exempla dedit. Sequuntur iam alia severitatis. Vid. ad Caes. c. 58.

crura fregit) Vulg. *effregit*. Gronov. et Oudend. dederunt: *Thallo — crura ei fregit*, pleonasmo non ferendo. Nam Aug. 94, in verbis: *prandenti — aquila panem ei manu rapuit*, *ei* posset quidem omitti, sed non prorsus est su-

eius superbe avareque in provincia grassatos, oneratis gravi pondere cervicibus, praecipitavit in flumen.

68. Prima iuventa variorum dedecorum infamiam subiit. Sex. Pompeius ut effeminatum insectatus est: M. Antonius adoptionem avunculi stupro meritum: item Lucius, Marci frater, quasi pudicitiam delibatam a Caesare, A. etiam Hirtio in Hispania CCC millibus nummûm substraverit, solitusque sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed et populus quondam universus ludorum die, et accepit in contumeliam eius, et assensu maximo comprobavit versum, in scena pronunciatum, de Gallo matris Deûm tympanizante,

Viden', ut cinaedus orbem digito temperat?

69. Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant; excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia adversariorum per cuiusque mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liviae nuptias obiecit et feminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in

pervacuum. Namque est *ei*, *dum prandebat*. Domit. 3, ubi est: *uxorem Domitiam – eamdem repudiavit* pronomen *eamdem* suam habet significationem. Est enim *tamen eam*, uti praecedens *ex qua* i. q. *quamquam ex ea*, quom voc. *idem* vim modo notavi.

praecip. in flumen) Illustrat hoc καταποντισμοῦ supplicium plurimis exemplis Casaub. ad h. l.

M. Antonius) Cic. Phil. III, 6: *Primum in Caesarem ut maledicta congessit, depromta ex recordatione impudicitiae et stuprorum suorum? Quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in iuventute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo maledico impurior?*

Viden', ut – temperat) Ita dedi, inserto *ut*, cum Ern. et Oudend., e MSS. Ita in primo pede senarii est anapaestus, in quarto dactylus. Caeterum ambiguitas est in voc. *orbis*, quod tympanum significabat, a Gallo digito pulsatum, a populo ad orbem terrarum transferebatur, cui alius cinaedus, Augustus, praeerat.

sed ratione) scelestiore ipsa libidine, quam excusabant. Sed probabilis haec ratio est in Augusto, qui ne peccare quidem sine arte atque dolo poterat.

viri coram) Servavi librorum le-

convivium, rubentibus auriculis, incomtiore capillo, reductam: et dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis: et conditiones quaesitas per amicos, qui matresfamilias et adultas aetate virgines denudarent, atque perspicerent, tanquam Toranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc necdum plane inimicus, aut hostis: *Quid te mutavit? quod reginam ineo? uxor mea est. Nunc coepi, an abhinc annos novem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, uti tu, hanc epistolam quum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Salviam Titisceniam, aut omnes. Anne refert, ubi, et in quam arrigas?*

70. Coena quoque eius secretior in fabulis fuit, quae vulgo δωδεκάθεος vocabatur: in qua Deorum Dearumque habitu discubuisse convivas, et ipsum pro Apolline ornatum, non Antonii modo epistolae, singulorum nomina amarissime enumerantis, exprobrant, sed et sine auctore notissimi versus:

ctionem *viri*, quam mutarunt in *viro* ob usum particulae *coram*. Sed iungenda *e triclinio viri*, et *coram* pertinet ad *abductam*, ut sit adverbii loco positum, pro *omnibus adspicientibus*, more Nostri, de quo vid. ind. Ita sentit etiam Walther. Observ. p. 18, qui *triclinium* h. l. non locum, ubi coenabatur, sed lectum, in quo ad mensam accumbebant, intelligit.

Toranio) Ita edidi, ut c. 27. Idem enim est nomen. quamquam non idem homo. Mango Toranius commemoratur etiam a Plin. VII, 12; Macrob. II, 4, ubi *Toranius* et *Toronius Flaccus* dicitur, et Solin. pag. 8, ubi vid. Salmas.

Tertullam, aut Ter.) Nomina facta e Tertia, Terentia, Rufa, et Tilia, si vera est lectio, *Titisceniam*. Alii enim aliter scribunt. Reliquas non moror. *Terentilla* autem, nullus dubito, quin ait Terentia, uxor Maecenatis, quam adamasse Augustum, notavi ad c. 66. Vid. Fabric. ad Dion. LIV, 19, et Meibom. in vita Maecenat. c. 27.

δωδεκάθεος) a duodecim Diis maioribus, quos simpliciter τοὺς δώδεκα θεούς Graeci appellant. Nominantur his distichis:

Δώδεκά εἰσι θεοὶ μεγάλοι, Ζεύς, Ἥρα, Ποσειδῶν,
Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἑστία, Κυλλοπόδης,
Φοῖβος, Ενυάλιός τ' Ἄρης, Παλλάς τ', Ἀφροδίτη,
Ἄρτεμις, εἰσὶ θεοὶ δώδεκα οἱ μεγάλοι.

Quum primum istorum conduxit mensa choragum,
Sexque Deos vidit Mallia, sexque Deas:
Impia dum Phoebi Caesar mendacia ludit,
Dum nova Divorum coenat adulteria:
Omnia se a terris tunc numina declinarunt:
Fugit et auratos Iuppiter ipse toros.

Auxit coenae rumorem summa tunc in civitate penuria ac fames, acclamatumque est postridie, *omne frumentum Deos comedisse;* et, *Caesarem esse plane Apollinem, sed Tortorem:* quo cognomine is Deus quadam in parte Vrbis colebatur. Notatus est et ut pretiosae supellectilis Corinthiorumque praecupidus, et aleae

Quum primum – choragum) Quum nimia sit emendatio Heinsii et Graevii: *Quum mimum histrorum* (i. e. histrionum) *conduxit mensa choragi*, quam interpretantur: quum mimici hi histriones, qui Deos Deasque ludunt, convenerunt ad hoc Augusti (choragi) convivium; inepta autem hypallage, quam statuit Ernestius, interpretans: *ut primum istorum mensam conduxit choragus;* nihil restat, nisi ut *choragum* cum Casaub. et Oudend. dictum censeas per συνίζησιν pro *choragium*, quod voc. supellectilem scenicam significat, vel, quod Bremio etiam placere video, et quod facillimum est, *mensam istorum* intelligas de istis, qui coenae secretiori interesse solebant, s. de convivis ipsis, *choragum* autem ipsum Augustum, mensae, tanquam choro, praefectum, chori moderatorem, eumque *conductum* a reliquis, μεμισθωμένον, in quo maxima inest contumelia. Optime autem id convenit sequentibus: *impia dum Phoebi Caesar mendacia ludit.* Phoebi enim partes agebat Augustus, chori Musarum magistri, ut est in fragm. Callimachi: ὅστε' Απόλλων τῷ χορῷ, simulque alluditur ad inanem famam, qua Apollinis filius ferebatur. Vid. cap. 94; Dio XLV, 1. Caeterum *Malliam* non foeminam intelligo, sed domum, in qua iste coetus habebatur. Haec de sensu difficillimi loci mea est sententia. Non potest autem, quin in eiusmodi epigrammate multa insint, ab iis tantum prorsus intelligenda, qui eodem tempore viventes, homines, locos, et quidquid indigitatur levi ioco, optime noverant.

toros) Ita edidi, plerisque interpretibus praeeuntibus, pro *thronos*, quod vocabulum sola Plinii auctoritate nititur. *Tori* etiam loco nostro magis conveniunt. Nimirum adeo indignati dicuntur Dii ipsi hunc Deorum ficticiorum conventum, ut terras prorsus reliquerint, Olympum petituri, et Iupiter lecto, cui incubare solebat in templo, relicto et ipse a Romanis recesserit, quod augurabantur ex insecuta fame.

Tortorem) Marsyae. Laudat Wolfius Bottigerum Mus. Attic. I, pag.

indulgens. Nam et proscriptionis tempore ad statuam eius adscriptum est,

Pater argentarius, ego Corinthiarius;

quum existimaretur quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos, et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum est:

Postquam bis classe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.

71. Ex quibus sive criminibus sive maledictis infamiam impudicitiae facillime refutavit, et praesentis et posterae vitae castitate. Item lautitiarum invidiam; quum et Alexandria capta, nihil sibi praeter unum murrhinum calicem ex instrumento regio retinuerit, et mox vasa aurea assiduissimi usus conflaverit omnia. Circa libidines haesit; postea quoque, ut ferunt, ad vitiandas virgines promtior, quae sibi undique, etiam ab uxore, conquirerentur. Aleae rumorem nullo modo expavit, lusitque simpliciter et palam oblectamenti causa, etiam senex; ac, praeterquam Decembri mense, aliis quoque festis profestisque diebus. Nec id dubium est. Autographa quadam epistola, *Coenavi*, ait, *mi Tiberi, cum iisdem. Accesserunt convivae Vinicius et*

357, de hoc cognomine exponentem.

infamiam impudicitiae) Denuo *impud.* de marium stupro dicitur, quod obiectum Augusto dixerat c. 68. Sequitur enim, *circa libidines haesit*, quod a foeminarum commercio non alienum eum fuisse, significat. Vid. quae notavi ad Caes. c. 49, et in ind.

simpliciter et palam) i. e. sine omni dissimulatione, ut ostenderet, se tale oblectamentum, infamiae alias obnoxium, non pudori sibi ducere. Ita Plin. epist. I, 13, *dissimulanter et furtim* atque *simpliciter et libere* opponuntur, et Graeci dicunt ἁπλῶς, ut in phrasi: ἁπλῶς τὴν γνώμην ἀποφαίνεσθαι.

praeterquam Dec. m.) qui praeter aliam morum licentiam ludo etiam aleaeque dari solebat. Vid. Martial IV, 14, 7: *Dum blanda vagus alea December Incertis sonat hinc et hinc fritillis.*

cum iisdem) Nisi nomen aliquod

Silius pater. Inter coenam lusimus γεροντικῶς, et heri et hodie. Talis enim iactatis, ut quisque canem aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat: quos tollebat universos, qui Venerem iecerat. Et rursus aliis literis: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis iucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit. Ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis praeter spem paulatim retractus est. Ego perdidi viginti millia nummûm meo nomine; sed quum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si, quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem, quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad coelestem gloriam efferet.* Scribit ad filiam: *Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se inter coenam vel talis, vel par impar ludere.* In ceteris partibus vitae continentissimum fuisse constat, ac sine suspicione ullius vitii.

latet in hoc voc. corruptum, est: cum iisdem, quibuscum soleo, et quos nosti. Postea γεροντικῶς Casaub. recte interpretatur: ut faciunt senes otio redditi, oblectamenti causa, non cupiditate lucri.

Talis enim iactatis) *Talos* quatuor ad lusum adhibebant, *tesseras* tres. Illis quatuor erant latera, quibus inscriptae *unio*, *senio*, *ternio*, *quaternio* (ita enim numeri oppositi erant; in tesseris, quibus sex latera, *binio* etiam et *quinio*, ut in nostris). *Venus* s. *iactus Venereus* s. *basilicus* in singulis talis diversos numeros ostendebat, *Canis*, pessimus iactus et damnosissimus, eosdem in singulis.

Quinquatrus) Festum hoc in honorem Minervae post V Id. Mart. a. d. 19 Mart. per quinque dies celebrabatur. Vid. Ovid. Fast. III, 809 sqq.; Gell. II, 21; Varro de L. L. lib. V. Conf. interpr. ad Gellii l. c., et Calendaria, quae tom. VIII Thes. Graev. reperiuntur.

forum aleatorium) i. e. alveum, tabulam aleatoriam, a *forus*, non *forum*, qui error fuit Torrentii et Casauboni.

manus) Bremi post alios intelligit de damnoso iactu. Imo est pecunia post talem iactum in medio collata.

par impar) Lusus erat puerilis Horat. Sat. II, 3, 248, coniungit: *Ludere par impar, equitare in arundine longa.*

72. Habitavit primo iuxta romanum Forum, supra Scalas anularias, in domo, quae Calvi oratoris fuerat: postea in Palatio; sed nihilominus aedibus modicis Hortensianis, et neque laxitate, neque cultu conspicuis, ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, et sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia. Ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hieme et aestate mansit; quamvis parum salubrem valetudini suae Vrbem hieme experiretur, assidueque in Vrbe hiemaret. Si quando quid secreto, aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi

romanum Forum) Additur *Romanum* propter duo alia recens exstructa, Iulium et Augusti. Vid. ad c. 29. *Scalas anularias*, quae et quod genus aedificii fuerint, et cui rei inservierint, unde denique nomen acceperint, ignorare se fatetur Nardiu. Rom. vet. V, 16; cum Ernestio dictas puto ab aurifabris, qui anulos ibi venderent, uti *vicum sandaliarium* a sandaliariis. Vid. c. 57.

Calvi oratoris) C. Licinii Calvi, de quo vid. Cic. Brut. 81.

in Palatio) unde domus Caesarum *Palatia* appellari coeperunt. Dio LIII, 16: καλεῖται δὲ τὰ βασίλεια παλάτιον, οὐχ ὅτι καὶ ἔδοξέ ποτε οὕτως αὐτὰ ὀνομάζεσθαι ἀλλ' ὅτι ἔν τε τῷ Παλατίῳ ὁ Καῖσαρ ᾤκει, καὶ ἐκεῖ τὸ στρατήγιον εἶχε, καί τινα καὶ πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμύλου προενοίκησιν φήμην ἡ οἰκία αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παντὸς ὄρους ἔλαβε· καὶ διὰ τοῦτο, κἂν ἄλλοθί που ὁ αὐτοκράτωρ καταλύῃ, τὴν τοῦ παλατίου ἐπίκλησιν ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἴσχει. Hanc Augusti domum palatinam incendio absumtam et restitutam, legimus c. 57. Postea (ita Dio LV, 12): ὁ Αὔγουστος, τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσας, ἐδημοσίωσε πᾶσαν, εἴτε δὴ διὰ τὴν συντέλειαν, τὴν παρὰ τοῦ δήμου οἱ γενομένην, εἴτε καὶ ὅτι ἀρχιέρεως ἦν, ἵν' ἐν τοῖς ἰδίοις ἅμα καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς οἰκοίη (vid. ad Caes. c. 46).

Albanarum columnarum) i. e. ex marmore montis Albani, cui ob viciniam exiguum pretium.

hieme et aestate) longe adeo diversus a Lucullo, qui apud Plutarch. c. 39, Pompeio dicit: εἶτα σοὶ δοκῶ ἐλάττονα τῶν γεράνων νοῦν ἔχειν καὶ τῶν πελαργῶν, ὥστε ταῖς ὥραις μὴ συμμεταβάλλειν τὰς διαίτας; Nota Romanorum in multitudine villarum, diversoque pro variis locis annique temporibus apparatu, luxuria.

assidueque in Vrbe hiemaret) i. e. quamvis omnes hiemes in Vrbe transigeret, eaque valetudini suae parum salubri, tamen ne cubiculum quidem mutavit. Alii aliter. Erasmus *hiemaret* explicavit: incommodo hiemis affligeretur, Graev. quamvis assidue in Vrbe spurca esset tempestas (ut Columell. XI, 2, *hiemat et pluit*) qua tamen interpretatione postea retractata, locum ita constituit: *quamvis parum salubrem valetudini suae hiemem experiretur, assidueque in Vrbe hiemaret.* Gronov. emendatione, quam

locus in edito singularis, quem *Syracusas* et *τεχνόφυον* vocabat: huc transibat, aut in alicuius libertorum suburbanum; aeger autem in domo Maecenatis cubabat. Ex secessibus praecipue frequentavit maritima, insulasque Campaniae, aut proxima Vrbi oppida, Lanuvium, Praeneste, Tibur: ubi etiam in porticibus Herculis templi persaepe ius dixit. Ampla et operosa praetoria gravabatur. Et neptis quidem suae Iuliae, profuse ab ea exstructa, etiam diruit ad solum: sua vero, quamvis modica, non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis et nemoribus excoluit, rebusque vetustate ac raritate notabilibus: qualia sunt Capreis immanium belluarum ferarumque membra praegrandia, quae dicuntur *Gigantum ossa*, et *arma Heroum*.

73. Instrumenti eius et supellectilis parsimonia apparet etiam nunc, residuis lectis atque mensis, quorum pleraque vix privatae elegantiae sint. Ne toro quidem cubuisse aiunt, nisi humili et modice instrato. Veste non temere alia quam domestica usus est, ab sorore et

nonnisi docta inventib commendaverit, pro *in Vrbe* legi maluit *muccide*, probatque Ernesti. Oudend. *hieme* cum cod. Vindob. eiiciendum putat, et pro *in Vrbe* legendum *inibi*. Si quid mutandum videretur, quod neque Wolfio placuit, legerem: *et quantvis experiretur, assidue in V. hiemavit.*

Syracusas) Vel Archimedis diaetam respexisse existimant, vel omnino, quod magis mihi placet, quum nullam Augusti et Archimedis videam similitudinem, morem Syracusanorum, exstruendi in edito loca eiusmodi singularia. Vid. Cornel. Dion. 9.

in portic. Herculis) Tibur enim urbs Herculi sacra. Calig. 8; Strabo V, 3, 11: Τίβουρα, ἧ τὸ Ἡράκλειον. Martial. I; 13, *Herculei Tiburis arces* dicit.

xystis) i. e. porticibus, ad ambulationem et confabulationem exstructis.

sint) Malim cum Vindob. *sunt*. Alias dixisse opinor *fuerint* pro graec. εἶεν ἄν.

modice instrato) i. e. nullis pretiosis stragulis, quibus Romani aeque superbiebant, ac toris altioribus.

non temere alia quam domestica) Placet mihi, ut plerisque interpretibus, transpositio verborum, quam primus suasit Torrentius: *Veste non temere alia domestica usus est, quam ab uxore* etc. Nam quum *domestica vestis* opponatur *togis* et *forensibus* sc. vestimentis, non potest esse *domi confecta*, sed *quam domi gerebat*, ut

uxore et filia neptibusque confecta: togis, neque restrictis, neque fusis: clavo, nec lato, nec angusto: calciamentis altiusculis, ut procerior, quam erat, videretur. Et forensia autem et calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad subitos repentinosque casus parata.

74. Convivabatur et assidue, nec unquam nisi recta, non sine magno ordinum hominumque dilectu. Valerius Messala tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo coenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sex. Pompeii classem. Ipse scribit, invitasse se quendam, in cuius villa mane-

Vitell. 9: *ita ut erat, in veste domestica Imperator est consalutatus.* Fortasse tamen omnino est vestis *vilis*, haud pretiosa. Facit huc locus Senec. de tranquill. an. c. 1: *Tenet me summus amor parcimoniae, fateor; placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa, sed domestica et vilis, nec servanda, nec sumenda sollicite.* Vulgarem verborum ordinem tuentur Wolf. et Walther. Observ. p. 19, qui et ipse *domesticam* vestem simpliciorem habitum esse putat, *non temere* h. e. non praeter singularem causam cum splendidiore seu *forensi* mutatum.

togis—fusis) vid. ad Caes. cap. 45. Clavum autem dum gessit iustae latitudinis, non imitatus est homines elegantiores, qui latiorem purpuram habebant.

calc. altiusculis) uti Caesar, qui auctore Dion. XLIII, 43: τῇ ὑποδέσει ὑψηλῇ ἐχρῆτο.

recta) sc. coena, ubi ordine discumberent convivae. Oppon. *sportulae.* Postea dedi *dilectu* cum Memm. aliisque, uti supra c. 31.

Valer. Messala) cuius consulatus supra c. 58 memoratur.

Mena) s. *Menodoro.* Hic famosus ille est desultor partium in bello inter Sext. Pompeium et Octavium. De nomine Mena ὑποκοριστικῶς facto ex Menodoro vid. Fabricium ad Dion. XLVIII, 30, ubi dicitur Μηνᾶς ἐξελεύθερος (Πομπηΐου), ᾧ πάνυ προσέκειτο. Gravissimam Pompeio praestitit operam a. 714, vastata Italia, capta Sardinia, cui praefuit usque ad a. 716, quo tradidit se Augusto, et insulam, et classem, et exercitum. Dio XLVIII, 45. Inde, saepius afflictis ducibus Pompeianis, rediit ad Sextum a. 718 (Dio 48 fin.). Sed eodem anno partes Augusti denuo amplexus (Dio XLIX, 1) mansit in eius fide, periitque sequenti anno, interfectus a Pannoniis (Dio XLIX, 37). Appianus semper integro nomine Μηνόδωρον eum nominat Civ. V, 66, 70, et sqq.

asserto in ingenuitatem) Plura enim erant iura ingenuorum, quam libertinorum. De discrimine utrorumque vid. Heinecc. Ant. I, 4, 1. *Natalibus restituti* dicebantur, qui in ingenuitatem erant asserti s. vindicati.

ret, qui speculator suus olim fuisset. Convivia nonnunquam et serius inibat, et maturius relinquebat; quum convivae et coenare inciperent, priusquam ille discumberet, et permanerent, digresso eo. Coenam ternis ferculis, aut, quum abundantissime, senis praebebat, ut non nimio sumtu, ita summa comitate. Nam et ad communionem sermonis tacentes vel summissim fabulantes provocabat, et aut acroamata et histriones, aut etiam triviales ex Circo ludios interponebat, ac frequentius aretalogos.

75. Festos et solemnes dies profusissime, nonnunquam tantum iocalariter, celebrabat. Saturnalibus, et si quando alias libuisset, modo munera dividebat, vestem, et aurum, et argentum: modo nummos omnis notae, etiam veteres regios ac peregrinos: interdum nihil praeter cilicia et spongias, et rutabula, et forpices, atque alia id genus, titulis obscuris et ambiguis.

speculator) i. e. satelles. Vid. ind.

acroamata) Non de rebus, sed de hominibus hoc voc. dici a scriptoribus latinis, probavit Ern. in exc. ad h. l. Ita Cornel. Att. 14: *Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam anagnosten.* H. l. intelligendos maxime musicos, docet locus Macrob. II, 4: *delectatus inter coenam erat symphoniacis Toranii Flacci mangonis.*

aretalogos) Intelligit Casaub. miseros philosophos, qui convivia beatorum frequentabant, et Romulidas saturos variis de virtute et vitio disputationibus oblectabant, quos Philo Leg. ad Cai. τοὺς ἀπὸ παιδείας dicit, ad Augusti coenam admissos. Sed quum de comitate coenae eius sermo sit, malim intelligere cum aliis *scurras*, qui magno ore suam aliorumve virtutem praedicantes oblectationem risumve convivarum movebant. Ita etiam doctus interpres Ferguson Hist. Rom. lib. VI, c. 4, p. 440. Cf. Turneb. Advers. X, 12, qui tamen sine iusta causa ab ἀρετός, gratus, non ab ἀρετὴ, deducit vocabulum, atque Rupert. ad Iuven. Sat. XV, 16.

profusissime, nonn. tantum ioc.) id est maximo sumtu, quem tamen nonnunquam in iocularia tantum profundebat. Alii repetendum putant *nonnunquam*, ac si dixisset: *nonnunquam prof. nonn. iocul.*, auctore Gronov. ad Liv. III, 39. Ita *profus.* pertineret ad *modo munera div.–argentum*, et *iocalariter* ad sequentia, quod Suetonii mori sane convenit.

titulis obsc. et ambig.) i. e. lemmatibus, inscriptionibus, quae obscurum ambiguumque, plerumque obscoenum sensum haberent, unde risus materia, promtis ex involucris muneribus,

Solebat et inaequalissimarum rerum sortes, et aversas tabularum picturas in convivio venditare, incertoque casu spem mercantium vel frustrari, vel explere; ita ut per singulos lectos licitatio fieret, et seu iactura, seu lucrum communicaretur.

76. Cibi (nam ne haec quidem omiserim) minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, et pisciculos minutos, et caseum bubulum manu pressum, et ficos virides biferas maxime appetebat: vescebaturque et ante coenam quocunque tempore et loco, quo stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt: *Nos in essedo panem et palmulas gustavimus.* Et iterum: *Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uvae duracinae comedi.* Et rursus: *Ne Iudaeus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis*

comparatisque titulis, saepius etiam ex eorum, qui acceperant, vel natura, vel indole.

sortes–venditare) Lusum, simillimum ei, quem nos *lotterie* dicimus, explicat Gesner. ad Fabri Thes. sub v. *sors.*

communicaretur) i. e. ab iis, qui huic mensae accubabant, illius mensae convivis, quid singulis vel lucri vel iacturae accidisset, narraretur, ad ioci risusque communionem.

pisciculos minutos) Ita etiam Terent. Andr. II, 2, 32, et *pisciculi parvi* Cic. de nat. D. II, 48. Exemplorum et graecorum et latinorum dedit copiam Fischer. ad Weller. P. II, pag. 37. Cf. notata a nobis ad Xen. Ages. I, 21.

manu pressum) Burm. recte intelligit, quos *molles* vocat Columell. II, 11, et distinguit a *veteribus et aridis.* Lips. cumque eo Torrentius maluerunt *mane pressum.*

biferas) Plin. XVI, 27 (50): *Sunt et biferae in ficubus. In Cea insula caprifici triferae sunt. Primo fetu sequens evocatur, sequenti tertius.* Dio LVI, 30, ubi Liviam mortis Augusti suspectam fuisse narrat, venenatis ficis scelus patratum dicit: Σῦκά τινα ἐπὶ δένδροις ἔτ' ἐπόντα, ἀφ' ὧν ὁ Αὔγουστος αὐτοχειρίᾳ συκάζειν εἰώθει, φαρμάκῳ ἔχρισε· καὶ αὐτή τε ἅμα τὰ ἀνήλειφα ἤσθιε, κἀκείνῳ τὰ πεφαρμαγμένα προσέβαλλεν.

quo stom.) Lips. et Torrent. eiici voluerunt *quo.* Sed uti solere voc. *quicumque* Suetonium etiam praeter nexum cum sequentibus pro *omnis*, docebit index.

ex regia) Dubitant interpretes, utrum intelligenda regia Numae, adiuncta aedi Vestae, cuius atrium postea effecit, an regia regis sacrorum; neutram, puto, sed *basilicam* nescio quam, ubi ambulaverat Augustus. Ita supra cap. 31, theatri Pompeii *regia* dicebatur.

sabbatis) Ex ignorantia moris Iudaeorum Augustus ita scribit; ieiunio

ieiunium servat, quam ego hodie servavi, qui in balineo demum post horam primam noctis duas bucceas manducavi, priusquam ungi inciperem. Ex hac inobservantia nonnunquam, vel ante initum, vel post dimissum convivium solus coenitabat, quum pleno convivio nihil tangeret.

77. Vini quoque natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eum solitum super coenam in castris apud Mutinam, Cornelius Nepos tradit. Postea, quoties largissime se invitaret, senos sextantes non excessit, aut, si excessisset, reiiciebat. Et maxime delectatus est Raetico, neque temere interdiu bibit. Pro potione

enim celebrare illi sabbatum non solebant. Eodem errore Iustin. XXXVI, 2: *Moses septimum diem more gentis Sabbatum appellatum in omne aevum ieiunio sacravit, quoniam illa dies famem illis erroremque finierat*, ubi v. Bernecc. Ern. cum aliis *sabbata* intelligit de *hebdomade*, ut Luc. XVIII, 12, νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, quod prorsus contrarium sententiae Augusti, de die loquentis.

inobservantia) sc. temporis et loci in cibo sumendo, qua certae horae nunquam se adstringebat. Casaub. interpretatur *inobservantiam*, indifferentem circa rationem victus animum, quod ad sensum est idem. Al. *observantia*, i. e. ἐκ ταύτης τῆς συνηθείας, ut idem Casaub. vertit. Magis hoc placet Oudend.; sed iure monet Wolfius, ipsam insolentiam formae *inobs.* causam erroris librariis fuisse. Tuetur eam etiam Spalding. ad Quinctil. IV, 2, 107, ubi pro: *quae ne fecisse inobservantia quadam videatur* al. manifesta correctione: *sine observantia*, et comparat Gall. *inadvertence*, et *inconsiderantiam* Nostr. Claud. 39.

Cornelius Nepos) quo libro, incertum. Obiisse Cornelium principatu Divi Augusti, testatur Plin. X, 23 (30) al.

senos sextantes) *Sextans* duos continebat *cyathos*, cyathus duodecimam partem *sextarii*, ut adeo *seni sextantes* duodecim cyathos vel sextarium efficerent. Ita *triens* tertia pars est sextarii s. quatuor cyathi; Martial. VIII, 51, 24, *quadrans* sextarii quarta pars s. tres cyathi; Martial. IX, 94, 2; Id. XI, 36, 7: *quincunces, et sex cyathos, bessemque bibamus* nominibus ab assis divisione petitis. *Sextarius* autem sexta pars erat *congii*, congius octava *amphorae*. Conf. Budaeus de asse lib. V, p. 567 ed. Lugdun.

reiiciebat) vomitu. Vid. Ern. Cl. Cic. in ἐμετική. De hac Romanorum luxuria Senec. ad Helv. c. 9: *Vomunt, ut edant, edunt, ut vomant; et epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur.*

Raetico) Plin. XIV, 6 (8): *In Veronensi item* Raetica (vina), *Falernis tantum posthabita a Virgilio* (Locum dixit Georg. II, 96, *et quo te carmine dicam, Raetica? nec cellis ideo contende Falernis*). Id. tamen eod. cap.:

sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum, vel lactuculae thyrsum, aut recens acidumve pomum succi vinosioris.

78. Post cibum meridianum, ita ut vestitus calciatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A coena lucubratoriam se in lecticulam recipiebat. Ibi, donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte, conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus, non amplius, quum plurimum, quam septem horas, dormiebat, ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnum recuperare, ut evenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus arcessitis resumebat, producebatque ultra primam saepe lucem. Nec in tenebris vigilavit unquam, nisi assidente aliquo. Matutina vigilia

Divus Augustus Setinum praetulit cunctis, quod nomen habuit ab oppido Setia prope Tarracinam. Idem narrat ib.: *Divi Augusti iudiciorum ac palati peritissimum e libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, novum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Caesarem non aliud poturum*, quod et ipsum ostendit, Augustum in exquirendis pretiosioribus vinis haud nimis fuisse delicatum. Suetonius h. l. secutus videtur Virgilium, Raeticum ob Augusti palatum laudantem, quo et inseculos principes usos, Plin. l. c. testatur.

acidumve) Praeferunt Oudend. et Wolf. *aridumve*, quum arida etiam poma et in hiemem condita succo non careant. Sed retineo *acidum*. *Recens* dicitur de tempore maturitatis, *acidum* de genere pomi; genitivus *succi vinosioris* est ἐπεξηγητικός pro, ut quod utrumque pomi genus succi est vinosioris.

retectis) i. e. apertis s. stragula non tectis, qua alias meridiantes uti solebant, neque tamen exutis; accubabat enim, ut vestitus *calciatusque* erat. Ita interpretantur Oudend. et Wolf. Alii, ut Casaub. et Ern., praepositioni *re* vim tribuunt ἐπιτατικήν, ut *retectis* sit *bene, diligenter tectis*, contra solemnem verbi usum, quem adeo negligi non potuisse a scriptore, docta disputatione evincit Bremius. Alii legere vel suasere *rectis*, *retractis*, *reiectis*, quos ridens Wolfius iocose addit *resectis*. Modo resecti fuissent Augusti pedes, interpretes inani coniiciendi labore supersedissent. Nicol. Heinsii emendationem *praetectis* probavit Burm., reliquit tamen codicum verecundia vulgatam lectionem.

se in lectic. lucubrat.) vid. Casaub. ad h. l., qui morem veterum, medi-

offendebatur: ac si vel officii, vel sacri causa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscunque domesticorum coenaculo manebat. Sic quoque saepe indigens somni, et, dum per vicos deportaretur, et deposita lectica, inter aliquas moras condormiebat.

79. Forma fuit eximia, et per omnes aetatis gradus venustissima; quamquam et omnis lenocinii negligens, et in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret, ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipso tempore aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. Vultu erat, vel in sermone, vel tacitus, adeo tranquillo serenoque, ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, ut destinarat, in transitu Alpium per simulationem colloquii propius admissus, in praecipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos, quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris; gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis,

tandi et scribendi in lectulis, e Cic. de Orat. III, 5; Senec. epist. 72; Plin. ep. V, 5; Ovid. Trist. I, 10, 37; Pers. Sat. I, 13, aliisque locorum silva illustrat.

evigilandum) i. e. e somno surgendum esset. Vulgatum *vigilandum*, id est si nox vigiliis transigenda, ita emendandum esse, optimus quisque interpres indicavit. Sensus enim illud postulat, quum sermo sit de sacris et officiis amicorum, quae frequentasse eum, legimus c. 53, iisque ante lucem adeundis. Ita non dubito, quae Burm. etiam ad h. l. sententia, Cicer. ad Qu. fr. II, 15, legendum esse: *citius, quam si de multa nocte evigilassent* pro *vigilassent*. Respondet enim praecedens: *si serius, quam voluerunt, forte surrexerint.*

modo tonderet — barbam) Dio XLVIII, 34, narrat, barbam eum posuisse a. 715, aetatis quarto et vicesimo, additque: καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελεαιοῦτο τὸ γένειον. Quomodo differant *tondere* et *radere* barbam, dixi ad Caes. 45.

Oculos) Plin. XI, 32 (54): *Divo Augusto equorum modo glauci fuere* (oculi), *supraque hominem albicantis magnitudinis; quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat.* Aurel. Vict. Epit. 1: *Fuit corpore toto pulcher, sed oculis magis. Quorum aciem clarissimorum siderum modo vibrans, libenter accipiebat cedi ab in-*

vultum summitteret: sed in senecta sinistro minus vidit. Dentes raros, et exiguos, et scabros, capillum leniter inflexum et subflavum, supercilia coniuncta, mediocres aures, nasum et a summo eminentiorem, et ab imo deductiorem, colorem inter aquilum candidumque, staturam brevem, (quam tamen Iulius Marathus libertus in memoria eius quinque pedum et dodrantis fuisse tradit) sed quae commoditate et aequitate membrorum occuleretur, ut nonnisi ex comparatione adstantis alicuius procerioris intelligi posset.

80. Corpore traditur maculoso, dispersis per pectus atque alvum genitivis notis, in modum et ordinem ac numerum stellarum coelestis Vrsae; sed et callis quibusdam, ex prurigine corporis assiduoque et vehementi strigilis usu plurifariam concretis, ad impetiginis formam. Coxendice et femore et crure sinistro non perinde valebat, ut saepe etiam inde claudicaret: sed remedio habenarum atque arundinum confirmabatur. Dextrae quoque manus digitum salutarem tam imbe-

tendentibus tanquam solis radiis aspectu suo. A cuius facie quum quidam miles oculos averteret, et interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit: quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum.

in memoria eius) Non dubitavi ita scribere, id est in libro de Augusto conscripto, pro vulg. *in memoriam eius*. Sic Claud. 1: *vitae memoriam prosa oratione composuit.* Lips. coniecit: *libertus et a memoria eius*, quam emendationem commendat Wolfius. Oudend. probat parum probabilem coniecturam Cannegieteri: *sed iam immemor eius.* Scilicet putat, falsa de Augusti statura scripsisse Marathum, post mortem eius immemorem. Brevis memoriae huius fuerit necesse est.

maculoso) Müller. in sched. interpretatur *leproso*, quod *macula* de lepra dicitur et elephantiasi. Sed id repugnare videtur seq. *dispersis – genitivis notis.*

habenarum atque arundinum) Recepi emendationem vulg. *arenarum* s. *harenarum*, quam protulit defenditque duabus acribus quidem, sed doctis dissertationibus Dan. Guil. Trillerus. Crurum femorumque debilitatem putat contraxisse Aug. ex vulneribus atque luxationibus, de quibus supra cap. 20. Alligabantur igitur femori crurique luxatis *arundines*, i. e. fulcimenta lignea s. arundinea (*ῥάβδοι, νάρθηκες, σανίδες, σχίδακες*) per lora quaedam longa, lata atque tenacia, quae priscis medicis audiebant

cillum interdum sentiebat, ut torpentem, contractumque frigore, vix cornei circuli supplemento scripturae admoveret. Questus est et de vesica, cuius dolore, calculis demum per urinam eiectis, levabatur.

81. Graves et periculosas valetudines per omnem vitam aliquot expertus est; praecipue Cantabria domita, quum etiam, destillationibus iocinore vitiato, ad desperationem redactus, contrariam et ancipitem rationem medendi necessario subiit, quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musa. Quasdam et anniversarias, ac tempore certo recurrentes, experiebatur. Nam sub natalem suum plerumque languebat: et initio veris praecordiorum inflatione tentabatur, austrinis autem tempestatibus gravedine. Quare quassato corpore, neque frigora neque aestus facile tolerabat.

82. Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, et

habenae, *fasciae*, *lintea*, *lora*, *vincula* et *ligamenta* (ἱμάντες, ταινίαι, ἐπιδέσματα, πέδαι) Cels. VIII, 10, et c. 15, 16, 20. Lapsum inter *habenas* et *harenas* similem ostendit locus Manil. V, 195, ubi vice versa pro *habenis* legendum *harenis*. Vulgatae lectionis interpretationes v. apud Burm. Intelligunt plerique fomenta arenae calidae. Equidem et medico credere malui, et obsequi auctoritati Gellii XIX, 8, qui ex Caesaris libris de analogia *harenas* in plurali numero vitiose dici contendit, et vituperasse narrat Frontonem hominem quemdam ob verbi vitium, qui *aquae intercutis morbo harenarum calentium usu liberatum se* dixerat. De verbis *non perinde valebat* vid. ind. Ita Tac. Agr. 10: *perhibent, ne ventis quidem perinde attolli* sc. mare, ubi in vulg. vitiose *proinde*, ut saepe.

Cantabria domita) Duplicem Augusti morbum perhibet Dio, priorem ad a. 729, quo in Hispania erat, LIII, 25, ubi: ὁ μὲν ἔκ τε τοῦ καμάτου καὶ ἐκ τῶν φροντίδων νοσήσας, ἐς Ταῤῥάκωνα ἀνεχώρησε, καὶ ἐκεῖ ἠῤῥώστει, alterum ad a. 731, c. 30, quem locum attuli ad c. 59, ubi etiam de *Antonio Musa* dictum. Quod *frigidis* curatus dicitur h. l. Augustus, id Dio ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις. Plin. XIX, 8 (38): *Divus Augustus lactuca conservatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici*, quod de alio morbo intelligendum; de hoc, quod Id. XXIX, 1 (5), *contraria medicina gravi periculo exemtum* Augustum ab Ant. narrat. *Destillationibus* edidi cum Oudend., non *distill.* Est enim gr. κατάῤῥους. *Gravedines destillationesque* coniungit etiam Cels. I, 2.

cum pingui toga) i. e. crassa, παχ-

subucula et thorace laneo, et feminalibus, et tibialibus muniebatur: aestate apertis cubiculi foribus, ac saepe in peristylio saliente aqua, atque etiam ventilante aliquo, cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non nisi petasatus sub divo spatiabatur. Itinera lectica, et noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat, ut Praeneste vel Tibur biduo procederet. Ac, si quo pervenire mari posset, potius navigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur, inprimis lavandi raritate. Vngebatur enim saepius, et sudabat ad flammam: deinde perfundebatur egelida aqua, vel sole multo calefacta. At, quoties nervorum causa marinis Albulisque calidis utendum esset, contentus hoc erat, ut insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo *duretam* vocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

χεῖ ἱματίῳ. Iuvenal. IX, 28, *pingues lacernas* (ubi vid. Rupert.) Martial. IV, 19, 1, *Sequanicae pinguem textricis alumnam* dicit, hic etiam VI, 11, 7: *me pinguis Gallia vestit.*

subucula et thorace laneo) Hanc veterum edd. lectionem rectam iudicavit Ferrar. de re vestiar. III, 3 (Thes. Graev. tom. VI, p. 729), edidit Burmann. Vulg. *subuculae thorace laneo.* Quid si excidit *loco*, ut a prima manu esset: *et subuculae loco thorace laneo?* Vix enim credibile, tot vestimenta superinduisse Augustum.

peristylio) xysto, a columnarum ordinibus ita dicto. Vid. ad totum hoc caput Casaub.

egelida aqua) vid. Cels. IV, 24, laudatum a Casaub.

Albulisque) Plin. XXXI, 2 (6): *Iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur: egelidae hae, sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae*, ubi v. Harduin. Strabo V, 3, 11: ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ (Tiburtino) ὁ Ἀνίων διέξεισι, καὶ τὰ Ἄλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλας νόσους, καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθημένοις ὑγιεινά. Martial. I, 13: *canaque sulphureis Albula fumat aquis.* Propter hunc locum, et quod Albulae, ut sulphureae, suapte natura calidae sunt, Torrent. legi vult: *marinis calidis, Albulisque*, assentientibus aliis. Ego, quamquam nihil exploratum habeo de harum aquarum natura et usu, puto tamen, in nonnullis morbis maiorem iis arte dari calorem, et eo opus esse, coniicio e Strabonis loco, qui ὕδατα ψυχρά dicit; neque absone Reitzio addere Suetonius *calidis* videtur, ut exceptio eo melius appareat, quoniam superiore capite de *frigidarum* usu dixerat.

ligneo solio) scamno balneari. Plin. XXXIII, 12 (54), *stratas argento mulierum balineas* ut sui temporis luxuriam damnat.

83. Exercitationes campestres equorum et armorum statim post civilia bella omisit, et ad pilam primo folliculumque transiit, mox nihil aliud quam vectabatur et deambulabat, ita ut extremis spatiis subsultim decurreret, segestri vel lodicula involutus. Animi laxandi causa modo piscabatur hamo, modo talis aut ocellatis nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos facie et garrulitate amabiles undique conquirebat, praecipue Mauros et Syros. Nam pumilos, atque distortos, et omnes generis eiusdem, ut ludibria naturae malique ominis abhorrebat.

84. Eloquentiam studiaque liberalia ab aetate prima et cupide et laboriosissime exercuit. Mutinensi bello,

campestres) quae in campo Martio habebantur.

pilam pr. folliculumque) *Follis* s. *folliculus* minoris pilae fuit genus. De variis huius lusus modis vid. Adam. Ant. Rom. tom. II, p. 215 sqq.

extremis spatiis) Omisi, quod in multis abest, *in*, ob morem auctoris saepius notatum. *Extremis spatiis* est sub finem ambulationis. Ita Cic. de Orat. I, 7: *quum–in ambulationem ventum esset; dicebat tum, Scaevolam, duobus spatiis tribusve factis, dixisse.* Conf. Nizol. Observ. in Cicer. sub v. *spatium*. Finita igitur fere ambulatione decurrere solebat Augustus et subsultare, quo corpus fortius motaret, ex praeceptis medicorum.

segestri) vel *segestrio*. Hanc Cuiacii emendationem, prolatam Observ. XIII, 13, interpretes uno ore collaudarunt, illustravit multiplici eruditione Casaubonus. Vulg. *sestertio* Turnebus Advers. III, 18, explicabat de veste duum in omnem partem pedum et semissis.

ocellatis) *Ocellata* Casaub. interpretatur globulos vel lapideos vel eburneos vel ex alia qua materia, quibus olim puellae ludebant, comparatque *teretes lapillos* Ovid. Metam. X, 260. *Talos nucesque* ut lusus puerilis instrumenta iungit etiam Horat. Sat. II, 3, 171, et finitis Saturnalibus Martial. V, 84: *Iam tristis nucibus puer relictis Clamoso revocatur a magistro.* Persius denique de senili aetate I, 10: *nucibus facimus quaecumque relictis.*

cum pueris minutis) Dio XLVIII, 44: παιδίον τι τῶν ψιθύρων (*garrulitate amabiles* Noster dicit), οἷα αἱ γυναῖκες γυμνὰ ὡς πλήθει ἀθύρουσαι τρέφουσιν· et ex eodem Xiphil. LXVII, 15: παιδίον τι τῶν γυμνῶν τῶν ψιθύρων, ubi vid. Reimar. Copiosissimus h. l. etiam Casaubonus.

pumilos) pumiliones, nanos. Vid. Gell. XIX, 13.

malique ominis) Reitzius ad h. l.: Si quis homo monstrosus obviam veniret mane egredienti vel in itinere, infelix habebatur, uti et de Aethiope Florus IV, 7, 7: *obvius Aethiops nimis*

in tanta mole rerum, et legisse, et scripsisse, et declamasse quotidie traditur. Nam deinceps neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites, locutus est unquam, nisi meditata et composita oratione, quamvis non deficeretur ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriae adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Livia sua graviores, nonnisi scriptos, et e libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci et proprio quodam oris sono, dabatque assidue phonasco operam: sed nonnunquam, infirmatis faucibus, praeconis voce ad populum concionatus est.

85. Multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in coetu familiarium, velut in auditorio, recitavit: sicut *Rescripta Bruto de Catone*:

aperte ferale signum fuit, unde *distorti* vocantur *monstra* ac *prodigia* apud Senecam epist. 50, et Quinctil. Inst. I, 1.

non deficeretur) Edidi, quod dat cod. Memm., aliique iam interpretes receperunt. Vulg. *quamvis non deficeret*, quod, etsi illud probabilius ob ipsam dictionis insolentiam, quae fraudem facere potuit librario, defendi tamen posse puto, non, ut Burm. placuit, subaudito e praecedentibus *oratio*, sed ut interpungatur post *subita*, hoc sensu: quamvis non deficeret (Augustus) ad subita, quum extemporalis etiam ei esset facultas, s. ob ext. facultatem, subiunctis, ut saepe, ablativis absolutis. Sed illud, ut dixi, praefero. Noster de Ill. Gram. 3: *quum iam non gressu modo deficeretur, sed et visu.* Vid. interpr. ad Phaedr. I, fab. 21, ubi est *defectus annis.* Caeterum in ed. Bremiana insigni typothetae errore deest *nisi ante meditata.*

scriptos) Dedi cum Oudend. coniecturam Burmanni, probatam etiam Ernestio. Vulg. *in scriptis* v. simpliciter *scriptis*. Longum cum Livia sermonem de clementia erga eos, qui insidias Principi struxissent, exhibet Dio LV, 14 sqq.

phonasco) qui peroranti sonum praeiret instrumento musico, et omnino tollendae vel summittendae vocis regulas edoceret. Quinctil. I, 10, 27: *ut uno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, praecipui suorum temporum oratoris, cui concionanti consistens post eum musicus, fistula, quam* τονάριον *vocant, modos, quibus deberet intendi, ministrabat*, ubi vid. Spaldingium, nostri tamen loci immemorem. Gell. I, 11: *ecce autem, per tibicinia Laconica, tibias quoque illius concionatoriae in mentem venit, quam*

quae volumina quum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegenda. Item *Hortationes ad philosophium:* et aliqua *de vita sua*, quam tredecim libris, Cantabrico tenus bello, nec ultra, exposuit. Poëticam summatim attigit. Vnus liber exstat, scriptus ab eo hexametris versibus, cuius et argumentum et titulus est *Sicilia.* Exstat alter aeque modicus *Epigrammatum*, quae fere tempore balnei meditabatur. Nam tragoediam magno impetu exorsus, non succedente stilo, abolevit: quaerentibusque amicis, *quidnam Aiax ageret*, respondit, *Aiacem suum in spongiam incubuisse.*

86. Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum, vitatis sententiarum ineptiis atque inconcinnitate, et *reconditorum verborum*, ut ipse dicit, *foetoribus.* Praecipuamque curam duxit sensum animi quam aper-

C. Graccho cum populo agenti praeisse ac praemonstrasse modulos ferunt.

de vita sua) Haec sunt ὑπομνήματα Augusti, *commentarii*, citata a Plutarch. Anton. 22, et Appian. Illyr. 14, et Civ. IV, 110.

Aiacem – incubuisse) Macrob. II, 4: *Aiacem tragoediam scripserat, eamdemque, quod sibi displicuisset, deleverat; postea Lucius gravis tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus; et ille, in spongiam, inquit, incubuit.* Nimirum iocose, ut verum Aiacem in gladium, ita suum in spongiam, qua deleverat scripta, incubuisse, id est ad mortem decidisse, dicebat.

elegans et temperatum) *Elegans* est, in quo dilectus verborum, *temperatum* inter rusticam inconcinnitatem et nimiam affectationem. Ob hanc oppositorum rationem non recepi lectionem *concinnitate*, probatam ab Oudend., Ern., Wolfio, et intellectam de quaesito sententiarum ornatu ex antithetis, similitudine membrorum, verborum aliis. Caeterum laudat dicendi genus Augusti Tac. Ann. XIII, 3: *Augusto prompta ac profluens, quae deceret Principem, eloquentia fuit*, et Gell. X, 24, ubi: *Divus Augustus linguae latinae non nescius, munditiarum patris sui in sermonibus sectator*, et 15, 7, ubi epistolis D. Augusti, quas ad Caium nepotem suum scripsit, tribuitur, *elegantia orationis neque morosa neque anxia, sed facilis et simplex.* Exemplum improbatae formae insolentioris dat Quinctilian. I, 6, 19: *Augustus quoque in epistolis ad C. Caesarem scriptis emendat, quod is caldum dicere, quam calidum malit* (Spald. contra dedit: *calidum, dicere quam caldum*, quod vix probandum), *non quia illud non sit latinum, sed quia sit odio-*

tissime exprimere: quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret ac moraretur, neque praepositiones verbis addere, neque coniunctiones saepius iterare dubitavit, quae detractae afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent. Cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit, exagitabatque nonnunquam: in primis Maecenatem suum, cuius μυροβρεχεῖς, ut ait, *cincinnos* usquequaque persequitur, et imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, et exoletas interdum et reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quae mirentur potius homines, quam intelligant. Deinde

sum, et, ut ipse graeco verbo significavit, περίεργον.

praepos. verbis addere) Graev. et Gronov. ediderunt *urbibus* pro *verbis* secutusque est Ernest. Genuinum esse *verbis*, docet Wolf., et affert exempli loco *adire ad aliquem*, *propugnare pro aliquo*, *inscribere aliquid in loco*, in hoc uno errans, quod de genere eloquendi tantum, non de scriptura Suetonium loqui contendit. Is enim diserte: *necubi lectorem vel auditorem obturbaret*. Caeterum fragmenta Augusti nimis pauca sunt atque exigua, quam ut argumenta ex iis contra hanc loci interpretationem peti queant. Bremius in textu dedit *urbibus*, in nota defendit *verbis*.

Cacozelos) Quinctil. VIII, 3, 56: κακόζηλον, *id est mala affectatio per omne dicendi genus peccat. Nam et tumida, et exilia, et praedulcia, et abundantia, et arcessita, et exultantia, sub idem nomen cadunt. Denique* κακόζηλον *vocatur quidquid est ultra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, et specie boni fallitur; omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Antiquarii* sunt, qui verba formasque antiquas et obsoletas in sermone sectantur.

Maecenatem) quem Senec. ep. 92: *ingenium et grande et virile habuisse dicit, nisi illud secum discinxisset*, et ep. 114: *non oratio eius aeque soluta est, quam ipse discinctus? non tam insignita illius verba sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam uxor? Magni ingenii vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitasset intelligi, si non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam, et errantem, et licentiae plenam.* Affert deinde verba nonnulla Maecenatis, quae optime docent, qui sint illi μυροβρεχεῖς, *cincinni*, eadem metaphora ab Augusto dicti, qua Cicero *calamistris inurere* scribebat Caes. c. 56.

et imitando – irridet) vid. Macrob. II, 4.

quasi ea scribentem — intelligant) Plutarch. Anton. 2: ἐχρῆτο δὲ τῷ καλουμένῳ μὲν Ἀσιανῷ ζήλῳ τῶν λόγων, ἀνθοῦντι μάλιστα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρό-

ludens malum et inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addit haec: *Tuque dubitas, Cimberne Annius, an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita ut verbis, quae Crispus Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum, inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?* Et quadam epistola Agrippinae neptis ingenium collaudans, *Sed opus est*, inquit, *dare te operam, ne moleste scribas, aut loquaris.*

87. Quotidiano sermone quaedam frequentius et notabiliter usurpasse eum, literae ipsius autographae ostentant. In quibus identidem, quum aliquos nunquam soluturos significare vult, *Ad Kalendas Graecas soluturos* ait; et quum hortatur, ferenda esse praesentia, qualiacunque sint, *Contenti simus hoc Catone;* et ad exprimendam festinatae rei velocitatem, *Celerius*,

νον, ἔχοντι δὲ πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν βίον αὐτοῦ, κομπώδη καὶ φρυαγματίαν ὄντα, καὶ κενοῦ γαυριάματος καὶ φιλοτιμίας ἀνωμάλου μεστόν.

Cimberne Annius) De hoc v. Heyn. ad Virgil. Catalect. 2, et Spalding. ad Quinctil. VIII, 3, 28. Postea utrum *Veranius Flaccus* idem sit, qui Macrob. Saturn. III, 2, commemoratur, an scribendum *Verrius Flaccus* cum aliis, qui celeber et ipse fuit grammaticus, memoratus a Sueton. de ill. Gram. 17, fastorum Praenestinorum, ut creditur, auctor, et a Gellio XVI, 14, et XVII, 6, ubi liber eius *de obscuris Catonis* citatur, post multas virorum doctorum disputationes aeque incertum. Id modo patet, opponi hos grammaticos ut cacozelos et antiquarios oratorum Asiaticorum splendori verborum et magnificentiae, qua Antonius delectabatur, unde iis assentior, qui pro *an* legendum censent *aut*, ne disiungantur duo homines, qui ex ipsius sententiae ratione ad idem genus pertinent.

inanibus sententiis) Plerique interpr. receperunt Gronov. emendationem, *inanis sententiis*, facillimum verborum nexum praestantem, vulg. *inanibus* cum reliquis iungi posse negant. Servavi, ablativos absolutos esse existimans, eo sensu: *ita ut inanes insint sententiae* v. *in maxima sententiarum inanitate*, quo modo tales ablativos inseri sententiae, tritissimum. Si scripsisset Augustus *inanis sent.*, posuisset hoc, credo, post *verborum volubilitas*. Gaudeo, idem fere sentientem invenisse Walther. Observ. p. 19.

Agrippinae neptis) quae nupsit Germanico.

Cont. sim. hoc Catone) i. e. quum verum Catonem non habeamus amplius hic nobis pro Catone sit, hoc simus contenti, id quod de hominibus

quam asparagi coquuntur. Ponit assidue et pro stulto *baceolum:* et pro pullo *pulleiaceum;* et pro cerrito *vacerrosum;* et *vapide se habere*, pro male; et *betizare*, pro languere, quod vulgo *lachanizare* dicitur; item *simus*, pro *sumus;* et *domos* genitivo casu singulari, pro *domus;* nec unquam aliter haec duo, ne quis mendam magis, quam consuetudinem putet. Notavi et in chirographo eius illa praecipue: non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transfert, sed ibidem statim subiicit circumducitque.

88. Orthographiam, id est, formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodiit: ac videtur eorum potius sequi opinionem, qui perinde

aetatis suae dictum postea ad res etiam transferre potuit. Interpretatur dictum auctor ipse verbis: *quum hortatur – qualiacumque sint.* Hi enim homines ob diversas virtutes aeque in proverbia apud nos abierunt, atque Cato apud Romanos, teste Valer. Max. II, 10, 8.

baceolum) Vel cum Beroaldo leg. *blaceolum*, ut sit a graeco βλάξ, vel cum aliis *bacelum* a βάκηλος, quod Hesychio est ὁ μέγας καὶ ἀνόητος, nisi *baceolus* liberius formatum est ab ipso Augusto e βάκηλος. Vid. Casaub.

pro pullo) Intelligo cum aliis de colore pullo. Alii suaserunt, *pro puleio pulciacium.* Sed recte obiicit Ernesti: quomodo tam frequens *pulegii* s. *pulei* mentio?

cerrito) i. e. *cererito*, Δημητρολήπτῳ i. q. *insano.* Vid. Horat. Sat. II, 3, 278, qui locus *cerritus* scribendum esse per duplex *r* ob metri rationem, ostendit. *Vacerra* est i. q. *stipes*, unde Augustus novam formam fecit *vacerrosus.*

vapide) a *vapore*, i. e. vel morbo ardentiori, vel aestu tempestatis. Al. deducunt a *vappa*, quoniam Horat. Sat. I, 1, 104, coniungit *vappam* ac *nebulonem.* *Vapidum pectus* dicit etiam Persius Sat. V, 117.

betizare) fortasse inductus obscoeno versu Catull. LXV, 21. Verba: *quod vulgo lach. dicitur*, impugnata ab Ern., quod nulla huius usus vestigia reperiuntur, iure defendit Bremius ex nostra linguae communis Romanorum ignorantia. Caeterum alii scribi maluerunt *betissare* et *lachanissare*, quoniam litera *z* pro *ss* inde ab Augusti demum temporibus a Romanis receptam, e grammaticis constat.

id est – institutam) Hoc additamentum, glossatori a Burm. tributum, vindicat Ernest., ob maiorem, quam quae glossatoris videatur, elegantiam, deinde quod non quamvis, sed a grammaticis demum constitutam orthographiam interpretatur, adeoque non pro communi aliqua definitione quales e margine nonnunquam in textum irrepserunt, habendum est, denique quod mori Suetonii, tales ex-

scribendum, ac loquamur, existiment. Nam quod saepe non literas modo, sed syllabas, aut permutat aut praeterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi et indocto, cuius manu *ixi* pro *ipsi* scriptum animadverterit. Quoties autem per notas scribit, *b* pro *a*, *c* pro *b*, ac deinceps eadem ratione, sequentes literas ponit; pro *x* autem duplex *a*.

89. Ne graecarum quidem disciplinarum leviore studio tenebatur: in quibus et ipsis praestabat largiter, magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu Apolloniam quoque secum ab Vrbe iuvenis adhuc eduxerat. Deinde eruditione etiam varia repletus est per Arei philosophi, filiorumque eius Dionysii et Nicanoris, contubernium; non tamen ut aut

plicationes addendi, convenit. Idem cum Oudend. *custodit* e cod. Memm. edidit pro *custodiit*, quod per totum caput praesenti utitur auctor. Vulg. bene defendit Walther. Obs. p. 19, quod c. 84, est *exercuit*, c. 85, *composuit*, c. 86, *secutus est*: sequentia a verbis *ac videtur*, auctor ex autographis refert, quare commode tempore praesenti utitur. Ante oculos enim illa habebat in scribendo. Ita c. 87: *literae ipsius autographae ostentant.*

Quoties a. per notas scribit) vid. Caes. 56; Dio LI, 3: ἐπέστελλε δὲ καὶ ἐκείνοις (Agrippae et Maecenati) καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πάνυ φίλοις, ὁπότε τι δέοιτο δι' ἀποῤῥήτων σφίσι δηλῶσαι, τὸ δεύτερον ἀεὶ στοιχεῖον τοῦ τῷ ῥήματι προσήκοντος ἀντ' ἐκείνου ἀντεγγράφων, ubi vid. Fabric. — Postea restitui *pro x*, quod omnes libri habent, temere mutatum a Casaubono in *pro z*. Literas enim *y* et *z* non esse latinas, et in graecis solummodo adhibitas vocabulis inde a tempore Augusti, recte monuerunt Graevius et Oudendorp., qui a genuina lectione non recesserunt.

Apollodoro) A Strabone XIII, 4, 3, inter celebres Pergamenos memorator Ἀπολλόδωρος ὁ ῥήτωρ, ὁ τὰς τέχνας συγγράψας, καὶ τὴν Ἀπολλοδώρειον αἵρεσιν παραγαγών. — Μάλιστα δὲ ἐξῆρε τὸν Ἀπολλόδωρον ἡ τοῦ Καίσαρος φιλία τοῦ Σεβαστοῦ, διδάσκαλον τῶν λόγων γενόμενον, uti ibidem pergit, consentiente Quinctil. III, 1, 17, ubi: *Praecipue tamen in se converterunt studia Apollodorus Pergamenus, qui praeceptor Apolloniae Caesaris Augusti fuit; et Theodorus Gadareus* etc. Studiis vacasse Augustum iuvenem Apolloniae, legimus c. 8.

per Arei philos. — contubernium) Hanc corruptissimi antea loci, quam Salmasius dedit, emendationem red-

loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet. Nam et, si quid res exigeret, latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane poëmatum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia veteri, et saepe eam exhibuit publicis spectaculis. In evolvendis utriusque linguae auctoribus nihil aeque sectabatur, quam praecepta et exempla publice vel privatim salubria: eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum provinciarumque rectores, aut ad Vrbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos et Senatui recitavit, et populo notos per edictum saepe fecit: ut orationes Q. Metelli *de prole augenda*, et Rutilii *de modo aedi-*

didi post Gronovium, Oudend., Wolfium. Varias lectiones, quae nullum fere sensum praebent, vid. ap. Burm. et Oudendorpium. Ille ita edidit: *Deinde et. er. var. repletus*, *Sphaeri*, *Arei phil.*, *filiorumque ei. Dion. et Nic. contub. iniit.* Sed *Sphaeri* nomen et ipsum ex emendatione demum in textum venit, *iniit* a multis MSS. omittitur. De *Areo philosopho* vid. Fabric. ad Dion. LI, 16, ubi pepercisse dicitur Augustus Alexandrinis ob deum Serapin, Alexandrum conditorem, et Ἄρειον τὸν πολίτην, ᾧ που φιλοσοφοῦντί τε καὶ συνόντι οἱ ἐχρῆτο. Conf. Plutarch. Anton. 80. — *Sphaerum*, qui prorsus huc non pertinet, memorat Dio XLVIII, 33: Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόν τε καὶ ἐξελεύθερον αὐτοῦ γενόμενον, δημοσίᾳ ἔθαψε, ubi Fabr. a Sphaero Borysthenite, philosopho Stoico, quem Cic. Tuscul. IV, 24, laudat, hunc differre, post Torrentium ad h. l. docet.

si quid res exigeret) Dio LI, 16: καὶ τόν γε λόγον, δι' οὗ συνέγνω σφίσιν (Alexandrinis), ἑλληνιστί, ὅπως συνῶσιν αὐτοῦ, εἶπε, quam orationem ab Ario s. Areo graece redditam videri, monuit ibi Fabric.

Q. Metelli) Macedonicum intelligendum esse, Censorem primum ex plebe factum cum Q. Pompeio (a. 623), patet e Liv. Epit. 59: *Q. Metellus Censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa; extat oratio eius, quam Augustus Caesar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in haec tempora scriptam, in Senatu recitavit.* Gell. I, 6, ubi Metelli orationem de ducendis uxoribus commemorat, *Numidicum* dicit (Censorem a. 652) vel ex errore, vel quia idem argumentum sermone tractavit. Sequuntur eum Torrent. ad c. 34, Casaubon. ad h. l., et Fabric. ad Dion. LVI, 6. Sed vid. Duker. ad Liv. l. c., et Oudend. ad h. l. Eumdem Fergusoni errorem Hist. Rom. VI, 3, corrigit doctissimus interpres p. 376.

Rutilii) Intelligendus videtur P. Rutilius Rufus, de quo vid. Clav. Ciceron. Fortasse oratione modum prae-

ficiorum: quo magis persuaderet, utramque rem non a se primo animadversam, sed antiquis iam tunc curae fuisse. Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audivit: nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi et serio, et a praestantissimis, offendebatur; admonebatque Praetores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

90. Circa religiones talem accepimus. Tonitrua et fulgura paulo infirmius expavescebat; ut semper et ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio, atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum et concameratum locum se reciperet; consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut praediximus.

91. Somnia neque sua, neque aliena de se, negligebat. Philippensi acie, quamvis statuisset non egredi tabernaculo propter valetudinem, egressus est tamen amici somnio monitus: cessitque res prospere, quando

scripsit, ultra quem aedificare non liceret. Curae hanc rem Augusto fuisse, narrat Strabo V, 3, 7: ἐπεμελήθη μὲν οὖν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ τῶν τοιούτων ἐλαττωμάτων τῆς πόλεως, πρὸς μὲν τὰς ἐμπρήσεις συντάξας στρατιωτικὸν ἐκ τῶν ἀπελευθέρων τὸ βοηθῆσον· πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καθελών, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ο' τὸ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις.

commissionibus) i. e. oratorum poëtarumve certaminibus, in Theatro vel Amphitheatro habitis, unde eorum cura ad Praetoris, qui ludis praeerat, munus pertinebat.

pellem vituli marini) Plin. II, 55 (56): *ex iis, quae terra gignuntur, lauri fruticem non icit* (fulmen), *nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant, aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant; quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat; sicut nec e volucribus aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur.*

transcursu fulguris) vid. c. 29. Pro *praediximus* al. e glossemate *supra diximus*, nisi utrumque additicium est.

Philippensi acie – monitus) Vell. II, 70: *ipse Caesar, etiamsi infirmissimus valetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiam ab Artorio medico, ne in castris remaneret, manifesta denunciatione quietis territo.* Plutarch. Anton. 22: ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γέγραφε, τῶν φίλων τινὸς ὄναρ ἰδόν-

captis castris lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa atque lacerata est. Ipse per omne ver plurima et formidolosissima et vana et irrita, videbat: reliquo tempore rariora, et minus vana. Quum dedicatam in Capitolio aedem Tonanti Iovi assidue frequentaret, somniavit, queri Capitolinum Iovem, cultores sibi abduci: seque respondisse: Tonantem pro ianitore ei appositum: ideoque mox tintinnabulis fastigium aedis redimiit, quod ea fere ianuis dependebant. Ex nocturno visu etiam stipem quotannis

τος, ἀνεχώρησε πρὸ τῆς μάχης, et Brut. 41: Καῖσαρ μὲν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἱστορεῖ, τῶν φίλων τινός, Αρτωρίου Μάρκου, καθ᾽ ὕπνον ἰδόντος ὄψιν κελεύουσαν ἐκστῆναι Καίσαρα, καὶ μετελθεῖν ἐκ τοῦ χάρακος, ἔφθασε μικρὸν ὑπεκκομισθείς, ἔδοξέ τε τεθνάναι· τὸ γὰρ φορεῖον κενὸν ἀκοντίοις καὶ ὑσσοῖς βάλλοντες διήλασαν. Conf. Appian. IV, 110; Dio XLVII, 41: ὁ δ᾽ ἰατρὸς ὁ συνὼν τῷ Καίσαρι ἐνόμισέν οἱ τὴν Ἀθηνᾶν προστάσσειν, ἔκ τε τῆς σκηνῆς αὐτόν, καίτοι καὶ τότε ἔτι κακῶς ἀῤῥωστοῦντα, ἐξαγαγεῖν, καὶ ἐς τὴν παράταξιν καταστῆσαι· ὑφ᾽ οὗπερ καὶ ἐσώθη etc. Conf. Flor. IV, 7, 9; Valer. Max. I, 7, 1; Lactant. Inst. II, 7, 22: Tertullian. de anima c. 46. N. l. alii *medici* pro *amici*. Vtrumque verum, ut patet e locis citatis. *Amici* tamen praeferendum, quod Plutarchus habet τῶν φίλων τινός utroque loco, et *medici* substitutum videtur e serioribus scriptoribus. Eadem confusio erat Caes. c. 4.

per omne ver – videbat) Causam medicorum filii quaerant in eo, quod c. 81: *initio veris praecordiorum inflatione tentabatur.* Valetudinis diversam conditionem diversa somnia gignere, quis non est expertus?

Quum dedicatam – dependebant) De aede *Iovis Tonantis* vid. cap. 29. Somnium narrat Dio LIV, 4: μετὰ ταῦτα ὄναρ τῷ Αὐγούστῳ τοιόνδε ἐπέστη· τῶν γὰρ ἀνθρώπων, τὸ μέν τι, πρός τὸ ξένον καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἴδους, τὸ δὲ καί, ὅτι ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἵδρυτο, μέγιστον δέ, ὅτι πρώτῳ οἱ ἀνιόντες ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐνετύγχανον, προσερχομένων τε αὐτῷ καὶ σεβόντων (ex quo loco legendum fere nostro puto *frequentarent*) ἔδοξε τὸν Δία τὸν ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ ὄντα, ὀργὴν ὡς καὶ τὰ δεύτερα αὐτοῦ φερόμενον ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τούτου ἐκείνῳ τε εἰπεῖν (ὡς ἔλεγεν), ὅτι προφύλακα τὸν Βροντῶντα ἔχοι· καὶ ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, βεβαιῶν τὴν ὀνείρωξιν· οἱ γὰρ τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάσσοντες κωδωνοφοροῦσιν, ὅπως σημαίνειν σφίσιν, ὁπόταν βουληθῶσι, δύνωνται. Imperfectum *dependebant*, pro quo Oudend. suaserat *dependeant*, bene se habere, ut actionem Augusti respiciens, neque tamen Suetonii aetate hunc morem omissum significans, docet Wolfius.

Ex nocturno visu – praebens) Dio LIV, 35: ἤδη δὲ καὶ ἐκεῖνο ἤκουσα, ὅτι καὶ ἄλλο τι ἀργύριον, ἐκ λογίου τινὸς ἢ καὶ ὀνείρατος, παρὰ τῶν προστυχόντων οἱ, ὡς καὶ προσαιτῶν, ἐν

die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus praebens.

92. Auspicia et omina quaedam pro certissimis observabat. Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero induceretur, ut dirum: si, terra marive ingrediente se longinquam profectionem, forte rorasset, ut laetum, maturique et prosperi reditus. Sed et ostentis praecipue movebatur. Enatam inter iuncturas lapidum ante domum suam palmam in compluvium Deorum Penatium transtulit; utque coalesceret, magno opere curavit. Apud insulam Capreas, veterrimae ilicis demissos iam ad terram languentesque ramos convaluisse adventu suo, adeo laetatus est, ut eas cum republica Neapolitanorum permutaverit, Aenaria data. Observabat et dies quosdam, ne aut postridie nundinas quoquam proficisceretur, aut Nonis quidquam rei

μιᾷ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ ἐλάμβανε· καὶ τοῦτο μὲν, εἴ γέ τῳ πιστόν, οὕτω παραδέδοται. Illustrat rem Casaubonus ex more veterum, quo rerum felicitatem contrariae conditionis mentione temperabant, Nemesin ut rerum laetarum comitem exoraturi.

calceus - induceretur) Plin. II, 7 (5): *Divus Augustus laevum prodidit sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflictus est.*

compluvium) *Compluvium s. impluvium* aperta erat area in mediis aedibus, ad lumen immittendum excipiendamque pluviam. Ara ibi erat Deorum Penatium. Vid. Clav. Cicer. sub v. *Penates.* Contra Lares colebantur in foco, qui erat iu atrio. Vid. ibid. *Lares.*

ut eas - permutaverit, Aen. data) Dio LII, 43, ad a. 725: καὶ τὴν Καπρίαν παρὰ τῶν Νεαπολιτῶν, ὧνπερ τὸ ἀρχαῖον ἦν, ἀντιδόσει χώρας ἠλλάξατο· κεῖται δὲ οὐ πόῤῥω τῆς κατὰ Συῤῥεντον ἠπείρου etc. Strabo V, 4, 9: αἱ δὲ Κάπρεαι δύο πολίχνας εἶχον τὸ παλαιόν, ὕστερον δὲ μίαν. Νεαπολῖται δὲ καὶ ταύτην κατέσχον, πολέμῳ δὲ ἀποβαλόντες τὰς Πιθηκούσας (quae postea *Aenariae* nomen acceperunt), ἀπέλαβον πάλιν, δόντος αὐτοῖς Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, τὰς δὲ Καπρέας ἴδιον ποιησαμένου κτίσμα (v. κτῆμα), καὶ κατοικοδομήσαντος.

postridie nundinas) Fortasse ob *novemdiales*, mortuis sacros. Macrob. Saturn. I, 13: *quoties incipiente anno dies coepit, qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit; maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.* Vid. Casaub. ad h. l., et Fabric. ad Dion. XL, 47, et XLVIII, 33. — In *Nonis* δυσφημία *nominis* (patet enim, hanc, non *ominis*, veram esse lectionem) quaerenda est in dissecta voce, ubi

seriae inchoaret; nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium scribit, quam δυσφημίαν nominis.

93. Peregrinarum cerimoniarum sicut veteres ac praeceptas reverentissime coluit, ita ceteras contemtui habuit. Namque Athenis initiatus, quum postea Romae pro tribunali de privilegio sacerdotum Atticae Cereris cognosceret, et quaedam secretiora proponerentur, dimisso consilio et corona circumstantium, solus audiit disceptantes. At contra, non modo in peragranda Aegypto paulo deflectere ad visendum Apin supersedit, sed et Caium nepotem, quod Iudaeam praetervehens apud Hierosolymam non supplicasset, collaudavit.

94. Et quoniam ad haec ventum est, non ab re fuerit, subtexere, quae ei prius, quam nasceretur, et ipso natali die, ac deinceps evenerint, quibus futura magnitudo eius et perpetua felicitas sperari animadvertique posset. Velitris antiquitus tacta de coelo parte muri, responsum est, eius oppidi civem quandoque rerum potiturum: qua fiducia Veliterni, et tunc statim, et postea saepius, paene ad exitium sui, cum populo romano belligeraverunt. Sero tandem documentis apparuit, ostentum illud Augusti potentiam portendisse.

oritur *non is*, quo ire el omnino agere aliqnid vetabantur.

Peregr. cerimoniarum) Genitivo generis praeposito subiunguntur species. Vid. supra cap. 48, *regnorum*. Pro *praeceptas*, i. e. antea captas, usitatas al. *receptas*, quod interpretationem sapit.

Athenis initiatus) quum devicto Antonio a. 723, eo venisset. Dio LI, 4: καὶ τῶν τοῖν θεοῖν (Cereris et Proserpinae) μυστηρίων μετέλαβεν.

consilio) Ita optimi interpretes dederunt pro *concilio*. Consilium est indicum, quod opponitur vulgi circumstantis coronae. Postea *paulo* ex plerisque codicibus restituit Oudendorpius.

Hierosolymam) Burm. et Oudend. praeferunt *Hierosolyma* ob usum scriptoris Ner. 40, Tit. 5. Vid. Ern. ad Tac. Hist. V, 2. Sed saepius scriptores eidem formae se non adstringunt, quando variae frequentabantur. *Supplicare* est i. q. *sacrificare*. Vid. ind.

belligeraverunt) Sic dedi cum Medic. et duobus Vindobon. pro *belligeravrant*.

Auctor est Iulius Marathus, ante paucos, quam nasceretur, menses, prodigium Romae factum publice, quo denunciabatur, regem populo romano naturam parturire: Senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur: eos, qui gravidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse, ne Senatusconsultum ad aerarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis Θεολογουμένων libris lego, Atiam, quum ad sollemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam, pauloque post egressum; illamque expergefactam, quasi a concubitu mariti, purificasse se: et statim in corpore eius exstitisse maculam, velut depicti draconis, nec potuisse unquam exigi, adeo ut mox publicis balineis perpetuo abstinuerit: Augustum natum mense decimo, et ob hoc Apollinis filium existimatum. Eadem Atia prius, quam pareret, somniavit, intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem terrarum et

Iulius Marathus) libertus Augusti, qui memoriam eius scripsit. Vid. supra c. 79.

publice) i. e. loco publico, unde apparebat, ad totam Rempublicam prodigium pertinere.

populo romano) Recepi dativum cum Gronov. Burm. Oudeod., ut *parturire* sit i. q. parturientem destinare. Al. *populi rom.* Postea in ed. Burm. vitiose est *a se* pro *ad se.*

Asclepiadis Mendetis) De hoc *Asclepiade* Aegyptio (*Mendes* enim a nomo Mendesio dicitur) nihil constat. Rem narrat Dio XLV, 1: ἡ Ἀττία δεινῶς ἰσχυρίζετο ἐκ τοῦ Ἀπόλλωνος αὐτὸν κεκυηκέναι, ὅτι καταδαρθεῖσά ποτε ἐν ναῷ αὐτοῦ, δράκοντί τινι μίγνυσθαι ἐνόμισε, καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἱκνουμένῳ χρόνῳ ἔτεκε. Caeterum vitiosam esse lectionem: *dum cet. matr. dormirent*, nemo non vidit. *Dum* enim h. l. esse debet Germ. *bis*, quod docet et modos subiunctivus, et quod causam significat, cur Atia lecticam in templo posuerit. Nisi quis igitur totum comma resecandum censet cum Torrentio, probanda est emendatio vel Graevii: *dum cet. matr. domum irent*, quae placuit Oudendorpio et Fabricio ad Dionis l. c., vel Ernesti: *dum – venirent* v. *convenirent*, quae sane praecedentibus: *posita in t. lectica*, optime convenit, laudata etiam a Wolfio. Alias coniecturas vid. apud Burmannum.

purificasse) ne sacra polluerentur.

Eadem Atia – ambitum) Dio l. c.,

coeli ambitum. Somniavit et pater Octavius, utero Atiae iubar solis exortum. Quo natus est die, quum de Catilinae coniuratione ageretur in Curia, et Octavius ob uxoris puerperium serius affuisset, nota ac vulgata res est, P. Nigidium, comperta morae causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octavio postea, quum per secreta Thraciae exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara cerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus: quod, infuso super altaria mero, tantum flammae emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad coelum usque ferretur; unique (olim) omnino Magno Alexandro, apud easdem aras sacrificanti, simile provenisset ostentum. Atque etiam insequenti statim nocte videre visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine et sceptro, exuviisque

πρίν τε ἢ εἰς φῶς ἐξιέναι, ἔδοξεν ὄναρ τὰ σπλάγχνα ἑαυτῆς ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρεσθαι, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεκτείνεσθαι.

pater Octavius) Dio l. c.: καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ καὶ ὁ Ὀκταούϊος ἐκ τοῦ αἰδοίου αὐτῆς τὸν ἥλιον ἀνατέλλειν ἐνόμισεν.

P. Nigidium) Dio: ἄρτι τε ὁ παῖς ἐγεγέννητο, καὶ Νιγίδιος Φίγουλος βουλευτὴς παραχρῆμα αὐτῷ τὴν αὐταρχίαν ἐμαντεύσατο· ἄριστα γὰρ τῶν καθ' ἑαυτὸν τήν τε τοῦ πόλου διακόσμησιν, καὶ τὰς τῶν ἀστέρων διαφοράς, ὅσα τε καθ' ἑαυτοὺς γιγνόμενοι, καὶ ὅσα συμμιγνύντες ἀλλήλοις ἔν τε ταῖς ὁμιλίαις καὶ ἐν ταῖς διαστάσεσιν ἀποτελοῦσι, διέγνω· καὶ κατὰ τοῦτο καὶ αἰτίαν, ὥς τινας ἀποῤῥήτους διατριβὰς ποιούμενος, ἔσχεν· οὗτος οὖν τότε τὸν Ὀκταούϊον βραδύτερον ἐς τὸ συνέδριον, διὰ τὸν τοῦ παιδὸς τόκον (ἔτυχε γὰρ βουλὴ οὖσα), ἀπαντήσαντα ἀνήρετο, διὰ τί ἐβράδυνε· καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν, ἀνεβόησεν ὅτι, Δεσπότην ἡμῖν ἐγέννησας· καὶ αὐτὸν ἐκταραχθέντα ἐπὶ τούτῳ, καὶ διαφθεῖραι τὸ παιδίον ἐθελήσαντα, ἐπέσχεν, εἰπών, ὅτι Ἀδύνατόν ἐστι τοιοῦτόν τι αὐτὸν παθεῖν· τότε μὲν δὴ ταῦτ' ἐλέχθη.

in Liberi patris luco) Attulit Ernest. ad hunc locum illustrandum Macrob. Saturn. I, 18: *Item in Thracia eumdem haberi Solem atque Liberum accipimus; quem illi Sebazium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit; eique Deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum, rotunditas aedis monstrat huiusce sideris speciem, summoque tecto lumen admittitur* etc.

unique (olim) omnino) *Olim* uncis inclusi cum Oudend. Deest enim in pluribus, et minime necessarium est

Iovis Optimi Maximi, ac radiata corona, super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum exstat, repositus vespere in cunas a nutricula, loco plano, postera luce non comparuit: diuque quaesitus, tandem in altissima turri repertus est, iacens contra solis exortum. Quum primum fari coepisset, in avito suburbano obstrepentes forte ranas silere iussit: atque ex eo negantur ibi ranae coaxare. Ad quartum lapidem Campanae viae, in nemore prandenti ex improviso aquila panem ei e manu rapuit: et, quum altissime evolasset, rursus ex improviso leniter delapsa, reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus continuis noctibus

h. l. et inconcinnum. Postea dedi *insequenti statim nocte* pro *sequenti nocte statim*, ob frequentem usum illius verbi apud Suet. et ordinem verborum concinniorem. Favent codd.

laureatum currum) Variae super h. l. fuere virorum doctorum coniecturae, quas vide apud Burm. et Oudend. Optima emendatio esset, quae codice Vrsini nititur *super deauratum currum*, probata ab Ern., Ruhnken., Wolfio, nisi bene se haberet vulgata. Apud Xenophontem Cyrop. VIII, 3, 12, in pompa Cyri est ἅρμα λευκόν, χρυσόζυγον, ἐστεμμένον, Διός ἱερόν, et Ἡλίου ἅρμα λευκόν, καὶ τοῦτο ἐστεμμένον. In triumphis autem non currus modo, sed fores etiam arasque lauris redimitas fuisse, nota res est. Caeterum non opus est, ut *super*, quod pendet a *videre*, cum Bremio accipiamus pro *insuper*, *praeterea*, quamquam saepius a Nostro ita usurpatum. Ablativi autem *bis senis – trahentibus* bene subiunguntur descriptioni, ut Graecorum genitivi. Quod ad *equos candore eximios* attinet, vid. interpr. ad Curt. III, 3, 11, ubi: *currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi.* et ad Flor. I, 5, 6, Oudend. ad h. l.

apud C. Drusum) Iure Müller. in sched. legendum censet: *Caesarem Drusum*. Idem *locum planum* imum esse docet conclave oppositum turri, quae in eadem domo erat.

ranas) Ob hanc rem Maecenatem putat ranam sigillo insculptam habuisse, quod narrat Plin. XXXVII, 1. Vid. Meibom. Maecen. c. 13, de ea opinione disserentem.

Ad quartum lapidem) Dio XLV, 2: τρεφομένου δὲ ἐν ἀγρῷ αὐτοῦ, ἀετὸς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐξαρπάσας ἄρτον, ἐμετεωρίσθη (i. e. *evolare*; n. enim l. vulgo *volasset*, absorpta litera e a praecedente *altissime*, ut recte monuerunt Burm. aliique) καὶ μετὰ τοῦτο καταπτάμενος, ἀπέδωκεν αὐτόν. Idem narrat Zonaras. *Campanam viam* Fabrett. Inscript. pag. 481, mediam dicit inter Ostiensem et Appiam, cum qua ab aliis confunditur.

Q. Catulus) Dio l. c.: ὅ τε Κατοῦλος, οὐδ' αὐτός που ἑωρακώς τὸν Οκ-

somniavit: prima, Iovem Optimum Maximum e praetextatis compluribus, circum aram ludentibus, unum secrevisse, atque in eius sinum signum Reipublicae, quod manu gestaret, reposuisse. At insequenti, animadvertisse se in gremio Capitolini Iovis eundem puerum: quem quum detrahi iussisset, prohibitum monitu Dei, tanquam is ad tutelam Reipublicae educaretur. Ac die proximo obvium sibi Augustum, quum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero, de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iupiter compluribus praetextatis, tutorem a se poscentibus, unum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrent: eiusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset. M. Cicero, C. Caesarem in Capitolium pro-

ταουΐου, ἐνόμισε τοὺς παῖδας ἐν τοῖς ὕπνοις τοὺς εὐγενεῖς πάντας ἐν τῷ Καπιτωλίῳ πρόσοδον πρὸς τὸν Δία πεποιῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν θεὸν εἰκόνα τινὰ τῆς Ῥώμης ἐς τὸν ἐκείνου κόλπον ἐμβεβληκέναι· ἐκπλαγεὶς δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἀνῆλθεν ἐς τὸ Καπιτώλιον προσευξόμενος τῷ θεῷ· καὶ ἐκεῖ τὸν Ὀκταουΐου εὑρὼν ἄλλως ἀναβεβηκότα, τό τε εἶδος αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐνύπνιον προσήρμοσε, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ὄψεως ἐβεβαιώσατο.

signum Reip.) Dio vertit: εἰκόνα τινὰ τῆς Ῥώμης, ut inepta adeo appareat interpretatio Casauboni, quam sequuntur Reitz. et Bremius, de δημοσίᾳ σφραγῖδι, cui insculptam fuisse putant urbis Romae imaginem.

insequenti) Iunctim scribendum sic esse, non *in sequenti*, docet praecedens *prima* sine praepositione, et usus scriptoris, de quo consule ind. in *insequi*.

tutorem) Simile somnium Ciceroni tribuit Plutarch. Cic. 44, in quo, postquam Senatorum filii ad Iovem accesserant omnes, Octavio etiam propinquante, videbatur Deus ἐκτεῖναι τὴν δεξιάν, καὶ εἰπεῖν· ὦ Ῥωμαῖοι, πέρας ὑμῖν ἐμφυλίων πολέμων οὗτος ἡγεμὼν γενόμενος. Diversum enim id est ab eo, quod proxime Noster narrat.

eiusque osculum – retulisset) Intelligo cum Ern. de digitis, pueri labellis impositis, deinde ad sua admotis, quo osculum ab illo ad se revera referebatur. Hic osculandi pueros maxime modus apud nos adhuc est usitatus. Burm. putat, Iovem prius digitis osculum, i. e. parvi pueri os, leviter tetigisse, simulque eum levasse, et ori suo admovisse pueri os, eumque sequuntur Oudend. et Wolf. Argutantur, ut mihi videtur, in primitiva significatione voc. *osculum*, quod ex asse respondet nostro Maulchen. Ita Tac. H. I, 36, *iacere oscula*, quod Xiphil. LXIV, 8: φιλήματα διὰ τῶν δακτύλων πέμπειν.

M. Cicero) Dio l. c.: παιδίσκου τε

secutus, somnium pristinae noctis familiaribus forte narrabat: puerum, facie liberali, demissum coelo catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, eique Iovem flagellum tradidisse; deinde, repente Augusto viso, quem ignotum adhuc plerisque avunculus Caesar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse, cuius imago secundum quietem sibi obversata sit. Sumenti virilem togam tunica lati clavi, resuta ex utraque parte, ad pedes decidit. Fuerunt, qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo, cuius insigne id esset, quandoque ei subiiceretur. Apud Mundam D. Iulius castris locum capiens, quum silvam caederet, arborem palmae repertam conservari, ut omen victoriae, iussit:

αὐτοῦ ὄντος, καὶ τὴν διατριβὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ ποιουμένου, ἔδοξέ ποτε ὁ Κικέρων ὄναρ, ἁλύσεσί τε αὐτὸν χρυσαῖς ἐς τὸ Καπιτώλιον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καθιμῆσθαι, καὶ μάστιγα παρὰ τοῦ Διὸς εἰληφέναι· καὶ (οὐ γὰρ ἠπίστατο ὅστις ἦν) περιέτυχέ τε αὐτῷ τῆς ὑστεραίας ἐν αὐτῷ τῷ Καπιτωλίῳ, καὶ γνωρίσας αὐτόν, διηγήσατο τοῖς παροῦσι τὴν ὄψιν, ad qu. l. notat Fabric., *flagellum* symbolum fuisse eripiendae Romanis libertatis, quum flagris servos tantum coërcerent.

Sumenti vir. togam) Dio l. c.: μεταρκιωθέντος δὲ μετὰ τοῦτο αὐτοῦ, καὶ ἐς τοὺς ἐφήβους ἐσιόντος, τήν τε ἐσθῆτα τὴν ἀνδρικὴν ἐνδύντος, ὁ χιτὼν περιερράγη τε ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῶν ἐπωμίδων, καὶ μέχρι τῶν ποδῶν κατερρύη· τοῦτο αὐτὸ μὲν καθ᾽ ἑαυτὸ οὐχ ὅπως τέκμαρσίν τινα, ὡς καὶ ἀγαθόν τι προσημαίνει, ἔφερεν, ἀλλὰ καὶ ἠνίασε τοὺς παρόντας, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνδρικοῦ χιτῶνος ἐνδύσει συνεβεβήκει· ἐπελθὸν δὲ τῷ Οκταουΐῳ εἰπεῖν, ὅτι Τὸ ἀξίωμα τὸ βουλευτικὸν πᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας μου σχήσω· ἔκβασιν πρὸς τὸ λεχθὲν ἔλαβεν. *Latum clavum* simul cum toga virili singulari Caesaris beneficio adolescentulo Octavio datum videri, quum vetere more ab iis demum sumeretur, qui post gestos honores in Senatum admitterentur, monuimus ad cap. 38. Aliam minus probabilem rationem dat Ferrarius de re vest. III, 13. De *suturis* tunicarum agit Id. III, 16. — Postea iniuria Ern. scribendum duxit *significari*. Suppl. *id*.

Apud Mundam) Dio XLIII, 41, Caesarem post hoc proelium maximarum rerum spem concepisse narrat, διά τε τἄλλα, καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι βλαστός τις ἐκ φοίνικος, ἐν τῷ τῆς μάχης χωρίῳ ὄντος, εὐθὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐξέφυ, additque: καὶ οὐ λέγω μέν, ὅτι συνέφερέ πη τούτῳ (Casaub. ad h. l. corrigit: ὅτι οὐκ ἔφερέ πη τοῦτο, ut φέρειν sit i. q. σημαίνειν), ἀλλ᾽ οὐκ ἐκείνῳ γε ἔτι, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἐγγόνῳ τῷ Οκταουΐῳ· συνεστρατεύετό τε γὰρ αὐτῷ, καὶ ἐκ τῶν πόνων τῶν τε κινδύνων αὐτοῦ ἐκλάμψειν ἔμελλεν.

ex ea continuo enata soboles adeo in paucis diebus adolevit, ut non aequipararet modo matricem, verum et obtegeret, frequentareturque columbarum nidis; quamvis id avium genus duram et asperam frondem maxime vitet. Illo et praecipue ostento motum Caesarem ferunt, ne quem alium sibi succedere, quam sororis nepotem, vellet. In secessu Apolloniae Theogenis mathematici pergulam comite Agrippa ascenderat: quum Agrippae, qui prior consulebat, magna et paene incredibilia praedicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere perseverabat, metu ac pudore, ne minor inveniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix et cunctanter edita, exsiluit Theogenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum vulgaverit, nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit.

95. Post necem Caesaris, reverso ab Apollonia et ingrediente eo Vrbem, repente liquido ac puro sereno, circulus ad speciem coelestis arcus orbem solis ambiit:

pergulam) Ern. interpretatur ὑπερῷον, diaetam in loco edito. Docuit in *pergula* Crassilius Grammaticus, auctore Nostro de illust. Gr. 18. — Agrippam cum Augusto Apolloniae fuisse, docet etiam Vell. II, 59.

ut thema suum vulgaverit) Dio LVI, 25: οὕτως οὐδὲν τῷ Αὐγούστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἔμελεν, ὥστε καὶ ἐκ προγραφῆς πᾶσι τὴν τῶν ἀστέρων διάταξιν, ὑφ' ὧν ἐγεγέννητο, φανερῶσαι.

nummumque argenteum) Plures nummos diversae materiae, quibus insculpta Capricorni nota, Augusti s. Σεβαστοῦ nomen prae se ferentes, dedit *Patinus* ad h. l. tabula XIII, n. 2. Conf. Fabric. ad Dion l. c.

liquido ac puro sereno) *Serenum* substantive dictum, ut saepius, nec audiendus Reitz., qui adiectivorum alterum ex interpretatione ortum existimat. Saepius praeter necessitatem plura eiusdem potestatis vocabula iungit Noster.

circulus – ambiit) Vell. II, 59: *quum intraret Vrbem, Solis orbis (super caput eius) curvatus aequaliter rotundatusque, in colorem arcus, velut coronam tanti mox viri capiti imponens, conspectus est.* Senec. Nat. Quaest. I, 2: *circa Solem visum coloris varii circulum, qualis esse in arcu solet* narrat. *Versicolorem circulum* dicit Plin. II, 28. Conf. Oros. VI, 28; Dio XLV, 4: ἐς τὴν Ῥώμην ἐσιόντος αὐτοῦ, ἶρις πάντα τὸν ἥλιον πολλὴ καὶ ποικίλη περιέσχεν, cui compares Zonar. lib. X, cap. 13.

ac subinde Iuliae, Caesaris filiae, monumentum fulmine ictum est. Primo autem consulatu ei augurium capienti duodecim se vultures, ut Romulo, ostenderunt: et immolanti omnium victimarum iocinora replicata intrinsecus ab ima fibra paruerunt; nemine peritorum aliter coniectante, quam laeta per haec et magna portendi.

96. Quin et bellorum omnium eventus ante praesensit. Contractis ad Bononiam Triumvirorum copiis, aquila tentorio eius supersedens duos corvos hinc et inde infestantes afflixit, et ad terram dedit; notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, atque exitum prae-

Primo a consulatu) Dio XLVI, 46: τῇ πρώτῃ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐς τὸ πεδίον τὸ ἄρειον ἐσελθών, γῦπας ἕξ, καὶ μετὰ ταῦτα δημηγορῶν τι πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἄλλους δώδεκα εἶδε, quod confirmare videtur opinionem Casauboni, candidato consulatus Octaviano hoc augurium contigisse existimantis. Sed praeterquam, quod Octavianus consulatum rapuit, non legitime professus est, magistratibus tantum, non candidatis, auguria capere licuisse, constat, atque Appian. III, 94, diserte: αἱρεθεὶς δὲ αὐτός – πόλιν ὡς ὕπατος ἐσῄει καὶ ἔθυε, δώδεκά οἱ γυπῶν φανέντων, ὅσους φασὶ καὶ Ῥωμύλῳ τὴν πόλιν οἰκίζοντι ὀφθῆναι.

immolanti) Subiungit hoc Suetonius per ὕστερον πρότερον, ut monuere Casaub. ad h. l. et Wesseling. Observ. II, 18, pag. 218. Accidit enim hoc Octaviano ante consulatum, ut docet Dio, qui suo loco rem narrat XLVI, 35: θύοντι αὐτῷ, ὅτε τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατηγοῦ ἔλαβε, διττὰ τὰ ἥπατα ἐν πᾶσι τοῖς ἱερείοις, δώδεκα οὖσιν, εὑρέθη. Plin. XI, 37 (73): *Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die sex victimarum iocinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt; responsumque duplicaturum intra annum imperium.*

replicata) Docta est super h. l. disputatio Io. Christ. Forwerckii, qua ostendit, *iocinora replicata*, διττά, s. *duplicia*, *duplicata* (ut Valer. Max. I, 6, 9, *caput iocinoris duplex* dicit) esse praegrandia, solitam magnitudinem excedentia. Comparat Cic. de Divin. I, 14: *tenebrae conduplicantur*, i. e. augentur; ad Herenn. III, 4: *duplicatur voluntas*, id est augetur; Virgil. Ecl. II, 67: *sol duplicat umbras*, cui respondet: *maiores cadunt umbrae*, al. quae legisse, neminem poenitebit. Nimirum ob nimiam magnitudinem ita se replicuerant exta, ut duplicia viderentur.

paruerunt) Dio εὑρέθη, Plin. *reperta sunt.* Inepte in vulg. *patuerunt.* Vid. Oudend. ad h. l.

ad Bononiam) Dio XLVII, 1: Καίσαρι τότε εὐθὺς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ἀετός, ὑπέρ τε τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ἱδρυθείς, καὶ δύο κόρακας προσπεσόντας οἱ, τίλλειν τε τῶν πτερῶν πειρωμένους, ἀποκτείνας, τὴν νίκην κατ' ἀμφοτέρων αὐτῷ ἔδωκε. Cf. Zonar. X, 16.

sagiente. In Philippis, Thessalus quidam de futura victoria nunciavit, auctore D. Caesare, cuius sibi species itinere avio occurrisset. Circa Perusiam sacrificio non litante, quum augeri hostias imperasset, ac subita eruptione hostes omnem rei divinae apparatum abstulissent, constitit inter haruspices, quae periculosa et adversa sacrificanti denunciata essent, cuncta in illos recasura, qui exta haberent. Neque aliter evenit. Pridie, quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore piscis e mari exsiluit, et ad pedes iacuit. Apud Actium descendenti in aciem asellus cum asinario occurrit: homini Eutychus, bestiae Nicon erat nomen. Vtriusque simulacrum aeneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit.

97. Mors quoque eius, de qua dehinc dicam, divi-

In Philippis) Dio XLVII, 41: ἀνὴρ Θεσσαλὸς ἔδοξέν οἱ τὸν Καίσαρα τὸν πρότερον κεκελευκέναι εἰπεῖν τῷ Καίσαρι, ὅτι τε ἐς ἕνης ἡ μάχη γενήσοιτο (quomodo emendavit locum Reimarus), καὶ ἵνα ἀναλάβῃ τι ὧν δικτατορεύων αὐτὸς ἐφόρει· καὶ διὰ τοῦτο τὸν δακτύλιον αὐτοῦ τότε τε εὐθὺς περιέθετο, καὶ ἔπειτα πολλάκις ἔφερεν.

sacrificio non litante) Ita Graecis victima ipsa dicitur καλλιερεῖν. Herodot. IX, 19: καλλιερησάντων τῶν ἱρῶν, et VII, 134, τοῖσι Σπαρτιήτῃσι καλλιερῆσαι θυομένοισι οὐκ ἐδύνατο sc. τὰ ἱρά. Vid. Wesseling. ad IX, 19, et Schafer. ad Lamb. Bos. pag. 213, de Lat. *litare* Oudend. ad Lucan. VI, 523, et ad h. l.; Heyn. ad Virg. Aen. IV, 50.

Pridie, quam Sic. p.) Dio XLIX, 5, post rem apud Siciliam male gestam id accidisse Augusto narrat. Ibi enim: καὶ αὐτὸς μὲν ἐν ἀσφαλεῖ ἦν· ὁρῶν δὲ τὸ στράτευμα ἐν τῇ νήσῳ ἀπειλημμένον, δεινῶς ἤχθετο· καὶ οὐ πρότερον ἀνεθάρσησε, πρὶν ἰχθύν τινα, ἐκ τῆς θαλάσσης αὐτόματον ἀναθόροντα, πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπεσεῖν· ἐκ γὰρ τούτου πιστεύσας τοῖς μάντεσιν, εἰποῦσίν οἱ ὅτι δουλώσεται αὐτὴν, ἀνεῤῥώσθη. Plin. IX, 16 (22): *Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis e mari ad pedes eius exsiliit; quo argumenta vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sexto Pompeio (tanta erat navalis rei gloria) sub pedibus Caesaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.* Caeterum dat. *deambulanti* pendet ab *ad pedes iacuit*, a quo durius seiunctus est, inserto *pisc. e. m. exsiluit*, nisi leg. *deambulante* sc. eo, Graeco more.

Apud Actium) Plutarch. Anton. 65: Καίσαρι λέγεται μὲν ἔτι σκότους ἀπὸ τῆς σκηνῆς κύκλῳ περιιόντι πρὸς τὰς ναῦς ἄνθρωπος ἐλαύνων ὄνον ἀπαντῆσαι· πυθομένῳ δὲ τοὔνομα γνωρίσας αὐτὸν εἰπεν· Ἐμοὶ μὲν Εὔτυχος ὄνομα, τῷ δ' ὄνῳ Νίκων· διὸ καὶ τοῖς ἐμβόλοις τὸν τόπον κοσμῶν ὕστερον, ἔστησε

nitasque post mortem, evidentissimis ostentis praecognita est. Quum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum saepius circumvolavit: transgressaque in vicinam aedem, super nomen Agrippae ad primam literam sedit: quo animadverso, vota, quae in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare iussit: nam se, quamquam conscriptis paratisque iam tabulis, negavit suscepturum, quae non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuae eius prima nominis litera effluxit. Responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum C litera notaret: futurumque, ut inter Deos referretur, quod AESAR, id est, reliqua pars e Caesaris nomine, etrusca lingua Deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, et Beneventum usque prosecuturus, quum interpellatores aliis atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamavit, (quod et ipsum mox inter omina relatum est,) *Non, si omnia morarentur, amplius se posthac Romae futurum.* Atque itinere inchoato, Astu-

χαλκοῦν ὄνον καὶ ἄνθρωπον. Conf. Zonar. X, 30. De *templo* ibi condito v. ad c. 18.

super nomen Agrippae) cuius monumentum in campo Martio memorat Dio LIV, 28.

collegam s. Tiber.) vid. ad c. 27.

Sub idem tempus) Dio LVI, 29: καὶ κεραυνὸς ἐς εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἑστῶσαν ἐμπεσών, τὸ γράμμα τὸ πρῶτον τοῦ ὀνόματος τοῦ Καίσαρος ἠφάνισεν· ὅθεν οἱ μάντεις τῇ ἑκατοστῇ μετὰ τοῦτο αὐτὸν ἡμέρᾳ θείας τινὸς μοίρας μεταλήψεσθαι ἔφασαν· τεκμαιρόμενοι, ὅτι τό τε στοιχεῖον ἐκεῖνο τὸν τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸν παρὰ τοῖς Λατίνοις, καὶ τὸ λοιπὸν πᾶν ὄνομα θεὸν παρὰ τοῖς Τυρσηνοῖς νοεῖ, quae ultima verba ostendere videntur, comma: *id est reliqua pars e Caesaris nomine* non esse insiticium, ut Oudendorpio placuit. *Aesar* Casaubonus deducit ab αἶσα fatum, i. e. Deus.

Tiberium – dimissurus) Vell. II, 123: *Caesar Augustus, quum Germanicum nepotem suum, reliqua belli patraturum, misisset in Germaniam, Tiberium autem filium missurus esset in Illyricum, ad firmanda pace, quae bello subegerat, prosequens eum, simulque interfuturus athletarum certamini ludicro, quod eius honori sacratum a Neapolitanis est, processit in Campaniam.*

Asturam) Insula fuit in eiusdem nominis flumine in Volscis, ubi Ca-

ram perrexit: et inde praeter consuetudinem de nocte ad occasionem aurae evectus, causam valetudinis contraxit ex profluvio alvi.

98. Tunc Campaniae ora proximisque insulis circuitis, Caprearum quoque secessui quatriduum impendit, remississimo ad otium et ad omnem comitatem animo. Forte Puteolanum sinum praetervehenti, vectores nautaeque de navi Alexandrina, quae tantum quod appulerat, candidati coronatique et thura libantes fausta omina et eximias laudes congesserant: *Per illum se vivere: per illum navigare: libertate atque fortunis per illum frui.* Qua re admodum exhilaratus quadragenos aureos comitibus divisit: iusque iurandum et cautionem exegit a singulis, non alio datam summam quam in emtionem alexandrinarum mercium absumturos. Sed et ceteros continuos dies inter varia munuscula togas insuper ac pallia distribuit, lege proposita, ut Romani graeco, Graeci romano habitu et sermone uterentur. Spectavit assidue exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia, ex vetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo praebuit, permissa, immo exacta, iocandi licentia, diripiendique pomorum et opsoniorum rerumque missilium. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit. Vicinam Capreis insulam Ἀπραγόπολιν appellabat, a desidia secedentium illuc e comitatu suo. Sed ex dilectis unum, Masgaban nomine, quasi conditorem insulae, κτιστὴν vocare consue-

ceroni villa, unde factum postea videtur oppidum. Vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 9, pag. 809.

ex vetere instituto) Graeco; nam Graeci Capreas incoluerant.

diripiendique pomorum) De hoc loquendi modo vid. Gronov. ad Gell. XVI, 8; *Sanctii* Minerv. III, 8. Ipse Cicero Phil. V, 3: *agrorum suis latronibus condonandi.* N. l. tamen al. *rerumque missilia.* De *missilibus* vid. Neron. 11. Conf. Bulenger. de venat. Circi c. 23 (Thes. tom. IX, p. 794).

κτιστὴν vocare) Videtur hic Masgabas eius iussu colonos deduxisse Capreas, a Neapolitanis permutatione

rat: huius Masgabae, ante annum defuncti, tumulum quum e triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum e tempore clare pronunciavit:

Κτιστοῦ δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conversusque ad Thrasyllum, Tiberii comitem, contra accubantem, et ignarum rei, interrogavit, cuiusnam poëtae putaret esse: quo haesitante, subiecit alium:

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

ac de hoc quoque consuluit. Quum ille nihil aliud responderet, quam, cuiuscunque essent, optimos esse; cachinnum sustulit, atque in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit, quamquam etiam tum infirmis intestinis morbo variante: tamen et quinquennale certamen gymnicum, honori suo institutum, perspectavit; et cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo, aggravata valetudine, tandem Nolae succubuit: revocatumque ex itinere Tiberium diu secreto

acceptas. Vid. cap. 92. De Thrasyllo vid. Tiber. c. 14.

quinquennale certamen) Dio LVI, 29: τῷ ἐχομένῳ ἔτει (a. 767), ἐν ᾧ Σέξτος τε Απουλήϊος καὶ Σέξτος Πομπήϊος ὑπάτευσαν, ἐξωρμήθη τε ἐς τὴν Καμπανίαν ὁ Αὔγουστος, καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν τῇ Νεαπόλει διαθεὶς, ἔπειτα ἐν Νώλῃ μετήλλαξε. Vid. Vell. l. c. Oppidatim fere in Augusti honorem a provinciis ludos quinquennales fuisse constitutos, legimus c. 59.

Nolae succubuit) Vell. l. c.: *Quamquam iam motus imbecillitatis inclinataeque in deterius principia valetudinis senserat; tamen obnitente vi animi, prosecutus filium, digressusque ab eo Beneventi, ipse Nolam petiit; et ingravescente in dies valetudine, quum sciret, quis, volenti omnia post se salva remanere, arcessendus foret, festinanter revocavit filium. Ille ad patrem* (*patriae*) *exspectato revolavit maturius* etc. Tac. A. I, 5: *vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur; neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit.* Ita etiam Aurel. Victor Caes. 1. Vnus Eutrop. VII, 5: *obiit — in oppido Campaniae Atella* quocum consentit Eusebius in Chronico.

secreto sermone detinuit) cf. Tiber. 21. Idem narrat Vell. l. c.; Dio LVI, 31, ut incertum tradit. Is enim ait: οὐ μέντοι καὶ ἐκφανὴς εὐθὺς ὁ θάνα-

sermone detinuit, neque post ulli maiori negotio animum accommodavit.

99. Supremo die identidem exquirens, an iam de se tumultus foris esset, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi, praecepit. Et admissos amicos percontatus, *Ecquid iis videretur mimum vitae commode transegisse*, adiecit et clausulam:

Εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς, τῷ παιγνίῳ
Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε.

Omnibus deinde dimissis, dum advenientes ab Vrbe de Drusi filia aegra interrogat, repente in osculis Liviae, et in hac voce defecit: *Livia, nostri coniugii memor vive, ac vale;* sortitus exitum facilem, et qualem semper optaverat. Nam fere, quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis εὐθανασίαν similem (hoc enim et verbo uti solebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam signum alienatae mentis ostendit, quod subito pavefactus, a quadraginta se iuvenibus abripi, questus est. Id quoque magis praesagium, quam mentis deminutio, fuit:

τος αὐτοῦ ἐγένετο· ἡ γὰρ Λιουΐα, φοβηθεῖσα μὴ τοῦ Τιβερίου ἐν τῇ Δαλματίᾳ ἔτ' ὄντος νεωτερισθῇ τι, συνέκρυψεν αὐτὸν μέχρι οὗ ἐκεῖνος ἀφίκετο· ταῦτα γὰρ οὕτω τοῖς τε πλείοσι καὶ ἀξιοπιστοτέροις γέγραπται· εἰσὶ γάρ τινες, οἳ καὶ παραγενέσθαι τὸν Τιβέριον τῇ νόσῳ αὐτοῦ, καὶ ἐπισκήψεις τινὰς παρ' αὐτοῦ λαβεῖν ἔφασαν. Dubitat etiam Tac. l. c.

malas labentes) Apte Casaub. comparat Eurip. Hippol. 1456: λαβοῦ, πάτερ μου, καὶ κατόρθωσον δέμας. — Pro *labentes* al. *labantes*, quod probavit Casaub. Illud exemplis defendit Oudendorp.

Et admissos amicos) Dio LVI, 30: κρότον δὲ δή τινα παρ' αὐτῶν ὁμοίως τοῖς γελωτοποιοῖς, ὡς καὶ ἐπὶ μίμου τινὸς τελευτῇ, αἰτήσας, καὶ πάμπαν πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διέσκωψε.

de Drusi filia) Livilla, ex Antonia minore. Vid. Claud. 1. Post dedi *interrogat* pro *interrogabat* cum Burm. et Oudend.

hoc enim et verbo) Interpretatur Wolfius: nam etiam verbo hoc uti solebat, non tantum sententia et voto. Alii *enim et* dictum putant pro *etenim*, ut gr. γὰρ καί.

siquidem totidem milites Praetoriani extulerunt eum in publicum

100. Obiit in cubiculo eodem, quo pater Octavius, duobus Sextis, Pompeio et Appuleio, Consulibus, decimo quarto Kalendas Septembris, hora diei nona, septuagesimo et sexto aetatis anno, diebus quinque et triginta minus. Corpus Decuriones municipiorum et coloniarum a Nola Bovillas usque deportarunt; noctibus, propter anni tempus, quum interdiu in basilica cuiusque oppidi, vel in aedium sacrarum maxima, reponeretur. A Bovillis equester ordo suscepit, Vrbique intulit, atque in vestibulo domus collocavit. Senatus et in funere ornando, et in memoria honoranda, eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quidam, funus triumphali porta ducendum, praecedente

in cubiculo eodem) Tac. Ann. I, 9: *Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus; quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus; quod Nolae in domo et cubiculo, in quo pater eius Octavius, vitam finivisset;* ubi videatur Lipsius.

duobus Sextis) A. V. 767. Vid. Dio LVI, 29.

XIV Kal. Sept.) Dio LVI, 30: καὶ ὁ μὲν οὕτω τῇ ἐννεακαιδεκάτη τοῦ Αὐγούστου, ἐν ᾗ ποτε τὸ πρῶτον ὑπάτευσε, μετήλλαξε, ζήσας μὲν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας δέκα, καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσι (τῇ γὰρ τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Σεπτεμβρίου (a. 691) ἐγεγέννητο) μοναρχήσας δὲ, ἀφ' οὗ πρὸς τῷ Ακτίῳ ἐνίκησε, τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη, δεκατριῶν ἡμερῶν δέοντα, ubi vid. Fabric. Conf. Oudend. ad h. l.

Corpus - deportarunt) Dio cap. 31: τὸ δ' οὖν σῶμα τὸ τοῦ Αὐγούστου ἐκ μὲν τῆς Νώλης οἱ πρῶτοι καθ' ἑκάστην πόλιν ἐκ διαδοχῆς ἐβάστασαν· πρὸς δὲ δὴ τῇ Ῥώμῃ γενόμενον οἱ ἱππεῖς παραλαβόντες νυκτὸς ἐς τὸ ἄστυ ἐσεκόμισαν.

equester ordo) qui impetraverat id a Consulibus per Claudium, quem perferendae legationis patronum elegerat. Vid. Claud. 6.

in funere ornando) Tac. Ann. I, 8: *nihil primo Senatus die agi passus* (Tiberius) *nisi de supremis Augusti.* Cf. Dio l. c.

funus tr. porta ducendum) Tac. A. I, 8: *tum consultatum de honoribus; ex quis maxime insignes visi: ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius; ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere.* Illud vere factum, narrat Dio LVI, 42: μετὰ τοῦτο τὴν κλίνην οἱ αὐτοὶ οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι, διὰ τῶν ἐπινικίων πυλῶν, κατὰ τὰ τῇ βουλῇ δόξαντα, διεκόμισαν, cuius loci immemor fuit Lipsius ad Tac. l. c. te-

Victoria, quae est in Curia, canentibus naeniam principum liberis utriusque sexus: alii, exsequiarum die ponendos anulos aureos, ferreosque sumendos: nonnulli, legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum. Fuit et qui suaderet, appellationem mensis Augusti in Septembrem transferendam: quod hoc genitus Augustus, illo defunctus esset; alius, ut omne tempus a primo die natali ad exitum eius, seculum Augustum appellaretur, et ita in fastos referretur. Verum, adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro aede D. Iulii a Tiberio, et pro Rostris veteribus a Druso, Tiberii filio; ac Senatorum humeris delatus in Campum, crematusque. Nec defuit vir praetorius, qui se effigiem

mere pugnans cum Casaubono, qui idem ad h. l. notaverat.

praec. Victoria) quam in curia Iulia constituerat Augustus. Dio LI, 22: καὶ τὸ βουλευτήριον τὸ Ἰουλίειον, τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τιμῇ γενόμενον, καθιέρωσεν, ἐνέστησε δὲ ἐς αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τὸ τῆς Νίκης, καὶ τὸ νῦν ὄν· δηλῶν, ὡς ἔοικεν, ὅτι παρ' αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐκτήσατο· ἦν δὲ δὴ τῶν Ταραντίνων, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὴν Ῥώμην κομισθὲν, ἔν τε τῷ συνεδρίῳ ἱδρύθη, καὶ Αἰγυπτίοις λαφύροις ἐκοσμήθη, ubi plura de hoc signo dat Fabricius.

pon. anulos aureos) a Senatoribus Equitibusque. Vid. Kirchmann. de anulis c. 15. De mutatis in luctu anulis agit Id. de funeribus Roman. II, 17.

per sacerd. summorum collegiorum) quae quatuor fuerunt (τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας appellat Dio LIII, 1), Pontifices, Augures, Septemviri Epulonum, Quindecimviri, ad quos postea accesserunt Sodales Augustales. Vid. Casaub. ad h. l., Lips. ad Tac. A. III, 64, et Fabric. ad Dion. LIII, 1.

bifariam laudatus est) Dio LVI, 34: προτεθείσης τῆς κλίνης ἐπὶ τοῦ δημηγορικοῦ βήματος, ἀπὸ μὲν ἐκείνου ὁ Δροῦσός τι ἀνέγνω· ἀπὸ δὲ τῶν ἑτέρων ἐμβόλων τῶν Ἰουλίων ὁ Τιβέριος δημόσιον δή τινα κατὰ δόγμα λόγον ἐπ' αὐτῷ ἐπελέξατο. De *Rostris Iuliis* vid. Fabric. ad Dion. XLIII, 45. Ab his distinguuntur *Rostra vetera*, τὸ δημηγορικὸν βῆμα. Alii h. l. legunt: *pro Rostris, sub veteribus*, quod ferri non posse, docuere Ern. et Oudend.

Senatorum humeris) Dio LVI, 42: παρῆν δὲ καὶ συνεξέφερεν αὐτὸν ἥ τε γερουσία καὶ ἡ ἱππάς, αἵ τε γυναῖκες αὐτῶν, καὶ τὸ δορυφορικόν· οἵ τε λοιποὶ πάντες, ὡς εἰπεῖν, οἱ ἐν τῇ πόλει τότε ὄντες etc.

vir praetorius) Rem explicat Dio LVI, 46: ἐκείνη (Livia) δὲ δὴ Νουμερίῳ τινὶ Ἀττικῷ, βουλευτῇ ἐστρατηγηκότι, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο, ὅτι τὸν Αὔγουστον ἐς τὸν οὐρανὸν, κατὰ τὰ περί τε τοῦ Πρόκλου καὶ περὶ τοῦ Ῥωμύλου λεγόμενα, ἀνιόντα ἑωρακέναι ὤμοσε. Pro *iuraret* al. *iurasset*.

cremati euntem in coelum vidisse iuraret. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati et discincti, pedibusque nudis, ac Mausoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam ripamque Tiberis sexto suo consulatu exstruxerat: circumiectasque silvas et ambulationes in usum populi iam tum publicarat.

101. Testamentum, L. Planco, C. Silio Consulibus, tertio Nonas Aprilis, ante annum et quatuor menses, quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybii et Hilarionis manu scriptum, depositumque apud se, virgines Vestales cum tribus signatis aeque voluminibus protulerunt. Quae omnia in Senatu aperta atque recitata sunt. Heredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidia

Reliquias legerunt) Dio LVI, 42, nominat etiam Liviam, cuius iussu sine dubio fecerunt Equites. Ita enim claudit funeris descriptionem: πραχθέντων δὲ τούτων, οἱ μὲν ἄλλοι ἀπηλλάγησαν· ἡ δὲ δὴ Λιουΐα κατὰ χώραν πέντε ἡμέρας μετὰ τῶν πρώτων ἱππέων μείνασα, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ συνελέξατο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον κατέθετο. Idem narrat, autea ex rogo aquilam ad coelum evolasse, animum defuncti eo portaturam, quod illustrat significationem ostenti, quod Noster c. 97, primo loco inter mortis praesagia retulit.

Mausoleo) De hoc μνημείῳ vid. Bartolii veterum sepulcra (Thes. Gronov. tom. XII, p. 57), ol Donat. de Vrbe Roma III, 16 (Thes. Graev. tom. III, pag. 746). Describit illud Strabo V, 3, 8 (tom. II, pag. 169 ed. Siebenkees.).

L. Planco, C. Silio CSS.) A. V. 766.

duobus codicibus) i. e. ita, ut idem testamentum duobus voluminibus contineretur, quorum alterum ipse, alterum liberti conscripserant, quibus se vivo omnia nota esse, noluit. Alii de duobus exemplis interpretantur. Sed ita diversis locis deposita fuisse, recte monuerunt Ern., Oudend., Bremius. Tac. Ann. I, 8: *testamentum, illatum per Virgines Vestae, Tiberium et Liviam heredes habuit* etc. Dio LVI, 32: καὶ μετὰ τοῦτο τὰς διαθήκας αὐτοῦ Πολύβιός τις Καισάρειος ἀνέγνω, ὡς μὴ πρέπον βουλευτῇ τοιοῦτόν τι ἀναλέγεσθαι. Zonaras p. 543: τὰς διαθήκας αὐτοῦ ὁ Δροῦσος, ἐκ τῶν ἀειπαρθένων τῶν τῆς Ἑστίας ἱερειῶν, αἷς παρετέθειντο, εἰληφὼς εἰς τὸ συνέδριον εἰσήνεγκε, καὶ τὰς σφραγῖδας οἱ κατασημηνάμενοι ἐπεσκέψαντο, καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐν ἐπηκόῳ τοῦ συνεδρίου. Conf. Tiber. c. 23. De Vestalibus, testamentorum custodibus, vid. quos citavimus ad Caes. 83.

Heredes instituit) Tac. loco citato: *Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam Iuliam nomenque Augustae adsumebatur: in spem secun-*

et sextante, Liviam ex parte tertia, quos et ferre nomen suum iussit: secundos, Drusum, Tiberii filium, ex triente, ex partibus reliquis Germanicum liberosque eius tres sexus virilis: tertio gradu, propinquos amicosque complures. Legavit populo romano quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertiûm: Praetorianis militibus singula millia nummorum, cohortibus urbanis quingenos, legionariis trecenos nummos: quam summam repraesentari iussit: nam et confiscatam semper repositamque habuerat. Reliqua legata varie dedit: produxitque quaedam ad vicies sestertiûm, quibus solvendis annum diem finiit, excusata rei familiaris

dam nepotes pronepotesque; tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posteros. Dio l. c.: κατελέλειπτο δὲ ἐν αὐταῖς τὰ μὲν δύο μέρη τοῦ κλήρου τῷ Τιβερίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ Λιουίᾳ, ὥς τινες λέγουσιν· ἵνα γάρ τι καὶ ἐκείνη τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀπόνηται, παρὰ τῆς βουλῆς ᾐτήσατο, τοσοῦτον αὐτῇ καὶ παρὰ τὸν νόμον καταλιπεῖν δυνηθῆναι. Lex, qua solvi Liviam oportebat, ut trientem acciperet, Voconiane fuerit, an Papia Poppaea, disputant Iurisconsulti. Vid. Reimar. ad Dion. l. c. De *heredibus secundis* vid. ad Caes. 83.

ferre nomen suum) Tiber. 26. Augusti nomen hereditarium Tiberio, sed epistolis tantum ad reges ac dynastas additum ab eo dicitur. Livia Iuliae Augustae, Ἰουλίας Σεβαστῆς, nomen tulit.

liberosque eius tres) Neronem, Drusum et C. Caesarem. Calig. 7.

Legavit pop. Rom.) Tacitus l. c. utramque summam coniunctim effert: *Legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi CCCCXXXV, praetoriarum cohortium militibus singula numûm millia, legionariis CCC, cohortibus civium romanorum CCCCC numos viritim dedit*, uti locus nunc restitutus legitur. Dio loco citato: κτήματα δὲ καὶ χρήματα πολλὰ πολλοῖς καὶ τῶν προσηκόντων οἱ καὶ τῶν ἀλλοτρίων, οὐχ ὅπως βουλευταῖς καὶ ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι, τῷ τε δήμῳ χιλίας μυριάδας (*quadringenties HS.*), καὶ τοῖς στρατιώταις, τοῖς μὲν δορυφόροις κατὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμάς, τοῖς δ' ἀστικοῖς τὴν ἡμίσειαν, τῷ τε λοιπῷ τῷ πολιτικῷ πλήθει (i. e. legionibus e civibus tantum conscriptis) πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δοθῆναι ἐκέλευσε, prorsus convenienter cum Nostro, nisi quod XXXV HS. tribubus datum omisit. Nimirum quod *populo romano* legatum erat, in aerarium publicum condebatur; quod *tribubus s. plebi*, viritim vel vicatim distribuebatur.

ad vicies sestertiûm) Recepi cum Wolfio emendationem Perizonii, quam Casaubonus in quibusdam reperisse testatur. Vulg. *ad vicena sestertia*, quae exigua summa fuisset neque conveniens verbo *produxit*, quod valet *extendit*, *auxit*.

mediocritate: nec plus perventurum ad heredes suos, quam millies et quingenties, professus: quamvis viginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset: quod paene omne cum duobus paternis patrimoniis, ceterisque hereditatibus, in Rempublicam absumsisset. Iulias, filiam neptemque, si quid his accidisset, vetuit sepulcro suo inferri. De tribus voluminibus uno mandata de funere suo complexus est: altero indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante Mausoleum statue-

Iulias – inferri) Dio l. c.: τοιοῦτος μέντοι περὶ τοὺς ἀλλοτρίους παῖδας ὢν (narraverat proxime benignitatem Augusti erga liberos eorum, qui legata sibi testamentis reliquerant, de qua vid. c. 66) τὴν θυγατέρα οὔτε κατήγαγε, καίπερ καὶ δωρεῶν ἀξιώσας, καὶ ταφῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε.

De tribus voluminibus) Dio quatuor memorat LVI, 33: ἐσεκομίσθη δὲ καὶ βιβλία τέσσαρα· καὶ αὐτὰ ὁ Δροῦσος ἀνέγνω· ἐγέγραπτο δὲ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ, ὅσα τῆς ταφῆς εἴχετο· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα. ἃ καὶ ἐς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε· τὸ τρίτον, τά τε τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὰ τῶν προσόδων, τῶν τε ἀναλωμάτων τῶν δημοσίων, τό τε πλῆθος τῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς χρημάτων, καὶ ὅσα ἄλλα τοιουτότροπα ἐς τὴν ἡγεμονείαν φέροντα ἦν, εἶχε· καὶ τὸ τέταρτον, ἐντολὰς καὶ ἐπισκήψεις τῷ Τιβερίῳ καὶ τῷ κοινῷ, ἄλλας τε, καὶ ὅπως μήτ' ἀπελευθερῶσι πολλούς, ἵνα μὴ παντοδαποῦ ὄχλου τὴν πόλιν πληρώσωσι· μήτ' αὖ ἐς τὴν πολιτείαν συχνοὺς ἐσγράφωσιν, ἵνα πολὺ τὸ διάφορον αὐτοῖς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ᾖ· τά τε κοινὰ πᾶσι τοῖς δυναμένοις καὶ εἰδέναι καὶ πράττειν ἐπιτρέπειν, καὶ ἐς μηδένα ἀναρτᾶν αὐτὰ παρῄνεσε σφίσιν, ὅπως μήτε τυραννίδος τις ἐπιθυμήσῃ, μήτ' αὖ πταίσαντος ἐκείνου, τὸ δημόσιον σφαλῇ· γνώμην τε αὐτοῖς ἔδωκε, τοῖς τε παροῦσιν ἀρεσθῆναι, καὶ μηδαμῶς ἐπὶ πλεῖον τὴν ἀρχὴν ἐπαυξῆσαι ἐθελῆσαι· δυσφύλακτόν τε γὰρ αὐτὴν ἔσεσθαι, καὶ κινδυνεύσειν ἐκ τούτου καὶ τὰ ὄντα ἀπολέσαι ἔφη· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὄντως ἀεί ποτε οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐτήρησε· παρὸν γοῦν αὐτῷ πολλὰ ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ προσκτήσασθαι, οὐκ ἠθέλησε· ταῦτα μὲν αἱ ἐντολαὶ εἶχον. Quartum cum tertio Suetonius coniunxit.

indicem rerum a se gestarum) Huius pars servata nobis est in monumento Ancyrano, quod hunc prae se fert titulum: *Rerum gestarum Divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio populi Rom. subiecit, et impensarum, quas in Rempublicam populumque Rom. fecit, incisarum in duabus aheneis pilis, quae sunt Romae positae, exemplar subiectum*, ex quo collegit Lipsius ad Tac. A. I, 11, n. l. legendum *in aeneis pilis* pro *tabulis*. Sed quum eodem redeat, nihil mutandum sine codd., uti iudicavit iam Casaubonus.

rentur: tertio breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique essent, quantum pecuniae in aerario et fiscis et vectigaliorum residuis. Adiecit et libertorum servorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

breviarium tot. imperii) Supra c. 28, *rationarium imperii* appellabat. Argumentum dat etiam Tacitus I, 11: *Opes publicae continebantur: quantum civium sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciae, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones, quae cuncta sua manu perscripserat Augustus, addideratque consilium coërcendi intra terminos imperii, incertum metu, an per invidiam.*

TIBERIVS NERO
CAESAR

1. Patricia gens Claudia (fuit enim et alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam recens conditam cum magna clientium manu commigravit, auctore Tito Tatio, consorte Romuli, vel, quod magis constat, Atta Claudio, gentis principe, post reges exactos sexto fere anno, a Patribus in patricias cooptata. Agrum

gens Claudia) Vid. de Claudiis Glandorp. Onomast. p. 222 sqq. Plebeii fuere Claudii Marcelli.

ex Regillis) Sedes huius urbis, quam reliqui scriptores *Regillum* dicunt, incerta. Vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 9, p. 776. Cognomen inde accepit Claudius *Regillensis* v. *Regillani*.

cooptata) Pertinet ad *gentem*, ut *accepit* et *adepta est*. Maluerunt enim al. *in patricios cooptato*. Cooptata est illa auctore T. Tatio, vel, quod magis constat, Atta Claudio v. *Clauso*, ne haec iungas cum *commigravit* praeferasque ideo aliorum lectionem: *atque a Patribus in patr. cooptata, agrum — accepit*. Consentiunt autem Liv. II, 16: *Seditio inter belli pacisque auctores orta in Sabinis, aliquantum inde virium transtulit ad Romanos; namque Atta Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romae nomen, quum pacis ipse auctor a turbatoribus belli premeretur, nec par factioni esset, ab Regillo, magna clientium comitatus manu, Romam transfugit. His civitas data, agerque trans Anienem; vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui ex eo venerant agro, appellata*, et Dionys. V, 40, qui ad annum 250 V. C. aerae Cal. (exactos reges dicit anno 244, adeoque *sexto fere anno post*) ἀνὴρ

insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps, procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos septem, duas ovationes, adepta est. Quum praenominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii praenomen consensu repudiavit, postquam e duobus gentilibus, praeditis eo, alter latrocinii, caedis alter convictus est. Inter cognomina autem et Neronis assumsit, quo significatur lingua sabina fortis ac strenuus

2. Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in Rempublicam exstant. Sed ut praecipua commemorem, Appius Caecus socie-

τις ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους, πόλιν οἰκῶν Ῥήγιλλον, εὐγενὴς καὶ χρήμασι δυνατός, (Τίτος) Κλαύδιος, αὐτομολεῖ πρὸς αὐτούς, συγγένειάν τε μεγάλην ἐπαγόμενος, καὶ φίλους καὶ πελάτας συχνοὺς αὐτοῖς μεταναστάντας ἐφεστίοις, οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων τοὺς ὅπλα φέρειν δυναμένους, relatisque huius consilii causis ortisque inde rei Rom. commodis, addit: ἀνθ' ὧν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος εἴς τε τοὺς πατρικίους αὐτὸν ἐνέγραψε, καὶ τῆς πόλεως μοῖραν εἴασεν ὅσην ἐβούλετο εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν· χώραν τ' αὐτῷ προσέθηκεν ἐκ τῆς δημοσίας τὴν μεταξὺ Φιδήνης καὶ Πικεντίας, ὡς ἔχοι διανεῖμαι κλήρους ἅπασι τοῖς περὶ αὐτόν, ἀφ' ὧν καὶ φυλή τις ἐγένετο σὺν χρόνῳ, Κλαυδία καλουμένη. Eodem spectat locus in oratione Canuleii apud Liv. IV, 4: *nobilitatem istam vestram – plerique oriundi ex Albanis et Sabinis, non genere nec sanguine, sed per cooptationem in Patres habetis, aut ab regibus lecti, aut post reges exactos iussu populi.* Conf. etiam Tac. A. XI, 24.

sub Capitolio) Singularis erat honos sepultura intra Vrbem, praeter Virgines Vestales tributus viris clarissimis, de qua re copiose egit Kirchmann. de funer. Rom. II, 26. Pro *locumque* al. *lucumque.*

quo sign. – strenuus) Gell. XIII, 22: *id autem, sive Nerio sive Nerienes est, Sabinum verbum est, eoque significatur virtus et fortitudo. Itaque ex Claudiis, quos a Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia atque praestanti fortitudine, Nero appellatus est. Sed id Sabini accepisse a Graecis videntur, qui vincula et firmamenta membrorum νεῦρα dicunt, unde nos quoque Latine nervos appellamus. Nero igitur Martis vis et potentia et maiestas quaedam esse Martis demonstratur.*

Appius Caecus) Liv. Epit. 13: *Cineas legatus a Pyrrho ad Senatum missus petiit, ut componendae pacis causa rex in Vrbem reciperetur; de qua re quum ad frequentiorem Senatum referri placuisset, App. Claudius, qui propter valetudinem oculorum iam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in Curiam, et sententia sua te-*

tatem cum rege Pyrrho, ut parum salubrem, iniri dissuasit. Claudius Caudex primus, freto classe traiecto, Poenos Sicilia expulit. Claudius Nero advenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Hasdrubalem, priusquam Hannibali fratri coniungeretur, oppressit. Contra Claudius Appius Regillanus, Decemvir legibus scribendis, virginem ingenuam per vim, libidinis gratia, in servitutem asserere conatus, causa plebi fuit secedendi rursus a Patribus. Claudius Drusus, statua sibi cum diademate ad Appii Forum posita, Italiam per clientelas occupare tentavit. Claudius Pulcher apud Siciliam, non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemtum religionis mari demersis, quasi ut biberent, quando esse nollent, proelium navale iniit: superatusque, quum dictatorem dicere a Senatu iuberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit. Exstant et feminarum exempla, diversa

nuit, ut id Pyrrho negaretur. Conf. Plutarch. Pyrrh. 18 et 19.

Claud. Caudex) A. V. 490. Vell. II, 38: *Primus in Siciliam traiecit exercitum Consul Claudius.* Cf. Flor. II, 2, 5; Polyb. I, 11; Diodor. fragm. lib. XXIII, 2. Cognomen interpretatur Senec. de brev. v. 13: *Quis Romanis primus persuasit navem conscendere? Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus caudex apud antiquos vocabatur; unde publicae tabulae codices dicuntur, et naves nunc quoque, quae ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subvehunt, caudicariae vocantur.*

Claud. Nero) Liv. 27 fin.; Polyb. fragm. lib. XI init., A. V. 547.

Claud. Appius Reg. Decemvir) Liv. III, 44 sqq.; Dionys. XI, 28 sqq. A. V. 307. Instituerat M. Claudium clientem, qui Virginiam in servitutem assertam libidini suae traderet, unde ipse dicitur *asserere conatus.* Nomen *Virginiam* ante *virginem ingenuam* excidisse, Müllerus existimat in schedis.

Claudius Drusus) Hominem et rem cum reliquis interpretibus ignoro. Insertum iam fuisse in Liviorum gentem per adoptionem, docet cognomen Drusi.

Claud. Pulcher) Liv. epit. 19: *Claudius Pulcher Consul contra auspicia profectus, iussis immergi pullis, qui cibari nolebant, infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnavit, et revocatus a Senatu iussusque Dictatorem dicere, Claudium Gliciam dixit, sortis ultimae hominem, qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos praetextatus spectavit,* ex quo loco *Gliciam* restituendum u. l., ubi cor-

aeque: si quidem gentis eiusdem utraque Claudia fuit, et quae navem cum sacris matris Deûm Idaeae obhaerentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, *ut ita demum se sequeretur, si sibi pudicitia constaret;* et quae novo more iudicium maiestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine aegre procedente carpento palam optaverat, *ut frater suus Pulcher revivisceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romae foret.* Praeterea notissimum est, Claudios omnes, excepto duntaxat P. Clodio, qui ob expellendum Vrbe Ciceronem, plebeio homini, atque etiam natu minori, in adoptionem se dedit, optimates assertoresque unicos dignitatis ac potentiae patriciorum semper fuisse, atque adversus plebem adeo violentos et contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare vestem aut deprecari sustinuerit; nonnulli in altercatione et iurgio Tribunos plebis pulsa-

rupte legebatur *Iliciam* v. *Ilyciam*, dudum viri docti monuerunt. De re conf. Flor. II, 2, 29; Cic. de nat. Deor. II, 3; Valer. M. I, 4, 3. Vid. Pighii Ann. tom. II, p. 50.

quae navem – extraxit) Liv. XXIX, 14, *Claudiam Quintam* dicit. Ita etiam Cic. de harusp. resp. 13, et Ovid. Fast IV, 305. De matre Deum *Idaea* (non *Idea*, ut est in Burm. aliisque), i. e. Cybele vid. Virg. Aen. III, 111, et X, 252, ubi aeque: *alma parens Idaea Deûm.*

novo more) quod femina tale crimen subiit, quod in sexum vulgo non cadit, unde Valer. M. VIII, 1, 4, damnat: *insontem crimine votum impium subvertit.* Rem narrant Liv. Epit. 19: *Claudia, soror P. Claudii, qui contemtis auspiciis male pugnaverat, a ludis revertens, quum turba premeretur, dixit: Vtinam frater meus viveret iterumque classem duceret! ob eam causam mulcta ei dicta est*, et Gell. X, 6, qui Appii Caeci filiam dicit, multamque dictam a C. Fundanio et Tiber. Sempronio Aedilibus Pl. aeris gravis viginti quinque millia, aliique.

plebeio homini – minori) P. Fonteio. Cic. pro domo cap. 14: *factus es eius filius contra fas, cuius per aetatem pater esse potuisti.*

in adoptionem) Sensu latiori pro *arrogatione.* Vid. ad Aug. 65.

atque adv. plebem) *Familia superbissima ac crudelissima in plebem romanam* dicitur Liv. II, 56. De contumacia autem Appii rei lege Eund. cap. 61, ubi inter alia: *illum non minae plebis, non Senatus preces perpellere unquam potuere, non modo ut vestem mutaret, aut supplex prensaret homines; sed ne ut ex consueta quidem*

verint. Etiam virgo Vestalis fratrem, iniussu populi triumphantem, ascenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

3. Ex hac stirpe Tiberius Caesar genus trahit, et quidem utrumque: paternum, a Tiberio Nerone; maternum, ab Appio Pulchro: qui ambo Appii Caeci filii fuerunt. Insertus est et Liviorum familiae, adoptato in eam materno avo. Quae familia, quamquam plebeia, tamen et ipsa admodum floruit, octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus, dictatura etiam ac magisterio equitum honorata; clara et insignibus viris, ac maxime Salinatore, Drusisque. Salinator, universas tribus in censura notavit levitatis nomine, quod, quum

asperitate orationis, quum ad populum agendu causa esset, aliquid leniret atque summitteret.

virgo Vestalis) Valer. M. V, 4, 6: *Claudia Vestalis virga quum patrem suum triumphantem e curru violentu Tribuni pl. manu detrahi animadvertisset, mira celeritate utrisque se interponendo, amplissimam potestatem inimicitiis accensam depulit.* *Patrem* dicit etiam Cic. pro Coel. cap. 14, ut vel librarii, vel scriptoris nostri error, vel diversa, quam secutus hic est, sententia *fratrem* h. l. produxisse videatur. Librario culpam imputat Pighius Ann. tom. II, pag. 473, ad a. 610.

materno avo) cui nomen fuit L. Livio Druso Claudiano ex adoptione. Memoratur Vell. II, 71: *Drusus Livius, Iuliae Augustae pater*, et c. 75: *Livia, nobilissimi et fortissimi viri, Drusi Claudiani filia.* Dio XLVIII, 44: ἦν δὲ θυγάτηρ (Livia) Λιουίου Δρούσου, ὅς ἔν τε τοῖς ἐκτεθεῖσιν ἐν τῷ λευκώματι ἐγεγόνει, καὶ ἑαυτὸν μετὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἧτταν κατεχρήσατο. Atque de patris Liviae in Liviam gentem, et filiorum in Iuliam adoptione, intelligendus etiam Tac. A. V, 1, ubi Iulia Augusta, i. e. Livia dicitur *nobilitatis per Claudiam familiam, et adoptione Liviorum Iuliorumque. clarissimae*, et VI, 51, ubi: *pater Tiberio Nero, et utrimque origo gentis Claudiae, quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptionibus transierit.* Vid. Lips. ad Tac. V, 1, et Oudend. ad h. l.

Salinator) qui Consul fuit a. V. 534, et 546. Dictator a. 547, et Censor an. 549. Vid. Liv. passim libris 27, 28 et 29. De censura agit XXIX, 37, ubi Salinatori Livio inditum cognomen dicitur ob inventum novum vectigal ex *salaria annona*, populo gravissimum. Postea: *M. Livius — praeter Maeciam tribum, quae se nec condemnasset, neque condemnatum aut Consulem aut Censorem fecisset, populum romanum omnem, quatuor et triginta tribus, aerarios*

se post priorem consulatum multa irrogata condemnassent, Consulem iterum Censoremque fecissent. Drusus, hostium duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit. Traditur etiam Propraetore ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum, nec, ut fama est, extortum a Camillo. Eius abnepos, ob eximiam adversus Gracchos operam *patronus Senatus* dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem diversa factio per fraudem interemit.

4. Pater Tiberii, Quaestor C. Caesaris, Alexandrino bello classi praepositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare et Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, et ad deducendas in Galliam colonias, in quis Narbo et Arelate erant, missus est. Tamen Caesare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus,

reliquit, quod et innocentem se condemnassent, et condemnatum Consulem et Censorem fecissent, neque infitiari possent, aut iudicio semel, aut comitiis bis a se peccatum esse. Vid. Glandorp. Onom. p. 542.

Eius abnepos) qui Consul fuit a. 641, et Proconsul Macedoniae Scordiscos Thraciae populum devicit. Flor. III, 4, 5. Vid. de eo Ern. Clav. Cicer. ad Brut. 28, et Off. I, 30.

filium reliquit) Nobilis hic est M. Liv. Drusus, avunculus M. Catonis, acerrimus inimicus Q. Caepionis, civitatis Italiae dandae auctor, interfectus tandem a Q. Vario. Vid. Vell. II, 13 sqq., et quos alios laudat Ruperti tabul. genealog. p. 121. Conf. Clav. Cic.

classi praepositus) Bell. Alex. 25: *Caesar classem iubet expediri atque instrui. Praeficit huic Tiberium Neronem.* Dio XLII, 40: Τιβέριος Κλαύδιος ὁ Νέρων ἐς αὐτὸν τότε τὸν ποταμὸν ἀναπλεύσας, ἐκείνους τε μάχῃ ἐκράτησε, καὶ τοῖς σφετέροις ἀδεέστερον τὸν πρόσπλουν ἐποίησε. Petiit matrimonium Tulliae Ciceronis filiae hic Nero, sed occupavit eam Dolabella, Cicerone illi magis favente. Vid. Manut. ad Cic. ad Div. XIII, 64, et ad Attic. VI, 6.

P. Scipionis) soceri Pompeii, qui in bello Africano victus sua manu perierat.

abolitionem facti) i. e. ἀμνηστίαν, quam Cicero suaserat. Torrent. *facti* adulterinum suspicatur, Lips. emendat *oblivionem*, ut est Claud. 11, et apud Cornel. Thrasyb. 3. Sane quidem factum ita aboleri nequit, ut infectum reddatur; sed *abolere* saepissime est tantum *memoriam al. rei abolere*, ut ipsa phrasis: *abolere dedecus*

etiam de praemiis tyrannicidarum referendum censuit. Praetura deinde functus, quum exitu anni discordia inter Triumviros exorta esset, retentis ultra iustum tempus insignibus, L. Antonium Consulem, Triumviri fratrem, ad Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus, ac primo Praeneste, inde Neapolim evasit; servisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sex. Pompeii admissum, et fascium usu prohibitum, ad M. Antonium traiecit in Achaiam. Cum quo, brevi reconciliata inter omnes pace, Romam rediit, uxoremque Liviam Drusillam, et tunc gravidam, et ante iam apud se filium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo post diem obiit, utroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus.

5. Tiberium quidam Fundis natum existimaverunt, secuti levem coniecturam, quod materna eius avia Fundana fuerit, et quod mox simulacrum felicitatis ex Senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed ut plures certioresque tradunt, natus est Romae in Palatio, sextode-

aliaque exempla docent, in quovis lexico reperiunda.

de praemiis tyrannicidarum) Primus, auctore Appian. Civ. II, 121, Praetor Cinna prodiit, qui τὸν Καίσαρα τύραννον ἐκάλει, καὶ τοὺς ἀνελόντας τυραννοκτόνους, καὶ τὸ πεπραγμένον ἐσέμνυνεν, ὡς ὁμοιότατον μάλιστα τῷ προγονικῷ· καὶ τοὺς ἄνδρας, ὡς εὐεργέτας, καλεῖν ἐκέλευεν ἐκ τοῦ Καπιτωλίου καὶ γεραίρειν. Videtur accessisse ad eius sententiam Nero.

Neapolim evasit) Dio XLVIII, 15: μετὰ τούτων τῶν τότε πρὸς τὸν Αντώνιον ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐκχωρησάντων καὶ Κλαύδιος Τιβέριος Νέρων ἔφυγε· φρουρὰν γάρ τινα ἐν τῇ Καμπανίᾳ εἶχε, καὶ ἐπειδὴ καθυπέρτερα τὰ τοῦ Καίσαρος ἐγένετο, ἀπῆρε σύν τε τῇ γυναικὶ Λιουΐᾳ Δρουσίλλῃ, καὶ σὺν τῷ υἱεῖ Τιβερίῳ Κλαυδίῳ Νέρωνι. Vell. II, 75.

ad pileum) i. e. ad arma, promissa libertate. Pileus enim signum libertatis. Ita, auctore Appian. Civ. II, 119, interfecto Caesare, πῖλόν τις ἐπὶ δόρατος ἔφερε, σύμβολον ἐλευθερώσεως. Nonnunquam extremis rebus servis arma cum libertate data. Vid. Freinsh. ad Flor. II, 6, 30.

Augusto concessit) Vid. Aug. c. 62.

Felicitatis) Temere Torrent. mallet *Fecunditatis*. Postea *publicatum* est auctoritate locoque publico positum.

XVI Kal. Dec.) Dio LVII, 18: τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα mensis Novembris.

cimo Kalendas Decembris, M. Aemilio Lepido iterum, L. Munatio Planco, Consulibus, post bellum Philippense. Sic enim in fastos actaque publica relatum est. Nec tamen desunt, qui partim antecedente anno, Hirtii ac Pansae, partim insequente, Servilii Isaurici Antoniique consulatu, genitum eum scribant.

6. Infantiam pueritiamque habuit laboriosam et exercitam, comes usquequaque parentum fugae: quos quidem apud Neapolin, sub irruptionem hostis navigium clam petentes, vagitu suo paene bis prodidit; semel, quum a nutricis ubere, iterum, quum a sinu matris raptim auferretur ab iis, qui pro necessitate temporis mulierculas levare onere tentabant. Per Siciliam quoque et per Achaiam circumductus, ac Lacedaemoniis publice, quod in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitae adiit, flamma repente e silvis undique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, ut Liviae pars vestis et capilli amburerentur. Munera, quibus a Pompeia, Sext.

M. Aemilio Lep. – Planco CSS.) A. V. 712. Pro *post bellum Phil.* alii dant *per*, probantque Burm. et Oudendorp.

in fastos actaque publica) vetere instituto, quo parentes natos sibi liberos apud acta profitebantur, ut Brouklus. videtur, an serius per adulationem, uti Reitzio, incertum. De instituti illius origine et usu vid. Lips. exc. ad Tac. A. V, 4.

laboriosam et exercitam) Ita emendarunt viri docti ineptum *luxuriosam*, quod libri exhibent, et *exercitatam*, quod voluntariam magis actionem partamque ea peritiam, quam miserias et pericula, a sorte humana abiecta, significat. Ita Plin. ep. VI, 13: *unquamne vidisti quemquam tam laboriosum, tam exercitum*, et Panegyr. cap. 86: *pro laboriosa ista statione et exercita.* Cicer. pro Mil. 2: *quid enim nobis duobus laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum, dici aut fingi potest?*

iterum) Ita leg. censuerat Vrsin. pro *item*, receperunt Oudend. et Wolf. ob antecedens *bis*, cui subiungunt Latini *semel*, *iterum*. Vid. ind.

Laced. publice) i. e. non hominibus quibusdam privatis Lacedaemoniis, amicitia vel hospitio cum Tiberio patre coniunctis, sed toti civitati, *quod* (al. *qui*) in tutela, i. e. clientela Claudiorum erat. Nota res est, totas civitates gentes Romanas nobiles ele–

Pompeii sorore, in Sicilia donatus est, chlamys et fibula, item bullae aureae, durant, ostenduuturque adhuc Baiis. Post reditum in Vrbem a M. Gallio Senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit; quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat. Novem natus annos defunctum patrem pro Rostris laudavit. Dehinc pubescens actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo, quum Marcellus Octaviae filius dexteriore veheretur. Praesedit et actiacis ludis, et troianis Circensibus, ductor turmae puerorum maiorum.

7. Virili toga sumta, adolescentiam omnem, spa-

gisse, quarum patrocinio uterentur.

chlamys) Sic Andromache apud Virg. Aen. III, 484: *Phrygiam Ascanio chlamydem donat.*

M. Gallio) Nihil constat de hoc Gallio, neque magni refert. Eo tamen pendeo, ut cum Glandorp. pag. 377, multisque interp. eumdem putem, qui commemoratur a Cicer. Phil. XIII, 12, ad Att. X, 15, et XI, 20. Quae enim Ernest. ad h. l. regessit, nihil refellunt. Fortasse frater Marci est *Quintus Gallius*, memoratus Aug. 27, ut placuit etiam Torrent.

Novem natus annos) Anno igitur V. 721; Dio XLVIII, 44, ubi concessam Augusto Liviam a marito narravit, addit: καὶ ἐκεῖνος (Tiberius Nero) τελευτῶν οὐ πολλῷ ὕστερον ἐπίτροπον καὶ τούτῳ (puero recens nato, Druso) καὶ τῷ Τιβερίῳ αὐτὸν τὸν Καίσαρα κατέλιπεν. Duxerat Augustus Liviam a. 716, dixit igitur Dio οὐ πολλῷ ὕστερον de plurium annorum intervallo, ut saepe. Multi ad h. Dionis l. errores sunt Fabricii in supputandis annis, contrarii iis, quae ad LVII, 2, et 18 recte annotavit.

actiaco triumpho) Anno Vrbis 725. Videatur Augustus capiti 22.

funali equo) Appian. Libyc. cap. 66: ἐπιβαίνουσι δ' αὐτῷ (cum Imperatore triumphante) ἐπὶ τὸ ἅρμα παῖδές τε καὶ παρθένοι, καὶ ἐπὶ τῶν παρηόρων ἑκατέρωθεν ἠΐθιοι συγγενεῖς, ad qu. l. Tollius: *Erant in quadriga quatuor equi, quorum duo iugales erant, dexter et sinister, duo funales, itidem dexter et sinister, omnesque ita iuncti, ut aequata fronte currerent. Iugales intra iugum ibant, ac ζύγιοι dicebantur; funales utrimque ad latera iugalium loro annexi, quos σειραφόρους et σειραίους, παρηόρους et παρασείρους idcirco Graeci vocabant, quod funibus scilicet alligati forent ad latus iugalium. Sed et ἀορτῆρες iidem funales nominabantur* etc. Cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 898, Turneb. Advers. XIV, 17, et Casaub. ad Dionys. VII, 73. De comparativis *sinisteriore* et *dexteriore* pro positivis vid. iud. sub utraque voce.

actiacis ludis) quos egit Augustus a. 726. Dio LIII, 1: καὶ τὴν πανήγυριν τὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ, τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ γενομένῃ, ψηφισθεῖσαν ἤγαγε μετὰ τοῦ Ἀγρίππου, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν

tiumque insequentis aetatis usque ad principatus initia, per haec fere transegit. Munus gladiatorium in memoriam patris, et alterum in avi Drusi, dedit, diversis temporibus ac locis: primum in Foro, secundum in Amphitheatro; rudiariis quoque quibusdam revocatis, auctoramento centenûm millium. Dedit et ludos, sed absens: cuncta magnifice, impensa matris ac vitrici. Agrippinam, M. Agrippa genitam, neptem Caecilii Attici equitis romani, ad quem sunt Ciceronis epistolae, duxit uxorem: sublatoque ex ea filio Druso, quamquam bene convenientem, rursusque gravidam, dimittere,

ἱπποδρομίαν διά τε τῶν παίδων καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν εὐγενῶν ἐποίησε. Vid. Aug. 18, et Dio LI, 1, et ibi Fabric. Difficultati, quae u. l. oritur ex eo, quod praesedisse Tiberius ludis dicitur, idemque turmam duxisse, cui succurrit Casaub. suppleto *fuit* post *maiorum*, facilius medearis resecto *et*, ut ita legatur: *praesedit et Act. ludis, Troi. Circensibus ductor turmae puerorum maiorum.* Praesedit cum vitrico et Agrippa; quum ad Troiam ventum esset, ad certamen descendit.

rudiariis) Lips. Saturn. II, 23: *Rudem indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterii signum, aut etiam novis, in novo aliquo et strenuo facto. — Quidam gladiatores liberi erant sive auctorati, qui arenae operam pretio locabant. Ii donati rude, redibant in veterem prorsus libertatem, nullo ultra vinculo servitutis. — Alii e gladiatoribus conditione servi. Hi donati rude non libertatem accipiebant, sed vacationem duntaxat a pugna. Lanistae deinceps prove lanistis erant, doctores tironum, et batuebant, non pugnabant. — Qui donati rude, rudiarii dicti. Auctoramentum* est obligatio ad serviendum pacta mercede contracta, ut interpretatur Heusinger. ad verba Cicer. de Offic. I, 42, 3: *Illiberales autem et sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum servitutis*, unde merces, pro qua rudiarii sponte ad pugnas gladiatorias redibant.

sed absens) vid. Aug. 43.

neptem Caecilii Attici) Cornel. Att. 12: *His rebus effecit* (Atticus), *ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate coniunctus adolescenti Caesari, quum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem, praeoptaretque Equitis rom. filiam generosarum nuptiis.* Tac. A. II, 43, Drusi, Tiberii filii, proavum Pomponium Atticum dicit. *Caecilii* nomen Pomponius acceperat ab avunculo per testamentum adoptatus. Cornel. Attic. 5. Verba *ad quem sunt Ciceronis epistolae* e glossemate profecta mihi videntur.

sublatoque-dimittere) Dio LIV, 31: *προαποσπάσας* (Augustus) *καὶ ἐκείνου* (Tiberii) *τὴν γυναῖκα, καίτοι τοῦ τε*

ac Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere: non sine magno angore animi, quum et Agrippinae consuetudine teneretur, et Iuliae mores improbaret; ut quam sensisset sui quoque sub priore marito appetentem, quod sane etiam vulgo existimabatur. Sed Agrippinam et abegisse post divortium doluit; et semel omnino ex occursu visam adeo contentis et tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit, ne unquam in conspectum eius posthac veniret. Cum Iulia primo concorditer et amore mutuo vixit: mox dissedit, et aliquanto gravius, ut etiam perpetuo secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiae natus infans extinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit, cuius corpus, pedibus toto itinere praegrediens, Romam usque pervexit.

8. Civilium officiorum rudimentis regem Archelaum, Trallianos, et Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente, defendit. Pro Laodicenis, Thya-

Ἀγρίππου θυγατέρα ἐξ ἄλλης τινὸς γαμετῆς οὖσαν, καὶ τέκνον τὸ μὲν ἤδη τρέφουσαν, τὸ δὲ ἐν γαστρὶ ἔχουσαν.

sub priore marito) Agrippa. Vid. Aug. 63. Postea *existimabatur* est i. q. ferebatur. Vid. ind.

Agrippinam) Duxit abactam Asinius Gallus, Asinii Pollionis filius, qui dicitur Tac. A. I, 12, *pridem invisus* (Tiberio), *tanquam ducta in matrimonium Vipsania, M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitaret, Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.* Vid. Dio LVII, 2, et LVIII, 3.

contentis) Mallem *intentis*, quamquam eodem redit. *Tumentibus* sc. obortis lacrymis, sed nondum effusis, ut recte Burm. Nam Casaub. contento intuitu tumentes explicat, comparans κυλοιδιᾷν e Theocrit. I, 37. Nicol. Heinsius *uventibus* v. *humentibus* coniiciebat.

dissedit) Valde hoc differt a *discidio*. Illud dissensionem animorum significat, hoc matrimonii solutionem. Postea pro *communis filii pign.* mallem *communi*.

Drusum fratrem) A. 745; v. Claud. 1, et Dion. LV, 2: Τιβέριος ἀποθανόντα ἐς Ῥώμην ἐκόμισε, τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ χειμαδίου τοῦ στρατοῦ, διά τε τῶν ἑκατοντάρχων καὶ διὰ τῶν χιλιάρχων, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν πρώτων βαστάσας. Valer. Max. V, 5, 3.

Archelaum) Cappadociae regem, cuius regnum postea in provinciae formam redegit. Vid. c. 37. Hunc, non Iudaeum Archelaum h. l. intelli-

tirenis, Chiis, terrae motu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus est. Fannium Caepionem, qui cum Varrone Murena in Augustum conspiraverat, reum maiestatis apud iudices fecit, et condemnavit. Interque haec duplicem curam administravit, annonae, quae artior inciderat, et repurgandorum tota Italia ergastulorum, quorum domini in invidiam venerant, quasi exceptos supprimerent, non solum viatores, sed et quos sacramenti metus ad huiusmodi latebras compulisset.

9. Stipendia prima expeditione Cantabrica Tribunus militum fecit: dein, ducto ad Orientem exercitu, regnum Armeniae Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit et signa, quae M. Crasso ademerant Parthi. Post haec Comatam Galliam anno fere rexit, et barbarorum incursionibus, et principum

gendum *esse*, patet ex Dion. LVII, 17, ubi dicitur Cappadox τῷ Τιβερίῳ ὑποπεπτωκώς, ὥστε καὶ συνηγόρῳ, ὅτε ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων κατηγορήθη, χρήσασθαι.

Fannium Caepionem) vid. Aug. c. 19. — *condemnavit*, id est fecit, ut condemnaretur. Vid. Ernest. ad h. l., et in Clav. Cicer. Conf. Vitell. 2.

curam adm. annonae) Vell. II, 94: *Quaestor, undevicesimum annum agens, capessere coepit Remp., maximamque difficultatem annonae ac rei frumentariae inopiam ita Ostiae atque in Vrbe mandato vitrici moderatus est, ut per id, quod agebat, quantus evasurus esset, eluceret.* A. V. 732. Vid. Kraus. ad Vell. l. c.

repurgandorum — ergastulorum) Vid. Aug. 32.

exped. Cantabrica) vid. Aug. 20.

ducto ad Or. exercitu) vid. Aug. 21; Vell. II, 94: *Nec multo post* (A. V. 734) *missus ab eodem vitrico cum exercitu ad visendas ordinandasque, quae sub Oriente sunt, provincias, praecipuis omnium virtutum experimentis in eo tractu editis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem populi rom. regnum eius Artavasdi dedit*, ubi vel lapsu memoriae *Artavasden* pro *Tigrane* dixit Velleius, quod vix credibile in re tam recenti, vel lacuna in libris. Vid. Kraus. ad h. l. et Oudend. ad n. Historiam pete ex Tac. II, 3, ubi: *occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone*, et Dion. LIV, 9. De *receptis* a Parthis *signis* vid. quae notavi ad Aug. 21.

Com. Galliam — rexit) Pertinere hoc videtur ad a. 738, quo Praetor Tiberius simul cum Augusto Vrbe dicitur profectus Dion. LIV, 19, ubi vid. Fabric. Omittit rem Velleius.

discordia inquietam. Exin Raeticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit. Raetico atque Vindelico gentes Alpinas; Pannonico Breucos et Dalmatas subegit; Germanico quadraginta millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaque ripam Rheni sedibus assignatis collocavit. Quas ob res, et ovans, et curru Vrbem ingressus est, primus, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magistratus

Raetico atque Vindelico) vid. Aug. 21; Dion. LIV, 22. Gestum hoc bellum est a. 739, coniunctis Drusi Tiberiique viribus. Vell. II, 95: *uterque, divisis partibus, Roetos Vindelicosque oggressi, multis urbium et castellorum oppugnationibus, nec non directa quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, moiore cum periculo quam damno romani exercitus, plurimo cum earum sangnine perdomuerunt.*

Pannonico) A. 742. Missus est Tiberius in Pannoniam post mortem Agrippae. Vell. II, 96: *Subinde bellum Pannonicum, quod inchoatum ab Agrippo – magnum atroxque et perquam vicinum imminebat Italiae, per Neronem gestum est.* Dio LIV, 31, 34. *Breucos* inter Pannoniae gentes referunt Strabo VII, 5, 3; Plin. III, 25 (28), qui Savum fluere dicit per Colapianos Breucosque, et Dio LV, 34.

Germanico - collocavit) vid. Aug. 21.

et ovans, et curru) Ovavit a. 745; Dio LV, 2: ὁ Τιβέριος τῶν τε Δαλματῶν καὶ τῶν Παννονίων ὑποκινησάντων τε αὖθις–κρατήσας, τὰ ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε. Vell. II, 96: *Huius victoriae compos Nero ovans triumphavit.* Scilicet turpis adulator dicere noluit *simpliciter*, ovasse Tiberium. *Curru* iustum triumphum egit a. 747, de Germanis. Dio LV, 8: Τιβέριος ἐν τῇ νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ὑπατεύειν μετὰ Γναίου Πείσωνος ἤρξατο, – τὰ νικητήρια ἤγαγε. Vell. II, 97: *Tum alter triumphus cum altero consulatu ei oblatus est.* Sibi enim constans, ovationem illam priorem triumphum dicit. De alio triumpho post reditum ex insula Rhodo vid. ad c. 17.

primus – tri. orn. honoratus) A. V. 742. Dio LIV, 31: καὶ αὐτῷ διὰ ταῦτα ἡ μὲν βουλὴ τά γε ἐπινίκια ἐψηφίσατο· ὁ δ' Αὔγουστος ταῦτα μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν ἑορτάσαι, τὰς δὲ τιμὰς τὰς ἐπινικίους ἀντέδωκε. Addidit autem auctor *primus, ut quidam putant*, quoniam alii putabant, primo Agrippae hunc honorem fuisse tributum, quibus accedit Dio LIV, 24, quem locum ad Aug. 38, dedimus, ubi de *ornamentis triumph.* vide. Pro *primus* al. *prius*, quod verum quidem; nam tulit Tiberius haec ornamenta tertio anno ante ovationem; sed ferri non potest ob additum *ut quidam putant*. Vidit hoc Burmannus, et neglexisse miror Wolfium. Pro *honoratus* al. *ornatus*. Illud Nostro in usu esse, docet index.

Magistratus) Dio LIII, 28, ad a. 730: τῷ τε Μαρκέλλῳ βουλεύειν τε ἐν

et maturius inchoavit, et paene iunctim percucurrit quaesturam, praeturam, consulatum; interpositoque tempore Consul iterum etiam tribuniciam potestatem in quinquennium accepit.

10. Tot prosperis confluentibus, integra aetate ac valetudine, statuit repente secedere, seque e medio quam longissime amovere: dubium, uxorisne taedio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset; an ut, vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atque etiam augeret, si quando indiguisset sui Respublica. Quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco et quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus sponte cessisse, exemplo M. Agrippae, qui, M. Marcello ad munera publica admoto, Mytilenas abierit, ne aut obstare, aut obtrectare praesens videretur. Quam causam et ipse, sed

τοῖς ἐστρατηγηκόσι, καὶ τὴν ὑπατείαν δέκα θᾶττον ἔτεσιν ἤπερ ἐνενόμιστο, αἰτῆσαι, καὶ τῷ Τιβερίῳ πέντε πρὸ ἑκάστης ἀρχῆς ἔτεσι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι ἐδόθη· καὶ παραχρῆμά γε αὐτὸς μὲν ταμίας, ἐκεῖνος δὲ ἀγορανόμος ἀπεδείχθησαν. LIV, 10, ad a. 735: τῷ τε Τιβερίῳ τὰς τῶν ἐστρατηγηκότων τιμὰς ἔδωκεν (Augustus), et c. 19, ad a. 738: ἐστρατήγησε (Tiberius), καίπερ τὰς στρατηγικὰς τιμὰς ἔχων. Consul autem primum fuit a. 741, cum Quinctilio Varo. LIV, 25, unde *iunctim* non nimis est urgendum, sed intelligendum de neglecto vetere ordine annali, quo et certa aetas singulis magistratibus ineundis, et certum intervallum, post quod nova petitio liceret, erat constitutum.

Consul iterum) i. e. ex solemni auctoris brevitate: *quum Consul iterum fuisset.* Vid. ad Caes. 1: *Flamen Dialis destinatus.* Iterum Consul fuit Tiberius a. 747; Dio LV, 8, tribuniciam potestatem in quinquennium accepit a. 748 (Ibid. cap. 9); vid. ad Aug. c. 27.

statuit repente secedere) A. 748, annos natus 36.

exemplo M. Agrippae) vid. Aug. cap. 66.

ne aut obstare — videretur) Dio LV, 9, narrat, Augustum ad coërcendam nepotum, Caii et Lucii, impotentiam Tiberio et tribuniciam potestatem et compescendam Armeniam demandasse, additque: συνέβη δ' αὐτῷ καὶ ἐκείνοις καὶ τῷ Τιβερίῳ προσκροῦσαι μάτην· τοῖς μὲν, ὅτι παρεωρᾶσθαι ἔδοξαν, τῷ δὲ, ὅτι τὴν ὀργὴν αὐτῶν ἐφοβήθη· ἀμέλει καὶ ἐς Ῥόδον, ὡς καὶ παιδεύσεώς τινος δεόμενος, ἐστάλη, μήτ' ἄλλους τινάς, μήτε τὴν θεραπείαν πᾶσαν ἐπαγόμενος, ἵν' ἐκποδὼν σφίσι καὶ τῇ ὄψει καὶ τοῖς ἔργοις γένηται· ἡ μὲν οὖν ἀληθεστάτη αἰτία τῆς ἐκ-

postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem ac requiem laborum praetendens, commeatum petiit. Neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico, deseri se etiam in Senatu conquerenti, veniam dedit. Quin et pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romae uxore et filio, confestim Ostiam descendit; ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque admodum in digressu exosculatus.

11. Ab Ostia oram Campaniae legens, imbecillitate Augusti nunciata, paulum substitit. Sed increbrescente rumore, quasi ad occasionem maioris spei commoraretur, tantum non adversis tempestatibus Rhodum enavigavit, amoenitate et salubritate insulae iam inde captus, quum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Hic modicis contentus aedibus, nec multo laxiore suburbano, genus vitae civile admodum instituit, sine lictore

δημίας αὐτοῦ τοιάδε ἐστί· — λόγον δέ τινα ἔχει, καὶ διὰ τὴν γυναῖκα τὴν Ἰουλίαν, ὅτι μηκέτ᾽ αὐτὴν φέρειν ἐδύνατο, τοῦτο ποιῆσαι· κατέλιπε γοῦν αὐτὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ· οἱ δὲ ἔφασαν, χαλεπῆναι αὐτὸν, ὅτι μὴ καὶ Καῖσαρ ἀπεδείχθη· οἱ δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Αὐγούστου, ὡς καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῦ ἐπιβουλεύοντα, ἐκβληθῆναι· ὅτι μὲν γὰρ οὔτε παιδείας ἕνεκα, οὔτ᾽ ἀβουλήσας τὰ δεδογμένα (de Caii et Lucii adoptione) ἀπεδήμησε, δῆλον ἔκ τε τῶν ἄλλων ὧν μετὰ ταῦτα ἔπραξε, καὶ ἐκ τοῦ τὰς διαθήκας αὐτὸν εὐθὺς τότε καὶ λῦσαι, καὶ τῇ μητρὶ τῷ τε Αὐγούστῳ ἀναγνῶναι, ἐγένετο· κατεικάζετο δὲ πάνθ᾽ ὅσα ἐνεδέχετο. Vell. II, 99: *quum C. Caesar sumsisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset, veritus, ne fulgor suus orientium iuvenum obstaret initiis, dissimulata causa consilii sui, commeatum ab socero atque eodem vitrico acquiescendi a continuatione laborum petiit.*

veniam dedit) i. e, rogatus concessit, ut saepe apud Ciceronem, v. c. ad Qu. Fr. III, 1, *quod tibi amantissime petenti veniam non dedit*, ubi vid. Manut. ad Att. V, 21: *dedi veniam homini impudenter petenti.* Terent. Heaut. V, 5, 5, *da veniam, Chreme, sine te exoret.* Vid. Ernest. Glossar. Liv., et, quos ille laudat, interpr. ad Virg. Aen. I, 519.

ad occas. mai. spei) Burm. praefert, quod est in cod. Copes., *rei*, illudque durum indicat. Mihi non ita videtur. *Spes* est *res speranda*, itaque graecus dixisset ἀφορμὴν μείζονος v. λαμπροτέρας ἐλπίδος. Vulgatum defendunt etiam Ernest. et Oudend. Caeterum patet, intelligendam spem imperii.

genus vitae civile) Dio l. c.: ἐς τὴν

aut viatore gymnasia interdum obambulans, mutuaque cum Graeculis officia usurpans, prope ex aequo. Forte quondam in disponendo die mane praedixerat, quidquid aegrorum in civitate esset, visitare se velle: id a proximis aliter exceptum: iussique sunt omnes aegri in publicam porticum deferri, ac per valetudinum genera disponi. Perculsus igitur inopinata re, diu quid ageret incertus, tamen singulos circuit, excusans factum etiam tenuissimo cuique et ignoto. Vnum hoc tantummodo, neque praeterea quidquam notatum est, in quo exercuisse ius tribuniciae potestatis visus sit. Quum circa scholas et auditoria professorum assiduus esset, moto inter antisophistas graviore iurgio, non defuit, qui eum intervenientem, et quasi studiosiorem partis alterius, convicio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit, citatumque pro tribunali voce praeconis conviciatorem rapi iussit in carcerem. Comperit deinde, Iuliam uxorem ob libidines atque adulteria damnatam, repudiumque ei suo nomine, ex auctoritate Augusti, remissum: et quamquam laetus nuncio, tamen officii duxit, quantum in se esset, exorare filiae patrem frequentibus literis, et vel utcunque meritae, quidquid unquam dono dedisset, concedere. Transacto autem tribuniciae potestatis tempore, con-

νῆσον ἐλθὼν οὐδὲν ὀγκηρὸν οὔτε ἔπραττεν οὔτε ἔλεγεν. Vno tantum lictore Athenis usum etiam Germanicum, auctor Tac. A. II, 53, ubi vid. Lipsium, conferentem Appian. Civ. V, 76, et n. l. De vocab. *civilis* vid. ind. Postea *gymnasia* pro *gymnasio* dedit Oudend. secutus Casaubonum et Graevium, illum ego.

aegrorum) Ridicula est emendatio Burm. *equorum*. Sensus est tam apertus, ut verborum pudeat.

Perculsus) Ern. et Oudend. maluere *percussus*. Nescio an arguteutur in statuendo horum vocabulorum discrimine viri doctissimi. Aptissime etiam vulg. defendit Müller exemplo Liv. II, 14: *Aricinos res inopinata perculerat*. Vid. etiam Glossar. Livian.

exercuisse) Alii probant *exseruisse*. Vid. ad Neron. 26.

Iuliam uxorem) vid. August. cap. 65.

fessus tandem, nihil aliud secessu devitasse se, quam aemulationis cum Caio Lucioque suspicionem, petiit, ut sibi securo iam ab hac parte, corroboratis his, et secundum locum facile tutantibus, permitteretur revisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neque impetravit: ultroque etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum, quos tam cupide reliquisset.

12. Remansit ergo Rhodi contra voluntatem; vix per matrem consecutus, ut ad velandam ignominiam, quasi legatus ab Augusto, abesset. Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium et trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque praeternavigantium officia, quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam, quin deverteret Rhodum. Et accesserunt maioris sollicitudinis causae. Namque privignum Caium, Orienti praepositum, quum visendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii, comitis

tutantibus) al. *curantibus*. Illud rectum. Vid. ind. in *tueri*.

legatus ab Aug.) Abest *ab* in cod. Memm. aliisque, et abiiciendum duxit etiam Wolf., quod Ner. 3 legitur *eidem Antonio legatus* et Vitell. 5, *succedenti fratri legatus*.

quibus frequ. assidue) Vell. II, 99: *Illud etiam in hoc transcursu dicendum est, ita septem annos* (ab a. 748 usque ad 755) *Rhodi moratum, ut omnes, qui pro consulibus legatique, in transmarinas profecti provincias, visendi eius gratia ad eum venientes, semper privato (si illa maiestas privata unquam fuit) fasces suos summiserint, fassique sint, otium eius honoratius imperio suo.* Cum imperio ibant, qui *legati* dicuntur a Velleio, in Caesaris provincias, ab eodem missi ad bellum gerendum, *cum magistratu* Proconsules aliique a Senatu populoque missi. Vid. ad Aug. 47.

privignum Caium) A. 755. Dio LV, 11: τοῦ δὲ Γαΐου σταλέντος ἐς τὸν πρὸς Ἀρμενίους πόλεμον, ὁ Τιβέριος ἐς Χίον ἐλθὼν αὐτὸν ἐθεράπευσεν· ἐταπείνου τε γὰρ ἑαυτόν, καὶ ὑπέπιπτεν οὐχ ὅτι τῷ Γαΐῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ οὖσι. Vell. II, 101: *C. Caesar in Syriam missus, convento prius Tiber. Nerone, cui omnem honorem, ut superiori, habuit* etc., ad q. l. vid. Kraus.

M. Lollii) qui cladem accepit, de qua vid. Aug. c. 23. Vell. II, 97, conviciis cumulat hominem, Tiberio gratificaturus. Dicit enim *in omnia pe-*

et rectoris eius. Venit etiam in suspicionem, per quosdam beneficii sui centuriones, a commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, et quae tentare singulorum animos ad novas res viderentur. De qua suspicione certior ab Augusto factus, non cessavit efflagitare aliquem, cuiuslibet ordinis, custodem factis atque dictis suis.

13. Equi quoque et armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium et crepidas: atque in tali statu biennio fere permansit, contemtior in dies, et invisior: adeo, ut imagines eius et statuas Nemausenses subverterint; ac familiari quodam convivio mentione eius orta exstiterit, qui Caio polliceretur, *Confestim se, si iuberet, Rhodum navigaturum, caputque exsulis* (sic enim appellabatur) *relaturum.* Quo praecipue, non iam metu, sed discrimine, coactus est, tam suis, quam matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetravitque, adiutus aliquantum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil

uniae, quam recte faciendi cupidiorem, et inter summam vitiorum dissimulationem vitiosissimum. Id. c. 102, de eius morte ita exponit: *Quo tempore M. Lollii, quem veluti moderatorem iuventae filii sui Augustus esse voluerat, perfida et plena subdoli ac versuti animi consilia, per Parthum indicata Caesari, fama vulgavit. Cuius mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Insanam eius luxuriam, mortemque, *interdicta amicitia a C. Caesare*, veneno effectam narrat Plin. IX, 35 (58).

beneficii sui Cent.) h. e. quibus ipse ordines dederat, quales *beneficiarii* dicti. Vid. Lips. ad Tac. Hist. IV, 48. Ii ex commeatu ad castra in Orientem redeuntes deverterant officii causa ad Tiberium, et ab eo sollicitati ad res novas ibi movendas dicebantur.

redegitque - ad pallium et crepidas) i. e. Graecum habitum sumsit, quo prorsus a Romano more et spe romani imperii recessisse videretur. Scipioni etiam obiectum apud Liv. XXIX, 19: *cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, libellis etiam palaestraeque operam dare* etc.

Nemausenses) i. e. Nemausi, Galliae Narbonensis urbis, incolae. Rexisse autem Tiberium Comatam Galliam, legimus c. 9, per quam occasionem statuae illae erectae videntur. Gronov. ex corrupta codd. lectione dedit *Resainenses* v. *Resaenenses*. Resaina enim Mesopotamiae urbs, de qua vid. Cellar. Geogr. Ant. III, 15,

super ea re, nisi ex voluntate maioris filii, statuere. Is forte tunc M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Caio, revocatus est; verum sub conditione, ne quam partem curamve Reipublicae attingeret.

14. Rediit octavo post secessum anno, magna nec incerta spe futurorum, quam et ostentis et praedictionibus ab initio aetatis conceperat. Praegnans enim Livia, quum, an marem editura esset, variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinae subductum nunc sua, nunc ministrarum manu per vices usque eo fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus praeclara spopondit: *etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni;* ignota scilicet tunc adhuc Caesarum potestate. Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit, ut apud Philippos sacratae olim victricium legionum arae sponte subitis

p. 732, itaque statuarum honos pertineret ad expeditionem Tiberii in Armeniam c. 9. Veram lectionem nemo constituerit in re, quae tot locis fieri potuit.

Permittente ergo Caio) Ante utriusque (Caii et Lucii) interitum Tiberium Rhodo revertisse, auctor etiam Vellei. II, 103. Mortuos autem illos, Caium a. d. IX Kal. Mart. a. 757, Lucium a. d. XII Kal. Sept. a. 755, notavimus ad Aug. 65. Rediisse Tiberium circa mensem Iulium a. 755, docet Noris. ad Cenotaph. Pis. pag. 255. Sine dubio igitur epitomatoris errori tribuendum, quod legitur Dion. LV, 11: *συνέβη εὐθὺς μετὰ ταῦτα, καὶ τὸν Τιβέριον ἐκ Ῥόδου ἐς τὴν Ῥώμην ἀφικέσθαι, Λουκίου καὶ Γαΐου τελευτησάντων*, praesertim quum Zonaras *οὐ πολλῷ πρότερον* revertisse illum scribat. Vid. Fabric. ad l. c.

Livia) Plin. X, 55 (76): *Livia Augusta, prima sua iuventa Tiberio Caesare ex Nerone gravida, quum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo, atque quum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur.*

ingresso primam exped.) cui ut dux praeesset; nam in expeditione Cantabrica Tribunus mil. tantum fuerat. Ostentum narrat Dio LIV 9: *καὶ ἤδη γε καὶ περὶ τῆς μοναρχίας ἐνενόει, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς Φιλίππους αὐτῷ προσελαύνοντι θόρυβός τέ τις ἐκ τοῦ τῆς μάχης χωρίου, ὡς καὶ ἐκ στρατοπέδου ἠκούσθη, καὶ πῦρ ἐκ τῶν βωμῶν, τῶν*

collucerent ignibus: et mox, quum Illyricum petens iuxta Patavium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur, ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, evenit, ut summum numerum iacti ab eo ostenderent; hodieque sub aqua visuntur hi tali. Ante paucos vero, quam revocaretur, dies, aquila, nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus eius assedit: et pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiae

ὑπό τοῦ Ἀντωνίου ἐν τῷ ταφρεύματι ἱδρυθέντων, αὐτόματον ἀνέλαμψε.

Geryonis oraculum) Nusquam alibi commemoratur. *Sortes* tabellae erant ligneae, γραμματεῖα, quibus literae vel pauca verba ad divinandum insculpta. Vid. Bulenger. de sortibus I, 1 (Thes. Graev. tom. V, pag. 361). — *Fons Aponi* (ut *Aponi fontes* Martial. VI, 42) s. *Aponus* (ἄπονος, ob dolorum, quod dabat, levamen) celebratur a Claudiano epigrammate, quod incipit: *Fons, Antenoreae vitam qui porrigis urbi, Fataque vicinis noxia pellis aquis.*

aquila—assedit) Casaubonus iam laudavit carmen Apollonidae Smyrnaei huc spectans Anthol. vol. II, p. 121.

Ὁ πρὶν ἐγὼ Ῥοδίοισιν ἀνέμβατος ἱερὸς ὄρνις,
Ὁ πρὶν Κερκαφίδαις αἰετὸς ἱστορίη,
Ὑψιπετῆ τότε ταρσὸν ἀνὰ πλατὺν ἠέρ' ἀερθεὶς
Ἤλυθον, Ἠελίου νῆσον ὅτ' εἶχε Νέρων·
Κείνου δ' αὐλίσθην ἐνὶ δώμασι, χειρὶ συνήθης
Κράντορος, οὐ φεύγων Ζῆνα τὸν ἐσσόμενον.

Vid. Iacobs Animadv. vol. II, P. I, p. 362. — Rhodum aquilam non habere, confirmat etiam Plin. X, 41 (29).

Thrasyllum) Hunc ut Tiberii comitem commemoravit iam auctor Aug. c. 98. De eo vid. Tac. Ann. VI, 20, 21; Scholast. ad Iuvenal. VI, 576; Dio LV, 11: αὐτός τε γάρ (Tiberius) ἐμπειρότατος τῆς διά τῶν αστρων μαντικῆς ὤν, καὶ Θράσυλλον ανδρα πάσης ἀστρολογίας διαπεφυκόντα ἔχων, πάντα καὶ τά ἑαυτῷ καὶ ἐκείνοις (privignis) πεπρωμένα ἀκριβῶς ἠπίστατο· καὶ λόγος ἔχει, ὅτε μελλήσας ποτέ ἐν τῇ ῥόδῳ τὸν Θράσυλλον ἀπό τοῦ τείχους ὤσειν, ἐπειδὴ μόνος αὐτῷ πάνθ' ὅσα ἐνενόει συνῄδει, ὡς εἶδεν αὐτὸν σκυθρωπάσαντα, ἤρετο διά τί συννένοφεν; εἰπόντος δέ, κίνδυνόν τινα ὑποπτεύειν, θαυμάσας οὐκέτ' αὐτὸ ἐποίησεν· οὕτω γάρ που πάντα ἐκεῖνος σαφῶς ᾔδει, ὥστε καὶ τὸ πλοῖον τὸ τὴν ἀγγελίαν τῷ Τιβερίῳ τῆς ἐς Ῥώμην ἀνακομιδῆς παρά τε τῆς μητρός καὶ παρά τοῦ Αὐγούστου φέρον, πόῤῥωθεν κατιδὼν προσπλέον, προειπεῖν αὐτῷ ἃ ἀγγέλλειν ἤμελλε. N. l. verbum *expertus est* explicat Tac. l. c. *peritiam eius hoc modo expertus*, et postea, *cuius artem experiri Tiberius statuisset.* Mox *secretorum temere conscium esse*

professorem contubernio admoverat, tum maxime expertus est, affirmantem, nave provisa gaudium afferri; quum quidem illum, durius et contra praedicta cadentibus rebus, ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiatur una, praecipitare in mare destinasset.

15. Romam reversus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis ac Pompeiana domo Esquilias in hortos Maecenatianos transmigravit: totumque se ad quietem contulit, privata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Caio et Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa; coactus prius ipse Germanicum, fratris sui filium, adoptare. Nec quidquam postea pro patrefamilias egit, aut ius, quod (adoptione) amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neque donavit, neque manumisit:

potest vel: rerum secretarum, arcanarum haud bene conscium, i. e. peritum, vel: secret. iniuria conscium, i. e. indignum, cui secreta sua committeret. Ea interpretatio confirmatur verbis Dionis: ἐπειδὴ μόνος αὐτῷ πάνθ' ὅσα ἐνενόει συνῄδει.

e Carinis) *Carinae* locus erant Vrbis inter Coeliom et Esquilinum montem, in quarta regione. Domum Cn. Pompeii postea possedit Antonius, unde iocus Sexti Pompeii, in Carinis suis se coenam dare, quem narrant Vell. II, 77, et Dio XLVIII, 38, ubi vid. interpr.

intra triennium) ex quo redierat Tiberius, sc. ita, ut annum reditus, V. 755, mortisque Caii, V. 757, more numerandi Romanorum in rationem ducas. Qui de intervallo intellexerunt, quod inter Lucii et Caii mortem effluxit, commoti maxime loco Aug. 65: *in duodeviginti mensium spatio amisit ambos* n. l. corrigendum putarunt *intra biennium*, ut Lips. ad Tac. Ann. I, 3, qui tamen ipse ad veriorem interpretationem vulg. lectionis pronus est, aliique.

adoptatur) vid. Aug. 65.

coactus - adoptare) Dio LV, 13: καὶ μέντοι καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον ὑποπτεύσας πῃ ἐκφρονήσειν, καὶ φοβηθεὶς μὴ καὶ νεοχμώσῃ τι, τὸν Γερμανικὸν οἱ τὸν ἀδελφιδοῦν, καίτοι καὶ αὐτῷ υἱὸν ἔχοντι, ἐσεποίησε. Cf. Calig. 1.

Nec quidquam — egit) Adoptatus enim ab Augusto, capitis deminutionem passus, in eius, qui adoptaverat, patriam potestatem transierat. Id Romanis adeo erat tritum, ut in sequentibus: *ius, quod adopt. amiserat*, voc. *adoptione*, quod abest ab optimo cod. Memm. aliisque, e glossemate ortum videatur, unde cum Wolfio, Oudendorpium secuto, uncis inclusi.

ne hereditatem quidem, aut legata percepit ulla aliter, quam ut peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore praetermissum est ad maiestatem eius augendam, ac multo magis, postquam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat, uni spem successionis incumbere.

16. Data rursus potestas tribunicia in quinquennium: delegatus pacandae Germaniae status: Parthorum legati, mandatis Augusto Romae redditis, eum quoque adire

quam ut peculio ref. acc.) i. e. pro *peculio* s. ut *peculium* accepta in tabulas inferret. *Peculium* est, quidquid liberi servive patris dominive consensu sibi acquisiverant. Nam in potestate patria constituti proprie omnia non sibi, sed ei, in cuius potestate erant, id est patri acquirebant; nisi quorum possessionem iis concessisset. Vid. Heinecc. Ant. Rom. lib. II, tit. 9.

Agrippa) vid. Aug. c. 65.

in quinquennium) A. 757. Dio LV, 13: τὸν δέ γε Τιβέριον καὶ ἐποιήσατο, καὶ ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς (ἐξέπεμψε) τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ τὴν δημαρχικὴν ἐς δέκα ἔτη δούς, quo loco legendum putat Casaub. πέντε pro δέκα. Non credo; nam duo quinquennia iungit Dio, LVI, 28, demum ad a. 766, post exactum fere decennium novum quinquennium commemorans.

delegatus – status) Verborum structura, quamvis impeditior, tamen non mutanda, quod facere placuit Casaubono in: *delegatus pacando Germaniae statui* vel: *delegatus pacandus Germaniae status*, et Burmanno in: *data rursus potestate tr. i. q. delegatus pacandae Germaniae statim*, quod est vim inferre auctori. Vid. Ernest. in excursu has emendationes sic dictas acute taxantem, et exemplis asserentem, *rem* non minus posse delegari alicui, quam *munus* v. *provinciam* rei curandae, quod negaverat Burm. Voc. *status* h. l. non esse proscribendum, docet et locus Calig. 1: *ad componendum Orientis statum*, et usus huius vocabuli frequentissimus. Vid. iod. n. et Freinshemii ad Florum. Dixisse autem videtur auctor *pacandae Germ. status*, vitaturus ὁμοιοτέλευτα *delegatus pacandus*, v. *delegata pacanda Germania provincia*, quod aures horrescerent. Caeterum eodem modo dixit Liv. III, 18: *turbatae urbis statu*, et XXI, 18: *quietae civitatis statum*. Est igitur sensus h. l.: demandatus est Tiberio status Germaniae, i. e. ipsa Germania, ut pacanda, pacationis indigens. De rebus a Tiberio in Germania gestis vid. Vell. II, 105 sqq., quamquam magno ore sonantem. Dio LV, 28, ad a. 759 (ad hunc enim annum usque bellum duravit, Vell. II, 122: *fractas post adoptionem continua triennii militia Germaniae vires* dicit) modestiore oratione: ἐπὶ τοὺς Κελτοὺς ἐστράτευσαν μὲν καὶ ἄλλοι τινές, ἐστράτευσε δὲ καὶ ὁ Τιβέριος· καὶ μέχρι γε τοῦ ποταμοῦ, πρότερον μὲν τοῦ Οὐισούργου, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Αλβίου προεχώρησεν, οὐ μέντοι καὶ ἀξιομνημόνευτόν τι τότε γε ἐπράχθη (en fractas Germaniae vires!), καίτοι καὶ αὐτοκράτορος μὴ ὅτι τοῦ Αὐγούστου,

in provincia iussi. Sed nunciata Illyrici defectione, transiit ad curam novi belli: quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit, in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia. Et quamquam saepius revocaretur, tamen perseveravit; metuens, ne vicinus et praevalens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseverantiae grande pretium tulit, toto Illyrico, quod inter Italiam regnumque Noricum et Thraciam et Macedoniam interque Danubium flumen et sinum maris Adriatici patet, perdomito et in ditionem redacto.

17. Cui gloriae amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quinctilius Varus cum tribus legionibus in Germania periit; ne-

ἀλλὰ καὶ τοῦ Τιβερίου ἐπ' αὐτοῖς κληθέντος, καὶ τιμὰς ἐπινικίους Γαΐου Σεντίου τοῦ τῆς Γερμανίας ἄρχοντος λαβόντος· ἐπειδὴ μὴ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον, φοβηθέντες αὐτοὺς, ἐσπείσαντο.

nunciata Illyrici def.) auctoribus Batonibus, Dalmatarum Pannoniorumque ducibus, a. 759. Vid. Vell. II, 110 sqq.; Dio LV, 29 sqq.; Velleius l. c.: *Vniversa Pannonia, insolens longae pacis bonis, et adulta viribus Delmatia, omnibus quoque tractus eius gentibus in societatem adductis, constituto arma corripuit. — Gentium nationumque, quae rebellaverant, omnis numerus amplius DCCC millibus explebat. CC fere peditum colligebantur armis habilia, equitum novem.*

quamqu. saepius revocaretur) Dio c. 31: ὁ Αὔγουστος, ὑποπτεύσας ἐς τὸν Τιβέριον, ὡς δυνηθέντα μὲν ἂν διαταχέων αὐτοὺς κρατῆσαι, τρίβοντα δὲ ἐξεπίτηδες, ἵν' ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου προφάσει ᾖ, πέμπει τὸν Γερμανικόν. A. 760.

instaret ultro ced.) *Vltro* iungendum verbo *instaret*, non *cedentibus*; est enim *invicem*. Ita supra c. 11: *ultroque etiam admonitus erat.* Virgil. Aen. II, 139: *ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello venturam.*

perdomito) Pax facta cum Pannoniis a. V. 761. Vid. Dion. LV fin. Sed rebellantes perdomiti a. 763. Dio LVI, 16. Caeterum *in ditionem* h. l. bene se habet, quoniam sermo de provincia. Al. male *in deditionem*. Vid. ad Caes. 34.

sub id fere tempus) A. 763. Vell. II, 117: *Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello Caesar manum, quum intra quinque consummati tanti operis dies funestae ex Germania epistolae etc.* Vid. ad Aug. 23.

quin victores Germani) Dio LVI, 23: καὶ ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν τήν τε Ῥώμην αὐτὴν ὁρμήσειν σφας προσεδόκησε (Augustus).

mine dubitante, quin victores Germani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique et magni honores. Censuerunt etiam quidam, ut Pannonicus, alii, ut Invictus, nonnulli, ut Pius cognominaretur. Sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, moesta civitate clade Variana. Nihilo minus Vrbem praetextatus et laurea coronatus intravit; positumque in Septis tribunal, Senatu adstante, conscendit, ac medius inter duos Consules cum Augusto simul sedit; unde, populo consalutato, circum templa deductus est.

18. Proximo anno repetita Germania, quum animadverteret, Varianam cladem temeritate et negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit.

triumphus ei decretus) Dio LVI, 17: ἐπὶ τῇ νίκῃ τῷ μὲν Αὐγούστῳ καὶ τῷ Τιβερίῳ τό τε τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα προσθέσθαι, καὶ τὸ τὰ ἐπινίκια πέμψαι, ἄλλαι τέ τινες τιμαί, καὶ ἁψῖδες ἐν τῇ Παννονίᾳ τροπαιοφόροι δύο ἐδόθησαν· ταῦτα γὰρ ἀπὸ πολλῶν τῶν ψηφισθέντων σφίσιν ὁ Αὔγουστος ἐδέξατο.

quod se defuncto) cognomen Augusti. Vid. c. 26.

Triumphum ipse distulit) per totum biennium. Triumphavit enim ex Germania reversus, exeunte a. 765. Vell. II, 121: *in Vrbem reversus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Delmatisque egit triumphum.* Vid. Masson. vit. Ovid. ad a. 765.

praetextatus) i. e. habitu consulari, non triumphali, uti Graev. ad h. l., et Oudend., quos vide. Praetexta enim et sella curulis magistratus insignia, triumphi tunica palmata, toga picta et corona laurea. Vid. Liv. X, 7. Ita Tac. Ann. XII, 41: *Britannicus in praetexta, Nero triumphali cum veste transvecti sunt.* Fabricius tamen ad Dion. XLVIII, 16, ubi nostrum locum adducit, praetextam triumphi s. vestem περιπόρφυρον intelligit; ita etiam Bremius.

pos. in Septis tribunal) Dio LVI, 1, ad a. 762: Ὁ δὲ δὴ Τιβέριος ἐς τὴν Ῥώμην, μετὰ τὸν χειμῶνα, ἐν ᾧ Κύϊντος Σουλπίκιος καὶ Γάϊος Σαβῖνος ὑπάτευσαν, ἀνεκομίσθη· καὶ αὐτῷ καὶ ὁ Αὔγουστος ἐς τὸ προάστειον ἀπαντήσας, ἦλθέ τε μετ' αὐτοῦ ἐς τὰ Σεπτά, κἀνταῦθα ἀπὸ βήματος τὸν δῆμον ἠσπάσατο· καὶ μετὰ τοῦτο τά τε ἄλλα τὰ προσήκοντα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐποίησε, καὶ θέας ἐπινικίους διὰ τῶν ὑπάτων.

repetita Germania) A. 763. Vell. II, 120; Dio LVI, 23.

Semper alias sui arbitrii, contentusque se uno, tunc praeter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicavit. Curam quoque solito exactiorem praestitit. Traiecturus Rhenum, commeatum omnem, ad certam formulam astrictum, non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset vehiculorum onera, ne qua deportarentur, nisi concessa, aut necessaria. Trans Rhenum vero eum vitae ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet, saepe sine tentorio pernoctaret, praecepta sequentis diei omnia, et si quid subiti muneris iniungendum esset, per libellos daret; addita monitione, ut, de quo quisque dubitaret, se, nec alio interprete, quacunque vel noctis hora uteretur.

19. Disciplinam acerrime exegit, animadversionum et ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis, atque etiam Legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo trans ripam venatum misisset, ignominia notato. Proelia, quamvis minimum fortunae casibusque permitteret, aliquanto constantius inibat, quoties lucubrante se, subito ac nullo propellente, decideret lumen, et exstingueretur; confidens, ut aiebat, ostento, sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed, re prospere gesta, non multum afuit, quin a Bructero quodam occideretur: cui inter proximos versanti, et trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris.

deportarentur) i. e. navibus traiicerentur. Al. *deponerentur*, quod probarunt Burm. et Ernestius, interpretantes: deponerentur e vehiculis ad fluminis ripam, ut navibus imposita transveherentur, quod nimis quaesitum videtur.

Legato legionis) Legati praetorii singulis legionibus praeerant, consulares totis exercitibus. Illorum inde a Caesaris tempore frequens mentio. Vid. Ern. ad h. l., Lips. ad Tac. An. II, 36.

a Bructero) De *Bructeris* vid. Tac. German. 33. Cf. Cellar. Geogr. ant. II, 5, p. 468 et 469. N. l. vulgo *a*

20. A Germania in Vrbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit; prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac priusquam in Capitolium flecteret, descendit e curru, seque praesidenti patri ad genua summisit. Batonem Pannonium ducem, ingentibus donatum praemiis, Ravennam transtulit; gratiam referens, quod se quondam, cum exercitu iniquitate loci circumclusum, passus esset evadere. Prandium dehinc populo mille mensis, et congiarium trecenos nummos viritim dedit. Dedicavit et Concordiae aedem, item Pollucis et Castoris, suo fratrisque nomine, de manubiis.

21. Ac non multo post, lege per Consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret,

Rutheno v. Rhuteno. Ruteni Galliae sunt populus, de quo vid. Cellar. II, 2, p. 191. Conf. Oudend. ad Lucan. I, 402.

triumphum – egit) A. V. 765. Vid. cap. 17.

Batonem) Duo erant Batones, alter dux Breucorum, interemtus a Batone Pannonio a. 761, in cuius potestatem venerat, vid. Dion. LV, 34; alter hic ipse Pannonius vel Desidiates Dalmata, ut dicitur Dion. LV, 29, qui post grave bellum Tiberio se dedidit, auctore Dion. LVI, 16; Vell. II. 114, a. 763. Conf. Ovid. ex Ponto II, 1, 45: *Maxima pars horum vitam veniamque tulerunt, In quibus et belli summa caputque Bato.*

Concordiae aedem) Dion. LV, 8, dicitur Kal. Ian. a. 747, quibus consulatum iniit cum Cn. Pisone, τὸ Ὁμονόειον αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπισκευάσαι προστάξας, ὅπως τό τε ἴδιον καὶ τὸ τοῦ Δρούσου ὄνομα αὐτῷ ἐπιγράψῃ, et LVI, 25, ad a. 764: τό τε Ὁμονόειον ὑπὸ τοῦ Τιβερίου καθιερώθη, καὶ αὐτῷ τό τε ἐκείνου ὄνομα καὶ τὸ τοῦ Δρούσου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τεθνηκότος ἐπεγράφη.

Pollucis et Castoris) Dio LV, 27, ad a. 759: τὸ Διοσκούρειον ὁ Τιβέριος καθιερώσας, οὐ τὸ ἑαυτοῦ μόνον ὄνομα αὐτῷ (Κλαυδιανὸν ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ Κλαυδίου, διὰ τὴν ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου γένος ἐκποίησιν, ὀνομάσας) ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκείνου (Drusi) ἐπέγραψε. Nunc denuo videtur exornatum fuisse hoc templum de manubiis.

non multo post) sc. post dedicatam Concordiae aedem, exornatam Castoris et Pollucis. Referenda videtur haec lex, qua proconsularis potestas Tiberio data, ad a. 764, vel initium a. 765. Velleius enim II, 121, proxime ante triumphum narrat, *Senatum populumque Romanum, postulante patre eius, ut aequum ei ius in omnibus provinciis exercitibusque esset, decreto esse complexum.* Vid. Kraus. ad Vell. l. c., Pagium ad Ann. Baron. tom. I, p. 9 sqq.

simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere revocatus, iam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum reperit, fuitque una secreto per totum diem. Scio, vulgo persuasum, quasi, egresso post secretum sermonem Tiberio, vox Augusti per cubicularios excepta sit: *Miserum populum romanum, qui sub tam lentis maxillis erit*. Nec illud quidem ignoro, aliquos tradidisse, Augustum palam nec dissimulanter morum eius diritatem adeo improbasse, ut nonnunquam remissiores hilarioresque sermones, superveniente eo, abrumperet: sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse; vel etiam ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. Adduci tamen nequeo, quin existimem, circumspectissimum et prudentissimum Principem, in tanto praesertim negotio, nihil temere fecisse; sed vitiis virtutibusque Tiberii perpensis, potiores duxisse virtutes: praesertim quum et, *Reipublicae causa adoptare se eum*, pro concione iuraverit, et epistolis aliquot, ut peritissimum rei militaris, utque unicum populi romani praesidium, prosequatur.

simulque censum ageret) vid. ad Aug. c. 27. Cf. Ei. c. 97.

in Illyricum) vide August. cap. 97.

fuitque una secreto) vid. ad Aug. c. 98 fin.

sub tam lentis maxillis) Comparat eum cum bestia, quae non necat tantum, sed lento cruciatu necandos vexat. Dicit, quam *saevam ac lentam naturam* Tiberii vocat auctor c. 57. Pro *erit* al. *edit*, mero vitio.

Nec illud quidem ignoro) Dio LVI, 45: τοσοῦτον δ' οὖν τὸ σύμπαν ἀλλήλων διήνεγκαν (Augustus et Tiberius), ὥστε τινὰς καὶ ἐς τὸν Αὔγουστον ὑποπτεῦσαι, ὅτι ἐξεπίτηδες τὸν Τιβέριον, καίπερ εὖ εἰδὼς ὁποῖος ἦν, διάδοχον ἀπέδειξεν, ἵνα αὐτὸς εὐδοξήσῃ· ταῦτα μὲν δὴ οὖν ὕστερον διαθροεῖν ἤρξαντο. Tac. A. I, 10: *ne Tiberium quidem* (dicebant) *caritate aut Reipublicae cura successorem adscitum; sed quoniam arrogantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. Etenim Augustus, paucis ante annis, quum Tiberio tribuniciam potestatem a Patribus rursum postularet, quanquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.*

Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci. *Vale, iucundissime Tiberi, et feliciter rem gere,* ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν. *Iucundissime, et, ita sim felix, vir fortissime, et dux* νομιμώτατε, *vale.* Et, *Ordinem aestivorum tuorum! Ego vero, mi Tiberi, et inter tot rerum difficultates,* καὶ τοσαύτην ῥᾳθυμίαν τῶν στρατευομένων, *non potuisse quemquam prudentius gerere se, quam tu gesseris, existimo. Hi quoque, qui tecum fuerunt, omnes confitentur, versum illum in te posse dici:*

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

Sive quid incidit, de quo sit cogitandum diligentius, sive quid stomachor, valde, medius fidius, Tiberium meum desidero: succurritque versus ille Homericus:

> Τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
> Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ πέρι οἶδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum, quum audio et lego, Dii me perdant, nisi cohorrescit corpus meum:

ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις) Haec verba, quae vel desunt in MSS., ut plerumque Graeca, vel corrupte leguntur, varie tentata sunt a viris doctis, maxime ob Musarum, quae inepta h. l. videbatur, mentionem. Turneb. coniecit καλῶ στρατηγῶν v. ἄριστε στρατηγῶν; Salmas., ἐμοί τε καὶ τοῖς ἐμοῖς ὦ ἄριστε στρατηγῶν, Lips. ἐμοὶ καὶ λαοῖς τοῖς σοῖς; Casaub., relictis Musis, ἄριστα στρατηγῶν; Oudend. ἐμοὶ καὶ τοῖς σοῖς σοί τε στρ.; Bremius, ἐμοὶ καὶ τοῖς στρατοῖς ἀρ. στρ., insistentes fere vestigiis cod. Memm., ubi corrupte ἐμοὶ καὶ ταῖς μονέταις δίς τε στρ., quibus addere quis posset: ἐμοὶ καὶ Ῥωμαίοις v. τοῖς Ῥωμαίοις στρατηγῶν v. ἄριστα στρ. Sed salva est, puto, vulgata. Laudat Augustus et artem militarem Tiberii sibi praestitam, et studia, inter arma Musis dicata, neque inepte comparant locum Horat. Od. III, 4, 37. Postea pro νομιμώτατε al. εὐβουλέστατε. Casaub. ex illo conicit γονιμώτατε, id est γενναιότατε, v. μονιμώτατε, i. e. constantissime et fortissime, ex hoc εὐφυέστατε. Vulgatum de *perito, idoneo* interpretatur Ernestius, laudans Wesseling. ad Diodor. I, 6, ubi παρὰ τοῖς νομιμωτάτοις τῶν τε φυσιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν.

ῥᾳθυμίαν) Oudend. et Wolf. praeferunt ἀπροθυμίαν ex Memmiano. Versus: *Vnus homo* etc. notus est ille Ennii de Fabio, posuitque Augustus *vigilando* pro *cunctando*, ut monuit iam Wolfius.

Τούτου δ' ἑσπ.) Iliad. X, 246. Ibi est τούτου γ' ἑσπ., et postea Wolf. iunctim edidit περιοῖδε, quem h. l. secutus est Bremius.

teque rogo, ut parcas tibi: ne, si te languere audierimus, et ego et mater tua exspiremus, et de summa imperii sui populus romanus periclitetur. Nihil interest, valeam ipse nec ne, si tu non valebis. Deos obsecro, ut te nobis conservent, et valere nunc et semper patiantur, si non populum romanum perosi sunt.

22. Excessum Augusti non prius palam fecit, quam Agrippa iuvene interemto. Hunc Tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus, ut id faceret iubebatur. Quos codicillos, dubium fuit, Augustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret, an nomine Augusti Livia, et ea, conscio Tiberio, an ignaro, dictasset. Tiberius renuncianti Tribuno, factum esse quod imperasset, *neque imperasse se, et redditurum eum Senatui rationem*, respondit; invidiam scilicet in praesentia vitans. Nam mox silentio rem obliteravit.

de summa imp.) Abest *de* in Memm. probatque Oudend. Mox pro *si tu non valebis*, alii *si tu modo valebis.*

Agrippa iuv. interemto) Tac. Ann. I, 6: *Primum facinus novi principatus fuit Posthumi Agrippae caedes, quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo Centurio aegre confecit.* Dio LVII, 3: τὸν Ἀγρίππαν παραχρῆμα, ἀπὸ τῆς Νώλης πέμψας τινά, ἀπέκτεινε· καὶ ἔλεγε μέν, μὴ ἐκ τῆς αὐτοῦ προστάξεως τοῦτο γεγονέναι, ἐπηπείλει τε τῷ δράσαντι· οὐ μὴν καὶ τιμωρίαν τινὰ αὐτοῦ ἐποιήσατο, ἀλλ' εἴα τοὺς ἀνθρώπους λογοποιεῖν, τοὺς μέν, ὅτι ὁ Αὔγουστος αὐτὸν ὑπὸ τὴν τελευτὴν ἀπεχρήσατο· τοὺς δ', ὅτι ὁ ἑκατόνταρχος, ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων, καινοτομοῦντά τι ἀπέσφαξεν αὐτογνωμονήσας· ἄλλους, ὡς ἡ Λιουία, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀποθανεῖν ἐκέλευσε.

Augustusne moriens) Tac. l. c.: *Nihil de ea re Tiberius apud Senatum disseruit; patris iussa simulabat, quibus praescripsisset Tribuno, custodiae apposito, ne cunctaretur Agrippam morte afficere, quandoque ipse supremum diem explevisset. Multa sine dubio saevaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium eius Senatusconsulto sanciretur, perfecerat; caeterum in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni illatam, credibile erat.*

Livia) Tac.: *Propius vero, Tiberium ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis caedem festinavisse.*

renuncianti Tribuno) Tac.: *Nuncianti Centurioni, ut mos militiae, factum esse, quod imperasset; neque imperasse sese, et rationem facti reddendam apud Senatum, respondit.*

23. Iure autem tribuniciae potestatis coacto Senatu, inchoataque allocutione, derepente velut impar dolori congemuit; utque non solum vox, sed et spiritus deficeret, optavit, ac perlegendum librum Druso filio tradidit. Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus, nisi senatorii ordinis, ceteris extra Curiam signa agnoscentibus, recitavit per libertum. Testamenti initium fuit: *Quoniam sinistra Fortuna Caium et Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Caesar mihi ex parte dimidia et sextante heres esto.* Quo et ipso aucta suspicio est opinantium, successorem adscitum eum necessitate magis, quam iudicio, quando ita praefari non abstinuerit.

24. Principatum, quamvis neque occupare confestim, neque agere dubitasset, et statione militum, hoc est, vi et specie dominationis, assumta, diu tamen recusavit impudentissimo mimo; nunc adhortantes amicos incre-

Iure aut. tribun. pot.) Vsurpaverant Tribuni pl. ius, cogendi Senatus, a. V. 300, M. Valerio et Sp. Virginio CSS., duce conaminis Icilio Tribuno. Auctor Dionys. X, 31: τὸν μὲν ἔμπροσθεν χρόνον ἐκκλησίας μόνον ἦσαν οἱ δήμαρχοι κύριοι, βουλὴν δὲ συναγαγεῖν ἢ γνώμην ἀγορεύειν, οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς, ἀλλ' ἦν ὑπάτων τοῦτο τὸ γέρας· οἱ δὲ τότε δήμαρχοι πρῶτον συγκαλεῖν ἐπεβάλοντο τὴν βουλήν, Ἰκιλλίου τὴν πεῖραν εἰσηγησαμένου. Marcus Varro apud Gell. XIV, 8: *Nam et Tribunis pl. senatus habendi ius erat.* Convocati a Tribunis pl senatus exempla sunt apud Dion. XLI, 15, et LX, 16, ubi a. V. 795: καὶ οἱ δήμαρχοι, τελευτήσαντος σφῶν ἑνός, αὐτοὶ τὴν γερουσίαν, ἐς τὸ τὸν δημαρχήσοντα ἀντικαταστῆσαι, καίτοι τῶν ὑπάτων παρόντων, ἤθροισαν. Conf. Fabric. ad Dion. LVI, 47.

allocutione) Addunt alii *de Republica*, quod ortum ex sequente *derepente*.

Illatum de. Aug. test.) vid. Aug. c. 101, et locos ibi allatos.

sinistra Fortuna) Al. *atrox Fortuna.*

neque occupare c., neque agere dub.) Tac. A. I, 7: *defuncto Augusto, signum praetoriis cohortibus ut Imperator dederat; excubiae, arma, caetera aulae; miles in Forum, miles in Curiam comitabatur, literas ad exercitus, tanquam adepto principatu, misit; nusquam cunctabundus, nisi quum in Senatu loqueretur.* Hoc est *agere*, id est exercere principatum. Cf. Dio LVII, 2. De voc. *species* vid. ad Caes. 77.

impud. mimo) Ita emendavit vulg. *imp. animo* Gronov., probantibus Dukero ad Flor. II, 14, 3, Ernest. et Wolfio ad h. l. vid. ind. in *mimus*. Si

pans, ut ignaros, quanta bellua esset imperium; nunc precantem Senatum, et procumbentem sibi ad genua, ambiguis responsis et callida cunctatione suspendens, ut quidam patientiam rumperent, atque unus in tumultu proclamaret, *Aut agat, aut desistat:* alter coram exprobraret, *Ceteros, quod polliciti sint, tarde praestare: sed ipsum, quod praestet, tarde polliceri.* Tandem quasi coactus, et querens, *miseram et onerosam iniungi sibi servitutem*, recepit imperium; nec tamen aliter, quam ut, depositurum se quandoque spem faceret. Ipsius verba sunt: *Dum veniam ad id tempus, quo vobis aequum possit videri, dare vos aliquam senectuti meae requiem.*

25. Cunctandi causa erat, metus undique imminentium discriminum: ut saepe, *lupum se auribus tenere*, diceret. Nam et servus Agrippae, Clemens nomine,

---

staret vulg., interpungendum saltem esset cum plerisque edd. et Oudend. post *recusavit*, iungendaque *imp. animo – increpans*. Falsam enim daret sententiam illud; nam non revera recusavit, sed recusare tantum simulavit. Sed ita etiam inepta esset verborum ambages in *impud. animo* pro *impudentissime*.

precantem Sen – suspendens.) Tac. I, 11: *Plus in oratione dignitatis quam fidei erat; Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive assuetudine, suspensa semper et obscura verba; tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur.* Conf. Dio LVII, 1 et 2.

Ipsius verba sunt) Dio LVII, 8: καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι Δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι. εὔχετό τε, ὁσάκις τοιοῦτόν τι ἄρα πέσοι, τοσοῦτον καὶ ζῆσαι καὶ ἄρξαι χρόνον, ὅσον ἂν τῷ δημοσίῳ συμφέρῃ. Post *sunt* additur vulg *haec*, quod delevi cum optimis codd. et Oudendorpio.

lupum se aur. tenere) Terent. Phorm. III, 2, 21: *quod aiunt, Auribus teneo lupum; nam neque quomodo n me amittam invenio, neque uti retineam, scio*, ubi Donat dat proverbium Graecum: τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον, οὔτ' ἔχειν, οὔτ' ἀφεῖναι δύναμαι, ubi interpretatio ab eo, ex quo Donatus hausit, addita videtur, quemadmodum etiam in Terentio versus: *nam neque – scio* spurius a Bentleio iudicatur.

Clemens nomine) Rem narrant Tac. II, 39 sqq.; Dio LVII, 16: κἀν τῷ αὐτῷ ἔτει (a. 769) Κλήμης τις, δοῦλός τε τοῦ Ἀγρίππου γεγονώς, καί πῃ καὶ προσεοικὼς αὐτῷ, ἐπλάσατο αὐτὸς ἐκεῖνος εἶναι, καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν ἐλθών, πολλοὺς μὲν ἐνταῦθα, πολλοὺς δὲ

non contemnendam manum in ultionem domini compararat: et L. Scribonius Libo, vir nobilis, res novas clam moliebatur: et duplex seditio militum, in Illyrico et in Germania, exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, ut aequarentur stipendio praetorianis. Germaniciani quidem etiam Principem detrectabant, non a se datum, summaque vi

καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὕστερον προσεποιήσατο· καὶ τέλος καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὥρμησε, ὡς καὶ τὴν παππῴαν μοναρχίαν ἀποληψόμενος· ταραττομένων τε οὖν ἐπὶ τούτῳ τῶν ἐν τῷ ἄστει, καὶ συχνῶν αὐτῷ προστιθεμένων, ὁ Τιβέριος σοφίᾳ αὐτὸν διά τινων, ὡς καὶ τὰ ἐκείνου φρονούντων, ἐχειρώσατο.

L. Scribonius Libo) Tac. II, 27 sqq., a quo dicitur Libo Drusus e familia Scriboniorum. Dio LVII, 15: Λούκιον Σκριβώνιον Λίβωνα, νεανίσκον εὐπατρίδην, δόξαντά τι νεωτερίζειν, τέως μὲν ἔῤῥωτο, οὐκ ἔκρινε, νοσήσαντα δὲ ἐπὶ θάνατον, ἔν τε σκιμποδίῳ κατεστέγῳ (ὁποίῳ αἱ τῶν βουλευτῶν γυναῖκες χρῶνται) ἐς τὴν γερουσίαν ἐσεκόμισε· καὶ ἐπειδὴ ἀναβολῆς τινος γενομένης ἑαυτὸν προαπεχρήσατο καὶ τελευτήσαντα εὔθυνε, τά τε χρήματα αὐτοῦ τοῖς κατηγόροις ἔδωκε, καὶ θυσίας ἐπ' αὐτῷ οὐχ ἑαυτοῦ μόνον ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αὐγούστου, τοῦ τε πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Ἰουλίου, καθάπερ ποτὲ ἐδέδοκτο, ψηφισθῆναι ἐποίησε. Res et ipsa ad a. 769 pertinet.

duplex seditio militum) Vtramque Tacitus Ann. lib. I, narrat, Pannonicam trium legionum c. 16 ad 30, Germanicam octo legionum cap. 31 ad 50, ad a. 767.

Flagitabant – praetorianis) Flagitabant, auctore Tac. I, 17: *ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem afferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris praemium pecunia solveretur. An praetorias cohortes, quae binos denarios acciperent, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere?* etc. Cf. c. 26, ubi: *Clemens Centurio orditur de missione a sedecim annis; de praemus finitae militiae; ut denarius diurnum stipendium foret; ne veterani sub vexillo haberentur.* Non prorsus igitur *aequari stipendio praetorianis* voluerunt, quum ii binos denarios acciperent, ipsi singulos postularent. Vid. interpr. ad Tacitum. Conf. ad Caes. 26, de militum stipendio notata. De seditione legionum Pannonicarum vid. etiam Dio LVII, 4.

Germaniciani quidem) Ita optimi editores interpunxerunt pro: *Germaniciani. Quidam* etc., vel *Germanicianis*, aliisque scripturae vitiis, quae enumerata vid. apud Burm. et Oudend. — *Germaniciani* sunt milites legionum, in Germania bellantium. Vid. ind. Entrop. VII, 11, *a Germanicianis exercitibus*. Ita *Illyriciani* et *Vrbaniciani* dicuntur. De seditione praeter Tacitum I, 31 sqq.; Dio LVII, 5: οἱ δὲ ἐν τῇ Γερμανίᾳ καὶ πολλοὶ διὰ τὸν πόλεμον ἠθροισμένοι, καὶ τὸν Γερμανικὸν καὶ Καίσαρα καὶ πολὺ τοῦ Τιβερίου κρείττω ὁρῶντες ὄντα, οὐδὲν ἐμετρίαζον· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ προτεινόμενοι, τόν τε Τιβέριον ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν.

Germanicum, qui tum iis praeerat, ad capessendam Rempublicam perurgebant, quamquam obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi, quas Senatui liberet, tuendas in Republica depoposcit; quando universae sufficere solus nemo posset, nisi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulavit et valetudinem, quo aequiore animo Germanicus celerem successionem, vel certe societatem principatus, opperiretur. Compositis seditionibus, Clementem quoque fraude deceptum redegit in potestatem. Libonem, ne quid in novitate acerbius fieret, secundo demum anno in Senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cavere contentus. Nam et inter Pontifices sacrificanti simul pro secespita plumbeum cultrum subiiciendum curavit: et secretum petenti, non nisi adhibito Druso filio, dedit: dextramque obambulantis, veluti incumbens, quoad peragereturs sermo, continuit.

obfirm. resistentem) Tac. cap. 34: *Sed Germanicus, quanta summae spei propior, tanta impensius pro Tiberio niti etc.*

quanda universae-pluribus) Tac. I, 11: *in civitate, tot illustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos* verba Tiberii in Senatu fuisse dicit. Dio LVII, 2: τὰ τῆς ἀρχῆς ἔργῳ πάντα διοικῶν, ἠρνεῖτο μηδὲν αὐτῆς δεῖσθαι· καὶ τὸ μὲν πρῶτον καὶ πᾶσαν αὐτὴν διά τε τὴν ἡλικίαν (ἓξ γὰρ καὶ πεντήκοντα ἔτη ἐγεγόνει) καὶ δι' ἀμβλυωπίαν (vid. c. 68) — ἐξίστασθαι ἔλεγεν· ἔπειτα δὲ κοινωνούς τέ τινας καὶ συνάρχοντας, οὔτι γε καὶ πάντων καθάπαξ, ὥσπερ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, ἀλλ' ἐς τρία μέρη νέμων αὐτὴν, ᾔτει· καὶ τὸ μὲν αὐτὸς ἔχειν ἠξίου, τῶν δὲ ἑτέρων ἄλλοις παρεχώρει· ἦν δὲ ταῦτα ἓν μὲν, ἥ τε Ῥώμη καὶ ἡ ἄλλη Ἰταλία, ἕτερον δέ, τὰ στρατόπεδα, καὶ ἕτερον, οἱ λοιποὶ ὑπήκοοι.

fraude deceptum) Tac. II, 40: *dat negotium Sallustio Crispo; ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit, atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. Exsequuntur, ut iussum erat. Dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum, clauso ore, in Palatium traxere* etc. Vid. Dion. supra cit.

secundo demum anno) A. 769, quum imperium adeptus esset a. 767. Vid. Tac. et Dio locis supra citatis.

secespita) Festus dicit fuisse, *cultrum oblongum, manubria rotundo, eburneo, solido, vincta ad capulum auro, argentoque, fixum clavis aeneis, aere Cypria, qua Flamines, Flaminicae virgines, Pontificesque ad sacrifi-*

26. Verum liberatus metu, civilem admodum inter initia, ac paulo minus quam privatum egit. Ex plurimis maximisque honoribus, praeter paucos et modicos non recepit. Natalem suum, plebeiis incurrentem Circensibus, vix unius bigae adiectione honorari passus est. Templa, Flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam statuas atque imagines, nisi permittente se, poni: permisitque ea sola conditione, ne inter simulacra Deorum, sed inter ornamenta aedium, ponerentur. Intercessit et, quo minus in acta sua iuraretur, et ne

sia utebantur. Imaginem exhibet *de la Chausse* de insign. Pont. Max. tab. 7 (Thes. Graev. tom. V. p. 316).

civilem-egit) Dio LVII 7: ὡς δ' οὖν οὐδὲν ἔτι νεώτερον ἠγγέλλετο, ἀλλὰ ἀσφαλῶς πάντα τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐς τὴν ἡγεμονείαν αὐτοῦ συνεφρόνησε· τήν τε ἀρχὴν οὐδὲν ἔτι εἰρωνευόμενος ὑπεδέξατο, καὶ ἐν τοιῷδε αὐτὴν τρόπῳ, ἐφ' ὅσον ὁ Γερμανικὸς ἔζη διήγαγεν· αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν ἤ τι ἢ οὐδὲν ἔπραττε. πάντα δὲ δὴ καὶ τὰ σμικρότατα ἔς τε τὴν γερουσίαν ἐσέφερε. καὶ ἐκείνῃ ἐκοίνου. Hoc est *civilem agere*, i. e. meminisse, civem se cum civibus versari, et *paulo minus quam privatum*, i. e. tantum non privatum.

Natalem suum) XVI Kal. Dec. vid. c. 5. — Dio LVII, 8: καὶ οὕτω γε διὰ πάντων ὁμοίως δημοτικὸς ἦν, ὥστε οὔτε ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ γίγνεσθαί τι παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐπέτρεπεν, et serius etiam Tiberius hos honores non admisit, ut narrat Id. LVIII, 12, ad a. 784: οὐ μὴν οὐδ' ὁ Τιβέριος προσήκατό τι, ἄλλων αὐτῷ πολλῶν ψηφισθέντων, καὶ ὅπως αὐτός τε πατὴρ τῆς πατρίδος τότε γε ἄρξηται ὀνομάζεσθαι, καὶ τὰ γενέθλια αὐτῷ δέκα τε τῶν ἵππων ἁμίλλαις καὶ ἑστιάσει τῆς γερουσίας τιμῷτο· ἀλλὰ καὶ προηγόρευσεν αὖθις, μηδένα μηδὲν τοιοῦτον ἐσηγεῖσθαι. *Plebeii* autem *Circenses*, distinguendi a *magnis* s. *Romanis*, de quibus dictum ad Aug. 23, edebantur ab Aedilibus plebis in Circo Flaminio mense Novembri medio, ut adeo in Tiberii diem natalem inciderent. Plura de iis vid. apud Bulenger. de Circo Rom. (Thes. tom. IX, pag. 613).

Templa) Dio LVII, 9: οὔτε τεμένισμα αὐτῷ οὐχ ὅπως αὐθαίρετον, ἀλλ' οὐδ' ἄλλως τότε γε ἐτεμενίσθη· οὔτε εἰκόνα ἑαυτοῦ οὐδενὶ στῆσαι· ἄντικρυς γὰρ παραχρῆμα ἀπηγόρευσε, μήτε πόλει μήτ' ἰδιώτῃ τοῦτο ποιεῖν· προσέθηκε μὲν γὰρ τῇ ἀπορρήσει ὅτι, « ἂν μὴ ἐγὼ ἐπιτρέψω· » προσεῖπε δὲ ὅτι, « οὐκ ἐπιτρέψω. »

quo minus in acta sua iuraretur) Tac. A. I, 72: *neque in acta sua iurari, quamquam censente Senatu, permisit; cuncta mortalium incerta; quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans.* Dio LVII, 8: οὐδ' ὅπερ ἐπί τε τῷ Αὐγούστῳ δεῦρο ἀεὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἄρξασιν — ἐπί τε τοῖς τὸ κράτος ἀεὶ ἔχουσιν ἐξ ἀνάγκης γίγνεται, τά τε πραχθέντα ὑπ' αὐτῶν καὶ τὰ πραχθησόμενα ὑπὸ τῶν ἀεὶ ζώντων ὅρκοις τισὶ βεβαιοῦσθαι· οὐδὲ τοῦτο τά γε πρῶτα

mensis September, Tiberius; October, Livius vocarentur. Praenomen quoque IMPERATORIS, cognomenque PATRIS PATRIAE, et civicam in vestibulo coronam recusavit. Ac ne AVGVSTI quidem nomen, quamquam hereditarium, ullis, nisi ad reges ac dynastas, epistolis addidit. Nec amplius quam mox tres consulatus, unum

ἐφ' ἑαυτῷ περιεῖδε γενόμενον· καίτοι ἐπὶ ταῖς τοῦ Αὐγούστου πράξεσι τούς τε ἄλλους πάντας ὥρκου, καὶ αὐτὸς ὤμνυε. Vid. Fabric. ad h. l., et Hansen. de iureiurando veterum (Thes. Graev. tom. V, pag. 843 sqq.)

ne mensis September, Tiberius) Quum Novembri natus esset, videretur legendum potius: *ne mens. November, Tiber. September, Liv. vocaretur*, uti placuit Casaubono, atque ita Dio LVII, 18: τῷ δέ γε Τιβερίῳ τῆς βουλῆς ἐγκειμένης, καὶ τὸν γοῦν μῆνα τὸν Νοέμβριον, ἐν ᾧ τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα ἐγεγέννητο, Τιβέριον καλεῖσθαι ἀξιούσης, « καὶ τί, ἔφη, ποιήσετε, ἂν δεκατρεῖς Καίσαρες γένωνται; » Sed recte Oudend., Suetonium aliam sequi sententiam, dicit, sc. Septembri hunc honorem datum, ut Sextilem, Augustum appellatum, insequenti. Ita ipse Sextilis Augustum nomen non acceperat ob diem Augusti natalem, qui in Septembrem incidebat, sed ob alias causas, de quibus vid. Aug. 31.

Praenomen qu. Imperatoris) Dio LVII, 2: ἐς τε τὰ στρατόπεδα καὶ ἐς τὰ ἔθνη πάντα ὡς αὐτοκράτωρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Νώλης ἐπέστειλε, μὴ λέγων αὐτοκράτωρ εἶναι· ψηφισθὲν γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ὀνομάτων οὐκ ἐδέξατο. Addit autem auctor *praenomen Imper.*, quoniam in eo singularis huius tituli vis erat, longe diversa ab eodem alicuius nomini subiuncto. Vid. ad Caes. 76. A militibus senso antiquo Tiberius etiam hoc nomen admisit. Vid. Dion. LVII, 8, ad cap. 27 citat.

cogn. Patris Patriae) Dio LVII, 8: τό τε τοῦ πατρὸς τῆς πατρίδος πρόσρημα παντελῶς διεώσατο. Cf. LVIII, 12 supra cit. Tac. I, 72: *Nomen Patris Patriae Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit.*

civicam in vest. coronam) Decretum fuerat, auctore Dion. LIII, 16, in honorem Augusti, τό τε τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸ τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι. Hanc coronam *quernam s. civicam*, ob servatos nimirum cives Augusto datam, celebrat Ovid. Metam. I, 562; Fast. I, 614; Trist. III, 1, 36. Conf. Valer. M. II, 8 fin.

ne Augusti quidem) Dio LVII, 2: καὶ τὸν κλῆρον τοῦ Αὐγούστου λαβών, τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ ταύτην οὐκ ἔθετο, et c. 8: καὶ τὸ τοῦ Αὐγούστου πρόσρημα οὐκ ἐπέθετο μέν (οὐδὲ γὰρ ψηφισθῆναί ποτε εἴασε) λεγόμενον δ' ἀκούων, καὶ γραφόμενον ἀναγινώσκων, ἔφερε· καὶ ὁσάκις γε βασιλεῦσί τισιν ἐπέστελλε, καὶ ἐκεῖνο προσενέγραφε, τὸ δ' ὅλον Καῖσαρ, ἔστι δ' ὅτε καὶ Γερμανικός, ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ πραχθέντων, Πρόκριτός τε τῆς γερουσίας, κατὰ τὸ ἀρχαῖον, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ὠνομάζετο.

Nec amplius quam mox) Al. *quam omnino*. Illud, quamquam duriore verborum ordine, unice verum. Non enim sermo de omnibus omnino Ti-

paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usque in Idus Maias gessit.

27. Adulationes adeo aversatus est, ut neminem Senatorum, nisi aut officii aut negotii causa, ad lecticam suam admiserit; consularem vero satisfacientem sibi, ac per genua orare conantem, ita suffugerit, ut caderet supinus: atque etiam, si quid in sermone, vel in continua oratione blandius de se diceretur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, et commutare

berii consulatibus, quum duo iam ante imperium gessisset, primum a. 741, alterum a. 747 (vid. supra ad c. 9), sed de iis tantum, quos imperium adeptus recepit.

unum paucis diebus) A. 771, cum Germanico. Tac. A. II, 53. Cf. Fabric. ad Dion. LVII, 20. Suffectus est ei mense adhuc Ianuario L. Seius Tubero, ut apparet ex Inscript. apud Gruter. XXVI, 9, de qua vid. Ernest. in exc. ad h. l. et Oudend., contra Cuperum et Burmannum recte disputantes. Nimirum fuit consulatus Tiberii omnino tertius, Principis primus.

alterum) A. 774, cum Druso filio. Tac. A. III, 31: *Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis.* Dio LVII, 20. Hunc gessit usque ad Kal. April. Quis suffectus ei fuerit, memoriae non proditum est. Vid. Pighii Annal. tom. III, pag. 551. Neminem suffectum, sed Drusum solum consulatus munia obivisse, statuit Oudendorp. ad h. l.

tertium absens) A. 784, quum Capreis degeret, adscito collega Seiano, cuius interitum meditabatur. Vid. Dio LVIII, 4, et Nostr. infra cap. 65, ubi *quintus* hic Tiberii consulatus dicitur, ex vera ratione annumeratis duobus ante imperium. N. autem l. legendum: *usque in VII Id. Maias*, ex lapide Nolano docent Graev. et Oudend., et Wolf. ad excurs. Ern. ad h. l.

nisi aut off. aut neg. causa) Quod abest a plerisque, *nisi*, auctoritate trium codd. restituerunt Oudend. et Wolf. Ille locum sic interpretatur: *Noluit, Senatores aut Equitum praecipuos lecticam suam comitari, ut satellites, ac* παρακολουθεῖν, ut Dio LVII, 11 (cuius verba haec sunt: εἰ δέ ποτε ἐπὶ τοῦ δίφρου ἐκομίζετο, οὐδένα οἱ παρακολουθεῖν, οὐχ ὅπως βουλευτήν, ἀλλ' οὐδ' ἱππέα τῶν πρώτων, εἴα). *Sed si quis officii aut negotii necessarii causa se adire vellet, facile admisit*, instar *Augusti* c. 53. Hos non admisisse, superbiae potius fuisset, ut recte iudicat Bremius, qui tamen *officium*, i. e. salutationem male explicat.

consularem) Q. Haterium. Tac. A. I, 13: *Constat, Haterium, quum deprecandi causa* (i. e. *satisfacientem* apud Nostr. vid. ad Caes. 73) *Palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius, casu an manibus eius impeditus, prociderat; neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, eiusque curatissimis precibus protegeretur*, qui locus docet, Tiberium

continuo. *Dominus* appellatus a quodam, denunciavit, ne se amplius contumeliae causa nominaret. Alium dicentem, *sacras eius occupationes*, et rursus alium, *auctore eo Senatum se adisse*, verba mutare, et pro *auctore*, *suasorem;* pro *sacris*, *laboriosas* dicere coëgit.

28. Sed et adversus convicia malosque rumores, et famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens, subinde iactabat, *in civitate libera linguam mentemque liberas esse debere.* Et quondam, Senatu cognitionem de eiusmodi criminibus ac reis flagitante, *Non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiae hoc praetexto ad nos deferentur.* Exstat et sermo eius in Senatu percivilis: *Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam, ut rationem factorum meorum dictorumque reddam: si perseveraverit, invicem eum odero.*

29. Atque haec eo nobiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque et singulis, et universis, prope

saevitiam potius, quam modestiam in ea re ostendisse.

Dominus) Dio LVII, 8: οὔτε γὰρ δεσπότην ἑαυτὸν τοῖς ἐλευθέροις, οὔτε αὐτοκράτορα, πλὴν τοῖς στρατιώταις, καλεῖν ἐφίει, et mox: καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι· Δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός (Princeps) εἰμι. Tac. A. II, 87: *acerbe increpuit eos, qui divinas occupationes, ipsumque Dominum dixerant; unde angusta et lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.* De voc. *dominus* vid. quae notavimus ad Aug. 53. Conf. Lips. exc. ad Tac. l. c.

adversus convicia) Dio LVII, 9: καὶ τὸ ἠσεβῆσθαι πρός τινος (ἀσέβειαν τε γὰρ ἤδη καὶ τὸ τοιοῦτον ὠνόμαζον, καὶ δίκας ἐπ' αὐτῷ πολλὰς ἐσῆγον) ἥκιστα προσεποιεῖτο· οὐδὲ ἔστιν ἥν τινα τοιαύτην ἐφ' ἑαυτῷ γραφὴν προσεδέξατο, καίπερ τὸν Αὔγουστον καὶ ἐν τούτῳ σεμνύνων· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον οὐδένα οὐδὲ τῶν ἐπ' ἐκείνῳ τινὰ αἰτίαν λαβόντων ἐκόλασεν, ἀλλὰ καὶ ἐγκληθέντας τινάς, ὡς καὶ ἐπιωρκηκότας τὴν τύχην αὐτοῦ, ἀπέλυσε· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ πάνυ πολλοὺς ἐθανάτωσε. Cf. quae Tac. I, 72 sqq., de lege maiestatis reducta maximaque severitate exercita dicit.

hanc fenestram) Ita Terent. Heaut. III, 1, 72: *quantam fenestram ad nequitiem patefeceris.*

hoc praetextu) Vid. Caes. 30. Po-

excesserat humanitatis modum. Dissentiens in Curia a Q. Haterio, *Ignoscas*, inquit, *rogo*, *si quid adversus te liberius*, *sicut Senator*, *dixero*. Et inde omnes alloquens: *Dixi et nunc*, *et saepe alias*, *P. C.*, *bonum et salutarem Principem*, *quem vos tanta et tam libera potestate instruxistis*, *Senatui servire debere*, *et universis civibus saepe*, *et plerumque etiam singulis*: *neque id dixisse me poenitet*, *et bonos et aequos et faventes vos habui dominos*, *et adhuc habeo*.

30. Quin etiam speciem libertatis quandam induxit, conservatis Senatui ac magistratibus et maiestate pristina et potestate: neque tam parvum quidquam, neque tam magnum publici privatique negotii fuit, de quo non ad P. C. referretur. De vectigalibus ac monopoliis, de exstruendis reficiendisve operibus, etiam de legendo vel exauctorando milite, ac legionum et auxiliorum descriptione; denique, quibus imperium prorogari, aut

stea plerique *ad vos*, et pro *aliter* al. *alter*, vitiose.

Q. Haterio) vid. ad c. 27. De eius morte atque laudibus vid. Tac. A. IV, 61, et ibi Lips.

vos habui dominos) In eo, et quod *Senatui servire se debere* dixit, excessit humanitatis modum.

neque tam parvum - referretur) Dio LVII, 7: αὐτός μὲν καθ' ἑαυτὸν ἤ τι ἢ οὐδὲν ἔπραττε, πάντα δὲ δὴ καὶ τὰ σμικρότατα ἔς τε τὴν γερουσίαν ἐσέφερε, καὶ ἐκείνῃ ἐκοίνου. Quod ad dictionem attinet, cf. Reitz. Cic. ad Div. V, 11: *ut nullam rem*, *neque tam magnam neque tam parvam putet*, *quae mihi aut difficilis*, *aut parum me digna videatur*. Caeterum *referretur* recte explicat Oudend.: *per quosvis relationis ius habentes*, *civiliter patiente et permittente* eo, contra Ern. temere conicientem *referret*.

monopoliis) De *monopoliis* crebras fuisse querimonias provinciales ad Principes, crebraque Senatusconsulta, patet e Plin. H. N. VIII, 37, (56). Est autem *monopolium*, quando uni homini v. societati aliquid vendendum permittitur, exclusis reliquis, quo efficitur mercium caritas, unde legibus civilibus sunt prohibita. Vid. Cod. Iustin. lib. IV, tit. 59, leg. 1.

descriptione) i. e. non modo constituendo legionum et auxiliorum numero, uti Ern., sed disponendis etiam iis distribuendisque per provincias. Vid. ipsum Ern. in Cl. Cicer. et alter. Ern. in Glossar. Liv. — Caeterum Memm. *discriptione*, quod iure improbant Burm. et Oudendorp. Primitiva enim significatio videtur *in tabulam* vel *catalogum referre*, καταγράφειν, unde idem quod *constituere*, *definire*, et ubi de re ad varios homi-

extraordinaria bella mandari, quid et qua forma regum literis rescribi placeret. Praefectum alae, de vi et rapinis reum, causam in Senatu dicere coëgit. Nunquam Curiam nisi solus intravit: lectica quondam introlatus aeger, comites a se removit.

31. Quaedam adversus sententiam suam decerni, ne questus quidem est. Negante eo, destinatos magistratus abesse oportere, ut praesentes honori aquiesce-

nes vel partes pertinente sermo, *distribuere, dividere.*

Praefectum alae) De *alis* vid. ad Aug. 38, ubi *tribunatus legionum*, et *praefecturae alarum* iunguntur, qui locus docet, illo tempore maiorem locum fuisse praefecti alae, quam tribuni, quod mutavit Claudius cap. 25.

lectica – aeger) Dio LVII, 17, ad a. 770: οὕτω κακῶς διέκειτο, ὥστε ἐν σκιμποδίῳ καταστέγῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι· νομιζόμενον γάρ που καὶ τοῖς ἀνδράσιν, ἤν ποτέ τις αὐτῶν ἀσθενῶς ἔχων ἐκεῖσε ἰσίοι, κατακείμενον αὐτὸν ἐσφέρεσθαι, καὶ τοῦτο καὶ ὁ Τιβέριος τότε ἐποίησε, καὶ διελέχθη γέ τινα ἐκ τοῦ σκιμποδίου προκύψας. De *lecticarum* usu vid. Lipsius Elect. I, 9, Scheffer. de re vehicul. II, 5, et Fabric. ad Dion. LVII, 15. De modestia in removendis comitibus vid. ad c. 27.

Quaedam – ne questus quidem est) Dio LVII, 7: καὶ ἔς γε τὸ μέσον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην τιθείς, οὐχ ὅπως ἀντειπεῖν αὐτῇ παντὶ τῷ παῤῥησίαν ἔνεμεν· ἀλλὰ καὶ τἀναντία οἱ ἔστιν ὅτε ψηφιζομένων τινῶν ἔφερε· καὶ γὰρ αὐτὸς ψῆφον πολλάκις ἐδίδου· et postea: ἐκεῖνος δὲ ἔστι μὲν ὅτε ἐσιώπα, ἔστι δ' ὅτε καὶ πρῶτος, ἢ καὶ μετ' ἄλλους τινάς, ἢ καὶ τελευταῖος, τὰ μὲν ἄντικρυς ἀπεφαίνετο, τὰ δὲ δὴ πλείω (ἵνα δὴ μὴ δοκῇ τὴν παῤῥησίαν αὐτῶν ἀφαιρεῖσθαι) ἔλεγεν ὅτι· « Εἰ γνώμην ἐποιούμην, τὰ καὶ τὰ ἂν ἀπεδειξάμην· » καὶ ἦν μὲν καὶ τοῦτο τὴν ἴσην τῷ ἑτέρῳ ἰσχὺν ἔχον, οὐ μέντοι καὶ ἐκωλύοντο οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ, τὰ δοκοῦντα σφίσι λέγειν· ἀλλὰ καὶ πολλάκις ὁ μὲν τὸ ἐγίνωσκεν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἕτερόν τι ἀνθῃροῦντο· καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐπεκράτουν· καὶ οὐδενὶ μέντοι παρὰ τοῦτο ὀργὴν εἶχεν.

honori acquiescerent) Fuit, qui mallet *adsuescerent*, et probarunt Ruhnken. et Wolf. Sed *acquiescere* Suetonio saepius est i. q. *operam dare, studere.* Ita cap. 56: *Graeculos, quibus vel maxime acquiescebat.* Vitell. 14: *vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat.* Et Tit. 7: *amicos elegit, quibus etiam post eum Principes — acquieverunt, praecipueque sunt usi*; quibus singulis locis auctor etiam *vacare, operam dare* dicere potuisset, ut docet index sub *opera*; ut adeo, si reperissem in aliquo libro *adsuescerent*, id glossema potius habuissem. Reitz. significationem *contentum esse* hoc etiam loco admitti posse, censet. Sed hoc sensu semper Latinos dicere: *in aliqua re acquiescere* i. e. quietum esse, illo *acquiescere*, idem esse, quod *accumbere*, exempla docent in Lexicis reperiunda.

rent, praetor designatus liberam legationem impetravit. Iterum censente, ut Trebianis legatam in opus novi theatri pecuniam ad munitionem viae transferre concederetur, obtinere non potuit, quin rata voluntas legatoris esset. Quum Senatusconsultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cetera quoque nonnisi per magistratus, et iure ordinario agebantur; tanta Consulum auctoritate, ut legati ex Africa adierint eos, querentes, trahi se a Caesare, ad quem missi forent. Nec mirum, quum palam esset, ipsum quoque eisdem et assurgere, et decedere via.

liberam legationem) vid. Clav. Cic. Ind. leg. sub. *Iulia de legationibus liberis.*

censente — obtinere n. potuit) i. e. ψηφισαμένου — οὐκ ἐπεκράτει. Notandus usus participii praesentis pro ἀορίστῳ, ut Caes. 65, *admonens*; et ἀνακόλουθον, apud Graecos saepius obvium, quam apud Latinos. Quae enim exempla laudat Duker. ad Flor. IV, 12, 28, pleraque non quadrant, ut monuerunt iam alii, praeter Iustin. XI, 7: *Iterato quaerentibus de persona regis, iubentur eum regem observare* etc. ubi auctor dicere voluerat, ut proxime ante, *oracula responderunt*, sed in scribendo aliud verbum adhibuit, orationi minus conveniens. Ita n. l. auctor scripsit *censente* ob praecedens *negante*, quumque pergere debuisset: *Senatus obtinuit, ut rata v. l. e.*, neglecto illo ablativo, aptiorem sententiam addidit, ipsum obtinere non potuisse dicens. Futiles autem sunt emendationes *censens*, et *obtineri non potuit*, quarum haec etiam sensum prorsus diversum efficit. Ceterum vid. viros doctos a Burm. et Oudend. laudatos.

Trebianis) Quae ex pluribus civitatibus Italiae, quibus *Trebiae* nomen, intelligenda sit, haud definierim. *Trebiam*, locum non multum Roma distantem ex Liv. II, 39; cum Donato Burmannus, *Trebulam Mutuscam* Sabinorum, quae et *Trebia* dicta, Oudendorpius, *Trebiam* Vmbriae, hod. *Trebi*, Reitzius dici censet. Hoc maxime placet.

per discessionem) Nota res est, triplici modo assensum in Senatu esse datum, vel *voce*, vel *manu*, vel *pedibus* sive *discessione*, ubi ad eius partem transibant, cuius sententiam probabant, unde *pedibus in al. sententiam ire* et ipse usus verbi *accedere ad al. sententiam*, turpe denique *pedariorum* nomen. Praeter eos, qui de antiquitatibus Rom. scripserunt, vid. Cortium ad Sallust. B. Catil. cap. 50.

assurgere) Dio LVII, 11: τούς τε ἀεὶ ἄρχοντας ὡς ἐν δημοκρατίᾳ ἐτίμα, καὶ τοῖς ὑπάτοις καὶ ὑπανίστατο· ὁπότε δὲ αὐτοὺς δειπνίζοι, τοῦτο μέν, ἰσιόντας σφας πρὸς τὰς θύρας ἐξεδέχετο, τοῦτο δέ, καὶ ἀπιόντας προέπεμπεν.

32. Corripuit consulares exercitibus praepositos, quod non de rebus gestis Senatui scriberent, quodque de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi ius haberent. Praetorem collaudavit, quod, honore inito, consuetudinem antiquam retulisset, de maioribus suis pro concione memorandi. Quorundam illustrium exsequias usque ad rogum frequentavit. Parem moderationem minoribus quoque et personis et rebus exhibuit. Quum Rhodiorum magistratus, quod literas publicas sine subscriptione ad se dederant, evocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo iussos subscribere, remisit. Diogenes Grammaticus, disputare sabbatis Rhodi solitus, venientem eum, ut se extra ordinem audiret, non admiserat,

quod non-scriberent) quem morem primum neglexisse Agrippam, monuit iam Casaub. ex Dion. LIV, 24, quamquam modestiae Agrippae id tribuente. Is: οὔτε ἔγραψε ἀρχὴν ἐς τὸ συνέδριον ὑπὲρ τῶν πραχθέντων οὐδὲν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, νόμῳ τινὶ τῷ ἐκείνου τρόπῳ χρώμενοι, οὐδ' αὐτοὶ τῷ κοινῷ ἔτ' ἐπέστελλον.

de trib. quib. mil. donis) Rem narrat Tac. Ann. III, 21, ad a. V. 773: *eo proelio Rufus Helvius, gregarius miles, servati civis decus retulit; donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar addidit civicam coronam quod non eam quoque Apronius, iure Proconsulis, tribuisset, questus magis, quam offensus.* Al. *quasi non omnium — ipse ius haberet.* Male. Verba Tiberii ab auctore referuntur. Vid. Aug. 25.

consuet. antiquam) Cic. Agrar. II, 1: *Est hoc in more positum, institutoque maiorum, ut ii, qui beneficio vestro imagines familiae suae consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude coniungant* etc.

exsequias-frequentavit) Dio LVII, 11: ἐφ' ἑνί τινι τῶν ἑταίρων τελευτήσαντι τὸν ἐπιτάφιον αὐτὸς εἶπε, et c. 14: κληρονόμος ὑπό τινος καταλειφθείς, τὸ σῶμα αὐτοῦ συνεξήνεγκε.

sine subscriptione) Interpres Dio LVII, 11: τοσαύτην ἐπιείκειαν ἤσκει, ὥστε, ἐπειδή ποτε οἱ Ῥοδίων ἄρχοντες ἐπιστείλαντές τι αὐτῷ, οὐχ ὑπέγραψαν τῇ ἐπιστολῇ τοῦτο δὴ τὸ νομιζόμενον, εὐχὰς αὐτῷ ποιούμενοι· μετεπέμψατο μὲν σφᾶς σπουδῇ, ὡς καὶ κακόν τι δράσων, ἐλθόντας δὲ οὐδὲν δεινὸν εἰργάσατο, ἀλλ' ὑπογράψαντας τὸ ἐνδέον ἀπέπεμψε, ubi comparat Fabric. Plin. ep. X, 1: *Fortem te et hilarem, Imperator optime, et privatim et publice opto*, et Brisson. de formulis p. 324. Iure igitur improbant Wolfius et Oudend. Ernestii interpretationem de subscriptione nominum.

sabbatis) i. e. septimo quoque hebdomadis die, ut apparet ex seq. *in se-*

ac per servulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romae, salutandi sui causa pro foribus adstantem, nihil amplius, quam ut post septimum annum rediret, admonuit. Praesidibus, onerandas tributo provincias suadentibus, rescripsit: *Boni pastoris esse, tondere pecus, non deglubere.*

33. Paulatim Principem exseruit, praestititque: etsi varium diu, commodiorem tamen saepius, et ad utilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interveniebat, ne quid perperam fieret. Itaque et constitutiones quasdam Senatus rescidit, et magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, assidebatque iuxtim, vel ex adverso in parte primori: et si quem reorum elabi gratia, rumor esset, subitus

ptimum diem distulerat. Sabbati nomen a coasnetudine cum Iudaeis ad Romanos pervenisse, docet hic locus et Senec. ep. 95: *accendere aliquem lucernam sabbatis prohibeamus.* De celebrato aotem a Graecis quoque aliisque popolis die septimo vid. Casaub. ad b. l. et Fabric. ad Dion. XXXVII, 17.

rescripsit) Dio LVII, 10: οὐδ' ἐξ ἐπηρείας τι ἠργυρολόγησεν· Αἰμιλίῳ γοῦν Ῥήκτῳ, χρήματά ποτε αὐτῷ πλείω παρὰ τὸ τεταγμένον ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἧς ἦρχε πέμψαντι, ἀντεπέστειλεν ὅτι, Κείρεσθαί μου τὰ πρόβατα, ἀλλ' οὐκ ἀποξύρεσθαι βούλομαι.» Conf. Oros. VII, 4, et Tac. A. IV, 6: *et, ne provinciae novis oneribus turbarentur, atque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum tolerarent, providebat.* Dictom Tiberii multis illustrant Casaubon. ad h. l., et Fabric. ad Dion. l. c.

exseruit) i. e. abditum antea simulatioois latebris protulit et ostendit. Al. *exercuit.* Sed id iam est in *praestitit. Exseruit* fioem simulationi impositum, *praestitit* facta Principi convenientia significat. Ita maoum veste abditam exsero, deinde exseruisse, factis praesto.

interveniebat) Antea in administraoda Rep. omnia magistratibus relinquere videbatur, nullas sibi partes arrogabat. Nuoc suam auctoritatem interpouere, se negotiis regendis immiscere coeperat. Vid. Caes. 30: *neque Senatu interveniente*, et ind. sub h. v.

rescidit — primori) Tac. Ann. I, 75: *Nec Patrum cognitionibus satiatus, iudiciis assidebat in cornu tribunalis* (i. e. *in parte primori*), *ne Praetorem curuli depelleret, multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta: sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.* Dio LVII, 7: ἐπεφοίτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχόντων δικαστήρια, καὶ παρακαλούμενος ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀπαράκλητος· καὶ ἐκείνους μὲν ἐν τῇ ἑαυτῶν χώρᾳ καθῆσθαι εἴα, αὐτὸς δὲ

aderat, iudicesque aut e plano, aut e quaesitoris tribunali, legum et religionis et noxae, de qua cognoscerent, admonebat: atque etiam, si qua in publicis moribus desidia aut mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit.

34. Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vasorum pretia in immensum exarsisse, tresque mullos XXX

ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ κατάντικρυς σφῶν κειμένου καθίζων, ἔλεγεν ὅσα ἐδόκει αὐτῷ, ὡς πρόεδρος. Caeterum recepi cum Oudend. et Wolf. *iuxtim*, i. e. iuxta magistratum cognoscentem (ut postea *e quesitoris tribunali*) pro vulg. *mixtim*, id est inter iudices.

e plano) Opponitur *e quaesitoris* (i. e. eius, cui quaestio vel ordinaria competebat, vel extraordinaria demandata erat) *tribunali*. Est igitur: e loco non edito i. e. inter reliquos iudices.

religionis) i. e. iurisiurandi, quo praestito ad iudicialem calculum accedebant.

corripuit) i. e. côntraxit, minuit, ut Domit. 4: *singulos (missus) a septenis spatiis ad quina corripuit.* Ita *corripere gradum* Hor. Od. I, 3, 33: *viam corr.* Plin. ep. IV, 1, al. *deminuta*, *aucta celeritate*, *via* dicitur.

mercedibus scen.) Tac. Ann. I, 77: *de modo lucaris (i. e. mercedum scenicorum) et adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur:* ubi vid. excursum Lipsii de modo lucaris variis temporibus. Capitolin. de M. Antonino Imp. cap. 11: *Temperavit scenicas donationes, iubens, ut quinos aureos scenici acciperent; ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur.*

exarsisse) De vocabulis, annonae gravitatem significantibus, et ab incendio desumtis, vid. Turneb. Advers. XXII, cap. 32. Notat omnino *exardescere*, a parvo initio, ut e scintilla, in maximum excrescere.

tresque mullos) *Mullus* est piscis, qui *barbo* quoque, Gr. τρίγλη dicitur, descriptus a Plin. IX, 17, (30). Tanta autem luxuria amabant hunc cibum Romani, ut, auctore eodem Plin. cap. 31. unum octo millibus nummûm, Caio principe, emerit Apicius, alium sub ipso Tiberii imperio quinque millibus Octavius, quod narrat Senec. ep. 95, ut adeo, tres mullos triginta millibus venisse, haud incredibile sit. Tamen eiicere hoc l. *mullos* viri docti voluere, quod proxime antecedit *Corinthiorum* mentio, et sequitur, *supellectili* modum adhibitum. Burm. ideo coniecit *trullas* vel *trulleas*, quod vasorum genus ad Corinthia refert Plin. XXXIV, 2, et memini, eandem coniecturam me legere prius iam in singulari super h. l. dissertatione prolatam a scholae Quedlinburg. Rectore, *Winckenio*. Sed haec virorum doctorum conamina venerunt ex inobservantia moris Suetonii saepe notati, quo duobus membris duo subiungit, quae sibi invicem respondeant, ut adeo h. l. ob immen-

millibus nummûm venisse, graviter conquestus, adhibendum supellectili modum censuit, annonamque macelli, Senatus arbitratu, quotannis temperandam; dato Aedilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et ut parcimoniam publicam exemplo quoque iuvaret, sollemnibus ipse coenis pridiana saepe ac semesa opsonia apposuit, dimidiatumque aprum; affirmans, omnia eadem habere, quae totum. Quotidiana oscula prohibuit edicto: item strenarum commercium ne ultra Kalendas Ianuarias exerceretur. Consuerat

sa *Corinthiorum* vasorum pretia, *supellectili* modom adhibendum, ob *tres mullos* triginta millibus HS. emtos, *annonam macelli* quotannis temperandam censuisse dicatur. Vtramque rem in Senatu agitatam, memorat etiam Tacitus, quamquam non eodem loco, quod et ipsum erroris causa fuit viris doctis. Nam Ann. II, 33, ad a. V. 769, de *vasis*, vestibus, *supellectile*, familia, et III, 52, ad a. 775, de coërcendo *ventris et ganeae paratu*, resumendaque *lege sumtuaria* sententias in Senatu factas, narrat. Vid. Ernest. ad Tac. Ann. III, 52, et excurs ad n. l. Prius Tiberii edictum a. V. 769, commemorat etiam Dio LVII, 15.

dato Aedilibus negotio) De eo intelligo etiam verba Taciti III, 55: *Auditis Caesaris literis, remissa Aedilibus talis cura* i. e. ab Imperatore, cui imponere eam voluerat Senatus, ad magistratus reiecta. Ipse enim Tiberius ibi in literis cap. 54: *si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc et laudo, et exonerari laborum meorum partem fateor; sin accusare vitia volunt, dein, quum gloriam eius rei adepti sunt, simultates faciunt* (vel *fugiunt*), *ac mihi relinquunt, credite P. C., me quoque non esse offensionum avidum* etc. Quod enim Ern. ad n. l. regerit, de diversis temporibus sermonem esse, non meminerat vir summus, Suetonium partes singillatim, neque *per tempora*, sed *per species* exsequi, ut dicebat Aug. 9. Postea *opera pistoria* sunt dulciariorum opera.

omnia eadem h., q. totum) i. e. nihil interesse, e toto apro apposito epulentur, an e dimidiato; easdem enim esse carnes, eundem saporem, ut recte Ernest. — Cl. Muller coniicit: *omnia eundem* scil. dimidiatum aprum. Al. ita scripsisset auctor *eum*, non *eundem*.

Quot. oscula prohibuit) non puto ob superbiam, ut ipse etiam hac osculandi consuetudine facilius supersederet, neque ut faciei morbis occurreret, inde oriundis, sed ne turpi marium libidini occasio daretur, quam optime noverat flagitiosissimus Princeps.

strenarum commercium) vid. notata ad Aug. 57; Dio LVII, 8, Tiberium Kal. Ian. ab Vrbe plerumque

quadruplam strenam, et de manu, reddere: sed offensus, interpellari se toto mense ab iis, qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra non tulit.

35. Matronas prostratae pudicitiae, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more maiorum, de communi sententia coërcerent, auctor fuit. Equiti romano iurisiurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum, ante iuraverat. Feminae famosae, ut ad

abfuisse dicit et ob alias causas, et, ἵνα μὴ ἀργύριον παρ' αὐτῶν λαμβάνη· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἐπῄνει, διὰ τὸ πολλὴν μὲν δυσχέρειαν ἐν αὐτῷ, πολλὴν δὲ καὶ ἀνάλωσιν ἐκ τῆς ἀντιδόσεως γίγνεσθαι,' et edicto rem abolevisse a. 770, c. 17, ubi: ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν νουμηνίαν τινὲς ἀργύριον αὐτῷ προσήνεγκαν, οὔτε ἐδέξατο, καὶ τι καὶ γράμμα περὶ αὐτοῦ τούτου ἐξέθετο.

ultra non tulit) Ita optimi codd., et ediderunt Burm., Oudend. probavit Wolfius. *Ferre* est *pati* sc. se interpellari. Vulg. *non reddidit*.

ut propinqui more maiorum – coërcerent) Erat enim uxor in potestate mariti. Vid. Dionys. Archaeol. II, 25: ἁμαρτάνουσα δέ τι γυνὴ δικάστην τὸν ἀδικούμενον ἐλάμβανε, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον· ταῦτα δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκαζον· ἐν οἷς ἦν φθορὰ σώματος, καὶ ὃ πάντων ἐλάχιστον ἁμαρτημάτων Ἕλλησι δόξειν ἂν ὑπάρχειν, εἴ τις οἶνον εὑρεθείη πιοῦσα γυνή· ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ζημιοῦν ἐκέλευσεν ὁ Ῥωμύλος, ὡς ἁμαρτημάτων γυναικείων ἔσχατα, φθορὰν μὲν ἀπονοίας ἀρχὴν νομίσας, μέθην δὲ φθορᾶς. Ob temulentiam etiam matronas a maritis reliquisque propinquis morte punitas, exemplis probat Plin. H. N. XIV, 13 (14). Cf. Heinecc. Ant. Rom. I, tit. 10, §. 6. — Tiberii edicto occasionem dedisse, Casaubonus putat, quod Tac. A. II, 85, narrat: *exactum et a Titidio Labeone, Vistiliae marito, cur in uxore delicti manifesta ultionem legis omisisset* etc., et occasionem quidem dare potuit, quamquam ibi ex lege Iulia de adulteriis quaesitum.

iurisi. gratiam fecit) i. e. a servando liberavit. Id ad Principum ius pertinuisse, docet Cuiac. ad Novell. 51. Postea *in stupro compertam* auctor dixit significatione, quod aiunt, praegnante, ita ut duplex insit notio: *reperta* et *convicta*. Hoc enim auctori est *compertus*, ut docet index. Muller. tamen *compertam* ortum putat ex compendio scribendi pro *comprehensam*.

Feminae fam. – lenocinium profiteri coeperant) Adulterii libidinumque graves poenas lege maxime Iulia Augusti Imperatoris constitutas fuisse, vidimus ad Aug. 34, ac in Paulli Sentent. rec. lib. II, tit. 26, quem locum Heinecc. Ant. lib. IV, tit. 18, §. 51 excitavit, diserte legitur: *Adulterii convictas mulieres dimidia parte dotis, et tertia parte bonorum, ac relegatione in insulam placuit coërceri*. Has poenas ut effugerent, *famosae feminae lenocinium apud Aediles*,

evitandas legum poenas iure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri coeperant: et ex iuventute utriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenae arenaeque edenda Senatusconsulto tenerentur, famosi iudicii notam sponte subibant. Eos easque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Senatori latum clavum ademit, quum cognovisset, sub Kalendas Iulias demigrasse in hortos, quo vilius post diem aedes in Vrbe conduceret. Alium et quaestura removit, quod uxorem, pridie sortitione ductam, postridie repudiasset.

quibus fornicum cura, *profitebantur*, itaque matronarum et numero, et iure excedebant, more iam inter veteres recepto, quum pudore adhuc s tanta infamia absterreri crederentur. (Locus classicus apud Tac. Ann. II, 85: *Eodem anno* (772) *gravibus Senatus decretis libido feminarum coërcita, cautumque, ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuisset: nam Vistilia, praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgaverat* (i. e. *lenocinium professa fuerat*); *more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Vbi vid. Lips. not. et excurs.) Sed hoc ipsum effugium Tiberius iis exemit, quum sic etiam exilio puniret, idque postea aeque valuisse, docet locus Papiniani (a Lipsio in exc. citatus) lib. X, de adult. *Mulier, quae evitandae poenae adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenae locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.*

ex iuventute — subibant) *Vtrumque ordinem* senatorium dici et equestrem, ut alias tritum, et patet e locis Dionis, ad Aug. 43, citatis, ubi insanam seculi illius cupiditatem, in scena arenaque operam praestandi vanamque artem ostendendi, multis illustravi. Ita autem tenebantur illo furore *senatorii equestrisque ordinis* iuvenes, ut, quemadmodum famosae feminae matronarum iure, ita ipsi loco et dignitate in Rep., aeque ac *turpi iudicio* sponte exclusi esse mallent, quam *notati*, ludicris illis abstinere. Hos ipsos, quum abiecto pudore a Rep. recessissent, civitate etiam eiecit Imperator.

latum clavum ademit) i. e. Senatu eum movit. Vid. ind. in *clavus*. Ita scripsit auctor variandi sermonis causa, quod sequitur, *quaestura removit.* Kalendae Iuliae locationibus et conductionibus habitationum apud Romanos erant constitutae. Vid. Burm. de vectigal. cap. 8; Mannt. ad Cic. ad Div. XIII, 2; Ernest. ad h. l.

pridie sortitione) Haec omnium codd. est lectio, probata Oudend. et Wolf., interpretantibus de uxore per sortem quasi ludo iocoque ducta, quod convenit levitati huius temporis, ut monet Wolf., et consilio auctoris, qui de coërcita tali levitate a Tiberio exponit. Sed Memm. habet *pridie*

36. Externas cerimonias, Aegyptios Iudaicosque ritus compescuit; coactis, qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere. Iudaeorum iuventutem, per speciem sacramenti, in provincias gravioris coeli distribuit: reliquos gentis eiusdem, vel similia sectantes, Vrbe summovit, sub poena perpetuae servitutis, nisi obtemperassent. Expulit et mathematicos: sed deprecantibus, ac, se artem desituros, promittentibus, veniam dedit.

sortitionem, itaque suaserat Turneb. Advers. XIV, 17, explicans: *E sortitione provinciae quum amplissimas speraret divitias, uxoris ut pauperis contubernium despicere coepit.* Melius Ern. cum aliis de elusa lege Papia Poppaea intellexit, ut ducta uxore honorem quaesierit, accepto honore uxorem repudiaverit. At Quaestorem iam fuisse, neque adeo tali fraude opus habuisse, recte regerit Oudend., in dubium etiam vocans Latinitatem dictionis *pridie sortitionem*, cui quae exempla opponit Reizius, nihil probant, quum in omnibus *pridie* diei quidem vel festo aut ludo, nunquam rei alicui factae praepositum reperiatur. Vid. Wolf. ad h. l.

Externas — compescuit) A. 772; Tac. Ann. II, 85: *Actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis; factumque Patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur: coërcendis illic latrociniis, et, si ob gravitatem coeli interissent, vile damnum; caeteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Cf. Ioseph. XVIII, 3, Philo Leg. ad Cai. pag. 569 edit. Mangean., qui tamen, quum fictis Seiani criminibus rem tribuat, de seriori tempore loqui videtur Ernestio ad Tac. l. c., nisi erravit iudaeus.

in prov. grav. coeli) in Sardiniam, ut docent loca citata. De more periculosas gentes in alias regiones transplantandi, vid. Fabr. ad Dion. LIV, 31. *Similia sectantes* non esse Christianos, ut Lipsio visum, annus docet, qui est 19 post Chr. n.

Expulit et mathem.) A. 769. Tac. II, 32: *Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis Senatusconsulta; quorum e numero L. Pituanius saxo deiectus est*, ad q. l. vide excurs. Lipsii, hoc et alia contra Chaldaeos et mathematicos edicta explicantem. Dio LVII, 15: πάντας τοὺς ἄλλους (praeter Thrasyllum), τούς τε ἀστρολόγους, καὶ τοὺς γόητας, εἴ τέ τινα ἕτερον καὶ ὁποιονοῦν τρόπον ἐμαντεύετό τις, τοὺς μὲν ξένους ἐθανάτωσε, τοὺς δὲ πολίτας, ὅσοι καὶ τότε ἔτι, μετὰ τὸ πρότερον δόγμα, δι' οὗ ἀπηγόρευτο μηδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ πόλει μεταχειρίζεσθαι, ἐσηγγέλθησαν τῇ τέχνῃ χρώμενοι, ὑπερώρισε· τοῖς γὰρ πειθαρχήσασιν αὐτῶν ἄδεια ἐδόθη. *Mathematicos* vulgum eos dicere, quos gentilicio vocabulo Chaldaeos dicere oporteat, Gell. I, 9, auctor. Adeo autem communis huius nominis abusus exstitit, ut non ab historicis modo, sed in ipsis legibus usurpetur, ut do-

37. In primis tuendae pacis a grassaturis ac latrociniis seditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romae castra constituit, quibus Praetorianae cohortes, vagae ante id tempus, et per hospitia dispersae, continerentur. Populares tumultus et ortos gravissime coërcuit, et, ne orirentur, sedulo cavit. Caede in theatro per discordiam admissa, capita factionum et histriones, propter quos dissidebatur, relegavit; nec, ut revocaret, unquam ullis populi precibus potuit evinci. Quum Pollentina plebs funus cuiusdam primipilaris non prius ex Foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus; cohortem ab Vrbe, et aliam a Cottii regno, dissimulata itineris causa, detectis repente armis, concinentibusque signis, per diversas portas in oppidum immisit; ac partem maiorem plebei ac De-

cenl, quae *de maleficis et mathematicis* in Codice reperiuntur.

Praetorianae — continerentur) Quum dispersas Augustus habuisset (vid. Aug. 49), castris coniunxit Seianus. Hic enim, ut Tac. Ann. IV, 2, ad a. V. 776: *vim praefecturae, modicam antea, intendit, dispersas per Vrbem cohortes una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in caeteros metus crearetur.* Idem Dio LVII, 19, ad a. V. 772, quo pertinere res videtur. De castris Praetorianis vide Alex. Donat. de Vrbe Roma I, 15. (Thes. Graev. tom. III, pag. 510 etc.)

et ortos) Dedi cum Burm. lectionem cod. Memm. aliorumque bonae notae pro vulg. *exortos*, ob seq. *et ne orir.* Amat enim Suet. repetere *et — et*. Postea *orerentur*, quod Burmann. recepit e Memm., scripturae duxi vitium, ut Caes. 64, *poteretur*, Claud. 13, *adoreretur*. Recta enim furma *orirentur* ab infin. *oriri*, et iure inconstantiam editorum, modo hanc, modo illam formam admittentium, taxavit Ernest.

histriones – relegavit) A. 775, secundum Dion. LVII, 21, ubi τοὺς δὲ ὀρχηστὰς τῆς τε Ῥώμης ἐξήλασε, καὶ μηδαμόθι τῇ τέχνῃ χρῆσθαι προσέταξεν, ὅτι τάς τε γυναῖκας ᾔσχυνον, καὶ στάσεις ἤγειρον (per *factiones theatrales*, quibus occasionem dabant, cf. Aug. 45). Ad a. 776, refert Tac. A. IV, 14.

Pollentina plebs) Intellige *Pollentiam* Liguriae *iuxta Alpes*, ut dicit Plin. VIII, 48, de qua vid. Cellar. II, 9, pag. 659. De *Cottii regno*, a quo *Alpes Cottiae* nomen traxerunt, vid. Strabon. IV, 1, 3, et Cellar. p. 647 sqq.

ex Foro) ubi more Romano cada-

turionum in perpetua vincula coniecit. Abolevit et vim moremque asylorum, quae usquam erant. Cyzicenis, in cives romanos violentius quaedam ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos compescuit: nec per eos quidem, nisi cunctanter et necessario. Reges infestos suspectosque comminationibus magis et querelis, quam vi, repressit. Quosdam, per blanditias atque promissa extractos ad se, non remisit: ut Maroboduum Germanum, Rhascupo-

ver Centurionis honestissimi depositum et laudatum fuisse videtur. Ern.

vim moremque asylorum) Hanc *vim asylorum* interpretatur Tac. Ann. III, 60, verbis: *Crebrescebat Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi; complebantur templa pessimis servitiorum; eodem subsidio obaerati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum, ut cerimonias Deûm, protegentis.* Admissis civitatum, apud quas asyla eiusmodi essent, legationibus, *facta Senatusconsulta* (ita Tacit. cap. 63), *quis, multo cum honore, modus tamen praescribebatur.* Vere *abolita* asyla dicere Suetonium, quum modo praescripto *vis ademta* esset, quamvis locis relictis, Ernestius in excursu ad h. l. docet.

Cyzicenis) Ademtam iis *libertatem* i. e. αὐτονομίαν e Dion. LIV, 7, notavimus ad Aug. 47. Restituerat eam Augustus a. V. 739, auctore Dion. LIV, 23. Iam Id. LVII, 24, ad a. 777: καὶ Κυζικηνῶν ἡ ἐλευθερία αὖθις, ὅτι τε Ῥωμαίους τινὰς ἔδησαν, καὶ ὅτι καὶ τὸ ἡρῷον, ὃ τῷ Αὐγούστῳ ποιεῖν ἤρξαντο, οὐκ ἐξετέλεσαν, ἀφῃρέθη. Tac. A. IV, 36, ad a. 778: *Obiecta publice Cyzicenis incuria cerimoniarum D. Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives romanos; et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam praesidio Luculli, pulso Rege. Publice* Reitzius male interpretatur: *non sua solius auctoritate, sed consensu Senatus Populique.* Id addere non attinebat, quum Tiberius omnia ad Senatum referret. Est: toti Cyzicenorum civitati, non singulis quibusdam civibus, illi publicam, non his privatam libertatem ademit. Vid. ind. in *publice*.

Maroboduum) Marcomannorum rex fuit, qui eo duce Boiohemum occuparant. Eius ingenium describit Vellei. II, 108. Victus est a. V. 770, ab Arminio. Tacit. Annal. II, 46, et a. 772, auctore Catualda, desertus a suis ad Tiberii misericordiam profugit, a quo Ravennae habitus per duodeviginti annos Italia non excessit. Tac. II, 62 et 63.

Rhascupolim) De maxima in scribendo hoc nomine varietate vid. praeter interpretes ad h. l. Fabricium ad

lim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam provinciae redegit.

38. Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit: sequenti tempore, praeterquam in propinqua oppida, et quum longissime, Antio tenus, nusquam afuit: idque perraro et paucos dies, quamvis, provincias quoque et exercitus revisurum se, saepe pronunciasset, et prope quotannis profectionem praepararet, vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia et colonias dispositis, ad extremum vota pro itu et reditu suo suscipi passus, ut vulgo iam per iocum *Callippides* vocaretur: quem cursitare, ac ne cubiti

Dion. XLVII, 25, et quos ille laudat. Quum fratrem Cotyn interfecisset, per dolum a Romanis captus inque Vrbem tractus, postea Alexandriam devectus et ibi interemtus est. A. V. 772. Vid. Vellei. II, 129; Tac. Ann. II, 64—67.

Archelaum) Hunc accusatum a suis Tiberius iuvenis defenderat; vid. supra cap. 8. Quum quinquagesimum annum Cappadocia potiretur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset, a. V. 770, Liviae literis Romam evocatus et in Senatu accusatus periculum quidem evasit, sed mox, incertum sponte an fato, ibi mortuus est; regnum in provinciam redactum. Vid. Tac. Ann. II, 42; Dion. LVII. 17.

profectionem praepararet) Ita a. V. 767, auctore Tacit. Annal. I, 47: *ut iam iamque iturus, legit comites, conquisivit impedimenta* (i. e. *vehicula comprehendere* Nostri), *adornavit naves; mox hiemem aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.* Id. IV, 4: *vetus et saepe simulatum proficiscendi in provincias consilium* dicit. *Commeatus* Ern. et Oudend. non de cibariis, sed de iumentis vehiculisque, quae certis intervallis mutabantur, intelligunt, atque convenit ei significationi verbum *disponere.* Consentit etiam Schefferus in Lexico sub voc. *commeatus.*

Callippides) Ita edidi, non *Callipides*, ut plerique. Sine dubio enim Καλλιππίδης ille est, τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτής, quem Xen. Sympos. III, 11, et Plutarch. Agesil. 21, et in Apophthegm. Lacon. commemorant, omnes motus gestusque tanta corporis agilitate et imitationis veritate exprimere solitus, ut *simia* etiam nominaretur. Aristotel. de poet. cap. 18. Graecum proverbium, quod singularem quendam huius hominis mimum, nobis ignotum, spectare videtur, et, ut *Erasmus* in Adagiis sub hoc nomine dicit, de iis adhibebatur, qui in moliendis negotiis, quum multa se facturos minarentur, nihil tamen conficiebant, aut, quemadmodum Terentius ait, qui sedulo moventes sese nihil promovebant, occurrit etiam Cic. ad Att. XIII, 12, ubi de Varrone spem de dedicando Ciceroni libro fa-

quidem mensuram progredi, proverbio Graeco notatum est.

39. Sed orbatus utroque filio, quorum Germanicus in Syria, Drusus Romae obierat, secessum Campaniae petiit, constanti et opinione et sermone paene omnium, quasi neque rediturus unquam, et cito mortem etiam obiturus: quod paulo minus utrumque evenit. Nam neque Romam amplius rediit; sed et paucos post dies iuxta Terracinam in praetorio, cui Speluncae nomen est, incoenante eo, complura et ingentia saxa fortuitu superne delapsa sunt: multisque convivarum et ministrorum elisis, praeter spem evasit.

40. Peragrata Campania, quum Capuae Capitolium,

etiam dudum frustrante: *Biennium praeteriit, quum ille* Καλλιπίδης *assiduo cursu cubitum nullum processerit*, ad qu. l. vide Manutium.

Germ. in Syria) Antiochiae a. V. 772; vid. Tac. Ann. II, 69 sqq. cf. infra cap. 52.

Drusus Romae) veneno a Seiano exstinctus a. V. 776; Tac. Ann. IV, 8; Dion. LVII, 22, qui ad a. V. 775 refert.

secessum Camp. petiit) A. 779. Dio LVIII, 1: ἀπεδήμησε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐκ τῆς Ῥώμης, καὶ οὐκέτι τὸ παράπαν ἐς τὴν πόλιν ἀνεκομίσθη, καίτοι μέλλων τε ἀεὶ καὶ ἐπαγγελλόμενος. Varias secessus causas memorat Tac. A. IV, 57.

constanti — rediturus unquam) Tacit. Annal. IV, 58: *Ferebant periti coelestium, iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur; unde exitii causa multis fuit, properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque; neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret* etc.

in praetorio) i. e. villa, palatio. Vid. ind. Tac. Ann. IV, 59: *Vescebantur in villa, cui vocabulum Speluncae, mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu: eius os, lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros; hinc metus in omnes et fuga eorum, qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem suspensus, opposuit sese incidentibus; atque habitu tali repertus est a militibus, qui subsidio venerant.* Pro *est* vulg. *erat.* Strabo V, 3, 6, post descriptionem Terracinae et sinus Caietani, ἀνέῳγέ τ' ἐντεῦθεν σπήλαια ὑπερμεγέθη, κατοικίας μεγάλας καὶ πολυτελεῖς δεδεγμένα. A *Spelunca*, a Plinio etiam III, 9, memorata, nunc adhuc dicitur *Mare di Sperlonga.*

incoenante eo) Explicant *intus coenante.* Sed nullus dubito, quin legendum sit *coenante*, quod in cod. invenit Lipsius. Idem emendat: *in coenantem eum.* Ita Tiberium non

Nolae templum Augusti, quam causam profectionis praetenderat, dedicasset, Capreas se contulit; praecipue delectatus insula, quod uno parvoque litore adiretur, septa undique praeruptis immensae altitudinis rupibus, et profundo maris. Statimque revocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas supra XX hominum millia, gladiatorio munere, amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem, potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis, quod Vrbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes summoverat.

41. Regressus in insulam, Reipublicae quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum

evasisse, dudum monuerunt alii. Vid. ad Tac. l. c.

quam causam prof. praetenderat) Tac. IV, 57: *diu meditato prolatoque saepius consilio, tandem Caesar in Campaniam, specie dedicandi templa, apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul Vrbe degere:* quo loco ferri posse existimo ellipsin verbi, cui varie subvenire conantur interpretes. *Capitolium* pro *templo Iovis* dicitur, ut Calig. 57, *Capitolium Beneventi* commemoratur a Nostro Gramm. cap. 9.

profundo maris)* Al. *mari*. Nolui mutare Graecismum, Tacito maxime frequentatum. Ille enim: *obstantia silvarum, occulta saltuum, humidum paludum, prominentia montium, asperrimum hiemis* al. Plura collegit Heinsius ad Ann. I, 41. *Profundum* est pro substantivo, quod non convenit loco Calig. 37, *iactae moles infesto ac profundo mari*, quem temere adducunt, quibus n. l. placet *mari*. De loco Tac. IV, 67: *Solitudinem eius (insulae) placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia, neque oppulerit quisquam, nisi gnaro custode.* Id est *unum parvumque litus* Nostri.

Supra XX hom. millia) Describit rem Tac. IV, 62 sqq., qui cap. 63: *quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt.* Suetonius mortuos tantum numerat. Sequitur eum Oros. VII, 4, qui: *Amphitheatri cavea populo gladiatorum munus spectante collapsa est, et plus quam XX millia hominum occidit.*

summoverat) Tac. IV, 67: *At Caesar, dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, ne quis quietem eius irrumperet* (leg. *interrumperet*), *concursusque oppidanorum, disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti sita, Capreas se in insulam abdidit.*

decurias equitum) De re militari intelligo cum Oudend. et Wolfio aliisque, quoniam de ea in toto capite sermo, non de decuriis *iudicum* cum Lipsio et Ernestio.

unquam supplerit; non Tribunos militum Praefectosque, non provinciarum praesides ullos mutaverit; Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit; Armeniam a Parthis occupari, Moesiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit; magno dedecore imperii, nec minori discrimine.

42. Ceterum secreti licentiam nactus, et quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia, male diu dissimulata, tandem profudit: de quibus singillatim ab exordio referam. In castris, tiro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem pro Tiberio, *Biberius;* pro Claudio, *Caldius;* pro Nerone, *Mero* vocabatur. Postea Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum

Praefectosque) sc. alarum. Iunguntur enim *Tribuni militum*; vid. ind. Male Casaub. eos intelligit, qui exercitibus rebusque bellicis praeerant. Reliqui tacent.

non prov. praes. u. mutaverit) Paucitatem Senatorum, in quos crudelitas Tiberii saevierat, causam dicit Dio LVIII, 23, ubi: τοσοῦτον πλῆθος τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἀπώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτούς, τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας ἐπὶ τρία, τοὺς δ' ὑπατευκότας ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονείας τῶν ἐθνῶν, ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτούς, σχεῖν· τί γὰρ ἄν τις ἔχοι τοὺς αἱρετοὺς ὀνομάζειν, οἷς καὶ ἀπὸ πρώτης ἐπὶ πλεῖστον ἄρχειν ἐδίδου; Varias causas huius instituti affert Tac. A. I, 80. Conf. Id. IV, 6, et Ioseph. XVIII, 6, 5.

sine consul. legatis) vid. ad Aug. 47. Praesides provinciarum Caesarearum *legati Caesaris* vel *Propraetores* dicebantur, quamquam Consulares essent. Ita enim Dio LIII, 13: τοὺς ἑτέρους ὑπό τε ἑαυτοῦ αἱρεῖσθαι, καὶ πρεσβευτὰς αὐτοῦ ἀντιστρατήγους τε ὀνομάζεσθαι, κἂν ἐκ τῶν ὑπατευκότων ὦσι, διέταξε (Augustus). Id. c. 12, ad Caesaris provincias refert *Hispaniam* Tarraconensem et Lusitaniam, et *Syriam*.

Armeniam) Huc pertinet, quod Dio LVIII, 26, ad a. 788: ὁ Ἀρτάβανος ὁ Πάρθος, τελευτήσαντος τοῦ Ἀρτάξου, τὴν Ἀρμενίαν Ἀρσάκῃ τῷ ἑαυτοῦ υἱεῖ ἔδωκε, καὶ ἐπεὶ μηδεμία ἐπὶ τούτῳ τιμωρία παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐγένετο, τῆς τε Καππαδοκίας ἐπείρα, καὶ ὑπερηφανώτερον καὶ τοῖς Πάρθοις ἐχρῆτο. Conf. Tac. VI, 31, qui, non prorsus neglexisse rem Tiberium, docet. De *Moesia Galliaque* a vicinis populis infestatis nihil, quod scio, reliqui scriptores.

nim. vini aviditatem) Plin. XIV, 22 (28): *ipsa iuventa ad merum pronior fuerat* (Tiberius). Attulit Burm. carmen ineditum, cuius clausula: *Exinde plebs Quiritium vocavit Non Claudium Tiberium Neronem, Sed Caldium Biberium Meronem.*

publ. morum correctione) de qua vid. cap. 33.

Pomponio Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Vrbis confestim detulit: codicillis quoque *iucundissimos et omnium horarum amicos* professus. Sestio Gallo, libidinoso ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato, et a se ante paucos dies apud Senatum increpito, coenam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret, utque nudis puellis ministrantibus coenaretur. Ignotissimum quaesturae candidatum nobilissimis anteposuit, ob epotam in convivio, propinante se, vini amphoram. Asellio Sabino sestertia ducenta donavit pro dialogo, in quo boleti et ficedulae et ostreae et turdi certamen induxerat. Novum denique officium instituit a voluptatibus, praeposito Equite romano, T. Caesonio Prisco.

43. Secessu vero Capreensi etiam sellariam excogi-

Pomponio Flacco) qui consul a. V. 77o. (Tac. II, 41; Dion. LVII, 17), Moesiae praefectus a. V. 772. Rhascupolim per fraudes cepit. Tac. II, 66 sqq. Vellei. II, 129. Syriaeque Propraetor obiit a. V. 786. Tacit. VI, 27; vid. Glandorp. Onomast. p. 703, et Heins. ad Ovid. Ep. ex Ponto IV, 9, 58.

L. Pisone) Obiit a. V. 785. Tacit. VI, 1a: *Per idem tempus L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei Censorium fuisse memoravi; aetas ad octogesimum annum processit; decus triumphale in Thracia meruerat; sed praecipua ex eo gloria, quod Praefectus Vrbis recens continuam* (lege *recens conditam* vel *constitutam*) *potestatem, et insolentia parendi graviorem, mire temperavit.* Cf. Dio LVIII, 19. De eius ebrietate Seneca epist. 83: *L. Piso, Vrbis custos, ebrius, ex quo semel factus est, fuit; maiorem partem noctis in convivia exigebat; usque in horam sextam fere dormiebat; hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela Vrbis continebatur, diligentissime administravit* etc. De annis praefecturae eius disputat Ern. ad h. l. et ad Tac. VI, 11. Meruisse eam compotatione, testis etiam Plinius loco suprà cit. *Eaque commendatione credidere L. Pisonem Vrbis Romae curae ab eo (Tiberio) delectum, quod bidua duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam Principem.*

Sestio Gallo) De *Sestiis* sive *Sextiis Gallis* vid. Glandorp. pag. 799, ubi hunc amisit.

sellariam) Tac. A. VI, 1: *Tunc pri-*

tavit, sedem arcanarum libidinum; in quam undique conquisiti puellarum et exoletorum greges, monstrosique concubitus repertores, quos *spintrias* appellabat, triplici serie connexi, invicem incestarent se coram ipso, ut aspectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum et figurarum adornavit, librisque Elephantidis instruxit; ne cui in opera edenda exemplar imperatae schemae deesset. In silvis quoque ac nemoribus passim Venereos locos commentus est, prostantesque per antra et cavas rupes, ex utriusque sexus pube, Paniscorum et Nympharum habitu: palamque iam et vulgo nomine insulae abutentes, *Caprineum* dictitabant.

44. Maiore adhuc et turpiore infamia flagravit, vix ut referri audirive, nedum credi fas sit: quasi pueros primae teneritudinis, quos *pisciculos* vocabat, instituerct, ut natanti sibi inter femina versarentur, ac luderent, lingua morsuque sensim appetentes; atque etiam, quasi infantes firmiores, necdum tamen lacte depulsos, inguini, ceu papillae, admoveret; pronior sane ad id genus libidinis et natura et aetate. Quare Parrhasii

mum ignota ante vocabula reperta sunt, sellariorum et spintriarum, ex foeditate loci ac multiplici patientia etc. Dio etiam LVIII, 22: ἐκ τῶν ἐρώτων, οἷς ἀνέδην καὶ τῶν εὐγενεστάτων καὶ ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν ὁμοίως ἐχρῆτο, διεβάλλετο.

Elephantidis) *Molles Elephantidos libellos* memorat Martial. XII, 43, 4.

schemae) Al. *scenae*; σχῆμα dicitur de modo exercendae libidinis, et venisse videtur mutatio a librario, quem offendit genitivus insolentior. Vid. Turneb. Advers. XIV, 17. Pro *imperatae* sc. a Tiberio al. vitiose *imparatae* v. *impetratae*.

Caprineum) Nescio, cur probaverint viri docti emendationes *καπριñν eum* v. *καπρῷν eum*. Si vel maxime *Caprineum* esset corruptum, *insulae* tamen nomen substituendum.

Parrhasii) Plin. XXXV, 10 (36, 5) ubi de Parrhasio exponit: *Pinxit et Archigallum; quam picturam amavit Tiberius Princeps; atque, ut auctor est Decius Eculeo, LX sestertiis aestimatam cubiculo suo inclusit.* Eandem picturam Tranquillum et Plinium dicere, putat Harduin. ad illum l. Equidem Suetonium in argumento tabulae facilius errasse, existimo, quam Plinium, qui ex instituto de his rebus egit. Caeterum de eodem Parrhasio Plinius: *Pinxit et minori*

quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut, si argumento offenderetur, decies pro ea sestertiûm acciperet, non modo praetulit, sed et in cubiculo dedicavit. Fertur etiam in sacrificando quondam, captus facie ministri acerram praeferentis, nequisse abstinere, quin, paene vixdum re divina peracta, ibidem statim seductum constupraret, simulque fratrem eius tibicinem; atque utrique mox, quod mutuo flagitium exprobrarant, crura fregisse.

45. Feminarum quoque, et quidem illustrium, capitibus quanto opere solitus sit illudere, evidentissime apparuit Malloniae cuiusdam exitu, quam perductam, et quidquam amplius pati constantissime recusantem, delatoribus obiecit; ac ne ream quidem interpellare desiit, *Ecquid poeniteret:* donec ea, relicto iudicio, domum se abripuit, ferroque transegit, obscoenitate oris hirsuto atque olido seni clare exprobrata. Vnde nota in Atellanico exodio, proximis ludis assensu maximo excepta, percrebruit: *Hircum vetulum capreis naturam ligurire.*

bus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens.

et quidquam amplius) Recte hoc praetulerant Oudend. Ern. Wolf. alteri: *nec quicqu.*, quod iunctum verbo *recusantem* contrarium prorsus sensum efficit. (*Quicquam amplius* interpretantur: *quicquam praeter coitum.* Per εὐφημισμὸν dictum puto de coitu ipso. *Perductam* autem intelligo, domum Tiberii vi ductam vel raptam, ut stuprum ibi pateretur.

nota) Al. *mora.* Graevius μωρὰν, feminam fatuam, Turneb. Adv. IV, 17, versum ab histrionibus tractim pronunciatum intelligunt. Vtrumque contra loci sententiam. Alii corrigere malnerunt locum, ut Burmann. *nota vox*, Oudend. *mira in At. exod. vox*, et probavit Wolfius. Puto *notam* esse versum, mores Tiberii notantem seu in quo notam libidinum eius quaerebant auditores. Ea ipsis ludis assensu maximo excepta est, et postea percrebruit sive in vulgi sermonem venit. — De *exodiis Atellanicis* i. e. fabulis iocosi atque satyrici argumenti, sic dictis, ut Diomedes ait, a civitate Oscorum Atella, in qua primum coeptae, et exhibitis plerumque post tragoedias ad exigendam tristitiam, vid. *Bulenger.* de theatro I, 9, pag. 851, tom. IX, Thes. Graev.

capreis) servavi ob omnium codd.

46. Pecuniae parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque nunquam salario, cibariis tantum, sustentavit; una modo liberalitate, ex indulgentia vitrici, prosecutus, quum, tribus classibus factis pro dignitate cuiusque, primae sexcenta sestertia, secundae quadringenta distribuit, ducenta tertiae, quam non amicorum, sed gratorum appellabat.

47. Princeps neque opera ulla magnifica fecit; (nam et, quae sola susceperat, Augusti templum, restitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit) neque spectacula omnino edidit; et iis, quae

auctoritatem, quamquam *capreae* plerumque ferae caprae dicuntur, ut ostendit ad h. l. Oudend., qui ideo dedit *capris*. Puto, illud discrimen non semper fuisse observatum, et praeferendum h. l. *capreis* etiam ad genus femininum facilius agnoscendum.

Pecun. parcus ac tenax) Contra Tac. I, 75 dicitur *erogandae per honesta pecuniae cupiens, eamque virtutem diu retinuisse, quum caeteras exueret*; et III, 18: *satis firmus adversum pecuniam*. Ita Dio LVII, 10: ἐλάχιστα ἐς αὐτὸν δαπανῶν, πλεῖστα ἐς τὸ κοινὸν ἀνήλισκε, ubi plurima talis munificentiae exempla commemorat. Videtur igitur auctor de parcimonia tantum loqui, quam erga se ipsum suosque observavit.

com. peregrin.) Amicos sic dici Principis et propinquos, philosophos etiam et grammaticos aliosque doctos homines, quos in itineribus secum ducere solebat, docet Ernest. in exc. ad h. l.

gratorum) Al. *Graecorum*, et Graev. voluit *Graiorum*. Sed inter *amicos* etiam Graeci, et Romani inter *gratos* i. e. quibus delectaretur, quamquam non ad interiorem amicitiam admissis.

quae sola susceperat) Dio LVII, 10, plurima aedificia ab eo perfecta scribit, quamquam suo nomine non inscripto, nullum susceptum, nisi Augusti templum Romae. Eius verba haec sunt: τά τε οἰκοδομήματα, ἃ προκατεβάλλετο μὲν (ὁ Αὔγουστος), οὐκ ἐξετέλεσε δὲ, ἐκποιῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπέγραψε σφίσι· τά τε ἀγάλματα καὶ τὰ ἡρῷα αὐτοῦ, καὶ ὅσα οἱ δῆμοι καὶ ὅσα οἱ ἰδιῶται ἐποίουν, τὰ μὲν αὐτὸς καθιέρου, τὰ δὲ τῶν ποντιφίκων τινὶ προσέτασσε· τοῦτο δὲ τὸ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς, οὐκ ἐπ᾽ ἐκείνοις μόνοις τοῖς τοῦ Αὐγούστου ἔργοις, ἀλλ᾽ ἐπὶ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἐπισκευῆς τινος δεηθεῖσιν ἐποίησε· πάντα γὰρ τὰ πεπονηκότα ἀνακτησάμενος (αὐτὸς γὰρ οὐδὲν τὸ παράπαν ἐκ καινῆς, πλὴν τοῦ Αὐγουστείου, κατεσκευάσατο) οὐδὲν αὐτῶν ἰδιώσατο, ἀλλὰ τὰ τῶν πρώτων οἰκοδομησάντων αὐτὰ ὀνόματα πᾶσι σφίσιν ἀπέδωκεν. Cum Nostro consentit Tac. A. VI, 45: *Ne publice quidem, nisi duo opera, struxit, templum Augusto, et scenam Pompeiani theatri, eaque perfecta, contemtu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit.*

ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utique postquam comoedum Actium coactus est manumittere. Paucorum Senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit, se aliis subventurum, nisi Senatui iustas necessitatum causas probassent. Quo pacto plerosque modestia et pudore deterruit: in quibus Hortalum, Q. Hortensii oratoris

Vtrumque opus absolvit et dedicavit Caligula a. 790. Vid. Calig. 21; Dio LIX, 7. Magnifica verba Velleii II, 130, afferre piget.

rarissime) Contra Dio LVII, 11: συνεχέστατα ἐπὶ τὰς θέας ἀπήντα, τῆς τε τιμῆς τῶν ἐπιτελούντων αὐτὰς ἕνεκα, καὶ τῆς τοῦ πλήθους εὐκοσμίας, τοῦ τε συνεορτάζειν σφίσι δοκεῖν· οὐ γὰρ οὔτε ἐσπούδασέ ποτε τοπαράπαν τῶν τοιούτων οὐδὲν, οὔτε δόξαν τινὰ, ὡς καὶ συσπεύδων τινὶ, ἔσχεν. Recte dissensum conciliat Fabricius ita, ut Dionem de priori Tiberii tempore, in quo summa eius comitas, Suetonium de posteriori, ubi veram indolem exuerat, exponere censeat. Caeterum n. l. *ab aliquo* est *ab ullo* ulio, quicumque demum esset, ὑφ' οὑτινοσοῦν.

utique postquam) i. e. praesertim postqu. Ita Liv. III, 65: *utique postremis mensibus*, *quum* etc., et VI, 20: *utique postquam sordidatum reum viderunt*, et XLV, 23: *utique si*. In verbo *coactus est* non argutandum erat interpretibus. *Cogere* est vehementibus precibus, quibus resistere aliquis non audet, efflagitare. Ita ἀναγκάζειν saepe dicitur. Vid. quos laudat Krebsius in Lexico N. T. sub voc. ἀναγκάζω.

nisi Senatui – probassent) Vell. II, 129: *Senatorum censum*, *quum id Senatu auctore facere potuit*, *quam libenter explevit*, *ut neque luxuriam invitaret*, *neque honestam paupertatem pateretur dignitate destitui*. Tac. II, 37: *Census quorumdam Senatorum iuvit*. Dio LVII, 10: τῶν βουλευτῶν συχνοὺς πενομένους, καὶ μηκέτι μηδὲ βουλεύειν διὰ τοῦτ' ἐθέλοντας, ἐπλούτισεν· οὐ μέντοι καὶ ἀκρίτως αὐτὸ ἐποίει, ἀλλὰ καὶ διέγραφε τοὺς μὲν ὑπὸ ἀσελγείας, τοὺς δὲ καὶ ὑπὸ πτωχείας, ὅτοι μηδένα αὐτῆς λογισμὸν εἰκότα ἀποδοῦναι ἐδύναντο. De censu senatorio, quo qui carebant, senatoriam dignitatem obtinere non poterant, nisi Principis liberalitate adiuvabantur, diximus ad Aug. 41.

pudore) Muller. in sched. suadet *pudor*. Ingrata tamen subiecti est mutatio.

Hortalum) Tac. l. c. *quo magis mirum fuit*, *quod preces M. Hortali*, *nobilis iuvenis*, *in paupertate manifesta*, *superbius accepisset*. *Nepos erat oratoris Hortensii*, *illectus a D. Augusto liberalitate decies sestertii*, *ducere uxorem*, *suscipere liberos*, *ne clarissima familia exstingueretur*. Quod auctore *Augusto* liberos tulisse dicitur, id ipse Hortalus apud Tacitum: *hos non sponte sustuli*, *sed quia Princeps monebat*, et: *iussus ab Imperatore uxorem duxi*. Quum subsidium rei familiaris sibi suisque petiisset, durissimum responsum tulit, *neque*, ita Tac. cap. 38 fin., *miseratus est posthac Tiberius*, *quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur*. A. 769.

nepotem, qui, permodica re familiari, auctore Augusto, quatuor liberos tulerat.

48. Publice munificentiam bis omnino exhibuit: proposito millies sestertio gratuito in triennii tempus; et rursus, quibusdam dominis insularum, quae in monte Caelio deflagrarant, pretio restituto. Quorum alterum, magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante, coactus est facere, quum per Senatusconsultum sanxisset, ut feneratores duas patrimonii partes in solo

proposito) i. e. oblato, sive, ut Tacit. qui fuse totam rem exponit A. VI, 16, 17, *disposito per mensas*. Is enim c. 17: *donec tulit opem Caesar, disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris* (i. e. *gratuito*, vid. Caes. 27) *per triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset*. Dio LVIII, 21: τὸ πρᾶγμα τὸ κατὰ τὰ δανείσματα ἐμιτρίασε, καὶ δισχιλίας καὶ πεντακοσίας μυριάδας τῷ δημοσίῳ ἔδωκεν (proposuit), ὥστ' αὐτὰς ὑπ' ἀνδρῶν βουλευτῶν ἀτοκεὶ τοῖς δεομένοις ἐς τρία ἔτη ἐκδανεισθῆναι. Postea *difficultas rei num.* apud Tacitum est *inopia rei num.* Idem Senstuscons., de quo Noster, ita refert: *ad hoc Senatus praescripserat, duas quisque fenoris* (i. e. patrimonii sub fenore elocati) *partes in agris per Italiam collocaret*, i. e. ad agros aliasque possessiones emendas converteret, nempe ut ne pecunia in paucorum loculis condita iaceret, sed venditione debitorum et emtione a creditoribus facta in communem *usum* rediret. — *debitores solverent*. Id *commotum simul omnium aes alienum* Tacitus dicit. Denique *res expeditur* dissoluto aere alieno refectaque fide. Caeterum pertinet res ad a. V. 786.

dom. insularum - pretio restituto) Bis hanc munificentiam exhibuit Tiberius, a. 780 (de qua Suetonius h. l. et Tac. A. IV, 64, statim post descriptam Amphitheatri Fidenensis ruinam: *Nondum ea clades exoleverat, quum ignis violentia Vrbem ultra solitum affecit, deusto monte Caelio; feralemque annum ferebant, et ominibus adversis susceptum Principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Caesar obviam isset, tribuenda pecunias ex modo detrimenti. Actaeque ei grates apud Senatum ab illustribus, famaque apud populum, quia sine ambitinne aut proximorum precibus, ignotos etiam et ultro accitos munificentia iuverat. Adduntur sententiae, ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur; quando, cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii Senatoris, inviolata mansisset*. Velleius denique II, 130: *qun liberalitate cum alias, tum proxime incenso monte Caelio, omnis ordinis hominum iacturae patrimonio succurrit suo?*) et iterum a. 789, quam praetermisit Noster, sed memorant Tac. VI, 45: *Idem annus gravi igne Vrbem afficit, deustn parte Circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino; quod damnum Caesar ad gloriam vertit, exsolutis domuum et insularum pretiis. Millies sestertium ea munificentia collocatum; tanto*

collocarent, debitores totidem aeris alieni statim solverent, nec res expediretur: alterum, ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti aestimavit, ut montem Coelium appellatione mutata, vocari Augustum iusserit. Militi post duplicata ex Augusti testamento legata nihil unquam largitus est, praeterquam singula millia denariorum praetorianis, quod Seiano se non accommodassent; et quaedam munera syriacis legionibus, quod solae nullam Seiani imaginem inter signa coluissent: atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans. Ne provincias quidem ulla liberalitate sublevavit; excepta Asia, disiectis terrae motu civitatibus.

acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus; et Dio LVIII, 26: πυρὶ πολὺ πλεῖω (quam inundatione, quam proxime narraverat) περί τε τὸν ἱππόδρομον καὶ περὶ τὸν Αουεντῖνον ἐφθάρη, ὥστε τὸν Τιβέριον δισχιλίας καὶ πεντακοσίας μυριάδας τοῖς ζημιωθεῖσί τι ἀπ' αὐτοῦ δοῦναι. Hic etiam LVII, 16, ad a. 769: ἐμπρησθεῖσί τισιν οὐχ ὅπως ὁ Τιβέριος, ἀλλὰ καὶ ἡ Λιουΐα ἤμυνε, quod Fabric. ad priorem illam liberalitatem refert, ubi tamen Dionis gravissimus in anno error foret. *Temporum atrocitatem* Tac. *feralem annum* dicit.

duplicata – legata) Exsolvit ea, ad sedandam militum seditionem, fictis Tiberii epistolis, Germanicus, testibus Tac. I, 36, ubi perscriptum praeter alia litaris illis dicit: *legata, quae petiverant, exsolvi duplicarique*, et Dione LVII, 5: τὴν δωρεὰν τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καταλειφθεῖσαν σφίσι διπλῆν, ὡς καὶ παρ' ἐκείνου (quasi Tiberii iussu) δίδωκε (Germanicus).

Seiano) Dio LVIII, 18: τοὺς δορυφόρους καὶ λόγοις καὶ χρήμασι, καίπερ τὰ τοῦ Σηϊανοῦ φρονήσαντας εἰδώς, ἐτίμησεν, ἵν' αὐτοῖς προθυμοτέροις κατ' αὐτῶν (contra ipsos Senatores) χρῆσθαι ἔχῃ. Factum oppresso Seiano a. 785.

nullam Sei. imaginem) Plurimas Seiani statuas et imagines positas fuisse, concedente ipso Tiberio, et praeter alios honores etiam ad eas sacrificatum, testantur Tac. III, 72, et IV, 2, ubi tam facilem Tiberium fuisse narrat, ut *coli per Theatra et Fora effigies Seiani, interque principia legionum sineret*, et IV, 7, atque Dio LVII, 21, et LVIII, 2. Cf. Senec. Consol. ad Marc. cap. 22.

compendium captans) sc. ne praemia emeritae militiae dare opus esset, de quibus vid. ad Aug. 21 et 49.

disiectis – civit.) vid. Tac. II, 47: *Eodem anno* (V. 770) *duodecim celebres Asiae urbes collapsae nocturno motu terrae* etc. Plin. II, 84 (86); Strabo XII, 7, 18, et Dio LII, 57, 17: ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεσι ταῖς ὑπὸ τοῦ

49. Procedente mox tempore etiam ad rapinas convertit animum. Satis constat, Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, metu et angore ad fastidium vitae ab eo actum, et ut ne quo, nisi ipso herede, moreretur: condemnatam et generosissimam feminam Lepidam, in gratiam Quirini consularis praedivitis et orbi, qui dimissam eam e matrimonio post vicesimum annum veneni olim in se comparati arguebat: praeterea Galliarum et Hispaniarum, Syriaeque et Graeciae principes confiscatos ob tam leve et tam impudens calumniarum genus, ut quibusdam non aliud sit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent: plurimis etiam civitatibus et privatis veteres immunitates, et ius metallorum ac vectigalium ademta; sed et Vononem, regem Parthorum, qui pulsus a suis, quasi

σιτισμοῦ κακωθεῖσαι; ἀνὴρ ἐστρατηγηκὼς (M. Aletus a Praetoriis Tac. l. c.) σὺν πέντε ῥαβδούχοις προσετάχθη· καὶ χρήματα πολλὰ μὲν ἐκ τῶν φόρων ἀνείθη, πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐδόθη. Vid. Fabric. ad h. l.

Cn. Lentulum Augurem) Hunc Senec. de benef. II, 27, *divitiarum maximum exemplum, sed ingenii tam sterilis, quam pusilli animi* fuisse dicit, suum vidisse quater millies sestertiûm. Distinguendum eum a Cn. Lentulo Gaetulico, qui Tac. IV, 44, et Dion. LVII, 24, commemoratur, multis docet Lips. ad Tac. l. c., ex quo corrigendus Glandarp. pag. 269.

Lepidam) A. V. 773; Tac. III, 22: *At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur, simulavisse partum ex P. Quirina, divite atque orbo, adiiciebantur adulteria, venena, quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris; defendente ream Mania Lepido fratre. Quirinus, post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat.* Aqua atque igni interdictum ei, narrat cap. 23. Consul fuerat P. Sulpicius Quirinus a. V. 742, cum M. Valerio Messala. Dio LIV, 28.

quod partem — haberent) Referunt ad legem Dictatoris Caesaris, qua *de modo credendi possidendique intra Italiam*, ut Tac. Ann. VI, 16, vel, ut Dio XLI, 38: μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι, cautum erat. Ita Lipsius et Fabricius ad locos cit. Sed haec lex ad Italiam tantum et difficultatem rei numariae ex condita a feneratoribus pecunia pertinebat. Hic de provinciarum principibus sermo. Rectius igitur Ernestius, iis ex sepasita domi pecunia rerum novarum studium obiectum esse, statuit.

Vononem) Hic Parthiae regno ab Artabano expulsus a. V. 769, in Armeniam confugerat, sed inde etiam post breve regnum a. V. 771, Pompe-

in fidem populi romani cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia, et occisum.

50. Odium adversus necessitudines in Druso primum fratre detexit, prodita eius epistola, qua secum de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat; deinde et in reliquis. Iuliae uxori tantum afuit, ut relegatae, quod minimum est, officii aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam, domo quoque egredi, et commercio hominum frui, vetuerit: sed et peculio concesso a patre praebitisque annuis fraudavit, per speciem publici iuris, quod nihil de his Augustus testamento cavisset. Matrem Liviam gravatus, velut partes sibi aequas potentiae vindicantem, et congressum eius assiduum vitavit, et longiores secretioresque sermones, ne eius consiliis, quibus tamen interdum et egere et uti solebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne, actum in Senatu,

iopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus fuerat. Tacit. Ann. II init. et cap. 58. Inde quum fugam tentasset, interemtus est in itinere, ita ut nulla Tiberii culpa esse videretur. Vid. Tac. cap. 68, ibique Lips.

ad restit. libertatem) Nunquam dissimulasse Drusum, pristinum se Reip. statum, quandoque posset, restiturum, Noster auctor est Claud. 1. Cf. Tac. I, 33.

Iuliae uxori) vid. Aug. 65, et Tiber. 11. Caeterum cum n. l. consentiunt, quae ex Dione Zonaras p. 548: τὴν δὲ γυναῖκα Ἰουλίαν οὔτε ἐπανήγαγεν ἐκ τῆς ὑπερορίας, ἣν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς τοῦ Αὐγούστου κατεδικάσθη δι' ἀσέλγειαν, ἀλλὰ καὶ κατέκλεισεν αὐτήν, ὥσθ' ὑπὸ κακουχίας καὶ λιμοῦ φθαρῆναι. Tac. I, 53: *Imperium adeptus, extorrem, infamem, et post interfectum Posthumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exsilii ratus.* Obiit ea a. 767. — Proxime Brem. et Müller. legi iubent: *quod minimum esset.*

publici iuris) Non redundat *publici*, ut Ernest. existimat. Ita *publicum et translaticium ius* dicitur Aug. 10. Scilicet, de quibus nihil cautum erat litera testamenti, iis non adstrictum se putabat aequitatis incuriosus.

Matrem Liv. gravatus) Hoc est, quod Dio LVII, 3, καὶ γὰρ πάνυ αὐτῇ ἤχθετο. De voc. *gravari* vid. ind.

quibus tam. int. et egere) Hanc optimorum codd. lectionem cum Oudend. et Wolfio dedi pro vulg. *quibus tantum int. et aegre uti solebat.*

actum in Senatu) Al. *a Senatu.* Illud unice verum. Tac. I, 14: *Multa Patrum et in Augustam adulatio. Alii*

ut titulis suis, quasi Augusti, ita et Liviae filius, adiiceretur. Quare non *parentem patriae* appellari, non ullum insignem honorem recipere publice, passus est. Sed et frequenter admonuit, *maioribus nec feminae convenientibus negotiis abstineret:* praecipue, ut animadvertit, incendio iuxta aedem Vestae et ipsam intervenisse, populumque et milites, quo enixius opem ferrent, adhortatam, sicut sub marito solita esset.

51. Dehinc ad simultatem usque processit, hac, ut ferunt, de causa. Instanti saepius, ut civitate donatum in decurias allegeret, negavit, alia se conditione allecturum, quam si pateretur ascribi albo, *extortum id sibi a matre.* At illa commota, veteres quosdam ad se Augusti codicillos de acerbitate et intolerantia morum eius, e sacrario protulit atque recitavit. Hos et custo-

Parentem, *alii* Matrem patriae *appellandam, plerique, ut nomini Caesaris adscriberetur, Iuliae filius, censebant; ille, moderandos feminarum honores, dictitans, eademque se temperantia usurum in iis, quae sibi tribuerentur; caeterum anxius invidia, et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est, aramque adoptionis et alia huiuscemodi prohibuit.* Dio LVII, 12: πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γονέα προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν· ἄλλοι καὶ τὸν Τιβέριον ἀπ' αὐτῆς ἐπικαλεῖσθαι ἐσηγήσαντο, ὅπως ὥσπερ οἱ Ἕλληνες πατρόθεν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μητρόθεν ὀνομάζηται· ἀγανακτῶν οὖν ἐπὶ τούτοις, οὔτε τὰ ψηφιζόμενα αὐτῇ, πλὴν ἐλαχίστων, ἐπεκύρου, οὔτ' ἄλλο τι ὑπέρογκον ποιεῖν ἐπέτρεπεν· εἰκόνα γοῦν ποτε αὐτῆς οἴκοι τῷ Αὐγούστῳ ὁσιωσάσης, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας μετὰ τῶν γυναικῶν ἑστιᾶσαι ἐθελησάσης, οὔτ' ἄλλως συνεχώρησέν οἱ τοῦτο πρᾶξαι, πρὶν τὴν γερουσίαν ψηφίσασθαι, οὔτε τοὺς τότε ἄνδρας δειπνίσαι· ἀλλ' αὐτὸς μὲν τούτους, ἐκείνη δὲ τὰς γυναῖκας εἱστίασε· καὶ τέλος τῶν μὲν δημοσίων παντάπασιν αὐτὴν ἀπήλλαξε, τὰ δ' οἴκοι διοικεῖν οἱ ἐφεῖς, εἶθ' ὡς καὶ ἐν τούτοις ἐπαχθὴς ἦν, ἀποδημίας τε ἐστέλλετο, καὶ πάντα τρόπον αὐτὴν ἐξίστατο; ὥστε καὶ ἐς τὴν Καπρίαν δι' ἐκείνην οὐχ ἥκιστα μεταστῆναι. N. I. pro *Liviae filius* mallem *Iuliae filius*, uti Tacitus habet. Iuliae enim nomen Liviae impositum, legimus Aug. 101. Obstat tamen, quod a Tacito verba sententiae senatoriae ipsa, a Nostro res omnino refertur, idque servato vetere eoque proprio nomine.

admonuit) Vulgo sequitur, *quod non* maioribus etc.

decurias) Iudicum. Alia res supra cap. 41.

e *sacrario*) Intelligo cum Casaub. locum Augusto domi consecratum, ubi eius imago habebatur et coleba-

ditos tamdiu, et exprobratos tam infeste, adeo graviter tulit, ut quidam putent, inter causas secessus hanc ei vel praecipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo vivente matre afuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis: ac mox neque aegrae adesse curavit, defunctamque, et, dum adventus sui spem facit complurium dierum mora, corrupto demum et tabido corpore funeratam prohibuit consecrari, quasi id ipsa mandasset. Testamentum quoque eius pro irrito habuit, omnesque amicitias et familiaritates, etiam quibus ea funeris sui curam moriens demandarat, intra breve tempus afflixit, uno ex his equestris ordinis viro, et in antliam condemnato

tur a Livia, et pretiosissima κειμήλια ab eo sibi relicta servabantur. Postea pro *exprobratos* Muller. suadet *expromtos* h. e. in lucem prolatos. Adverb. tamen *infeste* melius convenit vulgato.

inter causas secessus) vid. Dion. loc. cit.

Toto qu. triennio) Secessit Tiberius Capreas a. V. 780. Livia obiit a. V. 782, unde Lipsius emendandum censuit, *toto biennio*. Sed more antiquo tertii anni pars annumeratus, et quod *toto* additur, idiotismus est, frequens etiam nostratibus: *ganzer drei Iahre.*

ac mox – consecrari) Dio LVIII, 2: ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ καὶ ἡ Λιουΐα μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα· καὶ αὐτὴν ὁ Τιβέριος οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο, οὔτ' ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προέθετο· οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τιμὴν ἄλλο τι αὐτῇ, πλὴν τῆς δημοσίας ἐκφορᾶς καὶ εἰκόνων, ἑτέρων τέ τινων οὐδενὸς ἀξίων, ἔνειμεν· ἀθανατισθῆναι δὲ αὐτὴν ἄντικρυς ἀπηγόρευσεν. Tac. V, 1, et 2: *Funus eius modicum, testamentum diu irritum fuit; laudata est pro Rostris a C. Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, magnitudinem negotiorum per literas excusavit; honoresque memoriae eius ab Senatu large decretos, quasi per modestiam, imminuit, paucis admodum receptis, et addito, ne coelestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse; quin et parte eiusdem epistolae increpuit amicitias muliebres, Fusium Consulem oblique perstringens.*

Testamentum — pro irrito habuit) Infra Calig. 16, *suppressisse* illud Tiberius dicitur. Zonaras p. 550: οὐδὲν τῶν τισι καταλειφθέντων ὑπ' ἐκείνης δέδωκεν ὁ Τιβέριος. Dio LIX, 1: οὐδὲν οὐδενὶ ἐκ τῶν ἐκείνης διαθηκῶν ἀπήλλαξε.

in antliam) Hanc lectionem pro ineptis reliquis, quas enumeratas vide apud Burm. et Oudend., prolatam a Turneb. Advers. XIV, 17, omnes editores receperunt. Ad aquam, antlia pedibus calcata, hauriendam damnabantur a tyrannis, qui in eorum

52. Filiorum neque naturalem Drusum, neque adoptivum Germanicum, patria caritate dilexit: alterius vitiis infensus; nam Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitae erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus est; sed tantum non statim a funere ad negotiorum consuetudinem rediit, iustitio longiore inhibito. Quin et Iliensium legatis paulo serius consolantibus, quasi obliterata iam doloris memoria, irridens, *Se quoque*, respondit, *vicem eorum dolere, quod egregium civem Hectorem amisissent.* Germanico usque adeo obtrectavit, ut et praeclara facta eius pro supervacuis elevaret, et gloriosissimas victorias, ceu damnosas Reipublicae, increparet. Quod vero Alexandriam, propter immensam et repentinam famem, inconsulto se

odium incurrissent, ut alii *ad metalla*. Artemidorus I, 50, εἰς ἀντλίαν καταδικάζεσθαι dicit. Tales antlias in metallis salinisque nostris quotidie videre licet.

alterius vit. infensus) Respondet, *Germanico*, i. e. alteri, *usque adeo obtrectavit*, ne quis addat cum Lipsio: *alterius virtutibus.*

Nam Drusus-erat) Dio LVII, 14: τῇ ὀργῇ οὕτω χαλεπῇ ἐχρῆτο (Drusus), ὥστε καὶ πληγὰς ἱππεῖ ἐπιφανεῖ δοῦναι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ Κάστωρ παρωνύμιον λαβεῖν· τῇ τε μέθῃ κατακορὴς οὕτως ἐγίγνετο, ὥστε ποτὲ νυκτὸς ἐμπρησθεῖσί τισιν ἐπικουρῆσαι μετὰ τῶν δορυφόρων ἀναγκασθεὶς, ὕδωρ αὐτῶν αἰτούντων, θερμὸν σφίσιν ἐγχέαι κελεῦσαι· τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μηθ' ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ' αὐτοῖς ἐσενηνόχει, καθίστασθαι. Promtum ad asperiora ingenium Druso fuisse, Tac. I, 29, et vili gladiatorum sanguine nimis gavisum I, 76, dicit. De voc. *fluxus* vid. Cort. ad Sallust. Cat. 14, ubi: *adolescentium animi molles et aetate fluxi.*

ne mortuo quidem) vid. cap. 62. De voc. *perinde* vid. ind. Postea *tantum non statim* neque mutandum est, neque pro inutili pleonasmo habendum. Est enim utrique sua significatio.

iustitio) De iustitio in publico luctu vid. Kirchmann. de funer. Rom. IV, 15.

Quod vero Alexandriam — in Senatu) Tac. II, 59: *M. Silano, L. Norbano Css.* (a. V. 772) *Germanicus Aegyptum proficiscitur, cognoscendae antiquitatis: sed cura provinciae praetendebatur; levavitque apertis horreis pretia frugum, multaque in vulgus grata usurpavit. — Tiberius, cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, quod contra instituta Augusti, non sponte Principis, Alexandriam introisset.* Cf. notata ad Caes. 35, et Aug. 18.

adisset, questus est in Senatu. Etiam causa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem, legatum Syriae, creditur: quem, mox huius criminis reum, putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. Per quae multifariam inscriptum, et per noctes celeberrime acclamatum est: *Redde Germanicum.* Quam suspicionem confirmavit ipse postea, coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

53. Nurum Agrippinam post mariti mortem liberius

Per Cn. Pisonem) Tac. II, 69: *Saevam vim morbi augebat persuasio veneni a Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones, et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac tabo obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari; simul missi a Pisone incusabantur, ut valetudinis adversa rimantes.* Dio LVII, 18: ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὑπό τε τοῦ Πείσωνος καὶ ὑπὸ τῆς Πλαγκίνης ἐπιβουλευθείς. *Scelere Pisonis et Plancinae interceptum se*, ipse dicebat Germanicus in ultima oratione apud Tac. II, 71.

criminis reum) Rem ordine narrat Tac. III, 10 — 15. Piso tandem perfosso iugulo, iacente humi gladio, domi repertus est, incertum, propria manu interemtus, an immisso percussore.

nisi ea secreta obstarent) Locum varie tentatum (longum enim foret, afferre virorum doct. coniecturas, inter quas tamen facillima Cell. Mulleri: nisi *ei* secr. obst.) sanum existimo, quamquam duriore verborum structura laborantem. Interpretor: nisi id *ipsum*, quod ea mandata secreto data erant, obstaret. Scilicet, quum nullum adiectivi *secretus* substantivum lingua haberet, Suetonius graeca constructione usus est: εἰ μὴ ἀπόῤῥητα ταῦτα ἐκώλυσε i. e. αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀπόῤῥητα ἦν, quasi per ellipsin participii ὄντα post *secreta*. Nimirum Tiberius non ipse ore vel codicillis mandata illa Pisoni dederat, sed per alios et tam secreto, ut auctorem sciret quidem Piso, sed prodere non posset. Diverse rem tradit Tac. III, 16: *Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius dictitavisse, literas Tiberii et mandata in Germanicum continere; ac destinatum promere apud Patres, Principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore.* Varias virorum doctorum coniecturas vid. apud Barm. et Oudend. Postea *per quae* intelligo *ob quae*, δι᾽ ὃ vel διὰ ταῦτα, scil. quia Tiberii mandata mortem Germ. effecisse vulgo putabant. Burm. ex frequenti Suet. usu explicat: dum ea agebantur, *per ea tempora*, quod aeque admitti potest. Pro *celeberrime* al. *creberrime*.

Nurum Agripp.) Germanici coniugem. Liberius questam esse de exitio Claudiae Pulchrae, sobrinae, cui imminebat Tiberius, narrat Tac. IV, 52,

quiddam questam, manu apprehendit, graecoque versu, *Si non dominaris*, inquit, *filiola*, *iniuriam te accipere existimas*? nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter coenam porrecta a se poma gustare non ausam, etiam vocare desiit, simulans, veneni se crimine arcessi; quum praestructum utrumque consulto esset, ut et ipse tentandi gratia offerret, et illa quasi certissimum exitium caveret. Novissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandateriam relegavit, conviciantique oculum per Centurionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum iussit. Sed et perseverantem, atque ita absumtam,

relatis feminae verbis haec subiungens: *Audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque graeco versu admonuit: non ideo laedi, quia non regnaret.* Graecum versum vel ita effinxerunt: Εἰ μὴ κρατεῖς, τεκνίον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς; . Εἰ μὴ τυραννεῖς, θύγατερ (v. τέκνον), ἀδικεῖσθαι δοκεῖς; vel respici putant vocem Iasonis apud Aristotel. Polit. III, 4: πεινῆν, ὅτε μὴ τυραννοῖ. Illa ratio, undeunde versiculus petitus fuerit, potior. Vid. Lips. ad Tac. l. c., et Casaub. ad n.

arcessi) Dedi cum Oudend., probantibus Graev., Gronov., Burm., Wolfio, pro *arcessitum*.

quum praestructum utrumque) a Seiano, ut auctor est Tac. IV, 54: *immissis, qui per speciem amicitiae monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Atque illa, simulationum nescia, quum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte, an quia audiverat; idque quo acrius experiretur, poma, ut erant apposita, laudans, nurui sua manu tradidit; aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore servis transmisit; nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem, non mirum, ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. Inde rumor, parari exitium; neque id Imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quaeri.* A. 779.

calumniatus) Tac. IV, 67, ad a. 780: *Additus miles* (Agrippinae et Neroni) *nuncios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat, ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus, vel celeberrimo Fori effigiem D. Augusti amplecti, populumque ac Senatum auxilio vocare. Eaque spreta ab illis, velut pararent, obiiciebantur.* Accusatam eam in Senatu V, 3 seqq., narrat ad a. 782, ubi plurima, maximo historiae detrimento, interciderunt.

mori inedia destinanti) A. 786, Tac. VI, 25: *Interfecto Seiano, spe sustentatam, provixisse reor, et, postquam nihil de saevitia remittebatur, volun-*

criminosissime insectatus est, quum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset. Imputavit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abiecerit: proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiae agerentur, et Capitolino Iovi donum ex auro sacraretur.

54. Quum ex Germanico tres nepotes, Neronem et Drusum et Caium, ex Druso unum, Tiberium, haberet; destitutus morte liberorum, maximos natu de Germanici filiis, Neronem et Drusum, P. C. commendavit: diemque utriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebravit. Sed ut comperit, ineunte anno, pro eorum quoque salute publice vota suscepta, egit cum Senatu,

tate exstinctam; nisi si, negatis alimentis, assimulatus est finis, qui videretur sponte sumtus.

crim. insectatus est) Tac.: *Enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens, et Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulsam. Sed Agrippina, aequi impatiens, dominandi avida, virilibus curis foeminarum vitia exuerat. Eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas luisset, memoriaeque id prodendum, addidit Caesar; iactavitque, quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias proiecta foret. Actae ob id grates, decretumque, ut XV Kal. Novembres, utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur.* De signif. verbi *imputare*, qua valet, velle aliquid pro beneficio haberi sibique eo nomine gratiam deberi, vid. praeter Casaub. ad h. l., Freinshem. ind. Flori, Duker. ad Flor. IV, 12, 62, Scheffer. ad Phaedr. I, 22, 8, Rupert. ad Iuvenal. Sat. V, 14.

tres nepotes) vid. Calig. c. 7.

morte liberorum) naturalis Drusi, adoptivi Germanici.

P. C. commendavit) Tac. III, 29: *Per idem tempus* (a. 773) *Neronem, e liberis Germanici, iam ingressum iuventam, commendavit Patribus, utque munere capessendi Vigintiviratus solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, quaesturam peteret, non sine irrisu audientium postulavit.* IV, 4: *Interim anni* (776) *principio Drusus, ex Germanici liberis, togam virilem sumsit, quaeque fratri eius Neroni decreverat Senatus, repetita.* Huc tamen maxime pertinet, quam IV, 8, Tacitus exhibet, deductis in Senatum adolescentulis, habita a Tiberio oratio, ubi haec eius verba: *Erepto Druso, preces ad vos converto; Deisque et patria coram obtestor, Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, regite, vestram meamque vicem explete. Hi vobis, Nero et Druse, parentum loco; ita nati estis, ut bona malaque vestra ad Remp. pertineant.* Cf. Calig. c. 10.

publice vota suscepta) A. 777. Tac.

Non debere talia praemia tribui, nisi expertis et aetate provectis: atque ex eo, patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit: variaque fraude inductos, ut et concitarentur ad convicia, et concitati proderentur, accusavit per literas, amarissime congestis etiam probris, et iudicatos hostes fame necavit: Neronem, in insula Pontia; Drusum, in ima parte Palatii. Putant, Neronem ad voluntariam mortem coactum, quum ei carnifex, quasi ex Senatus auctoritate missus, laqueos et uncos ostentaret; Druso autem adeo alimenta subducta, ut tomentum e culcita tentaverit mandere: amborum sic reliquias dispersas, ut vix quandoque colligi possent.

IV, 17: *Cornelio Cethego, Visellio Varrone CSS. Pontifices, eorumque exemplo caeteri Sacerdotes, quum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum iisdem Diis commendavere; non tam caritate iuvenum, quam adulatione; quae moribus corruptis perinde anceps, si nulla, et ubi nimia est. Nam Tiberius, haud unquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adolescentes senectae suae, impatienter indoluit; accitosque Pontifices percunctatus est, num id precibus Agrippinae, aut minis, tribuissent. Et illi quidem, quanquam abnuerent, modice perstricti (etenim pars magna e propinquis ipsius, aut primores civitatis erant). Caeterum in Senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret.*

variaque fraude inductos) Seiani, qui prius Neronem per uxorem fratremque Drusum, mox hunc ipsum insectabatur. Tac. IV, 59, 60, ubi: *Nihil quidem pravae cogitationis* (Neroni), *sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae; quas appositi custodes exceptas auctasque quum deferrent, neque Neroni defendere daretur, diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur* etc.

accusavit per literas) Tac. V, 3: *missae in Agrippinam ac Neronem litterae. — Verba inerant quaesita asperitate; sed non arma, non rerum novarum studium, amores iuvenum et impudicitiam nepoti obiectabat.* A. 782. Descriptio mortis in eamdem lacunam incidit, quam supra doluimus. De insula *Pontia* (Ποντίας νήσους dicit Dio LIX, 22) vid. Strabon. V, 3, 6: τῶν σπηλαίων (de quibus dictum ad c. 39) ἐν ὄψει μάλιστα πρόκεινται δύο νῆσοι πελάγιαι, Πανδατερία τε καὶ Ποντία, μικραὶ μέν, οἰκούμεναι δὲ καλῶς, οὐ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων διέχουσαι.

Druso – alim. subducta) A. 786. Tac. Ann. VI, 23: *Drusus deinde exstinguitur, quum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento, nonum ad diem detinuisset.* Quod reliquias co-

55. Super veteres amicos ac familiares, viginti sibi e numero principum civitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres incolumes praestitit: ceteros, alium alia de causa, perculit, inter quos cum plurimorum clade Aelium Seianum, quem ad summam potentiam non tam benevolentia provexerat, quam ut esset, cuius ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumveniret, nepotemque suum ex Druso filio naturalem ad successionem imperii confirmaret.

56. Nihilo lenior in convictores Graeculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quendam exquisitius sermocinantem, quum interrogasset, *quaenam illa tam molesta dialectos esset*, et ille respondisset, *Doridem;*

rum *dispersas* Noster dicit, Dio LVIII, 22: καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν (Drusi et Agrippinae) οὐ μόνον οὐκ ἐς τὸ βασιλικὸν μνημεῖον κατέθετο, ἀλλὰ καὶ κρυφθῆναί που κατὰ γῆς ἐκέλευσεν, ὥστε μηδέποτε εὑρεθῆναι. Postea Caligula matris fratrisque Neronis cineres Romam translatos Mausoleo condidit. Vid. Calig. 15, et Dion. LIX, 3.

consiliarios) Dio LVII, 7: ἐπεποίητο βῆμα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐφ' οὗ προκαθίζων ἐχρημάτιζε. καὶ συμβούλους ἀεί, κατὰ τὸν Αὔγουστον, παρελάμβανεν. Vid. Aug. 35.

cum plur. clade Ael. Seianum) Periit maximae impotentiae homo a. 784. Vid. Dion. LVIII, 4 sqq. *Plurimorum cladem* cum interitu eius coniunctam Dio ita describit c. 14: οἱ δὲ δὴ συγγενεῖς οἵ τε ἑταῖροι αὐτοῦ, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες οἵ τε αὐτὸν κολακεύσαντες, καὶ οἱ τὰς τιμὰς αὐτῷ ἐσηγησάμενοι, ἐκρίνοντο· καὶ ἐκείνων τε οἱ πλείους ἡλίσκοντο ἐφ' οἷς πρότερον ἐζηλοῦντο. καὶ οἱ ἄλλοι κατεδίκαζον σφῶν ἐφ' οἷς πρότερον ἐψηφίσαντο· καὶ συχνοὶ καὶ τῶν κεκριμένων τε ἐπί τισι καὶ ἀφειμένων, καὶ κατηγορήθησαν αὖθις καὶ ἑάλωσαν, ὡς καὶ τὴν ἐκείνου χάριν τότε σωθέντες· οὕτως, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο ἔγκλημά τῳ ἐπεφέρετο, ἀλλ' αὐτό γε τοῦτο ἐξήρκει αἱ πρὸς τὴν τιμωρίαν, ὅτι φίλος τοῦ Σηϊανοῦ ἐγεγόνει· καθάπερ οὐ καὶ αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου φιλήσαντος αὐτόν, καὶ δι' ἐκεῖνον καὶ τῶν ἄλλων οὕτω σπουδασάντων etc. De *circumventis Germ. liberis* vid. cap. superius.

nepotemque-nat.) Tiberium, interemtum postea a Caligula, vid. Calig. 23. Dio LIX, 8. Servavi autem accus. *naturalem*, pro quo al. *naturali*, partim, quod concinnior est oratio, vitatis tribus ablativis continuis, partim, quod ita scripsisse auctorem, docet error librariorum, qui correxerunt *filium*, decepti sequ. *naturalem*.

Doridem) Oudend. suadet *Doricen*, vel gr. Δωρικήν. At Pausan. IV, 27, 5: τὴν διάλεκτον τὴν Δωρίδα, et IX, 22, 3: τὴν φωνὴν τὴν Δωρίδα dicit.

relegavit Cinariam, existimans, exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur. Item quum soleret ex lectione quotidiana quaestiones super coenam proponere, comperissetque, Seleucum grammaticum a ministris suis perquirere, quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita praeparatum venire; primum a contubernio removit, deinde etiam ad mortem compulit.

57. Saeva ac lenta natura ne in puero quidem latuit: quam Theodorus Gadareus, rhetoricae praeceptor, et perspexisse primus sagaciter, et assimulasse aptissime visus est, subinde in obiurgando appellans eum πηλὸν αἵματι πεφυρμένον. Sed aliquanto magis in Principe eluxit, etiam inter initia, quum adhuc favorem hominum moderationis simulatione captaret. Scurram, qui, praetereunte funere, clare mortuo mandarat, ut nunciaret

Vid. Fischer. Animadv. ad Weller. P. I, pag. 35; *Rhodios* Doriensibus accenset Thucyd. VII, 57. De eorum dialecto vid. Fischer. l. c. p. 53.

Cinariam) Al. *Cinaram* v. *Cynaram*. Fuit ex Sporadibus. Vid. Cellar. II, 14, pag. 1295. Graevius coniecit *Aenariam*, de qua vid. Aug. 92, et probaverunt Is. Vossius, Nic. Heinsius, Oudendorp.

Seleucum) Alexandrinum, cui *Homerici* cognomen, de quo vid. Voss. de hist. Gr.

Theodorus Gadareus) Quinctil. Inst. III, 1, 17: *Praecipue tamen in se converterunt studia Apollodorus Pergamenus, qui praeceptor Apolloniae Caesaris Augusti fuit; et Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisse, quum in eam insulam secessisset, dicitur Tiberius Caesar:* ubi Spalding. laudat Langbaen. ad Longin. c. 3, 14.

πεφυρμένον) Al. πεφυραμένον et συμπεφυρμένον. Plerique post Casaub. receperunt πεφυραμένον. Sed praeterquam quod πεφυρμένος forma est usitatior, et ita citatur locus a Suida in Ἀλέξανδρος Αἰγαῖος, quam ob rem probatur etiam a Dukero ad Thucyd. III, 49; commovit me metrum, ut darem πεφυρμένον. Est enim pars versus senarii, quo ex aliquo poëta petito usus est rhetor.

Scurram) Dio LVII, 14: προσελθών τις πρὸς νεκρὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκφερόμενον, καὶ πρὸς τὸ οὖς αὐτοῦ προσκύψας ἐψιθύρισέ τι· καὶ ἐρομένων τῶν ἰδόντων ὅ, τι εἰρήκει, ἐντετάλθαι ἔφη τῷ Αὐγούστῳ, ὅτι οὐδέπω οὐδὲν ἐκομίσαντο· ἐκεῖνον μὲν αὐτίκα ἀπέκτεινεν, ἵνα αὐτάγγελος αὐτῷ (ὥς που καὶ ἐπισκώπτων εἶπε) γένηται· τοὺς δ' ἄλλους οὐκ ἐς μακρὰν ἀπήλλαξε, κατὰ πέντε καὶ ἑξήκοντα δραχμὰς διανείμας. Praeclare alii n. l. *elato*, quod

Augusto, *nondum reddi legata, quae plebi reliquisset*, attractum ad se, recipere debitum, ducique ad supplicium imperavit, et patri suo verum referre. Nec multo post in Senatu Pompeio quidam, equiti romano, quiddam perneganti, dum vincula minatur, affirmavit fore, *ut ex Pompeio Pompeianus fieret;* acerba cavillatione simul hominis nomen incessens, veteremque partium fortunam.

58. Sub idem tempus, consulente Praetore, an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercendas esse leges respondit, et atrocissime exercuit. Statuae quidam Augusti caput demserat, ut alterius imponeret. Acta res in Senatu, et quia ambigebatur, per tormenta quaesita est. Damnato reo, paulatim hoc genus calumniae eo

respondere videtur graeco πρὸς νεκρὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκφερόμενον, quum *clare* minus conveniat gr. ψιθυρίζειν. Tamen illud et superfluum est et contra latinitatem; non *elatus* enim erat mortuus, sed *efferebatur;* et *clare* mandasse dicitur; quum iocum cum circumstantibus communicaret, et invidiam ita faceret Tiberio. *Scurram* autem non intelligo, quales funera sequi solebant, sed hominem de plebe, qui vulgi risum captabat.

dum vinc. minatur) Muller. suadet *minabatur.*

Pompeianus) Dictum intellectu facillimum. Intelligit internecionem Pompeianorum sub Triumviris, qua Caesaris partes ad summam potentiam effloruerant. Haec est *vetus partium fortuna.* Pro *veterem* al. *veterum*, male.

iudicia maiestatis) Tac. I, 72: *Legem maiestatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant; si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta Republica maiestatem populi rom. minuisset; facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius, tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat; mox Tiberius, consultante Pompeio Macro Praetore, an iudicia maiestatis redderentur? exercendas leges esse, respondit.* Dio LVII, 19: τά τε ἄλλα ἀγρίως ἦρξε, καὶ ταῖς τῆς ἀσεβείας δίκαις, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον τήν τε μητέρα αὐτοῦ, πρᾶξαί τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῄει· ἐβασανίζοντο δὲ οὐχὶ οἰκέται μόνον κατὰ τῶν ἰδίων δεσποτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐλεύθεροι καὶ πολῖται· οἵ τε κατηγορήσαντές ἢ καὶ καταμαρτυρήσαντές τινων, τὰς οὐσίας τῶν ἁλισκομένων διελάγχανον, καὶ προσέτι καὶ ἀρχὰς καὶ τιμὰς προσελάμβανον.

Damnato reo) Eamdem causam existimant, quam Tac. I, 74, refert, Granii Marcelli, Praetoris Bithyniae, a Quaestore Caepione Crispino ma-

processit, ut haec quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum servum cecidisse, vestimenta mutasse, nummo vel anulo effigiem impressam latrinae aut lupanari intulisse, dictum ullum factumve eius existimatione aliqua laesisse. Periit denique et is, qui honorem in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo decreti et Augusto olim erant.

59. Multa praeterea, specie gravitatis ac morum corrigendorum, sed et magis naturae obtemperans, ita saeve et atrociter factitavit, ut nonnulli versiculis quoque et praesentia exprobrarent, et futura denunciarent mala:

Asper et immitis, breviter vis omnia dicam?
Dispeream, si te mater amare potest.

iestatis postulato, subscribente Romano Hispone: *Marcellum insimulabat, sinistros de Tiberio sermones habuisse. — Addidit Hispo, statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam; et alia in statua, amputato capite Augusti, effigiem Tiberii inditam.* Tacitus, *Marcellum criminibus maiestatis absolutum*, de pecuniis repetundis ad reciperatores itum, Noster, *reum damnatum* scribunt. Conciliare student utrumque scriptorem ita, ut repetundarum, non maiestatis damnatum dicant, quod est contra mentem Suetonii, vel sententiae damnatoriae gratiam factam, quod non magis e n. l. elici potest. Nisi igitur erravit Noster, quod in tanto damnatorum numero in hoc uno facile potuit, diversa res fuit, quod ideo quoque existimo, quod *alterius*, non Tiberii (uti Tacitus) caput statuae Augusti reum imposuisse, Suet. dicit.

servum cecidisse) i. e. verberasse.

vest. mutasse) Nefas enim erat, sacrato loco corpus nudare, Casaub. Arrian. Dissert. II, 8, et Valer. Max. II, 1, 7, citavit.

nummo – intulisse) vid. exemplum, narratum a Seneca de benefic. III, cap. 26.

existimatione) i. e. iudicio. Vid. ind. in *existimare* et *opinari*. Vsus est hoc voc. auctor, quod *dictum* iam praecesserat. Praeter necessitatem, et sensu etiam graviter mutato, corrigere voluit Burm. *dicto ullo factoque eius existimationem oblique laesisse*, quem vide docte refutatum ab Oudendorpio. Idem mox defendit *honorem*, pro quo vulg. *honores*.

versiculis) Tac. I, 72: *Hunc quoque asperavere carmina, incertis auctoribus vulgata, in saevitiam superbiamque eius, et discordem cum matre animum.* Nonnulli horum versiculorum ante eius principatum facti sunt, alii eo Principe.

Non es Eques. Quare? non sunt tibi millia centum:
Omnia si quaeras, et Rhodos exsilium est.
Aurea mutasti Saturni secula, Caesar:
Incolumi nam te ferrea semper erunt.
Fastidit vinum, quia iam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.
Aspice felicem sibi, non tibi, Romule, Sullam:
Et Marium, si vis, aspice, sed reducem:
Nec non Antoni, civilia bella moventis,
Nec semel infectas aspice caede manus:
Et dic, Roma perit: regnabit sanguine multo,
Ad regnum quisquis venit ab exsilio.

Quae primo, quasi ab impatientibus remediorum, ac non tam ex animi sententia, quam bile et stomacho, fingerentur, volebat accipi; dicebatque identidem: *Oderint, dum probent.* Dein, vera plane certaque esse, ipse fecit fidem.

60. In paucis diebus, quam Capreas attigit, piscatori,

millia centum) i. e. ne quarta quidem pars census equestris, ut non opus sit emendare cum Lipsio: *quater et non sunt tibi millia centum*, qua medela versus vehementer claudicat. Postea *omnia si quaeras* cum Ernest. et Burm. refero ad seq. *et Rhodos exilium est.* Respondet enim superiori *quare*, et est: *quid porro.* τί δέ, τί δ' ἔτι, sequiturque responsio: ne civis quidem es, Rhodi exsul agis. Minus bene Bremius iungit: *non s. t. millia centum, omnia si quaeras*; quod interpretatur: si omnia, quae possides, corradas et computes.

Fastidit vinum) Plin. XIV, 22 (28), qu. l. ad c. 42 citavimus, *Tiberium in senecta iam severum* (Pintian. *sobrium* corrigit.) *atque etiam saevum alias, sed ipsa iuventa ad merum proniorem fuisse* scribit.

Romule) Hoc non regis nomen censet Müller. in schedis, sed diminutivum, pro *Romane*, quod saepe dicatur *Romulus*, pro *Romuleus*, et hoc, pro *Romanus*.

si vis) i. e. *etiam, porro*, nota transeundi formula, quam exemplis latinis illustravit Burm. Sed, si vis, Graeci etiam: *εἰ δὲ βούλει*, ut Xen. Memor. III, 5, 11. Galli *si vous voulez.* Inepta, ne quid gravius dicam, correctio est Graevii *in vivis*, data, quod, ut ait, valde friget istud *si vis.*

remediorum) Vulg. *Romae dominii.* Spectat, quod initio capitis: *specie gravitatis ac morum corrigendorum*,

qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit, territus, quod is a tergo insulae per aspera et devia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter poenam, quod non et locustam, quam praegrandem ceperat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperavit. Militem praetorianum, ob surreptum e viridario pavonem, capite puniit. In quodam itinere, lectica, qua vehebatur, vepribus impedita, exploratorem viae, primarum cohortium Centurionem, stratum humi paene ad necem verberavit.

61. Mox in omne genus crudelitatis erupit, nunquam deficiente materia: quum primo matris, deinde nepotum et nurus, postremo Seiani familiares atque etiam notos persequeretur. Post cuius interitum vel saevissimus exstitit; quo maxime apparuit, non tam ipsum a Seiano concitari solitum, quam Seianum quaerenti occasiones subministrasse. Etsi commentario, quem de vita sua summatim breviterque composuit, ausus est scribere, *Seianum se punisse, quod comperisset, furere adversus liberos Germanici filii sui:* quorum ipse alterum, suspecto iam, alterum, oppresso demum

unde etiam Tiberii vox: *oderint, dum probent* sc. remedia, corruptis moribus a me adhibita.

primarum cohortium) Vexat interpretes pluralis, unde Graev. e Lipsii emendatione dedit *primarium*, idem Lipsius Elect. II, 17, suasit *praetoriarum*, Oudend. et Wolf. sub *primarum* gentis nomen vel tale quid latere existimant. Puto, *primas cohortes* dici praetorias, et *prim. coh. Centurionem* unum aliquem Centurionem praetorianorum, quum cohortem ipsam, cui praeerat, distinctius nominare, h. l. non attineret.

Post cuius interitum) vid. Dion. LVIII, 14 sqq., qui c. 16: ὅθεν καὶ πάνυ ἀκριβῶς ἔμαθον, αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν ἀπολλύμενοι, ὅτι καὶ τὰ πρότερον ἐκεῖνα οὐ τοῦ Σηϊανοῦ μᾶλλον ἢ τοῦ Τιβερίου ἔργα ἦν· οὐ γὰρ μόνον οἱ κατηγορήσαντές τινων ἐκρίνοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ κατεψηφισμένοι τινῶν ἀνηλίσκοντο· οὕτως οὐδ' ὁ Τιβέριός τινων ἐφείδετο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν αὐτοῖς κατ' ἀλλήλων ἀπεχρῆτο, οὔτ' ἄλλον βέβαιον φίλον οὐδένα εἶχεν, ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ καὶ τὸ ἀδικοῦν καὶ τὸ ἀναμάρτητον, τό τε ὑποπτεῦόν τι καὶ τὸ ἀδεές, πρὸς τὴν τῶν Σηϊανῶν ἐγκλημάτων ἀνάκρισιν, ἐγίγνετο.

alterum–interemit) Periit Seianus

Seiano, interemit. Singillatim crudeliter facta eius exsequi, longum est: genera, velut exemplaria, saevitiae enumerare, sat erit. Nullus a poena hominum cessavit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Animadversum in quosdam ineunte anno novo: accusati damnatique multi cum liberis, atque etiam uxoribus suis. Interdictum, ne capite damnatos propinqui lugerent: decreta accusatoribus praecipua praemia, nonnunquam et testibus. Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumque ver-

a. 784. Superiori anno interfectus fuerat Nero, igitur suspecto iam Seiano; Drusus a. demum 786, biennio igitur post oppressum Seianum.

ne relig. qu. ac sacer) quibus non magis, quam Kal. Ianuariis supplicium de homine sumi, fas erat. Vid. Casaub. ad Aug. 57. Caeterum voc. *hominum*, quod nonnulli in *omnino* mutare voluerunt, et postea *novo*, quod aliis e glossemate ortum visum, recte ob morem Suetonii aliorumque defendit, addere solitorum, quae supervacua videantur.

lugerent) Tac. VI, 19: *Irritatus suppliciis, cunctos, qui carcere attinebantur, accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit inmensa strages; omnis sexus, omnis aetas; illustres, ignobiles, dispersi, aut aggerati; neque propinquis aut amicis adsistere, illacrimare, ne visere quidem diutius, dabatur; sed circumiecti custodes et in moerorem cuiusque intenti, corpora putrefacta assectabantur, dum in Tiberim traherentur; ubi fluitantia aut ripis appulsa non cremare quisquam, non contingere; interciderat sortis humanae commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebatur.* Aliquando tamen id permissum. Dio LVIII, 16: ἔδοξε μὲν γάρ τινα ἀμνηστίαν αὐτῶν ὀψέ ποτε ἐσηγήσασθαι· καὶ γὰρ πενθεῖν τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἐπέτρεψε, προσαπειπών, μηδὲ ἐφ' ἑτέρου τινὸς κωλύεσθαί τινα τοῦτο ποιεῖν· ὃ πολλάκις ἐψηφίζετο.

decreta – praemia) per legem maiestatis. Dio LVII, 19: οἵ τε κατηγορήσαντες ἢ καὶ καταμαρτυρήσαντές τινων, τὰς οὐσίας τῶν ἁλισκομένων διελάγχανον, καὶ προσέτι καὶ ἀρχὰς καὶ τιμὰς προσελάμβανον, et, quem locum ex Excerpt. Peiresc. Reimarus inseruit LVIII, 14: καὶ γὰρ ἐπὶ Τιβερίου πάντες οἱ κατηγοροῦντές τινων χρήματα καὶ πολλά γε ἔκ τε τῶν οὐσιῶν αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου, καὶ προσέτι καὶ τιμάς τινας ἐλάμβανον· ἤδη δὲ καὶ ἕτεροι προχείρως τινὰς θορυβοῦντες, ἢ καὶ ἑτοίμως τινῶν καταψηφιζόμενοι, οἱ μὲν εἰκόνας, οἱ δὲ καὶ τιμὰς ἐπινικίους ἐκτῶντο· ὥστε τινὰς τῶν ἄλλων ἐλλογίμων, ἀξιωθέντας τοιούτου τινός, μὴ θελῆσαι αὐτὸ προσθέσθαι, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ δόξωσί ποτε ὅμοιοι ἐκείνοις γεγονέναι.

Omne crimen pro cap. receptum) Dio LVIII, 24: ἀφείθη τῶν αἰτιαθέντων τότε οὐδείς, πάντες δ' ἡλίσκοντο· οἱ μὲν πλείους ἐκ τῶν τοῦ Τιβερίου

borum. Obiectum est poëtae, quod in tragoedia Agamemnonem probris lacessisset: obiectum et historico, quod *Brutum Cassiumque ultimos Romanorum* dixisset: animadversum est statim in auctores, scriptaque abolita, quamvis probarentur ante aliquot annos, etiam Augusto audiente, recitata. Quibusdam, custodiae traditis, non modo studendi solatium ademtum, sed etiam sermonis et colloquii usus. Citati ad causam dicendam partim se domi vulneraverunt, certi damnationis, sed

γραμμάτων, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μάκρωνος βασάνων, οἱ δὲ δὴ λοιποί, ἐξ ὧν βουλεύεσθαι σφᾶς ὑπώπτευον.

poëtae – lacessisset) Similis, nisi eadem, a Suetonio tantum aliter excepta, causa fuit *Mamerci Scauri*, quem accusaverat Macro, *detuleratque*, ut Tac. VI, 29, *argumentum tragoediae, a Scauro scriptae, additis versibus, qui in Tiberium flecterentur.* Dio LVIII, 24: Ατρεὺς μὲν τὸ ποίημα ἦν· παρῄνει δὲ τῶν ἀρχομένων τινὶ ὑπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἵνα τὴν τοῦ κρατοῦντος ἀβουλίαν φέρῃ· μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ Τιβέριος, ἐφ' ἑαυτῷ τότε (an τόδε) τὸ ἔπος εἰρῆσθαι ἔφη, Ατρεὺς διὰ τὴν μιαιφονίαν εἶναι προσποιησάμενος, καὶ ὑπειπὼν ὅτι, Καὶ ἐγὼ οὖν Αἴαντα αὐτὸν ποιήσω, ἀνάγκην οἱ προσήγαγεν αὐτοεντεὶ ἀπολέσθαι. Ita apud Nostr., sub *Agamemnonis* persona Tiberium probris lacessitum, ferebant.

historico) Tac. IV, 34: *Cornelio Cosso, Asinio Agrippa CSS.* (a. 778) *Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, quod, editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. — Egressus Senatu* (c. 35), *vitam abstinentia finivit; libros per Aediles cremandos censuere Patres; sed manserunt, occultati et editi.* Dio LVII, 24: Κρεμούτιος Κόρδος αὐτόχειρ ἑαυτοῦ γενέσθαι, ὅτι τῷ Σηϊανῷ προσέκρουσεν, ἠναγκάσθη· οὕτω γὰρ οὐδὲν ἔγκλημα ἐπαίτιον λαβεῖν ἠδυνήθη (καὶ γὰρ ἐν πύλαις ἤδη γήρως ἦν, καὶ ἐπιεικέστατα ἐβεβιώκει), ὥστε ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ, ἣν πάλαι ποτὲ περὶ τῶν τῷ Αὐγούστῳ πραχθέντων συνετεθείκει, καὶ ἣν αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνεγνώκει, κριθῆναι, ὅτι τόν τε Κάσσιον καὶ τὸν Βροῦτον ἐπῄνεσε, καὶ τοῦ δήμου τῆς τε βουλῆς καθήψατο· τόν τε Καίσαρα καὶ τὸν Αὔγουστον εἶπε μὲν κακὸν οὐδέν, οὐ μέντοι καὶ ὑπερεσέμνυνε· ταῦτά τε γὰρ ᾐτιάθη, καὶ διὰ ταῦτα αὐτός τε ἀπέθανε, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, τότε μὲν ἐν τῇ πόλει εὑρεθέντα, πρὸς τῶν ἀγορανόμων, καὶ τὰ ἔξω πρὸς τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων ἐκαύθη· ὕστερον δὲ ἐξεδόθη τε αὖθις (ἄλλοι τε γὰρ καὶ μάλιστα ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρκία συνέκρυψεν αὐτά) καὶ πολὺ ἀξιοσπουδαστότερα ὑπὸ τῆς τοῦ Κόρδου συμφορᾶς ἐγένετο. N. l. iunge: *quamvis probarentur – recitata*, i. e. quamvis testimoniis probaretur, evinceretur, ea recitata esse.

studendi) *Studere* eo aetate absolute dici coepit. Plurima Quinctiliani et Plinii exempla vid. in Lexico Schelleri. Ex huius usus ignorantia venit n. l. lectio *scribendi*, sententia nimis circumscripta.

Citati – vulneraverunt) Dio LVIII,

ad vexationem ignominiamque vitandam; partim in media Curia venenum hauserunt, et tamen colligatis vulneribus, ac semianimes palpitantesque in carcerem rapti. Nemo punitorum non et in Gemonias abiectus, uncoque tractus; viginti uno die, (abiecti tractique sunt) inter eos feminae et pueri. Immaturae puellae, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatae prius a carnifice, dein strangulatae. Mori volentibus vis adhibita vivendi. Nam mortem adeo leve supplicium putabat, ut quum audisset, unum e reis, Carnulium nomine, anticipasse eam, exclamaverit: *Carnulius me*

15: τῶν γοῦν αἰτιαθέντων συχνοὶ μὲν καὶ κατηγορήθησαν παρόντες, καὶ ἀπελογήσαντο, καὶ παῤῥησίᾳ γε εἰσὶν οἳ μεγάλῃ ἐχρήσαντο· οἱ δὲ δὴ πλείους αὐτοὶ ἑαυτοὺς πρὶν ἁλῶναι διέφθειραν· ἐποίουν δὲ τοῦτο μάλιστα μέν, τῷ μήτε τὴν ὕβριν, μήτε τὴν αἰκίαν φέρειν (πάντες γὰρ οἵ τινα τοιαύτην αἰτίαν λαβόντες, οὐχ ὅπως ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ βουλευταί, οὐδ' ὅπως ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ἐς τὸ δεσμωτήριον συνεωθοῦντο· καὶ καταψηφισθέντες, οἱ μὲν ἐκεῖ ἐκολάζοντο, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου ὑπὸ τῶν δημάρχων ἢ καὶ τῶν ὑπάτων κατεκρημνίζοντο· καὶ ἐς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα αὐτῶν ἁπάντων ἐῤῥίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο) ἤδη δέ, καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομῶσιν· ὀλίγαι γὰρ πάνυ τῶν ἐθελοντηδὸν πρὸ τῆς δίκης τελευτώντων ἐδημεύοντο· προκαλουμένου διὰ τούτου τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τιβερίου αὐτοέντας γενέσθαι, ἵνα μὴ αὐτὸς σφᾶς ἀποκτείνειν δοκῇ· ὥσπερ οὐ πολλῷ δεινότερον ὄν, αὐτοχειρίᾳ τινὰ ἀποθανεῖν ἀναγκάσαι, τοῦ τῷ δημίῳ αὐτὸν παραδοῦναι. Postea edidi, auctore cod. Memm., *sed* ad seq., pro *et* ad seq., subintellecto *quidem* post certi.

viginti uno die) Quoniam Tac. VI, 19, *immensam stragem* fuisse dicit, Lipsius ∞, id est *mille*, alii alium numerum n. l. substituerunt. Sed patet, Tacitum de totius post oppressum Seianum temporis strage, Nostrum de uno die loqui. Caeterum verba *abiecti tractique sunt*, quae e glossemate in textum venisse, id quoque ostendit, quod *tractique sunt* in multis codd. desideratur, uncis inclusi.

Immaturae – strangulatae) *Immaturos* omnino Triumvirorum capitalium supplicio tradi, nefas erat, quam ob causam Antonius et Octavianus rerum potiti παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ, ut narrat Dio XLVII, 6. H. l. autem Suet. Seiani filiam dicit, de qua Tac. V, 9: *Tradunt temporis eius auctores, quia, Triumvirali supplicio affici virginem, inauditum habebatur, a carnifice, laqueum iuxta, compressam; exin, oblisis faucibus, id aetatis corpora* (*virginis sc. fratrisque*) *in Gemonias abiecta.* Dio LVIII, 11: τά τε παιδία αὐτοῦ (Seiani) κατὰ δόγμα ἀπέθανε, τῆς κόρης, ἣν τῷ τοῦ Κλαυδίου υἱεῖ ἐγγεγυήκει, προδιαφθαρείσης ὑπὸ τοῦ δημίου· ὡς οὐχ ὅσιον

evasit. Et in recognoscendis custodiis, precanti cuidam poenae maturitatem respondit: *Nondum tecum in gratiam redii.* Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam convivio, cui et ipse affuerit, interrogatum eum subito et clare a quodam nano, adstante mensae inter copreas, cur Paconius maiestatis reus tam diu viveret, statim quidem petulantiam linguae obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse Senatui, ut de poena Paconii quamprimum statueret.

62. Auxit intenditque saevitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi: quem quum morbo et intemperantia perisse existimaret, ut tandem veneno inte-

ὂν παρθενευομένην τινὰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀπολέσθαι.

Nondum – redii) Dio LVIII, 3: δήσας τινὰ τῶν ἑταίρων, ἔπειτα λόγου περὶ τῆς θανατώσεως αὐτοῦ γενομένου, ἔφη ὅτι· Οὐδέπω αὐτῷ διήλλαγμαι, et c. 23: ἐν τοῖς τότε (a. 786) ἀποθανοῦσι καὶ Γάλλος ἐγένετο· τότε γὰρ αὐτῷ μόλις (ὡς αὐτὸς εἶπε) κατηλλάγη.

copreas) Ita legendum esse pro inepto *capreas* censuerunt Ios. Scaliger not. ad Festum in *scurra*, Lipsius Elect. II, 17, Turneb. Advers. XXII, 31, et receperunt post Casaubonum omnes, vid. huius not. ad h. l. et Fabric. ad Dion. L, 28, ubi Octavianus in oratione ad milites: τοὺς καλοὺς αὐτῶν ἑταίρους καὶ τραπεζεῖς, οὓς αὐτοὶ ἐκεῖνοι κοπρείας ἀποκαλοῦσιν, et Reimar. ad LXXIII, 6, qui κοπρίας scribendum contendit. Describit eos h. l. Dio ita: κοπρίας τινὰς καὶ γελωτοποιούς, αἴσχιστα μὲν τὰ εἴδη, αἰσχίω δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ἔχοντας, καὶ διὰ τὴν ὕβριν τήν τε ἀσέλγειαν ὑπερπλουτοῦντας. M. Paconius, legatus C. Silani, Proconsulis Asiae, inter huius accusatores commemoratur a Tac. Ann. III, 67. Vid. de Paconiis, patre et filio, Lips. ad Tac. A. XVI, 28.

veneno interemtum) A. 776. Tac. IV, 8: *Seianus, maturandum ratus, deligit venenum, quo paullatim irrepente, fortuitus morbus assimilaretur; id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est.* Id. c. 10, diversum de Drusi morte eorum temporum rumorem, et c. 11: *ordinem sceleris per Apicatam Seiani proditum, tormentis Eudemi ac Lygdi patefactum*, tradit. Dio LVII, 22: Δροῦσος δὲ ὁ παῖς αὐτοῦ φαρμάκῳ διώλετο· ὁ γὰρ Σηϊανὸς ἐπί τε τῇ ἰσχύϊ καὶ ἐπὶ τῷ ἀξιώματι ὑπερμαζήσας, τά τε ἄλλα ὑπέρογκος ἦν, καὶ τέλος καὶ ἐπὶ τὸν Δροῦσον ἐτράπετο, καί ποτε πὺξ αὐτῷ ἐνέτεινε· φοβηθείς τε ἐκ τούτου καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν Τιβέριον, καὶ ἅμα καὶ προσδοκήσας, ἂν τὸν νεανίσκον ἐκποδὼν ποιήσηται, καὶ τὸν γέροντα ῥᾷστα μεταχειριεῖσθαι, φάρμακόν τε αὐτῷ διά τε τῶν ἐν τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ ὄντων, καὶ διὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἣν τινες Λιουίλλαν ὀνομάζουσιν, ἔδωκε· καὶ γὰρ καὶ ἐμοίχευεν αὐτήν. Proditum scelus narrat LVIII,

remtum fraude Livillae uxoris atque Seiani cognovit, neque tormentis neque supplicio cuiusquam pepercit; soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus et intentus, ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus literis Romam evocarat, advenisse sibi nunciatum, torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessariis quaestioni adesset; deinde, errore detecto, et occidi, ne divulgaret iniuriam. Carnificinae eius ostenditur locus Capreis, unde damnatos, post longa et exquisita tormenta, praecipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu, et contis atque remis elidente cadavera, ne cui residui spiritus quidquam inesset. Excogitaverat autem inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum simul urinaeque tormento distenderet. Quod nisi eum et mors praevenisset, et Thrasyllus consulto, ut aiunt, differre quaedam spe longioris vitae compulisset, plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem

11: καὶ ἡ γυνὴ (Seiani) Ἀπικάτα οὐ κατεψηφίσθη μέν, μαθοῦσα δὲ ὅτι τὰ τέκνα αὐτῆς τέθνηκε, καὶ σφῶν τὰ σώματα ἐν τοῖς ἀναβασμοῖς ἰδοῦσα, ἀνεχώρησε, καὶ ἐς βιβλίον γράψασα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου, κατά τε τῆς Λιουΐλλης τῆς γυναικός αὐτοῦ, δι' ἥνπερ που καὶ αὐτὴ τῷ ἀνδρὶ προσεκεκρούκει, ὥστε μηκέτι συνοικεῖν, τὸ μὲν τῷ Τιβερίῳ ἔπεμψεν, αὐτὴ δ' ἑαυτὴν διεχρήσατο· καὶ οὕτως ὁ Τιβέριος ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ, καὶ διελέγξας τὰ γεγραμμένα, τούς τε ἄλλους πάντας καὶ τὴν Λιουΐλλαν ἀπέκτεινεν. A. 784.

Livillae) filiae Drusi, fratris Tiberii, ex Antonia minore, sorarisque Germanici, quae nupta Druso cum Seiana rem habuit, et contra mariti vitam conspiravit. Vid. l. c. De eius nomine (nam *Livia* etiam et *Iulia* appellatur) vid. Oudend. ad h. l., et Fabr. ad Dion. LVII, 22.

quasi aliquis ex neces. qu. adesset) Interpretantur: ex necessariis ad quaestianem, id est ex iis, qui ad verum eruendum necessaria torquendi essent. Sed quoniam haec ratio duriorem verborum structuram infert, mala *necessarium* alicuius reorum intelligere, quem quum Tiberius citatum ad quaestionem testimonii causa adesse existumaret, subiici statim tormentis iussit. Rem sic narrat Dio LVIII, 3: ἕτερον τινὰ καὶ πάνυ ἰσχυρῶς βασανίσας, ἔπειτα γνοὺς ὅτι ἀδίκως κατηγορήθη, καὶ πάνυ σπουδῇ ἀπέκτεινεν, εἰπὼν ὅτι χαλεπωτέρως ὕβρισται, ἢ ὥστε καλῶς δύνασθαι ζῆν.

Thrasyllus–compulisset) Dio LVIII,

nepotibus parsurus creditur; quum et Caium suspectum haberet, et Tiberium, ut ex adulterio conceptum, aspernaretur. Nec abhorret a vero: namque identidem *felicem Priamum vocabat, quod superstes omnium suorum exstitisset.*

63. Quam inter haec non modo invisus ac detestabilis, sed praetrepidus quoque, atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia sunt. Haruspices secreto ac sine testibus consuli vetuit. Vicina vero Vrbi oracula etiam disiicere conatus est: sed maiestate Praenestinarum sortium territus, destitit, quum obsignatas devectasque Romam non reperisset in arca, nisi relata rursus ad templum. Vnum et alterum consulares, oblatis provinciis, non ausus a se dimittere, usque eo detinuit, donec successores post aliquot annos praesen-

27: οὐ μὴν καὶ πάντες οἱ αἰτιαθέντες ἀπέθανον, διὰ τὸν Θράσυλλον σοφώτατα τὸν Τιβέριον μεταχειρισάμενον· περὶ μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ πάνυ ἀκριβῶς καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ τεθνήξοιτο, εἶπεν· ἐκείνον δὲ δὴ δέκα ἄλλα ἔτη ψευδῶς βιώσεσθαι ἔφη, ὅπως ὡς καὶ ἐπὶ μακρότερον ζήσων, μὴ ἐπειχθῇ σφᾶς ἀποκτεῖναι· ὃ καὶ ἐγένετο· νομίσας γὰρ καὶ μετὰ τοῦτο ἐξεῖναί οἱ πάνθ' ὅσα ἐβούλετο κατὰ σχολὴν πρᾶξαι, οὔτ' ἄλλως ἔσπευσε, καὶ τῆς βουλῆς, ἀντειπόντων τι πρὸς τὰς βασάνους, τῶν ὑπευθύνων, ἀναβαλομένης τὴν καταδίκην σφῶν, οὐκ ὠργίσθη.

ut ex adulterio conc.) matris Livillae et Seiani. Vid. Tac. IV, 3, et Dion LVII, 22, quem locum supra transscripsimus. Id. LVIII, 23: Τιβέριον διά τε τὴν ἡλικίαν (ἔτι γὰρ παιδίον ἦν) καὶ διὰ τὴν ὑποψίαν (οὐ γὰρ ἐπιστεύετο τοῦ Δρούσου παῖς εἶναι) παρεώρα.

felicem Priamum voc.) Dio LVIII, 23: πολλάκις λέγεται καὶ τὸν Πρίαμον μακαρίσαι, ὅτι ἄρδην μετὰ τῆς πατρίδος καὶ μετὰ τῆς βασιλείας ἀπώλετο.

Contum. obnoxius) Viri docti, qui rursus non attenderunt ad morem Suetonii, quo summam eorum praemittit, quae deinde singillatim expositurus est, post Salmasium h. l. eiectum voluerunt *contumeliis*, ut *obnoxius* absolute esset i. q. *anxius*, *sollicitus*, ut supra c. 12. Nempe ab hoc inde capite ostendit auctor, *invisum* et *praetrepidum* vixisse, et cap. 66, *contumeliis etiam obnoxium*. Ita enim illud ordítur: *Vrebant insuper anxiam mentem varia undique convicia* etc.

Praenest. sortium) De *sortibus* omnino dixi supra ad cap. 14, de *Praenestinis* vid. Cic. de divin. II, 41. Conf. Guther. de veteri iure pontificio IV, 12 (Thes. Graev. tom. V, p. 197), et in primis Bulenger. de sortibus I, 1 (Ibid. p. 361 sqq.). N.

tibus daret: quum interim, manente officii titulo, etiam delegaret plurima assidue, quae illi per legatos et adiutores suos exsequenda curarent.

64. Nurum ac nepotes nunquam aliter post damnationem, quam catenatos, obsutaque lectica, loco movit; prohibitis per militem obviis ac viatoribus respicere usquam, vel consistere.

65. Seianum, res novas molientem, quamvis iam et natalem eius publice celebrari, et imagines aureas coli passim videret, vix tandem, et astu magis ac dolo, quam principali auctoritate, subvertit. Nam primo, ut a se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumsit in quinto consulatu, quem longo intervallo absens

1. iure Memm. lectionem *relata* scil. parca vulgatae *relatas* praetulerunt Ern. et Oudend.

assidue, quae) Vulg. *plurima, assidueque* etc. Illud probarunt Oudend. et Wolf., amoto, quod Ernest. iniecit dictioni, *plurima assidue*, ταυτολογίας crimine, quum *plurima* rem, *assidue* tempus notet. *Assidue* enim est *saepe*. Vid. ind. Quod ad rem, Dio LVIII, 19: τὸν Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησε· καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ Λαμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ· τοῦτο δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν ἐποίει, ἔργῳ μέν, μηδενός αὐτῶν δεόμενος, λόγῳ δὲ δή, τιμᾶν αὐτοὺς προσποιούμενος. Tac. VI, 27: *Extremo anni* (786) *mors Aelii Lamiae funere censorio celebrata, qui administrandae Syriae imagine tandem exsolutus, Vrbi praefuerat; genus illi decorum, vivida senectus, et non permissa provincia dignationem addiderat. Exin, Flacco Pomponio Syriae Propraetore defuncto, recitantur Caesaris literae, quis incusabat, egregium quemque, et regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus; seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas Consularium aliqui capessere provincias adigerentur; oblitus, Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri.*

loco movit) h. e. ab uno loco in alium transportavit. Inepte enim in dictatis Reitzianis explicatur: relegavit et dignitate privavit.

quamvis – videret) Dio LVIII, 2: ὁ δὲ δὴ Σηϊανὸς ἔτι καὶ μᾶλλον ἤρετο (an ἐπήρετο?) καὶ ἐψηφίσθη· ὅπως τὰ γενέθλια αὐτοῦ δημοσίᾳ ἑορτάζηται· τὸ γάρ τοι πλῆθος τῶν ἀνδριάντων, ὧν ἥ τε βουλὴ καὶ ἡ ἱππάς, αἵ τε φυλαὶ καὶ οἱ ἄνδρες οἱ πρῶτοι ἔστησαν αὐτοῦ, οὐδ' ἐξηρίθμησεν ἄν τις· πρέσβεις δὲ ἰδίᾳ μὲν ἡ γερουσία, ἰδίᾳ δὲ οἱ ἱππεῖς, τό τε πλῆθος ἔκ τε τῶν δημάρχων καὶ ἐκ τῶν ἀγορανόμων τῶν σφετέρων πρὸς ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἔπεμπον· καὶ ηὔχοντο ὑπὲρ ἀμφοῖν ὁμοίως, καὶ ἔθυον, καὶ τὴν τύχην αὐτῶν ὤμνυσαν. Vid. etiam ad c. 48.

collegam – in quinto cons.) vid. ad c. 26. Dio LVIII, 4: ἐκ μὲν δὴ οὖν τοῦ προφανοῦς οὐδὲν ἔδρασε· τό τε γὰρ

ob id ipsum susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribuniciae potestatis deceptum, inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione; quum inter alia P. C. precaretur, *mitterent alterum e Consulibus, qui se senem et solum in conspectum eorum cum aliquo militari praesidio perduceret.* Sic quoque diffidens, tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romae continebat, solvi, si res posceret, ducemque constitui praeceperat. Aptatis etiam navibus, ad quascunque

δορυφορικὸν πᾶν ἰσχυρῶς ᾠκείωτο, καὶ τῶν βουλευτῶν τὸ μὲν εὐεργεσίαις, τὸ δὲ ἐλπίσι, τὸ δὲ καὶ φόβῳ προσεπεποίητο· τούς τε περὶ τὸν Τιβέριον ὄντας οὕτω πάντας προσηταίριστο, ὥστε τὰ μὲν ἐκείνου πάντα ἁπλῶς ἃ ἔπραττε παραυτίκα οἱ ἀγγέλλεσθαι, τὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα μηδένα τῷ Τιβερίῳ δηλοῦν· ἄλλως οὖν αὐτὸν μετεπορεύετο, καὶ ὕπατόν τε αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ κοινωνὸν τῶν φροντίδων ὠνόμαζε· Σηϊανός τε ὁ ἐμός, πολλάκις ἐπαναλαμβάνων ἔλεγε· καὶ τοῦτο καὶ γράφων πρός τε τὴν βουλὴν καὶ πρὸς τὸν δῆμον ἐδήλου. A. 784.

spe affinitatis) Non solum enim despouderat filio Claudii Druso Seiani filiam, Claud. 27; Tac. A. III, 29; Dio LVIII, 11; sed *generum* etiam sibi destinaverat ipsum Seianum, Tac. V, 6, et VI, 8, data in matrimonium filii Drusi filia Iulia, ut ad Dionis l. c. ostendit Reimarus ex Zonara p. 550: τὸν δὲ Σηϊανὸν ἐπὶ μέγα δόξης ἐπάρας, καὶ κηδεστὴν ἐπὶ Ἰουλίᾳ τῇ τοῦ Δρούσου θυγατρὶ ποιησάμενος, ὕστερον ἔκτεινε. *Gener* igitur a Tacito pro *progenero* dicitur.

tribuniciae potestatis) Secundum Dion. LVIII, 9, Naevius Sertorius Macro, missus ad opprimendum Seianum, ἰδὼν αὐτὸν ταραττόμενον, ὅτι μηδέν οἱ ὁ Τιβέριος ἐπεστάλκει, παρεμυθήσατο, εἰπὼν ἰδίᾳ καὶ ἐν ἀπορρήτῳ, ὅτι τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ τὴν δημαρχικὴν φέροι. Potestatem autem tribuniciam dari solitam imperio destinatis, in Augusti Tiberiique vitis saepius vidimus. Vid. ad Aug. 27.

pudenda mis. oratione) epistola ad Senatum missa, cuius argumentum Dio LVIII, 10, exhibet, his additis verbis: ὡς γοῦν οὐδὲ τὴν ὁδὸν ἀσφαλῶς ποιήσασθαι δυνάμενος, τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μετεπέμψατο. Consules autem intellige suffectos, quum ipse cum Seiano exorsus esset annum. De Consulibus huius anni variis mensibus suffectis vid. Fabr. ad Dion. l. c. et Norisii epistol. consularem (Thes. Graev. tom. XI, p. 404).

Sic quoque diffidens) Dio LVIII, 13: ὁ δὲ δὴ Τιβέριος, τέως μὲν ἐν δέει μεγάλῳ καθειστήκει, μὴ ὁ Σηϊανὸς κατασχὼν αὐτὴν (Vrbem) ἐπ' αὐτὸν ἐπιπλεύσῃ, καὶ πλοῖα παρεσκευάσατο, ἵνα, ἄν τι τοιοῦτον συμβῇ, διαφύγῃ· τῷ τε Μάκρωνι, ὥς τινές φασιν, ἐνετείλατο, ὅπως αν τι παρακινήσῃ, τὸν Δροῦσον ἔς τε τὴν βουλὴν καὶ ἐς τὸν δῆμον ἐσαγάγῃ, καὶ αὐτοκράτορα ἀποδείξῃ. Tac. VI, 23: *Tradidere quidam, praescriptum fuisse Macroni, si arma ab Seiano tentarentur, extractum custodia iuvenem (nam in Palatio attinebatur) ducem populo imponere.*

legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem signa, quae ne nuncii morarentur, tolli procul, ut quidque factum foret, mandaverat. Verum, et oppressa coniuratione Seiani, nihilo securior aut constantior, per novem proximos menses non egressus est villa, quae vocatur Iovis.

66. Vrebant insuper anxiam mentem varia undique convicia, nullo non damnatorum omne probri genus coram, vel per libellos in orchestra positos, ingerente. Quibus quidem diversissime afficiebatur: modo, ut prae pudore ignota et celata cuncta cuperet; nonnunquam eadem contemneret, et proferret ultro, atque vulgaret. Quin et Artabani, Parthorum regis, laceratus est lite-

nihilo securior) Non modo non admisit legatos, Roma ad gratulandum missos, ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπατον τὸν Ῥηγοῦλον, τά τε αὐτοῦ ἀεὶ φρονήσαντα, καὶ πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐς τὴν πόλιν αὐτοῦ κομιδῆς, ὥσπερ ἐπεστάλκει, ἐλθόντα, ἀπεώσατο.

in orchestra) ubi Senatorum sedes, tempore ludorum. Sic Aug. 55: *famosi libelli, in Curia de Aug. sparsi dicebantur, utrumque celeberrimo loco, quo magis in vulgus exirent illa convicia, et potissima pars populi primum concitaretur.* Burm. difficultates obiicit fere ridiculas. Quamquam vinculis detenti, per alios poterant libellos exponere, ut ipsi solemni more exposuisse dicantur.

proferret ultro) Dio LVII, 23: ζητῶν καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς, ὅσα τινὲς ᾐτιάζοντο φλαύρως περὶ αὐτοῦ εἰρηκέναι, αὐτὸς ἑαυτον πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακὰ ἔλεγε· καὶ γὰρ εἰ ἐν ἀπορρήτῳ τις καὶ πρὸς ἕνα διελέχθη τι, καὶ τοῦτο ἐδημοσίευεν, ὥστε καὶ ἐς τὰ κοινὰ ὑπομνήματα ἐσγράφεσθαι· καὶ πολλάκις ἃ μηδ' εἶπέ τις, ὡς εἰρημένα, ἐξ ὧν ἑαυτῷ συνῄδει, προσκατεψεύδετο, ὅπως ὡς δικαιότατα ὀργίζεσθαι νομισθείη· κἀκ τούτου συνέβαινεν αὐτῷ, πάντα τε ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς τοὺς ἄλλους ὡς καὶ ἀσεβοῦντας ἐκόλαζεν, αὐτὸς ἐς ἑαυτὸν πλημμελεῖν, καὶ προσέτι καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνειν· ἃ γὰρ ἀπηρνοῦντό τινες μὴ λελαληκέναι, ταῦτα αὐτὸς διϊσχυριζόμενος εἰρῆσθαι, καὶ κατομνύων, ἀληθέστερον ἑαυτὸν ἠδίκει· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐξεστηκέναι τινὲς αὐτὸν τῶν φρενῶν ὑπώπτευσαν. Ita, auctore eodem Dione LVIII, 25, et Tacito IX, 38, Fulcinius Trio supremis tabulis et ipsum et Macronem multis conviciis prosciderat: καὶ οἱ μὲν παῖδες αὐτοῦ οὐκ ἐτόλμησαν τὰς διαθήκας δημοσιεῦσαι· ὁ δὲ δὴ Τιβέριος μαθὼν τὰ γεγραμμένα, ἐς τὸ βουλευτήριον σφᾶς ἐσκομισθῆναι ἐκέλευσεν· ἥκιστά τε γὰρ αὐτῷ τῶν τοιούτων ἔμελε, καὶ τὰς κατηγορίας καὶ λανθανούσας ἔσθ' ὅτε ἐς τοὺς πολλοὺς ἑκών, ὥσπερ τινὰς ἐπαίνους, ἐξέφαινεν· ἀμέλει καὶ ὅσα ὁ Δροῦσος, οἷα ἔν τε ταλαιπωρίᾳ ὢν καὶ κακοπαθῶν ἐξελάλησε, καὶ ταῦτα ἐς τὴν βουλὴν ἐσέπεμψε.

Artabani) de quo vid. Tac. A. II,

ris, parricidia et caedes et ignaviam et luxuriam obiicientis, monentisque, ut voluntaria morte maximo iustissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.

67. Postremo semetipse pertaesus, tali epistolae principio tantum non summam malorum suorum professus est: *Quid scribam vobis, Patres Conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam, hoc tempore, Dii me Deaeque peius perdant, quam quotidie perire sentio, si scio.* Existimant quidam, praescisse haec eum peritia futurorum: ac multo ante, quanta se quandoque acerbitas et infamia maneret, prospexisse; ideoque, ut imperium inierit, et PATRIS PATRIAE appellationem, et, ne in acta sua iuraretur, obstinatissime recusasse, ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. Quod sane et ex oratione eius, quam de utraque re habuit, colligi potest: vel quum ait, *Similem se semper sui futurum, nec unquam mutaturum mores suos, quamdiu sanae mentis fuisset: sed exempli causa cavendum esse, ne se Senatus in acta cuiusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Et rursus: *si quando autem*, inquit, *de moribus meis, devotoque vobis animo dubitaveritis (quod priusquam eveniat, opto, ut me supremus dies huic mutatae vestrae de me opinioni eripiat), nihil honoris adiiciet mihi PATRIS PATRIAE appellatio; vobis autem exprobrabit aut temeritatem delati mihi eius cognominis, aut inconstantiam contrarii de me iudicii.*

68. Corpore fuit amplo atque robusto: statura, quae

5 sqq., et VI, 31 sqq., Ioseph. Antiq. XVIII, 4. Regnum obtinuit ad Claudii usque principatum.

tali epistolae princ.) Scripsit eam a. 785: *Insigne hoc initium* reddidit etiam Tac. VI, 6, apud quem haec una varietas, quod infra: *quam perire me quotidie sentio*, quod praeplacet.

Patris Patr.—recusasse) vid. supra c. 26. Mox, quod ad Tiberii orationem, cf. similem apud Tac. IV, 38.

amplo atque robusto) Vell. II, 94, iuvenis dicitur *forma, celsitudine corporis* ornatissimus, et cap. 97, fratri

iustam excederet. Latus ab humeris et pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes aequalis et congruens: sinistra manu agiliore ac validiore: articulis ita firmis, ut recens et integrum malum digito terebraret; caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium summissiore, ut cervicem etiam obtegeret, quod gentile in illo videbatur: facie honesta, in qua tamen crebri et subiti tumores, cum praegrandibus oculis, et qui, quod mirum esset, noctu etiam et in tenebris viderent, sed ad breve, et quum primum a somno patuissent; deinde rursum hebescebant. Incedebat cervice rigida et obstipa: adducto fere vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingrata, atque

eios Druso *pulchritudo corporis* tribuitur *proxima fraternae.* In senectute *praegracilem et incurvam proceritatem* ei fuisse, Tacitus auctor A. IV, 57, cuius nulla pugna cum Nostro, quum de varia aetate Tiberii exponant. Nam qui formam hominis describit, vel imaginem exhibet, iuvenem, non senem delineat.

capillo–obtegeret) Contra seni *nudus capillo vertex* Tac. l. c., unde a Seiano ut φαλακρὸς ludibrio expositus est. Dion. LVIII, 19.

subiti tumores) Tac.: *Ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta*, ad qu. l. Lipsius vulgatam nostri l. lectionem *subtiles* corrigit in *substilli* v. *substilles*. Burm. coniecit *rubidi*, Ern. *lividi*. *Subiti* tumores (haec enim optimorum codd. lectio) sunt subito saepe orti, sed ita, ut celeriter evanescerent, qualibus vinosorum et libidinosorum hominum facies obsitae esse solent.

qui–ten. viderent) Dio LVII, 2, imperium etiam recusasse dicit ob aetatem, καὶ δι' ἀμβλυωπίαν (πλεῖστον γὰρ τοῦ σκότους βλέπων, ἐλάχιστα τῆς ἡμέρας ἑώρα), ubi vide doctam Fabricii annotationem. Plin. XI, 37 (54): *Ferunt Tiberio Caesari, nec alii genitorum* (*mortalium* glossam puto), *fuisse naturam, ut expergefactus noctu paullisper, haud alio modo, quam luce clara, contueretur omnia, paullatim tenebris sese obducentibus*, ubi vid. interpretes.

cerv. rigida et obstipa) Hic est incessus superbiae et arrogantiae plenus. Mox *adductus vultus* est ad severitatem compositus. Vid. Lips. ad Tac. A. XIV, 4, et Hist. III, 7, ubi, excitato n. l. *adductum vultum* gravem esse docet, serium et severum, quia alacres, comes, fronte fere sunt ex-

arrogantiae plena et animadvertit Augustus in eo, et excusare tentavit saepe apud Senatum ac populum, professus, *naturae vitia esse, non animi.* Valetudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus paene toto prope illaesa; quamvis a tricesimo aetatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento consiliove medicorum.

69. Circa Deos ac religiones negligentior; quippe addictus mathematicae, plenusque persuasionis, cuncta fato agi. Tonitrua tamen praeter modum expavescebat: et turbatiore coelo nunquam non coronam lauream capite gestavit, quod fulmine afflari negetur id genus frondis.

70. Artes liberales utriusque generis studiosissime coluit. In oratione Latina secutus est Corvinum Messalam, quem senem adolescens observaverat. Sed affectatione et morositate nimia obscurabat stilum: ut

porrecta et diffusa, contra tristes et severi contracta et adducta.

animadv. Augustus) cum reprehensione. Tac. I, 10: *Augustus, paucis ante annis, quum Tiberio tribuniciam potestatem a Patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret.*

a tricesimo aet. anno) Tac. VI, 46: *Solitus eludere medicorum artes, atque eos, qui post tricesimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alieni consilii indigerent.*

mathematicae) vid. notata supra ad c. 14 et 36.

coronam lauream) Plin. XV, 30 (40): *Tiberium principem tonante coelo coronari lauro solitum ferunt contra fulminum metus.* Vid. ad Aug. 90.

utriusque generis) Wolfius cum Perizon. *oratoriam* et *poëticam* intelligit, Ernest. *Graecum et Latinum sermonem.* Hoc praefero ob locum Calig. 3: *ingenium in utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens*, ubi intelligi non potest, nisi graeca et latina eloquentia atque doctrina, et quoniam auctor hoc capite *de oratione Latina*, sequenti *de sermone Graeco* exponit.

Corv. Messalam) de quo vid. Glandorp. p. 865 sqq., sicut de eius consulatu a nobis dictum ad Aug. 58. Quod ad eloquentiam eius attinet, vid. Quinctil. X, 1, ubi: *nitidus, et candidus, et quodammodo prae se ferens in dicendo nobilitatem suam dicitur.*

affectatione) vid. Aug. 86: *nec Tiberio parcit, et exsoletas interdum et reconditas voces aucupanti.*

aliquanto ex tempore, quam a cura, praestantior haberetur. Composuit et carmen lyricum, cuius est titulus: *Conquestio de L. Caesaris morte.* Fecit et graeca poëmata, imitatus Euphorionem et Rhianum et Parthenium; quibus poëtis admodum delectatus, scripta eorum et imagines publicis bibliothecis inter veteres et praecipuos auctores dedicavit: et ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curavit notitiam historiae fabularis, usque ad ineptias atque derisum. Nam et grammaticos, quod genus hominum praecipue, ut diximus, appetebat, eiusmodi fere quaestionibus experiebatur: *Quae mater Hecubae: Quod Achilli nomen inter virgines fuisset: Quid Sirenes cantare sint solitae?* Et quo primum die, post excessum Augusti, Curiam intravit, quasi pietati simul ac religioni satisfacturus, Minois exemplo, thure quidem ac vino, verum sine tibicine, supplicavit, ut ille olim in morte filii.

71. Sermone graeco, quamquam alias promtus et facilis, non tamen usquequaque usus est; abstinuitque

Euphorionem) Calcidensis fuit, vixitque temporibus Ptolemaei Evergetae. Plura de hoc tragico *nimis obscuro*, ut dicitur a Cicer. de Div. II, 64, vid. apud Casaubonum. Conf. Ern. Clav. Cic., et Salmas. ad Solin. pag. 601. Commemoratur cum *Rhiano* a *Meleagro* (Anthol. Iacobs. I, 1).

Rhianum) Cretensem, coaevum Euphorionis, cuius fragmenta exstant apud Stobaeum.

Parthenium) Nicaeensem, auctorem Augustri aevi, cuius librum περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων servatum habemus. De utroque, Rhiano et Parthenio, consule Fabricii Biblioth. graecam.

veteres) h. e. eos, qui ante Alexandrum M. vel Ptolemaeos fuerunt, sicut *veteres* Romanis sub Caesaribus vocantur ii, qui ante Augustum. Ern.

verum sine tibicine) Rem, omisso Minois exemplo, quod imitatus est Tiberius, narrat Dio LVI, 31: ὁ δὲ δὴ Τιβέριος καὶ ὁ Δροῦσος ὁ υἱὸς αὐτοῦ φαιὰν, τὸν ἀγοραῖον τρόπον πεποιημένην, εἶχον, καὶ τοῦ μὲν λιβανωτοῦ καὶ αὐτοὶ ἔθυσαν, τῷ δ' αὐλητῇ οὐκ ἐχρήσαντο. De *tibiis funebribus* vid. Kirchmann. de funer. Rom. II, 5.

promtus et facilis) Dio LVII, 15: καίπερ πολλὰς μὲν δίκας ἐν τῇ διαλέκτῳ ταύτῃ καὶ ἐκεῖ (in Senatu) λεγομένας ἀκούων, πολλὰς δὲ καὶ αὐτὸς ἐπερωτῶν. De *monopoliis* vid. supra ad c. 30.

maxime in Senatu, adeo quidem, ut *monopolium* nominaturus, prius veniam postularit, quod sibi verbo peregrino utendum esset. Atque etiam in quodam decreto Patrum, quum ἔμβλημα recitaretur, commutandam censuit vocem, et pro peregrina nostratem requirendam, aut si non reperiretur, vel pluribus, et per ambitum verborum, rem enunciandam. Militem quoque graece testimonium interrogatum, nisi Latine respondere vetuit.

72. Bis omnino toto secessus tempore, Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos Naumachiae hortos subvectus est, disposita statione per ripas Tiberis, quae obviam prodeuntes summoveret; iterum Appia usque ad septimum lapidem, sed pro-

in quod. decreto Patrum) Dio l. c.: ὁ Τιβέριος ἀπεῖπε μὲν ἐσθῆτι σηρικῇ μηδένα ἄνδρα χρῆσθαι, ἀπεῖπε δὲ καὶ χρυσῷ σκεύει μηδένα, πλὴν πρὸς τὰ ἱερά, νομίζειν· ἐπεί τε διηπόρησάν τινες, εἰ καὶ τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χρυσοῦν τι ἔμβλημα ἔχοντα, ἀπηγορευμένον σφίσιν εἴη κεκτῆσθαι, βουληθεὶς καὶ περὶ τούτου τι δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν ἐς αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι· καίτοι μὴ ἔχων ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ὀνομάσῃ, in quo errasse hominem Graecum, quum *sigilla* Latine ἐμβλήματα illa dici solerent, monuit Ernestius. Putidam autem Tiberii puritatis latini sermonis curam inde magis cognoscimus, quod vox *emblema*, Ciceroni etiam usitata, in sermonem quotidianum abierat. Ita nunc ridiculi saepe, qui vocabula peregrina, longo usu in linguam nostram recepta, exterminare satagunt, et patria substituere.

Militem – vetuit) Dio l. c.: ἑκατοντάρχου Ἑλληνιστὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ μαρτυρῆσαί τι ἐθελήσαντος, οὐκ ἠνέσχετο. Nimirum Romanus ab homine Graeco testimonium interrogatus Graece, Latine respondere iussus est. Idem dicit Dio.

Bis omnino) A. 786. Dio LVIII, 21: Τιβέριος δὲ δὴ ἦλθε μὲν πρὸς τὸ ἄστυ, καὶ διέτριψεν ἐν τοῖς πέριξ αὐτοῦ τόποις, οὐ μέντοι καὶ ἐσεφοίτησεν εἴσω, καίτοι καὶ τριάκοντα σταδίους ἀποσχών, καὶ τὰς θυγατέρας τάς τε τοῦ Γερμανικοῦ τὰς λοιπάς, καὶ τὴν τοῦ Δρούσου τὴν Ἰουλίαν ἐκδούς, et a. 788, Dio c. 25: Τιβέριος δὲ ἐν Ἀντίῳ τοὺς τοῦ Γαΐου γάμους ἑώρταζεν· ἐς γὰρ τὴν Ῥώμην οὐδὲ δι' ἐκείνους ἐσελθεῖν ἠθέλησεν.

prox. Naumachiae hortos) hortos Caesaris, de quibus Caes. 83, et Naumachiam, effossam ab Augusto. Vid. Aug. 43, et aqua Alsietina repletam. Frontin. de aquaeduct. sect. 11. Vid. Marliani Vrbis Rom. topograph. V, 19 (Thes. Graev. tom. III, pag. 186 sqq.)

spectis modo, nec aditis Vrbis moenibus, rediit; primo, incertum qua de causa; postea, ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, quum consumtum a formicis invenisset, monitus est, ut vim multitudinis caveret. Rediens ergo propere Campaniam, Asturae in languorem incidit: quo paulum levatus Circeios pertendit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus ludis non tantum interfuit, sed etiam missum in arenam aprum iaculis desuper petiit: statimque latere convulso, et, ut exaestuarat, afflatus aura, in graviorem recidit morbum. Sustentavit tamen aliquamdiu, quamvis Misenum usque devectus nihil ex ordine quotidiano praetermitteret, ne convivia quidem ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione. Nam Chariclem medicum, quod commeatu afuturus,

Asturae) vid. Aug. 97. De *Circeiis* vid. Cellar. II, 9, p. 810.

castrensibus ludis) *Milites ibi stationarii egerunt ludos s. venationem exercitii et delectationis causa, in Foro Circeiorum arena sparso. Hos vocat castrenses, quia fiebant a militibus et sine magno apparatu.* Oudend. Probat Wolfius, ac iure, puto, comparari locum Claud. 21: *anniversarium in castris praetorianis exhibuit*; coll. Dion. LX, 17: αὐτὸς ὁπλομαχίας ἀγῶνα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, χλαμύδα ἐνδὺς, ἔθηκε. Res enim eadem, loci tantum et editores diversi.

Sustentavit) Tac. VI, 50: *Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimulatio deserebat; idem animi rigor; sermone ac vultu intentus, quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem tegebat; mutatisque saepius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, in villa, cui L. Lucullus quondam dominus.* Dio LVIII, 28: ἔφθασεν ἐν Μισηνῷ μεταλλάξας· ἐνόσει μὲν γὰρ ἐκ πλείονος χρόνου· προσδοκῶν δὲ δὴ τὴν Θρασύλλου πρόῤῥησιν βιώσεσθαι, οὔτε τοῖς ἰατροῖς ἐκοινοῦτό τι, οὔτε τῆς διαίτης μετέβαλλεν, ἀλλὰ πολλάκις (οἷα ἐν γήρᾳ καὶ νόσῳ μὴ ὀξείᾳ, κατὰ βραχὺ μαραινόμενος) τοτὲ μὲν ὅσον οὐκ ἀπεψύχετο, τοτὲ δὲ ἀνεῤῥώννυτο.

Chariclem medicum) Tac. l. c.: *Illic, eum appropinquare supremis, tali modo compertum; erat medicus, arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines Principis solitus, consilii tamen copiam praebere. Is, velut propria ad negotia digrediens, et per speciem officii manum complexus, pulsus venarum attigit; neque fefellit; nam Tiberius, incertum an offensus, tantoque magis iram premens, instaurari epulas iubet, discumbitque ultra solitum, quasi honori ab-*

e convivio egrediens, manum sibi osculandi causa apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas, remanere ac recumbere hortatus est, coenamque protraxit. Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appellaret.

73. Interim, quum in actis Senatus legisset, *dimissos ac ne auditos quidem quosdam reos*, de quibus strictim, et nihil aliud, quam nominatos ab indice, scripserat; pro contemto se habitum fremens, repetere Capreas quoquo modo destinavit, non temere quidquam, nisi ex tuto ausurus. Sed et tempestatibus, et ingravescente vi morbi retentus, paullo post obiit in villa Lucullana, octavo et septuagesimo aetatis anno, tertio et vicesimo imperii, septimo decimo Kalendas Aprilis, Cn. Acer-

mentis amici tribueret. Charicles tamen, labi spiritum, nec ultra biduum duraturum, Macroni firmavit.

instans) i. q. stans. Burm. et Oud. explicant: *urgens, ut remanerent.* At id ipsum ad dissimulandam valetudinem pertinebat, quod et stare se firmiter pedibus posse, ostendebat, et vox non minus quam memoria ad appellandos singulos valere dicentes suppetebat. Parum probabilis est emendatio loci, quam dat Lips. ad Tac. A. III, 63: *aut stans in medio triclinio, aut stans in litore, singulos* etc. s. *aut stans in medio triclinio, aut e litore* etc.

pro cont. se hab.) Contra Dio LVIII, 27: τῆς βουλῆς, ἀντειπόντων τι πρὸς τὰς βασάνους τῶν ὑπευθύνων, ἀναβαλομένης τὴν καταδίκην σφῶν, οὐκ ὠργίσθη.

octavo et septuag. aetatis anno) Tac. VI, 51: *Sic Tiberius finivit, octavo et septuagesimo aetatis anno.* Dio LVIII, 28: ἐβίω ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. Natus erat mense Novembri a. 712 (vid. cap. 5) mortuus est mense Martio a. 790; Aurel. Victor Epit. c. 2: *post septuagesimum octavum annum et mensem quartum*, falso, et maiore errore auctor de Caesar. cap. 3: *quum imperium tres atque viginti, aevi octogesimum uno minus annos egisset.* Eutrop. VII, 6, ut assolet, Suetonium sequitur.

tertio et vicesimo imperii) Tac. l. c.: *rei romanae arbitrium tribus ferme et viginti annis obtinuit*, nempe ab a. 767, usque ad 790. Dio l. c.: ἔτη μὲν δύο καὶ εἴκοσι, μῆνας δὲ ἑπτὰ καὶ ἡμέρας ἑπτὰ ἐμονάρχησε, ex sua scilicet ratione, qua VII Kal. April. defunctum dicit. Vid. Fabricium ad h. l.

sept. dec. Kal. Apr.) Ita etiam Tacitus. Contra Dio: μετήλλαξε τῇ ἕκτῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαρτίου ἡμέρᾳ, i. e. VII Kal. April. Zonaras: εἰκοστῇ τοῦ Μαρτίου.

ronio Proculo, C. Pontio Nigrino, Consulibus. Sunt, qui putent, venenum ei a Caio datum lentum atque tabificum. Alii, in remissione fortuitae febris cibum desideranti negatum: nonnulli, pulvinum iniectum, quum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit, intellecta defectione, exemtum anulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, et, compressa sinistra manu, iacuisse diu immobilem: subito vocatis ministris, ac nemine respondente, consurrexisse, nec procul a lectulo, deficientibus viribus, concidisse.

74. Supremo natali suo Apollinem Temenitem, et amplitudinis et artis eximiae, advectum Syracusis, ut in bibliotheca templi novi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi, *Non posse se ab ipso dedicari.* Et ante paucos quam obiret dies turris Phari terrae

C. Pontio Nigrino) Vulg. *Nigro.* Cognomen *Nigrinum* vindicatur Pontio et inscriptione apud Gruter. XVIII, 8, et a Dion. LVIII, 27.

venenum ei a Caio datum) Oros. VII, 4: *hic ambiguis signis veneni obiit.* Victor Epit. 2, nihil nisi: *insidiis Caligulae exstinctus est.*

Alii) Tac. VI, 50: *XVII Kal. aprilis, interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Caesar egrediebatur; quum repente affertur, redire Tiberio vocem ac visus, vocarique, qui recreandae defectioni cibum afferrent; pavor hinc in omnes; et caeteri passim dispergi, se quisque moestum aut nescium fingere: Caesar, in silentium fixus, a summa spe novissima exspectabat; Macro intrepidus, opprimi senem iniectu multae vestis, iubet, discedique ab limine.* Dio LVIII, 28; κἀκ τούτου πολλὴν μὲν ἡδονὴν τοῖς τε ἄλλοις καὶ τῷ Γαΐῳ, ὡς καὶ τελευτήσων, πολὺν δὲ καὶ φόβον, ὡς καὶ ζήσων, ἐνεποίει· δείσας οὖν ἐκεῖνος, μὴ καὶ ἀληθῶς ἀναρρωσθῇ, οὔτε ἐμφαγεῖν τι αἰτήσαντι αὐτῷ, ὡς καὶ βλαβησομένῳ, ἔδωκε, καὶ ἱμάτια πολλὰ καὶ παχέα, ὡς καὶ θερμασίας τινὸς δεομένῳ, προσέβαλε· καὶ οὕτως ἀπέπνιξεν αὐτόν, συναραμένου πῃ αὐτῷ καὶ τοῦ Μάκρωνος. Conf. Calig. 12.

Apollinem Temenitem) Cic. Verr. IV, 53, in descriptione Syracusarum, in quarta earum urbe, Neapoli, *signum etiam esse dicit Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum.* Nomen *Temenites* datum Apollini a loco prope Syracusas. Stephanus: Τέμενος, τόπος Σικελίας ὑπὸ τὰς Ἐπιπολὰς πρὸς ταῖς Συρακούσαις. Vid. Turneb. Advers. VIII, 12.

templi novi) h. e. ab Augusto recens exstructi. Hoc enim dici, patet ex

motu Capreis concidit. Ac Miseni cinis e favilla et carbonibus ad calfaciendum triclinium illatis, extinctus et iam diu frigidus exarsit repente prima vespera, atque in multam noctem pertinaciter luxit.

75. Morte eius ita laetatus est populus, ut ad primum nuncium discurrentes, pars, *Tiberium in Tiberim*, clamitarent: pars *Terram matrem Deosque Manes orarent, ne mortuo sedem ullam, nisi inter impios, darent:* alii uncum et Gemonias cadaveri minarentur, exarcebati super memoriam pristinae crudelitatis etiam recenti atrocitate. Nam quum Senatusconsulto cautum esset, ut poena damnatorum in decimum semper diem differretur, forte accidit, ut quorundam supplicii dies is esset, quo nunciatum de Tiberio erat. Hos implorantes hominum fidem, quia, absente adhuc Caio, nemo exstabat, qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid adversus constitutum facerent, strangulaverunt, abieceruntque in Gemonias. Crevit igitur invidia, quasi etiam post mortem tyranni saevitia permanente. Corpus ut moveri a Miseno coepit, conclamantibus plerisque, *Atellam potius deferendum, et in Amphi-*

memorata bibliotheca. Vid. ad Aug. c. 29.

illatis) Ita ex Torrentii et Casaub. sententia dederunt Oudend. et Ernest. pro *illatus.*

Senatusconsulto) A. 774. Tac. A. III, 51: *Factum SC., ne decreta Patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, idque vitae spatium damnatis prorogaretur.* Dio LVII, 20: δόγμα τι παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τὸν καταψηφισθέντα ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα, τὸ ἐπ' αὐτῷ γενόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι, ὅπως καὶ ἀποδημῶν προπυνθάνηται τὰ δόξαντα σφίσι, καὶ ἐπικρίνῃ. Postea triginta dies vitae damnatis post sententiam dati. Vid. Fabr. ad Dion., Lips. ad Tac. l. c.

strangulaverunt) Servatos eos narrat Dio LVIII, 27: οἱ δὲ δὴ ἄλλοι (praeter L. Arruntium, qui venas ipse sibi resolverat. Conf. Tac. VI, 48), οἱ μὲν καταψηφισθέντες, ἀλλ' ὅτι γε οὐκ ἐξῆν αὐτοὺς πρὸ τῶν δέκα ἡμερῶν ἀποθανεῖν, οἱ δὲ καὶ τῆς δίκης αὖθις (ἐπειδὴ τὸν Τιβέριον κακῶς ἀρρωστοῦντα ᾔσθοντο) ἀναβληθείσης, ἐσώθησαν.

Atellam) municipium inter Capuam et Neapolin. Ignominia in eo, quod Imperatoris corpus non in Vrbe, a qua tam diu afuisset, sed in

theatro semiustulandum, Romam per milites deportatum est, crematumque publico funere.

76. Testamentum duplex ante biennium fecerat; alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignaveratque etiam humillimorum signis. Eo testamento heredes aequis partibus reliquit, Caium ex Germanico, et Tiberium ex Druso, nepotes: substituitque invicem. Dedit et legata plerisque: inter quos virginibus Vestalibus, sed et militibus universis, plebique romanae viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.

exiguo oppidulo, propinquo Capreis et Miseno, consumendum censebant. Alludi etiam ad flagitiosam eius vitam ob tales Atellanorum mores, putat Casaubonus. Repugnat Gruterus.

in Amph. semiustulandum) Ita Caligula (infra c. 27): *Atelanae poëtam media Amphitheatri arena igni cremavit.* Alia ignominia erat in corpore *semiustulato*. Cic. pro Milone c. 13 init.: *Tu P. Clodii cruentum cadaver eiecisti domo, tu in publicum abiecisti; tu spoliatum imaginibus; exsequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti.* Id. c. 32: *amburere abiectum* dicit.

publico funere) Dio LVIII fin.: καὶ δημοσίας τε ταφῆς ἔτυχε καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Γαΐου. Conf. Calig. 13.

eodem exemplo) i. e. eodem argumento. Caes. Civ. III, 108.

heredes – reliquit) Cal. 14: *Tiberius testamento alterum nepotem suum, praetextatum adhuc, coheredem ei dederat.* Sed irritam eius voluntatem fecit Caligula. Conf. Dio LIX, 1.

substituitque) h. e. Tiberium secundum heredem fecit Caio, et invicem, altero prius mortuo.

Dedit et legata) Dio LIX, 2, ea Caium dissolvisse, tradit. Eius verba haec sunt: τούς τε οὖν δορυφόρους εὐθὺς γυμνασίαν ποιουμένους θεασάμενος μετὰ τῆς γερουσίας, τάς τε καταλειφθείσας σφίσι κατὰ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς διένειμε, καὶ ἑτέρας τοσαύτας προσεπέδωκε· καὶ τῷ δήμῳ τάς τε πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίας μυριάδας (τοσαῦται γὰρ αὐτῷ κατελείφθησαν) καὶ προσέτι τὰς ἑξήκοντα κατ' ἄνδρα δραχμάς, ἃς ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐς τοὺς ἐφήβους ἐσγραφῇ οὐκ εἰλήφεσαν, μετὰ τόκου πεντεκαίδεκα ἄλλων δραχμῶν ἀπέδωκε· τοῖς τε γὰρ ἀστικοῖς καὶ τοῖς νυκτοφύλαξι, τοῖς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἐκ τοῦ καταλόγου οὖσιν, εἴ τέ τι ἄλλο στράτευμα πολιτικὸν ἐν τοῖς μικροτέροις τείχεσιν ἦν, τὰ καταλειφθέντα διέλυσε· τουτέστι, τοῖς μὲν ἀστικοῖς, ἀνὰ πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν δραχμάς, τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασι, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. De *vicorum magistris* v. Aug. 30.

C. CAESAR

CALIGVLA

1. Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris Antoniae filius, a Tiberio patruo adoptatus, quaesturam quinquennio ante, quam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. Missusque ad exercitum in

et minoris Antoniae) Plutarch. Anton. 87: ἀπολειπομένων τῶν Αντωνίου καὶ Οκταβίας δυοῖν θυγατέρων, τὴν μὲν Δομίτιος Αἰνόβαρβος ἔλαβε, τὴν δὲ σωφροσύνῃ καὶ κάλλει περιβόητον Αντωνίαν Δροῦσος, ὁ Λιβίας υἱός, πρόγονος δὲ Καίσαρος· ἐκ τούτων ἐγένετο Γερμανικὸς καὶ Κλαύδιος. Pro *minoris* alii n. l. *iunioris*, quod glossam recte indicat Oudendorp.

adoptatus) vid. Tiber. c. 15. Factum a. 757. Dio LV, 13.

quinquennio ante) natus annos viginti et quod excurrit. Quaestor enim fuit a. 760, auctore Dion. LV, 31 quum vitam iniisset a. 739. Annus autem quaesturae legitimus inde ab Augusti temporibus erat aetatis vigesimus quintus, ut patet e Dion. LII, 20, et docet Lips. in exc. ad Tac. A. III, 29.

consul. statim) i. e. praetermissa aedilitate et praetura a quaestura statim ad consulatum transiit, non eodem anno, sed quinquennio post, a. V. 765. Dio LVI, 26: Γερμανικὸς τὴν ὕπατον ἀρχὴν μηδὲ στρατηγήσας ἐδέξατο.

Missus – in Germaniam) Multa omittit auctor, ad rem, quam agit, festinans, ut expeditionem Pannonicam a. 760, de qua Dio LV, 31 sqq.; Vell. II, 116, et res prius in Germania gestas, in quam missus iam fuerat a. 762, auctore Dion. LVI, 25. Denuo id factum a. 766. Vell. II, 123: *Caesar Augustus, quum Germanicum nepotem suum, reliqua belli patraturum*

Germaniam, excessu Augusti nunciato, legiones universas, Imperatorem Tiberium pertinacissime recusantes, et sibi summam reipublicae deferentes, incertum, constantia an pietate maiore, compescuit; atque, hoste mox devicto, triumphavit. Consul deinde iterum creatus, ac priusquam honorem iniret, ad componendum Orientis statum expulsus, quum Armeniae regem devicisset, Cappadociam in provinciae formam redegisset, annum

misisset in Germaniam etc. Praefuit ibi octo legionibus. Tac. Ann. I, 3: *Germanicum, Drusa ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit.* Conf. Id. I, 31.

legiones — compescuit) vid. Nostr. Tiber. 25; Tac. I, 31 sqq.

hoste mox devicto) vid. Tac. I, 50 sqq.

triumphavit) A. 770; Tac. II, 41: *C. Caecilio, L. Pomponio CSS. Germanicus Caesar a. d. VII Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Cattisque et Angrivariis, quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt; vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecta accipiebatur* etc. Conf. Vell. II, 129. Strabo VII, 1, §. 3 et 4.

Consul-iter. creatus) A. 771, Tac. II, 53: *Sequens annus Tiberium tertia, Germanicum iterum Consules habuit; sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, visn fratre Drusa, in Dalmatia agente.*

prius-expulsus) Tac. II, 5: *Caeterum Tiberia haud ingratum accidit, turbari res Orientis; ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, novisque provinciis impositum, dolo simul et casibus obiectaret.* Missus est Germanicus a. 770, statim post triumphum. Tac. II, 43: *Tunc decreto Patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis obtinerent.*

Arm. regem devicisset) A. 771. Tac. II, 56: *Armenii regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone, sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia, instituta et cultum Armeniarum aemulatus, venatu, epulis, et quae alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, approbantibus nobilibus, circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius imposuit; caeteri venerantes regem, Artaxiam consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis;* c. 58: *Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est.* Lips. ad Tac. II, 56, iubet igitur n. l. legi vel *deiecisset*, vel, quod potius censet, et plerisque probavit, *dedisset.* Puto, Suetonium errasse, vel alium fontem secutum. Fortasse etiam Germanicus Armeniis in amovendo Vonone armis opem praestiterat, ut uterque scriptor possit conciliari. Ita fere vulgatam defendit etiam Müllerus Observ. p. 14.

Cappadociam-redegisset) perducto Romam rege Archelao. Vid. ad Tiber.

aetatis agens quartum et tricesimum diutino morbo Antiochiae obiit, non sine veneni suspicione. Nam praeter livores, qui toto corpore erant, et spumas, quae per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est: cuius ea natura existimatur, ut tinctum veneno igne confici nequeat.

2. Obiit autem, ut opinio fuit, fraude Tiberii, ministerio et opera Cn. Pisonis: qui sub idem tempus Syriae praepositus, nec dissimulans, offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam aegrum Germanicum gravissimis verborum ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quae, ut Romam rediit, paene discerptus a populo, a Senatu capitis damnatus est.

3. Omnes Germanico corporis animique virtutes, et quantas nemini cuiquam, contigisse, satis constat: for-

37; Tac. II, 42, et 56, ubi: *At Cappadoces, in formam provinciae redacti, Q. Veranium Legatum accepere: et quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur.* Dio LVII, 17: καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. Strabo XII, 1, 4: τελευτήσαντος τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος, ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. A. 771.

obiit) A. 772, natus a. 739. Vid. Tac. II, 69–72, et notata supra ad Tiber. c. 52.

cor – confici nequeat) Plin. XI, 71: *Negatur cor cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint; negatur et veneno interemtis. Certe exstat oratio Vitellii, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento, palamque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Caesaris cremari. Contra genere morbi defensus est Piso.*

Cn. Pisonis) Tac. II, 69 sqq. Vid. ad Tiber. 52.

Syriae praepositus) A. 770. Tac. II, 43: *Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat; praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum* etc.

damnatus est) Tac. III, 10–15, et Nost. Tib. l. c. Dio LVII, 18, qui: ὁ δὲ Πείσων ἐς τὸ βουλευτήριον ἐπὶ τῷ φόνῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τιβερίου εἰσαχθείς, ἀναβολήν τέ τινα ἐποιήσατο, καὶ ἑαυτὸν κατεχρήσατο.

Omnes – virtutes) vid. Tac. II, 13, et 73, ubi: *Et erant, qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adaequarent*

mam et fortitudinem egregiam, ingenium in utroque eloquentiae doctrinaeque genere praecellens, benevolentiam singularem, conciliandaeque hominum gratiae ac promerendi amoris mirum et efficax studium. Formae minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paulatim repleta, assidua equi vectatione post cibum. Hostem cominus saepe percussit. Oravit causas etiam triumphalis; atque inter cetera studiorum monumenta reliquit et comoedias graecas. Domi forisque civilis: libera ac foederata oppida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Caesorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, et comportare primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam, qualescunque et quantacunque de

etc. Dio LVII, 18: κάλλιστος τὸ σῶμα, ἄριστος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἔφυ· παιδείᾳ τε ἅμα καὶ ῥώμῃ διέπρεπε, καὶ ἔς τε τὸ πολέμιον ἀνδρειότατος ὤν, ἡμερώτατα τῷ οἰκείῳ προσεφέρετο· καὶ πλεῖστον ἰσχύων, ἅτε Καῖσαρ ὤν, ἐξ ἴσου τοῖς ἀσθενεστέροις ἐσωφρόνει· καὶ οὐδὲν οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχομένους ἐπαχθές, οὔτε πρὸς τὸν Δροῦσον ἐπίφθονον, οὔτε πρὸς τὸν Τιβέριον ἐπαίτιον ἔπραττεν· ἀλλὰ συνελόντι εἰπεῖν, ἐν ὀλίγοις τῶν πώποτε οὔτε ἐξήμαρτέ τι ἐς τὴν ὑπάρξασαν αὐτῷ τύχην, οὔτ' αὐτὸς ὑπ' ἐκείνης διεφθάρη etc.

in utroque-genere) Graeco et Latino. Vid. ad Tiber. 70.

Oravit causas) Dio LVI, 26, ubi de primo eius consulatu sermo: ἐκ πολλῶν ᾠκειοῦτο τῷ πλήθει, καὶ ὅτι ὑπερεδίκει τινῶν, οὐχ ὅπως ἐπὶ τῶν ἄλλων δικαστῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐγούστου. Cf. Ovid. Fast. I, 21. Patet autem, *triumphalem* dici ob ornamenta triumphalia prius accepta, quum statim post legitimum triumphum in Orientem profectus fuerit.

sine lictoribus) Atheuis uno lictore usus est. Tac. II, 53: *Hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno lictore uteretur*, ubi vid. Lips.

Caesorum-aggressus est) A. 768, Tac. I, 62: *Romanus exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente, alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes, ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, moesti simul et infensi condebant. Primum exstruendo tumulo caespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos, et praesentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiorem hostium credebat.*

causa nactus esset, lenis adeo et innoxius, ut Pisoni, decreta sua rescindenti, clientelas divexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque et devotionibus impugnari se comperisset: ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut et amicitiam ei more maiorum renunciaret, mandaretque domesticis ultionem, si quid sibi accideret.

4.° Quarum virtutum fructum uberrimum tulit, sic probatus et dilectus a suis, ut Augustus (omitto enim necessitudines reliquas,) diu cunctatus, an sibi successorem destinaret, adoptandum Tiberio dederit: sic vulgo favorabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adve-

divexanti) Recepi pro *diu vexanti* emendationem, quae Lipsio, Torrentio, Salmasio, in mentem venit, probatam etiam Wolfio. Infra Ner. 34: *neque in divexanda quidquam pensi habuit.* Decreta rescissa a Pisone narrat Tac. II, 69: *At Germanicus, Aegypto remeans, cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit.*

veneficiis qu. et devotionibus) Tac. l. c. V. ad Tiber. 52.

amicitiam renunciaret) Tac. c. 70: *componit epistolas, quis amicitiam ei renunciabat*, ad qu. l. v. excurs. Lipsii. — *Et* ante *amic.* abest in cod., cuius collatio est in manibus Cel. Mülleri.

mandaretque-ultionem) Oratio est apud Tac. c. 71, qui addit: *Iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante, quam ultionem, amissuros.*

si quid sibi accideret) εἴ τι πάθοι, per euphemismum. Ernestius dicendum fuisse censet *accidisset.* Ita actio ulciscentium respiceretur, cui sane post mortem demum Germanici locus. Sed verba hoc loco referantur ipsius Germanici, mortem suam ut rem futuram et adhuc incertam cogitantis. *Accideret* igitur optativus est aoristi. Ita c. 24: *quod spe occupandi Vrbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset.* Auctor imperfecto usus est, quoniam retulit ad *spem*, scripturus *accidisset*, si retulisset ad *occupandi Vrbem.* Non minore iniuria Ern. infra c. 29, damnat: *cui tam diu non prodesset elleborum*, rectam Latinitatem postulare dicens *profuisset.* Imo continuus usus ellebori neque eodem illo tempore intermissus, antea tamen et adhuc sine fructu, imperfecto optime significatur. Ita Plutarch. Ages. 3: χρόνον οὔπω πολὺν ἐν τῇ πόλει διάγων, αἰτίαν ἔσχε etc., ubi διάγων particip. est imperfecti.

ut Augustus-destinaret) Tac. IV, 57: *Dubitaverat Augustus, Germanicum, sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei romanae imponere; sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit.*

adopt. Tiberio) vid. c. 1. et Tiber. cap. 15.

niret, vel sicunde discederet, prae turba occurrentium prosequentiumve nonnunquam eum discrimen vitae adisse: e Germania vero, post compressam seditionem, revertenti, praetorianas cohortes universas prodisse obviam, quamvis pronunciatum esset, ut duae tantummodo exirent; populi autem romani sexum, aetatem, ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effudisse se.

5. Tamen longe maiora et firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem exstitere. Quo defunctus est die lapidata sunt templa, subversae Deûm arae, Lares a quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expositi. Quin et barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique moerore, consensisse ad inducias; regulos quosdam barbam posuisse, et uxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus: regum etiam regem et exercitatione venandi, et convictu Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustitii instar est.

6. Romae quidem, quum ad primam famam valetudinis attonita et moesta civitas sequentes nuncios opperiretur, et repente iam vesperi incertis auctoribus con-

lapidata) De usu huius verbi vid. Duker. ad Flor. I, 22, 2.

barbam posuisse) Barbam ponere in luctu et capillos radere, gentibus Orientalibus erat solemne. Copiose de hoc more egerunt Kirchmann. de funer. Rom. II, 14, et Geierus de Ebraeorum luctu c. 8, §. 5, nostri loci haud obliti.

regum et. regem) i. e. Parthorum regem, τὸν βασιλέα, τὸν μέγαν βασιλέα. Plutarch. Lucull. 14. Tigranes etiam, Armeniae rex, ob maximam potentiam βασιλεὺς βασιλέων dicitur. Id. Pompei. 38, hunc ducem dedignatum narrat, in literis τὸν Πάρθον βασιλέα βασιλέων προσαγορεῦσαι.

Megistanum) i. e. procerum. Tac. A. XV, 27, *Megistanas Armenios* memorat. Senec. epist. 21, *Megistanas* et *Satrapas* coniungit. In N. T. idem voc. ter recurrit. Marc. VI, 21: Ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ. Apoc. VI, 15: οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ μεγιστᾶνες, et c. XVIII, 23: οἱ μεγιστᾶνες τῆς γῆς. Respondet latinis: *optimates*, *magnates*.

repente iam – percrebruisset) Tac. II, 82: *Forte negotiatores, vivente adhuc*

valuisse tandem percrebruisset, passim cum luminibus et victimis in Capitolium concursum est, ac paene revulsae templi fores, ne quid gestientes vota reddere morarentur. Expergefactus e somno Tiberius est gratulantium vocibus, atque undique concinentium, *Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus.* Sed ut demum, fato functum, palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit, duravitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti etiam atrocitas insequentium temporum, cunctis nec temere opinantibus, reverentia eius ac metu repressam Tiberii saevitiam, quae mox eruperit.

7. Habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippae et Iuliae filiam, et ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens, insigni festivitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris Livia dedicavit, Augustus in cubiculo suo positam, quotiescunque introiret, exosculabatur. Ceteri superstites patri fuerunt. Tres sexus feminini, Agrippina, Drusilla, Livilla, continuo triennio natae:

Germanico Syria egressi, laetiora de valetudine eius attulere; statim credita, statim vulgata sunt; ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios atque illi in plures cumulata gaudio transferunt; cursant per urbem, moliuntur templorum fores; iuvit credulitatem nox, et promptior inter tenebras affirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit.

ne quid-morarentur) Recepi cum Burm. Oudend. Ernest. optimam lectionem. Vulg. *moraretur.* Sensus: ne fores se vota reddere gestientes quid (i. e. τι, aliquo modo v. aliquod momentum) *morarentur*, i. e. detinerent. Vid. ind.

Salva Roma-Germanicus) Versus trochaicos tetrameter catalecticus.

per festos Dec. m. dies) Saturnalia.

reverentia — Tib. saevitiam) Dio LVII, 19: Τιβέριος, ἐπεὶ τὸ ἐφεδρεῦον οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη.

Capitolinae Veneris) Commemoratur etiam Galb. 18. Vid. Nardini Rom. vet. V, 16, qui, utrum eadem atque *Erycinae Veneris* aedes fuerit, an *Calvae*, an et alterius, incertum se fatetur.

totidem mares, Nero et Drusus et C. Caesar. Neronem et Drusum Senatus, Tiberio criminante, hostes iudicavit.

8. C. Caesar natus est pridie Kalendas Septembres, patre suo et C. Fonteio Capitone Consulibus. Vbi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gaetulicus Tiburi genitum scribit; Plinius Secundus in Treveris, vico Ambiatino, supra Confluentes: addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi, inscriptas, OB AGRIPPINAE PVERPERIVM. Versiculi, imperante mox eo divulgati, apud hibernas legiones procreatum indicant:

In castris natus, patriis nutritus in armis,
Iam designati Principis omen erat.

Ego in actis, Antii editum, invenio. Gaetulicum refellit Plinius quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes iuvenis gloriosique Principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret: abusumque audentius

Neronem et Drusum) vid. Tiber. 54.

prid. Kal. Sept.) Consentit Dio LIX, 7: τὴν πλευταίαν τοῦ Αὐγούστου natalem eius dicens. Annus fuit V. 765, v. c. l.

Cn. Lentulus Gaetulicus) Distinguendum Gaetulicum a Lentulo Augure, de quo dictum ad Tiber. 49, ac duos fuisse Gaetulicos, patrem, cuius mortem refert Tac. IV, 44, ad a. 778, et filium, de quo hic sermo, historiis carminibusque aeque celebrem, Consulem a. 779, interfectum a Caligula a. 792, ob coniurationem (vid. Dion. LIX, 22, et Nostr. Claud. 9), docet Lips. ad Tac. l. c., ubi scriptores, qui eum memoravere, citavit.

vico Ambiatino) De orthographia nominis (scribitur enim varie) locique situ vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 3, p. 321 sqq. Conf. Mannert. Geogr. Graec. et Rom. vol. II, pag. 185 sqq. — *Confluentes* sunt Mosellae et Rheni, hodie *Coblentz*. — Caeterum Plinii sententiam confirmat Tac. I, 41: *infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant* etc. Pro Tacito pugnat Lipsius in excursu ad l. c., pro Suetonio Ernestius ad nostrum. Arbiter hodie nemo fuerit, nec refert, tam accurate scire natale solum monstri. Optime tamen Oudend. disputat in nota 6, ad hoc caput, qua Suetonii argumenta confirmat.

urbe Herculi sacra) vid. ad August. cap. 72.

mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus et ipse C. Caesar; de cuius amabili pueritia immaturoque obitu supra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Augusti memoriae mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum, consentiunt, iam nato Caio. Nec Plinii opinionem inscriptio arae quidquam adiuverit, quum Agrippina bis in ea regione filias enixa sit, et qualiscunque partus, sine ullo sexus discrimine, *puerperium* vocetur; quod antiqui etiam puellas *pueras*, sicut et pueros *puellos* dictitarent. Exstat et Augusti epistola, ante paucos quam obiret menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Caio hoc (neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat): *Puerum Caium quintodecimo Kalendas Iunii, si Dii volent, ut ducerent Talarius et Asellius, heri cum his constitui. Mitto praeterea cum eo ex servis meis medicum, quem, scripsi Germanico, si vellet, ut retineret. Valebis, mea Agrippina, et dabis operam, ut valens pervenias ad Germanicum tuum.* Abunde arbitror parere, non potuisse ibi nasci Caium, quo prope bimulus demum perductus ab Vrbe sit. Versiculorum quoque fidem eadem haec elevant; et eo facilius, quod hi sine auctore sunt. Sequenda est igitur, quae sola (actorum) restat (et) publici instrumenti auctoritas: praesertim quum Caius Antium, omnibus semper locis atque secessibus praelatum, non aliter, quam natale

puerperium) Priscian. lib. VI: *Pueri femininum pueram dicebant antiquissimi, unde et puerpera, quae puerum vel pueram parit.* Idem docet voc. *puella*, i. e. *puerula.*

(*actorum*) *rest.* (*et*) *publ. instr.*) Cum Casaubono, Graevio et Oudend. *actorum* in textum venisse puto ex interpretatione *publici instrumenti*, quod patet etiam ex vitiosa in omnibus libris scriptione. Recepto vocab. *actorum* addidit aliquis *et* ante *publ. instr.* Wolfius utrumque omisit. Nisi sequeretur *auctoritas*, suaderem: *sequenda est igitur auctori, quae sola* etc.

solum, dilexerit; tradaturque etiam, sedem ac domicilium imperii taedio Vrbis transferre eo destinasse.

9. Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum praeterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore et gratia valuerit, maxime cognitum est, quum post excessum Augusti tumultuantes, et in furorem usque praecipites, solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt, quam ablegari eum ob seditionis periculum, et in proximam civitatem demandari, animadvertissent. Tunc demum ad poenitentiam versi, represso ac retento vehiculo, invidiam, quae sibi fieret, deprecati sunt.

10. Comitatus est patrem et Syriaca expeditione. Vnde reversus primum in matris, deinde, ea relegata, in Liviae Augustae proaviae suae contubernio mansit: quam defunctam praetextatus etiam tum pro rostris laudavit. Transiitque ad Antoniam aviam, et unetvicesimo aetatis anno, accitus Capreas a Tiberio, uno

Caligulae) Tac. I, 41: *Militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.* Dio LVII, 5: Γάϊον Καλιγόλαν, ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφείς, τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο, προσωνόμαζον. Idem Victor Epit. c. 3, et Caes. 3, Senec. de constant. sap. 18. De hoc calciamenti genere vid. Iul. Nigronum de caliga cap. 4, Balduini calceum antiquum c. 13, et Ruben. de re vestiaria II, 1.

in proximam civitatem) in Treveros. Vid. Tac. I, 40 sqq. Dio l. c.: τήν τε γυναῖκα αὐτοῦ Αγριππίναν, καὶ τὸν υἱόν, ὑπεκπεμφθέντας ποι ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ, συνέλαβον· καὶ τὴν μὲν Αγριππίναν ἐγκύμονα οὖσαν ἀφῆκαν αὐτῷ δεηθέντι, τὸν δὲ δὴ Γάϊον κατέσχον.

represso – deprecati sunt) Tac.: *Sed nihil aeque flexit, quam invidia in Treveros; orant, obsistunt, rediret, maneret, pars Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. Invidia fiebat* militibus, quod apud Treveros tutius mansuros dux iudicaverat suos, quam in illorum castris.

praetextatus etiam tum) annos natus 16, quum lucem vidisset a. 765, Livia obiret a. 782. Vid. Tiber. 51.

pro rostris laudavit) Tac. V, 1: *Laudata est pro rostris a C. Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est.*

unetvicesimo) Recepi Oudend. emendationem, iubente etiam Wolfio.

atque eodem die togam sumsit, barbamque posuit, sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum eius. Hic omnibus insidiis tentatus elicientium cogentiumque se ad querelas, nullam unquam occasionem dedit, perinde obliterato suorum casu, ac si nihil cuiquam accidisset: quae vero ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittens, tantique in avum, et qui iuxta erant, obsequii, ut non immerito sit dictum, *nec servum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuisse.*

11. Naturam tamen saevam atque probrosam nec tunc quidem inhibere poterat, quin et animadversionibus poenisque ad supplicium datorum cupidissime interesset, et ganeas atque adulteria, capillamento celatus et veste longa, noctibus obiret, ac scenicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret; facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum eius ingenium, quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut aliquoties praedicaret, *exitio*

Vulgo *undevicesimo* et *inde vicesimo.* Sed Tac. VI, 20, ad a. 786, aetatis Caii unetvicesimum: *Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit.* Id autem factum, auctore Nostro c. 12, *non ita multo post* sumtam togam. Alias dixisset: *insequenti anno.*

barbamque posuit) Quae initae virilis aetatis solemnitas festo celebrari solebat. Vid. Ruperti ad Iuvenal. III, 186.

qualis contig.–tirocinio fr.) vid. ad Tiber. 54.

elicientium–querelas) i. e. elicientium querelas, et cogentium se ad querelas. In utroque verbo est conatus sine effectu.

obliterato suorum casu) Tac. VI, 20: *immanem onimum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exsilio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis*: ubi coniicio legendum *qualem* sc. habitum *in diem* (i. e. καθ' ἡμέραν) *Tiberius induisset, pari habitu.*

saevam atque probrosam) *saevam*, quod suppliciis interesse, *probrosam*, quod ganeas atque adulteria obire solebat.

quod sag.–perspexerat) Dio LVIII, 23: οὔτε ἕτερόν τινα ὁμοίως πάνυ προσήκοντα ἑαυτῷ ἔχων (Tiberius), καὶ ἐκεῖνον κάκιστον εἰδὼς ἐσόμενον, ἀσμένως (ὥς φασι) τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἔδωκεν· ὅπως τά τε ἑαυτοῦ τῇ τοῦ Γαΐου ὑπερβολῇ συγκρυφθῇ· καὶ τὸ πλεῖον τό τε εὐγενέστατον τῆς λοιπῆς βουλῆς

suo omniumque Caium vivere: et, *se natricem* (serpentis id genus) *populo romano*, *Phaëthontem orbi terrarum educare.*

12. Non ita multo post Iuniam Claudillam, M. Silani nobilissimi viri filiam, duxit uxorem. Deinde Augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam inaugureretur, ad pontificatum traductus est: insigni testimonio pietatis atque indolis, quum, deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Seiano hoste tunc suspe-

καὶ μετ' αὐτὸν φθαρῇ· λέγεται γοῦν πολλάκις ἀναφθέγξασθαι τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον· Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. Nepotem etiam suum e Druso, Tiberium, a Caio interemtum iri, perspexerat, auctore eodem Dione c. c.: τῷ Γαΐῳ ὡς καὶ μοναρχήσοντι προσεῖχε, καὶ μάλισθ' ὅτι τὸν Τιβέριον καὶ ὀλίγον χρόνον βιώσεσθαι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου φονευθήσεσθαι σαφῶς ἠπίστατο· ἠγνόει μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδὲ τῶν κατὰ τὸν Γάϊον· ἀλλὰ καὶ εἶπέ ποτε αὐτῷ, διαφερομένῳ πρὸς τὸν Τιβέριον, ὅτι· Σύ τε τοῦτον ἀποκτενεῖς, καὶ σὲ ἄλλοι. Cf. Tac. VI, 46.

serpentis id genus) Manifestum glossema. Ita iam alii indicarunt.

Iuniam Claudillam) A. 786. Tac. VI, 20: *Sub idem tempus C. Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit.* Dio LVIII, 25, ad a. 788 refert: Τιβέριος ἐν Ἀντίῳ τοὺς τοῦ Γαΐου γάμους ἑώρταζεν.

in locum – Drusi) qui periit a. 786. Vid. ad Tib. 54.

ad pontificatum) Si Dioni fides, biennio ante. Is enim LVIII, 8, ad a. 784: ἔκ τε οὖν τούτων ὁ Σηϊανὸς αὖθις ἠλλοιοῦτο, καὶ διότι καὶ τὸν Γάϊον ὁ Τιβέριος ἱερέα ἀποδείξας ἐπῄνεσε, καί τι καὶ ὡς διάδοχον αὐτὸν τῆς μοναρχίας ἕξων ἐνεδείκνυτο. Caii nomen quaerit etiam Reimar. in his c. 7: verbis: ὁ Τιβέριος ἱερέας μετ' αὐτοῦ τε καὶ ἐκεῖνον (Seianum) καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐποίησε, ubi nullus dubito, quin pro μετ' αὐτοῦ τε scribendum sit μετὰ Γαΐου. Id quidem certum, Suetonium nimio brevitatis studio tempora paulum miscuisse. Nam pontificatum Caii ad a. 784 pertinere, docent praeter Dionis l. c. verba: *Seiano hoste – oppresso.* Constat enim, Seianum obiisse a. 784. Sed quum Augurem factum narrasset Caium subiungit statim auctor pontificatus mentionem, quamquam biennio ante in illum collati. Quod Oudendorpium verba adhuc vexant Dionis c. 7: ὁ δ' οὖν Τιβέριος ταῖς μὲν ἱερωσύναις ἐτίμησεν αὐτόν, οὐ μὴν καὶ μετεπέμψατο, ἀλλὰ καὶ αἰτησαμένῳ οἱ, ὅπως ἐς τὴν Καμπανίαν ἐπὶ προφάσει τῆς μελλονύμφου νοσησάσης ἔλθῃ, κατὰ χώραν μεῖναι προσέταξεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὅσον οὔπω ἐς τὴν Ῥώμην ἀφιξόμενος, id tribuendum errori, quem cum Fabricio aliisque Dionis interpretibus erravit, de Caio intelligentibus, quae ad Seianum pertinent. Verum vidit Reimarus.

insigni testimonio) sc. a Tiberio de pietate Caii erga se atque indole lato.

reliquis subsidiis) mortuis Germanico et Druso, filio Tiberii, sublatis

eto, mox et oppresso, ad spem successionis paulatim admoveretur. Quam quo magis confirmaret, amissa Iunia ex partu, Enniam Naeviam, Macronis uxorem, qui tum praetorianis cohortibus praeerat, sollicitavit ad stuprum, pollicitus et matrimonium suum, si potitus imperio fuisset: deque ea re et iureiurando et chirographo cavit. Per hanc insinuatus Macroni, veneno Tiberium aggressus est, ut quidam opinantur: spirantique adhuc detrahi anulum, et, quoniam suspicionem retinentis dabat, pulvinum iussit iniici, atque etiam fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat, confestim in crucem acto. Nec abhorret a veritate, quum sint quidam auctores, ipsum postea, etsi non de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio, professum. Gloriatum enim esse assidue, in commemoranda sua pietate, *ad ulci-*

fratribus Caii, Druso et Nerone. Quod *ad spem successionis admotum* dicit, id Dio locis supra citatis, ὡς διάδοχον αὐτὸν τῆς μοναρχίας ἕξων ἐνεδείκνυτο, et: τῷ Γαΐῳ ὡς καὶ μοναρχήσοντι προσεῖχε.

amissa Iunia ex partu) Dio LIX, 8, ad a. 790: τὴν θυγατέρα τοῦ Σιλανοῦ ἐκβαλόντα ad Orestillae, de qua vid. c. 25, nuptias eum processisse dicit. Cum Nostro consentit Tac. VI, 45, mortem Iuniae Claudiae ad a. 789 referens. Philo etiam legat. ad Cai. ὠκύμορον ἀποθανοῦσαν tradit.

Enniam Naeviam, Macronis uxorem) Naevius Sertorius Macro (ita enim appellatur Dion. LVIII, 9) praecipuam Tiberio operam praestiterat in opprimendo Seiano, cui successit in cohortium praetorianarum praefectura, *Seiano deterior*, ut Arruntius apud Tac. VI, 48, postea a Caio ad mortem adactus. Vid. infra ad c. 26. Caii cum uxore eius consuetudinem Tac. VI, 45, ita narrat: *Nimia iam potentia Macronis, qui gratiam C. Caesaris, nunquam sibi neglectam, acrius in dies ferebat, impuleratque, post mortem Claudiae, quam nuptam ei retuli, uxorem suam Enniam, immittendo amore iuvenem illicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur. Nam, etsi commotus ingenio, simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.* Dio LVIII, 28: ἅτε γὰρ κακῶς ἤδη τοῦ Τιβερίου νοσοῦντος, τὸν νεανίσκον ἐθεράπευε (Macro)· καὶ μάλισθ' ὅτι ἐς ἔρωτα αὐτὸν τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς Ἐννίας Θρασύλλης προὐπεπήκτο. Hic locus, comparatus cum superiori LVIII, 9, certam fere reddit emendationem Casauboni: *Enniam, Naevii Macronis uxorem.*

Tiberium aggressus est) vid. Tiber. 73. Mox pro *retinentis* Reines. ad

scendam necem matris et fratrum introïsse se cum pugione cubiculum Tiberii dormientis, et misericordia correptum, abiecto ferro recessisse: nec illum, quamquam sensisset, aut inquirere quicquam, aut exsequi ausum.

13. Sic imperium adeptus, populum romanum, vel dicam hominum genus, voti compotem fecit, exoptatissimus Princeps maximae parti provincialium ac militum, quod infantem plerique cognoverant; sed et universae plebi urbanae ob memoriam Germanici patris, miserationemque prope afflictae domus. Itaque ut a Miseno movit, quamvis lugentis habitu, et funus Tiberii prosequens, tamen inter altaria et victimas, ardentesque tedas, densissimo et laetissimo obviorum agmine incessit, super fausta omina *sidus* et *pullum* et *puppum* et *alumnum* appellantium.

14. Ingressoque Vrbem, statim consensu Senatus et irrumpentis in Curiam turbae, irrita Tiberii voluntate,

marginem ed. Casaub. coniecit *renitentis.*

et miser.) Alii assuere *sed*, Müller. *at.*

voti compotem) Grammatice quidem refertur hoc ad *populum rom.*; at simul complectitur *genus hom.*; de quo zeogmate vid. Perizon. ad Sanctium p. 712. WOLF.

a Miseno) ubi obierat Tiberius. Vid. Tib. 72 et 75.

inter altaria – tedas) vid. Lips. ad Tac. Hist. II, 70, Casaub. ad h. l.

omina) Ita dedi cum Gronov. Burm. Wolfio. Vulg. *nomina.* Iosephus ἐπιβοήσεις εὐφήμους dicit, et Noster *super*, id est praeter faustas alias acclamationes s. omina, blanda ei nomina data refert. Supra Aug. 57: *Revertentem ex provincia non solum faustis ominibus, sed et modulatis carminibus prosequebantur.*

alumnum) Ipse se υἱὸν καὶ τρόφιμον Senatorum ferebat. Dio LIX, 6.

irrita Tib. voluntate) de qua vid. Tib. 76. Dio LIX, 1: ἐκεῖνος (Tiberius) καὶ τῷ Τιβερίῳ τῷ ἐγγόνῳ (Tiberio Gemello, e Druso filio et Livilla nepoti) τὴν αὐταρχίαν κατέλιπεν· ὁ δὲ δὴ Γάϊος τὰς διαθήκας αὐτοῦ ἐς τὸ συνέδριον διὰ τοῦ Μάκρωνος ἐσπέμψας, ἀκύρους ὑπό τε τῶν ὑπάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τῶν προπαρεσκευασμένων οἱ, ὡς καὶ παραφρονήσαντος ἐποίησεν· ὅτι παιδίῳ, ᾧ μηδὲ ἐσελθεῖν ἐς τὸ βουλευτήριον ἐξῆν, ἄρχειν σφᾶς ἐπέτρεψε· τότε τε οὖν παραχρῆμα οὕτως αὐτὸν τῆς ἀρχῆς παρέλυσε, καὶ μετὰ τοῦτο ποιησάμενος ἀπέκτεινε· καίπερ ὁ Τιβέριος πολλαχῇ

qui testamento alterum nepotem suum, praetextatum adhuc, coheredem ei dederat, ius arbitriumque omnium rerum illi permissum est, tanta publica laetitia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum caesa tradantur. Quum deinde paucos post dies in proximas Campaniae insulas traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt; ne minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda sollicitudine et cura de incolumitate eius. Vt vero in adversam valetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt, qui, depugnaturos se armis pro salute aegri, quique capita sua titulo proposito voverent. Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum

τὰ αὐτὰ γράψας, ὡς καὶ ἰσχύν τινα παρὰ τοῦτο ἕξοντα, κατέλιπε, καὶ πάντα τότε ἐκεῖνα ὑπὸ τοῦ Μάκρωνος ἐν τῇ γερουσίᾳ ἀνεγνώσθη. Curia nondum patebat iuveni Tiberio, ut *praetextato adhuc. Coheredem* autem *imperii* constitutum eum fuisse, praeter verba Dionis et Xiphilini, qui: τὸν Τιβέριον — αὐτοκράτορα σὺν αὐτῷ ἀπέδειξε, docent Iosephus et Philo. Apud illum enim XVIII, 8, Tiberius moriens Caio nepotem ut imperii consortem commendat. Hic legat. ad Cai. p. 771: συναγαγὼν ὁ Γάϊος τοὺς ἐν τέλει, βούλομαι μέν, ἔφη, τὸν γένει μὲν ἀνεψιόν, εὐνοίᾳ δὲ ἀδελφόν, ἑπόμενος καὶ τῇ τοῦ τελευτήσαντος Τιβερίου γνώμῃ, κοινοπραγεῖν τῆς αὐτοκρατοῦς ἐξουσίας· ὁρᾶτε δὲ καὶ αὐτοὶ νήπιον ἔτι ὄντα κομιδῇ, καὶ χρῄζοντα ἐπιτρόπων καὶ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν. Alio loco κοινωνὸν ἀπολειφθέντα τῆς ἀρχῆς dicit. Idem patet ex verbis Nostri, quibus *ius arbitriumque omnium rerum* Caio *permissum* refert. Frustra difficultates quaesivit Casaubonus; ubi nullae sunt.

in prox. Campaniae ins.) Alterum eius iter in Campaniam a. 792, refert Dio LIX, 13. — Mox *in test. sollicitudine* est: ubi sollicitudinem testificari posset, vel, ubi id ageret, ut sollicitudinem testificaretur, ne quis nove dictum censeat cum Ernestio, pro, testificandae sollicitudinis. Vtrumque enim, pronti sententiam capias, neque bene dicitur. Muller. nimis arctis finibus circumscribit auctoris sententiam, subaudiens *vota suscipiendi* post *occasionem*.

in advers. valet.) octavo imperii mense per intemperantiam, ut narrat Philo p. 769. Dio LIX, 8: μετὰ τοῦτο νοσήσας, αὐτὸς μὲν οὐκ ἀπέθανε, τὸν δὲ δὴ Τιβέριον — ἀνεχρήσατο.

depugnaturos se) vid. c. 27. In sua capita deflectere se putabant Deorum iram destinatamque alicui mortem, qui pro salute eius ita se devovebant. Apte Casaub. comparat Neron. 36. Eadem sententia veterum frequentibus pro patria devotionibus causa fuit.

favor. Namque Artabanus, Parthorum rex, odium semper contemtumque Tiberii prae se ferens, amicitiam eius ultro petiit; venitque ad colloquium legati consularis, et transgressus Euphratem, aquilas et signa romana, Caesarumque imagines adoravit.

15. Incendebat et ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrymis pro concione laudato, funeratoque amplissime, confestim Pandateriam et Pontias, ad transferendos matris fratrisque cineres, festinavit, tempestate turbida, quo magis pie-

Postea *titulo proposito* est: formula devotionis in tabula publice proposita.

Artabanus) vid. Tiber. 66. Coactum a L. Vitellio, Syriae praeposito, Artabanum tanta verecundia Caium prosecutum esse, ad a. 793, narrat Dio LIX, 27, quocum consentit Noster Vitell. 2, ubi vide. Quum tamen h. l. *ultro* ad colloquium venisse regem, dicat, idque primo imperii Caligulae anno, mutasse postea de hoc Caesare Artabanus videtur sententiam, fortasse offensus contumelia Darii Arsacidae, qui obses Romae erat, de qua vid. infra c. 19, sed ad pristinum officium revocatus a Vitellio. Suetonium certe eamdem rem duobus locis ita sui immemorem tradidisse, vix credibile est. Diversa in excursu ad h. l. disputat Ernest. parum probabilia.

Incendebat) MS., cuius collationem commodavit mihi Cel. Mullerus, habet *intendebat*, quod probat vir ille doctissimus loco Tiber. 62: *auxit intenditque saevitiam.*

Tiberio – laudato) Dio LVIII, 28: ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Γαΐου. Idem tamen LIX, 3: τὸν Τιβέριον αὐτόν, ὃν καὶ πάππον προσωνόμαζε, τῶν αὐτῶν τῷ Αὐγούστῳ τιμῶν παρὰ τῆς βουλῆς τυχεῖν ἀξιώσας, ἔπειτα, ἐπειδὴ μὴ παραχρῆμα ἐψηφίσθησαν (οὔτε γὰρ τιμῆσαι αὐτὸν ὑπομένοντες, οὔτ' ἀτιμάσαι θαρσοῦντες, ἅτε μηδέπω τὴν τοῦ νεανίσκου γνώμην σαφῶς εἰδότες, ἐς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ πάντα ἀνεβάλλοντο) οὐδενὶ ἄλλῳ πλὴν τῇ δημοσίᾳ ταφῇ ἤγαλε, νυκτός τε ἐς τὴν πόλιν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσαγαγών, καὶ ἅμα τῇ ἕω προθέμενος· ἐποιήσατο μὲν γὰρ καὶ λόγους ἐπ' αὐτῷ, ἀλλ' οὔτιγε καὶ ἐκεῖνον οὕτως ἐπαινῶν, ὡς τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Γερμανικοῦ τὸν δῆμον ἀναμιμνήσκων, καὶ ἑαυτὸν αὐτῷ παρακατατιθέμενος.

matris fratrisque cineres) vid. Tiber. 54. Dio LIX, 3: τὰ ὀστᾶ τά τε τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀποθανόντων, αὐτός τε πλεύσας, καὶ αὐτὸς αὐτοχειρίᾳ ἀνελόμενος ἐκόμισε, καὶ ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνῆμα κατέθετο, τὸ ἱμάτιον τὸ περιπόρφυρον ἐνδύς, καὶ ῥαβδούχοις τισίν, ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις, κοσμηθείς· τά τε ψηφισθέντα κατ' αὐτῶν πάντα ἀπήλειψε, καὶ τοὺς ἐπιβουλεύσαντας σφίσι πάντας ἐκόλασε, τούς τε φεύγοντας δι' αὐτοὺς κατήγαγε. Caeterum accuratius Noster *matris fratrisque* cineres dicit, quorum illa in insula *Pandateria*, hic in *Pontia* perierat (mallem enim cum Torrentio h. l. scribere *Pontiam*, ut Tib. 54;

tas emineret: adiitque venerabundus, ac per semet in urnas condidit. Nec minore scena Ostiam, praefixo in biremis puppe vexillo, et inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis, medio ac frequenti die duobus ferculis Mausoleo intulit. Inferiasque his annua religione publice instituit: et eo amplius matri Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris Septembrem mensem *Germanicum* appellavit. Post haec Antoniae aviae, quidquid unquam Livia Augusta honorum cepisset, uno Senatusconsulto congessit. Patruum Claudium, equitem romanum ad id tempus, collegam sibi in consulatu assumsit. Fratrem Tiberium die virilis togae adoptavit, appellavitque *principem iuventutis*. De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adiice-

quod duplici forma idem auctor usus esse noo videtur), quum Drusus Romae in Palatio interfectus fuisset, quamqoam credibile est, boius cioeres eodem cum illis honore fuisse cooiooctos.

frequenti die) Inutilis motatio est Lipsii et Torrentii, *ferventi*, tautologiam etiam auctori inferens pro sententia satis commoda.

carpentumque) tensam. Vid. Caes. 76. Omoioo de osu carpenti vid. Lips. ad Tac. A. XII, 42.

Antoniae aviae) Dio lib. LIX, c. 3: τὴν Ἀντωνίαν Αὐγοῦσταν τε εὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀποδείξας, πάντα αὐτῇ καθάπαξ, ὅσα ταῖς ἀειπαρθένοις ὑπάρχει, ἔδωκε, ubi vid. Fabric. oumos comparantem, in qoibus Antooia *Sacerdos Augusti* dicitur, et inscriptiooem apud Gruterum p. CCXXXVI, 9.

Claudium – assumsit) A. 790. Dio LIX, 6: αὐτὸς ὑπάτευσε, τὸν Κλαύδιον τὸν θεῖον προσλαβών· οὗτος γὰρ ἔν τε τοῖς ἱππεῦσι μέχρι τότε ἐξεταζόμενος, καὶ πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Γάϊον, μετὰ τὸν τοῦ Τιβερίου θάνατον, ὑπὲρ τῆς ἱππάδος πεμφθείς, τότε πρῶτον, καίπερ ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη βεβιωκώς, καὶ ὑπάτευσεν ἅμα καὶ ἐβούλευσεν. Io eqoestri ordine remanserat hucusque, legitimis honoribus, qui aditum in Curiam darent, a Tiberio exclusus. Vid. Claud. 5.

Fratrem Tiberium) Dio LIX, 8: τὸν Τιβέριον, καίπερ ἔς τε τοὺς ἐφήβους ἐγγραφέντα, καὶ τῆς νεότητος προκριθέντα, καὶ τέλος ἐσποιηθέντα, ἀνεχρήσατο. Fratrem dicit patruelem.

De sororibus) Dio LIX, 3: ταῖς ἀδελφαῖς ταῦτά τε τὰ τῶν ἀειπαρθένων (quae aviae Antoniae), καὶ τὸ τὰς ἱπποδρομίας οἱ ἐν τῇ αὐτῇ προεδρίᾳ συνθεᾶσθαι, τό τε τάς τε εὐχὰς τὰς κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ὑπὸ τῶν ἱερέων ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ποιουμένας, καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς ἐς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, φέρεσθαι καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ὁμοίως, ἐνει-

retur, NEQVE ME LIBEROSQVE MEOS CARIORES HABEBO, QVAM CAIVM HABEO ET SORORES EIVS; item relationibus Consulum: QVOD BONVM FELIXQVE SIT C. CAESARI SORORIBVSQVE EIVS. Pari popularitate damnatos relegatosque restituit: criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios, ad matris fratrumque suorum causas pertinentes, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus, convectos in Forum, et ante clare obtestatus Deos, neque legisse, neque attigisse quidquam, concremavit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens, *nihil sibi admissum, cur cuiquam invisus esset:* negavitque, se delatoribus aures habere.

με. Id. c. 9 in acta Tiberii non iuratum narrat, additque: περὶ δὲ δὴ τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου τά τε ἄλλα ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν, ὤμοσαν, καὶ τὰς τε εὐχὰς ὑπὲρ πάντων αὐτῶν ὁμοίως ἐποιήσαντο, ex quo loco recte Casaub. nostro asserit *habebo*, quod Memm. exhibet, quum alii dent *habeo*. Dio enim προτιμήσουσιν. Atque ita suaserat iam Lips. ad Tac. A. XV, 67.

criminumque — gratiam fecit) Maiestatis crimina intelligit, unde Dion. LIX, 4, τὰ τῆς ἀσεβείας ἐγκλήματα παύσας dicitur, et c. 6: τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀσεβείας, οἵπερ καὶ τὰ μάλιστα πονουμένους σφᾶς ἑώρα, κατέλυσε.

Commentarios — concremavit) Dio LIX, 4: καὶ τοῖς συστᾶσιν ἐπί τε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, τούς τε ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τήν τε ὀργὴν ἀφείς, ὡς ἔλεγε, καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν καταφλέξας, παμπληθεῖς ἐξ αὐτῶν ἀπέκτεινε· διέφθειρε μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς γράμματά τινα, οὐ μέντοι κἀκεῖνα τὰ αὐτόχειρα τὸν ἀκριβῆ ἔλεγχον ἔχοντα, ἀλλὰ ἀντίγραφα αὐτῶν ποιήσας. Id. c. 6: τὰ γράμματα τὰ περὶ αὐτῶν, ὅσα ὁ Τιβέριος καταλελοίπει, συννήσας (ὥς γε ἐσκήπτετο) κατέκαυσεν εἰπὼν ὅτι, Τοῦτ' ἐποίησα, ἵνα μηδ' ἂν πάνυ ἐθελήσω ποτὲ διά τε τὴν μητέρα καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς μνησικακῆσαί τινι, δυνηθῶ αὐτὸν τιμωρήσασθαι. Postea tamen plures argutos narrat c. 10: ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ κατακεκαυκέναι ποτὲ ἔφη. Id. LX, 4 in vita Claudii: τὰ γράμματα, ἃ ἐπλάσσετο μὲν ὁ Γάϊος κεκαυκέναι, εὑρέθη δὲ ἐν τῷ βασιλικῷ ὄντα, τοῖς τε βουλευταῖς ἐπέδειξε, καὶ ἔδωκε καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς τε γράψασιν αὐτά, καὶ καθ' ὧν ἐγέγραπτο, ἀναγνῶναι· καὶ μετὰ τοῦτο κατέφλεξεν. Exempla aliorum, qui eadem animi magnitudine, et vera quidem, non ficta, ultionis materiam crematis inimicorum literis sibi praecluserunt, collegit Fabric. ad Dion. XLI, 63.

16. Spintrias monstrosarum libidinum, aegre, ne profundo mergeret, exoratus, Vrbe summovit. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta, Senatusconsultis abolita, requiri, et esse in manibus lectitarique permisit: quando maxime sua interesset, ut facta quaeque posteris tradantur. Rationes imperii, ab Augusto proponi solitas, sed a Tiberio intermissas, publicavit. Magistratibus liberam iurisdictionem, et sine sui appellatione, concessit. Equites romanos severe curioseque, nec sine moderatione, recognovit: palam ademto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiae inesset: eorum, qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione praeteritis. Vt levior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit. Tentavit et, comitiorum more revocato, suffragia populo reddere. Legata ex testamento Tiberii,

Spintrias) vid. Tiber. 43, ex quo loco verba *monstrosarum libidinum* repetita arbitratur Ernestius, probante Oud. At ita glossatorem puto additurum etiam fuisse vocabulum *repertores*, offensum hoc usu genitivi; ac Muller excidisse etiam censet *inventores*; potius *repertores*.

T. Labieni) De hoc vid. Glandorp. Onomast. pag. 514.

Cordi Cremutii) vid. ad Tiber. 61.

Cassii Severi) De hoc Tac. Ann. I, 72: *Primus Augustus cognitionem de famosis libellis, specie legis eius (maiestatis), tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat*, et IV, 21: *Relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati Senatus Cretam amoveretur, effecerat; atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus interdicto igni atque aqua, saxo Scripho consenuit.* Historias eum scripsisse, patet e Nostri Vitell. 2. Plura vid. apud Lips. ad Tac. IV, 21, et Glandorp. pag. 209.

Rationes imperii) Dio LIX, 9: τοὺς λογισμοὺς τῶν δημοσίων χρημάτων μὴ ἐκτεθειμένους ἐν τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ ὁ Τιβέριος ἐξεδήμησε, πάντας κατὰ τὸν Αὔγουστον προέγραψε.

Magistratibus – concessit) unde δημοκρατικώτατος initio fuisse dicitur Dion. LIX, 3. De *appellatione ad Principem* vid. dicta ad Aug. 33.

Equites – recognovit) vid. ad Aug. 38.

quintam decuriam) vid. ad Aug. 29 et 32. Conf. Plin. XXXIII, 1 (7).

suffragia populo reddere) Dio LIX, 9: τὰς ἀρχαιρεσίας τῷ τε δήμῳ καὶ πλήθει ἀποδέδωκε, λύσας ὅσα περὶ αὐτῶν ὁ Τιβέριος ὥρικει. Tiberio enim

quamquam abolito, sed et Iuliae Augustae, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia repraesentata persolvit. Ducentesimam auctionum Italiae remisit. Multis incendiorum damna supplevit: ac si quibus regna restituit, adiecit et fructum omnem vectigaliorum, et reditum medii temporis, ut Antiocho

Caesare primum, ut Tac. A. I, 15: *e Campo comitia ad Patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quaedam tamen studiis fiebant.* Biennio post, a. 792, ius illud popolo Caius denuo eripuit. Dio LIX, 20: *ἀπέδωκε μὲν γὰρ τὰς ἀρχαιρεσίας αὐτοῖς· ἅτε δὴ ἐκείνων ἀργοτέρων τε (ὑπὸ τοῦ πολλῷ χρόνῳ μηδὲν ἐλευθέρως κεχρηματικέναι) ἐς τὸ δρᾶν τι τῶν προσηκόντων σφίσιν ὄντων, καὶ τῶν σπουδαρχιώντων, μάλιστα μὲν μὴ πλειόνων ἢ ὅσους αἱρεῖσθαι ἔδει ἐπαγγελλόντων, εἰ δέ ποτε καὶ ὑπὲρ τὸν ἀριθμὸν γένοιντο, διομολογουμένων πρὸς ἀλλήλους, τὸ μὲν σχῆμα τῆς δημοκρατίας ἐσώζετο, ἔργον δ' οὐδὲν αὐτῆς ἐγίγνετο· καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ αὖθις τοῦ Γαΐου κατελύθησαν.*

Legata persolvit) v. Dion. LIX, 2, quem locum citavimus ad Tiber. fin. Addit ibi Dio: *τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τὰς τῆς Λιουίας διαθήκας ἔπραξε· καὶ γὰρ ἐκεῖνα πάντα ἀπήλλαξε.* De *suppresso* Liviae testamento vid. etiam ad Tiber 51.

Ducentesimam) Instituerat *centesimam rerum venalium* post bella civilia Augustus, ut militaris aerarii subsidium, (Tac. Ann. I, 78) eamque Tiberius servatam prius, quamvis deprecante populo (Tac. l. c.), postea, redacta Cappadocia post Archelai regis mortem in provinciam, quo levaretur vectigal, mutaverat in *ducentesimam* a. V. 770. (Tac. II, 42). Idem tamen senex ad avaritiam pronior, reduxisse *centesimam* dicitur Dion. LVIII, 16, a. V. 784 post mortem Seiani. Iam quum a. l. omnes libri conspirent in lectione *ducentesimam*, atque auctor accedat numus a Patino prolatus, C. Caesaris Consulis III, in quo medio sunt literae R. CC. h. e. *remissa ducentesima*, iure statuerunt (vid. Ryck. ad Tac. II, 42, et Fabric. ad Dion. LV, 31, et LVIII, 10) viri docti, Caligulam prius ducentesimam pro centesima restituisse, postea et illam abrogasse, de priore illo beneficio intelligentes verba Dion. LIX, 9: *καὶ τὸ τέλος τῆς ἑκατοστῆς κατέλυσε*, quibus commoti Turneb. Advers. XXVII, 20, Lips. ad Tacit. II, 42, Casaub. ad h. l. emendaverant in Nostro *centesimam*. Fortasse etiam Dio hoc loco totum vectigalis genus omnino *ἑκατοστῆς* nomine designavit. Caeterum conf. Burmann. de vectig. cap. 5, Casauboni tamen correctionem approbantem.

incend. damna supplevit) Dio l. c.: *ἐμπρησίν τινα μετὰ τῶν στρατιωτῶν κατασβέσας, ἐπήρκεσε τοῖς ζημιωθεῖσι.* Caeterum voc. *supplere* haud simpliciter donationem significare, ut Ern. ad h. l. contendit, sed eam, qua suppeditato, quo deest, in statum integrum aliquis restituitur, recte docet Walther. Observ. pag. 21, neque potuisset ita a verbi natura recedi.

fructum o. vectigal et reditum) Verum credo Ernestii sententiam, qui

Commageno sestertiûm millies confiscatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinae octoginta donavit, quod excruciata gravissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clipeus aureus, quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, Senatu prosequente, nobilibusque pueris ac puellis carmine modulato laudes virtutum eius canentibus. Decretum autem, ut dies, quo cepisset imperium, *Parilia* vocaretur, velut argumentum rursus conditae Vrbis.

vectigaliorum fructum intelligit pecuniam, quae venit e portoriis, decumis, scriptura etc. *reditus* eam, quae e metallis regiis, tributis etc., atque eodem fere redit Beroaldi interpretatio, quamquam reprehensa ab Ernestio, qua *vectigalia* publicos esse reditus, *reditus* privata vectigalia dicit. Nostris adhuc temporibus distinguimus publicos et privatos regum reditus. — Wolfius probat alteram lectionem *redituum*.

Antiocho Commageno) Antiochi, interfecti ab Augusto (vid. Dion. LII, 43) a. 725, nepoti, et filio Antiochi II, mortui 773, imperante Tiberio (Tac. II, 42), a quo in provinciam redacta est Commagene. Restituit igitur Caligula avi patrisque regnum Antiocho III, a. 790 (Dio LIX, 8: Ἀντιόχῳ τοῦ Ἀντιόχου τὴν Κομμαγηνήν, ἥν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔσχε, καὶ προσέτι καὶ τὰ παραθαλάσσια τῆς Κιλικίας ἔδωκε), qui ab eodem ademtum recepit a Claudio (Dio LX, 8) a. 794, et ad Vespasiani usque tempora administravit, cui auxilium contra Vitellium tulit (Tac. Hist. II, 81), Tito etiam in oppugnandis Hierosolymis socius (Tac. Hist. V, 1) vid. patris mei elementa histor. ant. pag. 431 seqq. — *Commagenes*, quae ad Syriam pertinebat, caput erat *Samosata*. Vid. Strabon. XVI, 2, 3.

confiscatum) nempe *HS. millies*, ne dubites cum Glareano, quo referas, ad *fructum*, an ad *regnum*.

mulieri donavit) In Excerpt. Peiresc., quem locum Reimar. inseruit Dion. LIX, 26, legitur: Πομπώνιον ἐπιβουλευθῆναι λεχθέντα οἱ ἀπέλυσεν, ἐπειδὴ ὑπὸ φίλου προεδόθη· καὶ τὴν ἑταίραν αὐτοῦ, ὅτι βασανισθεῖσα οὐδὲν ἐξεῖπεν, οὔτε τι κακὸν ἔδρασε, καὶ προσέτι καὶ χρήμασιν ἐτίμησεν, ad qu. l. Valesius nostrum comparavit. Pertinere sane res ad prima tempora imperii Caligulae videtur. — Pro *octoginta* al. *octingenta*, quae summa fidem excedit.

Parilia s. Palilia) Primordia Vrbis hoc festo (XI Kal. Mai.) celebrabantur. Vid. Rosin. Aut. Rom. IV, 8, p. 266 sqq. Caeterum similis honor Caesari contigerat, cum solennitate huius festi coniunctus, quem tradit Dio XLIII, 42: τὰ παρίλια ἱπποδρομίᾳ ἀθανάτων, οὔτιγε καὶ διὰ τὴν πόλιν, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἔκτιστο, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Καίσαρος νίκην, ὅτι ἀγγελία αὐτῆς τῇ προτεραίᾳ πρὸς ἑσπέραν ἀφίκετο, ἐτιμήθη.

17. Consulatus quatuor gessit: primum ex Kalendis Iuliis per duos menses; secundum ex Kalendis Ianuariis per triginta dies; tertium usque in Idus Ianuarii; quartum usque in septimum Idus easdem. Ex omnibus duos novissimos coniunxit. Tertium autem Lugduni iniit solus, non, ut quidam opinantur, superbia negligentiave, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse absens non potuerat. Congiarium populo bis

primum ex Kal. Iuliis) A. 790. Iniit hunc consulatum *Kal. Iuliis* (ita enim restituerunt e MSS. Torrentius et Casaub. pro inepto *Ianuar.*), quoniam in prius semestre acceperant ordinarii Consules, Cn. Acerronius Proculus et C. Pontius Nigrinus, quibus legitimo demum muneris tempore functis alterius semestris initio successit. Dio LIX, 6: *ἐψηφίσθη μὲν οὖν καὶ παραχρῆμα αὐτὸν ὑπατεῦσαι* (i. e. statim post mortem Tiberii, quae in mensem Martium inciderat, vid. Tib. 83), *καταλυθέντων τοῦ τε Πρόκλου καὶ τοῦ Νιγρίνου τῶν τότε ἀρχόντων καὶ μετὰ τοῦτο κατ' ἔτος ὑπατεύειν· οὐ μὴν καὶ προσεδέξατο αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι τὸν ἔκμηνον, ἐς ὃν ἀπεδεδείχατο, διῆρξαν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ὑπάτευσε, τὸν Κλαύδιον τὸν θεῖον προσλαβών.* Conf. Ernesti exc. ad h. l., et Oudend. not.

per duos menses) Dio LIX, 9: *ταῦτ' οὕτως ἐν τῇ ὑπατείᾳ ἔπραξε, δύο τε μησὶ καὶ ἡμέραις δώδεκα αὐτὴν σχών· τὸν γὰρ λοιπὸν τῆς ἑξαμήνου χρόνον τοῖς προαποδεδειγμένοις ἐς αὐτὴν ἀπέδωκε.* Nomina suffectorum in alterum semestre ignoramus.

secundum) A. 792. Dio LIX, 13: *τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε, καίτοι Λουκίῳ Απρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἓξ μῆνας ἐπιτρέψας· καὶ αὐτὸν Σαγκούϊνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο.*

tertium) A. V. 793, Dio LIX, 24; vid. paulo inferius. Quamquam autem usque in Idus Ianuar. modo gessit, totus tamen annus eius nomine designatus est, more illorum temporum solenni, unde Tac. Agric. 44: *Natus erat Agricola, Caio Caesare tertium Consule, idib. Iuniis.*

quartum) A. V. 794, quo anno periit mense Ianuario.

Ex omnibus — coniunxit) i. e. *continuavit*, ut Aug. 26, vel *iunctim gessit*, ut Claud. 14, ubi opponitur *per intervallum*. Patet autem, *tres* novissimos consulatus eum coniunxisse, unde varie mederi conati sunt huic difficultati viri docti, (vid. Ernest. excurs. ad h. l.) sed frustra, si quid video. Errorem Suetonio excidisse existimo. Interpretatio enim Cl. Mülleri τοῦ *coniunxit* per: simul cum collega gessit, ut Cicer. pro lege Manil. cap. 9, *bellum coniungere* dicit, cum usu Suetonii pugnare videtur supra notato.

Tertium — iniit solus) Dio LIX, 24: *ὑπατεύοντος αὐτοῦ τὸ τρίτον, οὐδεὶς οὔτε τῶν δημάρχων οὔτε τῶν στρατηγῶν ἀθροῖσαι τὴν γερουσίαν ἐτόλμησε· συνάρχοντα γάρ, οὔ τι καὶ ἐπιτηδεύσας (ὥσπερ οἴονταί τινες) ἀλλὰ τοῦ μὲν προαποδεδειγμένου τελευτήσαντος, ἑτέρου δὲ μηδενὸς δι' ὀλίγου οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀντικατασταθῆναι δυνηθέντος, οὐδένα ἔσχε.*

dedit trecenos sestertios; toties abundantissimum epulum Senatui equestrique ordini, etiam coniugibus ac liberis utrorumque. Posteriore epulo, forensia insuper viris, feminis ac pueris fascias purpurae ac conchylii distribuit. Et ut laetitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellavitque *Iuvenalem*.

18. Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis, aliquot edidit: quibus inseruit catervas Afrorum Campanorumque pugilum, ex utraque regione electissimorum. Neque spectaculis semper ipse praesedit; sed interdum aut magistratibus aut amicis praesidendi munus iniunxit. Scenicos ludos et assidue et varii generis ac multifariam fecit: quondam et nocturnos, accensis tota urbe luminibus. Sparsit et missilia variarum rerum, et panaria cum opsonio viritim

toties abund. epulum) A. 790, post dedicatum templum Augusti, ubi, auctore Dion. LIX, 7: ἡ βουλὴ σὺν ταῖς γυναιξὶ σφῶν, ὅ τε δῆμος εἱστιάθη, et a. 792, c. 13: καὶ ὁ δῆμος εἱστιάθη, τοῖς τε βουλευταῖς ταῖς τε γυναιξὶν αὐτῶν δωρεὰ ἐδόθη.

forensia) scil. vestimenta. Opp. *domestica*. Vid. Aug. 73.

fascias) Varius *fasciarum* erat usus, varia materia et pretium. Illigari iis solebant obvolvique pectora, femora, tibiae, aliaeque corporis partes, ut adeo pro pectoralibus, femoralibus, tibialibus, quae veteres nostris similia ignorabant, haberentur. Vid. Salmas. ad Lamprid. Alex. Sev. cap. 40, Ernest. in Clav. Cic. sub vocab. *fascia*, *fasciolae*, *strophium*.

adiecit diem Saturnalibus) Dio LIX, 6: τὰ Κρόνια ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἑορτάζεσθαι ἐκέλευσε. De *Saturnalium* diebus, auctis ab uno ad quinque, disputat Lipsius Saturn. I, 3 et 4. De ipso festo vid. Rosin. Ant. Rom. IV, 16, pag. 294.

in Amphit. Tauri – Septis) De illo vid. ad Aug. 29, de Septis ad Aug. 43. De insano furore, quo eiusmodi spectacula amabat Caligula, vid. infra c. 54. Dio LIX, 10: ἐποίησε δὲ τοὺς ἀγῶνας τούτους τὰ μὲν πρῶτα ἐν τοῖς Σεπτοῖς – ἔπειτα δὲ καὶ ἑτέρωθι, πλεῖστά τε καὶ μέγιστα οἰκοδομήματα καθελών. καὶ ἴκρια πηξάμενος· τὸ γὰρ τοῦ Ταύρου θέατρον ὑπερεφρόνησε. Postea malim *lectissimorum*. Litera e adhaesit vocabulo e praecedente *regione*.

Sparsit et missilia) et tesseras distribuit. Dio LIX, 9: γυμνικόν τινα ἀγῶνα ποιήσας, διέῤῥιψε σύμβολα, καὶ ἐξ αὐτῶν πλεῖστα τοῖς ἁρπάσασιν αὐτὰ δέδωκε. Eadem σφαίρια dicuntur LXVII, 4, al. et σφαίρια ξύλινα μικρὰ LXVI, 25. Vid. de his *tesseris* et *missilibus* Lips. de magn. Rom. II,

divisit. Qua epulatione equiti romano, contra se hilarius avidiusque vescenti, partes suas misit: sed et Senatori ob eandem causam codicillos, quibus Praetorem eum extra ordinem designabat. Edidit et Circenses plurimos a mane usque ad vesperam, interiecta modo Africanarum venatione, modo Troiae decursione: et quosdam praecipuos, minio et chrysocolla constrato Circo, nec ullis, nisi ex senatorio ordine, aurigantibus. Commisit et subitos, quum e Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis Maenianis postulassent.

19. Novum praeterea atque inauditum genus spectaculi excogitavit. Nam Baiarum medium intervallum Puteolanas ad moles, trium millium et sexcentorum fere passuum, ponte coniunxit, contractis undique one-

21, et Reimar. ad Xiphil. LXI, 18, ipsam denique descriptionem Xiphilini LXVI, 25.

chrysocolla) De hac vid. Plin. XXXIII, 5 (26). Idem: *Visumque iam est Neronis Principis spectaculis, arenam Circi chrysocolla sterni, quum ipse concolori panno auriguturus esset.* Imitatus igitur est Nero Caium, de quo tacet Plinius.

e Gelotiana) scil. domo. Vid. Turneb. Advers. XXII, 30, et Gruteri Inscript. p. 598, 7, in qua est: *de domo Gelotiana.*

Moenianis) Festus: *Maeniana aedificia a Maenio sunt appellata; is enim primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora.* Quis ille Maenius fuerit, incertum. Vide tamen Al. Donat. de urbe Roma II, 27.

Baiarum — coniunxit) Nonnulli addunt post *passuum* voc. *spatium*, quod recepit Oud., qui locum alias corruptum censet, nescio an nimis quaesitis difficultatibus. Bremius etiam reprehendit auctorem, quod *medium intervallum*, non, ut res erat, *Baias et Puteolanas moles* ponte coniunctas dixit. Sed in verbo *coniunxit*, ut saepe, aliud latet verbum, ut *superstravit*, ut sensus sit: *Baias et Puteol. moles*, super medium intervallum *ponte strato, coniunxit.* Id sane verum, scriptores saepius minus accurate scribere, dum brevitati nimis studeant. Caeterum opus ita describit Dio LIX, 17: Γάϊος δὲ ἐκείνης μὲν τῆς πομπῆς (in Capitolium, de qua proxime dixerat) οὐδὲν προσετίμησεν (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μέγα τι ἐνόμιζεν εἶναι, ἵππῳ δι' ἠπείρου διελάσαι) διὰ δὲ τῆς θαλάσσης τρόπον τινὰ διιππεῦσαι ἐπεθύμησε, γεφυρώσας τὸ μεταξὺ τῶν τε Ποτεόλων καὶ τῶν Βαύλων (*Bauli*, ut Tac. Ann. XIV, 4: *villae nomen, quae, promontorium Misenum inter et Baianum lacum, flexa mari alluitur*, unde Oudend. ob brevius spatium, passuum numero a Suetonio

variis navibus et ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoque aggere terreno ac directo in Appiae viae formam. Per hunc pontem ultro citro commeavit, biduo continenti; primo die phalerato equo, insignisque quernea corona et caetra et gladio aureaque chlamyde; postridie quadrigario habitu, curriculoque biiugi famosorum equorum, prae se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus; comitante praetorianorum agmine, et in essedis cohorte amicorum. Scio, plerosque existimasse, talem a Caio pontem excogitatum

dato magis conveniens, n. l. mallet *Baulorum* pro *Baiarum*) τὸ γὰρ χωρίον τοῦτο κατ' ἀντιπέραν τῆς πόλεώς (Puteolorum) ἐστι, διέχον αὐτῆς σταδίους ἓξ καὶ εἴκοσι· πλοῖα δὲ ἐς τὴν γεφύραν τὰ μὲν ἠθροίσθη, τὰ δὲ καὶ κατεσκευάσθη· οὐ γὰρ ἐξήρκεσε τὰ ξυλλεγῆναι δυνηθέντα ὡς ἐν βραχυτάτῳ, καίτοι πάντα ὅσα ἐνεδέχετο συναχθέντα· ἀφ' οὗπερ καὶ λιμὸς ἔν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα ἰσχυρὸς ἐγένετο· ἐζεύχθη δὲ οὐχ ἁπλῶς διόδός τις, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυλαι ἐν αὐτῇ καὶ καταλύσεις, ὥστε καὶ ὕδωρ αὐτὰς πότιμον ἐπιῤῥέον ἔχειν, ἐποιήθησαν. Cf. Ioseph. XIX, 1, qui ἀπ' ἄκρων ἐπ' ἄκρα σταδίους τριάκοντα fuisse dicit.

aggere terreno) al. *terreo*. Vid. Oudend. ad h. l. et Tzschuck. ad Pompon. Mel. I, 9, 4.

quernea corona et caetra) Dedi *quernea* cum Ern. et Oudend. pro *quercica*. Postea auctore eodem Oudend. omisi verba *et securi* ante *et caetra*. Desunt enim in plerisque codd., orta haud dubie e vitiosa scriptura voc. *caetra* vel *cetra*, cui quis notius vocabulum substituit; praeterea *securis* et *gladius* haud bene in eodem conveniunt, neque memoratur *securis* a Dione, qui l. c.; ἐπειδή τε ἕτοιμα ἦν, τόν τε θώρακα τὸν Ἀλεξάνδρου (ὥς γε ἔλεγε) καὶ ἐπ' αὐτῷ χλαμύδα σηρικὴν ἁλουργῆ, πολὺ μὲν χρυσίον, πολλοὺς δὲ καὶ λίθους Ἰνδικοὺς ἔχουσαν, ἐπενέδυ· ξίφος τε παρεζώσατο, καὶ ἀσπίδα ἔλαβε, καὶ δρυῒ ἐστεφάνωτο.

quadrigario hab.) Lips. mutavit *quadrigarii*. Sed Noster etiam c. 9, dicebat *manipulario habitu*.

famosorum equ.) Dio: ἦγον δὲ αὐτὸν οἱ ἀθληταὶ ἵπποι ἀξιονικότατοι. Recentiores scriptores *famosum* pro *celebri* in utramque partem dicere, veteres vix aliter, quam in malam, monuit Duker. ad Flor. III, 7, 6.

Darium puerum) Dio: καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ πολλά, ὡς καὶ λάφυρα, συνηκολούθησε, καὶ Δαρεῖος, ἀνὴρ Ἀρσακίδης, ἐν τοῖς ὁμηρεύουσι τότε τῶν Πάρθων ὤν.

praetor. agmine) Dio: ἔς τε τὸ ζεῦγμα ἀπὸ τῶν Βαύλων ἐσέβαλε, παμπληθεῖς καὶ ἱππέας καὶ πεζοὺς ὡπλισμένους ἐπαγόμενος, καὶ σπουδῇ καθάπερ ἐπὶ πολεμίους τινὰς ἐς τὴν πόλιν (Puteolos) ἐσέπεσε, ubi de priori die sermo.

in essedis) Dio de altero die, quo rediit Puteolis: οἵ τε φίλοι καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ἐπὶ ὀχημάτων ἐν ἐσθῆσιν ἀνθηραῖς ἐφείποντο, καὶ ὁ στρατός,

aemulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit; alios, ut Germaniam et Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, et in verum nepotem proniori, affirmasset, *Non magis Caium imperaturum, quam per Baianum sinum equis discursurum.*

20. Edidit et peregre spectacula: in Sicilia Syracusis asticos ludos, et in Gallia Lugduni miscellos; sed et certamen quoque graecae latinaeque facundiae: quo (certamine) ferunt victoribus praemia victos contulisse, eorundem et laudes componere coactos, eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

καὶ ὅ γε λοιπὸς ὅμιλος, ἰδίως πως ἕκαστοι κεκοσμημένοι, ex quo loco adstruxerunt lectionem *in essedis* pro *in essedo* Oudend. et Wolf.

aemulatione Xerxis) Dio: ἐς τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν Ξέρξην οὐδὲν ὅ, τι οὐκ ἀνέσκωπτεν, ὡς καὶ πολλαπλάσιον σφῶν μέτρον τῆς θαλάσσης ζεύξας. Vid. Herodot. IV, 83 sqq., et VII, 33 sqq. coll. Plin. IV, 12, ubi de Darii Hystaspidae et Xerxis operibus exponitur.

in verum nepotem) naturalem a Druso filio, Tiberium.

asticos ludos) Non dubito cum Burm. Ern. Oud., quin scribendum sit, *isclasticos* vel *setasticos*, quod nomen datum ludis Graecorum sacris ab honore victorum, quo, diruta murorum parte, in urbem invehebantur (ἀπὸ τοῦ εἰσελαύνειν). Vide de his ludis, praeter laudatos a Burm., Petr. Fabrum Agonist. II, 10, et 17. Saepius autem eos celebratos fuisse ab Imperatoribus Romanis, docent etiam epistolae Plinii lib. X, 119 et 120, ubi vide Gesner. — *Asticos* (ἀστυκοὺς ἀγῶνας vel ἀστικούς) probant Scaliger de emend. temp. 5, pag. 479, et Casaub. ad h. l., intelligentes ludos Graecos, sic dictos, quod in urbe, non extra urbem, exhibebantur, in honorem Bacchi, et convenit iis aliorum lectio *Atticos*. Lectio vulg. *hasticos* non magis est ferenda, quam emendatio Torrentii *Actiacos*. Vid. Ernest. exc. ad h. l.

Lugduni miscellos) Dio LIX, 22, ad a. 792: καὶ γὰρ θέας τινὰς ἐν τῷ Λουγδούνῳ ἐπετέλεσε. Editi autem sunt procul dubio ad aram Augusti. Memorat enim Dio LIV, 32: ἑορτήν, ἣν καὶ νῦν περὶ τὸν τοῦ Αὐγούστου βωμὸν ἐν Λουγδούνῳ τελοῦσι, ubi vid.

21. Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompeii, absolvit. Inchoavit autem aquae ductum regione Tiburti, et Amphitheatrum iuxta Septa: quorum operum a successore eius Claudio alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate moenia, Deorumque aedes refectae. Destinaverat et Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum peragere, in iugo Alpium urbem condere, sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere; miseratque iam ad dimetiendum opus primipilarem.

Fabric. Iuvenal. I, 44: *Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. Miscelli* dicebantur, ut mixti e vario certaminum genere. *Miscellanea ludi* Iuvenal. XI, 20, huc non pertinent. Vid. ibi Rupert. — Postea *certamine* videtur additicium.

templ. Aug. theatr. Pompeii) vid. Tiber. 47. Dedicavit templum Aug. a. 790. Dio LIX, 7: ἐκ δὲ τούτου τὸ ἡρῷον τὸ τοῦ Αὐγούστου ὡσίωσε, τὴν ἐπινίκιον στολὴν ἐνδύς· καὶ οἵ τε εὐγενέστατοι παῖδες, ὅσοι γε καὶ ἀμφιθαλεῖς ἦσαν, μετὰ παρθένων ὁμοίων τὸν ὕμνον ᾖσαν etc. Theatrum Pompeii dedicavit Claudius. Vid. Claud. 21.*

aquae ductum) Plin. XXXVI, 15 (24, §. 10, ed. Franz.) *Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati a Caio Caesare, et peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Vrbis montes levarentur, influxere Curtius atque Caeruleus fontes. Erogatum in id opus HS. LV. D.* Vid. ad Claud. 20.

omissum alterum) nempe Amphitheatrum. Claudius enim opera potius necessaria, quam multa perfecit. Claud. 20.

Polycratis) de quo vid. Herodot. III, 39 sqq.

Mileti Didymeum) i. e. Apollinis Didymei (Apollo Διδυμαῖος an Διδυμεύς rectius dicatur, vide disputantem Ern. ad h. l.; id certum, templum scribendum *Didymeum*, non *Didymaeum*, ut *Mausoleum*, *Museum*, *Odeum* al.) templum, oraculo celebre. Stephanus: Δίδυμα, οὐδετέρως, τόπος καὶ μαντεῖον Μιλήτου, ἀφιερωμένον Διῒ καὶ Ἀπόλλωνι. Describit templum Strabo XIV, 1, 5, ubi: διέμεινε δὲ χωρὶς ὀροφῆς διὰ τὸ μέγεθος, unde *peragere* illud voluit Caius, sed honore aedis in se translato. Dio enim loco, quem ex Excerpt. Peiresc. lib. LIX, 28, restituit recentissimus editor: Γάϊος δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῷ ἔθνει τέμενός τι ἑαυτῷ ἐν Μιλήτῳ τεμενίσαι ἐκέλευσε· ταύτην γὰρ τὴν πόλιν ἐπελέξατο, λόγῳ μὲν εἰπών, ὅτι τὴν μὲν Ἔφεσον ἡ Ἄρτεμις, τὴν δὲ Πέργαμον ὁ Αὔγουστος, τὴν δὲ Σμύρναν ὁ Τιβέριος προκατειλήφασι· τὸ δὲ ἀληθές, ὅτι τὸν νεών, ὃν οἱ Μιλήσιοι τῷ Ἀπόλλωνι καὶ μέγαν καὶ ὑπερκαλλῆ ἐποίουν, ἰδιώσασθαι ἐπεθύμησε. Consentit Zonaras p. 558.

Isthmum-perfodere) exemplo Caesaris. Vid. ad Caes. 44.

22. Hactenus quasi de principe: reliqua ut de monstro narranda sunt. Compluribus cognominibus assumtis (nam et PIVS, et CASTRORVM FILIVS, et PATER EXERCITVVM, et OPTIMVS MAXIMVS CAESAR vocabatur) quum audiret forte reges, qui officii causa in Vrbem advenerant, concertantes apud se super coenam de nobilitate generis, exclamavit, *Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.* Nec multum afuit, quin statim diadema sumeret, speciemque principatus in regni formam converteret. Verum admonitus, et principum et regum se excessisse fastigium, divinam ex eo maiestatem asserere sibi coepit; datoque negotio, ut simulacra numinum, religione et arte praeclara, inter quae Olympii Iovis, apportarentur e Graecia, quibus capite demto

Compluribus cognominibus) Dio LIX, 3: δημοκρατικώτατος εἶναι τὰ πρῶτα δόξας – μοναρχικώτατος ἐγένετο· ὥστε πάντα ὅσα ὁ Αὔγουστος ἐν τοσούτῳ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ μόλις καὶ καθ' ἓν ἕκαστον ψηφισθέντα οἱ ἐδέξατο (ὧν ἔνια ὁ Τιβέριος οὐδ' ὅλως προσήκατο) ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ λαβεῖν· πλὴν γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπικλήσεως, οὐδὲν ἄλλο ἀνεβάλετο· καὶ ἐκείνην δὲ οὐκ ἐς μακρὰν προσεκτήσατο. Nova praeterea erant cognomina, quae Suetonius commemorat.

reges) Agrippam Iudaeum et Antiochum Commagenum intelligit Casaub., atque eos affuisse Caligulae: ὥσπερ τινὰς τυραννοδιδασκάλους, testatur Dio LIX, 24.

Εἷς κοίρανος) Homer. Il. II, 204: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.

speciem princ.) i. e. splendorem, pompam, apparatum. Vid. quae de hoc voc. diximus ad Caes. 77. Conf. Ernesti Clav. Cic. sub voc. *species*. De *principis* nomine vid. Lips. ad Tac. I, 1.

divinam - mai.) Dio LIX, 3: καὶ ναοὺς ἑαυτῷ καὶ θυσίας, ὡς καὶ θεῷ, γίγνεσθαι ἐκέλευσε. Cap. 26: τῶν μὲν ἥρωα, τῶν δὲ θεὸν αὐτὸν ἀνακαλούντων, δεινῶς ἐξεφρόνησεν. ἠξίου μὲν γὰρ καὶ πρότερον ὑπὲρ ἄνθρωπον νομίζεσθαι, quo capite, et 28, plura de hac eius insania narrantur.

Olympii Iovis) Phidiae opus. Dio LIX, 28: προσεγκαλέσας τῷ Διΐ, ὅτι τὸ Καπιτώλιον προκατέλαβεν, οὕτω δὴ ἕτερόν γε νεὼν ἐν τῷ Παλατίῳ σπουδῇ ᾠκοδομήσατο, καὶ ἄγαλμα ἐς αὐτὸν ἠθέλησε τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος μεταῤῥυθμίσαι· μὴ δυνηθεὶς δὲ (τό τε γὰρ πλοῖον, τὸ πρὸς τὴν κομιδὴν αὐτοῦ ναυπηγηθέν, κεραυνοῖς ἐφθάρη, καὶ γέλως, ὁσάκις τινὲς ὡς καὶ τοῦ ἕδους ἐφαψόμενοι προσῆλθον, πολὺς ἐξηκούετο) ἐκείνῳ μὲν ἐπηπείλει, αὐτὸς δὲ ἕτερον ἐνέστησε. Simulacrum loco moveri non potuisse; aliisque prodigiis territum se. Memmium Regulum, cui datum erat transportandi negotium, ad Caium retulisse, narrat Iosephus XIX, 1, Pausan.

suum imponeret, partem Palatii ad Forum usque promovit, atque aede Castoris et Pollucis in vestibulum transfigurata, consistens saepe inter fratres Deos medius, se adorandum adeuntibus exhibebat; et quidam eum LATIAREM IOVEM consalutarunt. Templum etiam numini suo proprium, et sacerdotes et excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum iconicum, amiciebaturque quotidie veste, quali ipse uteretur. Magisteria sacerdotii ditissimus quisque, et ambitione et licitatione maxima, vicibus compara-

autem IX, 27, Cupidinem etiam Thespiensium eodem modo neforie a Caio attrectatum, sed non maiori successu, eiusque sceleris morte postea poenas dedisse aeque, ac Neronem idem conatum. Simulacra autem, re vera apportata, suis urbibus restituit Claudius, auctore Dion. LX, 6: ἀπέδωκε καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς ἀνδριάντας, οὓς ὁ Γάϊος ἐξ αὐτῶν μετεπέμπετο.

partem Palatii – transfigurata) Dio LIX, 28: τό τε Διοσκούρειον τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ Ῥωμαίᾳ ὂν διατεμών, διὰ μέσου τῶν ἀγαλμάτων εἴσοδον δι' αὐτοῦ ἐς τὸ Παλάτιον ἐποιήσατο, ὅπως καὶ πυλωροὺς τοὺς Διοσκούρους (ὥς γε καὶ ἔλεγεν) ἔχῃ. Postea restituit Dioscuris templum Claudius. Auctor idem Dio LX, 6: ἀπέδωκε καὶ τοῖς Διοσκούροις τὸν νεών. De loco ipso atque aede Castoris et Pollucis vid. Nardini Rom. vet. IV, 4 (Thes. Graev. Tom. IV, pag. 1147 seq.)

medius) Al. *medium se ador.*, quod servavit Oudend.

Latiarem Iovem) Al. *Latialem*, ut c. 16, *Palilia*. Vtraque enim forma in usu erat. Dio l. c.: Διάλιον (Casaub. scribi iubet e n. l. Δία Λατιάλιον vel Δία Λάτιον, probatque iure Reimarus) τε αὐτὸν ὀνομάσας, τήν τε Καισωνίαν τὴν γυναῖκα καὶ τὸν Κλαύδιον, ἄλλους τε τοὺς πλουσιωτάτους ἱερέας προσέθετο, πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ τούτῳ παρ' ἑκάστου μυριάδας λαβών· καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ ἱερᾶτο, καὶ τὸν ἵππον συνιερέα ἀπέφαινε.

simulacrum – iconicum) i. e. quod figuram vivi atque staturam (εἰκόνα) exacte exprimeret. Vid. Harduin. ad Plin. XXXIV, 4 (9) ubi *effigies iconicae* vocatae dicuntur, in quibus ex membris hominum ipsorum similitudo esset expressa. Idem XXXV, 8 (34), Panaenum, fratrem Phidiae, proelii apud Marathona duces *iconicos* pinxisse dicit. Dio LIX, 16: εἰκόνος αὐτοῦ χρυσῆς ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀναγομένης.

Magisteria sacerdotii) *Magistri sacerdotii alicuius sunt ii, qui primum locum tenent inter sacerdotes Deo cuipiam consecratos; unde magisterium dicitur ipse locus et munus; h. l. pluraliter, quia per vices obiri solebat, quum ipsum sacerdotium perpetuum esset.* Conf. Lips. ad Tac. VI, 12, et Casaub. ad Capitolin. M. Anton. c. 4. WOLF. De ingente pecunia, quam dare cogebantur pro his magisteriis, vid. locum Dionis supra citatum, et Claud. 9.

bant. Hostiae erant phoenicopteri, pavones, tetraones, numidicae, meleagrides, phasianae, quae generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam invitabat assidue in amplexus atque concubitum: interdiu vero cum Capitolino Iove secreto fabulabatur, modo insusurrans, ac praebens invicem aurem, modo clarius, nec sine iurgiis. Nam vox comminantis audita est: Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ· donec exoratus, ut referebat, et in contubernium ultro invitatus, super templum Divi Augusti ponte transmisso, Palatium Capitoliumque coniunxit. Mox, quo propior esset, in area Capitolina novae domus fundamenta iecit.

23. Agrippae se nepotem neque credi, neque dici ob

Hostiae erant) Dio: καὶ ὄρνιθες αὐτῷ ἀπαλοί τέ τινες καὶ πολυτίμητοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐθύοντο.

lunam – concubitum) Dio LIX, 26: καὶ τῇ Σελήνῃ συγγίγνεσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς Νίκης στεφανοῦσθαι ἔλεγε. Ζεύς τε εἶναι ἐπλάττετο, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἄλλαις τε πολλαῖς, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς μάλιστα, συνεῖναι προεφασίσατο.

cum Capit. Iove) Dio c. 28: ἐπεκτήνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ κατάλυσίν τινα, ἵν', ὡς ἔλεγε, τῷ Διῒ συνοικοίη· ἀπαξιώσας δὲ δὴ τὰ δευτερεῖα ἐν τῇ συνοικήσει αὐτοῦ φέρεσθαι, καὶ προσεγκαλέσας αὐτῷ, ὅτι τὸ Καπιτώλιον προκατέλαβεν, οὕτω δὴ ἕτερόν γε νεὼν ἐν τῷ Παλατίῳ σπουδῇ ᾠκοδομήσατο etc.

vox – audita est: Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ) Haec verba pro iis, quae in editiones vulg. recepta sunt: εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε, ex optimis, qui quidem Graeca exhibent, codd. huic loco restituenda, postquam censuere Victorius Castigat. in Cicer. ep. ad Att. XVI, 6, et Turneb. Advers. XXII, 31, et XXVII, 20, praestantissimi editores omnes exhibuerunt, auctoritate maxime duorum locorum, quamquam paullo diversorum, Dionis. cap. 28: ταῖς τε βρονταῖς ἐκ μηχανῆς τινος ἀντεβρόντα, καὶ ταῖς ἀστραπαῖς ἀντήστραπτε· καὶ ὁπότε κεραυνὸς καταπέσοι, λίθον ἀντηκόντιζεν, ἐπιλέγων ἐφ' ἑκάστῳ τὸ τοῦ Ὁμήρου (Il. XXIII, 724)· ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ, et Senecae de ira I, c. ult.: *Caius Caesar, iratus coelo, quod obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodque comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parum certis, ad pugnam vocavit Iovem, et quidem sine missione, Homericum illum exclamans versum*: ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ etc.

novae domus) Vid. locum Dionis supra citatum.

Agrippae–nepotem) ex matre Agrip-

ignobilitatem eius volebat: succensebatque, si qui vel oratione, vel carmine, imaginibus eum Caesarum insererent. Praedicabat autem, matrem suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia admisisset, procreatam. Ac non contentus hac Augusti insectatione, actiacas siculasque victorias, ut funestas populo romano, et calamitosas, vetuit sollemnibus feriis celebrari. Liviam Augustam proaviam, *Vlyxem stolatum* identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad Senatum epistola arguere ausus est, quasi materno avo Decurione Fundano ortam; quum publicis monumentis certum sit, Aufidium Lurconem Romae honoribus functum. Aviae Antoniae secretum petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro praefectus. Ac per istiusmodi indignitates et taedia causa exstitit mortis; dato tamen, ut quidam putant, et veneno. Nec defunctae ullum honorem habuit; prospexitque e triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso Tribuno mili-

pina. Dicitur autem Agrippa Tac. I, 3, *ignobilis loco*, et Vell. II, 96, *novitatem multis rebus nobilitavisse*, coll. c. 127; Senec. Controv. II, 4: *Tanta autem sub Divo Augusto libertas fuit, ut praepotenti tunc M. Agrippae non defuerunt, qui ignobilitatem exprobrarent.*

Actiacas-celebrari) Dio LIX, 20, consulatum dicitur quibusdam abrogasse, ὅτι ἐπὶ ταῖς τοῦ Αὐγούστου νίκαις, ἃς τὸν Αντώνιον ἐνενικήκει, ἑορτὴν, ὥσπερ εἴθιστο, ἤγαγον.

Vlyxem stolatum) i. e. callidam feminam, non inficete. Haud deerat ingenium Germanici filio.

ignobilitatis) Liviae enim gens plebeia erat. Vid. Tiber. 3. Tiberii autem maternam aviam Fundanam fuisse prodit Noster Tiber. 5. — *Aufidium Lurconem* (ita enim, viri docti consensere, e MSS. scribendum pro *Lingonem*) Glandorp. Onomast. pag. 138, eumdem putat, qui Cicer. pro Flacco 4, ad Att. I, 16, Plin. X, 20 (Varron. R. R. III, 6) memoratur. Conf. Ernest. Cl. Cic. in *M. Lurco.*

causa exstitit mortis) Dio LIX, 3: τὴν τήθην, ἐπιτιμήσασάν τι αὐτῷ, ἐς ἀνάγκην ἑκουσίου θανάτου κατέστησε.

Fratrem – Tiberium interemit) Dio LIX, 8: τὸν Τιβέριον, καίπερ ἔς τε τοὺς ἐφήβους ἐγγραφέντα, καὶ τῆς νεότητος προκριθέντα καὶ τέλος ἐσποιηθέντα, ἀνεχρήσατο, ἔγκλημα αὐτῷ ἐπαγαγών, ὡς καὶ τελευτῆσαι αὐτὸν καὶ εὐξαμένῳ καὶ προσδοκήσαντι· ἀφ' οὗ καὶ ἄλλους γε συχνοὺς ἐφόνευσεν

tum, interemit. Silanum item socerum ad necem, secandasque novacula fauces, compulit: causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi Vrbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset; ille antidotum oboluisset, quasi ad praecavenda venena sua sumtum: quum et Silanus impatientiam nauseae vitasset et molestiam navigandi, et Tiberius propter assiduam et ingravescentem tussim medicamento usus esset. Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reservavit.

24. Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit: plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante. Ex his Drusillam vitiasse virginem, praetextatus adhuc, creditur, atque etiam in concubitu eius quondam deprehensus ab Antonia avia, apud quam simul educabantur. Mox Lucio

Philo leg. ad Cai. λέγεται δέ, ὅτι καὶ κελευσθεὶς αὐτοχειρίᾳ κτείνειν ἑαυτόν, ἐφεστώτων ἑκατοντάρχων καὶ χιλιάρχων, οἷς εἴρητο μὴ συνεφάψασθαι τοῦ ἄγους, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτοκρατόρων ἀπογόνους πρὸς ἑτέρων ἀναιρεῖσθαι etc.

Silanum it. socerum) Dio c. c.: ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ, Μάρκος Σιλανός, οὔθ' ὑποσχόμενός τι, οὔτε κατομόσας, ὅμως ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, καὶ διὰ τοῦτο περιυβρίζετο, ἑαυτὸν κατεχρήσατο, ubi plurimae contumeliae in Silanum collatae narrantur. Philo offensum dicit Caium Silani admonitionibus, pergitque: ὑπολαβὼν οὖν καὶ τοῦτον εἶναι παρενόχλημα, τὴν πολλὴν αὐτῷ ῥύμην τῶν ἐπιθυμιῶν ἐφέξοντα, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς δικαίοις τῆς ἀποθανούσης γυναικός, εἰ πατέρα μὲν ἐκείνης, ἑαυτοῦ δὲ γενόμενον πενθερὸν μεταστήσεται, δολοφονεῖ. De Claudio vid. Claud. 8. Paulo superius de imperfecto: *si quid sibi — accideret*, vid. supra dicta ad c. 3.

Cum omnibus sororibus) Tres ei fuere sorores, ut prodidit auctor c. 7, Agrippina, Drusilla, Livilla. Dio LIX, 3: τὰς ἀδελφὰς πάσας διαφθείρας, ἐς νῆσον τὰς δύο κατέκλεισεν· ἡ γὰρ τρίτη (Drusilla) προαπέθανε. Cap. 11: τῇ Δρουσίλλῃ συνῴκει μὲν Μάρκος Λέπιδος, παιδικά τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἐραστὴς ὤν, συνῆν δὲ καὶ ὁ Γάϊος. Et c. 22: τὸν Λέπιδον — τὸν τῆς Δρουσίλλης ἄνδρα, τὸν καὶ ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀδελφαῖς, τῇ τε Ἀγριππίνῃ καὶ τῇ Λιουίλλᾳ μετ' αὐτοῦ ἐκείνου συνόντα etc. Eutrop. VII, 7, etiam: *Stupra sororibus intulit; ex una etiam natam filiam agnovit* (ubi male vulg. *cognovit*, quod fuere, qui contra omnem temporum rationem de stupro intelligerent).

L. Cassio Long.) Tacit. VI, 15: *Servio Galba, L. Sulla Coss.* (a. V:

Cassio Longino consulari collocatam abduxit, et in modum iustae uxoris propalam habuit. Heredem quoque bonorum atque imperii aeger instituit. Eadem defuncta, iustitium indixit: in quo risisse, lavisse, coenasse cum parentibus, aut coniuge liberisve, capital fuit. Ac moeroris impatiens, quum repente noctuque profugisset ab Vrbe, transcucurrissetque Campaniam, Syracusas petiit; rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso. Nec unquam postea quantiscunque

785) *diu quaesitos, quos neptibus suis maritos destinaret Caesar (Tiberius), postquam instabat virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. — Cassius plebeii Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus, facilitate saepius, quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas, coniungit.* Id. VI, 45, progeneros Caesaris Cn. Domitium, Cassium Longinum, M. Vinicium, Rubellium Blandum nominat. Hic L. Cassius postea Asiae praefectus, iussu *Caii* in vinculis Romam deductus, mortem evasit. Dio LIX, 29, ubi scriptoris vel scribae vitio Caius dicitur. Vid. Reimar. ad h. l. post Glandorp. Onomast. pag. 205, et Lipsium ad Tacit. VI, 15, disputantem contra Pomponium, qui cum C. Cassio, celebri Iurisconsulto, nostrum confudit. Cf. Bayle dictionn. histor. sub *Cassius Longinus.*

Eadem defuncta) A. V. 791; vid. Dion. LIX, 11, decretos mortuae a fratre honores fuse enarrantem.

capital fuit) Hanc Memmiani et optimorum codd. lectionem comprobarunt Graev. Oudend. Wolfius. Al. *capitale.* Vid. de utraque forma, praeter Oudend. ad h. l. Tzschuck. ad Melam. I, 9, 7. — Dio c. c.; αἰτίαν δὲ πάντες ὁμοίως εἶχον, εἴθ' ἥσθησαν ἐπί τινι, ὡς λυπούμενοι, εἴτε καὶ ὡς χαίροντες ἔπραξαν (quem locum mutilum esse, quilibet videt; sine codd. nemo restituerit)· ἢ γὰρ μὴ πενθεῖν αὐτὴν, ὡς ἄνθρωπον, ἢ θρηνεῖν, ὡς θεὸν, ἐνεκαλοῦντο· πάρεστι δὲ ἐξ ἑνὸς πάντα τὰ τότε γενόμενα τεκμήρασθαι· τὸν γὰρ πωλήσαντα θερμὸν ὕδωρ ἀπέκτεινεν, ὡς ἀσεβήσαντα. Id. c. 10: καὶ ἑτέρους ἥ τε νόσος ἡ τῷ προτέρῳ ἔτει οἱ συμβᾶσα, καὶ ὁ τῆς Δρουσίλλης τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θάνατος ἔφθειρε· τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ εἴ τις εἱστίασεν, ἢ ἠσπάσατό τινα, ἢ καὶ ἐλούσατο ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἐκολάζετο.

moeroris impatiens) Senec. Consol. ad Polyb. cap. 36: *C. Caesar, amissa sorore Drusilla, is homo, qui non magis dolere quàm gaudere principaliter posset, conspectum conversationemque civium suorum profugit, exequiisque sororis suae non interfuit, iusta sorori non praestitit, sed in Albano suo tesseris ac foro, et provocatis huiusmodi aliis occupationibus acerbissimi funeris levabat mala. — Idem ille Caius furiosa inconstantia, modo barbam capillumque submittens, modo Italiae ac Siciliae oras errabundus permetiens, et nunquam satis certus, utrum lugeri vellet, an coli sororem. Eodem enim tempore, quo templa illi constituebat*

de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi *per numen Drusillae* deieravit. Reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas saepe exoletis suis prostraverit. Quo facilius eas in causa Aemilii Lepidi condemnavit, quasi adulteras, et insidiarum adversus se conscias. Nec solum chirographa omnium, requisita fraude ac stupro, divulgavit, sed et tres gladios, in necem suam praeparatos, Marti Vltori, addito elogio, consecravit.

25. Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an

ac pulvinaria, eos, qui parum moesti fuerant, crudelissima afficiebat animadversione.

per numen Drusillae deier.) Vulg. *nomen.* Dio l. c.: καί οἱ (Drusillae) τά τε ἄλλα, ὅσα τῇ (τε) Λιουίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ, καὶ ἐς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ, σηκός τε ἴδιος οἰκοδομηθῇ, καὶ ἱεραῖς εἰκόσιν οὐχ ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεραίρωνται· αἵ τε γυναῖκες αὐτήν, ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσί τι, ὀμνύωσι, καὶ ἐν τοῖς γενεσίοις αὐτῆς ἑορτή τε ὁμοία τοῖς Μεγαλησίοις ἄγηται, καὶ ἡ γερουσία ἥ τε ἱππὰς ἑστιᾶται· τότε οὖν Πανθεά τε ὠνομάζετο, καὶ τιμῶν δαιμονίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο. Λιουΐός τέ τις Γεμίνιος βουλευτής ἔς τε τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀναβαίνουσαν καὶ τοῖς θεοῖς συγγινομένην ἑωρακέναι ὤμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισίν, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος, τῇ τε τῶν ἄλλων θεῶν ἐπιμαρτυρίᾳ, καὶ τῇ αὐτῆς ἐκείνης· ἐφ᾽ ᾧ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔλαβε.

in causa Aemilii Lepidi) Dio LIX, 22: τὸν Λέπιδον ἐκεῖνον, τὸν ἐραστήν, τὸν ἐρώμενον, τὸν τῆς Δρουσίλλης ἄνδρα, τὸν καὶ ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀδελφαῖς τῇ Ἀγριππίνῃ τῇ τε Λιουΐλλᾳ μετ᾽ αὐτοῦ ἐκείνου συνόντα, ᾧ πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἀρχὰς παρὰ τοὺς νόμους αἰτῆσαι ἐπέτρεψεν, ὃν καὶ διάδοχον τῆς ἡγεμονείας καταλείψειν ἐπηγγέλλετο, κατεφόνευσε· καὶ τοῖς στρατιώταις ἀργύριον ἐπὶ τούτῳ, καθάπερ πολεμίων τινῶν κεκρατηκώς ἔδωκε· καὶ ξιφίδια τρία τῷ Ἄρει τῷ Τιμωρῷ ἐς τὴν Ῥώμην ἔπεμψε· τάς τε ἀδελφάς, ἐπὶ τῇ συνουσίᾳ αὐτοῦ, ἐς τὰς Ποντίας νήσους κατέθετο, πολλὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἀσελγῆ τῷ συνεδρίῳ γράψας· καὶ τῇ γε Ἀγριππίνῃ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ἐν ὑδρίᾳ ἔδωκε, κελεύσας οἱ ἐν τοῖς κόλποις αὐτὴν διὰ πάσης ὁδοῦ ἔχουσαν, ἐς τὴν Ῥώμην ἀνενεγκεῖν· ἐπειδή τε συχνὰ αὐταῖς δι᾽ ἐκεῖνον δηλονότι προσεψηφίσατο, ἀπηγόρευσε μηδενὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ μηδεμίαν τιμὴν δίδοσθαι. De genere huius Lepidi cf. Lips. ad Tac. XIV, 2, de consecratis gladiis id. ad XV, 74.

requisita fraude ac stupro) i. e. quae sibi fraude comparaverat, ne stupro quidem ad requirenda ea et elicienda iis, qui habebant, omisso. Postea *addito elogio* est addita tabula, inscriptione, titulo, quo consecrationis causa notata erat. Vid. ind.

tenuerit, non est facile discernere. Liviam Orestillam, C. Pisoni nubentem, quum ad officium et ipse venisset, ad se deduci imperavit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit, quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum coenae nuptiali, mandasse ad Pisonem, contra accumbentem, *Noli uxorem meam premere:* statimque e convivio abduxisse eam, ac proximo die edixisse, MATRIMONIVM SIBI REPERTVM EXEMPLO ROMVLI ET AVGVSTI. Lolliam Paulinam, C. Memmio

discernere) Servavi hoc verbum quamvis iubentibus Gronov. Observ. III, 13, et Perizon. ad Sanct. p. 784, legi *decernere*, et probante Wolfio. Vt enim multis in locis *diligere* et *deligere* aeque valere possunt, quum illud sit: e pluribus legere, hoc de numero aliquo legere, quod eodem redit, ita *discernere* h. e. e pluribus, quae narrantur vel iudicantur, quid verum, quid probandum sit, cernere, atque ita definire, decernere, cur ferendum non sit, haud video. Recte in sententiam nostram disputare videtur etiam Bremius, et prorsus eam confirmant, quae Walther. dicit Observ. pag. 21, *discernere*, denotare antecedens, *decernere* consequens. Idem Liv. VII, 9, *discerni* legendum recte ex meo sensu censet.

Liviam Orestillam) *Corneliam Orestinam* eam appellat Dio LIX, 8, quem sequuntur Xiphilinus et Zonaras. Dio ita: τὴν θυγατέρα τοῦ Σιλανοῦ ἐκβαλὼν (vid. supra ad c. 12), ἔγημε Κορνηλίαν Ορεστίναν, ἣν ἥρπασεν ἐν αὐτοῖς τοῖς γάμοις, οὓς τῷ ἐγγεγυημένῳ αὐτὴν Γαΐῳ Καλπουρνίῳ Πείσωνι συνεώρταζε (h. e. *quum ad officium et ipse venisset*) πρὶν δὲ δύο μῆνας ἐξελθεῖν, ἀμφοτέρους σφᾶς, ὡς καὶ συγγιγνομένους ἀλλήλοις, ἐξώρισε· καὶ τῷ γε Πείσωνι δέκα δούλους ἐπάγεσθαι ἐπιτρέψας, εἶτ' ἐπειδὴ πλείονας ἠτήσατο, ἀφῆκεν ὅσοις ἂν ἐθελήσῃ χρήσασθαι, εἰπὼν ὅτι, Καὶ στρατιῶται τοσοῦτοί σοι συνέσονται.

mandasse ad Pisonem) i. e. misisse, qui diceret Pisoni. Ita Graeci ἐπιστέλλειν dicunt et πέμπειν, involuta iubendi notione. Vid. Sturzii Lex. Xenoph. in πέμπειν n. 1, lit. s. De usu lat. *mandare* hoc sensu vid. Freinshem. ind. Flori et Duker. ad Flor. III, 3, 6.

exemplo Romuli et Augusti) Romulus enim Hersiliam (vid. Plutarch. Romul. 14), Augustus Liviam, nuptas iam, abduxerant.

Lolliam Paulinam) A. 792. Dio LIX, 12: διαλιπὼν ὀλίγας ἡμέρας, ἔγημε Λολλίαν Παυλίναν, αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς Μέμμιον Ῥηγοῦλον ἐγγυῆσαί οἱ τὴν γυναῖκα ἀναγκάσας, μὴ καὶ ἀνέγγυον αὐτὴν παρὰ τοὺς νόμους λάβῃ· καὶ εὐθύς γε καὶ ἐξήλασε. Haec Lollia Tac. A. XII, 1, filia dicitur M. Lollii Consularis, et neptis erat M. Lollii, de quo dictum ad Tib. 12. Vid. Plin. IX, 35 (58), Claudii Imperatoris nuptias postea ambiit, mortua Messalina (vid. Tac. loco citato Nostr. Claud. 26), ad mortem

consulari, exercitus regenti, nuptam, facta mentione aviae eius, ut quondam pulcherrimae, subito ex provincia evocavit, ac perductam a marito coniunxit sibi, brevique missam fecit, interdicto cuiusquam in perpetuum coitu. Caesoniam, neque facie insigni, neque aetate integra, matremque iam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriae ac lasciviae perditae, et ardentius et constantius amavit: ut saepe chlamyde peltaque et galea ornatam, ac iuxta adequitantem, militibus ostenderit; amicis vero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atque eodem die professus, et maritum se eius, et patrem infantis ex ea natae. Infantem autem, Iuliam Drusillam appellatam, per omnium Dearum templa circumferens, Minervae gremio imposuit, alendamque et in-

adacta odio Agrippinae a. 803; Tac. XII, 22.

C. Memmio Consulari) Consul fuerat a. 784, quo tempore oppressus est Seianus (vid. Dion. LVIII, 9), praefectus postea Macedoniae et Achaiae (vid. Pigh. Annal. ad a. 781), unde transportandi Romam Iovis Olympii negotium a Caligula datum ei dicit Ioseph. XIX, 1; vid. supra ad cap. 22. Defuncti a. 815, laudes celebrat Tac. Ann. XIV, 46.

perductam) i. e. desponsatam. Coëgerat enim maritum ἐγγυῆσαί οἱ τὴν γυναῖκα, ut Dio l. c. Eusebius in Chronico: *Caius Memmii Reguli uxorem duxit, impellens eum, ut uxoris suae patrem esse se scriberet*, ubi vid. Ioseph. Scaliger. Consulto autem Suetonium usum turpi verbo *perductam* (vid. Tiber. 45), quum *deduci* proprie sponsae dicerentur, recte monuisse videtur Ernest. De verbo *perducere* sensu utroque, turpi et honesto, vid. Walch. ad Lactant. VI, 17, ubi *perductores* sunt *lenones scortorum*.

missam fecit) προφάσει μὲν, ὡς μὴ τίκτουσαν, τὸ δ' ἀληθὲς, ὅτι διακορὴς αὐτῆς ἐγεγόνει. ut Dio cap. 23.

Caesoniam) Dio loco modo citato: ἐκβαλὼν τὴν Παυλῖναν — Μιλωνίαν Καισωνίαν ἔγημεν, ἣν πρότερον μὲν ἐμοίχευε, τότε δὲ καὶ γαμετὴν ποιήσασθαι ἠθέλησεν, ἐπειδὴ ἐν γαστρὶ ἔσχεν, ἵνα αὐτῷ παιδίον τριακονθήμερον τέκῃ.

ornatam) κεκοσμημένην. Al. *armatam* e glossa.

Infantem–commendavit) Dio (quem locum ex Excerpt. Peiresc. reposuit Reimarus LIX, 28): ἐπειδή τε ἡ Καισωνία θυγάτριον μετὰ τριάκοντα ἡμέρας τῶν γάμων ἔτεκε, τοῦτό τε αὐτὸς δαιμονίως προσεποιεῖτο, σεμνυνόμενος ὅτι ἐν τοσαύταις ἡμέραις καὶ πατὴρ καὶ ἀνὴρ (inverso ordine legendum καὶ ἀνὴρ καὶ πατὴρ) ἐγεγόνει· καὶ Δρουσίλλαν αὐτὴν ὀνομάσας, ἔς τε τὸ Καπιτώλιον ἀνήγαγε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα ὡς καὶ παῖδα αὐ-

stituendam commendavit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis: quae illi quoque tanta iam tunc erat, ut infestis digitis ora et oculos simul ludentium infantium incesseret.

26. Leve ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosque pacto tractaverit, Ptolemaeum, regis Iubae filium, consobrinum suum, (erat enim et is M. Antonii ex Selene filia nepos) et in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam, adiutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis iure, proque meritorum gratia, cruenta mors persoluta est. Nihilo reverentior leniorve erga Senatum: quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi currere togatos per aliquot passuum mil-

τοῦ οὖσαν ἀνέθηκε, καὶ τῇ Ἀθηνᾷ τιθηνεῖσθαι παρηγγύησεν. Iovis Capitolini genibus impositam, prodit etiam Ioseph. XIX, 1.

Ptolemaeum) A. 793, Dio LIX, 25: Γάϊος δὲ ἐν τούτῳ τόν τε Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβου παῖδα μεταπέμψας, καὶ μαθών, ὅτι πλουτεῖ, ἀπέκτεινε, καὶ ἄλλους πολλοὺς μετ' αὐτοῦ. Conf. infra c. 35.

ex Selene filia) Inepte al. *ex Helena* vel *Helene*, et *ex Helenae filia*. Cleopatrae, e regina Cleopatra filiae; (vid. Dion. LI, 15, Plutarch. Anton. 87, et ad Aug. 17 fin.) Antonius Selenae nomen indiderat, ut filio Alexandro Solis, unde Solem et Lunam, Cleopatrae liberos, ante currum triumphalem Augusti ductos, narrat Eusebius in Chronico. De Iuba vid. ad Aug. l. c. *Consobrini* autem Ptolemaeus et Caligula erant impari gradu. Ille enim Antonii nepos, hic pronepos ex avia Antonia.

ipsum Macronem, ipsam Enniam) Dio LIX, 10: τὸν Μάκρωνα μετὰ τῆς Ἐννίας, μήτε τοῦ ταύτης ἔρωτος, μήτε τῶν ἐκείνου εὐεργετημάτων, δι' ὧν τά τε ἄλλα καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μόνῳ συγκατέπραξε, μνησθείς, ἔς τε ἑκούσιον δὴ θανάτου ἀνάγκην, καίπερ καὶ τὴν Αἴγυπτόν οἱ προστάξας, καὶ ἐς αἰσχύνην, ἧς αὐτὸς τὸ πλεῖστον μετεῖχε, κατέστησε· προαγωγείας γὰρ ἔγκλημα αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγε. Postea *ius necessitudinis* Ptolemaeum, *meritorum gratia* Macronem spectat. Philo leg. ad Cai.: ὁ γοῦν Μάκρων πάντα ἐπ' ἀληθείας πραγματευσάμενος μετ' ἐκτενεστάτης σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὲρ τοῦ σῶσαι Γάϊον, ἔπειτα δὲ ὑπὲρ τοῦ μόνον τὴν ἡγεμονίαν διαδέξασθαι, τοιαῦτα εὕρατο τὰ ἐπίχειρα· λέγεται γάρ, ὅτι ἠναγκάσθη ὁ δείλαιος, αὐτοχειρίᾳ κτεῖναι ἑαυτόν, καὶ τὴν αὐτὴν ἀναδέξασθαι συμφορὰν ἡ γυνή, καίτοι ποτὲ νομισθεῖσα διὰ συνηθείας αὐτῷ γενέσθαι.

currere) Ita edidi cum Oudend. et Ernest. ex optimis libris pro *occurrere*, quod huic loco non convenit. Casaub. suadebat *accurrere* i. e. παραθέειν, (ut Plutarch. Lucull. 21, qui locus nostrum egregie illustrat) vid. παρατροχάζειν (quo utitur Ap-

lia, et coenanti, modo ad pluteum, modo ad pedes stare, succinctos linteo, passus est: alios quum clam interemisset, citare nihilo minus ut vivos perseveravit, paucos post dies voluntaria morte perisse mentitus. Consulibus, oblitis de natali suo edicere, abrogavit magistratum: fuitque per triduum sine summa potestate Respublica. Quaestorem suum in coniuratione nominatum flagellavit, veste detracta, subiectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent. Simili superbia violentiaque ceteros tractavit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Elisi per eum tumultum viginti amplius equites romani, totidem matronae, super innumeram turbam ceteram. Scenicis ludis, inter plebem et equitem causam discordiarum serens, decimas maturius dabat, ut equestria ab infimo

pian. Syriac. 64, et Civil. III, 70) *Currere* confirmatur locis Nostri Galb. 6: *etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum millia cucurrit*, et Eutrop. IX, 15: *Galerius pulsus, et ad Diocletianum profectus, quum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse.* Addit autem *togatos*, ut recte monet Burmann., quo gravior hac veste oneratis esset hic cursus. Praeterea *irreverentem* erga Senatum ostendit, quod veste Romana indutos servile officium praestare sibi coegit.

ad pluteum) vid. interpr. ad Prop. IV, 8, 68: *Lygdamus ad plutei fulcra sinistra latens.*

succinctos linteo) vid. interpr. ad Phaedr. II, 5, 11: *ex alticinctis unus atriensibus, cui tunica ab humeris linteo Pelusio erat districta, cirris dependentibus.* Cf. Ferrar. de re vestiar. III, 4.

Consulibus — abrogavit mag.) A. 792. Dio LIX, 20: τὸν δὲ δὴ Δομίτιον καὶ ὕπατον εὐθὺς ἀπέδειξε, τοὺς τότε ἄρχοντας (Cn. Domitium Corbulonem, suffectum Kal. Iul. vid. Dion. c. 15, et collegam incerti nominis; nam Sanquinium Maximum, quem Ernest. addit e Dion. c. 13, finito priori semestri dignitate decessisse oportet. Cf. Pigh. tom. III, pag. 567) καταλύσας, ὅτι ἐς τὰ γενέθλια αὐτοῦ ἱερομηνίαν οὐκ ἐπήγγειλαν.

Quaestorem flagellavit) Senec. de Ira III, 18: *C. Caesar Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Betilienum Bassum, Quaestorem suum procuratoris sui filium, alios Senatores et Equites Romanos, uno die flagellis cecidit, torsit, non quaestionis sed animi causa.*

decimas mat. dabat) Patet, deci-

quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo sole velis, emitti quemquam vetabat: remotoque ordinario apparatu, tabidas feras, vilissimos senioque confectos, gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis, subiiciebat. Ac nonnunquam, horreis praeclusis, populo famem indixit.

mas dona fuisse quaedam, fortasse missilia, quibus allecta plebs romana locos ad rapienda illa idoneos, adeoque sedes etiam Equitum, ante ludorum initium implebat, vi postea a venientibus expellenda, unde *discordiarum causa*. Id confirmat locus, cuius, miror, neminem meminisse interpretum, Galb. 15: *liberalitates Neronis, non plus decimis concessis, — revocandas curavit*, ad quem vid. notata. Cur *decimae* dictae, incertum, nisi quod Turneb. advers. XVIII, 5, a decima Herculi pollucta nomen deflexum putat. Reliquorum interpretum coniecturas (uam omnes fere corrigendum locum censent) vide suis locis. Optima est Bulengeri de venat. Circi cap. 24, et Ernestii ad h. l., *tesseras*. Hic tamen falso, si quid video, a communi tesserarum significatione recedens, tabellas intelligit, quibus in aditu exhibendis, gratis ingredi licebat.

reductis — velis) quibus spectantium capita tegebantur, ex quo primus id instituerat Qu. Catulus, quum Capitolium consecraret. Vid. Valer. M. II, 4, 6; Plin. XIX, 1, (6); Lucret. IV, 73.

remotoque ordin. apparatu — subiiciebat.) Reddidi locum, in quo sanando quanto opere viri docti desudaverint, Burmanni et Oudendorpii editiones ostendunt, ad Oudendorpianae Wolfianaeque exempla, quamquam non nullo haerente scrupulo. *Remoto ordinario apparatu* (vid. Caesar. 10) — *subiiciebat* est: pro iis, quae alias ad oblectandum populum exhiberi in muneribus solebant, exhibebat, illis substituebat, (*subiicere* enim est sub oculos iacere, ostendere, ὑποτίθεσθαι, ne quis cum Burm. et Ern. malit *obiiciebat*) quae nonnisi taedium cruciatumque spectantibus moverent, ut *tabidas feras*, (ita pro *rabidis feris* Memm. aliique codd. optimae notae) non fortes validasque, sed tabe, vel morbo vel annis contracta macilentas, et qui caederent eas, bestiarios *vilissimos senioque confectos*, (quamquam haec verba ex interpretatione vocab. *tabidas* in textum venisse existimo, quod explicuerat aliquis: *vilissimas, senio confectas*; id enim coniicio ex omisso substantivo, fere necessario, et desiderata in plerisque copula *que* post *senio*; nisi legere quis malit: *vilissimosque senesque confectores*, ἀναιρέτας, vid. Aug. 43); et praeter hanc venationem, qui *gladiatores pegmares* agerent h. e. de pegmate s. constructa ex materia machina depugnarent (vid. de *pegmatibus* Lips. de Amphitheatro cap. 22, de *pegmaribus* eund. Saturn. II, 14, ubi tamen et ipse de salva lectione dubitat; quid si legas *pugiles* vel *pugillares*), non palaestra exercitos, et qui e gladiatorum familia essent, sed *patresfamiliarum*, cives igitur Roma-

27. Saevitiam ingenii per haec maxime ostendit. Quum ad saginam ferarum, muneri praeparatarum, carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos annotavit; et, custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans tantummodo intra porticum mediam, a calvo ad calvum duci imperavit. Votum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat, spectavitque ferro dimicantem; nec dimisit, nisi victorem, et post multas preces. Alterum, qui se periturum ea de causa voverat, cunctantem pueris tradidit; verbenatum infulatumque, votum reposcentes, per vicos

nos, eosque *notos*, non infimae sortis homines, (*in bonam partem* addit Memm. e glossa, ne quis *notos* h. l. *infames* esse putet) hos ipsos tamen debilitatos πεπηρωμένους.

nullius inspecto elogio) i. e. tabula, in qua culpa erat perscripta, ob quam in custodia servabatur.

a calvo ad calvum) Dio LIX, 22: ἰδὼν ποτε ὄχλον, εἴτε δεσμωτῶν, εἴτε καὶ ἄλλων τινῶν, προσέταξε τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τοῦ φαλακροῦ μέχρι τοῦ φαλακροῦ πάντας αὐτοὺς σφαγῆναι. Nempe quum porticum ingressus, totam congregatorum in custodia multitudinem oculis perlustrasset, in utroque latere extremo calvis forte conspectis, totam seriem sine discrimine ab uno calvo ad alterum *duci* ad supplicium iussit, quae res in proverbium abiit. Aliam, eamque non minus probabilem, interpretationem dat Reinesius ad marg. edit. Casaub. ex Dion. LVIII, 19, ubi a L. Seiano Praetore omnes calvi Seiani (non, ut Reines., omnes Seiani calvi), appellati dicuntur, postquam Florealia ad irridendum Tiberium calvorum ministerio celebraverat. Ita Caius Seianorum odium his verbis prodidisset. Dixit autem auctor: *stans tant. intra port. mediam*, ut significaret, non consedisse in tribunali ad dispicienda crimina, sed brevi obtutu defunctum.

Votum exegit) Dio LIX, 8: Πούπλιος Ἀφράνιος Πότιτος, δημότης τε ὤν, καὶ ὑπὸ μωρᾶς κολακείας οὐ μόνον ἐθελοντής, ἀλλὰ καὶ ἔνορκος, ἄν γε ὁ Γάϊος σωθῇ (vid. supra c. 14), τελευτήσειν ὑποσχόμενος· Ἀτίνιός τέ τις Σεκοῦνδος, ἱππεύς τε ὤν, καὶ μονομαχήσειν ἐπαγγειλάμενος, ἀντὶ τῶν χρημάτων, ἃ ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἀντίψυχοι οἱ ἀποθανεῖν ἐθελήσαντες, λήψεσθαι, ἀποδοῦναι τὴν ὑπόσχεσιν ἠναγκάσθησαν, ἵνα μὴ ἐπιορκήσωσι· καὶ τούτοις μὲν αὕτη αἰτία τοῦ θανάτου ἐγένετο.

verbenatum infulatumque) ut publicam hostiam. Auctore enim Turnebo Advers. XXII, 30, restitutum *verbenatum* pro inepto *verberatum*. Comparat Oudend. Servium ad Virgil. Aen. III, 57, qui: *Massilienses quotiens pestilentia laborabant, unus se ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis et purioribus cibis. Hic postea ornatus verbenis et vestibus sa-*

agerent, quoad praecipitaretur ex aggere. Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, et munitiones viarum, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes cavea coërcuit, aut medios serra dissecuit; nec omnes gravibus ex causis, verum male de munere suo opinatos, vel quod nunquam per Genium suum deierassent. Parentes supplició filiorum interesse cogebat. Quorum uni valetudinem excusanti lecticam misit; alium a spectaculo poenae epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem et iocos provocavit. Curatorem munerum ac venationum, per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum, non prius occidit, quam offensus

cris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipsum reciderent mala totius civitatis, et sic proiiciebatur (praecipitabatur). Aggerem autem, quum non addiderit *aliquo*, non incertum intellexit auctor, sed suppliciis destinatum, iuxta portam Collinam, descriptum a Plutarch. Num. 10.

ad bestias – coërcuit) Dio LIX, 10: τῶν ἱππέων τινὰ τῶν ἐπιφανῶν μονομαχῆσαί τε, ὡς καὶ ὑβρίσαντα τὴν μητέρα αὐτοῦ τὴν Ἀγριππῖναν, ἠνάγκασε, καὶ νικήσαντα κατηγόροις παρέδωκε, καὶ ἀπέσφαξε· τόν τε πατέρα αὐτοῦ, μηδὲν ἀδικήσαντα, ἔς τε γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνούς, καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν. De *dissectis serra* vid. Casaub. ad h. l. et Fabric. ad Dion. LXVIII, 32, et ab eo citatos.

per Genium suum deier.) Minucius Fel. Octav. cap. 29: *Etiam principibus et regibus, non ut magnis et electis viris, sicut fas est, sed ut Diis, turpiter adulatio falsa blanditur. — Sic eorum numen vocant, ad imagines supplicant, Genium, id est daemonem eius, implorant; et est iis tutius, per Iovis Genium peierare, quam règis*; ubi vid. Lindner.

Parentes – cogebat) Dio LIX, 25: Βετιλλῖνον Κάσσιον ἀποσφαγῆναι κελεύσας, καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ Καπίτωνα παρεῖναι φονευομένῳ αὐτῷ κατηνάγκασε, μήτ' ἀδικοῦντά τι, μήτ' εἰσηγγελμένον· πυθομένου τε αὐτοῦ, εἰ μῦσαί γέ οἱ ἐπιτρέπει, προσέταξε καὶ ἐκεῖνον σφαγῆναι.

epulis statim adhibuit) Senec. de ira II, 33: *C. Caesar Pastoris, splendidi equitis romani, filium quum in custodia habuisset, munditiis eius et cultioribus capillis offensus, rogante patre, ut salutem sibi filii concederet, quasi de supplicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumane faceret adversum patrem, ad coenam illum invitavit eo die. Venit Pastor, nihil vultu exprobrante etc.*

catenis verber.) Sine causa interpretes novitate supplicii, in tali monstro minime miranda, moti locum mutare voluerunt, quum alii satis

putrefacti cerebri odore. Atellanae poëtam, ob ambigui ioci versiculum, media Amphitheatri arena igni cremavit. Equitem romanum, obiectum feris, quum se innocentem proclamasset, reduxit; abscisaque lingua, rursus induxit.

28. Revocatum quendam a vetere exsilio sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationem, *Deos semper oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, et tu imperares;* opinans, sibi quoque exsules suos mortem imprecari, misit circum insulas, qui universos contrucidarent. Quum discerpi Senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem Curiam, repente hostem publicum appellantes, invaderent, graphiisque confossum, lacerandum ceteris tra-

frigide *habenis* suaderent, Gronov. autem et Reines. ad marg. *catomis* (*κατωμίς*), quae correctio aliam necessariam reddidit sequentium *putr. cerebri odore* in *putref. tabi odore*, quae tautologiam etiam infert.

Atellanae) vid. ad Tiber. 45.

abscisaque lingua) Dio LIX, 10: ὅπως γε μήτε ἐπιβοήσασθαι μήτε κατιάσασθαί τι δυνηθῶσι, τὰς γλώσσας αὐτῶν προαπέτεμε.

qui univ. contrucidarent) Dio LIX, 18: οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐξελαυνομένοις ἀσφάλεια ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων πολλοί, ἤτοι κατὰ τὴν ὁδὸν, ἢ καὶ ἐν τῇ φυγῇ. διεφθείροντο. Philo in Flaccum sub finem: φασὶν ὅτι νύκτωρ ποτὲ διαγρυπνῶν ὁ Γάϊος, εἰς ἔννοιαν ἦλθε τῶν ἐν τέλει φυγάδων, ὀνόματι μὲν ὑποστελλόντων ἀτυχεῖν, βίον δ' ἀπράγμονα καὶ ἡσυχάζοντα καὶ ἐλεύθερον ὄντως περιπεποιημένων· μετατίθει δὲ καὶ τὴν κλῆσιν, ἀποδημίας προσαγορεύων· ἀποδημία γάρ τίς ἐστιν, ἔφασκεν, ἡ τῶν τοιούτων ἔλασις, ἐχόντων ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια, καὶ σὺν ἀπραγμοσύνῃ καὶ εὐσταθείᾳ ζῆν δυναμένων, οὓς ἄτοπον εἶναι τρυφᾷν, ἀπολαύοντας εἰρήνην, βίον καρπουμένους φιλόσοφον· εἶτα προστάττει τοὺς ἐπιφανεστάτους, καὶ ὧν πλεῖστος ὁ λόγος, ἀναιρεθῆναι, γραφὴν δοὺς ὀνομάτων, ἧς ἡγεῖτο Φλάκκος. Id. leg. ad Cai. τῶν στρατευομένων ἐπιπέμψας τινὰ, μηδενὸς καινοτέρου προσπεσόντος, τοὺς ἀρίστους καὶ εὐγενεστάτους, ἤδη ζῶντας ὡς ἐν πατρίσι ταῖς νήσοις, καὶ τὴν ἀτυχίαν εὐτυχέστατα φέροντας, ἀθρόους ἀναιρεῖ, πένθος οἰκτρότατον καὶ ἀπροσδόκητον οἴκοις τῶν ἐν Ῥώμῃ μεγάλων προσβαλών. Rem indigitat Senec. Consol. ad Polyb. c. 32.

discerpi Senatorem) Scribonium Proculum dicit Dio LIX, 26: δριμύ τέ τι Σκριβωνίῳ Πρόκλῳ ἐνεῖδε, καὶ ἔφη· Καὶ σύ με ἀσπάζῃ, μισῶν οὕτω τὸν αὐτοκράτορα; ἀκούσαντες δὲ τοῦτο οἱ παρόντες, περιέσχον τε τὸν συμβουλευτὴν, καὶ διέσπασαν.

graphiis) vid. notata ad Caes. 82.

derent. Nec ante satiatus est, quam membra et artus et viscera hominis tracta per vicos, atque ante se congesta vidisset.

29. Immanissima facta augebat atrocitate verborum. *Nihil magis in natura sua laudare se ac probare*, dicebat, *quam*, ut ipsius verbo utar, ἀδιατρεψίαν. Monenti Antoniae aviae, tanquam parum esset non obedire, *Memento*, ait, *omnia mihi et in omnes licere*. Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum praemuniri medicamentis suspicabatur, *Antidotum*, inquit, *adversus Caesarem?* Relegatis sororibus, non solum insulas habere se, sed etiam gladios, minabatur. Praetorium virum ex secessu Anticyrae, quam valetudinis causa petierat, propagari sibi commeatum saepius desiderantem, quum mandasset interimi, adiecit: *necessariam esse sanguinis missionem, cui tam diu non prodesset elleborum.* Decimo quoque die, numerum puniendorum ex custodia subscribens, *Rationem se purgare*, dicebat. Gallis Graecisque aliquot uno tempore condemnatis, gloriabatur, *Gallograeciam sese subegisse.*

ἀδιατρεψίαν) *immobilitatem animi*, quo vocabulo de Stoicorum ἀπαθείᾳ utitur Lactant. VI, 17. Laudabat Caius eam animi firmitatem, qua immotis oculis cruentissima suppliciorum spectacula adspicere poterat. Haud inepta est glossa codd. quorundam: *hoc est, inverecundiam*; διατρέπεσθαι enim saepe i. q. αἰδεῖσθαι. Vid. Casaub. ad h. l. Dio LIX, 10: ἦν δὲ οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων οὕτω τι δεινόν (καίπερ δεινὸν ὄν), ἀλλ' ὅτι τοῖς τε φόνοις αὐτῶν ὑπερέχαιρε, καὶ τῆς τοῦ αἵματος θέας ἀπλήστως εἶχεν.

et in omnes) Recepi cum Ern. et Oudend. Vulg. *et homini*. Reliquam lectionis varietatem virorumque doctorum coniecturas vid. ap. Burmann. et Oudend.

Truc. fratrem — Releg. sor.) vid. cap. 23 et 24.

propagari) vid. ad Aug. 23. Postea pro *prodesset* Ern. postulat *profuisset*, de qua re diximus ad cap. 3. — *Anticyrae* insulae *elleborum* furiosorum medelae adhibitum, notissimum vel ex Horat. Art. poët. vs. 300: *tribus Anticyris caput insanabile*, et Satir. II, 3, 82: *Danda est ellebori multo pars maxima avaris; Nescio, an Anticyram ratio illis destinet omnem*; et vs. 166: *Naviget Anticyram* al.

subscribens) Supra cap. 27: *ex notis lanianlos annotavit*. Mox *ratio-*

30. Non temere in quemquam, nisi crebris et minutis ictibus animadverti passus est, perpetuo notoque iam praecepto, *Ita feri, ut se mori sentiat.* Punito per errorem nominis alio, quam quem destinaverat, ipsum quoque paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde iactabat,

Oderint, dum metuant.

Saepe in cunctos pariter Senatores, ut Seiani clientes, ut matris ac fratrum suorum delatores, invectus est; prolatis libellis, quos crematos simulaverat, defensaque Tiberii saevitia, quasi necessaria, quum tot criminantibus credendum esset. Equestrem ordinem, ut scenae arenaeque devotum, assidue proscidit. Infensus turbae, faventi adversus studium suum, exclamavit: *Vtinam populus romanus unam cervicem haberet!* Quumque Tetrinius latro postularetur, *et qui postularent, Tetrinios esse*, ait. Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine ullo totidem secutoribus succu-

nem purgare Graeci ἐκκαθᾶραι λογισμόν.

ut matris – delatores) Dio LIX, 10: ἕτεροι, πολλοὶ μὲν καταψηφισθέντες, οἱ δὲ καὶ πρὶν ἁλῶναι ἐφονεύθησαν· πρόφασιν μέν, διά τε τοὺς γονέας καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τούς τε ἄλλους τοὺς δι' ἐκείνους ἀπολωμένους, τὸ δ' ἀληθές, διὰ τὰς οὐσίας.

prolatis libellis) vid. supra ad cap. 15.

ut scenae aren. devotum) Ernestii interpretatio: *nimis studiosum spectaculorum scenicorum et gladiatoriorum* nimis est angusta. Furorem proscindebat equitum, operas in scena arenaque praebendi, de quo dictum ad Aug. 43.

faventi adv. studium suum) Dio LIX, 13: αἰτίαι δὲ ἐς τὰ μάλιστα τῆς ὀργῆς αὐτῷ ἐγίγνοντο, ὅτε τε μὴ σπουδῇ συνεφοίτων – καὶ ὅτι μήτε ἀεὶ πάντας τοὺς ἀρέσκοντας αὐτῷ ἐπῄνουν, καί τινας καὶ τῶν ἐναντίων ἔστιν ὅτι ἐτίμων. Erat autem addictus deditusque Prasinae factioni, ut narrat Noster c. 55. Quod ad dictum Caligulae attinet, Dio post narratam eius necem addit LIX, 30: ἐμνημόνευόν τε οἱ παρόντες τοῦ λεχθέντος ποτὲ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν δῆμον· Εἴθε ἕνα αὐχένα εἴχετε, ἐπιδεικνύντες αὐτῷ, ὅτι ἐκεῖνος μὲν αὐχένα ἕνα, σφεῖς δὲ δὴ χεῖρας πολλὰς ἔχοιεν.

latro) sine dubio damnatus iam ad arenam.

Retiarii — secutoribus succub.) Totum pugnae genus illustratum vide a

buerant: quum occidi iuberentur, unus, resumta fuscina, omnes victores interemit. Hanc, ut crudelissimam caedem, et deflevit edicto, et eos, qui spectare sustinuissent, exsecratus est.

31. Queri etiam palam de conditione temporum suorum solebat, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur: Augusti principatum clade Variana; Tiberii, ruina spectaculorum apud Fidenas, memorabilem factum: suo oblivionem imminere prosperitate rerum. Atque identidem exercituum caedes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terrae optabat.

32. Animum quoque remittenti, ludoque et epulis dedito, eadem dictorum factorumque saevitia aderat. Saepe in conspectu prandentis vel comissantis seriae quaestiones per tormenta habebantur. Miles decollandi artifex quibuscunque e custodia capita amputabat. Puteolis, dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, quum multos e litore invitasset ad se, repente omnes praecipitavit. Quosdam gubernacula apprehendentes, contis remisque detrusit in mare. Romae publico epulo servum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confestim tradidit, ut manibus abscisis, atque ante pectus e collo pendentibus, praecedente titulo, qui causam poenae indicaret, per

Lipsio Saturn. II, 7 et 8, et ab interpr. Iuvenal. II, 143, et VIII, 200 sqq., quo loco accurate illud describitur.

ruina spectaculorum) i. e. Amphitheatri; vid. Tiber. 40.

decollandi) Vid. de hoc vocab. Wesseling. Observ. I, 20.

Puteolis – praecipitavit) Dio LIX, 17: ἐμπλησθεὶς δὲ καὶ ὑπεροψίας καὶ σίτου καὶ μέθης γενόμενος, συχνοὺς μὲν τῶν ἑταίρων ἐς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς γεφύρας ἔῤῥιψε, συχνοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν πλοίοις ἐμβόλους ἔχουσι περιπλεύσας κατέδυσεν, ὥστε καὶ ἀπολέσθαι τινάς· οἱ γὰρ πλείους, καίπερ μεθύοντες, ἐσώθησαν.

praecedente titulo) h. e., ut Dio LIV, 3: μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως αὐτοῦ δηλούντων, ubi vid. Fabric. Tales titulos et praeconum elogia collegit Brisson. de formulis lib. V, pag. 488 seqq. Conf. Domitian. cap. 10.

coetus epulantium circumduceretur. Mirmillonem e ludo, rudibus secum batuentem, et sponte prostratum, confodit ferrea sica, ac more victorum cum palma discucurrit. Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato alte malleo, cultrarium mactavit. Lautiore convivio effusus subito in cachinnos, Consulibus, qui iuxta cubabant, quidnam rideret, blande quaerentibus: *Quid*, inquit, *nisi uno meo nutu iugulari utrumque vestrûm statim posse?*

33. Inter varios iocos, quum assistens simulacro Iovis Apellem tragoedum consuluisset, uter illi maior videretur, cunctantem flagellis discidit, collaudans subinde vocem deprecantis, quasi etiam in gemitu praedulcem. Quoties uxoris vel amiculae collum exoscularetur, addebat, *Tam bona cervix, simulac iussero, demetetur.* Quin et subinde iactabat, *exquisiturum se vel fidiculis de Caesonia sua, cur eam tanto opere diligeret.*

34. Nec minore livore ac malignitate, quam super-

rudibus secum batuentem) quod tirones facere solebant cum lanista, exercitii causa. Vid. Lips. Saturn. I, 15.

succ. poparum hab. — cultrarium mact.) vid. Iac. Gutherr. de veteri iure pontificio II, 14 (Thes. Graev. tom. V, pag. 108) ubi: *Popae et Victimarii sacrorum ministri praecipui fuerunt. Popae hostias mactabant, Victimarius illas apparabat, et cultrum, aquam, ignem et molam. Popas Plautus lanios vocat. — Victimarius*, μοσχοθύτης, μοσχοτόμος, *cultrarius Suetonio.* Vid. ibid. nostrum locum imagine illustratum. Pro *poparum* n. l. alii corrupte *pomparum*.

Apellem tragoedum) Ascalonitam, qui in deliciis ei fuerat. Dio LIX, 5: Γάϊος ἤρχετο μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἁρματηλατούντων καὶ ὑπὸ τῶν ὁπλομαχούντων· ἐδούλευε δὲ καὶ τοῖς ὀρχησταῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τὴν σκηνὴν ἔχουσι· τὸν γοῦν Ἀπελλῆν, τὸν εὐδοκιμώτατον τῶν τότε τραγῳδῶν, καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ συνόντα οἱ ἀεὶ εἶχε. Philo leg. ad Cai. veterem Ascalonitarum simultatem erga Iudaeos exercuisse hunc Apellem dicit, additque: ἀλλ' οἱ μὲν καλῶν πράξεων καλοὶ σύμβουλοι μικρὸν ὕστερον τὰ ἐπίχειρα εὗρον τῆς ἀσεβείας· ὁ μὲν (Ἀπελλῆς) ὑπὸ Γαΐου σιδήρῳ δεθεὶς ἐφ' ἑτέραις αἰτίαις, καὶ στρεβλούμενος, καὶ τροχιζόμενος ἐκ περιτροπῆς, ὥσπερ ἐν ταῖς περιοδιζούσαις νόσοις, in qua supplicii descriptione nescio an multum odio dederit homo Iudaeus.

demetetur) Ita reddidit Graevius pro vulg. *demetur*.

bia saevitiaque, paene adversus omnis aevi hominum genus grassatus est. Statuas virorum illustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum collatas, ita subvertit atque disiecit, ut restitui salvis titulis non potuerint. Vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut imaginem, nisi se consulto et auctore, poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis; *Cur enim sibi non licere*, dicens, *quod Platoni licuisset, qui eum e civitate, quam constituebat, eiecerit?* Sed et Virgilii ac Titi Livii scripta et imagines, paulum afuit, quin ex omnibus bibliothecis amoveret: quorum alterum, ut *nullius ingenii, minimaeque doctrinae*; alterum, ut *verbosum in historia, negligentemque* carpebat. De iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem usum aboliturus, saepe iactavit, *se, mehercle, effecturum, ne qui respondere possint praeter eum.*

omnis aevi hominum genus) Ita ex Memm. edidit Oudend., probans Graevii elegantem coniecturam: *adversus omne omnis aevi hominum genus.* Al. *adversus omne genus hominum*, ubi *omnis aevi*, quod necessarium ad auctoris consilium, male desideratur. Burmann. et Ernest. reddiderunt vulg. *adversus omnes aevi homines.*

non potuerint) Al. *valuerint*, quod de homine, aut iis rebus, quibus agendi vel praestandi aliquid facultas, unice dici, iure contendunt Burm. et Oudendarp. nisi quis cum Mullera legere malit: *restituere valuerint* sc. homines. Antea *suis* pro *salvis* male correxerunt Torrent. et Lipsius.

Vetuitque — poni) Comparat Casaub., quae de Claudio Dio LX, 25: ἐπειδή τε ἡ πόλις πολλῶν εἰκόνων ἐπληροῦτο (ἐξῆν γὰρ ἀνέδην τοῖς βουλομένοις ἐν γραφῇ καὶ ἐν χαλκῷ λίθῳ τε δημοσιεύεσθαι) τὰς τε πλείους αὐτῶν ἑτέρωσέ ποι μετέθηκε, καὶ ἐς τὸ ἔπειτα ἀπηγόρευσε, μηδενὶ ἰδιώτῃ, ᾧ ἂν μὴ ἡ βουλὴ ἐπιτρέψῃ, τοῦτο ποιεῖν ἐξεῖναι· πλὴν εἴ τις ἔργον τι ᾠκοδομηκὼς εἴη, ἢ καὶ κατασκευάσαιτο· τούτοις γὰρ δὴ, τοῖς τε συγγενέσιν αὐτῶν, ἵστασθαι ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις ἐφῆκε, ubi Fabric. laudat Edmund. Frigelium de statuis Romanorum c. 10, pag. 77 seq. Pro *poni* Muller. suadet *reponi*, absorpto *re* a praeced. *auctore.*

dicens) Ex margine intrusum videtur. Ita etiam Oud. et Ern.

ne qui resp. possint praeter eum) Quum manifeste verbis insit sententia Caes. 77: *debere homines iam pro legibus habere, quae dicat*, quod confirmat Philo leg. ad Cai. νόμον ἡγούμε-

35. Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit: Torquato torquem; Cincinnato crinem; Cneio Pompeio stirpis antiquae, Magni cognomen. Ptolemaeum, de quo retuli, et arcessitum e regno, et exceptum honorifice, non alia de causa repente perculit, quam quod, edente se munus, ingressum spectacula, convertisse hominum oculos fulgore purpureae abollae animadvertit. Pulcros et comatos, quoties sibi occur-

νος ἑαυτόν, τοὺς τῶν ἑκασταχοῦ νομοθετῶν, ὡς κενὰς ῥήσεις, ἔλυεν, edidi cum Ern. et Oudend. *ne qui-possint* pro *ne quid* etc. Quod enim alii: *ne quis-possit*, eodem redit. Pro *possint* al. *possent;* illud a proximo *effecturum*, hoc a verbo *iactavit* penderet. Iam *praeter eum* dictum pro *praeter se*, in quo scriptores, quum aliorum verba referunt, haud satis accurati saepius deprehenduntur, dum se magis narrantes, quam eum, de quo narrant, respiciunt. Ita Valer. Max. V, 1, 3 ext.: *percontabatur, an ea, quae ad aures eius pervenerant, dixissent*, ubi auctor aeque a quaestione relata ad suam narrationem transit. Aeque Suetonium fefellit sententia: *Effecturus erat, ne qui resp. possent praeter eum.* Conf. ad Neron. 32, et Eutrop. VII, 11: *quum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commoveretur.* Tac. H. II, 64: *Vitellius, metu et odio, quod Petroniam, uxorem eius, mox Dolabella in matrimonium accepisset*, ubi τῷ *accepisset* conveniebat *suam*, contra post *uxorem eius* sequi debebat *acceperat;* sed auctor, quum historice addere rem coepisset, subito ad Vitellii sententiam deflexit. Graecorum minorem hac in re ἀκρίβειαν esse, satis notum. Ceterum innumerae fuere huius loci emendationes, ut *praeter aequum* (praecedente *ne quid*), *praeter Deum*, *praeter equum* (incitatum scilicet), *praeterea;* taceo alias, quas unius aestumemus assis. Vid. Burm. et Oudend. — *Respondere* autem proprie dicuntur, qui *consuli* solent, unde adhuc *Iurisconsulti* et *responsa iuris.*

Cn. Pompeio) quem generum postea Claudii, et ab eodem occisum, narrat auctor Claud. 27 et 29. Ademtum autem cognomen Magni a Caio, restitutum a Claudio, narrat Dio LX, 5: τοῦ Πομπηΐου ὁ Γάϊος τὴν τοῦ Μάγνου ἐπίκλησιν περιέκοψεν, ὀλίγου μὲν γὰρ καὶ ἀπέσφαξεν αὐτόν, ὅτι οὕτως ὠνομάζετο· ἀλλὰ τοῦτο μέν, καταφρονήσας ὡς καὶ παιδίου ἔτ' αὐτοῦ ὄντος, οὐκ ἐποίησε, τὴν δὲ δὴ πρόσρησιν κατέλυσεν, εἰπὼν μὴ εἶναί οἱ ἀσφαλές, Μάγνον τινὰ προσαγορεύεσθαι· ὅ γε μὴν Κλαύδιος καὶ ἐκεῖνο αὐτῷ τὸ πρόσρημα ἀπέδωκε, καὶ τὴν θυγατέρα προσσυνῴκισε. Verba *stirpis antiquae* addita dicunt, quia multi obscurae originis, ut ex libertis Pompeiorum nati, Pompeium nomen gerebant. Equidem haec duo voc. glossam puto verborum *nobilissimo cuique*, alieno loco in textum receptam.

perculit) Ita ex emendatione Lipsii et Perizonii, quae omne punctum tulit, edidi cum Ernestio pro *percussit;* vid. ind. De Ptolemaeo vid. ad c. 26.

purpureae abollae) Pallii hoc fuit

rerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem et speciem *Colosseros* dictus. Hunc e spectaculis detractum repente, et in arenam deductum, Threci, et mox hoplomacho comparavit; bisque victorem constringi sine mora iussit, et pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Nullus denique tam abiectae conditionis, tamque extremae sortis fuit, cuius non commodis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos iam annos potiretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit. Quum quodam die muneris, essedario Porio, ob prosperam pugnam servum suum manumittenti, studiosius plausum esset, ita se proripuit e spectaculis, ut, calcata lacinia togae, praeceps per gradus iret, indignabundus et clamitans: *Dominum gentium populum ex re levissima plus honoris gladiatori tribuentem, quam consecratis Principibus, aut praesenti sibi.*

genus, unde philosophis saepius tribuitur. Vid. Ferrar. de re vestiar. II, 12, et interpr. ad Iuvenal. Satir. III, 115, et IV, 76.

Colosseros) a *Colossus* et ἔρως; illud nomen ob *corporis amplitudinem*, hoc ob *speciem* ei datum.

spectaculis detractum) cf. Domit. 10. De *Threcibus* et *hoplomachis* vid. Lips. Saturn. II, 9, et 11.

Nemorensi regi) De templo *Dianae Aricinae* et *Nemore* dictum ad Caes. 46. De *rege Nemorensi* i. e. sacerdote, ita Strabo V, 3, 12: Τὸ δ' Ἀρτεμίσιον, ὃ καλοῦσι Νέμος, ἐκ τοῦ ἐν ἀριστερᾷ μέρους τῆς ὁδοῦ τοῖς ἐξ Ἀρικίας ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ τῆς Ἀρικίνης ἱερόν. Λέγουσι δ' εἶναι ἀφίδρυμα τῆς Ταυροπόλου· καὶ γάρ τι βαρβαρικὸν κρατεῖ καὶ Σκυθικὸν περὶ τὸ ἱερὸν ἔθος· καθίσταται γὰρ ἱερεύς, ὁ γενηθεὶς αὐτόχειρ τοῦ ἱερωμένου πρότερον, δραπέτης ἀνήρ, ξιφήρης οὖν ἐστιν ἀεί, περισκοπῶν τὰς ἐπιθέσεις, ἕτοιμος ἀμύνεσθαι. Τὸ δ' ἱερὸν ἐν ἄλσει. Ovid. Fast. III, 271: *Regna tenent fortesque manu pedibusque fugaces; Et perit exemplo postmodo quisque suo.* Sacerdotem igitur fortem manuque promtum, *validiorem* Caius summisit, qui occideret et sacerdotio potiretur.

essedario) De *essedariis* i. e. gladiatoribus, qui ex essedis pugnabant, vid. Lips. Saturn. II, 12.

praeceps — iret) Heinsius suadebat *rueret*. Genuinam lectionem tuetur Burm. versu Catulli XVII, 9: *ire praecipitem in lutum per caputque pedesque.* cf. Duker. ad Liv. II, 45.

tribuentem) Accusativus regitur ab

36. Pudicitiae neque suae neque alienae pepercit. M. Lepidum, Mnesterem pantomimum, quosdam obsides dilexisse fertur, commercio mutui stupri. Valerius Catullus, consulari familia iuvenis, stupratum a se, ac latera sibi contubernio eius defessa, etiam vociferatus est. Super sororum incesta, et notissimum prostitutae Pyrallidis amorem, non temere ulla illustriore femina abstinuit: quas plerumque cum maritis ad coenam vocatas, praeterque pedes suos transeuntes, diligenter ac lente, mercantium more, considerabat; etiam faciem manu allevans, si quae pudore summitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, quum maxime placitam sevocasset, paulo post, recentibus adhuc lasciviae notis, reversus vel laudabat palam, vel vituperabat; singula enumerans bona malave corporis, atque concubitus. Quibusdam, absentium maritorum nomine, repudium ipse misit, iussitque in acta ita referri.

37. Nepotatus sumtibus omnium prodigorum ingenia superavit, commentus novum balinearum usum, por-

exclamatione indignabundi, unde inutilis correctio Lipsii *tribuere*.

M. Lepidum) Drusillae maritum. Vid. c. 24. Dio LIX, 11: Μάρκος Λέπιδος, παιδικά τε ἅμα αὐτοῦ καὶ ἐραστὴς ὤν, et cap. 22: τὸν Λέπιδον ἐκεῖνον, τὸν ἐραστήν, τὸν ἐρώμενον etc.

Mnestrem pantomimum) De eo Dio LX, 22: ἀνδριάντας ἡ Μεσσαλῖνα τοῦ Μνηστῆρος τοῦ ὀρχηστοῦ ἐποιήσατο· ἐπεὶ γὰρ τῷ Γαΐῳ ποτὲ ἐκεῖνος ἐκέχρητο, χάριν τινὰ αὐτῷ ταύτην τῆς πρὸς ἑαυτὴν συνουσίας κατέθετο. Interfectus postea est a Claudio, ut narrat idem Dio LX, 31.

singula enum. — concubitus) Huc pertinet, quod Senec. de constant. cap. 18: *Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, et vix aequo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, id est in concione, voce clarissima, qualis in concubitu esset uxor eius, obiecit.*

in acta ita referri) in acta urbana, in quae matrimonia et divortia referri solebant; vid. Lips. exc. ad Tac. Ann. V, 4. Caligula autem *ita*, nempe *absentium maritorum nomine se repudium misisse*, in acta referri iussit, ut recte monuit Oudendorp. ad h. l., restituti *ita* auctor.

Nepotatus) Ita e MSS. ediderunt iam Oudend. et Ern. pro *nepotinis*. — Senec. Consol. ad Helv. cap. 9: *C. Caesar, quem mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet, quid summa vitia in summa fortuna possent, centies sestertio coenavit uno die; et*

tentosissima genera ciborum atque coenarum: ut calidis frigidisque unguentis lavaretur, pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet, convivis ex auro panes et opsonia apponeret, *aut frugi hominem esse oportere*, dictitans, *aut Caesarem*. Quin et nummos non mediocris summae e fastigio basilicae Iuliae per aliquot dies sparsit in plebem. Fabricavit et deceres Liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum et porticuum et tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium et pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die inter choros ac symphonias, litora Campaniae peragraret. In exstructionibus praetoriorum atque villarum, omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici negaretur. Et iactae itaque moles infesto ac profundo mari, et excisae rupes durissimi silicis, et campi montibus aggere aequati, et complanata fossuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, quum morae culpa capite lueretur. Ac, ne singula enumerem, immensas opes, totumque illud Tiberii Caesaris vicies ac septies millies sestertium non toto vertente anno absumsit.

in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen invenit, quomodo trium provinciarum tributum una coena fieret.

nummos – sparsit in plebem) Dio LIX, 25: τὸν δῆμον ἀθροίσας, πολὺ μὲν ἀργύριον ἐκ μετεώρου τινός, πολὺ δὲ χρυσίον ἔῤῥιψε, καὶ πολλοὶ δὲ ἀπώλοντο διαρπάζοντες· σιδήρια γὰρ μικρὰ ἄττα αὐτοῖς, ὥς φασί τινες, ἀναμέμικτο. Conf. Ioseph. XIX, 1, qui et ipse, distribuisse illum haec munera, dicit, ὑπὲρ τῆς βασιλικῆς ἱστάμενον. De *basilica Iulia* vid. Al. Donat. de Vrbe Roma II, 17, qui colli Palatino vicinam eam fuisse existimat.

deceres) δεκήρεις. Hanc Turnebi (Advers. XXII, 30) correctionem, petitam e Memm., qui dat *de ceris*, recepere pro *de cedris* Ern. et Oud.

discumb. de die) h. e. medio die, ante iustum coenae tempus, nonam scilicet vel decimam diei horam. De eiusmodi conviviis *tempestivis* vid. infra ad cap. 45.

praetoriorum atque villarum) Vel splendore atque magnificentia *praetoria* differunt h. l. a *villis*, vel *praetoria* aedificia sunt ipsi Principis habitationi destinata, *villae* rei rusticae inservientia. Vrbanum in villis aedificium interpretatur h. l. *praetorium* etiam Heinecc. Ant. Rom. lib. II, tit. 3, §. 1.

vicies ac septies millies HS.) Dio

38. Exhaustus igitur atque egens, ad rapinas convertit animum, vario et exquisitissimo calumniarum et auctionum et vectigalium genere. Negabat, iure civitatem romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent: neque enim intelligi debere *posteros* ultra hunc gradum: prolataque Divorum Iulii et Augusti diplomata, ut vetera et obsoleta, delebat. Arguebat et perperam editos cen-

LIX, 2: καὶ ἐς ὀρχηστάς, καὶ ἐς ἵππους, τούς τε μονομάχους, καὶ τἆλλα τὰ τοιουτότροπα, ἀπλήστως δαπανήσας, τοὺς θησαυρούς, μεγάλους γενομένους, διὰ βραχυτάτου ἐξεκένωσε. — πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων καὶ πεντακοσίας καὶ ἑπτακισχιλίας (scil. δραχμῶν h. e. vicies ter millies HS.), ὡς δ' ἕτεροι, ὀκτώ τε (sc. μυριάδας μυριάδων) καὶ δισχιλίας καὶ πεντακοσίας (h. e. tricies ter millies HS.), τεθησαυρισμένας εὑρὼν οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν, ἀλλ' εὐθὺς τῷ ἑτέρῳ παμπόλλων προσεδεήθη, quem locum variis correctionibus cum nostro conciliare studuerunt viri docti, nescio an frustra, quum pateat, illis iam temporibus de magnitudine summae fuisse dubitatum. Suetonio tamen maxima fides habenda videtur, ut qui mediam inter duplicem Dionis dederit.

Exhaustus – conv. an.) Dio LIX, 4: τά τε χρήματα καὶ ἀφειδέστατα ἀνήλισκε, καὶ ῥυπαρώτατα ἠργυρολόγει. De *calumniis* agit auctor hoc cap. usque ad verba *auctione proposita*, unde novum caput descripsi, auctore etiam Oudend., de *auctionibus* c. 39, de *vectigalibus* c. 40 seq.

posteros ultra hunc gr.) Mera haec fuit in circumscribenda vocabuli potestate calumnia. *Posteri* enim, ut Gr. ἀπόγονοι, ἔγγονοι, non filii tantum sunt vel nepotes, sed omnino omnes, ex alicuius stirpe legitima serie procreati, descendentes.

delebat) Recepi correctionem, quae ipsa facilitate ut aptissimam se commendat. Vulg. *deflebat*, quod de mimica commiseratione interpretantur, qua tam vetera diplomata nullius amplius auctoritatis esse posse, doluerit, sententia argumento, quod hic tractat auctor, parum congrua. Defenditur tamen a Walthero Observ., pag. 22, qui *deflere*, de re funebri desumtum, significare putat: aliquam rem ita habere, ut quasi sit *conclamata*. Casaub. aliique post Lips. ad Tacit. Hist. II, 54, maluerunt *deflabat* vel *difflabat* (illud cod. Memm. exhibet) h. e. spernebat, cum irrisu reiiciebat, ut Gr. καταφυσᾷν dicunt, quod serioris Latinitatis vocabulum nimisque quaesitum nescio an iniuria Suetonio obtrudatur. Ad eandem cum *delebat* probabilitatem accedit, quod Ern. etiam suasit, *abolebat*, scriptori etiam nostro frequentissimum, ut index docet.

Arguebat et perp. editos census) Casaub. corrigebat *editu census*, scilic. *eos*, *quibus* etc., falsa, ut Wolf. monuit, sententia, quum *censui*, patrimonio, incrementum accedat, non iis, qui possident; Ernest. *ut* pro *et*, quod admitti potest, sed non opus

sus, quibus postea quacumque de causa quidquam incrementi accessisset. Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit; item caeterorum, ut irrita et vana, quoscumque quis diceret herede Caesare mori destinasse. Quo metu iniecto, quum iam et ab ignotis inter familiares, et a parentibus inter liberos, palam heres nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem vivere perseverarent, et multis venenatas macteas misit. Cognoscebat autem de talibus causis, taxato prius modo summae, ad quem conficiendum consideret: confecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem morae patiens, super quadraginta reos quondam ex diversis criminibus una sententia

est. *Arguebat* i. e. accusabat, in quaestionem vocabat atque confiscabat census postea aliqua forte auctos, prius perperam editos calumniatus. Caeterum conf. ind. in *arguere*, et acutam de usu huius voc. disputationem Waltheri Observ. pag. 22.

primipilarium) ut quibus amplum plerumque patrimonium ex emolumentis bellicis testamentisque militum, dignum adeo Principis rapina. Centuriones simpliciter, at minus accurate dicit Dio LIX, 15: πάσας ἁπλῶς τὰς τῶν ἐν τοῖς ἑκατοντάρχοις ἐστρατευμένων οὐσίας, ὅσοι μετὰ τὰ ἐπινίκια, ἃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἔπεμψεν, ἄλλῳ τινὶ αὐτάς, καὶ μὴ τῷ αὐτοκράτορι, κατελελοίπεσαν, αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ἄνευ ψηφίσματος εἰσέπραξε.

quoscunque – destinasse) Huc facit, quod Dio c. c.: ἐς τοὺς πόρους τῶν χρημάτων πρότερον ἐψήφιστο, ὅπως ὅσοι τινὰ τῷ Τιβερίῳ καταλιπεῖν ἐθελήσαντες περιῆσαν, τῷ Γαΐῳ αὐτὰ τελευτῶντες χαρίσωνται· ἵνα γὰρ μὴ καὶ παρὰ τοὺς νόμους καὶ κληρονομεῖν καὶ δωρήματα τοιαῦτα λαμβάνειν (ὅτι μήτε γυναῖκα τότε γε μήτε παῖδας εἶχε) δύνασθαι δοκῇ, δόγμα τι προέθετο.

quum iam – nuncuparetur) Dio c. c.: τότε δ' οὗτοί τε ὡς ἕκαστοι, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ ἐν τῇ πόλει, τρόπον τινὰ ἀπεσυλῶντο, καὶ ἀζήμιος τῶν γέ τι ἐχόντων οὐδείς, οὐκ ἀνήρ, οὐ γυνή, ἦν· καὶ γὰρ εἴ τινα τῶν ἀφηλικεστέρων ζῆν εἴα, ἀλλὰ πατέρας τε καὶ πάππους, μητέρας τε καὶ τήθας σφᾶς ὀνομάζων, ζῶντάς τε ἐκαρποῦτο, καὶ τελευτῶντας τῶν οὐσιῶν ἐκληρονόμει. Apposite autem Gruter. comparat locum Tac. Agric. 43: *Satis constabat, lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum, velut honore iudicioque, tam caeca et corrupta mens assiduis adulationibus erat, ut nesciret, a bono patre non scribi heredem, nisi malum Principem.*

nuncupationem) vid. de hoc voc. Brisson. de formulis lib. VII, p. 585.

macteas) s. *matteas* vel *mattyas*

condemnavit, gloriatusque est expergefactae somno Caesoniae, *quantum egisset, dum ea meridiaret.*

39. Auctione proposita, reliquias omnium spectaculorum subiecit et venditavit, exquirens per se pretia, et usque eo extendens, ut quidam immenso coacti quaedam emere, ac bonis exuti, venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Caio praeconem, ne praetorium virum, crebro capitis motu nutantem sibi, praeteriret: nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores sestertio nonagies ignoranti addicerentur. In Gallia quoque, quum damnatorum sociorum ornamenta et su-

(*ματτύας a μάττειν*) i. e. placentulas. Vid. Turneb. Advers. XXII, 6.

Auctione proposita) Ab his verbis novum caput distinxi, quod iubet ipsa argumenti ratio. Vid. ad c. superius. — Ad verbum *subiecit* supplent *hastae* vel *praeconi*. Subintelligendum potius ex superioribus *auctioni*, quamquam neque hoc opus. Vid. Tit. 8, et Duker. ad Flor. II, 6, 47. Caeterum rem ita refert Dio LIX, 14: τοὺς περιγενομένους τῶν μονομάχων (*reliquias omn. spectaculorum*) τοῖς τε ὑπάτοις καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς τε ἄλλοις, οὐχ ὅτι τοῖς ἐθέλουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάνυ ἄκοντας βιαζόμενος ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις καὶ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο κληρουμένοις ὅτι μάλιστα (δύο γὰρ στρατηγοὺς ἐς τοὺς ὁπλομαχικοὺς ἀγῶνας, ὥσπερ ποτὲ ἐγίγνετο, λαγχάνειν ἐκέλευσεν) πάντως ἐπιτιμῶν ἀπεδίδοτο· αὐτός τε ἐπὶ τοῦ πρατηρίου καθιζόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπερβάλλων· πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοθεν ἀφικνούμενοι ἀντωνοῦντο αὐτούς· καὶ μάλισθ' ὅτι ἐπέτρεψε τοῖς βουλομένοις καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον τῷ ἀριθμῷ τῶν μονομαχούντων χρῆσθαι, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸς ἐφοίτα σφίσιν· ὥσθ' οἱ μὲν, καὶ δεόμενοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ, χαριεῖσθαι αὐτῷ νομίζοντες, καὶ οἵ γε πλείους, ὅσοι ἐν δόξῃ περιουσίας ἦσαν, ἀναλῶσαί τι τῶν ὑπαρχόντων ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ, ὅπως πενέστεροι γενόμενοι περισωθῶσι, θέλοντες, μεγάλων αὐτοὺς χρημάτων ἠγόρασαν.

damn. sociorum) Recepi emendationem Oudend., probatam iam a Ruhnken. et Wolf., confirmatam loco Dionis mox citando. Vulg. *damnatarum sororum*, quod cum loco, tempore, et Dione pugnat. Burm. eiecta voce *sororum*, simpliciter suadebat *damnatorum*. Mihi hoc potius glossae loco voci vel *sororum* vel *sociorum* appositum videtur. Mox *libertos* edidi cum Burm. et Ern., partim ob cod. Memm. auctoritatem, qui dat *liberios*, partim quod *liberti* optime excipiunt *servos*, salva part. *atque etiam* potestate. Vulg. enim *liberos* in tali etiam monstro nimiam continere saevitiam vel insaniam videtur. Caeterum Dio LIX, 21, ad a. 792: ἐλθὼν ἐκεῖσε (in Galliam), τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἐκάκωσε, τοὺς δ' ὑπηκόους, τούς τε συμμάχους καὶ τοὺς πολίτας, πλεῖστα καὶ μέγιστα ἐκακούργησε· τοῦτο μὲν

pellectilem et servos atque etiam libertos, immensis pretiis vendidisset; invitatus lucro, quidquid instrumenti veteris aulae erat, ab Vrbe repetiit; comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, et pistrinensibus iumentis: adeo, ut et panis Romae saepe deficeret, et litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, causa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo avaritiae singulos increpans, et, *quod non puderet eos, locupletiores esse, quam se;* modo poenitentiam simulans, quod principalium rerum privatis copiam faceret. Compererat, provincialem locupletem ducenta sestertia numerasse vocatoribus, ut per fallaciam convivio interponeretur, nec tulerat moleste, tam magno aestimari honorem coenae suae. Huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid frivoli ducentis millibus traderet, diceretque, *coenaturum apud Caesarem, vocatu ipsius.*

γάρ, τούς τε ἔχοντας ἐν πάσῃ προφάσει ἐσύλα, τοῦτο δέ, καὶ δῶρα οἵ τε ἰδιῶται καὶ αἱ πόλεις ἑκοῦσαι δῆθεν μεγάλα αὐτῷ ἦγον· ἄλλους νεωτερίζοντας, ἄλλους ὡς ἐπιβουλεύσαντάς οἱ ἐφόνευε· καὶ ἦν δημόσιον ἔγκλημα πᾶσι σφίσι τό πλουτεῖν· καὶ αὐτῶν τὰ κτήματα αὐτός πιπράσκων, πολλῷ καὶ ἐκ τούτου πλέον ἠργυρολόγει· πάντες γὰρ ἠναγκάζοντο, παντοίως (malim παντοῖαν vel παντοίων) τε καὶ πολύ γε ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ὠνεῖσθαι.

quidquid instrum. vet. aulae erat) Dio: καὶ ἃ τῆς μοναρχίας κειμήλια τὰ κάλλιστα καὶ τιμιώτατα μεταπεμψάμενος ἀπεκήρυξε, τὴν δόξαν τῶν ποτε χρησαμένων αὐτοῖς συμπωλῶν σφίσιν· ἐπέλεγε γοῦν ἐφ᾽ ἑκάστῳ (h. e. *nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit*)· Τοῦτο μοῦ ὁ πατὴρ ἐκτήσατο, τοῦτο ἡ μήτηρ, τοῦτο ὁ πάππος, τοῦτο ὁ πρόπαππος· Αντωνίου τοῦτο Αἰγύπτιον, Αὐγούστου τὸ νικητήριον· κἀν τούτῳ τήν τε ἀνάγκην ἅμα τῆς πράσεως αὐτῶν ἐνεδείκνυτο, ὥστε μηδένα ὑπομένειν εὐπορεῖν δοκεῖν· καὶ τὸ ἀξίωμα σφίσι συναπεδίδοτο.

quod occ. abs. ad vadimonium non poss.) h. e. sistere se in iudicio, in quo certo die affuturos se, datis vadibus, promiserant, non poterant, via in Vrbem longiore, comprehensisque omnibus vehiculis, quibus uti potuissent. Non enim de itinere litigatorum in Galliam. sed *in Vrbem* sermo est, a quo prohibebantur vehiculorum penuria, quae effecerat etiam, ut panis *Romae* saepe deficeret. De voc. *vadimonium* et *vadari* vid. Clav. Cic. et Rosio. Ant. R. IX, 13, p. 671.

causa caderent) Nam qui *vadimonium deseruisset*, perdebat litem.

40. Vectigalia nova atque inaudita, primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque praetorianos exercuit; nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulibus, quae tota urbe venirent, certum statutumque exigebatur: pro litibus atque iudiciis, ubicunque conceptis, quadragesima summae, de qua litigaretur; nec sine poena, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur: ex gerulorum diurnis quaestibus pars octava, ex capturis prostitutarum, quantum quaeque uno concubitu mereret. Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, et quae meretricium, et qui lenocinium fecissent; nec non et matrimonia obnoxia essent.

Vectigalia nova a. inaud.) Dio LIX, 28 (ex Excerpt. Peiresc.): τά τε ὤνια καὶ τὰ καπηλεῖα, τάς τε ὥρας (ita Vales. pro corrupto ὤρνας) καὶ τὰ δικαστήρια, τούς τε χειροτέχνας καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ μισθοφοροῦντα, τά τε ἄλλα τὰ τοιαῦτα — ἠργυρίζετο.

edulibus) Ita Memm. aliisque antiquissimi. Al. *edulis*. Vtraque forma freqoentatur. Vid. Oudendorp.

statutumque) Hoc iure praeferunt Oudend. et Wolf. Vulg. *statum*.

composuisse vel donasse negotium) Bremius *donasse* ad iudices, non ad partem litigantem refert, haud recte. *Compono* negotium, ubi de stricto iure aliquid remitto, ita ut utraque pars, litem non persecutura, et commodum aliquod ferat et detrimentum. *Dono* negotiom, ubi litem prorsus depono, relictis vel concessis adversario omnibus, de quibus litigandum erat. Saepius haud tanti erat negotium, ut tantum ex victa causa vectigal solvendum ducerent, itaque, mittere rem litemque deponere, satius ducebant.

gerulorum) *baiulorum*, *geronum*; τὰ ἀνδράποδα τὰ μισθοφοροῦντα dicit Dio l. c. — De voc. *captura* vid. Casaub. ad h. l.

ut tenerentur publico) h. e. vectigal aerario pendere obligarentur. Pro *additumque ad caput legis* Heinsios volebat *add. id capiti*, qood est alteram constructionem alteri substituere. Gronov. *additumque et caput legis*, quod sententiam praeter rem immutat. Ad legis de vectigalibus caput illud, quo de vect. ex re venerea sanciebatur, additum etiam id, ut, quae meretrices antea fuissent (h. e. *meretricium fecissent*), vel qui ex lenocinio lucrum comparassent, in singulos annos exerciti quaestus vectigal redderent. Veram hanc interpretationem esse, docet tempus *fecissent* (non *facerent*).

matr. obnoxia essent) h. e. *annuum* vectigal penderent, veluti pro usu uxoris et dotis, quam marito attulis-

41. Eiusmodi vectigalibus indictis, neque propositis, quum per ignorantiam scripturae multa commissa fierent, tandem flagitante populo proposuit quidem legem, sed et minutissimis literis, et angustissimo loco, uti ne cui describere liceret. Ac, ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in Palatio constituit: distinctisque et instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronae ingenuique starent, misit circum fora et basilicas nomenculatores ad invitandos in libidinem iuvenes senesque, praebita advenientibus pecunia

sent, ut recte interpretatur Ernest. — Burm. semel tantum in coniugii initio, et ab illis, qui primum uxores ducerent, exactum illud existimat.

Eiusm. vectigalibus – liceret) Vectigalia illa *indicta* quidem erant a Caesare et magistratibus per vocem praeconis, sed non *scripto proposita*, ut ita facile rerum vectigalibus obnoxiarum summaeque tribuendae obliviscerentur, *scriptura* i. e. lege scripta non moniti. Ita *multa commissa fiebant*, multum peccabatur contra legem, *per ignorantiam scripturae* i. e. quia scriptam aliquam legem non noverant. Ita interpretandum puto locum ei, qui genuinum eum habet. Sed *scripturae* fere puto e corrupto glossemate ortum. Scilicet voc. *propositis* explicuerat aliquis addito *scriptura*, vel substituerat etiam *scriptis*, idque alieno postea loco textui insertum. Id quidem certum, duram admodum esse vulg. lectionem, utcunque interpreteris, dicendumque potius fuisse, ut Oudend. monet, *per indigentiam scripturae*. Vt tamen vel durius loquendi genus auctori tribuere, quam de corrigendo loco cogitare malim, facit Dionis locus, e nostro fere translatus, et ex Exc. Peiresc. insertus lib. LIX, 28: ὡς μέντοι καὶ περὶ τῶν τελῶν πικρῶν τινα διανομοθετήσας, ἐς λεύκωμα αὐτὰ βραχυτάτοις γράμμασιν ἐσέγραψε, καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ τινος ἀπεκρέμασεν, ὅπως ὡς ἥκιστα ἀναγινώσκοιτο, κἀκ τούτου πολλοὶ τοῖς ἐπιτιμίοις ἀγνοοῦντες τὰ κεκωλυμένον ἢ κεκελευσμένον περιπίπτωσιν, ἔς τε τὸν ἱππόδρομον εὐθὺς σπουδῇ συνέδραμον, καὶ δεινὰ συνεβόησαν.

manubiarum) Salse dixit de Imperatore pro *praedarum*. Mox pro *experiretur* al. *expediretur*, quod probat Burm. e locis Caes. 4, et Tib. 48, provocans ad notata in Phaedr. I, 16, 2.

lupanar in Pal. constituit) Dio LIX, 28: ἀλλὰ τά γε οἰκήματα, τὰ ἐν αὐτῷ τῷ Παλατίῳ ἀποδειχθέντα, καὶ τὰς γυναῖκας τὰς τῶν πρώτων, τούς τε παῖδας τοὺς τῶν σεμνοτάτων (*ingenuos*, unde male Burm. n. l. suadet *ingenuaeque*), οὓς ἐς αὐτὰ καθίζων ὕβριζεν, ἐκκαρπούμενος ἐπ' αὐτοῖς πάντας ἁπλῶς, τοὺς μὲν ἐθελοντάς, τοὺς δὲ καὶ ἄκοντας, ὅπως μὴ καὶ δυσχεραίνειν τι νομισθῶσι, πῶς ἄν τις σιωπήσειεν.

distinctisque) E vestigiis codd. Burmann. suadet *descriptisque*, Oudend. *discretisque*. Idem bene exprimit vulgata.

fenebri, appositisque, qui nomina palam subnotarent, quasi adiuvantium Caesaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleae compendium spernens, plus mendacio atque etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori demandata vice sua, progressus in atrium domus, quum praetereuntes duos equites romanos locupletes sine mora corripi confiscarique iussisset; exsultans rediit, gloriansque, nunquam se prosperiore alea usum.

42. Filia vero nata, paupertatem, nec iam imperatoria modo, sed et patria conquerens onera, collationes in alimoniam atque dotem puellae recepit. Edixit et, strenas ineunte anno se recepturum; stetitque in vestibulo aedium Kalendis Ianuariis ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat. Novissime contrectandae pecuniae cupidine incensus, saepe super immensos aureorum acervos, patentissimo diffusos loco, et nudis pedibus spatiatus, et toto corpore aliquamdiu volutatus est.

pecunia fenebri, appositisque) Oudend. auctoritate codd. dedit, plenius distincto post *senesque: Praebita adv. pecunia fenebris, appositique* etc. Melius nectitur narratio, qualem reddidimus cum Burm. et Ernestio.

subnotarent) Ita gr. ὑπογράφειν, ὑπομιμνήσκειν, ὑπομνήματα. Vid. ind. in *subscribere*.

nunqu. se prosp. alea usum) In Gallia ita factum narrat Dio LIX, 22: κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, ἐπανῆλθέ τε πρὸς τοὺς συγκυβευτὰς, καὶ ἔφη ὅτι· Ὑμεῖς περὶ ὀλίγων δραχμῶν ἀγωνίζεσθε, ἐγὼ δὲ εἰς μυρίας καὶ πεντακισχιλίας μυριάδας ἤθροισα.

in alimoniam) Al. *alimonium*, solemni varietate. Vid. Ern. ad Tac. A. XI, 16.

strenas) Dio LIX, 24, absenti etiam Caio a Senatoribus in templo Capitolino strenas depositas dicit. Verba sunt: ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀθρόοι οἱ βουλευταὶ ἀναβάντες, τάς τε θυσίας ἔθυσαν, καὶ τὸν τοῦ Γαΐου δίφρον τὸν ἐν τῷ ναῷ κείμενον προσεκύνησαν, καὶ ἔτι καὶ ἀργύριον κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἔθος ἰσχύσαν, ὡς καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ διδόντες, κατέθεσαν. De *strenis* vid. quae diximus ad Aug. 57, et Tiber. 34.

saepe - volutatus est) Dio c. 28: ἔς τε τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον τὸ συλλεγόμενον ἀπ' αὐτῶν ἐμβάλλων ἑκάστοτε ἑαυτὸν ἐκαλινδεῖτο. *Saepe*, quod deest in nonnullis, abiecit Burm., restituit Oudend.

43. Militiam resque bellicas semel attigit, neque ex destinato, sed quum ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam processisset, admonitus de supplendo numero Batavorum, quos circa se habebat, expeditionis Germanicae impetum cepit: neque distulit, sed legionibus et auxiliis undique excitis, dilectibus ubique acerbissime actis, contracto et omnis generis commeatu, quanto nunquam antea, iter ingressus est: confecitque modo tam festinanter et rapide, ut praetorianae cohortes contra morem signa iumentis imponere, et ita subsequi cogerentur; interdum adeo segniter et delicate, ut octophoro veheretur, atque a propinquarum urbium plebe verri sibi vias et conspergi propter pulverem exigeret.

44. Postquam castra attigit, ut se acrem et severum ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diversis locis adduxerant, cum ignominia dimisit. At in exercitu recensendo, plerisque centurionum maturis iam, et nonnullis ante paucissimos, quam consummaturi essent, dies, primos pilos ademit, causatus senium cuiusque et imbecillitatem: caeterorum increpita cupiditate, commoda emeritae militiae ad sex millium sum-

nemus flum. Clitumni) *Clitumnum*, fontem fluviumque Vmbriae, cis Apenninum, prisco templo celebrem, descriptum vide a Plinio epist. VIII, 8. De eodem et *Mevania* urbe conf. Cellar. G. A. II, 9, pag. 748.

exped. Germ. impetum cepit) Dio LIX, 21: ἐς τὴν Γαλατίαν ἀφώρμησε, πρόφασιν μέν, τοὺς Κελτοὺς πολεμίους, ὡς καὶ παρακινοῦντάς τι, ποιησάμενος, ἔργῳ δέ, ὅπως καὶ τὰ ἐκείνων ἀνθοῦντα τοῖς πλούτοις, καὶ τὰ τῶν Ἰβήρων, ἐκχρηματίσηται.

legionibus – acerb. actis) Dio LIX, 22: εἴκοσι (ὡς δέ τινές φασι, πέντε καὶ εἴκοσι) μυριάδας στρατιωτῶν ἤθροισε.

quanto nunquam antea) In maxima diversitate lectionis, quam recensitam vide apud Burm. et Oudend., secutus sum auctoritatem Gronov. et Wolfii. *Quanto nunq. ant.* supple: *iter institutum est.*

quam consumm. essent) scil. *militiam* vel *stipendia*, quod latet in praecedente *maturis* h. e. *emeritis*.

ad sex millium summam) Hanc Lipsii (ad Tac. Ann. I, 17, excurs.) emendationem pro vulg. *ad sexcentorum millium s.*, omnes editores pro-

mam recidit. Nihil autem amplius, quam Adminio, Cynobellini Britannorum regis, filio, qui pulsus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto; quasi universa tradita insula, magnificas Romam literas misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad Forum usque et Curiam pertenderent, nec nisi in aede Martis, ac frequente Senatu, Consulibus traderent.

45. Mox, deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos traiici, occulique trans Rhenum iussit, ac sibi post prandium quam tumultuosissime, adesse hostem, nunciari. Quo facto, proripuit se cum amicis et parte equitum praetorianorum in proximam silvam; truncatisque arboribus, et in modum tropaeorum adornatis, ad lumina reversus, eorum quidem, qui secuti non essent, timiditatem et ignaviam corripuit; comites autem et participes victoriae, novo genere ac nomine coronarum donavit, quas, distinctas solis ac lunae siderumque specie, *exploratorias* appellavit. Rursus ob-

barunt. Nempe quum Augustus sanxisset, ut exactis viginti militiae annis duodena millia nummum praemium essent (vid. Dion. LV, 23, et notata ad Aug. 49) ad dimiduum Caligula missionis commoda retraxit.

Adminio, Cinobellini — filio) E n. l. Oros. VII, 5: *Hic siquidem magno et incredibili apparatu profectus quaerere hostem viribus otiosis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora Oceani circa prospectum Britanniae restitit. Quumque ibi Adminium, Cynobellini Britannorum regis filium* (ita enim leg. pro corrupto *Minocynobellinum*), *qui a patre pulsus cum paucis oberrabat, in deditionem recepisset, deficiente belli materia, Romam redit.* Cynobellini duos alios filios nominat Dio LX, 20, *Cataracum* et *Togodumnum*, devictos a Plautio, Imperatore Claudio, regiam *Camulodunum* LX, 21, de qua urbe vid. interpr. ad Tac. Ann. XII, 32. Caeterum scripsi *Cynob.*, non *Cinob.* cum Oudendorp., auctoribus cod. Memm. et Dione, qui Κυνοβελλῖνον dicit locis cit. — Caii expeditionem brevissime describit Dio LIX, 21: ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ Ῥήνου προχωρήσας ὑπέστρεψε, καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη, καὶ τοῖς ὑποστρατήγοις κατορθοῦσί τε πάνυ ἤχθετο. Postea pro *speculatoribus* al. corrupte, *saepe latoribus*. De illis vid. Lips. ad Tac. A. IV, 41.

solis ac lunae sid. specie) sine dubio, quod horum etiam Deorum honores sibi arrogaverat, et attributa

sides quosdam, abductos e literario ludo, clamque praemissos, deserto repente convivio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit; in hoc quoque mimo praeter modum intemperans. Repetita coena, renunciantes coactum agmen, sicut erant, loricatos ad discumbendum adhortatus est. Monuit etiam notissimo Virgilii versu, *Durarent, secundisque se rebus servarent.* Atque inter haec absentem Senatum populumque gravissimo obiurgavit edicto, quod, *Caesare proeliante, et tantis discriminibus obiecto, tempestiva convivia, Circum, et theatra, et amoenos secessus celebrarent.*

46. Postremo, quasi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani, ac ballistis machinisque dispositis, nemine gnaro aut opinante quidnam coepturus esset, repente, ut conchas legerent, galeasque et sinus replerent, imperavit; *spolia Oceani* vocans, *Capitolio Pala-*

gestabat. Vid. Dion. LIX, 26. — *Exploratorias coronas* Bremius dictas existimat, quod exploratis amicis darentur, vitam pro Caesare tradere haud veritis; cui assentiri nequeo. Imo ob explorationem, quam susceperat sine proelio, ut tamen expeditionis et bonos esset et memoria, inventae sunt a vano homine atque sociis tributae.

e literario ludo) Vbi is fuerit, quaerunt; nemo dixerit, quamquam probabile, ex colonia aliqua vel alia urbe Rheno vicina abductos pueros. Perizonius ad Aelian. III, 21, sine exemplis in castris ludum liter. obsides habuisse, putat. Dio autem, vere hostes nonnullos per insidias captos, dicit cap. 22: πολεμίων ὀλίγους ποτὲ ἀπάτῃ τινὶ συλλαβὼν ἔδησε.

Durarent) Virg. Aen. I, 207: *Durate, et vosmet rebus servate secundis.*

tempestiva convivia) Ita, Memmiano eod. praeeunte, restitutum pro inepta librariorum correctione *intempestiva*, quae plerosque locos iuvasit. De *tempestivis* conviviis, h. e. ante horam solitam coenae, nonam fere vel decimam diei, inceptis, quae et intemperantiam et inertiam tam mature commissantium ostendebant, vid. Lips. exc. ad Tac. Ann. XIV, 2; Salmas. ad Vopisc. Flor. 6; Freinshem. ad Curt. V, 7, et VI, 2, e quibus Salmasius, *intempestiva* convivia, quae nostro aliisque locis ferant Lips. et Freinsh. cum multis, prorsus eiicienda e libris censet, ut librariorum modo errore orta.

Postremo – imperavit) Dio LIX, 25: ἐς τὸν Ὠκεανὸν ἐλθών, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύσων, καὶ πάντας τοὺς στρατιώτας ἐν τῇ ἠϊόνι παρατάξας, τριήρεις τε ἐπέβη, καὶ ὀλίγον

tioque debita. Et in indicium victoriae altissimam turrem excitavit, ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium cursus ignes emicarent: pronunciatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus, ***Abite***, inquit, ***laeti, abite locupletes.***

47. Conversus hinc ad curam triumphi, praeter captivos ac transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, et, ut ipse dicebat, *ἀξιοθριάμβευτον*, ac nonnullos ex principibus legit, ac seposuit ad pompam; coëgitque, non tantum rutilare et summittere comam, sed et sermonem germanicum addiscere, et nomina barbarica ferre. Praecepit etiam, triremes, quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam devehi. Scripsit et Procuratoribus, *Triumphum appararent quam minima summa, sed quantus nunquam alius fuisset; quando in omnium hominum bona ius haberent.*

48. Priusquam provincia decederet, consilium iniit nefandae atrocitatis, legiones, quae post excessum Augusti seditionem olim moverant, contrucidandi, quod et patrem suum Germanicum ducem, et se, infantem

ἀπὸ τῆς γῆς ἀπάρας, ἀνέπλευσε· καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἐξήσας, καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις ὡς ἐς μάχην δούς, τοῖς τε σαλπιγκταῖς ἐξοτρύνας αὐτούς, εἶτ' ἐξαίφνης ἐκέλευσε σφίσι τὰ κογχύλια συλλέξασθαι· λαβών τε τὰ σκῦλα ταῦτα (καὶ γὰρ λαφύρων δηλονότι πρὸς τὴν τῶν ἐπινικίων πομπὴν ἐδεῖτο) μέγα τε ἐφρόνησεν, ὡς καὶ τὸν Ὠκιανὸν αὐτὸν δεδουλωμένος, καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐδωρήσατο· καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην τὰ κογχύλια ἀνεκόμισεν, ἵνα καὶ ἐκείνοις τὰ λάφυρα δείξῃ etc. De loco, ubi *turris* illa exstructa est, vide disputantes viros doctos ad n. l. — Fabric. ad Dionis l. c.: *Huius turris s. Phari ad Bononiam adhuc superstitis effigies apud Cel. Montfauconum tom. IV Supplem. tab.* 50.

rutilare — comam) Germanis enim ut Tac. Germ. 4: *truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora ad impetum valida.*

Procuratoribus) scil. fisci Imperatoris, unde et sequentia *quam minima summa* de pecunia intelligenda sunt, quae ex fisco illo impenderetur.

quae — sedit. olim moverant) vid. Tib. 25, et Calig. 1 et 9. Tac. A. I, 31 sq.

tunc, obsedissent. Vixque a tam praecipiti cogitatione revocatus, inhiberi nullo potuit modo, quin decimare velle perseveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato circumdedit. Sed quum videret, suspecta re plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concionem, confestimque Vrbem petiit, deflexa omni acerbitate in Senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur; querens inter caetera, fraudatum se iusto triumpho, quum ipse paulo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis poena denunciasset.

49. Aditus ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis, ut maturaret, orantibus, quam maxima voce, *Veniam*, inquit, *veniam, et hic mecum*, capulum gladii crebro verberans, quo cinctus erat. Edixit et, *reverti se, sed iis tantum, qui optarent, equestri ordini et populo: nam*

inermes) h. e. sine loricis, scutis et galeis. Haec enim proprie *arma*, ut Gr. ὅπλα, unde distinguuntur h. l. gladii. Mox pro *depositis* al. *dispositis*, correctum iam a Turneb. Advers. XXVII, 20. Caetarum vere factam talem militum caedem, prodit Dio LIX, 22: τοῦ δὲ δὴ οἰκείου πολὺ μέρος ἀνάλωσε, τοὺς μὲν καθ' ἑκάστους κατακόπτων, τοὺς δὲ καὶ ἀθρόους ἅμα πάντας φονεύων.

profugit concionem) Vulg. *concione*. Accusativum exemplis defendit Burmann., atque puto, huic constructioni *effugiendi* etiam s. *evadendi* notionem inesse, quum altera fugientis modo actum significet, nisi hoc est argutari.

deflexa omni acerb. in Senatum) Dio LIX, 25: ἐσελθὼν ἐς τὴν πόλιν, τὴν βουλὴν ὀλίγου ἐδέησεν ἀπολέσαι πᾶσαν, ὅτι μὴ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτῷ ἐψηφίσατο. Seneca de ira III, 19, de toto Senatu trucidando cogitasse eum dicit.

iusto triumpho) Dio c. 22: ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἑπτάκις αὐτοκράτωρ (ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτῷ) μήτε μάχην τινὰ νικήσας, μήτε πολέμιόν τινα ἀποκτείνας, ἐπωνομάσθη, unde ex dato, ob victorias scilicet, Imperatoria cognomine, iusti triumphi praetextum cepisse, colligimus.

quum ipse – denunciasset) Dio LIX, 23: πάντα γὰρ ἀεὶ τὰ διδόμενα αὐτῷ παρ' οὐδὲν ἐτίθετο: καὶ ἤχθετο μέν, εἰ μικρά τινα ψηφισθείη, ὡς καταφρονούμενος· ἤχθετο δὲ καί, εἰ μείζω, ὡς καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἐξουσίας ἀφαιρούμενος· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο δοκεῖν τι τῶν τιμήν τινα αὐτῷ φερόντων ἐπ' αὐτοῖς εἶναι, ὡς καὶ κρείττοσιν αὐτοῦ οὖσι, καὶ χαρίσασθαι σφῶν οἱ, ὡς καὶ ἥττονι σφῶν, τι δυναμένοις (ita legendus

se neque civem neque Principem Senatui amplius fore. Vetuit etiam, quemquam Senatorum sibi occurrere: atque omisso, vel dilato triumpho, ovans urbem natali suo ingressus est. Intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, et aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat, Antium, deinde Alexandriam, commigrare, interemto prius utriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli, diverso titulo: alteri GLADIVS, alteri PVGIO index erat. Ambo nomina et notas continebant morti destinatorum. Inventa et arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox a Claudio demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos enectos aestus in proxima litora eiecit.

locus corruptus videtur vel corrigendus: καὶ χαρίσασθαι σφῶν οἱ, ὡς καὶ ἧττον σφῶν τι δυναμένῳ, ἐξεῖναι).

Intraque quartum mensem) Quum natalis eius in prid. Kal. Sept. inciderit, (vid. cap. 8) mors in IX Kal. Februar. (vid. cap. 58), vera censenda emendatio Perizonii et Rychii *intraque quintumm.* Probarunt eam Ernest. et Oudend.

reperti sunt duo libelli) Oros. VII, 5, e n. l. *Duo libelli in secretis eius reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo nominis ascriptum erat; ambo lectissimorum virorum utriusque ordinis (senatorii et equestris) nomina et notas continebant morti destinatorum.* Auctore Dione LIX, 26, circumferebat istos libellos Protogenes quidam. Ita enim ille: ἦν δέ τις Πρωτογένης πρὸς πάντα αὐτῷ τὰ χαλεπώτατα ὑπηρετῶν, ὥστε καὶ βιβλία ἀεὶ δύο περιφέρειν, καὶ αὐτῶν τὸ μὲν ξίφος, τὸ δὲ ἐγχειρίδιον ὀνομάζειν. Recte autem Orosii exemplo Oudend. n. l. reposuit, inverso vocabulorum ordine, *nomina et notas*, quod probavit Wolfius, in textum recipere oblitus. Prius in libellis illis exaranda erant *nomina* morti destinatorum, et adiungendae *notae* s. notandae causae mortis, crimina, quibus peterentur. Ernest. genera suppliciorum intelligit, quae magis e vestigio decrevisse Caius videtur.

arca ingens) Oros. l. c. *Inventa est et arca ingens variorum venenorum pocula continens*, quae e glossa addita censet Oudend., ut *plena* n. l.) *quibus mox Claudio Caesare iubente demersis, infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio, quos enecatos per proxima litora passim aestus eiecit.*

a Claudio demersis) Dio LX, 4: τά τε φάρμακα, ἃ πολλὰ ἐν τοῖς τοῦ Γαΐου εὑρέθη, καὶ τὰ βιβλία τὰ τοῦ Πρωτογένους (ὃν καὶ ἀπέκτεινε), τά τε γράμματα, ἃ ἐπλάσσετο μὲν ὁ Γάϊος κεκαυκέναι, εὑρέθη δὲ ἐν τῷ βασιλικῷ ὄντα, κατέφλεξεν. omisit auctor verbum ad τὰ φάρμακα pertinens,

50. Statura fuit eminenti, colore expallido, corpore enormi, gracilitate maxima cervicis et crurum, oculis et temporibus concavis, fronte lata et torva, capillo raro ac circa verticem nullo, hirsutus caetera. Quare, transeunte eo, prospicere ex superiore parte, aut omnino quacumque de causa *capram* nominare, criminosum et exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex industria efferabat, componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem. Valetudo ei neque corporis neque animi constitit. Puer comitiali morbo vexatus, in adolescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnunquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet, ac sufferre vix posset. Mentis valetudinem et ipse senserat, ac subinde de secessu, deque purgando cerebro cogitavit. Creditur potionatus a Caesonia uxore, amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verterit. Incitabatur insomnia maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quie-

celeritate stili ad libellos combustos pergens, nisi quis cum Fabricio venenorum descriptiones iis additas intelligit, ubi tamen restat eadem quaestio, quid cum venenis ipsis fecerit. Sed talia saepissime scriptoribus exciderunt, neque de inserendo aliquo verbo cogitandum.

col. expallido) Ita optimi codd. pro *pallido*. Oculos Plin. XI, 37, (54) Caio tribuit *rigentes*. Senec. de constant. sap. 18, formam C. Caesaris *materiam* fuisse dicit *risus benignissimam; tanta illi*, inquit, *palloris insaniam testantis foeditas erat, tanta oculorum sub fronte anili latentium torvitas, tanta capitis destituti et emendicatis capillis aspersi deformitas; adiice obsessam setis cervicem, et exilitatem crurum, et enormitatem pedum.*

ita patiens) Malim *idem* pro *ita*. Quamquam puer morbo comit. vexatus, *idem* adolescens patiens laborum erat, ut *tamen* etc. Tam parum valetudo ei constitit.

potionatus) Sine omni haesitatione verbum relinquo, Vegetio et serioribus scriptoribus frequens, et ad analogiam verb. *concio*, *concionari*, efformatum. Oudend. coniecit: *potione tentatus*, ut *tentare veneno* dicitur Neron. 35. — Philtrum autem Caium a Caesonia accepisse, quod in insaniam verterit, auctores etiam Ioseph. XIX, 2, et Iovenal. VI, 616: *si non Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis, Cui totam tremuli frontem Caesonia pulli Infudit.*

insomnia) Al. *insomnio*, de qua forma singulari iure dubitantem vid. Oudend. ad h. l.

scebat; ac ne his quidem placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus, ut qui inter caeteras, pelagi quondam speciem colloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliae cubandique taedio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem atque exspectare lucem consuerat.

51. Non immerito mentis valetudini attribuerim diversissima in eodem vitia, summam confidentiam, et contra nimium metum. Nam qui Deos tanto opere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura connivere, caput obvolvere, ad vero maiora proripere se e strato, sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente a Messana noctu profugit, Aetnaei verticis fumo ac murmure pavefactus. Adversus barbaros quoque minacissimus, quum trans Rhenum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam, *non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat*, equum illico conscendit; ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus et impedimentis stipatos reperit, impatiens morae, per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam, audita rebellione Germaniae, fugam et subsidia fugae, classes apparabat; uno solatio acquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas provincias, si victores Alpium iuga, ut Cimbri, vel etiam Vrbem, ut Senones quondam, occuparent: unde, credo, percussoribus eius postea consilium na-

ad vero maiora) Displicet *vero*, quod abest ab uno cod. Alii aliter. Heinsius corr. *at vero ad minora.*

Aetnaei verticis) Turneb. Advers. XXVII, 20, e vetusto cod. maluit *crateris*, quod post Gronov. comprobarunt Oudend., Ruhnk., Wolf.

Adv. barbaros qu. minac.) Tacit. Germ. 37: *Ingentes C. Caesaris minae in ludibrium versae.*

Germaniae) Fuere, qui mutatum vellent in *Germanorum* ob sequens *victores*, immemores notissimae Latinorum consuetudinis, quam synesin vocant. Mox *certe* e tribus Torrentii codd. restituerunt Oudend. et Ernest.

tum, apud tumultuantes milites ementiendi, ipsum sibi manus intulisse, nuncio malae pugnae perterritum.

52. Vestitu calciatuque et caetero habitu, neque patrio neque civili ac ne virili quidem ac denique humano, semper usus est. Saepe depictas gemmatasque indutus paenulas, manuleatus et armillatus in publicum processit: aliquando sericatus, et cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri; plerumque vero aurea barba, fulmen tenens, aut fuscinam, aut caduceum, Deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit; interdum et Magni Alexandri thoracem, repetitum e conditorio eius.

53. Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni,

ac den. humano) Ern. legendum censet. *nec den. humano*, Wolf. *aut.* Mihi praeplacet *ac*, suppleto e super. *ne quidem*. Docte idem luetur Walther. Observ. pag. 23.

depictas) i. e. pictas. Exemplis defendit Oudend. Ita in poëmatio Bibaculi apud Nostr. de ill. Gr. cap. 11: *depictas minio assulas.*

plerumque vero – conspectus est) Dio LIX, 26, quemadmodum ex Exc. Peiresc. locum dedit Reimarus, ita: Ζεύς τε εἶναι ἐπλάττετο, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ γυναιξὶν ἄλλαις τε πολλαῖς, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς μάλιστα, συνεῖναι προεφασίζετο· καὶ Ποσειδῶν αὖθις, ὅτι τοσοῦτον θαλάσσης μέτρον ἔζευξε, Ἥρα τε καὶ Ἄρτεμις καὶ Ἀφροδίτη πολλάκις ἐγίγνετο· τόν τε Ἡρακλέα, τόν τε Διόνυσον, τόν τε Ἀπόλλω, τούς τε ἄλλους οὐχ ὅτι τοὺς ἄρρενας, ἀλλὰ καὶ τὰς θηλείας ὑπεκρίνετο· πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν ὀνομάτων μετάθεσιν καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα πᾶν τὸ προσῆκον σφίσιν ἐλάμβανεν, ὥστε ἐοικέναι ἂν δοκεῖν· ποτὲ μὲν γὰρ θηλυδριώδης ἑωρᾶτο, καὶ κρατῆρα καὶ θύρσον εἶχε· ποτὲ δὲ ἀρρενωπὸς ῥόπαλον καὶ λεοντῆν, ἢ καὶ κράνος ἀσπίδα τε ἐφόρει· λειογένειος αὖ καὶ μετὰ τοῦτο πωγωνίας ἐφαντάζετο· τρίαιναν τε ἔστιν ὅτε ἐκράτει, καὶ κεραυνὸν αὖθις ἀνέτεινε· παρθένῳ τε κυνηγετικῇ ἢ καὶ πολεμικῇ ὡμοιοῦτο, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐγυναικίζετο· οὕτω που καὶ τῷ ῥυθμῷ τῆς στολῆς, καὶ τοῖς προσθέτοις τοῖς τε περιθέτοις ἀκριβῶς ἐποικίλλετο· καὶ πάντα μᾶλλον δοκεῖν, ἢ ἄνθρωπος αὐτοκράτωρ τε εἶναι, ἤθελε. Eadem fere Philo loco citato.

Triumphalem – gestavit) Dio l. c.: ταῦτα μὲν οὖν τὰ σχήματα, ὁπότε τις θεὸς ἐπλάττετο εἶναι, ἐλάμβανε· – ἄλλως δὲ δὴ ἔν τε τῇ σηρικῇ καὶ ἐν τῇ νικητηρίᾳ σκευῇ, ὡς πλήθει, ἐδημοσίευεν.

Magni Alex. thorac.) vid. ad cap. 19.

eloquentiae plurimum attendit, quantumvis facundus et promtus, utique, si perorandum in aliquem esset. Irato et verba et sententiae suppetebant; pronunciatio quoque et vox, ut neque eodem loci prae ardore consisteret, et exaudiretur a procul stantibus. Peroraturus, *strictu-rum se lucubrationis suae telum*, minabatur; lenius comtiusque scribendi genus adeo contemnens, ut Senecam, tum maxime placentem, *commissiones meras* componere, et *arenam esse sine calce*, diceret. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere, et magnorum in Senatu reorum accusationes defensionesque meditari; ac, prout stilus cesserat, vel onerare sententia sua quemque, vel sublevare; equestri quoque ordine ad audiendum invitato per edicta.

54. Sed et aliorum generum artes studiosissime et

eloquentiae plur. attendit) Dio LIX, 19: προέχειν ἁπάντων τῶν ῥητόρων ἠξίου. Ioseph. XIX, 2: ῥήτωρ τε ἄριστος, καὶ γλώσσῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ τῇ Ῥωμαίοις πατρίῳ σφόδρα ἠσκημένος· συνίει τε ἐκ τοῦ παραχρῆμα, καὶ τοῖς ὑφ᾽ ἑτέρων συντεθεῖσί τε καὶ ἐκ πλείονος προσυγκειμένοις ἀντειπὼν ἐκ τοῦ ὀξέος etc. Tac. A. XIII, 3: *Etiam C. Caesaris turbata mens* (i. e. mentis valetudo, non turbata per iram, ut Burm. placet) *vim dicendi non corrupit*. Si *Suidae* credendum, scripsit etiam Caligula ῥητορικὴν τέχνην Ῥωμαϊκῶς, quem tamen librum Lips. ad Tac. l. c. Germanico potius tribuit. Caeterum *eruditionem* n. l. recte interpretatur Ern. *literas Graecas et Latinas* s. philologiam.

Senecam) Capitis periculum subiisse dicitur Seneca Dion. c. c., ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ καλῶς εἶπε.

commissiones meras) ἀγωνίσματα, λόγους πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἀγῶνας γεγραμμένους, quales erant orationes recitatae in *commissionibus*, de quibus videatur Casaubonus ad Aug. 89, et ad n.

arenam esse sine calce) *quod sententias plerumque loqueretur breves et nulla admodum connexione inter se cohaerentes*; Casaub. Ingeniosa tamen est interpretatio huius dicti, quam dedit Mullerus in Observ. pag. 15 sqq., repetitum illud dicens a Circo, in quo Caii studia maxime versabantur, ut adeo Senecam *arenam* sive stadium, curriculum sine *calce* sive sine meta vel loco calce vel creta notato, ubi cursu exacto victor consistere et praemium accipere solebat, h. e. hominem dixerit ingenii intemperantis qui, ut Amm. Marc., *extra calces decurreret*, nimis copiosum rebus et verbis, nugatorem ineptum, qui in Foro et in *Curia multum agendo nihil perageret, declamatorem umbraticum, cui finis esset propositus nullus, et qui nesciret, quando loqui desine-*

diversissimas exercuit. Threx et auriga, idem cantor, atque saltator. Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exstructo plurifariam Circo. Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quo minus et tragoedo pronuncianti concineret, et gestum histrionis quasi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de causa videtur eo die, quo periit, pervigilium indixisse, quam ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnunquam etiam noctu: et quondam tres consulares secunda vigilia in Palatium accitos, multaque et extrema metuentes, super pulpitum collocavit; deinde repente magno tibiarum et scabellorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad caetera, natare nesciit.

55. Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam favit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo vel leviter obstreperet, detrahi iussum manu sua flagellabat. Equiti

ret. Postea de verbo *rescribere* i. e. ἀντιγράφειν vid. ind.

Threx et auriga) Dio LIX, 5: ἅρματα τε ἤλασε, καὶ ἐμονομάχησεν· ὀρχήσει τε ἐχρήσατο· καὶ τραγῳδίαν ὑπεκρίνατο.

volupt. ita efferebatur) Dio l. c. καὶ αὐτῶν (scenicorum) τὰ μὲν πρῶτα θεατὴς καὶ ἀκροατὴς ἐγίγνετο, συνεσπούδαζέ τέ τισι, καὶ ἀντεσπούδαζεν, ὥσπερ τις ἐκ τοῦ ὁμίλου ὤν· καί ποτε δυσκολάνας τι τοῖς ἀντικαθεστηκόσιν, οὐκ ἀπήντησεν ἐπὶ τὴν θέαν· προϊόντος δὲ δὴ τοῦ χρόνου, καὶ ἐς ζήλωμα καὶ ἐς ἀγώνισμα πολλῶν προῆλθεν.

scabellorum) *Scabella* instrumenta erant pneumatica, quae calceorum modo pedibus saltantium alligata eundem sonum crepantem semper referebant. Descripsit ea et marmore illustravit Alb. Rubenius de re vest. II, 17. Vid. Ern. Clav. Cic. sub v. *scabillum*.

prosiluit – abiit) Dio l. c.: ἅπαξ ποτὲ τοὺς πρώτους τῆς γερουσίας σπουδῇ νυκτός, ὡς καὶ ἐπ' ἀναγκαῖόν τι βούλευμα μεταπεμψάμενος, ὠρχήσατο.

osculabatur) Dio LIX, 27: ἐφίλει ὀλιγίστους· τοῖς γὰρ πλείστοις καὶ τῶν βουλευτῶν ἢ τὴν χεῖρα ἢ τὸν πόδα προσκυνεῖν ὤρεγε· καὶ διὰ τοῦθ' οἱ φιληθέντες ὑπ' αὐτοῦ χάριν αὐτῷ καὶ ἐν τῇ γερουσίᾳ ἐγίνωσκον, καίτοι τοὺς ὀρχηστὰς καθ' ἡμέραν φιλοῦντα πάντων ὁρώντων. De Mnestere vid. ad c. 36.

romano tumultuanti per centurionem denunciavit, abiret sine mora Ostiam, perferretque ad Ptolemaeum regem in Mauritaniam codicillos suos. Quorum exemplum erat: *Ei, quem istuc misi, neque boni quidquam, neque mali, feceris.* Threces quosdam Germanis corporis custodibus praeposuit. Mirmillonum armaturas recidit. Columbo victori, leviter tamen saucio, venenum in plagam addidit, quod ex eo *Columbinum* appellavit. Sic certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est. Prasinae factioni ita addictus et deditus, ut coenaret in stabulo assidue, et maneret. Agitatori Eutycho comissatione quadam in apophoretis vicies sestertiûm contulit. Incitato equo, cuius causa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniae silentium per milites

Ptolemaeum) vid. supra ad c. 26.

arm. recidit) h. e. non modo minus pretiosas et elegantes fieri iussit, ut Ern. explicat, sed leviora etiam arma dedit et minora, quo facilius Threcibus, quibus magis favebat, succumberent.

venenum-addidit) Dio LIX, 14: τούς τε ἀρίστους καὶ τοὺς ἐνδοξοτάτους τῶν μονομάχων φαρμάκῳ διέφθειρε· τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων τῶν τε ἡνιόχων τῶν ἀντιστασιωτῶν ἐποίει· ἰσχυρῶς γὰρ τῷ τὴν βατραχίδα ἐνδύνοντι, καὶ διὰ τοῦτ' ἀπὸ τοῦ χρώματος τῷ πρασίνῳ καλουμένῳ προσέκειτο· ὥστε καὶ νῦν ἔτι Γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει, καλεῖσθαι. De *factionibus* aurigarum, quatuor distinctis coloribus, *veneto* s. caeruleo, *prasino* s. viridi, *albo* et *russeo* s. *russato*, quos vel a Diis, vel ab elementis acceperunt, accurate exposuit Bulenger. de Circo c. 48 et 49. Conf. Fabric. ad Dionis l. c., Reimar. ad Xiphil. LXI, 6, et LXVII, 4, ubi quatuor prioribus novas Domitianus adiecisse dicitur duas factiones *auream* et *purpuream* (πορφυροῦν enim scribendum ibi docet doctissimus interpres pro ἀργυροῦν ex Martial. Epigr. XIV, 55, et Nostr. Domit. c. 7).

maneret) id est pernoctaret. Vid. ind.

Eutycho) Ioseph. XIX, 3: ἦν δὲ ὁ Εὔτυχος οὗτος ἡνίοχος τοῦ καλουμένου πρασίνου, περισπούδαστος Γαΐῳ, καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῶν στάσεων τοῦ περὶ ἐκεῖνον ἱππικοῦ τὸ στρατιωτικὸν ἐτρίβετο.

in apophoretis) h. e. donis, quae convivis a commissatione domum redeuntibus a magistro convivii dabantur. Vid. Aug. 75.

Incitato equo) Dio LIX, 14: καὶ ἕνα γε τῶν ἵππων, ὃν Ἰγκιτᾶτον ὠνόμαζε, καὶ ἐπὶ δεῖνον ἐκάλει, χρυσᾶς τε (leg. ἐν χρυσῷ τε) αὐτῷ κριθὰς παρέβαλλε, καὶ οἶνον ἐν χρυσοῖς ἐκπώμασι προὔπινε· τήν τε σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ τὴν τύχην ὤμνυε, καὶ προσυπισχνεῖτο καὶ ὕπατον αὐτὸν ἀποδεί-

indicere solebat, praeter equile marmoreum et praesepe eburneum, praeterque purpurea tegumenta ac monilia e gemmis, domum etiam et familiam et supellectilem dedit, quo lautius nomine eius invitati acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.

56. Ita bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed una alteraque conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt, perfeceruntque: non sine conscientia potentissimorum libertorum, praefectorumque praetorii; quod ipsi quoque, etsi falso, in quadam coniuratione quasi participes nominati, suspectos tamen se et invisos sentiebant. Nam et statim seductis magnam fecit invidiam, destricto gladio affirmans, *sponte se periturum, si et illis morte dignus videretur:* nec cessavit ex eo criminari alterum alteri,

ξειν· καὶ πάντως ἂν καὶ τοῦτο ἐπεποιήκει, εἰ πλείω χρόνον ἐζήκει.

una alteraque consp. detecta) Zonaras pag. 557 (quem locum cum nostro comparavit Reimarus ad Dion. LIX, 25): τοῦτον δὲ τὸν τρόπον βιοῦς, πάντως ἐπιβουλευθήσεσθαι ἔμελλε· καὶ ἐφώρασε τὴν ἐπίθεσιν· καὶ συλλαβὼν Ἀνίκιον Κερεάλιον (conf. Tac. A. XVI, 17, qui *Anicium Cerialem* dicit) καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σέξτον Παπίνιον, ἐβασάνισε, καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐξελάλησεν, ἀνέπεισε τὸν Παπίνιον, σωτηρίαν αὐτῷ καὶ ἄδειαν ὑποσχόμενος, κατειπεῖν τινων ἢ ἀληθῶς ἢ ψευδῶς, καὶ ἐκείνον αὐτίκα καὶ τοὺς ἄλλους ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἀπέκτεινεν· ἑνὸς δὲ τῶν κτεινομένων καὶ τὸν πατέρα παρεῖναι κατηνάγκασε, τοῦ υἱοῦ φονευομένου· πυθόμενου δὲ, εἰ μῦσαι αὐτῷ ἐπιτρέπει, καὶ ἐκεῖνον σφαγῆναι προσέταξεν (vid. ad c. 27)· ὁ δὲ κινδυνεύων, προσεποιήσατο ἐκ τῶν ἐπιβεβουλευκότων εἶναι, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἐκφῆναι ὑπέσχετο, καὶ ὠνόμασε τούς τε ἑταίρους τοὺς τοῦ Γαΐου, καὶ τοὺς συνεργοὺς τῆς ἀσελγείας καὶ τῆς ὠμότητος· καὶ πολλοὺς ἂν ἀπώλεσεν, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐπάρχους καὶ τὸν Κάλλιστον καὶ τὴν Καισωνίαν προσδιαβαλὼν ἠπιστήθη· καὶ ὁ μὲν ἀπέθανεν, τῷ δὲ Γαΐῳ τὸν ὄλεθρον αὐτὸ τοῦτο παρεσκεύασεν· ἰδίᾳ γὰρ τοὺς ἐπάρχους καὶ τὸν Κάλλιστον προσκαλεσάμενος· εἷς εἰμί, ἔφη, τρεῖς δὲ ὑμεῖς, καὶ γυμνὸς μὲν ἐγώ, ὡπλισμένοι δ' ὑμεῖς· εἰ οὖν μισεῖτέ με, καὶ ἀποκτείνειν θέλετε, φονεύσατε· ἐξ ἐκείνου δὲ μισεῖσθαι νομίσας, καὶ ἄχθεσθαι τοῖς πραττομένοις ἐκείνους, ὑπώπτευε σφᾶς, καὶ ξίφος κἀν τῇ πόλει παρεζώννυτο, καὶ συνέβαλλεν αὐτοὺς ἀλλήλοις (*non cessavit – inter se omnes committere*), ὅπως μὴ συμφρονῶσι, κατὰ μόνας ἑκάστῳ ὡς πιστοτάτῳ διαλεγόμενος περὶ τῶν λοιπῶν, μέχρις οὗ συνέντες τὸ ἐπιχείρημα, προήκαντο

atque inter se omnes committere. Quum placuisset, Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chaerea, Tribunus cohortis praetoriae, depoposcit: quem Caius seniorem iam, ut mollem et effeminatum denotare omni probro consuerat, et modo, signum petenti, PRIAPVM aut VENEREM dare, modo, ex aliqua causa agenti gratias, osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscoenum modum.

57. Futurae caedis multa prodigia exstiterunt. Olympiae simulacrum Iovis, quod dissolvi transferrique Ro-

αὐτὸν τοῖς ἐπιβουλεύουσι. De conspiratione Aemilii Lepidi vid. supra c. 24.

Palatinis ludis) Ioseph. XIX, 1: θεωριῶν ἐν τῷ Παλατίῳ ἐπιτελουμένων· ἄγονται δὲ ἐπὶ τιμῇ τοῦ πρώτου μεταστησαμένου τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ) τοῦ δήμου Καίσαρος εἰς αὐτόν, et postea: Γάϊος δέ, προόδων αὐτῷ γινομένων, ἔθυε τῷ Σεβαστῷ Καίσαρι, ᾧ δὴ καὶ τὰ τῆς θεωρίας ἤγετο. Institutos hos ludos a Livia post mortem Augusti, narrat Dio LVI, 46: καὶ ἡ Λιουία ἰδίαν δή τινα αὐτῷ πανήγυριν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ Παλατίῳ ἐποίησεν, ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται.

Cassius Chaerea) Dio LIX, 29: ἐπεβούλευσαν αὐτῷ Κάσσιός τε Χαιρέας καὶ Κορνήλιος Σαβῖνος, καίτοι χιλιαρχίας ἐν τῷ δορυφορικῷ ἔχοντες· συνώμοσαν μὲν γὰρ πλείους, καὶ συνῄδεσαν τὸ πραττόμενον, ἐν οἷς ἦν ὅ τε Κάλλιστος καὶ (excidit nomen) ὁ ἔπαρχος· οἱ δὲ αὐτόχειρες αὐτοῦ γενόμενοι ἐκεῖνοι ἦσαν. Fuse conspirationis narrationem exhibet Ioseph. XIX, 1.

ut mollem et effem. denotare) Ioseph. ὀνειδῆ ἐς τὴν ἀνανδρίαν dicit. Dio l. c.: γύννιν τε αὐτόν, καίπερ ἐῤῥωμενέστατον ἀνδρῶν ὄντα, ὁ Γάϊος ἐπεκάλει, καὶ τὸ σύνθημα αὐτῷ, ὁπότε ἐς ἐκεῖνον καθήκοι, Πόθον, ἢ Ἀφροδίτην, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἐδίδου. Ioseph.: θήλεά τε ἐδίδου ὀνόματα, καὶ ταῦτα (vel τοιαῦτα) αἰσχύνης ἀνάπλεα. Pausan. IX, 27, 3: ἀνθρώπῳ στρατιώτῃ διδοὺς ἀεὶ τὸ αὐτὸ σύνθημα μετὰ ὑπούλου χλευασίας, ἐς τοσοῦτο προήγαγε θυμῷ (an θυμοῦ?) τὸν ἄνθρωπον, ὥστε σύνθημα διδόντα αὐτὸν διεργάζεται. Senec. de constant. sap. 18: *Chaereae, Trib. mil., sermo non pro manu erat, languidus sono, et infracta voce suspectior. Huic Caius signum petenti modo Veneris, modo Priapi dabat; aliter atque aliter exprobrans armato mollitiem. Haec ipse perlucidus, crepidatus, armillatus. Coegit itaque illum, uti ferro, ne saepius signum peteret.*

osculandam man. offerre) Manus osculari, servorum erat. Vid. Fabr. ad Dion. LIX, 27, quem locum ad caput superius citavimus.

commotamque in obsc. modum) Emendationes Lips. ad Tac. XIII, 2, gammatamque h. e. ad formam literae Gamma insertis commixtisque digitis flexam, et proxime *in obscoenum*

mam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint. Supervenitque illico quidam Cassius quoque nomine, iussum se somnio affirmans, immolare taurum Iovi. Capitolium Capuae Idibus Martiis de coelo tactum est: item Romae cella Palatini atriensis. Nec defuerunt, qui coniectarent, altero ostento periculum a custodibus domino portendi; altero, caedem rursus insignem, qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoque de genitura sua, Sulla mathematicus, *certissimam necem appropinquare*, affirmavit. Monuerunt et Fortunae Antiatinae, *ut a Cassio caveret*. Qua causa ille Cassium Longinum, Asiae tum Proconsulem, occidendum delegaverat, immemor,

nodum argutiores sunt, quam veriores.

cachinnum – edidit) Dio LIX, 28: γέλως, ὁσάκις τινὲς ὡς καὶ τοῦ ἕδους ἐφαψόμενοι προσῆλθον, πολὺς ἐξηκούετο. Vid. supra ad cap. 22. Tantus autem ferebatur esse Iovis cachinnus, ut machinas, i. e. vectes, quibus ad movendum ingens simulacrum usi fuerant opifices, labefactaret. Postea *diffugerint* iniuria reprehendit Ernest. postulans *diffugerent*. Vid. notata ad Caes. 6.

Capitolium Capuae) vid. ad Tiber. 40.

Palatini atriensis) Intelligunt cellam, οἴκημα, servi atriensis Palatii. Sed quum Capitolium sive Iovis templum praecesserit, *Palatinum atriensem* Apollinem esse puto Palatinum, de cuius templo vid. ad Aug. 29. Coniunxerat autem Caligula (vid. cap. 22) Palatium Capitoliumque, ita ut Apollinis templum Palatini Iovi Capitolino pro atrio esset, et ipse Deus ad *custodes*, de quibus proxime sermo, posset referri. Nihil tamen definio in re, de qua in utramque partem potest disputari.

eodem die) Idibus Martiis, quibus Caesar occisus fuerat.

Fortunae Antiatinae) Al. *sortes*, quod ex interpretatione ortum videtur, quum sortium crebrior apud Nostrum fiat mentio. Vid. quae notavimus ad Tiber. 14 et 63. — Erant autem duae Fortunae Antii, oracula edentes, quas *veridicas sorores* dicit Martial. V, 1, 3; cf. Bulenger. de sortibus (Thes. Graev. tom. V, pag. 363).

ut a Cassio caveret) Dio LIX, 29: θεοπρόπιον δέ τι τῷ Γαΐῳ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐγεγόνει, φυλάττεσθαι Κάσσιον· καὶ ὁ μὲν ἐς Γάϊον Κάσσιον τὸν τότε τῆς Ἀσίας ἄρχοντα (de quo vid. dicta supra ad cap. 24), ἐπειδὴ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Κασσίου ἐκείνου τοῦ τὸν Καίσαρα ἀποκτείναντος εἶχεν, ὑποπτεύσας, μετεπέμψατο αὐτὸν δεδεμένον· προέλεγε δ' ἄρα αὐτῷ τὸ δαιμόνιον τοῦτον τὸν Κάσσιον τὸν Χαιρέαν. Ἀπολλώνιός τέ τις Αἰγύπτιος οἴκοι τὸ συμβὰν αὐτῷ προεῖπε· καὶ πεμφθεὶς διὰ τοῦτ' ἐς τὴν Ῥώμην (Cassius)

Chaeream Cassium nominari. Pridie, quam periret, somniavit, consistere se in coelo iuxta solium Iovis, impulsumque ab eo dextri pedis pollice, et in terras praecipitatum. Prodigiorum loco habita sunt etiam, quae forte illo ipso die paulo prius acciderant. Sacrificans respersus est phoenicopteri sanguine. Et pantomimus Mnester tragoediam saltavit, quam olim Neoptolemus tragoedus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat. Et quum in Laureolo mimo, in quo

προσήχθη τε αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ τελευτήσειν ἔμελλε, καὶ ἀναβληθεὶς, ὡς καὶ μετ' ὀλίγον κολασθησόμενος, ἐσώθη.

Sacrificans) non Caius ipse, sed is, qui phoenicopterum Caio sacrificium immolabat (vid. cap. 22) nisi quis, Caium sibi ipsi sacrificasse censeat. Ioseph. XIX, 1, in sacrificio, a Caio Augusto Caesari per ludorum Palatinorum solemnitatem oblato, Asprenatis Senatoris, qui postea cum Caio periit, togam cruore respersam, idque mortis signum huic fuisse, narrat.

tragoediam) Ioseph. l. c.: ὀρχηστὴς δρᾶμα εἰσάγει Κινύραν, ἐν ᾧ αὐτός τε ἐκτείνετο, καὶ ἡ θυγάτηρ Μύῤῥα· αἷμά τε ἦν τεχνητὸν πολὺ, καὶ τὸ περὶ τὸν σταυρωθέντα (de quo vid. not. proximam) ἐκκεχυμένον, καὶ τὸ περὶ τὸν Κινύραν. Carmen, quod Neoptolemus tragoedus (πρωτεύων τῇ μεγαλοφωνίᾳ καὶ τῇ δόξῃ) pronunciavit, Persarum interitum spectans, sed ad Philippi mortem postea applicatum, servavit Diodor. XVI, 92, ubi vid. Wesseling. Caeterum, quod Iosephus addit: ὁμολογεῖται δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γενέσθαι, ἐν ᾗ Φίλιππον τὸν Ἀμύντου, Μακεδόνων βασιλέα, κτείνει Παυσανίας, εἷς τῶν ἑταίρων, εἰς τὸ θέατρον εἰσιόντα, id temporum rationi non convenire, ex initio regni Alexandri M. computat Vsserius Annal. ad A. 3668, pag. 157 sq., ubi efficit, circa diem 24 Septembris Philippum occisum fuisse, quum Caii mortem auctor noster cap. seq., ad IX Kal. Febr. referat.

in Laureolo mimo) Ioseph.: μῖμος εἰσάγεται, καθ' ὃν σταυροῦται ληφθεὶς ἡγεμών. De incerto huius mimi auctore, vel Q. Lutatio Catulo, vel Naevio, vel Laberio, argumentoque vid. Rupert. ad haec Iuvenalis VIII, 187: *Laureolum velox etiam bene Lentulus egit, Iudice me dignus vera cruce*, quae, in crucem aliquem in eo actum fuisse, fortasse servum Laureolum, vere Iosephum narrare, ostendunt. Diverse igitur Noster, auctorem e *ruina* h. e. lapsu (puto enim intercidisse e ante *ruina* ob antecedens *se*) se proripientem sanguinem illum vomuisse narrat, quo scena repleta est, quum Ioseph. τὸ αἷμα τὸ περὶ τὸν σταυρωθέντα ἐκκεχυμένον dicat, nisi utrumque in eadem fabula occurrit, ut statuit etiam Oudendorp. Namque paucis probabitur emendatio, quam Thom. Reinesius margini adscripsit, *cervina*, hac addita interpretatione: *Cum cruci affigeretur, habuit utriculos de pelle cervina sanguinis plenos: subduxit ille sese ita, ut utriculi illi affixi*

actor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Parabatur et in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Aegyptios et Aethiopas explicarentur.

58. Nono Kalendas Februarias, hora quasi septima, cunctatus, an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Quum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas evocati praepararentur; ut eos inspiceret hortareturque, restitit. Ac, nisi princeps gregis algere se

clavis sanguinem fuderint. Caeterum pro *vomit* vulgo legitur *vomit, ut*, quod nullum dat sensum, vel ineptum, sed ex quo vera fortasse eruenda lectio, *vomuerat.*

plures secundarum) scil. partium. Scilicet post actam fabulam prodibant in scenam hypocritae, qui primos actores imitabantur, eoque artificio spectatores oblectabant, uti h. l. *experimentum artis dabant*, fictum vel artificiosum sanguinem, αἷμα τεχνητὸν, certatim evomentes, quum primarius actor ob fabulae argumentum id fecisset. Male Bremius eos fuisse dicit, qui minoris momenti personas agerent, quamquam aliis locis apta haec est interpretatio. Omnino de *secundarum* et *tertiarum partium actoribus* vide docte disserentem Bulenger. de Theatro I, cap. 7.

an ad prandium surgeret) e theatro. Dio LIX, 29: τηρήσαντες αὐτὸν ἐκ του θεάτρου ἐξελθόντα - ἀπέκτειναν. Auctore Iosepho Asprenas eum monuit, ut lotus pransusque reverteretur, vix differente in ipso theatro Chaerea negotium, ἐπεὶ καὶ περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν ἤδη τὰ τῆς ἡμέρας ἦν.

in crypta - restitit) Dio: ἐξελθόντα, ἵνα τοὺς παῖδας θεάσηται, οὓς ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰωνίας τῶν πάνυ εὐγενῶν, ἐπὶ τῷ τὸν ὕμνον τὸν ἐς ἑαυτὸν πεποιημένον ᾄσαι, μετεπέμψατο ἐνῆθεν, ἀπέκτειναν, ἐν στενωπῷ τινι ἀπολαβόντες. Ioseph.: ἐπεὶ δὲ ἐντὸς ἦν τοῦ βασιλείου, τὰς μὲν εὐθείας ὁδοὺς λείπει, καθ' ἃς δὴ ἑστήκεσαν τῶν δούλων οἱ θεραπεύοντες αὐτὸν, καὶ προῄεσαν οἱ περὶ τὸν Κλαύδιον· τρέπεται δὲ κατὰ στενωπὸν ἠρεμηκότα - ἅμα καὶ παῖδας, οἳ ἥκεσαν ἐκ τῆς Ἀσίας, κατανοήσων, πομπῆς αὐτῶν ἐκεῖθεν γενομένης ἐπὶ ὕμνοις μυστηρίων ἃ ἐπετέλει, ἔνιοι δὲ κατὰ πυῤῥιχισμοὺς, οἳ ἐν τοῖς θεάτροις ἔσοιντο.

hortareturque) scil. ut partes suas bene agerent, quo pertinet mox *alloquenti pueros*, ut recte interpretatur Ernest., ut saltem haud necessaria videatur, quam Oudend. protulit probavitque, ingeniosa tamen coniectura Nic. Hopsii: *sortireturque* i. e. sorte disponeret, quam firmare studet loco Neron. 21, ubi de tali citharoedorum sortitione sermo.

Ac, nisi — diceret — voluit) Gr. ἐπανῆλθε ἂν, εἰ μὴ etc. Ita Caes. 58:

diceret, redire ac repraesentare spectaculum voluit. Duplex dehinc fama est. Alii tradunt, alloquenti pueros a tergo Chaeream cervicem gladio caesim graviter percussisse, praemissa voce, *Hoc age!* dehinc Cornelium Sabinum, alterum e coniuratis tribunum, ex adverso traiecisse pectus. Alii, Sabinum, summota per conscios centuriones turba, signum more militiae petisse, et, Caio *Iovem* dante, Chaeream exclamasse, *Accipe iratum*, respicientique maxillam ictu discidisse.

neque in Britanniam transvexit, nisi — explorasset. Tacit. Ann. XI, 34: *nec multo post — offerebantur communes liberi, nisi Narcissus amoveri eos iussisset.* Id. cap. 37: *ni caedem Narcissus properavisset, verterat pernicies in accusatorem.* Princeps gregis est magister puerorum scenicorum, χοροδιδάσκαλος, postea *repraesentare spectaculum* idem quod statim, e vestigio exhibere populo.

cervicem — percussisse) Iosephus Chaeream narrat, quum signum petenti rursus obscoenum dedisset, primum vulnus impegisse, non letale tamen, ita ut sine voce Caius prae dolore fugeret. Describit vulnus ita: μεσσηγὺς τοῦ τε ὤμου καὶ τοῦ τραχήλου φερόμενον τὸ ξίφος ἐπέσχεν ἡ κλεὶς προσωτέρω χωρεῖν. Senec. de constant. sap. 18: *Chaerea primus inter coniuratos manum sustulit; ille cervicem mediam uno ictu decidit; plurimum deinde undique publicas ac privatas iniurias ulciscentium gladiorum ingestum est.*

Hoc age) quae formula in sacrificiis erat solemnis, curam animosque praesentium ad actum sacrum revocans. Refert eam ad disciplinam Pythagoricam et inde ad Numae instituta Plutarch. Num. c. 14, ubi: μέχρι νῦν, ὅταν ἄρχων πρὸς ὄρνισιν ἢ θυσίαις διατρίβῃ, βοῶσιν· Ὃκ ἄγε· σημαίνει δὲ ἡ φωνή· Τοῦτο πρᾶττε, συνεπιστρέφουσα καὶ κατακοσμοῦσα τοὺς προστυγχάνοντας· Et Coriolan. c. 25, ubi: ὅταν ἄρχοντες ἢ ἱερεῖς πράττωσί τι τῶν θείων, ὁ κῆρυξ πρόεισι μεγάλῃ φωνῇ βοῶν· Ὃκ ἄγε· σημαίνει δ' ἡ φωνή· Τοῦτο πρᾶττε, προσέχειν κελεύουσα τοῖς ἱεροῖς, καὶ μηδὲν ἔργον ἐμβάλλειν μεταξὺ, μηδὲ χρείαν ἀσχολίας. Pluribus illustrat eam Brisson. de formulis lib. I, pag. 11 sq. — Chaerea ad Caium tamquam ad victimam accedens ea utebatur, atque ita Galbam etiam *obtulisse ultro iugulum, et, ut hoc agerent ac ferirent, quando ita videretur, hortatum* narrat Noster c. 24.

Cornel. Sabinum) Ioseph.: στόνῳ δὲ χρησάμενος πρὸς τῆς ἀλγηδόνος τὸ περιττὸν εἰς τὸ πρόσθεν ἵετο φυγῇ, καὶ δεξάμενος αὐτὸν Κορνήλιος Σαβῖνος, τὴν διάνοιαν ἤδη προκατειργασμένος, ὠθεῖ κλιθέντα ἐπὶ γόνυ· πολλοὶ δὲ περιστάντες ἀφ' ἑνὸς ἐγκελεύσματος ἔκοπτον τοῖς ξίφεσι. — τελευταίαν δὲ Ἀκύλας ὁμολογεῖται ὑπὸ ἁπάντων πληγὴν ἐπαγαγὼν, ἢ μεθίστησιν αὐτὸν ἀκριβῶς.

Accipe iratum) Recepi emendationem Lipsii exc. ad Tacit. Annal. XIII, 2, probatam Gronov., Oudendorp., Ernest., Wolfio, et plerisque, commotus tot et tantorum nominum auctoritate. Inhaeret tamen animus

iacentem, contractisque membris clamitantem se vivere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam signum erat omnium, *Repete*. Quidam etiam per obscoena ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus in auxilium accucurrerunt: mox Germani corporis custodes: ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam Senatores innoxios, interemerunt.

59. Vixit annis undetriginta: imperavit triennio et decem mensibus, diebusque octo. Cadaver eius clam in

vulg. *Accipe ratum*, quod ab auguriis ductum docet Brisson. l. c. pag. 121, ubi aves *ratum auspicium facere*, dicebantur. Caius quum *Iovem* dedisset h. e. Tonantem, Fulgurantem, Vindicem, Chaerea regessit: en ratum tibi omen, en praesentem numinis vindictam. Si falsa, haud absurda tamen vulgata est lectio, eamque defendit etiam Walther. Observ. pag. 24, ex coniuncta cum nomine Iovis *fulminis*, ideoque *ictus*, *cladis* notione.

contractisque membris clamitantem) Quid hoc sit, scire se negat Oudend. suadens *indicantem*, quod esset frigidissimum. Iacens et contractis i. e. convulsis membris prae vulnerum dolore, clamitabat, se vivere. Quod Iosephum, eum non clamitasse, testari dicit Oudend., id huc non pertinet, quum de primo Chereae ictu nulloque ad vulnus illud amicorum auxilio implorato ibi sermo sit.

cum asseribus) quibus lecticam imponere solebant.

Germani — interemerunt) Longa Iosephi est narratio de Germanorum furore. Interemtos ab iis tradit Asprenatem, Norbanum, Anteium cum paucis aliis, totumque theatrum strictis gladiis circumdatum, donec Aruntius, certo de Caii morte allato nuncio, gratiaque tumultum sedaret. Dio LIX, 30: ἐπεὶ δὲ τὸ δορυφορικὸν ἐταράττετο, καὶ διαθέοντες ἐπυνθάνοντο, τίς Γάϊον ἐσφαξεν, Οὐαλέριος Ἀσιατικός, ἀνὴρ ὑπατευκώς, θαυμαστόν δή τινα τρόπον αὐτοὺς ἡσύχασεν, ἀνελθὼν ἐς περιφανές τι χωρίον, καὶ ἐκβοήσας· Εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν· καταπλαγέντες γὰρ ἐπαύσαντο τοῦ θορύβου. His verbis, serius narrat Iosephus, *populum* tumultuantem flexisse Valerium, de quo vid. etiam Tac. XII, 1.

Vixit annis undetriginta) Natus prid. Kal. Sept. a. V. 765. (vid. cap. 8) periit IX Kal. Februar. a. 794. Vixit igitur annos 28 cum quinque fere mensibus, atque accuratius ita Eutrop. VII, 7: *interfectus in Palatio est anno aetatis suae* 29. N. etiam l. nonnulli 28, sed vulgata rectior; solet enim auctor numero rotundo uti.

imperavit triennio – dieb. octo) calculo inito a morte Tiberii, quae incidit, auctore Suet. c. 73, in XVII Kal. Apr. a. 790. Dio LIX, 30: Γάϊος μὲν δὴ ταῦτα ἐν ἔτεσι τρισί, καὶ μησὶν ἐννέα, ἡμέραις τε ὀκτὼ καὶ εἴκοσι, πράξας, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς, ὡς οὐκ ἦν θεός, ἔμαθεν, quem locum iniuria sollicitat Casaub. ad h., oblitus, Dionem Tiberii mortem referre ad VII Kal. Apr. — Iosephus XIX, 2, numero rotundo: τέτταρσιν ἐνιαυτὸν ἡγε-

hortos Lamianos asportatum, et tumultuario rogo semiambustum, levi cespite obrutum est: posteà per sorores ab exsilio reversas erutum et crematum sepultumque. Satis constat, priusquam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos: in ea quoque domo, in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumta sit. Periit una et uxor Caesonia, gladio a centurione confossa, et filia parieti illisa.

60. Conditionem temporum illorum etiam per haec existimare quivis possit. Nam neque caede vulgata statim creditum est; fuitque suspicio, ab ipso Caio famam caedis simulatam et emissam, ut eo pacto hominum erga se mentes deprehenderet: neque coniurati cuiquam imperium destinaverunt. Et Senatus in asserenda libertate adeo consensit, ut Consules primo non in Curiam, quia Iulia vocabatur, sed in Capitolium convoca-

μονεύσας Ῥωμαίων, λείποντα τεσσάρων μηνῶν. Aliorum numeros attulit Fabric. ad Dionis l. c.

in hortos Lamianos) De his, iuxta Maecenatianos sitis, vid. Nardini Rom. vet. IV, 2, et Borrichii ant. Vrb. Rom. fac. c. 7. — Gens *Lamia* nobilitate et originis, quam ferebat, antiquitate erat illustris. Vid. Horat. Od. III, 17, 1.

ab exilio reversas) revocatas a Claudio. Vid. Dio LX, 4.

uxor Caesonia) Dio LIX, 29: τήν τε γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα εὐθὺς ἔσφαξαν. Intercmta est, auctore Ioseph. XIX, 2, a I lio Lupo, Trib. mil., misso ad hoc negotium a Chaerea. Fusam narrationem ita claudit: καὶ ἥδε μὲν εὐψύχως ταύτῃ τελευτᾷ ὑπὸ τοῦ Λούππου, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ θυγάτριον.

Conditionem — existimare quivis possit) Terent. Heautont. II, 3, 41: *ea res dedit tum existimandi copiam Cotidianae vitae consuetudinem*, et Hecyr. I, 2, 88: *ad exemplum ambarum mores earum existimans.* Ernest., qui h. l. restituit *aestimare*, bene edidit defenditque *existimari* (i. e. *indicari*) *a medicis iubet* Tac. Hist. IV, 81.

neque caede v. st. creditum est) vid. Ioseph. XIX, 1.

in asserenda libertate) vid. Claud. 10.

quia Iulia vocabatur) HancCoriam, destructa Curia Hostilia, Caesari aedificandam suoque nomine appellandam demandaverat Senatus (Dio XLIV, 5) post Caesaris mortem aedificaverant Triumviri, (Id. XLVII, 19) dedicaverat Augustus. (Id. LI, 22) Mox dedi ex more Suetonii *convocarint* et *consuerint*, vulgo *convoca-*

rint; quidam vero, sententiae loco, abolendam Caesarum memoriam, ac diruenda templa, censuerint. Observatum autem notatumque est inprimis, Caesares omnes, quibus Caii praenomen fuerit, ferro perisse, iam inde ab eo, qui Cinnanis temporibus sit occisus.

rent, et *censuerunt*, quod ab aliis mutatum in *censerent*.

fuerit) Ita recte reposuerunt Ern. et Oudend. ob sequens *sit occisus*, unde patet, constructionem pendere a verbo *notatum est*. Nam alias auctor non minus bene dicere potuisset, quod habent plures, *fuit*, ex veritate historica, non ex sententia aliorum. Caium autem Caesarem, Dictatoris patrem, sua morte periisse, docet locus Plinii, ad Caes. 1 citatus, morboque etiam Caium, Augusti ex Iulia et Agrippa nepotem, quos citavimus ad Aug. 65. Idem monuit iam Torr.

qui Cinn. temporibus sit occisus) cum L. Iulio fratre, hospitis Etrusci scelere proditus, ut narrat Cic. de Orat. III, 3; cf. Appian. Civ. I, 72. Factum a. V. 667.

FINIS VOLVMINIS PRIMI.